

İLQAR CƏMİL OĞLU İMAMVERDİYEV

ƏLİ İMAMVERDİ

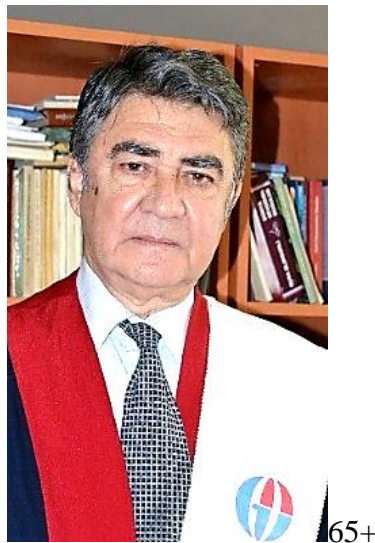
BABƏK QURBANOV - 85

Prof. Dr. Babək Osman oğlu Qurbanov
(9.06 -1939 – 28.03 - 2019)

İLQAR CƏMİL OĞLU İMAMVERDİYEV

ƏLİ İMAMVERDİ

Prof.Dr. Babək Osman oğlu Qurbanov
(9.06 -1939 – 28.03 - 2019)

BABƏK QURBANOV - 85

Copyright © 2024 by iksad publishing house
All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, distributed or transmitted
in any form or by
any means, including photocopying, recording or other electronic or mechanical methods,
without the prior written permission of the publisher, except in the case of
brief quotations embodied in critical reviews and certain other noncommercial uses permitted
by copyright law. Institution of Economic Development and Social
Researches Publications®
(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)
TÜRKİYE TR: +90 342 606 06 75
USA: +1 631 685 0 853
E mail: iksadyayinevi@gmail.com
www.iksadyayinevi.com

It is responsibility of the author to abide by the publishing ethics rules. The first degree
responsibility of the works in the book belongs to the authors.

Iksad Publications – 2024©

ISBN: 978-625-367-842-5

Cover Design: İbrahim KAYA
September/ 2024
Ankara / Türkiye
Size = 21x29,7 cm

Elmi məsləhətçilər:

PROFESSOR QƏZƏNFƏR PAŞAYEV

Filologiya elmləri doktoru, Azərbaycan Respublikasının Əməkdar Elm Xadimi

DOSENT, DR. NƏCİBƏ NƏSİBOVA

Azərbaycanın Türkiyə Böyükəlciliyinin Təhsil Üzrə Müstəşarı

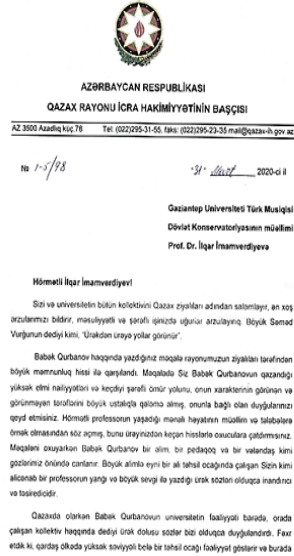
Elmi redaktor:

ELÇİN HACIĞA OĞLU QAFARLI

*Azərbaycan Respublikasının Beynəlxalq Türk Mədəniyyəti Təşkilatındakı daimi nümayəndəsi,
Sənəşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü*

Foto üzrə texniki redaktor: AYHAN KILINÇ

Azərbaycan elminə şərəf-şan qazandırmış, uluslararası səviyyəli musiqişünas, filosof, bəstəkar, Musiqi Estetikası üzrə Fəlsəfə Elmləri Doktoru, 700 məqalənin, 53 elmi kitabın müəllifi, 33 aspirantın elmi rəhbəri olmuş, Babək Osmanoglu Qurbanovun 85 illik yubileyi münasibəti ilə Prof. Dr. İlgar Cəmiloglu və Əli İmamverdinin ortaqları qələmə aldıkları kitab «**Babək Qurbanov - 85**» adlanır. XI fəsilədən ibarət bu kitabda tanınmış elm xadiminin həyat-fəaliyyətinə, yaradıcılığına aid elm və sənət nümayəndələrinin fərqli illərdə yazdıqları çox sayda (39) məqalələri yer almışdır. Babək Qurbanovun müxtəlif elm sahələri üzrə (*fəlsəfə, estetika, musiqişünaslıq, ifaçılıq, muğam sənəti, aşıq yaradıcılığı, folklor, siyasət və s.*) fərqli mövzuları əhatə edən 76 elmi məqalələri ilə yanaşı aspirantlarına verdiyi elmi rəylər (7) də daxil edilmişdir. Dərin araşdırmalar və faktlar əsasında təhlil edilərək müxtəlif dərgilərdə yayımlanmış bu qiymətli əsərlər, Osmanogluqun qardaş Türkiyə cumhuriyyətində 25 il ərzində çalışdığı fərqli ali qurumlardakı (*Ərzurum Atatürk Universiteti və Qaziantep Universitetinin Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyası*) məhsuldar fəaliyyətlərinə işıq tutulmaqla bəhəm, tanınmış musiqiçilərin, müəllimlərin, hətta fərqli sənət alanının mütəxəssislərinin Babək Qurbanov haqda ülvə xatirələrlə zəngin orijinal fikirlərləri də bu yubiley kitabında yer almışdır. Bu bilgilər onun bir insan, etibarlı dost, əsl alim, vətəndaş, peşəkar pedaqoq, ensiklopedik biliyə sahib müqtədir elm xadimi kimi həryönlü qavranılmasına və şəxsiyyətinin ətraflı kəşf edilməsinə vəsələ olacaqdır. Bununla belə bir şair kimi Osman Sarıvəllinin oğlu olmasını isbatlayan bir neçə (13) şeirləri də daxil olmaqla, sədaqətli dostu Ayhan Kılınçın müxtəlif illərin xatirəsini əks etdirən, 560-dan artıq foto görüntüləri də Babək Qurbanov ömrünün fərqli anlarını yansıtmadaqdır. Bəstəkar Babək Qurbanovun bu günə kimi yayımlanmamış 5 bəstəsi (*"Mustafa bəy", "Qocalma gözəl", "Məni anla", "Dünyanın tacı", "Dedin"*) də ilk dəfə olaraq təqdim edilən kitabda yer almışdır. Yubileyi münasibəti ilə yayımlanan «**Babək Qurbanov-85**» adlı kitab musiqişünaslar, filosoflar və professor Babək Osmanoglu Qurbanovun yaradıcılığı ilə maraqlanan geniş oxucu kütləsi üçün nəzərdə tutulmuş bir töhfədir.

azərbaycanlı tələbələr də təhsil alırlar. Bu, bir millət - iki dövlət olan Türkiyə - Azərbaycan dostluğunun, qardaşlığının daha bir nümunəsidir.

Hörmətli İlqar İmamverdiyev!

"Ülvi xatirələrdə məbəd inşa edən müqəddəs insan" adlı məqaləniz "Goyzen.az" portalında verilmiş və oxucuların böyük marağına səbəb olmuşdur. Bu, bir tərəfdən Babək Qurbanovun öz həmyerliləri arasında olan nüfuz və hörmətindən, ona olan sevgi və ehtiramdan irəliləyən gəlirsə də, digər tərəfdən Sizin mərhum professorun keçdiyi ömür yolunu böyük ustalıqla və səmimiyyətlə qələmə almağınızla bağlıdır. Bu da bir azərbaycanlı və bir alim kimi, eyni zamanda onunla bir yerdə işləyib fəaliyyət göstərmiş bir insan kimi Sizin dostluq duyğularınızın nümunə olacaq göstəricisidir. Ona görə də məqalə olduqca böyük məna və əhəmiyyət kəsb etməklə Babək müəllimin həmyerliləri tərəfindən sevilə-sevilə oxunur.

Çox hörmətli İlqar müəllim!

Siz Babək Qurbanov haqqında onun dünyasını dəyişməsinin bir ilinin tamam olduğu ərəfədə belə dəyərli və yanğılı bir məqalə yazmaqla biz ziyalıları bir daha təsirləndirdiniz. Yazı bizi bir daha Babəkli dünyaya apardı, ürəklərdə, xeyallarda yaşayan mərhum professorun qonağı etdi. Bu, Sizin böyük qəlbə malik olduğunuz, Babək müəlliminin sözlərində əsl mənasında dost olduğunuzu bir daha göstərir.

Babək Qurbanov sevilə-sevilə böyük duyğularla yad etdiyinizə, onun haqqında dymalı və təsiri məqalə yazdığınızda görürəm bütün rayon ziyalıları adından cəldiniz universitetin kollektivinə, şəxsən Sizə öz dərin minnətdarlığımızı bildirir, sonsuz təşəkkürlərimizi çatdırırıq. Babək Qurbanovun yarımçıq qalmış Sizin həyatına keçirərək, onun amallarını öz əməli fəaliyyətinizlə yaşayacağsınız. Allah Sizi qorusun.

Qazax ziyalıları adından dərin hörmətlə,

Qazax Rayon İcra Hakimiyyətinin başçısı cənab

Rəcəb Babaşov

Azərbaycan Respublikası İcra Hakimiyyətinin Başçısı

Hörmətli İlqar İmamverdiyev

Sizi və universitetin bütün kollektivini Qazax ziyalıları adından salamlayıq, ən xoş arzularımızı bildiririk, məsuliyyətli və şərəfli işinizdə uğurlar arzulayırıq. Böyük Səməd Vurğunun dediği kimi "Ürəkdən ürəyə yollar görünür".

Babək Qurbanov haqqında yazdığınız məqalə rayonumuzun ziyalıları tərəfindən böyük məmnunluq hissi ilə qarşılandı. Məqalədə Siz Babək Qurbanovun qazandığı yüksək elmi nailiyyətləri və keçdiyi ərəfli ömür yolunu, onun xarakterinin görünən və görünməyən tərəflərini böyük ustalıqla qələmə almış, onunla bağlı olan duyğularınızı qeyd etmişsiniz. Hörmətli professorun yaşadığı mənalı həyatının müəllim və tələbələrə örnək olmasından söz açmış, bunu ürəyinizdən keçən hisslərlə oxuculara çatdırmısınız.

Məqaləni oxuyarkən Babək Qurbanov bir alim, bir pedaqoq və bir vətəndaş kimi gözünüzün önündə canlanır. Böyük alimlə eyni bir ali təhsil ocağında çalışan Sizin kimi alicənab bir professorun yanğı və böyük sevgi ilə yazdığı ürək sözləri olduqca inandırıcı və təsiredicidir.

Qazaxda olarkən Babək Qurbanovun universitetin fəaliyyətində barədə, orada çalışan kollektiv haqqında dediği ürək dolusu sözlər bizi olduqca duyğulandırdı. Fəxr etdik ki, qardaş ölkədə yüksək səviyyəli belə bir təhsil ocağı fəaliyyət göstərir və burada azərbaycanlı tələbələr də təhsil alırlar. Bu, "bir millət – iki dövlət" olan Türkiyə - Azərbaycan dostluğunun, qardaşlığının daha bir nümunəsidir.

Hörmətli İlqar İmamverdiyev!

"Ülvi xatirələrdə məbəd inşa edən müqəddəs insan" adlı məqaləniz "Goyzen.az" portalında verilmiş və oxucuların böyük marağına səbəb olmuşdur. Bu, bir tərəfdən Babək Qurbanovun öz həmyerliləri arasında olan nüfuz və hörmətindən, ona olan sevgi və ehtiramdan irəliləyən gəlirsə də, digər tərəfdən Sizin mərhum professorun keçdiyi ömür yolunu böyük ustalıqla və səmimiyyətlə qələmə almağınızla bağlıdır. Bu da bir azərbaycanlı və bir alim kimi, eyni zamanda onunla bir yerdə işləyib fəaliyyət göstərmiş bir insan kimi Sizin dostluq duyğularınızın nümunə olacaq göstəricisidir. Ona görə də məqalə olduqca böyük məna və əhəmiyyət kəsb etməklə Babək müəllimin həmyerliləri tərəfindən sevilə-sevilə oxunur.

Çox hörmətli İlqar müəllim!

Siz Babək Qurbanov haqqında onun dünyasını dəyişməsinin bir ilinin tamam olduğu ərəfədə belə dəyərli olduğu ərəfədə belə dəyərli və yanğılı bir məqalə yazmaqla biz ziyalıları bir daha təsirləndirdiniz. Yazı bizi bir daha Babəkli dünyaya apardı, ürəklərdə, xeyallarda yaşayan mərhum professorun qonağı etdi. Bu, Sizin böyük qəlbə malik olduğunuzu, Babək müəlliminin sözlərində əsl mənasında dost olduğunuzu bir daha göstərir.

Babək Qurbanovu sevilə-sevilə böyük duyğularla yad etdiyinizə, onun haqqında qiymətli və təsirli məqalə yazdığınıza görə bütün rayon ziyalıları adından çalışdığınız universitetin kollektivinə, şəxsən, Sizə öz dərin minnətdarlığımızı bildirir, sonsuz təşəkkürlərimizi çatdırırıq. İnanırıq ki, Babək Qurbanovun yarımçıq qalmış arzularını Siz həyata keçirərək, onun amallarını öz əməli fəaliyyətinizlə yaşayacağsınız. Allah Sizi qorusun.

Qazax ziyalıları adından dərin hörmətlə,

Qazax Rayon İcra Hakimiyyətinin

Başçısı cənab

/ imza/

Rəcəb Babaşov

Mündəricat

Qazax Rayon İcra Hakimiyyətinin Başçısı Rəcəb Babaşovun Prof. Dr. İlqar İmamverdiyevə

ünvanladığı rəsmi məktub.....	ii
Mündəricat	iii
“Ön söz”:	11
Prof. Dr. İlqar İmamverdiyev “Xatirəmdə yaşayırsan Ustadım!”	11

I FƏSİL

1. Ürəkdən gələn sözlər mirvaridir, incidir, ürəkdən gəlməyəndə ürəkləri incidir	14
2. Babək Qurbanovun xarakteri və xasiyyəti	16
3. Babək Qurbanov “Türkiyə – Azərbaycan mədəni əlaqələri”	19
1. Babək Qurbanovun təşəbbüsü.....	19
2. Babək Qurbanovun elmi məqalələri.....	21
3. Babək Qurbanovun simpozium çıxışları.....	22
4. Babək Qurbanovun konfransları və seminarları.....	22
4. Babək Qurbanov - Vətənpərvər alim	28
<i>Xatirə 1</i>	28
<i>Xatirə 2</i>	29
<i>Xatirə 3</i>	31
<i>Xatirə 4</i>	31
<i>Xatirə 5</i>	32
5. Babək Qurbanovun “Novruz” – “Bahar bayramı” ilə bağlı konfransları və elmi məqaləsi.....	33
6. Azərbaycan-Türkiyə elmi-mədəni əlaqələrinin inkişafında Babək Qurbanovun rolu	39
7. Türk elm xadimlərinin Azərbaycanda tandılmasında Babək Qurbanovun xidməti	39
8. Babək Qurbanovun tərcüməçilik fəaliyyəti.....	40
9. 70 – İlliyə sürpriz dost ziyarəti	43
10. Təcrübəli pedaqoq Babək Qurbanov	43
11. Şair Oqtay Rza ilə Babək Qurbanovun ülvü dostluğu.....	45
12. SSRİ Xalq Artisti Lütfiyar İmanovla Babək Qurbanov haqda xatirə	47
13. Babək Osmanoglunun Vilayət Rüstəməzadə haqda xatirəsi	50
14. Dədə Şəmşirlə Osman Sarıvəlli dostluğunu övladları yaşatdı.....	51
15. Əzmlı-dözümlü alim; Babək Qurbanov	54
16. Babək Qurbanovun məsləhətləri	58
17. Ruhi Ərsoylə Babək Qurbanovun yaradıcılıq-dostluq münasibətləri	61
<i>Haşiyə 1</i>	62

II FƏSİL:

BABƏK QURBANOV HAQDA MƏQALƏLƏR	64
18. İmamverdiyev İ. ”75 illik şərəfli alim ömrünün töhfələri”	64
19. İmamverdiyev İ. “Ülvü xatirələrdə məbəd inşa edən müqəddəs insan”	67
20. İmamverdiyev İ. “Milli mədəniyyətimizin və incəsənətimizin layıqlı təmsilçisi”	69

21. İmamverdiyev İ. “Milli mədəniyyətimizin fədakar təmsilçisi və təbliğçisi - professor Babək Qurbanov	73
22. İmamverdiyev İ. “Səksəni haqladın yüzə nə qaldı?”	76
23. Səma G. “Azərbaycanlı musiqiçilər Trabzondakı "Qafqazın səsi" proqramında.....	85
24. Əhmədov N. “Fədakar tədqiqatçı və təmsilçi”	87
25. İmamverdiyev İ. “Kamil şəxsiyyət, unudulmaz alim”	90
26. İmamverdiyev İ. “Keçən günə gün çatmaz”	93
27. İmamverdiyev İ. “İnsanlığın şah əsəri – Professor Babək Qurbanov”	99
28. İmamverdiyev İ. “Babəksiz gələn Novruzum”	107
29. İmamverdiyev İ. “Əsl insan unudularmı?”	111
30. İmamverdiyev İ. “Budur gəldi bahar fəslı, Babəkım görən gələrmı?”	117
31. İmamverdiyev İ. “Ustad oğlu, ustad oldu!”	124
32. İmamverdiyev İ. “Qoydu məhəbbətin qəlbimdə təməl”	129
33. İmamverdiyev İ. “Babək Qurbanovun arzusu idi”	132
34. İmamverdiyev İ. “Dünya mədəniyyətinə pəncərə açan estetik”	141
35. Paşayev Q. “Hər kim yüz il yaşamasa”	142
36. Nərimanoğlu K.V. “Şair ocağının alim övladı”	145
37. Xəlilov V. “Elm xadimlərimiz, estetika aləminin memarı kimi”	147
38. Allahmanlı M. “Mükafatını xalqdan alan Babək Qurbanov”	152
39. Mehdixanlı T. “Gözlərim səni axtarır, könlüm səni istəyir”	155
40. Mənsurova Z. “Ot kökü üstə bitər”	158
41. Xələfi Ə.R. “Milli ruhun canlı əfsanəsi”	161
42. “Yeni nəfəs” qəzetinin əməkdaşları, “Yetmiş yaşın işığında”	162
43. “Açık söz” qəzetinin əməkdaşları, “Babəkin ömür yolu”	163
44. Paşayeva Y. “Babək Qurbanovun yaradıcılıq timsalında musiqinin bədii-estetik xüsusiyyətləri”	164
45. Umudlu İ. “Babək Qurbanov: Türklərdə milli musiqi alətlərinə dərin sayğı var”	167
46. İsmayıl E. “Ayrıılığın bir ili və yaxud Babək Qurbanovu xatırlayarkən”	170
47. Mustafa F. “Özü boyda ürəkdi Babək”	172
48. Xasayoğlu R. “Adın zirvələrə çoxdan yazılıb”	178
49. Xasayoğlu R. “Dostlar səni xatırlayır”	182
50. Əlizadə Ş. “Fəzilət sahibi, elm və sənət adamı haqqında söz”	183
51. Əfəndiyeva İ. “Tanınmış musiqişünas-alim və gözəl insan”	189
52. Əfəndiyeva İ. “Azərbaycan musiqi mədəniyyəti haqqında yeni əsərlər”	191
53. İmamverdiyev İ. “Bəstəkarın pyeslər məcmuəsi” (<i>Ön söz</i>)	193
54. İmamverdiyev İ. “Babək Qurbanovun İ.S. Baxın xatirəsinə fuqalar ərməğani”	198
55. Xanoğlu V. “Kalmık dastanı Babək Qurbanovun təqdimatında”	201
56. İmamverdiyev İ. “Xəyalımda xatirələr pərən-pərən”	203

III F Ə S İ L

DOSTLAR SƏNİ XATIRLAYAR	206
--------------------------------------	-----

IV F Ə S İ L

MƏKTUBLAR, MESAJLAR, TƏBRİKLƏR	258
---	-----

1. О новых переводах эпоса «Джангар»	258
2. a) Сообщение Танзилы Гаджиевой / Москва	261
2. b) Tənzilə Hacıyevadan gələn mesaj / Moskva.....	262
3. Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının təbriki. “Babək Qurbanov -50”	262

V F Ə S İ L

BABƏK QURBANOV AZƏRBAYCAN VƏ TÜRKİYƏ MƏTBUATINDA	263
---	-----

1. Qədimoglu N. “Türkiyədə azərbaycanlı alimin yeni kitabı nəşr olunmuşdur”	263
2. Müşfiq Ş. “Professor Babək Qurbanov Türkiyədə anıldı”	263
3. “Prof. Dr. Babek Kurbanov Üniversitemizde göreve başladı”	264
4. “Gaün’lü Azeri Prof. Dr. Babek Kurbanov 40. kitabını yayınladı”	265
5. “Gaün’lü Azeri Profesöre Türk Dünyası Hizmet Ödülü”	265
6. “Bəstəkarlar İttifaqında musiqişünas-alim Babək Qurbanovun xatirəsi anılıb”	266
7. Mənsurova Z. Babək Qurbanovun “Əsərlər məcmuəsi” haqda Azərtac anonsu	267
8. Mənsurova Z. Babək Qurbanovun “Canqar” dastanı haqda məruzəsinin Azərtac anonsu	267
9. “Azeri aşık Dede Şemşir Türkiye’de tanınacak”	268

VI F Ə S İ L

BABƏK QURBANOVUN 52 ELMİ MƏQALƏSİ	269
--	-----

57. (1) Qurbanov B. “Əbədiyyətə qovuşmuş böyük şəxsiyyət Üzeyir Hacıbəyli (1885-1948)”	269
58. (2) Qurbanov B. “Üzeyir Hacıbəyli və Azərbaycan laddarı əsasında solfecio”	276
59. (3) Qurbanov B. “Üzeyir Hacıbəyli və proqramlı musiqi”	279
60. (4) Qurbanov B. İsazadə Ə. “Əfrasiyab Bədəlbəylinin “İzahlı monoqrafik musiqi lüğəti”	285
61. (5) Qurbanov B. “Qara Qarayev novator sənətkardır”	288
62. (6) Qurbanov B. “Azərbaycanda simfonizmi inkişaf etdirən bəstəkar” (<i>Cövdət Hacıyev</i>)	290
63. (7) Qurbanov B. “Nikbin ruhlu sənətkar” (<i>Rauf Hacıyev</i>)	292
64. (8) Qurbanov B. “Ön söz”, “Çoxsəsli musiqininin udulmazları”	295
65. (9) Qurbanov B. “İstedadlı qadın bəstəkarımız”	297
66. (10) Qurbanov B. “Çoxsəsli musiqi mədəniyyətimizin klassikləşmiş sənətkarı Arif Məlikov”	300
67. (11) Qurbanov B. “Sevimli bəstəkarımız Vasif Adigözəlov haqqında monoqrafıya”	302
68. (12) Qurbanov B. “Müəllifdən”	304
69. (13) Qurbanov B. “Müəllifdən”	307
70. (14) Qurbanov B. “Söz və səs”	309
71. (15) Qurbanov B. “Ön söz”	312
72. (16) Qurbanov B. “Muğamlarımızdakı təzadlıq problemləri”	315

73. (17) Qurbanov B. "Əxlaqi dəyərlər və sənət"	318
74. (18) Qurbanov B. "Qloballaşma zehniyyətinə doğru"	324
75. (19) Qurbanov B. "Adilikdə qeyri-adilik"	331
76. (20) Qurbanov B. "Vaqif Sultanlının əsərləri Türkiyədə"	334
77. (21) Qurbanov B. "Layiqli töhfə"	335
78. (22) Qurbanov B. "Fundamental monoqrafiya"	337
79. (23) Qurbanov B. "Yüz Türk etnosu ensiklopedik lüğətdə biz tarixin axarında necə görünürük?"	341
80. (24) Qurbanov B. "Tanınmış sənətkarımız Firuz Mustafanın yeni hekayələri haqqında"	344
81. (25) Qurbanov B. "Atam, xalq şairi Osman Sarıvəlli haqqında düşüncələrim"	348
82. (26) Qurbanov B. "Osman Sarıvəlli haqqında Babək Qurbanovun xatirəsi (<i>əlyazma</i>)"	352
83. (27) Qurbanov B. "Elm, sənət adamlarının Türkiyə görüşləri"	353
84. (28) Qurbanov B. "Ürəklə söhbət"lərdə həyat həqiqətləri"	359
85. (29) Qurbanov B. "Xalqımızın sevimli şairi İlyas Tapdıq"	360
86. (30) Qurbanov B. "Qənbər Şəmşiroğlunun şəxsiyyəti və yaradıcılığının bədii-estetik xüsusiyyətləri"	367
87. (31) Qurbanov B. "Mənəvi saflıq və ülvilik rəmzi"	374
88. (32) Qurbanov B. "Azərbaycan və Türksöylü xalqların qədim tarixi ilə əlaqədar monoqrafiya"	377
89. (33) Qurbanov B. "Hacalı Nəcəfoğlu və onun çoxözlü yaradıcılıq fəaliyyəti"	380
90. (34) Qurbanov B. "Azərbaycan dastanlarının melo-poetikası"nın tədqiqinə həsr edilmiş monoqrafiya"	383
91. (35) Qurbanov B. "Sevgisini və ürəyinin atəşini misralara çevirən şair"	388
92. (36) Qurbanov B. "Gerçəkliklərimiz şair gözü ilə"	394
93. (37) Qurbanov B. "Vətən və insan sevgisinin bədii tərənnümü"	403
94. (38) Qurbanov B., Səlimbəyli Ş. "Həsən bəy Zərdabi və Bakı Dövlət Duması"	408
95. (39) Qurbanov B. "Ölkəmizin demokratikləşmə inkişaf yoluna inanan Akademik Tofiq Köçərli"	411
96. (40) Qurbanov B. "Fəlsəfi-estetik problemlər idrak işığında"	415
97. (41) Qurbanov B. "Ziya Gökalp və fəlsəfə dəftərləri"	419
98. (42) Qurbanov B. "İntibah ruhlu şəxsiyyət"	423
99. (43) Qurbanov B. "Azadlıq və xoşbəxtlik şairi M.Y.Lermontov (15.10.1814 - 27.07 -1841)"	429
100. (44) Qurbanov B. a. "Rus mədəniyyətinin can damarı"(A.S. Puşkin 1799-1837)	435
b. "İnsanda mürvətdən uzaq düşün!"	442
101. (45) Qurbanov B. "İncəsənətin təsnifatı"	449
102. (46) Qurbanov B. "Sənət təhsili və problemlər üzərində düşüncələr"	456
103. (47) Qurbanov B. "Əski sovetlər birliyi və Azərbaycanda musiqi təhsilinin bəzi problemləri"	462
104. (48) Qurbanov B. "Müasir mərhələdə musiqi əlaqələrimiz haqqında"	465
105. (49) Qurbanov B. "Dram sənətinin teorik və praktik problemləri"	469
106. (50) Qurbanov B. "İnsan və təbiət"	472

107. (51). Qurbanov B. “Rus kommunizmi və milli məsələ haqqında” 476
108. (52) Qurbanov B. “Qanlı terror gün işığında” 475

VII FƏSİL

BABƏK QURBANOVUN PROF. DR. İLQAR CƏMİLOĞLUNUN ƏSƏRLƏRİNƏ YAZDIĞI “ÖN SÖZ” VƏ “GİRİŞ” MƏQALƏLƏRİ 480

109. (1) Qurbanov B. “Rəqs sənəti və musiqisi haqqında” (*Giriş əvəzi*) (Prof.Dr. İlqar İmamverdiyevin 2007-ci ildə “Nurlan” nəşriyyatı tərəfindən Bakıda yayınladığı 2 cilddən ibarət “Azərbaycan Rəqs havaları” adlı kitabına Prof.Dr. Babək Qurbanovun yazdığı giriş məqalə.) 480
110. (2) Qurbanov B. “Saz ifaçılığının bəzi aktual məsələləri”. (“Prof.Dr. İlqar İmamverdiyevin “Şirvanəşr” tərəfindən 2005-ci ildə yayınlanmış “Azərbaycanın 20 saz havaları” adlı I cild kitabına Prof.Dr. Babək Qurbanovun yazdığı “Saz ifaçılığının bəzi aktual məsələləri” adlı məqalə) 484
111. (3) Qurbanov B. “Ön söz”, (Prof. Dr. İlqar İmamverdiyevin “Azərbaycanın 20 saz havaları” adlı II cild kitabına Prof. Dr. Babək Qurbanovun yazdığı məqalə) 487
112. (4) Qurbanov B. “Ön söz”, (Prof. Dr. İlqar İmamverdiyevin “Azərbaycanın 20 saz havaları” adlı III cild kitabına Prof. Dr. Babək Qurbanovun yazdığı məqalə) 490
113. (5) Qurbanov B. “Ön söz”, (Prof. Dr. İlqar İmamverdiyevin “Azərbaycanın 40 saz havaları” adlı kitabına Prof. Dr. Babək Qurbanovun yazdığı məqalə) 493
114. (6) Qurbanov B. “Şirvan aşiq məktəbi və müasirlik”, (Prof. Dr. İlqar İmamverdiyevin “Şirvan aşiq havaları” adlı kitabına Prof. Dr. Babək Qurbanovun yazdığı “Ön söz”) 498
115. (7) Qurbanov B. “İran-Azərbaycan aşiq musiqi ifaçılığına aid məcmuə” (Prof. Dr. İlqar İmamverdiyevin “İran-Azərbaycan aşıqlarının 40 saz havası” (2012) adlı kitabına Prof. Dr. Babək Qurbanovun yazdığı “Ön söz”) 498
116. (8) Qurbanov B. “Koroğlu mövzusu və musiqisi”, (“Ön söz”, Prof.Dr.İlqar İmamverdiyevin “Koroğlu havaları” adlı kitabına Prof. Dr. Babək Qurbanovun yazdığı məqalə. “Koroğlu mövzusu və musiqisi” adlı məqalə “Kredo” qəzetinin № 32 (787) və 33 -cü (788),14-16 avqust 2012)..... 521
117. (9) Qurbanov B. “Giriş əvəzi”, (Prof. Dr. İlqar İmamverdiyevin “Azərbaycan muğam dəramədləri və rəngləri” adlı I cild kitabına Prof. Dr. Babək Qurbanovun yazdığı “Dəramədlərimiz və rənglərimiz haqda” adlı giriş məqaləsi.) 524
118. (10) Qurbanov B. “Giriş”, (Prof.Dr. İlqar İmamverdiyevin “Azərbaycan dəraməd və rəngləri” adlı II cild kitabına Prof. Dr. Babək Qurbanovun yazdığı giriş məqaləsi) 527
119. (11) Qurbanov B. “Ön söz”, (Prof.Dr. İlqar İmamverdiyevin “Azərbaycan muğam dəramədləri və rəngləri” adlı III cild kitabına Prof.Dr. Babək Qurbanovun yazdığı məqalə) 528
120. (12) Qurbanov B. “Giriş”, (Prof. Dr. İlqar İmamverdiyevin “Azərbaycan muğam inciləri” adlı kitabına Prof.Dr. Babək Qurbanovun yazdığı məqalə) 531
121. (13) Qurbanov B. “Ön söz”,(Prof. Dr. İlqar İmamverdiyevin “F-no müşayiətli saz əsərləri” adlı kitabına Prof. Dr. Babək Qurbanovun yazdığı məqalə)..... 535
122. (14) Qurbanov B. “Ön söz”, (Prof.Dr. İlqar İmamverdiyevin “F-no müşayiətli tar əsərləri” adlı kitabına Prof.Dr. Babək Qurbanovun yazdığı məqalə) 537
123. (15) Qurbanov B. “Xalq mahnılarımızın uzun ömrü”(Prof.Dr. İlqar İmamverdiyevin “Azərbaycan xalq mahnıları” adlı I cild kitabına yazdığı məqalə) 540
124. (16) Qurbanov B. “Ön söz”, (“Prof. Dr. İlqar İmamverdiyevin “Azərbaycan xalq mahnıları” adlı IV cild kitabına Prof. Dr. Babək Qurbanovun yazdığı məqalə”) 543

125. (17) Qurbanov B. "Xalq mahnılarımız diqqət mərkəzində" (Prof. Dr. İlqar İmamverdiyevin "Azərbaycan xalq mahnıları" adlı V cild kitabına Prof. Dr. Babək Qurbanovun yazdığı məqalə) 546
126. (18) Qurbanov B. "Ön söz", (Prof. Dr. İlqar İmamverdiyevin 2009-cu ildə "Şur" nəşriyyatı tərəfindən yayınlanmış "Azərbaycan xalq mahnıları" adlı VI cild kitabına Prof. Dr. Babək Qurbanovun yazdığı giriş məqalə) 550
127. (19) Qurbanov B. "Aşıq mühitləri və qarşılıqlı zənginləşmə". (Prof. Dr. İlqar İmamverdiyevin "Azərbaycan və İran türklərinin aşıq ifaçılığı sənətinin qarşılıqlı əlaqələri" adlı kitabına Prof. Dr. Babək Qurbanovun yazdığı "Ön söz") 552
128. (20) Qurbanov B. "Ön söz", (Prof. Dr. İlqar İmamverdiyevin "İran Türklərində aşıq toy mərasimləri" adlı kitabına Prof. Dr. Babək Qurbanovun yazdığı məqalə) 554
129. (21) Qurbanov B. "Ön söz", (Prof. Dr. İlqar İmamverdiyevin "Miskin Abdal ocağının el sənətkarları" adlı kitabına Prof. Dr. Babək Qurbanovun yazdığı məqalə) 558
130. (22) Qurbanov B. "Ön söz", (Prof. Dr. İlqar İmamverdiyevin "Məzəli əhvalatlar və gülməcələr" adlı kitabına Prof. Dr. Babək Qurbanovun yazdığı məqalə) 561
131. (23) Qurbanov B. "Aşıq musiqisinin tədqiqatçısı və mahir ifaçısı sənətşünaslıq doktoru, Professor İlqar İmamverdiyev" (İlqar İmamverdiyevin "54 saz havası SD albomuna" Babək Qurbanovun yazdığı giriş məqalə)..... 563
132. (24) Qurbanov B. "XX əsrin ustad Aşığı - Dədə Şəmşir 120" (Prof. Dr. İmamverdiyevin "Saz havaları antologiyası" kitabına Prof. Dr. Babək Qurbanovun yazdığı "Ön söz") 571
133. (25) Qurbanov B. "Ustad aşıq, poeziyamızın klassik şairi Aşıq Ələsgər" (Prof. Dr. İlqar İmamverdiyevin "Aşıq Ələsgərin 190 illiyinə ərməğan etdiyi "Aşıq Ələsgərin poetik və musiqi dünyası" adlı kitabına yazdığı "Giriş" məqalə)..... 571

X FƏSİL

BABƏK QURBANOVUN ELMİ RƏYLƏRİ 575

1. "Sənətşünaslıq Doktoru İlqar İmamverdiyevin çox yönlü elmi-pedaqoji ifaçılıq, fəaliyyəti" nə dair R ə y 575
2. Qaziantep Universiteti, Turk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasının muəllimi Gultəkin Şenerin "Anadoludan Azərbaycan xalq rəqs melodiylarının müqayisəli təhlili" mövzusunda sənətşünaslıq namizədi alimlik dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiya işi haqqında R ə y 576
3. Qaziantep Universiteti, Turk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasının muəllimi Hakan Abdulkadir oğlu Tatyuzun "Qaracaoglanın aşıq havaları" mövzusunda sənətşünaslıq namizədi alimlik dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş Dissertasiya işi haqqında R ə y 577
4. Qaziantep Universiteti, Turk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasının muəllimi Savaş Səbahəddin oğlu Ekicinin "Azərbaycan və Anadolunun Elaziğ bölgəsinin toy mərasim musiqisinin müqayisəli təhlili" mövzusunda sənətşünaslıq namizədi alimlik dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş Dissertasiya işi haqqında R ə y 579
5. Yeganə Bayram qızı Bayramlının Sənətşünaslıq üzrə elmlər namizədi adını almaq üçün təqdim etdiyi "Azərbaycan simli musiqi alətləri milli-mədəni ənənənin tərkib hissəsi kimi" dissertasiyasının Avtoreferatına Rəy 581
6. Həqiqət Ələsgər qızı Məhərrəmovanın Sənətşünaslıq namizədi alimlik dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş "Azərbaycan fortepiano ifaçılığı sənətində varislik prinsipi" adlı dissertasiyasına R ə y 582

7. Məhəmməd Davud oğlu Əliyevin Sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş “*Türkiyə və Azərbaycan keramikasının bədii xüsusiyyətləri*” adlı dissertasiyasına R ə y..... 584

XI FƏSİL

ŞAIR TƏBLİ BABƏK OSMANOĞLU - İLQAR CƏMİLOĞLU	586
1. Musa Ələkbərli: “Babək”	586
2. Qəşəm İlqar: “Əziz qardaşım Babək”	587
3. Rahil Məmməd: “Bir şair ocağında”	588
4. Babək Osmanoglu: “Cumali”	590
5. Babək Osmanoglu: “Əziz dostum Əlisa”	591
6. Babək Osmanoglu: “Arzum budur əziz dostum”	592
7. Babək Osmanoglu: “Əzizinəm Üzeyir”	593
8. İlqar Cəmiloglu: “Dayımla qürur duydu”	594
9. İlqar Cəmiloglu: “Dayıların dayısı”	595
10. Babək Osmanoglu: “Düz ilqar yolundan dönmə heç zaman”	597
11. İlqar Cəmiloglu: “Osmanoglu Babək dayı”	598
12. İlqar Cəmiloglu: “Məmləkətə xidmət edək”	599
13. Babək Osmanoglu: “Dostum”	600
14. İlqar Cəmiloglu: “Babək müəllim”	601
15. İlqar Cəmiloglu: “Min manatdı”	602
16. Babək Osmanoglu: “Əzizim Əli balam”	603
17. İlqar Cəmiloglu: “Mübarəkdir Ramazanın ayı dayı”	604
18. İlqar Cəmiloglu: Ramazan Bayramın qoy kutlu olsun.....	605
19. İlqar Cəmiloglu: “Ayı dayı”	605
20. Babək Osmanoglu: “Mənə şeir yazıb dayı deyirsən”	606
21. İlqar Cəmiloglu: “Sarıvəlli Osmanoglu”	606
22. Babək Osmanoglu: “Sən ey Cəmiloglu, sən ey İlqar Bəy!”	608
23. Babək Osmanoglu: “Əzizim gözümlə İlqar”	609
24. İlqar Cəmiloglu: “A Qurban dayı”	611
25. Babək Osmanoglu “Cübbəliyəm, cübbəli”	612
26. Babək Osmanoglu “Çoxdur bu dünyada cübbəli olan”	612

XII FƏSİL

GÜLMƏCƏLƏR	614
1) Babək Qurbanov ilə İlqar Cəmilogluna aid 9 şəbədə	614
2) Babək Osmanoglu ilə bağlı iki bəmərə əhvalat.....	616

XIII FƏSİL

AYHAN KILINÇIN FOTOLARINDA YAŞAYAN BABƏK QURBANOV	618
1. Beynəlxalq simpoziumlar, mərasimlər	620

2. Müxtəlif illərin mərasimləri	624
3. Gaziantep Universiteti TMDK-da məzuniyyət törəni– 2015	630
4. Gaziantep Universiteti TMDK-da məzuniyyət törəni– 2015	630
5. Ad günləri, şad günləri	632
1) Babək Qurbanovun 70 illik yubileyi. 9.06 – 2009	632
2) 72 yaş-Babək Qurbanovun ad günü. 9.06-2011	634
3) 74 yaş - Babək Qurbanovun ad günü. 9.06-2013	639
4) 75 yaş - Babək Qurbanovun 75 illik yubileyi. 9.06 – 2014	642
6. Nə ayrılıq, nə də ölüm, heçbiri olmayaydı.....	647
1) Vida məclisi – 2018	647
2) İmamverdiyev ailəsinin sevinci; Babək Qurbanov	649
7. Babək Qurbanov haqda çəkilməmiş “Qürbətın musiqisi” adlı bəlgəsəl filmin primyerası 15.02- 2016	651
1) Fərqli anların foto xatirələri	653
8. Əcəl gəlsə gedən dönmür bir daha	662
1) Ökkeş həzrətlərinin ziyarətgahı.....	662
2) Müxtəlif illərin xatirəsi	663
Ə L A V Ə L Ə R	665
1) Babək Qurbanovun bəzi kitablarının üz cildinin görüntüsü	665
2) Babək Qurbanovun bəzi rəsmi bəlgələri	666
BABƏK QURBANOVUN 5 VOKAL BƏSTƏSİ	667
1. Mus.Babək Qurbanov, söz: İlqar Cəmioloğlu “Bir yaşında Mustafa bəy”	667
2. Mus.Babək Qurbanov, söz: Firuz Mustafa “Qocalma gözəl”	670
3. Mus.Babək Qurbanov, söz: Rəşad Məcid “Məni anla”	674
4. Mus.Babək Qurbanov, söz: Rövşən Quliyev “Dünyanın tacı”	678
5. Mus.Babək Qurbanov, söz: Bəhiyə Köksəl “Dedin”	683
Qaynaqlar	687
ƏLİ İLQAR OĞLU İMAMVERDİ	689
PROF. DR. İLQAR CƏMİLOĞLU İMAMVERDİYEV	690

ÖN SÖZ
XATİRƏMDƏ YAŞAYIRSAN USTADIM!

İnsan ömrü bu dünyaya gəlişiyə-gedişiyə sanki bir anlıq mehmandır. Köçəri quş kimi gəlir və bir gün uçub o dünya adlı “məmləkətə” təxti-rəvan rəvan olur. Bu fani dünyada, bu ani dünyada nə əməlin sahibi oldu, nə xidmətlər göstərdi? Göstərə bildimi, göstərməyə imkan tapa bildimi görəsən? Təmənnasız xidmətləri və savab əməlləri ilə görəsən xatirələrdə qalaraq haqq dərğahına varid olandan sonra anıldımı və ya unuduldumu?

Tanıdığım pak-əməlli, bəşəri amallı insanlar arasında Osmanoğlu Babək Qurbanov haqda əminliklə deyəbilərəm ki, xoşməramlı, xeyirxah niyyəti ilə xatirələrimdə, xəyalımda bu gün də mənən yaşamaqdadır.

Çünki təmənnasız xidmətləri ilə, elmiliyə bələnmiş nurunu akademik cameəyə saçdı bir ömür boyu. Tələbələrinə doğru yolda irəliləməsi üçün sərrast istiqamət verdi, yönləndirdi. Elm adlı zirvədəki məkana yüksəltdi. İnsanlıq aləminin dərğahında yer alan neçə-neçə nəcib ürəklərdə taxt-tac qurdu. Həyatda ikən hörmət-əhtiram sahibi oldu, zəhməti, çalışqanlıqı, ensiklopedik bilgisi ilə nümunəvi oldu. Əsl insanlığın əlası-şahanəsi kimi simvol oldu ana vətənimiz başda olmaqla Türk dünyasında.

5 ildir aramızdan ayrılısada ülvi xatirəsi onu tanıyanların qəlbində, ruhunda, könül xanimanında yaşamaqdadır. Biri də bu sətirlərin müəllifi Cəmioloğlu İlqardır. Neçə il Gaziantep Konservatoriyası adlı ali musiqi qurumunda bərabər səmərəli çalışdıq. Nə bəxtəvər günlər idi, o günlər. İndi həsrət qaldığım o günlər...

Şəkil № 1. Prof. Dr. Babək Qurbanovun ad günü sevincinə İlqar Cəmioloğlu da şərik olur. TMDK - 9.06-2013

Bir otaqdaca baş-baş verib xoşməramlarımızı, elmi düşüncələrimizi paylaşdıq, elm aləminin dünyasında məsləhət-məşvərətlər edərdik. İnsanlıq naminə vicdanla, qeyrətlə ana Vətənimiz Azərbaycan adına layiq savab xidmətlərlə elmi nailiyyətlərimizi bəxş etməyə çalışırdıq təmənnasız... Sədd-heyif o günlərdən. Nəzərə gəldi, mübarək günlər, o bəxtəvər aylar, əvəzolunmaz-unudulmaz o gözəl ülvi illər. Məhəmmədhüseyn Şəhriyarımızın təbirincə “İdi, batdı, dağıldı”. İndi xiffət çəkməklə “təskinlik tapıram” sənsiz ay dayı.

Sazım üstə yerin vardır,
Sözüm üstə yerin vardır,
Gözüm üstə yerin vardır,
Ay dayı.

Xəyalımdan getməyirsən,
Gözlərimdən itməyirsən,
Tikan olub bitməyirsən,
Ay dayı.

Səni lütf etdi mərd ana,
Yaşadın mərdi-mərdana,
Çatmışan ali məqama
Ay dayı.

Müdrək sözün ürəyimdə,
Həm arzumda, diləyimdə,
Andım, əhdim, çörəyimdə,
Ay dayı.

Bu nə istəkdir həvəsdür?
Sizi unutmaq əbəsdür?
Ruhumdakı həzin səsdür,
Ay dayı.

Gözüm-gözünə həsrətdir,
Üzüm-üzünə həsrətdir,
Sözüm-sözünə həsrətdir,
Ay dayı.

Bulud kimi çökürəm mən,
Xiffətini çəkirəm mən,
Qəm tumunu əkirəm mən,
Ay dayı.

Nə gözəl günlər var idi,
Bu cahan bizə dar idi,
Allahım bizə yar idi,
Ay dayı.

Dünyanın gərdişi belə,
Öncədən vərdişi belə,
Dönükdür, sirdaşı belə,
Ay dayı.

Görüm düşmənlər zar olsun,
Yurd yuvası tar-mar olsun,
Yek olan bizə yar olsun,
Ay dayı.

Əcəl qələbə çalhaçal,
İşlər yarımçıq qalhaqal,
İlqar xəyala dalhadal,
Ay dayı.

Heyif o günlər, dəyərlı–qiymətli günlərə həsrət qaldıq nəyazıqki. Yeri görünür hər zaman, hər gün, hər saat, hər an. Çarəsiz qalmış birisinin imdadına kim yetər görəsən? Keçmişdə qalan ülvi xatirələri kim geri döndərə bilər, əli uzanıqlı həsrətdə, intizarda qalmış birisinə. Heyhat, əfsus deməklə hefsilənməklə əlimizdən nə gəlirki görəsən? Sadəcə çıxış yolu, xatirələri anmaqla vərəqələrə köçürüb olan-qalan hadisələri, unudulmaq təhlükəsində qalmaqla olan əhvalatları yada salıb xalqımıza çatdırmaqdır. Yeganə əlac budur. Doğru mövqə budur deyəsən.

Şəkil № 2. (sağdan sola) 1. Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev. 2. Prof. Dr. Babək Qurbanov.
Məzuniyyət törəni Qaun Atatürk kültür səhnəsi 2016-cı il

“Xəyalımdan nələr keçər “Dərdin alem” isimli kitabımızda da Osmanoğlu Babək Qurbanovla bağlı ülvi qalan, solmaz olan, nəhəng ustadımızla bağlı xatirələrimizə yer vermişik. Bir çox mətləblərə aydınlıq gətirib xalqımızın diqqətinə, nəzərinə çatdırmaq üçün. Bu xoşməramıma da özüm-özümə xeyir dua verərək böyük ziyalı alimimiz Babək Qurbanovlu düşüncələrimi Azərbaycan və Türk qardaşlarımıza xüsusən sənətşünaslarımıza, musiqiçilərimizə, pedaqoqlarımıza, onu tanıyanlara, hətta əzizlərinə bəzi bilmədikləri gerçək həqiqətləri çatdırmaqdır. Tanrım bu savab düşüncəmi gerçəkləşdirməyə yardım etsin. Amin!

Şəkil № 3. Prof.Dr. Babək Osman oğlu Qurbanov (9.06-1939 - 28.03-2019)

*Fələk ayrılıq çaldı,
Gözlərim yolda qaldı.
Babəkim getdi, gəlmir,
İlqar xəyala daldı.*

Ruhun şad, uyuduğun müqəddəs məkanın cənnət olsun böyük mütəfəkkir, musiqiçi, filosof, bəstəkar, musiqişünas, insanlıq aləminin alimi, ərənlərin yadigarı! 85 illik yubileyin mübarək olsun Osmanoğlu Sarıvəlli Babəkim.

İlqar Cəmiləoğlu İmamverdiyev
Sənətşünaslıq Elmləri Doktoru
Qaziantep Universiteti Türk Musiqisi
Dövlət Konservatoriyasının professoru.
Türk Xalq Musiqisinə Xidmət mükafatçısı
15. 05 – 2024 saat 20.55

I FƏSİL

1.ÜRƏKDƏN GƏLƏN SÖZLƏR MİRVARİDİR, İNCİDİR, ÜRƏKDƏN
GƏLMƏYƏNDƏ ÜRƏKLƏRİ İNCİDİR

Bu gözəl, dərin anlamlı kəlamı 1982-ci ildə II Şıxlıya Əfəndiyev Məhəmməd həkəmin bacısının toyuna, nurani atası Zəkəriyə kişinin ocağında qonaq olaraq sazımla təşrif buyurduğum günlərdə, dinlədiyim anda ruhuma həkk etdim. Mənalı beyt olduğu üçün 42 ildir ağımda saxlamqdayam. İsmi xatırlaya bilmədiyim bu şeirin sahibinə “mərhəbə”, “bərəkəllah” deyirəm. Çünki Şıxlı kəndində öyrəndiyim bu poetik misranı həmin kənddə dünyaya gəlmiş Xalq Şairimiz Osman Sarıvəlli (*Bax: Şəkil № 4*) ocağının “iki köz”ü ilə hərərətlənib, bir cüt lampasıyla da nurlanan şair, tərcüməçi, filosof - fizikçi alim Professor Rafiq Qurbanovun (*Bax: Şəkil № 5*) kiçik qardaşı, Azərbaycan elminə-mədəniyyətinə şərəf - şan qazandırmış filosof, estetikçi, musiqişünas, bəstəkar, görkəmli elm xadimi, Professor Babək Qurbanova (*Bax: Şəkil № 6*) həsr etdiyim xatirə yazısının başlığı üçün mənə gərək oldu.

Şəkil № 4. Osman
Sarıvəlli
(1905–1990)

Şəkil № 5. Rafiq
Qurbanov
(1937–2004)

Şəkil № 6. Babək
Qurbanov
(1939–2019)

Babək müəllim elə bir insan idi ki, saxtalığa, yalana, xəyanətə, ikiüzlülüyə nifrət bəslədiyi üçün, öz şəxsində insanlığımıza layiq olmayan bu neqatif kəlmələrdən və əməllərdən çox-çox uzaqda öz billurluğunu, saflığını qoruyan, 80 il adi bir insani ömürlə pak yaşamış, yaşa dolmuş müdrik şəxsiyyət, əsilzadə adına layiq əsl ziyalılığın timsalı, həqiqi xalq sevdalı, yurd vurğunu, el-oba aşığı, Vətən övladı idi. Buna görə də Babək Qurbanov haqda nə desən, nə yazsam yenədə az olduğunu məhdudluğunu hiss edirəm. Çünki özü bir təlatümlü, sahilləri görünməz dərya, sədasi isə şah qamətli görünən, buz bulaqları, təbii saf havası, heyratverici füsunkar mənzərəli yaylaqları ilə bircə əzəmətli uca zirvəli dağ idi mənim nəzərimdə. Sağlığında bu dağın nə qədər böyük olduğunu çox elə fərqiində olmamağın xiffətini çəkməkdə, nisgilini yaşamaqdayam. Haqq dünyasına rəvan aldığı, dostlarından, onu sevənlərdən, bizlərdən ayrılalı 5 il bir zaman kəsində, bu şahqamətli səfalı dağdan addım addım uzaqlaşib qanrılıb geriyyə baxdığım əzəmətini bütün görkəmi ilə heyratamizcəsinə seyr etməkdəyəm. Bu itginin böyüklüyünü, ağırlığını dərk etməkdə, olan acı həqiqəti hər gün, hər an anlamaqdayam. Daha gecdi, olan-oldu, keçən-keçdi. “*Sonrakı peşimançılıqdan nə fayda?*” - demişlər.

Babək müəllimlə görüşümü Allahın lütfü olaraq qəbul edirəm. Ömrümün ilk yarısı olan 43 illik dövəndə atam Cəmil Əkbərlə Dədə Şəmşirin (*Bax: Şəkil № 7*) 1963 – cü ildən başlanan dostluğunu, təmənnəsiz ülvi münasibətlərini kəşf etdim.

Şəkil № 7. Cəmil Əkbərlə və Dədə Şəmşirin ilk tanışlıq-dostluq görüşü. Avqust 1963. İstisu /Kəlbəcər

20 il olan ikinci dövəndə isə Babək Qurbanovu öz aləmində, həyatımda, fəaliyyətimdə ağılım, gücüm yetdiyi, duyub - hiss etdiyim qədər imkanım çərçivəsində tədqiq etməyə, “Babək adlı fənni” öyrənməyə, bu zəngin kitabxanayı əxz etməyə çalışdım. Etiraf etməliyəm ki, bu mübarək şəxsiyyət xasiyyəti, əhatəsində olan dost-müsahiblərlə həlim rəftarı, insanlarla münasibəti çoxyönlü səmimi, doğru - dürüst ahəngdə nizamlanmış saz kimi dərin anlamlı bir melodiya üzərində bərqərar olunmuş, yalnız “İnsanlıq” simfoniyası üstündə köklənib pərvəriş tapdığı Azərbaycan xalqı üçün həm də Zaqafqaziya, bir çox Türkdilli - Orta Asiya xalqları üçün möhtəşəmliyi ilə səslənməkdə idi. Bu əsərin müəllifi-bəstəkarı, şefi, səsləndirəni-ifaçısı təbii ki, Babək Qurbanov ismində, yaradıcılıq potensiyalı geniş şaxəli olan, ziyalılıq nurunu təmənnəsiz ərməğan edən bəxtəvər insan idi. İnsanlıq məramı ilə gəlmişdi bu cahana insan olaraq da xoş xatirələri bizlərə əmanət edərək əbədi vidalaşdı. İndi ülvi xatirələri ilə də ömrümü onsuz yaşamaqda, xəyalımda hər gün xatırlamaqdayam. “Sənsiz keçən ömrə hayıf, Keçdi hayla- küylə dağlar” – deyən şair Mustafa İsgəndərzadənin (Bax: Şəkil № 8) bu kövrək

Şəkil № 8. Mustafa İsgəndərzadə (1941 – 2016)

beyti sanki yer üzərində ucalmış Babək Qurbanov adında ikinci bir Göyəzən görkəmində, şah qamətli, əzəmətli vüqarlı “İnsaniyyət” adlı dağa da aiddir.

Babək Qurbanovla bağlı dəyərli fikirləri, həyatda sağ ikən əziz şairimiz Professor Mustafa İsgəndərzadənin dilindən heç əsgik olmazdı. Gənclik illərindəki münasibətlərində hər zaman ürək dolusu xoş sözlərlə, fəxarətlə bəhs edər, namus-əxalq timsalı olan Babək Qurbanovu xatırlayardı. Bu iki dostluğun təməlini yaranmasının səbəbini də öyrənmiş oldum. Hələ keçən əsrin 70-ci – 80-ci illərində hörmətli alimimizin yeni kitablarının nəşri üçün arasıra “Yazıçı” nəşriyyatına təşrif buyurduqda, “Poeziya şöbəsinin müdiri” vəzifəsində çalışdığı zaman mütəmadi olaraq görüşmüşlər. Bu xoşməramlı ülfət Mustafa müəllim üçün həm də Osman Sarıvəllinin layiqli övladına, elm aləminin zirvəsini 27 yaşında ikən fəth edərək, bir

müddətdən sonra 1985-ci ildə professorluq mərtəbəsinə yüksəlmiş, musiqi - estetikası üzrə fəlsəfə elmləri doktoru ünvanını almış olan həqiqi elm adamına, simpatik münasibətdən, insani rəftarındakı dəyərdən irəli gəlirdi.

Çox arzu edərdim ki, uzun illərdən sonra bu iki dostları bir daha görüşdürəm. Təəssüf edirəm ki, son illərdə hər iki ziyalımızı bir araya gətirib görüşdürmək mənə nəsbib olmadı. Sadəcə məhdud imkan hesabına, Qaziantep universitetində birgə çalışdığımız dövəmdə, 2013 - 2014-ci illərdə bir neçə dəfə evinə zəng edib Babək müəllimlə, alim - şair professor Mustafa İsgəndərzadəni telefon vasitəsi ilə görüştürmüşdüm. Ülvi hisslərini səmimi sözlərlə necə də gözəl paylaşdırlar? Babək müəllimin nur çöhrəsində, parlaq baxışlarından məmnunluq yağdığına şahidi idim. Əski dostların sevinc aurasında olduğu bu qiymətli anda könülaçan xoş kəlmələrin işığında kövrək duyğularla yansıtdıqları indi də gözlərimin önündə canlanmaqdadır. Mustafa müəllim dönə - dönə rica etdi ki, tətill müddətində Bakıya gələn zaman mütləq görüşək. Bu görüşün gerçəkləşməsi üçün söz verdilər bir - birlərinə. 2019 ilin mart ayının 3-də Babək müəllimin ağır xəstə olduğunu bildirmək və hörmətli alimimizi son dəfə ziyarət etmək, məramı ilə evinə zəng vurduğumda oğlu Çinar telefon dəstəyini qaldırdı. Mustafa müəllimin telefona gəlməsini xahiş etdim. Kim olduğumu soruşdu. Dedim ki, *“sənə saz çalmağı öyrədən İlqar müəllimindi, ay Çinar! Telefonu Mustafa müəllimə ver danışmaq istəyirəm.”* Adımı duyar-duymaz bir anda sevindi və nədənsə duruxduğunu həyəcanlı səsinde və tənqimiş nəfəsində hiss etdim. Nəhayət ahəstə və kövrək bir səslə dedi ki, *“atam üç ildir ki, Haqqın rəhmətə qovuşmuş.”* Bu gözləmədiyim bəd xəbərdən çox sarsıldım. Dostları görüşdürmək məramı ilə zəng etmişdim. Nə qara xəbər eşitdim. Bu məqamda belə demişlər: *“Sən saydığını say, gör fəlak nə sayır?”*.

Məyus və pəjmürdə halda telefonu qapadıb xəyallara daldım. Ötən günlər bir - bir gözümlə önündə film kimi canlandı. Bir zamanlar ustad Mikayıl Azaflının, Aşıq Hüseyn Saraclının Mustafa ocağında saz çalib oxumaqları, el şairi Əli Qurbanovun, Cəmil Əkbərin, Pənah Göyçənin, Xalq Şairləri Nəriman Həsənzadənin, Zəlimxan Yaqubun, Məmməd Aslanın, Məmməd İsmayılın mənim sazımın sədaları altında şeirlər söyləmələri fikrimdə canlandı. Professorlar Yaşar Qarayevin, Qəzənfər Paşayevin, Kamil Vəli Nərimanoğlunun, Filosof Asif Əfəndiyevin müdrikanə dolu çıxışlarını heç unutmaq olarmı? Bu xəyal içərisində bir zaman istedadlı nəğməkar şairimiz Hafiz Baxışın *“Bizim dost itirən vaxtımız deyil!”* rədifli şeirindən bir bənd yadıma düşdü:

Gəlin itirməyək dostları, qardaş,
Onsuz da çox deyil yaxşı dost, sirdaş.
Dostluq qalasından bir kərpic, bir daş
Uçurub aparır hər saat, hər il -
Bizim dost itirən vaxtımız deyil!

2.BABƏK QURBANOVUN XARAKTERİ VƏ XASIYYƏTİ

• Hələ Sovetlər dönəmində Siyasi - İqtisad fənnindən Gəncə Kənd Təsərrüfatı (*Hal-hazırda Azərbaycan Dövlət Aqrar Universitet adlanır*) institutunda dərs deyən (1949 - 2000) atam Cəmil Əkbər (*Bax: Şəkil № 9*) “Təbliğat - Təşviqat” jurnalına abunə yazılmışdı. Mənim üçün maraqlı olan bu kiçik həcmli dərginin son səhifəsində yer alan dahi şəxsiyyətlərin, elm adamlarının hikmətli kəlamları və atalar sözləri idi. Çox xoşuma gəlirdi bu bölüm. Hər ay səbrsizliklə gözləyirdim ki, dərginin növbəti nömrəsi gəlsin açıb oxuyub zövq alım. Bir filosofun müdrik fikrini indi də xatırlamaqdayam: *“Məni öldürən bildiklərimdi, yaşadan bilmədiklərimdi”*.

Şəkil № 9. Cəmil Əkbər (1928-2000)

2000-ci ildə Ərzurum Atatürk Universitetinin Kazım Qarabəkir Eytim Fakültəsində musiqi sahəsində çalışmaq üçün dəvət almışdım. Yabancılar üçün xüsusi bir bina ayırmışdılar. Universitet rəhbərliyi 16 Azərbaycanlı elm - sənət adamları üçün “Blok A” adlanan xüsusi binada qalmağımız üçün 2 otaqlı kiçik mənzil də ayırmışdılar. Yaşadığım evdə təqvim də almışdım. Türkiyəni öyrənmək, daha yaxından tanımaq həvəsi ilə hər gün bir vərəqini qopardıb arxında yazılanlarla tanış olurdum. Günlərin birində vərəqin arxa səhifəsində yer alan hikmətli sözlər, şeir misraları diqqətimi cəlb etdi. Oxuyub heyrət etdim. Sovetlər dönəmində “Təbliğət - Təşviqat” jurnalında heç rast gəlmədiyim mənim üçün yeni fikirlər olan maraqlı kəlamlar idi. İkisini indi də xatırmaqdayam:

- a. Bülbül gülə gül dedi, gül gülmədi getdi,
Bülbül gülə, gül bülbülə yar olmadı getdi.
- b. Bir nar ağacı var, bir də dar ağacı,
Namərdə nar düşər, mərdə dar ağacı.

Oxuyub heyrətə gəldim. Dar ağacı sözünü “Təbliğət-Təşviqat” dərgisində heç rast gəlməmişdim. Sadəcə Azərbaycan nağıllarında duymuşdum. İkinci beyt məni çox həyəcanlandırdı. Bilmədim nə edim? Həmin kəlamdakı fikir məni təsiri altına almışdı. Bir an öncə bu beyti Azərbaycanlı müəllimlərə söyləmək ehtiyacı duyurdum. Ancaq, “kimə söyləyim?” - deyə düşünərkən qəti qərar verməkdə tərəddüt etdim. Çünki müəllimlər arasında biri kimyaçı, biri matematikçi, biri ərəbşünas, 3-ü pianoçu, ikisi skripkaçı, 3-ü rəssam, biri zəlzələşünas, biri bəstəkar, biri xal – kilim sahəsi üzrə mütəxəssis idi. Bu alimlərimiz arasında şeir misrasını deyə biləcəyim yeganə şəxs Babək Qurbanov idi. Məsələyi filosof olduğu üçün həm də hər ikimizin də atası da şair olduğu üçün “məni anlaya bilən tək insan Babək müəllim olar” deyə öz-özlüyümdə düşündüm. Bu düşüncələr tüğyanında qərara gəldimki ikinci beyti yalnız Babək Qurbanova oxuyum və filosofun fəlsəfi fikrini öyrənirəm. “Bu şeirdəki dərin mənanı hörmətli alimimiz anlayar” - deyə qərarlaşdırdım. Və bir anda telefonu yığıb evinə zəng etdim. 3-cü çağırışda telefonun dəstəyini qaldırdı. Hal-əhval tutduqdan sonra nəhayət mətləbə keçdim. Təqvimin arxa səhifəsindəki şeirləri bir-bir oxudum. Hər beyti oxuduqca “Bəh - bəh” deyirdi. Ən axırdakı beyti oxuyub özüm - özümə heyrətimi telefonda izhar edib, Babək müəllimin də heyrətləndiyini zənn etdim. Bir anlıq səs çıxmadı. Elə düşündüm ki, “kabel”də problem oldu deyə səsi kəsildi. Əslində isə belə deyildi. Mən yanılmışdım. Nəhayət telefonda ahəstə səsi aram-aram gəldi. Və Qazax ləhcəsilə mənə iradəni bildirdi: “Ay qağa oxumağa şeir tapmadənmi?”. Bu gözlənilməz cavab məni heyrətləndirdi. Bir anlıq dedim yəqin şeirin mənasını doğru başa düşməyib. Sən demə belə deyilmiş. Daha sonra fikrini belə açıqladı: “Bu gün həkimə getmişdim. Qanıma yoxladığından sonra mənə tövsiyəsi bu oldu ki, çoxlu nar yeyim, qanıma durulaşib rəvan hərəkət etsin. Bu səbəblə də marketdən yekə bir nar da almışdım. Sən telefon edən zaman həmin narı kəsirdimki həkimin məsləhətinə əməl edim. Fəqət oxuduğun son beyt məni bu fikirdən daşındırdı. Daha mən o narı yemərəm”.

Dayımın bu sözündən çox peşiman oldum. Narı yemək üçün nə qədər israr etdimsə, heç cür razı olmadı və cəhdim boşa çıxdı. Nəhayət son qərarı bu oldu ki, “O narı yeyib namərd olunca, yeməyib mərd qalsam daha yaxşıdır” – deyə sözünün üstündə durdu. Bu beytlə də

Babək müəllimin məğrur təbiətli bir insan olduğunu, xasiyyətindəki mühüm bir cəhəti “Nar əhvalatı” ilə kəşf edə bildim. Qeyd etməliyəm ki, “Nar əhvalatı”ndan keçən 18 il ərzində Babək müəllimin əqidəli, mərd, ağayana bir insan ömrü yaşadığını, ayrı - ayrı məqamlarda dəfələrlə müşahidə etmiş oldum. Ruhu şad olsun. Əsilliyini qoruyub yaşatmaqla, əsl insan övladı olduğunu hərəkətləri, rəftarı, insanlarla olan səmimi - xeyirxah münasibətlərini hər zaman nümayiş etdirərdi.

• Babək müəllimin bir xasiyyəti də könlünə yatmadığı şeirə qətiyyənlə musiqi bəstələməzdi. Poetikliyə bəllənmiş sözlər obazlı deyim tərzilə qəlbini rıqqətə gətirməsə əsla əsər yazmazdı. Bu xarakteri ilə də nəzərimi cəlb etmişdi hörmətli bəstəkarımız.

Bir xatirəmi paylaşmaq istərdim əziz oxucularım. 2016-cı il yanvarın 29-da Gaziantep konservatoriyasından kirədə yaşadığım evə gedərkən hava günəşli olmasına rəğmən şaxtalı bir gün olduğunun fərqi vardı. Evə gəldiyimdə soyuqdan üşüməyim məni məcbur etdi ki, bir şeir yazsam. “Polis, güvənlik əsgərim, jandarma” rədifli şeirim yazıb sabahı gün Babək müəllimə oxudum ki, bir musiqi yazsın.

Hüzurumuzu saxlayan saxlayan,
Polis, güvənlik, əsgərim jandarma.
Hər yeri dəqiq arayan, arayan,
Polis, güvənlik, əsgərim jandarma.

Gecə-gündüz uyumayan,
Xidmətində yorulmayan.
Mərd dayanan, bayılmayan,
Polis, güvənlik, əsgərim jandarma.

Cəmiyyətin sevincisən,
Vəzifəndə birincisən,
Mücovhərsən, bir incisən,
Polis, güvənlik, əsgərim jandarma.

Doğru görən gözün varmış,
Doğru deyən sözün varmış,
Sevdan, Vətən adlı yarmış,
Polis, güvənlik, əsgərim jandarma.

Şeir xoşuna gəlsə də çar-naçar bir il gözlədim, fəqət Babək müəllimdən səs-soraq çıxmıdığı üçün intizarda qaldığım əsər təəssüfki yazılmadı. Axırda özüm bir musiqi bəstələyib tələbəm İbrahim Zonturluya öyrədib Youtube üçün Ayhan Bəydən xahiş edib kameraya aldıq. Və 2017-ci ilin martın 8-də tələbələrimin xor ifası ilə Youtubəyə yüklədik.

Bax: <https://www.youtube.com/watch?v=33BVMNJZ1Cg>

• Babək müəllimin xarakteri ilə bağlı daha bir xatirəm belədir. 6 iyun 2017-cı il tarixində Tuba Avcı adlı məmur xanımımızın yanında nur üzlü körpəsini ilk kəz gördüyüm zaman qeyri-iradi ismini öyərnmək məqsədi ilə həm də yaşını xəbər aldım. Oğlunun bir yaşında, adının isə Mustafa olduğunu da bilmiş oldum. Qeyri-iradi beynimdən ani olaraq belə bir fikir gəlib keçdi: *“Bu dünyada Mustafa adında 3 şəxs tanıyıram. Birincisi Peyğəmbər əfəndimiz Həzrəti Məhəmməd Mustafa. 2-cisinin adı Türkiyə Cumhuriyyətinin qurucusu Mustafa Kamal Atatürk, 3-cüsünün adı yeniyetməlik dönməndə Koroğlu dastanından ağılıma həkk olunmuş Giziroğlu Mustafa Bəy.*

4-üncü Mustafa adı isə mənim xəyalımı bir qədər qarışdırdı. *“Bir yaşında da Mustafa Bəy olarmı?”*. Bu düşüncə ilə bir qədər keçmiş ürəyimə *“Bir yaşında Mustafa bəy”* rədifli, gəraylı formasındakı misralar ipə-sapa ilmə-ilmə qəlbimə düzüldü.

Qönçələrin qönçəsidir,
 Bir yaşında Mustafa bəy.
 Sanki Bədəxşan ləlidir,
 Bir yaşında Mustafa bəy.

Allahım onu qorusun,
 Tuba xanımın yavrusun,
 Güzəl-göyçək bir kumrusan,
 Bir yaşında Mustafa bəy.

Bu qəlbimdə bir yazısan,
 İlgarın bahar, yazısan,
 Dağ ceyranın quzususan,
 Bir yaşında Mustafa bəy.

Gaziantep Konservatoriyası 6.06 – 2017 saat 08:47

Bu şeiri qısa bir vaxtda bilgisayara yazıb 2 nüsxə çıxdısını aldım. Birini Mustafa bəyin anasına; Tuba xanıma, birini də arxivim üçün nəzərdə tutmuşdum. Bu zaman Babək müəllim, birgə çalışdığımız otağa daxil olduqda masamın üzərindəki şeir qeyri-ixtiyari diqqətini cəlb etdi. 3 bəndlik şeiri alıb oxuduqdan sonra hiss etdim ki, deyəsən hörmətli bəstəkar-alimimizin xoşuna gəlib. Bir müddətdən sonra fortepiano arxasına keçib gözəl bir melodiyları not vərəqələrinə köçürməyə başladı. Babək müəllimin bu münasibəti məni heyretə gətirdi. Xahiş-minnət etmək heç ağıma gəlmədiyi halda öz əsərini yazmışdı. Bu minvalla Azərbaycan uşaq mahnıları silsiləsinə daha bir yenisi də daxil oldu. (*Bax: Əlavələr № 1. “Bir yaşında Mustafa bəy” Səh. 667*)

İllər keçdikcə anladım ki, Babək müəllimin ürəyini sehirləyən misralarla ram edən şairlər arasında Firuz Mustafa (*“Qocalma gözəl”*), Rəşad Məcid (*“Məni anla”*), Rövşən Xasayovlu (*Dünyanın tacı*), Bəhiyə Köksəl (*“Dedin”*) adlı xanıməfəndi də var imiş. Babək müəllim fərqli illərdə bu şairlərin şeirlərinin təsiri ilə bəstələr yazıb müəlliflərin könlünü sevindirmişdir. (*Bax: Əlavələr № 2 “Qocalma gözəl” Səh. 670, № 3 “Məni anla” Səh. 674, (Dünyanın tacı), № 4 Səh. 678) “Dedin” № 5. Səh. 683*)

Bu əhvalatı çatdırmaqda məramım Babək müəllimin zövqünə uyğun gəlməyən sözlərə əsər yazmaq niyyətində olmamasını, xarakterini və xasiyyətini oxucularımıza çatdırmaq məramı idi.

3.BABƏK QURBANOV “TÜRKİYƏ - AZƏRBAYCAN MƏDƏNİ ƏLAQƏLƏRİ”

Türkiyədə daha yaxından tanıdığım 18 il ərzində Babək Qurbanovun “Türkiyə - Azərbaycan ədəbi - mədəni və sosial-siyasi sahədə əlaqələri”nin daha da möhkəmlənməsində və inkişafında öz imkanını çərçivəsində mühüm rol oynadığının şahidiyəm. Babək müəllimin bu əlaqələrdəki fəaliyyətini əsasən 4 yerə ayırmaq olar.

1. Şəxsi fəaliyyəti.
2. Elmi məqalələri.
3. Simpozium çıxışları.
4. Konfransları və seminarları

1.Babək Qurbanovun təşəbbüsü

Babək Qurbanovun (*Bax: Şəkil № 10*) Azərbaycan-Türkiyə mədəni əlaqələrinin ilk qismi Azərbaycanlı sənət adamlarının Ərzurum Atatürk Universitetində çalışması, musiqi elmində olan bəzi problemin çözülməsi işində şəxsi təşəbbüsünü, bu sahədəki bəzi boşluğun aradan

qaldırılması yolunda göstərdiyi önəmli xidmətini xatırlamamız gərəkir. Hələ 1998 ildə Atatürk Universitetinin keçmiş rektor yardımçısı Professor Sevim Sağsöz (Bax: Şəkil № 11) birlikdə Azərbaycana getmiş, öncə Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin bir qrup rəssamları, heykəltəraşları ilə tanış olmuş, daha sonra Üzeyir Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasında fəaliyyət göstərən bir çox musiqiçilərlə təmas qurduqdan sonra bəzi müəllimləri Türkiyəyə dəvət etmişdi.

Şəkil № 10. Babək Qurbanov

Şəkil № 11. Sevim Sağsöz

Bu sahədə Babək müəllimin vasitəçilik missiyasını gerçəkləşdirdiyini xüsusilə qeyd etmək lazımdır. Bu uğurlu səfər nəticəsində Azərbaycanın Xalq Artisti Bəstəkar Dadaş Dadaşov (Bax: Şəkil № 12), Pianoçu-Professor Həqiqət Məhərrəmov (Bax: Şəkil № 13), Dosent Tamilla Qasımova (Bax: Şəkil № 14), skripkaçı Professor Nailə Mirzəzadə (Bax: Şəkil № 15), fəlsəfə elmləri namizədi Rəfael Məmmədəliyev (Bax: Şəkil № 16), Rəssamlardan Prof. Dr. Fikrət Həşimov (Bax: Şəkil № 17), Prof. Dr. Validə Paşayeva (Bax: Şəkil № 18), Dosent Elmaz Mehdiqanlı (Bax: Şəkil № 19) və Görüş Babayev (Bax: Şəkil № 20), xalçaçılıq üzrə Dos. Dr. Ümbülbanu Həmidova (Bax: Şəkil № 21), Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev (Bax: Şəkil № 22) və s. Atatürk universitetinin fərqli fakültələrində pedaqoji fəaliyyətlərinə başlamış oldular.

Şəkil № 12. Dadaş Dadaşov

Şəkil № 13. Həqiqət Məhərrəmov

Şəkil № 14. Tamilla Qasımova

Şəkil № 15. Nailə Mirzəzadə

Şəkil № 16. Rəfael Məmmədəliyev

Şəkil № 17. Fikrət Həşimov

Şəkil № 18. Validə Paşayeva

Şəkil № 19. Elmaz Mehdiqanlı

Şəkil № 20. Görüş Babayev

Şəkil № 21. Ümbülbanu Həmidova

Şəkil № 22. İlqar İmamverdiyev

Babək Qurbanovun xoşməramlı bu təşəbbüsü sayəsində çalışdığı qurumun musiqi və sənət alanındaki inkişafı bir neçə illər ərzində öz səmərəsini sərgilərlə, konsertlərlə, elmi məqalələrlə, konfranslarla ən mühümü isə yeni gənc nəsil tələbələrin yetişməsində, hətta magistr səviyyəsində təhsil ala bilməsində özünü göstərmiş oldu. Ölkələrimiz arasındakı əlaqələrin yaranmasında heç şübhəsiz Babək Qurbanovun əsl vətəndaşlıq məramı dayanırdı. Bütün bu savab işlər Babək Qurbanovun təmənnaş xeyirxalğından irəli gəlirdi. Onu da qeyd etməliyəm ki, hələ gənclik illərindən bu xeyirxahlıq missiyası Osmanoglundun qanından, canından, təbiətindən irəli gəlirdi. Babək müəllim bu xeyriyyəçilik əməlləri ilə də adı keçən insanların qəlbində rəhmətlə anılmaqdadır. Babək müəllimin geniş qəlbə sahib olması təkcə bu savab əməli ilə təsdiqini tapmış oldu. Bu münasibətlə də bir kəsin Babək müəllim haqqında bəd fikirdə olmasını heç duymadım. Çünki olduğu kimi əməlində də işlərində də, çalışmalarında da necə varsa elə, doğru-dürüst, əsilzadə ziyalılığı ilə görünməkdə idi. Şəxsiyyətinin böyüklüyü məhz alicənablığında da özünü biruzə verirdi. Onu tanıyanlar xüsusən də universitetin pedaqoji heyyyəti, hər zaman Babək müəllimdən məmnunluq hissələri ilə razılıq edirdilər. Qısaca özətləmiş olursaq Babək müəllimin bir kimsəyə pislik etməyə nə zamanı, nə də vaxtı var idi. Bu şəxsin əlindən sadəcə yaxşılıq gəlirdi! Çünki Babək müəllimin bu dünyaya, insanlıq aləminə yalnız yaxşılıq etmək üçün Allah tərəfindən bəxş olunmuşdur. Ona görə də ürəyi yaxşılıq naminə çırpınar, gözü yaxşılığa doğru baxar, beyni yaxşılıq üçün çalışar, hissiyatı yaxşılıq məramı ilə duyar, qulağı yaxşılığa aid nə varsa, xoş sözlər dinləyər. Pis olan hər şeyə qulağını qapadar, naqis olan görüntülərə gözlərini yumar, neqatif olan hər şeydən pak duyğularını, ülvi hissələrinin munisliyini, bir sözlə ruhunun billurluğunu çirkab əməllərdən qoruyardı. Yaxşılıq, xeyirxahlıq, hər cür savab işlər Babək müəllimin məramı-amalı idi. Kiçik yaşlarından Osman Sarıvəli ocağında aldığı tərbiyə, Səyalı ananın qiymətli öyüd və nəsihətləri, ona məhz bu cür əsl insani dəyərlərlə yaşamağı təlqin etmişdi nəcib təbiətinə. Elə də yaşadı, yazdı-yaratdı, ömür boyu. 700 məqaləsi, 53 elmi kitabları əmanət qaldı bizlərə. Hətta 9 cildlik kitabını bir araya gətirsəmdə nəyazıq ki, bu cəhdim tamamlanmamış qaldı. Bir araya cəm edə bildiyim bu kitablarda musiqişünaslığa, nəzəriyyəyə, estetikaya, etikaya, fəlsəfəyə, sənət fəlsəfəsinə, mədəniyyətsünaslığa, teatrşünaslığa dair əlyazmaları, həmçinin folklorumuzla, ənənələrimizlə, mərasimlərimizlə, muğamlarımızla, aşiq sənətimizlə, xalq mahnılarımızla, rəqslərimizlə, hətta ədəbiyyatla, tarixlə, rəssamlıqla, heykəltərəşlə, bəstəkarlıqla və s. ilgili neçə - neçə aktual məqalələri, saysız-hesabsız elmi rəyləri, kitablara yazdığı giriş məqalələri, hətta ön sözləri də var idi.

2. Babək Qurbanovun elmi məqalələri.

Türkiyə Azərbaycan mədəni əlaqələri sahəsində Babək Qurbanovun çoxsayda məqalələrinin olduğunu da bildirmək istərdim. Hər iki qardaş ölkə arasındakı ilişgilərdəki bəzi məsələlərə ilk dəfə aydınlıq gətirməyə müvəffəq olmuşdur. 2018 ildə Türkiyədə İksad yayınevi tərəfindən yayınlattığım *“Bir millət iki dövlət Azərbaycan–Türkiyə”* adlı kitabımın ön sözündə Babək müəllimin yazdığı monoqrafiya xarakterli 95 səhifəlik; *“Türkiyə və Azərbaycan arasında sosial - mədəni əlaqələr haqqında”* adlı məqalə dedikərimizə ən bariz sübutdur. “Azərbaycan Dövlət İncəsənət və Mədəniyyət Universitetində” kulturologiya fakultəsində çalışan Fəlsəfə elmləri doktoru, Professor Mübariz Süleymanlı (*Bax: Şəkil № 23*) kamil qələmlə yazılmış elmi məqalə ilə tanış olduqdan sonra buradakı dəyərli

Şəkil № 23. Mübariz Süleymanlı

fikirlərdən faydalanmaqla, tədris prosesində tələbələr üçün istifadə etmək məramı ilə Babək müəllimin razılığını, xeyir - duasını da ağır xəsdə olduğu zaman ala bilməmişdir.

Babək Qurbanov fenomeni, fitri qabiliyyətlə bahəm əzmlə - dözümlə, səbrlə mütəmadi çalışmaq, dərin zəka, ensiklopedik bilgi birikimi, geniş təfəkkür–mükəmməl fəlsəfi düşüncə idi. İstər sənətsünaslıq, istər kulturoloji, istər fəlsəfə, sənət fəlsəfəsi, estetikə, etika, istər ədəbi sahədə olursa-olsun nə yazardısı hər biri mənalı, anlamlı, dərin samballı fikirlərlə aşılınmış möhtəşəm qələminin süzgəcindən keçmiş zənginlik xəzinəsi, şahanə əsərlər idi. Çünki Babək müəllim istedadı, təfəkkürü, müdrikanə mükəlliməsi Allah tərəfindən elə yaranmışdı. Babək müəllimin varlığı Tanrı tərəfindən xalqımıza bəxş olunmuş müqəddəs əmanət, Azərbaycanımız üçün ən böyük mükafat, erməğan idi.

3. Babək Qurbanovun simpozium çıxışları

Babək Qurbanov 1992-ci ildə Atatürk universitetinə çalışmaq üçün dəvət aldıqdan sonra ən başlıca məramı tələbələrini zəngin bilgiləri ilə elmə həvəsləndirmək, onları savadlandırmaq, elmi cəhətdən inkişaf etdirmək idi. Fəaliyyətinin ikinci yönü isə Azərbaycan mədəniyyətini, incəsənətini eyni zamanda estetikasını fəlsəfəsini, illərlə ürəyində, qəlbində, zehində musiqi mədəniyyətimiz sahəsindəki gərəkli, həm də önəmli olan topladığı bilgiləri Türkiyədə təbliğ-tətbiq etmək idi. Bu sahədə Babək müəllimin zəngin təcrübəyə dayanan xidməti təbii ki, ilk sırada yerini almışdı. Müxtəlif alimlər, ədəbiyyatçılar, musiqişünaslar, filosoflar, ictimai xadimlər, ifaçılar habelə xalq musiqisi və klassik musiqilər, hətta bəstəkarlar, şairlər yazıçılar haqda yazdığı silsilə məqalələrlə, fərqli simpoziumlarda aktual çıxışları ilə Anadolu elm aləmində maraq yarada bildiyi üçün də hər zaman qibtə ilə qarşılanırdı. Çünki bağımsızlıq əldə etdikdən sonra keçən əsrin 90-cı illərindən sonra Azərbaycan elminin, mədəniyyətinin, estetik-fəlsəfi fikrinin ilk təbliğatçıları sırasında Babək Qurbanov ismi fəxarətlə çəkilir, əsl ziyalılıq missiyasını yerinə yetirən şəxs kimi ismi öndə gəlir, bu keyfiyyəti ilə də elm cameəsi tərəfindən məmnunluqla qarşılanırdı.

Babək müəllim bir xüsusiyyəti ilə də diqqətimi çəkmişdir. Hansı simpozium üçün çıxış mətni hazırlamış olmasına baxmayaraq vərəqlərə yazdığı qeydlərə nəzər salıb oxumadan, bədahətən çıxış edib o mövzu ətrafında fikirlərini ümumiləşdirərək xülasə tərzində çatdırırdı. Bu cəhət Babək müəllimin zəngin bilgi xəzinəsinə sahib olmasından və natiqliyindən irəli gəlirdi. Çünki tələbəklik dönməindən uzun illər ərzində mütaliə yolu ilə çoxsayda kitablardan damla-damla əxz etdiyi bilgiləri o mövzu ətrafında yığcam şəkildə qovuşdura bilməklə düşüncələrini sərrast, həm də səlist anlaşıqlı bir şəkildə ifadə etmə bacarığına sahib idi. Bu spesifik xüsusiyyət onun təcrübəsinin mükəmməlliyindən xəbər verirdi. Zəngin bilgi ehtiyatı təbii ki, Babək müəllimi hər mövzuda (*rəssəmlik, musiqişünaslıq, kinoşünaslıq, teatr sənəti, ədəbiyyat, tarix, və s.*) fikrini dəqiq və sərrast ifadə etməsində, eyni zamanda hər hansı bir fərqli mövzuda elmi məqalələr və ya monoqrafialar yazma bilməsində kömək olurdu.

4. Babək Qurbanovun konfransları və seminarları

Babək Qurbanovun Anadolunun ayrı-ayrı şəhərlərində verdiyi konfransların bir çoxunda Türkiyə ilə Azərbaycan arasınada kulturoloji ilişkilərə də yer ayırdığının şahidiyəm. Bir neçə dəfə Osmaniyədə 2013, 2015, 2017-ci illərdə təşkil olunmuş “*Türkcülər günü*” “*Novruz bayramı*”, “*Bahar şənlikləri*”, “*Xırdırallez bayramı*” adlı tədbirlər zamanı verdiyimiz konsertlərin açılış hissəsindəki ilk çıxışında Babək müəllim Azərbaycan-Türkiyə münasibətlərinə həm siyasi, həm mədəni əlaqələr yönündən qiymətli fikirlərini əsaslı dəlillərlə isbatlayaraq dinləyiciləri ilə bölüşərdi.

Qaziantep Universitetinin quruluşunun 40-cı ili səbəbi ilə 17 may 2013 tarixində Qaziantep Universiteti Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasının müdiri, sənətsünas alim Hakan Tatyüzün təşkil etdiyi elmi toplantıda Prof. Dr. Ruhi Ərsoyun, tarzən Abdulla

Qurbaninin, Prof. Dr. Türkər Əroğlunun “Ömər Asim Aksoy” konfrans salonundakı məruzələri “Azərbaycan - Türkiyə ortaq musiqi kultürü və dəyərləri” mövzusunda idi. Bu paneldə çıxış edən Professor Babək Qurbanovun (Bax: Şəkil № 24, Şəkil № 25) elmi məruzəsi Azərbaycan - Türkiyə dostluğuna, qardaşlığına həsr olunmuşdur.

Şəkil № 24. Prof. Dr. Babək Qurbanov, Prof. Dr. Ruhi Ərsoy 17 may 2013

Hörmətli alimimizin çıxışında diqqətçəkici məqamlar belə idi: *"Azərbaycan və Türkiyə xalqlarının dostluğu, qardaşlığı qədim olduğu qədər də əbədidir. Dili bir, dini, mənəvi - əxlaqi dəyərləri, adət - ənənələri, zəngin folklor yaradıcılığı olan bu xalqlar uzun bir tarixi dövrdə bir - birlərinə təsir göstərir və zənginləşir. Eyni zamanda bir - biri ilə daha sıx birləşməyə başladılar. Təsadüfi deyil ki, ulu öndərimiz Heydər Əliyev o zaman xalqımızı "Bir millət - iki dövlət" adlandırmışdı".*

Şəkil № 25. (Sağdan sola) 1.Prof. Dr. Babək Qurbanov, 2.Abdulla Qurbani ("Türk Dünyası Musiqi Topluluğu"nın rəhbəri və dirijoru, tarzən), 3. Prof. Dr. Ruhi Ərsoy, 4.Qaziantep Universiteti Rektoru Prof. Dr Yavuz Coşğun, 5. Prof. Dr. Türkər Əroğlu, 6.Konservatoriyanın müdiri, Babək Qurbanovun aspirantı Hakan Taytüz 17 may 2013

• 7 may 2014 tarixində Azərbaycanın Türkiyə Böyükəliçiliyi tərəfindən Qaziantep Universitetində ulu öndərimiz Heydər Əliyevin (Bax: Şəkil № 26) anadan olmasının 91-ci ildönümü səbəbi ilə təşkil edilmiş rəsmi mərasimdə professor Babək Qurbanovun (Bax: Şəkil № 27) möhtəşəm çıxışının bir bölümü *"Heydər Əliyev və Türkiyə münasibətləri"*, ikinci qismi isə *"Türkiyə Azərbaycan sosial-siyasi və mədəni əlaqələri"*nə həsr olunmuşdur.

Şəkil № 26. Heydər Əliyev (1923 – 2003)

Şəkil № 27. Babək Qurbanov Gaziantep Universiteti Tibb Fakültəsinin auditoriyasının səhnəsi. 7 may 2014

Bu tarixi gündə Türkiyə Böyükəlciliyi nəzdində çalışan rəsmi nümayəndəmiz, Elm - Təhsil üzrə müstəşarımız, Dos. Dr. Nəcibə xanım Nəşibovanın (*Bax: Şəkil № 28*) maraqlı çıxışı da aktual olan “bir millət iki dövlət” təbirinin elmi-siyasi, kuluroloji əsaslarla inkişafı mövzusunda həsr olunmuşdur.

Şəkil № 28. Azərbaycanın Türkiyə Böyükəlciliyinin Təhsil üzrə müstəşarı Dos.Dr. Nəcibə Nəşibova. Gaziantep Universiteti Tibb Fakültəsinin auditoriyası 7 may 2014

Təsadüfi deyil ki, 14 fevral 2015 tarixində böyük şəxsiyyət “Heydər Əliyev” adına Gaziantep şəhər ibtidai məktəbində (*Bax: Şəkil № 29*) də düzənlənmiş tədbirdə Babək müəllim iki ölkə arasındakı dostluq, qardaşlıq münasibətlərinə dair məsələlərə

Şəkil № 29. Azərbaycanın Türkiyə Böyükəlciliyinin Təhsil üzrə müstəşarı Dos.Dr. Nəcibə Nəşibova, (*yuxarı cərgədə sağdan sola*) 1. Vokalist İlker Gültəkin, 2.Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev və rəsmi nümayəndə ilə birgə Qaziantep şəhər “Heydər Əliyev adına ibtidai məktəb”i ziyarət edərkən. Qurumun müəllim heyəti ilə birgə çəkilmiş xatirə şəkli 14 Fevral 2015

aydınlıq gətirməklə “Bir millət iki dövlət” təbirinin sözdə deyil əməldə özünü doğrultması, bu məktəbin ulu öndərimizin adı ilə fəaliyyət göstərməsində öz təsdiqini tapmışdır” - deyə fikrini bəyan etmişdir.

Qaziantepdə düzenlənmiş bu tədbirlərin yekununda Nəcibə xanımın Babək müəllimlə bu sətirlərin müəllifinə (*İlqar İmamverdiyev*) xitabən dediyi yekun söz hər ikimiz üçün önəmli olmaqla yanaşı həmçinin də Vətənimiz, millətimiz qarşısında, özəlliklə də iki qardaş ölkə arasında məsluliyətimizi daha da artırır. Daha sonra fikrini bu sözlərlə tamamladı: “*Babək Qurbanovla Sizin işinizdən razı qaldığım üçün Qaziantep universitetindən rahat ayrılıram. Sizin bu təhsil ocağındakı xidmətinizdən çox məmnun qaldım. Böyük Elçimiz Faiq Bağirovu (Bax: Şəkil № 30) bu tədbir barədə və Sizin xidmətiniz haqda ətraflı məlumatlandıracağam*”.

Şəkil № 30. Azərbaycanın Türkiyədəki keçmiş böyük elçisi Faiq Bağirov.

Hörmətli müstəşarımızın bizə verdiyi bu yüksək qiymət, Babək müəllimlə məni daha çox çalışmağa, Türkiyəmizə və Azərbaycanımıza layiqincə xidmət göstərməyə sövq edirdi.

•Günlərin birində Dədə Şəmşirin büstünün qoyulması məsələsini həll etmək üçün Babək müəllimlə bir fikir mübadiləsi aparmış olduq. Bunun üçün 2011 – 2016 illərində konservatoriya rəhbərliyini (*müdir Hakan Tatyüz, müdir yardımçısı Savaş Ekici, bölüm başkanı Gültəkin Şener*) Aşıq Şəmşir Qurbanovunun böyük ustad olduğunu dəlillərlə inandırمامız lazım idi. Bu məsələni gündəmə gətirdikdən sonra aşıq Şəmşir haqda olan bir çox yayınlanmış kitabları (*öz kitablarım və Babək müəllimin məqalələri də daxil olmaqla*) bu işlə məşğul olan komissiya heyətinə təqdim etdik. Yeri gəlmişkən qeyd etməliyəm ki, komissiya üzvləri tərkibində yer alan 3 müəllim Babək Qurbanovun elmi rəhbərliyi ilə (*1.Hakan Tatyüz “Qaracaoğlan yaradıcılığında aşıq havaları”, 2. Savaş Ekici “Anadolunun Elazığ bölgəsi ilə Azərbaycan diyyün havalalarının müqayisəsi”, 3. Gültəkin Şener “Azərbaycan və Anadolu dans əzgilərində musiqili analiz”*) 2012 - 2014 illər ərzində Bakı Musiqi Akademiyasında namizədlik dissertasiyasını uğurla müdafiə edərək diplomlarını almağa haqq qazanmış, Türkiyə “Yüksək Okul Kurumu”ndan (YOK) isə sertifikatın dənkliklərini almışdılar. Sənətşünas müdirmiz dr. Hakan Tatyüz (*Bax: Şəkil № 31*), müdir yardımçımız Dos. dr. Savaş Ekici (*Bax: Şəkil № 32*) və bölüm başqanımız Dos. dr. Gültəkin Şener (*Bax: Şəkil № 33*) Dədə Şəmşirlə bağlı təqdim etdiyimiz faktları təhlil etdikdən sonra büstün konservatoriyamızda yer almasına yekdilliklə qərar vermiş oldular.

Şəkil № 31. Hakan Tatyüz

Şəkil № 32. Savaş Ekici

Şəkil № 33. Gültəkin Şener

Nəhayət Babək müəllimlə birgə təşəbbüsümüz və cəhdimiz nəticəsində 2015 ilində Qaziantep Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasında heykəltəraş Əhməd Şimşəyin təcrübəsi sayəsində (*Bax: Şəkil № 34*) Azərbaycanın Dədə Aşığı Şəmşir Qurban oğlu Qocayevin büstü (*Bax: Şəkil № 35*) də digər tanınmış Türk musiqiçi - sənətçilərlə bərabər öz yerini almış oldu.

Şəkil № 34. (sağdan sola) 1. Müdir Hakan Tatyüz, 2. Prof. Dr. İlqar İmamverdiyev, 3. Prof. Dr. Babək Qurbanov, 4. Dədə Şəmşirin büstünü hazırlayan heykəltəraş Əhməd Şimşək 2015

Şəkil № 35. Dədə Şəmşirin Qaziantep Universitetinin Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasında olan büstü. 2015

Dədə Qorqud, Fərabî, Buhurizadə Mustafa (İtri), Aşıq Veysəl, Tənuri Cəmil Bəy, Muzaffər Sarısözən, Nida Tüfəkçi, Yücel Paşmaqçı və Mehmet Özbəy kimi Türkiyənin ən məşhur və ünlü sənətkarlarının heykəlləri sırasında Dədə Şəmşirin büstünün də yer alması, Babək müəllimlə hər ikimizi qürurlandırmayla yanaşı, bu əlamətdar hadisə təbii ki, qardaş Türkiyə və Azərbaycan arasında dostluq və mədəni əlaqələrin rəmzinə çevrilmişdir.

2018-ci ilin 19 noyabr tarixində Azərbaycanın Türkiyə Böyükəlciliyinin təhsil üzrə müstəşarı Dos. Dr. Nəcibə xanım Nəsibova Azərbaycanlı tələbələrin təhsil məsələləri ilə əlaqədar, rəsmi olaraq Qaziantep Universitetində Rektor Prof. Dr. Ali Gürə (Bax: Şəkil № 36)

Şəkil № 36. Qaziantep Universiteti (keçmiş) Rektoru Prof. Dr. Ali Gür

məqamında fikir mübadiləsi apararkən, fürsətdən istifadə edib Babək müəllimin 2018–ci ildə “Şur” nəşriyyatı tərəfindən yayınladığı “Xalq çalğı alətlərimizin tarixi və nəzəri problemləri” adlı yeni kitabını müəllifin xahişi ilə *(Bu kitabda hörmətli rektorumuzun şəkli 120-ci səhifədə yer alırdı.)* təqdim etdi. Bu görüş bitdikdən sonra Nəcibə xanıma Dədə Şəmşirin büstünü göstərmək üçün konservatoriyamıza dəvət etdim. Dədə Şəmşirin büstünü seyr etdikdən sonra lazımı yerlərə çatdırmaq üçün telefonu ilə büstün yanında şəklinin çəkilməsini arzu etdi. Biz bu arzunu yerinə yetirdikdən sonra *(keçmiş)* müdirümüz Prof. Dok. Zinnur Gərəyi *(Bax: Şəkil № 37)* müdirlik məqamında ziyarət etməsini də rica etdim. Təbii ki, Türkiyə

Şəkil № 37. Prof.Dr. Zinnur Gərək

Azərbaycan dostluğunun əlaqəsinin möhkəmlənməsi üçün bu görüşün vacibliyini, siyasi-mədəni əhəmiyyətini, mahiyyətini bu gün də dərk etməkdəyəm.

• Ərzurum Atatürk Universitetindən məzun olmuş tələbəmiz, Akcaabad “İMKB Anadolu Litseyi”nin keçmiş musiqi müəlliməsi Nurgül Karvanın *(Bax: Şəkil № 38)* və həmin qurumun keçmiş müdiri Kamal Sivriqayanın *(Bax: Şəkil № 39)* təşəbbüsü və təşkilatçılığı

Şəkil № 38. Nurgül Karvan

Şəkil № 39. Kamal Sivriqaya

ilə 2017 - ci il aprelin 22 – də gerçəkləşdiriləcək “Qafqazın səsi - 2” adlı tədbir üçün Azərbaycan Bayrağının olmaması gecəyə kölgə düşürə bilərdi. Hörmətli müstəşarımıza bu barədə məlumat verdim. Bu problemin həlli üçün Nəcibə xanımdan yardım istədim. Təsadüfən Nəcibə Xanım da o günlərdə “Trabzon Texnik Universiteti”ndə və “Avrasya Universiteti” ndə təhsil alan Azərbaycanlı tələbələrin bəzi problemlərini yerində öyrənmək üçün bu ali təhsil qurumlarında onlarla görüş keçirirdi. Telefonuma cavabı bu oldu ki, *“narahat olmayın bayraq məsələsini həll edərim”*. Nəcibə xanım Babək müəllimin də bu tədbirdə iştirak edəcəyini öyrəndikdən sonra inamla dedi: *“Babək müəllim harada olsa ora gələrəm, Sizin tədbirdədə yer alırsa, mütləq mən də iştirak edəcəyəm”* - deyə söz verdi. Trabzonun keçmiş Valisi Yücel Yavuzla *(Bax: Şəkil № 40)* birgə konsert tədbirimizi daha da şərəfləndirmələri, təbii ki, Nəcibə Xanımın bizə olan sayqısından, inamından irəli gəirdi.

Şəkil № 40. Trabzonun keçmiş Valisi Yücel Yavuz və Azərbaycanın Türkiyə Böyükəlciliyinin Təhsil üzrə müstəşarı Dos. Dr. Nəcibə Nəsimova

Üç hissədən ibarət olan bu tədbirin ikinci qisminə Babək müəllim Türkiyə-Azərbaycan dostluğundan, iki qardaş ölkənin mədəni sosial- siyasi əlaqələri haqda bir qədər bəhs etdikdən sonra mövzusunə uyğun olaraq *“Musiqi mədəniyyətinin nəzəri-estetik prinsipləri və Azərbaycan Musiqi mədəniyyətinin bəzi bədii - estetik məsələləri”* haqqında ətraflı məlumat verdi. Nəhayət çıxışının son qisminə fortepianoda öz əsərlərini (*“Şərq romansı”*, *“Tac mahal”*) çalıb konsert iştirakçılarının könlünü fəth etdi. Tələbələrimizin (*Yasemin Zengin, Fatma İşıq, Əhməd Baş*) də iştirakı ilə uğurla keçən konsertimizin yekununda Trabzon şəhərinin keçmiş Valisi Yücel Yavuz səhnəyə çıxaraq bu tədbirlə əlaqədar xoş sözlərini ifadə etdikdən sonra Babək müəllimə plaket təqdim etdi. (Bax: Şəkil № 41)

Şəkil № 41. Trabzon keçmiş Valisi Yücel Yavuz və Prof. Dr. Babək Qurbanov

• Sənətsünaslıq doktoru, professor, Azərbaycan Respublikasının xalq artisti, Əflatun Nemətzadənin (Bax: Şəkil № 42) rejissorluğu ilə 2016 il 15 may tarixində dahi bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəylinin (Bax: Şəkil № 43) *“Leyli və Məcnun”* operasının ilk dəfə Ankara Dövlət Opera və Balet teatrında səhnə təcəssümündən bir gün sonra Babək müəllimin *“Anadolu”* qəzetində yayınladığı *“Üzeyir Hacıbəylinin “Leyli və Məcnun” operasının yeni rejissorluq təfsiri üzərinə”*¹ adlı məqalə Azərbaycan-Türkiyə mədəni əlaqələrinin növbəti mərhələsinin önəmi və uğuru haqqında idi.

Şəkil № 42. Əflatun Nemətzadə
(1844-)

Şəkil № 43. Üzeyir Hacıbəyli
(1885 – 1948)

4.BABƏK QURBANOV - VƏTƏNPƏRVƏR ALİM

Xatirə 1.

Babək Qurbanovun bir xüsusiyyəti də onun ruhu, varlığı, canı, qanı, fikir və düşüncələri ilə qəlbən ana Vətəni, *“Odlar diyarı”* kimi tanınan Azərbaycanımıza bağlı bir şəxs olmasıdır. Vətənin dərdi Babək müəllimin öz dərdi olduğunu Qarabağ məsələsi ilə əlaqədar bir hadisədə müşahidə etmiş oldum. Təxminən 12-14 il bundan öncə Azərbaycanda məzuniyyət dönməsində bir xoş təsadüf nəticəsində, məşhur albanşünas tarixçi alim, Əməkdar Elm Xadimi, Dövlət mükafatı laureatı, *“Şöhrət”* ordenli, Azərbaycan Elmlər Akademiyasının Müxbir Üzvü, professor Fəridə xanım Məmmədova (Bax: Şəkil № 44) ilə tanışlığım zamanı,

¹ <https://www.anadolugazete.com.tr/u-hacibeylinin-leyla-ile-mecnun-operasinin-yeni-reji-yorumu-uzerine-2-3151yy.htm>

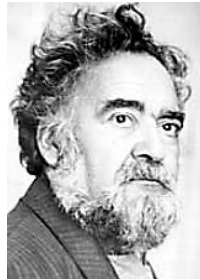
Şəkil № 44. Fəridə Məmmədova (1936 - 2021)

faktlara əsaslanan mükəmməl yazısını qısa vaxt ərzində türkcəyə çevirərək Azərbaycan həqiqətlərini öz imkanı çərçivəsində, internet əlaqələri vasitəsi ilə yayınladaraq Türk ictimaiyyətinə çatdırması idi. Bu aktual məqaləni oxuyaraq tariximizdə başverən mühüm hadisələrlə məni halı etməsi, Babək müəllimin Vətənpərvər alimliyindən, böyük siyasətçi – dövlət adamı, Türkiyə Cümhuriyyətinin qurucusu, dahi Mustafa Kamal Atatürkün (Bax: Şəkil № 45) təbiri ilə desək: “*Qeyrət damarından axan əsl qan*”dan irəli gəlirdi.

Şəkil № 45. Qazi Mustafa Kamal Atatürk (1881 – 1938)

Bu təbirin davamı olaraq böyük Vətənpərvər, alovlu şairimiz Xəlil Rza Ulutürk (Bax: Şəkil № 46) şeirlərinin birində mükəmməl poetik misraların qüdrəti ilə şahənə fikir söyləmişdir:

Şəkil № 46. Xəlil Rza Ulutürk (1932 – 1994)

Yüz yol eşitmisən, bir də qulaq as!
İnsanı yaşadan ürək odudur.
Kiminki qanında coşmur ehtiras,
Onun öz bədəni, öz tabutudur.

Xatirə 2.

Zaman-zaman bu vətənpərvərlik missiyasını layiqincə yerinə gətirdiyinin bilavasitə şahidiyəm. Xocalı soyqırımını günlərində yəni 3 mart 2015 tarixində “*Osmaniyə Türk Ocağı Xocalını unutmadı*” başlığı ilə Səlimiyə kəndində təşkil olunmuş mərasimdə (Bax: Şəkil № 47, Şəkil № 48, Şəkil № 49, Şəkil № 50) iştirak etmək üçün Babək müəllimlə birgə İlqar Cəmiləoğlu və Əli İmamverdi də rəsmi dəvət almışdı. “*Çağımızda Erməni problemi haqqında*” adlı məruzəsində, hörmətli alimimiz bu faciə ilə bağlı öz münasibətini bildirərək, ətraflı bir şəkildə düşüncələrini paylaşaraq bu amansız vəhşət haqqında tədbir iştirakçılarını məlumatlandırması zamanı yerli sakinlərin və dəvətli qonaqların həyəcanlandığını müşahidə etmiş oldum.

Şəkil № 47. 3. 03 – 2015 tarixində Səlیمیyə kəndində “Xocalı Soyqırımı” ilə bağlı anım mərasimi. (sağdan sola) 1. Prof. Dr. İlqar Cəmiləoğlu, 2. Prof. Dr. Babək Qurbanov.

Şəkil № 48. (soldan sağa) 1.Prof. Dr. İlqar İmamverdiyev, 2.Prof.Dr. Babək Qurbanov, 3.Qaziantep Universiteti Hüquq fakültəsinin tələbəsi Əli İlqaroğlu, 4. AGAMDER dərniyinin başqanı, məşhur Avukat Səlahəddin Arpacı (1953-2020). “Xocalı Soyqırımı” adlı anım mərasimi. Səlیمیyə kəndi, Osmaniyyə 3. 03 – 2015

Şəkil № 49. (soldan sağa) 1.Prof. Dr. İlqar İmamverdiyev, 2.Osmaniyyə Türk Ocaqları Osmaniyyə şöbə başqanı Mehmet Çətinkaya, 3.Prof.Dr. Babək Qurbanov, “Xocalı Soyqırımı” anım mərasimi. Səlیمیyə kəndi / Osmaniyyə 3. 03 – 2015

Şəkil № 50. (soldan sağa) 2. Prof. Dr. İlqar İmamverdiyev, 3.Prof.Dr. Babək Qurbanov 4. Hüseyin Əsgər, 6.Avukat Səlahəddin Arpacı (1953-2020), 7. Əli İlqaroğlu, 8. Osmaniyyə Türk Ocaqları Osmaniyyə şöbə başqanı Mehmet Çətinkaya. “Xocalı Soyqırımı” anım mərasimindən xatirə şəkli. 3. 03 – 2015 / Osmaniyyə

Xatirə 3.

Xocalı soyqırımının 25 illiyi ilə əlaqədar 28 fevral 2017 tarixində Fən Ədəbiyyat Fakultəsi “Ömər Asim Konfrans salonu”nda düzənlənən tədbirdə Türkiyə Böyükəliyi təhsil üzrə müstəşarı Dos. Dr. Nəcibə xanım Nəsibova bu tədbir üçün cələng də göndərmişdi. (Bax: Şəkil № 51) Gaziantep Universitetinin rektoru Professor Ali Gür “*Tarixini bilməyənlər gələcəyə yön verə bilməz*” başlığı ilə bu faciənin mahiyyətini açmış oldu. Azərbaycan dövlətinin təmsilçisi kimi Professor Babək Qurbanovun bu soyqırım adlı vəhşətə alim münasibəti peşəkar filosof dəyəri ilə fərqlənirdi.

Şəkil № 51. (soldan sağa) 1.Prof. Dr. İlqar İmamverdiyev, 2. Prof Dr. Babək Qurbanov və 3.Dos. Dr. Yunus Emre Tansu. Azərbaycanın Türkiyə Böyükəlisinin təhsil üzrə müstəşarı Nəcibə Nəsibovanın bu tədbir üçün göndərdiyi gül çələngi. 28.02 – 2017

Xatirə 4.

1 mart 2017-ci il tarixində Gaziantep Ülkü Ocaqlarının “*Kəndirçi şəhər kitabxanasında*” təşkil etdikləri mərasimdə Vətənpərvər alimimizin gerçək faktlara əsaslanan bu faciəvi mövzu ətrafındakı mükəmməl fikirlərlə zəngin məruzəsi, toplantı iştirakçılarının diqqətini cəlb etmiş oldu (Bax: Şəkil № 52). Qeyd etməliyəm ki, bu tədbirdə keçmiş tələbəm Yasəmin Zəngin tarımın ahəstə sədaları altında qəmli əhval - ruhiyyədə, ağı xarakterində olan bir neçə Azərbaycan xalq mahnılarını yangılı tembrlə oxuması dinləyiciləri kövrəltməklə, onlara duyğu dolu anlar yaşatdı (Bax: Şəkil № 53).

Şəkil № 52. Qaziantep “Kəndirçi şəhər kitabxanası”nda “Xocalı Soyqırımı” ilə əlaqədar düzənlənmiş konfrans. (soldan sağa) 1.Prof. Dr. Babək Qurbanov, 2.Qaziantep Konservatoriyasının tələbəsi Yasəmin Zəngin və 3. Prof. Dr. İlqar İmamverdiyev. 1.03 – 2017

Şəkil № 53. Qaziantep “Kəndirçişəhər kitabxanası” nda “Xocalı Soyqırımı” ilə əlaqədar düzənlənmiş konfransdan sonra çəkilmiş şəkil. (soldan sağa) 3.Prof. Dr. Babək Qurbanov, 5. Prof. Dr. İlqar İmamverdiyev, 6. tələbə-musiqiçi Yasəmin Zəngin və dinləyicilər 1.03 – 2017.

Xatirə 5.

Ədəbiyyatşünas alim Prof. Dr. Şəhrəbanu Allahverdiyevanın (*Bax: Şəkil № 54*) təşəbbüsü ilə 2 mart 2017-ci ildə Adıyaman Universitetində və Adıyaman Böyük şəhər Bələdiyyəsinin konfrans salonunda təşkil etdiyi “Xocalı Soyqırımı” adlı anım tədbirində hörmətli professorumuz Babək müəllimin və keçmiş tələbəm Yasəmin Zənginin mənim tar müşayiətimlə qəmli əhval-ruhiyyəli musiqilər oxuması, toplaşanların qəlbində nisgil dolu hissələrlə yadda qaldı. Bu tədbirdəki çıxış barədə Babək Qurbanovun məntiqi fikirlərə əsaslanan düşüncələri, dinləyicilərin könlündə kədər ovqatı yaratdı (*Bax: Şəkil № 55*).

Şəkil № 54. Prof.Dr. Şəhrəbanu Allahverdiyeva

Şəkil № 55. Adıyaman Bələdiyyə Konfrans salonunda təşkil olunmuş “Xocalı soyqırımı”nın afişası 2.03- 2017

5. BABƏK QURBANOVUN “NOVRUZ” – “BAHAR BAYRAMI” İLƏ BAĞLI KONFRANSLARI VƏ ELMİ MƏQALƏSİ

Babək müəllim pedaqoji fəlsəfə-estetika, musiqişünaslıq sahəsində, hətta tərcüməçilik fəaliyyətləri ilə Türkiyəmizə və Azərbaycanımıza canı-könüldən xidmət etdiyi kimi, fərqli mövzulardakı simpozium və konqreslərdəki aktual çıxışları ilə hər zaman elmi ictimaiyyətin diqqətini özünə cəlb edə bilirdi. Professor Babək Qurbanovun “Novruz”la, “Bahar bayramı” ilə bağlı fəaliyyətini 3 qrupa ayırmaq olar.

- a. Məqalələr.
- b. Bayramlar, şənliklər, tədbirlər.
- c. Konfranslardakı məruzələr.

• 2000 - ci ildən Türkiyədə çalışdığım müddətdə Babək müəllimin folklor sahəsindəki uğurlu fəaliyyətini yayınlanmış məqalələrində müşahidə etmiş oldum. Bunlardan ilki “Bahar bayramı” və “Novruz”la ilgili olan elmi əsərini qeyd edə bilərik. Hörmətli filosof, musiqişünas alimimiz Osmanoglu Babək Qurbanovun “*Novruz: Sosyo-kültürəl problemlər*” adlı məqaləsi 1996-cı ildə “Atatürk Universiteti Sosial Bilimlər İnstitutu Kültürəl Fəaliyyətlər Dizisi” adlı dərginin ilk sayının 197-204-cü səhifələrində yayınlanmışdır.

Xatırlayıram ki, 2013–2017-ci illər arası müxtəlif tədbirlərdə: Osmaniyədə, Qaziantepdə, Antalyada və s. bahar bayramının rəmzi olan “Novruz”la bağlı etdiyi məruzələr dinləyicilər tərəfindən böyük maraqla qarşılanırdı.

1. “Novruz bayramı” səbəbi ilə 21 Mart 2017 tarixində Gaziantep Universitetinin “Atatürk Kültür Səhnəsi”ndə təşkil olunmuş “*Türk Dünyasında Novruz*” mövzusunda Azərbaycan musiqi elmini təmsil edən, fəlsəfə elmləri doktoru, professor Babək Osmanoglu Qurbanov “*Novruz: Sosial - mədəni bir hadisə kimi*” adlı məruzə ilə çıxış edərək, Bahar ayının gəlişinin simgəsi olan Novruz bayramının Türk dünyasında coşğu ilə qarşılanması, dünya xalqlarının kütləvi – sosial, mədəni hadisələrinin başında yer alan çeşidli bayramların, şənliklərin, tədbirlərin şah əsəri olaraq qeyd etmişdir. Dünya yaranışından hər il bahar fəslində təbiətin qış yuxusundan oyanması, torpağın canlanması hadisəsinin təzahürü kimi Novruz bayramının önəmini diqqətə çatdırmışdır (*Bax: Şəkil № 56*).

Şəkil № 56. (soldan sağa) 1. Prof. Dr. Babək Qurbanov, 2. Prof. Dr. Mehmet Erol, 3. Dos. Dr. Dilaram Akramova 21.03. 2017

1. Türk Ocaqları Osmaniyə Şöbə Başkanı Mehmet Çətinkayanın (*Bax: Şəkil № 57*) şəxsi təşəbbüsü və AGAMDER dərnəyinin, “Oxculuq dərnəyi”nin qurucusu və başqanı “*Daş mədrəsədən məktublar*”, “*Daş mədrəsə söhbətləri*” adlı kitabların müəllifi, rəssam, əfsanəvi türkcü, peşəkar avukat Səlahəddin Arpacının (*Bax: Şəkil № 58*) əzmi, qeyrəti və təmənnasız

Şəkil № 57. Türk Ocaqları Osmaniye Şöbə Başkanı Mehmet Çetinkaya

Şəkil № 58. AGAMDER dərənəyinin başqanı Avukat Səlahəddin Arpacı (1953-2020)

xeyriyyəçilik yardımını və xoşməramlı təşkilatçılığı sayəsində 2 aprel 2017 tarixində “*Türk Ocaqlarının yaranmasının 105 illiyi*” səbəbi ilə, Osmaniye Ticarət və Sənaye Odası (OTSO) konfrans salonunda düzənlənmiş daha bir musiqili tədbirin giriş qisminə də Babək müəllimim çıxışı “*Novruz, Türk Dünyasında sosial bir fəaliyyət*” mövzusunda həsr olunmuşdur. (Bax: Şəkil № 59, Şəkil № 60, Şəkil № 61, Şəkil № 62)

Şəkil № 59. Prof.Dr. Babək Qurbanovun Osmaniye Ticarət və Sənaye Odası (OTSO) konfrans salonunda çıxışından bir görünüşü 2. 04 – 2017

Şəkil № 60. Prof. Dr. Babək Qurbanov və Türk Ocaqları Osmaniye Şöbə Başkanı Mehmet Çetinkaya 2. 04 – 2017

Şəkil № 61. Osmaniye Ticarət və Sənaye Odası (OTSO) konfrans salonunda “Novruz-Bahar” adlı konsert. (soldan sağa) 1.Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev (*tar*), Babək müəlliminin tələbələri: 2.Hüseyn Kaynak (*saz*), müğənnilər: 3.Səmiyə Şahin, 4.Səda Mandollu, 5.Ersin Yıldırımər (*kamança*), 6.Əhməd Baş (*vokal-ritm*) 2. 04 – 2017

Şəkil № 62. “Türk Ocaqlarının yaranmasının 105 illiyi” yubileyi ilə bağlı Türk Ocaqları Osmaniyyə Şöbəsində görüş: (soldan sağa) 1.Avukat Səlahəddin Arpacı, 2.Mehmet Çətinkaya, 3.Prof. Dr. Babək Qurbanov
2. 04 – 2017

2. Türk Ocaqları Osmaniyyə Şöbə Başkanı Mehmet Çətinkaya, AGAMDER dərnişinin başkanı Səlahəddin Arpacının 3 may 2015 tarixində “Türkcülər Bayramı” münasibəti ilə təşkil etdikləri tədbirdə tələbələrindən ibarət (*Yasəmin Zəngin, Sərkən Kaya*) kiçik tərkibdə bir musiqi qrupu ilə birlikdə dəvət aldığımız Osmaniyyə şəhər “Erqenekon meşəsi”ndə hörmətli alimimiz professor Babək Qurbanov (*Bax: № 63, № 64, Şəkil № 65*) “*Türk dünyasında musiqi mədəniyyəti*”¹ mövzusunda maraqlı məruzəsi ilə tədbir iştirakçılarını ərtaflı məlumatlandırdı.

Şəkil № 63. Prof. Dr. Babək Qurbanov, keçmiş tələbələri Yasəmin Zəngin, Sərkən Kaya. Osmaniyyədə “Türkcülər Bayramı” 3 may 2015

Şəkil № 64. Osmaniyyədə “Türkcülər Bayramı”, 3 may 2015

¹ <https://www.turkocaklari.org.tr/sube/osmaniye-subesi/osmaniye-subesinden-pes-pese-uc-faaliyet-5219>

Şəkil № 65. Osmaniyədə “Türkcülər Bayramı”. (Soldan sağa) 1.Avukat Səlahəddin Arpacı, 2. Prof. Dr. İlqar İmamverdiyev, 3.Keçmiş balabançı tələbə Sərkan Kaya, 5. Səs sənətçisi, keçmiş tələbəmiz Yasəmin Zəngin, 6.Prof.Dr. Babək Qurbanov, (sağdan sola) 1.Türk Ocaqları Osmaniyə Şöbə Başkanı Mehmet Çətinkaya.
3 may 2015

3. 06 May 2017- ci il tarixində Osmaniyədə düzənlənmiş “Ergenekon Kent Ormanı”, isimli “Xıdırəlləz bayramı” şənliyinə dəvət alan professor Babək Osmanoglu “*Ergenekon və Xıdırəlləz bayramı haqqında*” adlı məruzəsi (Bax: Şəkil № 66) ilə əlaqədar olan dəyərli fikirlərini toplantı iştirakçlarına çatdıraraq, bu mövzu ilə bağlı ətraflı məlumat verdi.

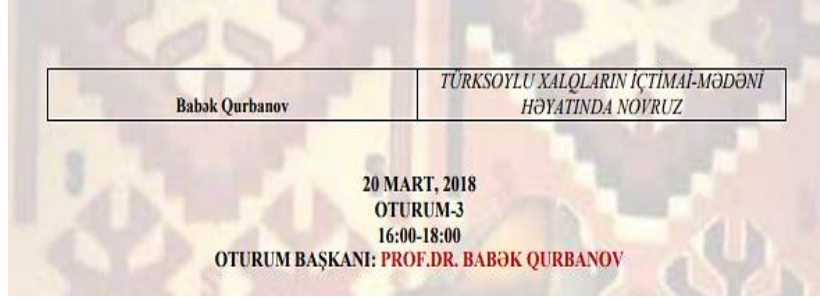
Şəkil № 66. “Ergenekon Kent Ormanı”nda təşkil olunmuş Babək Qurbanov “Xıdırəlləz bayramı” və “Türkcülər günü” münasibəti ilə çıxış edərkən. Osmaniyə 6.05 – 2017

5. 20-23 mart 2018 – ci il tarixində Antalyada keçirilən “Novruz Zirvəsi I Uluslararası Bəxdiyar Vahabzadə Azərbaycan Kültürü,Tarixi və Ədəbiyyatı Simpoziumunda” professor Babək Osmanoglu Qurbanov “*Türksoylu xalqların ictimai-mədəni həyatında Novruz*” mövzusunda dərin fikirlərlə zəngin ətraflı çıxış etməsi (Bax: Şəkil № 67), və 21 mart

Şəkil № 67. “Novruz Zirvəsi I Uluslararası Bəxdiyar Vahabzadə Azərbaycan Kültürü,Tarixi və Ədəbiyyatı Simpoziumu”nda professor Babək Qurbanov “*Türksoylu xalqların ictimai - mədəni həyatında novruz*” mövzusunda moderator vəzifəsində çıxış edərkən 21. 03 – 2018

günü həm də simpoziumda “oturma başkanı” (*moderator*) (*Bax: Şəkil № 68*) vəzifəsində yabançı ölkə alimlərindən ibarət, elmi məclisi uğurla idarə edə bilməsi hörmətli ziyalımızın peşəkarlığının təsdiqi idi. (*Bax: Şəkil № 69, Şəkil № 70*)

Şəkil № 68. Beynəlxalq “Novruz simpoziumu” proqramından Professor Babək Qurbanovun adı olan moderatorluq görüntüsü.

Şəkil № 69. Prof.Dr. Babək Qurbanovun moderatorluğunda Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev “Azərbaycan musiqisində Novruz” adlı çıxışını saz ifaçılığı ilə əsaslandırarkən.

Şəkil № 70. Moderator Babək Qurbanov Prof.Dr. İlqar İmamverdiyevin çıxışından sonra “qatılım bəlgəsi”ni təqdim edərəkən. 21.03 – 2018 / Antalya

Daha sonra Simpoziyum d z nl m  kurulunun bařkanı Mustafa Lətif  m k bəyin Babək Qurbanova Novruz Sammit kurulunun məxsusi təsis etdiyi medalı təqdim etməsi, təbii ki, Vətənimizin fəxri, əsl ziyalımıza qarřı yüksək etik hörmət-ehitiram, Azərbaycan elminə, Azərbaycanın qüdrətli alimin  verilən dəyər kimi bizləri (*Prof.Dr. İlqar C milođlu, Prof.Dr. Validə Pařayeva*) həddən ziyadə çox q rurlandırırdı. (*Bax: ř kil N  71*)

ř kil N  71. (*soldan sađa*) Prof.Dr. Babək Qurbanov, Prof.Dr. Validə Pařayeva, Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev 21.03 – 2018 Novruz Sammiti / Antalya

6. Azərbaycan elmini, mədəniyyətinin yabancı ölkələrdə t bliđcisi v  t msilcisi kimi hörmətli alimimiz Babək Qurbanovun xořm ramlı f aliyy tl rindəki xidmətinin bəzi məqamlarını da dəyərli oxucularımızın diqqətinə çatdırmaq istərdim. Bir zamanlar yəni Sovetlər dönəmində Azərbaycan musiqi mədəniyyətini v  incəsənətini xarici ölkələrdə də aktual elmi məqalələri ilə tanıtmaq u c n dövlət xətti ilə Bolqarstanda (*Varna 1985*), İsveçdə (*Stokkolm*) ezamiyyətdə olması da Qurbanovun əməli fəaliyyətləri arasında yer alır. Bu baxımdan TÜRKSOY-un Daimi řurasının 33-c  iclasında beynəlxalq təşkilata üzv ölkələrin (*Azərbaycan, Qazaxıstan, Qırđızıstan, Türkiyə*) mədəniyyət nazirlərinin yekdil qərarı ilə 2016-c  il “Yusuf Has Hajib Balasaquni” ili elan edilmiřdir. Bu münasibətlə də türk-islam dünyası t r f nd n 1000 illik yubileyi qeyd olunan böyük alim, řair v  m t f kkir  həsr olunmuř uluslararası simpoziyum d z nl nm si q rarlařdırıldı. TÜRKSOY-un Azərbaycan T msilcisi Elçin Qafarlının təklifi əsasında Azərbaycan D vl tini təmsil edən mötəbər ř xs kimi, Fəlsəfə elmləri doktoru, professor Babək Osmanođlu Qurbanov Makedoniyada: (* sk p 2016*) Kosovada: *Priřtine (2016)*, d z nl nm ř həmin beynəlxalq tədbir u c n bu ölkəyə rəsmi olaraq ezam olundu. 25-27 aprel 2016-c  il tarixində Makedoniyanın Qostivar ř h rində “Vizyon” Beynəlxalq Universitetində “Balasaquninin t rk mədəniyyətinə töhfəsi” mövzusunda  ıxıř edən dəvətli alimlər Balasaquninin  s rl ri haqqında dəyərli fikirlərini paylařdılar. (*Bax: ř kil N  72*)

ř kil N  72. (*soldan sađa*) 1) Dos.Dr. Oraz Sapařev (*Qazaxıstan*), 2) Səidə Burhanidinova (*Qırđızıstan*), 3) TÜRKSOY Bař katibinin müavini Prof.Dr. Fırat Purtas (*Türkiyə*), 4) Prof.Dr. Babək Qurbanov (*Azərbaycan*), 5) Dos. Dr.  m r  zkan (*Türkiyə*). “Yusuf Has Hajib Balasaquni” beynəlxalq simpoziyumu 27 aprel 2016-c  il

6. AZƏRBAYCAN-TÜRKİYƏ ELMİ-MƏDƏNİ ƏLAQƏLƏRİNİN İNKİŞAFINDA BABƏK QURBANOVUN ROLU

1992 – ci ildən 2008-ci ilə qədər Atatürk Universitetində elmi-pedaqoji fəaliyyətlə məşğul olan Babək Qurbanovun bir missiyası da Azərbaycan - Türkiyə münasibətlərindəki elmi sahədə olan əməkdaşlıqda özünü göstərirdi.

İyirmiyədək samballı elmi kitabların (“Coğrafiyaya Giriş”, “Genel Beşeyri ve Ekonomik Coğrafiya”, “Türkiye Beşeyri Coğrafiyası”, “Tarım Coğrafiyası”, “Fen Bilimlerinde Özel Konular 2 Yer Bilimi”, “Türkiye Ekonomik Coğrafiyası”, “Enerji Kaynakları”, “Genel ve Fiziki Coğrafiya”, “Coğrafiya Bilim Alanları Sözlüğü”, “Doğal Kaynaklar”, “Coğrafiya Öğretim Yöntemleri”, “Türkiye Turizm Coğrafiyası”, “Eğitimin Hizmetinde Elli Yıl”, “Coğrafiya Bilim Alanlarına Giriş”, “Ziraat Coğrafiyası”, “Coğrafiya’ya Giriş”, “Coğrafiya’ya Giriş 1 Genel ve Fiziki Coğrafiya”, “Coğrafiya’ya Giriş 2 Genel Beşeyri ve Ekonomik Coğrafiya”, “Coğrafiya Öğretim Yöntemleri Orta Öğretimde Coğrafiya Eğitiminin Esasları”, “Türkiye Turizm Coğrafiyası”) və 100-dən artıq məqalələrin sahibi Prof. Dr. Həyati Doğanayla (Bax: Şəkil № 73) Babək müəllimin tanışlığı, günlərin birində Coğrafiya sahəsində Azərbaycanla elmi əlaqələrin yaranmasına səbəb oldu. Təxminən keçən əsrin 90-cı illərin sonunda Həyati Doğanayla Azərbaycana gedən Babək Qurbanov Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının “Akademik Həsən Əliyev adına Coğrafiya İnstitutu”nun direktoru, tanınmış coğrafiyaşünas alim Akademik Budaq Budaqovla (Bax: Şəkil № 74) Türk alimini tanış etdi. Bu iki elm adamının görüşü təbii ki, Babək müəllimin təşəbbüsü və xoşməramlı niyyəti ilə mümkün olmuşdur. Bu şəxsi dostluq ünsiyyətinin yaranması, iki qardaş ölkə arasında coğrafiya elmi sahəsində əməkdaşlığın qurula bilməsi üçün zəmin oldu.

Şəkil № 73. Professor Həyati Doğanay (1948 -)

Şəkil № 74. Akademik Budaq Budaqov (1928 – 2012)

7. TÜRK ELM XADİMLƏRİNİN AZƏRBAYCANDA TANDILMASINDA BABƏK QURBANOVUN XİDMƏTİ

Professor Babək Qurbanovun elm sahəsindəki aktiv fəaliyyətinin önəmli bir yönünü Azərbaycan, Rus ziyalılarının Türkiyədə, Türk elm adamlarının isə həm Rusiyada həm də Azərbaycanda tanınması idi. Bu sahədə Babək Osmanoglu öz peşəkarlığını elmi məqalələri ilə isbatlamış oldu. Yaxşı xatirədir, doktorluq dissertasiya işimlə bağlı Bakıda olduğum günlərdə Anadolunun tanınmış aydınlardan türkoloq, şair, yazıçı, filosof, siyasətçi Ziya Gökalpın (Bax: Şəkil № 75) 130-cu yubiley ili ilə əlaqədar yazdığı fəlsəfi mahiyyətli yazısını oxuduqdan sonra hörmətli professorumuz, tanınmış ziyalı alimimiz Professor Qəzənfər Paşayev (Bax: Şəkil № 76) uzun illərə dayanan yaxın dostu Ayaz Vəfəliyə (Bax: Şəkil № 77) zəng edərək bu aktual məqalənin xalqımıza çatdırılmasının zəruriliyini, əhəmiyyətini qeyd etmişdir. Bu məqalə məhz Qəzənfər müəllimin referanslığı ilə “Ədəbiyyat qəzeti”ndə nəşr olunub ictimaiyyətimizə çatdırılmış oldu.

Şəkil № 75. Ziya Gökalp
(1876 – 1924)

Şəkil № 76. Qəzənfər Paşayev
(1937 -)

Şəkil № 77. Ayaz Vəfalı
(1937 -)

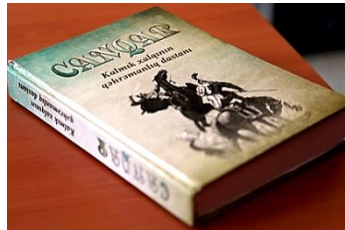
Səksəndən artıq kitabların, monoqrafiyanın 850-dək elmi məqalələrin müəllifi olan tanınmış elm xadimimiz, filologiya elmləri doktoru, professor Qəzənfər müəllim hələ gənclik illərindən Babək Qurbanovun yaradıcılığına aşına olduğu üçün onun həqiqi filosof təfəkkürünə heyran idi. Bu səbəblə də 16 avqust 2014 tarixində “Kredo” qəzetinin 33-cü (788) sayında Babək Qurbanov haqda yayınladığı 2-ci məqalənin adını “*Babəksən, güclüsən, qüdrətlisən*” başlığı ilə vermişdir. Ümumiyyətlə Qəzənfər müəllimin Babək Qurbanov onun yaradıcılığına verdiyi qiymət iki məqalədə yer almışdır. 70 illik yubileyi münasibəti ilə 23 iyun 2009 tarixində “Ədəbiyyat qəzeti”ndə “*Hər kim yüz il yaşamasa*”² adı ilə yayınladığı ilk məqalədə Qəzənfər bəyin Babək Qurbanov yaradıcılığına olan ülvi münasibətini, şəxsiyyətinə və dərin elminə olan hörmətin və ehtiramının səmimi sözlərlə təzahürü idi.

8.BABƏK QURBANOVUN TƏRCÜMƏÇİLİK FƏALİYYƏTİ

I. Tərcüməçilik fəaliyyəti Babək Qurbanovun elm aləmindəki xidmətinin bir sahəsi idi. Kalmık xalqının qəhrəmanlıq dastanı olan “Canqar”ı öncə rus dilindən Azərbaycan və daha sonra Türk dilinə tərcümə edərək yayınladığı, hər iki ölkədə bu dastanın sədasını folklor - ədəbi aləmində duyurmaq üçün Babək müəllim iyirmi ildən artıq çalışdı və nəhayət ki, ömrünün son dövründə, istedadlı şairimiz Musa Ələkbərlinin (*Bax: Şəkil № 78*) redaktorluğu ilə 2017 ildə “Şur” Nəşriyyatı tərəfindən Bakıda işıq üzü gördü (*Bax: Şəkil № 79*). Nəyazıqki haqq dünyasına qovuşduqdan 7 - 8 ay sonra, bu qəhrəmanlıq dastanı xeyirxah insanlar tərəfindən 2019 ilində ana Vətənimiz Azərbaycanda Türk dilində də yayınlanmış oldu.

Şəkil № 78. Musa Ələkbərli

Şəkil № 79. Babək Qurbanovun Azərbaycan dilində tərcümə etdiyi
“Canqar” dastanı 2017

² http://www.anl.az/down/meqale/edebyyat/edebyyat_ iyun 2009/84 097.htm Bax: Hər kim yüz il yaşamasa... : [professor Babək Qurbanovun anadan olmasının 70 illiyi münasibətilə] / Qəzənfər Paşayev // Ədəbiyyat qəzeti. - 2009. - 23 iyun. - S.3.

Qeyd etməliyəm ki, Babək müəllim 26–28 aprel 2017-ci il tarixində Niğdə şəhər “Ömər Xalisdəmir Universiteti”ndə keçirilən «IV. Uluslararası Türk Dünyası Araşdırmaları Simpoziumu»nda “*Kalmık xalqının qəhrəmanlıq dastanı “Canqar”da Türk kökənli sözlər*” mövzusunda olan maraqlı məruzə ilə çıxış etdikdən (Bax: Şəkil № 80), bir qədər sonra “Canqar” kitabının bir nüsxəsini Türkiyənin məşhur ədəbiyyatşünas, 50-dən artıq kitabın və 1000-ə yaxın elmi məqalələrin müəllifi, həmyaşıdı (1939-cu il), tanınmış pedaqoq alim Prof. Dr. Saim Sakaoğluna hörmət ehtiram əlaməti olaraq hədiyyə etdi. (Bax: Şəkil № 81)

Şəkil № 80. (sağdan sola) Prof.Dr. Babək Qurbanov, Prof. Dr. Saim Sakaoğlu, Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev. Niğdə Universiteti 27.04 – 2017

Şəkil № 81. (sağdan sola) 1.Prof.Dr. Babək Qurbanov, 2.Prof. Dr. Saim Sakaoğlu, 3.filioloq - şairə Prof. Dr. Bəhiyə Köksəl, 4.Prof. Dr. İlqar İmamverdiyev. “Canqar” kitabının Prof.Dr. Saim Sakaoğluna təqdim edilməsinin xatirə şəkli. 27.04 – 2017 / Niğdə Universiteti

Qeyd etmək istərdim ki, Prof. Babək Qurbanov simpoziyum təşkilatçılarının qərarı ilə 28 aprel günü elm adamlarının çıxışını yönləndirmək üçün rəsmi olaraq “oturum başqanı” (*moderator*) vəzifəsini də icra edirdi. Məruzələr dinlənildikdən sonra başqanımız Babək Qurbanov olmaqla simpoziyum qatılımcıları ilə birgə foto - şəkil çəkilməsi bu mərasimdən bizlərə xatirə olaraq qaldı. (Bax: Şəkil № 82)

Şəkil № 82. soldan sağa) 1.Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev, 2.Dos.Dr. Şərqiyyə Səhər-Atmaca (Zəngilanlı), 3.Prof. Dr. Ədalət Tahirzadə, 4.Prof.Dr. Babək Qurbanov, 5.Namiq Əhmədov (tədqiqatçı –jurnalist, “Xalq qəzeti”nin müxbiri) Niğdə Ömər Xalisdəmir Universitetindəki düzənlənmiş simpoziyumdən xatirə rəsmi. 28.04 – 2017

2. Qalina Antolyevna Puqaçenkovanın (*Bax: Şəkil № 83*) rus dilində yazılmış “*Orta Asyanın Şahəsərləri: Rəsm və Miniatur*” adlı 72 səhifəlik kitabını Prof. Dr. Təhsin Parlaqın tövsiyəsi ilə (*Bax: Şəkil № 84*) birgə Türkcəyə çevirərək 2006-cı ildə Ankarada yayınlaması, Prof. Dr. Babək Qurbanovun bu sahədəki növbəti məhsuldar fəaliyyətindəki uğurlarından biri hesab etmək olar.

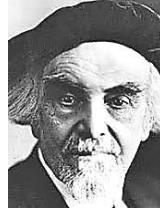

Şəkil № 83. Qalina Antolyevna Puqaçenkova (1915 – 2007)

Şəkil № 84. Prof. Dr Tahsin. Parlak (1955-2011)

3. Özünəməxsus orijinal fikir və düşüncələri ilə fərqlənən məşhur Rus filosofu Nikolay Aleksandroviç Berdyayevin (*Bax: Şəkil № 85*) “*Rus Kommünizminin qaynaqları və önəmi*” adlı kitabını Babək müəllim Rus dilindən türkcəyə tərcümə edərək 2008-ci ildə Ərzurumda yayınlamaqla Türk alimlərinin diqqətini bu qiymətli əsərə çəkə bilmişdi.

Şəkil № 85. Nikolay Aleksandroviç Berdyayev (1874-1948)

Babək müəllimin fərqli dillərdən (*rus, türk*) tərcümələri sahəsində göstərdiyi xidmətlərin-fəaliyyətlərin başında Azərbaycan dilindən Türkcəyə çevirmələr yer alırdı. Bunlardan biri də yaxın dostlarından, tanınmış yazıçı Möhbəddin Səmədin (*Bax: Şəkil № 86*) dünya şöhrətli Azərbaycanlı alim, professor Lütfi Rəhim oğlu Ələsgərzadə (*Lütfü-Zadə*) (*Bax: Şəkil № 87*) haqqında 2000-ci ildə yazdığı “*Dünya dahilərsiz yaşaya bilmir*” (*Bax: Şəkil № 88*) adlı

Şəkil № 86. Möhbəddin Səməd (1942 – 2017)

Şəkil № 87. Lütfi Rəhim oğlu Ələsgərzadə (1921-2017)

kitabını 2005-ci ildə Azərbaycan dilindən Türkcəyə tərcümə edib “*Dünya dahilərsiz yaşayamaz*” adı ilə yayınlaması idi.

Şəkil № 88. Babək Qurbanovun tərcümə etdiyi “*Dünya dahilərsiz yaşayamaz*” adlı kitab.

Bu fəaliyyəti, Babək müəllimin uzun illər tərcümə sahəsindəki əldə etdiyi peşəkarlığından irəli gəlirdi. Yaxşı xatırlayıram. Əzrumdan Bakıya gələrkən həmin kitabın bir nüsxəsini mənə verdi və xahiş etdi: *“Qala qapısının, yəni Sabir heykəlinin qarşısında fəaliyyət göstərən bufetin müdiri mənim qohumumdur. “Dünya dahilərsiz yaşaya bilmir” adlı kitabı Zakirə verərsən. Möhbəddin Səməd gəlib ondan alar.”* Xahişini canla - başla yerinə yetirdim. Və tərcümə kitabı qısa müddətdə sahibinə çatdırıldı.

9.70 – İLLİYƏ SÜRPRİZ DOST ZİYARƏTİ

2009 – cu ilin 9 iyun tarixinə bir neçə gün qalmış Rafiq Qurbanovla Babək Qurbanovun dostlarından ən etibarlısı, uzun illərdir Moskvada yaşayan əslən Gədəbəyli, iş adamı Ənvər Əşrəfoğlu Qənbərov (*Azərbaycanımızın iftixarı, məşhur elm xadimimiz, “Şəhriyar” cəmiyyətinə başçılıq etmiş, Prof. Dr. Rafiq Osmanoglu Qurbanovun 7 dekabr 2004 tarixində vəfatı ilə əlaqədar, cənabasının Moskvadan uçaqla gətirilməsində xidmətini əsirgəməyərək, Qazağın II Şıxlı məzarlığında dəfn mərasimində iştirakı ilə vəfadarlığını isbat etmişdir.*³) oğlu Elnurla Antalyada istirahətdə olarkən mənə zəng etdi. Bu xoş bir sürpriz idi mənim üçün. 9 iyunda Babək müəllimin 70 illiyi olacağını xəbər verdim anda təbrik etmək üçün mütləq gələcəyinə inamlı səsi ilə söz verdi. Və həmin gün konservatoriyada görüşərkən Babək müəllim bir anlıq gözlərinə inanmadı. Bu sürprizdən heyrətə gəldiyi anlaşıldı. Ənvər bəyin bu əlamətdar gündə yubiley mərasimində iştirakı Babək müəllimi duyğulandırmaqla bərabər həm də çox sevindirmişdi. Kitabxanamızda bu münasibətlə rəsmi görüş keçirildi. Konservatoriyamızın müdiri Prof. Dr. Ruhi Ərsoy xoş sözlərlə Babək müəllimin yaradıcılıq fəaliyyətinə ətraflı işıq tutdu. Nəhayət tədbirin yekununda şəkil çəkilməklə, o unudulmaz günün sevinc anından bir xatirə olaraq gözümüzə qalıb yaddaşımızda, ruhumuzda həkk olundu. (Bax: Şəkil № 89)

Şəkil № 89. *Babək Qurbanovun 70 illik yubileyi.* (soldan sağa) 1.Əli İmamverdi, 2.Prof. Dr. İlqar Cəmiləoğlu, 3.Konservatoriyamızın keçmiş müdiri, Prof. Dr. Ruhi Ərsoy, 4.Prof. Dr. Babək Qurbanov, 5. Moskvalı iş adamı Ənvər Qənbərov (1956-2021), 6.Elnur Ənvəroğlu. 9.06 – 2009

10.TƏCRÜBƏLİ PEDAQOQ BABƏK QURBANOV

Babək müəllim zahiri görünüşündə, görkəmində, duruşunda, baxışında rəftarında, danışığında insanlarla münasibətində ciddi bir şəxs təsiri bağışlasa da qəlbinin bir küncündə zarafat etməyə, anıkdota da yer saxlamışdı. Dərs prosesində bəzən tələbələrin yorulduğunu hiss etdiyi zaman kiçik bir anekdot söyləməsi ilə qısa zamanda onların zehni yorğunluğunu, üzərlərindən ata bilməsinə imkan yaradırdı. Bu gülüş qəhqəhələri təbii ki, onların yenidən dərsə odaklanmasına səbəb olurdu. Bu üsulla da tələbələrin diqqətini toparlaya bilir, dərsinin keyfiyyətinin aşağı düşməsinə qətiyyənlə imkan vermirdi. Ona görə də dərsə davamiyyət yüksək olmaqla, tələbələrin “sənət fəlsəfəsi”nə, “musiqi estetikası”na olan sevgiyi yarada bilirdi. Bu səbəbdən dolayı elm öyrənmək həvəsi ilə hər bir tələbə Babək müəllimin dərslərini zövqlə, şövlə, maraqla dinləyib dəftərlərinə müxtəlif elmi qeydlər edərdir.

³ Qeyd: Ənvər Əşrəfoğlu Qənbərov 19 avqust 2021 tarixində Xəzər dənizində çimərkən təsadüfən batmış, 65 yaşında haqqın rəhmətinə qovuşmuşdur.

Babək müəllim dərse başlamadan bir saat öncə Konservatoriyaya gələrək hazırlaşardı. Ön hazırlıq prosesində SD-lərə yazdırdığı mövzuya uyğun görüntülər yer alırdı. Bunlar arasında bəzən rəsm, bəzən də müxtəlif kinofilmlər, anladacağı mövzuya aid çeşitli xarakterli xalq və ya klassik, bir çox hallarda professional musiqilər, yerindən-yurdundan asılı olmayaraq istər Şərq, istərsə də Batı bəstəkarlarının müxtəlif simfonik əsərləri, hər janrda peşəkar ifaçılar diqqətimi çəkərdi. Əsasən də anladacağı dərslərin mövzusunda uyğun kinoları dərslər saatında göstərərək tələbələrin nəzərini özünə çəkməklə, çox asanlıqla onların qəlbində maraq oyandıra bilirdi. Bütün bu cəhətlər Babək müəllimin uzun illərə dayanan pedaqoji sahədə qazandığı təcrübəsindən və professionallığından irəli gəlirdi. Bu baxımdan da böyük alimimizin hər bir dərsləri uğurlu idi. Bu müvəffəqiyyətin nəticəsi idi ki, tələbələr dərslər saatı bitdiyi zaman Babək müəllimdən ayrılmaq istəmirdilər. Çünki Babək müəllimin professional dərslər anlatmasından zövq alırdılar.

Babək müəllimin tələbələrin hafizəsini, diqqətini bərpa etmək üçün söylədiyi bir gülməcəni indi də xatırlamaqda olub oxucularımızla paylaşmaq istərdim.

«Günlərin birində müştəri papağan (*Azərbaycanda tutuquşu deyirlər*) almaq üçün zoo dükana gəlir. Bir-bir quşlara nəzər salarkən satış qiymətlərinin fərqliliyi diqqətini cəlb edir. Görür ki, sarı rəngli papağanın qiyməti 100 dollar, qırmızı rəngli ikinci papağanın qiyməti 200 dollardır. Bu arada digər qəfəsdə tükü tökülmüş həm də titrəyən, görkəmi xoş olmayan papağanın qəfəsinəki kiçik lövhədə 1000 dollar yazılması müştərinin heyrətinə səbəb oldu. Bir anlığa bu haqsızlığa, hesabdakı bu namütənasibliyə, tab gətirməyib nədən belə olduğunu satıcıdan soruşur. Satıcı müştərisinə deyir: *“bu sarı papağan ingilis dilində danışır. Ona görə də qiyməti 100 dollardır. Qırmızı papağan iki dildə, yəni həm ingilis həm də fransızca danışdığı üçün qiymətini 200 dollar olaraq qərarlaşdırdıq.”*

-Bu məntiqə daha tab gətirməyən müştəri satıcının sözünü kəsib deyir: *“Yaxşı bu üçüncü quşun nə bir yaraşığı, rəngi, görkəmi var. Tükü tökülmüş, özü də tir-tir əsir. Bunun kəraməti nədir ki, qiymətini 1000 dollar yazmışınız?”*

-Satıcı halını pozmadan bu suala belə bir cavab verir: *“Vallah bu quşun qabiliyyətini biz də öyrənə bilmədik. Hansı dildə danışdığını da eşitmədik. Lakin rəngi sarı və qırmızı olan hər iki quş bu tükü tökülmüş papağana nədənsə “Xoca” (müəllim) deyər müraciət edirlər.”*»

Hörmətli pedaqoqumuzun bu lətifəsindən sonra tələbələrə deyirdi ki, *“görürsünüzmü adi bir quş belə müəllimə dəyər, qiymət verə bilir”*. Əslində isə Babək müəllim bu gülməcə ilə tələbələrin müəllimə qarşı saygılı olmasını, sözlü məna ilə anladardı.

Babək müəllimin öyüdlərinə, tövsiyələrinə canla-başla əməl edən və zəhmətini həyatda doğruldan, mənim də fəxr etdiyim tar üzrə etibarlı tələbəm Yusuf Altun (*Bax: Şəkil № 90*) 2016-cı ildən Gaziantep Universiteti Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasından məzun olduqdan sonra Malatya şəhər “İnönü Universiteti”ndə yüksək lisanşa daxil olub iki il ərzində təhsilini tamamladı. Hal-hazırda Ardahan Universitetində tar sənətində pedaqoji fəaliyyətlə yanaşı elmi işlə də məşğul olur. Bu arada TRT-nin fərqli musiqi proqramlarında da tar çalmasını müşahidə etməkdəyik.

Şəkil № 90. (sağdan sola). Prof. Dr. Babək Qurbanov, Prof. Dr. İlqar İmamverdiyev və keçmiş tələbəmiz, Ardahan Universitetinin müəllimi Yusuf Altun. 2016

Babək müəllimin etimadını doğruldan digər tələbəmiz Seda Mandollu Yalman (*Bax: Şəkil № 91*) da Qaziantep Universiteti Türk Musiqisi Dövlət konservatoriyasından 2017 ildə məzun olduqdan sonra Malatya şəhər “İnönü Universiteti”ndə yüksək lisansa daxil olub iki il ərzində tamamladı. Bir müddət təhsil aldığı Qaziantep Universiteti Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasında ud alətindən bir müddət dərs dedikdən sonra hal-hazırda elmi işini tamamlamaq üzrədir.

Şəkil № 91. (soldan sağa) 1.Prof. Dr. Babək Qurbanov, 2.Prof. Dr. İlqar İmamverdiyev, 3.keçmiş tələbəmiz, doktor öyrəncisi Seda Mandollu Yalman QanTMDK - 2017

Babək müəllimin zəhmətini və etimadını doğruldan, pedaqoji fəaliyyətinin ən uğurlu şah əsərlərindən biri də Dünya Tekindir. (*Bax: Şəkil № 92*) 2015 - ci ildə TRT-nin 3 ay müddətinə (15 may 31 avqust) düzenlədiyi müsabiqədə iştirak edən 6000 səs sənətciləri arasında yer almağa haqq qazanan 5 müğənni xanımlardan biri, Babək müəllimin istedadlı tələbəsi Dünya Tekin oldu.

Şəkil № 92. TRT-nin səs sənətcisi Dünya Tekin

Bu başarıya Babək müəllim həddən ziyadə sevinmişdi. Təbii ki, Babək müəllim kimi təcrübəli pedaqoqdan ustad xeyir - duasını alması bu möhtəşəm uğurun gerçəkləşməsi təməlinə dayanırdı. Dünya Tekin vəfa borcunu vermək üçün 2018, 2019 illərdə TRT-nin düzenlədiyi “Azərinlə tək ürək” və “Azərinlə biriz” adlı proqramında unudulmaz müəllimi Prof. Dr. Osmanoglu Babək Qurbanov haqqında xoş sözlər söyləməklə, 82 min Türk insanına Azərbaycanımızın iftixarı, görkəmli filosofumuz, ziyalı alimimiz barədə maraqlı məlumat vermişdi. Onu da qeyd etmək istərdim ki, Dünya Tekin 4 il ərzində “TRT müzik”də “Dilhan” proqramının aparıcısı və səs sənətcisi olmuşdur.

11.ŞAIR OQTAY RZA İLƏ BABƏK QURBANOVUN ÜLVİ DOSTLUĞU

Babək müəllimlə (*Bax: Şəkil № 93*) hər axşam saat 9-dan sonra bir-birimizdən xəbərdar olmaq üçün zəng edərdik. Zəng etdiyi zaman soruşardı: “Özüdümü?”. Mən də müxtəlif cavablar verərdim: “Özüdür” bəzən “Özü döy, siluetidir” və ya “orijinaldır” və s. Babək müəllim zəng edərkən bəzən də zarafatyana soruşardı: “Kimdi danışan?” və ya “Bağışlayın, kimdi danışan?”. Bu soruya görə də çaşıdırmaq məqsədi ilə soyadımı dəyişdirib müxtəlif

cavablar verərdim: “İlqar Qurbanovdur” və ya “İlqar Qurbandır”, bəzən də “Qurban İlqardır”, “Qurban dayındır” və s. Hər dəfə bu sualı təkrar edir. Məndə fərqli cavablarla Babək müəllimlə zarafatlaşırdım. Hər gün telefonda danışdığımız bu baməzəli cavablara qulağımız çoxdan alışmışdı.

2017-ci ilin may günlərinin birində sinifdə yanyana bilgisayarda çalışdığımız zaman qəfildən Babək müəllimin telefonu çaldı. İlk nömrələrdən Azərbaycandan zəng olunduğunu fərq etdi. Fəqət telefon çalan şəxsin kim olduğunu anlamadı. Düyməni basarkən tanımadığı bir səs sahibi pafosla ucadan: “Babək Qurbandı mı?”. Babək müəllim də qeyri ixtiyari: “Qurban Babəkdir” deyə cavab verdi. Belə cavab verdiyinə özü də mən də çaşıb qaldıq. Öz-özümə dedim: “Bu sözü mən deməliydim, mən də Babək müəllimin yanında yam. Görəsən telefonda kimdir mənim “terminlərimdən”, “şifrəli” danışmağımızdan istifadə edən?”.

Babək müəllimin bu cür cavabı telefonda ki şəxsi də çaşdırdığı üçün duruxub qaldı. Təkrarən bir daha amiranə bir səsle soruşdu ki, “Babək Qurbandı mı?”. Bu dəfə: “Bəli mənəm, Babəkdi”.

Handan - hana məlum oldu ki, telefon edən şəxs hörmətli şairimiz Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü, “Mikayıl Müşfiq” və “Qızıl qələm” mükafatları laureatı Oqtay Rzadır. (Bax: Şəkil № 94) Babək müəllim fərqli illərdə pedaqoq - şairimizin yaradıcılığı haqqında 2 məqalə yazmışdı. “Rübailər karvanı” adlı ilk məqalə 28 dekabr 2012 - ci il tarixində, “Ədəbiyyat qəzeti”nin 7-ci səhifəsində, “Şairin rübai dünyası” adlı ikinci məqalə isə 8 yanvar 2013-cü il “Respublika” qəzetinin 6-cı səhifəsində yayınlanmışdı.

Şəkil № 93. Prof. Dr. Babək Qurbanov
(1939 – 2019)

Şəkil № 94. Oqtay Rza
(1934 – 2019)

Hörmətli şairimiz bu yüksək dəyərə malik məqalələrə görə telefonda təşəkkürlərini bildirdi. Onu da əlavə etdi ki “bu günə kimi mənim yaradıcılığımı Sizin səviyyədə təhlil edən olmamışdı. Yazmış olduğunuz hər iki məqalə o qədər mükəmməldir ki, 4-5 qəzetdə təkrar yayınlamışam.” – deyə etiraf etdi. Və Babək müəllimdən israrla razılıq almağa çalışdı: “A Babək! Bakıya nə zaman gəlsən xahiş edirəm mütləq mənə zəng elə səni Aeroportda özüm qarşılayım”. Bu son cümlədən bir qədər sonra telefonun səsi kəsildi. Babək müəllim ürəkdən gələn bu xoş, səmimi sözlərin təsirindən çox duyğulandığını, hətta kövrəldiyini gözlərindən sezdim. Çünki həssas qəlbli, nəcib ruhlu, zərif könül adamıydı Babək müəllim. Nəhayət mənə belə dedi: “Ay dayı! Oqtay Rza məndən 5 il böyükdür. 83 yaşı olmasına baxmayaraq aeroportda məni qarşılamaq arzusundadır. Sanki mən ondan böyük, o məndən yaşca kiçikdir. Ürəyə bax, arzuya - niyyətə, insanlığa bax. Bir çox şairlərimizə, yazıçılarımıza məqalə yazmışam. Biri də Oqtay Rzadır”.

- Babək müəllimin bu səmimi sözlər ahəngində fikrini bildirməsi, məni də duyğulandırdı. Öz - özümə dedim: “Köhnə kişilərin, halal südəmmiş əsilzadə mərəd insanların münasibətləri təmənnəsiz, bulaq suyu kimi şəffaf, dağ havası kimi saf olar. Bir zamanlar Dədə Şəmşirlə Cəmil Əkbərin ülvilik üzərində qurulmuş səmimi, ali insani, səmimi münasibətlərini illərlə xatırlamaqdayam. Bu gün də Babək Qurbanovla Oqtay Rzanın dostluq ünsiyyətlərindəki alicənablığın ali dərəcəsinin ülvyyəti zirvəsinin şahidi oldum”. Beləcə Oqtay Rzanın həssas qəlbini, mənəvi dünyasını telefonda ifadə etdiyi sözlərlə mən də

öyrənmiş, könül dünyasını kəşf etmiş oldum. Dostlar haqqında Azərbaycanda bir təbir var: “*Hər şeyin təzəsi, dostun köhnəsi*”.

- Bu iki “əski dostlar”ın telefon söhbətindən sonra düşünmək olardımı ki, 2 ildən sonra yəni 2019 –un mart ayının 28-də Babək Qurbanov 80 yaşını tamamlamağa 2 ay 13 gün qalmış, 5 ay keçəndən sonra da, yəni avqustun 18-də, 85 yaşında isə Oqtay Rza haqq dünyasına qovuşacaqlar? Tale yazıları yəqin belə imiş. Türkiyədə deyilən bir təbir ağılıma gəldi: “*Təqdir İlahinindir*”. Allah Babək Osmanogluna və alim - şairimiz Rzalı Oqtay Məhərrəm oğluna qəni-qəni rəhmət etsin. Uyuduqları məkan cənnət, Ruhlari şad olsun. Amin!

12. SSRİ XALQ ARTİSTİ LÜTFİYAR İMANOVLA BABƏK QURBANOV HAQDA XATIRƏ

Babək Qurbanov Ərzurum Atatürk Universitetinə dəvət almadan öncə, keçən əsrin 1989–1992–ci illər arası “Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti”ndə (keçmiş adı “*Mirzağa Əliyev adına İncəsənət İnstitutu*”) “Fəlsəfə və Mədəniyyət Bölmü”nün müdiri vəzifəsində çalışırdı. Şair dramaturq, ssenarist kimi tanınan, Əməkdar İncəsənət Xadimi, professor Rəfiq Zəka Xəndan (Bax: Şəkil № 95) da estetik fənnindən dərs deməklə, yaxın dostunun rəhbərliyi ilə birlikdə pedaqoji fəaliyyətlərini eyni bölmədə davam etdirirdilər. Bu dövrdə SSRİ Xalq artisti məşhur vokal ustası Lütfiyar İmanov (Bax: Şəkil № 96) gənlik illərində (1968) təhsil aldığı quruma mütəmadi dəvət olunur, vokal sahəsi üzrə tələbələrə dəyərli məsləhətlərini verməklə, bu sənətin doğru yoluna istiqamətləndirirdi. Bir neçə dəfə elmi araşdırmalarım üçün məsləhətlər almaq niyyəti ilə hörmətli alimimiz professor Babək Qurbanovu ziyarət etdiyim zaman Azərbaycanımızın iftixarı Lütfiyar İmanovu da o ali təhsil qurumunda gördüyüm zaman yaxınlaşmış görüşər, hal-əhvalını xəbər alardım.

Şəkil № 95. Rəfiq Zəka
Xəndan (1939 -1999)

Şəkil № 96. SSRİ xalq artisti
Lütfiyar İmanov (1928 -2008)

Tarla bahəm saz çalmağıma (Bax: Şəkil № 97) görə mənə xüsusi hörməti var idi. Üzeyir Hacıbəylinin məşhur “Koroğlu” operasında, göstərməlik də olsa əlində cürə saz, xalq qəhrəmanı Koroğlunun timsalında səhnədə obaş-bubaş tüğyan edərək “Aşıq mahnısı”nı necə coşğulu ifa etməsi indi də gözlərimin önündədir. (Bax: Şəkil № 98)

Şəkil № 97. Prof. Dr. İlqar Cəmiləoğlu
İmamverdiyev
“Mixəyi” havasını çalarkən

Şəkil № 98. Lütfiyar İmanov
“Koroğlu” operasında
“Aşıq mahnısı” oxuyarkən

Görüşlərimizin birində ümidləndirmək, həvəsləndirmək, mənə güvən vermək məqsədilə: *“Doktorluq elmi işinin müdafiəsində mütləq məni də dəvət edərsən gəlib çıxış edəməm”*- deyə inamlı səsli söz verməsini heç unutmuram.

Babək müəllimlə Lütfiyar İmanovun bir-biri ilə olan şəxsi münasibətləri, səmimi ünsiyyətləri və dostluğu bu qurumda birgə pedaqoji fəaliyyət göstərmələrindən mənə aydın idi.

2006-cı ilin avqust tətili günlərində Bakı bulvarında ata yadigarım Zakir Cəmilov (Bax: Şəkil № 99) ilə Xəzər dənizinin seyrinə gəzintiyə çıxmışdıq.

Şəkil № 99. Zakir Cəmilov İmamverdi (1949 – 2019)

Bu zaman Lütfiyar İmanovu uzaqdan fərq etdiyini mənə xəbər verdi.

- Dedim: *“Gedib görüşək, bir qədər söhbət edək məni yaxşı tanıyır”*. 1991-ci ildə Xalq Artisti Zöhrab Adıgözəlzadənin (Bax: Şəkil № 100) rəhbərliyi ilə təşkil olunmuş musiqi qrupunun təkibində, İstanbulda “Atatürk Kültür Mərkəzi”ndə Xalq Artistləri Arif Babayev (Bax: Şəkil № 101), Səkinə İsmayılova (Bax: Şəkil № 102) və Zaur Rzayev (Bax: Şəkil № 103), professor Həmid Vəkilov (Bax: Şəkil № 104), və Prof. Dr. İlqar İmamverdiyev (Bax: Şəkil № 105) ilə birgə konsert verərkən Lütfiyar müəllim həmin qurumda çalışırdı. Bu konsertimiz ərəfəsində məşhur vokal ustamız ilə görüş anlarımız bir anlıq xəyalıma gəldi.

Şəkil № 100. Prof. Dr. Zöhrab Adıgözəlzadə (1940-2012)

Şəkil № 101. Arif Babayev

Şəkil № 102. Səkinə İsmayılova

Şəkil № 103. Zaur Rzayev

Şəkil № 104. Prof. Həmid Vəkilov (1949-2020)

Şəkil № 105. Prof. Dr. İlqar İmamverdiyev

Bu xoş xatirə anında ikən qardaşım Zakirlə birlikdə Lütfiyar müəllimə yaxınlaşdıq. Qara eynəkdə məni tanıdığı üçün çöhrəsində təbəssüm qarışıq sevinc yarandı. Sənətdən, musiqimizin problemlərindən, mədəniyyətimizin bəzi aktual məsələlərindən söz saldı. Və 80 yaşının yaxınlaşdığını dedi. Bu münasibətlə dövlət səviyyəsində yubiley keçiriləcəyinin xəbərini də verdi. Buna görə də mərasimə ciddi hazırlaşdığını, yeni repertuar üzərində çalışdığını dedi. Söz arasında özünün bəsdələrinin olduğu diqqətimi çəkdi. Öyrəndim ki,

fərqli şairlərin sözlərinə bəstələdiyi 25-dən artıq vokal əsərləri qara qələmlə yazılmış şəkildədir. Dedim ki, *“əlyazma halında olan vərəqləri mənə versəniz bilgisayarda nota yazaram”*. Və elmi işimlə bağlı əlimdəki səliqəli yazılmış not örnəklərini göstərərək inandırmağa çalışdım. Məqsədim bu əsərlərin yubiley ərəfəsində məcmuə halında işıq üzünə görməsi idi. Nəhayət razılığını ala bildim. Bu səbəblə də bulvar ziyarətimizi təxirə salıb birgə evinə geri döndük. Zakir qardaşım isə uyğun hesab etmədiyi üçün bir müddət həyətdə gözləyəsi oldu. Həqiqətən də vərəqlər dağınıq halda idi. Cəm edib bir yerə yığdı və mənə təqdim etdi.

Babək müəllimin dünən Bakıya, doğulub boya - başa çatdığı Osman Sarıvəlli ocağına gəldiyini bildiyim üçün, nədənsə dostları bir-biri ilə görüşdürmək fikri bir anda ağıma gəldi. Bu niyyətimi Lütfiyar bəyə izhar edəndə çox sevindi. Və telefonla Babək müəllimin evinə zəng etdik. Ana yadigarı, bacısı Solmaz xanım (*Babək müəllim telefonda danışdığı zaman bacısına “Ana” deyərək müraciət edərdi*) telefonu qaldırdı. Özümü təqdim edib Babək müəllimlə danışmaq istədiyimi biləndə telefonu böyük qardaşına verdi. Səsini duyduğum zaman sevinc halında dedim: *“Xoş gəldin, hər zaman evində olasan, ay dayı!”*. Təşəkkür edərkən səsindən yorğun olduğunu da hiss etdim. Buna baxmayaraq sürpriz etmək həvəsi xəyalımdan keçdi. Böyük sevincə dedim: *“Bilirsən kimilə söhbət edirəm?”*.

- Dedi ki, *“bilmirəm, hardan zəng edirsən?”*.

- Ürəyimdə dedim ki, *“qoy özü tapsın. Onsuzda səsindən, səs tembrindən biləcək ki, Lütfiyar İmanovdur.”* Bu səbəblə də telefonu anidən Lütfiyar müəllimə verdim.

- Dedi: *“A Babək! xoş gəlmisən. Həmişə evində-əşiyində olasan. Xahiş edirəm taksiyə əyləş tez bizə gəl. İlqarla səni gözləyirik.”*

- Bu ərkyana danışığından Babək müəllim bir anda çaşıb qaldığı üçün Lütfiyar müəllimi səsindən tanımamışdı. Ona görə də bir qədər naxoş olduğunu, həm də yorğunluğunu bildirib, gələ bilməyəcəyi üçün üzürxahlıq etdi. Bu dəfə də Lütfiyar müəllim ərkyana, amiranə səsə dedi: *“A Babək, mənəm Lütfiyar! Neçə vaxtdır səni görmürəm, gəl görüşək.”*

Babək müəllim telefonda “Lütfiyar”ı yanlış olaraq “Zülfüqar” anlamışdı. Zülfüqar adında şəxsi tanımadığı üçün, gəlmək həvəsində olmamasının səbəbini, Ərzurumdan yola çıxarkən bir qədər naxoşlandığını, özünü nasaz hiss etməsi ilə əsaslandırdı. Bu dəfə Lütfiyar müəllim dedi: *“A Babək, heç məni demirsən kürəyimə zəli qoydurmuşdum. Özümü yaxşı hiss etmirdim. Bu gün qara qanıma aldirtmişəm. Şükürlər olsun indi yaxşıyam”*. Bu söz sahibinin ciddi adam olduğunu anlayınca gəlməmək ısrarını bir qədər yumşaldı. Nəhayət danışdığı şəxsin Lütifiyar İmanov olduğunu handan-hana anlayınca, söz verdi ki, *“bir qədər dincəlməyə ehtiyacım var”*. İnşallah bir iki günə kimi, zəng edərkən görüşərik. Və sözünün üstündə durdu. Bir neçə gündən sonra zəngləşib razılaşıqdan sonra Babək müəllim Lütfiyar Bəyin qonağı oldu. Nəhayət bu görüş sayəsində məşhur vokalçımızı daha yaxından tanıma imkanı da əldə etmiş oldu. Aldığı bilgilər əsasında da dərin məzmunlu bir məqalə yazıb “Muğan - Şirvan gəzeti”nin 04-14 İyul 2006-cı il tarixli sayında *“Musiqi mədəniyyətinin inkişafında parlaq səhifə – L. İmanov”* başlığı ilə yayınladı.

Tətildən geri dönərkən, Ərzurum Atatürk Universitetində görüşdüyümüz zaman professional qələmlə yazılmış, bütöv bir səhifəni əhatə edən geniş həcmli məqaləni mənə təqdim etdi. Oxuyub heyretə gəldim. Lütfiyar İmanova aid bilmədiyimiz neçə-neçə yeni məlumatlar, bu şəxsiyyətin musiqi mədəniyyətimiz üçün çox möhtəşəm xidmətlər göstərməsi, Vətənimiz naminə böyük nailiyyətlər əldə etməsini daha detaylı anlamış oldum. Bütün bu məlumatlar Lütfiyar bəyin Azərbaycanımız üçün əsl musiqi xadimi olması, Babək müəllimin güclü qələmi ilə bir daha öz təsdiqini tapmışdır. Məqalə ilə tanış olduqdan sonra Lütfiyar müəllim özü səmimi etiraf etmişdi ki, *“mənəm haqqında bugünə kimi belə səmimi elmi səviyyədə məqalə yazılmayıb. Mənim 80 illik yubileyimə ən gözəl hədiyyədir”* – deyərək Babək müəllimə dərin hörmətlə minnətdarlığını ifadə etmişdir.

- Əslində mənim niyyətim Babək müəllimin Lütfiyar müəllim haqda məqalə yazması idi. Buna da nail olmuşdum. Bu görüşmələrin gerçəkləşməsini bilərəkdən təşkil etmək isdemişdim. 80 illik yubileyi ərəfəsində yayınlanmış bu məqalə Babək Qurbanovun şahənə əsərlərinin içərisində yerini mühafizə etməkdədir. Bu məqalənin qəlbimdə oyatdığı həvəs sayəsində də qısa vaxt ərzində Lütfiyar İmanovun bəstələrini bilgisayarda səliqə ilə yazıb, bir araya gətirib vərəqlər halında çıxdısını aldım. Babək müəllimin sənətdə hələ gənc olan vokalçı qohumu Tərən, günlərin birində Ərzuruma gələrkən nota yazılmış qovluğu Babək müəllimin vəsiləsi ilə təqdim edib Lütfiyar müəllimə çatdırmasını xahiş etdik. Nəhayət verdiyim sözü tutduğum üçün bu savab əməlimdən məmnun qalmışdım. Çünki nəhəng vokalçımızın bəstələrdən ibarət əmanəti öz sahibinə çatmışdı. Nəyazıqki kitabın çap olunmasını səbrsizliklə gözlədiyimiz halda Lütfiyar müəllimin haqq dünyasına qovuşduğunu Azərbaycanın mətbuat səhifələrindən öyrəndim. Bu gözlənilməz qara xəbərdən çox sarsıldım. Zəhmətim boşa, kiçik xidmətim heçə getmişdir. Beləcə nə kitab yayınlandı nə də ki, Lütfiyar müəllimin sağlığında nəzərdə tutulmuş yubileyi gerçəkləşmiş oldu. Belə bir təbir ağıma gəldi: “*Sən saydığını say, gör fəlak nə sayır*”.

13. BABƏK OSMANOĞLUNUN VİLAYƏT RÜSTƏMZADƏ HAQDA XATİRƏSİ

Hörmətli alimimiz Babək müəllimin adı hər kəs üçün, xüsusilə də onu yaxından tanıyanlar üçün əziz idi. Bu dostları arasında istedadına böyük hörmət–ehtiram bəslədiyi şair, tərcüməçi, ədəbiyyatşünas, Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü Vilayət Rüstəmzadə (*Bax: Şəkil № 106*), də var idi. Bir cəhətə də diqqət etmişdim ki, Babək müəllim şəxsiyyətindəki keyfiyyətləri barədə xatirələrini mənə danışdıqca adını qısaca olaraq “Villi” deyər anardı.

Şəkil № 106. Vilayət Məhəmmədov
Rüstəmzadə (1937 – 2001)

Bakıda “Dəmiryol Xəstəxanası”nda müalicə aldığı günlərin birində Babək müəllimlə qararlaşıb birgə ziyarətinə gedib şəxsən tanış olmağım, xatirələrimin arasında yerini almaqdadır.

Hələ Moskvada təhsil aldıkları illərdə bir-birini həqiqi, təmənnasız dost olaraq kəşf etmişdilər. Babək müəllim hər zaman Vilayət Rüstəmzadə haqda söhbət açarkən, onun vaxtsız dünyamızı tərk etməsindən kədərlənər, duyğu dolu anlar yaşayardı. Həm istedadlı şair kimi, həm də mərd, cəsur, qorxmaz, ürəkli, haqq sözünü birbaşa üzə deyən insan olmasını minor əhval-ruhiyyə içərisində xatırlayardı. 64 il ömür yaşamış “*Oxu, bülbülüm, oxu*”, “*Qəlbimin gözü ilə*”, “*Ağlama məhəbbətim, ağlama*” adlı kitabların müəllifi olan Vilayət Rüstəmzadə ilə bağlı xatirələrindən birini söylədiyini heç unutmaq olarmı?

Babək müəllimin mənə anladığı bir əhvalat belədir:

«Vilayət müəllimin qardaşı bir müddət işsiz idi. Çalışmaq üçün heç cürə iş tapa bilmirdi. Hər dəfə görüşdüyümüz zaman soruşurdum ki, *qardaşın işə düzəldimi?* Cavabında “*yox*” deyirdi. Bu *yox* kəlməsi ilə mən də məyus olardım. Bir neçə dəfə qarşılaşdığımız zaman qardaşının işlə təmin olunmasını xəbər alardım. Cavab isə yenə neqatif idi.

Nəhayət bir neçə müddət keçdikdən sonra təsadüfən qarşılaşdığımızda Vilayət Rüstəmzadədən yenə xəbər aldım: “*Qardaşının məsələsi necə oldu?*”

- Dedi ki, “*Şükürlər olsun bir həftədir ki, işə düzəlib. İnstitutda dərs deyir*”.

- İnstitut deyəndə maraqlandım ki, görəsən nə dərsi deyir?
- Vilayət müəllim mənim bu sualımı qarşısında orijinal bir cavab verdi:
- “*O fənnən ki, dərş deyir, özündə yoxdur*”.
- Bu müəmmalı cavabdan öyrəndim ki, “Əxlaq”, “Etika” dərsi deyirmiş.»

14. DƏDƏ ŞƏMŞİRLƏ OSMAN SARIVƏLLİ DOSTLUĞUNU ÖVLADLARI YAŞATDI

1955-ci ildə Xalq Şairimiz Səməd Vurğun müalicə üçün “İstisu”yun məkanı Kəlbəcəri ziyarət edərkən Dədə Şəmşirlə tanış olmalarını və aşıqla şair arasında baş vermiş bu möhtəşəm deyişmələrini xalqımız saz-söz sənətkarlarının çalıb söyləməsindən çox eşitmişlər. (Bax: Şəkil № 107)

Şəkil № 107. Azərbaycanın xalq şairi Səməd Vurğunla Dədə Şəmşirin 1955-ci ilin 8 avqust tarixində “İstisu”da olan görüşünü əks etdirən xatirə şəkli

Dostluğun təməli qurulan bu mübarək günlərdən sonra Səməd Vurğun Dədə aşığımızın şeirlərinin nəşr olunaraq xalqımıza tanıtılmasının vacibliyini, önəmini ən yaxın dostu, məsləkdaşı Xalq Şairimiz Osman Sarıvəlliə (Bax: Şəkil № 108) həvalə etmişdir.

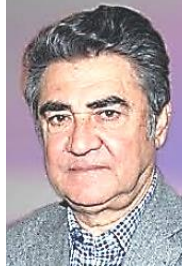

Şəkil № 108. Osman Sarıvəlli (1905–1990)

Osman qağa da böyük şairimizin tövsiyəsi ilə də Dədə Şəmşirin poetik yaradıcılıq irsini toplayıb biraraya gətirib, mükəmməl bir giriş məqaləsi yazaraq “Akademiya” nəşriyyatı tərəfindən ilk dəfə 1959-cu ildə “Şeirlər” adı ilə yayınladaraq xalqımıza tanıtmış oldu. Dədə Şəmşirin Osman Sarıvəlli ocağına qədəm qoyması, gənclik dönəmində olan Rafiqin (Bax: Şəkil № 109), Babəkin (Bax: Şəkil № 110) gözlərinin önündə baş verirdi. O dövəmdə böyük saz-söz ustadı ilə birlikdə Osman ocağına dəfələrlə təşrif gətirdikləri 1956–1959-cu illərdə Qəmbər Şəmşiroğlunun (Bax: Şəkil № 111) 23-25 yaşı, Rafiq Osmanoğlunun 19-21, Babək Qurbanovun isə 17-19 yaşları var idi. Hər iki ustadın dostluğu təbii ki, övladlarına da sirayət etmişdi. Və ömürlərinin sonunadək paklığı, munisliyi mükəmməl tərbiyə, etika, “əsl insanlıq əxlaqı adlı məktəb”də dərş almış övladların timsalında qorunub yaşadıldı.

Şəkil № 109. Rafiq Qurbanov (1937-2004)

Şəkil № 110. Babək Qurbanov (1939-2018)

Şəkil № 111. Qəmbər Şəmşir oğlu Qurbanov (1933-2021)

Babək müəllimlə çalışdığım illər ərzində hər zaman mənə tövsiyə edərdi ki, atam 1957-ci ildə Dədə Şəmşirin ifasında 75 aşıq havasını lentə yazdırmağa nail olmuşdu. O lent yazıları musiqişünas alim, sənətsünaslıq namizədi, Əminə xanım Eldarovada (*Bax: Şəkil № 112*) olmalıdır. Bu qədim nadidə musiqi incilərimizin itib-batmasının qarşısını almaq üçün təcili nota yazmaq olduqca vacibdir. Əslində Dədə Şəmşir kimi klassik ustadın nadir ifa olunan klassik saz havalarını nota köçürmək mənim çoxdankı arzumdur idi.

Şəkil № 112. Əminə Eldarova (1921-2008)

Etiraf etməliyəm ki, atam Cəmil Əkbərlə Dədə Şəmşirin ülvi dostluğu (*Bax: Şəkil № 113*) məni bu fikrə daha çox həvəsləndirmişdi.

Şəkil № 113. Əməkdar İncəsənət Xadimi, Aşıq Şəmşir Qocayev, Gəncə Kənd Təsərrüfatı İnstitutunun dosenti, İqtisad elmləri namizədi Cəmil Əkbər və 15 yaşlı oğlu İlqar İmamverdiyev. Təqdim edilən foto Dədə Şəmşirin 1970-ci ildə Gəncədə, Cəmil Əkbərin evində müsafir olduğu zaman Zakir Cəmilov tərəfindən çəkilib.

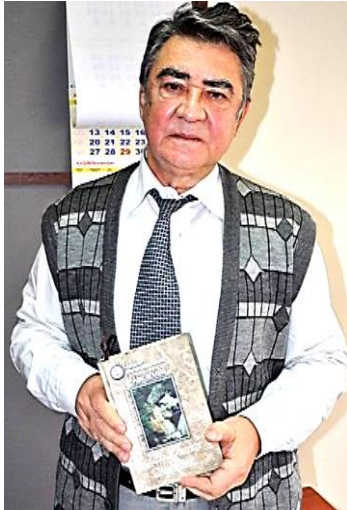
Babək müəllimin tövsiyəsinə qədər təəssüf ki, bu musiqilərin izinə düşə bilmirdim. 1998-2005 illər arasında İranda aşıq sənətini araşdırmaqda əsas məqsədim Dədə Şəmşirin ifa etdiyi musiqi gövhərlərini tapıb, üzə çıxarıb Vətənimizə gətirmək idi. Tapa bilmədiyim üçün məyus olurdum. 1981-ci və 1986-cı illərdə Dədə Şəmşir yurdunda elmi araşdırma məqsədi ilə atam Cəmil Əkbərlə Kəlbəcərdə tədqiqat axtarışında ikən böyük saz-söz ustadının 75 havasının digər bir variantını, Tarix-Diyarşünaslıq muzeyində direktor vəzifəsində çalışmış, tanınmış el şairi Şamil Əsgərovun (*Bax: Şəkil № 114*), bir zamanlar öz şəxsi imkanları ilə lentə yazdığını öyrənmiş oldum. Təəssüf ki, bu musiqi xəzinəmizi əldə edə bilmədim.

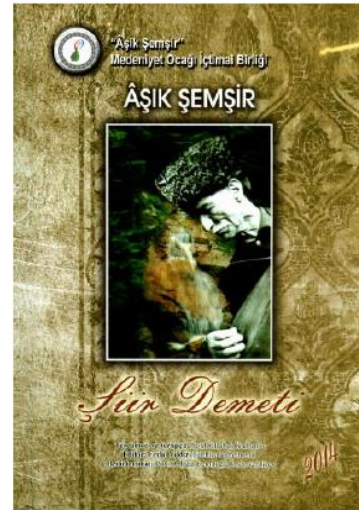
Şəkil № 114. Şamil Əsgərov (1929 – 2005)

Bu uğursuzluqdan keçən 33 il aradan sonra Babək müəllim Bakı tətlini tamamlayıb Qaziantepə dönərkən, özü ilə gətirdiyi qara rəngli kiçik flaş diskini konservatoriyada mənə təqdim edib dedi: *“Atamın təşəbbüsü ilə yazılmış, Dədə Şəmşirin ifasındakı olan aşığı havalardır. Amerikadan tapıb gətiriblər. Qəmbər müəllimlə görüşdiyüm zaman dedi ki, bu havaları Cəmilin oğlu İlqar nota yazsa bilər. Sənə çatdırmağımı xahiş etdi”*. Sevincimin həddi-hüdudu yox idi. İtiyimi göydə axtararkən nəhayət yerdə tapdım.

Onu da öyrəndim ki, Qəmbər əmi Babək müəllim üçün də ayrıca bir tapşırıq verib. Anadolu insanını Dədə Şəmşir yaradıcılığı ilə tanış etmək üçün şeirlərini Türkcəyə çevirib yayınlamaq vəzifəsi. (Bax: Şəkil № 115) Bizə verilən “ödəvi” yerinə yetirmək üçün canla-başla işə girişdik. Hər ikimiz gecə gündüz çalışıb bu gözəl əsərləri yazıb tamamladıq. Nəhayət 2014-cü ilin may ayında mənim tərtibatım, Babək Osmanoglundun tərcüməsi və “XX əsrin ustad aşığı Dədə Şəmşir – 120” adlı giriş məqaləsi, həmçinin Qəmbər Şəmşiroğlundun “Ön söz”ü ilə Türkiyədə *“Aşık Şemşir: Şeir Dəməti”* (Bax: Şəkil № 116), adlı kitab yayınlanmış oldu.

Şəkil № 115. Babək Qurbanov

Şəkil № 116. “Aşık Şəmşir: Şeir Dəməti”

Dədə Şəmşirin ifasında 62 havanı nota yazdığım, professor Babək Osmanoglundun “ön söz”ünün də yer aldığı 256 səhifəlik *“Dədə Şəmşir ifaçılığı sənətində ənənəvi saz havaları”* adlı kitabım isə “Vətən oğlu” NP MMC nəşriyyatı tərəfindən yayınlanıb 2017-ci ildə xalqımıza ərməğan edildi. Nəşr olunan bu kitabı Konservatoriyamızın münasib bir guşəsində yer alan Dədə Şəmşirin büstünün yanında fotoqrafçımız Ayhan Kılınçın⁵ (Bax: Şəkil № 117)

⁴ Dəmət – dəstə

⁵ Qeyd: Ayhan Kılınç Babək Qurbanovun Qaziantep Universitetində çəkilmiş çox sayda şəkillərin müəllifidir.

Şəkil № 117. Fotoqrafçı Ayhan Kılınc

peşəkarlığı ilə çəkdirib bu anı əbədiləşdirməklə qürur hissləri keçirirdim. (Bax: Şəkil № 118) Çünki Babək müəllim də mən də bizə verilən tapşırığın öhdəsindən layiqlincə gəldiyimiz üçün Qəmbər Şəmşiroğlunun etimadını və atalarımızın dostluğunu bu xeyirxah xidmətimizlə doğrultmaqla, ustad Dədə Şəmşirin ruhunu şad etmiş olduq.

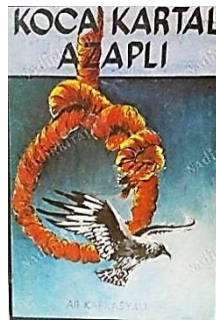
Şəkil № 118. Dədə Şəmşirin büstü yanında Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev və “Dədə Şəmşir ifaçılığı sənətində ənənəvi saz havaları”adlı kitab. QaunTMDK / Foto Ayhan Kılınc

15. ƏZMLİ-DÖZÜMLÜ ALİM; BABƏK QURBANOV

Professor Babək Qurbanovla bağlı bir xatirəni də xalqımıza çatdırmaq istərdim. Mikayıl Azaflı (Bax: Şəkil № 119) sənətinin, yaradıcılığının tədqiqatçısı, yüzlərlə məqalənin 50-dən artıq monoqrafiyanın müəllifi olan, Anadolu insanını “Qoca Qartal Azaflı” (Bax: Şəkil № 120) “Mikayıl Azaflı” (Bax: Şəkil № 121) adlı kitabı ilə ilk dəfə tanış edən, bu sahədə elmi işini uğurla müdafiə edib professorluq səviyyəsinə yüksəlmiş Şıxlı elinin Türkiyədə tanınmış alim övladı, Babək Qurbanovun isə dədədən - babadan dost - doğma qohumu Əli Kafkasyalı (Bax: Şəkil № 122) 2018 ildə yayınladığı “Kafkas koçakları” (Bax: Şəkil № 123) isimli kitabının ilk nüsxələrini poçta ilə hər ikimizə göndərdi.

Şəkil № 119. Aşıq Azaflı Mikayıl (1924- 1990)

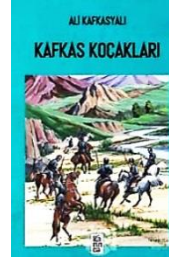
Şəkil № 120. “Qoca Qartal Azaflı”

Şəkil № 121. “Mikayıl Azaflı”

Şəkil № 122. Prof.Dr. Əli Kafkasyalı

Şəkil № 123. "Kafkaz Koçakları"

Fəqət bu kitabdakı məlumatlar barədə bilgi almağa fürsət tapmamış uroloji problemlər səbəbi ilə 2018-ci il aprelin 26-da Qaziantep Universitetinin xəstəxanasında sağlamlığımız keşiyində dayanan, tanınmış cərrah Prof. Dr. İlkər Seçkinər (Bax: Şəkil № 124) rəhbərliyi ilə təcili cərrahi əməliyyata alınmasına qərar verilmiş oldu. Şükürlər olsun ki, saat yarımliq uğurlu keçmiş əməliyyat onu tanıyanları həddindən ziyadə sevindirdi.

Şəkil № 124. Prof. Dr. İlkər Seçkinər

Xəyalımda düşünürdüm ki, "nə yaxşı ki, vaxtında müdaxilə edildi. Problemdən Babək müəllimi tez bir zamanda xilas edə bildik" – deyə mənə sevinirdim. Əslində isə çox gecikmiş olduğumuzun fərqində əməliyyatdan 13 gün keçincə anlamış oldum.

Xəyali haşiyə

Mənə indi aydın olur ki 20 sentyabr 2017 tarixində Nevşəhər "Hacı Bektaş Vəli Universiteti"ndə düzənlənən "2-ci Uluslararası İpək Yolu Akademik Çalışmalar Simpoziumu"nun açılış mərasiminə yarım saat qalmış Babək müəllimin təzyiqinin qəflətən aşağı düşməsinin səbəbi bədxassəli xəstəlik imiş. O həyəcanlı anlarda bu xəstəliyin başlanğıcının işartısı olduğunu yeddi ay öncə kimsə ağına belə gətirə bilərdimi?... Nə isə təcili yardım çağırıldı Babək müəllimin təzyiqini yerinə gətirdilər. Tibb doktorlarının verdiyi illaclər sayəsində Babək müəllim özünü bir qədər yaxşı hiss elədiyi üçün simpoziumun açılış mərasimində bizimlə (tanınmış jurnalistlər "Xalq qəzeti"nin əməkdaşları; Azərbaycan Respublikasının əməkdar jurnalistləri Namiq Əhmədov və Tahir Aydınloğlu (Bax: Şəkil № 125) ilə birgə iştirak edib, növbəti gün hazırladığı "İpək yolu və Türk dünyası" adlı məruzəsi ilə çıxış etmiş oldu.

Şəkil № 125. (soldan sağa) 1.Prof.Dr. İlqar Cəmilovlu, 3.Prof.Dr. Babək Qurbanov. "Xalq qəzeti"nin əməkdaşları 2.Namiq Qədimovlu, 4.Tahir Aydınloğlu.

Əməliyyatın stresi, həyəcanı qalmış bir tərəfdə, fəqət Babək müəllimin fikri-zikri ancaq “Qafqaz qoçaqları” kitabını oxumaq idi. Cərrahi müdaxilədən keçən yarım gün ərzində, yəni 27 aprel tarixində məndən xahiş etdi ki, “Əli bəyin kitabını gətir oxuyum!”. Gözləmədiyim bu xahiş məni diksindirdi. Və bir anda çaşıb qaldım. Həkim nəzarətində, daxilindəki qara qanları təmizləmək üçün “həmşirələr” (*Türkiyədə tibb bacısına həmşirə deyirlər*) davamlı olaraq sistem köçürdüklərinə baxmayaraq, Babək müəllimin bu xahişinə məəttəl qalmışdım. Belə bir vəziyyətdə kitabı gətirmək fikrində deyildim. Növbəti gün yenə rica etsədə nəhayət dedim: “Ay dayı, *İnşaallah xəstəxanadan taburçu olarkən evində oxuyarsan. İndi isə həkimlərin nəzarətindəsən. Hələ ki, onların məsləhətinə əməl etmək lazımdır*”. Qəti fikrimi bildirəndən sonra Babək müəllim bir daha bu mövzuda söz salmadı. Nəhayət əməliyyat edən professor İlkər Seçkinərin məsləhəti ilə 2018 il 1 may tarixində Babək müəllimin taburçu olmasına qərar verildi. Bu münasibətlə də reseptdə yazılmış yeni dərmanları da qəbul etməsinin vacibliyini bildirdilər. “*Allaha çox şükürlər olsun*”- deyib taksi ilə evinə, kirədə qaldığı (*Ərzurum Atatürk Universitetindən Gaziantep universitetinə transfer edilməsi üçün çox böyük xidmətlər göstərmiş, 2008-ci ildə Konservatoriyanın müdiri vəzifəsində çalışan, Fahri Çepik bəylə (Bax: Şəkil № 126) (hal-hazırda rektor məsləhətçisidir) bir binada yaşayırdı*) “Neva” adlı “apartman”a sağ-salamatçılıqla gətirdiyimə həddən artıq sevinirdim.

Şəkil № 126. Fahri Çepik

Qapını açıb evə birgə daxil olduq. Bir qədər dincəlib rahatlanması üçün fürsəti qaçırmayıb təcili aptekə, dərman almağa gedəcəyimi bildirdim. Bayram səbəbi ilə əczanələr bağlı idi. Bu səbəblə də məcbur qalıb növbətçi əczanələrdən birini tapmalı idim. Soraqlaşsa-soraqlaşsa Qaziantepin “Binevlər” adlı məhəlləsinə gəlib, hər zaman illac aldığımız, sahibi Dəniz Görpe (*Bax: Şəkil № 127*) olan “Dəniz” aptekində çalışan Yusuf Doğandan (*Bax: Şəkil № 128*) Babək müəllimə aid reseptdə yazılmış (*antibiotik və s.*) birsıra önəmli dərmanların hamısını iki saat ərzində alıb evinə təkrar geri döndüm.

Şəkil № 127. Dəniz Görpe

Şəkil № 128. Yusuf Doğan

Osman Sarıvəlli ocağının nur qızı, pir qız övladı, Babək müəllimin ana yadigarı olan tək bacısı Solmaz (*2023 tarixində Haqqın rəhmətinə qovuşub. Allah rəhmət eləsin. Amin!*) xanımı sevindirmək məqsədilə telefonum vasitəsi ilə zəng vurub qardaşı bacı ilə görüşdürdüm. Hər ikisinin məsum körpələr kimi necə sevindiklərinə təlaş içərisində seyr edib çox duyğulandım. Həmdə həyəcanlı nigaran səslərindəki inamlı ab-havaya dinşək kəsilib, təbii ki, mən də sevic halında idim. Çünki mənim də Aludə adında bircə bacım olduğu üçün bu duyğuların nə demək olduğunu mənən, hiss edir, ruhən anlayırdım.

Lazımı ehtiyaclarına görə də Babək müəllimin ziyarətinə hər gün bir neçə dəfə getməyi qərarlaşdırmışdım. Hətta Azərbaycanlı iki müəllimlə; məşhur pianoçu Prof. Dr. Əfqan Zəki Salehlə (*Bax: Şəkil № 129*) və sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, rəssam Məhəmməd Əliyevlə

(Bax: Şəkil № 130) razılaşaraq, növbəli prinsip əsasında Babək müəllimin vəziyyətindən xəbər tutmağı qarşımıza məqsəd qoymuşduq.

Şəkil № 129. Əfqan Zəki Saleh

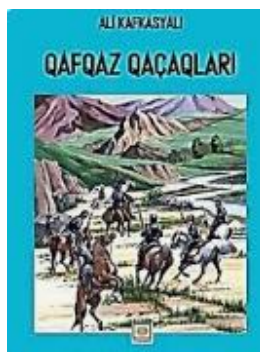

Şəkil № 130. Məhəmməd Əliyev

Sabahı gün evinə getdiyimdə televizor olan otaqda divanın başında professor Əli Qafqasyalının (Bax: Şəkil № 131) yayınladığı “Qafqaz qaçaqları” (Bax: Şəkil № 132) kitabını gördüyümdə heyrətə gəldim.

Şəkil № 131. Prof. Dr. Əli Qafqasyalı və Prof. Dr. İlqar İmamverdiyev

Şəkil № 132. Əli Qafqasyalının “Qafqaz qaçaqları” kitabı

Artıq bu kitabın bir hissəsini oxumuş bəzi qeydlərini də ağ vərəqlərə yazmışdı. İradımı bildirməyin daha heç bir xeyri yox idi. Kitabı başladısı onu bitirməli idi. Və bir müddətdən sonra oxuyub, qeydləri ilə birlikdə tamamladı. Ötən iki ay yarımından sonra, Azərbaycanda olarkən, yəni 2018-ci il 4 iyul tarixində professor Oqtay Bağirovun (Bax: Şəkil № 133)

Şəkil № 133. Prof. Dr. Akif Bağirov

rəhbərliyi altında “Avrasya Xəstəxanası”nda 2-ci əməliyyatdan 20 gün sonra, yəni 24 iyul 2018-ci il tarixində “525-ci qəzetdə” “Kavkas Koçakları” bədii roman dili ilə” adlı məqaləsi

Prof. Dr. Əli Kafkasyalı üçün önəmli və qiymətli bir hədiyyə kimi qohumuna ən layiqli ərməğan olmuşdu. Babək müəllim bu ağır xəstəlik imtahanından güclü yazısı ilə zəfərlə çıxsa da səhətində yaranmış problemlər səbəbi ilə uğursuzluğa doğru, günbəgün, saatba-saat, anba-an getməkdə, köç karvanı ilə bizdən əbədi ayrılmağa, günəştək qürub etməyə doğru rəvan olmaqda idi. Cəmil Əkbərlə (*Bax: Şəkil № 134*), Mustafa İsgəndərzadənin (*Bax: Şəkil № 135*) “Dağlar” rədifli gəraylısının bir beytində obrazla deyildiyi kimi:

Şəkil № 134. Cəmil Əkbər (1928-2000)
Karvan gedir, yol üstəyəm,
Qövr eyləyir yara dağlar. (*C. Əkbər*)

Şəkil № 135. Mustafa İsgəndərzadə (1941-2017)
Köç günündür, gücün çatır?
Karvanımı əylə dağlar. (*M. İsgəndərzadə*)

Bütün bu xatirələrim onu təsdiqləyir ki, Osmanoğlu Babək Qurbanov sağ ikən fədakar elmin yollarında şəhidlik zirvəsinə gəlib çatmış, namuslu, ismətli, qeyrətli, qüdrətli, əzimli-dözümlü, səbrli qəhrəman bir insan kimi Haqqın ali dərəcəsinə, mərtəbəsinə alınıcaq, üzü ağ olaraq yüksəlmiş, alicənab, nurlu, qürurlu bir şəxsiyyət təmsalında qəlbimdə, xəyalımda Babək ismində müqəddəs bir abidə ucaltmış, onu tanıyanlarının könül dünyasını isə savab əməlləri və elmi yazıları ilə fəth etmiş, çalışqan, peşəsinə alışıqan sevda ürəkli, cəsur bir fəthdir. Çünki yazıb - yaratmaq niyyəti ilə, Azərbaycan elminə canı-dildən xidmət etmək üçün yaranmışdı Babək müəllim. Həyatda bu təmənnəsiz xidmətləri, neçə - neçə samballı əsərləri ilə də bəzədi Azərbaycan, türk, rus elmini. Bu xeyirxah əməlləri ilə də naxışlandı qəlbimizi, ruhumuzu. Ruhun şad olsun Qazax elinin fəxri! Azərbaycan xalqının iftixarı! Türk dünyasının qüruru!

16. BABƏK QURBANOVUN MƏSLƏHƏTLƏRİ

Babək müəllim təmənnəsiz olaraq onu tanıyanlara nə məsləhət - öyüd verirdisə nəticədə o şəxs mütləq xeyrini görürdü. Ağzından çıxan hər kəlməsi hər kəs üçün savab əməl mənbəsi, “xeyir-dua” adlı zəhmət bulağından süzülüb gələn şəfa xasiyyətli su kimi dəyərli idi. Çünki özü bir xeyirxahlıq mücəssəməsi idi.

1.Xatirə.

Xatirimdədir ki Azərbaycandan, İrandan aşuqların ifalarında lentə qeyd etdiyim olan “Koroğlu” havalarından on altısını 2010-cu ildə nota yazanda sevincimin həddi hüdudu yox idi. Çünki 7 Koroğlu aşuq havası ilə doktorluk elmi işini müdafiə edib professor dərəcəsinə alan olmuşdu.

Sevincimi Babək müəllimlə bölüşəndə dedi ki: “*Bir qədər də araşdır. Hələ azdır.*” Əmrəyən bu xahiş məni daha dərinəndən araşdırmağa vadar etdi. Bu minvalla 23

Azərbaycandan, 24 Türkiyədən, İrandan, Qazaxıstandan, Özbəkistandan, Türkmənistandan, Kırım Tatarlarından, Qaşqayı türklərindən yetmiş beş “Koroğlu” adında musiqi incilərimizi bir araya gətirib Babək müəllimin ön sözü və həkim qardaşım Müzadil Cəmiləoğlunun (*Bax: Şəkil № 136*) maddi dəstəyi ilə 267 səhifəlik “Koroğlu havaları”⁶ kitabım “Gəncə Polirafiya ASC” nəşriyyatı tərəfindən, 2012 tarixində yayımlanıb, millətimizə - xalqımıza tanındılmış oldu.

Şəkil № 136. Müzadil Cəmiləoğlu (1953 – 2013)

Səmimiyyətimlə etiraf etməliyəm ki, bu kitabımın yaranmasının, araya - ərsəyə gəlməsinin istiqamətvericisi Babək müəllimin xeyirxah niyyətli, xoşməramlı təmənnasız məsləhəti, məni müdrikanə ustad sözləri ilə inandıra bilməsi dayanırdı. Bu yaxşılığı unutmmaq olarmı?... Allah rəhmət eləsin Osmanoğluna.

2.Xatirə

Babək müəllim (*Bax: Şəkil № 137*) 2008 ilinin dekabr ayında Qaziantep Universiteti Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasında pedaqoji fəaliyyətə başladığı zaman müdirimiz Ruhi Ərsoyla (*Bax: Şəkil № 138*) hər zaman fikir mübadiləsində olar, müxtəlif mövzularda bir - biri ilə məsləhətləşər, dəyərli tövsiyələr alar, qarşıda görülmək işlərin planını tutardılar.

Şəkil № 137. Babək Qurbanov

Şəkil № 138. Ruhi Ərsoy

Günlərin birində Babək müəllimlə məsləhətləşməyə ehtiyac duydu. Universitet rəhbərliyinin veriləcək qərarı ilə “Gözəl Sənətlər Fakültəsi”ndə Dekan vəzifəsində çalışması məsləhət bilinmişdi. Bu səbəblə də Babək müəllimin fikrinə, bu məsələyə münasibətini öyrənmək istədi. Düşünürdüm ki, sevindirici xəbərə Babək müəllim müsbət cavab verəcək. Lakin belə olmadı. Məsləhət əsasında Babək müəllim Ruhi bəyin siyasi sahədə yüksək məqamlarda xalqa daha faydalı olabilecəyini diqqətinə çatdırdı. Babək müəllim Ruhi bəyin potensial imkanlarının geniş olduğunu hiss etdiyi üçün doğru qərar vermişdi. Bu səmimi məsləhət müqabilində də Ruhi bəy risqi göz önünə alaraq 2011 – ci ilin əvvəlində müdirlik vəzifəsindən istefa etdi və Türkiyə Böyük Millət məclisinə üzv olmaq üçün Osmaniyədən namizədliyini irəli sürdü. Doğrudur ilk seçimdə uğursuzluq olduğunda belə həvəsdən düşmədi. Bir müddət gözləmək məcburiyyətində qalıb Qazi Universitetində pedaqoji fəaliyyətlə məşğul olub professor vəzifəsində yüksəldi. Fəqət ikinci bir seçimdə, yəni iyul 2015 tarixində 26-cı dönmə Türkiyə Böyük Millət məclisinə üzv olmağa haqq qazandı. Təbii

⁶ İmamverdiyev İ. «Koroğlu havaları», “Gəncə Polirafiya ASC”, Bakı – 2012, 267 s.

ki, bu uğurun başında Babək müəllimin doğru məsləhəti, düzgün istiqaməti və Ruhi Ərsoya verdiyi xeyir - duası dayanırdı.

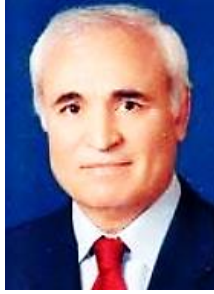
3.Xatirə.

2008 ildə Qaziantep universiteti rektorluğuna gəlmiş Prof. Dr. Yavuz Coşğunun (*Bax: Şəkil № 139*) rəhbərliyi (2008 - 2016) ilə Konservatoriyamıza yeni təyin etdiyi ədəbiyyatçı

Şəkil № 139. Prof. Dr. Yavuz Coşğun

alim Prof. Dr. Ruhi Ərsoyun fəaliyyətinin önəmli məramı Babək Qurbanovun Ərzurum Atatürk Universitetindən Qaziantep Universitetinə gətirilməsi problemi idi. Qaziantep Universitetinin əski rektoru (2004 – 2008 illər) Prof. Dr. Erhan Ekincinin (*Bax: Şəkil № 140*) rəhbərliyi dönəmində konservatoriya müdiri vəzifəsində çalışan Fahri Çepiyin (*Bax: Şəkil № 141*) təşəbbüsü ilə başlamış, fəqət yarımçıq qalmış bu məsələni həll etmək üçün Ruhi bəy çox çalışdı. Bu səbəblərdə dəfələrlə Ərzurum Atatürk Universitetinin fəlsəfə bölümünün başqanı

Şəkil № 140. Prof. Dr. Erhan Ekinci

Şəkil № 141. Fahri Çepik

ilə, xüsusən də “Kazım Qarabəkir Eytim Fakültəsi”nin o zamanki dekanı Prof. Dr. Samih Bayraqçəkənə (*Bax: Şəkil № 142*) telefon vasitəsi ilə bir neçə dəfə danışmaq apararaq qurumun

Şəkil № 142. Prof. Dr. Samih Bayraqçəkən

yönetim başqanını əsaslı dəlillərlə inandıra bilməyə cəhd göstərdi. Əsas problem Gaziantep Universitetinin konservatoriyasında 25 ildən artıq bir müddətdə Yüksək Lisansın açılmaması idi. Türkiyə “Yüksək Okul Kurumu”nun (YÖK) qanununa görə ən azı bir professor iki dosent olması Yüksək Lisansın (*Magistr*) açılma bilməsi demək idi. Qeyd etməliyəm ki, Ruhi bəy rəhbərlik vəzifəsinə gəldiyi zaman hələ yardımçı dosent, mən isə (*İlqar Cəmiləoğlu*) yabançı statusunda dosent kimi fəaliyyət göstərirdim. Bir professorun olmaması Yüksək Lisansın

açılmasına əngəl olurdu. Bu səbəblə də Ruhi bəy Babək Qurbanovu nəyin bahasına olursa-olsun mütləq Qaziantep Konservatoriyasında çalışmasına nail olmaqla, tələb olunan bu ehtiyacı aradan qaldırmaq arzusunda idi. Nəhayət iki universitet arasındakı rəsmi səviyyəli danışıqlar öz səmərəsini vermiş oldu. Babək Qurbanovun Ərzurum Atatürk Universitetindən ayrılıb Gaziantep Universitetinin Türk Musiqisi Dövlət konservatoriyasında çalışa bilməsinə yaşıl işıq yandı. Babək müəllim 2008-ci ilin dekabr ayının sonlarından Qaziantep Universitetinin Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasında işə başlasada nəyazıqki, Yüksək Lisansın açılmasını daha bir qərar önləmiş oldu. “Yüksək Okul Kurumu”nun tələbi bu idi ki dosent, professor Türk vətəndaşı, bir şəxs isə yabançı olarsa (*dosent və ya professor fərq etməz*) Yüksək Lisans bölümü açıla bilər. Nəhayət bu məsələ doqquz il aradan sonra gerçəkləşmiş oldu. 2019 –cu il 28 mart tarixində haqqın rəhmətinə qovuşduqdan 19 gün sonra Babək müəllimin əziz xatirəsinə təşkil olunmuş “Prof. Dr. Babek Kurbanov anısına Doğu-Batı Sentezi Konseri”ndə⁷ (Bax: Şəkil № 143) Yüksək Lisansın açılması xəbərini rektor məsləhətçisi, konsertin kordinatoru Fahri Çepik Bəy “Mavera” konsert salonunda hörmətli alimimiz haqqındakı duyğusal çıxışın sonunda tələbə və müəllimlər habelə tamaşaçılar qarşısında bu xoş xəbəri rəsmən elan etdi.

Şəkil № 143. “Prof. Dr. Babek Kurbanov anısına Doğu-Batı Sentezi Konseri”
“Mavera” konsert salonu, 15. 04 – 2019

17. RUHİ ƏRSOYLA BABƏK QURBANOVUN YARADICILIQ-DOSTLUQ MÜNASİBƏTLƏRİ

Azərbaycan - Türkiyə münasibətlərinin, özəlliklə də Üzeyir Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyası ilə Gaziantep Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasının 2007 - ci il Noyabrın 12 - 15 arası Prof. Dr. Erhan Ekinci və Fahri Çepiyin bilavasitə təşəbbüsü ilə elmi sahədə əlaqələrin təməli qoyuldu. Rektorlar səviyyəsində (*Prof.Dr. Erhan Ekinci və Prof.Dr. Fərhad Bədəlbəyli*) yaradılmış əlaqələrin daha da inkişaf etdirilməsindəki xidmətlərini dəyərləndirən Professor Babək Qurbanov, "Sərbəst düşüncə" qəzetinin baş redaktörü, AMEA-nın Əlyazmalar İnstitutunun böyük elmi işçisi, Qeyri-Hökumət təşkilatı olan “Avropa Nəşr Mətbu Evi”nin təsisçisi və direktörü Şöhrət Səlimbəylinin (*Bax: Şəkil № 144*) qərarına əsasən

Şəkil № 144. Şöhrət Səlimbəyli (1961-2021)

⁷ <http://habermerkezi.gantep.edu.tr/?p=52835>

Gaziantep Universiteti, Türk Musiqi Dövlət Konservatoriyasının müdiri Prof. Dr. Ruhi Ersoya 1 Oktyabr 2010 tarixində fəxri diplom olmaqla “Qızıl medal” təqdim etdi. (Bax: Şəkil № 145)

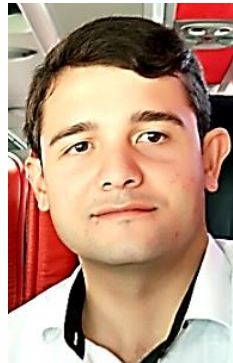

Şəkil № 145. Prof. Dr. Babək Qurbanov Konservatoriya müdiri Ruhi Ersoya medal və diplom təqdim edərkən. Qaziantep Konservatoriyası kitabxanası 1. 10-2010

1. Haşiyə

Babək müəllimlə Ruhi Ərsoy arasındakı dostluq telləri təmənnəsiz, səmimi, təbii, bir-birinə olan dərin hörmət-ehtiram üzərində bərqərar olduğunu Qaziantep Universitetində 7 noyabr 2017–ci il tarixdə xəstəxanada müalicə alaraqən siyasətçi–millətvəkilinin ziyarətinə birgə getdiyimiz zamanı anlamış oldum.

Bir neçə gün idi ki, mən də bu xəstəxanada müalicə alsam da qonşu yan otaqların birində Ruhi bəyin də müalicə olunduğunu Babək müəllim ziyarətimə gəldiyi zaman mənə xəbər verəndə çaşıb qaldım. Çünki bir neçə ay idi ki, Ruhi bəyi mən də görmək arzusunda idim. Fəqət millət vəkilliyi səbəbi ilə işlərinin çoxluğundan telefon vasitəsi ilə də görüşmək imkanı əldə edə bilmirdim. Məqsədim Zakir Cəmil oğlu ilə birlikdə yeni yayınladığımız “Miskin Abdal elinin saz-söz ustadları” adlı kitabımı keçmiş müdirümüzə, indi isə Türkiyə Böyük Millət məclisinin deputatına (54-cü səhifədə rəsmi daxil etmişdim kitaba.) hədiyyə vermək idi. Taleyin qismətinə bax. Bir - birimizdən xəbərsiz yanaşı otaqlarda müalicə alırdıq. Babək müəllim gəldiyi zaman artıq doktorların tövsiyəsi ilə taburçu olmama qərar vermişdilər. Yığılıb evə gəlmədən öncə Babək müəllimlə birgə Ruhi bəyi ziyarət etməyi qərarlaşdırdıq. Uzaq məsafədən görüşüb kitabımı çatdırmaq arzusunda olduğumu bildirəndə, yardımcısı ilə əlaqə saxlamağımı söylədi. Nəhayət kitabımı bu yolla, oğlum Əlinin vasitəsi (Bax: Şəkil № 146) ilə Ruhi bəyə çatdırı bildim.

Şəkil № 146. Əli İmamverdi

2018–ci ildə Babək müəllim Bakıda müalicə aldığı zaman Ruhi bəyin də hörmətli alimimizi evində ziyarət etməsini “Feysbuk” görüntülərindən (Bax: Şəkil № 147) mənə oğlum Əli İmamverdi xəbər verəndə qeyri iradi olaraq heyrətləndim.

Şəkil № 147. Prof. Dr. Ruhi Ərsoy, əziz dostu Prof. Dr. Babək Qurbanovu evində ziyarət edərkən . Bakı – 2018

Bir zamanlar atam Cəmil Əkbərin mənə etdiyi tövsiyə ağıma gəldi: *“Əsl insan bu həyatda kimsəyə borclu qalmamalıdır”*.

Babək müəllimin də kimsəyə borclu qalmadığı, çoxsaydakı məqalələrindən, göstərdiyi təmənnəsiz, xoşniyyətli fəaliyyətlərindən mənə aydın idi. Hətta ağır xəstəlik dönəmi keçirdiyi zamanda belə onu əməliyyat edən professorlardan Akif Bağirov (Bax: Şəkil № 148) və İlkər Seçkinər (Bax: Şəkil № 149) haqqında son mənəvi borcunu verə bilmək üçün 17 iyul 2018 tarixində “Ədalət qəzeti”ndə yayınladığı “Fəxr edə biləcəyimiz insan–uroloq–cərrah prof.dr. Akif Bağirov” adlı məqaləsində iki təcrübəli həkim haqqında xoşniyyətli son sözlərini, dəyərli fikirlərini söyləməyə taqəti - gücü çata bilmişdi.

Şəkil № 148. Prof. Dr. Akif Bağirov

Şəkil № 149. Prof. Dr. İlkər Seçkinər

Xəstə yanına ziyarətə getmək haqqında bir fikri heç unutmamışam: *“Ən zavalı - məsum insanlar körpələr, fəqirlər, kimsəsizlər, yetimlər və xəstələrdir”* - deyənlər çox haqlıdır. Xəstə ziyarətinə getmək həqiqi insanlıq borcu olub, islam dinimizdə də vacib şərtlərdən biri sayılır. Vəfadar insan Ruhi Bəyin, insanlığı əla, şəxsiyyəti böyük, alicənablığı yüksək olan alimimizi Türkiyədən Bakıya gedərək Babək müəllimi evində ziyarət etməsi, dostluq tellərinin ülviliyinin, səmimiyyətinin, paklığının, təmənnəsizliyinin ən ali dərəcəsi, ən gözəl nümunəsinin isbatı idi.

Allah Osmanoğlu Babək Qurbanova Rəhmət eləsin!!!

İlqar Cəmiləoğlu İmamverdiyev
Sənətşünaslıq Elmləri Doktoru
Qaziantep Universiteti, Türk Musiqisi
Dövlət Konservatoriyasının Professoru
9.06 – 2020 saat 18:17

İ F Ə S İ L:

BABƏK QURBANOV HAQDA MƏQALƏLƏR

1.75 İLLİK ŞƏRƏFLİ ALİM ÖMRÜNÜN TÖHFƏLƏRİ⁸

Azərbaycanın Xalq Şairi, Osman Sarıvəlli ocağının alim oğlu, Fəlsəfə Elmləri Doktoru, Professor Babək Qurbanovun bu il, yəni 2014-cü il iyun ayının 9-da 75 beş yaşı tamam olur. Ömrünü elmə, mədəniyyətə, incəsənətə, fəlsəfəyə, ədəbiyyata, estetikaya, etikaya, bəstəkarlığa, musiqi nəzəriyyəsinə, ifaçılıq sənətinə, ümumiyyətlə pedaqoji fəaliyyətə həsr etmiş qüdrətli alimin ömür yoluna nəzər saldıqda bu şəxsiyyətin Azərbaycan elminə, ələlxüsus da Azərbaycan mədəniyyətinə və incəsənətinə ləyaqətlə, sədaqətlə, təmənnəsiz xidmət etdiyinə şahid oluruq. Babək bəy, müxtəlif illərdə çalışdığı ayrı-ayrı qurumlarda (*AMEA Fəlsəfə və Hüquq İnstitutu, Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti, Ərzurum Atatürk Universiteti, Qaziantep Universiteti Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyası*) elmi-pedaqoji fəaliyyətləri və nailiyyətləri ilə də daima fərqlənməklə yanaşı, mübarək alimlik imzasını hər zaman vicdanla və inamla doğrultmuşdur. Bir çox ölkələrdə keçirilən (*Rusiya: Moskva, Sankt-Peterburq, Ukrayna: Kiyev, Donetsk, Bolqarıstan: Varna, İsveç: Stokqolm, Gürcüstan: Tiflis, Litva: Vilnüs, Ermənistan: İrəvan, Özbəkistan: Daşkənd, Azərbaycan: Bakı, Gəncə, Türkiyə: Ankara, Bursa, Bolu, Konya, Van, Ərzurum, Niğdə, Diyarbakır, Antalya, İstanbul, Nevşəhər, Sivas, Qars və s.*) otuzadək Beynəlxalq Elmi Konqreslərdə, Simpoziumlarda və Konfranslarda müxtəlif mövzulardakı aktual xarakterli çıxışları ilə fərqlənən, uzun illər ərzində ayrı-ayrı ictimai elmlər, sosial-mədəni, siyasi, tarixi fənlər sahəsində etdiyi rəngarəng mühazirələri və yadda qalan maraqlı məruzələrlə diqqətçəkən Babək müəllim, yazmış olduğu 600 - dən artıq elmi - publisist məqalələrin (*musiqi nəzəriyyəsi, ifaçılıq, heykəltəraşlıq, rəssamlıq, kino sənəti, sənət fəlsəfəsi, və s.*), elmi - nəzəri mahiyyətli 53 sayda fundamental əsərlərin müəllifi olması, bu elm fədasinin çalışqanlıq əzmini və potensial qüdrətini təsdiqləməkdədir.

Babək Qurbanovun Azərbaycan Milli Musiqi Akademiyası ilə olan yaradıcılıq əlaqələri də heç bir zaman öləzimməmişdir. O, hələ Üzeyir Hacıbəyov (*hal-hazırda Üzeyir Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyası*) adına Azərbaycan Dövlət Konservatoriyası nəzdindəki 10 illik musiqi məktəbini (*hal-hazırda Bülbül adına orta-ixtisas musiqi məktəbi*) bitirdikdən sonra yaradıcı ömrünü musiqi Akademiyası ilə bağlamış, bu ali qurumun musiqi nəzəriyyəsi fakültəsini, Cövdət Hacıyevin rektorluğu dönməndə bitirmiş (1962), daha sonra Prof. Dr. Elmira Abbasovanın rektor vəzifəsindəki illərdə bir müddət musiqi estetikası və s. dərsləri tədris etmiş, musiqişünas kadrların yetişdirilməsi işində bilavasitə fəaliyyət göstərmişdir.

Prof. Babək Qurbanov musiqi estetikası üzrə ilk dəfə doktorluk dissertasiyasını 1981-ci ildə Moskvada müdafiə etmiş ilk mütəxəssisdirdir və musiqişünaslıq sahəsində elmi işlərin meydana gəlməsi və doktorluq dissertasiyalarının müdafiəsi yolundakı xidmətini, qayğısını əsirgəməmiş, Moskvada, Kiyevdə doktorluq və namizədlik dissertasiyalarının müdafiəsi zamanı hətta bir opponent vəzifəsində də çıxış etmişdir.

Babək Qurbanovun Türkiyə ilə Azərbaycan arasında mədəni əlaqələrin formalaşması və inkişafı yolunda müsbət yönlü, ardıcıl və çoxşaxəli fəaliyyət göstərdiyini fəxarətlə söyləyə bilərik. Hər iki qardaş ölkədə elmi kadrların hazırlanması prosesində Babək Qurbanovun peşəkarlığını, bacarığını, qabiliyyətini, əməyini özəlliklə qeyd etmək lazımdır. Bu baxımdan alimin yetişdirdiyi aspirantlar buna ən gözəl sübutdur. Fərqli elmi araşdırmalar sahəsində çalışsan 33 aspirantların dissertasiya işlərinə elmi rəhbərlik etmiş, onların musiqişünaslıq və ümumiyyətlə sənətsünaslıq, musiqi estetikası sahəsinə qədəm qoya bilməsinə yardım etmiş,

⁸ Prof. Dr. İlqar İmamverdiyevin Prof. Dr. Babək Qurbanova həsr etdiyi “Ömrünü elmə-mədəniyyətə və incəsənətə həsr etmiş nəcib insan, müdrik şəxsiyyət, qüdrətli alim” adlı yayınlanmamış kitabın “ön söz”ü

gənc alimlər nəslinin ərəşəyə gəlməsi, püxtələşməsi yolunda xüsusi xidmətlər göstərmiş, onların uğurla müdafiə edə bilməsi üçün səxavətini əsirgəməmiş, elmi dərəcələri alması üçün hər zaman canı - dildən yardımçı olmuşdur.

Babək Qurbanovun Türkiyədə, Qaziantep Universitetində, xüsusilə də Ərzurum Atatürk Universitetində “musiqi nəzəriyyəsi”, “musiqi əsərlərinin təhlili”, “musiqi formaları”, “musiqi estetikası” və s. fənlərdən dərəcə deməsi bir daha onun geniş miqyaslı yaradıcılıq və pedaqoji fəaliyyət imkanlarının əhatə dairəsinin genişliyini nümayiş etdirməkdədir.

Elmi axtarışlar prosesində daima çalışması ilə seçilən alimin uzun illər fərqli sənət sahələri üzrə (*ədəbiyyat, tarix, fəlsəfə, estetika, etika və s.*) yazdığı aktual mövzulardakı məqalələrinə, habelə ayrı - ayrı illərdə vermiş olduğu bir çox müxtəlif elmi-nəzəri səviyyəli rəylərə nəzər saldığımız zaman bu alimin ensiklopedik bilgisinə heyran qalmaqla, onun nə qədər geniş maraq dairəsinə və erudisiya zənginliyinə malik olduğuna qibtə edirik. Osmanoglundun əsərlərinin təsnifatını versək burada “estetika”, “etika”, “sənət fəlsəfəsi”, “kutlurologiya”, “musiqişünaslıq”, xüsusilə də “musiqi estetikası”na aid, yüksək səviyyəli elmi dəyərə malik aktual yazılarının olduğunu hiss etmək mümkündür.

Babək Qurbanovun Azərbaycan incəsənətinin digər sahələrinin nəzəri-estetik və tarixi məsələləri ilə də dərinlən maraqlandığını söyləmək mümkündür. Alimin yaradıcılıq fəaliyyətində mərkəzi yeri Azərbaycan Mədəniyyəti və İncəsənəti, onun bədii-estetik, sosial problemlərinin həlli, ən nəhayət xalqımızın mənəvi mədəniyyətinin geniş təbliği durmaqdadır. Bu baxımdan onun Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinin korifeylərindən: Nizami Gəncəvi, Məhəmməd Füzuli, Mirzə Fətəli Axundov, Abbasqulu Ağa Bakıxanov, Molla Pənah Vaqif, Molla Vəli Vidadi, Səməd Vurğun kimi klassik şairlərimizlə birlikdə, müasir şairlərdən – xalq şairi Nəriman Həsənzadə, İlyas Tapdıq, Oktay Rza, İbrahim Göyçaylı və başqalarına yazdığı məqalələri də xüsusilə qeyd etmək mümkündür. Bununla yanaşı Babək Qurbanovun Azərbaycanın Xalq rəssamı Akademik Mikayıl Abdullayev, keçmiş SSRİ-nin və Azərbaycanın Xalq rəssamı Tahir Salahov, Professor Əli Verdiyev, Professor Məmməd Şirzad, Azərbaycan Rəssamlar İttifaqının keçmiş katibi Elmaz Mehdi oğlu kimi sənətkarlarımızla bəhəm, həmçinin bir çox Türk rəssamlarının yaradıcılığına (*Mehmet Kavukçu, Mehmet Kayserili, Yılmaz Helvaçı, Rauf Tuner (Hollandiyada yaşayır), Mustafa Bulat və b.*) həsr edilmiş və müxtəlif dərgi və qəzetlərdə yayımlanmış onlarca məqalələri, bir daha müəllifin Azərbaycan habelə Türk incəsənətinin təbliği yolundakı məhsuldar, məqsədyönlü aktiv fəaliyyətinin göstərgəsidir. Babək Qurbanov mədəni həyatımızda meydana gəlmiş hər bir yeni hadisəyə, sənət əsərlərinə, həmçinin elmi-nəzəri dəyərə malik yaradıcılıq nümunələrinə mütəmadi olaraq öz münasibətini zamanında bildirən, Azərbaycanın ziyalılıq adına hörmət gətirən nadir alimlərdən biridir. Onun zaman-zaman Azərbaycan musiqi mədəniyyətinə, incəsənətinə həsr etdiyi diqqətçəkici məqalələri, bu sahədə fəaliyyət göstərən alimlərin-mütəxəssislərin böyük marağına səbəb olmaqla, öz professionallığı və yüksək-bədii səviyyəsi ilə daima seçilmişdir. Üzeyir Hacıbəyli, Əfrasiyab Bədəlbəyli, Qara Qarayev, Fikrət Əmirov, Cövdət Hacıyev, Arif Məlikov, Vasif Adıgözəlov, Süleyman Ələsgərov, Azər Rzayev, Asya Sultanova, Rəşid Şəfəq, Həsən Adıgözəlzadə və s. digər bəstəkarlarımız haqqındakı məqalələri, ümumiyyətlə müasir professional musiqi mədəniyyətimizin inkişaf yolu ilə əlaqədar elmi dəyərə malik mövzularda olan silsilə yazılarının respublikamızda və digər məmləkətlərdə yayınlanması, professional habelə milli musiqi mədəniyyətimizin təbliğatında faydalı olmaqla mühüm əhəmiyyət kəsb etmişdir.

B. Qurbanov heç də özünü yalnız milli-mənəvi dəyərlər sahəsində onun məhdud çərçivədə bir mütəxəssis-alim olaraq qalmır. Bu baxımdan onun vaxtilə Azərbaycan dövlət televiziya və radio proqramlarında fotoqrafiya və təsviri sənətə aid çıxışları, tamaşaçılarımız xüsusən sənətsünas alimlər tərəfindən maraqla qarşılanmışdır. Yaradıcılığında dünyaca ünlü sənət təmsilçilərinə və onların yaradıcılıqlarına yer vermiş müəllif-Leonardo da Vinçi, Parfenon, Mikel Ancelo, Rafael, Pikasso, Levitan, Lansare, Şişkin, O. Kiprensi, Abdullayev

(*Özbəkistanın xalq sənətkarı*), “Parfenon” və s kimi dünya sivilisasiyasına daxil olmuş sənətkarlar və bədii hadisələrlə əlaqədar mövzulara həsr etdiyi məqalələr bunu bir daha təsdiq etməkdədir.

Babək Qurbanovun A. S. Puşkin, V.Lermontov, Yesenin, P.İ.Çaykovski, B. Asafyev kimi rus şairlərinin, bəstəkarlarının həyat və yaradıcılığına həsr etdiyi məqalələr də bir daha onun dünya ədəbiyyatı və incəsənətinə vəqif olduğunun isbatıdır.

Tanınmış sənət və elm adamlarının ayrı-ayrı illərdə Babək Qurbanova hədiyyə etdikləri kitablarının iç qapaqlarında yazdıqları etiraf xarakterli ürək sözləri, onun mütəxəssislər arasında böyük hörmət və ehtiramla qarşılanmasının nişanəsidir. Azərbaycanın Xalq rəssamı, Akademik Mikayıl Abdullayevin, Professorlardan Əli Verdiyevin, Məmmədsaleh İsmayılovun, Əli Uçanın (*Ankara Qazi Universiteti*) və onlarca digər sənət və elm adamlarının xoşməramlı dəyərli sözlərini, bir şəxsiyyət kimi onun əhatəli maraq dairəsini və istedadını təsdiqləyən fikirlərini görə bilirik.

Babək Qurbanov mənəvi dəyərlərin paylaşıldığını xalqlar, millətlər arasında qarşılıqlı zənginləşmə və inkişafında, insanların bir-birilərini, bir-birilərinin mədəniyyətini daha yaxşı tanımalarında önəmli şərtlərdən saymaqdadır. Məhz bu məqsədlərlə o, yaradıcılığında bu meylə də mühüm yer verir. Azərbaycan sənətkarlarının əsərlərinin Türkiyədə, Türk sənət adamlarının əsərlərinin isə Azərbaycanda nəşr olunması yolunda uğurlu fəaliyyətlərə imza ata bilir. Eyni zamanda o, rus klassikləri və elm adamlarının əsərlərinin Azərbaycan və Türk dilinə tərcümə edilməsində də faydalı işlər görmüşdür. Babək bəyin dünyaca məşhur Rus filosofu N. Berdyayevin, tanınmış Rus filosofu A.Y. Zisin (*“Estetikada konfrontasiyalar, qarşıdurmalar”*), Puqaçenkovanın yenə də fundamental əsəri olan “Orta Asyanın şah əsərləri” əsərinin Rus dilindən Türk dilinə, eyni zamanda Akademik Rasim Əfəndi və Turqut A. Əfəndinin “XIX-XX Yuzyılların Başlarında Azərbaycan Sanatı” (*Ankara, 2002*) kitabının Türk dilinə çevrilməsini, Prof.Dr. N.İ. Kiyəşenkovanın bir çox bədii-estetik tərbiyəyə aid məqalələrini Türk dilinə tərcüməsini, bu baxımdan olduqca faydalı hesab etmək mümkündür. Bir daha qeyd edək ki, müasir mərhələdə hələ də belə bir missiyanın, xeyirxah bir niyyətin yerinə yetirilməsini üzərinə götürə bilən mütəxəssislərimizin o qədər də çox olmadığını söyləyə bilirik.

Prof.Dr. Babək Qurbanovun fəlsəfə, estetik və sənətsünaslığa aid əsərləri onun çoxyönlü fəaliyyətində mərkəzi yer tutmaqdadır. Bu baxımdan onun bir çox mütəxəssislərin və geniş sənətsevərlərin marağına səbəb olan fundamental əsərlərini (*“Ədəbiyyatla musiqinin əlaqəsi”*, *“Proqramlı musiqinin estetik prinsipləri”*, *“İncəsənətin sosial funksiyaları”*, *“Musiqinin bəzi bədii-estetik məsələləri”* və s.) və eyni zamanda ideoloji mübarizəyə həsr edilmiş çoxsayda məqalələrini xüsusi olaraq qeyd etmək mümkündür.

Babək Qurbanovun erməni terrorizminə, vəhşiliklərinə həsr etdiyi bir çox elmi-nəzəri, səpkidə yazılmış məqalələri, bu mövzudakı kitablara yazdığı rəyləri (*ön söz*) misal gətirmək mümkündür. Babək Qurbanovun elmi məqalələrinin ən mötəbər hakimli dərgilərdə (*“Voprosı filosofii”*, *Moskva*, /*“Folklor”*, *“Orkestra”*, *“Güzel Sanatlar dergisi” – Türkiyə*, /*“Sanat” Daşkənd*/ və s.) yayınlanması kimi bir fakt da müəllifin əsərlərinin aktuallığı və yüksək elmi-nəzəri səviyyəsinə dəlalət etməkdədir.

Təsədüfi deyil ki, onun fəlsəfi-estetik əsərlərinə bir çox tanınmış alimlərin, o cümlədən, Rusiya Federasiyasının Əməkdar Elm Xadimi Prof. Dr. A. Y. Zisin, Prof.Dr. E. Çernayanın, Prof. Dr. Ş. F. Oksyanikovun, (*Lomonosov adına Moskva Dövlət Universitetinin Fəlsəfə fakultəsinin dekani*), Akademik V.V. Vanslovun, Prof. Dr. N.L. Leyzerovun, T. Mahmudovanın, Akademik A. Aslanovun, Akademik F. Köçərlinin, Prof.Dr. Ş. Mirzəyevanın və başqalarının müsbət fikirləri bir daha söylədiklərimizi təsdiqləməkdədir.

Elmimizin bu müdrik şəxsiyyəti 1981-ci ildən 1989-cu illərə qədər Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasında Estetika və Etika şöbəsinə rəhbərlik etdiyi dövərdə o, musiqisünaslıq, estetik, etika, sənətsünaslıq sahəsində fəal bir şəkildə iştirak etmiş, Moskva,

Sank-Peterburq (*Leninqrad*), Kiyev, Tiflis, Yerevan, Daşkənd, Bişkek kimi şəhərlərin alimləri ilə bilavasitə yaradıcılıq təması saxlamış, Azərbaycan elminin inkişafı yolunda səmərəli xidmətini əsirgəməmişdir.

Babək müəllimin bir pedaqoq-mühazirəçi kimi respublikamız və onun hüdudlarından uzaglarda belə xalqımızın zəngin bədii yaradıcılığını, incəsənətini, xüsusilə də musiqi sənətini, folklorunu təbliğ etməsi, Sovetlər Birliyi zamanında da, Müstəqil Azərbaycanımızın bağımsızlıq qazanmasından sonra da hər zaman təqdirlə qarşılanmışdır.

Babək Qurbanov əski SSRİ (1978) və Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının (1991-ci ildən *Tofiq Quliyev dönməndə idarə heyətinin üzvü olmuşdur*) üzvüdür. Müxtəlif illərdə o, bir çox ölkələrdə (*Rusiya, Azərbaycan, Türkiyə*) tərifnamələr, təqdirnamələr, plaketlər və təşəkkür bəlgələrinə layiq görülmüş (*hətta əski SSRİ Bilik Cəmiyyətinin sədri Akademik Basovun imzası ilə bir fəxri fərman da verilmişdir.*), “Lenin medalı”, “SSRİ Bilik Cəmiyyətinin fəxri fərmanı”nı, “Qızıl Qələm Mükafatı”, “Avropa nəşriyyatının təsis etdiyi fəxri-fərmanı”nı, “Respublikamızın layiqli ziyalı” və s. bu kimi rəsmi fərmanlarla mükafatlandırılmışdır. Bütün bunlar Professor Babək Qurbanovun məhsuldar fəaliyyətinə verilmiş qiymətin təcəlləsidir.

“*Ömrünü elmə-mədəniyyətə və incəsənətə həsr etmiş nəcib insan, müdrik şəxsiyyət, güdrətli alim*” adlı kitabımızda Babək bəyin müxtəlif elm sahələri üzrə olan aktual məqalələrini bir araya gətirib, bunları yayınladıb dəyərli xalqımızın, qiymətli oxucularımızın ixtiyarına verməklə yanaşı, həm də Babək Osman oğlu Qurbanovun 75 – illik yubileyinə layiqli bir töhfə ərməğan etmək niyyətindəyik.

İlqar Cəmiləoğlu İmamverdiyev

Sənətşünaslıq Elmləri Doktoru, Professor.

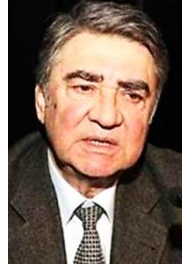
Üzeyir Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasının və

Qaziantep Universiteti, Türk Musiqisi

Dövlət Konservatoriyasının müəllimi

7. V - 2014

2.ÜLVİ XATİRƏLƏRDƏ MƏBƏD İNŞA EDƏN MÜQƏDDƏS İNSAN⁹

Şəkil № 150. Prof. Dr. Babək Qurbanov (1939 – 2019)

Bu məbədin sahibi Babək Osman oğlu Qurbanovdur!

Sağlığında əməlləri ilə qəlbimizdə ürəyimizdə, xəyalımızda, amalımızda şahlara layiq möhtəşəm taxt-tac qurdu bu bəxtəvər insan. İndi də yaşayır, ürəyimizdə, qəlbimizdə, xəyalımızda, amalımızda, bu məbədin sahibi. Örnək həyatı ilə, fəaliyyəti ilə imkan daxilində nümunə oldu onu tanıyan hər kəsə. Nur saçdı bir yaşam boyu hər bir kəsə. Yol göstərdi elm yolunda hər kəsə. Dayaq oldu, arxa oldu imdad diləyən köməksizə. Görməyənün gözü oldu, eşitməyənün qulağı oldu, duymayanın duyğusu, hissi oldu. Qarışıq fikirlərin çözümlü oldu. Şam kimi közərdi, həzin-həzin alışıdı, pünhan yandı öz içində. Nisgilli, qəmli-kədərli yandı-yaxıldı öz dünyasında. Bir kimsəni küsdürmədi, heç kimsənin qəlbənə dəymədi, ruhuna belə

⁹ Bax: 525-ci qəzet 27. 03 – 2020; <https://525.az/news/138493-ulvi-xatirelerde-mebed-insa-eden-muqeddes-insan-yazi>

toxunmadı, könül aynasını sındırmadı, həssas yaşadı, pak yaşadı, dumduru, parlaq bir ömür yaşadı Babək Qurbanov adında şəxsiyyət. Bu müqədəs yolun yolçusu idi Babək Qurbanov. Sənət yolunun dərvişi oldu. Bu dərvişə özü yoldaş oldu, sirdaş oldu, qardaş oldu, taytuş oldu, həmdəm oldu ömür yolunu sonadək vəfali insan olaraq mübarək qədəmləri ilə son mənzilə addımladı ürəyimizdə, qəlbimizdə, xəyalımızda. Məskən saldı, yurd saldı, əbədi məkan saldı ona pərəstiş edən çox insanların könül dünyasında.

Böylə bir örnək ömrün sahibi indi anılarda yaşamaqdadır. Bəzən röyamda görürəm, məsləhət verir, məqalə mövzusu verir ki, çalışam, yazam. Sanki hiss edir ki, məsləhət almağa çox möhtacam, dəyərli fikirlər almağa ehtiyacım böyükdür, çox-çox böyük. Həytada bu ehtiyaclarıma səmimiyyəti ilə yön verib yönləndirərdi, dəyərli məsləhətini heç bir zaman əsirgəməzdi. Ağzından çıxan hər kəlmə mənim üçün önəmli idi, qiymətli idi, əziz idi. Boğazdan yuxarı saxta söz deməzdi. Nə deyərdisə inanıb deyərdi, təcrübədən, sınaqdan çıxarıb, min yol ölçüb biçdikdən sonra fikrini izhar edər, tövsiyəsiyələrini ərməğan edərdi.

Bir çırağ idi onu tanıyanların əhatəsində. Hər kəs öz işıq payını alardı bu mübarək zatın müdrik zəka günəşindən. Ağır xəstə olduğu zaman deyərdi ki: *"hər yerim quruyub. Əlim qolum daha tutmur məqalə yazam. Bircə başım işləyir"*. Buna da şükür deyirdi. Şikayət etmirdi. Tək bir gileyi vardı o da yaza bilməmək dərdi. Çox arzu edirdi ki, nəşə yazıb çap etdirib Böyük Xalqına bəxş etsin. Bu istəyini gerçəkləşdirdiyi zaman onda rahat olurdu. Bunu edə bilməməyin sıxıntısını yaşayır, son aylarda yazıb - yaratmağın xiffətini çox çəkirdi Babək Qurbanov.

Gözü-könlü tox bir insan olaraq xatirəmdə məskən saldı. Heç kəsə möhtac deyildi. Xəstələndikdən sonra bir tək həkimlərə möhtac qaldı... Şəfa tapa bilməsi üçün qurban demişdim Ökkeş həzrətlərinin ziyarətəgahında. Fəqət qurbanı kəsə bilmək mənə nəsib olmadı. Sağalsaydı bu diləyim müstəcəb olacaqdı. Heyif olmadı. Niyətim gözümdə qaldı. Həyatın son aylarında gözümüzün önündəcə soldu, soluxdu şaxta vurmuş gül kimi. Fəqət qəlbimdə, xəyalımda, amalımda solmadı əbədi gül kimi.

Gül kimi insan idi Babək Qurbanov. Gül kimi ətir saçdı elmimizdə. Rəvnəq gətirdi, şərəf gətirdi, başucalığı gətirdi incəsənət dünyamızda. Hər kəs bəhrələndi bu qoxudan. Bu ətirdən hər kəs nəsibini aldı. Xeyir tapdı elm yolunda. Göstərişləri doğru, tövsiyələri sərrast oldu Babək müəllimin. Əsl sənət xiridarı idi Babək müəllim. Elmin hər incəliklərindən baş açan təfəkkürə, ensiklopedik bilgiyə sahib idi. Bu incəlikləri zərgər dəqiqliyi ilə görən gözlərə malik idi. Elmin hər cığırına, hər keçidinə, hər bir bərəlgəsinə aşına idi.

Babək müəllimdə aspirantları öz ardınca çəkə bilmək məharəti var idi. Məqsədyönlü hədəfə doğru düz istiqamətləndirməkdə səriştəsi çox idi, bol idi. Bu səxavətini kimsədən əsirgəməzdi. Təmənnəsiz bəxş edərdi biliyini, təcrübəsini. Bu xasiyyətindən əl çəkməzdi. Xeyir tapan insanların xoşbəxtliyinə öz uğuru kimi necə də ürəkdən sevinərdi? Bu işindən, bu peşəsindən həzz alardı, ləzzət alardı, zövq alardı. İnsan bağbanı idi Babək müəllim. Örnək idi hər bir kəsə, nümunə idi onu tanıyanlara. Elmin mərkəzində dayanmışdı. Hamını ora cəzb edirdi, maqnit kimi gənc elm adamlarını özünə çəkə bilmək qüdrətinə sahib idi. Xeyriyyəçilik üçün gəlmişdi Azərbaycanımıza. Xeyriyyə əməlləri ilə yaddaşlarda qaldı, dəyər verən ürəklərdə yerini aldı, köüllər diyarında zəfər marşı çaldı.

Ruhun şad olsun əziz insan, doğma qardaş, Vətənimizin alicənab, əsilzadə övladı, böyük şəxsiyyət, böyük ziyalı, mütəfəkkir insan. O dünyaya getsən də, bil ki, bu fani dünyada bizimləsən. Bizim aramızda, səni sevənlərin əhatəsində, dostların, qardaşların cərgəsindəsən. Haqq dünyasına gedişin mənim üçün ölüm deyil əbədi yaşamaqdı Allahın hüzurunda, Səni tanıyanların, səni ananların qəlbində, könül dünyasında.

Ey böyük insan bu dünyaya pir gəldin, pir getdin, Nur gəldin, nur getdin. İnamlı gəldin, inamlı getdin. Qürurlu gəlib, qürurlu getdin, vüqarlı gəlib vüqarlı getdin, məğrur gəlib, məğrur getdin, əzmlə gəldin, əzmlə getdin, ipək gəldin, ipək getdin, pak gəldin, pak getdin. Könlümüzdə əlvən ipəklərdən, bəzəyi zəngin ilmələrdən yuva qurdun. O yuvanın bülbülü idi Babək müəllim. İndi içi boş qalıb o xanımın. Kimsə o yuvanı zəbt edə bilməz. O yuvanın bir sahibi var idi Babək Qurbanov ismində. Məkanın cənnət, ruhun şad olsun ey nəhəng alim.

Atan Osman Qağa istəyirdi yüz yaşayasan, fəqət ömrün yetmədi. 20 il borclu qaldınsa da həyatda kimsəyə borclu qalmadın. Sözlərin yadımda, fikirlərin amalımda yaşayıram səssiz-səmirsiz, xiffət çəkirəm sənsiz. Alışırım sənsiz, korun-korun yanıram sənsiz. Bir kimsə bilməz nə çəkirəm. Aşığı Ələsgər demiş: “*Dərd əkib, qəm biçirəm*”. Bir quşun iki qanadı idik. Biri sındı tək qanadla uça bilmirəm Babək müəllim. Səkə-səkə qalmışam, dərdi-qəmi pünhan-pünhan, için-için çəkə-çəkə yaşayıram Babək müəllim. Bir zamanlar qoşa gəzdiyimiz yerləri sən olmadan ziyarət edə bilmirəm. O məkanı sənsiz görmək istəmirəm. Mübarək qədəmlərin toxunduğu yeri pisləmirəm. Tək səni görmək istərim, çox istərim ...

İlqar Cəmiləoğlu İmamverdiyev

*Sənətşünaslıq elmləri doktoru
Gaziantep Universiteti, Türk Musiqisi
Dövlət Konservatoriyasının professoru.
Türk Xalq Musiqisinə Xidmət mükafatçısı
20. 03 – 2020 saat 03:04*

3.MİLLİ MƏDƏNİYYƏTİMİZİN VƏ İNCƏSƏNƏTİMİZİN LAYIQLI TƏMSİLCİSİ¹⁰

Şəkil № 151. Prof. Dr. Babək Qurbanov (1939 – 2019)

Xalq şairimiz Osman Sarıvəlli ocağının layiqli varisi, musiqişünas, fəlsəfə elmləri doktoru, professor Babək Qurbanov, 25 ildən artıqdır ki, qardaş Türkiyədə fəlsəfə elmini, estetikani, Azərbaycan musiqi mədəniyyətini və incəsənətini şəərəflə, vicdanla, əzimli çalışmaları ilə təmsil edən, geniş erudisiyaya malik qüdrətli alim kimi tanınır. On yeddi ildir, bu azman alimi, xüsusilə də onun geniş şaxəli yaradıcılığını və fəaliyyətini yaxından tanıdığım üçün özümü bəxtəvər sanıram. Bu illər ərzində fərqli elm sahələri üzrə (*ədəbiyyat, tarix, klasik musiqi, estetika, fəlsəfə, rəssamlıq, künoşünaslıq, kulturoloji və s.*) neçə-neçə elmi məqalələrinin, yazıb nəşr etdirdiyi qiymətli kitablarının araya-ərsəyə gəldiyinə şahid olmuşam. Səmimiyyətimlə etiraf etməliyəm ki, Babək müəllimi ilk vaxtlar filosof kimi tanısam da, illər keçdikcə bu əhatəli işlərinə görə də nəzərimdə gah fəlioloq, gah tarixçi, gah musiqiçi (*skripka, fortepiano ifaçısı*), gah da yazıçı, ən sonda isə bəstəkar, həm də şair kimi tanımış oldum. Yeri gəlmişkən qeyd etməliyəm ki, alimin bu ilin fevral ayında işiq üzü

¹⁰ Bax: 525-ci qəzet 07.06-2017; <https://525.az/news/80703-milli-medeniyyetimizin-ve-incesenetimizin-layiqli-temsalcisi>

görmüş “Əsərlər məcmuəsi” (ön sözün müəllifi Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev) məhz onun 55 illik musiqi yaradıcılığının tamamından ibarət töhfədir. 41-ci kitabı isə ilk dəfə ruscadan Azərbaycan dilinə tərcümə etdiyi (tərcüməçilik sahəsində 8-ci kitabı) Kalmık xalqının qəhrəmanlıq dastanı olan “Canqar”dır. Fəxarətlə deyə bilərəm ki, hər iki kitabın yayınlanması barədə Qaziantep Universitetinin xəbər mərkəzində 5 aprel və 31 may 2017 tarixində işıqlandırıldıqdan sonra mətbuat səhifələrində, yerli qəzetlərdə (“Milliyət”, “Olay”, “Yeni Şəfəq” və s.) də Türkiyə oxucularının diqqətinə çatdırıldı.

Babək müəllimin həyatında pedaqoji fəaliyyət önəmli yer tutmaqdadır. 55 illik müddətdə minlərlə tələbə məhz onun sinfindən məzun olmuş, yeni həyata vəsiqə almışlar. Bir çox tələbələr isə Babək müəllimin xeyir-duası ilə elm dünyasına gəlmiş, sonralar namizədlik və doktorluk dissertasiyalarını uğurla müdafiə etmiş, dosent və professor səviyyəsindəki yüksələ bilmişlər. Qeyd etməliyik ki, 2009-cu ildən Qaziantep Universitetinin Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasında çalışan Babək Qurbanovun elmi rəhbərliyi ilə Hakan Tatyüz, Savaş Ekici və Gültəkin Şener 2012-2013-cü ildə Üzeyir Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasında namizədlik dissertasiyalarını uğurla müdafiə edərək sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru elmi adını aldılar.

Şəkil № 152. Prof.Dr. Babək Qurbanov elmi rəhbəri olduğu 3 aspirantların əhatəsində. (soldan sağa ayaq üstə) 1.Dos.Dr. Gültəkin Şener, 2. Dos.Dr. Savaş Ekici, 3. Sənətsünaslıq namizədi, Dr. Hakan Tatyüz (keçmiş müdir) 4. Prof.Dr. Babək Qurbanov. Qaun TMDK - 9.06 – 2014

Babək müəllimin məhz bu fəaliyyətinin nəticəsində 33 insani elmi sahəyə yönəldə bilməyə müvəffəq olub. Bu mənada Babək müəllimi “musiqimizin və fəlsəfə elmimizin bağbanı” adlandırsam, daha dəqiq xarakterizə etmiş olaram. Yeddiyüzə yaxın elmi məqaləyə və 41 (ömrünün sonunadək 53 kitab yayınlamışdır İ.İ.) kitaba imza atmış Babək Qurbanovun zəngin daxili aləmi zaman-zaman müxtəlif qəzetlərdə, dərgilərdə, radio və televiziya, beynəlxalq simpoziumlarda (Azərbaycan, Bolqarıstan, Rusiya, Türkiyə və s.) aktual mövzulardakı çıxışları ilə elm aləminin təmsilçilərinin nəzər-diqqətini özünə çəkmişdir. Bu il aprel ayının 25 - 28-də Niğdə şəhərinin Xalisdəmir Universitetində keçirilən “IV Uluslararası Türk Dünyası simpoziumu”nda Babək müəllimin maraqlı çıxışına olan yüksək münasibət, onun rəyasət heyətinə dəvət olunaraq moderator kimi elmi məclisi idarə etməsi də görkəmli alimə bəslənilən hörmət və ehtiramın təzahürüdür.

Mayın 10-12-də İstanbulda, Mərmərə Universitetində keçirilən Beynəlxalq Musiqi Simpoziumunda Babək müəllimin çıxışı və onun bəstələrindən olan “Keşkə”, “Şərq romansı”, “Qocalma gözəl” adlı əsərini tarda çaldığım zaman məni fortepianoda müşayiət etməsi dəvətli nümayəndə heyətini heyrətləndirdi.

Şəkil № 153. Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev Prof.Dr.Babək Qurbanovun “Şərç romansı” adlı bəstəsini müəllifin müşayiəti ilə ifa edərkən. Mərmərə Universiteti Atatürk Eytim Fakültəsinin “Üzümçü kültür Mərkəzi”nin səhnəsi 10 may 2017/ İstanbul

Professor Həqiqət Məhərrəmovanın 2001-ci ildə Atatürk Universitetinin Böyük səhnəsində Babək müəllimin “Marş”, “Fəza” adlı bəstələrini fortepianoda ilk dəfə necə coşqu ilə çalmasını heç unutmuram. Dosent Tamilla Qasımovanın 2002-ci ildə TRT-nin “Ezgi günü” proqramında “Skertso”, “Xəyal”, “Səda” adlı əsərini, 19 dekabr 2016-da Harran Universiteti Konservatoriyasının professoru Əfqan Zəki Salehin bəstəkarın “Şəhidlərin xatirəsinə” adlı əsərini Qaziantep Universitetinin “Mavera Konsert Salonu”nda mükəmməl ifa etməsi də böyük rəğbətlə qarşılandı. Bu barədə Qaziantep Universitetində yayınlanan dərginin 4-cü nömrəsinin 53-54-cü səhifəsində “... *Senfonik dokunuşlarda muhteşem gece*” başlıqlı yazı da verildi. Babək müəllimin bu uğurlu əsərinin arxasında onu bir bəstəkar kimi yetirən Xalq artisti, professor Cövdət Hacıyevin əməyinin dayandığını da xüsusilə qeyd etməliyik. Hələ tələbəlik illərində, o dövəndə Konservatoriyanın rektoru (1957-1969) olmuş Cövdət Hacıyevdən bir müddət bəstəkarlıq dərsi alması, onun bu sahəyə dərinəndən vəqif olmasına imkan yaradı. Təsədüfi deyil ki, Türkiyənin skripka mütəxəssisi, professor Əli Uçan 4. cildlik “Skripka məktəbi” adlı kitabına, rəy verməsi üçün, imzalı şəkildə Babək müəllimə göndərib. Babək müəllim bu kitabı təhlil etdikdən sonra Ərzurumun yerli qəzetlərindən birində gözəl bir məqalə yazaraq fikirlərini geniş şəkildə ictimaiyyətə çatdırıb.

Yeri gəlmişkən, yaxın keçmişə dair maraqlı bir məqam: 1990-cı illərdə Babək müəllimi Bakı Musiqi Akademiyasında bəstəkarlıq kafedrasında dövlət imtahan komissiyasının sədri kimi dəvət edilməsi o dövəndə dərş deyən müəllimlər: Cövdət Hacıyev, Arif Məlikov, Xəyyam Mirzəzadə, Süleyman Ələsgərov, Vasif Adıgözəlov, Elmira Abbasova, Fərəc Qarayev kimi məşhur bəstəkarlar tərəfindən çox xoş qarşılandı. Təbii ki, rektor Fərhad Bədəlbəylinin diqqəti sayəsində bu əlamətdar hadisənin gerçəkləşməsi mümkün olmuşdur.

Babək müəllim əsl pedaqoq kimi dərş dediyi tələbələrə səmimi münasibət göstərməsi, bir ata nəvəsi ilə mehriban və gülərlüz səmimi rəftarı, hər cür qayğılarına şərik olması ilə onların əzizinə çevrilmişdir. Tələbələrini doğru yönləndirən, onları fərqli qaynaqlar arasında dürüst istiqamətləndirən bu mahir pedaqoq – təcrübəli alim kimi öz professionallığını ustalıqla nümayiş etdirmişdir.

Babək müəllim yüzdən artıq kitaba, elmi monoqrafiyalara ön söz yazmış, elmi işlərə rəy vermiş elm xadimi və mükəmməl oxucudur.

Aşıq sənəti, aşıq musiqisi xalq mahnıları (6 cild), xalq rəqsləri (2 cild), tar əsərləri (2 cild), saz havaları (6 cild), Şirvan aşıq havaları, saz havaları antologiyası, Koroğlu havaları, gülməcələr-lətifələr, toy adət-ənənələri ilə bağlı yazdığım 35 kitabımdan 34-ü məhz professor Babək Qurbanovun (ön söz və giriş məqalələri) xeyir duası ilə yayınlanmış.

İyun ayının 9-da bu parlaq şəxsiyyətin 78 yaşı tamam olur, 80-ə bir addım da yaxınlaşır. Atası Osman qağa ömürlə, yaşla bağlı məşhur poetik misrasında:

Heç əlinə alma əsa,
Yetmişində batma yasa.
Hər kim yüz il yaşamasa,
Günah onun özündədir.

- dedi və sözünü 85 yaşına qədər tuta bildi. İcazə olarsa mən bu şeirə cüzi düzəliş edib demək istərdim ki:

Heç əlinə alma əsa,
Yetmişində batma yasa.
Babək yüz il yaşamasa,
Günah onun özündədir.

Görkəmli alimimizə, əziz eloğlumuzaya üz tutaraq, ad günü ilə bağlı onu təbrik edir, can sağlığı, yeni yaradıcılıq nailiyyətləri arzulayıram. Deyirəm ki, Azərbaycanımıza başucalığı gətirdiyiniz üçün atan Osman Sarıvəllinin çörəyi, Səyalı ananın müqəddəs südü, Vətənin toprağı, suyu, havası, naz-nemətləri Sizə halal olsun, Babək müəllim!

Şəninizə yazdığım “Bu gecə” rədifli qoşmam da qoy, Sizə məndən ərməğan olsun.

Mübarək şeirini aldım, ay qağa!
Qəlbimə sevinci əkdin bu gecə.
Sandım zəfər marşı çaldım, ay qağa!
Sözünlə xəritə çəkdin bu gecə.

Sözünün dəyəri, qiyməti çoxdur,
Hər kəlmə mənalı, cümləsi haqdır.
Səntək alim – insan de varmı? Yoxdur!
Zülməti, dumanı sökdün bu gecə.

Həyatda şax gəzdin, düz, doğru durdun,
Yıxmadın bir könül, xanələr qurdun.
Çalışdın, yaratdın, özünü yordun,
Xidmətinlə saray tikdin, bu gecə.

Hər tərifi layiq olan bil sənsən,
Yetmiş beşi keçdin, gəlhagəl səksən,
Osman oğlu Babək, dünyada təksən,
Şeirdən mirvari tökdün bu gecə.

Mən İlqar Cəmiləm, sönməyən közəm,
Zahirdə doğruyam, batında düzəm,
İstədim şeytanın başını əzəm,
Şeytanın belini büktün bu gecə.

İlqar Cəmioloğlu İmamverdiyev

Sənətsünaslıq Elmləri Doktoru,

*Üzeyir Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasının və Qaziantep
Universiteti, Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasının professoru*

3.iyun 2017 Qaziantep

4. MİLLİ MƏDƏNİYYƏTİMİZİN FƏDAKAR TƏMSİLÇİSİ VƏ TƏBLİĞÇİSİ – PROFESSOR BABƏK QURBANOV¹¹

Şəkil № 154. Prof. Dr. Babək Qurbanov (1939 – 2019)

“Gətir oğlum, gətir ...” Azərbaycanda bu mısranı bilməyən çox az adam tapılar. Aşıqlarımızım hamisi olan Xalq Şairimiz Osman Sarıvəllinin misralarındandır. Oğlu Babək Qurbanova ithafən yazıb. Bu şeiri dinlədiyim gündən bugünədək 50 il bir zaman keçib. Bugünkü kimi yadımdadır. Azərbaycan Kənd Təsərrüfatı institutunun dosenti, “İqtisad Elmləri Namizədi”, atam Cəmil İmamverdioğlu Əkbər Osman qağamızın o dövəndə nəşr olunmuş tünd göy rəngli kitabını mağazadan alıb evə gətirdi. Başdan sonadək həmin şeirləri oxuyub tanış olduqdan sonra “Gətir oğlum, gətir” poemasını mənə də oxudu. O zaman 10 yaşım var idi. Etiraf etməliyəm ki, ilk kəz Osman Sarıvəlli yaradıcılığı ilə və oğlu Babək Qurbanovla poetik dünyada bir gündə, bir məqamda tanış oldum. Şeiri dinləyib bir anlıq düşüncəyə daldım. Öz-özümə dedim: “Görəsən böyük şairimiz elm və sənət aləmində hələ uğurlara imza atmamış, məhz övladı haqda belə gözəl şeir yazmaqda məramı nə imiş?” - deyə özümə sual verdim və cavab tapa bilmədim. “Görəsən Babəkdə hansı keyfiyyəti görübdür ki, oğlunun şərinə möhtəşəm bir şeir ərməğan etmişdir?” Hələ məhdud düşüncəmlə mən elə bilirdim ki, yalnız böyük şəxsiyyətlər haqda şeirlər, poemalar yazılmalıdır. Lakin həyat yollarında yaşa dolduqca anladım ki, böyük şəxsiyyətlər elə kiçik yaşlarından da böyük qəlbə, böyük məfkurəyə, böyük amallara və düşüncələrə sahib olarmış, Babək müəllim kimi insanların şəxsində.

Məhz bu keyfiyyətləri uşaqlıq dövəndə hiss etdiyi üçün Osman qağa öz düşüncələrində, hisslərində yanılmamışdır. Ruhun şad olsun Osman qağa, Səyalı ana. Ana Vətənimizə belə insan-övladı, qüdrətli şəxsiyyət, Azərbaycan elminə ağırçəkili ziyalılıq timsallı alim bəxş etdiyiniz üçün. Ruhunuz qarşısında təzim edirəm.

Yeni müəllimlik fəaliyyətinə başladığım illərdə Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının “İctimai Elmlər Kafedrası”na Şövkət Xanım Səlimova (*Azərbaycanın ilk qadın dəniz kapitanı*) rəhbərlik edirdi. Şövkət xanım Azərbaycanın ayrı-ayrı ali təhsil qurumlarından “fəlsəfə”, “tarix”, “elmi kommunizm” dərslərini vermək üçün saathesabı da olsa Akademik Firudin Köçərlini, Şahnəzər Hüseynovu, Yasin Qaraməmmədlini, Babək Qurbanovu və s. bir çox tanınmış alimləri dəvət edib tələbələrimizlə “görüşdürərdi”. Bu dərslər tələbələrimiz üçün çox maraqlı idi.

Babək Qurbanovla ilk əyani tanışlığım 1984-cü illərdə Üzeyir Hacıbəyli adını daşıyan müqəddəs sənət məbədində, Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında, filosof Şahnəzər Hüseynovun vəsiləsi ilə baş tutdu. Bu görüş tanışlığımızın ilk mərhələsi oldu. Bu insanı gördüyüm zaman qeyri-iradi “Gətir oğlum, gətir” şeiri ağıma gəldi. Diqqətlə süzüb Osman Sarıvəllinin gözü ilə seyr etməyə çalışdım. İlk baxışda ağıryana təbiətli, səmimi, təbii və

¹¹ 525-ci qəzet Yayınlanma tarixi 14. 07 – 2017; <https://525.az/news/83012-milli-medeniyyetimizin-fedakâr-temsalcisi-ve-tebligcisi-professor-babek-qurbanov>

mədəni bir insan kimi qəlbimə yatdı. Sonrakı illərdə bu alimin sədasını televiziyadan, mətbuat səhifələrindən, elmi məqalələrdən, kitablardan, simpoziumlardan, imtahan komissiyasından eşitmək mənə nəsib oldu. Böyük alimlərlə Akademiklər Firudin Köçərli, Tofiq Köçərli, Rasim Əfəndiyev, professorlar Camal Mustafayev, Süleyman Ələsgərov, Qəzənfər Paşayev, Kamil Vəliyev və Mustafa İsgəndərzadə, Mürsəl Həkimov ilə görüşdüyüm zaman bilərəkdən Babək müəllim haqda söhbət salırdım. Etiraf etməliyəm ki, onlar bu adı eşitdikcə üzlərinə zərif bir təbəssüm qonurdu.

Bu minvalla illər keçdi 2000-ci ildə Ərzurum Atatürk Universitetinə işə dəvət aldığım gündən Babək müəllimlə yaxından olan tanışlığımın üçüncü bölümü başlamış oldu. Gecə-gündüz çalışsan, 3 fakültədə dərs deyən (*Fəlsəfə bölümü, Kazım Qarabəkir eytim fakultəsi, Gözəl sənətlər fakultəsi*) Azərbaycanlı alim Professorumuz Babək Qurbanov idi. Ara-sıra Türkiyənin məşhur jurnallarında ("*Türkiyyat*", "*Türk eli*") yerli qəzetlərdə yazıları da çap olunurdu.

2001-ci ildə Babək müəllimin fortepiano əsərlərini ilk dəfə professor Həqiqət Məhərrəmovə Atatürk Universitetinin böyük konsert səhnəsində coşğulu ifası ilə Babək müəllimin həm də bəstəkar olduğunu anladım. Sonrakı illərdə Babək Qurbanovun əsərlərini dosent Tamilla Qasımova, Professor Gülər Dəmirova, Fəlsəfə elmləri namizədi Rəfael Məmmədliyəv, Professor Əfqan Salayev, mahir skripkaçı Fərhat Ağamalızadə, bu sətirlərim müəllifi (*Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev*) də fərqli konsertlərdə səsləndirmiş oldular.

Ərzurum xatirələrimdə Babək müəllimin skripka alətindən də dərs dediyini oxucularımızın diqqətinə çatdırmaq istərdim. Çünki Babək müəllim musiqi təmayüllü məktəbdə (*Hal-hazırda Bülbül Adına orta ixtisas musiqi məktəbi*) skripka aləti üzrə 10 il dərs almış, konservatoriyaya skripkaçalan tələbə kimi daxil olmuşdur. Bu ali təhsil illərində musiqi nəzəriyyəsi ilə yanaşı bəstəkarlıq ixtisasını da qazanmışdır. O dövəmdə rektor olmuş Respublikanın Xalq Artisti, Dövlət Mükafatı Laureatı, Professor Cövdət Hacıyev bəstəkarlıq dərslərini tədris edirdi. Məhz Aqşin Əlizadə, Dadaş Dadaşov, Rəşid Şəfəq və Babək Qurbanov Cövdət Hacıyevin istedadlı tələbələrindən idi. Babək müəllim bəstəkarlıqla yanaşı musiqişünaslıq elminin sirrlərini öyrəndiyi üçün də yayınladığı bir çox kitabları, məhz klassik və xalq musiqimizin problemlərinə həsr olunmuşdur. Xatırlatmaq lazımdır ki, Babək Qurbanov 28 aprel 1978-ci ildən SSRİ və daha sonra 1 yanvar 1991-ci ildən Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının (*Bəstəkar Tofiq Quliyev dönəmində idarə heyyyətin üzvü olmuşdur*) üzvü olmuşdur.

Babək müəllim Sovetlər dönəmində öz sahəsində pərvəriş tapmış ittifaq əhəmiyyətli tanınmış alimlərimizdən biridir. Çünki musiqi estetikası üzrə doktorluq dissertasiyasını Moskvada məşhur alimlər qarşısında uğurla müdafiə edib. Bu baxımdan da Babək müəllimin adı İttifaq alimləri arasında hörmətlə çəkilirdi. Təsədüfi deyil ki, məşhur bəstəkar Əfrasiyab Bədəlbəylinin yazmış olduğu "İzahlı monoqrofik musiqi lüğəti" adlı kitabının nəşr olunması üçün 30 yaşında ikən, 1969-cu ildə bu qiymətli kitaba yüksək dəyəri ilə qiymətləndirilmiş rəy də verib. Bu fakt, Babək müəllimə olan həqiqi alim inamından irəli gəlirdi. Bir zamanlar Azərbaycan dövlət Konservatoriyasının rektoru olmuş Professor Elmira xanım Abbasovanın elmi işinə rəy verənlər siyahısında Babək müəllim də var idi.

Babək müəllimin fəaliyyətini təsnif etmiş olsaq, anlaşılr ki, o həm bəstəkar, həm xalq musiqimizin, həm də klassik musiqimizin nəzəriyyəçisi, həm skripka mütəxəssisi, fortepiano müəllimi, filosof, estetik, ədəbiyyatşünas, tarixçidir. İncəsənətimizin bir çox sahələrinə aşına olduğu üçün də rəssamlığa, heykəltəraşlığa, musiqişünaslığa, fəlsəfəyə, etikaya, estetikaya aid yüzlərlə məqaləsi, eləcə də çox sayda kitabları nəşr olunub. Babək müəllimin ayrı-ayrı illərdə yayınlanmış elmi yazıları ilə tanış olduqda gördüm ki, bu çalışqan alimin 700-ə yaxın məqaləsi var. 33 aspiranta rəhbərlik etmiş alimin 41 kitabı (*ömrünün sonuna kimi 53 kitabı*)

yayınlanmışdır İ.İ.) işıq üzü görüb. Babək müəllimin Azərbaycanca, türkcə, rusca, yazmış olduğu məqalələrini diqqətə aldığımız zaman təxminən 9-10 cildlik kitablarının yayınlanmasına ehtiyac duyulur. Bu siyahıya nəzər salmaq kifayətdir ki, onun fəaliyyətinin miqyası və nəticələri anlaşılın: Musiqişünaslıq haqda məqalələr; elmi işlərə rəylər; kitablara ön sözlər; simpoziumlardakı çıxışlar və yayınlanmış elmi məqalələr; klassik musiqi haqda məqalələr; xalq musiqisi ilə bağlı məqalələr; aşiq sənəti və aşiq yaradıcılığı ilə bağlı məqalələr; xalq rəqsləri və oyun havaları barədə məqalələr; muğam sənəti ilə əlaqədar məqalələr; bəstələr; rus dilindən türkcəyə tərcümələr; türk dilindən rusçaya tərcümələr; Azərbaycan dilindən türkcəyə çevirmələr; türkcədən Azərbaycan dilinə çevirmələr; toy adətləri ilə bağlı məqalələr; Novruz bayramı haqqında məqalələr; lətifələrə dair məqalələr; Molla Nəsrəddinlə bağlı məqalələr; botanikaya aid məqalələr; dastanlarla (*Aşiq Qərib, Koroğlu*) bağlı məqalələr; fəlsəfəyə aid məqalələr; estetikaya aid məqalələr; etikaya aid məqalələr; ifaçılıq sənətinə aid məqalələr; kulturologiyaya aid məqalələr; ədəbi məsələlərə aid məqalələr; tarixə dair məqalələr; heykəltaraşlığa aid məqalələr; rəssamlığa dair məqalələr...

Ardıcıl çalışmalarına görə də Babək müəllim yüzə yaxın fəxri fərmanlara, plaketlərə, fərqli mükafatlara layiq görülmüşdür. Təsadüfi deyil ki, 2015-ci ildə Babək müəllim Valeh Hacılar adına Uluslararası Elmi və Kültürəl Qurum tərəfindən təsis edilən “Türk dünyasına xidmət mükafatı”na (*Bax: Şəkil № 155*) layiq görülmüşdür. 2016-cı il 16 yanvar tarixində bu barədə Qaziantep universitetinin xəbər mərkəzi “Azəri professoru Türk Dünyası Xidmət Ödülü” başlıqlı məqalə ilə Qaziantepin elmi cameəsi də məlumatlandırdı.

Şəkil № 155. Babək Qurbanov üçün təsis olunmuş “Türk Dünyası Xidmət Ödülü”

Babək müəllimin 75 illik yubiley münasibəti ilə Azərbaycanın Türkiyədəki səfiri Faiq Bağirovun 9 iyun 2014-cü il tarixində göndərdiyi məktub alimin şəninə yazılmış çox səmimi arzuları, həmçinin xoşməramları özündə ifadə edir:

"Hörmətli Babək müəllim! Sizi 75 illik yubileyiniz münasibətilə səmimi qəlbdən təbrik edir, şəxsi həyatınızda və zəngin Azərbaycan musiqisinin, ədəbiyyatının, folklorunun, incəsənətinin, fəlsəfi və estetik dəyərlərinin təbliği istiqamətindəki işlərinizdə, o cümlədən, pedaqoji fəaliyyətinizdə daimi uğurlar arzulayıram".

Bu yaxınlarda - 9 iyunda Babək müəllimin anadan olan növbəti yaş günü qeyd edildi. Bununla əlaqədar Azərbaycanın Türkiyədəki səfirinin təhsil üzrə müstəşarı dosent Nəcibə xanım Nəsimova Babək müəllimə üzərində çox xoş sözlər yazılmış gül çələngi göndərmişdi. Qeyd etməliyəm ki, 23 apreldə Akcaabatda düzənlənən "*Qafqazın səsi-2*" adlı tədbirə, məhz Babək müəllimin orada iştirakı ilə əlaqədar, Trabzon valisi Yücel Yavuzla birgə Nəcibə xanımın da təşrif buyurması, Babək Qurbanov şəxsiyyətinə, nəhəng elminə olan inamdan, ülvi hörmət və ehtiramdan irəli gəlirdi. (*Bax: Şəkil № 156*)

Şəkil № 156. Trabzonun Valisi Yücel Yavuz Babək Qurbanova plaket təqdim edərkən 23.04 – 2024 Akcaabat

Babək müəllimi ilk həftələri artıq arxada qalan yubileyi münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm. İnanıram ki, özünün yeni yaradıcılıq uğurları, parlaq töhfələri ilə xalqımızı hələ çox sevindirəcək.

Yaz yarat ay qağa! Gələcək nəsillər hələ Sizin aktual mövzulu elmi yazılarınıza çox ilgi göstərəcəklər.

İlqar Cəmioloğlu İmamverdiyev

Sənətsünaslıq doktoru, Qaziantep Universiteti

Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasının professoru

Türk Xalq Musiqisinə Xidmət mükafatçısı

15.06 – 2017

5.SƏKSƏNİ HAQLADIN YÜZƏ NƏ QALDI?¹²

Şəkil № 157. Prof. Dr. Babək Qurbanov (1939 – 2019)

İnsan oğlu mənim nəzərimdə bir planet, kəşf edilməmiş bir möcüzəli dünyadır. Bu aləmi kəşf etmək, bu obyektə insanlıq aləminə tanıda bilmək isə çox şərəfli bir vəzifədir. Bəşər aləminə tanıdılması alimlərimiz arasında professor Babək Qurbanovun adını xüsusi olaraq çəkmək istərdim. Çünki dərin fikirlərlə yüklənmiş elmi çalışmaları Azərbaycan mədəniyyətinə və incəsənətinə bəxş etdiyi elmi dəyərə malik zəngin töhfələri ilə Babək müəllim təqdir olunası, tədqiq olunası alimlərimizin səfəndə yer almaqdadır.

Səksən yaşı haqlayan Babək Qurbanov adlı nəcib insan 1939-cu il iyun ayının 9-da Azərbaycanın xalq şairi Osman Sarıvəlli ilə Səyalı ananın bin-bərəkətli müqəddəs ocağında dünyaya gəlmişdir. Babək Qurbanovun ömür yoluna qısaca nəzər saldıqda aydın olur ki, bu istedadlı şəxs ilk və orta-ixtisas musiqi təhsilini 1946-1957-ci illər arası, o dövəndə Konservatoriyanın nəzdində xüsusi təmayüllü 10 illik musiqi məktəbində (*hal-hazırda Bülbül adına xüsusi təmayüllü məktəb*) skripka ixtisası üzrə, Konservatoriyada təhsilini davam etdirdiyi

¹² Bax: "Ədalət qəzeti" 22-24-25 May 2018

1958-1962-ci illərdə isə bir çox musiqi fənləri üzrə tanınmış pedaqoqlardan mükəmməl dərslər alaraq, bu ali təhsil ocağını uğurla tamamlamışdır.

Babək Osmanoglu estetika üzrə "Musiqi ilə ədəbiyyatın qarşılıqlı əlaqəsi" mövzusunda namizədlik dissertasiyasını 1967-ci ildə (28 yaşında), Moskvada SSRİ Elmlər Akademiyasının Fəlsəfə İnstitutunun Elmi şurasının Estetika sektorunda; A.Y.Zisin, Viktor Vanslovun, Y.Yakovlevin rəhbərliyi və Yelena Çyornaya ilə Milşteynin opponentliyi sayəsində "Proqramlı musiqinin estetik prinsipləri" adlı doktorluq dissertasiyasını 1981-ci il 16 aprel tarixində (42 yaşında), "Musiqi estetikası" sahəsində Azərbaycanlı alimlər arasında ilk dəfə müvəffəqiyyətlə müdafiə edərək, 1985-ci ildə SSRİ Ali Attestasiya Komissiyasının yekdil qərarına əsasən professorluq elmi dərəcəsinə almışdır.

Babək müəllim 1981-1989-cu illər arası Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının "Fəlsəfə və Hüquq İnstitutu"nda "Estetika və Etika bölümü"nün müdiri, 1989-cu ildən 1992-ci ilədək "Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetində "Fəlsəfə və Mədəniyyət Tarixi" kafedrasının müdiri vəzifəsində, 2008-ci ilə kimi Ərzurum Atatürk Universitetində nəhayət 2017-ci ilədək isə Qaziantep Universitetinin Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasında Professorluq fəaliyyətini uğurla davam etdirmişdir.

Ötən illər ərzində Professor Babək Osmanoglundun müxtəlif elmi və ictimai təşkilatlarda bir çox önəmli vəzifələrdə də çalışdığını da qeyd etmək lazımdır:

1. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası "Fəlsəfə və Hüquq İnstitutu"un Müdafiə Şurasının üzvü.

2. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası "Memarlıq və İncəsənət İnstitutu"un Müdafiə Şurasının üzvü.

3. 24 aprel 1978-dən SSRİ Bəstəkarlar İttifaqının üzvü.

4. 1 yanvar 1991-dən Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqı idarə heyətinin üzvü. (Azərbaycanın xalq artisti, bəstəkar Tofiq Quliyevin Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının sədri olduğu dövərdə)

5. Azərbaycan Mədəniyyət Nazirliyi yanında "Xalq Yaradıcılığı Evi"nin müdir müavini.

6. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Fəlsəfə Cəmiyyəti, "Estetik və Etik bölümü"nün sədri.

7. "Azərbaycan Elm Cəmiyyəti" tərkibində Estetik tədris üzrə qrupun sədr müavini.

8. 2001-ci ildən Azərbaycan jurnalistlər İttifaqının üzvü.

Gənclik illərindən başlayaraq sonrakı dövərdə mütəmadi çalışmalarının nəticəsidir ki, Babək müəllim müxtəlif vaxtlarda Rusiyada, Azərbaycanda, Türkiyədə bir çox fəxri fərmanlar, tərifnamələr, təqdirnamələr, plaketlər və təşəkkür bəlgələri ilə mükafatlandırılmışdır.

1. Qazaxıstanda Xam Torpaqlarda məhsul yığımındakı yüksək fəaliyyətinə görə Azərbaycan Komsomol Təşkilatının Fəxri Fərmanı.

2. Azərbaycan Elmlər Akademiyasının 1968-ci ildə Bakıda keçirilmiş Gənc filosofların müsabiqəsində I yer.

3. Donbas (Ukrayna) vilayəti Bilik Cəmiyyətinin fəxri fərmanı.

4. 1970-ci ildə Fəlsəfə sahəsində "Lenin medalı".

5. Akademik Basovun imzası ilə SSRİ Bilik Cəmiyyətinin fəxri fərmanı.

6. Sovet İttifaqı M. K. Həmkarlar təşkilatı Nazirlər Sovetinin fəxri fərmanı.

7. 2001-ci ildə Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı tərəfindən layiq görülən "Qızıl Qələm Mükafatı".

8. 2004-cü ildə "Avropa nəşr mətbuat evi" tərəfindən "İlin Filosof Elm Adamı və Yazarı" diplomu və qızıl medalı.

9. 2009-cü ildə "Avropa nəşr mətbuat evi"nin təsis etdiyi "Ən yaxşı Vətənsəvər alim" mükafatı. Bakı, 2009, Az. № 8032982 fəxri fərman.

10. 09 May 2014-cü ildə Azərbaycanın Türkiyədəki böyükəlcisi Faiq Bağırov tərəfindən plaket.

11. 2016-cı ildə Valeh Hacılar, Uluslararası Bilimsəl və Kültürəl Araşdırmalar Vakfı Genəl Başqanı Professor Cengiz Alyılmaz tərəfindən "Türk Dünyasına Xidmət" mükafatı.

Bu mükafatlar Professor Babək Qurbanovun məhsuldar yaradıcılıq fəaliyyətinə verilmiş həqiqi qiymətin ifadəsidir.

Fəlsəfə Elmləri Doktoru, Professor Babək Qurbanov ömrünü mədəniyyətə, incəsənətə, fəlsəfəyə, ədəbiyyata, estetikaya, etikaya, bəstəkarlığa, musiqi nəzəriyyəsinə, ifaçılıq sənətinə və pedaqoji fəaliyyətə həsr etmiş görkəmli elm xadimidir.

Osmanoğlunun Azərbaycan elminə, ələlxüsus da Azərbaycan mədəniyyətinə və incəsənətinə ləyaqətlə, sədaqətlə, təmənnəsiz xidmətinə və bu sahədəki uğurlarına hər zaman şahid oluruq. Babək bəy, müxtəlif illərdə çalışdığı fərqli qurumlarda elmi-pedaqoji fəaliyyətləri ilə qazandığı nailiyyətlər elm xadimlərimizin nəzər-diqqətini cəlb etməklə yanaşı, bir çox ölkələrdə keçirilən otuzdan artıq Uluslararası Elmi Konqreslərdə, Beynəlxalq Sammitlərdə, Simpoziumlarda, Konfranslarda və çeşidli Panellərdə aktual mövzulardakı çıxışları ilə yadda qalmışdır.

Uzun illər ərzində ayrı-ayrı ictimai elmlər, sosial-mədəni, siyasi, tarixi fənlər sahəsində etdiyi maraqlı məruzələri ilə diqqətçəkən Babək müəllim, yazmış olduğu 700-dən artıq elmi-publisistik məqalələrin (*musiqi nəzəriyyəsi, ifaçılığı, heykəltəraşlıq, rəssamlıq, kino sənəti, sənət fəlsəfəsi və s.*), elmi-nəzəri mahiyyətli fundamental əsərlərin: 44 (*Qeyd: ömrünün sonuna kimi 53 kitab yayımlanmışdır İ.İ.*) kitab və monoqrafiyaların müəllifi olması, bu elm fədisinin yaradıcılıq aləmindəki potensial çalışmaları imkanlarını təsdiqləməkdədir. Ayrı-ayrı illərdə müəllifin yayımlanmış olduğu kitabların adlarına nəzər salaq:

1. Babək Qurbanov, "Musiqi ilə ədəbiyyatın qarşılıqlı əlaqələri" (*rusca*), Elm, Bakı - 1972.

2. Babək Qurbanov, "Estetika aləminə səyahət", "Gənclik", Bakı - 1974.

3. Babək Qurbanov, "Azərbaycan ədəbiyyat və incəsənətinin ideya-estetik problemləri" (*rusca*), "Elm", Bakı - 1977.

4. Babək Qurbanov, "Kütləvi mədəniyyət və sosialist realizmi sənətinin problemləri" (*rusca*), "Elm", Bakı - 1978.

5. Babək Qurbanov, "Azərbaycan incəsənəti xaricdə" (*rusca*), "İşıq", Bakı - 1984.

6. Babək Qurbanov, "Musiqinin estetik tərbiyə problemləri" (*rusca*), Bakı - 1985.

7. Babək Qurbanov, "Bədii-estetik tərbiyənin məsələləri", "Elm", Bakı - 1987.

8. Babək Qurbanov, "Sənətin sosial fəallığı", "Elm", Bakı - 1988.

9. Babək Qurbanov, "Mənəvi saflıq dünyası", "Azərənəşr", Bakı - 1989.

10. Babək Qurbanov və Mehmet Takkaç, "Ev teatrosu: Televizyon oyunu" (*türkcə*), Akademik araşdırmalar, Ərzurum, 1997.

11. Babək Qurbanov, "Musiqinin bədii-estetik məsələləri", "Ağrıdağ" nəşriyyatı, Bakı - 2000.

12. Babək Qurbanov, "Azərbaycan sənəti: Təriflər, təhriflər", "Araz" nəşriyyatı, Bakı - 2001.

13. Babək Qurbanov, "Musiqinin bəzi bədii - estetik məsələləri" (*türkcə*), "Aktif" yayınevi, Ərzurum-Ankara, 2005, 257 s.

14. Babək Qurbanov, "Musiqi estetikasının bəzi problemləri"¹³ (*türkcə*), Ankara, 2005.

Babək Qurbanov Milli Elmlər Akademiyasının Fəlsəfə və Hüquq İnstitutu, Memarlıq və İncəsənət İnstitutu, Sosial Bilimlər İnstitutu, eləcə də Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti ilə elmi yaradıcılıq əlaqələrini daima genişlətmiş, prof. dr. Elmira Abbasovanın rektorluq etdiyi dönməndə, Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında "Musiqi estetikası" fənnini tədris etmiş, musiqişünas kadrların yetişdirilməsi alanında əhəmiyyətli fəaliyyətlər göstərmişdir. Xüsusilə, musiqişünaslıq sahəsində elmi işlərin meydana gəlməsi, namizədlik və doktorluq dissertasiyalarının müdafiəsi ərəfəsində aspirantlara göstərmiş olduğu əsl alimlik qayğısını da qeyd etmək lazımdır. Hələ Sovetlər Birliyi dönməndə Babək müəllim, Moskvada, Kiyevdə, Tiflisdə və s. dissertasiyalarının müdafiəsi zamanı rəsmi opponent statusunda da çıxış etmiş, fərqli illərdə elmi işlər üçün müdafiə komissiyasına üzv də seçilmişdir.

Babək Qurbanovun Türkiyə ilə Azərbaycan arasında mədəni əlaqələrin formalaşması və inkişafı yolunda ardıcıl olaraq çoxşaxəli fəaliyyət göstərdiyini fəxarətlə söyləyə bilərik. Hər iki qardaş ölkədə elmi kadrların hazırlanması prosesində Babək Qurbanovun yüksək peşəkarlığını, bacarığını, qabiliyyətini, əməyini xüsusilə qeyd etməliyik. Bu baxımdan alimin yetişdirdiyi yeni aspirantlar nəslinə bəna ən gözəl sübutdur. Fərqli elmi araşdırmalar sahəsində çalışsan 33-dək aspirantların dissertasiya işlərinə elmi rəhbərlik etmiş, onların musiqişünaslıq və ümumiyyətlə sənətsünaslıq, musiqi estetikası sahəsinə inamla qədəmlərini ata bilməsinə doğru yol göstərmiş, elmi adların, habelə elmi dərəcələrinin almasına hər zaman canı-dildən yardımçı olmuşdur.

Göstərdiyimiz bu faktlar professor Babək Qurbanovun alimlik qüdrətinin tənənəsidir. Bu baxımdan Osmanoglunu "Elm adlı bağça"nın təcübəli-peşəkar bağbanı adlandırmaq olar. Əminliklə deyə bilərik ki, Babək Qurbanovun uluslararası arenadakı elm məkanında əkdüyü ağaclar Rusiyada, Özbəkistanda, Qırğızistanda, Qazaxıstanda, Ukraynada, Türkiyədə, Gürcüstanda öz bəhrələrini verməkdədir.

Genişmiqyaslı fəaliyyətinə ümumi nəzər saldıığımızda aydın olur ki, Babək Osmanoglu bir çox elm sahələrini öz yaradıcılığında ehtiva edən geniş erudisiyalı elm xadimidir. Təsadüfi deyildir ki, estetika aləminin nümayəndələri onu estetikçi alim kimi, filosoflar filosof kimi, tarixşünas alimlər onu tarixçi kimi, ədəbiyyatşünaslar ədəbiyyatçı kimi, folklorşünaslar folklorçu alim kimi, aşuqlarımız aşuqşünas kimi, musiqi nəzəriyyəsinin nümayəndələri onu muzikoloq, hətta etnomuzikoloq kimi, bəstəkarlar bəstəkar kimi, nəhayət skripkaçı ifaçılar skripka mütəxəssisi kimi tanıyırlar. Lakin Babək müəllimin həm də fortepiano ifaçısı-cazmen olduğunu hər kəs bilməməkdədir. Məşhur pianinoçu, estrada - caz sənətinin mahir ustası Azərbaycanın xalq artisti Rafiq Babayevlə vaxtilə bir məktəbdə oxumuş, uşaq illərini bir dönmədə bərabər keçirmiş, yaxın dostluq münasibətlərində olmuşlar. Babək müəllimin təxəyyülünün melodik ifadəsi olan bir çox caz kompozisiyalarını fortepiano arxasında, özünün ifasında dinlədiyimizdə, onun bu sahədəki istedadına heyran qalırsan. Bir anlıq düşünürsən ki, bu şəxs bir neçə elm sahəsini necə əxz etmiş, bir neçə musiqi sənətinə nə cür aşına ola bilmişdir?

¹³ Qeyd: "Musiqi estetikasının bəzi problemləri" adlı bu ilk nəzəri dərslinin Türkiyədə yayınlanması ilə Atatürk Universitetinin "Gözəl sənətlər" fakültəsinin tədris planına daxil edilmişdir. Bu əlamətdar hadisə heç şübhəsiz Babək Qurbanovun şəxsi təşəbbüsü sayəsində mümkün olmuşdur.

Şəkil № 158. Prof.Dr. Babək Qurbanov fortepianoda öz fantaziyasının məhsulu olan caz kompozisiyasını ifa edərkən. Qaun TMDK 2016

Bir insan həyatında 5-6 alim ömrü yaşayan cəfakəş, fədakar, zəhmətkeş, fanatik elm adamı deyərkən Babək Qurbanovu anıram. Etiraf etmək gərəkdir ki, o, Sovetlər Birliyi dönəmində, eləcə də bağımsızlıq əldə etdiyimiz ana Vətənimizdə, habelə qardaş Türkiyə Cümhuriyyətində əzmlı çalışmaları ilə ziyalılıq adına şərəf-şan gətirmiş, Azərbaycan elminə başucalıq qazandırmış azman alimlərimizdəndir. Babək Qurbanovun adı çəkilən mötəbər elmi məclislərdə anlaşılır ki, söhbət həqiqi elmdən gedir. Əsl ziyalı alimlərdən söz düşəndə isə ilk öncə Babək Qurbanovun ismi hörmət və ehtiramla yad olunur.

Babək müəllim redaktorluq işlərinə də ayrıca vaxt ayırmaqla, çoxsayda kitablara “ön söz” də yazmışdır. Bu “ön söz”lərin hər biri ayrıca bir elmi dəyərə malik aktual məqalə səviyyəsindədir.

Babək Qurbanovun Türkiyədə, Qaziantep Universitetində, xüsusilə də Ərzurum Atatürk Universitetinin «Sosial Bilimlər Bölümü»ndə "Estetika", "Etika", "Fəlsəfə", "Sosial dəyişmə", "Ümumi və Xüsusi təhsil metodları", "Türk düşüncə tarixi", «Gözəl Sənətlər fakültəsi»ndə isə "Musiqi nəzəriyyəsi", "Musiqi nəzəriyyəsinə giriş", "Musiqi əsərlərinin təhlili", "Musiqi estetikası", "Sənət fəlsəfəsi", eləcə də Kazım Qarabəkir Eytim fakültəsinin «Musiqi Eytimi Anabilim bölümü»ndə "Musiqi formaları", "Harmoniya", hətta pianino və skripka sənətindən və s. bu kimi fənlərdən bakalavr, magistr və aspirat tələbələrə dərs deməsi, bir daha onun genişmiqyaslı yaradıcılıq və pedaqoji fəaliyyət imkanlarını xarakterizə etdirməkdədir.

Elmi axtarışlar prosesində əzmlı çalışqanlıq ilə seçilən professor Babək Osmanoğlunun uzun illər fərqli sənət sahələri üzrə (*ədəbiyyat, tarix, fəlsəfə, estetika, etika və s.*) yazdığı aktual mövzulardakı məqalələrinə, habelə ayrı-ayrı illərdə vermiş olduğu bir çox elmi-nəzəri dəyərə malik çoxsaylı rəylərə nəzər saldığımız zaman bu alimin ensiklopedik bilgisinə heyran qalmaqla, onun nə qədər geniş erudisiyaya, habelə peşəkar elmi təcrübəyə sahib olduğuna qibtə etməmək mümkün deyildir. Babək müəllimin əsərlərinin qısa təsnifatını vermiş olsaq burada "estetika", "etika", "sənət fəlsəfəsi", "kulturologiya", "musiqişünaslıq", xüsusilə də "musiqi estetikası"na aid, aktuallığı ilə diqqəti çəkən yüksək səviyyəli neçə-neçə elmi yazılarının mövcudluğu önümüzə çıxar.

Babək Qurbanovun Azərbaycan incəsənətinin digər sahələrinin nəzəri-estetik və tarixi, ədəbi-poetik məsələləri ilə də dərinlən maraqlandığını da qeyd etməliyik. Alimin yaradıcılıq axtarışlarında mərkəzi yeri Azərbaycan Mədəniyyəti və İncəsənəti, onun bədii-estetik, sosial problemlərinin həlli, ən nəhayət xalqımızın mənəvi mədəniyyətinin əhatəli və çoxyönlü təbliği tutur.

Bununla yanaşı Babək Qurbanovun Azərbaycanın Xalq rəssamı Akademik Mikayıl Abdullayev, keçmiş SSRİ-nin və Azərbaycanın Xalq rəssamı Tahir Salahov, professor Əli Verdiyev, professor Məmməd Şirzad, professor Mənsur Cəfərov, Azərbaycan Rəssamlar İttifaqının keçmiş katibi Elmas Mehdi oğlu Hüseyinov, Sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru Məhəmməd Əliyev kimi istedadlı sənətkarlarımızla bahəm, həmçinin bir çox Türk rəssamlarının yaradıcılığına (*Mustafa Bulat, Mehmet Kavukçu, Mehmet Kayserili, Yılmaz Helvaçı, Rauf Tuner (Hollandiyada yaşayır) və b.*) həsr edilmiş və müxtəlif dərgi və qəzetlərdə yayımlanmış onlarca məqalələri, müəllifin Azərbaycan habelə Türk incəsənətinin bir çox

sahələrinin elmi təbliği yolundakı məhsuldar, məqsədyönlü və xoşməramlı fəaliyyətinin göstərgəsidir. Əzmlı çalışmalarının nəticəsidir ki, Babək müəllimi Azərbaycanda və Türkiyədə bir çox mötəbər dərgi və qəzetlərin idarə heyətinə üzv də seçmişlər. Azərbaycanda "Mədəni-Maarif işi", "Mədəniyyət Dünyası" adlı jurnalın, "Muğan-Şirvan" qəzetinin Türkiyə təmsilçisi, "Aran" ədəbi-bədii dərgisinin redaksiya heyətinin üzvü, Türkiyədə isə "Orkestra" (*İstanbul*), "Türk yurdu", "Yesevi", "Milli folklor" (*Ankara*), "Frankomani", "Platform", "Lakin", "Çizgi", "Eytim Bilimləri", "Aralıklar", "Ayrac", "Adım" (*Ərzurum*), "Türkiyyat", "Gözəl Sənətlər", "Sosial-Bilimlər" (*Ərzurum Atatürk Universiteti*) kimi iyirmiyədək elmi-nəzəri dəyəri olan dərgilərin adlarını misal göstərə bilərik. Təcrübəsinə, zəngin biliyinə və elminə ehtiramın əlaməti kimi, Babək müəllim üçün ayrıca "Ərzurum" və "Üfüq-2000" və "Türkelı" adlı qəzetlərdə "köşə yazarı" olaraq xüsusi bir guşə də ayırmışlar.

Babək müəllim silsilə yazılarını, elmi məqalələrini məhz adı keçən dərgilərdə və qəzetlərdə yayınlamaqla, milli mədəniyyətimizi, incəsənətimizi daha çox təbliğ etmək imkanı qazanmışdır.

Babək Qurbanov, mədəni həyatımızda meydana gəlmiş hər bir yeni hadisəyə, sənət əsərlərinə, həmçinin elmi-nəzəri mahiyyətli yaradıcılıq nümunələrinə mütəmadi olaraq öz münasibətini elmi yazılarında bildirən, Azərbaycanın ziyalılıq adına hörmət gətirən nadidə alimlərimizdən biridir. Onun zaman-zaman Azərbaycan musiqi mədəniyyətinə, incəsənətinə həsr etdiyi diqqətçəkici məqalələri, bu sahədə fəaliyyət göstərən alimlərin, mütəxəssislərin böyük marağına səbəb olmaqla, öz professionallığı və yüksək bədii-estetik səviyyəsi ilə daima seçilmişdir. Üzeyir Hacıbəyli (*5 məqalə və "Avrupa" nəşriyyatı, tərəfindən 2012-ci ildə Bakıda yayınlanmış 159 səhifəlik "Üzeyir Hacıbəyli yaradıcılığının nəzəri-estetik problemləri" adlı monoqrafiya*), Əfrasiyab Bədəlbəyli, Cövdət Hacıyev, Vasif Adıgözəlov, Həsən Adıgözəlzadə və s. digər bəstəkarlarımız haqqındakı, eləcə də məşhur sənət adamları (*Lütfiyar İmanov, Əflatun Nemətzadə*) barədə məqalələri, ümumiyyətlə müasir professional musiqi mədəniyyətimizin inkişaf yolu ilə əlaqədar elmi dəyərə malik fərqli mövzulardakı silsilə yazılarının respublikamızda və digər məmləkətlərdə yayınlanması, milli musiqi mədəniyyətimizin təbliğatında mühüm əhəmiyyət kəsb etmişdir. Təkcə onu qeyd etmək istərdim ki, Babək müəllim Azərbaycanın tanınmış bəstəkarlarından: Qara Qarayev, Fikrət Əmirov, Səid Rüstəmov, Süleyman Ələsgərov (*operaları barədə məqalə*), Tofiq Bakıxanov, Arif Məlikov, Asya Sultanova (*Hal-hazırda Moskvada yaşayır*), Azər Rzayev, Ramiz Mirişli, Rəşid Şəfəq, onların yaradıcılığı haqda elmi məqalələrini məhz İstanbulda yayımlanan "Orkestra" adlı hakimli dərginin fərqli sayında nəşr etdirməyə müvəffəq olmuşdur.

Babək Qurbanov yalnız milli-mənəvi dəyərlər sahəsində, olan məhdud çərçivədə qalmaqla kifayətlənmir. Bu baxımdan onun vaxtilə Azərbaycan Dövlət televiziya və radio proqramlarında fotoqrafiya və təsviri sənətə aid çıxışları, tamaşaçılarımız, xüsusən, sənətsünas alimlərimiz tərəfindən böyük rəğbətlə qarşılanmışdır. Yaradıcılığında dünyaca ünlü sənət təmsilçilərinə yer vermiş müəllif-Leonardo da Vinçi, Parfenon, Mikel Anceło, Rafael, Pikasso, Levitan, Lansare, Şişkin, O. Kiprensi, Abdullayev (*Özbəkistanın xalq sənətkarı*), "Parfenon" və s. kimi dünya sivilizasiyasına daxil olmuş sənətkarlar və bədii hadisələrlə əlaqədar bu kimi mövzulara həsr etdiyi elmi məqalələr bunu bir daha təsdiq etməkdədir.

Babək Qurbanovun A. S. Puşkin, V. Lermontov, Yesenin, P. İ. Çaykovski, B. Asafyev kimi rus şairlərinin, bəstəkarlarının həyat və yaradıcılığına həsr etdiyi onlarla məqalələr də bir daha onun dünya ədəbiyyatı və incəsənətinə vaqif olduğunun isbatıdır.

Tanınmış sənət və görkəmli elm adamlarının ayrı-ayrı illərdə Babək Qurbanova hədiyyə etdikləri kitablarının ilk səhifəsində yazdıqları etiraf xarakterli səmimi fikirləri, onun mütəxəssislər arasında nə qədər böyük nüfuzə sahib olmasının nişanəsidir. Azərbaycanın Xalq rəssamı, Akademik Mikayıl Abdullayevin, professorlardan Vidadi Xəlilovun, Məmməd Saleh İsmayılovun, Qəzənfər Paşayevin, Kamil Vəli Nərimanoğlunun, Əli Verdiyevin, Əli Uçanın

(Türkiyə) və onlarca digər sənət və elm xadimlərimizin xoşməramlı kəlamları, onun əhatəli maraq dairəsinə və istedadına verdikləri yüksək qiymət kimi səciyyələndirilməlidir.

Babək Qurbanovun Türk alimləri ilə olan yaradıcılıq əlaqələrini də xüsusilə qeyd etmək lazımdır. Müştərək fəaliyyətin nəticəsidir ki, Babək müəllim Professor Mehmet Takkaçla birgə yazdıqları "Televiziya sənəti" adlı kitabı Türkiyədə işıq üzü görmüşdür. Bununla belə Babək bəy, professor Bilgə Seyidoğlu, Dosent M. Karabulut və Yavuz Şenlə birlikdə yazdıqları məqalələrin də ortağ müəlliflərindəndir.

Babək Qurbanov mənəvi dəyərlərin paylaşıldığını xalqlar, millətlər arasında qarşılıqlı zənginləşmə və inkişafında, insanların bir-birilərini daha yaxından tanımalarında, eyni zamanda bir-birilərinin mədəniyyətini əxz edib öyrənməkdə, milli-mənəvi dəyərlərin qorunub saxlanılmasında, onlara sahib çıxılmasını önəmli vəzifələrdən biri hesab edir. Məhz bu məqsədlərlə o, yaradıcılığında bu meylə də xüsusi diqqət ayırır.

Babək Qurbanov yaradıcılığını dəyərləndirdikdə bəlli olur ki, o, həyatının yeniyetməlik dönməindən xarici dillərə də böyük maraq göstərmiş, rus dilini, türk dilini mükəmməl öyrənməklə yanaşı, alman dilinin incəliklərinə də vaqif olmuşdur. Bu cəhət Babək müəllimin daha bir fərqli keyfiyyətini göstərməkdədir. Hələ gənclik illərində mütəmadi olaraq qərb bəstəkarları, klassik avropa musiqisi, dünya mədəniyyəti və incəsənətilə bağlı "Muzik und Schule", "Muzik und Geseihaft", "Künsterzühinq" bu kimi yabançı dərgilərə abunə yazılaraq onları əxz etmişdir. Rus dilinə, Azərbaycan dilinə və türk dilinə kamil bələdliyinin nəticəsidir ki, Babək müəllimin elmi yaradıcılığının bir hissəsində Azərbaycan dilində, rus dilində yazdığı məqalə və monoqrafiyalarla yanaşı tərcüməçilik fəaliyyəti də önəmli yer almaqdadır. Bir çox rus klassikləri və elm adamlarının əsərlərinin rus dilindən Azərbaycan dilinə, eləcə də rus dilindən türk dilinə, həmçinin də Azərbaycan dilindən rus dilinə, eləcə də Azərbaycan dilindən türk dilinə çoxsayda etdiyi professional çevirmələr alimin tərcüməçilik sahəsindəki uğurlu çalışmalarıdır.

Yeri gəlmişkən qeyd etməliyik ki, Kalmık xalqının qəhrəmanlıq eposu olan "Canqar" dastanını rus dilindən Azərbaycan dilinə çevirməsi ilə Babək bəy, qədim tarixi keçmiş olan bu kiçik xalqın nəzər-diqqətini də özünə çəkə bilmiş, məşhur türkoloq alimlərin hüsn-rəğbətini qazanmışdır. 2017-ci ildə Bakıda "Şur" nəşriyyatı tərəfindən işıq üzü görən 395 səhifəlik bu qiymətli kitabın yayımlanması ilə qısa bir zaman kəsində Babək müəllimi sentyabr ayında Qırğızıstanın paytaxtı Bişkek şəhərinə, dekabr ayında isə Kalmık Respublikasına, eyni zamanda 2018-ci ildə Monqolustanda keçiriləcək Beynəlxalq "Canqar" simpoziumuna məhz "Canqar" mövzusunda çıxış etməsi üçün rəsmi dəvət məktubu da ünvanlamışlar. Yeri gəlmişkən onu da bildirməliyik ki, 26-28 aprel 2017 tarixində Niğdə şəhərinin Ömər Xalisdəmir Universitetində keçirilən "IV Uluslararası Türk Dünyası Araşdırmaları Simpozium"da Babək müəllim "Kalmık xalqının qəhrəmanlıq dastanı "Canqar"da türk kökənli sözlər" isimli elmi məqalə ilə çıxış etmiş, daha sonra həmin məqalə simpozium dərgisinin 87-93-cü səhifəsində yayımlanmışdır.

Müasir mərhələdə hələ də belə bir xeyrixah missiyanın yerinə yetirilməsini üzərinə götürə bilən mütəxəssislərimizin sayının yetərinə olmadığını söyləyə bilərik. Mədəni əlaqələr sahəsindəki elmi tədqiqatlar kimi aktual problemləri çözməyi bacaran, bu ağırlığı öz çiyinlərində şərəflə daşıya bilən alimlərimizin ön sıralarında məhz Babək Osman oğlu Qurbanov da yer almaqdadır.

Onu da etiraf etməliyik ki, rus və türk dilinin incəliklərini mükəmməl bildiyi üçün Ərzurumda çalışdığı illərdə Babək müəllim bu şəhərin ictimai-mədəni və sosial həyatında da yaxından iştirak etmiş, "I saylı notarius" qurumunun səlahiyyətli nümayəndələrindən biri olmuşdur. Bu səbəbdən də Babək müəllimi professional—"yəminli tərcüməçi"lik sahəsində Ərzurumda fəaliyyət göstərə bilməsinə rəsmi olaraq razılıq da vermişdilər.

Professor Babək Qurbanovun fəlsəfə, estetika və sənətsünaslığa aid əsərləri, alimin çoxyönlü fəaliyyətində mərkəzi yer tutmaqdadır. Bu baxımdan onun bir çox mütəxəssislərin

və geniş sənətsevərlərin marağına səbəb olan fundamental əsərlərini ("*Ədəbiyyatla musiqinin əlaqəsi*", "*Proqramlı musiqinin estetik prinsipləri*", "*İncəsənətin sosial funksiyaları*", "*Musiqinin bəzi bədii-estetik məsələləri*" və s.), eyni zamanda ideoloji mübarizəyə həsr edilmiş çoxsaylı məqalələrini xüsusi ilə qeyd etmək lazımdır.

Yeri gəlmişkən Babək Qurbanovun erməni terrorizminə, vəhşiliklərinə həsr etdiyi elmi-nəzəri səpkidə yazılmış məqalələrə, bu qəbildən olan kitablara yazdığı rəylərə də oxucularımızın diqqətinə çəkmək istərdik. Babək Qurbanovun elmi mahiyyətli yazılarının hər zaman ən mötəbər hakimli dərgilərdə ("*Voprosi filosofii*", Moskva, "*Folklor*", "*Orkestra*", "*Güzel Sanatlar dergisi*"-Türkiyə, "*Sanat*"-Daşkənd və s.) yayınlanması faktı da, müəllifin əsərlərinin aktuallığına, habelə yüksək elmi-nəzəri səviyyəsinə dəlalət etməkdədir. Təsadüfi deyil ki, onun fəlsəfi-estetik əsərlərinə bir çox tanınmış alimlərin, o cümlədən, Rusiya Federasiyasının Əməkdar Elm Xadimi Prof. Dr. A.Y.Zisin, Prof. Dr. E. Çernayanın, Prof. Dr. M. F. Ovsyannikovun (*Bir zamanlar Lomonosov adına Moskva Dövlət Universitetinin Fəlsəfə fakültəsinin dekani*), Akademik V.V.Vanslovun, prof. dr. N. L. Leyzerovun, Prof. Dr. T. Mahmudovanın, akademik Firudin Köçərlinin, akademik Aslan Aslanovun, Prof. Dr. Şükufə Mirzəyevanın və başqalarının qiymətli fikirləri söylədiklərimizi təsdiqləməkdədir.

Elmimizin bu müdrik şəxsiyyəti 1981-ci ildən 1989-cu illərə qədər Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasında Estetika və Etika şöbəsinə rəhbərlik etdiyi dövərdə o, musiqişünaslıq, estetikə, etika, sənətsünaslıq sahəsində aktiv bir şəkildə fəaliyyət göstərmiş, Moskva, Sankt-Peterburq (*Leninqrad*), Kiyev, Tiflis, Yerevan, Daşkənd, Bişkek kimi şəhərlərin alimləri ilə mütəmadi olaraq yaradıcılıq təması saxlamış, Azərbaycan elminin inkişafı yolunda səmərəli xidmətini əsirgəməmişdir.

Babək müəllimin bir pedaqoq - mühazirəçi kimi respublikamız və onun hüdudlarından uzaqlarda belə xalqımızın zəngin bədii yaradıcılığını, incəsənətini, xüsusilə də musiqi sənətini, folklorunu təbliğ etməsi, Sovetlər Birliyi zamanında da, Azərbaycanımızın bağımsızlıq qazanmasından sonra da hər zaman təqdirə qarşılanmışdır.

Babək müəllim Azərbaycanda fəaliyyət göstərdiyi illərdə qəbul komissiyasının üzvü və dövlət imtahan komissiyasının sədri kimi mötəbər vəzifəyə də etimad qazanmışdır. Yeri gəlmişkən onu da qeyd etməliyik ki, Atatürk Universitetində çalışdığı illərdə Babək müəllim bir neçə dəfə "Gözəl sənətlər" fakültəsində də qəbul imtahanlarında bilavasitə komissiya üzvlərindən biri olmuşdur.

Zaman-zaman Babək Qurbanovun yaradıcılığı haqqında bir çox alimlər, tanınmış elm-sənət adamları Türkiyədə həm də Azərbaycanda məqalələr yazıb alimin elminə və yaradıcılığına mətbuat səhifələrində qiymət vermişlər.

Professor Babək Qurbanovun geniş şaxəli potensial yaradıcılıq imkanlarının digər bir sahəsini bəstəkarlıq təşkil etməkdədir. Təsadüfi deyildir ki, o, hələ tələbəlik illərində "Bəstəkarlıq" fənnini, dünyaca məşhur bəstəkar, iki dəfə Dövlət Mükafatı Laureatı, Dmitri Şostakoviçin istedadlı tələbəsi olan Azərbaycanın Xalq Artisti, professor Cövdət Hacıyevdən öyrənmişdir. Zaman keçdikcə saralmış not vərəqləri tələbəlik illərinin əziz xatirəsi kimi Babək müəllimin arxivində yer aldığı üçün, hər görüşümüz zamanı ondan xahiş edirdim ki, bu bəstələri cəm edib ayrıca kitab halında nəşr etdirməyin zamanı çoxdan çatmışdır. Nəhayət, bir müddət sonra onun fortepiano, skripka, tar, trio, vokal əsərlərdən ibarət "Bəstələr məcmuəsi" adlı 170 səhifəlik kitabı 70 illiyi yubileyi ərəfəsində 2009-cu ildə çap olundu.

Mükəmməl musiqi təhsilinə sahib olduğu üçün, Anadoluda populyar olan 63 Türk xalq mahnılarını və bir çox instrumental melodiyaları Babək müəllim 2005-ci ildə bizim tövsiyəmizlə saz və fortepiano üçün harmonikləşdirdi. Bununla da müştərək yazdığımız "Fortepiano müşayiətli saz əsərləri" adlı 140 səhifəlik məcmuəmiz 2006-cı ildə "Şirvanəşr" tərəfindən Bakıda işıq üzü gördü.

Babək Qurbanovun musiqi yaradıcılığını əks etdirən, (*Bədii və Texniki redaktoru Musa Ələkbərli və musiqi redaktorluğu Prof. Dr. Əfqan Zəki Saleh (Salayev)*) 2017-ci ildə "Şur"

nəşriyyatı tərəfindən nəşr olunan 244 səhifəlik "Əsərlər məcmuəsi" adlı ikinci kitabda müəllifin ayrı-ayrı illərdə f-no və skripka, tar üçün yazdığı pyeslər, son illərdə bəstələdiyi vokal əsərlər də yer almışdır. Müəllifin bəstələrinin orijinal adlarına diqqət yetirdiyimizdə, alimin bəstəkarlıq sahəsindəki uğurlu fəaliyyətinə bir daha də heyran qalırıq.

Daha sonra Babək müəllim müxtəlif xalqlara aid klassik musiqi örnəklərini öz aranjimanında ilk dəfə olaraq bu məcmuəyə daxil etmişdir.

Yeri gəlmişkən onu da qeyd etmək lazımdır ki, bir çox musiqiçilər: professor Həqiqət Məhərrəmov, Dr. Rəfael Məmmədəliyev, Prof. Dr. Əfqan Zəki Saleh (*Salayev*), Doç. Dr. Tamilla Qasımova, Sənətsünaslıq doktoru, professor İlqar İmamverdiyev, Prof. Dr. Gülər Dəmirova, istedadlı skripkaçı dosent Fərhad Ağamalızadə - Tan Berq fərqli illərdə bəstəkar Babək Qurbanovun əsərlərinə müraciət edərək müxtəlif konsert tədbirlərində uğurla səsləndirmişlər.

Osman Sarıvəlli yadigarını tanıyan, uzun illərdir yaradıcılığını daha yaxından müşahidə edən şəxs olaraq qeyd etməliyəm ki, Babək müəllim elm dünyamızda öz kökü üstündə mərd duran, sərt dayanan nadidə alimlərimizdən biridir. Həyatı boyu kimsəni incitməyən, qəlbinə toxunmayan, ədəb-ərkan, etika, millətimize xas əxaq qaydalarını gözləyən, öz yerini-yurdunu, məqamını tanıyan, danışdığı hər bir sözün, hər kəlmənin dəyərini anlayan, qiymətini dərk edən, bulaq kimi şəffaf, dağ havası kimi təmiz, səma kimi aydın, günəş kimi nurlu və hərarətli, abır-ismətini daima hifz edən, pak olmağı hər şeydən uca tutan, dünyanın malında, var-dövlətində gözü olmayan, həlim xasiyyətli, kövrək qəbli, insancanlı, Hatəm səxavətli, saf ürəkli, nəcib diləkli, bəşəri amallı, ağıllı-kamallı, pirani dədələrimizə xas olan keyfiyyətləri özünün şəxsində yaşadan, Babək Qurbanov adı altında öz ömrünü namusla, qeyrətlə, vicdanla, şərəflə sürdürən, ensiklopedik bilgili ulu ərənlərimizin günümüzdəki təmsilçisi olan, müdrik insan, Vətən sevdalı əsilli-nəcabətli övladımızdır.

Hər zaman özümü bəxtəvər sanıram ki, atam Cəmil İmamverdi oğlu Əkbər, Dədə Şəmşir, Aşıq Mikayıl Azaflı, Qəmbər Şəmşiroğlu, Akademik Firudin Köçərli, akademik Tofiq Köçərli, professor Camal Mustafayev, professor Qəzənfər Paşayev, professor Mürsəl Həkimov, professor Arif Məmmədov, professor Mustafa İsgəndərzadə, SSRİ xalq artisti Rəşid Behbudov, professor Süleyman Ələsgərov, professor Elmira Abbasova, professor Zemfira Qafarova, professor Gülnaz Abdullazadə, professor Oqtay Quliyev, professor Arif Məlikov, professor Xitab İsmayılov, professor Pənah Göyçə, professor Valeh İsmayılov, Şahnəzər Hüseynov, Asif Əfəndiyev, Ədalət Paşayev, Əli Qurbanov, Səfxan Hüseynov, Arif Hüseynov, Saleh Ocaqverdiyev, Ənvər Qənbərov, Zakir İmamverdiyev, Müzadil Cəmioloğlu kimi parlaq şəxsiyyətlərim, elm aləmində mənə doğru istiqamət verənlərim, yol göstərənlərim arasında professor Babək Osmanovlu Qurbanov kimi dühalar da qəlbimdə əbədi yer almışdır.

Gecə-gündüz mütaliə edən, tədqiqatlarını daima davam etdirən, yazıb-yaradıb elmi əsərlərini gələcək nəsillərimiz üçün ərməğan etməyə tələsən Babək Qurbanovu 80 illik yubileyi münasibəti ilə təbrik edir, ulu Tanrıdan ona can sağlığı diləyirəm.

Bir zamanlar atası Osman Sarıvəlli: "Hər kim yüz il yaşamasa, Günah onun özündədir" demişdir. Aşıq Alı isə "Əllini keçirdim, yüzə nə qaldı?" demişdir. Bu məqalənin yazarı kimi mən bu misralarda bir qədər düzəliş edib deyirəm: "Səksəni haqladın, Yüzə nə qaldı?".

İlqar Cəmioloğlu İmamverdiyev

Sənətsünaslıq Elmləri Doktoru,

Üzeyir Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasının,

Qaun T.M.D. Konservatoriyasının professoru

Türk Xalq Musiqisinin Xidmət Mükafatçısı

6.AZƏRBAYCANLI MUSIQİÇİLƏR TRABZONDAKI "QAFQAZIN SƏSİ" PROQRAMINDA¹⁴

Aprel ayının sonlarında Türkiyənin Trabzon şəhərində həyata keçirilən ikinci Beynəlxalq Trabzon Ədəbiyyat Festivalına (UTEF-2) qatılarkən mədəniyyətimizin həmin şəhərdə daha bir mühüm uğuruna şahid olduq. AYB-nin gənclərlə iş üzrə katibi Rəşad Məcidlə dinləyicisi olduğumuz musiqi proqramını həmyerlilərimiz hazırlamışdılar.

Şəkil № 159. Trabzonun Akcaabat qəsəbəsində Nurgül Karvanın düzənlədiyi "Qafqazın səsi-2" proqramından bir gün sonra müsafirxanada çəkilmiş xatirə şəkli. (Sağdan sola) 1.Professor Babək Qurbanov, 2.Azərbaycan Respublikasının Əməkdar Mədəniyyət işçisi, Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin sədr müavini, "525-ci qəzet"in baş redaktoru Rəşad Məcid, 3.Ədəbiyyat İnstitutunun əməkdaşı Gülnar Səma, 4. Professor İlqar Cəmiləoğlu İmamverdiyev. 25. Aprel 2017 Akcaabat / Türkiyə

"Qafqazın səsi-2" adlandırılan Trabzon konsert proqramı aprel ayının 24-də gerçəkləşdi. Bu konsert proqramının həyata keçirilməsində 1992-ci ildən Türkiyədə çalışan musiqi estetikası üzrə fəlsəfə elmləri doktoru, professor Babək Qurbanovun böyük əməyi vardı. Hazırda Qaziantep Universiteti Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasında çalışan Babək müəllim orada işlədiyi vaxtlardan Türkiyə və Azərbaycanın mədəni əlaqələrinin genişlənməsində yaxından iştirak edir. Qırx bir (*Ömrünün sonuna kimi 53 kitab yayınlamışdır İ.İ.*) kitabın müəllifi olan Babək Qurbanovun son kitabı "Canqar" kalmık qəhrəmanlıq dastanına həsr edilib. 2011-ci ildə Türkiyə-Azərbaycan musiqi əlaqələrinin elmi sahədə güclənməsi üçün Qaziantep Universiteti ilə Bakı Musiqi Akademiyası arasında protokol imzalanıb. Bundan sonra Türkiyənin dörd müəllimi ixtisası üzrə elmi dərəcə alıb ki, onun da üçünün elmi rəhbəri Babək Qurbanovdur. Bunlar Gültəkin Şener, Savaş Ekici, Hakan Tatyüzdür. (Bax: Şəkil № 160)

Şəkil № 160. Prof.Dr. Babək Qurbanovun elmi rəhbərliyi ilə müdafiə etmiş 3 aspirant. (soldan sağa ayaq üstə) 1.Dos.Dr. Gültəkin Şener, 2.Dos.Dr. Savaş Ekici, 3.Sənətsünaslıq namizədi, müdir Dr. Hakan Tatyüz, 4. Prof.Dr. Babək Qurbanov. Qaun TMDK - 9.06 – 2014

¹⁴ Bax: 525-ci qəzet 2. 05 – 2017; <https://525.az/news/78462-azerbaycanli-musiqiciler-trabzondaki-qafqazin-sesi-proqraminda-foto>

Digər bir elmi dərəcə alan Əli Dağıstanın da elmi rəhbəri azərbaycanlı ziyalı xanım alimi professor Səadət Abdullayevadır. Onların elmi dərəcələrinin son mərhələsi 2014-cü ildə YÖK-də rəsmən təsdiqlənib. Bununla kifayətlənməyən həmyerlilərimiz 2016-cı ildə Qaziantep Universiteti ilə Azərbaycan Milli Konservatoriyası arasında tələbə mübadiləsi və milli alətlərin təbliği üzrə protokol imzalayıblar.

Sözgedən konsertdə də Babək Qurbanov *"Azərbaycan Muzik Kültürünün Bəzi Bədii-Estetik Problemləri"* mövzusunda məruzə ilə çıxış etdi. Həmin konsertdə Babək Qurbanovla yanaşı, 2000-ci ildən Türkiyədə fəaliyyət göstərən sənətsünaslıq üzrə elmlər doktoru, professor İlqar İmamverdiyev də vardı. O, sazda bir neçə Azərbaycan musiqisi ifa edərək "Osmanlı Divanı" ilə "Bugünkü dövətə xoş gəlibsiz" şeirini səsləndirdi. Onların tələbələri olan Ahmet Baş və Fatma İşık da Azərbaycan musiqilərini ifa etdilər. Bu ifalar sırasında "Qarabağ", "Çırpınırdı Qara dəniz", İlqar İmamverdiyevin "Azərbaycan-Türkiyə" adlı şeiri və musiqisi də yer aldı. Bunlardan əlavə, Azərbaycan şairlərindən Osman Sarıvəlli, Bəxtiyar Vahabzadə, Cəfər Cabbarlı, Tofiq Bayram, Fikrət Qoca, Əhməd Cavad və başqalarının şeirlərinə bəstələnmiş mahnılar ifa olundu. Üzeyir Hacıbəyli, Fikrət Əmirov, Ələkbər Tağıyev, Qulu Əsgərov, Şəfiqə Axundova, Ramiz Mirişli, Bəhram Nəsimov, Tahir Əkbər və başqa bəstəkarlarımızın əsərləri səsləndi. Həmin musiqi proqramında onları müşayiət edən və dirijor kimi səhnəyə çıxan Nurgül Kervan İMKB Anadolu Litseyində piano müəllimidir. Nurgül xanım, azərbaycanlı müəllimləri Babək Qurbanov, İlqar İmamverdiyev və Tamella Qasımovanın yetirməsi kimi 2002-ci ildə məzun olub. O, 2003-cü ildə Amasiyada İlqar İmamverdiyev və Tamella Qasımova ilə birgə Türkiyə-Azərbaycan dostluq konserti hazırlayıb. Daha sonra 2013-cü ildə Trabzonun ilçəsi olan Akçaabadda professor Əfqan Salayevlə birlikdə İkinci Türkiyə-Azərbaycan dostluq proqramını reallaşdırdılar. Yeni proqramın əvvəlkilərdən fərqi onda idi ki, bu proqramda rəssam Mansur Cəfərov da öz yeni əsərləri ilə yer aldı. (Bax: Şəkil № 161)

Şəkil № 161. (soldan sağa) 1.Trabzonun valisi Yücel Yavuz, 2.Prof.Dr. Babək Qurbanov, 3.Akcaabad kaimakamı, 4.Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev, 5.Prof.Dr. Mənsur Cəfərov, 6.Azərbaycanın Türkiyə böyükəlciliyinin təhsil üzrə müstəşarı Dos. Dr. Nəcibə Nəsimova.

Həmyerlilərimizin Türkiyədə uğurlu fəaliyyəti davam edir. 25-28 – Aprel 2017-ci il tarixdə Niğdə şəhərinin Ömər Xalisdəmir Universitetində dənən "IV Uluslararası Türk Dnyası Araşdırmaları Simpozium"una da qatılıblar.

Gülnar Səma

Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin və Dünya Gənc Türk Yazarlar Birliyinin üzvü

7.FƏDAKAR TƏDQIQATÇI VƏ TƏMSİLÇİ¹⁵

Şəkil № 162. (sağdan sola) Niğdə, “IV Uluslararası Türk Dünyası Araşdırmaları simpoziumu”nda çıxış edən Namiq Əhmədov və moderator Prof.Dr. Babək Qurbanov 28.04-2017

... Bu dəfə də acı xəbər ildırım sürətilə gəldi. Xalq şairi, söz ustadı Osman Sarıvəllinin oğlu Babək Qurbanov dünyasını dəyişib. Türkiyənin Qaziantep Universitetinin rektoru, professor Əli Gürün universitetin saytında yerləşdirilmiş başsağlığı elanında (Bax: Şəkil № 163)

Şəkil № 163. Prof.Dr. Babək Qurbanovun vəfatı münasibətilə Gaziantep Universiteti Rektoru, Prof.Dr. Ali Gürün imzaladığı nekroloq. 28.03.2019

"Türk Cümhuriyyətlərində və ölkəmizdə sayılıb seçilən, Azərbaycanın yetişdirdiyi ünlü estetikçi, filosof, musiqişünas professor Babək Osman oğlu Qurbanovun vəfatını üzürlərək eşitdim" xəbəri vətənsəvər insanların - İzmirdə Aydın İbrahimovun, Çanaqqalada Məmməd İsmayılın, Qaziantepdə İlqar İmamverdiyevin əhvalını poza-poza Azərbaycandakı dostlarına da bir pərişanlıq bəxş etmişdi. Təkcə Qazağın İkinci Şıxlı qəbiristanlığı heç kəsin duya bilmədiyi bir "sevinci" yaşamaqda idi. Ola bilsin 29 il əvvəl burada dəfn edilən xalq şairi Osman Sarıvəlli də kiçik oğlu Babəkin bu köçündən "şad olmuşdu", amma sağlığında məhz sevimli oğlu Babəkə həsr etdiyi "Gətir oğlum, gətir" ithafının indi nə ilə əvəzləndiyini kimsə heç vaxt nə deyə, nə də anlada biləcək...

Hələ 70-ci illərin sonunda istedadlı sənətsünas və filosof Babək Qurbanovun etika və estetika haqqında əl-əl gəzən yeni düşüncəli kitabları biz tələbələrin də ürəyinə yol tapmışdı. Çoxsaylı sənətsəvərin könlündə özünə layiqli bir heykəl qoyan bu dəyərlı insanın özü ilə görüşüb tanış olmaq mənə illər keçəndən sonra Türkiyənin Niğdə şəhərində nəsib olmuşdu. "IV Uluslararası Türk Dünyası Araşdırmaları Simpoziumu"nun (28 aprel 2017) bölüm

¹⁵ Bax: 525-ci qəzet 17.04 – 2019; <https://525.az/news/118584-fedakâr-tedqiqatci-ve-temsilci>

rəhbərləri olan professor Ədalət Tahirzadə və Babək Qurbanovun moderatorluq etdikləri qrupların iclasları eyni binanın eyni salonunda dalbadal keçirildiyindən professor İlqar İmamverdiyev və mən (*Namiq Əhmədov İ.İ.*) daxil olmaqla 4 azərbaycanlının qardaş ölkədə üz-üzə gəlib görüşməsi konfransın özü qədər maraqlı və yaddaqalan olmuşdu.

Bakıdan təşrif buyurmuş Ədalət müəllimlə mənim Türkiyə Universitetlərində çalışan Babək və İlqar müəllimlə qucaqlaşaraq bir-birimizdən ayrıla bilməməyimiz digər iştirakçıları da dərinlən təsirləndirmişdi. Konfrans günlərinin bitib-tükənməyən müxtəlif mövzulu söhbətləri, xüsusən Azərbaycan-Türkiyə dostluq və əməkdaşlığının aktual mövzuları barədə mülahizələr hamımızı məmnun etmişdi. Bu mənim Qaziantep Universitetinin professorları, incəsənət barədə 50-dən artıq kitabın və dərslərin, Azərbaycan musiqisinə, ədəbiyyatına, incəsənətinə, folkloruna, fəlsəfə və estetik məsələlərinə, tanınmış elm adamlarına həsr olunmuş 700-dən çox publisistik və elmi məqalənin müəllifi Babək Qurbanovla və 400-dən çox saz havasını nota köçürən İlqar İmamverdiyevlə ilk görüş və tanışlığım idi. Az sonra Babək müəllim bu görüş haqqında yazmışdı: *"Simpoziumda həmyerlilərimizdən Avrasiya Universitetinin professoru Ədalət Tahirzadənin, tədqiqatçı jurnalist Namiq Əhmədovun iştirak etmələri də məni çox sevindirdi"*.

Sonralar Babək müəllimin Türkiyənin ali təhsil dairələrində necə yüksək dəyərləndirildiyi barədə müxtəlif nüfuzlu şəxslərin rəy və mülahizələrini eşitdikcə bu fədakar və səmimi insanla gec tanış olmağıma təəssüflənməli olurdum. Babək Qurbanov uzun illər Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının "Fəlsəfə və Hüquq İnstitutu"nda çalışmış, incəsənət fəlsəfəsi ilə bağlı dəyərli tədqiqatlar aparmış, Mədəniyyət və İncəsənət Universitetində kafedra müdiri işləmişdi. Son 20 ildə isə Türkiyə universitetlərində "fəlsəfə", "sənət fəlsəfəsi", "estetika", "etika", "kulturologiya", "musiqi estetikası", "musiqi nəzəriyyəsi", "müasir türk düşüncə tarixi" və s. kimi fənlərdən mühazirələr oxumuşdu. O, bir çox dünya miqyaslı elmi-nəzəri jurnalların və qəzetlərin redaksiya heyətlərinin üzvü olmuşdu. Babək müəllim Türkiyədə "hocam" - deyə dərin ehtiram bəslənir, Türk dünyasının çağdaş, görkəmli alim və pedaqoqlarından biri kimi tanınır və sevilirdi.

Niğdə tanışlığından 6 ay sonra Nevşəhərdə keçirilən "Beynəlxalq İpək Yolu Simpoziumu"nda isə Babək müəllimlə təkcə qardaş ölkədə şəxsiyyəti və elmi-pedaqoji fəaliyyəti uca tutulan bir soydaşımız kimi yox, həm də yüz illərin dostu-doğması kimi görüşdük. Dünyaca məşhur Kappadokiyanın əfsanəvi qucağında yerləşən Ürgüb şəhərində türk dünyasının bir çox yerlərindən və İpək yolunun keçdiyi ölkələrdən gəlmiş alim və mütəxəssislərin iştirak etdiyi bu elmi məclisin keçirildiyi otdə Babək və İlqar müəllim bir otaqda, jurnalist həmkarım Tahir Aydınoglu ilə mən yaxınlıqdakı başqa bir otaqda qalırdıq.

Fasilələri, naharları bir yerdə keçirir, geniş dəhlizlərdə davam edən diskussiyalarda da bir yerdə olurduq. Bütün bunlarla kifayətlənməyib axşamlar da, türklər demiş, Babək xocadan ayrıla bilməyib, onun otağına yığışırdıq. Bir axşam Şirvandan (*keçmiş Əli Bayramlı*) tanıdığım bacarıqlı cərrah, indi Türkiyədə çalışan, oğlu bizim konfransda iştirak edən İlham Mərdanov da gəlib çıxdı və görüşümüzə əlavə bir şirinlik qatdı. Otağında başına topladığımız Babək müəllimin xəstəhəlliyi və yorğunluğu hiss olunsa da, olub-keçənlərdən, atası Osman Sarıvəlli ilə bir dövrdə yaşamış və onunla dostluq etmiş görkəmli yazar, alim və ziyalılar barədə bir-birinə calanan söhbətləri o qədər maraqlı olmuşdu ki, gecənin yarıya çatdığını hiss etməmişdik. Onun özü də bizdən ayrılmaq istəmir, sanki Vətəndən ayrı düşməyinin əvəzini bu göydəndüşmə imkandan almaq istəyirdi.

Bir gün nahardan sonra otelin foyesində türk qəhvəsinin ləzzətini Babək müəllimin söylədiyi şirin lətifələr, Səməd Vurğun, Mehdi Hüseyn, İsmayıl Şıxlı, Hüseyn Arif haqqında danışdığı maraqlı əhvalatlar ikiqat dadlandırdı. Əhatələrində böyüdüyü, ədəbiyyatımızda çəkili yerləri olan bu insanlar barədə söhbətlərin yekununda Babək müəllim birdən yarıcıddi-yarızarafat dedi: *"Qazaxlılar olmasa idilər ədəbiyyatımız xeyli boş qalardı"*.

Düzü, bu qəfil mülahizəyə nə cavab verəcəyimi bilmədim. O isə nurlu sifətinə yaraşan bir təbəssümlə əlavə etdi: *"Yox, haqsızlıq etdim, eloğlu, sizin tovuzluların da, Tahir müəllimin yerliləri qarabağlıların da ədəbiyyatımızda xidmətləri böyükdür"*. Babək müəllimin bu zarafatı *"Qazaxda şair-yazıçı çoxdur, yoxsa Ağstafada?"* zarafatını da yada saldı. Əlbəttə, söhbət hər bir azərbaycanlının eyni bölgədən çıxmış görkəmli insanlarla haqlı olaraq öyünməsindən gedirdi.

Budəfəki konfransda mənim iştirakçısı olduğum bölmənin rəhbəri də Babək müəllim idi. İlk təqdimatdan bəlli oldu ki, Türkiyənin ən müxtəlif bölgə və elm-təhsil ocaqlarından, eləcə də Rusiya, Çin, Monqolustan, Bolqarıstan, Macarıstan kimi ölkələrdən gəlmiş araşdırmaçılar da Babək müəllimi yaxşı tanıyırlar. İştirakçılarla çox həssas davranışı, nəzakəti və nəvaziş dolu müraciətləri mühazirə və müzakirələrin işgüzarlığını xeyli artırır, ümumi atmosferi səmimiləşdirirdi. Məni-Azərbaycandan gələn nümayəndəni o qədər sevgi və sayğı ilə təqdim etdi ki, düzü, azərbaycanlı olduğumdan qururlandığım qədər də sıxıldım.

Düşündüm ki, yəni professorun belə qiymətinə doğrudanmı layiqəm?! Sonra gördüm ki, Türkiyənin son gerçəklərinin Azərbaycan mətbuatında təqdimatına həsr olunmuş məruzəmin maraqla qarşılınmasında Babək müəllimin mövzu ilə bağlı təqdimatı önəmli diqqət yaratdı.

Səhəri gün telefonla əlaqə saxladığımız tələbə yoldaşımız, Kayseri Universitetinin professoru Qafar Çaxmaqlının (Bax: Şəkil № 164) dəvəti ilə onun son illərdə çalışdığı Kayseri

Şəkil № 164. Prof.Dr. Qafar Çaxmaqlı

şəhərinə getdik. Bizdən bir gün əvvəl Xalq yazıçısı Anarın və Rəşad Məcidin də orada kitab festivalında iştirak etdiyini eşidəndə Babək müəllim çox təəssüfləndi: *"Kaş dünən gələydik, çox istərdim görüşməyi..."* Düzü, mən həmin anlarda bu ipək kimi yumşaq insanın, dəyərlı və böyük alimin gözlərindəki Vətənlə, doğmalarla bağlı qəribə bir xiffəti də yaxından hiss etdim.

Qafar müəllimin Kayseri təqdimatları hər birimiz üçün maraqlı oldu. Hərdən bir, Babək müəllimin hər bir addımına diqqət edən, onu, az qala, küləkdən belə qoruyan İlqar müəllimin *"Babək müəllimi yormayaq"* təklifi gəzintimizə fasilələr də qatdı. Amma bu gəzinti qədim türk şəhəri haqqında təəssürat və bilgilərimizi xeyli zənginləşdirdi.

Babək müəllimlə ara-sıra zəngləşirdik. Keçən il Qazax Rayon İcra Hakimiyyətinin keçirdiyi tədbirə gəldiyini bildirmişdi və bu görüş barədə informasiyanı KİV-də yaydıq. Amma Vətənə Tiflisdən gəldiyindən görüşə bilmədik. Ötən il sentyabrın əvvəllərində "525-ci qəzet"də bir yazısının dərc edildiyini sevinclə bildirdi və söylədi ki, *"sizdən də yazılıb"*. *"Mənə də bir qəzet alıb saxlayarsan"* xahişi indi də qulaqlarımda səslənir. Qəzetin 10 avqust 2018-ci il sayında dərc edilən həmin "Elm və sənət adamlarının Türkiyə görüşləri" məqaləsinin bir yerində xatırlanırdı: *"Simpoziumda həmyerlilərimlə-tanınmış jurnalistlər Namiq Əhmədov və Tahir Aydınoglu ilə də yaxından tanış olmaq imkanı qazandım. Namiq müəllimin müasir Azərbaycan-Türkiyə münasibətlərinə həsr olunmuş məruzəsi maraqla dinlənilirdi. Xatırladaq ki, Namiq müəllimin bu mövzuya aid bir çox diqqətçəkən məqalə və kitabları da onun bu sahədə bir mütəxəssis kimi yetişməsindən xəbər verməkdədir"*.

Sonrakı zənglərimizdə Bakıda olduğunu bildirdi. Görüşmək təklifimi *"səhhətimdə bir balaca problem var, onu qaydasına qoyum sonra..."* cavabı ilə ləngidirdi. Dahi bəstəkarlarımız Üzeyir Hacıbəyov və Qara Qarayev haqqında göndərdiyi yazıları da qəzetimizdə dərc etdik. Dönə-dönə minnətdarlıq etdi və qətiyyətlə dedi: *"Mənim qəzetlərimi"*

saxla, bir az babatlaşan kimi redaksiyaya gələcəyəm, baş redaktorunuz Həsən müəllimlə də nə vaxtdır ki, görüşmək istəyirəm".

Babək müəllimin əbədiyyətə qovuşmasından keçən ilk günlərdə 6 aydan çox çantamda gəzdirdiyim və ona çatdırmalı olduğum qəzet nüsxələrini dərin hüzn və ehtiramla yenidən vərəqlədim. Hətta İzmirə, ölüm xəbərindən dərin kədərləndiyini telefonda mənə çatdıran dəyərli xocamız, Ege Universitetinin professoru Aydın İbrahimova da elə həmin an mesaj yazdım ki, mən də Babək müəllimə qəzetləri çatdırmaqda borclu qaldım, yəqin, o dünyada çatdıraram... Professorun *"Ay Allah və nöqtələr"* cavabı, əslində, cavabsızlığı ruhuma bir sakitlik gətirsə də, içimdəki peşmançılığı yox edə bilmədi. Amma "Təzəpir məscidi"ndə Qazax Xeyriyyə Cəmiyyətinin keçirdiyi yas mərasimində "əmanət qəzetləri" dostları-doğmaları Qafar, Səyyad və Tərlan bəyin iştirakı ilə Babək müəllimin oğluna və ailə üzvlərinə çatdırmağım, sanki, mənə o dünyaya qalası borcdan xilas etdi. Çox gec tanış olub, az bir zamanda doğmalaşdığım və mənə xoş xatirələr bəxş edən, qayğıkeşliyi və xeyirxahlığı, yüksək mənəviyyəti və ziyalılığı ilə seçilən, elm və mədəniyyətimizə sərbəllə xidmətlər göstərən, bu il 80 yaşı tamam olacaq, amma yaşına rəğmən həmişə cavan görünən Babək müəllimə insanlıq, ləyaqət və hörmət borcumsa daim qalacaq...

Namiq Qədimovlu Əhmədov
Əməkdar jurnalist,
"Xalq qəzeti"nin müxbiri

8.KAMİL ŞƏXSİYYƏT, UNUDULMAZ ALİM ¹⁶

Şəkil № 165. Prof. Dr. Babək Qurbanov (1939 – 2019)

"Əcəl gəlmiş cahana, xəstəliklər bəhanə..." Bu ifadəni ilk dəfə Türkiyədə eşidəndə mənəsinin dərinliyinə görə o andaca ürəyimə yazıldı. Amma bilməzdim ki, bu təbir 2 ay öncə haqq dünyasına qovuşmuş böyük elm adamı, professor Babək Qurbanovun həyatda olmadığı zaman, iyunun 9-da 80 yaşının tamamından üç gün əvvəl qələmə aldığım xatirəyə başlıq olaraq seçəcəyəm. Babək müəllimsiz günlərdə yazacağım xatirəmə bir başlıq da bulmuşdum: *"Öz ürəyindən başqa kimsənin ürəyini sındırmayan insan"*. Həqiqətən də Babək müəllimi tanıyan şəxslərdən bu alicənab insan barədə neqativ söz duymadım desəm, bəlkə də

¹⁶ Bax: 525-ci qəzet, 14.06 – 2019; <https://525.az/news/122174-kamil-sexsiyyet-unudulmaz-alim>

inanmazlar. Əslində, Babək müəllim nəinki onu tanıyanlara, elə tanımayanlara da öz səhhəti, vaxtı-zəhməti hesabına, "yox" sözü deyə bilmirdi. "Yox" kəlməsini şəxsiyyətinə belə sığışdırmazdı. Ona görə də hər kəsin gerçək sevgisini, hörmətini, məhəbbətini yaşadığı sadə bir həyat tərzinə, öz körpə qəlbli, duyğusal, həlim, xeyirxahlıq məramı ilə çırpınan ürəyinə görə qazanmış, bütün bunları şəərəflə daşımışdı. Bu baxımdan da hər kəs Babək müəllimdən olduqca məmnun idi. 18 il çalışdığımız dost ölkədə, Türkiyəmizdə kimsə haqqında pis fikir, nəhs söz demədiyi üçün, onun barəsində də xoş sözlərdən başqa heç nə eşitmədim desəm, buna inanın. Babək müəllim pis fikirdən, bəd sözlərdən çox-çox uzaq dayanan, türk təbiri ilə desək, həqiqətən "Bəyəfəndi" bir şəxs idi. Sözlərin əsl mənasında öz adına, Osman Sarılvəlli ocağına şəərəf-şan qazandıran istiqanlı, tərbiyəli, qanacaqlı, nəzakətli, əxlaq qaydalarına riayət edən, bu insani dəyərləri ünsiyyət məqamında daim gözləyən, özünün, sözünün yerini tanıyıb bilən əsl vətənpərvər, xalq-millət təəssübü çəkən, ali duyğularla yaşayan insan idi. 700-dən artıq elmi yazısı, müəllifi olduğu 53 kitabı ilə yanaşı, alicənablığı, elmdə zirvələr fəth etməsilə, üzü nurlu, ipək könüllü, olduqca səbrli, təmkinli, əsl ziyalılıq keyfiyyətlərinə malik alim statusunda yetişməsilə seçilirdi.

Çoxyönlü, zəngin mütaliəsi ilə özünü o qədər yüksəltmişdi ki, elmin və sənətin ayrı-ayrı sahələri üzrə məqalələr yazmaq onun üçün çox asan bir iş idi. Nə yazacaqdisa, mütləq o barədə elmi mənbəələrini çox qısa vaxtda sürətlə mütaliə edib qeydlər apardıqdan sonra əlyazma halında vərəqlərə köçürərdi. Təbii ki, vaxtın azlığını nəzərə alıb məndən kompüterdə *"bu məqaləni təmizə çək"* məyimi xahiş edərdi. Qeyd etməliyəm ki, Babək müəllimin 100-lərlə məqaləsini yazdığım üçün, həm də ilk oxucusu olaraq fəxr edirdim. Hər bir məqaləsi, elmiliyin yüksək zirvəsi idi mənim nəzərimdə. Mövzu baxımından aktual və rəngarəng olduğu üçün heç bir məqaləsi digərinə bənzəməzdi.

Babək müəllim istər estetikə və etika, istərsə də ədəbiyyat, folklor, xalq musiqisi, klassik musiqi, rəssamlıq, heykəltərəşliq, kino və digər sənət sahələri ilə bahəm xalq yaradıcılığı, muğam və aşiq sənətinə dair, hər biri mütəfəkkir düşüncəsilə yöğrulmuş neçə-neçə şahənə əsərlər yazıb. Qeyd etməliyəm ki, bu ayrı-ayrı elm alanında özünəməxsus terminologiyaları yalnız hədəfində olan sahə üzrə xırd edirdi. Mən bu keyfiyyətinə, məqalələrinin yazılmasına köməyimi əsirgəmədiyim zamanlarda oxuduqca, heyrət edərdim. Allah Taala ondan Azərbaycan elminə başucalığı gətirməsi üçün bu lütfü əsirgəməmişdi. Müdrik fikirlərlə cilalanmış danışığı məqalələrinin sanbalında da özünü büruzə verirdi. Boş sözlərdən, saxta fikirlərdən uzaq olan alimimizin məqalələrinin hər biri dərin məna-məzmunla bahəm, aktualıq kəsb etməsi ilə də elm cameəsinin diqqətini çəkərdi. Çünki zehni mükəmməl, düşüncəsi dərin və geniş olanın qələmi də sanballı olar.

Babək müəllimin yoxluğu Azərbaycan və Türkiyə xalqı, xüsusən elmi ictimaiyyətimiz üçün böyük itgidir. Sovetlər dönəmində, rus elmi dünyada tüğyan etdiyi zaman Babək müəllimin adı da yüksək məqamlardan, diqqətçəkici elmi yazıları sayəsində, aydın duyulmaqda idi. O, Azərbaycan musiqişünaslıq-estetika elmini həqiqətən vicdanla, qeyrətlə, ləyaqətlə təmsil edirdi. Təəssüf ki, Babək müəllimin zehmindəki neçə-neçə fundamental elmi əsərlər onun möhtəşəm qələmindən vərəqlərə köçürülməmiş qaldı.

Nədənsə Babək müəllimin adı gələndə ilk öncə Xurrəmilər hərəkatının banisi və daha sonra Osmanoglu Babəki hər zaman anıram. Təbiidir ki, ilk Babək xalq qəhrəmanı, ikinci Babək isə elm fəthi olub, musiqişünaslıq elmimizə, keçən əsrin 70-ci illərindən onu qeyb etdiyimiz günə kimi, sözlərin həqiqi anlamında, sərkərdəlik vəzifəsini yerinə

yetirib, heyrətamiz düşüncələrini ifadə edən, qılınc kimi kəsərli qələmi ilə yorulmadan çalışıb.

Babək müəllim fərqli bir ömür yaşadı. Hətta sirdaşına açmadan, bir kimsəyə bildirmədən belə dünyanın dərdi-sərini, problemlərini yalnız həssas ürəyində pünhan daşdı. Üzündən nur yağsa da, gözlərinin dərinliklərində böyük ağrı-acıların, dərd-qəmin lövbər salması hiss olunurdu. Hər gün bir otaqda çalışsaq da, *“nə qəm idi, nə dərd idi onun ürək məkanında gizli yuvalanan?”* - bunları heç cür biləmmədim! Bəlkə də məni dərdə salmaması üçün bu barədə bir kəlmə də dilinə gətirmədi.

18 yaş kiçik olsam da, hər zaman mənə "dayı" deyərdi. Mən də eyni müraciətlə ona "dayı" deyərdim. Son illərə kimi bu müraciət tərzini beləcə davam etdi. Bir gün dedim ki, *“ay dayı, heç bilmədik ki, kim-kimin bacısı oğludur...”*

Babək müəllimin hər il 10-a yaxın elmi məqaləsi Azərbaycanın fərqli jurnal və ya qəzetlərində yayımlansa da, bu barədə məlumat verməyi heç sevməzdi. Təsadüfən ağzından qaçırdığı zaman bilirdim ki, *“dayımın yeni məqaləsi çap olunub”*. Bu səbəblə də deyərdim ki, həmin məqaləni də *“Tərcümeyi-hal”ına əlavə edək*. Türkiyədə buna "Özkeçmiş" deyirlər. Universitetin "personal dairə başqanlığı" hər il müəllimlərdən göstərdiyi elmi fəaliyyətlərlə bağlı hesabat istədiyi üçün yayınladığımız məqalə və ya kitabların adını məcburən siyahıya salırdıq.

Bir neçə simpoziuma Babək müəllimlə dəvət aldığımız (*Niğdə, Nevşəhər, İstanbul, Antalya, Osmaniyə, Diyarbakır, Ankara, Trabzon və s.*) zaman hörmətli alimimizin aktualığı ilə seçilən, maraqlı çıxışlarının şahidi olmağımla qürur hissiləri keçirmişəm. Müxtəlif elm adamları bu çıxışlardan sonra onunla tanış olmağa can atar, vizit kartlarını, telefon nömrələrini böyük məmnuniyyətlə Babək müəllimə təqdim edərdilər.

Babək müəllim əsl pedaqoq alimlərimizdən, elm xadimlərimizdən biri idi. Tələbələrini elmə həvəsləndirməkdə tayı-bərabəri yox idi. Dərstdən çıxdıqları zaman sinifinə kimi Babək müəllimi müşayiət edər və müxtəlif suallara cavab almaq istərdilər. Bu hal Babək müəllimin pedaqoji fəaliyyət sahəsindəki parlaq uğuru idi. Hər bir tələbə Babək müəllimə hörmət və ehtiramla yanaşardı.

Babək müəllimin çox böyük alim və ustad olmasını isbatlayan bir fakt da tələbələrin ona "Hocaların hocası" demələri idi. Doğrudan da, bu nöqtəyi-nəzərdən haqlı idilər. 33 aspirant Babək müəllimin xeyir-duası sayəsində elm aləmində yüksəlmiş, hal-hazırda uğurlu çalışmaları ilə fərqli ali təhsil qurumlarında fəaliyyət göstərməkdədirlər.

Keçən əsrin 60-cı illərinin sonlarından başlamış, günümüzədək ayrı-ayrı mətbuat səhifələrində yayımladığı fərqli məqalələri köhnəlib saralmış qəzetlərdən xilas edib kiril alfabetindən təkrar latıncaya köçürməkdə əsas məqsədim bu azman alimimizin külliyyatını bir araya gətirib özünün iştirakı ilə çap etdirmək idi. Bu məqsədlə də bir neçə il bu işlə məşğul oldum və 9 cildlik nəşr halına gətirə bildim. Hər zaman deyirdim ki, *“ay dayı, bu külliyyatı çap etdirməyin vaxtı çoxdan çatıb. Gənc nəslin Babək Qurbanovun zehmindən süzülən, qələmindən çıxan əsərlərlə sisteməlik şəkildə tanış olmasına imkan yarat. O biri işlərini bir kənara qoy, bizi bu xəzinədən məhrum etmə!”*. Təəssüf ki, bu istəyim gerçəkləşmədi. Azərbaycana gedərkən bütün külliyyatını "flaş disk"ə köçürüb özünə təqdim edərək dedim: *“Dayı, bil ki, tək nüsxədir, o da səndədir. Məndə qalmaqda. Vətəndə olduğun zaman redaktə edib nəşriyyata ver, qoy işıq üzünə görsün”*. Lakin məsəl var, deyər ki, *“sən saydığını say, gör fələk nə sayır?”*.

Babək müəllimdəki bir dəyərli keyfiyyət də bu idi ki, heç bir yaxşılığı unutmazdı. Kimdən bir zərrə qədər xeyirxahlıq görsə, yəni bəstələrini bir musiqiçi (*pianoçulardan professorlar Həqiqət Məhərrəmov, Əfqan Zəki Saleh, İlqar İmamverdiyev, Fərhat Ağamalızadə*) fərqli konsert səhnələrində çalmış olurdusa və ya adını hər hansı bir elmi dərgidə anırdısa, nə vaxtsa bu əlamətdar hadisəni özünün məqalələrinin bir yerində mütləq qeyd edər, həmin şəxsin könlünü sevindirməkdən həzz alardı.

Ağayana bir ömür yaşayan Babək müəllim, bir kimsənin qarşısında günahkar olmadı. Çünki doğru-dürüst, kamil şəxsiyyət kimi yaşamağı özünə məram seçmişdi. Göründüyü kimi oldu, olduğu kimi də göründü. Kimsəyə əziyyət verməyib, qəlbini sındırmadı. Edilən savab işlərin qarşılığını, əvəzini hər zaman verməyə çalışardı. Babək müəllim heç kəsin qarşısında boynubükük qalmadı. Ən sonda bir can borcu var idi, onu da 28 martda Allah Taalaya əmanət verdi, onu sevənləri tərk edib, ayrılıq karvanını bu nahaq dünyadan haqq dünyasına çəkdi.

Allah sənə rəhmət eləsin, ay Babək müəllim, ay dayı! 80 yaşın tamam olur və bu yubileyini doğmaların, əzizlərin, dostların, etibarlı həmkarların kövrələrək, ürəkləri nisgil dolu halda, “sənsiz qeyd edirlər”.

İlqar Cəmiləoğlu İmamverdiyev
Sənətsünəslıq elmləri doktoru,
Qaziantep Universiteti Türk Musiqisi Dövlət
Konservatoriyasının professoru
Türk Xalq Musiqisinə Xidmət mükafatçısı
14.06.2019

9.KEÇƏN GÜNƏ GÜN ÇATMAZ¹⁷

Şəkil № 166. Prof. Dr. Babək Qurbanov (1939 – 2019)

Həyat bu dünyadan doymamaqdır. Həyat yaşamaqdan doymamaqdır. Həyat bu dünyada əsl insan, həqiqi vətəndaş olaraq alınmaç, üzüağ, vicdanlı yaşamaqdan doymamaqdır. Balıq sudan, Quş uçmaqdan doymur. İnsan nəfəs almaqdan, gözüylə bu dünyanın füsunkar mənzərələrinə baxmaqdan, hissləriylə duymaqdan heç doymur. Nəhayət, ürək davamlı döyünməkdən, qan dövr etməkdən, könül dünyamız isə məcnuncasına sevməkdən doymamaq üstündə köklənib saz kimi.

Bu doymamaqlar insanın yaşama həvəsidir. İnsan oğlu bu anlatdıqlarımdan doyubsa, demək ölüb. Həqiqi elm dünyasının cəfası yolunda hər cür əziyyətlərə qatlaşaraq davamlı axtarışlarda olan, məqsədyönlü çalışmaqdan, araşdırmalardan doymayanlara əsl yaşamaq nəsib olur. Nə qədər kəşflərə sahib olsa da, yenə bir çox ixtiralar kəşf olunmamış

¹⁷ Bax: 525-ci qəzet, 26.03 – 2021; <https://525.az/news/164739-kecen-gune-gun-catmaz-anim>

qalmaqdadır. İnsanı yaşadan yeni tapıntılar uğrunda bir fateh kimi axtarışlarını ara vermədən, müntəzəm sürdürməkdir. İnsan elm aləmində yeni bir kəşf əldə etmiş olsa demək o məcazi anlamda ölmüşdür. Yaşamaq elmi hədəfə doğru kəşfə yönələn mütəmadi axtarışlarını davam etdirməkdir. Yeni bir ixtirani tapana kimi insan bu həvəslə, ülvi məramla axtarışlar əhatəsində yaşayır demək. Tapdığı zaman isə artıq iş yekunlaşdığı üçün ömrünü tamamlayır.

İnsan xilqətinin arzuları, amalları, fikirləri də bitib-tükənməzdir. Ona görə də axtarışların, xoşməramlı düşüncələrin sahili, zəngin fikirlərin sərhəddi, bəndi-bərəsi yoxdur. Lakin insanın ömrünün sonu vardır. Demək yarım qalmış bir ömürlə kəşflərin, ixtiraların sonuna varmaq mümkün deyildir. Bütün bəşəriyyət insanları Allah nəsib edən bəlli bir ömürdə yarımçıq yaşamışlar. Çünki elmin, axtarışın finiş mərhələsinə kimi gəlib çıxma bilməmişlər nəyazıqki. Kitablarını, məqalələrini tamamlama bilməmişlər, 500, 1000 məqalə çoxlu kitablar yazmaq yenə də azdır. Az olan şey də yarımçıqdır. Tam deyil. İnsanın məhdud ömrü kimi...

Bir filosof nə gözəl demiş: *“Məni yaşadan bilmədiklərimdir, Öldürən bildiklərimdir”*. Eləki bildin, demək öldün. Yeni bir bilgi yolunda araşdırma fəaliyyətinə başladınsa demək təkrar yaşamağa qədəm qoydun. Yaşamaq fəaliyyətdir. Fəaliyyət göstərməmək, xoşməramlarla xidmət etməmək isə müqəvvalıqdır, bütüldür, donuqluqdur.

Balıq sudan doymadığı üçün yaşayır. İnsan nəfəs almaqdan, gözəllikdən zövq aldığı üçün yaşayır. Zövq almaq yaşamaqdır. Nəfəs almaq yaşamaqdır. Ürək döyündüyü üçün yaşayır. Ürəyin döyüntüsü yaşamaq həvəsidir. Quş uça bildiyi üçün yaşayır. Uçmaq yaşamaqdır. İnsan arzularla, amallar qanadında yaşayır. İnsanın yaşaması arzusudur, amalıdır, fəaliyyət göstərməsidir. Fəaliyyət yaşamaqdır. Çalışmaq ətalətdir. Tənbəllik, fəaliyyətsizlik qara daş olmaq deməkdir. Ona görə də insan övladına heç yaraşmayan tənbəllik komaya düşməkdir. Vətənə, millətə, xalqa vicdanla, eşqlə, məhəbbətlə, həvəslə xidmət etmək əsl insan üçün yaşama sevgisi-sevincidir. Eşqlə, həvəslə, coşğuyla fəaliyyət göstərmək yaşamağın bir əlamətidir. Yaşamaq doymamazlıqdır, doyumsuzluqdur. Arzular, amallar tükənməz olduğu kimi, yaşamaq da tükənməzdir. Bu baxımdan da insan yaşamaqdan doymur, usanmır, bezmir əsla. Bu doymamazlıq yaşamaqdır. İnsan doyursa ölümə doğru irəliləməklə can verir deməkdir. Arzuları bitdisə demək insan ölmüşdür. İnsan fəaliyyət göstərmirsə elm, millət, xalq vətən uğrunda demək diri ikən mənən həyatını tərək etmişdir. Ölümsüz olmaq üçün xalqa, millətə, dəyərli əsərlər əmanət etməkdir gələcək nəsillər üçün. Gələcək nəsillər sənin yaradıcılığından bəhrələnməmişlərsə demək sən onların ruhunda, düşüncəsində mənən yaşamaqdasan, xatırlanmaqdasan, yad olunmaqdasan. Yad olunmaq, xatırlanmaq, yaşamağın bir yontəmidir. Necə ki, Nizami Gəncəvi, Firdovsi, Əfzələddin Xəqani, İmadəddin Nəsimi, Məhəmməd Füzuli, Əlişir Nəvai, Yunus Əmrə, Hafiz Şirazi, Sədi Şirazi, Şəms Təbrizi, Mövlana Cəlaləddin Rumi, Seyid Əzim Şirvani, Mola Pənah Vaqif, Mirzə Ələkbər Sabir, Səməd Vurğun, Üzeyir Bəy Hacıbəyli və s. neçə-neçə dahi korifeylərimiz kimi. Dəyərli bir məntiqlə yoğrulmuş hikmət dolu müdrik fikrin söylənilsə demək xatırlanmaqdasan, yaşamaqdasan ey insan oğlu!!!

Böyük şairimiz Bəxtiyar Vahabzadə bu məqamda poetik misralarla fikrimizi daha da aydınlaşdırmaqdadır. Çünki bu dərin anlamlı kəlamalarda ustad şairimiz müdrik söz incisini ipə-sapa düzməklə bu gün də yaşayır ürəyimizdə, xatirəmizdə, bu xatirə məqaləmizdə:

Yaşamaq yanmaqdır, yanasan gərək,
Həyatın mənası yalnız ondadır.
Şam əgər yanırsa yaşamır demək,
Onun da həyatı yanmağındadır.

Elm yolunda bir şam kimi yanıb əriyən alimlərimizdən biri də 2 il öncə aramızdan ayrılıb Haqqa qovuşan professor alimimiz Osmanoglu Babək Qurbanovdur. Yaşadı mərdi-mərdanə, kimsəyə yük olmadan, əziyyət vermədən öz zəhməti, fanatik çalışmaları ilə əzəmətli xalqımızın hüsn-rəğbətini qazandı. Ona görə də adı saygı ilə həm də rəhmətlə anılmaqdadır. Sağlığında elm yolunda hamıya əl tutdu, yardım etdi, könlünü sevindirdi, çisgin dolu nisgilli

küsgün, incik qəlbini ovundurdu. Yandı bir məşəl kimi “Odlar diyarı”mıza od alov saçaraq ziyası ilə daha da gurlandırdı, nurlandırdı, aydınlatdırdı musiqi-fəlsəfə elmimizi. Bu sahənin alimləri, mütəxəssisləri onun yaradıcılığından hər zaman bəhrələnməkdədirlər. Bu bəhrələnmə Sarıvəlli Babəki könüllərdə bu gün də hörmət-ehtiramla yaşatmaqdadır. Ruhun şad olsun Ana Vətənimizin layiqli, ismətli, nurlu təvazökar, nəzakətli oğlu.

Babək müəllim özü görkəmində bir nur idi işıqlandırdı qəlbimizi Cəmil Əkbər kimi, Dədə Şəmşir kimi. Qürurlandırdı, sevindirdi bizləri. Yaşamağın, yaratmağın yollarını, mənasını bizlərə öyrətdi, səxavəti ilə, yardımsevərliyi ilə. Könüllərdə taxt-tac qurdu onu sevənlərin qəlbində. Unutmaq olarmı əsl Vətən övladını? Necə unudasan müqəddəs Osman ocağından pərvəriş taparaq bütün Türk Dünyasına, Post Sovet məkanında səs-səda salan həqiqi Vətənsəvər, xalqsəvər insanı? Gecə-gündüz yazdı-yaratdı ərməğan etdi dost-doğma xalqına. Azərbaycan elminə zəngin miras əmanət edib çəkib getdi Haqq dünyasına.

700-dən artıq elmi məqalələrlə elmimizi bəzədi bu işıqlı insan. 50-dən artıq elmi kitabı ilə intəhasız fikirlərini bizlərə ərməğan etdi qiymətli yazılarıyla. Bu kitabları mütaliə etməklə böyük dəyər sahibini mənən yaşatmaqdayıq. Əsl yaşamaq Haqq dünyasına qovuşduqdan sonra xatırlanmaqla, adının anılmasında olan yaşamdır. Babək müəllim belə əxlaq sahibi, nümunəvi bir insandı. Abırlı-həyalı, ədəbli, ərkanlı, ağır təbiəti ilə tanındı, səbrlə, təmkinlə dolu bir ömür sürdü onun çevrəsində dolanan, əhatəsində olan elm adamları arasında. Bir günəş kimi parlayıb bərq vurdu. Şölesini elm dünyamıza bəxş etdi. Bu bəxşişi ilə də elm ordumuzun sərkərdəliyini yürütdü neçə-neçə beynəlxalq simpoziumlarda, konqreslərdə. Başarıyla davam etdirdi bu xeyirxah xoşməramlı missiyasını. Ömrünün sonunadək yorulmadı, usanmadı, irzikkədi, nə də bezmədi. Babək müəllim belə bir qüdrət sahibi idi. Nə yazdısa elmi oldu, nə dedisə elmi oldu, nə düşündüsə elmi oldu. Elmdən bir an da olsun kənara çıxmadı. Elm aləminə sadıq qaldı əsl alim kimi özünü təsdiq etdirdi, mədəniyyət tariximizin fəxri sənədində mübarək ismini möhtəşəm uğurlarıyla möhürlətdi elm cameəmizdə.

İki ildir “özəl yer”də qərar almaqdadır Babək Qurbanov. Gözəl məqamda taxt-tacında dayanmaqdadır Babək Sarıvəlli. Haqq dərgahına təşrif aparması ilə də könüllərimizdə onun yeri boş qaldı. O andan etibarən yeri könlümüzdə görülməkdədir. Qəlbimiz boş qalıb Babəksiz. Kimsə doldura bilməz, onun yerini daha bir kimsə ala bilməz. Çünki Babək bir gəldi-pir getdi. Nur gəlib elm aləmini nurlandıraraq getdi. Yeri ürəyimizdə könlümüzdə hər zaman görünür. Hayana baxırıqsa görmək istərik. Qulağımız gözəl ahəngə bələnməmiş aramlı tembrə malik rəvan səsinə bir daha dinləmək istər. Müdrik kəlamlarına yenidən dinşək kəsilmək istərik. Çifayda, xəm-xəyal dünyasında yanib yaxılmaqdayam. Çünki on il hər gün gördüyümüz, səsinə duyduğumuz insandan iraq düşməklə barışa bilmirəm, bu gerçək həqiqətə heç cür uyğunlaşa bilmirəm. Hər zaman təskinlik tapırdım onun varlığı ilə. Örnək idi duruşu ilə, baxışı ilə, ağıllı söz-söhbətləri ilə, müdrikanə fikirləri ilə. Mənasız bir söz demədi bu insan, nə dedisə mənalı, anlamlı dedi, doğru dedi, dürüst dedi, təcrübəyə dayanan zəngin bilgilərinə istinad edərək sərrast söylədi heyrətamiz fikirlərini. Bizi yönləndirdi, bizə həyatın özünü anlatdı, başa saldı, yaşamağın doğru yolunu sirtirilərini, əsl elmin “Qibləsini” - yönünü izah etdi, öyrətdi. Öyrətməkdən doymurdu. Bu da Babək müəllimi yaşadırdı. Yaşamaq onun üçün elmi axtarış, müntəzəm mütaliə və ən əsası pedaqoji fəaliyyət idi. Pedaqoji heyyyətin, tələbələr ordusunun başqanı idi Konservatoriyamızda. Təsadüfi deyil ki, bütün öyrəncilər Babək müəllimi əsl pedaqoq saydıqları üçün “Hocaların hocası” fəxri adını vermişdilər. Bu adı uzun illərə dayanan alın təri, zəhməti, axtarışları, zəngin elmi mənbələrdən əldə etdiyi ensiklopedik bilgilər hesabına qazana bilmişdi. İxtiyar çağında da çalışmağına heç ara vermədi. Müqəddəs fəaliyyətinə bircə dəfə ara verdi. O da Haqq dünyasına qovuşan zaman. Bu ara vermə təəssüf ki, əbədi oldu. Bizlər həsrət qaldıq yeni fikirlərə, yeni düşüncələrə. Bu düşüncələri ilə də bizi qoruyurdu, sanki mühafizə edirdi Babək müəllim.

Heç bir insanın pis gününü arzulamazdı. Əksinə hərəkəsin xoş gününü görmək istəyərdi təkcə. Çünki dünyəvi qəlbə, bəşəri məfkurəyə sahib idi Babək Osmanovlu. Musiqi və fəlsəfə elminin qəhrini çəkən insan desək ilk öncə Babək Qurbanovun adı yada düşür. Digər elm xadimlərimiz də bu qənaətdə, bu düşüncədədir. Xeyirxahlıq mücəssəməsi desək Babək Sarıvəlli xatırlanır. Çünki səxavəti ilə, təmənnəsiz xidmətləri ilə öz şəxsində nümunə olmaqla bizləri ərsəyə gətirdi.

Elm dünyasında fəlsəfə - musiqişünaslıq qatarının lokomotivi, başcısı idi Babək müəllim. Bir durna qatarının öndəri olaraq bizi öz arxasınca xoşməramı doğru, aydın elm yolunda yönləndirirdi, əsl hədəfə doğru çəkib aparırdı.

Məsləhətini heç əsirgəmədi. Hər zaman elmin düzgün istiqamətini bizlərə nişan verirdi. O yolla gedirəm. Fəqət Babək müəllimsiz. Qol qanadım sınımış halımla. Tək qaldım Babəksiz xiffət etməkdə, “dərd əkib-qəm biçməkdə” ürəyimdə saldıği insanlıq izində davam etməkdəyəm. Bu yola sadıq qalmaq Cəmilovlunun mənəvi borcudur. Çünki unutmaq qeyri-mümkündür əsl insan adlı Babək Qurbanovu.

Mənim altun üzüyümün 24 ayarı Babək müəllim idi. Onula mənəvi nəfəs alırdım. Qürurlanırdım, öyünürdüm, sevinirdim, həvəslənirdim, coşurdum, aşıb-daşırdım. 28 Mart 2019 tarixindən daha nə coşuram, nə aşıb-daşıram. Sevincim də qeyb olub gedib. İç dünyama qapalı halda özüm-özümlə Babək müəllimin xəyalı ilə dərdləşməklə dərdirirəm. Qürurum tabım da qalmayıb deyəsən. Təskinlik alabildiğim bir kimsəm qalmadıği üçün daha özümü ovuda bilmirəm. Çünki arxam, dirəyim yox oldu, qəfil uçdu, dağıldı, tar-mar oldu bəndi-bərəm. Arxasız köməksiz, imdadsız qalmışam. Babək müəllimdən savayı kimsə harayıma səs verib, dadıma çatmaz. Mənim imdadıma çatanım yox oldu getdi. Yuxuya, xəyala döndü gerçək həqiqətlər, möhtəşəm elmi fikirlərimiz bir anda suya düşdü. Əfsus ki, bir ömrümdə bir zaman Cəmil Əkbər, Dədə Şəmşir, Babək Sarıvəlli var idi. Artıq heç biri yoxdur. Bu nahaq, fani dünyada yetim qaldım, tıfil qaldım, Babəksiz qaldım, Dədə Şəmşirsiz qaldım, Cəmil Əkbərsiz qaldım. Bir zaman Babəkli günlərdə dağ lalası kimi güllənmişdim, dil-dil ötürdüm şeyda bülbül kimi. İndi də nitqim tutulub lal qaldım. Nə söz tapa bilirəm fikrimi izhar etməyə, nə də bir kəlmə danışmağa. Kimə danışım??? Babəkim yox, Dədə Şəmşirim yox, Cəmil Əkbərim yox. Yoxluqlar dünyasında fəqan etməkdəyəm. İniltimi kimsə duymaz. Yeri boş qalmış Babəksiz könül dünyamda.

Ruhun üzərimdə, görkəmin gözlərimdə, xəyalın düşüncələrimdədir ey əziz insan. Bir an da unutmaq olmur. Necə unudasan ən yaxın könül həmdəmini, dost-müsaibini? Könül sirdaşını anmamaq, xatırlamamaq mümkünmü? Təbii ki, heç cür mümkün deyil. Sadəcə Haqqa təşrif apardığın 28 martda Ruhuna fatihə oxumaqdan başqa əlimdən heç nə gəlmir. Bir də ürəyimdən süzülüb gələn şeirimlə yad etmək istəmişəm ey Babək müəllim. Ey gözəl mənəviyyətli uca-ali insan...

Anam Firuzə Paşaqızının dəfnindən bir neçə gün sonra mənə yazdığım təskinlik şeirini əziz xatirən kimi saxlamaqdayam. Bu şeir sənin şairlik fitrətindən də xəbər verir. Oxucularımıza bu kövrək şeirini və mənim cavab şeirimi xalqımıza çatdırmaq zamanı gəldi yəqin ki...

HƏR ZAMAN ANIRAM SİZİ AY DAYI

Prof.Dr. Babək Sarıvəlli Qurbanovun əziz xatirəsinə

Yeriniz görünür hər zaman, hər an,
Hər zaman anıram Sizi ay dayı.
Hər axşam, günorta, hər səhər, hər dan,
Hər zaman anıram Sizi ay dayı.

Gözüm Sizi gəzir, yaxınımdasan,
Kür, Araz nəhritək axarımdasan,
Xəzanımda deyil, baharımdasan,
Hər zaman anıram Sizi ay dayı.

Nurəddin də getdi, tək qaldım indi,
Xatirələr bir döy, milyonu, mindi,
Ayrılıb getdiniz həvəsim söndü,
Hər zaman anıram Sizi ay dayı.

Quşlar bir qanadasız uça bilərmi?
Aslan tək ayaqla qaça bilərmi?
Günəş buludlardan saça bilərmi?
Hər zaman anıram Sizi ay dayı.

Sən Vətənə gəldin, mən sənə həsrət,
Bir də görüşərik, nəsb ya qismət,
Üzündə abır var, həya var, ismət,
Hər zaman anıram Sizi ay dayı.

Mələklər hifz etsin Sizi hər zaman,
Allahım qorusun, versin son aman,
Dost qardaşdan ayrı düşmək çox yaman,
Hər zaman anıram Sizi ay dayı.

Mən bir cəsəd oldum, ürəyimsiniz,
Cəmil, Şəmşir, Babək gərəyimsiniz,
İlqara bərəkət, çörəyimsiniz,
Hər zaman anıram Sizi ay dayı.

İlqar Cəmil

29.09.2018, saat 08:30

SƏNİN ANAN-MƏNİM ANAM

*İlqar Cəmiloglunun anası Firuzə Allahverdiyevanın
vəfatı münasibəti ilə Babək Qurbanovun təskinlik şeiri*

Şəkil № 167. "Sənin anan".
Firuzə Paşa qızı

Şəkil № 168. "Mənım anam".
Səyalı Sədi qızı

Bir quş kimi uçub getdi,
Sənin anan-mənım anam.
Heç bilinmir hara getdi?
Sənin anan-mənım anam.

Günəş kimi şəfəq saçan,
Hər bir kəsə qucaq açan,
Nədən bizdən uzaq qaçan?
Sənin anan-mənim anam.

Bu itgiyə dözmək olmur,
Ürəklər fərəhlə dolmur.
İllər, günlər hey keçsə də
Bu nə dərtidir, bilmək olmur.

Olanlara çarə yoxdur,
Bunu söyləmiş babalar.
Canıyananlar da çoxdur -
Ürəklərdə qanlı oxdur...

Özümüzü ələ alağ,
Ayaq üstə möhkəm durağ.
İtgi dözülməz olsa da
Yolu sabahlara salağ...

Babək Dayın

01.09.2016. Saat 23.00. Bakı

BABƏKİM MƏNİM

Babək Qurbanovun təskinlik şeirinə İlqar Cəmiləğlunun cavab şeiri

Ürəyimə buz səpmisən,
Xeyirxah Babəkim mənim.
Yarama illac təpmisən,
Xeyirxah Babəkim mənim.

Sən də dərdli, mən də dərdli,
Sən də mən də ədalətli,
Mən həyalı, sən iffətli,
Xeyirxah Babəkim mənim.

Dərdi-qəmi çəkmək olmur,
Başımızdan əkmək olmur,
Yaramızı dikmək olmur,
Xeyirxah Babəkim mənim.

Düşündüyün kimi olmur,
Gedənlər yadına salmır,
Heç bir məxluqat sağ qalmır,
Xeyirxah Babəkim mənim.

Həyat özü nə boş imiş?
Görən göz sanki çaş imiş.
Bəni-insan çaş-baş imiş,
Xeyirxah Babəkim mənim.

Nə iş görsən xeyri yoxdur,
Xeyir işin şəri çoxdur,
İnsan hədəf, əcəl oxdur,
Xeyirxah Babəkim mənim.

Təskin etdin az olsa da,
Qış getsə də, yaz olsa da,
Dostun çalar, saz olsa da,
Xeyirxah Babəkim mənim.

Korun-korun yanırım mən,
Bu həyatı qanıram mən.
Dərd əlində donuram mən,
Xeyirxah Babəkim mənim.

Hər zaman həssas olmusan,
Bu məramla yaşamısan.
İlqarı yada salmısan,
Xeyirxah Babəkim mənim.

01.09.2016, saat 22:40, Qaziantep

İlqar Cəmiləoğlu İmamverdi

Sənətşünaslıq Elmləri Doktoru, Professoru.

Üzeyir Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasının,

Gaziantep Universiteti Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasının

Türk Xalq Musiqisinə Xidmət mükafatçısı

22.03.2021, Qaziantep

10. İNSANLIĞIN ŞAH ƏSƏRİ – PROFESSOR BABƏK QURBANOV¹⁸

Şəkil № 169. Prof.Dr. Babək Qurbanov və Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev. Babək Qurbanovun Gaziantep Konservatoriyasında işə başladığı ilk gün, otağında çəkilməmiş xatirə şəkli 18 Dekabr 2008

¹⁸ Bax: "Qazax" Xeyriyyə İctimai Birliyinin Portalı 07/06/2021;

<https://qazaxib.az/2021/06/07/ insanligin-sah-%c9%99s%c9%99ri-professor-bab%c9%99k-qurbanov/>

Bu gün Xalq şairi Osman Sarıvəllinin oğlu, Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının üzvü, fəlsəfə elmləri doktoru, professor, unudulmaz alim, mərhum Babək Qurbanovun doğum günüdür. Yaşasaydı 82 yaşı tamam olacaqdı. Bu münasibətlə bəstəkarın dostu Gaziantep Universiteti Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasının, Üzeyir Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasının müəllimi, Sənətsünaslıq elmləri doktoru, professor İlqar İmamverdinin yazdığı maraqlı məqaləni oxuculara təqdim edirik.

Böyük ziyalı alimimizin anadan olmasının 82 illiyinin tamam olması və 83-cü yaşa ruhən qədəm qoyması münasibəti ilə yazdığım xatirə məqaləsi üçün bu başlığı seçməyim təsadüfi deyil dəyərli oxucularım. Altmış ilə yaxındır ki, xoş səhdalarını xalqımız arasında, xüsusən də elm cameəsindən eşitdiyim, 18 il də sərəsər bir yerdə çalışmamızda bu həqiqəti, Babək Qurbanov adlı nəcib insanlığın simvolunu özüm üçün kəşf etmiş oldum. Bu yöndən özümü bəxtəvər sayırdım ki, 70 və 75 illik yubileyində 9 iyun tarixini, o xoş günü birlikdə Gaziantep Konservatoriyasının müəllimləri və məmurları ilə birlikdə qeyd edirdik. Təqdim etdiyimiz rəsmlər o anların xatirəsi kimi mənə kövrək duyğuların ağışuna almaqdadır. Hər il özünün xəbəri olmadan gizlicə tort təşkil edib çalışdığı masasının üstünə, kitabların əhatəsində mötəbər bir yerdə qərar almasına diqqət edərdik. Müəllimlər və məmurlar onun ən yaxın dostları, qohum əqrəbaları kimi bu şənliyə qatıldılar. (Bax: Şəkil № 170)

Şəkil № 170. Prof. Dr. Babək Qurbanovun 75 illiyi münasibəti ilə Qaziantep konservatoriyasının müəllim və məmurlarının təşkil etdiyi sürpriz yubiley mərasimindən xatirə görüntü. (soldan sağa) 1. Prof.Dr. Babək Osmanoğlu, 2. Babək müəllimi fotolarda əbdiləşdirən Ayhan Kılınc, 3. Mahmud Polad, 4. Əhməd Yırtıcı, 5. Prof.Dr. İlqar Cəmiləoğlu. Qaun TMDK - 9.06 – 2014

Bu ad gününü mənə istəyimlə keçirməyin bir anlamı var idi. Düşünürdüm ki, bu dünyada atası Osman Sarıvəlli, anası Səyalı xanım, qardaşları Rafik, Seyran, Afər haqq dünyasındadırlar. Yeganə bacısı Solmaz xanımın (2023 tarixində haqqın rəhmətinə qovuşub İ.İ) da əli çatıb, ünü yetmir ki, bu fani dünyada həyatda tək qalan əziz qardaşını təbrik edə bilsin. O mübarək gündə, sadəcə əl telefonuna zəng edib qardaş səsini duymaqla təbrik etməyə imkanı çatırdı. Babək müəllimin də ana yadigarı bircə bacısının doğma səsini dinlədiyi zaman mənən nə kövrək hisslər yaşadığına yaxın məsafədən şahid olurdu. Bu duyğularını gizlətməyə çalışmasına rəğmən gözlərindəki nisgili sezməmək mümkün deyildi. Bu bir-iki dəqiqəlik telefonla təbrik zamanı: “Ad günümü müəllimlərimizlə, məmurlarımızla birgə qeyd etdik ana!” – deyə bacısına məlumat verirdi ki, Bakıda yalnız qalmış ana timsallı bacısı qəmlənib xiffət çəkməsin. Hətta Azərbaycanın Türkiyə Böyükəlciliyində uzun illər səmərəli xidmət göstərən, təhsil üzrə müstəşarımız Dos. Dr.Nəcibə xanım Nəsibovaya da bir gün öncə telefonla zəng edib dayımın ad günü olduğunun xəbərini verirdim. Bilirdim ki, Nəcibə xanım faksla təbrik məktubu və ya sifariş edib gül dəstəsi də göndərəcək. Və hər dəfə də Nəcibə xanım telefonla arayıb təbrik edəndə Babək müəllim həyəcanla üzümə baxırdı. Bilirdi ki, bu zəng edilmənin səbəbkarı mənəm. Dövlət təmsilçisi kimi Nəcibə xanımın xoş sözləri təbii ki, hər ikimizi qürurlandırır. Hiss sedirdik ki, arxamızda dövlətimizin diqqəti dayanır.

Ulu öndərimiz Heydər Əliyevin anadan olmasının 91 illiyi münasibəti ilə 7 may 2014-cü ildə Azərbaycan Böyük Elçiliyi ilə Gaziantep Universitetinin ortaqlaşa düzenlədiyi “Heydər Əliyev və Türkiyə” mövzulu rəsmi tədbirdə professor Babək Qurbanovun möhtəşəm çıxışı Azərbaycanımızı layiqli təmsil etməsi baxımından diqqəti çəkirdi. Bu səbəblə də Böyük Elçiliyimizin təsis etdiyi qırmızı rəngə bələnmiş xüsusi plaketinin təqdimatı, Babək müəllimin siyasi-elmi səviyyəsinə verilən ən layiqli dəyər kimi tələbə və müəllimlərimizi qürurlandırmışdı. (Bax: Şəkil № 171)

Şəkil № 171. Ulu öndər Heydər Əliyevin 91-ci ili münasibəti ilə Gaziantep Universitetinin Tibb Fakültəsinin səhnəsində düzenlənmiş tədbirdə Prof.Dr. Babək Qurbanov çıxış edərkən.

75 illiyi yaxınlaşdıqca xəyalən Babək müəllimi bir ifaçı-musiqiçi kimi səhnəyə çıxartmağı da özümdə qərarlaşdırdım. Fikrimi anladığımda tərəddüt etməsi təsadüfi deyildi. Neçə illərdi ki, fortepianoda mükəmməl məşq etməmişdi. Birtəhər razı salıb hər gün məşqlərə başladım. Bu minvalla məşqlərimiz iki ay davam etdi. Forteplano və tar üçün yazdığı “Şərqi romansı” və “Keşəkə” adlı bəstəsini özünün müşayiəti ilə mükəmməl hala gətirdikdən sonra Babək müəllimin daxili aləmində mənəvi bir inam yaranmış oldu. Bu səbəblə də 4 may 2014-cü il tarixində Harran Universitetində təşkil olunan “Bahar Şənliklərinə” rəsmi dəvət aldım. Bu tədbirdə həm də məşhur pianoçu Professor Əfqan Zəki Salehin 60 illik yubileyini də övgü dolu sözlərlə təbrik nitqini söyləyib, fəxri kürsüdən universitetin rəhbərliyinə təşəkkürünü də bildirdi. (Bax: Şəkil № 172)

Şəkil № 172. Prof.Dr. Babək Qurbanov Harran Universitetində düzenlənmiş “Bahar şənliyi” və Prof.Dr. Əfqan Zəki Salehin 60 illik yubileyində çıxış edərkən. 4.05 - 2013

Nəhayət universitetin müəllim və tələbə heyyyəti qarşısında musiqi ərməğanımızı tar və forteplano müşayiəti ilə təqdim etdiyimiz uğurlu çıxışımızın sonunda Babək müəllim səhnənin arxasında həyəcanlı səslə etiraf etdi ki, “*piano ilə ilk dəfə səhnəyə sənin təkidinlə çıxmış oldum*”. Bu sözün qarşılığında zarafatla dedim: “*75 yaşında Guinness rekorunu yenilədin ay dayı*”. Sizin potensial imkanlarınızı forteplano müşayiətində də test etdim. (Bax: Şəkil № 173)

Şəkil № 173. (sağdan sola) 1.Prof.Dr. Babək Qurbanov, 2.Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev Harran Universitetinin səhnəsində Babək Qurbanovun mqsayıti ilə “Şərç romansı” və “Keşkə” adlı əsərlərini ifa edərkən “Bahar şənlikləri” - 4. May 2013 / Şanlıurfa

Konsertin sonunda Harran Universitetinin rektoru Prof. Dr. İbrahim Xəlil Mutlunun Babək Qurbanova xüsusi plaket təqdim etməsi, hörmətli alimimizin elm sahəsindəki yüksək səviyyəsinə və musiqiçi kimi ifaçılığına verilən dəyər idi. (Bax: Şəkil № 174)

Şəkil № 174. (sağdan sola) Harran Universiteti Rektoru Prof.Dr. İbrahim Xəlil Mutlu Prof.Dr. Babək Qurbanova plaket təqdim edərkən. 4.06-2013 / Şanlıurfa

Doqquz iyun ərəfəsinə yaxın günlərdə mən də sakit durmayıb ədəbiyyatçı alim professor Kamil Vəli Nərimanoğluna, Qəzənfər Paşayevə, Mustafa İsgəndrzadəyə, Xalq şairimiz Zəlimxan Yaquba zəng edib nəhəng alimimiz, nəcib insan Babək Qurbanov haqda məqalə yazmalarını təvəqqə edirdim. Bütün bu davranışlarım Babək Qurbanova sürpiriz etmək, onu ürəkləndirmək, bu fani dünyada yalnız – yalnız olmadığını isbatlamaq məramımdan irəli gəlirdi. Xatirimdədir ki, bu sətirin müəllifi də olmaqla Kamil Vəliyev (Bax: Şəkil № 174) və Qəzənfər Paşayev (Bax: Şəkil № 175) uzun illərə dayanan gənclik dostları olan Babək Sarıvəlli haqda mükəmməl yubiley məqaləsi ilə xalqımızı məlumatlandırmış oldular.

Şəkil № 175. Kamil Vəli Nərimanoğlu (1946-2023)

Şəkil № 176. Qəzənfər Paşayev (1937 -)

Bir xatirə: 2009 ilin isti avqust günlərin birində Babək müəllimi ziyarət etmək məramı ilə İslam Səfərli küçəsindəki ata ocağına getmişdim. Evdə olduğuna çox sevindim. Osman qağanın bir zamanlar çalışdığı orijinal masa olan böyük otaqda Babək müəllimi ziyarət etmənin həzzini yaşayırdım. Solmaz xanımın dəmlədiyi pürrengi çayı böyük billur stəkanda içə-içə Ərzurumdakı növbəti fəaliyyətimizin planları haqda fikir mübadiləsi edirdik. Nə xoş anlar idi o günlər. Söhbət sırasında hər iki dostları görüşdürmək məramı ilə hörmətli alimimiz Qəzənfər Paşayevə zəng etdim. Əl telefonunda səsini duyduğum anda, Babək müəllimlə bir yerdə, Osman Sarıvəlli ocağında olduğumu bildirdim. Və telefonu Babək müəllimə verdim. Xoş söhbətin yekununda anladım ki, Qəzənfər müəllim də bizlə görüşmək arzusundadır. Və qərarlaşıb “Fəvvarələr bağı”nda görüşümüzü gerçəkləşdirdik. Bu görüşü əbədləşdirmək üçün hətta xatirə fotosu da çəkərdik. (Bax: Şəkil № 177)

Şəkil № 177. (sağdan sola) Prof. Dr. Babək Qurbanov, Prof.Dr. Qəzənfər Paşayev, Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev / “Fəvvarələr bağı” - Bakı 2007

Babək müəllim böyüklə-böyük, kiçiklə-kiçik rəftar edə bilən əsl insan-övladı idi. Çünki insana dəyər verməyi bacaran şəxsiyyət idi. Bu xasiyyət təbiətindən, xarakterindən, canından, iliyindən, damarından, qanından, ən əsası isə genindən irəli gəlirdi. Ona görə də təmənnəsiz olduğu üçün böyüklü-kiçikli hər kəs ona hörmət bəsləyərdi, xidmətində olmağı arzu edərdilər. Çünki təməli doğru atılmış, bünövrəsi sərrast qurulmuşdu Babək müəllimin. Əqidəsi dürüst, məsləyi düz, gözü-könlü tox olan bu vətəndaşımızın sovet məkanında, 25 il qardaş Türkiyə Cumhuriyyətində alnıaçıq, üzuağ, möhtəşəm çalışmaları sayəsində əldə etdiyi uğurları ilə ana Vətənmizə gətirdiyi şan-şərəfin sayı-hesabı yox idi. Özü də unutmuşdu bu uğurların sayını. Sadəcə vicdanla xidmət etmək, onu yetirən xalqına başucalığı gətirmək Sarıvəlli ocağının bu “şahəsəri”nin yeganə amalı idi. “Türk Dünyası Xidmət Mükafatı”nı da 2015-ci ildə təqdim etmələri bu qeyd etdiklərimin isbatıdır.

Belə yaşadı bir ömür boyu. İctimai-siyasi quruluş dəyişsədə o dəyişməz qaldı. Olduğu kimi göründü, göründüyü kimi də doğru-dürüst, sözü bütöv, özü bütöv bir insan kimi, şərəfini, ləyaqətini, mənliliyini ən əsası isə insanlığını qorumağa nail oldu. Bu səbəbdən dolayı da onu tanıyanlar Babək müəllimin adı çəkildiyi yerdə qeyri-iradi üzlərinə xoş bir təbəssüm qonurdu. Çünki elm dünyasında hər kəsə əl tutmağa, yardım etməyə çalışardı Osman oğlu Babək. Bəzən məhdud maddi imkanı ilə hətta ədəbiyyata və elmə yeni qədəm basmış istedadlı vətən evladlarının kitabının və ya elmi məqalələrinin yayınlanmasına öz köməyini əsirgəmədiyini də müşahidə edirdim.

Bir ay Bakıda məzuniyyətdə olduğu zaman vaxt tapıb uşaqlıq illərinin futbolçu dostları; fizika-riyaziyyat elmləri doktoru, Hafis Paşayevlə, böyük qardaşı Azərbaycan Respublikasının əməkdar elm xadimi, akademik Arif Paşayevlə də çalışdığı ali qurumlarda; Milli Aviasiya Akademiyasında ziyarət etmək, nəzərdə tutduğu planlar arasında yer alırdı. Çünki ataları Mir Cəlal Paşayevlə Osman Sarıvəllinin dostluğu kiçik övladlarına da yansımışdır. Bu dostluğun bünövrəsi sağlam təməli üzərində və təmənnəsiz atıldığı üçün uzunömürlü oldu. (Bax: Şəkil № 178)

Şəkil № 178. Prof.Dr. Babək Qurbanov, Akademik Arif Paşayev

Babək müəllimin Azərbaycanın böyük sənət adamları ilə tanışlığı sadəcə vətənimizlə məhdud deyildi. Digər ölkələrin Rusiya, Qazaxıstan, Türkiyə kimi məmləkətlərin şəxsiyyətləri ilə də bu tanışlığı davam etdirildiyinin şahidiyəm. Türkiyənin ən böyük saz virtuozu, Türkiyə Böyük Millət Məclisinin keçmiş üzvü olmuş Arif Sağ, 2011-ci il 15 aprel tarixində Gaziantep Universitetində konsert vermək üçün Konservatoriyamıza etdiyi ziyarət zamanı bu günü əbədləşdirmək üçün Ayhan Kılınçın foto çəkiminə də nail olduq. Bu görüşümüzü dəyərləndirib “Miskin Abdal Ocağının El Sənətkarları” adlı kitabımı bu böyük sənətkara hədiyyə verməkdə əsas məqsədim Türkiyə-Azərbaycan mədəni əlaqələrinin inkişafında kiçik bir xidmət etmək məramından irəli gəlirdi. (Bax: Şəkil № 179)

Şəkil № 179. (sağdan sola) 1.Prof.Dr. Babək Qurbanov, 2. Tanınmış kaman ustası Hacı Çiçək (*ləqəbi Gavur Hacı*), 3.Türkiyənin məşhur bağlama ustası Arif Sağ, 4.Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev. 15.05 – 2011 Qaun TMDK.

Babək müəllimin TÜRKSÖY, Beynəlxalq Türk Mədəniyyəti təşkilatının baş katibi Düsen Kaseinovla da tanışlığının kısa tarixcəsinin canlı şahidiyəm. 1991-ci il 19-24 fevral tarixində Qazaxıstanın paytaxtı Alma-ata şəhərində, Kurmankazı adına dövlət konservatoriyasında təşkil olunmuş “İfaçı-Musiqçilər üçün ənənəvi musiqi təhsilinin keyfiyyəti” adlı bölgəsel elmi praktik konfransında iştirak etiyim vaxtda (*Prof. Dr. Fəttah Xalıqzadə, Sənətsünaslıq namizədi Fuad Əzimli, Türkiyədən Süleyman Şenel də bu simpoziuma qatılmışdılar*) öyrəndim ki, hörmətli alimimiz Babək Qurbanov da Azərbaycan mədəniyyətini təmsil etmək üçün bu tədbirdə iştirak etməli imiş. Bakıya gəldiyimdə Babək müəllimə məlumat verdim və ona xüsusi dəvətnamə də göndərildiyini söylədiyim zaman bu barədə heç bir məlumatının olmadığını dedi. Bu səbəblə də konfransa nədən qatılmadığımı anladım. Qeyd etməliyəm ki, o zaman konservatoriyanın rektoru vəzifəsində çalışan məşhur skripkaçı Prof. Dr. Düsen Kaseinov idi.

Bu əhvalatfdan uzun illər keçməsindən sonra nəhayət 15-17 noyabr 2012-ci il tarixində Türk Ocaklarının 100 illiyi münasibəti ilə Ankara Böyük Şəhər Bələdiyyəsi və TÜRKSÖY təşkilatının işbrliyində düzənlənən beynəlxalq simpoziumda Babək müəllimlə Düsen

Kaseinovu tanış etmək şərəfinə nail oldum. Bu tanışlığın simgəsi kimi yeni yayınlanmış “Koroğlu Havaları” isimli kitabıma “ön sözü”nün müəllifi olduğu üçün rus dilində avtoqraf yazıb Düsen Kaseinova təqdim etməsini Babək müəllimdən xahiş etdim. Bu avtoqraf yazısı təbii ki, Babək Qurbanovla Düsen Kaseinovun tanışlığına bir vəsilə oldu. Dəyərli oxucularımıza təqdim etdiyimiz şəkil həmin simpoziumun açılışı ərəfəsində çəkilmiş bir xatirədir. (Bax: Şəkil № 180)

Şəkil № 180. (sağdan sola) 1. Prof. Dr. Babək Qurbanov, 3. TÜRKSÖY beynəlxalq təşkilatın başçısı Düsen Kaseinov, 4. Prof. Dr. İlqar İmamverdiyev, 5. TÜRKSÖY beynəlxalq təşkilatın Azərbaycan təmsilçisi Elçin Qafarlı.

Onu da qeyd etməliyəm ki, Babək müəllimin Üzeyir Hacıbəyli adına Azərbaycan Dövlət Konservatoriyada təhsil aldığı sənət, skripka aləti üzrə idi. Fəqət Qazaxıstana taxıl yığımında (1960-cı ildə) bir çox tələbələrlə birlikdə iştirak etdiyi günlərdə ani bir qəza nəticəsində at arabasından yerə düşən Babək müəllimin sağ qolunun üzərindən arabanın təkəri keçmiş, bu səbəblə də həkimlərin tövsiyəsi ilə skripkanı profesyonel çala bilməyəcəklərinin raporunu vermişdilər. Buna görə də Babək müəllim təhsilini musiqi nəzəriyyəsi üzrə davam etdirmiş, və musiqişünas ixtisası üzrə konservatoriyadan (1962) məzun olmuşdur. Düsen Kaseinov da profesional skripka sənətçisi olduğu üçün Babək müəllimlə eyni məsləkdaş idilər. Əslində hər ikisini tanış etmənin səbəbi də skripka alətinin ifaçılıq məsələlərini hər iki musiqçinin mükəmməl bilməsi ilə əlaqədar idi.

Babək müəllim qardaş Türkiyə universitetlərində və ya digər qurumlarda fəaliyyət göstərən elm adamlarının uğurları ilə fəxr edən, bu insanların sevincinə sevinən, dərdinə qəmlənib-kədərlənən həssas təbiətli bir insan kimi bu gün də gözlərimin önündə canlanmaqda, xəyalımda yaşamaqdadır. Üzü nurlu bu insanın xəyalı ömrümə qızıl hərflərlə həkk olub.

Tanınmış bioloqşünas alim dosent dr. Yusif Zeynalov Universitetimizdə çalışmaqda bahəm həmdə Gaziantep Böyük Şəhər Bələdiyyə başçısı Asim Gözəlbəyin məsləhətçisi vəzifəsində xidmət etdiyi zaman 2008-ci ildə Ankarada yayınlanmış 614 səhifəlik “Gaziantep Çiçəkləri” adlı kitabına məqalə yazmaq üçün bir nüsxəsini Atatürk Universitetində çalışan Babək Qurbanova poçta ilə göndərdim. Qısa zamanda Ərzurumun yerli qəzetlərinin birində bu qiymətli kitab barədə mükəmməl bir yazını mənə göndərdiyi zaman məqaləni Yusif müəllimə təqdim etdim. Bu tanışlıq həmin kitab və o məqalə sayəsində gerçəkləşdi.

Şərəfli xidmətlərinə inamın nəticəsi idi ki, Böyük Şəhər Bələdiyyəsinin əmri ilə Antepdə Botanik Bağçasını qurmaq vəzifəsi də məhz, yabancılıq statusunda çalışan, əslən Gədəbəyli olan Yusif müəllimə həvalə olunmuşdur. Gecə-gündüz əzimlə, inamla çalışma nəticəsində Botanik Bağçasının rəsmi səviyyədə açılış mərasimi də oldu. Bu fərəhləndirici xidmətə ürəkdən sevinən Babək müəllimlə məsləhətləşib Botanik Bağçasının müdürü vəzifəsində xidmət göstərən Yusif Bəyi məqamında ziyarət etmək qərarına gəldik. Bu gözəl qurumda və bağçada çəkilmiş şəkillər də həmin əlamətdar günün bir xatirəsidir. (Bax: Şəkil № 181, Şəkil № 182)

Şəkil № 181. (sağdan sola) Prof.Dr. Babək Qurbanov, Gaziantep Botanik Bağçasının qurucusu
Dos.Dr. Yusif Zeynalov, Prof.Dr. İlqar Cəmiləoğlu

Şəkil № 182. (sağdan sola) 1. Prof.Dr. Babək Qurbanov. 2. Gaziantep Botanik Bağçasının qurucusu
Dos.Dr. Yusif Zeynalov, 3. Prof.Dr. İlqar Cəmiləoğlu.

16 Noyabr 2011 tarixində Gaziantep Universiteti Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyası və Fən-Ədəbiyyat Fakültəsi işbirliyi və Prof.Dr. Ruhi Ərsoyun təşkilatçılığı ilə düzənlənən “Azərbaycan – Türkiyə Əlaqələrində Ədəbiyyat, Sənət, Kültür və Musiqi” adlı elmi toplantı səbəbi ilə Azərbaycandan millət vəkili, Şöhrət ordenli şair Sabir Rüstəmxanlı, Azərbaycan Türk Qadınları Birliyi Başcısı Tənzilə Rüstəmxanlı və sənətçi, yazar, tənqidçi Əhməd Şəfəq də bu mərasimə dəvət olunmuşdu. Hörmətli alimimiz Babək Qurbanovun adı da keçən afişada, (“Sanko” xəstəxanasında qəlbindən yeni anju olması səbəbilə) təəssüf ki, bu mövzuda çıxış etməsi imkansız idi. Bu təqdim etdiyimiz şəkil həmin toplantıdan öncə foto ilə əbədiləşdirilmiş xatirədir. (Bax: Şəkil № 183)

Şəkil № 183. (sağdan sola). 1. Müğənni Əhməd Şəfəq, 2. Prof.Dr. Babək Qurbanov, 3. Prof.Dr. İlqar Cəmiləoğlu, 4. Xalq şairi Sabir Rüstəmxanlı, 5. Tənzilə Rüstəmxanlı, 6. Sənətsünaslıq namizədi, sənətçi doktor Hakan Tatyüz, 7. Türkiyə Böyük Millət Məclisinin deputatı Prof.Dr. Ruhi Ərsoy

Bir neçə il öncə bir beyt yarandı ay dayı. Kimsəyə deməmişəm. Bu yazımda ruhuna ərməğan olsun:

*“İnsanların mədəsi, hər loxmanı həzm edər,
Bəni-insan bir tikə, qara torpaq həzm edər.”*

Özün bu fani dünyada olmasan da xəyalımda, ruhumda yaşayırsan. Rüyalarımda görsənirsən bəzən. Cismi-canın 80 yaşında qalsa da, mənim fikrimdə, düşüncəmdə 83 yaşa doğru yön almaqdasan, ay dayı! Hər dəfə Sizi təbrik etməkdən şövq alırdım, zövq alırdım. Qeyb olub getdiyin üçün bu dəfə özüm-özümü nisgilli qəlblə könül sinqınlığı ilə “təbrik edirəm”, mənim Babəkım, qardaş timsallı Babəkım, unudulmaz əziz Babəkım. Çünki qəlbimdə, canımda, xəyalımda, düşüncələrimdə yaşamaqdasan ey böyük şəxsiyyət, ey nəcib – nurlu insan. İnsanlığın lap əlası, insanlığın şah əsəri Osmanoğlu Babək Sarıvəlli. Ruhun şad uyuduğun mübarək məkan cənnət olsun!!!

İlqar Cəmiləoğlu İmamverdi

Sənətşünaslıq Elmləri Doktoru,

Üzeyir Hacıbəyli adı.na Bakı Musiqi Akademiyasının professoru
Qaun TMDK, Türk Xalq Musiqisinə Xidmət mükafatçısı

06.06.2021

11.BABƏKSİZ GƏLƏN NOVRUZUM¹⁹

Şəkil № 184. Babək Osmanov (1939-2019)

Bahar gələndə insanlar sevinər, deyib-gülmək, şənlənmək istər. Gülü görüb oxuyar şeyda bülbül. Vəcdə gəldiyini əsrarəngiz səsləriylə izhar edər sarı bülbüllər. Mənim aləmində isə sarı bülbüllər gülsüz qalıb üç il ötən o bahardan bəri. Novruzdan 7 gün sonra martın 28-də üzleşdiyim o ağır itki üzündən. Babək Qurbanov adında bir Vətən oğlumuzu, professorumuzu, estetikçi-musiqişünas alimimizi qeyb etdik o gün. Şəxsiyyəti və özü gözəl, təbiəti saf, pak əxlaq sahibi, doğru-dürüst, insanpərvər Osmanov Babək Sarıvəllim... Yerin görsənir, ətrafım bomboş, kimsəsiz qaldım, ürəyim, həmdəmə, könül dostum, mənəvi qardaşım, böyüklüyünü, ağıllığını, ağırlığını, sabballığını əsirgəməyən Babəkım! Özümü heç cür ovuda bilmirəm. Çünki itki böyük, çəkmək ağırdır bu dərdi. Köməyə gələnim yox, yardıma çatanım yox, elmi bilgilərinə tamarzı qalmışam 3 ildir. Məni elmi söhbətlərlə danışdıranım yox, daha bezmişəm xiffət çəkməkdən, inciyib küsmüşəm bu həyatdan, barışdıranım yox. Babəksiz dostlarım indi olub xiffət, səbrsizlik, dözümsüzlük. Nə qədər ağırdır dost itgisi, uyuşa bilmirəm, barışa bilmirəm bu həqiqətlə. Özüm-özümlə də küsgün kimiəm. Bəlkələrin dəryasında ləngər vurmaqdayam. Heyif səndən, a Babəkım, Osmanovlum, Sarıvəllim!

Neçə insana elminlə mayak oldun, işıq saçdın ömür-gün yoluna. Aydınlıq gətirdin, sevinc bəxş etdin həyatına, səni yaxından tanıyanlara. Onların ürəyində xəyalında yaşamaqdasan.

¹⁹ Bax: 525-ci qəzet, 29.03 – 2022; <https://525.az/news/189630-babeksiz-gelen-daha-bir-novruzum-ilqar-cemiloglu-yazir>

Ən əsası odur ki, heykəlləşmişən qəlbimizin müqəddəs məkanında. Gül kimi yaşadın, saf, məğrur yaşadın, büllur həyat yolçuluğun oldu. Özündən başqasına əziyyət vermədin. Nur kimi bərq vurdun ömrümüzdə, a Babəkim, Osmanoğlum, Sarıvəllim! Keçən günə gün çatarmı, calasam günü-günə? Təəssüf ki, calasam da o gözəl günlər xatirələrə dönüdü xəyalımda. İndi heç kimim yox, bir kimsənəm yox. Sənin yerini tutanım yoxdur daha. Ola da bilməz. Çünki nadir idin, bir idin, pir idin, nur idin, bir inci idin, birinci idin ömür salnaməmin ilk səhifəsində.

Şahanə gəzirdim, şən-şux dolanırdım, ürəkli, zirəkli olurdum səninlə! Sənsizliyin xiffətini çəkməkdəyəm, a Vətən oğlu Babəkim, Osmanoğlum, Sarıvəllim!

Hamımız üçün əziz idi professor Babək Qurbanov. Hara qədəmi dəyirdi, huzur, əminamanlıq yaradırdı. Barış elçisi idi Babək müəllim. Xoşbəxtlik simvolu idi öz cismində, öz varlığında, öz həyatı ilə örnək idi bizlərə: hər rəftarında, hərəkətlərində, sözlərində, məhəbbətlə baxan gözlərində. Soldu getdi, qürub etdi, qərq oldu sonunda qara torpaqlara, məyus etdi bizi. İzləri qaldı ömür yolumuzda o saf, təmiz mübarək qədəmləri ilə.

Təvazökarlıq timsalı idi Babək müəllim. Heç özünü tərif etməzdi, qürurlanıb öyünməzdi. "Ağac bar gətirəndə başını aşağı salar" demişlər. Babək müəllim də insanlıq bağının bar gətirən bəhrələrilə; məqalələrlə, kitablarla, başını aşağı saldı, böyük xalqın qarşısında müti oldu, təvazökarlığı ilə fərqləndi hər kəsdən. Xidmətinin hələ az olması düşüncəsində idi Babək müəllim. Nə qədər yazıb yaratdısa, az hesab etdi. Ona görə də başı dik gəzmədi, boynubükük görkəmi qaldı gözlərində. Başını aşağı endirib elm axtarışında, kəşfiyyatında idi, gecə-gündüz demədən.

Üç il keçib aradan axtarıları dayanıb, elmi yeniliklərin bulaq gözü quruyub öz məcrasında. Bu bulağın adı Babək Qurbanov idi. O narahat döyünmələr, çırpınmalar daha 3 ildir, dayanıb. Ürəyimdə matəm tutub gecə-gündüz yaşayıram onsuz - Babək Qurbanovsuz. Bu yaşamaqımı? Belə ömür sürməkməi olar heç? Sağlığında rəsmi çəkildi Gaziantep Universitetinin istedadlı rəssamı sənətşünaslıq namizədi Məhəmməd Əliyev tərəfindən. Son boyalı rəsm oldu Babək müəllim üçün.

Həyatla vidalaşmadan 3 il öncə, 2016-cı ilin bahar mövsümündən öncə fevral ayında "Qürbətətin musiqisi" adında filmi çəkildi. Gaziantep Universitetinin kinoşünaslıq fakültəsində, bir zaman dərs dediyi Bəkir Yolaçan (*Bax: Şəkil № 185*) adlı vəfalı tələbəsinin təşəbbüsü ilə. Bu filmi ilə də Azərbaycanımıza ən qiymətli töhfəsini ərməğan etməyə nail oldu ssenarist övladımız. Bax: <https://www.youtube.com/watch?v=Tni-zFFyfQI&t=464s>

Şəkil № 185. "Qürbətətin musiqisi" adlı bəlgəsəl filmin ilk primyerasında filmin rejissoru Bəkir Yolaçan, müəllimi Babək Qurbanova mükafat təqdim edərəkən. Qaziantep Universiteti kitabxanasının film salonu. 15.02 – 2016

Necə sevinirdi Babəkimiz. Bilirdiki bu film onun 80 illik həyatının yığcam salnaməsidir. Buna da şükür edirdi ki, gənc nəsil biləcək, xatırlayacaq onu bu filmə baxmaqla, böyük alim,

nəhəng şəxsiyyət olmadığını anlayacaqlar. Özü bu fani dünyada olmasa da, əməlləri xoş xatirələrlə yaşadacaq onu sevənlərin, vəfalı insanların könül dünyasında.

Şəkil № 186. Babək Qurbanov, ssenarist tələbəsi Bəkir Yolaçanın çəkdiyi “Qürbətın musiqisi” adlı bəlgəsəl filmin primyerasını seyr edərkən. Qaziantep Universiteti kitabxananın film salonu 15.02 – 2016

Şəkil № 187. Babək Qurbanov, onun haqda çəkilməmiş “Qürbətın musiqisi” adlı bəlgəsəl filmin primyerasını seyr edərkən (*sağdan sola*) 1. Babək Qurbanov, 2. İlqar Cəmiləoğlu, 3. Firuzə İmamverdi. Qaziantep Universiteti kitabxananın film salonu 15.02 - 2016

Babək müəllim tək təskinliyi onda tapırdı ki, sağlığında 53 kitabı, 700 məqaləsi xalqımız üçün töhfə oldu. İnanırdı ki, gənc nəsil elm adamları bu yazılardan faydalanıb ruhuna Fatihə oxuyacaqlar. Hələ sağlığında rəhmət qazanmışdı çəşqun çalışmasıyla, xeyirxah, təmənnasız, savab əməlləri ilə taxt-tac qurmuşdu mənəvi dünyamızda Babək Osmanəoğlu.

Çox səbrli idi, həyalı gəzirdi, namus-qeyrət mücəssəməsi idi. Bu insani dəyərləri bir otaqda çalışdığımız Qaziantep Universitetinin Konservatoriyasında dəfələrlə müşahidə etmişdim. Heyrət edirdim bu ədəb-ərkana, mərifətə, ailəsindən aldığı tərbiyəyə, onu yetirən Qazax elinə. (*Bax: Şəkil № 188*)

Şəkil № 188. Babək Qurbanov və atası Osman Sarıvəlli

Azərbaycan adında bir məmləkətin özü idi Babək müəllim. Mədəniyyətimizi, ədəbiyyatımızı, estetika elmimizi, musiqişünaslığımızı yorulmadan, usanmadan qazandığı uğurları ilə layiqincə təmsil edirdi Babək müəllim. Bütün ruhu, canı, qanı ilə bağlı idi doğma Vətəninə, Qazax elinə, 2-ci Şıxlı kəndinə.

Ömrün son mərhələsində xəstəliyinin tüğyan etdiyi 2018-ci ilin may ayının 21-də, Ramazanın bir mübarək günündə qurban kəsmək məramı ilə diləklərimizin qəbul olunması üçün Ökkeşiyyə Həzrətlərinin uyuduğu müqəddəs ziyarətgaha yollandıq. Xatirini əziz sandığı, etibarlı dostu - fotoqrafçı Ayhan Kılınçla birlikdə Babək müəllimi də müqəddəs məkana aparıb dua etdik ki, tezliklə sağalıb elmi fəaliyyətinə davam etsin. Oxucularımıza təqdim etdiyimiz şəkillər o duyğulu anların görüntüsüdür. (*Bax: Şəkil № 189, Şəkil № 190*)

Şəkil № 189. Babək Qurbanov Ökkeşiyyə Həzrətlərinin türbəsini ziyarət edərkən 21.05-2018

Şəkil № 190. Ökkeş Həzrətlərinin ziyarətgahında Ayhan Kılınç əziz dostu Babək Qurbanova sağalması üçün sidqinən dua edərkən. 21.05-2018

May ayının sonlarında, daha ümidimizin tükəndiyi ərəfədə, ağırlarının şiddətləndiyi, naəlac, çarəsiz qaldığı bir gündə: *"məni Vətənimə apar ay qağal!"* - dedi. Götürdüm Azərbaycanıma, qəmli-kədərli ruhumla. Bir də heç zaman görə bilməyəcəyimi anlayırdım.

“Sən Vətənə gəldin, mən sənə həsrət,
Bir də görüşərik, nəsib ya qismət.”

O həyəcanlı anlarda Heydər Əliyev Beynəlxalq Aeroportunda Babək müəllimi qarşılayan etibarlı, dəyərli şairimiz Musa Ələkbərli idi... Kaş belə qarşılaşma mərasimi heç olmayaydı:

Əzizim olmayaydı,
Sarılıb solmayaydı.
Bir ayrılıq, bir ölüm,
Heçbiri olmayaydı.

Haqq dünyasına qovuşanda da doğma Vətənini seçdi, 2-cı Şıxlı elinin ailə məzarlığına töhfə etdi şirin canını. Nəhayət ki, son niyyətinə qovuşdu. Çünki bu mübarək ziyarətgahda qardaşı professor Rafiq Qurbanov və atası Osman qağamız uyuyurdu. Onların yanında özünə yer etməklə sanki bir təskinlik, rahatlıq tapdı haqq dünyasında. Daha bir and-qəsəm yeri oldu bu əbədi istirahətgahda. Onu unuda bilməyənlər hərdən ziyarətinə gələr nisgilli qədəmlərlə, mübarək məzarına, jalə gözyaşı timsallı qızıl gül dəstəsi səpərlər hər dəfə.

Ayrı-ayrı ata-ananın övladları kimi doğulsaq da, yaşımız çox fərqli olsa da, ruhumuz, fikrimiz, düşüncəmiz, amalımız, əqidəmiz bir idi, xoşməramımızın adı insanlıq idi, insanlıq aləminə təmənnəsiz xidmət idi. Mənəvi cəhətdən sənin insanlığını tamamlamağa çəhd edirdim, a Babəkim, Sarıvəllim! Fəqət Sən məni bütövlük fəlsəfəsi adlı örnək olası ilahi dünyanla bir final akkordu ilə “Babək Qurbanov” adlı simfonik əsərlə tamamlamış oldun, nəyazıqki. Anlayanlar üçün qüdrətli idin elminlə, fəhminlə, möhtəşəm yaradıcılığınla, zəngin bilgilərlə, mindən fəzlə elmi ərməğanlarınla.

Sadəcə Ruhuna Fatihə oxumaqla mənəvi təskinlik tapıram. 28 mart 2019-cu il tarixində köç karvanını çəkib getdiyən dərğahına ərməğan olsun bu Fatihələr, əzizim Osmanoğlu Babəkim! Nurlu siman gözlərimdə yaşamaqdadır. Allaha əmanət ol deyirəm, Ruhun şad olsun, ey böyük insan, ustadların nəhəng ustadı!

İlqar Cəmiləoğlu İmamverdiyev
Sənətşünaslıq elmləri doktoru,
Bakı Musiqi Akademiyasının və
Qaziantep Universiteti Türk Musiqisi
Dövlət Konservatoriyasının professoru.
Türk Xalq Musiqisinə Xidmət Mükafatçısı.

12.ƏSL İNSAN UNUDULARMI?²⁰

Şəkil № 191. Prof.Dr. Babək Osmanov (1939 -2019)

²⁰ Bax: 525-ci qəzet, 09.06 – 2022; <https://525.az/news/194393-esl-insan-unudularmi>

Başlıqdakı suala cavab düşünərkən ağıma ilk gələn insanlardan biri dəyərli alim və görkəmli şəxsiyyət Babək Qurbanov olur və dərhal bu qənaətə gəlirəm: Heç zaman unudulmaz! Çünki belə unudulmazlardan olan Babək Qurbanov xalqımızın əsl övladı idi. Namuslu, doğru-dürüst, insanlığın parlaq nümayəndəsi, işıqlı zəka sahibi Osmanoğlu Sarıvəlli yadigarı, əsl ziyalılığın timsalı idi Azərbaycanımız və Türkiyəmiz üçün. Estetika elminin mayacağı, musiqişünaslıq elmimizin dayağı, təməli, özülü idi. Ömrünü sadəcə elmə həsr etməklə ülviləşmişdi, Türk dünyasına və Batı dünyasına xidmət etmək məramı idi və bunu uğurlu əməlləri ilə bacardı. Bu məramla yaşadı, bu amalın daşıyıcısı, öndəri oldu ömür boyu. Öz adının sərkərdəsi idi elm cameəmişdə. Xocaların xocası oldu həm Atatürk Universitetində, həm də Qaziantep Konservatoriyasında. Nə məmurlarımız unutdu, nə müəllimlərimiz, nədəki Babək müəllimdən dərs almış etibarlı tələbələrini. Yeri hiss olunur daima.

Səhhəti ilə bağlı sözləşməsi uzadılmadıqda həvəsdən düşmədi, yenə çalışdı, yazdı, yaratdı elmi məqalələrini, yayınladı, son 52-53-cü kitablarını bitirməyə çalışdı. Və ömrünün son kitab adlı final akordunu vurmaqla bitirə bildi. Belə ülvə məramla ömrünü başa vurdu.

Könül sındırmaqdan çox uzaq idi. Ona görə də hər bir həmsöhbətinə yalnız xoş sözlər, ümidləndirici, həvəsləndirici sözlər söyləməklə tərif-müqabilinin qəlbində inam oyadır, ruhunu işıqlandırır. Hər bir tələbəsinin uğurunu görməkdən çox sevinirdi. Çünki qəlb böyük, düşüncələri intəhasız, məfkurəsi geniş idi. Nə yerə, nə göyə sığan idi əsl insanımız-Babək Osmanoğlu Qurbanov. Xalq şairimiz Osman Sarıvəllinin övladı olmaq şərəfinin yükünü müdam çalışmasıyla sübut etdi. Əsilzadə övlad idi təbiətən, əsillikdən yoğrulmuşdu nütvəsi, mayası, geni, qanı. Çünki Səyalı ana kimi müqəddəs ananın xeyir-duasını almışdı körpəlikdən. (*Bax: Şəkil № 192*)

Şəkil № 192. Babək Qurbanov anası Səyalı Sədi qızı

Başucalığı gətirdi öz ardıcıl çalışmasıyla, mübarək əməlləri ilə ana Vətənimiz Azərbaycanımıza. Onu tanıyanlara, sevənlərə, hörmət bəsləyənlərə nümunə oldu. İnsanlıq nə olduğunu şəxsində öz xarakteri və təbiəti ilə elm dünyamızın nümayəndələrinə örnək hərəkətləri və nəzakətli rəftarı ilə göstərə bildi. Çünki əqidəsi saf, məsləki pak, məramı munis, xeyalları ülvə idi Babək Osmanoğlumuzun.

Haqq dünyasına qovuşmadan öncə bilərdimi ki, Azərbaycan xalqı Qarabağ zəfərini qazanacaq? Ağlasığmaz bir xəstəlik - "Covid 19" adlı qorxunc bir bəla bu dünyamızı işğal edəcək? Əfsanələrdə olmayan hadisələr başımıza gələcək. Birincisinə sevindik, Qarabağımız işğaldan azad olundu Baş Komandanımızın əmri ilə igid, qəhrəman əsgərlərimizin, qazilərimizin mübarizliyi sayəsində. Neçə min şəhidimizin qanı-canı bahasına xilas oldu Azərbaycanımız. Kaş bu qələbəni görəydi Babək müəllim. Çox arzu edirdi Qarabağımızın zəfərini, Azərbaycan və Türk dostluğunun dünyaya hayqıran çöşgülu sədalarını...

Bu il martın 27-dən 28-nə keçən gecədə yuxuma gəldi əzizimiz Babək müəllim. Sərsəm ayılıb fikrə getdim: *"bu gün Haqqın rəhmətinə qovuşduğu gündür. Nə etməliyəm?"* - deyər düşüncələr aləmində xeyalə daldım. Nəhayət tapdığıma sevindim. Bu gün xor dərindən viza imtahanı idi. Qərara gəldim ki, onsuz da bir aydır Türkiyəmizin "İstiqlal marşı"nın dirijorluğunun sirlərini öyrətmişəm. Öncə tələbələrini bir dəqiqəlik sayqı duruşuna qaldıraram və ardından mənim şefliyimlə birlikdə xor halında oxuyub imtahana başlayaram. Planım yerinə düşdü. Tələsik konservatoriyada keçmiş fotoqrafçımız, Babək müəllimin etibarlı dostu Ayhan Kılınça fikrimi bəyan etdim. (*Bax: Şəkil № 193*)

Şəkil № 193. Babək Qurbanovu fotolarda əbədləşdirən Ayhan Kılıç

Və bir videogörüntü çəkməsini xahiş etdim. 10:30-da imtahan üçün “D.14” nömrəli sinfə girdiyim zaman məramımı tələbələrimə də bildirdim. Hər kəs gözləmədiyi bu təklifimi qeyd-şərtsiz qəbul etdi. Babək müəllimi anmaq - ruhunu şad etmək üçün əl işarətimlə hər bir tələbə əsgər kimi eyni anda cəld ayağa qalxdı. Bir dəqiqəlik sükunətdən sonra pianoda Kiçik oktavanın "Sol" və I oktavanın "Do" səslərini vurub məqama keçdim. Hamı birlikdə dirijorluq edə-edə xor halında oxudu və Ayhan bəy də kameraya aldı. Babək müəllimin anım gününü təqdim etdiyim bu görüntüdən alınan şəkli dəyərli vətən övladlarımıza çatdırıram. (*Bax: Şəkil № 194*)

Şəkil № 194. Babək Qurbanovun Haqqın rəhmətinə qovuşma gününə münasibəti ilə “İstiqlal marşı” ilə anım tədbiri. 28.03 – 2022 Qaun TMDK “D.14”

Babək müəllimin anım günü tədbirləri Gaziantep konservatoriyasının müəllim və tələbələrinin birlikdə hazırladıqları daha iki konsertlə gerçəkləşməsi mənim üçün sürpriz oldu. 30 mart 2022-ci il tarixində keçmiş müdirimiz - Sənətsünaslıq namizədi Hakan Tatyüzün (*Hakan Bəyin elmi rəhbəri Babək Qurbanov idi İ.İ.*) Gaziantep Universiteti, Atatürk Kültür Mərkəzində təşkil etdiyi "Məzuniyyət törəni" adlı konsertin bir məqamında Babək müəllimin rəsmi orkestr və xor üzvlərinin arxasından yansıtılması səmimiyyətimlə etiraf etməliyəm ki, qeyri iradi məni çox həyəcanlandırdı. Kədərləndiyim üçün duyğularım hakim ola bilmədim. Gözlərimdən damlalar, ürəyimdən nisgil dolu qara qanlar axa-axa oğlum Əliyə bu görüntünü qiymətli oxucularımız üçün çəkməsini xahiş etdim. Təqdim etdiyimiz həmin görüntü Babək müəllimin ruhuna vəfa borcunun, etibarın göstərgəsidir. (*Bax: Şəkil № 195*)

Şəkil № 195. Gaziantep Konservatoriyasının müəllimi, sənətçi doktor Hakan Tatyüzün düzənlediyi "Məzuniyyət Törəni" 31 mart 2022-ci il

Babək müəllimin 3-cü anım günü bu il mayın 13-də yenə Qaziantep Universiteti Atatürk Kültür Mərkəzində oldu və bunu oxucularımızla paylaşmaq istərdim. Professor Əfqan Zəki Salehin tələbələri ilə birlikdə Fəxri Çepik bəyin yardımı və müdirimiz Prof. Dr. Zinnur Gərəyin təşkilatçılığı ilə düzənlədiyi "Hasat Zamanı" adlı konsert Babək Osmanogluna vəfa borcunun daha bir rəmzi oldu. Bu konsertdə diqqətimi çəkən Babək Qurbanovun "Xatirə" və "Şəhidlər" adlı iki əsərinin skripka və fortepianoda səsləndirilməklə bərabər həm də rəsmnin titrdə yansılması idi. (*Bax: Şəkil № 196*)

Şəkil № 196. "Hasat Zamanı" adlı konsertdə Babək müəllimin "Xatirə" və "Şəhidlər" adlı əsəri səsləndirilərkən

Oxucularımıza bir məsələni açıqlamaq istərdim ki, professor Əfqan Zəki Saleh 2016-cı ilin 19 dekabrında Babək Qurbanovun "Şəhidlər" (*Bax: Şəkil № 197*) adlı duyğusal ruhlu əsərini Qaziantep Universiteti "Mavera Kültür Mərkəzi"nin möhtəşəm səhnəsində Babək müəllimin bir tamaşaçı kimi iştirak etməsi zamanı səsləndirib. Bu uğurlu çalğıya heyran olduğunu söhbətimiz sırasında Babək müəllim etiraf etmişdi. Əfqan müəllimin bu diqqəti Babək Qurbanovun bəstəkarlıq sənətinə, peəkar musiqişünaslıq elminə olan xüsusi hörmətin əlaməti idi ki, hətta əsərlərinin kitab halında yayınlanması prosesində notların redaktorluğunu da öz öhdəsinə götürmüşdü.

Şəkil № 197. Prof.Dr. Əfqan Zəki Saleh "Mavera" Kültür Mərkəzində Prof.Dr. Babək Qurbanovun "Şəhidlər" əsərini səsləndirərkən.

Daha sonra 14 mart 2021-ci il tarixində "Tibbçilər günü"ndə "Şəhidlər" adlı əsərini bir daha səsləndirməsi Əfqan müəllimin qəlbində Babək Qurbanov adlı şəxsiyyətin-elm xadiminin mənəvi ruhunun yaşadılmasının isbatı idi. (*Bax: Şəkil № 198*)

Şəkil № 198. Prof.Dr. Əfqan Zəki Salehin Prof.Dr. Babək Qurbanovun "Şəhidlər" əsərinin titr görüntüsü.

9 iyun gələndə Babək müəllimin ad gününü münasibəti ilə hər zaman Qaziantep Konservatoriyamızın baş katibi Aysel Bayrakdar - Akyılmaz başda olmaqla şam yandırmaqla tort kəsib qeyd edərdik. (*Bax: Şəkil № 199*)

Şəkil № 199. Prof.Dr. Babək Qurbanovun 70 illik yubileyi. (soldan sağa) 1. Aysel Bayrak Akyılmaz, 2. Prof.Dr. Babək Qurbanov tort kəsərkən. Qaun TMDK 9.06 – 2009

Təhsil üzrə müstəşarımız Dos.Dr. Nəcibə xanım Nəsibova da Böyük Elçiliyimizdən təmsili olaraq üzərinə xoş sözlər yazılmış gül dəstəsi göndərərdi əzizimiz Babək Qurbanovun bu əlamətdar gününə. (Bax: Şəkil № 200)

Şəkil № 200. Azərbaycan Türkiyə Böyükəlciliyinin Təhsil üzrə müstəşarı dosent, doktor Nəcibə xanım Nəsibovanın Prof.Dr. Babək Qurbanovun ad gününə göndərdiyi gül dəstəsi / Foto Ayhan Kılınç 9.06 – 2017

Təəssüf ki o mübarək günlər Babək müəllimlə bir daha geri dönməz, ülvi çağlar geri gəlməz. Çünki Haqq dərgahında, uca məqamdadır.

Gələnlərə köç eyləyir,
Mənasız mənalı həyat.
Bir an qalma keç eyləyir,
Mənasız 'mənalı' həyat.
Mənalı mənasız həyat.

Bəni-insanı ağladan,
Seltək coşdurub çağladan,
Qəlbini qəmlə dağladan,
Mənasız 'mənalı' həyat.
Mənalı mənasız həyat.

Qəşşədib gülən görmədim,
Kef-halını soramadım,
Xoşbəxtliyə varamadım,
Mənasız 'mənalı' həyat.
Mənalı mənasız həyat.

Fələyin oynuna bax-bax!
Şirin canı oda yax, yax!
Dün var olan bugün yox, yox!
Mənasız 'mənalı' həyat.
Mənalı mənasız həyat.

Ağzımızın dadı getdi,
Közümüzün odu getdi,
Dost-döğması, yadı getdi,
Mənasız 'mənalı' həyat.
Mənalı mənasız həyat.

Əcəlin hər işi böylə,
Viran xəyal yerlə, göylə,
Gedənləri geri teylə,
Mənasız 'mənalı' həyat.
Mənalı mənasız həyat.

Kimə lazım bu toy-büsat?
Fani dövrən, fani həyat,
Gedən geri gəlmir heyhat,
Mənasız 'mənalı' həyat.
Mənalı mənasız həyat.

Vaxtlı-vaxtsiz gedən çox-çox,
Gedib geri dönən yox-yox!
Əzizləri yandır yax, yax!
Mənasız 'mənalı' həyat.
Mənalı mənasız həyat.

Bu həyatda ani qonaq,
Əzraili canı sanaq,
Biz əbəs yerəmi yanaq?
Mənasız 'mənalı' həyat.
Mənalı mənasız həyat.

Köç karvanım gedər gəlməz,
Axan gözyaşımı silməz,
Niyə gəlib-gedər, bilməz?!
Mənasız 'mənalı' həyat.
Mənalı mənasız həyat.

Heyrət etdim bu gərdişə,
Bu məşqlərə, bu vərdişə,
Bircə-bircə vurur dişə,
Mənasız 'mənalı' həyat.
Mənalı mənasız həyat.

Arif olan gülərmi heç?,
Köcən geri gələrmi heç?
Şəhidlərim ölərmi heç?
Mənasız 'mənalı' həyat.
Mənalı mənasız həyat.

Mat qalmışam bu hikmətə,
Bu "arzuya", bədniyyətə,
Əlçatmaz əbədiyyətə,
Mənasız 'mənalı' həyat.
Mənalı mənasız həyat.

Könüllərdə xoş iz slan,
Dünya fani, ömür yalan,
Vaxtlı vaxtsiz açıb-solan,
Mənasız 'mənalı' həyat.
Mənalı mənasız həyat.

Əzizlərim bir-bir getdi,
Müəmmalı bir sirr getdi,
Xəyalımdan bir nur getdi,
Mənasız 'mənalı' həyat.
Mənalı mənasız həyat.

Haqqa itaət edirəm,
İlqaram biət edirəm,
Getməyə cürət edirəm,
Mənasız 'mənalı' həyat.
Mənalı mənasız həyat.

Ruhun şad olsun Babək müəllim. İlqar ömrünün bəzəyi qara geyindi, bəzəksiz qaldı, şənliyim şənliksiz qaldı. Tarım, sazım Babək Qurbanov adlı dinləyicidən üç ildən artıqdır məhrum qaldı. Sevincim, təbəssümüm, kefim səninlə torpağa gömülüb əzizim Babək müəllim. Neçəki, varam yaşayacaqsan qəlbimdə atam Cəmil Əkbər kimi. Böyük şəxsiyyətləri itirən böyüksüz qalarmış. Çox yaxşı dərk edirəm bu həqiqəti Babək müəllim. Məkanın cənnət olsun insanlığın parlaq siması!

İlqar Cəmiloğlu İmamverdiyev
Sənətşünaslıq elmləri doktoru, professor.
Bakı Musiqi Akademiyasının və
Qaun TMDK 3 iyun 2022-ci il, saat 13:35

13. BUDUR GƏLDİ BAHAR FƏSLİ, BABƏKİM GÖRƏN GƏLƏRMİ?²¹

Şəkil № 201. Prof.Dr. Babək Qurbanov (1939 – 2019)

"Tahir və Zöhrə" dastanından olan bu misra hər il Novruz bayramı ərəfəsində qeyri-ixtiyarı yadıma düşsə də, səmimiyyətimlə etiraf edirəm ki, sevinə bilmirəm, qiymətli

²¹ Bax: 525-ci qəzet, 28.03 – 2023; <https://525.az/news/218056-budur-geldi-bahar-fesli-babekim-goren-gelermi--ilqar-cemiloglu-imamverdiyev-yazir>

oxucularım. İyirmi üç ildir qəmlənirəm nəyazıqki. Çünki Atam Cəmil Əkbəri (12 mart), əmim oğlu Məhərrəm Əkbərovu (2 mart), qardaşım Zakir Cəmiloglunu (18 mart) rəhmətlə anıram. Mənə qardaş qədər əziz olan Xalq şairimiz Osman Sarıvəlli yadigarı, əsilli, nəcabətli vətən övladımız, nəhəng elm xadimimiz; şair təbli bəstəkar, ifaçı, ədəbiyyatçı, tarixçi, folklorşünas, dilşünas, sənətsünas, filosof, musiqişünas, musiqi estetikası üzrə fəlsəfə elmləri doktoru, Türk dünyasına xidmət mükafatına layiq görülmüş tanınmış ziyalımız professor Babək Qurbanov da 28 mart 2019-cu il tarixində haqqın rəhmətinə qovuşduğu gündür. Tərk etdi bizləri. Nigaran qoydu əzizlərini. Nisgilli getdi. Bir az da həyatdan küsgün getdi deyəsən. Kimsəyə bildirmədən. Öz içində pünhan çəkə-çəkə. Xatirələr ilmə-iləmə yada düşərkən, keçmiş günlərə həsrətlə dönüb-boylanıb baxaraq qəhərlənərəm. Xəyallara dalıb, hey ana-ana, yana-yana qalırım əziz oxucularım. Çünki itki böyük, dərd ağırdır. Bu dərd aləminin içində bir neçə ilim də bəd gəldi yenə. Dünya xalqlarını vahiməyə salan qorxunc “Covid-19” adlı bələdan yenicə qurtulmamıza şükür edirdik ki, bu şükürümüzün ömrü çox qısa oldu. Fevral ayının 6-da Türkiyəmizin 10-dan artıq şəhərində (Xatay, Qəhrəmanmaraş, Adıyaman, Qaziantep, İslahiye, Osmaniye, Diyarbakır, Malatya, Şanlıurfa, Elziq, Adana, Kilis və s.) əsrin fəlakəti olan qorxunc zəlzələ nəticəsində saysız-hesabsız evlər, yurd-yuvalar məsum, çarəsiz insanların başına uçulub-yıxılıb töküldü. Binalar tar-mar oldu bir anda, xanələr yerlə-yeksan oldu, ayrılıqlar, ölümlər meydana gəldi yenə. 50 mindən artıq Türk insanı anidən torpaqlara qərq oldu, çox sayda cəsədlər belə buluna bilmədi. Şəxsiyyəti, kimliyi bəlli ola bilməyənləri isə ələcsiz qalıb kimsəsizlər məzarlığına dəfn etdilər. Buna daha bir yenisi əlavə olaraq ötən həftə güclü yağışlar selə dönüşərək Adıyaman, Qəhrəmanmaraş, Şanlıurfa şəhəri palçıqlı sulara yenik düşdü. Qaçmağa fürsət tapa bilməyən iyirmiyə yaxın insan bu fəlakətin cəngindən heç cür qurtula bilmədi. Müqəddəs Kəbəmin yerləşdiyi Məkkəyə indiyə qədər yağmayan qar ətrafdakı dağların başını ağ örpəyə bürüdüyü zaman zəvvarlarla birlikdə yerli insanlar da heyrətə qapıldılar. Səudiyyə Ərəbistanı gah qatı qəhvəyi rəngli qum fırtınasına əsir düşdü, gah da anidən dolu döydü bu müqəddəs məmləkəti. Bütün bunlar dünya iqliminin dəyişməsinin xəbərçisidir yəqin ki. Düşünürəm ki, dünya dövlətlərinin, dünyəvi elm adamlarının nəhayət ki, bir araya gəlib məcrasından çıxan bu təbiət hadisələrinin öz yerinə qaytarılması üçün, əl-ələ verib birlikdə uğurlu həllin yollarını axtarmalıdır. Çünki daha böyük fəlakətlərlə qarşılaşmamaq üçün bu problemləri vaxtında çözməyə çalışmağın zamanı çoxdan gəlmişdir deyə qarmaqarışq fikirlərimlə nigarançılıq, həyəcan, təlaş içindəyəm.

Nə isə, mövzumdan uzaqlaşmayım, əziz oxucularım. Çünki bu məqaləm Babək Qurbanovla bağlı xatirələrimin bir qismidir ki, xatirəsini sizlərlə paylaşmaq istərdim anım günündə.

2017-ci ilin yanvar ayının 29-da Qaziantep konservatoriyasından işdən evə gedərkən havanın günəşli olmasına rəğmən, şaxtalı bir gün olduğunun fərqinə vardım. Hətta yerdəki kiçik gölməçələr belə buz tutmuşdu. Kampüsdən çıxarkən güvənlik işçilərinin bu şaxtalı gündə vəzifə başında sədaqətlə xidmət etdiyini, müəllimlərimizin, məmurlarımızın, tələbələrimizin keşiyini vicdanla, ləyaqətlə çəkməsi məni çox duyğulandırdı. Və anidən sizə təqdim etdiyim bu misralar ürəyimə gəldi:

Huzurumuzu saxlayan, saxlayan,
Polis, güvənlik, əsgərim, jandarma.
Hər yeri titiz arayan, arayan,
Polis, güvənlik, əsgərim, jandarma.

Çox çalışdın heç durmadın, durmadın,
Bir an gözünü yummadın, yummadın,
Sular dondu, sən donmadın, donmadın,
Polis, güvənlik, əsgərim, jandarma.

Nə qə r a t

*Gecə-gündüz uyumayan,
Xidmətində yorulmayan,
Mərd dayanan, bayılmayan,
Polis, güvənlik, əsgərim, jandarma.
Sən toplumun sevincisən,
Görəvində birincisən,
Mücövhərsən, bir incisən,
Polis, güvənlik, əsgərim, jandarma.*

Hər olaya sipər oldun, sən oldun,
Xalqın üçün zəfər çaldın, sən çaldın.
İlqarın qəlbində qaldın, sən qaldın,
Polis, güvənlik, əsgərim, jandarma.

N ə q ə r a t

*Doğru deyən sözün vardır,
Doğru görən gözün vardır,
Sevdan Vətən adlı yarıdır,
Polis, güvənlik, əsgərim, jandarma.*

*Haqq-ədalət məramındır,
Düz düşünən kamalındır,
O nur saçan camalındır,
Polis, güvənlik, əsgərim, jandarma.*

Bu minvalla şeiri tamamlayıb bir neçə nüsxə çoxaldaraq, universitetimizi gecə-gündüz qoruyan güvənlik işçilərimizə bir gün sonra hədiyyə verib, könüllərini şad etməyə və mənəvi borcumu qismən də olsa yerinə yetirməyə çalışdım. Və qismət oldu ki, bu şeirimə bir musiqi də bəstələdim. Sözlə musiqinin ritmi uyum içində olduğuna çox sevinmişdim. Buna görə də 4-cü sinif tələbəm İbrahim Can Zonturluyla bir neçə dəfə tarda çalıb məşq etdikdən sonra, nəhayət fikrini bilmək üçün hörmətli professorumuz Babək müəllimə də dinlətdim. Bu ilk ifadan Babək müəllimin razı qaldığını sezdim. Daha sonra bizim konservatoriyamızda 2009-2011-ci illərdə müdirlik vəzifəsində çalışmış, sonralar Türkiyə Böyük Millət məclisinin deputatı olmuş ədəbiyyatşünas folkorçu alim Prof. Dr. Ruhi Ərsoya da telefon vasitəsi ilə çalıb səsləndirməyimiz onun üçün də sürpriz oldu.

Şəkil № 202. (soldan sağa) Prof. Dr. İlqar Cəmioloğlu, Türkiyə Böyük Millət Məclisinin Deputatı, Prof. Ruhi Ərsoy, Prof. Dr. Babək Qurbanov. 2009

Çox xoşuna gəldiyi üçün sevincqarışıq təlaş içərisində bizə belə bir təlimat verdi ki, “*bu musiqini dərhal lentə çəkdirin. Çünki Suriyada “Zeytun dalı” hərəkəti olduğu üçün Türk əsgərlərimizə böyük moral olar bu musiqi*”. Bu gözlənilməz təklif səbəbi ilə dedim ki, “*saat 17:00-da xor dərsim var. İnşaallah, fotoqrafçımız Ayhan Kılıncdan xahiş edərdəm. Kameraya musiqinin görüntüsünü çəkib “You Tube”yə daxil edir.* Bu məramla da Babək müəllimdən mənə köməklik etməsini təmənna etdim. Çünki fortepianoda bu musiqiyə, mənim tar

çalmağıma tələbəm İbrahimin də uğurlu səsləndərə bilməsi üçün müşayiət etməsinə çox ehtiyac duydum. Məsələnin nə yerdə olduğunu anlayın Babək müəllim Türk əsgərlərinin şanlı-şərəfli xidmətlərinə bir töhfə olsun deyə xahişimi yerə salmadı. Çəkiliş zamanı Babək müəllimin 78 yaşında mənə yardım etməyini, bu təmənnəsiz xidmətini oxucularımınla təqdim etdiyim şəkil və link vasitəsi ilə gerçək olmasını isbatlamaq niyyətindəyəm. (Bax: Şəkil № 203, Şəkil № 203) <https://www.youtube.com/watch?v=33BVMNJZ1Cg>

Şəkil № 203. (Sağdan sola) 1.F-no: Professor Babək Qurbanov, 2.tar: Prof. İlqar İmamverdiyev 9 mart 2017.

Şəkil № 204. (solda sağa) 1.tar: Prof. İlqar İmamverdiyev, 2.f-no Professor Babək Qurbanov, 3.solist İbrahim Can Zonturlu və Qaziantep Konservatoriyasının 4. Kurs tələbələrindən ibarət xor. 9 mart, 2017

Bu faktı bildirməkdə məqsədim Babək müəllimin Vətən, dövlət, millət mənafeyi üçün hər zaman fədakarlıq etdiyini, fərqli məqamlarda təmənnəsiz xidmət göstərməyə hazır olduğunu oxucularıma çatdırmaqdır. Onsuz da əməli işi ilə, elmi çalışmaları ilə Ərzurum Atatürk Universitetində və Qaziantep Universiteti Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasında birgə fəaliyyət göstərdiyimiz 18 il ərzində dəfələrlə xeyirxahlığımı, xoşməramla zəngin ömür yaşadığımı müşahidə etmişdim.

Digər bir xatirəmi də oxucularımınla paylaşmaq istərdim. 2017-ci ilin 10-12 may tarixində, 24-cü İstanbul Türk Musiqisi Festivalı çərçivəsində Türk Musiqi Dərnəkləri və Cəmiyyətləri Həmrəylik Şurası və Mərmərə Universiteti tərəfindən düzənlənmiş "Beynəlxalq Gözəl Sənətlər Təhsili, Sosial Elmlər Qarşılıqlı Simpozium"una Babək müəllimlə birlikdə dəvət alındı. Mənim mövzum "Azərbaycanda tar sənətinin inkişaf tarixinə ümumi baxış", Babək müəllimin mövzusu isə "Estetik mədəniyyət və bəzi təhsil problemləri" idi. (Bax: Şəkil № 205)

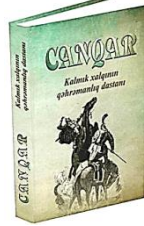
Şəkil № 205. Professor Babək Qurbanov "Estetik mədəniyyət və bəzi təhsil problemləri" mövzusunda çıxış edərkən. Mərmərə Universiteti, Atatürk Təhsil Fakültəsi, Gözəl Sənətlər Tədrisi bölümü, "Üzümçü mədəniyyət mərkəzi" / 10 may 2017 saat 14.00. İstanbul

Dünyanın bir çox ölkələrindən elm adamları bu beynəlxalq simpoziyuma dəvət olunmuşdu. Babək müəllim bu simpoziyuma xoş bir təsadüf nəticəsində Rusiya Elmlər Akademiyası A.M.Qorki adına Dünya Ədəbiyyatı İnstitutunun Folklor şöbəsinin aparıcı elmi işçisi, filoloq alim Tənzilə Musa qızı Hacıyeva (*Bax: Şəkil № 206*) (mövzusu “*Qaraçayların Nart Mahnıları və Balkar mahnıları*”) ilə tanış olduqdan sonra Kalmıqların “Canqar” adlı qəhrəmanlıq dastanını

Şəkil № 206. A.M.Qorki adına Dünya Ədəbiyyatı İnstitutunun Folklor şöbəsinin aparıcı elmi işçisi, Filoloq-alim Tənzilə Musa qızı Hacıyeva.

kitab halında (*Bax: Şəkil № 207*) Azərbaycanda (*şair Musa Ələkbərli nəşir, elmi redaktor filologiya üzrə elmlər doktoru, professor Mahmud Allahmanlı İ.İ.*) nəşr etdirdiyini bildirdi.

Şəkil № 207. Professor Babək Qurbanovun Azərbaycan dilinə tərcümə etdiyi Kalmık xalqının qəhrəmanlıq dastanı “Canqar”

Azərbaycan və Kalmık xalqları arasında mədəni-mənəvi körpü əhəmiyyəti daşıyan bu yeni məlumat Tənzilə xanımın diqqətini heyrətedici dərəcədə cəlb etdi. İlk dəfə duyduğu bu yeni bilgini beynəlxalq simpoziyuma sonra A.M.Qorki adına Dünya Ədəbiyyatı İnstitutunun Folklor şöbəsinin alimlərinə də çatdırmış oldu. Az bir zamanda “Canqar” kitabının Azərbaycanda yayımlanmasından Kalmık xalqı da xəbərdar oldu. Bu münasibətlə də Kalmık respublikasının elm adamları hörmətli alimimiz Babək Osmanovun mükafatlandırmaq üçün 16-19 dekabr 2017-ci ildə rəsmi olaraq ölkələrinə dəvət etdilər. Lakin Babək müəllimə bu törəndə iştirak etmək nəsbətində dəyərli oxucularım. Yaxşı xatırlayıram ki, 17-19 dekabr günlərində Qazaxda rayon İcra Hakimiyyətinin təşkilatçılığı sayəsində Xalq şairimiz Osman Sarıvəlliyyə həsr olunmuş poeziya bayramı keçirilməsi səbəbi ilə İcra Hakimiyyətinin rəsmi dəvətinə əsasən yeganə oğul övladı kimi Babək müəllimin atasının tədbirində iştirak etməsi məsləhət görülmüşdü. Hətta İstanbul-Tiflis hava xətti ilə təyyarəyə öncədən bilet də alınmışdı (*Bu tədbir üçün yetkili nümayəndələr Qazaxdan gəlib Tiflis Aeroportunda qarşılayıb, hörmətli alimimizi vətənə aparmağı da planlaşdırmışdılar*). (*Bax: Şəkil № 208*)

Şəkil № 208. Qazax İcra Hakimiyyətinin təşkilatçılığı ilə Xalq şairi Osman Sarıvəlliyyə həsr olunmuş poeziya bayramı. (*səğdən sola*) 1. Professor Babək Qurbanov, 2. Milli Məclisin deputatı Ülviyyə Ağayeva, 3. Rayon İcra Hakimiyyətinin başçısı Rəcəb Babaşov, 4. akademik Nizami Cəfərov. 17-19 Dekabr 2017.

Daha bir xatirəm Fəlsəfə Elmləri Doktoru, filosof alimimiz, şair-dramaturq, Azərbaycan Respublikasının Əməkdar İncəsənət Xadimi, Firuz Mustafanın “Qocalma gözəl” şeirinə Babək Osmanoğlunun yazdığı bir musiqi-bəstə ilə bağlıdır dəyərli oxucularım.

Dən düşübdür saçlarına,
Amandı, qocalma, gözəl.
Dünya özü qocalsa da,
Amandı, qocalma, gözəl.

Əlim göydə, üzüm haqda,
Mən ayaqda, sənə taxtda,
Gəl baş əymə keçən vaxta,
Amandı, qocalma, gözəl.

Qəm əkilər gözlərimə,
Sədd çəkilər sözlərimə,
Ağrı çökər dizlərimə,
Amandı, qocalma, gözəl.

Dərd adamı heydən salır,
İlan olub ürək çalır.
Firuz sənə bir qocalır,
Amandı, qocalma, gözəl.

Şəkil № 209. Filosof məsləkdaşlar Professor Babək Qurbanov və Firuz Mustafa

2017-ci ilin avqustunda e-mail adresimə əlyazma halında yeni yazdığı not vərəqini göndərmiş səliqəli yazmağımı xahiş etdi Babək müəllim. İstədiyi kimi yazıb təkrar e-mailinə göndərdim. Sentyabr ayında Qaziantepə gəldiyi zaman bu əsər üzərində təkrar çalışıb bəzi əlavələrlə yekunlaşdırdıqdan sonra zil səslə Öznur Gök adlı 4-cü sinif tələbəmlə bir neçə dəfə məşq etdik. Və 2018-ci ilin 20 aprel tarixində tarda məşq edib Babək Qurbanovun fortepiano müşayiətli və Ayhan Kılıncın videoçəkimi ilə lentə aldım. (Bax: Şəkil № 210)

Şəkil № 210. Babək Qurbanovun şair Firuz Mustafanın “Qocalma Gözəl” adlı şeirinə bəstələdiyi musiqini, Öznur Gök Babək Qurbanovun fortepiano və İlqar İmamverdiyevin tar müşayiəti ilə ifa edərkən. kamera çəkimi Ayhan Kılınc. TMDK, 20.04 - 2018

Daha sonra bu əsəri İstanbul Texnik Universitetinin konservatoriyasında bir zamanlar Emin Sabitoğlunun sinfində dərs almış istedadlı musiqiçi Sərkən Erdəm, 2017-ci ilin dekabrın 27-də “Evrensel Müzik Sənət Mərkəzi”nin rəhbəri İrfan bəyin rəhbərliyi ilə düzənlədiyi hesabat konsertində Babək müəllimin fortepiano və Prof.Dr. İlqar Cəmiləğlunun tar müşayiəti ilə Qaziantep şəhərinin “Onat Kutlar kültür səhnəsi”ndə bir daha uğurla səsləndirildi. (Bax: Şəkil № 211)

Şəkil № 211. Babək Qurbanovun şair Firuz Mustafanın “Qocalma Gözəl” adlı şeirinə bəstələdiyi musiqini Sərkən Erdəm Babək Qurbanovun fortepiano və İlqar İmamverdiyevin tar müşayiəti ilə səsləndirərkən. “Onat Kutlar Kültür Səhnəsi”, 27.12 – 2017 / Qaziantep

Bu xüsusi tədbirin sonunda isə Babək müəllimin Türkiyədən ayrılma səbəbi ilə tamaşaçılar qarşısında plaket təqdimat mərasiminin olduğunu da oxucularımın nəzərinə çatdırmaq istərdim.

Babək müəllimin Türkiyənin fərqli yerlərində, xüsusən də Ərzurumda, Qaziantepdə tədris sahəsində fərqli beynəlxalq konqreslərdə göstərdiyi məhsuldar fəaliyyətlər bitib tükənməzdir. Çünki zəngin elmini, dərin bilgisini, peşəkarlıqla yoğrulmuş təcrübəsini səxavətlə Azərbaycan xalqına və Türk elm cəmiyyəsinə fərqli dövrlərdə təmənnəsiz bəxş etmişdir.

Ruhun şad olsun Babək müəllim, səni heç unutmamaq olarmı? Qaziantep universiteti Türk Musiqisi Dövlət konservatoriyasının və Ərzurum Atatürk Universitetinin müəllimləri və məmurları, hətta keçmiş tələbələrin, elm sahəsində yetirdiyin 33 aspirantların, 53 saydakı elmi kitablarının, 700 məqalələrinin oxucuları bu gün belə Sizi xoş xatirələrlə anmaqdadırlar.

Xatirən ürəyimizdə yaşamaqdadır ey nəcibliyin mübarək ismi, insanlığın simvolu, Allahın sevdiyi bəndə Babək Osmanoglu Sarıvəlli.

İlqar Cəmiləğlu İmamverdiyev
Sənətsünaslıq elmləri doktoru, professor,
Qaziantep Universiteti Türk Musiqisi
Dövlət Konservatoriyasının müəllimi,
Türk musiqisinə xidmət mükafatçısı
20.03.2023, İstanbul

14.USTAD OĞLU, USTAD OLDU!²²

Şəkil № 212. Babək Osmanov (9.06-1939 – 28.03 – 2019)

Əməliylə, işiylə, səmimi pak rəftarıyla, elmiylə, mükəmməl savadıyla, ədəbi-ərkanıyla, səbrliliyi, nəzakətli rəftarı ilə, insanlığı ilə, təvazökarlığı ilə, gözü-könlü toxluğuyla, iffətiylə, əxlaqla, mərifəti ilə, əsl müslümançılığı ilə, alicənablığı ilə, dərin zəkası ilə, bəşəri bilgilərə sahibliyi ilə, dünyaya xoşməramlı baxışı ilə, ülvə Vətən sevgisi ilə, olduğu kimi görünümü ilə, bütün bu sadələdiyimiz ali kəlmələr xalq şairimiz Osman Sarıvəllinin adına şərəf-şan gətirən vətən övladımız, musiqi estetikası üzrə fəlsəfə elmləri doktoru, professor Babək Sarıvəlli Qurbana aiddir. Qurbanovu Qurban kimi ilk dəfə 2017-ci ilin iyun ayında tələffüz edən şairimiz Oqtay Rzaya da min rəhmət olsun. Telefonla Bakıdan Qaziantepə zəng edərkən Babək müəllimə bu soyadla müraciət etməsini xoş xatirəmdə yaşatmaqdayam dəyərli oxucularım. O soyadı da biz bu xatirə məqaləmizdə bir daha təkrar etməyi uyğun gördük.

Babək müəllim, Türk dünyasının əsilli-nəcabətli, əsilzadə şəxsiyyət olmaqla həqiqi elm xadimidir ki, 53 kitabı, 700-dən artıq elmi məqalələri, elm aləminə bəxş etdiyi 33 aspirantı, 30-dan artıq beynəlxalq simpoziumlarda fərqli mövzulardakı elmi çıxışları, az öncə qeyd etdiklərimiz dəyərli kəlmələrə layiq olduğunu həyatı və genişşaxəli fəaliyyəti ilə isbatlamışdır. Babək müəllim Türk dövlətləri arasında mədəni əlaqələrin körpüsü rolunda şanlı-şərəfli bir ömür yaşadı. Bu səbəblə də təmənnəsiz xidmətləri ilə ürəklərdə, xatirələrdə zühur etməkdə, Haqq dünyasında olsa belə, bu gün də mənəvi olaraq ruhumuzda, sanki aramızda yaşamaqla, onu sevənləri də mənəvi cəhətdən yaşatmaqdadır.

Bu məqamda bir faktı qeyd etməyi zəruri hesab edirəm oxucularıma. 2010-cu ilin yanvar ayında Bakıda qış tətildə olduğu zaman Babək müəllimi “İctimai Tv” ilə “TRT Avaz”-ın ortaq yayını üçün studiyaya dəvət etmişdilər. Yaxşı xatirimdədir ki, proqramın aparıcısı Saleh Bağirov (Bax: Şəkil № 213), Babək müəllimdən Türkiyə universitetlərində tədris haqda fərqli suallar verdi. Bu proqramı Qaziantepdən seyr etdiyim zaman Saleh bəy hətta tələbələrini barədə də suallar verəndə sürpriz bir cavab verdi ki, «Mənim çox sayda tələbələrini Ərzurum Atatürk Universitetindən məzun olub, hal-hazırda qanun və skripka alətində ifası ilə bu proqramımızın musiqi hissəsinə zənginlik qazandırmaqdadır. İki qardaş olan, qanun çalan tələbəmin adı Turqay Coşğun (Bax: Şəkil № 214), ikinci skripka çalan qardaşın adı Ərtoğrul Coşğundur(Bax: Şəkil № 215).»

Şəkil № 213. Saleh Bağirov.

Şəkil № 214. Turqay Coşğun

Şəkil № 215. Ərtoğrul Coşğun

²² Bax: “Şərq qəzeti” portalı 27.03 – 2023; <https://sherg.az/edebiyat/222913>

Bu iki qardaş bir neçə il öncə Atatürk Universitetində mənim sinfimdən məzun olmuşlar. İndi isə canlı efirdə səs sənətçisi Zəfər Albayraqı (*Bax: Şəkil № 216*) necə gözəl müşayiət etməsinə şahidsiniz.

Şəkil № 216. Zəfər Albayraq

Bu gözlənilməz cavab təbii ki, etibarlı tələbələri üçün də sürpriz oldu və canlı bağlantı ilə Babək müəllimin tələbəsi olduqlarını seyircilər qarşısında səmimiyyəti ilə etiraf etdilər.

Bu xatirəm həqiqətən də Babək müəllimin bir elm adamı, pedaqoq kimi həmçinin Türkiyə-Azərbaycan arasında mədəni-mədəni əlaqələrinin inkişafında bir körpü rolunu oynadığını əməli fəaliyyəti, şərəfli xidməti və elmi yazıları ilə hər zaman isbat etmişdir.

Xoş xatirələr bitmir, tükənmir əziz oxucularım. İnsanlığın ali dərğahında məqam almış Osmanoğlu Babək müəllim barədə hər zaman bəhs edərkən. Onu yaxından uzaqdan tanıyanlar, məqalələri kitabları ilə tanış olanlar bu azman ustadımızın bilgisinə, məfkurəsinə, təxəyyülünə heyrət etmişdilər sağlığında. Çünki yazılan elmi əsərlər, çoxsaydakı aktual məqalələr millətimizin övladlarına əmanət olmaqla bahəm, həm də Türk elm cəməsində də özünə layiqincə dəyər qazandırmışdır. Neçə-neçə kitabları, çoxsayda elmi məqalələri gah Rusiyada, gah Azərbaycanda, gah da Türkiyədə yayınlanaraq elmi ictimaiyyətin diqqətini cəlb edə bilmişdir. Buna görə də ismi keçən ölkələrin elm adamları arasında Azərbaycanlı alim, müəllim, estetik, filosof, musiqişünas kimi rəğbət görmüşdür.

Sağlığında ünsiyyət qurduğu müxtəlif elm sahəsinin alimləri; xüsusən də filosoflar, musiqişünaslar, folklorşünaslar, aşıqşünaslar, ədəbiyyatşünaslar, tarixçilər, bəstəkarlar Babək müəllimin adı gələn yerlərdə hər zaman hörmətlə, ıftixarla yad etməkdə, səmimi xoş sözlərini dilə gətirməkdədirlər. Çünki Azərbaycanımıza layiq elm xadimi kimi öz əslini, soyunu keçən əsrin altmışıncı illərdən günümüzədək ləyaqətlə, qeyrətlə təmsil etməyə müvəffəq olmuşdur əziz oxucularım. Bu baxımdan Babək Osmanoğlu Azərbaycan mədəniyyət tariximizin şanlı-şərəfli səhifəsində yer almasını vətənimizin bir çox tanınmış elm xadimləri də bu gerçək həqiqətə layiq olduğunu səmimiyyəti ilə etiraf etməkdədirlər.

Parlaq bir günəş idi aramızda yandı, nur saçdı elm səmasında. Işığının ziyası gah Özbəkistana, gah Qazaxıstana, gah Türkmənistanına, gah Rusyaya (*hətta Kalmık muxtar respublikasına belə gedib çıxdı*), gah Gürcüstana, gah da Anadoluya və İrana da gedib çıxdı. Bu ziyayı təmsil edən folklorumuza, musiqişünaslığımıza, aşıqşünaslığımıza, estetikamıza, etikamıza, professional musiqimizə, ədəbiyyatımıza, tariximizə, şeiriyyətimizə dair yazıb sonrakı nəsillər üçün ərməğan etdiyi müxtəlif elmi məqalələrlə özünü göstərməkdədir. Hər mövzuda elmi məqalə yazmaq üçün də zəngin elmi bilgilərə sahib olmaq gərəkdir. Bunlar hamısı Babək Osmanoğlunun hafizəsində cəm olmuşdu. Buna görə də elmiliyi ilə yüklənmiş aktual mövzudakı məqalələri peşəkarlığı ilə həməən seçilirdi, həssas elm xadimlərimizin də etiraf etdiyi kimi.

Nə yazdısa dərin yazdı, mənalı yazdı, anlamlı-anlaşıqlı, faktlara əsaslanaraq doğru-dürüst, sərrast, səriştəli, samballı yazdı. Elm dünyasında məntiqə dayanan fikir axıcılığını heç bir zaman qırmadı, pozmadı. Müdam yazdı, yaratdı ki, gələcək nəsillərimiz üçün töhfə olsun, oxusun, öyrənsin, istifadə etsin elmi məqalələrini, elmi əsərlərini. Bu baxımdan da zəngin elmi miras bəxş etdi xalqına, millətinə, Anadolu insanına. Heç bir təmənnə güdmədən, möhtəşəm bir elmə bələnməmiş beləcə sadə ömür yaşadı bizim Babək Sarıvəllimiz. Hər kəs bəxtəvərlik verirdi ki, *Osman qağanın adına layiq xidmətlər göstərib*. Əslində isə nəinki

Osman Sarıvəlli ocağını, eyni zamanda 2-ci Şıxlı kəndini, nədə ki, Qazax elini təmsil edirdi Babək müəllim. O eyni zamanda ana Vətənimizi, millətimizi, kultürümüzü, adət-ənənələrimizi hər məkanda uğurla, başarı ilə təmsil edirdi. Özü də layiqincə, ləyaqətlə, qeyrətlə. Sanki bir Dədə Qorqud misali kimi öz aramızda adı bir insan kimi yaşamaqda, ömür-gün sürməkdə idi 2019-cu ilin 28 martına kimi.

O gündən sonra mənəvi dünyamız qaraldı, Babək Osmanoglu günəşimizin işığı öləyib nəhayət ki, söndü həmin gecə bir anda. İndi isə xatirə məqaləsinə üz tutmuşuq Babək müəllimlə bağlı yazı yazmaq istədik, Odlar Diyarımızın insanların oxuyub bu alicənab ağsaqqal-nurani insanımızı bir az da yaxından tanıması üçün.

Ərzurum Atatürk Universitetində və Qaziantep Universitetində birgə çalışdığımız dövəmdə 16 Azərbaycanlı müəllimlərimizlə yanaşı Türk müəllimlərinin və tələbələrinin də ağsaqqalı olaraq müşahidə etdim Babək Osmanogluunu. Hər bir elm adamları bəzi məsələlərdə Babək müəllimin fikirlərinə ehtiyac hiss etdiyi zaman dəyərli məsləhətlər alardılar.

Heç bir zaman xoşməramlı tövsiyələrini birkimsədən əsirgəmədi. Səxavətlə payladı günəş ziyasını saçan kimi. Çünki zəngin bir təcrübə əldə etmişdi həyatı boyu.

27 yaşında fəlsəfə üzrə namizədlik dissertasiyasını müdafiə etdiyi ərəfədə yayınlanmış avtoreferatı gördüyümdə səmimiyyətimlə etiraf edim ki, heyrətə gəldim. Çünki bu yaşda bir çox gənclərimiz təəssüf ki, hələ təhsil aldığı universitetdən məzun ola bilməyənlər də vardır müəyyən problemlərdən dolayı. Lakin Babək müəllimin bu yaşda elm aləminə inamlı addımlarla qədəm qoyması sanki amalının, böyük elm xadimi olacağıının xəritəsinin, öncədən planlanmış məramının göstərgəsi idi. Və həyatı boyu bu xəritəyə, bu plana sahib çıxdı, sağa-sola sapmadan. Bir istiqamətdə doğru yolla addımladı ömür boyu Babək müəllim.

Bir çox universitetlərdə əsl pedaqoq kimi dərs deməsi, bu ülvi arzuların təsadüfi olmadığını göstərirdi illər keçdikcə. Gah Elmlər Akademiyasının Fəlsəfə Hüquq insitutunda, gah Mirzağa Əliyev adına Azərbaycan Dövlət İncəsənət İnstitutunda (*o dövəmdə belə adlanırdı*), bir müddət Üzeyir Hacıbəyli adına Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında (1978-1984) (*hal-hazırda Üzeyir Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyası adlanır*). Azərbaycanımız müstəqillik əldə etdikdən sonra Ərzurum Atatürk Universitetində (1992-2008), gah da Gaziantep Universiteti Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasında (2008-2017) filosof-musiqişünas alim kimi geniş şəxəli fəaliyyəti ilə müəllimlərimizin böyük rəğbətini qazandı. Və bu məramla da Türkiyədə 2015-ci ildə “Türk Dünyasına Xidmət Mükafatı”na layiq görüldü. Bir çox beynəlxalq konqreslərdə isə aktual mövzulardakı fərqli məruzələrlə digər yabancı alimlərin marağını da öz üzərinə çəkmişdi yaşadığı illərdə Babək Bəy. Bu səbəblə də Anadolu elm adamları ilə yanaşı xarici ölkə alimləri ilə də sıxı təmas qurduğunun şahidi olduğumu etiraf etməliyəm qiymətli oxucularımıza. Gələn il 85 yaşı tamam olur Babək müəllimin. İnanıram ki 2018-ci ildə Qaziantepdən Bakıya göndərdiyimiz 50 saydakı şəxsi əşyaları olan yüklərin arasında yer alan yayınlanmış və yayınlanmamış çox sayda elmi məqalələri, əlyazma halındakı əsərləri, müxtəlif illərdə nəşr olunmuş kitabları Qazaxda təşkil olunacaq muzeydə sərgilənəcək ki, bu da Babək müəllimin ruhunu şad etməklə üzərimizə düşən vəfa borcumuzu qismən də olsa yerinə yetirmək əlaməti kimi dəyərləndirilməlidir. Bu məsələnin qısa bir zamanda uğurla həll olunacağına inancım böyükdür, əziz oxucularım. Çünki Osman Sarıvəlli ocağında professor vəzifəsində Babək Qurbanov və Rafiq Qurbanov kimi iki nəhəng elm xadimləri və Azərbaycanımızın Sarıvəlli Osman adında bir xalq şairi vətənimizin başı üzərində üç rəngli bayrağımız kimi dalğalanmaqdadır. Əlaqədar təşkilatların əlbirliyi, dilbirliyi, fikirbirliyi, işbirliyi ilə İnş Allah “Sarıvəllilər müzeyi” adında bir mədəniyyət mərkəzi statusundakı qurum gənclərimizin yararlanması üçün bu xoşməramlı xidmətlə fəaliyyətə başlayacaq. Ümidvaram bu arzum ən qısa zamanda yerinə yetiriləcək. Ustadlarımız bir atalar sözündə: “*El gücü, sel gecü*”- demişlər. Mən atalarımızın bu mübarək kəlamına hər zaman canı-könüldən inanmışam.

İkinci Şıxlı kənd qəbristanlığında yanaşı uyuduğunuz mübarək məkanınız cənnət, Ruhunuz şad olsun xalq şairimiz Osman qağa, Rafiq Qurbanov, Babək Qurban Sarıvəlli. Sizin fərqli mövzulardakı məzmunlu əsərlərdən öyrəniləcək çox maraqlı fikirlər, elmimizin inkişafı üçün tətbiq ediləsi qiymətli mətləblər gənclərimizə faydalana bilmək baxımından ərməğan olmalıdır. Bu anım məqaləmi türk təbiri ilə yekunlaşdırmaq istərəm. *“Hər işdə bir xeyir vardır”*.

2016 ilində 9 iyun tarixində ad günü münasibəti ilə yazdığım “Osman oğlu Babək müəllim”adlı şeirim də qoy ruhuna ərməğan olsun ulu ustadım Babək müəllim!

Alimlərin alimisən,
Osmanoğlu Babək müəllim.
Xasiyyətində həlimsən,
Osmanoğlu Babək müəllim.

Gənc ikən elmə atıldın,
Kitabxanada tapıldın.
Konqrelərə qatıldın,
Osmanoğlu Babək müəllim.

Bir ziyalı tək yetişdin,
Bülbüllər kimi ötüşdün.
Həqiqi elmlə bitişdin,
Osmanoğlu Babək müəllim.

Heyrət qaldım biliyinə,
Həm geninə, iliyinə.
Qələm kimi çəliyinə,
Osmanoğlu Babək müəllim.

Elmimizdə bir mayaksan,
Aspirantlara dayaqsan.
Hər kəşfində sən oyaqsan,
Osmanoğlu Babək müəllim.

İnsanlıqdan ayrılmadın,
Axtarışdan yorulmadın.
Bütöv oldun, yarılmadın,
Osmanoğlu Babək müəllim.

Elmin dəryasında doldun,
İkinci bir Babək oldun.
Daim zəfər təbli çaldın,
Osmanoğlu Babək müəllim.

Qəlbimizdə çiçək açdın,
Günəş kimi ziya sacdın.
Elmin arxasınca qaçdın,
Osmanoğlu Babək müəllim.

Etibarlı bir insansan,
Hamıya canıyanansan.
Bu sözümə gəl inan sən!
Osmanoğlu Babək müəllim.

Vətənimin iftixarı,
 Qüdsiyyətin şah vüqarı.
 Heç sevmədin saxtakarı,
 Osmanoğlu Babək müəllim.

Elm aləmində yarışdın,
 Zəhmət tərinə bulaşdın.
 Küsmək nədir, sən barışdın?!
 Osmanoğlu Babək müəllim.

Fəlsəfədə peyda oldun,
 Bülbül kimi şeyda oldun.
 Xeyir verdin, fayda oldun,
 Osmanoğlu Babək müəllim.

Doğma dayımdan əzəlsən,
 Özün bir dastan, qəzəlsən.
 Məramı xoşsan, gözəlsən,
 Osmanoğlu Babək müəllim.

Müdrək düşüncən nur saçır,
 Qələmin əldə gül acır,
 Yuxun hər gün ərşə qaçır,
 Osmanoğlu Babək müəllim.

Usanmadınmı yazmaqdan?
 Elmin görünü qazmaqdan?
 Qorxdun Haqq yolun azmaqdan,
 Osmanoğlu Babək müəllim.

Sən Şıxlıda cücərmisən,
 Sənətdə bağ becərmisən,
 Pürrengi çay içərmisən?
 Osmanoğlu Babək müəllim.

Dostlarının sayı çoxdur,
 Düşmənin gözünə oxdur,
 Sənə tay olası yoxdur,
 Osmanoğlu Babək müəllim.

Adın gəzir dilimizdə,
 Sədan gəlir elimizdə.
 Hər fəsildə, ilimizdə,
 Osmanoğlu Babək müəllim.

Sevməyənlərin xar olsun,
 Yeri məzarda dar olsun,
 Taleh sənə qoy yar olsun,
 Osmanoğlu Babək müəllim.

Nə iş gördün, doğru gördün,
Musiqimdə çələng hördün.
Sadəcə bir həyat sürdün,
Osmanoğlu Babək müəllim.

Xoşbəxt insandan birisən,
Müqəddəsliyin pirisən,
Xırda deyil, ip-irisən,
Osmanoğlu Babək müəllim.

Hər işində memar oldun,
Beton, polad, dəmir oldun.
Xaqan, Teymur Əmir oldun,
Osmanoğlu Babək müəllim.

Qağam dedi yüzə çatın,
Az ömrün daşını atın.
Sevinci-nəşəyə qatın,
Osmanoğlu Babək müəllim.

Sən İlqarın Babəkisən,
Özgə deyil, bizimkisən.
Elmdə ağır çəkisən,
Osmanoğlu Babək müəllim.

İlqar Cəmioloğlu İmamverdiyev

*Sənətşünaslıq elmləri doktoru, professor,
Qaziantep Universiteti Türk Musiqisi Dövlət
Konservatoriyasının müəllimi
Türk Xalq musiqisinə xidmət mükâfatçısı,
26. 03 – 2023 saat 11.50
İstanbul*

15. QOYDU MƏHƏBBƏTİN QƏLBİMDƏ TƏMƏL²³

Şəkil № 217. Babək Osmanov və İlqar Cəmioloğlu İmamverdiyev - Ərzurum 2002

²³ Bax: goyezen.az portalı 21.06 – 2023; <https://goyezen.az/edebiyat/8039-qoydu-mehebbetin-qelbimde-temel.html>

Bu misranı xatırlayanda xəyalım bir anlıq keçən əsrin 63-cü illərində atam Cəmil Əkbərin Kəlbəcəri ziyarət etdiyi zaman bir xoş təsadüf nəticəsində Dədə Şəmşirlə İstisuda tanış olması ağıma gəldi. Bir həftəlik bu mübarək gündə ata-oğul səviyyəsində bərq vuran səmimi münasibətləri və bir həftədən sonra ayrılıq anlarında Cəmil Əkbərə “Gedirsən” rədifli xiffət ruhlu şeirini təqdim etmişdi.

Qoydu məhəbbətin qəlbimdə təməl,
Fərhad olub külüng çalıb, dağı dəl!
Hərdən də Şəmşiri yadına sal gəl,
Doluxdurub sənətkarı gedirsən.

Bu misra 60 ildir ki, ömrümə həkk olmuşdur. Dostluğun, səmimiyyətin ekstaz anıdır ki, bu gün də Babək müəllimin anım məqaləsinə başlıq seçdim. Heç unuda bilmirəm bu ayrılığı. Sən demə görüşüb ayrılmaq bir daha görüşmək üçün bir növbəti ümididir. Fəqət əbədi ayrılıq daha bir də görüşməmək demək imiş əziz oxucularım. Xudahafiz deyəndə bir daha görüşə bilmək ehtimalı ya o ola bilir bəzən, ya da bu niyyət gerçəkləşmir heç zaman. Türkiyədə Allaha əmanət ol təbiri isə, “*ya qismət təkrar görüşüb görüşməmək bir də nəsib olarmı görəsən?*”, anlamını ifadə etməkdədir. Həyatda sağ ikən iki dostun cismani olaraq ayrılması səbəbi ilə “inşAllah görüşməyi nəsib etsin” də deyirlər bəzi məqamlarda. Anadoluda isə qısaca “gürüşərik” deyə ayrılırlar. Bu ayrılıq təkrar görüşmə ümidini yansıdır. Ən səmimi dostluğun iflası uğraması isə mənəvi cəhətdən əbədi ayrılığın, haqq dünyasına rəvan olmasının “təbil zəngi”dir mənim nəzərimdə. Bir daha görüşə bilməməkdir, heç zaman qovuşa bilməməkdir sən demə.

Könlümü zə bu gün yaman dərd düşdü,
Bir an gəldi qar-boran, qış sərt düşdü,
Son gedişdən dost-qardaşlar pərt düşdü,
Əcəl gəlsə, gedən dönməz bir daha.

Mərd oğultək şərəf-şanla yaşadın,
El dərdini ürəyində daşdın,
İnsanlığın dünyasında baş idin,
Əcəl gəlsə, gedən dönməz bir daha.

Ad salmışdın obalara, ellərə,
Kəlamın var, salamın var dillərə.
Şirin ömrün axıb getdi sellərə,
Əcəl gəlsə, gedən dönməz bir daha.

Rüzgar əsdi, qəndil kimi sönmüşəm,
Bəd xəbərdən diksinmişəm, çönmüşəm,
Arzuları şaxta vurdu, donmuşam,
Əcəl gəlsə, gedən dönməz bir daha.

Fələyin qurğusu, hər işi belə?!
Çarəsiz qalmışın gərdişi belə?!
Loxma tək çeynəyir hər dişi belə,
Əcəl gəlsə, gedən dönmür bir daha.

İlqar, nə edəsən bu dünya fani?
Anlayan insanın gözündə ani,
Sirat körpüsündə dayanıb “cani”,
Əcəl gəlsə, gedən dönmür bir daha.

Bax beləcə iyun ayının doqquzu gələndə xatirələri birər-birər yadıma düşər, xəyallara dalaram. Bu tanınmış alimimiz haqda daha nə deyə bilərəm deyə dərdlə-qəmlə çuğlaşmış halımla qarışıq fikirlərə qapılıram dəyərli oxucularım. Çünki Babək Qurbanov fenomeni onu yaxından tanıyanlar üçün, nisgil oldu 2019-cu ilin martın 28-dən bəri.

Babək Qurbanov elm cameəsində öz sahəsinin qüdrətli alimi idi, tədqiqatçı idi, gecə-gündüz, usanmadan, bezmədən araşdırma ilə məşğul idi. Yaradırdı, qururdu təzə əldə etdiyi elmi fikirləri ilə. Tələbələrinə əhatəli, dolğun məlumatlar verirdi, elmi cəhətdən zənginləşdirməyə çalışırdı vəfəli tələbələrini. Çünki bir ziya nurunun mənəbəsi – günəşi idi Babək Osmanoglu. İşıq salırdı səxavətlə, təmənnəsiz, öz atəşində elm yolunda alışırdı daima, yanıb qovrulurdu bilgilərini etibarlı tələbələrinə, məsləkdaşlarına, əhatəsində fəaliyyət göstərdiyi müəllim dostlarına təqdim etmək üçün. Təcrübəsinə dayanaraq doğru yönləndirirdi müdrikanə fikirləri ilə, yol göstərirdi hər kəsə. Çünki düzgünlük nişanəsi idi təbiətən, xaraktercə, xasiyyətə isə doğruluq mücəssəməsi idi. Bütün bunlarla yanaşı Hatəm səxalı bir insan idi Babək müəllim. Səmimi sözləri, bilgisi, düşüncələri, elmi ilə. Əsla doymazdı bu məramı ilə. Tələsirdi ki, daha neçə aktual fikirlərini təqdim etmək, ərməğan etmək üçün. Yetişdirdiyi tələbələrdən ilham alırdı, fəxr edirdi, qürurlanırdı. Bu baxımdan da tayı-bərabəri çox az idi Babək müəllimin mən tanıdığım şəxslər pedaqoqlar, sənət aləmində xidmət göstərənələr arasında. Çünki bir gəldi pir getdi, xoş gəldi naxoş getdi, xəstəliyi səbəbi ilə aramızdan ayrıldı, sırımızdan perik düşdü heyif. Sədd heyif deməklə özümü ovutmağa çalışıram. Ovuda bilmirəm təəssüf ki, xatirələr gözümün önündə bir daha cərəyan etməkdə, sanki film kimi görüntülü səsləndirilməkdədir minor tonallığında. Səmimi olduğu üçün səmimiyyətini şəxsi münasibətlərdə hər zaman qoruyub saxlamaqda idi. Sözüünün dəyərini, qiymətini, kəlməsinin yerini-yatağını bilən idi Babək müəllim. Mənasız sözlərdən çox uzaq idi Babək müəllim. Hər fikrində bir mənə bərq vurardı təsirli, ətkiləyici mübarək sözləri, yoğrulub harmanlanmış, nizamlanmış cümlələri ilə. Çünki məhz yaranışdan belə dünyaya qədəm qoymuşdu, tərbiyəsi, alicənablığı, etikası, səmimiyyəti ilə. Əxlaqın, nəzakətin canlı örnəyi idi bizim üçün. Yanında olduğum zaman özümü rahat hiss etməklə yanaşı böyük məsuliyyət daşıyırdım, sözümdə, hərəkətlərimdə. Rəftarıma diqqət etməyə çalışırdım ki, birdən inciye bilər. Könül aynasına toxunub sındıra bilərəm deyə. Çox həssas olduğu üçün ehtiyatla yanaşırdım, hər kəlməmdə, hər cümləmdə. Qəlbini qıra bilərəm deyə çox ehtiyatla hərlənirdim bir pərvanə kimi zəkalı başına, ağıllı başına, zəngin bilgilər xəzinəsinə. Yeri ürəyimizdə boş, xəyallarım çaşbaş qaldı, fikir və düşüncələrim isə perik düşdü Babək müəllimsiz. Heyif.. Çox heyif.

Əsl dost, qardaş həyatda sağ olduğu zaman dəyər verən insanların qəlbində istər-istəməz xatirələrə dönüşür zamanla. Çünki könül xanimanı adlı daxılına damla-damla ülvi anlar yığılıb səf-səf düzülərək hekayəyə dönüşür illərlə. Bu hekayəni səsləndirdikcə bir anlıq gözlərimiz önündə yenidən canlanır olub keçmiş ülvi anlar. Öz-özünə təskinlik verib əmin olursan ki, bu dünyada dəyərli insanların əhatəsində yaşamağa dəyərmisən. Çünki mənalı anlar yaşamısan deyə əmin olursan. Peşiman olursan, keçən ömrünə heyfslənmirsən. Babək Qurbanov belə nadir insan idi mənim üçün. Mənim könül dünyamda unudulmaz izlər buraxıb Babək Qurbanov adında bəni-insan övladı. Abır, həyası, nuru ilə ömrümü naxışladı, türk təbiri ilə desək “süslədi”, zənginləşdirdi mənəviyyat dünyamı. İndi isə xəyallar ağuşunda yaşamımı sürdürməkdəyəm. Peşiman da deyiləm. Çünki Dədə Şəmşir, Cəmil Əkbər, Babək

Qurbanov adında ziyalılıq timsalı, nurlu ağsaqqallarım, böyük ustadlarım, doğru yol göstərənlerim olub. Təməlim Dədə Qorqudsayağı bu müdrik insanların şəxsində qurulub, mayam onların xeyir duası ilə yoğrulub. Məcəzi anlamda onların mübarək əllərindən zəməzəmə suyu içib ərsəyə gəlmişəm. Mayam pak, ruhum safdır onların ruhu qarşısında. Ruhları şad olsun Babək müəllim kimi, Cəmil Əkbər kimi, Dədə Şəmşir kimi alicənab əxlaq sahibləri olan müdrik insanların şəxsində. İnsanlıq təlqin etdilər, xeyirxahlıq aşıladılar qəlbimə. Ruhum onların timsalında zənginləşdi. Pərvəriş tapdı, qanadlandı insanlıq dünyasının asimanında havalandı.

Etibarlı doğru-dürüst, səmimi insan dedikdə Babək müəllimi heç anmamaq olarmı? Ali insanı dəyərlərin tərcümanı idi, öz əməli xeyirxah saf niyyətli fəaliyyəti ilə.

Babək müəllim adında könül şamımız 2018-ci ilin martın 28-də nəyazıq ki, əbədi sönər oldu beyqafıl. Daha yanıb şöləsinə saçmır bizlərə, ona dəyər verən xalqına, millətinə. Beləcə könül dünyam işıqsız, nirsuz qaldı o gündən bəri. İndi də yandımağa çalışıram heç cür olmur, daha doğrusu bacara bilmirəm, çarəsiz qaldığım üçün. Çünki özü yoxdur bu dünyada. Müdrik sözləri yetim qalıb Babək müəllimsiz xatirəmdə. Nisgilli qaldım, küsgün qaldım bu fani dünyada heyhat. Babək müəllim haqda nə söyləsəm, nə anlatsam oxucularıma yetərli olmur. Hardasa əksik, kəmkəsir qaldığı fikirlərimin qəmli, nisgilli halını yaşamaqdayam.

Qəhrəman xalqımızın dürüst, zadəgan əsilli-soylu, dəyərlı övladı, fəlsəfə elmləri doktoru, professor Osman oğlu Babək müəllim, ad günün gəldi fəqət, nur üzünə baxaraq üzəbarı təbrik edə bilmirəm. Təəssüf ki, bu ülvi xoş andan məhrumam 2019 ilindən buyana. Sadəcə özüm-özümə qəlbimdə təbrik edərək rəhmət diləyirəm cənabi Haqdan. Müqəddəs qəbrin nurla dolsun, mübarək məkanın cənnət olsun. Amin!!!

İlqar Cəmiləoğlu İmamverdiyev,
Sənətşünaslıq elmləri doktoru, professor,
Qaziantep Universiteti Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasının müəllimi,
Türk Xalq musiqisinə xidmət mükafatçısı
09.06.2023, Gaziantep

16.BABƏK QURBANOVUN ARZUSU İDİ²⁴

Şəkil № 218. (Soldan sağa) Prof.Dr.Babək Qurbanov ud müəllimi, şair, bəstəkar Müzəffər Uslu və Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev məzuniyyət törəsinə gərkən Foto: Ayhan Kılınc 2017

²⁴ Bax: goy ezen.az portalı 28.03 - 2024; <https://goy ezen.az/edebiyat/8944-babek-qurbanovun-arzusu-idi.html>

2009-cu ildə Atatürk Universitetindən Gaziantep Universitetinin Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasında magistr dərsinin açılması üçün keçmiş müdirimiz Fəxri Çepik bəyin rəsmi dəvəti ilə Osman Sarıvəlli ocağının alim övladı, fəlsəfə elmləri doktoru, professor Babək Qurbanov pedaqoji fəaliyyətini bu ali təhsil qurumunda davam etdirdi. Birgə çalışdığı illərdə məsləkdaşları arasında ud dərslərini tədris edən Müzəffər Uslunu da kəşf etmiş oldu. Bu kəşf sadəcə ud mütəxəssisi kimi deyil, həm gözəl səsə malik vokalist kimi, türk təbiri ilə desək “əfəndi” bir insan kimi, öz sözünü, rəftarını, yerini-yurdunu bilən, həm də etikənı gözləyən əxlaq sahibi olmaqla yanaşı, təvazökar bir şəxsiyyət, ən əsası isə daha iki keyfiyyətini üzə çıxarmışdı. Biri bəstəkar kimi, bir digər cəhəti də şair olması. *(Bir çox lirik şeirlərini yeni melodiyalarla süsləyib, təsirli tembrə malik yanıqlı səslə ifa etməsini də bu sətirlərin müəllifi olaraq özüm üçün kəşf etdim).*

Şəkil № 219. Şair fitrətli musiqiçi Müzəffər Uslu və Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev Foto: Ayhan Kılınç 19.02.2024

Babək müəllim öz kəşfində yanılmamışdı. Bu səbəblə də Vazeh Şabranlı adlı Vətən övladımızın şeirlərini türkcəyə çevirməsi zamanı Müzəffər müəllimin redaktorluq tövsiyəsinə çox ehtiyac duydu. Bir neçə ay kəlmələrin, misraların, beytlərin, şeirin məzmununa xələl gəlmədən türkcəyə, obrazlı deyim tərzinə sadıq qalmaq şərti ilə nəql edilə bilməsində ortaq məşvərət, müzakirə sayəsində nəhayət ki, 2013-cü ildə 132 səhifəlik "Dirilik və Zaman" adlı kitab, Ankaranın “Yıldız” yayınevi tərəfindən, məhz Babək müəllimin xeyriyyəçiliyi sayəsində Türkiyədə yayınlanmış oldu. Kitabın 2-ci səhifəsindəki özət yazını dəyərli oxucularımla paylaşmaq istərdim: *“Vazeh Şabranlı, "Dirilik ve Zaman", 2013, Türkcəyə çevirən. Prof. Dr. Babək Qurbanov, Editör: Şair, müzisyen, Öğr. Gör. Muzaffer Uslu, ISBN 978-605-61939-0-3, Sertifika №. 20763, "Yıldız" yayınevi, Ankara, S.132”*. Müzəffər bəyin redaktorluq işi prosesində Babək müəllim, “konservatoriyamızın şairi”nin zərif misralara bələnməmiş poetikasına heyranlığını gizlətməyib nəhayət günlərin birində dedi: *“Müzəffər bəy, gəl bütün şeirlərini toplayıb bir araya gətirək. Kitabın ön sözünü də türkcə mən yazıb Türkiyəmizdə yayınladaq”*.

Şəkil № 220. Müzəffər Uslu Babək Qurbanovun 70 illik yubileyini təbrik edərkən 2009

Bu təklifi hər şeir yazana rəva bilməzdi Osmanoglu. Heyrət etdim Babək müəllimin bu təklifinə. Sanki xəyalım çaşmışdı. Azərbaycanın onlarla istedadlı şair övladları haqda silsilə məqalələr yazıb nəşr etdirən, bir çox Vətən şairlərimizin şeir kitablarına ön söz yazan Babək müəllim indi də Müzəffər Uslu adlı xocamızın şeirlərinə aid məqalə və ya kitaba ön söz yazmaq məramını dilə gətirmişdi. Bu arzusunda bir həqiqət olduğuna mən də sonralar inandım. Yeri gəlmişkən Babək müəllim kimi həlim xasiyyəti, gözü-könlü tox, təmənnəsiz insandan biri də Müzəffər bəyin olduğunu etiraf etməliyəm. Müzəffər bəy Babək müəllimin bu xeyirxahlıq niyyətindən çəkinirdi nədənsə? Heç inana bilmirdi ki, öz şeirlərinin mövzusu, misraların obrazlı deyim tərzini nəhəng alimimiz Babək Qurbanovu heyrtləndirdiyinə. Təəssüf edirəm ki, xoşməram sonucsuz qaldı. Nə Babək müəllim, nə də Müzəffər bəy bu ülvi niyyətə çata bilmədilər. Babək müəllim 28 mart 2019-cu il tarixində haqq dünyasına qovuşduqdan sonra da, o təmənnəsiz təklif xəyalımda sadəcə təklif olaraq qaldı. Yəqin ki, güclü təxəyyülü, peşəkar qələmi ilə ilk kəz Müzəffər bəyin poetik yaradıcılıq məziyyətləri haqda orijinal, “Babəkə fikir”lərlə xalqımıza tanıdacaqdı.

Bu əhvalatdan keçən müddət ərzində hərdən müsaid olduğu zaman Müzəffər bəydən rica edirdim ki, yeni şeirləri ilə məni “məftun” etsin. Tərəddüd içində bəzi nümunələr mənə oxuyardı. Hər bir şeirin misralarındakı lirik melodiyanı, mənanın kəlmələr fonunda axıcılığı, rəvanlılığı, zövqlə yerbəyer edilmiş, poetikliyə bələnməmiş incə toxunuşlu ipək misraların obrazlı tərzində olan ahəngdar düzümündəki “səliqə-sahman”, əsl şairlərə məxsus ədəb-ərkan qaydaları dinləyici kimi məni də heyrtləndirirdi. Hərdən ürəyimdə özüm-özümə deyirdim ki, “*bu şairimizin konservatoriyada nə işi var?*”. Şairimiz Mustafa İsgəndərzadənin təbiri ilə desək “*Təpədən-dırnağa əsl şairdir*”. Bəzən də rica edib şeirlərindən bir neçəsini əlyazma halında alıb gizlicə “Hecətaşları” adlı dərgiyə göndərirdim ki, çap etsinlər. Anadolu insanı da tanış olsunlar. Bu “fəaliyyətimdən” heç xəbəri olmadı bir müddət. İstedadlı şairimiz Tayyib Atmacaya (*Bax: Şəkil № 221*) bu haqda heç xahiş etmədim də. Bilirdim ki, professional qələm əhli kimi, Tayyib bəy şeirə, sözə çox həssas və tələbkər şəxsiyyətdir. Xoşuna gəlməsə çap etməyəcək. Bu həqiqəti anladığım üçün hansı şeirini uyğun gördümsə, Tayyib bəyin könül rızasıyla 10-a yaxın nümunəni müəllifdən pünhan yayınlanmasına vəsilə olduğumu etiraf etməliyəm. Hətta, bir il ərzində (2021) Müzəffər bəy Londonda Türk musiqisindən dərs dediyi zaman bir şeirini Tayyib bəy çap olunmasına razılıq verdikdən sonra istedadlı bağlama müəllimi Yaşar Seçkinin vasitəsilə müəllifə çatdırılmasına nail olmuşdum. Hər dəfə yayınlanan şeirə görə də, Babək müəllimin arzusunu qismən yerinə yetirməklə bir qədər təskinlik tapırdım mənən.

Şəkil № 221. Şair-yazıçı Tayyib Atmaca

Bir gün yenə poetik ruhlu lirik şeir həsrəti ilə “mənəvi aclıq”ımı hiss etdiyim zaman sinifinə üz tutub şeir oxumasını təvəqqə etdiyimdə könülsüz olduğunu sezdim. Bu dəfə nəəlac qalıb Mənsur Göyçəli adlı istedadlı şairimizin “Üstə” rədifli qoşmasını əzbər deməklə Müzəffər bəyin şairlik dünyasını lərzəyə salmaq istədim:

Qara bir geyimli qadın görsəniz,
Söyləyin gəlməsin ölümün üstə.
Ondan yetim qalan yaralı eşqim,
Hələ də, can verir qolumun üstə.

Büründük həyatda qara bir dona,
Eşqimiz beləcə yetişdi sona.
Onu bir bəy atmış, məni bir sona,
Düşmüşük tən yarı zülümün üstə.

Hərə öz işində, öz dünyasında,
Aparır, gətirir öz mayasında,
Mənsə xəm-xəyalın çarpayısında,
Qıvrılıb yatıram külümün üstə.

Qədim sevincimin ötdü sayını,
Axtarıb tapmadım ömür tayımı,
Yaradan verəndə sevgi payımı,
Bilmirəm kim çıxdı yolumun üstə?

Mənsuram talemdə neçə yol azı,
Vüsala həsrətlə qaldım tamarzı,
Ötürdüm baharı, verdim payızı,
Qönçədə saralmış gülümün üstə.

Bu şeiri dinlədikdən sonra Müzəffər bəy bir anda təlatümə gəldi. Və bu poetik misraların sahibini-müəllifini xəbər alıb, yazılı halda 5 bənddən ibarət poetik nümunəni məndən istədi. Təbii ki, arzuma çatdığım üçün şeiri yazıb Müzəffər bəyə təqdim etdim. Həyəcanını hiss edib öz-özümə dedim: *“şeir Müzəffər bəyi yerindən oynadıb”* deyəsən. Bu anı dəyərləndirib məhəbbət mövzusunda olan lirik xasiyyətli bir neçə şeirlərini oxumasını rica etdim. Daha tərəddüdə yer qalmadığı üçün nəhayət razı oldu. Və mən *“Sultanım”, “Nasıl yar olayım ben?”* adlı sözün təsiri ilə iki musiqi də “icad edib” 2021-ci ildə “İksad yayınevi” tərəfindən yayınladığım *“Ürəyimin nəğmələri”* adlı kitabımın 299 və 303-cü səhifələrinə daxil etdim.

Müzəffər Uslu xocamızın Babək Qurbanov haqda düşüncələrini də təqdim etmək istədim: *«Prof. Dr. Babək Qurbanov ilə bir şiir kitabı üçün bir kaç hafta boyunca yakın çalışma imkanı bulmuşum. Bu süre içerisinde bana sürekli bir şiir kitabı çıkarmam konusunda telkinlerde bulunmuştu. Babek hoca gibi kıymetli bir insanın benim için böyle bir temennide bulunması elbette çok önemli ve değerliydi. Onun bu arzusunun mümkün olan ilk fırsatta yerine getirmek düşüncesindeyim.»*

“Başklar, boş iken dimdiktir; doldukça eğilir” derler. Babək hoca, olğun, hoşgörülü və mütevazı tavrılarıyla ne kadar dolu bir insan olduğunu hemen hissettirmişti bana. Konuştuğu zaman her cümlesinden ne kadar birikimli bir insan olduğu seziliyordu. Onu tanımak şerefine ulaşanlardan birisi olduğum için kendimi çok mutlu ve şanslı hissediyorum. Ruhu şad, mekânı cennet olsun».

Müzəffər bəyin çoxmövzulu şeirlərindən bəzi nümunələri oxucularımıza təqdim etməklə unudulmaz elm xadimimizin, 53 kitabın, 700 məqalənin müəllifi, fəlsəfə elmləri doktoru, professor Babək Qurbanovun arzusunun yerinə gətirmək istədim, 5-ci ildönümü ərəfəsində. Aşıq Hüseyn Saraclının təbiri sayacağı *“Babək Qurbanovun ruhuna rəhmət oxumaqla, Müzəffər Usluya cansağlığı, yaradıcılıq uğurları arzulayıram”*.

Türkiyə-Azərbaycan ədəbi-mədəni əlaqələrimizin simvolu kimi Müzəffər bəyin bir neçə poetik inciləri ilə xalqımızı, *“Şairlər diyarımız”* olan Qazax elimizi tanış edərək, ruhu haqq dünyasında olan Babək Osmanoglundun Haqq dünyasına qovuşmasının 5-ci ildönümü ərəfəsində ömrü vəfa etmədiyi ülvi məramını yerinə yetirmək istəyirəm bu fani dünyamızda, əziz oxucularım. Lütfən bu lirik nümunələri Babək müəllimin ruhunun təqdimatı olaraq qəbul edin. Ruhu şad məkanını cənnət olsun əvəzolunmaz, yeridolmaz, unudulmaz Babək Osmanoglundun. Amin...

SULTANIM

İki elim kanda olsa fark etmez,
Koş gel desen gelmez miyim Sultanım?
Ömrüm bitse içimdeki aşk bitmez,
Ben kalbimi bilmez miyim Sultanım?

Ayrılık kar etmez gerçek sevene,
Bir daha görseydim bulup bahane.
Gayrı bir ateşe oldum pervane,
Sen öl desen ölmez miyim Sultanım?

Varsın beni cümle alem kınasın,
Mühüm değil, varsın yaram kanasın.
İçim yansın, gözlerim kan ağlasın,
Sen gül desen gülmez miyim Sultanım?

ÖMÜR DENİLEN FASIL

Kalıcı sanma sakın hazandaki nakışı,
Bu Eylül'ler, Ekim'ler, Kasım'lar da geçici.
Kuran, kurmuş düzeni; baharı, yazı, kışı.
Günler, haftalar, aylar, mevsimler de geçici.

Yokuşlar biter bir gün, inişe geçer düzler.
Gün batır, ay yükselir, gece olur gündüzler.
Bir-bir silinir, gider gördüğün bütün yüzler.
Yaren, yoldaş, akraba, hısımlar da geçici.

Kimi ekmek peşinde, kimileri şarafat,
Kiminin bütün derdi çalım, caka, iltifat.
Sanma sana kalacak liyakatsız mükafat,
Her büyüye kapılma, tılsımlar da geçici.

Asırlar geçip gitmiş, dur da bir düşün hele!
Gerçek mi olan biten? var mı yoksa bir hile?
Zamanla hayal olur en sevdiklerin bile,
Kol-kola fotoğraflar, resimler de geçici.

Bir peşrev ile başlar "ömür" denilen fasıl.
An gelir, sazlar susar, sessizlik olur hasıl.
Sahneden ineceğiz, onu düşün sen asıl.
Serenatlar, meyanlar, taksimler de geçici.

Her ziya bir gün söner, bin bir çerağın olsa,
Sonun bir servi altı, mor sümbül bağın olsa,
Hanların, hamamların, zümrüt konağın olsa,
Gözünden sakındığın cisimler de geçici.

SEVDİĞİM

Hakkın adaleti işlemez sanma,
Her kes ettiğini çeker sevdiğim.
Sabahı getiren güneşe kanma,
Batınca karanlık çöker sevdiğim.

Kendinden saklayıp o ar ettiğin,
Kar edeyim derken zarar ettiğin,
Uğruna kalbimden firar ettiğin,
Kalbini yerinden söker sevdiğim.

Kapıldın da bir nevnihal ergene,
Pire için kıydın koca yorğana.
Güvenip de bir tazecik gürgene,
İnsan bir orman mı yakar sevdiğim?

Ha uyup gitmişsin gönül sancına,
Ha beni çekmişsin dar ağacına.
Ben pervane iken senin acına,
Başkaları dudak büker sevdiğim.

Deniz yok sayılmaz bir dere için.
Bir kol kesilir mi bir yara için?
İnsan şu çok seven biçare için
Bir damla göz yaşı döker sevdiğim.

Reva mıydı bana o bir kaç satır?
Silinir mi birden kaç yıllık hatır?
Başlattığın yangın seni kuşatır,
O kibrit seni de yakar sevdiğim.

Her şeyi mahvettin bir hiç uğruna.
Kim olsa kırılır küserdi buna.
Düşman yıkamaz da dizse kurşuna,
Dostun bir tek sözü yıkar sevdiğim.

Sen bana nimettin, ben sana veli,
Mutlu musun bari, gittin gideli?
Unutma, her şeyin vardır bedeli
Mazlumun ahı da çıkar sevdiğim.

Fırtınalar koptu bir bardak suda,
Kıyamet değil ya geçecek bu da.
Biz kanlı-bıçaklı, düşman pusuda,
Bir zafer selamı çakar sevdiğim.

Daha fazla kırma şu seven canı,
Karıştırma bence sapla samanı.
Akıtma zehrini, bekle zamanı,
Gübre saçan gül mü kokar sevdiğim?

Artık gülüyorum olup bitene,
Lafım yok, gönlümden çekip gidene.
Sen de kırıp-dökme, susmayı dene,
Derin sular, sessiz akar sevdiğim.

YETMEDİMİ?

Bir müebbet mahkumu sorğular gibi bakıp,
Gözlerinle sualler sorduğun yetmedimi?
Azadsız köle gibi boynuma zincir takıp,
Senelerdir peşinden yorduğun yetmedimi?

Ne hayallerim vardı karşıma çıkmasaydın,
Yol bulmuş su misali gönlüme akmasaydın.
Harabeye dönmezdim sen yakıp yıkmasaydın,
Bahtımı alev-alev sardığın yetmedimi?

Ben böyle istemedim, bu değildi emelim,
Bir-birine uymadı niyetimle amelim.
Her sarsıntı sonrası yara aldı temelim,
Hayatımın hattını yardığın yetmedimi?

Biter diye bekledim belki günün birinde,
Merhamete gelirdi kim olsaydı yerinde.
Ben şefkat bekledikçe, senin her seferinde,
En umulmadık yerden vurduğun yetmedimi?

Her gün bir başka derdi atıp gittin önüme,
Şahit olan var mıdır tek bir mutlu günüme?
Müselman olsa bari, tan eyleyen dinime!
Günahlarımı sayıp durduğun yetmedimi?

Kar yağdırdın başıma, tam güneş açacakken,
Taş koydun yollarıma tam senden kaçacakken.
Göç mevsimi sanıp ta, bikarar uçacakken,
Kanadımı kırk yerden kırdığın yetmedimi?

Bırak artık gideyim, senin olsun şeref-şan,
Al zafer kaftanını, gururla giyin kuşan.
Beni böyle yenilmiş, beni böyle perişan,
Karşında iki büklüm gördüğün yetmedimi?

VEFASIZ!

Demek gidiyorsun kaçarcasına,
Nedir bu acelen, koşma vefasız?!
Ansızın bir engel çıkar karşına,
Zamanı gelmeden taşma vefasız!

Bir kere bakmaz mı insan ardına?
Hiç mi vefan yoktu gönül yurduna?
Beni bırakıp da dünya derdine,
Açtığın yarayı deşme vefasız!

Sevinme sarayım, hanım var diye,
Övünme şöhretim, şanımlı var diye.
Düşün, bir nefeslik canım var diye,
Düşün de haddini aşma vefasız!

Kapana kısıtırmış gibi avını,
Sen büyüt bakalım gurur devini.
Bir kiracı girip, gönül evini,
Tarumar ederse şaşma vefasız!

Sağır sultan duydu ettiğim ahı,
Kimsenin kimsede kalmaz günahı,
Hesaba çekilir ecesi şahı,
Mahşeyirde elime düşme vefasız!

BEN SENİ UNUTMAM

Aradan geçse de aylar mevsimler,
Kırılrsa, sararsa, solsa resimler.
Silinse yürekten bir-bir isimler,
Ben seni unutmam unutamam ki?

Yağmurlar yağmayı unutsa bile,
Güneşler doğmayı unutsa bile.
Bu yürek atmayı unutsa bile,
Ben seni unutmam unutamam ki?

Saçıma kar yağsa bükülse belim,
Ellerim tutulsa kırılrsa telim.
Lal olsa türküler söyleyen dilim,
Ben seni unutmam unutamam ki?

Sanma ki, bu sevda zamanla geçer,
Hakkın verdiği neylesin na'çar,
Bağrımda dururken bu paslı hançer,
Ben seni unutmam unutamam ki?

Seneler bu ömrü tüketse bile,
Bu can, bu bedeni terk etse bile,
Kabrimin üstünde ot bitse bile,
Ben seni unutmam, unutamam ki?

Gaziantep - 2020

HEP YARIM KALACAKSI

Kolumu, kanadımı kırıp, öyle gittin ya,
Sanma, gittiğin yerde bahtiyar olacaksın.
Sonunda seni benden, beni senden ettin ya,
Ey sevgili, sen bensiz hep yarım kalacaksın.

Belki bir zaman böyle safalar süreceksin,
Her gün başka bahçeden çiçekler dereceksin.
Bu zafer sarhoşluğu çok sürmez, göreceksin.
Ey sevgili, sen bensiz hep yarım kalacaksın.

Merhametsiz yüreğin kurtulamaz iflastan,
Pişmanlık içeceksin doldurduğun her tasta.
Hisseni alacaksın bana kalan mirastan.
Ey sevgili, sen bensiz hep yarım kalacaksın.

Ben geldim sanacaksın irkilerek, her seste.
Göğsüne dolacağım, aldığın her nefeste.
Yavrusunu kaptırmış bir kuş gibi, kafeste,
Ey sevgili, sen bensiz hep yarım kalacaksın.

Sabah, akşam, her yerde, caddede, kaldırımında,
Ardından geleceğim, attığın her adımda.
Öyle mağrur, kusursuz yer etsen de yadımda,
Ey sevgili, sen bensiz hep yarım kalacaksın.

Hayalim dolaşacak gölge gibi, çevrende.
Hep beni göreceksin, eşte, dostta yarende.
Nereye gidersen git, şu koskoca evrende
Ey sevgili, sen bensiz hep yarım kalacaksın.

Aklına düşeceğim eski bir fotoğrafta,
Beni anlatacaksın belki bir itirafta.
Çaresiz kalacaksın, kalmış gibi Arafta,
Ey sevgili, sen bensiz hep yarım kalacaksın.

Uzar gider küllerim, içtiğin sigarada,
Titreyen alev benim, üflediğin çırada.
Sanma ki, sen tamamsın, diğer yarın burada,
Ey sevgili, sen bensiz hep yarım kalacaksın.

Bu hesap yarım kalır, kapanmadan defterim.
Gel de halimi bir gör, ben senden de beterim.
Ölsen bile, kabrinde bir ot olur biterim
Ey sevgili, sen bensiz hep yarım kalacaksın.

17 aralık 2022. Londra

BİLSEYDİM

Bilseydim ki, ayrılık kapımızı çalacak,
Demir sürgü çekerdim en arkasına kadar.
Bilseydim, yurdum böyle viran kalacak,
Savaşırđım kanımın son damlasına kadar.

Sen istedin bir anda köprüleri atmayı,
Bir küçük kıvılcımdan bir yangın yaratmayı.
Beni kandıramazdı bıraktığın sus payı,
Bilseydim ki, aşkımız kalmayacak payidar.

Bilseydim böyle, izin verir miydin vedaya?
Bilsem katlanmaz mıydım, dönsem bile gedaya.
Yalvarır, yakarırdım avuç açıp Hüdaya,
Bilsem bu ayrılığa olur muydum hissedar?

Şimdi bir boşluktayım, Arafta sürgün gibi,
Şimdi ne gecem gece, ne günlerim gün gibi.
Bir yanım "git, bul" diyor, bir yanım ölgün gibi,
Çekip de gitmeseydin kalmazdım böyle naçar.

Gel de gözlerinle gör bıraktığın eseri,
Ne gönlümde takat var, ne gözlerimin ferri.
Ben eski ben değilim artık dönsen de geri
Baharları yitirdim mevsim bende sonbahar.

10 eylül 2023

NASIL YAR, OLAYIM BEN?

Unut derdi kederi, bahtiyar ol diyorsun,
Kederden gayrım yok ki, bahtiyar olayım ben.
Gel yenelim kaderi, bana yar ol diyorsun,
Kendime hayrım yok ki, sana yar olayım ben?

Hayeller esir düşmüş, hisslerim ziyan olmuş,
Bağım yeşile küsmüş, bahçeler vıran olmuş.
Yüreğim taşa kesmiş, iki gözüm kan olmuş,
Hangi gönül yurduma şehriyar olayım ben?

Denizlerim kurudu, çöllər gibiyim şimdi,
Alev alev yanarken, küller gibiyim şimdi.
Yaprakları dökülmüş, güllər gibiyim şimdi,
Tükenmiş yok olmuşum, nasıl var olayım ben?

Kara duman misali başımda tütme yeter,
Derman olma derdime, yeni dert kılma yeter.
Dua beklemem senden, beddua etme yeter,
Bırak beni halimce, ihtiyar olayım ben.

İlqar Cəmiləoğlu İmamverdiyev,
Sənətşünaslıq elmləri doktoru
Qaziantep Universiteti Türk Musiqisi
Dövlət Konservatoriyasının professoru

17. DÜNYA MƏDƏNİYYƏTİNƏ PƏNCƏRƏ AÇAN ESTETİK²⁵

BABƏK QURBANOV – 85

Şəkil № 222. Babək Osmanəoğlu Qurbanov (09.06 – 1939 – 28.03-2019)

Xalq şairi Osman Sarıvəlli ocağının alim övladı Professor Babək Qurbanovun 85 yaşı tamam oldu. İstedadlı alimin ömür yoluna qısaca nəzər saldıqda onun nə qədər sadə, həm də zəngin bir mənəvi həyat yolu keçdiyinə şahidlik edirik.

Alim 1967-ci ildə 28 yaşında “Musiqi ilə ədəbiyyatın qarşılıqlı əlaqəsi” mövzusunda namizədlik dissertasiyasını, 42 yaşında isə Moskvada SSRİ Elmlər Akademiyasının Fəlsəfə İnstitutunda doktorluq dissertasiyasını uğurla müdafiə etmişdir. Babək müəllim müxtəlif illərdə mötəbər qurumlarda – AMEA Fəlsəfə və Hüquq İnstitutu, Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti, Ərzurum Atatürk Universiteti, Qaziantep Universiteti

²⁵ Bax: “Xalq qəzeti” № 125 (30529). 14. 06 – 2024, S. 10. ; <https://xalqqazeti.az/uploads/pdf-files/90313/xalqqazeti-14.06.2024.pdf>

Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasında elmi-pedaqoji fəaliyyət göstərmişdir. O, Moskva, Sankt-Peterburq, Kiyev, Donetsk, Varna, Stokholm, Tiflis, Vilnüs, İrəvan, Daşkənd, Bakı, Gəncə, Ankara, Bursa, Bolu, Konya, Van, Ərzurum, Qars, Antaliya, Niğdə, İstanbul, Diyarbakır, Sivas, Ankara, Nevşəhər, Şanlı Urfa, Ardahan, Kosova, Makedoniya və s. şəhərlərdə 30-dan çox beynəlxalq elmi konqres və simpoziumlarda aktual mövzularda məruzələri ilə elmi ictimaiyyətin diqqət mərkəzində olmuşdur. Babək müəllimin ərsəyə gətirdiyi 700-dən çox publisistik və elmi-nəzəri əsərləri (*musiqi nəzəriyyəsi, ifaçılıq, heykəltəraşlıq, rəssamlıq, kino sənəti, sənət fəlsəfəsi və s.*) fundamental əhəmiyyəti ilə seçilmişdir. Onun dünya sivilizasiyasına daxil olmuş Leonardo da Vinçi, Parfenon, Mikelancelo, Rafael, Pikasso, Levitan, Lansare, Şişkin, O. Kiprensi kimi sənətkarlara həsr etdiyi elmi araşdırmaları bunu bir daha təsdiq edir. Babək Qurbanovun Puşkin, Lermontov, Yesenin, Çaykovski, Asafiyev kimi rus şair və bəstəkarlarının həyat və yaradıcılığına həsr etdiyi məqalələr də onun dünya ədəbiyyatı və incəsənətinə dərinədən bələd olduğunu təsdiqləyir. Bu dediklərimizə öz yaradıcılığında, dünyaca ünlü sənət dühalarına və örnəklərinə yer verməsi, müəllifin tükənməyən yaradıcılıq potensialının göstəriciləridir. Babək Qurbanovun Türkiyə ilə Azərbaycan arasında mədəni əlaqələrin inkişafı yolunda əvəzi olmayan, ardıcıl və çoxşaxəli fəaliyyət göstərdiyini də xüsusi vurğu ilə söyləyə bilərik. İki qardaş ölkədə elmi kadrların hazırlanması işində Babək Qurbanovun peşəkarlığını qeyd etmək lazımdır. Fərqli elmi araşdırmalar sahəsində çalışan 33 aspirantın dissertasiya işlərinə elmi rəhbərlik etmiş, onların musiqişünaslıq, sənətsünaslıq, musiqi estetikası sahəsində özlərinin təsdiqinə yaxından kömək etmiş və imkan yaratmışdır. Ömrünü elmə, mədəniyyətə, incəsənətə, pedaqoji fəaliyyətə həsr etmiş böyük alim Babək Qurbanovun nurlu xatirəsi onu tanıyan və sevənlərin qəlbində əbədi yaşayacaqdır. Böyük şairimiz Səməd Vurğunun dediyi kimi, ölüm sevinməsin qoy – Babək müəllim kimi insanları əməlləri yaşatmaqdadır. Onun fərqli mövzulardakı bəstələrini səsləndirən Gaziantep Universitetinin professoru Əfqan Zəki Salehin professional ifası və tələbəsi Bəkir Yolaçanın 2016-cı ildə lentə aldığı “Qürbətın musiqisi” adlı filmi ilə Babək müəllimə əbədi bir həyat bəxş ediblər.

Ruhun şad olsun, ustad. Böyük Türk dünyasının mədəniyyət və incəsənətinə töhfə etdiyən dəyərli əsərlərinlə də hər zaman ehtiramla yad ediləcəksən.

İlqar İmamverdiyev.

*Türkiyənin Qaziantep Universitetinin professoru,
Sənətsünaslıq elmləri doktoru*

18.HƏR KİM YÜZ İL YAŞAMASA...²⁶

Qayğıkeşliyi və xeyirxahlığı ilə həmişə cavan görünən, yüksək mənəviyyəti və ziyalılığı ilə seçilən Babək Qurbanovun 70 yaşı haqladığını eşidəndə inana bilmədim. İllərdən bəri təmasda olduğum, dostluq etdiyim bu ləyaqətli insan və tanınmış alimin yaş həddinin fərqi varmamışdım. Ötən günlərin xatirələrinə daldım. Mərhum ədəbiyyatşünas alim İsrail Mustafayev və Babəklə birgə keçirdiyimiz keşməkeşli gənclik illəri yaddaşımda canlandı.

Şəkil № 223. Tənqidçi İsrail Mustafayev, Professor Qəzənfər Paşayev, Professor Babək Qurbanov

²⁶ Bax: *Ədəbiyyat qəzeti*.-2009.-26 iyun.-S.3.;http://www.anl.az/down/meqale/edebyyat/edebyyat_iyun2009/84097.htm

Babəkin ömür və yaradıcılıq yolunu göz önünə gətirəndə fərəhləndim. Bir daha qənaətə gəldim ki, Babək Qurbanov ləyaqəti, əxlaqı, elmi və ziyalılığı ilə valideynlərinə və xalqımıza başucalığı, üzəğlığı gətirib. Ömrünü mənalı keçirib. Hər anın qədərini bilib. Ü.Hacıbəyli adına Konservatorianın Musiqi nəzəriyyəsi fakültəsində oxuyub və "Azərbaycan aşıq musiqi yaradıcılığı" mövzusunda diplom işini müdafiə edib. 1967-ci ildə Bakı Dövlət Universitetinin Müdafiə şurasında "Musiqi ilə ədəbiyyatın qarşılıqlı əlaqəsi" adlı namizədlik dissertasiyasını, 1981-ci ildə 42 yaşında olanda isə Moskvada SSRİ EA-nın fəlsəfə İnstitutunda "Programlı musiqinin estetik prinsipləri" mövzusunda doktorluq dissertasiyasını müdafiə edib və 1985-ci ildən professordur. Azərbaycan Bəstəkarlar və Jurnalistlər Birliyinin üzvüdür. Hətta 90-cı illərdə Bəstəkarlar İttifaqının İdarə heyətinin üzvü olub. Babək Qurbanov 1981-1989-cu illər arası Azərbaycan EA-nın fəlsəfə və Hüquq İnstitutunda Estetika və etika sektorunun (*bölim*) müdiri, sonra Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət İnstitutunda fəlsəfə və mədəniyyət tarixi kafedrasının müdiri (1989-1992), Türkiyədə Atatürk Universitetinin professoru, kafedra müdiri (1992-2008) olmuş, hazırda Qaziantep Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasında işləyir. Professor Babək Qurbanov Azərbaycan və Türkiyədə Azərbaycan musiqisinə, ədəbiyyatına, incəsənətinə, folkloruna, fəlsəfə və estetika məsələlərinə, tanınmış elm adamlarına üç yüzdən artıq publisistik və elmi məqalələr həsr etmişdir. Yeri gəlmişkən, bu məqalələrdən qırx beşi "Ədəbiyyat və incəsənət"də (*"Ədəbiyyat qəzeti"*) yayımlanmışdır. Onlardan bəzisinə nəzər saldıqda alimin yaradıcılıq diapazonunun genişliyinə heyran olmamaq olmur: "Üzeyir Hacıbəyovun estetik baxışları", "Vaqif və xarici mətbuat", "Avesta"dən günümüzə kimi", "Bədii həqiqət axtarışında", "Nəriman Nərimanov və teatr", A.Bakıxanov haqqında və s.

Tədqiqatçının başqa mətbu orqanlarda - qəzet və dərgilərdə çıxan çoxsaylı məqalələri də yuxarıda deyilənlərə dayaq olur.

...Alimin 30-a yaxın kitabı çıxmışdır. Onun "Musiqi ilə ədəbiyyatın qarşılıqlı əlaqələri" (*"Elm"-1972*), "Azərbaycan ədəbiyyatı və incəsənətinin ideya-estetik problemləri" (*"Gənclik" - 1977*), "Azərbaycan incəsənəti xaricdə" (*"İşıq"-1984*), "Mənəvi saflıq dünyası" (*"Azərənəşr"-1989*), "Nizami və musiqi" (*"Elm", 1991, rusca, prof. A.İsazadə ilə şərikli. Kitab 2008-ci ildə Azərbaycan dilində çap olundu*) və s. kitabları orijinallığı ilə seçilir. Professor Babək Qurbanovun Türkiyədə də kitabları çıxıb. Alimin 2005-ci ildə Ankarada "Aktiv yayın evi" tərəfindən nəşr edilən "Musiqi estetikasının bəzi problemləri" kitabının universitetlərin Gözəl Sənətlər fakültələrində dərslik kimi qəbul olunması hər alimə qismət olmayan nailiyyətdir. Babək müəllim türk alimləri prof. Mehmet Takkaçla "Televiziya sənəti", "Ev tiyatrosu" kitablarını, prof. Bilgə Seyidoğlu, dosentlər M.Karabulut, Yavuz Şen və b. ilə müştərək məqalələr yazaraq çap etdirmişdir.

Babək müəllimin çapa hazır vəziyyətdə olan nəzəri və tərcümə kitabları da vardır: "Sənət fəlsəfəsinin problemləri", "Çoxsəsli musiqinin korifeyləri", "Azərbaycan musiqisi", Kalmık xalq qəhrəmanlıq dastanı "Canqar" (*ruscadan türkcəyə tərcümə*), Stepanova və Kozlovun "Musiqi formalarının təhlili" (*ruscadan azərbaycancaya tərcümə*) və s.

Göründüyü kimi prof. Babək Qurbanov müəllimliklə bərabər, elmlə ciddi məşğul olan alimlərdəndir. Onun rəhbərliyi ilə Azərbaycan, Rusiya, Gürcüstan və Türkiyədə on üç nəfər sənətsünaslıq və ya fəlsəfə üzrə namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir. O, eyni zamanda, Azərbaycan və Türkiyədə 24 doktorluq və bir çox namizədlik dissertasiya işinin opponenti, eləcə də doktorluq işlərinə elmi məsləhətçi olmuşdur. Bütün bunları nəzərə alan Ali Attestasiya Komissiyası, alimi Azərbaycan EA-nın fəlsəfə və Hüquq İnstitutunda Müdafiə şurasının üzvü, Memarlıq və İncəsənət İnstitutunda isə sədr müavini təyin etmişdi. Bu, bir alim kimi Babək Qurbanovun elm aləmində nüfuzundan xəbər verir. Professor B.Qurbanov nəinki Azərbaycanda və keçmiş Sovetlər Birliyində, eləcə də Türkiyədə tanınmış musiqişünas alimlərimizdəndir. O, dünyanın bir çox ölkələrində beynəlxalq konqres, simpozium və konfranslarda estetika və musiqişünaslığa dair milli dəyərlər baxımından maraqlı məruzələrlə

çıxış edib. O, 1992-ci ildən Türkiyənin Atatürk Universitetində üç fakültədə "Etika", "Estetika", "Fəlsəfə", "Ümumi və xüsusi təhsil metodları", "Türk düşüncə tarixi", "Musiqi nəzəriyyəsinə giriş", "Musiqi nəzəriyyəsi", "Musiqi əsərlərinin təhlili", "Musiqi estetikası", "Sənət fəlsəfəsi", "Musiqi formaları", "Harmoniya" fənlərindən dərslər demiş, bu fənlər üzrə magistr və aspirantlarla da məşğul olmuşdur. Alim ümummillə liderimiz Heydər Əliyevin "Bir millət, iki dövlət" adlandırdığı Türkiyə və Azərbaycanın ədəbi, mədəni, elmi əlaqələrinin möhkəmlənməsi yolunda səmərəli xidmətlər göstərir. Azərbaycan, rus və türk dillərini mükəmməl bilən Babək müəllim tərcümə sahəsində də qələmini sınıamışdır. O, Qalina Puqaçenkovanın "Orta Asiyanın şah əsərləri: Rəsm və miniatür", N.A.Berdyayevin "Rus kommunizminin qaynaqları" və "Manas" əsərlərini rus dilindən doğma dilimizə çevirmişdir. Alimin ruscadan dilimizə çevirdiyi A.Zisin "Çeşidli estetik düşüncələr" (*Azərnəşr, 1989*) kitabı da oxucular və tədqiqatçılar tərəfindən maraqla qarşılanmışdır. R.Əfəndiyev və T.Əfəndiyevanın "XIX və XX əsrin başlarında Azərbaycan sənəti", Möhbəddin Səmədin "Dünya dahilərsiz yaşayammaz (*Lütfizadə haqqında*)" əsərlərini dilimizdən tükcəyə uyğunlaşdırmışdır.

İnsan vətənin hüdudlarından kənarında yaşayanda (*fərq etməz müvəqqəti, ya daimi*) vətənə olan məhəbbəti alovlanır, gecə-gündüz fikrini məşğul edir. Vətən duyğuları, vətən həsrəti Babək müəllimdən də yan keçməmişdir. Belə hallarda yaradıcı adamın harayına tədqiqatları çatır. Professor Babək Qurbanovun hay-küysüz gördüyü işlər xalqımıza olan məhəbbətinə dəlalət edir. Türkiyənin "Orkestro" dərgisində Azərbaycanın dahi bəstəkarları Üzeyir Hacıbəyli, Qara Qarayev, Fikrət Əmirov, eləcə də görkəmli bəstəkarlarımız Səid Rüstəmov, Süleyman Ələsgərov, Arif Məlikov, Tofiq Bakıxanov, Vasif Adıgözəlov, Azər Rzayev, Ramiz Mirişli, müğənni Lütfiyar İmanov, rəssam Mikayıl Abdullayev və başqaları haqqında dərc etdirdiyi yazıları təqdirəlayiqdir - desək, az olar.

Babək Qurbanov Azərbaycan ədəbiyyatının, xüsusən də poeziyasının vurğunudur. Şəxsiz ki, bu ata-babadan, qandan, gəndən gələn istəyin nəticəsidir (*o, xalq şairi Osman Sarıvəllinin oğludur*). Onun Nizami Gəncəvi, Məhəmməd Füzuli, Molla Pənah Vaqif, Mirzə Fətəli Axundov, Üzeyir Hacıbəyli, Səməd Vurğun və başqaları haqqında yazıları Türkiyədə böyük maraqla qarşılanıb. Alimin xeyirxahlıqla bir çox çağdaş Azərbaycan şairi haqqında məqalələr yazaraq Türkiyədə tanıtması şübhəsiz yuxarıda söz açdığımız istəklə bağlıdır.

Vaxtilə görkəmli bəstəkar Cövdət Hacıyevdən dərslər alan Babək müəllim həm də bəstəkardır. Bülbül adına Musiqi Məktəbində, Konservatoriyada skripkanın sirlərinə mükəmməl yiyələnən, musiqini həm praktik, həm də nəzəri cəhətdən dərinlən bilən Babək Qurbanovun 40 əsərdən ibarət "Bəstələr məcmuəsi" bunu deməyə əsas verir. Burada "Vəfasız", "Buludlar", "İntizar", "Sevinc dolu", "Xəyal", "Sənsiz", "Xatirə", "Şərq romansı" və s. kimi maraqlı əsərlər toplanmışdır. Alimin sənətsünaslıq doktoru İlqar İmamverdiyevlə birgə çap etdirdiyi "Fortepiano müşayiətli saz əsərləri" (*Bakı, "Şirvannəşr", 2006*). fortepiano müşayiətli tar əsərləri" (*Bakı, "Şirvannəşr", 2006*) kitabları müəllim və tələbələr üçün gərəkli vəsaitdir.

Alim çoxsaylı kitablara ön söz yazmış, onların redaktoru olmuşdur. Təkcə onu demək kifayətdir ki, O, sənətsünaslıq doktoru İlqar İmamverdiyevin 20-ə qədər kitabının redaktoru və ön söz müəllifidir.

Professor Babək Qurbanovun fəaliyyəti elmi ictimaiyyət tərəfindən yüksək qiymətləndirilir. Azərbaycanda və Türkiyədə akademiklərdən Firudin Köçərli, Aslan Aslanov, bəstəkar Fikrət Əmirov, Şükufə Mirzəyeva, professorlardan İmruz Əfəndiyeva, Vidadi Xəlilov, Nigar Cərulla qızı, Kamil Vəli Nərimanoğlu, İlqar İmamverdiyev, Əlisa Əhmədov, Mübariz Süleymanov, Türkiyədə Əli Kafkasyalı, Cengiz Ayılmaz, Gürsoy Solmaz, Rusiyada A.Zis, Y.Yakovlev, V.Selivanov və başqaları professor Babək Qurbanovun yaradıcılığına məqalələr həsr edərək alimin elmi fəaliyyətini və şəxsiyyətini yüksək

qiymətləndirmişlər. Türkiyənin Atatürk Universitetində onun yaradıcılığına iki diplom işi həsr olunmuşdur.

Babək Qurbanov nəcabətli insan, nadir ziyalılardandır. Onun səmimi söhbətlərindən, müdrik kəlamlarından doymaq olmur. Tez-tez telefonla danışırıq. Hər dəfə telefon bağlantısından sonra məndə mənən bir rahatlıq və işləmək arzusu baş qaldırır. Bu isə onun xeyirxahlığı ilə bərabər, müsbət enerjili insan olduğundan xəbər verir. Babək müəllimi 70 yaşa çatmağı münasibətilə təbrik edirəm. Alimin atası Osman Sarıvəlli yazırdı:

Heç əlinə alma əsa,
Yetmişində batma yasa.
Hər kim yüz il yaşamasa,
Günah onun özündədir.

Osman qağa 85 il yaşadı. Yaradandan təmənna edirəm ki, şairin arzusu yüksək mənəviyyətli, ləyaqətli oğlu Babəkin həyatında çin olsun.

Professor Qəzənfər Paşayev

*Azərbaycan Respublikasının Əməkdar Elm Xadimi, Filologiya Elmləri Doktoru
Ədəbiyyatşünas, Folklorşünas, Publisist, Dilçi, Yazıçı və Tərcüməçi.*

19. ŞAIR OCAĞININ ALİM ÖVLADI²⁷

Şəkil № 224. Professor Babək Qurbanov (1939-2019)

Şair övladının alim, alim övladının şair olması təbiidir. Yaradıcılığın qarşı-qarşıya dayanan və əslində bir-birini mükəmməl şəkildə tamamlayan bu iki sahəsi Allahın insana verdiyi qeyri-adilklərdəndir. Azərbaycanın bu qeyri-adi ailələrindən biri də böyük şairimiz, ədəbi dilimizə xalq nəfəsi gətirənlərdən biri və bir də ədəbiyyat tariximizə böyük Səməd Vurğunun mənəvi qardaşı, etibarlı sənət dostu kimi daxil olmuş gözəl insan, mərhum xalq şairimiz Osman Sarıvəllinin ailəsidir.

Allah sənətkarların hamısına xoşbəxt ailə qismət eləməyib.

Osman Sarıvəllinin ailə xoşbəxtliyinin isbatı onun üç övladıdır. (*Osman sarıvəllinin 4 oğlu bir qızı var idi. Afər, Rafiq, Babək, Seyran, Solmaz İ.İ.*) Həyatda yaradıcılıq, ictimai mövqe, ləyaqət, şərəf, namus çox mühüm göstəricilərdir. Fəqət bu göstəricilərin sənədi, pasportu övladıdır. Bu sənəd insan hayatının, zəhmətinin, mücadiləsinin göstəricisidir. Osman Sarıvəllinin keşməkeşli rejim dövrü həyatmda göz bəbəyi kimi qoruduğu üç (*beş övlad İ.İ.*) ovlad-üç türk kişisi yalmz onun deyil, Qazax mahalının deyil, bütün Azərbaycanın şərəfli, ləyaqətli övladlarıdır.

²⁷ Bax: 525-ci qəzet 9 iyun 2009-cu il çərşənbə axşamı səh. 6.

Qismət elə gətirib ki, mən Moskvada tanış olduğum rəhmətlik Rafiq müllimlə-Osman kişinin böyük oğlu ilə dəfələrlə görüşmüş, Yazıçılar Birliyinin Moskvadakı restoranında, kafesində dəfələrlə oturub çox səmimi söhbətlər etmişik. Gənc ikən həlak olan istedadlı ədəbiyyatşünas, yazıçı Samir Tağızadənin də iştirak etdiyi xudmani məclislərdə söhbət ədəbiyyatımızdan, mənəviyyatımızdan, Azərbaycanımızdan, gələcəyimizdən, keçmişimizdən, elmimizdən, problemlərimizdən, vəzifələrimizdən gedərdi. Mən ixtisasca filosof olan və Moskvanın elmi mərkəzlərində böyük hörmət sahibi olan Rafiq müəllimin ziyalılığına, elminə, sadəliyinə, səmimiyyətinə heyran qalmışdım. Moskva mühitində tanıdığım və heyran qaldığım iki ziyalını heç vaxt unuda bümürəm. Onlardan biri Professor Rafiq Qurbanov, o birisi də riyaziyyatçı alim, Professor Rauf Hüseynovdur. Bu insanlarda həm təcrübədən, həm dərinlərdən, həm də şübhəsiz ki, vətəndaşlıq yanğısından gələn qeyri-adi yaxınlaşma tərz, dəyərləndirmə üslubu, uzaqgörənlik məni heyran etmişdi. O vaxtlar Moskvada yetişən Azərbaycan elm məktəbinin nümayəndələri: Fərhad Hüseynov, Hamlet İsxanlı, mərhum Aydın Məmmədov, Asif Hacıyev, Aqil Hacıyev, Cəlil Nağıyev, Raqib müəllim, Samir Tağızadə... mənimlə eyni fikirdə idilər.

Moskvada yaşayıb yaradan gökəmli yazığımız Cingiz Hüseynov Rafiq müəllimin elmi və şəxsiyyəti haqqında yüksək fikirdə idi. Bu gün haqqında danışmaq istədiyim və onu 70 yaşı münasibətilə təbrik etmək məqsədilə bu kiçik yazını yazdığım musiqi estetikası üzrə fəlsəfə elmləri doktoru, professor Babək Qurbanov Osman Sarıvəlli ocağının və bütün Türk Dünyasının ləyaqətli övladlarından biridir. Tale elə gətirib ki, Bakıda ali təhsil alan və Moskvada yüksək elmi dərəcəsini alan Babək Qurbanov həyatını və yaradıcılığını Türkiyə ilə bağlamış, uzun illər Ərzurum Atatürk universitetində və hazırda Qaziantep universitetində musiqi, Türk düşüncə tarixindən, musiqişünaslıqdan, sənət tarixindən və estetikadan dərs verməyə, elmi əsərlər yazmağa istiqamətlənmişdir.

Mən Türkiyə universitetində dərs deyən illərdənəm. Hal-hazırda da Türkiyədə İstanbul Yeddiçapə Universitetində dərs deyirəm. Və Türkiyədə dərs deyən alimlərin də böyük əksəriyyətini yaxından tanıyıram. Doğrusunu deyim ki, Türkiyədə işləyib Azərbaycanı unudanları da, Türkiyənin hər işinə naşı-naşı baş qoşanları da, hörmətliyələri də, hörmətsizləri də yaxşı tanıyıram. Tam səmimiyyətlə deyirəm ki, alim ləyaqətini, vətəndaş qeyrətini, qardaşlıq cizgisini gözəl bilən, elmi, davranışı, əsərləri, təcrübəsi ilə ad-san qazanan müəllimlər içində Babək Qurbanovun adını xüsusilə qeyd etməyi özümə mənəvi bir borc bilirəm. Türkiyəni Hakkaridən Ədirnəyə, Trabzondan Qaziantepə qədər az qala şəhər-şəhər gəzmişəm, elm-sənət, ictimai-mədəni tədbirlərdə olmuşam. Və açıq deyim ki, bu ölkənin vurğunuyam. Vətənpərvərliyinə, vətəndaşlığına, mədəniyyətinə, insanpərvərliyinə heyran olduğum və doğma Azərbaycandan əsla ayrılmadığım Türkiyədə, də təmiz adla, namusla, qeyratla, elmi ləyaqətlə yaşamaq, işləmək o qədər də asan iş deyil. Mən sevinirəm və fəxr edirəm ki, Babək Qurbanov kimi hörmət qazanan Fərhad Hüseynov, Azər Kərimov, Abbas bəy, Novruz bəy, Məzahir Avşar, Teymur bəy, Nərgiz İbadullayeva, Qeybulla Qeybullayev, İlqar İmamverdiyev, Fikrət Hacıyev, Naibə Hacıyeva, Ələddin Hacıyev, Xaliq Hüseynov, Tamella xanım yalnız türkiyə elmi və tədrisi üçün deyil, Türkiyədən uzaqlarda belə məşhurdurlar.

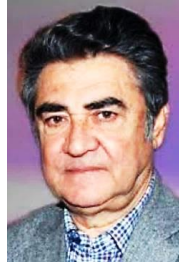
Babək Qurbanovun Bakıda, Moskvada, Türkiyədə çap olunmuş “Musiqi ilə ədəbiyyatın qarşılıqlı əlaqələri”, “Estetik aləmə səyyahət”, “Azərbaycan ədəbiyyat və incəsənətinin ideya-estetik problemləri”, “Kütləvi mədəniyyət və Qərb sovetologiyası”, “Azərbaycan musiqi mədəniyyəti və xarici mətbuat”, “Proqramlı musiqinin estetik prinsipləri”, “Musiqi ilə estetik tərbiyənin problemləri”, “Sənətin ictimai fəallığı”, “Mənəvi saflıq dünyası”, “Ev teatri, televiziya oyunu”, “Musiqinin bədii-estetik məsələləri”, “XIX-XX əsrin əvvəlində Azərbaycan sənəti” (*Türkiyə türkcəsinə tərcümə*), “Musiqinin bəzi bədii-estetik məsələləri”, “Bəstələr məcmuəsi” və s. 30-a (*Babək Qurbanov ömrünün sonuna kimi 53 kitab nəşr etdirib İ.İ.*) yaxın kitabı rus, Azərbaycan və türk dillərində Moskvada, Bakıda, Ankarada, Ərzurumda çap

olunub. Müəllifin yüzdən (700 elmi məqalə yazıb İ.İ.) yuxarı məqaləsi, on sözu də Türk musiqisinin nəzəri və təcrübi məsələlərinə, fəlsəfə, estetika, problemlərinə həsr olunub. Bu kitab və məqalələrin nəzəri əhəmiyyətini və praktik dəyərini qiymətləndirməmək olmaz. Onlarca müəllifin-araşdırıcının Babək Qurbanova istinad etməsi heç də təsadüfi deyil. Nə qədər doğma, qardaş olsa da, xaric xaricdir. Və xaricdə çalışan hər kəs yalnız özünü deyil mənsub olduğu ölkəni, xalqı, milləti təmsil edir. Mən əminəm ki, Babək müəllimi tanıyan, hər kəs Azərbaycan haqqında ən yüksək fikirdə olub. Alim üçün, müəllim üçün bundan xoşbəxt nə ola bilər. Mən buna da inanıram ki, Babəkdən razı olanlar içərisində Osman Sarıvəllinin və Rafiq Qurbanovun ruhu da var. Ruhlar da həyatdakı insanlar kimi bədbəxt və xoşbəxt dirlər. Buna da inanıram ki, Babək müəllimin əzizlərinin ruhu kutlu ruhlardır. Allah onlara rəhmət eləsin. Babək müəllimə də sağlıq-salamatlıq versin. 70 yaş ahılığın gəncliyidir. Qələm dostu və həmkarı kimi mən də Babək müəllimə can sağlığı, səadət və yeni-yeni yaradıcılıq uğurları arzulayıram. Ot kökü üstə bitər. Böyük şair atanın böyük alim oğlunun əsərləri, fəaliyyəti ilə bizləri hələ çox sevindirəcəyinə inanıram. Tanrı Sizi qorusun, Babək müəllim!

Kamil Vəli Nərimanoğlu
Filologiya elmləri doktoru, professor
İstanbul Yeditəpə Universiteti

20.ELM XADİMLƏRİMİZ ESTETİKA ALƏMİNİN MEMARI KİMİ...

Şəkil № 225. Professor Babək Qurbanov (1939-2019)

Qələm, məslək dostum fəlsəfə elmləri doktoru, professor Babək Qurbanov haqqında təəssüratlarımı yazıya çevirərkən böyük heyrət və yaqınlıq hissi ilə qeydlərimə bu adı verməyi daha məqsədə müvafiq saydım. 50 illik ömrün elmlə sıx bağlı olan 26 ilinin müxtəlif mərhələlərini gözlərimiz önündə canlandırarkən gördük ki, o, ilk qələm təcrübəsi olan “Musiqi səsinin və sözün vəhdəti” məqaləsindən başlayaraq lap bu yaxınlarda geniş oxucu kütləsinə sənət-estetika həvəskarlarına, bu sahənin tədqiqatçılara töhfə etdiyi “Mənəvi saflıq dünyası” adlı monoqrafiyasınadək pillə-pillə ucalmış, estetika aləmində gözoxşayan, bədii təfəkkürü cilalayan əsərlər yaratmışdır.

Hələ 1957-1962-ci illərdə Ü.Hacıbəyli adına Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında təhsil alarkən musiqi, söz sənətinin qarşılıqlı əlaqəsi və bu əlaqə nəticəsində yaranan sənət əsərlərinin estetik emosional təsiri gənc musiqişünası ciddi düşündürürdü. Tələbə elmi cəmiyyətinin həyata keçirdiyi tədbirlərdə o, tədqiqatçılıq həvəsi, özünəməxsus orijinal deyim, mühakimə yürütmək tərzilə mütəxəssislərin diqqətini cəlb etdi. Təsadüfi deyildir ki, 23 yaşında konservatoriyanı fərqlənmə diplomu ilə bitirərkən elmi şura onun aspiranturada təhsil

almasını tövsiyə etdi. Bu gənc musiqişünas üçün ilk uğurlu başlanğıc oldu. İndi əsas məsələ etimadı doğrultmaq aktual, əlverişli dissertasiya mövzusu seçməkdən ibarət idi. 1962-ci ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin aspiranturasına daxil olarkən tərəddüd etmədən “Musiqi və ədəbiyyatın qarşılıqlı əlaqəsi” gəldi. İlk araşdırmalar, xüsusilə milli zəmin, həmişə tərəvətli folklorumuz əsasında yaradılan professional musiqi nümunələri ilə ədəbiyyatımızın, söz sənətimizin qarşılıqlı əlaqə prosesi, həmin sənət nümunələrinin bu istiqamətdə inkişaf prinsipləri aşkar olundu. 1967-ci ildə namizədlik dissertasiyasının müdafiəsi prosesində görkəmli alimlərdən ittifaq və respublika miqyasında tanınmış alimlərdən elmi rəhbər SSRİ Bədii Akademiyasının həqiqi üzvü, sənətsünaslıq doktoru professor V.V. Vanslov, fəlsəfə elmləri doktoru Ş.Mirzəyeva, Azərbaycan SSR EA-nın həqiqi üzvü fəlsəfə elmləri doktoru, professor A.Aslanov, Azərbaycan SSR EA-nın müxbir üzvü F.Qasımzadə və başqaları əsəri və onun müəllifinin əməyini yüksək qiymətləndirmişlər. İlk uğur gənc tədqiqatçını daha da ruhlandırdı. O, Dadaş Bünyadzadə adına Azərbaycan Xalq Təsərrüfatı institutunda kiçik, baş elmi işçi və şöbə müdiri vəzifələrində çalışarkən necə deyirlər qələmini bir an belə yerə qoymadı. Müasir estetik elminin ən aktual məsələləri ətrafında düşündü, estetika aləminə səyahət etdi. Nəzəri mülahizələrini sübuta yetirmək üçün xeyli fakt və əbədi proseslərə, müxtəlif janrlı ədəbiyyat, incəsənət əsərlərinə istinad etdi. “Musiqi və ədəbiyyatın qarşılıqlı əlaqəsi” (*Elm nəşriyyatı, Bakı, 1972*), “Estetika aləminə səyahət” (*Gənclik, Bakı, 1977*), “Azərbaycan musiqi mədəniyyəti və xarici mətbuat” (*Bilik nəşriyyatı, Bakı, 1978*), “Kütləvi mədəniyyət və burjuva sosiologiyasında sosialist-realizm incəsənətinin tənqidi” (*Elm, Bakı, 1978*) monoqrafiyaları gənc alimin özünəməxsus təfəkkür tərzini, orijinal tədqiqatçılıq qabiliyyətini respublika və ittifaq miqyasında nümayiş etdirdi, necə deyirlər, “vizit kartoçkası”²⁸ na çevrildi.

“Çəkilmə zəhmət heç vaxt itmir” - deyiblər. Gənc alim Babək Qurbanov illərdən bəri apardığı uğurlu tədqiqatlarını sistemə saldı. “Bədii əsərin yaradılmasının tarixi-estetik qanunauyğunluqları” (*proqramlı musiqi materialları əsasında*) mövzusunda tamamladığı doktorluq dissertasiyasını 1981-ci ildə SSRİ EA Fəlsəfə İnstitutunda müvəffəqiyyətlə müdafiə etdi. Rəsmi opponetlər görkəmli sovet alimləri RSFSR Əməkdar elm xadimi, fəlsəfə elmləri doktoru A.Y. Zis, fəlsəfə elmləri doktoru, professor, SSRİ Bədii Akademiyasının həqiqi üzvü, sənətsünaslıq doktoru, professor V.V. Vanslov əsərin mahiyyətini və elmi dəyərini yüksək qiymətləndirdilər...

Deyirlər elm aləminin də özünəməxsus romantikası var. Bu aləmin dərinliklərinə baş vuranlar, özünəməxsus fikir deyim tərzini, dəst-xətti ilə tanınanlar sözün həqiqi mənasında xoşbəxtdirlər. Ancaq sözümlərin elə bir yerində bir haşiyəyə çıxmaq istərdik. Təəssüf ki, nəvaxtsa, haradasa namizədlik, doktorluq dissertasiyaları müdafiə edənlərə və belə “müdafiələrdən”, “elmi nailiyyətlərdən” sonra “elmi fəaliyyətlərinə” nöqtə qoyanlar da az deyil. Belələrinin həyat ideali diplom vasitəsilə daha sərfəli yerdə özü üçün “işləməkdən və yaşamaqdan” ibarətdir. Həqiqi alimliyin, təbiətən alim olan kəslərin qayğıları, yaradıcılıq həyəcanları isə günbəgün artır, Vətən elminin, Vətən mədəniyyətinin tərəqqisi naminə ağılasıqmayan əziyyətlərə qatlaşırlar. Daim narahat, yuxusuz gecələr onların müşayiətcisinə, sanki ömür yoldaşına çevrilir, ancaq və ancaq ictimai tərəqqi, ictimai mənafe naminə çalışırlar. Yüksək mədəniyyəti, gözəl insani ləyaqəti, elmi dünyagörüşü ilə tanıyanların

²⁸ kartoçka – vərəq

qəlbində xoş təsir oyadan professor Babək Qurbanov da özünə belə bir həyat ideali seçmiş xalqımıza, Vətənimizə dərin məhəbbət hissiylə yazıb-yaratmağı qarşısına əsas məqsəd qoymuşdur.

İndiyənədək respublika və ittifaq miqyasında estetikanın ən aktual məsələləri üzrə çap olunan 150-dən çox mühüm əhəmiyyət kəsb edən elmi işlər dediklərimizə parlaq, inandırıcı sübutdur. Doktorluq dissertasiyasının müdafiəsindən sonra o daha məhsuldar işləmişdir. Müxtəlif nəşriyyatlar tərəfindən Azərbaycan və rus dillərində ideya-estetik dəyəri ilə diqqəti cəlb edən 5 monoqrafiyası çap olunmuşdur. “Proqramlı musiqinin estetik prinsipləri” (*rus dilində, Elm, Bakı, 1982, SSRİ Bədii Akademiyasının həqiqi üzvü V.V.Vanslov əsərə ön söz yazmış və ixtisas redaktörü olmuşdur*), “Azərbaycan incəsənəti xarici mətbuatda” (*rus dilində, “İşiq”, Bakı, 1984*), “Musiqi-estetik tərbiyənin problemləri” (*“Bilik”, Bakı, 1985*), “Sov.İKP XXVII qurultayı və bədii-estetik tərbiyənin aktual məsələləri” (*“Elm”, Bakı, 1987*) və digər əsərləri estetik fikir aləminin daha da zənginləşdirilməsi baxımından mühüm əhəmiyyətə malikdir.

Bu il Babək müəllim üçün daha uğurlu olmuşdur. “Elm” nəşriyyatı onun “İncəsənətin sosial fəallığı” monoqrafiyasını çapa hazırlamış, Azərbaycan Dövlət nəşriyyatı ilə “Mənəvi saflıq dünyası” monoqrafiyasını çap etmişdir. Əlbəttə, alimin yuxarıda göstərdiyimiz və bu il nəşr olunan əsərlərinin hər birini sosial mahiyyətindən bu yazıda geniş bəhs etmək imkan xaricindədir. Lakin belə bir cəhəti qeyd etmək yerinə düşər ki, həmin əsərlər müxtəlif adda, müxtəlif formalarda yazılsa da, əsas bir məqsədi əhatə edir:

- Gerçəkliyi, sovet varlığını geniş inqilabi dəyişiklikləri, quruculuq işlərini əks etdirən incəsənət əsərlərinin ideya-estetik mahiyyətini, gözəlliyi, ülviliyi daha inandırıcı, yadda qalan dəlillər, fikir və mülahizələrlə üzə çıxarmaq. Sosialist-realizmi prinsipi əsasında yaranan sovet incəsənətinin, habelə mütərəqqi cərəyanlar və meyllərlə aşılana dünya xalqları incəsənəti nümunələrinin ümumbəşəri mahiyyətini hər vasitə ilə üzə çıxarmaq, bu yolla estetik mədəniyyətinin yüksəlməsinə qüvətli təsir göstərmək.

Professor B. Qurbanovun bu il Azərnəşr tərəfindən buraxılan “Mənəvi saflıq dünyası” əsərində də biz müəllifin bu müqəddəs, ülvü məqsədini, qarşıya qoyduğu elmi-nəzəri vəzifələrin həllini daha aydın görürük. “İncəsənətin bədii estetik ideoloji problemləri”, “Musiqi estetikası və bəzi ideya-nəzəri məsələlər”, “Sənət korifeyləri”, “Estetik tərbiyənin aktual məsələləri” bölümlərindən ibarət həmin əsərdə müəllif müxtəlif nəşrlərdən olan adamlara bədii-emosional savad aşılınması məsələsini ön plana çəkir, problemlə əlaqədar ittifaq və dünya miqyasında tanınmış alimlərin elmi-yaradıcılıq konsepsiyalarına istinad edir, məsələlərə son dərəcə dəqiq və həssaslıqla yanaşır, təhlil və ümumiləşdirmələr aparır, incəsənətin çoxfunksiyalılığı və tərbiyəvi imkanlarını aydın şəkildə nəzərə çatdırır. O, gözəllik və ülviliklərlə dolu olan mənəvi saflıq dünyasının qanun və qanunauyğunluqlarından bəhs edərkən yazır: *“Lakin bu mənəvi saflıq dünyası öz gözəlliyini, təravətini və nəhayət mənəvi sirrlər xəzinəsini o kəslərin malıdır ki, onlar yüksək estetik mədəniyyətə, bədii estetik zövq və tələbatlara malik olsunlar. Bu isə incəsənətin spesifik dili, bədii yaradıcılığın birsıra mühüm qanunauyğunluqları və prinsiplərindən xəbərdar olmağı tələb edir. Yalnız ardıcıl bədii tərbiyə, mədəni sərvətlərlə ünsiyyət və təmas bu yolda müsbət nəticələr verə bilər.”*

Bu çox gözəl deyilmişdir: Həyat həqiqətlərindən, incəsənət və şəxsiyyətin fəal mövqeyi problemlərinin real vəziyyətlərinin müşahidələrindən alınan qənaətdir, həyat həqiqətidir.

Professor B.Qurbanov respublikamızda estetik mühitin saflığı, onun daha da zənginləşdirilməsi naminə müxtəlif istiqamətlərdə geniş və çoxcəhətli fəaliyyət göstərir. İttifaq və dünya miqyasında tanınmış görkəmli filosof-estetikçi alimlərin əsərlərinin Azərbaycan dilinə tərcümə edilməsi problemi onu həmişə düşündürmüşdür. Bu məqsədlə fəlsəfə elmləri doktoru, professor A.Y.Zisin Moskvada “İncəsənət” nəşriyyatı tərəfindən 1982-ci ildə çap olunmuş “Estetikada konfrontasiyalar” (14 çap vərəqi həcmində) monoqrafiyasının tərcüməsi üzərində sistemlə çalışmışdır. Sevindirici haldır ki, həmin əsər də bu il “Azərnəşr” tərəfindən çap olunaraq estetika bilicilərinə, estetika həvəskarlarına çatdırılıb. Xoş bir təsadüfə bax. Uzun illərdən bəri üzərində işlədiyi əsərlərin üçü (iki orijinal, bir tərcümə) bir dildə özü də ömrünün 50-ci baharında çap olunmuşdur. Təqdir olunmalı faktdır. Ancaq və ancaq inadla çalışanlar, zəhmətə qatlaşanlar, gecəni-gündüzə qatanlar belə gözəl yaradıcılıq uğurları əldə edə bilərlər. Burada belə bir cəhəti də iftixarla qeyd etmək lazım gəlir ki, B.Qurbanovun Sovet və Azərbaycan Sovet estetik elminin ən aktual problemlərinə həsr etdiyi monoqrafiyaların (bunların sayı 11-dir) ümumi həcmi 75 çap vərəqindən çoxdur. Əgər respublikamızda və Moskvada nəşr olunan qəzet və jurnallarda, müxtəlif məzmunlu respublika və ittifaq elmi konfransların, simpoziumların materiallarında dərc olunmuş 140-dan çox bir-birindən dəyərli elmi məqalələri, tezləri də buraya əlavə etsək, onun elmi təfəkkür, estetik fəaliyyət diapazonu haqqında aydın təsəvvürə yiyələnmək olar.

Professor B.Qurbanov respublikamızın müxtəlif nəşriyyatlarında yayınlanmış və estetik problemlərinə həsr olunan əsərlərin ixtisas redaktoru və rəyçisi kimi də səmərəli fəaliyyət göstərir. Bu istiqamətdə o, 1980-1989-cu illər arasında “Azərnəşr”, “İşıq”, “Maarif”, “Gənclik” nəşriyyatları tərəfindən çap edilən 10 əsərin ixtisas redaktoru olmuş, bir çox kitablara isə aparıcı mütəxəssis kimi rəy vermişdir.

Babək müəllimin yaradıcılıq bioqrafiyasında onun kadr hazırlığı sahəsindəki fəaliyyəti də xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Onun rəhbərliyi ilə 7 nəfər aspirant və dissertant fəlsəfə və sənətşünaslıq elmləri namizədi alimlik dərəcəsi almaq üçün müvəffəqiyyətlə dissertasiya müdafiə etmişlər.

B.Qurbanov indiyədək Bakı, Tbilisi, Moskva, Kiyev şəhərlərində müdafiə olunan iyirmiyədək namizədlik və doktorluq dissertasiyasının rəsmi opponenti olmuşdur.

Görkəmli alimin fəaliyyətində bir mühüm cəhət də parlaq şəkildə nəzərə çarpır. O, ittifaq miqyasında keçirilən və estetik problemlərinin nəzəri-sosial məsələlərinə həsr olunan elmi konfranslarda, simpoziumlarda, müxtəlif müdafiə şuralarında ölkəmizdə ümumtəhsil mədəniyyətin yüksəlməsi naminə faydalı təkliflərlə müntəzəm çıxış edir.

SSRİ Bəstəkarlar İttifaqının və Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqı idarə heyətinin üzvü, Azərbaycan SSR EA Fəlsəfə və Hüquq İnstitutunun elmi şurasının, ixtisaslaşdırılmış doktorluq üzrə elmi dərəcə verən müdafiə şurasının, M.Əliyev adına Azərbaycan Dövlət İncəsənət İnstitutu elmi şurasının üzvü, habelə Respublika “Bilik” Cəmiyyəti bədii-estetika bölməsinin sədr müavini olan B.Qurbanov geniş ictimai fəaliyyəti ilə respublikamızda və onun hüdudlarından kənar da tanınır. O, sadə, təvazökar insan, olduqca səmərəli, məhsuldar fəaliyyət göstərən elm xadimi kimi həmkarları, məslək, əqidə dostları arasında böyük hörmət, nüfuz qazanmışdır. Respublikamızın və ölkəmizin elmi-pedaqoji ictimaiyyətinin görkəmli nümayəndələri fəlsəfə elmləri doktoru, professor B. Qurbanovu estetik-estetik mədəniyyətin problemlərinin sistemli yorulmaz tədqiqatçısı kimi tanıyırlar. Təsadüfi deyildir ki,

Azərbaycan SSR EA-nın müxbir üzvlüyünə onun namizədliyi irəli sürülərkən ittifaq və dünya miqyasında şöhrət qazanmış görkəmli filosof-estetik alimlər bu təşəbbüsü bəyənmiş, müdafiə etmiş, gənc alimin elmi mövqeyini, yüksək qiymətləndirmişlər. Daha aydın olmaq üçün həmin rəylərdən bəzi fraqmentlərə diqqət edək.

1) SSRİ EA fəlsəfə institutu elmi şurasının sədri SSRİ EA-nın müxbir üzvü V.S.Styopin:

- *B.Qurbanov ölkəmizdə sosial mədəniyyətin tarixi inkişaf problemlərini, fəlsəfi-estetik münasibətləri diqqətlə öyrənən, sistemlə tədqiq edən, bu istiqamətdə elmimizə əhəmiyyətli töhfə verən görkəmli alim, mahir elm təşkilatçısıdır.*

2) RSFSR Əməkdar elm xadimi, fəlsəfə elmləri doktoru, professor A.Y.Zis:

- *Professor Babək Osman oğlu Qurbanovun sovet estetik elmi sahəsində çalışan gənc alimlər arasında özünəməxsus yeri var. O inadlı axtarırları, ciddi tədqiqatçılıq qabiliyyəti, gərgin əməyi, istedadlı və perspektivliyi ilə ittifaq miqyasında çox böyük hörmət qazanmışdır.*

3) SSRİ Bədii Akademiyasının həqiqi üzvü, sənətsünaslıq doktoru, professor B.V.Vakelov:

- *Professor B.O.Qurbanov bütün tədqiqatlarında və monoqrafiyalarında marksist-leninçi estetikanın prinsiplərini konsepsiyalarını cəsarətlə tənqid edir. Əsasən modernizmə əsaslanan və iflasa uğrayan müasir burjua incəsənətinin sönük mahiyyətini inandırıcı fikir və müddəalarla açıb göstərir. Onun monoqrafiyalarında ən mühüm fəlsəfi-estetik problemlər nəzəri cəhətdən həll edilir, estetika ilə musiqişünaslığın qarşılıqlı əlaqəsini təmin edən mühüm nəticələr çıxarılır, bədii sənət praktikasına tətbiqi imkanları və yolları inandırıcı şəkildə göstərilir...*

Maraqlı cəhət budur ki, qardaş Özbəkistan, Tacikistan, Qırğızistan, Türkmənistan və sairə respublikalarda da tanınmış filosof alimimiz B.Qurbanovun yaradıcılığına böyük maraq göstərilir və onun elmi-pedaqoji fəaliyyətinin ən heyrətamiz cəhətləri üzərində dayanılır.

Özbəkistan KP MK-nın orqanı olan “Sovet Uzbekistoni sanoti” jurnalının baş redaktoru, Həməzə adına Özbəkistan SSR Dövlət mükafatı laureatı Tilab Mahmudovun qeydləri bu cəhətdən daha maraqlıdır: *“Professor Babək Qurbanov ölkəmizdə socialist-realizmi incəsənətinin əsas mahiyyətini, müasir problemlərinin, dialektik və tarixi materializmi baxımından inkişaf istiqamətlərini bacarıqla, sistemlə tədqiq edən istedadlı, tanınmış filosof alimlərimizdəndir. Onun hər bir əsəri tədqiqatçı marağını geniş erudisiyasını, təfəkkür tərzini, fakt və hadisələrə çox dəqiq və həssaslıqla yanaşaraq nəticə çıxarmaq qabiliyyətini parlaq bir şəkildə nümayiş etdirir. B. Qurbanovun əsərləri və məqalələri nəinki Azərbaycan fəlsəfə elminin, həmçinin incəsənətinin fəlsəfi-estetik mədəniyyəti ilə bağlı Sovet elminin inkişafında mühüm rol oynamış, daha da zənginləşdirmişdir. Professor B.Qurbanovun elmi səviyyəsi, insani keyfiyyətləri, ictimai nüfuzu və mövqeyi şəxsi nümunəsi elm aləmində fəaliyyət göstərən gənc alimlərimiz üçün gözəl nümunədir...”*

B.Qurbanovun elmi-ictimai fəaliyyəti haqqında çox böyük həssaslıqla deyilən fikir və mülahizələrin, ictimai rəylərin sayını artırmaq olar. Lakin gətirdiyimiz nümunələr bu yaxınlarda anadan olmasının 50, elmi pedaqoji fəaliyyətinin 25 ili tamam olmuş görkəmli filosof-estetikçi alimimiz B.Qurbanova mənalı ömür yolunun heyrətamiz cəhətləri haqqında çox aydın, inamla dolu təsəvvür oyadır. Yeri gəlmişkən bir məsələnin üzərində dayanmaq istərdik. Yaradıcı prosesin mahiyyəti və xarakteri elədir ki, burada çalışan adamların, ziyalıların əməyinin vaxtında, öz məqamında qiymətləndirilməsi zərurəti ortaya çıxır. Sevimli şairimiz Cabir Novruz demişkən; *“sözünüzü sonralara saxlamayın, gələcəyə çox da ümid*

bağlamayın". Cəmiyyətin ümumi inkişafında öz sözlərini inamla deyən elm, adamlarının həyatı, zehni-elmi əməyin xarakteri də belə bir qiymətləndirmə zərurətini irəli sürür. Çünki gərgin axtarışlarla, zəhmətlə keçən alim əməyinin vaxtında qiymətləndirilməsi onu daha da ruhlandırır, potensial imkanlarını üzə çıxarır, yaradıcılıq əzmini qat-qat artırır. Bu mənada professor Babək Qurbanovun əməyinin, elmi-pedaqoji fəaliyyətinin qiymətləndirilməsinə müəyyən vaxtlarda təşəbbüs göstərilmişdir. Belə ki, o, 1970-ci ildə rəşadətli əməyə görə Lenin yubiley medalı, habelə Böyük Oktyabr Sosialist inqilabının 70 illiyi münasibəti ilə keçirilən sosializm yarışında qazandığı nailiyyətlərə görə Sov.İKP MK-nın SSRİ Nazirlər Sovetinin, ÜİHMŞ-nin və ÜİLKGİ MK-nın fəxri fərmanı ilə təltif olunmuşdur. Hələ 1973-cü ildə ictimai elmlər üzrə keçirilən müsabiqədə xüsusi olaraq fərqlənməsi və Azərbaycan LKGİ MK-nın fəxri fərmanı ilə təltif edilməsi, 1982-ci ildə Ümumittifaq "Bilik" cəmiyyətinin habelə Donetsk vilayət "Bilik" cəmiyyətinin təşəkkür fərmanına layiq görülməsi gənc alimin geniş fəaliyyətinin əsas istiqamətlərini göstərir. Bütün bunlar alimin ən məhsuldar-kamillik dövründə müəyyən fərəh doğursa da, ədalət naminə deməliyə ki, professor B.Qurbanovun gərgin inadlı axtarışlarla keçən zehni, pedaqoji əməyi və bunun səmərəli, məhsuldar nəticəsi kimi ortaya çıxan monoqrafiyaları, sanballı əsərləri daha yüksək qiymətə layiqdir.

Sov.İKP üzvü, M.Əliyev adına Azərbaycan Dövlət İncəsənət İnstitutu fəlsəfə və elmi kommunizm kafedrasının müdiri, fəlsəfə elmləri doktoru, professor Babək Osman oğlu Qurbanovun çoxcəhətli, səmərəli əməyi, geniş elmi fəaliyyəti onu tanıyanları qəlbən sevindirir. Yaşlıları, həmkarları və estetik aləmi üçün yetirdiyi gənc kadrlara gözəl nümunə olan memar ürəkli Babək müəllimə möhkəm can sağlığı, xoşbəxtlik, daha böyük yaradıcılıq uğurları arzulayırıq. Mən yazımı ulu babamız Nizaminin bu sözləri ilə tamamlamaq istərdim: *"Yüksəklik yaşla deyil, elm, sənət, mərifətlədir. Qüvvət elmdədir, başqa cür heç kəs, heç kəsə üstünlük eyləyə bilməz."*

Vidadi Xəlilov

*Azərbaycan ETPEİ estetik tərbiyə
Şöbəsinin müdiri, pedaqoji elmlər doktoru, professor,
Respublika Lenin Komsomolu mükafatı laureatı.*

10.11 – 1989

21.MÜKAFATINI XALQDAN ALAN BABƏK QURBANOV²⁹

Şəkil № 226. Professor Babək Qurbanov (1939-2019)

²⁹ Bax: "Sərbəst düşüncə" 24-30 avqust 2009 səh 5.

Fəlsəfə elmləri doktoru, professor Babək Osman oğlu Qurbanovun anadan olmasının 70 ili tamam olur. Yetmiş yaş ömrün müdriklik çağıdır. Ona hərə bir cür çatır. Bəzən elə olur ora gəlib çatmaq özü müşkül işə çevrilir. Heç çata bilmirsən. Yaş da taleyin bir qisməti, tanrının verdiyi paydır. Bu payı gərək şərəflə yaşayasan. Ağrılısı odur ki, bu yaşa gəlib çatasan və arxaya baxanda heç bir şey görməyəsən. Son olaraq illəri yelə verdiyini dərk edəsən. Bax budur acınacaqlısı. Babək Osman oğlu Qurbanov isə bu yetmiş ili çoxlarından fərqli yaşayıb. Hər saatından, dəqiqəsindən bəhrələnən və onun məsuliyyətini hiss edən şəxslərdən olub. Daha doğrusu qibtə olunacaq bir ömür yaşayıb. Babək müəllim haqqında düşünəndə ilk öncə yadıma gələn onun tərbiyə aldığı, boya-başa çatdığı ocaq oldu. O, iyirminci yüzillik Azərbaycan poeziyasının inkişafında böyük xidmətləri olan, ona töhvələr verən, xalq yaradıcılığının qaynaqları üzərində köklənən Osman Sarıvəlli tərbiyəsindən keçib. Onun təsirində formalaşmış, həyat kredosunu müəyyənləşdirib. Bu özü əsas və bəlkə də başlıca şərtidir. Babək müəllim böyüdüüyü ev sözün həqiqi mənasında ocaq olub. Ora kimlər gəlməyib? Azərbaycan elminin, mədəniyyətinin inkişafında müstəsna xidmətləri olan böyük-böyük şəxsiyyətlərin duracaq yeri kimi tanınıb. Sazın-sözün cövlan etdiyi, müqəddəs ideyaların, düşüncələrin göyərdiyi yerə çevrilib. Orada əlahəzrət söz hər şeydən ucada durub. Təkrar qeyd edək ki, Babək Qurbanov belə bir ocaqda dünyaya göz açıb. Oradan O, çox şeyləri əxz eyləyib, gördüklərini, ətrafda baş verənləri zərrə-zərrə sinəsinə yığmış, yaddaşına yazmışdır. Beləcə bu mühitdə sabahlara gedən yolunu müəyyənləşdiribdir. Bir növ müdriklərin arasında özü də müdrikləşibdir. Azərbaycan elmi, mədəniyyəti böyük bir şərəfli yol keçib. Onun əsrlərin ayrı-ayrı dövrlərində yaşamış Xətib Təbrizi, Eynəqüzat Miyanacı, Şihabəddin Sührəverdi, Ömər Gənci, Bəhmənyar və s. kimi qüdrətli şəxsiyyətləri olub. Şərq və dünya sivilizasiyasına öz töhvələrini veriblər. Sonrakı dövrlərdə inkişafa təsirdə olublar. Bir növ sabahlara gedən yolu müəyyənləşdirmək amalına xidmət ediblər. Məhz iyirminci yüzilliklə iyirmi birinci yüzilliyin qovuşuğunda bu böyük yolu şərəflə davam etdirənlərdən biri Babək Qurbanovdur. Elmə, ədəbiyyata olan həvəs onu Konservatoriyaya gətirib çıxarmışdır. Orta məktəbi yüksək qiymətlərlə başa vuran Babək Qurbanov Konservatoriyada musiqinin nəzəriyyəsi fakültəsində (1958-1962) ali təhsil almışdır. Təkcə onu demək kifayətdir ki, professor Cövdət Hacıyevdən bəstəkarlıq elminin sirlərini öyrənmişdir. Və bəlkə elmə gəlməyin binasını qoymuşdur. Babək Qurbanov Konservatoriyayı bitirməklə işini bitmiş hesab eləməmişdir. O, təhsilini davam etdirmək məqsədilə aspiranturaya daxil olmuş və musiqişünas alim V.Vanslovun rəhbərliyi ilə “Musiqi ilə ədəbiyyatın qarşılıqlı əlaqəsi” mövzusunda 1967-ci ildə namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir. Məlum olduğu kimi, musiqi ilə ədəbiyyatın qarşılıqlı əlaqələrinin araşdırılması bir problem olaraq kifayət qədər aktualdır. Bu xalq yaradıcılığından başlayıb yazılı ədəbiyyata qədər böyük bir yolu əhatə edir. Xalq mahnılarımız, aşıq yaradıcılığı, türk şeiri, dastan ənənəsi bir istiqamət kimi bu gün də musiqilik kontekstində araşdırmaya ehtiyaclıdır. Düzdür bu istiqamətdə müəyyən işlər görülmüş, araşdırmalar aparılmışdır. Ancaq yenə də onun tədqiqinə ehtiyac duyulur. Məhz Babək müəllim də bütün bunları duyaraq belə bir aktual problemin tədqiqinə qərar vermişdir. Digər bir məsələni də qeyd edək ki, hələ Konservatoriyada oxuduğu illərdə o, bu istiqamətdə araşdırmalar aparmışdır. Onun yerinə yetirdiyi buraxılış işi “Azərbaycan aşıq musiqi yaradıcılığı” olmuşdur. Babək müəllim hələ körpəlikdən evlərində aşıq musiqisinin təsiri altında böyümüşdür. Onun boya-başa çatdığı evdə həmişə saz çalınmış, aşıq mahnıları

oxunmuşdur. Məhz bu da Babək Qurbanovun gələcək taleyində təsirsiz ötürməmişdir. Ona görə də Konservatoriyada oxuduğu illərdən bu istiqamətin tədqiqinə qərar vermişdir. Və həmin illərdən elmin, mədəniyyətin inkişafı sahəsində bir-birindən gözəl əsərlər yaratmağın binasını qoymuşdur.

Ensiklopedik zəka sahibi olan bu şəxsin fəaliyyəti çoxşaxəlidir. Onun yaradıcılığını təkcə musiqi, musiqi nəzəriyyəsi ilə müəyyənləşdirmək çox azdır. Zəngin fəaliyyətinin mühüm bir tərəfini ədəbiyyat onun problemlərinin araşdırılması təşkil edirsə, digər bir tərəfini fəlsəfi fikir tarixinin öyrənilməsi, estetik mədəniyyətin tədqiqi təşkil edir. Elə namizədlik, doktorluq dissertasiyalarının mövzusunda da bu əhatəlilik özünü aydınlıqla göstərir.

Babək müəllim 1981-ci ildə Moskvada SSRİ Elmlər Akademiyasının Fəlsəfə İnstitutunda “Proqramlı musiqinin estetik prinsipləri” mövzusunda doktorluq dissertasiyası müdafiə etmişdir. Beləliklə, Babək Qurbanovun zəngin fəaliyyətinə daha bir istiqamət əlavə olunmuşdur. Bu musiqinin estetika məsələsidir. Babək müəllimin bu araşdırmaları onu Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Fəlsəfə və Hüququ İnstitutuna gətirib çıxarmışdır. 1981-ci ildən 1989-cu ilə qədər orada Estetika və Etika bölməsinin müdiri vəzifəsində çalışmışdır. Həmin illərdə elmin, mədəniyyətin inkişafı istiqamətində maraqlı araşdırmalar aparmış, kadrların yetişməsinə yardımcı olmuşdur. Sonra Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət institutunda çalışmışdır. Orada Fəlsəfə və mədəniyyət tarixi kafedrasının müdiri vəzifəsində işləmişdir. Artıq bu zəngin fəaliyyətə yeni bir istiqamət əlavə olunmuşdur. Belə ki, uzun müddət elmin, mədəniyyətin müxtəlif problemləri sahəsində çalışan və ona öz töhfələrini verən Babək müəllim tədris sistemində daxil olur. Universitet auditoriyasında tələbələrə elmin sirlərini öyrədir. İndiyə qədər əxz etdiklərini gələcək nəsle çatdırır.

1992-ci ildə isə Türkiyə cümhuriyyətinə dəvət alır. O, bu dəvəti çox müsbət qarşılayır. Çünki türkün dolaşdığı yerlərə gedib çıxmaq uzun müddət sovetlər ittifaqında yaşayanların ən ümdə arzusu olub. Heç şübhəsiz Babək müəllim də çoxları kimi bu istəklə yaşayıb. Sovetlər İttifaqının dağılması isə bunun üçün münbit şərait yaratdı. Düzdür, o dövrdə xaricə səfərlər edilirdi. Ancaq turist kimi və bəzən isə müəyyən rəsmi kontingentin tərkibində təmsil olunurdu. Sovetlər məkanında kifayət qədər tanınan filosof musiqişünas 1992-ci ildən Ərzurum Atatürk Universitetində işləməyə başlamışdır. O, burada bir növ Azərbaycan elmini, onun mədəniyyətinin uğurlarını təmsil etmişdir. Bacarığı, istedadı, şəxsi qabiliyyəti ilə nümunəyə çevrilmişdir. Araşdırmaları davam etdirmiş, bir-birindən maraqlı əsərlər yaratmışdır. Ərzurum Atatürk Universitetinin Sosial Bilimlər bölümündə Estetika, Etika, Fəlsəfə, Ümumi və xüsusi təhsil metodları, Türk düşüncə tarixi, fənlərindən mühazirələr oxumuş, elmin sirlərini türk tələbələrə öyrətməyə çalışmışdır. Lakin onun fəaliyyəti bununla da məhdudlaşmamışdır. Bir musiqişünas kimi Gözəl Sənətlər fakültəsində “Musiqi nəzəriyyəsi”, “Musiqi nəzəriyyəsinə giriş”, “Musiqi əsərlərinin təhlili”, “Musiqi estetikası” fənlərindən dərs demişdir. Babək müəllim tədrisdə olduğu müddətdə tələbələrə təkcə elmin sirlərini öyrətməklə kifayətlənməmiş, eyni zamanda onlar üçün nümunəyə çevrilmişdir. Dərs dediyi tələbələr ondan insanlığı, xeyirxahlığı, əl tutmağı, yardımsevərliyi, insana münasibəti, yüksək davranışı öyrətmişdir.

Professor Babək Qurbanov elmin cəfəkeşi olan şəxsiyyətlərdəndir. Onun bir-birinin ardınca çıxan kitabları, mətbuat səhifələrində çap olunan məqalələri də bunu aydınlıqla göstərir. Məhz bu səbəbdən də həm Azərbaycanda, həm də Türkiyədə çıxan jurnal və məcmuələr onu redaksiya heyətinə daxil etmişlər. Müəyyən məqalələrin çapında onun

köməkliyindən bəhrələnmişlər. Azərbaycanda “Mədəni-maarif işi”, “Mədəniyyət dünyası” jurnallarına Türkiyədə “Orkestra”, “Türk yurdu”, “Platform”, “Cizgi”, “Eytim bilimler” dərgisinə, “Milli folklor”, “Ayrac”, “Addım” jurnallarına, “Türkel”, “Ərzurum” qəzetlərinə Babək Qurbanov adı çox yaxşı tanışdır. Təkrar qeyd edək ki, onun elmi araşdırmalarında bir-birindən maraqlı kitablar, məqalələr, tərcümələr var. Bunların hər birisi Babək müəllimin ensiklopedik zəka sahibi olmasını, zəngin fəaliyyətini, nələrə qadirliyini göstərir. Təkcə “Bəstələr məcmuəsi”, “Musiqi estetikasının bəzi problemləri” adlı kitabları bu imkanları aydınlaşdırmaq üçün kifayət qədər əsas verir. Hal-hazırda Babək müəllim Qaziantep universitetində çalışır. Azərbaycan-Türkiyə ədəbi-mədəni əlaqələrin inkişafı istiqamətində gərəkli işlər görür.

Bu günlərdə Avropa nəşr mətbuu evinin ən yaxşı vətənpərvər alimi mükafatına layiq görmüşdür. Təqdimat mərasimində Babək Qurbanovun həyat və yaradıcılığının müxtəlif tərəfləri haqqında ətraflı söhbət açılmışdır. Gördüyü böyük işlərlə bağlı tənqidçi-publisist, mətbuu evinin prezidenti Şöhrət Səlimbəyli, Şair-nasir Nüsrət Abdulov və başqaları maraqlı çıxışlar etmişdir. O da bildirmişdir ki, Babək Qurbanov xidmətləri müqabilində daha böyük mükafatlara layiqdir. Ancaq təəssüf ki, bu cür böyük şəxsiyyət dövlət səviyyəsində qiymətləndirilmədən indiyə qədər kənada qalmışdır. Avropa –nəşr mətbuu evi bu istiqamətdə ilkin addımını atmış, dəyərli alimə özünün qiymətini verməyə çalışmışdır. Bütün bunlar professor Babək Qurbanovun hər kəsə nəsib olmayan elmi fəaliyyətinin müəyyən tərəfləridir. Biz onun bəzi məqamlarına diqqət yetirdik. Ancaq bu zəngin və çoxşaxəli fəaliyyət daha geniş araşdırmaları ehtiva edir. Sona onu da əlavə edək ki, Babək müəllim bu böyük işləri müqabilində haqqını almamış şəxsiyyətlərdəndir. Azərbaycan mühitində haqqını almaq, nəyəse nail olmaq üçün adamın gərəki yiyəsi-sahibi ola. Azərbaycan mühitində bu haqda, bacarığa verilməkdən çox münasibətlə olur. Babək müəllim isə bunlardan çox uzaqdır. Öz işini görüb, karvanını sürən nəhəng elm xadimlərimizdən nadidə olanıdır. Sözü həqiqi mənasında əsl insan kimi xalq adamıdır. Elə mükafatını da xalqdan alıbdır.

Mahmud Allahmanli
Filologiya Elmləri doktoru, professor

22.GÖZLƏRİM SƏNİ AXRARIR, KÖNLÜM SƏNİ İSTƏYİR.

Şəkil № 227. Professor Babək Qurbanov (1939-2019)

Babək Qurbanova açıq məktub.

Soraq tutdum ki, 70 yaşın tamam olur. Xarici görünüşünə, ürəyinin tərərinə, daim şadyanalıq, yenilik, gənclik həvəsi ilə yaşamağına, yazıb-yaratmağına görə sənə bu yaşı verə bilməsəm də ad gününü üz-üzə dayanıbmiş kimi səmimiyyətimlə, sevgimlə, qədərsiz hörmətimlə təbrik edirəm. Sən dünyanın, Yerin-Göyün ən ali mükafatına, təltifinə layiqsən, Babək! Adam var uydurma danışır, qondarma davranır. Sən isə unudulmaz şair Hüseyn Arif demiş:

*“Nə verər, nə verər bu əllər sənə,
Sənin qiymətini təbiət verib”.*

Sənin də qiymətini, urvatını, əsil insani ləyaqətini, qüسسə-kədərini ürəyində çəkən, varlığında keçirən ikinci bir şəxsə ömrünün bu çağına kimi hələ rast gəlməmişəm. Əminəm, inanıram ki, səni tanıyanlar, hətta ilk dəfə üzünü görənlər belə mənim hissələrimi təbii qəbul edəcəklər. İllərdən bəridir səsinə, üzünə, boy-buxununa, yar-yaraşığına tamarzı qalmışam. Lakin nə yuxumdan çıxırsan, nə də yaddaşımdan. Sənin kimi müsbət keyfiyyətlərə, xarakterə malik insandan ayrı düşmək, cəhənnəm əzabı çəkməkdən bətərdir. Ayrılığımıza isə səbəb zamanın, günün tələbi olmuşdu. Dövrən, hakimiyyət, qanun-qadağalar dəyişmişdi. Qılıncdəki başımızın üstündən asılmış sovet rejimi daha yox idi. Dəhşətlər, zülümlər, zəhlmlər artıq arxada qalmışdı. Xalqımız qanıbahasına müstəqillik qazanmışdı. Eyni zamanda, yaxşıya-yamana hələ qiymət də verilmirdi. Belə ərəfədə sən dost-qardaş Türkiyəyə üz tutdun. Özün ağ günə çıxsan da mənim kimi yüzlərlə dost-tanışını intizarda qoydun. Haraylayırıq səsimiz, ünümüz sənə çatmır. Ümidimiz, gümanımız səninlə bağlı acılı-şirinli xatirələri yad etməyə, xatırlamağa qalır.

1939-cu ilin bu vədələrində dahi, bənzərsiz şairimiz Səməd Vurğun demiş: *“Milli poeziyamızın vicdanı”*, xalq şairi Osman Sarıvəllinin, Azərbaycan qadınlarının namus, qeyrət, alicənablıq, humanistlik simvolu, rəmzi kimi yaddaşlarda ikinci ömrü yaşayan Səyalı bibinin *(taniyanların hamısı ona belə müraciət edərdi)* xoşbəxt, bəxtəvər ailələrində gələcəkdə Babək adı ilə tanınacaq uşaq dünyaya göz açdı. *“Həyatın xoşbəxtliyi uşaqların fərəhində, təbəssümündədir”* – deyiblər. Amma qəfil yaranan, yaradılan qanlı, faciəli, ölümlü-itimli ikinci Cahan savaşı, qarşıdurması milyonlarla uşaqlar kimi Babəkin də göz ifadələrini, sevincini, təbəssümünü dondurdu. Ata qələmini silaha çevirdi. Ana dərdini ürəyində çəkdi ki, övladları qorxulu, nisgilli, müsibətli anlar, günlər yaşayır. Müdriklər deyib: *qatilliyin, amansızlığın, insanın-insana qənim kəsilməsinin irəliləyişi, tərəqqisi olmaz*. Bəşər boyu haq-nahaqqa qalib gəldiyi kimi, yenə də belə oldu. Müharibə qələbəmizlə başa çatdı. Babəkin də qırışığı açıldı, çöhrəsinə sevinc, dodaqlarına təbəssüm gəldi. Yeddi yaşında əlinə çanta götürüb, musiqi məktəbinə gəldi. Onun gələcək bugünkü taleyi, qisməti də elə həmin gündən başladı. Sonra o, Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının musiqi nəzəriyyəsi fakültəsində oxudu, dünya şöhrətli Üzeyir bəy Hacıbəylinin adını daşıyan sənət məbədində həmyaşıdlarının, müəllimlərinin etimadını qazandı. Ali təhsilini əla qiymətlərlə bitirəndən bir il sonra Azərbaycan Dövlət Universitetinin estetika üzrə aspiranturasına qəbul oldu. Nəhayət 1966-cı ildə *“Musiqi və ədəbiyyatın qarşılıqlı əlaqəsi”* mövzusunda namizədlik dissertasiyasını böyük uğurla müdafiə etdi. Elmi uğurunu duyanlar, sevinənlər onu Azərbaycan Elmlər Akademiyasının Fəlsəfə və Hüquq İnstitutunda Etika və Estetika

şöbəsində işləməyə dəvət etdilər. Burada da O, fərasətini, istedadını nümayiş etdirdi. Dövrü mətbuatda, xüsusən o zamankı “Ədəbiyyat və İncəsənət” qəzetində onun bədii-publisistik yazılarını oxuyanda həm sevinir, həm də canımdan qıbtə hissi keçirdi. Xainlik, paxıllıq əlaməti kimi yox, onun kimi yazmaq arzusu ilə düşünməyim baxımından.

Onunla tanışlığım, yoldaşlığım, dostluğum isə 40 il əvvəl həqiqətə çevrildi. Həmin dövrdə Azərbaycan Dövlət Televiziyasının (*indi QSC-dir*) “Ədəbi-dram” verilişləri redaksiyasında işləyirdim. Qayğısını, hörmətini unutmadığım baş redaktor Nahid Hacızadənin məsləhəti, tapşırığı ilə xalq şairi Osman Sarıvəllinin ömür yoluna, yaradıcılığına həsr olunan “Hər kəs yüz il yaşamasa” adlı veriliş hazırlamalıydıq. Çəkiliş qrupu ilə üz tutduq unudulmaz şairin ünvanına. Sonrakı iftixarım, bugünkü intizarım həmin vaxtdan – gənc alim, istedadlı qələm sahibi, baxışlarından nur yağan Babəki gördüyüm anlardan başladı. Çəkiliş başa çatanda Səyalı bibi bizi çay süfrəsinə dəvət etdi. İçdiyim bir stəkan çay anamın südü qədər mənə dad verdi, hələ də yadımda qalıb. Görüşəndə daha ona bibi yox, ana deyə müraciət edərdim. Ruhu şad, axirət dünyası behiştlik olsun.

Babəklə Bakıda, rayonlarımızda, ölkəmizin hüdudlarından uzaqlarda çox olmuşuq. Sevilən pedaqoq, elm xadimi, professional sənətsüнас olmasına baxmayaraq həddən artıq sadə, diqqətçil, qayğıkeş, zərif qəlbli, kövrək təbiətli insandır. Dost-tanışlarının birinin ayağına daş dəysə, inanın, onun ağrısını canında çəkər. Dostumuz, tanınan şair-publisist Vilayət Rüstəmzadə dünyasını dəyişəndə günlərlə O, özünə gəlmədi. Hönkür-hönkür ağladı. Gecə ilə gündüzü dəyişik saldı. Dincliyi, rahatlığı ərsə çəkildi. Həmkarı, professor Əsədulla Qurbanovun toyunda “Heyvagülü” adlı oyun havasının şən, şux sədaları altında qol götürüb oynadı. Belə hallar, onun insani dəyərlərini yaddaşımda yaşadan xatirələr çoxdur. Hamısını sadalamağa fikrimcə ehtiyac da yoxdur. Amma qənaətimi mütləq qeyd etmək istərdim.

Babək, sən insanlara nümunə göstəriləsi şəxsiyyətsən! İnsanlığın naxışı, ümumiləşmiş obrazısan. Sən mərdimazarlıqdan, naxələflikdən, namərdlikdən, eqoistlikdən çox-çox uzaq adamsan. O qədər təmiz ürəkli, xoş ovqatlı, saf əməlli insansan ki, bəzən sənə 70 yox 7 yaş vermək istəyənlər də olur.

Ötən əsrin səksəninci ilində iş yerimdən Moskvaya ezamiyyətə gedəcəyimi Babək dostuma da dedim. O: “*Sənə məktub verəcəm, onu qardaşıma, Moskva Dövlət Universitetinin professoru Rafiqə çatdır*” – dedi. Verdi. Mən də apardım. Çox çətinliklə ünvanımı tapdım. Məktubu ilk dəfə üzünü gördüyüm, lakin haqqında xoş sözlər çox eşitdiyim mərhum (!) Rafiq müəllimə verdim. Orada nə yazılmışdı, bilmədim. Ancaq Rafiq müəllim doğması kimi mənə sinəsinə sıxanda anladım ki, Babək dostum qardaşıma nə yazıb. Bir həftə mehmanxanada qaldım. Hər gün Rafiq müəllimlə görüşdüm, onun qayğısını, diqqətini gördüm. Ən vacibi, 30 ildən artıq Moskvada yaşamasına baxmayaraq, ana dilimizdə təmiz, özü də Qazax ləhcəylə danışdığını eşitdim. Ayrılanda yaşda məndən böyük olsa da sızıla-sızıla soruşdu: “*Babək niyə evlənmir? Axı ömür-gün keçir?!*” Suala cavabımı yəqin ki, professor baxışlarımdan duydu. Daha nə o dindi, nə də mən. Axı ailə qurmaq, evlənmək də qismətdir, bu işə kimsənin qarışmağa mənəvi, hüquqi ixtiyarı yoxdur. Onda da qala mən Babəkdən 8 yaş kiçiyəm Rafiq müəllimin də susmasını onun yüksək səviyyədə ailə tərbiyəsi almasında gördüm.

Qardaşdan üstün bildiyim Babək! Sənin dövrü mətbuatda dərc olunmuş yüzlərlə resenziyalarını, analitik təhlili yazılarını, işıq üzü görmüş bədii-publisistik kitablarını ən

dəyərli yadigar, əmanət kimi saxlayıram. 1985-ci ildə professor fəxri elmi-dərəcə aldın. Səni tanıyanlar bu əlamtdar, layiq olduğun xəbərdən bəlkə də səndən çox sevindilər. Axı, sən belə şərəfə-şöhrətə layiqsən! Doğrudur, atandan, anandan aldığın, gördüyün tərbiyə ilə ucalmısən, tanınmısən, sevilmişən. Lakin xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadə demiş: *“etiraf vicdanın səsidir”*. Sən həm də əməyinlə, elmi axtarışınla yüksəlmisən, şöhrət qazanmısən, ata-ananın müqəddəs ruhuna dualar oxutdurursan. Əbədi ünvanları behiştlik olsun, amin!

Dostum, sadıqlıyınə, sədaqətinə, milli dəyərlərinə inandığım görkəmli tədqiqatçı alim, filosof, pedaqoq, yazıb-yaradan Babək! Sən illərdən bəridir dost və qardaş Türkiyədə yaşayır, elmi axtarışlar aparır, ixtisasın üzrə sayılıb-seçilən elm ocağında dərs deyirsən. Məlumatlara görə yenə adın hörmətlə çəkilir, şərəfin uca tutulur. Nə qədər uzaqda olsan da sən Azərbaycanın ünvanına şöhrət qazandıransən, azərbaycanlı olmağınə fəxr edirsən. Elə burada yadıma bu müdrək kəlam düşdü: *“Ot kökü üstə bitər”*. Sənin kökün, suyun millətimizin fəxri olublar. Baş ucalığı ilə addımladığın yol uğurlu, ad günün mübarək! Osman lələ demiş: *“hər kəs yüz il yaşamasa, günah onun özündədir”*. Yüz yaşa! Bunu da xatırladım ki, gözlərim hey səni axtarır, könlüm səni istəyir, sənsiz yaman darıxmışam Babək! Hörmətlə

Telman Mehdixanlı.(1947-2013)

23.“OT KÖKÜ ÜSTƏ BİTƏR”

Şəkil № 228. Professor Babək Qurbanov (1939-2019)

Prof. Dr.Babək Qurbanov haqqında düşüncələrim

Ötən əsrin 85-86-ci illəri idi. Bakı Dövlət Universitetinin filologiya fakultəsiə təzə qəbul olunmuşdum. Tez-tez Universitetin kitabxanasına gedirdim. Kitabxanaçı qadınlardan biri (*iki nəfər idilər*) məni yaman çox istəyirdi. Həmişə ona yaxınlaşar, aldığım kitabları səliqə ilə geri qaytarar, yenilərini götürərdim. Bir gün o, mənə dedi ki, sabah bizim eloğlumuz, Osman Sarıvəllinin burda yubileyi keçiriləcəkdir, sən də gəl, dünyagörüşün artsın. Fikirleşdim ki, bizi çağırmasalar gedə bilmərəm. Rəhmətlik professor Cəlal Abdullayev ədəbiyyat müəllimimiz idi. Patokda dedi ki, sabah hamınız kitabxanada olun, orda şairin 80 illik yubileyini keçirəcəyik.

Səhər bir qrup tələbə getdik kitabxanaya. Zal dolu idi, məclisi Cəlal müəllim aparırdı. Şairin özü gəlməmişdi. Oğlu gəlmişdi. Arıq, orta boylu, zil qara saçlı (*mən heç yerdə elə qara saçlı adam görməmişdim*) oğlan idi. O da deyəsən Universitetin hansısa kursunda tələbə idi, ya qurtarmışdı?

Tədbiri Cəlal müəllim açdı, hamıya söz verdi, alimlər, tənqidçilər, şairlər danışıdı. Bizim qrupda da Sona adlı qız əlini qaldırdı, şairin “Dərdin alım” şeirini dedi.

Çiçəklərdən səni könlüm,
Dilər keçər, dərdin alım.
Xəyalın tez-tez yanımdan,
Gülər keçər, dərdin alım!

Bahar çağ, səhər erkən,
Göy çəməndə gəzəndə sən,
Bilirsənmi ürəyimdən,
Nələr keçər, dərdin alım?

Demə, dünya bir qəfəsdə,
Mahnıların quru səsdə,
Osmanın eşqi həvəsdə,
Gələr keçər, dərdin alım!

Mən onun çox şeirlərini əzbər bilsəm də, əlimi qaldırıb, söz istəməyə utandım (*amma sonra özümü çox danladım*) ki, şairin əzbər bildiyim şeirlərindən 1-2 dənəsini də deyə bilmədim. Uşaqlar məni ha dürütmələdilər, dedim yox, adam çoxdu. Axırda sözü şairin oğluna verdilər. O da məni kimi o qədər utancaq idi ki, camaat tərəfə baxa bilmirdi. Gözünü yan tərəfə zilləyib, sakit səsle, təmkinlə atasının adından razılıq etdi, dayandı.

Hamı gedəndən sonra mən həmin kitabxanaçıdan Osman Sarıvəllinin üç cildliyini aldım. Bu ailə haqqında, unikal bir şəxsiyyət olan Osman Sarıvəlli haqqında, Sayalı nənə haqqında onun tələbə şairlər, kimsəsiz qələm adamlarına öz övladı kimi qulluq etməsi, süfrə açması haqqında o qədər yaxşı sözlər danışmışdılar ki, bu ailəyə hörmətim 1-ə 100 artmışdı. Uşaq evin güzgüsüdür deyirlər. Belə abırlı-həyalı qız az-az tapılır, o ki, ola oğlan. Zərrə qədər də özünü çəkmək, qürrelənmək yox idi onda, belə şeyə az-az rast gəlmək olurdu, o zaman. Nədənsə şairlərin, yazıçıların xüsusi statusu var idi, o zamanlar. Onların özləri yox, hətta ailə üzvləri də xalqın böyük marağında olurdular. Ona görə də bəziləri özünü yaman çəkirdi, ikrah yaradırdılar. Amma bu oğlanın sadə rəftarı mənim hələ də yadımdadı. Orada eşitdim ki, bunlar 3 qardaşdı. Şairin deyəsən qızı yox idi. Biri də sonralar eşitdim ki, Moskvada qırmızı diplomla Universiteti qurtarıb, orada çalışırdı. Sonralar kitabını da, şeirlərini də sevə-sevə oxuduğum-Rəfiq Sarıvəlli (*Allah rəhmət eləsin*). Sonralar Osman baba məni bir də təəccübləndirdi. O vəfat edəndə öz dogma torpağında dəfn olunmağını istəmişdi. Xalq burda Fəxri xiyaban üçün çabalayanda, dava-şava salanda, o, könüllü imtina etmişdi. Çünki, onun ixtiyarı var idi, Xalq Şairi idi, gözəl vəzifələrdə çalışmışdı, xalqın və dövlətin gözündə hörmətli şair idi, ona görə də sözsüz Fəxri xiyabanda dəfn oluna bilərdi. Lakin istmədi, bu kişi dogma torpağını istədi. Qazax torpağını şərəfləndirdi.

Universiteti bitirdikdən sonra AZƏRTAC-da fəaliyyətə başladım. Osman Sarıvəllinin adı ilə keçirilən bütün anma tədbirlərində, xatırlamalarda iştirak və çıxışlar elədim. Çünki, o bir hikmət dəryası, gözündən qaynayan nurlu söz çeşməsidir. Nə qədər xalq ondan götürər, min üstünə gələr. Onun xatiri, hörməti o qədər əzizdir ki, sözləri o qədər şirin, deyimli, dolğun, hikmətlidir ki, onlarla şeirinə bəstəkarlarımız mahnı bəstələyiblər. Müğənnilər oxuyur, hər eşidəndə ruhumuz yerindən oynayır! Ölməz şairin bu gün də hər sözü bir xalq məsələinə çevrilib, dillərdə aforizmləri əzbər söylənir. Təkcə “Hər kim yüz il yaşamasa” şeiri bəsdə ki, yüz illərlə xatirələrdə qalsın:

Dostum, incə barmaqların
Sədəflərin üzündədir.
Mənim meylim bir sazında,
Bir də şirin sözündədir.

Qarayazı meşəsində,
Cavan ovçu həvəsində,
Qulağın maral səsində,
Gözün ceyran izindədir.

Söz şairin ürəyində,
Zor binanın dirəyində,
Güc pələngin biləyində,
Pəhləvanın dizindədir.

Heç əlinə alma əsa,
Yetmişində batma yasa,
Hər kim yüz il yaşamasa,
Günah onun özündədir.

Bir gün Türkiyədəki xüsusi müxbirimiz Sabir Şahtaxtı Babək Qurbanov haqqında yazdı, öyrəndim ki, bu çox tanınmış alim və tədqiqatçıdır. Saytlardan axtardım, öyrəndim və bildim ki, bu professordur və Osman Sarivəllinin övlədir. Maraqlanırdım, Bəbək müəllimin uğurlarını tapanda sevinirdim, təbliğ edirdim. Axı o, çox sevdiyim bir şairin övlədi idi. Onun uğurlarına sevinməyə bilməzdim. Bir gün də yenə Sabir müəllim mənə onun Bakıda nəşr olunan “Əsərlər məcmuəsi” haqqında yazmağımı, AZƏRTAC-da işıqlandırmağımı xahiş etdi. Məmnuniyyətlə yazdım və bunu özümün birinci dərəcəli işim bildim. Kitabı oxudum silkələndim. Əvvəla yenə uşaqlıq illərimə, əzbərlədiyim şeirlərə, ATAMın onun haqqında dediyi təriflərə, eşitdiyim nağıllaşmış sözlərə, hekayətlərə qayıtdım. Kitab Babək müəllimin 40-cı kitabı idi. Qərribə doğmalığ hissi keçirdim, nağılvari. Nağıllardakı 40 qapı, bütün nağılların rəmzi sayı olan 40 rəqəmi, 40 çubuq, 40 incəbel qız, 40 igid atlı, 40 gün, 40 gecə və s. və ilaxır.

Açdım oxudum kitabı. Bu da Osman baba ilə Sayalı nənəmin ömrünün, xeyirxahlığının davamı. O müdriklər öz həmvətənlilərinə, elin-günün uşağına xeyirxahlıq, hamilik eləyirdilər. O müqəddəslərin övlədi isə musiqi dünyasının azmanlarına xeyirxahlıq edib. Təkcə öz dahilərimizdən deyil, Bethovendən, Baxdan belə hamısı haqqında xoş sözlər yazıb. Onları türk balalarına tanıdım.

Bax belə yerdə ATALARımız deyib: *“Ot kökü üstə bitər!”* *“Alma budağından kənara düşməz!”*. Var ol səni belə alim, belə eloğlu!

Hörmətli Babək müəllim, Sizə 100 il, Osman baba demiş, günahsız ömür arzulayıram!
Dərin hörmət və ehtiramla:

**Zərəngiz Dəmirçi Qayalı, şairə-publisist,
AZƏRTAC-ın müxbiri.**

24. MİLLİ RUHUN CANLI ƏFSANƏSİ³⁰

Şəkil № 229. Professor Babək Qurbanov (1939-2019)

Böyük filosof, türk xalqlarının aləmində və eləcə də Türkiyədə və Azərbaycanda, hələ bir qərinə bundan əvvəl Rusiyada və post-sovet məkanında dərin fəlsəfi tədqiqatları, sənət araşdırmaları ilə ad çıxaran Babək Qurbanovun yəqin ki, xüsusi təqdimatına ehtiyacı yoxdur. Azərbaycan və Türkiyə universitetlərinin məşhur tədqiqatçı alimi artıq 20 ildən çoxdur ki, Türkiyənin ünlü universitetlərində dərs deyir, tədqiqat aparır, bir-birinin ardınca çox dəyərli kitabları nəşr olunur. Türkiyədə onu “Azərbaycan” adı-ünvanı ilə tanıyırlar. Canlı Azərbaycanın özü kimi türk ruhunun mənəvi mühitində - böyük qardaşlıq aləmində bizi təmsil edir. Əgər belə demək mümkünsə, indi o, Türkiyənin hər yerindən görünür. Və Türkiyənin hər yerindən görünmək üçün onun mənəvi ucalığı qədərincədir.

...Babəklə şəxsi tanışlığımın tarixcəsi son üç illik vaxtla ölçülür. İlk təşəbbüs də Babək müəllimin tərəfindən olub. Özü demiş, “*türk ziyalıları arasında sevilən qəzetin*” “Kredo”nun baş redaktorunu axtarmaq bəlkə də, onun üçün bir ziyalılıq borcudur. Amma, əlbəttə, bu, məni qürurlandırır. İkinci görüşümüz yayın cırhacırında Lökbatandakı balaca üzüm çardağının altında tarixləşib. Özü demiş, “İran şahının taxtı”na bərabər tutduğu balaca kölgəliyin altı yaddaşımızda yaşarı iz buraxıb. Və onun dilindən səslənən “İran şahının taxtı” hökmü də indi ziyallar arasında çoxlu sözə, söhbətə qaynaq olub. Bu günlərdə bir də görüşdük. Həm onun 75 illik, həm də mənim 60 illik yubileyimi təzədən qeyd elədik. Bakılılar demiş, xudmani bir məclisdə professor Mahmud Allahmanlı, tədqiqatçı-jurnalist Şöhrət Səlimbəyli və ikimiz. Bir də fotoqraf N.Cahangir bu dostluq görüşünün anlarını fotonun yaddaşına köçürdü.

- Necə keçir günün qürbətə?- soruşdum. Ancaq elə həmin andaca bir az peşmanlayan kimi oldum və ona görə də: “*Gərək qardaş Türkiyə də qürbət olmasın bizim üçün*” - əlavə etdim.

- İnsana yerindən, yurdundan kənar hər yer qürbətdir. Sakit-sakit, özünə, məqamına uyğun təmkin və ağırlıqla cavab verdi. Bir az sükutdan sonra – “*Qürbətə də ki, nə qışı qışdı, nə də ki*”... –sözünün gerisini yaxşı eşidə bilmədim. Amma hiss etdim ki, ruhumda bir bayatı göyərdi:

Ərzurumu qar gördüm,
Qar əriyib-xar gördüm.
Qürbətə nə qış qışdı,
Nə də ki, bahar gördüm.

Dedi “*bu günlərdə yenə gedəcəm. Amma bu dəfə səni orda gözləyirəm, dostlarla gəl*”.

.... Qürbətə ad-san çıxarmaq mənsub olduğu xalqın, yerin-yurdu, bağrından qopub gəldiyi Vətənin başını ucaltmaq hər kəsin işi olmadığı kimi, heç hər kəsin qisməti də deyil. Dilin, ruhun, varlığın diktə elədiyi hökmün bircə mahiyyəti var; özünü, kimliyini qorumaq! Hər

³⁰Bax: “Kredo”, *Müstəqil ictimai-siyasi, publisistik qəzet*, № 33 (788) 16 avqust 2014 səh. 1

tərəfdən üstünə dolu kimi yağan yadlıq-yabançılıq duyğularının aşınmalarından qorunmaq... yəqin ki, böyük güc istəyir-ölümə qalib gələn, ölümsüzlüyə güvənən güc. Hər iki tərəfdən gələn ağırlıq yükü gərək çiyinlərini basıb əyməsin.

... Düşünürəm ki, Babək Qurbanov kimi ziyalılarımız az qala Üzeyir bəyin, S. Vurğunun tanınmadığı, yayılmadığı yerlərdə olmağı, yaşamağı işləməyi, xalqın milli-mənəvi elçilik missiyasını daşımağı Vətənin xeyrinədir. Amma deyirəm, bəlkə, elə onun Vətənə çağırılmaq vaxtıdır. Vaxt isə heç nəyə baxmır; uyğun missiya ilə bir sahəyə böyüklük eləmək vaxtı ötmür ki? Atasının yüz illik ömür düsturu sanki onun simasında özünü diktə edir; cavandır, gümrahdır. Ayrılıq anında yenə kövrəldik; ruhumda daha bir bayatı göyərdi:

Görmədi ötən məni,
Həsrətə yetən məni,
Bir gün Vətən axtarar,
Qürbətdə bitən məni.

Və elə bu andaca, yazının bu yerində də deyirəm: *“Vətən elə sənin kimi adamlardı: Milli ruhun canlı əfsanəsi”* ... 14.08-2014

Əli Rza Xələfli

Şair- yazıçı “Kredo” qəzetinin baş redaktörü

25.YETMİŞ YAŞIN İŞİĞINDA³¹

Şəkil № 230. Professor Babək Qurbanov (1939-2019)

Bu il iyun ayının 9-da Azərbaycanın böyük alimi, dəyərli pedaqoqu, namuslu ziyalısı Babək müəllimin 70 yaşı tamam olur. Azərbaycan oxucusuna Babək müəllimin kimliyi barədə bu məqamda bir neçə söz demək yerinə düşür.

Qurbanov Babək Osman oğlu 1939-cu il iyun ayının 9-da Bakı şəhərində ziyalı ailəsində anadan olmuşdur. Atasını Azərbaycanın Xalq şairi Osman Sarıvəlli (1905-1990), anası Səyalı Qurbanova (1913-1984) həkim olmuşdur.

Qurbanov B.O. 1946-cı ildə Ü.Hacıbəyli adına Azərbaycan Dövlət Konservatoriyası yanındakı musiqi məktəbinə qədəm basıb, onu bitirdikdən sonra 1956-cı ildə Konservatoriyanın musiqi nəzəriyyəsi musiqişünaslıq fakültəsinə daxil olmuş və 1962-ci ildə fərqlənmə diplomu ilə oranı qurtarmışdır. Konservatoriyanın elmi Şurasının tövsiyəsi ilə 1963-cü ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinə estetikə üzrə aspiranturaya qəbul olunmuş, 1966-cı ildə “Musiqi ilə ədəbiyyatın qarşılıqlı əlaqəsi” mövzusunda namizədlik dissertasiyasını müdafiə etmişdir.

³¹ Bax: “Yeni nəfəs” qəzeti 6-9 iyun 2009 səh.5.

1967-ci ildə Azərbaycan Elmlər Akademiyasının (AEA) Fəlsəfə və Hüquq İnstitutunda Estetika və Etika şöbəsinə kiçik elmi işçi kimi işə qəbul olunur.

1981-ci ildə Moskvada SSRİ Elmlər Akademiyası Fəlsəfə İnstitutunun fəlsəfə, mədəniyyət və incəsənət, sonra isə mədəniyyət nəzəriyyəsi kafedrasının müdiri vəzifələrində çalışmışdır. Bu dövrdə o, eyni zamanda Azərbaycanın bir çox təhsil müəssisələrində, o cümlədən ADU-da, Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında, Dillər institutunda dərs demiş, müdafiə üzrə şuranın üzvü, Memarlıq və İncəsənət İnstitutunda isə sədr müavini kimi fəaliyyət göstərmişdir.

1992-ci ildən Ərzurum şəhərindəki Atatürk Universitetində Etika və Estetika, sosial dəyişmə, çağdaş türk düşüncə tarixi, sosial psixologiya, sənət fəlsəfəsi fənnlərindən dərs demək üçün Türkiyəyə dəvət olunmuşdur.

Hal-hazırda orada pedaqoji fəaliyyətini davam etdirir. Sovetlər İttifaqında və xaricdə; Moskvada, Sank-Peterburqda, Kiyevdə, Tiflisdə, Yerevanda, Daşkənddə, Vilnüsə, Varnada, Stokholmda, Ankarada, Konyada, Bursada, Vanda və b. keçirilmiş bir çox beynəlxalq fəlsəfə və estetikaya aid konfranslarda və elmi dərəcə üzrə dissertasiya müdafiələrində bilavasitə iştirak etmişdir.

Respublikalarda bir zamanlar fəaliyyət göstərmiş “Fəlsəfə” cəmiyyətinin estetika və etika şöbəsinin rəhbəri, “Bilik” cəmiyyətinin nəzdindəki “Estetik və bədii tərbiyə” seksiyasının (bölümünün) sədr müavini, AEA-nın Elmi informasiya mərkəzinin nəşr etdirdiyi “Azərbaycan xaricdə” jurnalının, “Mədəni-maarif işi” jurnalının redaksiya heyətinin üzvü kimi də fəaliyyət göstərir. Qurbanov 15 kitab, 200-dən artıq məqalə və resenziya dərc etdirmişdir. (B. Qurbanov ömrünün sonundak 53 kitab, 700 məqalə yayınlamışdır. İ.İ.)

Dövlət, Həmkarlar İttifaqı, “Bilik” cəmiyyətinin fəxri fərmanları ilə təltif edilmişdir. 13 elmlər namizədi hazırlamışdır. Türkiyədə dərc edilən “Fəlsəfə dünyası”, “Türk dünyası”, “Yeddi iklim”, “Güzel sanatlar”, “Türkiyat”, Türk eli” və s. türk jurnalları və qəzetlərində məqalə resenziyalarla çıxış edir.

Babək müəllim abır-həyasını qoruyub saxlayan elm adamlarımızdandır. O, uzun müddətdir ki, Azərbaycanı, onun elmi, əxlaqi, mədəni, musiqi səviyyəsini qardaş Türkiyədə ləyaqətlə təmsil edir, başını aşağı salıb öz Vətəndaşlıq borcunu yerinə yetirir. Bu böyük insan heç zaman əlindəki imkanlardan istifadə edib mən bu işi gördüm, xaricdə belə tanınıram deyib başqaları kimi haray-həşir salmır. Çünki onun ürəyi, içərisi elmlə-irfanla dopdoludur. Biz bu gün bu böyük insanı hər bir anını ləyaqətlə yaşadığı yetmiş yaşına çatması münasibətilə təbrik etməkdən, onu yada salmaqdan qürur duyuruq. Onu bu vaxta kimi Tanrı özü hifz edib. Arzumuz budur ki, Tanrı özü bundan sonra da onun köməyi olsun!

“Yeni Nəfəs” qəzeti redasiyası əməkdaşları

26.BABƏKİN ÖMÜR YOLU³²

Şəkil № 231. Professor Babək Qurbanov (1939-2019)

Babək Osman oğlu Qurbanov 9 iyun 1939-cu ildə Bakı şəhərində anadan olub. 1962-ci ildə Üzeyir Hacıbəyli adına Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının (hal-hazırda Musiqi

³² Bax: “Açık söz” qəzeti, № 510, 20.10-2011, səh.3

Akademiyasının) musiqi nəzəriyyəsi fakultəsini bitirmişdir. 1967-ci ildə fəlsəfə üzrə namizədlik, 1981-ci ildə isə Moskvada doktorluq dissertasiyası müdafiə etmiş və estetik elmləri doktoru elmi dərəcəsi almışdır. 1985-ci ildən professordur. 1978-ci ildə SSRİ Bəstəkarlar İttifaqına üzv qəbul olunmuşdur. 1991-ci ildən Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqı İdarə Heyətinin üzvüdür. “Mənəvi saflıq dünyası”, “Estetikaya səyahət”, “İncəsənətin sosial fəallığı”, “Kütləvi mədəniyyətin tənqidi”, “Musiqi-estetik tərbiyyənin problemləri”, “Azərbaycan incəsənətinin bədii-estetik xüsusiyyətləri”, “Azərbaycan incəsənəti xaricdə”, “Proqramlı musiqinin estetik problemləri”, “Televiziya teatrı” kimi kitabların müəllifidir. A.Y. Zisin “Estetikada konfrontasiyalar” adlı fundamental əsərini tərcümə etmişdir.

Azərbaycan, rus, türk dillərində işıq üzü görmüş bu kitablarla birlikdə müəllifin 180-dən artıq elmi məqalələri dərc olunmuşdur. (*B. Qurbanovun 53 kitabı, 700 məqaləsi yayımlanmışdır İ.İ.*)

Babək Qurbanov müxtəlif ölkələrdə, o cümlədən Moskva, Sankt-Peterburq, Kiyev, Tiflis, Yerevan, Daşkənd, Vilnüs, Tallin, Varna, Stokholm, Ankara, Bursa, Bolu, Dənizli, Konya, Ərzurum, Qars kimi şəhərlərdə bir çox elmi-nəzəri konfranslara, simpoziumlara qatılmış, namizədlik və doktorluq üzrə müdafiələrdə oponent statusunda çıxış etmişdir. Hal-hazırda Türkiyənin Qaziantep Universitetində sözləşməli professor kimi çalışmaqdadır.

İndi Azərbaycanın bir çox alimləri və Sovet adamları Türkiyənin şəhərlərində, ayrı-ayrı universitetlərdə müvəffəqiyyətlə fəaliyyət göstərirlər. Bu şəxsiyyətlər mədəniyyət və incəsənətin müxtəlif sahələrində, tədris və elmi məqalələrin, kitabların yayımlanmasında, o cümlədən Azərbaycan sənətinin geniş şəkildə türk ictimaiyyətinə çatdırılmasında böyük rol oynamaqdadır. Heç şübhəsiz oxucularımıza təqdim olunan əsərin mövzusu baxımından bu sənət adamlarının müqəddəs fəaliyyəti diqqəti cəlb etməkdədir.

Professor Babək Qurbanov Türkiyədə çalışan Azərbaycan ziyalılarının, sənət adamlarının yaradıcılıq fəaliyyəti haqqında xüsusi bir əsərini hazırlayır.

Azərbaycan KİVİHİ-nin qərarı ilə Babək Osman oğlu Qurbanov “Xalqın nüfuzlu ziyalı” mükafatına layiq görülmüşdür. Laureatı təbrik edənlərə biz də qoşuluruq.

“Açıq söz” qəzeti redasiyasının əməkdaşları

27. BABƏK QURBANOVUN YARADICILIQ TİMSALINDA MUSIQİNİN BƏDİİ-ESTETİK XÜSUSİYYƏTLƏRİ³³

Şəkil № 232. Professor Babək Qurbanov (1939-2019)

Babək Osman oğlu Qurbanov 1939-cu ildə Bakı şəhərində anadan olmuşdur. 1962-ci ildə Ü.Hacıbəyli adına Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının (*hazırkı dövrdə Bakı Musiqi Akademiyasının*) musiqi nəzəriyyəsi fakultəsini bitirmişdir. 1967-ci ildə fəlsəfə üzrə namizədlik, 1981-ci ildə isə Moskva şəhərində doktorluq dissertasiyasını müdafiə etmiş və Babək Qurbanova estetik üzrə fəlsəfə elmləri doktoru elmi dərəcəsi verilmişdir.

1978-ci ildə SSRİ Bəstəkarlar ittifaqına üzv qəbul olunmuşdur. 1991-ci ildən Azərbaycan Bəstəkarlar ittifaqı idarə heyətinin üzvüdür. Babək Qurbanov “Mənəvi saflıq dünyası”, “Estetikaya səyahət”, “İncəsənətin sosial fəallığı”, “Kütləvi mədəniyyətin tənqidi”, “Musiqi-

³³ Bax: “*Muğan-Şirvan*” qəzeti 29 avqust 09-sentyabr 2006, səh. 4.

estetik tərbiyənin problemləri”, “Azərbaycan incəsənətinin bədii-estetik problemləri”, “Azərbaycan incəsənəti xaricdə”, “Programlı musiqinin estetik problemləri”, “Televiziya teatri”, “Vzaimosvyaz muziki i literaturı”, “İdeyno estetiçeskie rabotı literaturı i iskusstva Azerbaydjana”, “Nizami i muzıka”, “Bədii-estetik tərbiyənin məsələləri”, “Azərbaycan incəsənəti; təriflər, təhriflər” və s. kitabların müəllifi kimi böyük şöhrət qazanmışdır. Bundan əlavə B.Qurbanov A.Y. Zisin “Estetikada konfrontasiyalar” adlı fundamental əsərlərinin tərcüməsinin müəllifidir. Azərbaycan, rus, türk dillərində nəşr olunmuş bu kitablarla bərabər onun 200-dən artıq elmi məqalələri dərc edilmişdir. (*B.Qurbanov 53 elmi kitabın, 700 məqalənin müəllifidir I.I*) Babək Qurbanov müxtəlif ölkələrdə, o cümlədən Moskva, Sankt-Peterburq, Kiyev, Daşkənd, Vilnüs, Tallin, Varna, Stokholm, Ankara, Bursa, Bolu, Konya, Ərzurum, Qars kimi şəhərlərdə bir çox elmi-nəzəri konfranslarda, simpoziumlarda iştirak etmiş, namizədlik və doktorluq üzrə müdafiələrdə opponent kimi çıxışlar etmişdir. İndiki dövrdə Babək Qurbanov Türkiyənin Ərzurum şəhər Atatürk Universitetində sözləşməli professor kimi çalışmaqdadır. Qeyd etmək zəruridir ki, öz əsərlərində incəsənətin bütün növlərinə, eləcə də onların musiqi-estetik problemlərinə, musiqinin tarix, nəzəri-estetik məsələlərinə, Azərbaycan musiqisinin inkişaf meyilləri, musiqişünaslığımızın bu günü, musiqi folklorşünaslığımızın aktual məsələləri, musiqi mədəniyyətimizin nailiyyətlərinə, Azərbaycanın qədim incəsənəti, onun tərəqqisi və ideya-estetik problemləri ilə bərabər musiqi ilə ədəbiyyatın qarşılıqlı əlaqəsinə müraciət edən B.Qurbanov burada çox aktual məsələlər qaldırmışdır. Məsələn, o yazır ki, *bədii cəhətdə sanballı mahnılar yaratmaq üçün ədəbiyyatla musiqinin qarşılıqlı əlaqəsi mühüm məna kəsb edir*. Düzdür, şairlə bəstəkarın yaradıcılıq zəhmətinin məhsulu olan mahnıları, eyni zamanda ədəbiyyatla musiqinin qarşılıqlı əlaqəsinə, sintezini bədii nəticə kimi qiymətləndirənlər haqlıdırlar. B.Qurbanov bununla bərabər, bu əlaqə prosesində qarşıya çıxan yaradıcılıq məsələlərinin öz düzgün həllini hələ də musiqi nəzəriyyəçilərimizi, estetiklərimizi, bəstəkarlarımızı dərinlən düşündürmədiklərindən söhbət açır. Onun musiqi ilə ədəbiyyatın qarşılıqlı əlaqəsinin heç də mahnı janrı ilə məhdudlaşmayıb, vokal-sintetik janrların, yəni, opera, oratoriya, kantata, eləcə də romans və ariyaların yaradılması üçün vacib sənətkarlıq məsələlərinin zəruri hesab olduğunu bir daha qeyd etməsi təqdirəlayiqdir. Tasadüf deyildir ki, son zamanlar müxtəlif incəsənət növlərinin qarşılıqlı əlaqəsi problemi estetiklərin, sənətkarların, ədəbiyyat nəzəriyyəçilərinin diqqət mərkəzindədir. Belə ki, incəsənətin növ və janrlar arasındakı qarşılıqlı əlaqə və bu əlaqənin mahiyyəti, incəsənətdə xəlqilik, realizm, bədiilik problemləri, ayrı-ayrı janrların qanunauyğun inkişaf problemləri ilə sıx əlaqədə olması bizə məlumdur. Məhz buna görə də ədəbiyyat və musiqinin qarşılıqlı əlaqəsindən danışdıqda, onu incəsənətdə daha mürəkkəb, daha geniş problemi baxımından izah etməyə ehtiyac duyulur. Qeyd etmək lazımdır ki, ədəbiyyatla musiqinin qarşılıqlı əlaqəsinə tədqiqat mərkəzinə çevirərkən, real varlığı təcəssüm etdirdikdə hər iki sənət növünün bədii imkanları kimi məsələsinin ön plana çəkilməsi diqqəti cəlb edir. Hər iki sənət növünün - ədəbiyyatla musiqinin qarşılıqlı əlaqəsinin bu cəhəti də - yəni onların spesifik xüsusiyyətlərinin problemin həllində vacib rol oynaması önəmlidir. B.Qurbanov sintetik vokal janrlarında ədəbiyyatla musiqinin qarşılıqlı əlaqəsindən danışarkən onların ideya-emosional cəhəti arasındakı qarşılıqlı münasibəti də mütləq nəzərə almağın zəruri olduğunu da qeyd edir. Və əlavə olaraq bu baxımdan bəzi estetiklərin, sənətkarların, sənətsünasların tutduqları mövqelərinin, şübhə doğurduğunu söyləyir. Ədəbiyyatla musiqinin qarşılıqlı əlaqəsinin tədqiq edilməsi təkcə musiqi estetikasının bir sıra məsələlərinin həllinə, vokal musiqinin inkişafına xidmət etmir, eləcə də incəsənətdə sintez probleminin tədqiqində

əhəmiyyətli rol oynaması təqdirəlayiqdir. Belə nəticəyə gəlmək olar ki, belə tədqiqatlar kollektiv müəlliflərin sayı hesabına böyük müvəffəqiyyətlə əldə edilə bilər. Həmin bu sahədə ardıcıl olmasa da, birsıra müəyyən işlər aparılır. Şübhəsiz, professional sənət öz-özünə meydana gəlməmiş, forma və janrları ilə zəngin olan xalq yaradıcılığına istinad etməsi ilə fərqlənmişdir. Xalq yaradıcılığına xas olan bütün spesifik xüsusiyyətlər şübhəsiz professional sənətdə özünü biruzə verir.

Üzeyir Hacıbəylinin geniş şöhrət qazanmış “Sənsiz” romansının ədəbi mətnlə musiqinin bir-birinə uyğunluğu buna bir daha sübutdur. “Sənsiz” romansının mətninin dərin fəlsəfi məzmunu, fəlsəfi ideyası, yüksək poetik məziyyəti demək olar ki, bəstəkarın önündə bir çox yaradıcılıq çətinlikləri yarada bilmişdir. Mətnin mahnı janrında tələb olunan səviyyədə açılı bilməyəcəyini əvvəlcədən hiss edən dahi bəstəkarımız Ü.Hacıbəyli məhz musiqili qəzəl formasına müraciət etmişdir. Nizaminin qəzəldə həyat yoldaşını son dərəcədə sevməsi, onun vaxtsız itkisindən yaranan hiss və həyəcanı, qəm-qüssəni poetik tərzdə, olduqca qüvvətli vermişdir. Böyük Nizami qəzəlinin ayrı-ayrı beytlərinin bir-birilə sıx bağlılığı əvvəldə qeyd etdiyimiz hissi bir daha dərinləşdirir və konkretləşdirir. Sonradan gələn hər beyt məzmununa görə özündən əvvəl gələn beyti tamamlayaraq, mətnin məzmununu, əsas bədii obrazını tədricən, ardıcıl olaraq açır və inkişaf etdirir.

Bəzi bəstəkarlar musiqi deklomasiyalarına, danışıq intonasiyalarının tədqiqinə daha da meyl edirsə, digər bəstəkarlar isə melodiyalılığı, hiss və həyəcanın təzahürünə üstünlük verirlər. Elə bəstəkarlarımız da vardır ki, onlar öz vokal yaradıcılıqlarında hər iki xüsusiyyətin vəhdət təşkil etməsi ilə seçilir. Buna misal olaraq Asəf Zeynallının vokal əsərlərində melodiklik və ifadəlilik üstünlük təşkil edir. Qeyd etmək zəruridir ki, intonasiya və deklomasiyanın vəhdəti əsərin dilini zənginləşdirməklə yanaşı, onu ifadəli və təsirli etməsinə təkan verir. Yuxarıda göstəriləyi kimlə, birsıra vokal-sintetik əsərlərin tədqiqi bir daha onu göstərir ki, mürəkkəb xarakter daşıyan ideya-emosional forma və məzmunla malik olan, hiss və həyəcanın, əhval-ruhiyyənin arabis dəyişikliklərlə xarakterizə olunan dramatik ruhlu şeirlər məhz romans janrına daha xas olan cəhətlərdəndir.

Bütün bunlar romansın əldə etdiyi imkanlarından meydana gəlir. Son dövr ərzində birsıra bəstəkarların sərbəst olan şeirlərə daha da çox müşahidə halını almışdır. Bütün bunlara baxmayaraq, sərbəst şeirlərin özünəməxsus cəhətləri, bir çox xüsusiyyətləri, ritmi, yeni söz birləşmələri, gözlənilməz metaforalar, mürəkkəb hiperbolalar və s. ilə zənginləşməsi, mətnlərin musiqi interpretasiyaları sənətkarların bəstəkarların önündə bir çox ciddi və mürəkkəb yaradıcılıq problemlər irəli sürür. Qeyd etdiyimiz həmin bu xüsusiyyətlər sərbəst şeirə musiqi bəstələyərkən heç bir zaman birincilik əldə etməməsidir. Ona görə ki, verilmiş mətnin ruhunu duymaq, musiqidə onu təcəssüm etmək daha əhəmiyyətli, vacib ünsürlərdən sayılır.

Musiqi ilə ədəbiyyatın qarşılıqlı əlaqəsindən söhbət açdıqda opera janrında (*bütün bunlar kantata, oratoriya janrları haqqında da söyləmək zəruridir*) olduqca çox mürəkkəb şəkil alaraq, xüsusilə əhəmiyyətli rol oynayır.

Opera janrında musiqi cürbəcür xarakterlər, hisslər əldə edərək bədii obrazlarla zəngin olan irihəcmli hər hansı bir ədəbi mətnin açılmasında mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Ən əvvəl bəstəkar, verilən mətnin məzmunu ilə yaxından tanış olmalı, həmin məzmunla mütləq hesablaşmalıdır. Məhz bundan sonra ona müvafiq müxtəlif vokal nömrələrindən bəhrələnərək istifadə etməlidir. Bəstəkarlarımız yalnız mahnı janrı ilə məhdudlaşmamalı, müxtəlif vokal-dramatik janrların özünəməxsus imkanlarının geniş istifadəsindən yayınmamalıdır. Babək

Qurbanov xüsusilə qeyd edir ki, Azərbaycan professional musiqisinin banisi Üzeyir Hacıbəyli opera estetikasının məsələlərinə bu baxımdan yanaşmış və özünün ölməz “Koroglu” operası ilə yuxarıdakı müddəaların həyata keçirilməsini və həqiqiliyini sübut etmişdir.

Bəstəkarlarımızın hələ də müasir mövzuya lazımınca müraciət etməmələri bizdə təəssüf hissi doğurur. Opera janrı sahəsində müasir mövzular əlbəttə, öz bədii həllini gözləməkdədir. Həmin müasir bədii mövzuların bədii cəhətdən həll edilməsində də musiqi ilə ədəbiyyatın qarşılıqlı əlaqəsi ilk növbədə olmalıdır. Nəticə etibarilə belə qənaətə gəlmək olar ki, musiqi ilə ədəbiyyatın qarşılıqlı əlaqəsi incəsənət sahəsində sintez problemi kimi ciddi və mürəkkəb bir məsələ ilə vəhdət təşkil edir. Şübhəsiz, biz problemin laylıqincə tam həll olunmasını nəzərə almamışıq. Musiqi ilə ədəbiyyatın qarşılıqlı əlaqəsinin hərtərəfli aradılması və təhlili elm xadimlərimizin yalnız birgə fəaliyyəti və səyi nəticəsində gerçəkləşə bilər.

Yaqut Paşayeva

Musiqişünas, sənətsünaslıq namizədi

28. BABƏK QURBANOV: "TÜRKLƏRDƏ MİLLİ MUSIQİ ALƏTLƏRİNƏ DƏRİN SAYĞI VAR"³⁴

Şəkil № 233. Professor Babək Qurbanov (1939-2019)

Mənəvi dəyərlərə bağlılıq millətin ayaqda qalmasında önəmlidir. Xalq şairimiz Osman Sarıvəllinin ailəsində dünyaya göz açan (1939) filosof-alim Babək Qurbanov 1992-ci ildən Ərzurum Atatürk Universitetində fasiləsiz 16 il çalışıb. Son iki ildə Qaziantep Universitetində işləyir. Onun çalışdığı bu universitetlər çox böyük elm kompleksləridir və Babək müəllim Bakıda özünü "universitet" adlandıran bir təhsil ocağının kiçik bir binaya necə "sığışdığına" təəccüb edir.

Babək Qurbanov Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının “Musiqi nəzəriyyəsi fakultəsi”ni fərqlənmə diplomu ilə bitirdikdən (1962) sonra musiqinin estetikası onun elmi fəaliyyətində aparıcı istiqamət olub, namizədliyini Bakıda, doktorluğunu Moskvada (1981) müdafiə etmişdi. İyirmi beş ildir professorudur. 1985-92-ci illərdə İncəsənət İnstitutunun “Fəlsəfə”, “Mədəniyyət nəzəriyyəsi” kafedralarının müdiri olmuşdur. Bakının və Moskvanın elmi çevrələrində kifayət qədər tanınır.

Yeri gəlmişkən, Babək Qurbanovun musiqi əsərləri də az deyildir. "Azərbaycan bəzək sənəti" (1997) "Musiqinin bədii-estetik məsələləri" (2000), "Azərbaycan incəsənəti: təriflər, təhriflər" (2001), "Müziğin bəzi sanatsal-estetik sorunları" (2005) isə Babək Qurbanovun Bakıda və Türkiyədə işıq üzü görmüş əsərlərinin tam siyahısı deyildir.

Babək müəllim tətillərdə adətən Bakıya gəlir, dərslərin başlandığı ərəfədə geri döner. Onun Bakıda olduğunu dostumuz Zakir müəllim xəbər verdi. Onunla görüşüb, söhbətləşdik. Deyim

³⁴ Bax: Ayna. - 2010. - 25 sentyabr. - S.19. ; <http://www.anl.az/down/meqale/ayna/2010/sentyabr/134272.htm>

ki, Babək müəllim bir filosof və musiqişünas olaraq maraqlı müsahibdir. Zakirin "monolit"dəki iş kabinetində oturub filosof və musiqçinin ömrünün Türkiyə illəri barədə danışır, bu qardaş ölkədə təhsilə və elmə münasibət barədə onun təəssüatlarını dinləyirik. Ərzurum Atatürk Universitetindən sonra mənə Qaziantep Universitetinə dəvət etdilər. Burada yeni bölüm açmaq istəyirdilər, mən də razılaşdım. Atatürk Universitetində fəlsəfəni, daha çox da "sənət fəlsəfəsi"ni tədris edirdim, sonra estetikə fənnini tədris etdim. Gözəl sənətlər fakültəsi var, burada musiqi tədris olunur və düşündüm: niyə "musiqi estetikası tədris olunmasın? Təklifimə razılıq verdilər. Vaxtilə musiqi fəlsəfəsindən müdafiə etdiyim üçün bu fənnin tədrisi mənim üçün nisbətən asan idi. Ümumilikdə isə bu illər ərzində Atatürk Universitetində 7-8 "qohum" fənləri, hətta "türk düşüncə tarixi" fənnini tədris etməli olmuşam. İndi iki ildir Qaziantep Universitetində çalışır, Eynifənləri tədris edirəm. "Türk düşüncə tarixi" mənim üçün yeni bir fənn idi. Ən qədim dövrlərdən müasir günümüzdə qədər bunu izləməli oldum. Bunun üçün dünya türkoloqlarını oxumalı oldum, oxuduqca çox şey mənim üçün aydın olurdu. Ziya Hilmi Ülken çox məşhur türkoloqdur, onun "Çağdaş türk düşüncə tarixi" adlı sanballı bir əsəri var. Bu əsərdə bizim Əli bəy Hüseynzadəyə də yer verilib. Bilirsiniz, türkcədə fəlsəfi terminlərin möxunu nədənsə fransızcadan götürürlər. Bizdə bəziləri deyirlər ki, türkcə və azərbaycanca eyni dildir, amma fərqliliklər də çoxdur, gərək Türkiyə türkcəsinin incəliklərini biləsən. Elə vaxtlar olur, dərstdə iki saat danışmalı oluram. Tələbələr diqqətlə dinləyir, müəllimin söylədiklərini lentə alırlar ki, heç nə diqqətdən qaçmasın.

Mən Bakıda çoxlu aspirantlar yetişdirdim. Türkiyədə də bu işimi davam etdirirəm. Orada qəbul imtahanlarında da qalırım. Nə deyim, işim çox olur.

-Siz sovet, rus yəni Moskva fəlsəfə məktəbi zəminində yetişdiniz Oradan Türkiyə auditoriyasına daşdıqlarınız?

- Bir işimi qeyd edə bilərəm. Rusların XX yüzildə ən çox sayılan filosoflarından olan Nikolay Berdyayevin (1874-1948) "Rus kommunizminin qaynaqları və anlamı" əsərini rus dilindən çevirib 2008-də Ərzurumda nəşr etdik. Yeri gəlmişkən, bu məşhur əsər Avropanın bir çox dillərinə çevrilmiş olsa da, bu vaxtadək türkcədə yox idi.

- Türkiyə bir ölkə olaraq filosof Babək Qurbanovun təsəvvüründə?..

- Türkiyə böyük ölkədir. Türkiyənin adı gözlə görünən və görünməyən tərəfləri var. Dünyanın ən böyük dövlətləri ilə Türkiyənin əlaqələri var, qardaş olsaq da, Türkiyənin öz çıxarları var, bu ölkədə çeşidli siyasi qüvvələr var, aralarında mübahisə gedə bilir, bizim ölkəyə qarşı münasibətlər dəyişə bilir, bizimlə yaxınlaşmaya əngəl olan qüvvələr, etnik qruplaşmalar çıxır ortaya. Təbii ki, Türkiyəni bütün tərəfləri ilə, çox mürəkkəb spektri ilə bilməyimiz və nəzərə almağımız gərəkir.

- Ərzurumda 16 illik çalışma elmi karyeranızda nə kimi bir mərhələ oldu?

- Türk dünyasını daha yaxşı tanımağa başladım. Axı bizim ölkədə təhsildə bu yöndə yetərli bilgi verilmirdi. Hətta türkoloji bölümündə daha çox qrammatikanın, dilin öyrədilməsinə fikir verilirdi. Təbii ki, bu da önəmlidir, amma Türksöylü ölkələr ideoloji aspektdən öyrədilmirdi. Bu dünyada bizim yerimiz nədir? - bunu bizə öyrətmirdilər.

O vaxt Türksöylü xalqların mənən bir-birinə yaxınlaşması arzu edilmirdi, bu yaxınlaşma sovet ideoloqlarının izlədiyi "sovet xalqı" ideologiyasına zidd idi. Onlar görməyə bilməzdilər ki, Türksöylü xalqlar sayca çoxdurlar və bu hal onlara qorxulu görünürdü. Düşünürdülər, bir-birinə dəstək verib SSRİ-dən ayrılı bilərdilər. Ona görə də bu xalqların mənən bir-birinə

yaxınlaşmasına yol verilmir, onları ayrılıqda saxlamaq məsləhət bilinirdi. Mədəniyyətləri, sosial-mədəni həyatları, keçmişləri, qazandıqları başarıların ayrılıqda öyrədilməsinə diqqət yetirilirdi.

Türkiyədə bu işlərin fəlsəfi tərəfinə diqqət yetirərkən gördüm ki, o zaman SSRİ-də milli mədəniyyətlərin rus ideologiyasında assimilyasiya-dessimilyası prosesləri barədə Qərb sovetoloqları çox şeyi bəlkə də doğru deyirmişlər. Fəqət o zamanın ideologiyasına görə, biz onların söylədiklərinin əleyhinə getməli idik. Məsələn, mənim 1984-cü ildə rus dilində çapdan çıxmış "Azərbaycan incəsənəti xaricdə" kitabım bu platformadan yazılmışdı, baxmayaraq ki, o kitabımda daha çox onların söylədiklərini yazmışam. Ərzurum illərində isə bu məsələlərə ümumilikdə yeni gözlə və dərinlən diqqət yetirdikdə, məndə fərqli nöqtəyi-nəzərlər formalaşdı.

- *Bizdə son illərdə musiqimizin saz yaradıcılığı qoluna böyük önəm verilməyə başlayıb. Sizin görümlünüzdə Türkiyənin mədəniyyət siyasətində bu məsələnin qoyuluşu necədir?*

- Bizdə son illər aşiq yaradıcılığına Azərbaycanda çox böyük önəm verildiyini yalnız təqdir etmək gərəkdir. Aşiq yaradıcılığına Türkiyədə də çox böyük önəm verilir. Musiqi məktəblərinə girmək istəyənlərin azı 70 faizinin əlində bağlama (*türkcədə sazın adı*) görürük. Bizim saza çox bənzəyir, bir az tembri aşağıdır. Düşünürsən, başqa musiqi alətləri yoxmu? Skripka, violençel, pianino, nəfəs alətləri də var axı... Mən konservatoriya bitirdiyimə görə fikrimdən bu keçir. Amma düşünürsən ki, millətin ayaqda qalmasında saza belə bir münasibətin bəlkə də rolu olmuşdur. Türklər milli musiqi alətlərinə, mənəvi bilgilərə, estetik dəyərlərə çox bağlıdırlar, dərin sayğıları var.

Qarsda Aşiq Şenliyə həsr olunmuş böyük bir uluslararası konfrans oldu, mən də çıxış etdim. Rəhmətlik professor, folklorşünas Mürsəl Həkimov da gəlmişdi. Bu yaxınlarda Qaziantep Universitetində deyildi ki, Qaracaoğlanın yubileyi yaxınlaşır. Bizi Qaziantep yörəsi Osmaniyə ilçəsinə bağlı bir köyə aparmışdılar. Orada 200-300 il bundan öncənin sazında çalan xalq aşıqlarını, ozanları gördük. Qəribəydi, bu ifalar həm bizim musiqiyə, həm türkmən musiqisinə yamanca bənzəyirdi.

- Qaziantepdən Ərzuruma dönək. Ərzurum bizim təsəvvürümüzə Qafqaz ilə Anadolu arasında bir mənəvi körpü kimi görünür. Ərzurumlu böyük filosof və şair İbrahim Haqqı hələ sağlığından biz tərəflərdə çox sevilən şair və mütəffəkir olub. Orada da, bizdə də Qarayazı adlı məkan var. Yəni bağlayıcı vəsilələr çoxdur. Bunları bilirdinizmi?..

- "Türkiyənin məhək daşı, Ərzurumun dadaşı" - orada belə bir söz var. Ərzurum - Türkiyənin ən döyüşkən, ən ruhlu insanların vətəni sayılır. Ərzurum insanı ruhən azərbaycanlılara çox yaxındır, mən onların arasında özümü öz evimdəki kimi hiss edirdim. Ləhcə yaxınlığı hər addımda hiss olunur. İbrahim Haqqıya gəldikdə, İbrahim Haqqı həzrətləri ensiklopedik biliyə malik bir filosof və şəxsiyyət idi. Öz dünyagörüşünü əks etdirən "Mərifətnamə" adlı çox məşhur bir əsəri var. Onun şeirləri Azərbaycancaya çox yaxındır. Ərzurum yaxınlığında Pasinlər adlı məntəqənin bir adı da Həsənqaladır, deyilir ki, bizim Uzun Həsən Ağqoyunlu orada qala tikdiribmiş. Deyim ki, tez-tez Bakıya gəlib-gətdiyimə görə Ərzurumda bir gün də darıxmadım. İşimin çoxluğu da məni darıxmağa qoymurdu.

- *Bəs Qaziantep Universitetində işiniz nədən ibarət olacaq?*

- Mən oranın professoruyam. Daha doğrusu, məni orada universitetin nəzdində Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasına dəvət etdilər. Əsas vəzifələrdən biri də oradakı elmi potensialı hərəkətə gətirməkdir. Orada bir neçə dəyərli insan var, amma müdafiə etməyiblər.

Səbəb odur ki, orada elmi şura yaranmayıb. Mən orada bir rol oynaya bilərdim. Bizim bir yaxşı saz ustadımız var - İlqar İmamverdiyev, bu yaxınlarda doktorluğunu müdafiə elədi. O da orada çalışırdı. İndi mənim ora gəlməyim elmi potensialı daha da gücləndirə bilər.

Burada Azərbaycan Konservatoriyasının rektoru Fərhad Bədəlbəyli ilə razılığa gəlmişik ki, onlardakı elm adamlarının müdafiəsini Bakıda təşkil edək. Orada üç nəfərin (*Hakan Tatyüz, Savaş Ekici, Gültəkin Şener*) elmi rəhbəriyəm. Yetkin insanlardır. İndi onların Bakıda müdafiə imkanları olacaqdır. Oranın müdiri Ruhi Ersoy bəy Qaziantep ilə Bakı arasında bu elmi əlaqələrə çox böyük imkan yaradan şəxsiyyətlərdən biridir. Fərhad Bədəlbəylinin elmi işlər üzrə müavini professor Gülnaz xanım Abdullazadə də öz növbəsində bu işə böyük imkanlar yarada bildi.

Bayaq aşiq musiqisindən söz düşdü. Məncə, qapanıb təkcə xalq musiqisində qalmaq düzgün deyil. Üzeyir bəy muğamla bərabər aşiq musiqisini də gözəl bilirdi. Fikrət Əmirov, Bülbül, Niyazi, Əfrasiyab Bədəlbəyli hər zaman deyirdilər ki, musiqidə bizim iki qolumuz var. Biri aşiq-ozan musiqisi, biri də klassik muğamlar. Onlar bir-birlərinə yaxın olduqları qədər də bir-birlərindən fərqlidir. İkisi də lazımdır. Özəlliklə qadın aşıqların varlığı bədii sərvətdir. Hazırda Azərbaycanda muğam və aşiq musiqisinə dövlət siyasəti səviyyəsində böyük önəm verilməsi, təkrar edirəm ki, təqdirəlayiqdir. Həm klassik muğamı, eyni zamanda aşiq yaradıcılığını insanlara sevdirmək gərəkdir. İndiki işlərin bəhrəsini bir az irəlində görəcəyik. Bunlar xalqın mənəvi mədəniyyətidir, bunları muzeydə deyil, canlı olaraq qoruyub saxlamaq gərəkdir...

İsmayıl Umudlu

*Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası,
Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutunun əməkdaşı,
Jurnalist, Tərcüməçi, Tarixçi-Etnoqraf*

29.AYRILIĞIN BİR İLİ VƏ YAXUD BABƏK QURBANOVU XATIRLAYARKƏN³⁵...

Şəkil № 234. Babək Osmanov (1939-2019)

Müasir Azərbaycan elminin parlaq simalarından, nadir istedad və zəka sahiblərindən biri olan fəlsəfə elmləri doktoru, professor Babək Qurbanovun dünyasını dəyişməsindən bir il ötür. Böyük Xalq şairi Osman Sarıvəllinin ailəsində dünyaya gəlmiş, mənalı və şərəfli bir ömür yaşamış Babək Qurbanov bizim qəlbimizdə sadə və olduqca təvazökar bir insan, öz

³⁵ Bax: *Goyezen.az internet saytı 30.03 - 2020; <https://goyezen.az/edebiyat/3732-ayriligin-bir-ili-ve-yaxud.html>*

məsləkinə vicdanla xidmət edən bir alim, vətənpərvər və doğulduğu torpağı, təmsil etdiyi xalqı bütün varlığı ilə sevən bir insan kimi qalmışdır. Azərbaycan Bəstəkarlar və Jurnalistlər Birliyinin üzvü, Gaziantep Universiteti Türk Musiqi Dövlət Konservatoriyasının professoru, 700 elmi məqalənin və 50-dən artıq kitabın müəllifi olmuş Babək Qurbanovdan bizi bir illik bir vaxt ayırır. Tarix üçün çox az olan bu zaman kəsiyi Babək müəllimi bizə daha da doğmalaşdırmış, onu sevənlərin qəlbində daha da ucaltmış, özünə əbədi bir heykəl qoymuşdur.

Babək Qurbanov böyüdüüyü Osman Sarıvəlli ocağından sönməz bir nur alıb ətrafına elm, insanlıq, sadəlik, vətənpərvərlik, mərhəmət və sevgi işığı paylayan parlaq bir təşnə idi. Elə bir təşnə ki, bir millət, iki dövlət olan Türkiyədə və Azərbaycanda öz zəngin elmi, yorulmaz müəllimlik fəaliyyəti və xalqa sonsuz sevgisiylə çalışır, gənc nəslə elmdən nur payı verirdi. Elə bir nur payı ki, illər keçəndən sonra o, şüurlarda, qəlblərdə şəfəqə dönüb günəş kimi parlayacaqdı – Babək müəllimin özü parlادığı kimi. Musiqi sənətinin ustadlarından olan, istedadlı sənət və qələm adamı Babək Qurbanovun bu dünyadakı missiyası bir müəllim, pedaqoq kimi öyrətmək, öz ardıcılarını yetişdirmək, amalı, qayəsi, fəaliyyəti və yaradıcılığı ilə xalqına, türk dünyasına xidmət etmək idi.

Biz qazaxlılar, sağlığında həmişə Osman Sarıvəllinin yadigarı, bir elm xadimi kimi Babək müəllimin elmi və pedaqoji fəaliyyəti ilə daima maraqlanır, onunla fəxr edirdik. Fəxr edirdik ki, belə bir həmyerlimiz, bir alimimiz, vətənpərvər eloğlumuz var. O, doğulduğu eldən min kilometrərlə uzaqda çalışsa da biz onun xoş sədalarını eşidir, böyük elmi fəaliyyəti ilə daima maraqlanır, bir alim kimi onunla fəxr edib fərəhlənirdik. Fərəhlənirdik ki, böyük alimlər, elm xadimləri yetişdirmiş Qazaxın Babək Qurbanov kimi ziyalı bir oğlu var. O, hər bir qazaxlının fəxr yeri idi.

Babək Qurbanovdan söz açarkən 3 il bundan qabaq, 2017-ci il dekabr ayının 16-da Qazaxda Rayon İcra Hakimiyyətinin təşkilatçılığı ilə keçirilən Osman Sarıvəllinin yubiley gününə həsr olunmuş poeziya bayramı yada düşür. Respublikamızın tanınmış dövlət, elm, incəsənət və mədəniyyət xadimlərinin iştirakı ilə keçirilmiş həmin tədbir əsl poeziya, söz bayramı idi. Bu bayram bir də ona görə möhtəşəm, yaddaqalan idi ki, həmin tədbirdə böyük şairin oğlu Babək Qurbanov da iştirak edirdi. Qazax Rayon İcra Hakimiyyətinin başçısı Rəcəb Babaşovun dəvəti ilə uzaq bir yol qət edib tədbirə gəlmiş Babək müəllim özünün dediyi kimi *"Çox xoşbəxt və fərəh içərisində idi"*. Ona görə ki, ilk növbədə ata yurduna gəlmişdi, eyni zamanda, atasına belə yüksək dəyər verilirdi və ən başlıcası onu sevənlərin əhatəsində idi. Ömrünün ahıl yaşında Babək müəllim bir anlıq başqa bir aləmə düşmüşdü. Bu aləm onu kökünə daha da bağlayır, ata nəsihəti verir, Kür coşğunluğuna, Göyəzən ucalığına səsləyirdi. Həmin gün ömrə yazılan gün idi, qazaxlıların yaddaşında əbədi olaraq qalan bir gün. Özümüz də bilmədən onunla görüşüb ayrılırdıq sonuncu dəfə.

Babək Qurbanov tədbirdə çıxış edərək atasına verilən yüksək dəyərə və bu cür yüksək səviyyədə tədbirin keçirilməsinə görə Qazax rayon İcra Hakimiyyətinin başçısı Rəcəb Babaşova öz adından, ailəsi adından dərin minnətdarlığını bildirdi. Qeyd etdi ki, *"Bu gün bizim ailə üçün əsl bayramdır. Biz sevinirik ki, atama bu cür dəyər verilir. Onun adı daim yüksəklərdə tutulur. Mən şairin oğlu və bir elm adamı kimi ölkə başçısı İlham Əliyev cənablarına sonsuz təşəkkürümü çatdırıram ki, şairlərimizə, yazıçılarımıza, ədəbiyyat adamlarına hər zaman böyük önəm verir, diqqət və qayğı göstərir. Bu gün atam Osman Sarıvəllinin həyat və fəaliyyətinə, yaradıcılığına həsr olunmuş poeziya bayramı bunun ən bariz nümunəsidir"*.

Bu sözlər poeziya bayramının zirvəsi, ampulası oldu. Tədbirin keçirildiyi gündən 3 il keçməsinə baxmayaraq Babək müəllimin xoş, səmimi və bir az da qayğılı siması bu gün də gözlərimiz önündədir. Ata ocağına gəlmək sanki ona yeni bir ilham vermiş, təzə bir həvəs gətirmişdi. İkinci Şıxlı kəndində atasının qəbrini ziyarət edərkən keçirdiyi dərin, qayğılı duyğular poeziya bayramındakı sevgi və fərəh, söz və ucalıq hisslərinə qovuşmuşdu. Rayon

camaatının ona qarşı olan sevgi və hörmətini görüb daha da fərəhlənir, atasının "Bu yerlər" adlı şeirində yazdığı;

Şeirin, sənətin mükafatını,
Həmişə, hər zaman aldı, bu yerlər.

misraları xəyalından gəlib keçirdi. Ona görə də gözləri daha da nurlu, çöhrəsi daha da fərəhli idi. Bu duyğular sanki yenidən ata ocağına, ata yurduna bir daha bağlayırdı onu. Özü də həmişəlik.

Həmin tarixi gündə Babək müəllim söhbət etdiyi insanlarla, yaxınları, doğmaları, elm adamları ilə çox mətləblərdən söhbət açdı, bir çox məsələlərin həll olunmasının vacibliyindən söz açdı. Görünürdü ki, Vətən eşqi ilə döyünən ürəyi doludur, ona görə də olduqca əhatəli və coşğunluqla danışırdı. Söhbət əsnasında Azərbaycanın zorla cəlb edildiyi münafiqşədən də söz açdı, Dağlıq Qarabağın, eləcə də ondan yüz kilometrə uzaqda yerləşən Qazax rayonunun 7 kəndinin işğal olunmasını ürəkaçırması ilə qeyd elədi. Azərbaycan torpaqlarının tezliklə azad olunmasını arzu etdi və buna bütün varlığı ilə inandığını bildirdi. Həmin tarixi günün uzaqda olmadığını qeyd elədi.

Babək Qurbanovun vəfatı bütün Azərbaycan xalqı kimi bizi də çox sarsıtdı. Mənalı ömrünün 80-ci ilində dünyasını dəyişən böyük alim rayonumuzun İkinci Şıxlı kəndində, atasının yanında torpağa tapşırıldı. Görüləsi neçə-neçə işləri, yazılması neçə-neçə elmi yazıları, çap olunması kitabları, nur saçacaq saysız-hesabsız əməlləri yarımçıq qaldı. Həmin acı gündən düz bir il ötür.

Elm işıqdır, Allah nurundan yaranıb. Əsl alimlər bu nurun daşıyıcıları, qaranlığı yaran, bəşərin qəlbinə, ruhuna işıq paylayan əməl sahibləridir. Bu elm işığının içində işıq aramaq isə Allahın işığına doğru daha bir addım da yaxınlaşmaq deməkdir. Babək müəllimin sözü, işi, əməli, şəxsiyyəti Tanrının nurundan yaranmışdı. Böyük alim, gözəl insan Babək Qurbanov bu fani dünyada mənalı ömür yaşadı, xeyirxah və nəcib əməllərini, zəngin elmi irsini xalqına, bizlərə miras olaraq qoyub getdi. Babək müəllim cismən bizdən uzaqda olsa da, ruhən bizimlə birgə yaşayır. Doğmalarının, yaxınlarının, onu tanıyan bütün insanların qəlbində.

*Elçin İsmayıl,
şair-publisist*

30.ÖZÜ BOYDA ÜRƏKDİ BABƏK³⁶

Şəkil № 235. Babək Osmanov (1939-2019)

³⁶ Bax: "Reyting" onlayn qəzet, 27-07-2020 ; <https://reyting.az/muellifler/firuz-mustafa/36691-ozu-boyda-urekdi-babek.html>

Şair Firuz Mustafanın, tanınmış filosof, musiqişünas, bəstəkar, esseist, pedaqoq, tərcüməçi, professor Dr. Babək Qurbanov (Osmanoğlu) haqda bir neçə söz

Tərcümeyi-halından çıxarış:

Babək Qurbanov (d.9 iyun 1939, Qazax rayonunda doğulub. - 28 mart 2019-cu ildə Bakı şəhərində vəfat edib, Qazax rayonunda dəfn olunub) - Xalq şairi Osman Sarıvəllinin oğlu, Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının üzvü, fəlsəfə elmləri doktoru, professor.

Babək Qurbanov 9 iyun 1939-cu ildə Qazax rayonunda anadan olmuşdur. Ü. Hacıbəyli adına Konservatoriyanın "Musiqi nəzəriyyəsi" fakültəsində oxuyub və "Azərbaycan aşıq musiqi yaradıcılığı" mövzusunda diplom işini müdafiə edib.

1967-ci ildə Bakı Dövlət Universitetinin Müdafiə şurasında "Musiqi ilə ədəbiyyatın qarşılıqlı əlaqəsi" adlı namizədlik dissertasiyasını; 1981-ci ildə 42 yaşında olanda isə Moskvada SSRİ EA-nın fəlsəfə İnstitutunda "Proqramlı musiqinin estetik prinsipləri" mövzusunda doktorluq dissertasiyasını müdafiə etmişdir.

1985-ci ildən professordur. Azərbaycan Jurnalistlər Birliyinin üzvüdür. 1990-cı illərdə Bəstəkarlar İttifaqının İdarə heyətinin üzvü olub. 1981-1989-cu illər arası AMEA-nın Fəlsəfə və Hüquq İnstitutunda Estetika və etika bölməsinin müdiri, 1989-1992-ci illərdə Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət İnstitutunda fəlsəfə və mədəniyyət tarixi kafedrasının müdiri, 1992-2008-ci illərdə Türkiyədə Atatürk Universitetinin professoru, kafedra müdiri olmuş, 2009-cu ildən Qaziantep Universiteti Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasında işləmiş. 1992-ci ildən Türkiyənin Atatürk Universitetində üç fakültədə "Etika", "Estetika", "Fəlsəfə", "Ümumi və xüsusi təhsil metodları", "Türk düşüncə tarixi", "Musiqi nəzəriyyəsinə giriş", "Musiqi nəzəriyyəsi", "Musiqi əsərlərinin təhlili", "Musiqi estetikası", "Sənət fəlsəfəsi", "Musiqi formaları", "Harmoniya" fənlərindən dərs demiş, bu fənlər üzrə magistr və aspirantlarla da məşğul olmuşdur. Professor Babək Qurbanov Azərbaycan və Türkiyədə Azərbaycan musiqisinə, ədəbiyyatına, incəsənətinə, folkloruna, fəlsəfə və estetika məsələlərinə, tanınmış elm adamlarına üç yüzdən artıq publisistik və elmi məqalələr həsr etmişdir. Babək Qurbanovun 700-ə yaxın əsəri və 50-dən artıq kitabı çıxmışdır. Babək Qurbanov türk alimləri prof. Mehmet Takkaçla "Televiziya sənəti", "Ev tiyatrosu" kitablarını, prof. Bilgə Seyidoğlu, dosentlər M.Karabulut, Yavuz Şen və b. ilə müştərək məqalələr yazaraq çap etdirmişdir.

Tədqiqatçının başqa mətbu orqanlarda - qəzet və dərgilərdə çıxan çoxsaylı məqalələri də yuxarıda deyilənlərə dayaq olur.

- Mən Babək Qurbanovla çoxdan, lap çoxdan tanışam. Biz ötən əsrin 80-ci illərində eyni bir elmi-tədqiqat qurumunda-Fəlsəfə və Hüquq İnstitutunda çalışmışıq. Mən Elmlər Akademiyasının aspiranturasına daxil olanda Babək Qurbanov artıq tanınmış alim, fəlsəfə elmləri doktoru idi.

Babək Qurbanov çoxsaylı elmi əsərlərin müəllifidir. O, ölkəmizi dəfələrlə xarici məmləkətlərdə layiqincə təmsil etmişdir. Alimin Rusiyada, Türkiyədə kitabları nəşr olunmuşdur. Babək müəllim artıq 25 ilə yaxındır ki, qonşu və dost ölkədə - Türkiyədə çalışır. O, indiyəcən müxtəlif universitetlərdə dərs demiş, yüzlərlə öyrənci yetişdirmişdir.

Söhbətimin əvvəlində qeyd etdiyim kimi, mən Babək bəylə çoxdan tanışam. Amma qərribə burasıdır ki, bu əzəli tanışlıq yalnız sonralar - Babək müəllim Türkiyəyə gedəndən sonra yaxın dostluğa çevrildi. Etibarlı dostum hər dəfə Vətənə dönəndə telefon açıb məni arayır, iş-

gücümlə maraqlanır. Adətən, biz görüşəndə Babək Qurbanovun sualı belə olur:
- *Qağa, təzə nə yazırsan, nə yaradırsan? Təzəlikcə hansı pyesin tamaşaya qoyulub? Uzaqdayam, tamaşalarına baxa bilmirəm. Heç olmasa kitablarından ver, qoy qürbət eldə oxuyum.*

Doğrusunu deyim ki, mən son vaxtlar adamlara kitab verməyi xoşlamıram. Niyəsi də bununla bağlıdır ki, əksəriyyət “etika xətrinə” kitab istəyir və çox vaxt bu kitabların heç varlığını da tərpətmir.

Növbəti görüşlərin birində Babək bəy məndən yenə kitab istədi. Çantamdakı kitabı çıxarıb ona təqdim etdim. Bu, mənim rusca nəşr edilmiş “Pyeslər” («Пьесы») məcmuəmi idi. Doğrusu, bir müddət kitabın sonrakı taleyindən xəbərsiz qaldım. Bir də ki, nə xəbər olmalı idi? Günlərin bir günü internetdə öz ad-soyadımı yazarkən haqqımda osmanlı türkcəsində bir yazının nəşr olunduğunu gördüm. Təəccübləndim. Baxıb gördüm ki, yazının müəllifi Babək müəllimdir. Yazı Türkiyənin “İl Gazetesi”ndə (*Ekim ayı 2009-cu il tarixdə*) iki sayda dərc olunmuşdu. Məni təəccübləndirən məsələlərdən biri dostumun bu barədə mənə heç bir söz deməməsi oldu. Yalnız bizim növbəti görüşümüz zamanı bunu xatırladanda Babək bəy özünəməxsus bir xoş təbəssüm və təvazökarlıqla dedi:

- *Ay qağa, bu, nə böyük işdir ki? Xoşuma gəlib, yazmışam.*

Məni təəccübləndirən başqa bir nəsnə də vardı ki, bu da tam bir cəhətlə bağlıydı. Artıq qeyd etdiyim kimi, mən dostuma, rusca tərcümə olunmuş kitabımı vermişdim. Təbii ki, Babək Qurbanov rus dilini yüksək səviyyədə bilir. Bu dildə onlarla əsərin müəllifidir. Yəni burada təəccüblü heç nə yoxdur. Təəccüblü orası idi ki, Babək müəllim rusca təqdim edilən kitabdakı pyeslər haqqında (*o əsərlərin sayı isə, səhv etmirəmsə onbeş idi*) yazarkən, onların hamısının adını Azərbaycan dilində, yəni orijinalda olduğu kimi, tam adekvat variantda vermişdi. Deyə bilərlər ki, burada təəccüblü nə var ki? Məsələ burasındadır ki, həmin pyesləri rus dilinə çevirən tərcüməçilər bəzən əsərin konkret adı ilə bağlı müxtəlif variantlar təklif etmişdilər. Biz rus dilində son variantın adını “tapmaq” üçün bəzən uzun-uzadı götür-qoy etmiş, hətta tərcüməçilərlə kəskin mübahisələrə qatılmışdıq. Babək bəysə, necə deyərlər, bu adların düzgün çevrilməsi üçün heç kəslə fikir dartışması aparmamış, amma oxu necə deyərlər “gözündən vurmuşdu”.

Sonrakı dövənlərdə biz görüşən zaman Babək müəllim məndən yenə təzə kitablarımı istəyirdi. Təbii ki, mən dostumun sözündən çıxmırdım. Və aradan çox az bir müddət keçmiş ona təqdim edilən kitabların rəyini sayt və ya qəzet-jurnal səhifələrində görürdüm.

Beləliklə, indi mənim əlimin altında Babək Qurbanovun kitablarımla bağlı yazdığı dörd məqalə var. Və mənə elə gəlir ki, bu yazılar görkəmli bir alimin təkcə mənim fəaliyyətimlə bağlı adı, sıradan fikir və mülahizələri deyil, bütöv mədəniyyətsünaslıq və elmsünaslığımızla bağlı həssas düşüncələridir. Həmin yazılarda müəllifin erudisiyası, ürək genişliyi prinsipiallığı, mövqeyi, səmimiyyəti aydın duyulur.

Şəkil № 236. (sağdan sola) 1.Firuz Mustafa, 2.Babək Qurbanov: 3.??

Babək müəllimlə bu günlərdə görüşərkən onun mənim elmi və bədii kitablarımla bağlı yazdığı məqalələrin sayı ilə maraqlandım. O, gülümsəyib dedi:

- *Qağa, mənə neçə kitab vermişənsə, hamısı barədə yazmışam. Ola bilsin ki, o yazıların bəzisi sənə çatmayıb.*

Mən də ona zarafatla dedim:

- *Gözəl insan, o məqalələrin yazıldığı tarixi, çap olunduğu qəzet-jurnalın adını mənə demirsiniz ki, mən də onların sayını dəqiq bilim? Ordan-burdan eşidib bilirəm ki, barəmdə hardasa nəşə yazmışız. Ta belə qərara gəlmişəm ki, innən belə Sizə kitab bağışlamayım.*

O, təəccübləndi:

- *Niyə? Nə üçün? Nə olub ki?*

Mən yarızarafat-yarıciddi dedim:

- *Rəhmətliyin oğlu, əvvəla, indi az qala, heç kitab oxuyan yoxdur. İkincisi də ki, kitablarla Sizi yormağ istəmirəm.*

Dostum bir az fikrə gedib, özünəməxsus asta səslə, ciddi tərzdə dedi:

- *Yox, bunu düz demirsən. Əvvəla, kitab oxuyan var, misal üçün elə biri mən özüm. İkincisi də ki, kitablar məni yormur. Xüsusən, bəyəndiyim kitablar. Sevdii müəlliflərin kitablarını mən ürəklə oxuyuram. Hətta, onlar haqda ürəklə yazıram da. Bir də ki, kitabsız ziyalı ömrü olar? Allaha şükür, bizdə kitab probleminin komik və faciəli cəhətlərini sən özün "Köhnə kitablara elegiya" hekayəndə açıb tökmüşən...*

Babək Qurbanov pedaqoq, filosof, musiqişünas, bəstəkar, esseist, tərcüməçi kimi bu gün öz fəaliyyətini Qaziantep Universitetində (*Türkiyə*) davam etdirir.

P.S. Ötən əsrin 90-cı illərində (*səhv etmişəm, lap elə 90-cı ildə*) o vaxt yenicə fəaliyyətə başlasa da oxucular arasında çox tez populyarlıq qazanmış "Xəzər" jurnalı redaksiyasına getmişdim. Dərginin Baş redaktoru Vaqif Cəbrayılzadə ilə görüşən zaman şair dostum mənə dedi ki, bəlkə bizə bir fəlsəfi tərcümə verəsən. Mən müxtəlif filosofların və əsərlərin adını çəkdim. Tərcümə mərkəzinin o vaxtkı müdiri, mərhum Aydın Məmmədov bizimlə söhbətə qoşuldu. Belə qərara gəldik ki, görkəmli rus filosofu Nikolay Berdyayevin "Rus kommunizminin qaynaqları və mənası" əsərini tərcümə edim. Əsərin böyük bir hissəsini dilimizə çevirdim. Və həmin parça dərgidə dərc olundu. Amma tərcüməni obyektiv və subyektiv səbəblərə görə başa çatdırı bilmədim. Aradan illər keçdi. Bir-iki il əvvəl Babək müəllim mənə bir kitab verib dedi ki, vaxtın olsa baxarsan. Baxıb gördüm ki, vaxtilə Berdyayevin bir hissəsini tərcümə etdiyim məşhur əsəridir. Əsər osmanlı türkcəsində nəşr edilmişdi. Təbii ki, mənim etdiyim tərcümədən Babək bəyin xəbəri yox idi. Əsəri tərcümədə təzədən diqqətlə oxudum. Babək Qurbanovun ruscadan türkcəyə tərcüməsinə heyran qaldım və növbəti görüşdə zarafatla ona dedim:

- *Babək müəllim, gərək mən bu əsəri öz dilimizə orijinaldan, yəni Nikolay Berdyayevdən yox, elə sizin tərcümədən-osmanlı türkcəsindən çevirəydim.*

P.P.S. İstəyirəm bir-iki kəlmə də Babək Qurbanovun xarakterik cəhətləri barədə deyim. O, olduqca təvazökar, sadə, səmimi bir insandır. Adamlarla tez ünsiyyətə girir, yumoru sevir və elə özündə də yumor hissi güclüdür. Necə deyirlər, hamı ilə dil tapmağı bacarır. Yüksək mədəniyyət, mənəviyyat və əxlaq sahibidir. Onun dostları arasında hər cür peşə və sənət sahibi (*hətta, heç bir işi-peşəsi olmayanlar da*) vardır. Babək öz dostlarını çox sevir. Elə dostları da Babək bəyin daim xətrini yüksək tutur, onu qiymətləndirirlər.

Xatırlayıram, bir gün Babək bəy Türkiyədən zəng etdi:

- *Xocam, vallah, sən əməlli-başlı şairsən.*

Tez cavab verdim:

- *Xeyr, xocam. Qətiyyəən. Mən şair deyiləm. Heç o iddiada bulunmuram da.*

Babəkin cavabı gecikmədi:

- *Ta mənə yox də, xocam. Mən gözüümü açıb evimizdə Səməd Vurğunu, Süleyman Rüstəmi, Zeynal Xəlili, Hüseyin Arifi görmüşəm. Hələ rus şairlərini demirəm. Yəni, şeirin nə olduğunu pis bilmirəm.*

- *Xocam, sözünün Mustafasını de.*

- *Sənin "Qocalma, gözəl" adlı bir şeirini oxudum. Çox xoşuma gəldi. Ona musiqi bəstələmək niyyətindəyəm.. İcazə verməyini istərdim...*

- *İcazəyə bir ehtiyac yox, xocam...*

Bir neçə gündən sonra Babək şeirin notunu və ifasını mənə göndərdi. Çoxları bilmir ki, Babək ilk ixtisası etibarı ilə bəstəkardır.

Mahnının mətni belədir:

Dən düşübdür saçlarına,
Amandı, qocalma, gözəl.
Dünya özü qocalsa da,
Amandı, qocalma, gözəl.

Əlim göydə, üzüm haqda,
Mən ayaqda, sənsə taxtda,
Gəl baş əymə keçən vaxta,
Amandı, qocalma, gözəl.

Qəm əkilər gözlərimə,
Sədd çəkilər sözlərimə,
Ağrı çökər dizlərimə,
Amandı, qocalma, gözəl.

Dərd adamı heydən salır,
İlan olub ürək çalır.
Firuz sənə bir qocalır,
Amandı, qocalma, gözəl.

İndi Babək Qurbanovun bəstələdiyi həmin mahnı Türkiyə efirlərində bir çox müğənnilərin, səs sənətcilərinin ifasına səslənməkdədir.

Bax: https://www.youtube.com/watch?v=_Dz0VLbatQ4

”Gocalma Güzel”

Söz : Firuz MUSTAFA

Beste: Prof.Dr. Babek KURBANOV

Solist: Öznur GÖK

Tar: Prof.Dr. İlgar İMAMVERDİYEV

Piyano: Prof.Dr. Babek KURBANOV

İlqar İmamverdiyev-Gocalma Güzəl

Ayhan K...
4,63 B...

Abone olundu ▾

17

Şəkil № 237. Babək Qurbanovun Firuz Mustafanın “Qocalma gözəl” adlı şeirinə bəsdələdiyi vokal əsərini, bəstəkarın fortepiano və İlqar Cəmiloglunun tar müşayiəti ilə solist Öznur Gök oxuyarkən. 21 may 2017 Gaziantep Konservatoriyası/Türkiyə

P.P.S.S. Yeri gəlmişkən, onu da deyim ki, Babək bəy bir çox yazılarının altına bəzən “Osmanoğlu” imzasını da atır. O, böyük sənətkarımız, Xalq şairi, mərhum Osman Sarıvəllinin oğul yadigarıdır. Çoxumuz Babək Qurbanovu elə şair ürəkli filosof kimi tanıyırıq.

Bizim çoxumuza örnəkdi Babək,
Uşaqtək həssasdı, kövrəkdi Babək.
Daim dostlarının ürəyindədir,
Elə özü boyda ürəkdi Babək.

Oxuduğunuz bu yazını mən Babəkin sağlığında yazmışdım.

Təəssüf ki, bu gün Babək yoxdur.

- Bəli, günəşli bir yay günündə dünyaya gələn Babək Osmanoğlu günəşli bir bahar günündə də dünyasını dəyişdi. O, bu müvəqqəti dünyaya “əlvida” deyib gözlərini yumdu, əbədiyyətə qovuşdu.

İstedadlı alim, böyük vətəndaş, gözəl şəxsiyyət... Bilirəm, bu gün bu “istedadlı”, “böyük” və “gözəl” kimi təşbehlər son dövrlərdə hətta, qeyri-ciddi “sənət” aləmində yeni iməkləyən hansısa təsadüfə adamlara da şamil olunur. Amma... Amma nə yazıqlar ki, çox ciddi alimlər bu gün bizim cəmiyyətimizə layiqincə təqdim olunmur.

Professor Babək Qurbanov ciddi alim və nəzəriyyəçi idi. O, Azərbaycanın Xalq sairi Osman Sarıvəlli ocağının itirdiyi son oğul yadigarı idi.

Babək Osmanoğlu ömrünün son illərində Türkiyə Cümhuriyyətinin müxtəlif universitetlərində çalışmışdı. Ümumiyyətlə, müxtəlif auditoriyalarda müxtəlif dillərdə - Azərbaycan, türk, rus, ingilis dillərində mühazirələr söyləyən Babək Osmanoğlu unikal bir insan idi. O, hər yerdə Azərbaycanımızın layiqli təbliğatçısı idi.

Babək Qurbanov mənim barəmdə də bir çox məqalələr yazıb və həmin məqalələri Türkiyə, Rusiya və Azərbaycan mətbuatında dərc etdirib.

Sonralar həmin yazılar ayrıca kitab şəklində nəşr olunub. “Firuz Mustafanın yaradıcılığı (Dörd bucaq)” adlı həmin kitab mənimçün bu gün də çox əzizdir.

...Sonuncu dəfə ölümündən təxminən doqquz-on gün əvvəl zəng vurmuşdu. Ümumi dostumuz (*Zakir vasitəsi ilə*) mənə öz yeni kitabını və ruscadan türkcəyə çevirdiyi məşhur bir əsəri ("*Canqar*" dastanını) göndərmişdi. Bir xeyli söhbət etdik. Arada Babək müəllim məndən soruşurdu: "*Xocam, dərdişi, aqlın nə kəsir, mənim xəstəliyim sağala bilərmimi?*"

Mən ona ürək-dürək verərək dedim:

- *Xocam, sənin bu xəstəliyin ötürüdür, müvəqqətidir. Allah qoysa, tezliklə sağalıb ayağa duracaqsan.*

Telefon dəstəyində onun, ağır xəstəliyin cəngində çırpınan dostum Babəkin, uşaq kimi təvazökar, səmimi və sadəqəlblı sirdaşımın dirçələn səsini eşidirəm:

- *Xocam, bəs bu xoş gün nə zaman, nə vaxt, harada olacaq?*

Mən ona təskinlik verirəm:

- *Xocam, Allah qoysa lap tezliklə, elə bu yaz sağalacaqsan. Sənin dərdinin dərmanı Şıxıda və Şıxlıdadır.*

O, az sonra, arada heç on dəqiqə keçməmiş mənə yenə zəng edib bir qədər gümrəh səsle dedi:

- *Sən mənə yeni ümid verdin. Mən günəşli yazı gözləyirəm.*

Mart ayının 28-də son illər Babək Qurbanovun daim qayğısına qalan, onunla gündəlik ünsiyyəti olan dostumuz rəssam-sənətsünas Sayyad Bayramov mənə zəng etdi:

- *Babək müəllim bu gün keçindi. Biz indi onu Qazağa aparırıq...*

Və beləliklə Babək Qurbanov günəşli bir yaz günündə Qazaxdakı İkinci Şıxlı qəbiristanlığında böyük sənətkarımız, Xalq şairi Osman Sarıvəllinin və üç qardaşının -Afər, Rafiq və Seyranın əbədi uyuduğu məzarıstanda torpağa tapşırıldı...

Babək xocam, mən adətən ona bu cür müraciət edirdim. O, özü ilə bizim, öz dostlarının və doğmalarının ürəyinin bir parçasını da getdiyi o əbədi dünyaya apardı.

Firuz Qədimalıoğlu Mustafə

*Fəlsəfə Elmləri Doktoru, nasir, dramaturq, esseist, filosof.
Azərbaycan Respublikasının Əməkdar İncəsənət xadimi*

31.ADIN ZİRVƏLƏRƏ ÇOXDAN YAZILIB³⁷

Şəkil № 238. Babək Osmanov (1939-2019)

³⁷Bax: "525-ci qəzet" 29.05.2020 ; <https://525.az/news/142741-adin-zirvelere-coxdan-yazilib>

Dəyərli alim, təkrarsız insan Professor Babək Qurbanovun əziz xatirəsinə.

Fəlsəfə elmləri doktoru, professor Babək Osman oğlu Qurbanovla tanışlığım 2004-cü ildə, Vətəndən uzaqda gerçəkləşdi. O da illərdi, mənim kimi qürbətdə yaşayırdı. Mən Türkiyənin Qaziantep vilayətindən Ərzuruma gələndə Atatürk Universitetində pedaqoji fəaliyyətindən xəbərdardım. Atatürk Universitetində işə başladığından sonra bir gün, Babək müəllimin çalışdığı otağına gedib tanış oldum. Məni gülərüzlə səmimi qarşıladı. Mənəvi gözəlliyi üzündən oxunurdu. Atasını Osman Sarıvəlliyə çox bənzəyirdi. Aramızda yaş fərqi olsa da elə o vaxtan dostluq münasibətimizin təməli qoyuldu. Zaman – zaman görüşərdik. Bir gün nədənsə çox qəmgin əhval-ruhiyyədə idim. Dərdi-qəmimi dağıtmaq üçün Babək Qurbanovun iş otağına getdim. Söhbətə başladım. Vətəndən aldığımız xəbərlərdən bir-birimizi xəbərdar etdik. Söhbət qərblikdən düşəndə ona qərblilik mövzusunda yazdığım bir şeirimi oxudum. Şeirini müəllifini soruşdu. Çəkinə-çəkinə mənim şeirim olduğunu söylədim. Çox xoşuna gəldi. Bir neçə şeirimi istədi. Öncə tərəddüd etdim. İsrar edincə yox deyə bilmədim. Bir neçə şeirimi Babək müəllimə təqdim etdim. Söhbət sırasında məndən bu şeirləri mətbuata niyə vermədiyimin səbəbini soruşdu. Mən bəzi fikrlərimi söyləmək məcburiyyətində qaldım. İlk görüşümüzün üzərindən bir müddət keçdikdən sonra Babək müəllim xəbərim olmadan şeirlərim haqqında mətbuatda məqalə dərc edərək, məni şair olaraq gördüyünü yazmışdı. Etiraf etməliyəm ki, hörmətli alimimizin dəyərli fikirləri mənim özümə olan güvənimi, inanımı artırmaqda qalmayıb, həm də bu poeziya aləmində yaradıcılıq yolunda davam etməyimə səbəb oldu. Bir neçə ildən sonra (2014, 2018) yayınladığım “Səsimə səs verin” və “Kür harayı” adlı şeir kitablarımın ön sözlərini də Babək müəllim yazmış oldu. Birinci kitabımdakı ana şeirimdən çox təsirlənmişdi. Bu hisslərini ikinci kitabın ön sözündə belə ifadə etmişdi:

“Müəllif, anaya olan dərin hisslərini ifadə edərkən eyni zamanda onu mənəviyyatın yüksək ideal nümunəsi olaraq görür və ona dərin bağlılıq hisslərini ifadə edir. Belə ki, bu qəbildən olan şeirlərdə anaya olan hiss və həyəcanların ifadəsini duya bilirik. Bu şeirlərin dili o qədər axıcı və təsirli olur ki, onları həyəcansız oxumaq belə mümkün olmur. Təvazökarlıqdan uzaq olsa da bu şeirlərdən biri (“Dünyanın tacı”) vaxtilə məni o qədər təsirləndirdi ki, onun sözünə mahni belə bəstələmiş oldum”. (Bax: Əlavələr № 4, Səh. 678)

Atatürk Universitetində 5 il bərabər çalışdığımız müddətdə mən ondan çox şey öyrəndim. 2008-ci ilin sonunda Babək müəllim Qaziantep Universitetinin Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasına rəsmi olaraq dəvət edildi üçün, mən isə Ardahan Universitetində pedaqoji fəaliyyətimi davam etdirməyim səbəbi ilə məcburi ayrılmalı olduq. Fəqət ayrı düşsək də mütəmadi olaraq telefonla zəngləşir bir-birimizdən xəbər tuturduq. İmkan olduğu zaman mən Qaziantepə gedir, ya da Babək müəllim Ardahana gələrdi, görüşərdik.

Heç unutmaram, 2013-cü ilin oktyabr ayı idi, Babək müəllim zəng edərək Ardahana gələcəyini söylədi. Çox sevindim. Qurban bayramı idi. Sanki Azərbaycanda Qurban bayramını qarşılayırdım. Qazaxdan Rasim adında bir qohumu və “Sərbəst düşüncə” qəzetinin təsisçisi, Əlyazmalar İnstitutunun elmi əməkdaşı Şöhrət Səlimbəyli ilə gəlmişdi. Yemək yeyib, bir qədər şəhərin görməli yerləri ilə tanış olduqdan sonra onlar yenidən Qazağa döndülər. Babək müəllim isə daha bir gün mənim qonağım oldu.

Sonra onu Qaziantepə yola saldım. İxtiyar yaşında olmasına rəğmən, yolun 850 km uzanacağına baxmayaraq, məni görmək üçün Ardahana gəlmişdi. Çoxumuzda olmayan bu zəriflik, dostcanlılıq Babək müəllimdə vardı.

Babək müəllim öz elmində uca bir dağ idi. “Uca dağların başı hər zaman qar olur” - deyirlər. O qarlar əriyərək qurumaqda olan çayları su ilə canlandırıldığı kimi, Babək müəllimin də dostları və tələbələri ondan qidalanıb, güc, qüvvət, inam, xeyir-dua alıb yollarına davam edirdilər. Qeyd etməliyəm ki, Babək Osman oğlu sadə təbiətli insan idi. Həm böyük alim, həm də gözəl insan olmaq hər Adəm oğluna nəsis olmur.

Böyük şairimiz Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın bir cümləsi yadıma düşdü. Sanki Babək müəllim üçün deyilib: *“O da dağlar kimidir: şəninə nə yazsam yaraşandır”*. Ustad Şəhriyarın dediyi kimi Babək müəllimin şəninə nə söyləsək, yenə az olar. O, sadəliyi və dərin hörməti ilə hər kəsi özünə valeh edirdi. Öz sahəsində bilgisindən başqa geniş dünyagörüşü, böyük qəlbə sahib olması, insanları tanıması və lazım gəldiyində onlara təmənnəsiz xeyirxahlıq etməsi məni heyretləndirirdi. Bu arada yaxşılıq haqqında yazdığım şeir yadıma düşür:

Yaxşılıq eyləyib, əvəz gözləsən,
Demək ki, yaxşılıq etməmişən sən.
Əvəzi alınan yaxşılıq olmaz,
Bəlkə sən sayarsan, Allah ki saymaz.

Doğrudan da Babək müəllim yaxşılıq edib, ondan heç bir nəticə gözləməzdi. Onu başqalarından fərqləndirən ən başlıca cəhətlərdən biri də bu idi. Allah naminə tanıdıqları şəxslər üçün xeyirxahlıq etməyi sevərdi.

2014-çü ilin sentyabr ayında Qaziantepdə qızım Nigarın xeyir işi münasibəti ilə Babək müəllimi də dəvət etmişdim. Zaman tapıb bu mərasimə gəlməsi məni həddindən ziyadə sevindirməklə bərabər həm də qürurlandırmışdı. Bunun nə anlama gəldiyini qürbətdə yaşayanlar yaxşı bilir. Əziz və sadıq dostların övladımın bu xoş günündə iştirak etməsi təbii ki, insanı fərəhləndirməklə yanaşı mənəvi gücünə daha bir güc qatır və bir anlıq olsa da qürbətdə olduğunu unudursan.

Şəkil № 239. Babək Qurbanov, Rövşən Quliyev və həkim Xasay Rövşənoğlu

O sağ ikən Babək müəllimin şəninə dost ərməğanı olaraq bir şeir də ithaf etmişdim. Oxuduğumda qeyri-iradi gözlərinin dolduğunu sezdim. Bu gün o şeiri oxucularla paylaşmaq istəyirəm:

Ata ocağından alıb gücünü,
O gücə güc qatıb zirvəyə çıxdın.
Sənətdə, elmdə dedin sözünü,
Ən zor əngəlləri əzminlə yıxdın.

Adını almısan ulu babamdan,
Qələmin günümün qılınıcı olub.
Xalq üçün yaşayıb, yaratdığından,
Xalqımın ürəyi sevginlə dolub.

“Ot kökü üstündə bitər” hər zaman,
İşinlə zərrədən ümman yaratdın.
Şair ocağının alim oğlusan,
Adla ucalmadın, adı ucaltdın.

Bakıda doğuldun, adın-sanınsa,
 Çox-çox uzaqlarda söz açdı səndən.
 Çaşmaram zirvələr səni qısqansa,
 Qartallar zirvəni edərlər məskən.

İnsan ömrü doğumla ölüm arasında olan çox qısa bir məsafədir. 100 il yaşasan belə, sadəcə 100 bahar görürsən. Bu ömür də hər insana nəşib olmur. Bəzi fikirlərə görə insan ömrünün qiymətli olması onun qısalığından qaynaqlanır. Məncə, həyat o vaxt qiymətli olur ki, onu insan kimi şərəflə, namusla, vicdanla, qeyrətlə, alnıaçıq, üzüağ yaşayırsan. Bizə bəxş edilən əmanət ömrə xəyanət etmədən yaşamaq, son nəfəsini verdiyi anda geriye baxarkən təəssüflənməməkdir. Özündən sonra xalqına, vətəninə qiymətli əsərlər ərməğan edib gedəsən. Fəlsəfə elmləri doktoru, professor Babək Osman oğlu Qurbanov kimi.

İkinci kitabım 2018-ci ilin oktyabr ayında çıxdıqda Babək müəllim xəstə idi. Mən Türkiyədə olduğum üçün dostum Səxavət Sahildən kitabın bir nüsxəsini Babək müəllimə təcili çatdırmasını xahiş etdim. Çünki kitabımın işıq üzü görməsində Babək müəllimin böyük zəhməti olmuş, mənim üçün önəmli olan son xeyir duasını əsirgəməmişdi. Sağ olsun Səxavət Sahil, xahişimi yerinə yetirdi. İlginc olanı o idi ki, xəstə yatağında ikən kitabım haqqında məqalə yazıb, mənə uğurlar diləmişdi. Babək müəllim belə insan idi.

28 mart 2019-cu ildə sabah saat 03.03-də Babək müəllimin həyat yoldaşı Gülnarə xanımdan içimi dağlayan belə bir mesaj aldım: *“Hörmətli Rövşən müəllim, əzizimiz Babək müəllim vəfat etdi”*.

Vəfalı dostlardan ayrılmaq çox çətindir. Yerləri dolmayan dost ayrılığını isə sözlə ifadə etmək mümkün deyil. Allahım rəhmət etsin o mübarək, ali təbiətli insana. Məzarı nurla dolsun!

Dostum Babək Qurbanova həsr etdiyim bu şeir də onun əziz xatirəsinə bir ərməğandır:

Yenə bir dostumdan gəldi bəd xəbər,
 Yol aldı əbədi haqq dünyasına.
 Hər xəbər canımdan can alıb gedər,
 Küsəram dünyanın puç vəfasına.

Yenə bir dostumun telefon nömrəsi,
 Kədərli-kədərli gözümə baxar.
 Yenə bir nömrənin səssiz naləsi
 Qəlbimə od salıb, canımı yaxar.

Ruhum rəva bilmir silim nömrəni,
 Barmağım alışar üstünə bassa.
 Nömrəni görəndə dünyanın qəmi,
 Üstümə yüklənir, batıram yasa.

Dostun əmanəti telefon nömrəsi,
 Bəzən yanlışıqla yığanda sizi,
 Duyuram kədərli başqa bir səsi -
 Acıdır qəlbimi “köçdü” kəlməsi.

Bəzən bu nömrədən zəng gələr sənə,
 Eşitmək istərsən dostunun səsin.
 Xəttin o başında qızıdır, demə,
 Qəlbində boğular o an həvəsin.

Sahibsiz nömrələr, ağrılı sinəm,
Çevrilib nömrələr məzarlığına.
Günlərin birində mənim də nömrəm,
Salar yoxluğumu dostun ağına.

Rövşən Xasay oğlu

*Ardahan Universiteti, Mühəndislik fakültəsinin professoru
Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü*

* * *

32. DOSTLAR SƏNİ XATIRLAYIR³⁸

Xalq şairi Osman Sarıvəllinin yadigarı Babək müəllim ilə 20 il bundan əvvəl 2004-cü ildə Ərzurum şəhərində tanışdıq. Hər ikimiz Ərzurum Universitetində çalışırdıq. Sonradan ayrı-ayrı universitetlərdə çalışsaq da, bu dostluğumuz düz 15 il davam etdi. 2019-cu ilin 28 mart ayında gecə saat 3-də həyat yoldaşı zəng edərək Babək müəllimin gözlərini əbədi yumduğunu söylədi. Dostları Babək müəllimi cismani olaraq itirsələr də, bu gün ürəklərində yaşadırlar. Zaman-zaman şair Musa Ələkbərli və botanikçi alim Yusif Zeynalovla Babək müəllimin sağlığında oturduğumuz məkana gedib onunla bağlı xatirələri dilə gətiririk. O zaman hiss edirəm ki, Babək müəllimin digər dostları da onu heç unutmayıb. Babək müəllim unudulacaq dost deyildi. Bütün fəzilətləri o, özündə birləşdirmişdi. Özəlliklə sadəliyi, səmimiyyəti, dürüstlüyü, saflığı hər zaman əməllərində görülür, duyulurdu. Babək müəllim bizləri, onu sevən, daim xatırlayan dostlarını 80 yaşında tərk elədi. Yaşasaydı, bu il 85 yaşı olacaqdı. Məkanı cənnət, ruhu şad olsun. Bu kiçik yazımı onun xatirəsinə yazdığım şeirlərlə bitirmək istərdim:

Şəkil № 240. Professor Babək Qurbanov və Professor Rövşən Xasay oğlu Quliyev

³⁸ Bax: "Şərq qəzeti", 24.07 – 2024, <https://sherg.az/edebiyat/268774>

BABƏK

Allahdan bir halal ömür-gün umdu,
Gözünü hər zaman harama yumdu.
Elmə işıq saçan çıraqdı, mumdu,
Sənət dünyamızda bir izdi Babək.

Kimsəni qırmazdı, özün qıradı,
Əzəldən fəzilət könlünə yardı,
Osman qağamıza bənzəri vardı,
Saflıqda büllurdan təmizdi Babək.

Sözə qiymət verib, dəyər bilərdi,
Müdrək kəlamlarla inci ələrdi,
Sözünün sahibi, ər oğlu ərđi,
Dəyərlı, hikmətli bir sözdü Babək.

Elmdi, sənətdi qolu-qanadı,
Bir çox alimlərin oldu ustadı,
Dostların dilindən düşərmı adı?
Hər bir dostu üçün əzizdi Babək.

Yazdığı əsərlər dövləti-varı,
Saysız tələbəsi tükənməz barı,
Qürubu baharda yağdırdı qarı,
Gedişin hər kəsi çox üzdü, Babək.

Rövşən Xasayoğlu,

Ardahan Universitetinin müəllimi, Türkiyə.

33. FƏZİLƏT SAHİBİ, ELM VƏ SƏNƏT ADAMI HAQQINDA SÖZ³⁹

Şəkil № 241. Prof.Dr. Babək Qurbanov (1939 – 2019)

Musiqi sənətinin ustadlarından olan, istedadlı sənət və qələm adamı, Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının üzvü, fəlsəfə elmləri doktoru, professor Babək Osman oğlu Qurbanovun bu dünyadakı missiyası bir müəllim, pedaqoq kimi öyrətmək, öz ardıcılığını yetişdirmək, amalı, qayəsi fəaliyyəti və yaradıcılığı ilə xalqına, türk dünyasına xidmət etmək idi.

³⁹Bax: <https://sia.az/az/news/culture/748308.html> 3 iyul 2019

Azərbaycanın ünlü şairi Osman Sarıvəllinin varisi Babəki amansız və zalım bir xəstəlik bu yazın ilk günlərində həyatdan aldı, doğmalarından, dostlarından, yaxınlarından ayrı saldı.

Prof. Dr. Babək Qurbanov 9 iyun 1939-cu ildə Qazax rayonunda görkəmli şair Osman Sarıvəllinin ailəsində dünyaya gəlib. Musiqi təmayüllü orta məktəbdə kiçik yaşlarından skripka və fortepiano ixtisaslarından dərs alan Babək Qurbanov daha sonra Ü.Hacıbəyli adına Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının (*Azərbaycan Dövlət Musiqi Akademiyası*) musiqi nəzəriyyəsi fakültəsində təhsil alıb və 1962-ci ildə bu ali məktəbi uğurla bitirib. Tələbəlik illərində bəstəkarlıq dərsləri də alan Babək Qurbanov Avropa, Rus və Azərbaycan musiqisinin bütün incəliklərini öyrənə bilib. Müəllimlərinin sevimli tələbəsi kimi tanınıb. 1967-ci ildə “Musiqi ilə ədəbiyyatın qarşılıqlı əlaqəsi” mövzusunda namizədlik dissertasiyasını müdafiə edib və alimlik dərəcəsi alıb. 1981-ci ildə keçmiş Sovetlər Birliyinin Elmlər Akademiyasının Fəlsəfə İnstitutunun nəzdindəki Elmi Şurada “Proqramlı musiqinin estetik prinsipləri” mövzusunda doktorluq dissertasiyasını müdafiə edib. Məşhur elm xadimləri Akademik V.V.Vanslov, Prof. Dr. A.Y.Zis, Prof. Dr. E.G.Yakovlevlə yanaşı görkəmli musiqişünaslar Prof. Dr. Y.İ.Milşteyn, Prof. Dr.Y.Çernaya və başqaları Babək Qurbanovun doktorluq işini yüksək qiymətləndiriblər.

Prof. Dr. Babək Qurbanov Azərbaycanda ilk dəfə musiqi elmini estetika, sosiologiya ilə sıx uzlaşdırıb və bu sahədə çoxsaylı monoqrafiya və elmi məqalələrin müəllifidir. Babək Qurbanovun “Mənəvi saflıq dünyası”, “Estetikaya səyahət”, “Kütləvi mədəniyyətin tənqidi”, “İncəsənətin sosial fəallığı”, “Musiqi-estetik tərbiyənin problemləri”, “Azərbaycan incəsənətinin bədii-estetik problemləri”, “Azərbaycan incəsənəti xaricdə”, “Proqramlı musiqinin estetik problemləri”, “Televiziya teatrı” və s. kitabları mühüm elmi araşdırmaların nəticələri kimi dəyərləndirilir. Babək Qurbanov 1981-1989-cu illərdə Azərbaycan EA-nın Fəlsəfə və Hüquq İnstitutunda Estetika və etika sektorunun müdiri, 1989-1992-ci illərdə indiki Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetində fəlsəfə və mədəniyyət tarixi kafedrasının müdiri vəzifələrində çalışıb.

1992-ci ilin payızında Türkiyənin Atatürk Universitetinə dəvət alan Prof. Dr. Babək Qurbanov 2008-ci ilin dekabr ayına qədər bu ali məktəbdə professor, kafedra müdiri olub və “etika”, “estetika”, “fəlsəfə”, “türk düşüncə tarixi”, “musiqi nəzəriyyəsi”, “musiqi estetikası”, “sənət fəlsəfəsi”, “harmoniya” və digər fənləri tədris edib. O, ömrünün son illərində Qaziantep Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasında çalışıb. Bu illər ərzində Sənət Fəlsəfəsi, Musiqi və Sənət Tədrisinin Aktual Problemləri ilə əlaqəli apardığı araşdırmalarını davamlı olaraq beynəlxalq konfranslarda, simpoziumlarda (*Moskva, Peterburq, Tiflis, Bakı, Kiyev, Daşkənd, Tallin, Vilnüs, Varna, Stokholm, Ankara, Bursa, Konya, Van, Ərzurum və s.*) diqqətə çatdırıb, mühazirələr oxuyub. Eyni zamanda dəvət aldığı ölkələrin elmi-kütləvi dərgilərində məqalələri dərc edilib.

Tanınmış elm və sənət adamı, Prof. Dr. Babək Qurbanov Azərbaycan musiqisinə, ədəbiyyatına, incəsənətinə, folkloruna, fəlsəfə və estetika məsələlərinə, məşhur elm adamlarına üç yüzdən artıq elmi və elmi-publisistik məqalə həsr edib. Onun “Üzeyir Hacıbəylinin estetik baxışları”, “Vaqif və xarici mətbuat”, “Avestadan günümüze kimi”, “Bədii həqiqət axtarışında”, “Nəriman Nərimanov və teatr” və s. məqalələri müəllifin yaradıcılıq axtarışlarının əhatəsinin genişliyindən xəbər verir.

Prof. Dr. Babək Qurbanovun rəhbərliyi ilə ölkəmizdə, eləcə də Rusiya, Gürcüstan və Türkiyədə on üç nəfər sənətsünaslıq və ya fəlsəfə üzrə namizədlik dissertasiyası (*fəlsəfə doktoru*) müdafiə edib. O, eyni zamanda Azərbaycan və Türkiyədə 24 doktorluq və bir çox namizədlik dissertasiyası işinin opponenti, yaxud elmi məsləhətçisi olub.

Görkəmli alim tərcümə sahəsində də yüksək peşəkarlıqla fəaliyyət göstərib. Babək Qurbanov A.Zisinin “Estetikada konfrontasiyalar” adlı fundamental monoqrafiyasını, Q.Puqaçenkovanın “Orta Asiyanın şah əsərləri: rəsm və miniatür” kitabını dilimizə tərcümə edib. Eyni zamanda R.Əfəndiyev və T.Əfəndinin “XIX və XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan

sənəti”, M.Səmədin “Dünya dahilərsiz yaşayammaz (*Lütfüzadə haqqında*)” əsərlərini türkçəyə uyğunlaşdırıb.

Pedaqoq-alimin gördüyü işlər, həyat və fəaliyyəti, yaradıcılığı xalqımıza, onun musiqi irsinə, ədəbiyyatına olan dərin məhəbbətini təsdiqləyirdi. Türkiyənin “Orkestra” dərgisində Azərbaycanın görkəmli bəstəkarları Üzeyir Hacıbəyli, Qara Qarayev, Fikrət Əmirov, Səid Rüstəmov, Süleyman Ələsgərov, Arif Məlikov, Tofiq Bakıxanov, Vasif Adıgözəlov, Azər Rzayev, Ramiz Mirişli, opera müğənnisi Lütfiyar İmanov, rəssam Mikayıl Abdullayev və başqaları haqqında dərc etdirdiyi yazılar musiqi mədəniyyətimizin təbliği baxımından böyük əhəmiyyət kəsb edir. Eyni zamanda, Azərbaycan ədəbiyyatının vurğunu olan alimin N.Gəncəvi, M.Füzuli, M.P.Vaqif, M.F.Axundzadə, S.Vurğun və başqaları haqqında yazıları Türkiyədə böyük maraqla qarşılanıb.

Türkiyəli həmkarları Babək Qurbanovu musiqinin, sənətin, ədəbiyyatın sevdalısı, heyranı, məftunu kimi tanımaqla, vətənpərvər və sözün hər mənasında böyük ziyalı kimi qəbul edirdi.

Şəkil № 242. Babək Qurbanovun Əflatun Nemətzadə haqda yazdığı “Mənəvi kultürümüzdə önəmli yeri olan şəxsiyyət” adlı kitabı

Babək Qurbanov 90-cı illərdən Türkiyədə yaşayıb yaradan və dünyanın məşhur opera rejissorlarından biri olan Prof. Dr. Əflatun Nemətzadənin “Opera sənəti” kitabına çoxəhatəli giriş sözü yazmış usta düşüncə və fikir adamıydı. Bu məşhur opera rejissorunun Ali Attestasiya Komissiyasının xahiş və tələbi səbəbilə yazmış olduğu “Aktyorluq sənəti təhsili” dərsləri haqqında elm adamı kimi giriş sözündə belə bir kitabın Türkiyədə ilk dəfə yazıldığını iftixarla təhlil etmiş, bu nəşr haqqında fikir və düşüncələrini açıqlamışdır.

Dünya çapında musiqi-estetikasına üzrə bir elm adamı kimi dəyər verilən Prof. Dr. Babək Qurbanovun 2018-ci ildə Türkiyədə nəşr edilən “Mənəvi kultürümüzdə önəmli yeri olan şəxsiyyət” kitabının müəllifin yaradıcılığında çox əhəmiyyətli yer tutduğunu bu yazıda xüsusi qeyd etmək istəyirəm. Kitab Azərbaycan və Türk dünyasından olan çox dəyərli sənət adamlarının musiqi, opera, teatr, ədəbiyyat və sənət estetikası haqqında yazılarla süslənmiş yazar-rejissor Əflatun Nemətzadənin sənət həyatının əksini tapdığı bioqrafik əsərdir.

Ə.Nemətzadənin Azərbaycan, Qırğızıstan, Qazaxıstan, Özbəkistan, Tatarıstan (RF), Rusiya, Polşa, Yəmən, Fransa və Türkiyədə opera və teatr sənəti sahəsində apardığı elmi çalışmaları; beynəlxalq aləmdə tanınmış ustad rejissor kimi səhnələşdirdiyi, qeyri-adi və fərqli baxışdan quruluş verdiyi əsərləri, xüsusilə Türkiyədəki sənətsevərləri opera sənətilə heyran qoyduğunu bu kitabla tanışlıqdan öyrənə biləcəksiniz. Bu keyfiyyətdə monoqrafiyanı məslək və amalını sənət, opera və teatr sahəsində Türkiyədə ilk dəfə yazmış olduğu tədris kitablarıyla zənginləşdirən opera və teatr rejissorunun sənət həyatını onun özü qədər dərinlən bilən musiqişünas Babək Qurbanov yazmışdı. Və Babək müəllimin bu kitabını oxuyub mahiyyətinə varandan sonra belə bir qəti qənaətə gəlmək mümkün olur: Mədəniyyət və sənət

xalqların coğrafi varlıq və mövcudluğunun davamlılığı üçün ən azından müstəqilliyi və azadlığı qədər əhəmiyyətlidir. Bir millətin yaşadığı torpaqlarda yaratdığı sənət nümunələri, folklor və ənənə onu tarixin axışı içərisində sabahlara daşıyacaqdır. Sənətə və sənətçiyə sahib çıxan, sənət öyrədən və hətta sənət ixrac edən millətlər sadəcə yaşadıkları coğrafiyaya deyil, tarixin yaddaşına silinməz, unudulmaz səhifələr yazırlar. Başda dünya intibahının şeir dühası Nizami Gəncəvi, İmadəddin Nəsimi, Mövlana Cəlaləddin Rumi, Orta çağ şeirinin tacı Məhəmməd Füzuli və daha neçə türk yazar və aydınları, sənətçiləri, tarix boyunca çox böyük bir coğrafiyada elmi-mədəni irsin müəllifi olmuşdur.

Estetika və sənət tarixində elə sənət adamları vardır ki, onlar öz fəaliyyətləri dövründə qarşılaşdıqları estetik problemlərə aid nəzəri fikir və düşüncələrini də əsərlərində ifadə etməyə çalışırlar. Təsədüfi deyil ki, bu qəbildən olan yaradıcı insanlar sənət tarixində yerlərini almaqla yanaşı, öz xalqının estetik fikir tarixinə də daxil olur. Leonardo da Vinçi, Berlioz, Şuman, Çaykovski, L.N.Tolstoy, Konstantin Stanislavski və başqalarının sənətə, teatra, musiqiyə, bu sırada opera və balet musiqisinə aid onlarca məqalə və kitablarını xatırlatmağın faydası olduğunu oxucunun diqqətinə çatdıran prof. Dr. Babək Qurbanov yazır ki, Azərbaycanda da bu qəbildən olan bir çox sənət adamlarının adlarını hörmətlə yad etmək mümkündür. Dahi bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəylinin ölkəmizdə və xaricdə məşhur olan əsərləri ilə birlikdə musiqi nəzəriyyəsi və xalq musiqisinin əsasları ilə bağlı məqalə və kitabları musiqişünasların masaüstü kitabı olmuşdur. “Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları” adlı təməl əsəri isə bir çox xarici dillərə tərcümə edilmiş və böyük maraqla qarşılanmışdır. XX yüzillik görkəmli şairlərindən sayılan Səməd Vurğunun sənətə, özəlliklə də şeir sənətinə aid nəzəri fikirləri realizm və romantizm cərəyanları ilə bağlı məqalələri mütəxəssislər tərəfindən yüksək dəyərləndirilməkdədir. Digər tanınmış sənət adamımız prof. Dr. Mehdi Məmmədov isə ünlü teatr rejissoru, aktyor olmaqla birlikdə, teatr sənətinin keçdiyi yollar və inkişaf perspektivlərini işıqlandıran əsərləri ilə də ad-san qazanmışdır. Mehdi Məmmədovun “Azərbaycan teatrının estetik prinsipləri” əsəri isə teatrşünas alimlərin ən çox diqqət ayırdığı əsərlərdəndir.

Son illərdə Azərbaycanda yuxarıda haqqında fikir söylənilən, zikr etdiyimiz dərinlikdə sənət adamlarımızdan söz edərkən ağılımıza ömrünü sənətə, xüsusilə də teatr sənətinə, onun nəzəri əsaslarına, estetik prinsiplərinin araşdırılmasına həsr etmiş Prof. Dr. Əflatun Nemətzadə gəlir,-deyənin Babək Qurbanov yazır ki, *“Əflatun bəyin yaradıcılıq imkanlarının təməlinə kiçik yaşlarından etibarən sənətlə, şeirlə, musiqi ilə bağlı olması dayanır. Unutmaq olmaz ki, teatr sənəti bütün sənət növlərinin imkanlarından yararlanana bilən bir sənət növüdür. Əflatun bəy də gənc yaşlarından bu sənət növlərinin sirlərinə sahib olma yolunda böyük səy göstərmişdir. Bu anlamda gənc yaşlarından hekayə, şeir yazması, musiqi dərsləri alması onun bugünkü uğurlarının əsasıdır.”* Əvvəl müəllimi, sonra məsləkdaşı, daha sonra ailə dostu Mehdi Məmmədov kimi teatr sənətinin, keçdiyi yollar və inkişaf perspektivlərini işıqlandıran müəllif kimi tanınmış, Türkiyədə ilk dəfə aktyorluq və opera sənətləri üçün dəyərli dərslər kitabları yazmışdır.

Yazar və quruluşçu rejissor Əflatun bəyin çoxyönlü və zəngin yaradıcılıq yoluna diqqət ayıran Babək Qurbanov onun yaradıcılığında sənətin bir çox sahələrinin yer aldığını görür. Onun rejissor, bir yazar, bir tərcüməçi, bir qəzetçi, bir aktyor, bir teatrşünas-alim, bir pedaqoq kimi müxtəlif sahələrdə fəaliyyət göstərməsinə şahidlik edir və sıralanan bu sənət sahələrinin hər birində böyük uğurlara imza atdığını, peşəkarlığının çağdaş tələblərə cavab verdiyini göstərir. Beləliklə, Babək Qurbanov uğurla araya-ərsəyə gətirdiyi monoqrafiyanın ayrı-ayrı bölmələrində Prof. Dr. Əflatun Nemətzadənin əməyinin keçdiyi fəaliyyət sahələri ilə bağlı fikir və qənaətlərini oxucular və mütəxəssislərlə bölüşür.

Monoqrafiyanın birinci bölməsində Əflatun bəyin qəzetçilik fəaliyyəti ilə tanış olan oxucuya məlum olur ki, onun qəzetçilik fəaliyyəti gənc yaşlarından başlayaraq bu günədək davam etməkdədir. Babək Qurbanov onun ayır-ayrı qəzetlərdə dərc etdirdiyi məqalələrinə göz

gəzdirdiyi zaman adətən sosial-mədəni həyatımızda başverən heç bir olayın və hadisənin Əflatun bəyin diqqətindən qaçmadığını vurğulayır. Belə ki, bu məqalələrdə mədəni həyatımızdakı önəmli hadisələri, görkəmli şəxsiyyətlərin sənətdəki uğurları, sənətin tərbiyəvi-əxlaqi funksiyaları ilə bağlı fikirləri maraq doğurur və bu analitik yazılardan dünya mədəniyyət və incəsənətinin şah əsərləri haqqında detallı bilgilər əldə etmək mümkündür. Əflatun bəyin məqalələri bir çox yöndən diqqət çəkir. Bu gün də aktuallığını qoruyan bu məqalələr Əflatun bəyin uzaqgörənliyindən qaynaqlanır.

O, böyük sevgi və heyranlıqla dünyada ən qədim teatra malik xalqlardan, yaponların “Kabuki” teatrının estetik özəlliklərini və bu sənətin sadəcə yaponlara aid olduğunu Azərbaycan oxucularına sənətsevərlərinə tanıtmışdır. “Kabuki” teatrının Tiflis turnesi günlərində göstərdiyi bütün səhnə əsərlərini izləmişdir. Monoqrafiya müəllifi rejissorun ruhən və mənən dünya teatrlarını izləmək və araşdırmaqdan zövq aldığını düşünür. Qeyd edir ki, Əflatun bəy dünyadakı bütün teatr sistemlərini araşdırmışdır. Belə ki, İtaliyada “Del Arto”, Almaniyada Maks Rayngard, İngiltərədə Gordon Kreg və Fransada Antuanın səhnə metodlarını, bu qədim teatrların estetik özəlliklərini bütün incəliklərinə qədər araşdırmışdır.

Əflatun bəyin qəzet məqalələri içərisində oxucu üçün böyük maraq doğura biləcək bir yazıya da diqqət ayıran müəllif onun dünyaca ünlü balet ustası, bir çox balet əsərlərinin səhnə həyatına yol açmış və son illərini Amerikada keçirən gürcü əsilli xoreoqrafiya ustası Corj Balançin ilə olan görüşüdür: *“Hər şeydən öncə gənc bir insanın bu qədər möhtəşəm və dünyaca tanınmış bir sənət adamına yaxınlaşa bilməsi, onunla reportaj hazırlaya bilməsi, bu gün belə insanı həyəcanlandırmaqdadır. O zaman gənc olmasına rəğmən, Əflatunun bu ünlü şəxsiyyətlə olan söhbəti və sorduğu soruları olduqca çağdaş və peşəkarlıq baxımından yerində və dəyərlidir. Bu söhbətdə Əflatun bəyin səhnə sənətinin spesifik və nisbətən az məlum olan xoreoqrafiya sənətinin tarixi və estetik prinsipləri ilə əlaqəli problemlərinə də bəlli dərəcədə sahib olmasını görürük. Balançinin Fransız əsilli dünyaca ünlü balet ustası Petipaya bağlılığı, rus balet tarixinə münasibəti, çağdaş rus baletinin günümüzdəki durumu və klassik bestsellerin yaradıcılarına marağı, bu sənətdə hansı sahənin daha önəmli olduğu kimi sorğular sorması diqqət çəkir. Eyni zamanda, Əflatun bəy Balançinə Bakı, Azərbaycan sənəti, xüsusilə də görkəmli azərbaycanlı bəstəkarlar Üzeyir Hacıbəyli, Qara Qarayev, Fikrət Əmirov, Arif Məlikov sənəti haqqında məlumatlar verərək bu ünlü xoreoqrafiya ustasının diqqətini Azərbaycan mədəniyyətinə çəkmək istəyini ifadə edir. Məhz bu məqsədlə Əflatun bəyin bu balet ustasına “Azərbaycan təsviri sənəti” kitabını hədiyyə olaraq təqdim etdiyini də məqalədən öyrənirik. Əflatun bəy Bakıya qayıtdıqdan sonra Arif Məlikovun simfonik əsərlərini alıb Amerikaya Balançinə göndərmişdir”*.

Bu bölmədə Əflatun bəyin məqalələrinin qaynaqları, mənbələri göstərilməklə geniş təhlil olunur. Qeyd edilir ki, bu məqalələrdə aralıqsız və aktiv olaraq Türk dünyası mədəniyyət tarixi, Türksöylü xalqların genetik tarixi birliyi, aralarındakı dil, din, adət-ənənələrin yaxınlığı kimi fikirlər tarixi bölgələrə əsasən izah edilir, şərhini tapır. Onun Türksöylü xalqların ortaq bir dil yaratması ilə bağlı məqaləsi, bu yolda atılacaq addımların nələrdən ibarət olması ilə əlaqəli fikirləri ilə tamamlanır.

Kitabın “Novator rejissor” bölməsində Babək Qurbanov Prof. Dr. Əflatun Nemətzadəni oxucuya haqlı olaraq novator sənət adamı kimi təqdim edir, onun bu sahədəki işini incələməklə səhnəyə qoyduğu hər bir əsərə öz fikirlərini, dünyagörüşünü və estetik düşüncəsini yansıtdığını vurğulayır. Qeyd edək ki, Əflatun bəyin dram rejissorluğu ilə birlikdə Leningrad Konservatoriyasında musiqi təhsili almış bir opera rejissoru olması onun səhnə sənətinin ayrı-ayrı sahələrində tamaşaya qoyulan əsərlərdə; yəni dram, musiqili komediya, operetta, balet kimi səhnə əsərlərinə rejissorluq etmişdir. Onun səhnəyə qoyduğu operaların tam olmayan siyahısı; “Prens İgor”, “Faust”, “Leyli və Məcnun”, “Şah İsmayıl”, “Karmen”, “Aldanmış ulduzlar”, “Cırtan”, “Toska”, “Eşq iksiri”, “Kavaleriya Rustikano”, “Koroğlu” və s. operetaları: “Arşın mal alan”, “Ulduz”, “Məşədi İbad”, “Madumazel Nitus”,

“Gözəl Yelena”, “Özümüz bilərik”, “Qaynana” və s. dram əsərləri: “Otello”, “Solğun çiçəklər”, “Yaxşılığa yaxşılıqla” (*yapon yazarı*), “Meşşanlar”, “Yağış işığı”, “Qaracaoğlan”, “Sahillər və talelər”, “Şəhərin yay günləri” və s. rəngarəng ideya-məzmunu və müxtəlif tarixi mərhələlərə aid əsərlərdir. Bu əsərlərin səhnəyə qoyulmasında Əflatun bəy öz yaradıcılıq prinsiplərindən dönməmiş, hər dəfə yeni-yeni yaradıcılıq yolları, duyğusal-estetik baxışlarını ortaya qoymuşdur. Hətta bəzən tənqidi fikirlərə rəğmən, öz yaradıcılıq üslubunun daha həyati olmasını sənəti ilə isbatlaya bilən bir rejissor-sənətçi olmuşdur. Onun Müslüm Maqomayevin “Şah İsmayıl” operasının orijinalı üzərində çalışması, tarixi sənədlərlə yaxından tanış olması, XX əsrin ünlü bəstəkarlarından sayılan Qara Qarayevin musiqi redaktəsi ilə əsərə yeni təravət gətirə bilməsini daha bir örnək göstərmək mümkündür.

Rejissorun səhnə yaşamına işıq tutan “Prens İgor” və “Aldanmış ulduzlar” operalarının yenilikçi ruhunun yüksək olduğuna toxunan Babək Qurbanov qeyd edir ki, dünya mətbuatında hər iki əsər haqqında tərif dolu yazılar yazılıb və keçmiş sovetlər birliyinin yüksək mükafatına layiq görülüb.

Prof. Dr. Babək Qurbanov “Leyli və Məcnun” operasının səhnə təcəssümü dövründə onun rejissoru, yetənəkli sənət adamı Əflatun bəyin hər zaman operada sənətlərin sintezi və dialektliyi kimi prinsiplərdən yaradıcılıqla istifadə etdiyini vurğulayır və daha sonra yazır ki, novator rejissor, davamlı, yenilikçi ruhuyla axtarışda olan Əflatun bəy mənə görə də çox anamlı, gerçək və yeni rejissor yorumuyla Ankara seyircilərini bu sahə əsərinin qeyri-adi finalı, sonluğu ilə heyran etdi. Operanın tamaşasından sonra Türkiyənin sabiq mədəniyyət naziri Namiq Kamal Zeybəkin fikirləri də kitab müəllifinin diqqətindən kənarda qalmayıb: *“Mənə görə Əflatun bəy zamanımızın ən istedadlı, yenilikçi və tanınmış opera rejissorudur. Onu Türkiyə Opera Teatrına mən dəvət etmişəm və dostluğumuz davam edir. Onu tanıdığımıza görə xoşbəxtəm. Leyli ilə Məcnun səhnədə filmlərdə olduğu kimi gözlərimizin önündə göylərə yüksəlir. Möhtəşəm final məni, həqiqətən, həyəcanlandırdı. Bu necə bir gözəllikdir, necə bir cənnət səhnəsidir, heyran qalmamaq mümkün deyil. Bir-birini sevən gənclər əl-ələ verib buludlar arasından göylərə doğru yüksəlir və yox olurlar. Bu, insanı həyəcanlandırır, düşündürür və sevindirir. Opera xoşbəxt bir sonluqla bitir. Bravo Əflatun bəyə, onun zəkasına, rejissor anlayışına və fərqli düşüncəsinə ki, bizlərin qəlbini əfsunladı, ağlatmış oldu. Əlbəttə, bunlar sevinc gözyaşlarıdır”.*

Prof. Dr. Babək Qurbanovun sözügedən bu kitabı onun yaradıcılığının son yadigarlarından biridir. Müəllif bu monoqrafiyasında Əflatun Nemətzadənin əməyinin keçdiyi fəaliyyət sahələri ilə əlaqəli fikir və düşüncələrini oxucularla və mütəxəssislərlə bölüşür. Düşünürük ki, bu əsər mədəniyyət və incəsənət sahəsində təhsil alan tələbələrin və ayrıca ədəbiyyat, sənət adamlarının da marağını çəkəcəkdir.

P.S. Mən əminəm ki, fəzilət sahibi elm, sənət, ədəbiyyat adamlarının Uca ruhun nurlandırdığı aydınlıqlarla dolu bir evi vardır. Həmsöhbət olsanız, o evin qapısından içəri girmiş olarsınız. Doğmaları, yaxınları, həmkarları, sənət dostları üçün xatirəsi əziz olan, unudulmaz Babək Qurbanov da o adamlardan biri idi...

*Professor Şükür Əlizadə,
Pedaqoji elmlər doktoru*

34. TANINMIŞ MUSIQİŞÜNAS-ALİM VƏ GÖZƏL İNSAN⁴⁰

(Babək Qurbanov-70)

Şəkil № 243. Professor Babək Qurbanov (1939-2019)

Bizim tanınmış və hörmət bəslədiyimiz Babək Qurbanovun 70 yaşı tamam oldu. Azərbaycanda və Türkiyədə çap olunan müxtəlif qəzetlərdə Babək Qurbanov haqqında gözəl, sanbalı və olduqca maraqlı məqalələr çap olunmuşdur. Bu məqalələrdə bizim qarşımızda alim-musiqişünas, alim-filosof canlanır, onun çoxşaxəli yaradıcılığı, elmi və pedaqoji fəaliyyəti açıqlanır. Baxmayaraq ki, o, Türkiyədə işləyir, lakin, necə deyərlər, onun ürəyi daim Azərbaycandadır. Babək həmişə yay fəsilərində Bakıya gəlir və ata-baba ocağında istirahət edir, qohumlarını, dostlarını yada salır. 2009-cu ilin yay tətilində Bakıya gələndə, o, mənə maraqlı bir nəşri hədiyyə etdi: «Bəstələr məcmuəsi». Çox sevindim ki, bizim kolleqamız öz musiqi əsərlərini sahmana salıb, toplayıb və məcmuə şəklində buraxıb. Həmin məcmuədə müxtəlif obrazlı, müxtəlif janrları əhatə edən əsərlər dərc olunub. Fortepiano üçün yazılmış əsərlərin bir qismi proqramlı xarakter daşıyır («Səhər», «Fəza», «İntizar» və s.). Burada təqdim olunan prelüdlər ifadəli, ekspressiv xarakter daşıyır, maraqlı, mürəkkəb fakturaya malikdirlər. Bu əsərlərin başlıca xüsusiyyəti, ilk növbədə, musiqidə səslənən səmimi və düşüncəli melodikadadır. Məcmuəyə müəllif bir neçə marşlar da daxil edib. Bütün təqdim edilmiş əsərlərin hamısı milli ruhda bəstələnib, milli məqamlarımıza əsaslanır. Babək müəllim bir neçə ifadəli fuqaların müəllifidir. Ü.Hacıbəyli adına Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında oxuyarkən, o, polifoniya fənnini xüsusi öyrənirdi və bu fənnə ciddi yanaşırdı. Məcmuədə təqdim olunmuş fuqalar diqqəti cəlb edir – bu əsərlər professional səviyyədə yazılıb, dahi bəstəkar Baxın ənənələrini davam edir. Düşünürük ki, B.Qurbanovun «Bəstələr, məcmuəsi» ifaçılar tərəfindən rəğbətlə qarşılanacaqdır. Babək Qurbanovun elmi-yaradıcılıq və pedaqoji fəaliyyəti bizim üçün önəmlidir, onun kitabları, monoqrafiyaları olduqca maraqlıdır.

B.Qurbanov görkəmli və sevimli yazığımız Osman Sarıvəlliriin oğludur və həyata göz açdığı gündən o gözəl mühitdə boya-başa çatıb. Osman müəllimin evinə onun sənət dostları, görkəmli yazıçılar, alimlər tez-tez yığışırdılar, yeni-yeni əsərlər müzakirə edirdilər. Məhz bunların nəticəsində Babək bir musiqişünas alim, filosof kimi yetişir, püxtələşir. Və bu günlər Babəkin elmi əsərləri, elmi fəaliyyəti nəinki Azərbaycanda, hətta, respublikadan çox-çox uzaqlarda səslənir, eşidilir.

⁴⁰ İmruz Əfindiyeva “Musiqi dünyası” 3-4 /41 2009, səh. 112-113.

Babəkin konservatoriyada oxuduğu illəri xatırlayıram. Artıq o, Konservatoriyaya daxil olanda, mən tarixi nəzəriyyə fakültəsinin III kurs tələbəsi idim. Babək olduqca istedadlı tələbə idi, əla qiymətlərlə kursdan-kursa keçirdi. Tələbə elmi cəmiyyətində fəal iştirak edirdi, konfranslarda maraqlı məruzələr edirdi və müəllimləri sevindirirdi. Yadımdadır, Babək maraqlı diplom işi yazmışdı və uğurla müdafiə etdi. O diplom işində aşıq musiqisinin dərin qatlarını araşdırırdı. Konservatoriyanı bitirdikdən sonra Babək dana çox fəlsəfə elminə meyl göstərir, bu sahədə məqalələr yazır, dissertasiya üzərində işləyir və 1967-ci ildə fəlsəfə elmlərinə həsr olunmuş namizədlik dissertasiyasını müdafiə edir. Onun namizədlik dissertasiyası maraqlı mövzuya həsr olunmuşdur: *“Musiqi ilə ədəbiyyatın qarşılıqlı əlaqəsi”*. Və müdafiədən də sonra Babək bu sahədə uğurla çalışır. 1978-ci ildə onun *“Идейно-эстетические проблемы литературы и Азербайджана” (Azərbaycan ədəbiyyatının idea-estetik problemləri)* adlı monoqrafiyası çapdan çıxır və böyük rəğbətlə qarşılır. Babəkin elmi fəaliyyəti daha da püxtələşir və artıq o yeni axtarışlar apararaq, doktorluq dissertasiyası üzərində çalışır. Onun sevdiyi mövzu oluqca maraqlı və aktual idi: *“proqramlı musiqinin estetik prinsipləri”*nə həsr olunmuşdur. Həmin dissertasiya əsasında Babək böyük monoqrafiya hazırlamış və çap etmişdir. Elmi fəaliyyəti ilə yanaşı, Babək, həmçinin konservatoriyada pedaqoji fəaliyyət göstərir. Elə burada pedaqoji işə başlayan Babəki rektorluq ictimai işlərə cəlb edir. Və xüsusilə qeyd etməliyəm ki, B. Qurbanovu rektorluq bir neçə dəfə konservatoriyanın nəzdində keçirilən Ümumittifaq, respublika miqyasında elmi konfransların sədri təyin etmişdi. Keçmiş sovet respublikalarından gələn alimlər B.Qurbanovun geniş və dərin biliyinə, erudisiyasına və yüksək mədəniyyətinə valeh olurdular. Elmi konfransların sonunda biz yaxşı çıxış edən tələbələrə, aspirantlara dissertantlara və cavan müəllimlərimizə diplom təqdim edirdik. B.Qurbanov olduqca məsuliyyətlə bu işə yanaşırdı və müəllimlərimizin və tələbələrimizin böyük hörmətini qazanmışdır.

İllər keçir və B.Qurbanov artıq böyük və tanınmış alim kimi müxtəlif konqreslərdə, simpoziumlarda, beynəlxalq konfranslarda uğurla çıxış edir. Bütün konfranslarda uğurlu çıxışlarına görə B.Qurbanov müxtəlif fəxri fərmanlarla təltif olunmuşdur.

1992-ci ildən başlayaraq, B.Qurbanov Ərzurum universitetində işləyir və yüksək səviyyədə elmi-pedaqoji fəaliyyətini davam edir. Xüsusi olaraq Atatürk adına Universitetdə gözəl sənətlər fakültəsində bir neçə fənnlər üzrə dərs verir: *“musiqi estetikası”*, *“musiqi əsərlərinin təhlili”*, *“musiqi nəzəriyyəsi”*, *“incəsənətin fəlsəfəsi”*. Bundan əlavə, B.Qurbanov aspirantların, doktorantların elmi işlərinə də rəhbərlik edir.

B.Qurbanov nəinki Türkiyədə, eyni zamanda Bakıda da yüksək ixtisaslı fəaliyyət göstərir. O, Azərbaycan Elmlər Akademiyasında müdafiə üzrə elmi şuranın üzvüdür. Və bununla əlaqədar olaraq B.Qurbanov tez-tez vətəninə gəlir və həmişə cavanlara əl uzadıb yardım edir. Onların dissertasiya işlərinə rəy yazır, sonra məsləhət verir, opponentlik edir və ən başlıcası - O, nəinki namizədlik dissertasiyalarına, həmçinin doktorluq dissertasiyalarına da rəhbərlik edir.

B.Qurbanovun rəhbərliyi altında onlarla aspirantlar və dissertantlar müdafiə edib. Professor B.Qurbanovun öz aspirantları üçün seçdiyi mövzular olduqca maraqlı və mürəkkəb, perspektivli və muəyyən dərəcədə çətindir. B.Qurbanov bir müəllim kimi, bir elmi rəhbər kimi çalışır ki, yetişdirdiyi tələbəsinin simasının fərdiliyini saxlasın. Bu çətin, lakin, fərəhli və xüsusi diqqətəlayiq pedaqoji prinsipdir.

Öz tələbələrinə qarşı o, olduqca məsuliyyətli və obyektivdir, səmimi və mehribandır. O, sanki ata qayğısı ilə onlara yanaşır. Bu hörməti, məhəbbəti B.Qurbanov öz zəhməti ilə, xoş rəftarı ilə qazanıb və təsadüfi deyildir ki, B.Qurbanovun rəhbərliyi altında dissertasiya yazmaq cavanlar üçün şərəfli işdir.

Açığını deyək ki, B.Qurbanovun elmi və pedaqoji fəaliyyəti hələ tam dolğunluqla, geniş miqyasda əhatə olunmayıb. Son illər o daha da məhsuldar, fəal və ciddi işləyir. Türkiyədə və Azərbaycanda müxtəlif qəzetlərdə, məcmuələrdə fəal çıxış edir, müxtəlif janrlı məqalələr, oçerklər yazır, hətta Türk dünyası qəzetində onun daimi “rubrikası” var.

Son illər yazdığı monoqrafiyalardan xüsusi olaraq biz aşağıdakıları qeyd etmək istərdik. “Estetikaya giriş”, “Musiqinin estetik problemləri”, “Televiziya teatri” (*türk dilində*). Daha sonra Bilqə Seyid oğlu ilə birgə B.Qurbanov “Canqar” adlı kitabı türk dilinə tərcümə ediblər. Onu da qeyd etməliyik iki, Canqar-kalmıqların qəhrəmanı xarakterli eposudur.

Ümumiyyətlə, Türkiyədə nəşr olunan sanballı jurnallarda Babək həmişə çıxış edir. Və bu qəzetlərdə Babək musiqinin müxtəlif problemlərinə toxunur, musiqi ilə fəlsəfinin, ədəbiyyatın qarşılıqlı əlaqəsini araşdırır. B.Qurbanovun kitabları arasında xüsusi olaraq mən həmçinin “Azərbaycan sover musiqi mədəniyyəti və xarici mətbuat” (1978), “Musiqi-estetik tərbiyənin problemləri” (1885) və s. qeyd etməliyəm. Təəssüflə deməliyəm ki, biz alimin bütün məqalələrini, kitablarını qeyd edə bilmirik. Onun fəaliyyəti yüksək qiymətləndirilir. B.Qurbanov Türkiyə Gözəl Sənətlər Akademiyasının müxbir üzvüdür (1991-ci ildən), Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının üzvüdür.

Həmişə axtarışda olan hörmətli və əziz Babək Qurbanovu 70-illik yubiley münasibəti ilə təbrik edir, can sağlığı, uzun ömür, yeni yaradıcılıq nailiyyətləri arzulayırıq.

İmruz Əfəndiyeva.
Sənətsünəslıq doktoru, professor

35.AZƏRBAYCAN MUSİQİ MƏDƏNİYYƏTİ HAQQINDA YENİ ƏSƏRLƏR⁴¹

Şəkil № 244. Babək Qurbanov “Azərbaycan incəsənəti, təriflər, təhriflər”

⁴¹ <http://www.musigi-dunya.az/new/added.asp?action=print&txt=202>

Bu gün musiqişünaslıq elminin nailiyyətlərindən danışarkən, biz görkəmli alim-musiqişünas, filosof, fəlsəfə elmləri doktoru, professor Babək Qurbanovun adını ön sıralarda çəkməliyik. Onun bir çox əsərlərindən xarici ölkələrdə dərslik kimi istifadə olunur.

Babək Qurbanov elmi əsərlərində tanınmış alimlərin –A.N.Soxorun və V.V.Vanslovun ənənələrini davam etdirir.

B. Qurbanov ilk dəfə Azərbaycanda musiqi elmini estetik, sosiologiya ilə sıx uzlaşdırmışdır və bu sahədə onlarla yüksək professional səviyyədə monoqrafiyalar, elmi məqalələr yazmışdır. B.Qurbanov bir neçə ölkədə, o cümlədən Moskva, Sankt-Peterburq, Kiyev, Daşkənd, Tallin, Vilnyus, Tiflis, Varna, Stokholm və Türkiyənin bütün şəhərlərində bir çox elmi-nəzəri konfranslarda, simpoziumlarda uğurla çıxış etmiş və həmin ölkələrdə namizədlik və doktorluq üzrə müdafiələrdə opponent olmuşdur. O, hal-hazırda Türkiyənin Ərzurum şəhərində Atatürk Universitetində professor vəzifəsində çalışır.

O, aşağıdakı kitabların müəllifidir: «Mənəvi saflıq dünyası», «Estetikaya səyahət», «Kütləvi mədəniyyətin tənqidi», «İncəsənətin sosial fəallığı», «Musiqi-estetik tərbiyənin problemləri», «Azərbaycan incəsənətinin bədii-estetik problemləri», «Azərbaycan incəsənəti xaricdə», «Proqramlı musiqinin estetik problemləri», «Televiziya teatri» və s. Xüsusi qeyd etmək lazımdır ki, B.Qurbanov tanınmış alim A.Zisinin «Estetikada konfrantasiyalar» adlı fundamental monoqrafiyasını dilimizə tərcümə etmişdir. Alimin Azərbaycan, rus, türk dillərində müxtəlif ölkələrdə işıq üzü görmüş kitablarında müəllifin 190-dan artıq elmi-tədqiqat məqalələri toplanmışdır. Bu yaxınlarda Babək müəllimin iki sanballı kitabı Bakıda nəşr edilmişdir. Birinci kitab «Musiqinin bədii-estetik məsələləri» adlı fundamental kitabdır.

Musiqisevərlər, müəllimlər, sənətsünaslar, estetiklər üçün nəzərdə tutulmuş bu kitabda müəllif musiqişünaslıq elminin aktual problemlərini araşdırır. İstedadlı alim-tədqiqatçı kitabda böyük və vacib problemləri irəli sürmüşdür: Musiqinin tarixi və nəzəri-estetik məsələləri; Qarşılıqlı əlaqə; Azərbaycan musiqisinin inkişaf meylləri; Musiqi folklorşünaslığımızın aktual məsələləri; Musiqişünaslığımız bu gün; Sənətkar və yaradıcılıq prosesinin estetik mahiyyəti kimi hər bir böyük problem özlüyündə geniş və ətraflı təhlil olunur. Bu baxımdan, kitabın müəllifi hər problemi bir fəsil kimi götürərək, onu bir neçə paragraflara bölür və diqqətlə, yüksək elmi səviyyədə araşdırır.

Biz xüsusi olaraq, «Qarşılıqlı əlaqə» fəsilini qeyd etməliyik. Musiqişünaslıq elmində ilk dəfə olaraq aşağıdakı məsələlər tədqiqat obyektinə çevrilir: intonasiya və musiqi dili, səs və söz, musiqi ilə ədəbiyyatın qarşılıqlı əlaqəsi, xalq mahnılarında musiqi ilə poeziyanın qarşılıqlı əlaqəsi, musiqi proqramlığı və musiqi janrlarının estetik təbiəti, musiqidə təbiət.

İntonasiya və musiqi dili bölməsində Babək müəllimin fikirləri olduqca diqqətəlayiqdir. O yazır: «*Danışiq intonasiyasının təsvirçilik imkanları gündəlik danışığımıza keçməklə yanaşı, ədəbiyyat və digər incəsənət növlərinə də keçə bilir. Xüsusilə bədii qiraətdə onun rolu daha çox aşkar olunur*»

Onu da qeyd etməliyik ki, B.Qurbanov bu kitabda böyük sənətkarlarımız haqqında maraqlı oçerklər, yaradıcılıq portretlər dərc etmişdir. Üzeyir Hacıbəyli, Niyazi, Qara Qarayev, Səməd Vurğun, Zülfüqar Hacıbəyov, Səid Rüstəmov və digərləri haqqında gözəl məqalələr diqqəti cəlb edir.

B.Qurbanovun ikinci kitabı da olduqca maraqlı və elmi baxımdan yüksək səviyyəlidir: «Azərbaycan incəsənəti: təriflər, təhriflər» Bu monoqrafiyada Şərq xalqlarının mənəvi mədəniyyətini tədqiq edən Avropa mədəniyyət nəzəriyyəçiləri, sosioloqları, musiqişünas alimlərinin fikirləri, ideyaları, baxışları konkret məqalələr, kitablar əsasında, müasir şəraiti nəzərə alınaraq təhlil edilir.

B. Qurbanov mədəniyyət və incəsənətimizdə millilik və beynəlmiləçilik məsələlərini təhlil obyektinə çevirir. Maraqlıdır ki, yeni kitabda araşdırılan problemlərin çoxu fəlsəfədə, xüsusi ilə estetika ədəbiyyatında ilk dəfə öz təcəssümünü, elmi təhlilini tapır.

B. Qurbanovun bütün kitabları səmimi, aydın və gözəl ədəbi dildə yazılmışdır. Rəngarəng, ifadəli, obrazlı müqayisələr alimin yazı üslubuna xüsusi emosionallıq, ahənglik və gözəllik bəxş edir.

Alimin yüksək ideya-məzmununa malik yaradıcılığı, bədii-estetik prinsipləri müasir musiqişünaslıq elminin tələbləri səviyyəsində tədqiq edən əsərləri bizim hamımız üçün böyük və qiymətli hədiyyədir.

Professor B.Qurbanovun yeni əsərlərinin çapdan çıxmasını arzulayırıq və əminik ki, bu görkəmli alim həmişə oxucularını yeni-yeni nəşrlərlə sevindirəcək. Musiqi mədəniyyətimizin beynəlxalq miqyasda tanınmasında B.Qurbanovun çox böyük rolu və misilsiz xidmətləri var. Bu çətin və şərəfli yolda biz ona uğurlar diləyirik.

İmruz Əfəndiyeva

Sənətşünaslıq elmləri doktoru, Professor

Azərbaycan Respublikasının "Əməkdar incəsənət xadimi"

36.BƏSTƏKARIN PYESLƏR MƏCMUƏSİ⁴² (Ön söz)

Azərbaycanın Xalq Şairi, Osman Sarıvəlli ocağının layiqli övladı, Fəlsəfə Elmləri Doktoru, Professor Babək Qurbanov ömrünü elmə, mədəniyyətə, incəsənətə, fəlsəfəyə, ədəbiyyata, estetikaya, etikaya, bəstəkarlığa, musiqi nəzəriyyəsinə, ifaçılıq sənətinə, ümumiyyətlə pedaqoji fəaliyyətə həsr etmiş alimlərimiz arasında möhtəşəm yaradıcılıq töhfələri ilə müstəsna mövqə tutmaqdadır.

Babək Qurbanovun ömür yoluna qısaca nəzər saldıqda aydın olur ki, bu nadir istedadlı şəxs 28 yaşında 1967-ci ildə estetikaya üzrə "Musiqi ilə ədəbiyyatın qarşılıqlı əlaqəsi" mövzusunda namizədlik dissertasiyasını, 42 yaşında isə (1981-ci ildə) Moskvada SSRİ Elmlər Akademiyasının Fəlsəfə İnstitutunda doktorluq dissertasiyasını müdafiə etmiş, 1985-ci ildə Moskva Ali Attestasiya Komissiyasının qərarı əsasında professorluq diplomunu almışdı.

Bu şəxsiyyətin Azərbaycan elminə, ələlxüsus da Azərbaycan mədəniyyətinə və incəsənətinə ləyaqətlə, sədaqətlə, təmənnəsiz xidmət etdiyinə şahid oluruq. Babək bəy, müxtəlif illərdə çalışdığı ayrı-ayrı qurumlarda (*AMEA Fəlsəfə və Hüquq İnstitutu, Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti, Ərzurum Atatürk Universiteti, Qaziantep Universiteti Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyası*) elmi-pedaqoji fəaliyyətləri və nailiyyətləri ilə də daima fərqlənməklə yanaşı, mübarək alimlik imzasını hər zaman vicdanla və inamla doğrultmuşdur. Bir çox ölkələrdə keçirilən (**Rusiya:** Moskva, Sankt-Peterburq, **Ukrayna:** Kiyev, Donetsk, **Kosova, Makedoniya, Bolqarıstan:** Varna, **İsveç:** Stokqolm, **Gürcüstan:** Tiflis, **Litva:** Vilnüs, **Ermənistan:** İrəvan, **Özbəkistan:** Daşkənd, **Azərbaycan:** Bakı, Gəncə, **Türkiyə:** Ankara, Bursa, Bolu, Konya, Van, Ərzurum, Qars, Şanlı Urfa, Ardahan, və s.) otuzadək Beynəlxalq Elmi Konqreslərdə, Simpoziumlarda və Konfranslarda müxtəlif mövzulardakı çıxışları ilə fərqlənən, uzun illər ərzində ayrı-ayrı ictimai elmlər, sosial-mədəni, siyasi, tarixi fənnlər sahəsində etdiyi rəngarəng mühazirələri və maraqlı məruzələrilə diqqətçəkən Babək müəllim, yazmış olduğu 600-dən artıq elmi - publisist məqalələrin (*musiqi nəzəriyyəsi, ifaçılıq, heykəltəraşlıq, rəssamlıq, kino sənəti, sənət fəlsəfəsi və s.*), elmi-nəzəri mahiyyətli fundamental əsərlərin (*40 - dək kitab və monoqrafiyalar*) müəllifi olması, bu elm fədasinin yaradıcılıq potensialını, çalışma qüdrətini təsdiqləməkdədir.

Babək Qurbanovun Azərbaycan Milli Musiqi Akademiyası ilə olan yaradıcılıq əlaqələrini daima davam etdirərək, həmin ali qurumda (*Prof. Dr. Elmira Abbasovanın rektoluk*

⁴² Prof.Dr. Babək Qurbanovun 2017-ci ildə yayınladığı "Bəstəkarın əsərlər məcmuəsi" adlı kitaba İlqar İmamverdiyevin yazdığı "ön söz"

dönəmində) bir müddət musiqi estetikası və s. dərsləri tədris etmiş, musiqişünas kadrların yetişdirilməsi işində bilavasitə fəaliyyət göstərmişdir.

Prof. Babək Qurbanov musiqi estetikası üzrə ilk dəfə doktorluk dissertasiyasını 1981-ci ildə Moskvada müdafiə etmiş mütəxəssisdir və musiqişünaslıq sahəsində elmi işlərin meydana gəlməsi, namizədlik və doktorluq dissertasiyalarının müdafiəsi yolundakı aspirantlara təmənnsiz xidmətini, qayğısını heç əsirgəməmiş, Moskvada, Kiyevdə və s. dissertasiyalarının müdafiəsi zamanı opponent olaraq çıxış etmiş, fərqli illərdə elmi işlər üçün müdafiə komissiyasının üzvü seçilmişdir.

Babək Qurbanovun Türkiyə ilə Azərbaycan arasında mədəni əlaqələrin formalaşması və inkişafı yolunda müsbət yönlü, ardıcıl və çoxşaxəli fəaliyyət göstərdiyini fəxarətlə söyləyə bilərik. Hər iki qardaş ölkədə elmi kadrların hazırlanması prosesində Babək Qurbanovun peşəkarlığını, bacarığını, qabiliyyətini, əməyini özəlliklə qeyd etmək lazımdır. Bu baxımdan alimin yetişdirdiyi aspirantlar buna ən gözəl sübutdur. Fərqli elmi araşdırmalar sahəsində çalışan 33-dək aspirantların dissertasiya işlərinə elmi rəhbərlik etmiş, onların musiqişünaslıq və ümumiyyətlə sənətsünaslıq, musiqi estetikası sahəsinə qədəm qoya bilməsinə yardım etmiş, gənc alimlər nəslinin ərəsəyə gəlməsi, püxtələşməsi yolunda xüsusi xidmətlər göstərmiş, onların uğurla müdafiə edə bilməsi üçün səxavətini göstərmiş, elmi dərəcələrinin almasına hər zaman canı-dildən yardımçı olmuşdur.

Babək Qurbanovun Türkiyədə, Qaziantep Universitetində, xüsusilə də Ərzurum Atatürk Universitetində “musiqi nəzəriyyəsi”, “musiqi əsərlərinin təhlili”, “musiqi formaları”, “musiqi estetikası” və s. fənnlərdən dərslər deməsi bir daha onun geniş miqyaslı yaradıcılıq və pedaqoji fəaliyyət imkanlarının əhatə dairəsinin genişliyini nümayiş etdirməkdədir.

Elmi axtarışlar prosesində əzmlı çalışqanlığı ilə seçilən alimin uzun illər fərqli sənət sahələri üzrə (*ədəbiyyat, tarix, fəlsəfə, estetika, etika və s.*) yazdığı aktual mövzulardakı məqalələrinə, habelə ayrı-ayrı illərdə vermiş olduğu bir çox elmi-nəzəri səviyyəli rəylərə nəzər saldığımız zaman bu alimin ensiklopedik bilgisinə heyran qalmaqla, onun nə qədər geniş maraq dairəsinə və erudisiya zənginliyinə malik olduğuna qibtə edirik. Osmanoglundun əsərlərinin təsnifatını versək burada “estetika”, “etika”, “sənət fəlsəfəsi”, “kutlurologiya”, “musiqişünaslıq”, xüsusilə də “musiqi estetikası”na aid, yüksək səviyyəli elmi dəyərə malik aktual yazılarının olduğunu hiss etmək mümkündür.

Babək Qurbanovun Azərbaycan incəsənətinin digər sahələrinin nəzəri-estetik və tarixi məsələləri ilə də dərindən maraqlandığını söyləmək mümkündür. Alimin yaradıcılıq fəaliyyətində mərkəzi yeri Azərbaycan Mədəniyyəti və İncəsənəti, onun bədii-estetik, sosial problemlərinin həlli, ən nəhayət xalqımızın mənəvi mədəniyyətinin geniş təbliği durmaqdadır. Bu baxımdan onun Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinin korifeylərindən: Nizami Gəncəvi, Füzuli, Mirzə Fətəli Axundov, Həsənbəy Zərdabi, Abbasquluğa Bakıxanov, İbrahim Haqqı Həzrətləri (*Türkiyə*), Molla Pənah Vaqif, Səməd Vurğun, Osman Sarıvəlli, Sabit Rəhman, Aşıq Ələsgər, Aşıq Şəmşir, Aşıq Mikayıl Azaflı kimi klassik şairlər və azman aşıqlarımızla birlikdə, müasir şairlərdən: xalq şairi Nəriman Həsənzadə, İlyas Tapdıq, İbrahim Göyçaylı, Rəfiq Zəka Xəndan, İslam Sadıq, Dəmir Gədəbəyli, Oktay Rza, Qənbər Şəmşiroğlu, Pənah Qurbanov (*Göyçə*), Paşa Qəlbinur, Vəli Xramçaylı, Nüsrət Abdulov, Kərəm Kürqırxalı, Vahid Əlioğlu, Rövşən Quliyev, Cavid Qurbanov, Eldar Elduası, Əli Toxlucalı, Vazeh Şabranlı, Əyyub Şırlanlı, Rahil Məmməd, Möhbəddin Səməd, Gürsoy Solmaz (*Türkiyə*) və digərlərinə yazdığı məqalələrini də xüsusilə qeyd etmək gərəkdir. Ayrı-ayrı elm və sənət sahələrində çalışan şəxsiyyətlər barədə Babək Qurbanovun vaxtilə yazmış olduğu çoxsayda elmi əhəmiyyətə malik aktual dəyəri olan qiymətli məqalələrini də (*Azərbaycanın Xalq Artisti Bəhram Mansurov, Ziya Gökalp (Türkiyə), Akademik Tofiq Köçərli, Qaziantep Universiteti Rəktoru,*

Professor Mehmet Yavuz Coşğun, Əməkdar İncəsənət Xadimi, Professor Akif Quliyev, Professor Qəzənfər Paşayev, Professor Əlisa Nicat (Əhmədov), Professor Əli Qafqasyalı, Professor İlqar İmamverdiyev, Professor Əflatun Nemətzadə, Professor Rafiq İmrani, Professor Tariyel Məmmədov, Professor Firuz Mustafa, yazıçı-tərcümüçi Zahid Əhmədov, tanınmış yazıçı, jurnalist Əli İldırımoglu, fitoterapevt Fuad Mahmudov, Dosent Yusif Zeynalov, Dosent Əfqan Salayev, Sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə Doktorları Hakan Tatyüz, Savaş Ekici, Gültəkin Şener, Əli Dağıstan, Professor Fəhmi Efe (Türkiyə) və s.) bir daha yada salmaqda fayda vardır. Bununla yanaşı Babək Qurbanovun Azərbaycanın Xalq rəssamı Akademik Mikayıl Abdullayev, keçmiş SSRİ-nin və Azərbaycanın Xalq rəssamı Tahir Salahov, Professor Əli Verdiyev, Professor Məmməd Şirzad, Professor Mənsur Cəfərov, Azərbaycan Rəssamlar İttifaqının keçmiş katibi Elmaz Mehdioglu, Dr.Məhəmməd Əliyev kimi sənətkarlarımızla bəhəm, həmçinin bir çox Türk rəssamlarının yaradıcılığına (*Mustafa Bulat, Mehmet Kavukçu, Mehmet Kayserili, Yılmaz Helvaçı, Rauf Tuner (Hollandiyada yaşayır) və b.*) həsr edilmiş və müxtəlif dərgi və qəzetlərdə yayımlanmış onlarca məqalələri, bir daha müəllifin Azərbaycan habelə Türk incəsənətinin təbliği yolundakı məhsuldar, məqsədyönlü fəaliyyətinin göstərgəsidir.

Babək Qurbanov mədəni həyatımızda meydana gəlmiş hər bir yeni hadisəyə, sənət əsərlərinə, həmçinin elmi-nəzəri dəyəri olan yaradıcılıq nümunələrinə mütəmadi olaraq öz münasibətini zamanında bildirən, Azərbaycanın ziyalılıq adına hörmət gətirən alimlərindən biridir. Onun zaman-zaman Azərbaycan musiqi mədəniyyətinə, incəsənətinə həsr etdiyi diqqətçəkici məqalələri, bu sahədə fəaliyyət göstərən alimlərin-mütəxəssislərin böyük marağına səbəb olmaqla, öz professionallığı və yüksək-bədii səviyyəsi ilə daima seçilmişdir. Üzeyir Hacıbəyli, Əfrasiyab Bədəlbəyli, Qara Qarayev, Fikrət Əmirov, Cövdət Hacıyev, Arif Məlikov, Vasif Adıgözəlov, Süleyman Ələsgərov, Azər Rzayev, Asya Sultanova, Rəşid Şəfəq, Həsən Adıgözəlzadə, Ramiz Mirişli və s. digər bəstəkarlarımız haqqındakı məqalələri, ümumiyyətlə müasir professional musiqi mədəniyyətimizin inkişaf yolu ilə əlaqədar elmi dəyəərə malik mövzularda olan silsilə yazılarının respublikamızda və digər məmləkətlərdə yayınlanması, professional habelə milli musiqi mədəniyyətimizin təbliğatında faydalı olmaqla mühüm əhəmiyyət kəsb etmişdir. B. Qurbanov heç də özünü yalnız milli-mənəvi dəyərlər sahəsində onun məhdud çərçivəsində qalan bir mütəxəssis-alim olaraq qalmır. Bu baxımdan onun vaxtilə Azərbaycan dövlət televiziya və radio proqramlarında fotoqrafiya və təsviri sənətə aid çıxışları, tamaşaçılarımız xüsusən sənətsünas alimlərimiz tərəfindən maraqla qarşılanmışdır. Yaradıcılığında dünyaca ünlü sənət təmsilçilərinə və örnəklərinə yer vermiş müəllif - Leonardo da Vinçi, Parfenon, Mikel Ancelo, Rafael, Pikasso, Levitan, Lansare, Şişkin, O. Kiprensi, Abdullayev (*Özbəkistanın xalq sənətkarı*), "Parfenon" və s. kimi dünya sivilisasiyasına daxil olmuş sənətkarlar və bədii hadisələrlə əlaqədar mövzulara həsr etdiyi məqalələr bunu bir daha təsdiq etməkdədir.

Babək Qurbanovun A. S. Puşkin, V.Lermontov, Yesenin, P.İ.Çaykovski, B. Asafyev kimi rus şairlərinin, bəstəkarlarının həyat və yaradıcılığına həsr etdiyi məqalələr də bir daha onun dünya ədəbiyyatı və incəsənətinə vaqif olduğunun isbatıdır.

Tanınmış sənət və elm adamlarının ayrı-ayrı illərdə Babək Qurbanova hədiyyə etdikləri kitablarının iç qapaqlarında yazdıqları etiraf xarakterli səmimi sözləri, onun mütəxəssislər arasında böyük nüfuza sahib olmasının nişanəsidir. Azərbaycanın Xalq rəssamı, Akademik Mikayıl Abdullayevin, Professorlardan Əli Verdiyevin, Məmmədsaleh İsmayılovun, Əli Uçanın (*Ankara Qazi Universiteti*) və onlarca digər sənət və elm adamlarının xoşməramlı dəyərləli sözlərini, bir şəxsiyyət kimi onun əhatəli maraq dairəsini və istedadını təsdiqləyən fikirlərini görə bilirik.

Babək Qurbanov mənəvi dəyərlərin paylaşıldığını xalqlar, millətlər arasında qarşılıqlı zənginləşmə və inkişafında, insanların bir-birilərini və bir-birilərinin mədəniyyətini daha yaxşı tanımasında önəmli şərtlərdən saymaqdadır. Məhz bu məqsədlərlə o, yaradıcılığında bu meylə də mühüm yer verir. Azərbaycan sənətkarlarının əsərlərinin Türkiyədə, Türk sənət adamlarının əsərlərinin isə Azərbaycanda nəşr olunması yolunda uğurlu fəaliyyətlərə imza ata bilir. Eyni zamanda o, rus klassikləri və elm adamlarının əsərlərinin Azərbaycan və Türk dilinə tərcümə edilməsində də faydalı işlər görmüşdür. Babək bəyin dünyaca məşhur Rus filosofu N. Berdyayevin, tanınmış Rus filosofu A.Y. Zisin (*“Estetikada konfrontasiyalar, qarşıdurmalar”*), Puqaçenkovanın yenə də fundamental əsəri olan *“Orta Asyanın şah əsərləri”* əsərinin Rus dilindən Türk dilinə, eyni zamanda Akademik Rasim Əfəndi və Turqut A. Əfəndinin *“XIX-XX Yuzyılların Başlarında Azərbaycan Sanatı”* (Ankara, 2002) kitabının Türk dilinə çevrilməsini, Prof.Dr. N.İ. Kiyaşenkonun bir çox bədii-estetik tərbiyəyə aid məqalələrini Türk dilinə tərcüməsini bu baxımdan olduqca faydalı hesab etmək mümkündür. Bir daha qeyd edək ki, müasir mərhələdə hələ də belə bir missiyanın, xeyirxah bir niyyətin yerinə yetirilməsini üzərinə götürə bilən mütəxəssislərimizin o qədər də çox olmadığını söyləyə bilərik.

Professor Babək Qurbanovun fəlsəfə, estetik və sənətsünaslığa aid əsərləri, alimin çoxyönlü fəaliyyətində mərkəzi yer tutmaqdadır. Bu baxımdan onun bir çox mütəxəssislərin və geniş sənətsevərlərin marağına səbəb olan fundamental əsərlərini (*“Ədəbiyyatla musiqinin əlaqəsi”*, *“Proqramlı musiqinin estetik prinsipləri”*, *“İncəsənətin sosial funksiyaları”*, *“Musiqinin bəzi bədii-estetik məsələləri”* və s.) və eyni zamanda ideoloji mübarizəyə həsr edilmiş çoxsayda məqalələrini xüsusi olaraq qeyd etmək lazımdır.

Babək Qurbanovun erməni terrorizminə, vəhşiliklərinə həsr etdiyi elmi-nəzəri, səpkidə yazılmış məqalələri, bu mövzulu kitablara yazdığı rəyləri misal gətirmək mümkündür. Babək Qurbanovun yazıları ən mötəbər hakimli dərgilərdə (*“Voprosı filosofı”*, Moskva, *“Folklor”*, *“Orkestra”*, *“Güzel Sanatlar dergisi”*, *“Türkiye”*, *“Sanat” Daşkənd* və s.) yayınlanması kimi bir fakt da müəllifin əsərlərinin aktuallığı və yüksək elmi-nəzəri səviyyəsinə dəlalət etməkdədir. Təsədüfi deyil ki, onun fəlsəfi-estetik əsərlərinə bir çox tanınmış alimlərin, o cümlədən, Rusiya Federasiyasının Əməkdar Elm Xadimi Prof. Dr. A.Y.Zisin, Prof.Dr. E.Çernayanın, Prof.Dr.Ş.F. Ovsyannikovun (*Lomonosov adına Moskva Dövlət Universitetinin Fəlsəfə fakültəsinin dekani*), Akademik V.V. Vanslovun, Prof. Dr. N.L. Leyzerovun, Prof.Dr.T. Mahmudovanın, Akademik A. Aslanovun, Akademik F. Köçərlinin, Prof. Dr. Ş. Mirzəyevanın və başqalarının müsbət fikirləri Babək Qurbanovun alimlik dəyərinə verilən qiymətin təsdiqidir.

Elmimizin bu müdrik şəxsiyyəti 1981-ci ildən 1989-cu illərə qədər Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasında Estetika və Etika şöbəsinə rəhbərlik etdiyi dövərdə o, musiqişünaslıq, estetik, etika, sənətsünaslıq sahəsində fəal bir şəkildə iştirak etmiş, Moskva, Sank-Peterburq (*Leninqrad*), Kiyev, Tiflis, Yerevan, Daşkənd, Bişkek kimi şəhərlərin alimləri ilə bilavasitə yaradıcılıq təması saxlamış, Azərbaycan elminin inkişafı yolunda səmərəli xidmətini əsirgəməmişdir. Babək müəllimin bir pedaqoq-mühazirəçi kimi respublikamız və onun hüdudlarından uzaglarda belə xalqımızın zəngin bədii yaradıcılığını, incəsənətini, xüsusilə də musiqi sənətini, folklorunu təbliğ etməsi, Sovetlər Birliyi zamanında da, Müstəqil Azərbaycanımızın bağımsızlıq qazanmasından sonra da hər zaman təqdirə qarşılanmışdır.

Babək Qurbanov SSRİ və Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının (*Bəstəkar Toftiq Quliyev dönməndə idarə heyətinin üzvü olmuşdur*) üzvüdür. Müxtəlif illərdə O, bir çox ölkələrdə (*Rusiya, Azərbaycan, Türkiyə*) tərifnamələr, təqdirmələr, plaketlər və təşəkkür bəlgələrinə layiq görülmüş (*hətta əski SSRİ Bilik Cəmiyyətinin sədri Akademik Basovun imzası ilə fəxri fərman*

da verilmişdir.), “Lenin medalı”, “SSRİ Bilik Cəmiyyətinin fəxri fərmanını”, “Qızıl Qələm Mükafatı”, “Avropa nəşriyyatının təsis etdiyi fəxri-fərmanı”nı, “Respublikamızın layiqli ziyalısı”, “Türk Dünyası elminə xidmət” ödəli və s. bu kimi rəsmi fərmanlarla mükafatlandırılmışdır. Bütün bunlar Professor Babək Qurbanovun məhsuldar fəaliyyətinə verilmiş qiymətin təsdiqidir.

Babək müəllim ilk və orta-ixtisas musiqi təhsilini o dövəndə Konservatoriyanın nəzdində 10 illik musiqi məkətbəndə (*Hal-hazırda Bülbül adına xüsusi təmayüllü məktəb*) skripka ixtisası üzrə, 1958-1962 Konservatoriyada tələbəlik illərində isə bir çox musiqi fənləri üzrə tanınmış pedaqoqların dərslər almışdır. Həmin adlı-sanlı müəllimlərin adını anmağı hörmət-əhtiram əlaməti olaraq qəbul edirik:

1. “Skripka” ixtisas – Prof. Bəhram Məmmədşadə, Prof.A.Xodjımyan, Dosent Yuri Javoronkov.
2. “Fortepiano” – Plyam, Mənzər Əliyeva.
3. “Harmoniya” fənni – Bəstəkar Nazim Əliverdibəyov, Prof.Xanlar Məlikov.
4. “Polifoniya” fənni - Azərbaycanın Əməkdar İncəsənət xadimi Prof.Zakir Bağırov.
5. “Xarici ölkələrin musiqisi” fənni – Prof.D.X. Danilov.
6. “Xor dərsi” fənni - Zaxar Stelnik.
7. “Azərbaycan musiqi tarixi” fənni – Prof. Qəmər xanım İsmayılova.
8. Xalq Çalğı Alətləri Orkestri üçün “Orkestrləşdirmə” fənni-Azərbaycanın Xalq Artisti, Prof. Süleyman Ələsgərov.
9. “Partitura oxunuşu” – Q.Z. Burşteyn.
10. “Xalq musiqisinin əsasları” fənni– Prof. Məmmədsaleh İsmayılov.
11. “Rus musiqi tarixi” fənni – Dos. İ. Abezqauz.
12. “Muğam dərsi” fənni – Görkəmli tarzən Azərbaycanın Xalq Artisti Əhmədşan Bakıxanov.
13. Babək Qurbanovun III kursda oxuduğu illərdə kurs işinə elmi rəhbərliyi prof. Lyudmila V. Karaqışeva etmişdir.

Professor Babək Qurbanovun geniş şaxəli potensial yaradıcılıq imkanlarının bir sahəsini bəstəkarlıq təşkil etməkdədir. Təsədüfi deyildir ki, hələ tələbəlik illərində “Bəstəkarlıq” dərşini, Azərbaycanın Xalq Artisti, professor Cövdət Hacıyevdən almışdır. Zaman keçdikcə saralmış not vərəqləri tələbəlik illərinin əziz xatirəsi kimi Babək müəllimin arxivində yer aldığı üçün, hər görüşümüz zamanı ondan xahiş edirdim ki, bu bəstələri cəm edib ayrıca kitab halında nəşr etməyən zamanı çoxdan çatmışdır. Nəhayət, bir müddət sonra onun fortepiano, skripka, tar, trio, vokal əsərlərdən ibarət “Bəstələr məcmuəsi” adlı 170 səhifəlik kitabı 70 illiyi yubileyi ərəfəsində 2009-cu ildə çap olundu.

Babək Qurbanovun musiqi yaradıcılığını əks etdirən “Əsərlər məcmuəsi” adlı ikinci kitabda isə müəllifin ayrı-ayrı illərdə f-no və skripka, tar üçün yazdığı pyeslər, son illərdə bəsələdiyə vokal əsərlər yer almaqdadır. İfaçı musiqiçilərimizin xahişi ilə Babək Qurbanov müxtəlif xalqlara aid klassik musiqi örnəklərini də aranjiman etmiş (*Camillə Saint-Saens. “Türk Marşı”, Nina Rota. “Goldfather” Muhlis Səbahətdin Əzgi “Xatırla sevgili”, Yıldırım Gürşəs. “İllər sonra rastlaşdığım çocukluq sevgilimə”*) və ilk dəfə məcmuəyə daxil edilməyi uyğun görmüşük.

Yeri gəlmişkən onu da qeyd etmək lazımdır ki, bir çox musiqiçilər: Professor Həqiqət Məhərrəmovə (*Ərzurum Atatürk universitetin Kültür Mərkəzində verdiyi solo konsertində Babək Qurbanovun f-no üçün dörd prelüd*), Dr. Rəfail Məmmədəliyev (“Trio”), Doç.Dr. Əfqan Zəki Saleh (Salayev) (*Qaziantep Universiteti Atatürk Kültür Mərkəzi “Sənsiz” (15 noyabr 2011), Harran universitetinin Osmanbəy Kampusü Böyük Amfi salonu “Xatirə” (3 may 2013), Gaziantep Universiteti “Mavera” kongre və sənət mərkəzi “Şəhirlərin xatirəsinə” (19 dekabr 2016)*), Doç. Dr. Tamilla Qasımova (*TRT Arı Studiyası “Gənclik marşı”*), Sənətsünaslıq doktoru Professor İlqar

İmamverdiyev (*Tar və f-no üçün "Şərq Romansı", "Keşkə" Ərzurum Atatürk universiteti, Harran universitetini, Qaziantep Universiteti, Akcaabad (2013)*), istedadlı skripkaçı Dos.Fərhad Ağamalızadə - Tan Berq (*"Sənsiz" Qaziantep Universiteti Tibb fakultəsi amfi salonu (2014)*) fərqli illərdə bəstəkar Babək Qurbanovun əsərlərinə müraciət edərək müxtəlif tədbirlərdə uğurla səsləndirmişlər. Babək Qurbanovun təqdim etdiyi "Əsərlər məcmuəsi" adı ilə yayımladığı ikinci kitabın, musiqiçilərimiz tərəfindən rəğbətlə qarşılanacağına inanırıq.

İlqar Cəmilovlu İmamverdiyev
Sənətşünaslıq Elmləri Doktoru, Professor
Üzeyir Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyası,
Qaun TMDK. 15. 01- 2017

37.BABƏK QURBANOVUN İ.S. BAXIN XATİRƏSİNƏ FUQALAR ƏRMƏĞANI⁴³

Azərbaycanın tanınmış filosof-musiqişünas alimi Babək Osmanovlu Qurbanov bir çox elm sahələrində yazdığı 45 kitabın (*ömrünün sonunadək 53 kitab yazmış İ.İ.*) 700-dək məqalələrin müəllifidir. Onun yaradıcılığı ilə yaxından tanış olduğumuzda anlaşılır ki, fəlsəfə, estetikə, ədəbiyyat, tarix, kulturologiya, müzikoloji sahədə aktual məqalələrlə həm Azərbaycanda, həm də beynəlxalq aləmdə tanınan həqiqi elm xadimidir. On səkkiz il ərzində Babək Qurbanovla birgə fəaliyyətimiz dövrlərində anladım ki, bütün bu elm sahələri ilə yanaşı Babək müəllim həm də yüksək səviyyəli peşəkar musiqiçi, ifaçı və professional bəstəkar idi. Babək bəylə təmasımız dövründə şahidi oldum ki, bu elm adamı Azərbaycan xalq musiqimizin bir çox sahələrinə aşına, ensiklopedik bilgilərə sahib professional musiqişünasdır. Muğamlarımızı, aşıq sənətini və klassik saz musiqisini, milli rəqs havalarımızı, xalqımıza məxsus milli toy adət-ənənələrimizi, bütün bunlarla yanaşı Avropa klassik musiqi mədəniyyətini və incəsənətini, hətta estrada, pop, caz musiqisinin də sirlərinə dərinləndirən bilməklə, həm də teatr, rəssamlıq, heykəltəraşlıq, memarlıq, kinoşünaslıq sənətinə vaqif, geniş təfəkkürə, dünyagörüşə sahib fanatik sənət insanı, beynəlxalq səviyyəli mədəniyyətşünas alim-şəxsiyyətdir. Təsadüfi deyildir ki, mədəniyyət və incəsənətə aid "Azərbaycanın 20 saz havası adlı I, II (2005), və III cild (2006), "İran Türklərində aşıq toy mərasimləri" (2006), 3 cilddən ibarət "Azərbaycan muğam rəngləri və dərəcələri" (2007, 2009), iki cilddən ibarət "Azərbaycan rəqs havaları" (2007), 6 cilddən ibarət "Azərbaycan xalq mahnıları" (2007, 2008, 2009), "Azərbaycan və İran türklərinin aşıq -ifaçılıq sənətinin qarşılıqlı əlaqələri" (2008), "Aşıq Mikayıl Azafının saz havaları" (2008), "Azərbaycan muğam inciləri" (2010), Zakir Cəmilovlu ilə ortaq yazdığımız "Misgin Abdal ocağının el sənətkarları" (2010), və "Məzəli əhvalatlar və gülməçələr" (2010), "Şirvan aşıqlarının saz havaları" (2011), "İran -Azərbaycan aşıqlarının 40 saz havası" (2012), "Koroğlu havaları" (2012), "Saz havaları antologiyası" (2013), "Azərbaycan instrumental xalq musiqi örnəkləri" (2014), "Vahid Əlioğlunun şeirələrinə bəstələnmiş musiqilər" (2014), "Misgin Abdal elinin saz-söz ustaları" (2017) adlı kitablarının və monoqrafyalarının ön sözünün müəllifi məhz fəlsəfə elmləri

⁴³ Babək Qurbanov "İ.S. Baxın xatirəsinə piano üçün bəstələnmiş 5 fuqa", "Şur" nəşriyyatı, Bakı 2018, 48.s. "Ön söz"ün müəllifi Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev Səh. 11-17.

doktoru, görkəmli filosof alim Babək Osmanoglu Qurbanovdur. Onu da qeyd etməliyəm ki, bu “ön söz”lərin hər biri ayrıca bir elmi dəyərə malik aktual mövzulu olmasıyla yüksək elmi səviyyənin göstərgəsidir.

Professor Babək Osmanoglu'nun geniş şaxəli potensial yaradıcılıq imkanlarının digər önəmli bir sahəsini bəstəkarlıq fəaliyyəti təşkil etməkdədir. Təsadüfi deyildir ki, hələ tələbəlik illərində “Bəstəkarlıq” dərslərini o, dünyaca məşhur bəstəkar, iki dəfə Dövlət Mükafatı Laureatı, SSRİ Xalq Artisti, Dmitri Şostakoviçin istedadlı tələbəsi olan Azərbaycanın Xalq Artisti, professor Cövdət Hacıyevdən də almışdır. Filosof-bəstəkar Babək Qurbanovun fortepiano, skripka, tar, trio, vokal əsərlərdən ibarət “Bəstələr məcmuəsi” adlı 170 səhifəlik kitabı 70 illik ərəfəsində, yəni 2009-cu ildə “Şur” nəşriyyatı tərəfindən nəşr olundu. Mükəmməl musiqi təhsilinə sahib olduğu üçün, Anadoluda populyar olan 63 xalq türkülərini və bir çox instrumental melodiyaları, Babək müəllim 2005-ci ildə bizim tövsiyəmizlə saz və fortepiano üçün harmonikləşdirdi. Bununla da müştərək yazdığımız “Fortepiano müşayiətli saz əsərləri” adlı 140 səhifəlik məcmuəmiz 2006-cı ildə “Şirvannəşr” tərəfindən Bakıda işıq üzü gördü. Musiqisevərlərin marağını nəzərə alıb məcmuəmizdə yer alan Türk xalq mahnılarının adlarını qeyd etməyin aktual olduğunu vacib hesab edirik. 1. “Adanalı”, 2. “Heybələr bellərdə”, 3. Seyid Osman”, 4. “Bu dərə buz bağlamış”, 5. “Omuz halayı”, 6. “Kale kaleyə qarşı”, 7. “Zeytun yarpağı yeşil”, 8. “Masa üstündə testi”, 9. “Yar sənə beşik alayımımı?”, 10. “Nəmrut dağı”, 11. “Çiğrik benim, tel benim”, 12. “Çamlar altına”, 13. “Endim dərə irmağa”, 14. “Caminin ardı ayaz”, 15. “Vallahi o yardır”, 16. “Kütahyanın pınarları akışır”, 17. “Ala gözlü pirim gəldi”, 18. “Şu dərənin uzununu”, 19. “Kırma taşın kənarı”, 20. “Haram sudan atladım”, 21. “Sarı seyran barı”, 22. “Ardıcdandır kuyuların kovası”, 23. “Diyarbakır şad akar”, 24. “Məhəbbət bağına girdim bu gecə”, 25. “Bağdan bir gül almamışam”, 26. “Yol üsdündə tikili daş”, 27. “Pınarın başında”, 28. “Yəmənli bağlamış telli başına”, 29. “Qaçma gözəl”, 30. “Çocuk şarkısı”, 31. Timurağa barı”, 32. “Söke oyun havası”, 33. “Bəylik ara nəğməsi”, 34. “Arzu edəriz bir yol görməyə”, 35. “Dama atdım dəyənəkləri”, 36. “Göynük zeybəyi”, 37. “Üç ayak”, 38. “Çarşıya vardım, ərikdən aldım”, 39. “Al əlinə fənəri”, 40. “Qoyunum quzuladı”, 41. “Endim çayır biçməyə”, 42. “Qayda”, 43. “Ay axşamdan işıqdır”, 44. “Yarım getdi çeşməyə”, 45. “Divanə aşiq kimi”, 46. “Aman aman almalı”, 47. “O yar başın bağlamış”, 48. “Əlibaba və 40 həramilər”, 49. “Əlibaba və 40 həramilər” filmindən xor, 50. “Dərə kənarında daş mən olaydım”, 51. “Habudiyar”, 52. “Gözəllər bəzənmiş”, 53. “Katibim”, 54. “Al məndili”, 55. “Köylü qızı”, 56. “Saman yolu”, 57. “Gülnehal” (*mus. İsmayıl Dədə Əfəndi*) 58. “Sin-sin”, 59. “Ezgi № 1”, 60. “Ezgi № 2”, 61. “Ezgi № 3”, 62. “Ezgi № 4”, 63. “Ezgi № 5” və s. Babək müəllimin daha sonra iyirmiyyə yaxın klassik türk melodiyalarını və bir çox bəstəkar əsərlərini (“*Sultanıyegah-Sirto*”, “*Gül budağı*”, “*Kürdi-Hicazkar Lonqa*”, “*Endim gəldim Silifkədən aşığı*”, “*Nihavənd Lonqa*”, “*Şahnaz Lonqa*”, *Saadettin Oktenayın “Aşkın “kanunu”, “Bir atəş ver” və s.*) Tar üçün müşayiət partiyasını fortepiyano üçün aranjiman etdi. (Babək. Qurbanovun “*Şən dostlar*”, “*Keşkə*”, “*Şərq romansı*”, adlı bəstələri də bu məcmuədə yer almışdır). Birgə çalışmamızın məhsulu olan “Fortepiano müşayiətli tar əsərləri” adlı 115 və 124 səhifəlik 2 cildlik məcmuə məhz Babək müəllimin ön sözü ilə “Şirvannəşr” tərəfindən 2006-cı ildə Bakıda yayımlanıb, o dövəndə musiqiçilərin ixtiyarına verildi. Babək Qurbanovun musiqi yaradıcılığını əks etdirən (*Bədii və Texniki redaktoru Musa Ələkbərli və musiqi redaktoru prof.Dr. Əfqan Zəki Saleh (Salayev)*) 2017 –ci ildə “Şur” nəşriyyatı tərəfindən nəşr olunan 244 səhifəlik “Əsərlər məcmuəsi” adlı ikinci kitabda müəllifin ayrı-ayrı illərdə fortepiano və skripka, tar üçün yazdığı pyeslər, son illərdə bəstələdiyi vokal əsərlər də yer almışdır. Müəllifin bəstələrinin orijinal adlarına diqqət yetirdiyimizdə, alimin bəstəkarlıq sahəsindəki səmərəli və uğurlu fəaliyyətinə heyran qalırıq.

Oxucularımıza onu da bildirmək istərdim ki, bir çox məşhur musiqiçilər fərqli illərdə bəstəkar-musiqişünas alim, professor Babək Osman oğlu Qurbanovun musiqi sahəsindəki yaradıcılığına müraciət edərək müxtəlif rəsmi mərasimlərdə, konsert tədbirlərində bu əsərləri

müvəffəqiyyətlə səsləndirmişlər. Professor Həqiqət Məhərrəmovə (*Ərzurum Atatürk Universitetinin Kültür Mərkəzində verdiyi solo konsertdə Babək Qurbanovun f-no üçün dörd prelüd*), Fəlsəfə elmləri namizədi Rəfael Məmmədəliyev (*Trio*), Prof.Dr. Əfqan Zəki Saleh (Salayev), (*Qaziantep Universiteti Atatürk Kültür Mərkəzi "Sənsiz", (15 noyabr 2011). Harran Universiteti Osmanbəy Kampüsü Böyük Amfi salonu "Xatirə" (3 may 2013). Gaziantep Universiteti "Mavera konqre və sənət mərkəzi "Şəhidlərin xatirəsinə" 19. Dekabr 2016*)), Dos.Dr. Tamilla Qasımova (*TRT Arı studiyası "Gənclik marşı" (2003)*). Sənətsünəşliq doktoru, Professor İlqar İmamverdiyev (*tar və f-no üçün "Şərq Romansı", "Keşkə" Ərzurum Atatürk Universiteti, Harran Universiteti, Qaziantep Universiteti, Akcaabad (2013)*) Ankara Universiteti Dövlət Konservatoriyasının professoru Gülər Dəmirova (*Qazi Universiteti böyük salon (2005)*), istedadlı skripkaçı Dos. Fərhad Ağamalızadə -Tan Berq (*"Sənsiz"Qaziantep Universiteti Tibb Fakültəsi Amfisi (2014)*) Babək Qurbanovun əsərlərini ifa edən sənətkarlar arasındadır.

Professor Babək Qurbanovun "*İ.S. Baxın xatirəsinə pianino üçün bəstələnmiş 5 fuqa*" adlı məcmuəsi bəstəkarın musiqi sahəsində olan fəaliyyətinin altıncı töhfəsidir. Bu kitabın işıq üzü görməsinin təşəbbüskarı və ilhamvericisi, Babək bəyin bir çox əsərlərinin, xüsusilə, fuqalarının ilk ifacısı Qaziantep Universiteti, Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasının müəllimi, məşhur fortepiano ustası, professor Əfqan Zəki Salehdir. Forteplano ifaçılığı sənətində bir çox dünya miqyaslı bəstəkarlarla yanaşı, Bax, yaradıcılığına da önəm verib repertuarına daxil edən Əfqan bəy, Babək Qurbanovun İ.S. Baxın xatirəsinə ərməğan etdiyi əsərlərin professionallığına, spesifik xüsusiyyətlərinə, orijinal üslub tərzinə, ələlxüsus da melodiyanın maraqlı axım qaydasına, fortepianonun fakturasına münasib hər bir səsin məntiqə əsaslanan spesifik keçid prinsiplərinə nəzər saldığı üçün, məhz bu əsərlərin gənc musiqiçilərin ifaçılığının daha da inkişaf etdirə bilməsində faydalı olacağına inanaraq, bu məcmuənin yayınlanmasının vacibliyini, əhəmiyyətini və aktuallığını dəfələrlə qeyd etmişdir. Ona görə də hər bir əsərdə olan barmaq işarətlərinin ifa məqamında dəqiqləşdirilməsindəki önəmini və məsuliyyətini Əfqan müəllim öz üzərinə götürmüş, musiqiçilərin bu əsərləri doğru-düzgün, asan həm də səlis, ifadəli çala bilməsinə imkan yaratmışdır. Bununla belə əsərin sürəti, tempi, ritmi, nüansları, melizmatik işarətləri (*forte, piano, kresendo, diminuendo, ritenuto, trel*), fakturası və s. bu kimi cəhətlərə də diqqət ayıran Əfqan müəllim, Babək bəylə alyansa gələrək, not yazısında bəzi texniki qüsurları və nəzərə çarpan yazım xətalari kimi bir çox önəmli texnik məsələni ortaqlaşma əsasında yekdil qərara gəlməklə uğurla yekunlaşdırabilmişdir.

Babək Osman Oğlu Qurbanovun 80 illik yubileyi münasibəti ilə işıq üzü görən "*İ.S. Baxın xatirəsinə pianino üçün bəstələnmiş 5 fuqa*" adlı musiqi ərməğanı, heç şübhəsiz Azərbaycan professional musiqi mədəniyyətimizdə və incəsənətimizdə önəmli hadisə olacaqdır.

İlqar Cəmil oğlu İmamverdiyev
Sənətsünəşliq elmləri doktoru,
Qaziantep Universiteti Türk Musiqisi
Dövlət Konservatoriyasının professoru,
Türk Musiqisinə Xidmət mükafatçısı.
9.06- 2018 Qaziantep / Türkiyə

38.KALMIK DASTANI, BABƏK QURBANOVUN TƏQDİMATINDA⁴⁴

Hər bir xalqın zəngin folklor yaradıcılığı, mədəniyyət tarixi onun milli təfəkkürünün, fəlsəfi fikir və mənəvi dünyasının tarixidir. Xalqın adət və ənənələri, vətənpərvərliyi, milli özünüdərk, azadlıq və müstəqillik yolunda mübarizələri onun xalq yaradıcılığında - nağıllarda, dastanlarda və musiqi mədəniyyətində bədii ifadəsini tapmışdır.

Türk xalqlarının folklor nümunələri, o cümlədən dastan yaradıcılığı ideya-məzmununa və zənginliyinə görə dünya mədəniyyəti tarixinə daxil olmuşdur. "Manas", "Kitabi-Dədə Qorqud", "Koroğlu" kimi böyükhəcmli dastanlar bütün dünyada şöhrət qazanmışdır. Azərbaycan folklorunun özəlliklərindən biri də onun başqa türk xalqlarının şifahi xalq ədəbiyyatı ilə ortaq cəhətlərə malik olmasıdır. Böyüklüyündən və kiçikliyindən asılı olmayaraq hər bir xalq özlərinə məxsus dastan mədəniyyətini yaratmışdır. Mübarizələrlə dolu tarixi keçmişə malik olan Kalmık xalqı da qədim mədəniyyətini və xalq yaradıcılığını bu günümüzədək qoruyub saxlaya bilmişdir. Kalmık xalqının qəhrəmanlıq dastanı "Canqar" da belə ədəbi örnəklərdən biridir. Fəlsəfə elmləri doktoru, professor Babək Qurbanovun yüksək peşəkarlıqla tərcümə etdiyi bu dastan 2017-ci ildə "Şur" nəşriyyatında nəşr edilib. Kitabın redaktoru və nəşiri Musa Ələkbərli, elmi redaktoru filologiya üzrə elmlər doktoru, professor Mahmud Allahmanlıdır. Tərcüməçi "Kalmık xalqının qəhrəmanlıq dastanı "Canqar" da türk mənşəli ünsürlər" sərlövhəli ön sözdə yazır: *"Xatırlatmaq lazımdır ki, hər bir xalq böyük və kiçikliyindən asılı olmayaraq son dərəcə mükəmməl maddi və mənəvi dəyərlər, bu sırada monumental dastan mədəniyyətini yarada bilmişdir. Müasir mərhələdə bu qəbildən olan nümunələrin araşdırılması və öyrənilməsi, milli mədəniyyəti zənginləşdirməsi kimi məsələlər haqlı olaraq mütəxəssisləri və ilk öncə mədəniyyət xadimlərini, folklorşünasları ciddi surətdə məşğul etməkdədir"*. Kitabda qeyd edilir ki, zəngin folklor yaradıcılığına malik olan Kalmık xalqının mədəniyyəti, əslində, monqol, Tibet və hind mədəniyyətindən qaynaqlanmışdır. Zaman-zaman kalmıkların öz azadlığı və müstəqilliyi uğrunda apardıqları çoxillik mübarizələrdə və döyüşlərdə qəhrəmanlıq göstərən igid oğulların şərəfinə dastanlar bağlamışlar. XV əsrə aid edilən Kalmık xalqının böyük ədəbi abidəsi sayılan "Canqar" dastanı da bu qəbildən diqqəti cəlb edir. 12 boydan ibarət olan dastanın hər boyu qəhrəmanlıq səhnələrini əks etdirir. Xalq qəhrəmanı Canqar öz məmləkətini ədalətlə idarə edir, burada "sənin", "mənim" kimi anlayışlar yoxdur, xalqın güzəranı xoş keçir, onlar daim bolluq içərisində həyat sürürlər. Dastanın giriş hissəsində oxucu ədalətli bir məmləkətdə firavan həyat sürən, naz-nemət içərisində yaşayan və təbii ki, xalq fantaziyasının məhsulu olan utopik bir dövlət quruluşu ilə rastlaşır. Dastanın əsas ideyasını qəhrəmanlıq, vətənsəvrlik, mənəvi təmizlik, dostluq, sədaqət kimi keyfiyyətlər təşkil edir. Xalq heç bir zaman bu keyfiyyətlərin yox olacağına inanmaq istəmir. Düşükləri xəyali ölkədə bu keyfiyyətlərin daima yaşamalarına onlar qəlbən inanırlar. Babək Qurbanov "Canqar" dastanı ilə "Koroğlu" dastanı arasında uğurlu paralellər aparıb, müqayisəli təhlillər verib və maraqlı nəticələr çıxarıb. Onun fikrincə, hər iki qəhrəmanın atları arasında da bir oxşarlıq var: "Canqarın atı Aranzal (*Koroğlunun Qıratı kimi*) sədaqətli və insan kimi hikmətlidir, hətta danışır da. O, Canqarı da, onun bahadır dostlarını da dəfələrlə döyüş meydanından ölümcül yaralı vəziyyətdə ikən xilas

⁴⁴ Bax: Vəfa Xanoğlu "Kalmık dastanı, Babək Qurbanovun təqdimatında", "Ədəbiyyat qəzeti".- 2019.- 26 yanvar. S.23.

edə bilir". Dastan qəhrəmanlarından hər birinin adı həm də mənəvi keyfiyyətlərin daşıyıcısıdır. Məsələn, Altan Tsedji - müdriklik, dözümlülük, Sovar-güc, Minqyan-gözəllik ideali, Ke Cilkan - hikmətlilik və s. Müəllif qeyd edir ki, Kalmık dili monqol dialektlərindən (*Oyrat ləhcəsi*) sayılmasına baxmayaraq, burada həm də türk dilinin təsiri duyulur. Dastanda tez-tez işlədilən tanqır, bulat, aslan, tulum, qanun, ulus, ura, Çaçır - Qulaq, bezek, burhan, Qırğız, sultan, xan və s. sözlərini və "Canqar" sözünü türk mənşəli hesab edən müəllif yazır: *"Canqar" sözünün türkcə "can" və "qar" sözlərindən meydana gəlməsini də ehtimal etmək mümkündür (Türkiyə və Azərbaycanda bu cür adlara günümüzdə belə rast gəlmək mümkündür: məsələn, Canpolat, Caner, Canal, Cansevər və b.)*". Kitaba yazdığı əhatəli ön sözdə müəllif qeyd edir ki, kalmıqlar haqqında məlumatlara bir çox türk dastanlarında, o cümlədən "Alpamış"da və qazax xalqının qəhrəmanlıq dastanı "Batır Kambar"da da rast gəlinir. Qeyd olunan bu nümunələr kalmıqların tez-tez türk soylu xalqlarla əlaqələrini, torpaq uğrunda aralarında olan mübarizələrini əks etdirir.

Dastan Rusiyada, Çində, Bolqarıstanda, Monqolustanda, Almaniyada, Latviyada və b. yerlərdə nəşr edilmişdir. Dastanın estetik idealını qəhrəmanlıq kimi dəyərləndirən professor yazır: *"Rusiya Federasiyasına daxil olan bu xalq digər türksoylu xalqlar kimi, təqiblərə və işgəncələrə məruz qalmasına baxmayaraq daima öz mədəniyyətini, folklor sənətini, şifahi ədəbiyyatını, atalar sözlərini, nağıllarını, xalq musiqi yaradıcılığını, bulmacalarını və s. xüsusilə də 13 min misralıq fundamental ədəbi abidə kimi dəyərləndirilən "Canqar"ı günümüzdə kimi saxlaya bilmişdir"*. Onu da qeyd edək ki, Türkiyədə keçirilən IV Beynəlxalq Türk Dünyası Simpoziumunda professor Babək Qurbanovun məruzəsi "Canqar" dastanına həsr olunmuşdur.

Babək müəllim təkcə Azərbaycanda deyil, Türkiyədə, Rusiyada və başqa ölkələrdə də tanınmış alimdir. Onun elmi əsərləri həmişə özünəməxsusluğu və elmi dərinliyi ilə seçilməlidir. "525-ci qəzet" in daimi oxucusu kimi, onun 24 iyul 2018-ci il tarixli sayında Ali Kafkasyalının "Kafkas kocakları" bədii roman dili ilə" məqaləsi əhatə dairəsi, məzmun tutumu və elmi-nəzəri səviyyəsinə görə diqqətimi cəlb etdi. Məqalə müəllifi qeyd edir ki, əsərdə təsvir edilən hadisələr və qəhrəmanların fəaliyyət göstərdikləri coğrafi ərazi Qazax bölgəsi və İkinci Şıxlı kəndidir. Əsərin qəhrəmanları da elə bu kəndin nümayəndələridir. Babək müəllim əsərdə repressiya olunan bir çox qohumlarının adlarının yer aldığını, illər sonrasına onların sürgündən Vətənə geri dönməsini və evlərinə qonaq gəlməsini xatırlayaraq yazır: *"Əsərdə prototipi olan insanlar az deyil və onların qohumları, varisləri bu gün də Qazax bölgəsində, xüsusilə də İkinci Şıxlı kəndində həyat sürməkdədirlər"*. Müəllif qeyd edir ki, "Kafkas kocakları" əsəri Azərbaycan xalqının tarixində dramatik bir tarixi dövrü - 1917-1940-cı illəri əks etdirir. Tarixi olayların obyektiv təsvirini və əsərdə adları keçən bütün iştirakçıların real həyatda prototiplərinin olmasına görə müəllif bu əsəri sənədli roman kimi dəyərləndirir.

Əsilzadə bir ocağın sayılıb-seçilən yurdçusu, tanınmış alim və təcrübəli pedaqoq Babək müəllim şərəfli bir yaradıcılıq yolu keçib. O, 1981-ci ildən Milli Elmlər Akademiyası Fəlsəfə və Hüquq İnstitutunun estetik və etika şöbəsinin müdiri olmuş, 1988-ci ildən 1992-ci ilin sentyabr ayına qədər Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetində "mədəniyyət tarixi və nəzəriyyəsi" kafedrasının müdiri vəzifəsində çalışmışdır. 1992-ci ildə Atatürk Universitetinə dəvət edilən Babək müəllim 2008-ci ilədək müəllim vəzifəsində, 2017-ci ilədək Qaziantep Universiteti Türk Musiqi Dövlət Konservatoriyasında çalışmışdır. O,

otuzdan artıq Uluslararası elmi konqreslərdə, beynəlxalq sammitlərdə, simpoziumlarda və çeşidli konfranslarda sənət fəlsəfəsi, musiqi və sənət tədrisinin aktual problemləri mövzusunda elmi məruzələrlə çıxış etmiş, orijinal fikir və mülahizələrini bildirmişdir. Babək müəllim 700-dən çox elmi-publisistik, o cümlədən musiqi nəzəriyyəsi, ifaçılıq, heykəltəraşlıq, rəssamlıq, kino sənəti, sənət fəlsəfəsinə aid elmi-nəzəri məqalələrin, 45 kitab və monoqrafiyaların müəllifidir. Alim bu yaxınlarda "Şur" nəşriyyatı tərəfindən çap olunan yeni bir əsəri - "Xalq çalğı alətlərimizin tarixi və nəzəri problemləri" kitabı ilə musiqişünaslığımıza öz töhfəsini verdi. Yeni kitabda türksoylu xalqların, o cümlədən Azərbaycan xalqının Türk və Şərq dünyasında tarixən geniş istifadə olunan bir çox xalq çalğı alətləri, onların ictimai həyatdakı rolu və nəzəri-estetik özəllikləri barədə əhatəli bilgi verilir. Onun elmi fəaliyyəti barədə Türkiyədə, Rusiyada, Özbəkistanda və bir sıra xarici ölkələrin mətbuatında məqalələr çap olunmuş və tədqiqat əsərləri yüksək qiymətləndirilmişdir. Məşhur alman şairi İ.Beherin fikridir: *"Nə vaxt qəmlə-qüssəli oldun işlə, bu, qəmi qovmaq üçün yeganə vasitədir. Kədərə-qəmə batmamaq üçün işlə, çünki zəhmət qədər bir şey səni düşdüyün məyusluq boşluğundan xilas edə bilməz. Müvəffəqiyyətlər səni həmişə müşayiət edəndə də işlə, çünki zəhmətdən başqa heç bir dərman qələbədən "başgicəllənmənin" qarşısını ala bilməz"*.

Bu tədris ilindən professor Babək Qurbanov Bakı Xoreoqrafiya Akademiyasının "musiqi fənləri" kafedrasında pedaqoji fəaliyyətini davam etdirir. Sadəliyi, səmimiliyi və ünsiyyət mədəniyyəti kollektivdə ona dərin hörmət qazandırır. Akademiyanın tələbələri onu yüksək elmi potensiala, zəngin pedaqoji təcrübəyə, intellektual səviyyəyə malik seçkin bir ziyalı kimi tanıyır və sevir. Fikrimi alimin "Mənəvi saflıq dünyası" kitabından gətirdiyim sözlərlə yekunlayıram: *"Hər bir xalqın mədəniyyəti tarixən insanların mütərəqqi ideyalarını, həyat tərzini, hiss və həyəcanlarını, adət və ənənələrini əks etdirməklə yanaşı, gec-tez dünya sivilizasiyasının malı olur, dünya mədəniyyətini yeni-yeni estetik sərvətlərlə zənginləşdirir"*. Şübhə etmirik ki, professor Babək Qurbanovun dilimizə çevirdiyi "Canqar" dastanı mütəxəssislər və oxucular tərəfindən maraqla qarşılanacaq.

Vəfa Xanoğlu

Filologiya elmləri doktoru, Professor

39.XƏYALIMDA XATİRƏLƏR PƏRƏN-PƏRƏN⁴⁵

Təəssüf ki, xoş günlərin dəyərini yaşadığı anda bəzən bilmir insan oğlu. Düşünür ki, hər gün təkrar olacaq xoş keçən sevinc dolu günlər. Fəqət belə deyilmiş. Həmin an bir də ələ gəlməz demiş Mikayıl Azaflı: *"Keçən keçdi ələ gəlməz, Çağlar qoynunda-qoynunda"*. Heyif

⁴⁵Bax: goy ezen.az portalı 09.06 – 2023; <https://goy ezen.az/edebiyat/8002-xeyalimda-xatireler-peren-peren.html>

ötən günlərin qədərini lazımcına bilə bilmədik sağ olduğu günlərdə Babək müəllimin. Elə zənn edirdik ki, atası Osman Sarıvəllinin təbirincə “100 yaşamasa günah özündə olacaq”. Düşünürdük ki, atasının sözünə riayət edəcək və yüz yaşayacaq. Nəyazıqki, 100 yaşaya bilmədən ömrünün müdirik çağında yəni 80-ci ilində, 2019-cu ilin martın 28-də həyata gözlərini əbədi yumdu. Tək qaldım bu fani dünyada, onsuz qaldım birgə fəaliyyət göstərdiyim qurumda. Bərabər çalışdığımız günlər yada düşdükcə məkanı cənnət olsun tanınmış alim-şairimiz professor Mustafa İsgəndərzadənin “Dağlar” şeirinin birinci bəndinin ilk misrasında dediyi kimi, “Sənsiz keçən ömrə hayıf” deyə heyfslənirəm, qəm çəkirəm, qəhrini çəkirəm, yoxluğunu dərk etdikcə nə qədər böyük itkilərlə qarşılaşdığımı anlasam da dərdimi kimsəylə daha paylaşa bilmirəm. Hər il iyunun 9-u gəldiyi gün “təşkilati iş”lərlə başımızı qatırdıq. Qaziantep Konservatoriyasının müəllimlərini, məmurlarını bir araya gətirib, 70 illik yubileyi münasibəti ilə sifariş əsasında hazırlanıb öncədən üzərinə yazılmış “İyiki varsın və bizimləsin Babək hoca”, 75 illik münasibəti ilə də “Babək 75” adlı məxsusi tortu sürpriz olsun deyə çalışma masasının üzərinə ehmalca qoyaraq. (Bax: Şəkil № 246)

Şəkil № 245. Babək Qurbanovun yaş günü münasibəti ilə təşkil olunmuş 70 və 75 yubileyi tortu
Məhz o əlamətdar gün, bu həvəs, bu sevinc ilə yaşayıb şənlənərdik. Otağına daxil olduğu zaman Babək müəllim heyrətini gizlədə bilməzdi. (Bax: Şəkil № 245)

Şəkil № 246. Prof.Dr. Babək Qurbanovun 75 illiyi münasibəti ilə
sürpriz yubiley tortunu görüb duyğulanarkən. Qaun TMDK - 9.06 – 2014

Çünki heç istəməirdi ad gününü keçirməyi. Mən isə bunu əməkdaşlarımızın ortaq iştirakı ilə bilə-bilə qeyd etməkdən zövq alardım Gaziantep Konservatoriyasında. Hətta, Azərbaycanın Türkiyə Böyükəlciliyi, təhsil üzrə müştəşarımız dosent Nəcibə Nəsimovaya bir gün öncə, 8 iyunda telefonla zəng edib məlumatlandırırdım. Nəcibə xanım da məmnuniyyətlə qeyd dəftərinə bu əlamətdar günü yazdı. Və bu mübarək gün münasibətilə yaraşılıq formalı bəyaz şüşə qabda, kiçik nəzər muncuqları da içərisində yer almış, gözəl paketlənmiş orijinal gül

dəstəsinin üzərinə xoş sözlər yazılmış kiçik məktub olmaqla, poçt vasitəsilə 9 iyunda iş otağında, ad günündə sürpriz hədiyyə təqdim edildiyi zaman heyrəti daha da artardı. Və qeyri-ixtiyari deyirdi: *“Görən ad günümü hardan bildi Nəcibə xanım?”*. Çönüb mənə baxdığına mimikamdan sezirdi ki, bu gözəl işin “baiskarıyam”. Ad gününü keçirməyin təşkilatçısı olduğumu bildiyi üçün məni həтта, tənbəh edərdi. Mən də bu tənbəhi xoş qarşılayıb növbəti ildə yenə təşkil edəcəyimi qəlbimdə indidən planlaşdırırdım. İnşAllah deyərək. Fəqət xəyallarım 2019-cu ildən Türk təbirincə “suya düşdü” daha gerçəkləşdirə bilmədim xoşməramlı niyyətimi. 2020, 2021, 2022, 2023 gəldi Babək müəllimin ad günü şərəfinə tort ala bilmədim. Məsləkdaşlarımla bir daha qeyd etmək nəsbib olmadı Babək müəllimin ad gününü, şad gününü özünün iştirakı ilə bahəm...

Şəkil № 247. Babək müəllim mütaliəsini heç əksik etməzdi

Günlər, aylar, illər su kimi axıb zaman ötər dövrən tez keçər. Fəqət insan yaddaşında ülvi xatirələr, gözəl anlar qalar. Xatirələr nə qədər ülvidir, qiymətlidir hər bir anlayan, qanan insanlar üçün. Dönüb geriye boylandıqca həsrətini çəkirsən, xiffət edirsən, dərdikirsən, bir yerdə qərar tuta bilmirsən. Çünki ötüb keçən zaman əlçatmazdı, ünyetməzdi. Həsrət qalmaq deməkdir. Ülviliyi də buradan qaynaqlanır. *“Kaş bir də olaydı o xoşbəxt günlər, gözəl günlər, nəcib günlər”* - deyib heyflənirsən yana-yana, qana-qana, ana-ana qalırsan. Çünki Babək Qurbanov adında nəhəng simanı, tanınmış elm xadiminin hikmətlə çulğalanmış müdrikanə sözlərinə-söhbətinə həsrət qalmışam dəyərli oxucularım. Əzəmətli bir heykəl dikdi qəlbimdə hərəkətləri, rəftarı, şəxsiyyəti, ziyalılığı, iffəti, nəzakəti, abırını, həyası ilə. Bu heykəlin qurucusu, heykəltəraşı, memarı Babək Osmanogludur. Həyatda isə memar deyildi. İnsanlıq aləmində memarlıq sənətinin mütəxəssisi olmaqla yanaşı estetikçi, filosof, alim, bəstəkar, ifaçı, ədəbiyyatşünas, musiqişünas, folklorşünas, muğamşünas, aşıqşünas idi. Məhəbbəti isə bu Vətənə, bu xalqa, Türk dünyasına ruhu, canı, qanı, amalı, məfkurəsi, bəşəri düşüncələri ilə bağlı “aşıqşünas” üzrə insanlıq elminin xadimi idi. Bu fəxri adlara yüksəlmişdi mənim nəzərimdə, qəlbimdə, ömür məkanımda. Eləcə də xatırlamaqdayam bu gün belə. Çünki unuda bilmirəm. Ömrümün yaraşığı, gur işığını, nurunu, ziyasını əsirgədi bizlərdən özü istəmədən, çəkib köç karvanını əbədilik ayrılıb getdi. Dərdi-sər əlində qoydu yaxın dostlarını. Könül xanimanımızı qəm-kədər libasına bürələdi o qara gündən. Heç özü də rəva bilməzdi ki, dostları, yaxınları dərd-qəm çəkib kədərlənsin. Çünki alicənablığın timsalı idi görünüşü, rəftarı, münasibəti, ünsiyyəti, ülfəti, müdrik kəlamları ilə. Bu gün 85 yaşına qədəm qoysa da bir neçə ildir ki, özü həyatda yoxdur. Onu tanıyan insanlarla, müxtəlif elm sahəsinin müəllimləri ilə fərqli simpoziumlarda, tədbirlərdə görüşdüyüm və ya telefonla danışdığım zaman mütləq Babək müəllim haqda da söhbət düşər, xatirəsini yad edərək. Bu dəfə isə qərara gəldim ki, müxtəlif sahədə çalışan insanların Babək müəllim haqda fikirlərini qısaca da olsa bu məqaləmə xalqımıza çatdırım.

Babək müəllim elə bir nəhəng ziyalımızdır ki, onu yaxından tanıyanların nəzərində müxtəlif yönərdən kəşf olunduğundan dolayı sizlər üçün də maraqlı ola bilər qiymətli oxucularım. Bu ad gününü də müxtəlif sənət və elm adamlarından əldə etdiyim xatirələrin yer aldığı məqalədə yad etməklə savab iş görmüş olaram.

III FƏSİL

DOSTLAR SƏNİ XATIRLAYAR

* 1 *

Şəkil № 248. Rza Abbasoğlu (1953-2018)
*Kimya elmləri doktoru,
 Qaradəniz Texniki Universitetinin Professoru
 Fiziki kimya kafedrasının müdiri
 Kvant kimyası qrupunun rəhbəri*

Ot kokü üstə bitər....

«Azərbaycan xalqının qüdrətli şairi, Osman Sarıvəlli ocağında dünyaya gozlərini açmış, xalqımızın sevimli oğlu Babək müəllimin 75 yaşının tamam olması bir dostu olaraq mənə də çox sevindirdi. Omürünü elmə və sənətə həsr etmiş Babək müəllim ata ocağının daha da gur yanmasına nail olmuşdur. Babək müəllim elm və sənətin bir çox sahələrini mükəmməl mənimsəmiş, bu sahədə geniş və çoxşaxəli elmi yaradıcılıq işləri aparmış ensiklopedik bilgiyə sahib filosof alimdir. Qoşa qanad-elm və sənəti öz elmi yaradıcılığında birləşdirməsi və bu sahədə çox böyük elmi nailiyyətlər əldə etməsi Babək müəllimin yüksək elmi potensiala və çox geniş nəzəri hazırlığa sahib olan zəhmətkeş bir alim olmasının təzahürüdür. Qardaş Türkiyədə yaşayıb yaradan Babək müəllimin Azərbaycan elminə, mədəniyyətinə və incəsənətinə sədaqətlə, vicdanla və ləyaqətlə xidmət etməsi onun Vətənə, el-obaya və ana torpağa bağlılığının bir təəcəlləsidir. Hal-hazırda Türkiyə Cumhuriyyətində çalışan Babək müəllim dost ölkədə müvəffəqiyyətlə elmi-pedaqoji fəaliyyət göstərməkdədir. Elm-mədəniyyət və incəsənət sahəsində yüksək səviyyədə mühazirələr oxumaqla bərabər, bu sahədə elmi kadrların yetişdirilməsində də böyük əməyi vardır. Müxtəlif beynəlxalq simpoziumlarda və konfranslarda Azərbaycanı layiqincə təmsil etmişdir. Azərbaycanın bir çox şair və yazıçılarının xarici ölkələrdə tanınmasma vəsilə olmuşdur. Poeziya vurğunu Babək müəllim poetik təbiətli şairdir. Sairlik onun qan yaddaşının təəcəssümüdür. Babək müəllim aşıq sənətinə və ədəbiyyatına da xüsusi qiymət vermiş və bu sahələrdə də geniş yaradıcılıq işləri aparmışdır. Bu heç də təsədüfi deyil çünki, Babək müəllim aşıqlar diyarı Qazax mahalının oğludur. Alim, filosof, şair, musiqişünas, ədəbiyyatşünas, tarixçi, mədəniyyət və incəsənət xadimi, ifaçı, bəstəkar, jurnalist olan elm fədaisi Babək Osman oğlu Azərbaycan xalqının qüruru və fəxridir. Qayğıkeş, xeyirxah, yardımsevər, təvazökar və gözəl bir insan olan Babək müəllim bütün alim dostlarının dərin hörmətini, ehtiramını qazanmışdır. Mən xoşbəxtəm ki, böyük insan Babək Osman oğlu kimi dostum var. Ata ocağını daha da gur yanmasında böyük əməyi olan Babək müəllimin, Osman qağamın dediyi kimi yüz il yaşaması günah onun özündədir. Ona qoca təbiətdən uzun omürlər təmənnə edirəm. 2014»

* 2 *

Şəkil № 249. *Prof. Dr. Nesrin Feyzioğlu*
Atatürk Universiteti Türk Musiqisi
Dövlət Konservatoriyasının müdiri

Əsl aristokrat alimdən sonra...

«Babək Osmanoğlu Qurbanov milli və elmi abidələri insan kimliyində təcəssüm etdirən şəxsiyyət idi. Türkçülüüyü və Türkiyəni çox sevərdi. Atatürk Universiteti Kazım Karabəkir Eytim Fakültəsi və Gözəl Sənətlər bölümünü bilənlər, Prof.Dr. Babək Qurbanovun sadə iş otağında geniş şaxəli çalışmaları ilə, elm və incəsənətinin, musiqi fəlsəfəsinin təvazökar pedaqoqunu, Prof. Dr. Babək Qurbanovu yaxından tanıyırdı. Bu möhtəşəm xidmətlərinə görə də yüksək dəyər verirdilər. Mən onu “Gözəl Sənətlər fakültəsi, Musiqi elmləri bölümü”nün yarandığı dövrdə tanıdım. Mükəmməl fəlsəfə və incəsənət elminə sahib olmaqla yanaşı həm də yüksək səviyyədə musiqiyə, musiqi nəzəriyyəsinə dərinlən bələdliyini, hətta, bəstəkarlığını öyrəndiyim zaman heyran qalmışdım. Yeni yaradılmaqda olan musiqi elmləri kafedrasına töhfə vermək üçün mənə müraciət edəndə onun özünəməxsus səmimiyyəti, mehribançılığı, təvazökarlığı, nəzakəti, əsl insani ləyaqəti, zərif danışiq üslubu ilə birgə nəzər diqqətimi cəlb etmişdi. Daha sonra atası, Azərbaycanın Xalq şairi Osman Sarıvəlli haqda məlumat aldığım zaman ailəsindən kamil bir tərbiyə aldığını, əsl aristokrat bir vətəndaş-alim olduğu qənaətinə vardığımda çox məmnun qaldım. Bu səbəblə də “Gözəl Sənətlər fakültəsinin Musiqi Elmləri Bölməsi”nə təyinat prosedurlarını tez bir zamanda tamamlamağa çalışdım. Və bu niyyətimə qısa müddətdə nail oldum. Prof. Dr. Babək Qurbanov növbəti mərhələdə fəlsəfə, sənət və bədii-estetik tərbiyə ilə yanaşı, Musiqi Elmləri Bölməsinin tələbələrinə indən belə musiqi dərslərini də tədris edəcəkdə. Ən vacib məsələləri karyera və yüksəliş çətinlikləri, kadr problemləri, tələbələr, təhsil, əməkhaqqı və s. olan şöbənin insanları, yeganə cəhdi əllərindəki çalğı aləti və öhdəsindən gəlməkdə çətinlik çəkdiyənləri bir neçə notdan ibarət olan tələbələr, necə bir pedaqoq, alim, müdhiş sənət adamı ilə qarşılaşdıqlarının belə fərqiində deyildirlər. Babək Qurbanov o fakültədən olub-olmamasından asılı olmayaraq hər kəsin sakitliyinə nail olduğuna, qəlb genişliyinə qiymət verən, xeyirxah niyyətlə, xoşməramla yaşayan nadidə insanlardan idi. Babək xocanı onun təvazökarlığından, elmi əsərlərindən, yazdığı yüzrlə aktual mövzulardakı məqalələrdən, gördüyü dəyərli işlərdən, elmi keçmişindən danışarkən böyük ustad yox, sanki təvazökar bir tələbəni təsəvvürümə gətirirdim. Babək Qurbanov öz ədəb-ərkanı, insani rəftarı, aramla və ahəstə danışiq üslubu ilə gəncləri, asistent və tələbələrini təvazökarlıq, yetkin, müdrikanə ruhunda tərbiyəsi ilə tədris prosesində və tədrisdən sonra da yetişdirməyə də cəhd edirdi.

Sovet Rusiyasının bir türk insanı üçün çətin günlərini yaşayan Osmanoğlu türk kultürü, incəsənəti ilə bağlı çoxsaylı əsərlərə imza atmış, ölkənin kultüroloji varlığına təmənnəsiz olan məhsuldar xidmətləri ilə, elm cameəsinə dəyərli töhfələr bəxş etmişdir. O, elmlə sənəti birləşdirərək, praktik təcrübəyə sahib elm xadimi kimi peşəkar metodla dərs deməklə yanaşı fərqli mövzulardakı əsərlərlə tanınaraq Türkiyə və Azərbaycan arasında mədəniyyət elçisi statusunda töhfələr ərməğan edən nadir ziyalılardan idi.

Bəxtəvər insan idi ki, onu hörmət və məhəbbətlə xatırlayan dostları, elmi-bədii fəaliyyətləri, akademik elmi çalışmaları ilə bu gün də şükranla yad edənləri, vəfalı məsləkdaşları vardır. Prof. Dr. Babək Qurbanov tələbələrinə və müxtəlif sahədə çalışsan dostlarına baxmayaraq,

layiq olduğu həqiqi sədaqəti, əsl vəfanı, etibarını yalnız professor İlqar Cəmiləoğlu ilə görüşüb desəm doğru təsbitdə bulunaram. İnanıram ki, Babək Qurbanov elm-sənət mərkəzi adlı muzey elm xadimimizin 85 illik yubileyində fəaliyyətə başlayacaq və Atatürk Universitetində eyni zamanda Qaziantep Konservatoriyasında yer alan əsərləri, musiqi inciləri, fotolar, rəsmi bəlgələr Azərbaycan xalqının xidmətinə açılmaqla yeni məbəddə sərgilənəcək. Mən buna çox inanıram.

Fəlsəfə elmləri doktoru, professor Babək Qurbanovu rəhmətlə yad etməklə alim və sənətkar Prof. Dr. İlqar İmamverdiyevə səmimi təşəkkürümü bildirirəm. Məkanı cənnət, ruhu şad olsun Babək xocanın».

* 3 *

Şəkil № 250. Prof.Dr. Şəhrəbanu Allahverdiyeva.
Adıyaman Universiteti Fən Ədəbiyyat fakültəsi
Türk Dili və Ədəbiyyatı Bölümü

Nə yaxşı ki, Sizi tanımışam Babək qağa!

«Hörmətli alimimiz professor Babək xoca ilə 2009-cu ildə Osmaniyənin Düziçi rayonunda “Qaracaoğlan Saz Yarışması” günlərində görüşüb tanış olmuşduq. O vaxtdan ünsiyyətimiz ömrünün sonuna kimi davam etdi. Mən Babək xocaya və İlqar xocaya Qazax şivəsi ilə “qağa” deyirdim. Babək xoca “böyük qağam”, İlqar xoca isə “kiçik qağam” idi. Bu söz bizim zonaya aid olduğu üçün çox xoşlarına gəlirdi “qağa” kəlməsi. Konfranslarda və xüsusi günlərdə telefonla mütəmadi olaraq əlaqə saxlayıb hal-əhval tuturduq. Babək xocanın səliqəli, ütülənmiş qəşəng libasını, qara qaşlarının altında gülər üzünü, mənalı baxan qara gözlərini heç vaxt unutmuram. Onları (*professor İlqar Cəmiləoğlu ilə birlikdə*) bir neçə dəfə çalışdığım Adıyaman Universitetinə də seminar vermək üçün dəvət etmişdim. Hər gəldiklərində ürəyimdə unudulmaz xatirələrlə iz salırdılar. 2 mart 2017-ci il tarixində Universitetimizdə Xocalı Soyqırımı ilə bağlı konfrans təşkil etmişdim. Hazırlıq işləri tamam olduqdan sonra məruzəçilər səhnəyə çıxdılar. Tədbir 14:00-da başladı. Sözü giriş qisminə başlamışdılar ki, 14:07-də qəfildən 5,5 bal gücündə zəlzələ hadisəsi baş verdi. (*Adıyaman zəlzələ bölgəsi olduğu üçün ara-sıra 4-5 bal gücündə zəlzələlər olur*). Zəlzələnin təsiri ilə bütün zal bir anda boşaldı. Hamı canını xilas etmək üçün “yarışa girib” özlərini həyətə atırdılar. Bu minvalla zalda bir neçə azərbaycanlı müəllim qaldı. Buna rəğmən Babək xoca səhnədə oturub Xocalı ilə bağlı soyqırımı anlatmaqda davam edirdi. Bu zaman rektorluqdan əmr gəldi ki, “*səhnəni təcili boşaldın!*”. Amma Babək xoca ilk çıxışçı olaraq Xocalı qətliamını anlatmaqda davam edirdi. Az sonra işıqlar söndürüldü və Gaziantep Konservatoriyasından dəvətli məruzəçilər çıxışlarını yarımçıq bitirmək məcburiyyətində qaldılar. Babək müəllim və İlqar müəllim rektorluqdan gələn əmrə əsasən seminarını tamamlamadan çarəsiz qalıb universitetin kampüsünə çıxdılar. Babək xoca bu səbəblə də belə dedi: “*Elə bir nitq söylədik ki, yer, göy titrədi, zəlzələ baş verdi*” deyərək zarafatla bu olayı “dəyərləndirdi”. Babək xoca ilə hər dəfə görüşəndə onun yumoristik, zarafatyana söhbətləri ilə qəlbimiz sevinir, könlümüz şad olurdu. Babək müəllimlə bağlı xatirələrim bitib tükənməzdir. Onunla tanış olduğumu ömrümün əlamətdar günü kimi dəyərləndirirəm. Babək müəllimlə eyni gündə, 9 iyunda anadan olduğum üçün istər-istəməz hər zaman nurlu üzü, səmimiliyi, təbiiliyi ilə xəyalımda canlanaraq qəlbimdə

yaşayır. Allah rəhmət eləsin, məkanı cənnət olsun qohumum, “böyük qağam” Babək Osmanog̈luna».

* 4 *

Şəkil № 251. Prof. Dr. Paşayeva Validə Paşa qızı
Ərzurum Atatürk Universiteti Gözəl sənətlər fakültəsi
Tekstil və Moda Dizaynı bölümü

«2008-ci ilin yay fəslində məzuniyyətə çıxdığımız ayda və bizim sarı rənkli “06” markalı “Jiquli” avtomobillə birgə çalışdığımız Ərzurum Atatürk Universitetinin kampüsündən Bakıya bərabər getməyə qərar verdik. Bu güzarımızda rəhmətlik həyat yoldaşım, Azərbaycanın Əməkdar İncəsənət Xadimi, rəssam Elmas Hüseynov, Professor Babək Qurbanov, Gülnarə xanım və bu sətirlərin müəllifi var idi.

Şəkil № 252. Elmas Hüseynov, Babək Osmanog̈lu

Gürcüstanın Batumi şəhərindən keçən yolla getməyi qərarlaşdırdıq. Avtomobili mən idarə edir, onlar isə yol uzununu maraqlı söhbətlər edir, zarafat edir, məni də əyləndirirdilər. Yolboyu bərabər üçümüzün də çox sevdiyimiz SSRİ xalq artisti Rəşid Behbudovun repertuarından bəzi mahnılar oxuyaraq, şeirlər söyləyərək, bəzən xoşumuza gələn mənzerəli yerlərdə dayanaraq nəhayət ki, Səməd Vurğunun, Osman Sarıvəllinin Vətəninə təşrif gətirdik. Alışmışdıq ki, avtomobillə səyahət edərkən hansısa bir mövzu diqqətimizi çəkdiyində Babək müəllimlə mən o mövzuya aid zarafatyana şeir qoşurduq. Beləcə bir misra Babək müəllim, bir misra mən bədahətən özümüzdən quraşdırıb bəndləri tamamlayırdıq. Etiraf etməliyəm ki, şeir məsələsinə nə Gülnarə xanım nə Elmas müəllim heç qarışmırdılar. Aşıq deyişməsi kimi bənd düzəltməyimiz bizim ən sevimli məşğuliyyətlərimizdən biri idi yolu qısaltmağımız üçün. Bu minvalla gecə Qazaxa varid olduğumuzda mənim əmim oğlunun evində qonaq qaldıq və o biri gün yenidən Bakıya doğru yola çıxdıq. Gəncədə rəhmətlik atam və anamla görüşdük və bir az istirahət etdikdən sonra yolumuza rəvan olduq. O dövəmdə Gəncə-Bakı yolu olduqca pis vəziyyətdə idi. Ona görə də çətinliklə hərəkət edirdik. Yeni yol çəkimi səbəbi ilə Bakıya yaxınlaşdıqca yolun vəziyyəti daha da pisləşdi. Qaranlıq və torpaq yolla gecə saat 12-də Avtovağzal tərəfdən şəhərə daxil olduq. Bildirmək istərdim ki, Türkiyədən buraya qədər yol və ev ünvanı soruşmağa ehtiyac yox idi. Amma Bakıya girdikdən sonra Elmas müəllimlə

Babək müəllimə dedim ki, “buradan sonra mən yol bilmirəm və yolu mənə siz söyləyəcəksiniz”. Hər ikisi Bakıda doğulub boya-başa çatmış və həyatlarının çox böyük qismini Bakıda yaşamış, öz sahələrində tanınmış insanlar idi. Dedilər ki, “*əlbəttə, biz yolu göstərərik*”. Babək müəllimənin ata evi (*Osman qağamızın bir zamanlar yaşadığı İslam Səfərli küçəsindəki ev nəzərdə tutulur.İ.*) şəhərin mərkəzində olduğu üçün əvvəlcə onu evinə çatdırmaq istədik. Biz Bakıda olmadığımız illər ərzində yollar çox dəyişmiş və çoxlu qovşaqlar, körpülər salınmışdı. İki köhnə Bakılı məni şəhərin yollarında tam 3 saat dolandırdıqdan sonra polislərdən soruşaraq nəhayət gecə saat 3-də şəhər mərkəzinə bir təhər yetişə bildik. Üstəlik də Elmas müəllim Bakıda 30 il ərzində fərqli markadan olan avtomobil sürmüşdü və hər gün şəhər mərkəzindən Əhmədliyəki emalatxanasına uzunca bir yol gedib-gəlmişdi. Sonralar bu hadisəni tez-tez bir lətifə kimi xatırlayıb gülürdük. Çox keyfli bir səyahət olaraq xatirimizdə qaldı ömrümüzdən sovuşub gedən əlçatmaz günlər. Atatürk Universitetində çalışdığımız illərdə Babək müəllim “A blok”dakı 3-cü mərtəbədəki otağından, tez-tez 4-cü mərtəbədəki mənzilimizə gəlir, axşamlar oturub çay süfrəsi arxasında müxtəlif mövzularda söhbət edirdik. Hər həftə sonu isə birlikdə şəhər kənarındakı səfalı bir məkana gedər, istirahət günlərimizi bərabər keçirirdik. Biri gözəl sənətkar, o biri isə gözəl alim olan bu iki insanla xoş keçirdiyimiz o mübarək, xatirələrlə zəngin əziz, unudulmaz günlər yaddaşımda əbədi qalmışdır. Allah qəni-qəni rəhmət eləsin hər ikisinə. Məkanları cənnət olsun. Amin!».

Şəkil № 253. Şəkildə (*arxa cərgədə*) professor Babək Qurbanov, Ərzurumun məşhur avukatı Erol Gür, (*ön cərgədə*) professor Validə Paşayeva və 8 yaşlı Firuzə İmamverdi

* 5 *

Şəkil № 254. Prof. Dr. Əfqan Zəki Saleh
Qaziantep Universiteti TMDK

«Mən, məşhur musiqişünas, bəstəkar alimimiz, fəlsəfə elmləri doktoru, professor Babək müəllimin 2017-ci ildə yayınlanmış “Əsərlər məcmuəsi” və “5 fuqası”nın redaktorluğunu

etməklə həm də bir neçə fortepiano əsərlərini konsertlərimdə səsləndirmişəm. Ən çox sevdiyim “Sənsiz”, “Xatirə”, “Şəhidlərin xatirəsinə” adlı musiqiləri isə Gaziantep Universitetinin “Mavera” konsert salonunda ifa etmişəm. Bu münasibətlə də mənə qızılı rəngli futbol kubokuna bənzəyən böyük bir suvenir hədiyyə etmişdir. Hər dəfə baxdığım da Babək müəllimi xoş xatirələrlə yad etməkdəyəm.

Babək müəllim Üzeyir Hacıbəyli adına Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında güclü təhsil almış musiqçidir. Bəstəkarlıq təhsilini isə Azərbaycanın Xalq artisti Cövdət Hacıyevdən dərslər almışdır. Babək müəllim üçün müxtəlif formalarda əsər yazmaq, onu harmonizə etmək, palifoniyasını qurmaq çox asandır. Çünki güclü musiqi biliyinə sahib mükəmməl bir bəstəkar idi. Fəqət Azərbaycan xalqı onu filosof kimi tanımış oldu. Mənə hədiyyə etdiyi bir çox kitabları vardır. Oxuduqca anlayıram ki, həm dil cəhətcə, həm də fikrini sərrast ifadə etmək baxımından peşəkar qələmə sahib mükəmməl bir alim olub. Bu cəhət Babək müəllimin geniş yaradıcılıq imkanlarının sadə bir yönünün təsdiqidir. Digər yöndən insan kimi əsl vətənpərvər şəxsiyyət olmasını, təvazökarlığını, sakit təbiətə sahib olduğunu onu tanıyanlar yaxşı bilirdi. Heç zaman özü haqqında deməzdi ki, mən bəstəkaram, mən professoram. Bu kəlmələrdən çox uzaq olan bir xasiyyətə sahib səbrli, olmaqla yanaşı dözümlü və kibar, alicənab bir insan idi. Allahın səbri var idi Babək müəllimdə. Kaş mən də Babək müəllimin tələbəsi olaydım gəncliyimdə. Belə böyük, məfkurəyə sahib, əxlaqı saf, nadir əqidəni özündə ehtiva edən insandan dərslər almaq özü bir xoşbəxtlikdir mənə üçün. Ruhu şad, məkanı cənnət olsun Babək müəllimin. Allah qəni-qəni rəhmət eləsin. Amin...».

* 6 *

Şəkil № 255. *Prof. Dr. Feyzan Gövhər Balçın*
Niğdə Ömər Xalisdəmir Universiteti
Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyası
Musiqişünəşliq kafedrasının müəllimi

«Hərtərəfli alim Prof. Babək Qurbanov

Ömrünü elmə və sənətə həsr edən prof. Babək Qurbanov üçün o, “bütöv alim”dir ifadəsini desəm daha doğru olardı. Çünki o, musiqi, fəlsəfə, ədəbiyyat, estetika kimi bir çox sahədə mükəmməl elmi əsərlər ortaya qoymuş və bu sahələrin bir-biri ilə bir arada musiqi termini olaraq harmonik şəkildə uzlaşdırma bilməklə, əsərlərinin keyfiyyətini ən üst səviyyəyə çatdırma bilən əsl elm xadimi və sənətkardır. Qurbanov aldığı yüksək səviyyəli mükəmməl təhsillə kifayətlənməmiş, həyatının hər mərhələsində özünü inkişaf etdirməklə yanaşı həm də onun biliklərindən bəhrələnen gənc nəsillərin aspirantların da yetişdirilməsinə nail olmuşdur.

Onun əsərləri dünya elminə təkcə sayca, kəmiyyətcə deyil, həm də keyfiyyətcə böyük töhfələr vermişdir. Musiqi nəzəriyyəsi, ifaçılıq, heykəltəraşlıq, rəssamlıq, sənət fəlsəfəsi, estetika kimi sahələrdə yazdığı 53 kitab və 700-dən çox elmi məqalələrlə məhsuldar çalışmaları sayəsində Azərbaycan və bütün türk dünyası mədəniyyəti, incəsənəti aləmində adını qızıl hərflərlə yazmışdır. Onun müxtəlif sahələrdəki araşdırmaları müstəqil dəyər daşımaqla yanaşı, musiqi fəlsəfəsi və musiqi estetikası kimi birləşmiş alt sahələr baxımından da son dərəcə əhəmiyyətlidir.

Bəzi insanlar haqqın rəhmətinə qovuşsalar da dünya mədəniyyətinə töhfə etdiyi ölməz elmi əsərləri ilə ölümsüzlük statusunda yer alır. Dəyərli sənətkar alim Prof.Dr. Babək

Qurbanov bu dünyadan cismani olaraq ayrılrsa da, gələcəyə işıq salan əsərləri, yetişdirdiyi tələbələri, bəşəri ideyaları, fəlsəfi fikirləri, dərin mənalı düşüncələri xoşməramı ilə mənən, qəlbimizdə ruhən yaşamağa davam etməkdədir.»

* 7 *

Şəkil № 256. Prof. Dr. Əflatun Nemətzadə
Teatrşünas, yazar, rejissor

«Sokratın bir müdrik sözü var: *“Yaxşı adamlar yaxşı adamların süfrəsinə öz-özünə gedərlər”* – deyirlər. Bu kəlamın nə qədər doğru olduğunu bilmirəm. Fəqət Babək müəllim xeyirxahlıq mücəssəməsidir. Elm, sənət, ədəbiyyat və musiqi adamı olduğunu bütün Azərbaycan ziyalıları və onların Türkiyədəki həmkarları, məsləkdaşları daha yaxşı bilirlər. Qeyri-adi səmimi, ruhunda xeyirxahlıq, qəlbində yaxşılıq, xoşməramlıq kriterləri yaşadan, müsbət və təsirli, sağlam geni daşımaqla ədəbiyyat, fəlsəfə, incəsənət, musiqi sahələrində əsl istedad sahibidir. Əsl dost, səmimi insan, insani əxlaq sahibi, yüksək ədəb, insan fenomeni, Allahın məxluqu. Bütün bu gözəl ifadələr Babək Qurbanovu dəyərləndirən amillərdir, mənim nəzərimdə. Babək müəllimi tanıyan hər bir kəs ondan bir daha ayrılmıq istəməz. O, şəkər kimi insan, təmiz, zəngin, ruhən saf, əxlaqlı, dərin və ensiklopedik biliyə malik, intellektual səviyyəli bəşəriyyət alimidir. Tanrı Babək dostuma elə bir istedad verib ki, o, ədəbiyyat, fəlsəfə və musiqi sahəsində qeyri-adi ədəbi-fəlsəfi ixtiraları, dərin mənalı aktual məqalələri, peşəkar yazıları ilə hər zaman hamımızı heyran edir. Ədəbiyyat, fəlsəfə və musiqi sahələrində mahir qələmi ilə Qıratın belində qayadan-qayaya uçan Köroğlu kimi qəhrəmanlıq məharətini nümayiş etdirərək elmin zirvələrini fəth etməyi bacarır. Çox gənc yaşlarında Moskvada cəsarətlə professor və doktorluq dərəcəsi alan Babək Qurbanov Hegel fəlsəfəsinin ustad alimi, dünya fəlsəfəsinə dərinləndirən böyük mütəfəkkirdir. Babək Qurbanov filosofdur, onun əsasən estetika və etika ilə bağlı çoxlu sayda məqalələri və kitabları var. Onu digər filosoflardan fərqləndirən mühüm cəhətləri var. O, ədəbiyyat tədqiqatçısıdır. Həm də şairdir, şeirləri, gözəl əsərləri, esseləri var. O, həmçinin Bakı Dövlət Konservatoriyasının bəstəkarlıq fakültəsini bitirib. Onun mahnıları və simfonik əsərləri var. Bir filosof kimi düşünsə də, musiqi onu başqa bir aləmə aparır. Barmaqları fortepiano dillərinə toxunan kimi musiqinin poetik aləmində üzən rəssamlıq ruhu ilə möcüzələr yarada bilir. Buna görə filosof Babək özünü istedadlı Babəkə təslim edir və caldıqca tədrisin piano daha da coşub daşır fəvqəladə ekstaz anındakı ifa ilə. Sanki incə musiqi ruhumuzu alır və bizi dəniz dalğalarına atır bu əfsanəvi melodiyalar. Belə bir filosof, ədəbiyyat adamı və bəstəkar Babək Qurbanov fenomeni gözümüzün önündə ruhumuzu uca dağların zirvəsinə aparır. Azərbaycan xalqı necə də xoşbəxtkdir ki, Babək kimi şərəfli-şanlı, iffətli, əxlaqlı, əsilzadə-zadəgənliq timsalında nəcib ruhlu, xoşməramlı bir övladı var.»

Şəkil № 257. (Soldan sağa) 1.Prof.Dr. Babək Qurbanov, 2.Akademik Arif Paşayev, 3.Prof.Dr. Əflatun Nemətzadə

* 8 *

Şəkil № 258. Hacı Nəcəfoğlu
Kimya elmləri doktoru, professor
Qars Qafqaz universiteti, Fən-Ədəbiyyat Fakültəsi,
Qeyri-üzvü kimya kafedrasının müdiri

Hər kim yüz il yaşamasa...

«Orta məktəb illərindən başlayaraq davamlı oxuduğum “Ədəbiyyat və incəsənət” qəzeti, “Qobustan” jurnalı və digər nəşrlərdə imzasına tez-tez rastlaşdığım və elmi yazılarını maraqla oxuduğum Babək Qurbanovla ilk tanışlığım 1991-ci ildə İzmirli dostum professor Əli Heydər Bayatın şərəfinə Bakıda təşkil olunan ziyafətdə olmuşdu. Rəfiq Zəka Xəndan Babək Qurbanovu təqdim edərkən “*Hər kim yüz il yaşamasa günah onun özündədir*” misralarının müəllifi xalq şairi Osman Sarıvəllinin oğlu olduğunu söylədi. 1992-ci ildə Ərzurum Atatürk universitetinin dəvəti ilə Fən-Ədəbiyyat fakültəsi kimya bölümündə sözləşməli müəllim olaraq çalışmağa başladığım günlərdə universitet yeməxanasında onunla rastlaşdım, Kazım Qarabəkir Eytim Fakültəsi Fəlsəfə Eytimi Bölümündə mənim kimi sözləşməli olaraq çalışdığını söylədi. Tale elə gətirdi ki, öncə universitetin “Qonaq evi”ndə eyni nömrədə, sonra universitetin xarici müəllimlər üçün nəzərdə tutulmuş mənzillərdən birində iki il birlikdə qalmalı olduq. Bu müddət ərzində biri birimizlə incikliyəmiz olmadı. Məni ən çox valeh edən onun sadəliyi və sadələhvlüyü idi. İndiyə kimi onun qədər sadədil, safürəkli, sadəqəlbli, hiyləbilməz, təmiz qəlbli, sağlam amallı birini görməmişəm. Evdə bazarlıq və yemək bişirmək mənim, qabları yumaq Babək müəllimin öhdəsində idi. Mənə o qədər güvənirdi ki, hər ay nə qədər xərclədiyimi soraraq, maaşda payına düşən məbləği sorğu-sualsız verərdi. “*Qardaş dost olmaya bilər, amma dost hər zaman qardaşdır*”- deyiblər. Mən onu bir abi (*böyük qardaş*) kimi görürdüm. Fəqət o məndən 16 yaş böyük olmasına rəğmən həyatının sonuna kimi mənə “Dayı” deyə müraciət etdi. Yoldaş da olduq onunla və Konyaya “Türk El Sanatlarının Dünü - Bugünü - Yarını” simpoziyumuna bərabər getdik. Simpoziyumda “Azərbaycan xalçalarının tarixi-estetik məsələləri” mövzusunda məruzə etdi. 1994-cü ildə ailəm Ərzuruma gəldiyində qonşu mənzilə köçdü. Oğlum Əli ilə qızım Türkan, əmi mehribanlığını “Babək amca”larından gördülər.

1995-ci ilin yayında Qars Kafkas universitetində çalışmağa başladım. O il oktyabr ayında universitetimizin Qars bələdiyyəsi ilə birlikdə təşkil etdiyi “I. Millî Kafkasya Sempozyumu”na onu da dəvət etdik. Babək müəllimim “Azərbaycan sənətinin dünəni və bugünü” mövzusunda etdiyi məruzə simpoziyum iştirakçıları tərəfindən maraqla qarşılandı. Sovetin ilk illərində Qazaxdan Qarsa mühacirət edən qohumlarının övladlarını, Qarsda tapdığı üçün sevincinin həddi-hüdudu yox idi. Qohumlarından fərqli olsa da mühacir həyatı yaşamaq Babək Osmanoglundan da taleyində varmış.

Ərzurumdan sonra uzun müddət Qaziantep universiteti Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasında çalışdı. Ara-sıra bayramlarda zəngləşib bir-birimizdən hal-əhval tutardıq.

Beş il öncə dünyasını dəyişdiyini öyrəndiyimdə mən də göz yaşlarıma boğuldum. Yüz yaşına iyirmi il qala həyata əlvida dedi. Yüz il yaşamamaq onun özünün günahıydımı, ya taleyin, qismətin, ya zəmanənin?!

Gözəl insan Babək Qurbanov haqqında bu qısa yazımı kədərli notlarla bitirmək istəmirəm. Bir gün estetik dərində qarşılaşdığı bir hadisəni mənə anlatdı. Dərsə hər gün cins şalvarla gələn qızlara demiş: “*Siz qadınısınız. Daha zərif geyinməlisiniz. Çünki uzun müddət*

sərt qumaş əlbisə ilə gəzən qızlarımızın sürtünmə səbəbi ilə dərisi zamanla aşılındığı üçün tədricən dəri zöhrəvi xəstəliklərinə yoluxa bilər. Buna görə də təklif edirəm ki, iki gün “kot”la (cins şalvarla) dərsə gələndə, üç gün də “don”la gəlin.” Babək müəllim bunları söylədikdən sonra dəliqanlı tələbələrin nədən qəhqəhə ilə güldüyünü anlamadığını dedi. Hətta bəzi tələbələr “*ağzına, dilinə sağlıq*” deyərək təbrik edənlər də oldu. Bu kəlmənin Türkiyədə daha çox “alt patları” mənasında istifadə edildiyini dediyimdə ikimiz də qeyri-iradi gülməyə başladığımızı.

Deyirlər, “insan onu xatırlayanlar yaşadığıca yaşayır.” Bu baxımdan sevimli Babək Qurbanovun yüz ildən də çox mənən yaşayacağına inamım qətidir. Allah rəhmət eləsin. 12.07.2024 // Qars»

* 9 *

Şəkil № 259. *Prof.Dr. Gülar Dəmirova Györffy*
Ankara Universiteti Dövlət Konservatoriyası

Hörmətli alimimiz, Fəlsəfə Elmləri doktoru, professor Babək Qurbanovu mən tələbəlik illərindən tanıyıram. O, 1980-ci illərdə Üzeyir Hacıbəyli adına Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında “Etika” və “Estetika” fənnlərindən bizə dərs deyirdi. Dərs anladığı prosesində mövzuya münasib səlis, rəvan və aramlı çıxışlarından onun Musiqişünaslıq, Fəlsəfə və İncəsənət sahələrində çox məlumatlı həqiqi ziyalı alim olduğunu tələbə yoldaşlarımla birlikdə yəqin etdik. Tələbəlik illərində bu bəyefəndi, aristokrat insanın mədəni, hərtərəfli elmə sahib, ensiklopedik bilgili pedaqoq, nəzakətli, səmimi, vətəninə, millətini sevən bir insan olduğunu dərs anladığı zaman tələbə yoldaşlarımızla birlikdə anladığımız üçün ona Azərbaycanın əsl elm xadimi kimi böyük hörmət ehtiram göstərir dərsinə böyük həvəslə qatıldığımızı. Babək müəllimin O dövərdə Bakı Dövlət Konservatoriyasının simli alətlər kafedrasının professoru olmuş, dayım oğlu Asəf Əlizadənin yaxın dostu olduğunu da bilirdim. Çünki Asəf müəllimlə Babək müəllimin ixtisası skripka aləti üzrə idi. Bir məsləkdaş kimi bu münasibət də oradan qaynaqlanırdı. Məhz Babək müəllim 1958-62-ci illərdə tələbə ikən skripka ixtisasından dərs aldığı Asəf müəllimdən öyrənmişdim.

Tələbəlik xatirələrindən keçən uzun bir müddətdən sonra nəhayət ki, yenidən Babək müəllimimlə Türkiyədə görüşmək şərəfinə nail olduğum üçün sevincimin həddi-hüdüdü yox idi. Qazi Universitetində Əczaçılıq Fakültəsinin dekanı Prof.Dr. Fəthi Şahinin 2003-cü il 16 may tarixində Əczaçılıq Günü çərçivəsində düzənlədiyi simpoziumda yenidən görüşməyimi, ömrümün əlamətdar günü hesab edirəm. Rektor Prof.Dr. Rza Ayhanın da iştirak etdiyi Beynəlxalq səviyyəli həmin tədbirdə Babək müəllim “Musiqi mədəniyyətinə ümumi baxış” adlı məruzəsi ilə giriş nitqi söylədi. Rəsmi hissədən sonra, Bakı konservatoriyasında təhsil aldığı illərdə mənə fortepiyano ixtisasından dərs demiş əziz müəllimim Dosent Tamilla Qasımova Babək müəllimin “Arzu”, “Gənclik marşı”, “Səhrada”, Skertso” adlı əsərlərini ilk dəfə Ankarada, Qazi Universitetinin böyük səhnəsində ifa etdi. Daha sonra Prof.Dr. İlqar Cemiloğlu İmamverdiyev Gəncənin böyük tarzəni olmuş, dayım Fazil Əlizadənin 1975-ci ildə bəxş etdiyi tar alətində Babək müəllimin bir çox yeni əsərləri ilə yanaşı “Keşke” adlı lirik bəstəsini Tamilla xanımın müşayiəti ilə səsləndirdi. Məhz bu musiqili-simpoziumda Babək müəllimi filosof, estetikçi alim olması ilə yanaşı həmdə yeni bir keyfiyyətini, professional bir bəstəkar olduğunu da özüm üçün kəşf etdim. Etiraf etməliyəm ki, Babək Qurbanovun fortepiyano, skripka, tar və vokal üçün bəstələdiyi bir çox orijinal əsərləri bir musiqiçi kimi

məni professionallığı, melodiyanın əsrarəngiz zərifliyi, incə ruhu, emosionallığı ilə heyrətləndirməklə həm də dərin fəlsəfi-estetik fikirlə yoğrulmuş mənalılığı ilə valeh etdi. Bu münasibətlə də Babək müəllimdən bir çox yeni əsərlərinin notunu müəllifin xeyir duası ilə alıb bir müddət üzərində çalışıb fərqli solo konsertlərimdə ifa etməklə unudulmaz müəllimə mənəvi borcumu yerinə yetirməyə çalışdım. Təəssüf ki, aramızdan erkən ayrıldı...

Bəşəri amalla yaşayıb, fərqli elm sahəsində xalqın, millətinin mədəniyyəti uğrunda məhsuldar çalışaraq yaratdığı möhtəşəm əsərlərini təmənnsiz ərməğan etmiş böyük şəxsiyyətlər dünyasını dəyişəndə onu yetirən, mənsub olduğu xalq böyük mənəvi zərbə alır. Bu nadidə, geniş şaxəli titanik yaradıcılığa malik elm xadimlərimizə sağ ikən dəyər verməyə hər zaman ehtiyac var... Ruh şad, məkanı cənnət olsun. Unudulmaz müəllimimə Cənabi Haqdan rəhmət diləyirəm.

* 10 *

Şəkil № 260. Prof. Dr. Cengiz Alyılmaz,
Bursa Uludağ Universiteti Fən Ədəbiyyat fakultəsinin müəllimi,
Türk Dil Qurumu Elmi Komitəsinin üzvü

«Fanatik çalışması ilə Türk dünyasının birliyi və bütövlüyü yolunda fəvqəladə qeyrət sərf edən, bütün çətinliklərə rəğmən qələm fəaliyyətini bir an dayandırmayan, Prof. Dr. Babək Osmanoğlu Qurbanov, Azərbaycanın yetişdirdiyi məşhur estetikçi, filosof, musiqişünas, sənətkar təbiətli, şair ruhlu alimlərdən biridir. Əsl Azərbaycan Türkü olan professor Babək Osmanoğlu xalqımıza ərməğan etdiyi orijinal, tədqiqatları və fundamental elmi əsərləri ilə Türk dünyasının nadir şəxsiyyətlərindən biri olmaqla, öz ölkəsində, eləcə də qardaş Türk Cümhuriyyətlərində böyük hörmət qazanmışdır».

* 11 *

Şəkil № 261. Prof. Dr. Rauf Kərimov
Erciyes Universiteti Gözəl Sənətlər Fakultəsi Musiqi bölümü

Mədəni irsimizin yorulmaz təbliğçisi Professor Babək Qurbanovun xatirəsinə...

Fəlsəfə elmləri doktoru, Professor Babək Qurbanovla Türkiyənin Nevşehir şəhərində keçirilən bir "I Beynəlxalq İpəkyolu simpozium"unda çox qısa bir zaman içində tanış olmuşduq. Bir masa başında çay içərək bir qədər dincəldiyimiz vaxt mənim kim olduğum və harda işlədiyimlə maraqlandı. Özümü təqdim etdim. Kayseri konservatoriyasında çalışdığımı və azərbaycanlı müəllimlərimi təqdim etdiyimdə çox yaxşı tanıdığı mənə aydın oldu.

Babək Qurbanovun təbiətiylə əlaqədar bir neçə kəlmə söyləmək istərdim. Babək müəllim özünəməxsus xoş bir təbəssümü müşayiətində doymaq olmayan səmimi söhbətləri, müdrik kəlamlarıyla müsbət enerjili və pozitiv bir insan kimi yaddaşımda qalmışdır. Olduqca təvazökar, tez ünsiyyətə girən, yumor hissənə sahib nəcib və türk təbiri ilə desəm "bəyəfəndi" ziyalılardan idi.

Sözün əsl mənasında Babək müəllimin ömrünü mənalı keçirdiyini söyləmək mümkündür. Onun yaradıcılıq və tədqiqat diapazonunun genişliyinə heyran qalmamaq mümkün deyildir. Pedaqoq-alim Azərbaycan musiqisi, ədəbiyyatı, incəsənəti, folkloru, fəlsəfə və estetika məsələləri haqqında 700-dən artıq elmi-publisistik əsərlər yazmış, 50-dən artıq kitabı nəşr olunmuşdur. Bu nöqteyi-nəzərdən Azərbaycanda ilk dəfə musiqi elmini estetika, sosiologiya ilə uzlaşdıran istedadlı alimin bu sahədə onlarla monoqrafiya, elmi məqalə və kitabları mühüm elmi araşdırmaların nəticəsi olaraq Azərbaycan mədəniyyətində və Türkiyə musiqi cəmiyyətində tanınmışdır. Müəllifin hər bir əsərində erudisiyası və prinsipial mövqeyi aydın hiss olunur.

Babək müəllimin dünyanın bir çox ölkələrində beynəlxalq konqres, simpozium və konfranslarda estetika və musiqişünaslığa dair milli dəyərlər nöqteyi-nəzərindən məruzələri mövzu baxımından rəngarəng və aktual olduğu üçün hər zaman böyük maraqla qarşılanmışdır.

25 ilə yaxın Türkiyədə çalışan alim Türkiyə Universitetlərində “Türk düşüncə tarixi”, “Musiqi nəzəriyyəsi”, “Musiqi əsərlərinin təhlili”, “Musiqi estetikası”, “Sənət fəlsəfəsi”, “Musiqi formaları”, “Harmoniya” kimi fənlərdən dərslər demiş, bu sahədə magistr və aspirantura dərəcəsinə yüzlərlə öyrənci yetişdirmişdir. Tərcümə sahəsində də müvəffəqiyyətlə fəaliyyət göstərən Babək Qurbanov əsərlərini Türk dilinə uyğunlaşdırmışdır. Bu baxımdan kitablarının universitetlərin incəsənət fakültələrində metodik vəsait kimi qəbul olunması hər alimə qismət olmayan nailiyyətlərdəndir. Eyni zamanda Türk və Azərbaycan musiqisinin aktual problemlərinə dair Türk alimləri ilə birlikdə məqalələr yazmış, bir çox televiziya proqramları hazırlamışdır.

Pedaqoq-alimin göstərmiş olduğu bütün bu xidmətlər Türk dünyasına, onun musiqi irsinə, ədəbiyyatına olan bağlılığının bir təzahürüdür. Gözəl şəxsiyyət, böyük müəllim, sadə təvazökar və səmimi insan ruhun şad olsun...

* 12 *

Şəkil № 262. Mehmet Çetinkaya
Türk Ocakları Osmaniyə şöbə başkanı

«Prof. Dr. Babək Osmanoglu Qurbanov adlı ustadımızı rəhmətlə yad edirəm. Bu gün də ötən günləri xoş xatirələrlə anmaqdayam. 2014-cü ilin fevral ayının 24-ü idi. Osmaniyə Türk Ocağı AGAMDER və Səlimiyə (*Papaq*) kənd muxtarlığının təşkilatçılığı ilə birlikdə Xocalı Soyqırımının 22-ci ildönümü ilə əlaqədar Səlimiyə kəndində anma toplantısı keçirdik. Sənətsünaslıq elmləri doktoru, iki ölkədən professorluq, alimlik dərəcəsi almış İlqar İmamverdi ilə daha əvvəl tanış olmuşdum. O, sadəlövh və mülayim Azərbaycan türküdür. Qaziantep Universiteti Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasında müəllim vəzifəsində çalışan, həm də bəstəkar kimi tanıdığım İlqar Cəmiloglu, övladı Əli İmamverdi ilə Xocalı soyqırımını mərasimində iştirak etmək üçün birlikdə gələrkən, eyni təhsil qurumunda çalışdığı Babək xocanı da özü ilə bərabər gətirdi. Prof. Dr. Babək Qurbanov ilə məhz bu mərasim vəsiləsi ilə tanış olduq. Bu vətənpərvər insanı musiqiçi, mütəfəkkir, alim və nəzakətli

Azərbaycan türkü kimi tanıdım. Yüz ilin fəlakəti olan Xocalı qətliamını yad edərək, şəhidlərin iztirablarına, ağrı acılarına birlikdə ağladım.

Bu tanışlığımızın sonrakı illərində Babək Osmanov Səlimiyə kəndində və Osmaniyədə təşkil etdiyim fərqli proqramlarımda bizi heç vaxt tək qoymadı. Bu mərasimlərdə iştirakı ilə məclisimizi dərin anlamlı məruzələri, müdriklik təcəssümlü fikirlərində yansıyan sözləri, əsl ziyalılığı, hətta, nəcib insani keyfiyyətləri ilə hər zaman şərəfləndirdi. Prof.Dr.İlqar Cəmilov ilə birlikdə Türk Ocağının 3 May “Türkçülük Günü” və “Novruz bayramı” şənliklərinə rəsmi olaraq dəvət etdiyimizdə tələbələri ilə birlikdə gələrək çıxışları və musiqili proqramları ilə öz töhfələrini Osmaniyə xalqına təmənnəsiz, könül xoşluğu ilə ərməğan etdilər.

Babək müəllim zəhmətkeş, hər zaman türk dünyası üçün ideya, fikir, xoşbəxtlik ifadə edən məfkurə, zəka sahibinə malik mükəmməl şəxs idi.

Babək xocanı gec tanımağımıza rəğmən, Osmaniyədə hər il mütəmadi olaraq düzənlədiyimiz fərqli, bayramlarda (“Xıdırəlləz bayramı”, “Bahar bayramı”, “Novruz bayramı”, “Türkçülər günü”, “Xocalı şəhidləri” üçün anım mərasimləri) mərasimlərdə göstərdiyimiz xoşməramlı fəaliyyətlərimiz zamanı əldə etdiyimiz, tədrisən aramızda formalaşan ülvü qanunlar və topladığımız xatirələr bu gün bizim üçün təsəlli meyarımızdır. Prof. Dr. Babək Osmanov insani dəyərləri şəxsi həyatında, pedaqoji fəaliyyətində yaşatmış qürurlu, nurlu şəxsiyyət, müdrik elm xadimi, bizlər üçün isə əsl dost və qardaş, ağabəyi idi.

28 mart 2019 ilində əcəlin ölüm qayçısı Babək xocamızın can damarını kəsib əlimizdən alanda dualarla, xoş xatirələrlə yad etməkdən başqa daha heç bir çarəmiz qalmır. İnsani dəyərlərlə yoğrulmuş elm məbədinin qübbəsindən elm aləminə xoş sədarlarla 700 məqaləsi, 53 kitab halındakı əsərləri, bəstələri, musiqiləri ilə elm cəməsinə səs salaraq 80 yaşında bu fani dünyadan köç edib əbədi istirahətə qovuşdu.

Allah rəhmət eləsin, məkanı cənnət olsun. Nurlu xatirəsi, işıqlı çöhrəsi, amalı saf, məramı ülvü, ziyalılığın timsalı olaraq, hər zaman Osmaniyəlilərin könül dünyasında yaşamaqdadır. Türk dünyasına dərin hüznü başsağlığı verirəm».

* 13 *

Şəkil № 263. *Dos. Dr. İsmayıl Hakkı Gerçək*
Atatürk Universiteti, Türk Musiqisi
Dövlət Konservatoriyası, müdir müavini

«Professor Babək Qurbanovu 1992-ci ildən Ərzurum Atatürk Universitetində çalışdığı dönmədən tanıyıram. Şəxsiyyəti, elmi, pedaqoji təcrübəsi, səmimiyyəti, təvazökarlığı, kişiliyi, mərdliyi, insanlığı, alicənablığı ilə universitet müəllimlərinin hörmət və ehtiramını qazanmışdı. Babək xoca magistr dönməmdə mənə “Musiqi estetikası” fənnini tədris edirdi. Qismət oldu ki, Gözəl Sənətlər fakültəsində müəllim vəzifəsində bir müddət bərabər də çalışdım. Yazdığı çox saydakı elmi kitablardan, məqalələrdən, müsahibələrindən faydalansa da, Babək xocanın doğru-dürüstlüyü, mehribançılığı ilə akademik ictimaiyyətə örnək olduğunu düşünür, əziz müəllimimi rəhmətlə anıram. Məkanı cənnət olsun».

* 14 *

Şəkil № 264. Adil Çete

Gaziantep Universiteti Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasının müdiri

«Babək xoca hər şeydən əvvəl çox yaxşı bir insan idi. Yəni Gaziantep Konservatoriyasında birgə fəaliyyət göstərdiyimiz illərdə təhsil alan tələbələrimizlə yanaşı həmkarlarımız, məsləkdaşlarımız pedaqoji sahədə, xüsusən də elmi sahədə, zəngin təcrübəsindən faydalanmaqla qiymətli bilgilər əldə etmiş olduq. Əslində həm peşəkar pedaqoq, həm də insani ölçülər baxımından çox şey öyrəndik. Bundan başqa o, ustad musiqiçi idi. O, ifaları və bəstələri ilə musiqiçilərimiz üçün həmişə yaddaqalan əsərlər ərməğan etmişdir. Xüsusən qeyd etmək lazımdır ki, bu günlərdə çox müzakirə olunan bir sənətçi anlayışı var. Hər kəs bu adı özünə yaraşdırmağa çalışır və ya hər kəs kiməsə sənətçi deyə bilər, amma sənətçi təkə musiqi alətində mükəmməl ifa etmək və ya bir incəsənət sahəsində ən yaxşı olmaq demək deyil. Sənətkar eyni zamanda, cəmiyyətdəki mövqeyi ilə, yaşadığı mühitə verdiyi dəyərli əsər adlı töhfələrlə, ətrafını nurlandıran, hətta, yaşadığı mühitə, dövrəyə örnək olması ilə də sənətkar ola bilər mənim nəzərimdə. Bu meyyarın ən gözəl timsalını Babək xoca şəxsiyyətində müşahidə etmiş olduq. O, bütün tələbələrinə ən gözəl örnək olmuş əsl insan idi. Məkani cənnət, ruhu şad olsun Babək xocamın».

* 15 *

Şəkil № 265. Zərangiz Dəmirçi Qayalı

Azərbaycan Yazıçılar və Jurnalistlər Birliklərinin üzvü. Şairə

«Salam, İlqar müəllim, necəsiniz? Bəlkə də Babək müəllim ümid və təsəllisini elə sizdən almırmış? Siz onun üçün bir Vətən timsalı, pak, düz, sadıq bir dost olmusunuz! Mən, onun yanında hər an arxa kimi Sizin olduğunuzu duymuşdum. Siz nə qədər munis bir adamsınız? Allah Sizə yar olsun, ona elədiklərinizin əvəzini Allah on qat, yüz qat Sizə və övladlarınıza versin! Dərin hörmət və ehtiramla. 8.06 – 2024 saat 21.30»

“Onun ömrü “əsərlər məcmuəsi” idi...”

«Həyata seçilmişlər kimi bəxş olunan insanlar öz düşüncələrini, daxili aləmlərini yazmağa öz gələnləri üçün də nura, işığa, məhək daşına, müqəddəsə, doğmaya çevrilirlər. Səsi, sədası, sorağı ilə zamanlar keçsə də yaşaya bilirlər. Yaddaşlarda möhürlənir, sonsuzluğa qovuşurlar. Şairlər, yazıçılar, alimlər, qəhrəmanlar məhz belə olurlar. Onları zaman doğur bətnindən, dövr yetirir bağrından, əbədiyyət yaşadır ürəyinin içində...»

Mənim tanıdığım belə insanlardan biri də, Azərbaycan Bəstəkarlar və Jurnalistlər Birliyinin üzvü, Gaziantep Universiteti Türk Musiqi Dövlət Konservatoriyasının professoru

musiqişünas alim, filosof, ictimai xadim Babək Qurbanovdur. O, 700-dən çox elmi məqalənin, 50-dən çox kitabın müəllifi olan, nadir istedad və zəka sahibi idi.

Onunla mənə Azərbaycanın gözəl sənətkarı, məharətli saz və söz ustası, alim-şair, publisist, Qaziantep Universitetinin professoru İlqar İmamverdiyev tanış etmişdi. Mənim “mail.ru” ünvanıma yazdığı az bir məlumat və izahlı şərh ilə İlqar müəllim özünü və Babək müəllimi mənə doğmalaşdırma bilmişdi.

İlqar müəllim özü də çöx istedadlı, böyük fədakarlığa sahib olan, dostları üçün canını, rahatlığını belə əsirgəməyən bir insandı. O, təbiətən təvazökar, özünü tərifdən xoşlanmayan bu insanın bir təbliğatçısıdır desəm yanlışmaram. Dostu, qardaşıdır desəm, yenə yanlışmaram, amma fədakarıdır deyəcəm. Çünki, özünü təbliğ etməyi xoşlamayan Babək müəllimi özündən çox İlqar müəllim təbliğ etdi, tanıtdı və nə yaxşı da tanıtdı. Çünki o böyük bir ömrün davamı idi, böyük bir sənətkarın ailəsində doğulmuşdu və xalqına, millətinə təmənnasız xidmət etməyi özünə borc bilirdi. Onun musiqişünas, filosof və nəzəriyyəçi alim kimi araşdırmaları gənc nəslin yetişməsində əhəmiyyətli rol oynamış və bu gün də eyni mahiyyəti daşımaqdadır.

Müasir Azərbaycan musiqişünaslığının parlaq simalarından, nadir istedad və zəka sahiblərindən biri olan fəlsəfə elmləri doktoru, professor Babək Qurbanovun dünyasını dəyişməsindən iki illik bir zaman ötür. O, böyük Xalq şairi Osman Sarıvəllinin ailəsində dünyaya gəlmişdi. Mənalı və şərəfli bir ömür yaşamış Babək Qurbanov bizim qəlbimizdə sadə və olduqca təvazökar bir insan, öz məsləkinə vicdanla xidmət edən bir alim, vətənpərvər və doğulduğu torpağı, təmsil etdiyi xalqı bütün varlığı ilə sevən bir şəxsiyyət kimi qalmışdır. O, həm də türk dünyasının oğlu idi və bu missiyasını ömrü boyu ləyaqətlə nümayiş etdirə bilmişdi.

Musiqi sənətinin ustadlarından olan, Babək Qurbanov bir müəllim, pedaqoq kimi öyrətmək, öz ardıcılarını yetişdirmək, amalı, qayəsi, fəaliyyəti və yaradıcılığı ilə xalqına, türk dünyasına xidmət etmək, dogma Qazax torpağının, Azərbaycanın şöhrətini dünyaya yaymaq idi. O, böyük mənada türk dünyasının oğlu idi. Əsərlərində olduqca gərəkli mövzuları, global problemləri, insanlara sadə dillə böyük mətləbləri anlada bilirdi. Alimin təkcə türk dilində yazdığı “Estetik terminlər sözlüyü” kitabını oxumaq kifayətdir ki, bunu dərk edəsən. Müllif sayca 42-ci olan bu kitabda uzun illərdən bəri apardığı araşdırmaların, elmi tədqiqatların nəticəsi olan sözlərin izahlı lüğətini vermişdi. Kitabda türk xalqları və eləcə də dünya mədəniyyətində, elmi mühitində istifadə olunan terminlərin qədim yunan, fransız, ingilis, italyan, latın, rus və türk dillərində qarışıqlıq mənaları açıqlanmışdı. Dərin ağıla, iti zəkaya, geniş dünyagörüşə malik müəllif, Azərbaycan, rus, türk, ingilis müəlliflərinin, elm və incəsənət adamlarının əsərlərinin adlarına da izahlı şərhlər yazmışdı. Onun bütün yaradıcılığını mədəniyyətlərarası mənəvi körpü adlandırsaq, heç də yanlışmırıq. Bir insan, bir alim olaraq, Babək Qurbanov bu şərəfli missiyanın öhdəsindən çox ləyaqətlə gəlirdi.

Mən Babək müəllimi yaxın keçmişdə, 5 il əvvəl, 2017-ci il dekabrın 16-da, Qazax Rayon İcra Hakimiyyətinin təşkilatçılığı ilə keçirilən Osman Sarıvəllinin ad gününə həsr olunmuş poeziya bayramında tanıya bildim. Bakıdan, respublikanın bir çox yerlərindən tanınmış dövlət, elm, incəsənət və mədəniyyət xadimlərinin iştirakı ilə keçirilmiş həmin tədbirə mən də dəvət olunmuşdum. Demək olar bu mərasim əsl poeziya, söz bayramı idi. Bu bayram bir də ona görə möhtəşəm, yaddaqalan idi ki, həmin tədbirdə böyük şairin oğlu Babək Qurbanov da iştirak edirdi. Qazax Rayon İcra Hakimiyyətinin başçısı Rəcəb Babaşovun dəvəti ilə uzaq bir yol qət edib tədbirə gəlmiş Babək müəllim uşaq kimi sevinirdi. Çünki o, ata yurduna gəlmişdi, doğmaları ilə görüşürdü, eyni zamanda, atasına yüksək dəyər verənlərin və ən başlıcası onu sevənlərin əhatəsində idi. Ömrünün ahıl yaşında Babək müəllim bir anlıq başqa bir aləmə düşmüşdü. Bu aləm onu kövrəltmişdi: *“Mən çox xoşbəxtəm və fərəh içərisindəyəm!”* - deyirdi. Özünü də bilmədən dogma diyarı ilə sonuncu dəfə vidalaşmağa gəlmişdi sanki.

Babək müəllim tədbirdə çox həyəcanlı, qayğılı görünürdü. O, çıxış edərək atasına verilən yüksək dəyərə və bu cür yüksək səviyyədə tədbirin keçirilməsinə görə Qazax Rayon İcra

Hakimiyyətinin Başçısı Rəcəb Babaşova öz adından, ailəsi adından dərin minnətdarlığını bildirdi: *“Bu gün bizim ailə üçün əsl bayramdır. Biz sevirik ki, atama bu cür dəyər verilir. Onun adı daim yüksəklərdə tutulur. Mən şairin oğlu və bir elm adamı kimi ölkə başçısı İlham Əliyev cənablarına sonsuz təşəkkürümü çatdırıram ki, şairlərimizə, yazıçılarımıza, ədəbiyyat adamlarına hər zaman böyük önəm verir, diqqət və qayğı göstərir. Bu gün atam Osman Sarıvəllinin həyat və fəaliyyətinə, yaradıcılığına həsr olunmuş poeziya bayramı bunun ən bariz nümunəsidir”*.

Tədbirdə, rayon camaatının ona qarşı olan sevgi və hörmətini görüb, özünü doğmaları, əzizləri içərisində hiss etdiyini bildirən Babək müəllim, arada bir məzəli əhvalat da danışdı. Ata ocağına gəlmək sanki ona yeni bir ilham vermiş, təzə bir həvəs gətirmişdi. İkinci Şıxlı kəndində atasının qəbrini ziyarət edərkən keçirdiyi dərin, qaygılı duyğular poeziya bayramındakı sevgi və fərəh, söz və ucalıq hissələrinə qovuşmuşdu.

Həmin tarixi gündə Babək müəllim söhbət etdiyi insanlarla, yaxınları, doğmaları, elm adamları ilə çox mətləblərdən söhbət açdı, bir çox məsələlərin həll olunmasının vacibliyindən danışdı. Söhbət əsnasında Azərbaycanın zorla cəlb edildiyi münaqişədən danışdı. Dağlıq Qarabağın, eləcə də ondan yüz kilometrə uzaqda yerləşən Qazax rayonunun 7 kəndinin işğal olunmasını ürəkaçırması ilə qeyd elədi. Azərbaycan torpaqlarının tezliklə azad olunmasını arzu etdi və buna bütün varlığı ilə inandığını bildirdi. Həmin tarixi günün uzaqda olmadığını qeyd elədi. Mən əminəm ki, o, aramızda olmasa da, bizim düşmən üzərində çaldığımız şanlı qələbəni hamıdan əvvəl gördü və ruhən sevindi.

Mən hər dəfə Babək müəllimi xatırlayanda, onun saf, səmimi və bir az da qaygılı siması gözlərim önünə gəlir. Özümü xoşbəxt sayıram ki, vaxtilə onun bir neçə əsərini, Türkiyədə və Azərbaycanda nəşr olunan kitablarını AZƏRTAC vasitəsilə təbliğ etmişəm. Onun öz dogma Vətəninə daha ətraflı tanınması üçün az da olsa əməyim var. Amma bu xoşbəhtliyi mənə bəxş etdiyi üçün əziz dostum, professor İlqar İmamverdiyevə də özümü minnətdar və borclu bilirəm. Çünki Babək müəllim heç vaxt özünü təbliğ etməzdi. Onun kitablarını özündən xəbərsiz İlqar müəllim mənə göndərər və AZƏRTAC-da kitab haqqında məlumat dərc olunanda onu sevindirərdi.

Babək Qurbanovun vəfatı bütün Azərbaycan xalqı kimi məni də çox sarsıtdı. Mənalı ömrünün 80-ci ilində dünyasını dəyişən böyük alim, Qazax rayonunun İkinci Şıxlı kəndində, atasının yanında torpağa tapşırıldı.

Filosof, alim, şair ürəkli insan Babək Qurbanov haqqında vəfatının birinci ildönümündə ilk xatirə kitabını da hörmətli İlqar İmamverdiyev yazmışdı. “Babəkli xatirələrim” adlanan bu kitabı da AZƏRTAC-la təqdim etmişdim. Bu kitabı vərəqləyərkən mən bu iki sadıq, ayrılmaz (*ölüm belə ayıra bilməyən*) dostun sədaqətinə heyran qalmışdım. İlqar müəllimin Babək Qurbanov yaradıcılığına belə həssaslıqla yanaşması, onun şəxsiyyətinə sevgisi, ehtiramı məni çox duyğulandırmışdı, çox kövrək hisslər keçirmişdim. Kitabda İlqar müəllim Babək müəllimlə görüşünü Allahın lütfü adlandırmışdı. O, özü ilə onun dostluğunu atası-tanınmış şair-alim Cəmil Əkbərlə Aşıq Şəmşirin dostluğuna bənzətmişdi.

Əziz oxucum, kitabdan bir neçə sətiri sizin diqqətinizə çatdırıram: *“Ömrümün 20 illik ikinci dönəmində Babək Qurbanovu öz aləmində, həyatımda, fəaliyyətimdə ağılım, gücüm yetdiyi, duyub-hiss etdiyim qədər imkanım çərçivəsində tədqiq etməyə, “Babək adlı fənnin” tədrisini öyrənməyə çalışdım. Etiraf etməliyəm ki, bu mübarək şəxsiyyət xasiyyəti, əhatəsində olanlarla həlim rəftarı, insanlarla münasibəti, çoxyönlü səmimi, doğru - dürüst ahəngdə nizamlanmış saz kimi bir melodiya üzərində bərqərar olunmuş, yalnız “İnsanlıq” simfoniyası üstündə köklənib pərvəriş tapdığı Azərbaycan xalqı üçün həm də Zaqqafqaziya, bir çox Türkdilli - Orta Asiya xalqları üçün, uğurla səslənməkdə idi. Bu əsərin müəllifi-bəstəkarı, şefi, səsləndirəni-ifaçısı təbii ki, Babək Qurbanov ismində, yaradıcılıq potensialı geniş şaxəli olan, ziyalılıq nurunu təmənnasız ərməğan edən insan idi. İnsanlıq məramı ilə gəlmişdi bu*

cahana, insan olaraq da xoş xatirələri bizlərə əmanət edərək vidalaşdı. İndi ülvi xatirələri ilə də ömrümü onsuz yaşamaqda, xəyalımda hər gün anmaqda, yad etməkdə, xatırlamaqdayam". Böyük alim, gözəl insan Babək müəllimi təkcə İlqar müəllim deyil, onu sevən çoxsaylı tələbələri, alim dostları, oxucuları, xalqı, dogma həmvətənləri həmişə xatırlayacaqlar. Mən əminəm ki, Bəbək müəllimin nurlu siması hər zaman onu sevənləri işığa, aydınlığa, nura qərq edəcək, yaratmağa, şərəfli yaşamağa sövq edəcəkdir. Tanrının sevimli bəndəsi olan, şərəfli ömür yaşayan Babək Qurbanovun öz ömrü də elə yazdığı, qiymətli, silsilə "Əsərlər məcmuəsi" idi. Yaratdığı bütün əsərləri kimi o, Tanrı dərğahında hələ sağlığında ölməzlik qazanmışdı. Filosof alim, böyük insan olaraq da bu sevgi ilə onu sevənlərin qəlbində əbədi yaşayacaqdır.

Bir qazaxlı olaraq mən də, sevimli Xalq şairi Osman Sarıvəllinin yadigarı, görkəmli elm xadimi, əziz insan Babək müəllim haqqında iki kəlmə söz deməyi özümə borc bildim.

Ruhun şad olsun, görkəmli ziyalımız, əziz Babək Qurbanov! Allah qəni-qəni rəhmət eləsin!»

Zərəngiz Dəmirçi Qayalı 25.03.2021-ci il

* 16 *

Şəkil № 266. *Səma Göyçə*
Texnika elmləri doktoru

Gazi Universiteti Əczaçılıq fakültəsinin müəllimi

Musiqi estetikası üzrə Fəlsəfə elmləri doktoru, professor Babək xocamı, musiqi folkloru üzrə tədqiqatçı alim, sənətsünaslıq elmləri doktoru, iki qardaş ölkədən professorluq elmi dərəcəsinə almağa haqq qazanmış, şair təbiətli saz-tar ifaçısı İlqar Cəmiləoğlu İmamverdiyevin sayəsində 2003-cü ildə tanıdığım ilk günü ömrümün bəxtəvər, mübarək günü kimi dəyərləndirirəm. Hər iki musiqişünas şəxsiyyəti, sənətinin və elminin mükəmməl mütəxəssislərini Qazi Universiteti İnformasiya Texnologiyaları Bölümünə başqanlıq etdiyim zaman Əczaçılıq Fakültəsinin dekanı Prof.Dr. Fəthi Şahinin dəvəti ilə təşkil olunmuş konsert mərasimində həmyerlilərimin möhtəşəm ifaları ilə necə qürur hissi keçirməyimi əsla unutmuram. O unudulmaz anlar həyatımın əlamətdar anı kimi qəlbimə həkk olub.

Konsertdə piano arxasına keçib ifaçılıq imkanlarını məharətlə, harmonikləşdirilmiş duyğusal melodiylərin professional təfsirində nəzakətlə yögrulmuş ahəstə səsləndirilmələri ilə sənətkarlığını ustalıqla nümayiş etdirdikdən sonra dinləyicilərin üzlərində heyrətamiz baxışlarla Babək xocamı ayaqüstə necə də möhtəşəm alqışladığılarının şahidiyəm. Səmimiyyətimlə etiraf edirəm ki, bu alicənab bəstəkarın "Sənsiz" və "Xatirə" adlı instrumental əsərlərini dinləyərkən nədənsə erkən yaşlarında vaxtsız itirdiyim, əlim çatmaz, ünüm yetməz olan, sanki uca dağların arxasında naümid qalan əzizlərimin niskilli səsinə-sədasını duyur, mənən ruhları ilə qovuşmaqla bir növü təskinlik tapıram. Heç şübhəsiz bu halı mənə yaşadan Babək müəllimin ecəzkar sənətinin, fantastik bəstəkarlıq qüdrətinin ilahi melodiylərin təzahürü sayəsində xəyalımda ülvilik mücəssəməsi kimi canlanır.

Hörmətli Babək xocamızla bu tanışlıqdan sonra ara sıra konsertlər və təşkil edilmiş bir çox beynəlxalq simpoziumlara qatılmaq üçün İlqar müəllimlə birlikdə Ankaraya hər gəldikləri zaman bir daha eloğlularıyla görüşər, sevincimizi, paylaşardıq.

Səmimiliyi, sadələhvlüyü və təvazökarlığı ilə diqqətimi çəkən Babək müəllim, bəzən söhbət əsnasında mənim indiyənə qədər eşitmədiyim orijinal lətifələr də danışmaqla qəlbimizə fərəhlik gətirirdi. Hiss edirdim ki, heç kimin xətrinə dəyməsin deyə az danışmağa üstünlük verər, bəzi məqamlarda isə mövzuya uyğun yalnız öz fikrini, münasibətini xülasə halında bildirməklə kifayətlənirdi. Çünki Babək müəllimin söhbətlərində mütləq dərin bir mənə, mətləb, müdrikanə fikirlər mövcud idiki bu cəhət onun dərin biligiyyə sahib əsl alimlik xarakterini səciyyələndirirdi.

Özü etiraf etməsə də, qəlbinin gizli guşələrində nədənsə bir qəm, kədər, niskil, nigarançılıq hisslərinin olduğunu da duymuşdum. Üzündəki nəcib təbəssümün arxa qismində gözəgörünməz dərin kədər ovqatı məsgunlaşmışdı.

Qeyd etməliyəm ki, bizim əslimiz, soyumuz Göyçəli Aşıq Eləsgər nəslindəndir. Soyadımız isə “Göyçə mahalı”na, “Göyçə gölü”nə istinad edir. Yeri gəlmişkən bir fikrimi də çatdırmaq istərdim. Bir zamanlar İrəvan mahalı Osmanlı ərazisi olduğunu ziyalı türk insanları tarixi qaynaqlardan bilməkdədirlər. Etiraf etməliyəm ki, Babək müəllimi ilk gördüyüm zaman qeyri-iradi olaraq nədənsə qədim Göyçə mahalında yaşayan ulu babalarım, müqayisə etdim. Üz cizgilərindəki, bu incə bənzərliklərə görə də ailəmizdən biri kimi zənn etdiyim üçün ona xüsusi bir sayqım, hörmət və ehtiramım vardı.

Babək müəllimlə bağlı belə bir gülməçəli xatirəmi də əziz oxucularımla bölüşmək istərdim.

2005-ci ildə professor İlqar Cəmiləoğlu və professor Babək Qurbanovu fortepianoda müşayiət etmək üçün professor Gülər xanım Dəmirova da Qazi universitetində düzənlənən bir konsertə dəvət almışdılar. Mən o illərdə Əczaçılıq fakültəsinin katibi vəzifəsində çalışırdım. Səhər saat 10 radələrində fakültəmizə gəldikləri zaman məşqlərə başladılar. Nəhayət 12.00 radələrində hər üç musiqiçiləri nahar yeməyi üçün Qazi Kültür Mərkəzinə dəvət etdim. Badımcanların ən çox yetişdiyi mövsüm olduğundan Babək müəllim xörəyin içində onu müşahidə etdi. Və bu münasibətlə İlqar müəllimə üz tutub asta səslə *“deyəsən bu gün də ac qalası olduq, ay dayı”* – dedi. Bu üstüörtülü sözdən nəsə bir şey anlamadığım üçün söhbətə müdaxilə edə bilmədim. Yemək prosesində hansı səbəbdənsə iştahsız olduğunu hiss etsəm də, sadəcə bulquru badımcandan birtəhər ayıraraq yeməyə çalışırdı. Mən israrla Babək xocaya başqa xörək sifariş etmək istəsəm də, O, bunu qəbul etmədi. Nəhayət biz fakültəyə qayıdanda Babək hoca əllərini yumaq üçün otaqdan çıxan zaman vaxtı dəyərləndirib İlqar müəllim dedi; *“Bilirsinizmi, Babək xoca xörəyi niyə yemədi?”*. Bu gözlənilməz suala mən: *“yox, bilmirəm”* dedim. İlqar xoca nəhayət mənim üçün qaranlıq olan bu məsələyə aydınlıq gətirdi. *“Babək müəllimin iki şeydən xoşu gəlmir. Biri badımcan, digəri də xamsı. Hər ikisindən zəhləsi gedir, heç görməyə gözü yoxdur”*- dedim. Babək müəllim masa arxasında mənə dedi ki, *“Əzrurumdan uçaqla Ankaraya gəldik, bu badımcan görəsən hansı texnika ilə gəlib Qazi universitetində bizi tapıb? Bu badımcanın əlindən heç gizlənmə bilmirəm, ay dayı”*. Çarəsiz qalıb bu suala qısaca cavab vermək məcburiyyətində olduğumu hiss etdim: *“Ay dayı biz uçaqla gəldik, badımcan isə sürəti daha çox olan raketa ilə gəlib bizi burda qarşılayıb”*- deyə “təskinlik” verdim. Bu əhvalata gülməyə başladığımız anda Babək müəllim də gəldi. Nəyə güldüyümüzü biləndə sirin gizli olmadığını anlayıb bu məsələni səmimiyyətlə özü də etiraf etdi.

Babək Osmanlıoğlu Qurbanov. Bu mübarək ad, bu müqəddəs soyad.

O, əbədilik və insanlıq elminin ülvilik, qüdsiyyət fəzilətlərinə malik olan nadir təbiətində, rəftarında, elmində, pedaqoji fəaliyyətində daima ədəb-ərkan, əxlaq, insan sevgisini yaşatmış şəxsiyyətin ali dərəcəsinin simvolu olmaqla bəhəm, öz şəxsində Türkiyə ilə Azərbaycan arasında dostluğun, qardaşlığın sülpərvər elçisi idi.

Azərbaycanın musiqişünaslıq, estetik və fəlsəfə elminə şərəf-şan bəxş etmiş, səmimiyyətlə bələnməmiş nurlu çöhrəsində doğru-dürüstlüyün, insanlığın müqəddəslik əlamətlərini seyr

etməklə hüzur tapdığım ali varlıq; “Əsrəfi-məxluqat” Babək Osmanoğlu Qurbanov. Azərbaycan kultürünün mədəniyyət və incəsənətin canlı ensiklopedik bilgili nümayəndəsi, şair təbiətli-filosof, dərin mənalı melodiyların bəstəkarı, professional musiqi xadimi, qədim “Odlar diyarı” adlanan ana Vətənimizin böyük ustadı. Bu bəxtəvər insan 1992-ci ildən Türkiyə Cumhuriyyətində çalışmaq məramı ilə dəvət aldıqdan sonra ömrünün sonrakı illərini təmənnasız olaraq türk çocuklarının fəlsəfə, etika, musiqinin fərqli sahəsində daha da inkişaf etməsi naminə bilik bacarığını, təcrübəsini heç əksik etmədi. Öncə Atatürk Universitetində, daha sonra da Qaziantep universitetində bu xoşməramlı missiyasını tələbələrinə öyrətməklə böyük nailiyyətlər əldə etdi. Və bu minvalla 33 aspiranta elmi rəhbərliyini uğurla nəticələndirə bildi. Elmi məqalələr yazdı, musiqişünaslığa və fəlsəfəyə dair fərqli mövzularda 50-dən artıq kitablar yayımlatmaqla və müxtəlif beynəlxalq konqreslərə, sımpoziumlara aktual mövzulardakı məruzələri ilə Anadolu elm cameəsində səsini-sədasını duyurdu.

Bundan əlavə; Babək Qurbanovla birlikdə eyni yolun yolçusu, eyni məramla yaşayan, yuvasının qapısını taybatay açan elm adamı, qiymətli sənətkar İlqar İmamverdiyev xocama, həyat yoldaşı Şəkər xanıma, övladları Əli və Firuzəyə, Babək müəllimə göstərdikləri təmənnasız xidmət üçün onlara dərin təşəkkürümü bildirirəm.

Babək Qurbanov və İlqar İmamverdiyev kimi iki həqiqi dosd, qardaş timsallı iki şəxsiyyəti tanımaqdan və onlarla keçirdiyim qiymətli və unudulmaz anları xatırlayaraq xəyallara dalıram.

İlqar müəllim! Babək müəllimin 85 yubiley ili üçün bu kitabı hazırlayaraq ülvi xatirələrlə bizləri tanış etdiyiniz üçün Sizə çox təşəkkür edirəm. Ailənizlə və sevdiklərinizlə birlikdə uzun ömür can sağlığı arzulayıram. Yaxşiki varsan İlqar müəllim.

Əvəz oluna bilməyən müstəsna insanlardan biri kimi tanınmasından iftixar etdiyim görkəmli alim və fəlsəfə elmləri doktoru Professor Babək Qurbanova Allahdan rəhmət diləyirəm. Məkanı cənnət, ruhu şad olsun.

* 17 *

Şəkil № 267. Şəhər Atmaca (Zəngilanlı)
Sənətsünaslıq namizədi, Dosent,
Qəhrəmanmaraş Sütçü İmam Universiteti,
Gözəl sənətlər fakültəsi musiqi bölümü, dekan yardımcısı

«Sənət dahisi, elm fanatiki: Babək Qurbanov. Dövlətlərin mədəniyyəti, incəsənəti, ədəbiyyatı onların yetişdirdiyi sənətkarların fantaziyası, ürəyi, biliyi alıntəri ilə ərsəyə gələn möhtəşəm əsərlərini ağır maliyyə vəsaiti ilə ucaldılmış abidələr kimi dəyərləndirirəm. Bu sənətkarlar yaşadıkları müddətdə lazımi dəyəri görməsələr də, dünyalarını dəyişdikdən sonra Vətəni, xalqı üçün etdikləri savab əməlləri, xidmətləri ilə meydana çıxmağa başladı. Babək Qurbanov istər Azərbaycanda, istərsə də Türkiyədə Ərzurum Atatürk Universitetində və Qaziantep Universitetində musiqi və estetika mövzusunda oxuduğu mühazirələrlə minlərlə tələbə, onlarla magistr və doktorant yetişdirmiş xalqımızın iftixar etdiyi əsl elm xadimi idi. 2017-ci ilində 25-29 aprel tarixində Niğdə Ömər Xalisdəmir Universitetində keçirilən “TV Uluslararası Türk Dünyası araşdırmaları simpoziumu”nda Babək müəllimlə daha yaxından tanış olmaq fürsəti əldə etdiyim üçün özümü bəxtəvər hiss edirəm. Çox yardımsevər, gülərlüz

və sevgi dolu ruha, saf qəlbə sahib əsl pedaqoq olduğunu deyə bilərəm. Dəyərli müəllimim professor Babək Qurbanovun yoxluğunu hər zaman qəlbimdə hiss etməkdəyəm. Allah rəhmət eləsin, məkanı cənnət olsun».

* 18 *

Şəkil № 268. Mübariz Əliyev
Sənətsünəslıq üzrə fəlsəfə doktoru,
Azərbaycan Milli Konservatoriyasının dosenti

Unudulmaz insan Babək Qurbanov

«1989-cu ilin yaz aylarının birində Bakı Musiqi Akademiyasının binasına daxil olurdum. Bu anda İlqar müəllim mənə tərəf gələrək, mənə bir gözəl insanla tanış etmək istədiyini bildirdi. Beləcə, Osmanoğlu Babək müəllimlə tanış oldum. Bu görüşümüzü dəyərləndirib İlqar müəllim dedi ki, *“Babək müəllim sinfə qalxaq, Mübariz sizin üçün bir neçə klassik aşiq havası çalıb oxusun”*. Bu zaman sazı götürdüm. Sazda çalıb-oxumağım Babək müəllimin çox xoşuna gəldi və İlqar müəllimə dedi ki, *“Mübarizin səsinə, tembrinə və ifasını çox bəyəndim. Ona bu sahədə hər cür dəstək olmağa hazırım”*. Babək müəllimin yüksək insani keyfiyyətlərinin və musiqiyə, saza-sözə dəyər verən insanlardan biri olduğunun fərqi vardı.

Azərbaycan ədəbi-elmi sahəsinin inkişafında özünəməxsus rolu və mövqeyi olan fəlsəfə elmləri doktoru, professor Babək Qurbanov cəmiyyətimizə böyük töhfələr vermişdir. Babək müəllim ziyalı şəxsiyyət, bəstəkar, musiqişünas, pedaqoq, alim, ictimai xadim kimi xalqımızın qəlbində həmişə yaşayacaqdır.

2009-cu ildə Ərzurum Atatürk Universitetində iştirak etdiyim simpoziumda Babək müəllimlə görüşdük. Aşiq sənətinin inkişafı haqqında fikir mübadiləsi apardıq. Babək Qurbanov İlqar İmamverdiyevlə həmmüəllif olduğu bir çox sayda aşiq musiqisinə aid dərs vəsaitlərini, not əsərlərini çap etmişlər. Bu vəsaitlər bugün Azərbaycan Milli Konservatoriyasında, kollec və musiqi məktəblərində gənc ifaçıların musiqi mədəniyyətinin inkişafına xidmət etməkdədir.

Musiqi estetikası üzrə fəlsəfə elmləri doktoru, SSRİ və Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının üzvü, 700 məqalənin 53 kitabın müəllifi olmuş, Xalq Şairimiz Osman Sarıvəllinin professor övladı, Azərbaycanın fəxri, iftixarı Babək Qurbanov təmənnəsiz, qarşılıq gözləmədən tanıdığı və tanımadığı insanlara daima dəstək olmağı özünə mənəvi borc bilməklə şərəfli bir ömür yaşamışdır. Əsl haqq adamı idi. Bu cür insani keyfiyyətlər hər adama nəsis olmur. Babək müəllimin haqqında nə qədər yazsaq azdır. Odur ki, illər keçəcək, tarixlər dolanacaq və unudulmaz insan kimi tarixin salnaməsinə çevriləcəkdir.»

* 19 *

Şəkil № 269. İlham Əsgəroğlu
Opera sənətcisi və Saz ifaçısı.

«Beynəlxalq səviyyəli elm xadimimiz, Türk dünyasına xidmət mükafatçısı, 53 elmi monoqrafiyaların və 700-ə yaxın aktual məqələlərin müəllifi, musiqi estetikası üzrə Fəlsəfə Elmləri Doktoru, professor, 1978-ci ildən SSRİ və 1991-ci ildən Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının üzvü Babək Qurbanov haqqında olan ülvü xatirələrim yada düşdükcə ötən günlərə hesyflənməklə bir anlıq kövrək hisslər keçirirəm.

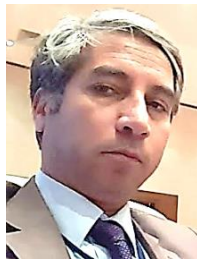
Mən Babək müəllimi 1988-dən Azərbaycan Dövlət İncəsənət Universitetində Azərbaycanın Xalq Artisti Mobil Əmədovun sinfində vokal təhsili alarkən yaxından tanımışam... Daha sonra Üzeyir Hacıbəyli adına Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında, bir çox tədbirlərdə də iştirak etmişdik... Babək müəllim Qazax elindən xalq şairimiz Osman Sarıvəlli ocağından pərvəriş tapmış uluslararası elm cəmiyyətində möhtəşəm əsərləri ilə beynəlxalq arenada səs-səda salmış ictimai xadim, Azərbaycan ziyalılığının timsalı, mükəmməl musiqişünas, kamil bəstəkar, nəci bəstəkar, nəcib təbiətli insan, aranjimançı, pianoçu, peşəkar bir ifaçı olaraq, hətta müdrik bir şəxsiyyət kimi xatirəmdə yaşamaqdadır.

Bir zamanlar 1992-1994-cü illərdə Ərzurum Atatürk Universitetində olan konsertlərdə Professor Əli Kafkasyalı ilə, Professor Babək müəllimlə, saz və tar sənətinin məşhur ustası professor İlqar İmamverdiyevlə birgə müxtəlif məramla düzənlənmiş tədbirlərdə konsert çıxışlarımız uğurlu olmuşdu. Daha sonra Babək müəllim Gaziantep Universitetində pedaqoji xidmətini ömrünün sonunadək uğurla davam etdirib bir çox uluslararası simpoziumlarda aktual mövzulardakı məqalələri ilə iştirak edib musiqi-estetika elminə zənginlik qataraq Azərbaycan mədəniyyətini ən yüksək səviyyədə layiqincə təmsil edərək Ana Vətənimizin adına şərəf-şan qazandırdı. Yay tətillərində Azərbaycana, Bakıya, ata ocağı Qazağa, 2-ci Şıxlıya qonaq gələrkən tez-tez xəbərləşər, telefonla da olsa hal-əhvalını xəbər alardım. Bir zamanlar SSRİ Xalq artisti Lütfiyar İmanovdan (2 il), Azərbaycanın Xalq Artisti Mobil Əmədovdan (2 il), daha sonra SSRİ Xalq Artisti Nodar Anquladzedən vokal sənətinin sirlərini öyrənmək məramı ilə bir müddət Gürcüstanda dərs almağım Babək müəllimi məmnun etmişdi. Bu səbəblə də ali təhsilimdəki professional səviyyəmi və vokal sənətindəki imkanlarımı nəzərə alıb xüsusi qayğı ilə mənə yanaşar, bəstələdiyi yeni vokal əsərlərini yüksək səviyyədə oxumağım üçün dəyərli tövsiyələrini heç əsirgəməzdi.

Cox təəssüf ki, amansız ölüm Babək müəllimi həyatdan tez apardı... İndi də ustadsız pərişan halda qalmağımın, mənə doğru yol göstərənimin xiffətini çəkməkdəyəm. Çox arzularım, ülvü xəyallarım gerçəkləşmədən Babək müəllimlə birlikdə 28 mart 2019-cu il tarixində qəlbimdəki məzara gömüldü.

Babək müəllim həyatda insanlıq adına xoşməramla onu yaxından tanıyanların könül dünyasında ülvü iz buraxan, ensiklopedik bilgili ən gözəl əxlaqə malik nəci bəstəkar və mənəviyyatımızı ədəb-ərkanı, təmənnaşız rəftarı, insanlıq elminin əlası olaraq zənginləşdirən əməlisaleh, pak əməlləri ilə qəlbimizdə hər zaman əbədi yaşayacaqdır... Aşiq Veysəlin misrasına bir qədər düzəliş edib deyirəm: *“Dostlar səni unudarmı?”* Ruhun sad, Məkanın cənnət olsun ay qağa... Amin...»

* 20 *

Şəkil № 270. *Dos. Dr. Nəbi Azəroğlu*
Erciyes Universiteti, Ədəbiyyat Fakültəsi, Türk Xalq Bilimi Bölümü.

«Sarıvəlli ailəsinin Azərbaycan Türkləri arasında xüsusi bir yeri vardır. Osman Sarıvəlli yalnız özü deyil, xalq üçün, millət üçün yetişdirdiyi ziyalı övladlarıyla da Azərbaycan mədəniyyətini dünyaya tanıtmada əməyi, xidməti böyük olmuşdur. Sarıvəlli ailəsi yalnız Quzey Azərbaycan deyil, Güney Azərbaycanda da kültürel çalışmalarıyla böyük təsir buraxmışdır. Bu yönüylə Güney Azərbaycan Türkləri Osman qağamıza minnətdardır.

Babək Qurbanov, Sarıvəlli ailəsindən aldığı təlim-tərbiyə ilə fərqli bir şəxsiyyət kimi elm aləmində ad-san qazanmışdır. Onun elmi şəxsiyyəti ilə bahəm yaradıcılığı və çalışmaları Azərbaycan mədəniyyəti sahəsində müstəsna bir yerə sahib olduğu bilinməkdədir. Soylu bir ailədən gələn atası Osman Sarıvəllidən aldığı bilgi və təcrübə günümüzdə hər elm adamına nəsib olmaz. Onun mülayim kişiliği, yumuşaq səs tonu və qəlbəyatımlı tembrə malik ifadələri hər dinləyəni özünə cəzb edən bir xüsusiyyəti vardı. Xoş təbəssümü, nurlu üzü hər insanı özünə cəlbədən bir cazibə qüvvəsi kimi insanı o anda əfsunlayırdı.

Yazıları və aktual elmi məqalələriylə daha öncədən tanışlığım olsa da, 2016 ilində ilk dəfə onu yaxından görüb feyzini almaq şərəfi mənə nəsib oldu. Onun yanında hər zamanki dostu Prof. Dr. İlqar İmamverdi vardı. Bu ayrılmaz ikili dost, Türkiyədə Azərbaycan Türk kültürünü tanıtmada böyük işlər görmüşlər. 2017-ci ilin 28 aprel günündə Niğdə Ömər Xalisdəmir universitetində düzənlənmiş “IV Uluslararası Türk Dünyası araşdırmaları simpoziumu”nda qarşılaşdığım Babək müəllim, mərd kişiliği və insani xarakteriyə həqiqi bir pedaqoq, örnək alabiləcək ziyalılıq mücəssəmsi idi. Xoşbəxtliyim onda oldu ki, bizim ailəmizi ziyarət etməklə verdiyi xeyir-dualar müşayiəti ilə (*bir cüt övladım dünyaya gəldi*), İlqar müəllimin tarının və sazının ecazkar sədalarında xanəgahımızı ülvə anlarla daha da şərəfləndirməsi ömrümə yazılacaq bir gün oldu.

Babək müəllimin ulvi bir ailəyə sahib olması, babası Osman Sarıvəllidən aldığı ilham da kəsinliklə onun ali ruhlu bir şəxsiyyətə çevirmişdir. 1984 ilindən bəri tanıdığı can dostu Prof. Dr. İlqar İmamverdiyev ilə birlikdə 20 ilə yaxın bərabər Türkiyədə xidmət etmələri bu iki ulu şəxsiyyəti hər zaman mötəbər elmi tədbirlərdə bir yerdə görünməsi mənim nəzərimdə “*əkiz elm xadimi*” kimi tanınmışdı. İlqar müəllim və Babək müəllim yalnız bilim insanı olaraq deyil, kişilikləriylə də uzun müddət Türkiyədə Azərbaycan Türklərinin nümayəndəsi kimi Azərbaycan Türk kültürünün elçiləri olmuşlar. Bu baxımdan onları tanıyan hər kəs ulu şəxsiyyətlərinə baş əymişdir.

Babək müəllim də atası Osman Sarıvəlli kimi milli geniş məfkurəyə sahib əsl elm adamıydı. Nurlu çöhrəsində Osman Sarıvəllini və onun poeziyasının munisliyini və saflığını görmək mümkündür. Deryalar kimi mənalı baxışındakı dərinlik, nurani üz ifadəsi, rəftarındakı təvazökarlıq kimi bir çox insani cəhətlər Osmanoglu Babək müəllimdən ruhuma, hafizəmə həkk olunan ülvə xatirələrimdəndir.»

Şəkil № 271. Prof. Dr. Babək Qurbanov, Dos. Dr. Nəbi Kobotarian, Prof. Dr. İlqar Cəmiloglu. Ömər Xalisdəmir Universitetində düzənlənmiş “IV Beynəlxalq Türk Dünyası Araşdırmaları Simpoziumu”. 26-28 Aprel 2017-ci il / Niğdə

* 21 *

Şəkil № 272. *Murat Kamil İnanıcı*
Sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru,
Ərzurum Atatürk Universiteti, Kazım Qarabəkir Eğitim fakultəsi

«Əziz müəllimim İlqar Cəmiləoğlu İmamverdi mənim üçün də çox qiymətli olan, bir zamanlar mənə dərs demiş Prof.Dr. Babək Qurbanovun xatirəsinə hazırlanacaq anım məqalələrinin çəm olduğu kitabında fikirlərimi bildirməyimi xahiş edəndə mən fərəh hissi keçirdim. Babək müəllimi necə anlatmaq olar sualına bir cümlə ilə belə cavab verərdim. Babək xocanın elm və sənət həyatının əhatə dairəsi o qədər geniş və əhatəlidir ki, izahatlarla dolu çox səhifələrin yazılmasını tələb edir. Bununla belə, Babək müəllimi həm mütəfəkir, sənət adamı, həm də elm xadimi kimi bir neçə sənət alanının (*filosof, estetikçi, musiqişünas, folklorçu, bəstəkar, skripka müəllimi, fortepiano ifaçısı, nəzəriyyəçi*) bilicisi kimi yüksək bir mövqeyə sahib olan mükəmməl şəxsiyyəti ilə qürur duyub, qıbtə etdiyim əsl pedaqoqdur.

Babək xoca ilə tanışlığımız Ərzurum Atatürk Universitetinin musiqi təhsili bakalavr proqramında tələbə kimi başladığım 2000-ci ilə təsadüf edir. Müəllimimiz “estetik” dərində tələbələrinə hər dəfə dəyərli bilgiler verməsi ilə diqqətimizi çəkirdi. Tədris etdiyi dərindən mövzunu tələbələrinə əhatəli tərzdə, keyfiyyətlə, həm də professionallıqla mənasını izah edərək öyrədə bilməsi bizim bu elmə marağımızı daima artırırdı. Eyni zamanda, dərs prosesində bizə ata şəfqəti ilə yanaşaraq hər birimizə səmimi diqqət göstərməsini gündəlik həyatda həmişə hiss etmişik. Bakalavr təhsil ilini tamamlamadan əvvəl Babək müəllimin mənim heç vaxt unuda bilməyəcəyim böyük dəstəyini və diqqətini unuda bilmirəm. Bu yardımı ilə də həyatım boyu ən əziz bir xatirə ilə bu gün də anmaqdayam.

Babək müəllimlə bağlı unuda bilmədiyim çox xatirələrim var. Mənim üçün ən yadda qalanı Ərzurumun xəfif dərəcədə soyuq bir günündə universitet kampüsündə birgə gəzərkən məni tanımayan digər müəllimlərin kim olduğum barədə xocama suallar verdikləri zaman qısaca olaraq “oğlum” deyər cavab verməklə kifayətlənərdi. Mənim nöqtəyi-nəzərimcə bu vəziyyət “müəllim-şagird” münasibətindən daha çox “ata-oğul” yaxınlığının göstərgəsi idi. Daha çox xidmət göstərərək musiqişünaslıq sahəsində bizim inkişafımıza böyük töhfə vermək imkanı olsa da nəyazıqki, Ərzurumdan erkən ayrılmağı bizim üçün məyusedici hal idi. Atatürk Universitetindən nəql olunub Qaziantep Universiteti Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasında çalışdığı dövənlərdə də təbii ki, müəllimimizlə ünsiyyətimiz yenə də davam etdi. Ancaq Babək müəllimlə bir şəhərdə yaşamağın dadından, imtiyazından məhrum olmaq mənim üçün kədərli idi. Çünki zəngin bilgilərinə yenə də ehtiyacım olduğunu hər zaman hiss edirdim. Sevinirəm ki, Babək xoca ilə yollarımız kəsişdi və onunla yaxından tanış olmaq şansım oldu. Nurlar içində yat əzizim Babək müəllim. Məkanın cənnət olsun qiymətli ustadım».

* 22 *

Şəkil № 273. *Gültəkin Şener*
Sənətsünaslıq namizədi, Dosent
Samsun Ondoqquz May Universiteti,
Dövlət konservatoriyasının, Türk musiqi bölümü

«Babək Qurbanov Sovet dövründə Azərbaycanın önəmli musiqi məktəblərində, xüsusilə də Üzeyir Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasında təhsil almış, çox sayda tələbələr yetişdirmiş, hətta, Moskvada musiqi estetikası üzrə doktorluq dissertasiyasını müdafiə edərək elmi ad və professorluq dərəcəsi almış, milli və beynəlxalq arenada nəzərəçarpacaq mühüm tədqiqat əsərləri yazmış, bəstəkarlıq qabiliyyətinə sahib, ittifaq əhəmiyyətli tanınmış musiqişünas alimdir. Biz musiqi pedaqoqu kimi Babək Qurbanovu, skripka müəllimi kimi, hətta, orkestr dirijoru olaraq da tanıyırdıq. Babək Qurbanovun Azərbaycan və Türk folklor musiqisini də professional səviyyədə aranjiman etdiyinin də şahidiyik».

Şəkil № 274. Professor Babək Qurbanov və Dosent Dr. Gültəkin Şener

* 23 *

Şəkil № 275. *Sənətsünaslıq namizədi, Məhəmməd Əliyev.*
Qaziantep Universiteti, Gözəl Sənətlər fakültəsi

«Prof. Dr. Babək Qurbanovla 2011-ci ildə Qaziantep Universitetində tanış olmuşuq. O, təvazökar xasiyyəti ilə ilk baxışdan tanış olduğu insanlarda xoş təəssüratlar buraxıb. Deyə bilərəm ki, bu ziyalılıq nümunəsi, indiyə qədər gördüyüm ən keyfiyyətli intellektual biliyə sahib zəkali bir insan idi. O, əllidən artıq kitab və yüzlərlə elmi məqalələr yazıb. Yazı dili aydın, səlist olduğu qədər, zəngin və peşəkar idi ki, oxuyarkən heyrtlənməmək mümkün deyildi. Bu gün təəssüf ki, aramızda yoxdu. Hərdən yadıma düşəndə darıxıram, kədərlənirəm,

qəmlənirəm. Məkanın cənnət olsun möhtərəm insan. Allah rəhmət eləsin qiymətli Babək müəllim. Hər zaman nurlu xatirən ürəyimizdə daima yaşayacaq ey nəcib insan»

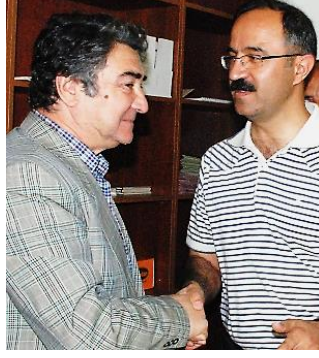
Şəkil № 276. Babək Qurbanovun son portretini çəkmiş Məhəmməd Əliyevə təşəkkür üçün Qaziantep Universitetinin rəssamlıq emalxanasını ziyarət edərkən. 18 may 2018

* 24 *

Şəkil № 277. Savaş Ekici
Sənətşünaslıq namizədi, dosent
TMDK-nın bağlama müəllimi

«Prof. Dr. Babək Qurbanovla 2009-cu ilin əvvəlində tanış olduq. Gaziantep Konservatoriyasının rəhbərliyində olduğumuz o illərdə, xüsusən də Azərbaycanla; “Bir millət, iki dövlət” anlayışının daha da gücləndirilməsində həm Babək xoca, həm İlqar xoca, həm də Qaspiralı İsmayılın “Dildə, işdə və fikirdə birlik” devizi ilə çalışmamız həm təşkilati, həm də təhsil baxımından çox məhsuldar nəticələr əldə etməyimizə şərait yaratdı. Bundan əlavə, zaman keçdikcə Babək xocanın bizimlə çalışdığı dövərdə konservatoriyada elmi yaradıcılıq sahəsində göstərdiyi səylər, təqdirəşayan xidmətlər, bir çox müəllimlərlə olduğu kimi mənimlə də təmənnasız dostluğu, səmimiyyəti olmaq şərti ilə elmi biliklərini bölüşməsi, atalıq münasibəti heç vaxt unudulmayacaq. Namizədlilik dissertasiyam zamanı elmi rəhbərimin qiymətli tövsiyyələri də mənim üçün çox önəmli idi. Ölümünün 5-ci ildönümündə unudulmaz alim, böyük insan Babək Osmanoglu Qurbanovu rəhmətlə yad edirəm. Ruhu şad olsun...»

Şəkil № 278. Sənətsünaslıq namizədi Savaş Ekici, elmi rəhbərini, Prof.Dr. Babək Qurbanovu 70 yaş münasibəti ilə təbrik edərkən. 9 iyun 2009

* 25 *

Şəkil № 279. Müzəffər Uslu
Gaziantep Universiteti Türk Musiqisi Dövlət
Konservatoriyasının müəllimi

«Ud dərşinin tədrisi üçün Qaziantep Konservatoriyasında Babək müəllimin sinifinin önündən keçərkən hər zaman bir-birimizlə səmimi görüşüb salamlışırdıq. Amma onun nə qədər elmlə dolu, həm də zəngin təcrübəyə malik bəstəkar, musiqiçi-ədəbiyatsünas alim olmaqla yanaşı, həm də bacarıqlı bir insan olduğunu, azərbaycanlı bir şairin (*Vasəh Şabranlıının "Dirilik və zaman"*) şeirlərini türk dilinə birlikdə tərcümə etdiyimiz zaman ilk dəfə daha yaxından tanıdım. Babək müəllim ədəbiyyata həvəsim olduğunu və müxtəlif mövzularda şeirlər yazdığını nəzərə alıb tərcümə işini məhz mənə birlikdə etmək istəyirdi. Təbii ki, mən də böyük həvəslə bu işə razılıq verdim. Səmimiyyətimlə etiraf etməliyəm ki, Babək müəllimi ilk dəfə tərcümə prosesində özüm üçün kəşf etdim.

Babək müəllim elmlə zəngin olan dop-dolu bir şəxsiyyət kimi xatirimdə qalıb. Bilirsiniz, sümbülün başaq qismi boş olanda başı dik olar. Tədricən buğda əmələ gəlib olgunlaşarkən isə ağırlaşdığı üçün başını aşağı əyir. Bu təvazökarlıq Babək müəllimin şəxsiyyətinə, xarakterinə, xasiyyətinə, məsləyinə, sənətinə də sirayət edib. O, musiqi alətlərində xüsusən skripkada, fortepianoda çox gözəl ifa edirdi. Yəni həm şəxsi həyatında, həm də ictimai həyatında təcrübəli bir şəxs kimi, onun həqiqi bir alim kimi zənginliyini görmək mümkün idi. Son dərəcə təvazökar, gülərüzlü, xətiri-hörməti əziz olan, qədirşünas, əfəndi bir insan idi. Öz övladı, nəvəsi yaşında olan gəncləri, tələbələri görəndə belə ona son dərəcə səmimiyyətlə nəvəziş göstərib, qayğı ilə yanaşa bilən çox dəyərli bir müəllim, hər zaman hörmətini saxladığım böyüyümüz, ağsaqqalımız, ağabəyimiz idi».

Şəkil № 280. (sağdan sola) Prof.Dr. Babək Qurbanov, Müzəffər Uslu 2016-cı ildə Gaziantep Universiteti TMDK – da məzuniyyət törənindən xatirə şəkli

* 26 *

Şəkil № 281. *Mehmet Əmin Bəyazçığək*
Gaziantep Konservatoriyasının skripka müəllimi

«İllər əvvəl universitetimizin dekanı olan Hikmət Çerkan çox gözəl bir cümlə işlətməmişdi. İnsanı-insan edən dörd ayaq var. Bunlar inanc, sosiallaşma, sənət və elmdir. Professor Babək müəllimlə tanışlığımız bizim üçün böyük qazanc olduğu üçün özümü bəxtəvər hesab edirəm. Babək Qurbanov təvazökarlığı, duruşu, dürüstlüyü, əxlaqı, sənəti ilə bütövləşmiş nümunəvi bir pedaqoq idi. Biraz öncə qeyd etdiyimiz kimi, insanı əsl insan edən dörd ünsür, yəni dörd təməl ayaq hamısı Babək müəllimin şəxsiyyətində, elmində, rəftarında cəm olmuşdu. Rəhmətlik çox gözəl, bəyəfəndi bir insan idi. Müsəit olduğu zaman bir yerdə söhbətlər edər, fikirlərimizi paylaşardıq. Hətta, bir neçə dəfə konsertlərimizdə bərabər iştirak edərdik.

Allah qəni-qəni rəhmət eləsin, məkanı cənnət olsun, böyük ustadımızın. Nurlu xatirəsi qəlbimizdə, təxəyyülümüzdə yaşamaqdadır».

Şəkil № 282. *(sağdan sola)* Mehmed Emin Bəyazçığək, Prof. Dr. Babək Qurbanovu ad günü münasibəti ilə təbrik edərkən.

* 27 *

Şəkil № 283. *Hasan Tipi*
Gaziantep Üniversitesi TMDK

«Prof. Dr. Babək Qurbanov həyatımda tanıdığım ən qiymətli insanlardan biri idi. Onu dəyərli edən əxlaqı və elmi keyfiyyətləri idi. Onun həqiqətən də yetkin insan olduğunu ilk dəfə 2009-cu ildə anam Həsən qızı Fikrətin vəfatı ilə bağlı başsağlığı vermək üçün kabinetimə

gələndə anladım. Onunla ziyarətə gələnlərdən biri məndən soruşdu ki, sənın anan qoca idi? Soruşanda Babək müəllim bu suala cavab vermək məqsədi ilə söhbətə müdaxilə edib həmişəki kimi təmkinlə dedi: “Yaşından asılı olmayaraq, analar müqəddəsdır”. Bu məntiqli cavab mənim üçün onun nə qədər müdrık bir insan olduğunun kiçik göstərgəsi idi. Bu dünyada yaxşı işlər gördü. Qəlbimizdə ülvı hisslərlə unudulmaz insanlıq izi saldı və Haqq dərğahına getdi. Bütün gözəlliklərin axırətdə Onunla olmasını diləyirəm. Qəbri nurla dolsun, məkanı cənnət olsun».

Şəkil № 284. Əziz məsləkdaşlarımdan necə ayrılıım? (soldan sağa) 1.Prof.Dr. Babək Qurbanov, 2.Yenal Çalkam 3. Hasan Tipi Qaun TMDK – 2018

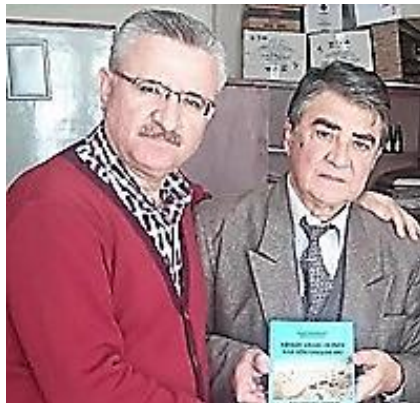
* 28 *

Şəkil № 285. Hakan Tatyüz
Sənətşünaslıq namizədi
Gaziantep Universiteti TMDK

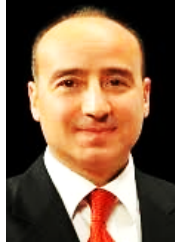
«O, filosofdur..., O, əsl nəcabətli insandır. O, elm aləmində xalqımız üçün töhfə etdiyi çox sayda mükəmməl əsərləri ilə əsl ziyalı, nəhəng şəxsiyyət, dəyərlı tövsiyələri ilə müdrık bir ağsaqqaldır... O, sənətkardır... O, könül adamıdır... O, bir Atadır... O, bir bəstəkardır, O, bir musiqişünasdır, O, həqiqi bir pedaqoqdur yetirmələrinin nəzərində...

Siz bu dünyada nadir insanlardan biri idiniz unudulmaz Babək xoca. Sizi yaxından tanıdığım üçün xoşbəxtəm. Sizi rəhmət və şükranı duyğularımlla xatırlayırım, elmi rəhbərliyini məndən əsirgəməyən əzizim Babək müəllimim»

Şəkil № 286. Prof.Dr. Babək Qurbanov yeni yayımlanmış kitabını, keçmiş aspirantı Dr. Hakan Tatyüzə təqdim edərkən / 2017

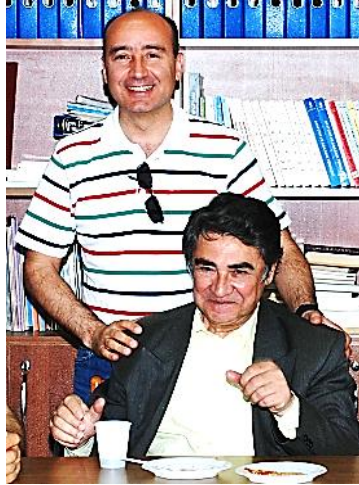
* 29 *

Şəkil № 287. Yaşar Seçkin
Təməl Bilimlər Bölümü. Gaziantep Universiteti TMDK

«Mən fəxr edirəm ki, əziz Babək müəllimimizi tanımışam və onunla bir qurumda çalışmışam. O, konservatoriyamız üçün bir şans idi. Amma biz onu belə erkən itirməyin kədərini dərindən hiss etdik. O, sevgi dolu, müdrik və bir ata rəftarı, ustad nəvazişi ilə müəllimlərimizin idealına çevrildi. Onunla hər dəfə görüşəndə qısa da olsa mənimlə almanca söhbət edər, Almaniya da yaşadığımız müddətdə gördüyümüz işlərdən danışardıq.

Babək müəllimimizin alicənab təbiəti və müdrik şəxsiyyəti ilə yanaşı, yumor hissi də var idi və adam darıxmadan saatlarla söhbət edə bilirdi. Onunla hər söhbətdən sonra özümü sanki dərin mənalı bir kitab oxumuş kimi hiss edirdim. O, musiqi istedadı, biliyi, müdrik fikirləri və zəngin həyat təcrübəsi ilə həqiqətən əvəzsiz bir insan, müdrik şəxsiyyət idi. Bir sözlə, onun haqqında deyəcəklərimiz çox bəsitdir. Allahdan rəhmət diləyirəm, məkanı cənnət olsun.»

Şəkil № 288. Yaşar Seçkin Prof.Dr. Babək Qurbanovu ad günü münasibəti ilə təbrik edərkən.

* 30 *

Şəkil № 289. Ersin Yıldırımər
Gaziantep Konservatoriyasının müdir müavini

«2007-ci ildə tələbə kimi Qaziantep Universiteti Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasına daxil olduğum 2009-cu ilin bir mübarək gündə Prof. Dr. Babək Qurbanovla görüşüb tanış olmaq şərəfi mənə nəsb olundu. Gaziantep Konservatoriyasında çalışdığı müddətdə mənim hər zaman ilham aldığım, sənət yoluma nur saçan, elm yönündə

doğru istiqamət göstərən xocalarımdan biri idi Babək Osmanoğlu. Babək müəllim həm tələbə, həm də həmkar, məsləkdaş kimi bir qurumda birlikdə işləmək imkanı qazandığım nadir şəxsiyyətlərdən olub. Tələbəlik illərində “sənət fəlsəfəsi” və “estetika” fənnindən dərslər aldığım günləri heç unutmuram. Dərs saatında Babək müəllimin iştirakı ilə “Pianoçu” filmi araşdırıb təhlil etməyimiz mənim üçün unudulmaz xatirələrimdəndir. Babək müəllimin estetikası həyatının mərkəzinə qoymuş gözəl, əxlaqı saf, amalı pak, əqidəli elm xadimi, nəcabətli insan olub. Bir gün xəstəxana yolundan Konservatoriyaya gələrkən Babək müəllim maşını ilə önümdə olduğunu anladım. O qədər estetik zövq verən bir sürücü idi ki... Mən heyranlıqla izlədim... Kaş ki, yenidən baxa biləydim... Kaş o gözəl xatirələr bir daha gerçək olaydı. Babək müəllimlə bağlı xatirələrim çoxdur. Ruhun şad, məkanın cənnət olsun unudulmaz Babək müəllimim».

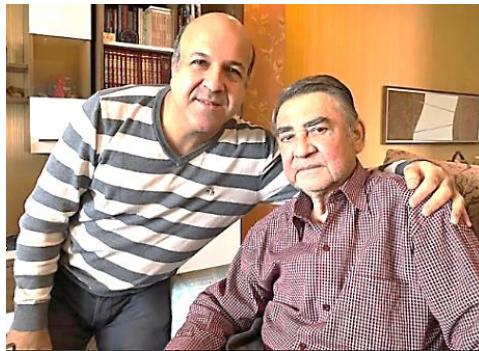
* 31 *

Şəkil № 290. Atik Sahil

*Balığəsir Bələdiyyə Konservatoriyasının şöbə müdiri
Sənətsünaslıq namizədi*

«Babək Qurbanovun həyatı və əldə etdiyi nailiyyətlər həqiqətən də heyranedicidir. Onun sənət sahəsində bu qədər geniş istedadı və zəngin biliyə malik olması təqdirəlayiqdir. Bundan əlavə, onun tələbələri maarifləndirmək və məsləhət verməklə gələcək nəsillərə böyük töhfə verməsi sahəsindəki xoşməramlı xidmətlər çox böyükdür. Azərbaycan musiqisini, ədəbiyyatını, təsviri sənətini dünyaya tanıdan əsl alim idi Babək müəllim. Onun kimi nümunəvi insanların olması sənət aləminə, cəmiyyətə böyük zənginlik qatıb. Çox gözəldir ki, O, öz ləyaqəti, təvazökarlığı və tolerantlığı ilə insanların ilham qaynağı olub. Tərifləməkdən əl çəkə bilmədiyim dəyərli müəllimimi tanıdığım üçün çox şadam. İlk tanışlığımızda onun ləyaqətli və məğrur mövqeyi məni çox heyran etdi. Şirin insan kimi qəlbimə əbədi həkk olub. Onun əllidən artıq kitabları, yeddi yüzə yaxın elmi məqalələri var. Bu qiymətli əsərlər gələcək nəsillər tələbələr üçün elmi biblioqrafiya kimi istifadə olunacaq. Sağlığında mənə bir söz vermişdi: “Mən sizin namizədlik müdafiəndə iştirak edəcəyəm” deyirdi. Təəssüf ki, ömrü vəfa qılmadı. Bizi tərk etdi. Xəstəliyi zamanı Bakıdakı evinə öz təbiri ilə desək “titanik” ustadımın ziyarətinə gemişdim. Bizi çox yaxşı qarşıladı. Mehriban və səmimi münasibətini ülvə xatirə kimi hər zaman anmaqdayam. Nur içində uyu xocam. Nə yaxşı ki, Babək Qurbanov adlı bir əfsanəvi insan, elm xadimi kimi bizlərə örnək olaraq bu dünyadan gəlib keçdi. Onun kimi nümunəvi insanlar cəmiyyətə böyük irs qoyur və daim xatırlanırlar.»

Şəkil № 291. Balığəsir Bələdiyyə konservatoriyasının şöbə müdiri Atik Sahil, Prof.Dr. Babək Qurbanovu Bakıda yaşadığı mənildə ziyarət edərkən. Bakı - 2017

* 32 *

Şəkil № 292. Taner Çalmaşur

Atatürk Universiteti, Kazım Qarabəkir Eytim fakültəsinin musiqi bölümü

«Prof.Dr. Babək müəllim mənim üçün qollu-budaqlı şaxəli görünən nəhəng bir çinar, ucubucağı görünməyən dərin bir okean idi. Elmin zirvəsini fəth etmiş bir fateh, sənətinin komutanı idi. Təvazökar və ləyaqətli şəxsiyyətə malik, əsilli-nəcabətli insan idi. Qısacası Babək xoca mənim nəzərimdə gözən bir kitabxana idi. Magistratura zamanı bir söhbətində mənə müraciətlə belə bir söz dediyi indi də xatirimdədir. “Ərzurum aşığı sənəti ilə bağlı araşdırman varmı? Bu sahədə tədqiqat aparmaq istərdinmi?” deyə sorğu-sual edib fikrimi bilmək istədi. Bu sual məni elmin yolunda yönləndirdi. Mənim aşılıq gələniyi, aşığı kultürü ilə bağlı tədqiqat işlərim davam etməkdədir və ömrümün sonuna kimi bitməyəcəkdir deyəsən. Çünki dərin və geniş şaxəli sənət olub musiqi mədəniyyətimizin şərəfli tarixini əks etdirir ozan sənəti. Demək istədiyim məramım budur ki, Babək xocanın bu tövsiyəsi mənim üçün işıqlı bir dünya yaratmışdı... Allahdan rəhmət diləyirəm Babək Osmanoglu Qurbanova»

* 33 *

Şəkil № 293. Həmdi Hikmət Geçin

Gaziantep Konservatoriyasının müəllimi

«Çox dəyərli elm adamı, professor Babək müəllimimizlə bir qurumda, Gaziantep Konservatoriyasında birlikdə çalışmaq imkanım oldu. Onu bu dünyada tanımaq və həmkar olmaq mənim üçün çox əhəmiyyətli idi. Onun 2008-ci ilin dekabrın 16-da ilk gəldiyi günləri heç vaxt unutmuyacağam. Biz Babək müəllimə hər sahədə kömək edirdik. Elm yolunda çox şeydən vaz keçərək Ərzurumdan gəlib Qaziantepdə çalışmasını qərarlaşdırmışdı Babək xoca. 2012-ci illərdə evində təbii qaz olmasa da, (yeni qaz xətti çəkilməsi səbəbi ilə) elm üçün, tələbələrində bilgi vermək uğrunda aylarla kirədə yaşadığı soyuq otaqda məcburən yaşamaq məcburiyyətində qaldığı da xatirimdədir. Mən bu fədakarlığı heç vaxt unuda bilmirəm. Babək müəllimin ixtiyarlığını nəzərə alıb, yaşına, işinin çoxluğuna görə ona köməklik etməyi mənəvi bir borc hesab edirdim. Onun “Fiat” markalı maşınında bəzən problem yaranan zaman köməkliyimi əsirgəməzdim. Çünki xətiri mənim üçün əziz idi. İmkan daxilində texniki məsələlərdə hər zaman kömək etməyə çalışırdım. Nə problem olurdusa, mənimlə məsləhətləşərdi. Konservatoriyamızın pedaqoji kollektivinə dəyər verən Babək xocanın fortepiano üçün bəstələdiyi əsərlərindən birini mənə hədiyyə etməsi, arxivimdə ən qiymətli hədiyyə kimi yer almaqdadır. Biz ondan həm insanlıq dəyərlərini də əxz etməklə, həm də universitet cameəsi olaraq çox şey qazanmışıq. Babək xoca ilə bərabər işləmək həqiqətən bizim üçün böyük şərəfdir. Ustad müəllimimizə Allahdan rəhmət diləyirəm».

* 34 *

Şəkil № 294. *Dr. Nəslihan Ərtural*
Təməl Bilimlər bölümü Qaun TMDK

«Çox qiymətli Babək müəllimimiz, həm çox dəyərli sənətkar, həm də çox elmi təcrübələri ilə böyük nailiyyətlərə imza atmış nəhəng elm xadimi idi. Onun geniş düşüncə dünyası və biliyi, biz birlikdə pedaqoji fəaliyyətimizlə xidmət göstərdiyimiz zaman həmişə doğru yol göstərən bələdçi olub. Hamı onu çox sevirdi və hörmət edirdi. Bizə və konservatoriyaya verdiyi töhfələrə görə ona minnətdarlıq və bu məramla da belə də qalacağıq.»

Şəkil № 295. *Dr. Nəslihan Ərtural və Prof. Dr. Babək Qurbanov. Qaun TMDK – 2018*

* 35 *

Şəkil № 296. *Meltem Öner*
Xalq oyunları bölümü Qaun TMDK

«Prof. Dr. Babək Qurbanov təkcə musiqi sahəsində deyil, həm də bəşəriyyət üçün böyük itki olan alim idi. Onunla işləmək təkcə musiqiyə olan dərin sevgisinə və biliyinə görə deyil, həm də musiqi təhsilinə və tədqiqatlarına innovativ yanaşmalarına görə böyük şərəf idi. Beynəlxalq miqyasda tanınan bəstəkar kimi onun əsərləri təkcə türk musiqisi haqqında deyil, həm də şəxsən ünsiyyət qurmaq və öyrənmək üçün əla fürsət idi. Onun irsi təkcə musiqi

aləminə deyil, bütövlükdə bəşəriyyətə işıq salan fəlsəfə və müdriklikdən ibarətdir. 07. 06 – 2024 / Gaziantep».

* 36 *

Şəkil № 297. *Cenk Gülhan*
Xalq Oyunları Bölümü Qaun TMDK

«Babək Qurbanov: Bir alimin ardınca

Sərhədsiz bilik dənizində ulduz kimi parlayan müəllimimiz Prof.Dr. Babək Qurbanov akademik ictimaiyyətdə təkəcə dərin savadı, elmi ilə deyil, həm də isti, səmimi qəlbi, aydın fikirliliyi ilə tanınırdı. Onun mühazirələri tələbələrin şüurunu maarifləndirməklə yanaşı, həm də onların həyatını formalaşdırdı. Müəllimimiz həmişə tələbələrinə vaxt ayırır, onların suallarını səbrlə dinləyir, onların elmə olan aşırı susuzluğunu dərin məzmuna malik rəngarəng mövzularda verdiyi dərsləri, elmi məlumatları ilə yatırmağa çalışırdı. Prof.Dr. Babək Qurbanov təkəcə müəllim yox, həm də elm aləminin bələdçisi olub. Onun rəhbərliyi altında bir çox tələbə akademik vəzifəyə yüksələrək və elmi çalışmalarıyla uğurlar qazanıb. Təəssüf ki, müəllimimizin 28 mart 2019 tarixində vəfatı universitetimizdə, konservatoriyamızda, daha çox da qəlbimizdə böyük bir boşluq, məyusluq hissləri yartdı. Bununla belə, onun bizlərə əmanət qoyub getdiyi irs, yazdığı elmi dəyəri yüksək olan məqalə və kitablar, yetişdirdiyi tələbələr, paylaşdığı biliklərlə yaşamağa davam edəcək. Mərhum müəllimimiz Babək Qurbanovu hörmət və ehtiramla yad edirik. Onun ziyalılıq nuru bizi həmişə biliyə doğru aparacaq. 9.06 – 2024»

* 37 *

Şəkil № 298. *Seda Yalman (Mandollu)*
İnönü Universiteti /aspirant

«Bakalavr illərimin ən gözəl vaxtlarını onun sinifində, zəngin elminin işığında keçirdiyim hörmətli müəllimim Prof. Dr. Babək Qurbanov hər zaman gülürüz, insanlara dəyər verən və təvazökar şəxsiyyəti ilə təkəcə mənim yox, bütün tələbə yoldaşlarımla və onu tanıyan müəllimlərin qəlbində ülvi məhəbbətlərlə yer tutur. Babək xocamı ilk dəfə Gaziantep Universitetinin Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasının birinci sinifində təhsil aldığı ildə eyni zamanda çalışdığım “Evrensel sənət mərkəzi”nə Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev ilə birlikdə qurumumuzu ziyarət edərkən görüb, təpsiyə düzdüyüm armudu stəkanda iki çay gətirdiyim zaman tanış olmuşdum. Məktəbimizdə belə qiymətli dəyərlərin olduğunu biləndən sonra

onları ziyarət etməyə başladım. Yazıb-yaratdıqları onlarla elmi və bədii əsər qarşısında, bu dərəcədə mütəvazi və səmimi olan bu iki qiymətli şəxsiyyətlərin mənə qarşı səmimi, doğrudurüst münasibətləri həyatımda dərin insani hisslər oyatdı. Təhsil illərimdə Babək müəllimlə və İlqar müəllimlə olan tələbə-müəllim ünsiyyətimin dəyərini zaman keçdikcə mən indi daha yaxşı anlamaqla birgə həm də bəxtiyarlıq hissi ilə yaşamaqdayam. Dörd il boyunca ud alətinə böyük həvəslə yanaşmağıma vəsile olan, mənim daima inamımı artıran, saatlarla məşqlərimdə yol göstərərək yardım edən, yorulanda isə inci dəyərindəki nəsihətləri ağıma gələn bu qiymətli xocalarıma hər zaman minnətdaram. Bakalavr dövründə Babək xocamla birgə çalışmalarımız çox, ülvi xatirələrim yetərinə qəlbimə sirayət etmişdir. Onun əsərlərini dinləmək və ud alətində bənzərsiz hisslərlə müşayiət etmək xüsusi şərəfdir mənim üçün. Onun elmi, dünyaya, sənətə baxışını hər zaman dərslərində ən ön cərgədə dinləməklə, dərin mənalı fikirlərinə yaxından aşına olmuşam.

Təəssüf ki, dəyərli müəllimimizin 2019-cu ildə əbədiyyətə qovuşması qəlbimdə, ruhumda dərin bir boşluq hissləri yaratdı. O ağırlı-acılı matəm günündən sonra Onun qiymətli elminə, düşüncəsinə, biliyinə, dərin təfəkkürünə, məfkurəsinə, hikmətli söhbətinə həsrət qaldığım bir insanın yoxluğunu böyük kədərlə hiss etdim. Əziz müəllimimə cənabi Haqdan rəhmət diləyirəm. Məkanı cənnət olsun»

Şəkil № 299. Babək müəllim 4-cü sinif tələbələrini ilə söhbət edərkən. (soldan sağa) 1. Seda Mandollu Yalman, 2. Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev, 3.Prof.Dr. Babək Qurbanov, 4. Semiha Şahin. Qaziantep Konservatoriyası - 2016

* 38 *

Şəkil № 300. Fatma Işıq

«Əziz Babək müəllimi çox gec tanımağın, onu belə tez itirməyin kədərini dərinləndirən hiss edib, o qüssəli anları yenidən yaşamqdayam. Universitetdə oxuduğum son illərdə birlikdə bir neçə rəsmi dəvət aldığım tədbirlərdə (3 may 2016 Osmaniyədə "Türkcülər günü", 23 aprel 2017 Akcaabatda "Qafqazın səsi".) Babək müəllimin rəhbərliyi ilə konsertlərdə fərqli repertuarla birlikdə çıxış etməyim həyatımın ən gözəl, unudulmaz xatirəli anları idi. O, piano virtuozu olsa da, indiyə qədər tanıdığım ən təvazökar əfəndi bir insan və professional musiqiçi və zəngin bilgiyə sahib mükəmməl pedaqoq, elm xadimi idi. O, həyatla dolu zəngin mənəviyyətin işıqlı təmsilçisi kimi xatirəmdə yer almaqdadır. Bəzən dərslərində İlqar

müəllimlə eyni məkanı paylaşdıqları otaqada onları ziyarət edər, musiqişünaslıq sahəsində maraqlı akademik məlumatlar alırdım. Babək müəllimin həyatla bağlı mükəmməl fikirlərindən məmnun olurdum. Bəzən onun unuda bilmədiyim əyləncəli zarafatlarını dinləyib şənlənərdim. Qısa müddət olsa da, gözəl günlər qəlbimə əbədi həkk olunmuşdur. Bu fani dünyadan getsə də, Babək müəllim nurlu xirəsi qəlbimizdə həmişə yaşayacaq. Ruhu şad, uyuduğu müqəddəs məkan cənnət olsun. Amin.»

Şəkil № 301. Prof.Dr. Babək Qurbanov, tələbəsi Fatma İşiq

* 39 *

Şəkil № 302. Yusuf Altun

Ardahan Universiteti Gözəl Sənətlər Fakültəsi Türk Müziqisi Bölümü

Bir sənətkarın izində

2011-ci ildə Qaziantep Universitetinin dəhlizlərində atdığım addımlar məni yalnız akademik karyeranın deyil, eyni zamanda ömür boyu davam edəcək bir ilham qaynağının başlanğıcına apardı. O vaxtlar tar alətinə olan marağım sadəcə həvəsdən ibarət idi, lakin Prof. Dr. Babək Qurbanovla tanışlığım bu marağı dərin bir həvəsə çevirdi. Babək müəllim, müdriqliyi və nəzakəti ilə həyatımda ən qiymətli bələdçilərdən biri oldu.

Ardahan'ın sərin küləkləri altında böyümüş, Türk vətəndaşı bir tələbə olaraq, Azərbaycan musiqisinin aləti olan tarla maraqlanmağım Babək müəllim üçün böyük əhəmiyyət daşıyırdı. Tar aləti o vaxta qədər mənim üçün sadəcə bir musiqi aləti idi, amma Babək müəllimin rəhbərliyi altında ruhumun bir hissəsinə çevrildi. Babək müəllim hər dəfə tarı əlimə aldığımda, bu qədim alətin simlərində Azərbaycanın ruhunu və öz sənətkar keçmişini necə əks etdirdiyini mənə göstərdi. Onun mənə olan marağı və təqdirləri musiqi və sənətə olan baxışlarımı əsaslı şəkildə dəyişdi.

Prof. Dr. İlqar İmamverdiyevin otağında keçirdiyim hər an, musiqi və akademiyanın iç-içə keçdiyi, dərin söhbətlərin olduğu bir dərs məkanı idi. Babək müəllim otağa daxil olanda, bütün otağı əhatə edən bir rahatlıq və bilik birikimi ilə biz gənc tələbələrə yol göstərirdi. Hər dəfə, “Musiqidə zaman çox mühümdür, mən indi gedim sizlər çalışın. İlqar müəllimin dərslərini boş buraxma, övladım” deyərək bizləri çalışmağa həvəsləndirirdi. O, akademik və sənətkar hierarxiyasını (rütbəsinə) aşan bir insan kimi, hələ tarı çətinliklə tutan bir tələbəyə ən yüksək hörmətlə yanaşar, ona bələdçilik etməkdən əsla çəkinməzdi. Bu yanaşma mənim üçün yalnız tələbə olmağın o tayında, sənətə və biliyə hörmət etməyin nə demək olduğunu göstərdi.

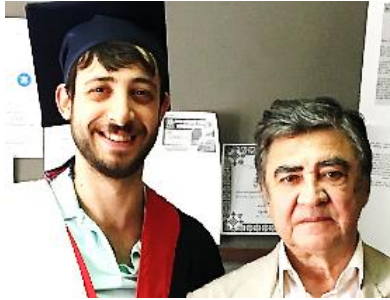
Bir gün, İlqar müəllimlə birlikdə tar çalarkən, Babək müəllim qəfildən otağa daxil oldu. Onu gördən kimi ayağa qalxdıq, amma o, “Sizi dinləmək istəyirəm, zəhmət olmasa çalışmağa

davam edin,” deyərək bizi rahatlatmağa çalışdı. O an, tarın simləri arasında itirdiyim, musiqinin sehrinə qapıldığım bir an idi; amma eyni zamanda, müəllimimin mənə olan güvənini dərin hiss etdiyim bir an idi. İlqar müəllimin o gün mənə öyrətdiyi muğamda çətinlik çəkdiyimi görəndə Babək müəllim mənə həyatım boyu unuda bilməyəcəyim bir tövsiyə verdi: “Musiqiçi olmaq, sənətkar olmaq və bir musiqi aləti çalmaq nədir bilirsənmi? Əgər bir gün ara verib tar çalmazsan, sən yenidən başlamaq kimi olarsan. Əgər iki gün çalmazsan, artıq tar çalmağa ehtiyac yoxdur. Əgər üç gün çalmamınsansa, sən başqa bir peşə ilə məşğul olursan.” Bu sözlər musiqi və sənətə olan baxışımı kökündən dəyişdirdi. O gündən sonra tar çalmağı bir daha əsla axsatmadım. Müəllimimin gözünə məhçub olmamaq, onun mənə olan güvənini boşa çıxarmamaq üçün musiqi çalışmalarımı artırdım və bu intensivlik həyatımın ən mənalı dövrlərindən biri oldu.

Babək müəllimin rəhbərliyi sayəsində, musiqi karyeramda vacib addımlar atmaq üçün cəsarət qazandım. Beynəlxalq türk təşkilatı TÜRKSÖY-un xaricdə təşkil etdiyi bir konsert üçün Azərbaycanı təmsil etmək məqsədilə Rumıniyada tar çalmağımı istədikdə, içimdə böyük bir narahatlıq var idi. Bu vəzifə üçün kifayət qədər hazır olmadığımı düşündüm; lakin müəllimimə tərəddüdlərimi bildirdiyim zaman, onun “Kifayət qədər hazır olmasaydın, səni göndərməzdim” sözləri içimdə bir güvən dalğası yaratdı. Bu güvənlə çıxdığım yolda Azərbaycan və Türkiyəni təmsil edərək bir çox beynəlxalq konsertlərdə iştirak etdim. Babək müəllimin mənə verdiyi bu özünəgüvən və imkanlar musiqi karyeramdakı ən mühüm addımlardan oldu. Ona bu mövzuda duyduğum minnətdarlıq sözlə ifadə edilə bilməz.

Babək müəllim təqaüdə çıxacağı gün gəldikdə, bu böyük insanın yanında olmaqdan şərəf duydum. Kitabxanasını boşaldanda, hər bir kitabın onun həyatında, onun düşüncə dünyasında nə qədər dərin izlər buraxdığını görmək, onunla keçirdiyim zamanın dəyərini daha da artırdı. O kitablar Azərbaycanın Qazax şəhərinə doğru yola çıxarkən, Babək müəllimlə olan bağımın konkret simvolu oldular.

Babək müəllimin həyatında yaratdığı akademik və sənətkar dəyərlər mənə yalnız musiqi alətini çalmağı öyrətmədi; eyni zamanda, bir sənətkarın necə düşünməli, necə yaşamağı olduğunu dair dərin bir anlayış verdi. Onun nəzakətini, müdrikliyini və mənə göstərdiyi bələdçiliyi heç vaxt unutmayacağam. Məkanı cənnət olsun, nur içində yatsın. Onu həyatımın hər anında bir ilham qaynağı olaraq xatırlayacağam.

Şəkil № 303. (sağdan sola) 1.Prof.Dr. Babək Qurbanov, 2. məzun tələbəsi Yusif Altun 2016

* 40 *

Şəkil № 304. Dünya Təkin
TRT İstanbul Radiosunda Türk Xalq Müziği Səs Sənətçisi

Qaziantep Universiteti Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasında təhsil aldığı dönmədə (2012-2015) Professor Babək Qurbanovun tələbəsi idim. Hal-hazırda TRT İstanbul Radiosunda Türk Xalq Müziği Səs Sənətçisi kimi çalışmaqdayam.

Babək müəllimlə ilk tanışlığım “Sənət fəlsəfəsi” fənnindən dərs deməsi ilə oldu. Babək müəllim ensiklopedik biliyi, peşəkar ustalığı və əməli fəaliyyəti ilə ciddi şəxsiyyətə malik təcrübəli bir pedaqoq idi. Hətta dərsdən əlavə musiqi ifaçılığı sahəsində mütəmadi çalışma bilməyimiz üçün, bizə sənətin sirlərini, incəliklərini də öyrətməklə yanaşı məqsədyönlü hədəfə doğru uğurla gedə bilməyimizdə də daima təşviq etməklə inamımızı artırardı. Hər zaman dəyərli müəllimim İlqar İmamverdiyevlə müxtəlif mahnılar üzərində məşq edərkən, xüsusən vokal texniki cəhətdən çalışarkən Babək müəllim də bizim işimizə müdaxilə edərək, mahnı ilə bağlı qiymətli fikirlərini söyləyirdi. İmkan olan zaman isə mütləq müəllimlərimin yanına gedib musiqi elmimizin fərqli sahələri üzrə əlavə bilgiler alaraq verdiyi tapşırıqlar əsasında daima çalışırdım.

Ülvi xatirələrlə zəngin tələbəlik illərində Azərbaycan musiqisinə olan sevgimdən, bu sahədəki inkişafımdan söhbət açıq, vokal təcrübəmə töhfə verəcək Azərbaycan klassik muğamlarını, qədim xalq mahnılarını hətta ənənvi aşıq havalarını belə ən məşhur ustadlardan, xanəndələrdən, müğənnilərdən, aşıqlardan dinləməyi tövsiyə edirdi. Bu münasibətlə də oxuduğum mahnıların doğru və yanlış olan məqamlarını dəyərləndirməklə nəhayət ortaq razılığa, son qərara gələrdik.

Bununla yanaşı Babək müəllim elmi mənbələri daima mənimlə bölüşər və Azərbaycan musiqisi sahəsində uğurlu çıxışım üçün imkanlarını məndən heç əsirgəməzdi. O, bəzən repertuarımda yer alan xalq mahnılarını oxuduğum zaman fortepiano ilə məni müşayiət edərək musiqiyə qarmonik şəkil verməklə onu daha da gözəlləşdirirdi. Nəhayət ifa zamanı melodiyanın ritminə, temposuna, axarına uyğun da fantastik münasibəti ilə məni heyrləndirməklə həm də yönləndirməyi bacarırdı.

Səmimiyyətimlə etiraf edirəm ki, Babək Qurbanov Azərbaycan professional və klassik xalq musiqisinə olan sevgimin və marağımın artmasında ən böyük dəstəkçilərimdən olub. İfaçılığın bu alanında Babək müəllimin də, İlqar müəllimin də böyük əməyi olub. Mən bu iki ustadlarımdan zəhmətini heç vaxt ödəyə bilmərəm. Və ömrüm boyu onların adına layiq olmağa çalışacağam. Xoşbəxt o tələbədir ki, onun böyük sənət ustadları olmuşdur. Bu baxımdan özümü bəxtəvər sanıramki, tələbəlik illərində Babək Qurbanov və İlqar İmamverdiyev adında iki mükəmməl bilgiyə və təcrübəyə sahib professorun xeyir-duasını almışam. Çünki sənətin zirvəsini fəth etmək üçün hər ikisi ömür yoluma daima nur ələmişlər.

Babək müəllimin bu fani dünyada cismani yoxluğu məni dərinədən sarsıtsada, onun mənim üzrərimdəki əməyini daima xatırlamaqla sənətin keşməkeşli yollarında ümidlərini doğrultmaqdayam. Çünki Babək müəllimin xeyir-duasını hər zaman üzərimdə mənən hiss edirəm. Bu baxımdan çalışdığım qurumda sənətimə qarşı çox ciddi yanaşmaqla bahəm, bir sənətçi kimi ifaçılıq sənətimin inkişafı naminə mütəmadi olaraq məşqlərimi artırırım. 85 illik yubileyi ilində, əziz xatirəsi ürəyimdə yaşayan Babək müəllimin nurlu siması qarşısında təzim edərək Ulu Tanrıdan rəhmət diləyirəm. Əvəzolmaz, yeridolmaz, unudulmaz müəllimim Babək Qurbanovun ruhu şad, Məkanı cənnət olsun.

* 41 *

Şəkil № 305. Əli İmamverdi //hüquşünas
Kilis 7 Aralık Universiteti Köç institutunun magistr tələbəsi

«Prof. Dr. Babək Qurbanov fəlsəfə, musiqi estetikası, mədəniyyət, musiqişünaslıq, folklor üzrə çoxsaylı akademik elmi araşdırmaları ilə onu tanıyanların qəlbində unudulmaz izlər nəqş etmişdir. Onun Azərbaycanımız, Türkiyəmiz millətimiz naminə göstərdiyi fədakarlıqlar heç vaxt unudulmayacaq. Allah hamımıza belə şərəfli və cəsur bir ömür sürməyi nəsis etsin. Heç kimsəni incitməyən, bir kəsin qəlbinə sındırmayan Babək müəllimin nurlu xatirəsi hər zaman könül dünyamda yaşamaqdadır.

Babək müəllim xalqımızın sayılıb-seçilən, hörmətli şəxsiyyəti, çox dəyərli, müqtədir alim övladı idi. Bizlərə əmanət etdiyi 53 kitabı və 700-dən artıq elmi məqalələri ilə musiqi tariximizdə minnətdarlıqla yaşayacaqdır. Məkanın cənnət olsun qiymətli ağsaqqalım, Osmanoglu Babək müəllim!»

Şəkil № 306. Professor Babək Qurbanov Əli İmamverdiyə ağsaqqal məsləhətini əsirgəməzdi /Qaziantep

* 42 *

Şəkil № 307. Firuzə İmamverdi /Memar/

«Babək əmini 2002-ci ildə ailəməzlə birlikdə Ərzuruma gəldiyimiz zaman anam Şəkər xanımı, qardaşım Əlini ilk dəfə evinə dəvət etdiyində mənim 8, qardaşımın 9 yaşı var idi. Gülnarə xanım aş hazırladığı xatirimdədir. İlk dəfə Babək əmini gülürüz, səmimi bir insan olduğu gözlərimin önündədir. Atatürk Universitetinin böyük səhnəsində Tamilla Qasımovanın fortepiano müşayiətində əsərlərini tarda səsləndirən atam İlqar Cəmiloglundun konsertində ailəlikcə getmişdik. (Bax: Şəkil № 309)

Şəkil № 308. Firuzə İmamverdi, Əli İmamverdi, Gülnarə xanım və Babək Qurbanov.
2002 Atatürk Universitetinin böyük konsert salonu

Babək müəllimin böyük alim, musiqişünas olduğunu o zaman anladım. İllər keçdikcə qismət oldu Gaziantep Konservatoriyasında atam Prof. Dr. İlqar İmamverdiyevlə birgə çalışdığı dövənlərdə, hər il qardaşım Əlinin 8 dekabr, mənim isə 16 dekabr tarixindəki ad günümüə dəvət edərdik. Bir böyüyümüə, əmimiz kimi qonaqlıq masasının başı yalnız Babək müəllimə aid idi. Hər bayramda gəlişi və mənalı danışığı ilə məclisimizi şərəfləndirərdi Babək müəllim. (Bax: Şəkil № 310)

Şəkil № 309. Firuzənin ad günü. (soldan sağa) 1.Babək Qurbanov, 2.Əli İmamverdi, 3. Firuzə İmamverdi. 16 dekabr 2016 // Qaziantep

Memarlıq fakultəsindən məzun olduqdan sonra Sovətlər dövəmində yayınlanmış memarlığa aid bir çox qiymətli kitablarını hədiyyə etməsi məni həddən ziyadə sevindirdi. Bu diqqət məndə memarlıq üzrə magistr təhsili almama həvəsləndirdi. Və başarı ilə təhsilimi tamamladığımda o mübarək günümü görmədən Babək müəllim həyata gözlərini yummuşdu. Məkanı cənnət ruhu şad olusun Babək əminin. Amin... ».

* 43 *

Şəkil № 310. Eda Özdemir Kürümlüoğlu
Gaziantep Konservatoriyasının III kurs tələbəsi

«Gaziantep konservatoriyasının müəllimlərinin iftixar etdiyi professor, doktor Babək Qurbanovla görüşmək, bu məşhur pedaqoqun tələbəsi olmaq məne nəşib olmasa da, onu tanıyan müəllimimizin dilindən xoş xatirələrlə zəngin fikirlərini öyrəndikcə çox heyflənirəm. Tələbə olduğum üçün Babək xocanın bilik və təcrübələrindən faydalanmağı çox istərdim. Elmə, fəlsəfəyə, sənətə bu qədər önəm verən, bu qədər dərin mükəliməyə sahib bilgili xocamızı itirdiyimiz üçün çox kədərlənirəm. Kaş onun həyat və bilik fəlsəfəsindən bəhrələne biləydim. Allah rəhmət eləsin».

* 44 *

Şəkil № 311. Mehmet Nizaməddin Xəznədar / Hüquqşünas

«Mən Prof.Dr. Babək bəyi Prof. Dr. İlqar İmamverdiyevin vəsiləsilə 2014-cü ilin əvvəlində tanımışam. İlk tanıdığımda qəlbimə yatdığını hiss etdim. Maraqlıdır ki, mən onu daha çox səmimiyyəti və təbii bir insan olması ilə özüm üçün kəşf etmişdim. Bu nurlu insan həyatım boyu mənim tanıdığım saysız-hesabsız insanlardan çox fərqli idi. Bəziləri üçün deyirik ki, görünüşündən, ədəb-ərkanından bir növ zadəganlıq, üz-gözümdə nəciblik yağır. Babək bəy məhz belə bir şəxsiyyət idi. Onun gözləri aydın, işıqlı və düşüncəli olması ilə diqqətimi çəkmişdi. İlk görüşümüzdə qəlbimiz bir-birinə yatmışdı. Musiqiyə olan hədsiz dərəcədə marağımı görüb bir dəfə söhbətimiz əsnasında: *“Nizaməddin bəy əgər istəsən sənə skripka alətində çalmağı öyrədə bilərəm!..”* – demişdi. Cavabında dedim ki, mən fortepiano çalmaq istyirəm. Tez-tələsik yanlıq qərar verdimə görə bu gün belə özümü tənbeh etməkdə, peşimançılıq hissləri keçirməkdəyəm. *Babək xoca kimi tanınmış mütəxəssisdən skripka dərsi alıb bu aləti yetərincə çala bilmək az işdirmi bəyəm?*

Onunla ilk dəfə qarşılaşan adamda belə bu insan haqqında nəsə bir fərqli keyfiyyətin olduğunu sezməmək mümkün deyildi. Həmin an anlaşılırdı ki, ziyankarlıq adı verilən, şər deyilən məfhumun kənarından belə keçməmiş, pis niyyətdən, qara fikirlərdən tamam uzaq bir nurlu insan olmaqla yanaşı söz-söhbətlərindən ziyalı olmasını, alimliyini, əsl-nəcabətliyini kəşf edirsən. Bu səbəbdən qətiyyətlə belə demək olar: *Bu şəxs bu və ya digər səbəbdən dolayı heç kimə ziyankarlıq edib zərər verə bilməz! Edə bilmədiyi üçün də pislilik haqqında nə düşünə bilər, nə də kimsələrə əsla pislilik edə bilməyi bacarar!* Onun şər işlərlə heç işi olmazdı, amma haqsızlıq və ədalətsizlik onu bir an da olsa tərk etmədi ömrünün son ilində. 15-20 illik xidmət göstərdikdən sonra işdən azad olma səbəbi ilə veriləcək təzminat haqqını ala bilmədi ki, mübtəla olduğu xərçəng xəstəliyinin müalicəsi üçün məsrəflərini bir qədər qarşılansın. Babək xocaya bu problemi çözmək, ona kömək edə bilmək məramı ilə könüllü olaraq vəkilin vəzifəsini öz üzərimə götürdüm və işi Türkiyə Ali Məhkəməsinə göndərdim. Fəqət Ali Məhkəmə konstitusiyaya qanununun tələblərinə uyğun deyil, zidd qərarını verib təsdiq etdi. Mənim gözəl ölkəmdəki xoşagəlməz, neqativ hallar təəssüf ki, Babək müəllimdən də yan ötürmədi. Məhkəmə işi yekunlaşmağa doğru yaxınlaşdığı zaman təəssüf ki, Babək xocanın daha həyatda olmadığını İlqar xocadan öyrənib çox kədərləndim. Bu dünyadan naümid, nigaran getdi. Ali Məhkəmənin verdiyi yekun rədd qərarını səhətinin ağır olduğu vaxt öyrənə bilmədi.

Babək bəyin bir görüşümüz məqamında mübarək əlləri ilə imzalayıb mənə təqdim etdiyi Vaseh Şabranlının “Dirilik və zaman” adlı şeirləri, fortepiyano üçün “Əsərlər məcmuəsi” və “Çoxsəsli musiqinin unudulmazları” adlı üç kitabına baxıb bir anlıq xəyallara dalıram. Nə gözəl günlərimiz, anlarımız olub Babək bəylə, deyə xatirə dolu düşüncələrlə baş-baş qalırıam. Gərgin zəhməti ehtiva edən hər üç kitab onun dünyaya baxışının xülasəsi və əksi kimidir. Mümkün olduğu qədər zərif, tamamilə insani, bəstəkarlara aid əsərlərini, hətta müzakirə kontekstində ən kiçik duyğu və ya düşüncəni belə gözardı etməyərək, özünəməxsus bir üslubla Babək Qurbanov sərəştəsi ilə geniş həm də peşəkarcasına təhlil etməyə çalışıb. Bir sözlə, əsl estetikçi, üstəlik estetika, fəlsəfə və ədəbiyyatı bir məcrada birləşdirən həssas duyumlu bəstəkar təbli bir ürək sahibi idi! Babək bəylə həyat yolumuzun bir məcrada kəsişməsi mənim üçün necə də gözəldir, unudulmazdır ülvə xatirələrin işığında.

Sizi tanımağla iftixar etdim. Bu görüşümüz mənim üçün həmişə və şərəfli olaraq xoş xatirəmədə ülvə pak, əziz, nurlu qalacaq Babək bəy! Çünki yaşadığın bu fani həyatda öz şəxsində pak, təmiz, saf bir ziyalılıq simvolu olmuşsan əzizim Babək bəy. Nurlar içində uyuduğun mübarək məkanın cənnət, ruhun şad olsun, əziz qardaşım!»

Şəkil № 312. (sağdan sağa) 1. Prof.Dr. Babək Qurbanov 2. Prof. Dr. İlqar Cəmilov,
3. Hüğüşünas, Hakim Mehmet Nizaməddin Xəznədar / Gaziantep 2017

* 45 *

Şəkil № 313. Yusif Zeynalov

Biologiya elmləri namizdəi, dosent

AMEA "Mərkəzi Nəbatat Bağı" elmi laboratoriyasının müdiri

«1978-çi ildə aspiranturada təhsil aldığı zaman Fəlsəfə elmindən bizə dərs verən fizikçi alim-filosof, professor Rafik Osmanov ilə təkcə müəllim tələbə yox eyni zamanda yaxın dostluq münasibətimiz yaranmışdı. Rafik müəllim qardaşı Babək müəllimdən hər zaman iftixarla danışardı. İlk dəfə adını eşitdiyim Babək müəllimə qarşı mənə böyük maraq oyanmışdı. Mən qardaş Türkiyədə Qaziantep Universitetinin Biologiya fakültəsində müəllim vəzifəsində çalışdığım zaman hörmətli filosof-musiqişünas ziyalımızın Ərzurum Atatürk Universitetində dərs dediyini öyrəndim. Bu universitetdə nə qədər böyük hörmətə sahib bir elm xadimi oldudunu öyrəndikçə bu ensiklopedik bilgili şəxsiyyətlə, onun mükəmməl yaradıcılığı ilə qürur duymağa başladım. Bu minvalla Babək müəllimlə görüşmək, tanış olmaq niyyətim getdikçə artırdı. Nəhayət Ardahanda işləyən kimyacı alim, professor Rövşən Xasayov və Gaziantep universitetinin professoru İlqar İmamverdiyev mənə Babək müəllimlə bir mübarək gündə 2008-ci ilin dekabrın 16-da tanış etdilər. Bir müddət mən Gaziantep Böyükşəhər Bələdiyyə başqanının məsləhətçisi kimi çalışdığım zaman Babək müəllimlə çox səmimi dostluq münasibətlərimiz yarandı. "Botanik bağçası"nı qurduğum zaman isə İlqar müəllimlə birlikdə demək olarki hər həftə ziyarətimə bərabər gələr, müdürlük məqamındakı ofisimdə yeni yaratdığım bağça ilə bağlı, estetikçi alim kimi dəyərli tövsiyələrini verərdi. Onun dərin zəka sahibi olduğunu anlamağa başladım. Sadə təbiətli təvəzökar olması ilə bərabər təkcə Azərbaycan üçün yox bütün Türk dünyası üçün cox dəyərli bir insan olduğunun fərqləndiyim idim. Həm fəlsəfəçi, həm musiqişünas, həm bəstəkar, həm şair, qısaca elm sahəsinin nadir incisi Babək müəllimlə, Azərbaycanın yetişdirdiyi bu dahi insanla həmişə fəxr etmişəm. Bu il fəlsəfə elmləri doktoru, professor alimimizin 85 yaşı tamam olur. Bizdən cismani ayrılma da xatirəsi könül dünyamızda, onu sevənlərin qəlbində ülvi xatirələrlə mənən yaşamaqdadır. İnanıramki Babək müəllimin geniş miqyaslı yaradıcılıq irsi, xalqımız, ziyalılarımız və elm cameamız üçün ərməğan etdiyi qiymətli əsərləri, çoxsayda dissertasiyalar şəklində tədqiq olunub elmi kitablar halında işıq üzünə gələcək. Mən buna bütün qəlbimlə inanıram. Çünki müqtədir elm xadimimiz Babək Osmanovun möhtəşəm yaradıcılığı elmi ictimaiyyətimiz üçün böyük hadisədir. Ona dövlətimiz tərəfindən layiq olduğu mükafatın verilməsinə, Qazax elində "Osmanovlular" adlı muzeyin yaradılmasına canı-könüldən inancım böyükdür. Undulmaz alim, müdrək insan, qüdrətli şəxsiyyət, ülviyyət timsalı

ustadımız, insanlığın simvolu olan Babək Osmanoğlu Qurbanova Cənabi Haqdan rəhmət diləyirəm. Uyuduğu mübarək Məkani cənnət olsun İnş Allah»

* 46 *

Şəkil № 314. *Musa Ələkbərli*
Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü

O insanlıq simvolu idi

Onu ötən əsrin 80-ci illərindən tanıyırdım. Mən “Gənclik” nəşriyyatında redaktor işləyirdim. “Estetika haqqında söhbətlər” adlı ilk kitabının redaktoru olmuşdum. Aramızda xoş, səmimi bir ünsiyyət yaranmışdı. 90-cı illərdə o, Türkiyəyə işə dəvət olundu. Qardaş ölkənin bir çox universitetlərində çalışdı, dərs dedi, öyrətmən-xoca kimi şöhrət qazandı. Uzun illər aralı düşdük. Mənim “Şur” nəşriyyatında işlədiyimdən xəbər tutan kimi nəşr olunacaq kitablarını bizə yönəltdi. Köhnə, daha doğrusu köhnəlməyən dostluğumuz, yaxınlığımız yenidən başladı. Bir-birinin ardınca kitablarını çap etdik. O da hər Bakıya gələndə bizimlə təmasda oldu. Görüşlərimiz, söhbətlərimiz yeni, mükəmməl bir dostluğun təməlini qoydu. Söhbət görkəmli filosof, alim, mərhum xalq şairi Osman Sarıvəllinin oğlu, fəlsəfə elmləri doktoru, professor Babək Qurbanovdan gedir. Mənim üçün o insanlıq, ləyaqət rəmzi, etibar, sədaqət simvolu idi. Doğma bildiyi adamlardan kömək əlini, həm mənəvi, həm maddi yardımını heç vaxt əsirgəməzdi. Həyatın bir çox namünasib, natamam olaylarına bir filosofanə, ironik baxışı vardı. Çox ciddi görünən bir çox məsələləri zarafatla qarşılayardı. Özünün etiraf etdiyi kimi heç vaxt ata adından, ata şöhrətindən istifadə etməmişdi. Həmişə öz ağılına, dərrakəsinə sığınmış, zəhmətinə, elm naminə ağır, gərgin çabalarına güvənmişdi. Ən ağır anında da nikbinliyini itirmir, zarafatından, deyib-gülməyindən qalmırdı. Ömrünün son çağlarında demək olar hər gün, bəzən də günəşiri görüşürdük. Sağalmaz xəstəliyə düşər olan Babək müəllim ağrıların ən şiddətli məqamlarında belə yaradıcılığından ayrılmır, özünün dediyi kimi daim kompüterlə, internetlə uğraşır. Son kitabını tamamlamaq üzrə idi. Artıq amansız xəstəlik onu taqətdən salmışdı. Bəstəkar Qara Qarayevdən yazdığı kitabı mənə ismarladı - vəsiyyət etdi. Mən Babək müəllimdən sonra o kitabın yüksək səviyyədə nəşrinə nail oldum. Rəssam dostumuz Sayad Bayramovla Bəstəkarlar İttifaqında o kitabın təqdimatını keçirdik. Bəstəkarlar İttifaqının sədri xanım Firəngiz Əlizadə tələbəklik dostu Babək müəllim haqqında gözəl bir məruzə etdi.

Unudulmaz Babək müəllim böyük hərflərlə yazılan Yaxşılıq adlı ulu bir məfhumun övladı idi. O, dünyaya bu məfhumu hər addımda doğrultmağa, yaşatmağa gəlmişdi. Gedəndə də o yaxşılığı bizə miras qoydu getdi. Onu yaxından tanıyanlar Babək müəllimi heç vaxt unutmayacaq. Ruhu şad olsun.

* 47 *

Şəkil № 315. *Murad Karabibər*
Qaziantep, Maliyyə Müşaviri-Müstəqil Auditor

«Türk dünyasının dəyərli alimi Prof. Dr. Babək Qurbanovu tanıdığım üçün çox şadam. Prof.Dr.İlqar İmamverdiyev bir məqaləsində Babək Osmanoglunu çox gözəl vəsf edib; “Ömrü boyu heç kəsi incitməyən, qəlbina dəyməyən, oturub durmağı bilən, əxlaqa riayət edən, öz yerini – yurdunu, məqamını bilən, danışdığı hər sözün, hər bir kəlmənin dəyərini anlayan, namərd işlərdən çəkinən, bulaq kimi şəffaf, dağ havası kimi təmiz, səma kimi işıqlı, günəş kimi parlaq və hərarətli, abır-ismətini hər zaman hişf edən, pak olmağı hər şeydən üstün tutan, dünya malında, sərvətində nəzəri olmayan, gözü-könlü tox, həlim xasiyyətli zərif təbiətli, kövrək qəlbli, insanpərvər Hatəm səxavətli, saf ürək sahibi, alicənab, insanpərvər, ağıllı-kamallı ziyalı, Pirani əcdadlarımıza xas milli-mənəvi dəyərləri özündə yaşadan, ömrünü vicdanla və şəərəflə, qeyrətlə sürdüürən Babək Qurbanov adı ilə ensiklopedik bilgili böyük övliylərimizin nümayəndəsi olan müdriklik simvolu, Vətən aşiqi insandır, bizim mehriban, alicənab övladımızdır.”

Müəllimimiz Prof.Dr. Babək Osmanoglu Qurbanov; O, minlərlə tələbə yetişdirmiş, yazdığı məqalə və kitablarla əbədi səmada xoş bir səda qoyub, Rəhməti-Rəhməna çatmışdır. Biz ondan razı qaldıq, Allah da. Ondən razı qalsın və dərgahındakı Cənnət-i-məkəna yerləşdirsin»

* 48 *

Şəkil № 316. Cəlal Dikici
Qaziantep Universiteti Bilgi İşləm dairə başqanı

«Prof. Dr. Babək Qurbanov dərin peşəkar təcrübəsi və geniş humanitar mövqeyi ilə diqqətimi çəkdi. Daha çox yaşasaydı, öz təcrübəsini, ustalığını bu sahədəki professional təcrübəsi ilə tələbələrində daha çox çatdırabilərdi. Peşəsinə böyük önəm verən müəllimimiz öz işini hiss edərək, bilərək, dəqiqliklə yerinə yetirərdi. O, dünyanın çox yaxşı tanıdığı məşhur bir alim idi. Elm yolunda ömrünü şam-çıraq edərək, ziyalılığı ilə dərş dediyi qurumda, Gaziantep Konservatoriyasında əxlaqi, rəftarı, səmimi münasibəti ilə şən-şərəf qazandı, sayğı qazandı, hörmət-etibar qazandı. Bu insani dəyərlərinə, keyfiyyətinə görə də anılmaqdadır. Dünyasını dəyişən dəyərli müəllimimiz bu gün də öz əsərləri ilə cəmiyyətə işıq salır. Tələbələrini və yüzlərlə musiqiləri, bəstələri, elmi əsərləri onu yaşadacaq. Ruhu şad, məkəni cənnət olsun»

* 49 *

Şəkil № 317. Taner Aslan
Qaziantep Universiteti İnformasiya Texnologiyaları Departamenti,
Siber Təhlükəsizlik Mütəxəssisi

«Qaziantep Konservatoriyasında tanış olduğum çox dəyərli bir xocam var idi. Onun adı Prof. Dr. Babək Qurbanov idi. O, həyatımda tanıdığım ən yaxşı insanlardan biri idi. Dəyərli insanlarla tanış olmaq məni həddən ziyadə sevindirirdi. Onunla işləmək və ondan öyrənmək mənim üçün böyük şərəf idi. İş həyatımda kompüter təmiri ilə məşğul idim və bu mənim ən böyük hobbim idi, eyni zamanda qəhvəyə olan həvəsim, sevgim də mənim əvəzolunmaz bir mənəvi hissəm idi. Qəhvənin gözəl qoxusu və dadı mənə həmişə enerji və dinclik bəxş edirdi. Bu ecəzkar içəcəyi çox sevdiyimi bilən Babək xoca deyirdi ki, *“sən mənim kompüterimi yenidən qur, onu viruslardan təmizlə, kitablarımı, məqalələrimi virusun amansız pəncəsindən xilas et, mən də sənə gözəl bir qəhvə hazırlayıram indi.”*»

Prof.Dr. Babək Qurbanov çox insanpərvər, pozitiv və mehriban xasiyyətli, həlim təbiətli, nur üzlü, həssas bir insan olmaqla öz elmində mükəmməl bir alim idi.

Ancaq bu gözəl xatirələr arasında 2018-ci ilin aprel ayının 26-da müəllimimin xərçəng xəstəliyinə tutulduğunu öyrənmək məni çox məyus etdi. Onun bu xəstəliklə mübarizəsi, gülürüz siması, hər gün gördüyüm güclü duruşu, insani rəftarı məni çox təsirləndirirdi. Dərindən kədərlənsəm də, onunla keçirdiyim qiymətli vaxtlar və ondan öyrəndiklərim həyatımın ən dəyərli xatirələri arasında idi. Müəllimimin səbri, mətanəti, həyata sevgisi məni hər zaman ruhlandırırdı, onunla keçirdiyim hər anın qədərini bilməyə vadar etdi. Müəllimimizin həm pedaqoq kimi, həm də bir alicənab şəxsiyyət kimi bizə çox böyük əməyi, zəhməti var idi üzərimizdə.

Bir gün öyrəndim ki, 28 mart 2019-cu ildə hamımızın sevdiyi əziz müəllimim xərçəng xəstəliyinə yenik düşüb, dünyasını dəyişib. Bu acı xəbər mənim qəlbimi dərin hüznə doldurdu. Onun gülən siması, müdrik sözləri, insanı ətkiləyən canlı enerjisini unutmamışam. Hələ də müdrikanə sözləri qulaqlarımda səslənməkdə, iffətlə qarışıq nurlu çöhrəsi gözlərimin önündə canlanmaqdadır. Prof.Dr. Babək Osmanoglunun acı qayıbı, bizim aramızdan əbədi ayrılması anidən konservatoriyamızda böyük bir boşluq-durğunluq yaratdı. Onunla keçirdiyimiz hər anın nə qədər dəyərli qiymətli, ülvi olduğunu indi daha çox anlayıram, onsuz ötən illərimə heyflənirəm. Babək xocamızın nurlu xatirəsi qəlbimizdə əbədi yaşayacaq və daim bizi həyata, yaşamağa, mübarizə etməyə ruhlandırmaqda davam edəcəkdir. Bu itki bizi dərindən sarsıtsa da, onun irsini yaşatmağa və əziz xatirəsini ehtiramla yad etməyə çalışacağıq. Allah rəhmət eləsin, məkanın cənnət ay Gözəl İnsan! 10.06.2024»

* 50 *

Şəkil № 318. Hüseyin Cimsit Gür
Əcaçı / Ərzurum

«Babək Qurbanov 1992-ci ildən Ərzurum Atatürk Universitetində çalışsa da mən tanınmış elm adamı, saygıdəyər xocamızı 2000-ci ildən bəri tanıyıram. Vəziyyətini, mövqeyini və xasiyyətini nəzərə alsaq, O, çox bəyəfəndi və təvazökar olmaqla yanaşı həm də hazırcavab, müdrik bir insan idi. Heç vaxt yadımdan çıxmıyacaq bir lətifə Babək müəllimdən mənə xatirə qaldı. Çox pessimist, ümitsiz olduğumuz bir vaxtda belə bir əhvalatı mənə nəql etdi. «Bir zamanlar çox qəddar, zalım bir şah var idi. Hamı bu adamdan dad-aman edib şikayətlənirdi. Bu qəddar şahın müdrik və xoşniyyətli vəziri var idi. Amma şah bu vəzirini heç bəyənməzdi. Həmişə onu incitmək, nəsə bir pislilik etmək istəyirdi. Bir gün vəzirini huzuruna çağırıb orada olan eşşəyi göstərib dedi: *“Bu eşşəyi götür, üç günə oxuyub yazmağı öyrət. Öyrədə bilməsən boynunu vurduracağam”* - dedi. Çarəsiz vəzir etirazın əbəs olduğunu bildiyi üçün ulağı

gətirib tövləsinə bağladı. Həyat yoldaşı və qohumları gəlib hadisədən agah olduqdan sonra ağlayıb fəqan etməyə başlayırlar. Amma müdrik vəzir dedi ki, dayanın, səbr edin, üzülməyin bizim də sahibimiz var” deyə onlara təsəlli verdi. Üç gün su kimi gəlib keçdi. Son gecə xanımı ixtiyar yaşındakı ərri ilə halallaşarkən vəzir yenə təskinlik verib deyir ki, “*Gün doğmadan nələr doğar*”, inşAllah “*ya şah ölər ya eşşək, biz də qurtularıq*”- demiş. Səhər azan vaxtı böyük davulları döyəcləyərək camaata hökmdarın qəfil vəfat etdiyi xəbərini bildirdilər ki, hamı onun dəfninə gəlib iştirak etsin. Bu minvalla biçərə vəzir qəddar şahın zülmündən xilas ola bildi». Mən o gündən bu lətifəni hər zaman xatırlamaqdayam və həyatımda bir neçə dəfə dostlara, tanışlara söyləmişəm. Mən də dəfələrlə şahidi olmuşam ki, bu lətifədəki dərin mənə, hikmət son dərəcə doğrudur. Əziz müəllimim dəyərli Babək Osmanoglunu həmişə hörmət və ehtiramla anmaqdayam. Məkanı cənnət, ruhu şad olsun»

* 51 *

Şəkil № 319. Aysel Bayrak Akyılmaz
Gaziantep Universiteti TMDKonservatoriyasının baş katibi

«Babək xoca babacan, insapərvər könlü insani sevgiyə harmanlanmış yardımsevər, güləruz, təbii bir insan idi. Ömrünü elmə, fəlsəfəyə, əsl pedaqoq kimi tələbələrin yetişmə bilməsinə həsr etmiş, xoşməramlı, xeyirxah niyyətli bir şəxsiyyət idi. Çox həssas qəlbə malik, insani bir nəcib ruha sahib idi. Xüsusilə, qadınlara, xanıməfəndilərə çox dəyər verən namuslu, əxlaqlı, iffətli, nəzakətli, əsilzadə ziyalı alim idi».

Şəkil № 320. Prof.Dr. Babək Qurbanov və Aysel Bayrak Akyılmaz

* 52 *

Şəkil № 321. Şəkar Qələndərqızı İsgəndərova
Fizioterapevt doktor

«Babək Qurbanov estetika, musiqişünaslıq, bəstəkarlıq sahəsində Azərbaycanda tanınmış adlı-sanlı elm xadimlərimizdən biridir. Hələ Post-sovet məkanında bu sahənin mütəxəssisi kimi adı məşhur idi. Xalq şairimiz Osman Sarıvəllinin övladı olmasını hər bir ziyalı bilirdi. Həyat yoldaşım İlqar İmamverdiyevin elmi rəhbəri kimi Bakıda ilk dəfə 1991-ci ildə ailəmizin qonağı olmuşdu.

2001-ci ildə Prof.Dr. İlqar İmamverdiyevin Atatürk Universitetində çalışmaq üçün dəvət edildiyi zaman ailəmlə birlikdə Ərzuruma gəlmək məcburiyyətində qaldım. Oğlum Əli, qızım Firuzə ilə ilk qonaq getdiyimiz Babək Qurbanovun mənzili idi. Xoş təbəssümlə bizi qarşıladı. Mənalı sözləri, müdrikanə fikirləri, ağıllı kəlamları, baməzəli sözləri ilə qəlbimizə səmimiyyət hissi bəxş etdi. Alicənab, əxlaqlı rəftarı ilə o gündən bir böyüyümüz olaraq qəbul etdik. Bu ülvi münasibətin təməli sayəsində oğlum Əlinin, qızım Firuzənin ad gününə, Novruz bayramlarına, yeni il şənliklərinə hər zaman Babək müəllimi dəvət edərdik. Masamızın başı Babək müəllimə aid idi. *(Bax: Şəkil № 322)* Məclisimizi şənləndirər mənə dolu müdrik sözləri qəlbimizə fərəhlik gətirərdi.

Şəkil № 322. Məclisimizin başı, başımızın tacı Babək Osman oğlu.
(soldan sağa) Əli İmamverdi, İlqar Cəmil oğlu, Prof.Dr. Babək Qurbanov

Fortepiano konsertində Professor Həqiqət Məhərrəmovanın Babək müəlliminin bir neçə əsərini səsləndirməsindən sonra professional bir bəstəkar kimi də tanınmış olduq.

Qaziantepdə əmək fəaliyyətlərini birgə davam etdirdikləri o gözəl illərdə də kiçik məclisimizi şərəfləndirmək üçün Babək müəllimi hər zaman dəvət edərdik. Duzlu-məzəli, xoş sözlərini heç unutmama olarmı? Oğlum Əlinin, qızım Firuzənin bir dayısı olmaqla həm də bir böyüyümüz, ata timsallı ağsaqqalımız idi Babək müəllim. Zəngin bilgilər əldə etmək üçün oğlum Əliyə Hüquq məsələlərinə aid müxtəlif elmi məqalələr, kitablar verərdi. Qızım Firuzəyə isə Yüksək Lisansını tamamlamadan öncə Sovetlər dönməsində nəşr olunmuş memarlığa aid çox sayda dəyərli kitablar hədiyyə etdiyini də xatırlayıram. Ölümünün beşinci ildönümü və 85 illik yubileyi səbəbi ilə uyuduğu məkan cənnət, ruhu şad olsun deyirəm. Unudulmaz şəxsiyyət Babək Qurbanov ülvi xatirələrlə qəlbimizdə yaşamaqdadır.»

* 53 *

Şəkil № 323. Elnura Azərqızı Həsənova
Heydər Əliyev adına Beynəlxalq Hava Limanı,
Terminalları idarəetmə mərkəzinin dispetcheri.

«Babək müəllimlə ilgili xatirəni yazmaq mənim də payıma düşdü.

Dayım professor İlqar İmamverdiyev Babək müəllim haqqında daima maraqlı əhvalatlar, xatirələr danışardı. Fəqət bu böyük elm xadimi ilə tanış olmaq 2009-cü ilin dekabr ayına dəng gəlmişdi. Bacım, Nurlana Osmanlı ilə Qaziantep universitetinin Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasında çalışan dayım, İlqar müəllim gələ qonaq gəlmişdik. Babək müəllim bizi Antep şəhərinin görməli yerləri ilə tanış etmək üçün “Fiat” markalı maşını ilə “Heyvanat bağçası”na aparmağı qərarlaşdırmışdı. O zaman Babək müəllim avtomobilini təzə almışdı və hələ idarə etməkdə çətinlik çəkirdi. Heyvanat bağçasına gedən səmti yaxşı tanımadığı üçün dayım qızı Firuzə və dayım oğlu Əli bu məsələdə ona yardım edəcəklərini demişdilər. Fəqət işıqfora yaxınlaşanda Əli ilə Firuzə arasında bir qədər anlaşılmaqlıq oldu. İşıqfora yaxınlaşanda sola yoxsa sağa gedəcəyi bilmədiyi üçün Firuzə ona “sağa”, Əli isə “sola” dönəcəyini söylədilər. Babək müəllim çaş-baş qalib söylədi: *“İndi mən hara sürüm sağamı, yoxsa sola? Biriniz “sağa dön”, o biriniz “sola get” deyirsiniz?”* Nəhayət müdrik insan, direksion sahibi vəziyyətdən çıxmaq üçün özü qərar verib doğru səmti seçib sağa doğru sürməyə qərarlaşdırdı. Beləliklə Babək müəllimin təcrübəsi sayəsində biz “Heyvanat bağçası”na gəlib çıxma bildik. Türkiyənin ikinci böyük heyvanat bağçasında unudulmaz xoş xatirələrlə zəngin sürpriz bir gün keçirdik.

Cox təəssüf ki, ikinci görüşməyimiz Babək müəllimə 31 may 2018-ci ildə ağır xəstə olan vaxtlara təsadüf etdi. *“Dayımdan xahiş etmişdi ki, ömrümün son aylarını Vətənimdə keçirmək istəyirəm. Xahiş edirəm məni Vətənə götür ay İlqar”*- demişdi. Həyat yoldaşım Fəxri Hacıyevlə birlikdə Babək müəllimlə İlqar dayımı “Heydər Əliyev adına Beynəlxalq Hava Limanında təxminən 22.00-da qarşılamağa getmişdik. Səhhətində problemlər yaşadığını üz ifadələrindən, bənizinin isə solğun olduğunu sezdiyim zaman bu dahi insanın sağalmaz bir mərzə mübtəla olması səbəbi ilə kədərlənib, məyus oldum. Bu mübarək insanı evimizə qonaq aparmaq arzumuzu dilə gətirdiyimizdə, Gədəbəyli tanınmış şair Musa Ələkbərli Babək müəllimin dincəlməsi və istirahəti üçün, bu dünyada ana yadigarı bircə bacısı Solmaz (2023-cü ildə haqqın rəhmətinə qovuşub) xanıma tez bir zamanda çatdırılmağın daha vacib olduğunu bildirdi.

Bir necə aydan sonra Babək müəllimin 28 mart 2019 tarixində vəfatı, qara xəbəri bizi dərinləndən sarsıtdı. Filosof alim Babək Qurbanov unudulmaz xatirələrimizlə xəyalımızda, ülvilə anılarımızla Nurlana və Elnura adlı bacıların nəzərində kino-lenti kimi qalmaqdadır.

Deyillər ki, insan o zaman ölür ki, onu bir nəfər belə yada salıb xatırlamasın. İllər ötsə də Babək müəllimin nurlu xatirəsi onu sevənlərin, könlərində mənəviyyat adlı ülvilik dünyasında sayrışan bir ulduz kimi yaşayacaqdır. Mübarək məkanın cənnət olsun ey böyük alim. Allah sənə rəhmət etsin, Osman qağamızın şah əsəri!»

* 54 *

Şəkil № 324. Dəniz Vural
Qaun TMDK müdir katibi

«Çox saygı duyduğumuz Babək hocamızla qısa bir zaman da olsa bir qurumda-konservatoriyada birlikdə çalışdığım illərdə hörmətli professorumuz Babək Qurbanovu əsl bir insan kimi tanıdığım üçün çox xoşbəxtəm. Tələbələrinə qarşı əfəndi olmaqla həm də çox

tələbkar alim idi. İnsani xüsusiyyətləriylə daha çox diqqətçəkən həqiqi pedaqoq idi. Konservatoriyamızda xidmət göstərən məmur yoldaşlarımızın ad günlərinə hər zaman böyük bir həvəslə iştirak edərək bizləri çox mutlu edərdi. Bizlərə qarşı çox nəzakətli, ədəbli, iffətli olmaqla yanaşı çox sakit təbiətə malik, müsbət enerjiyə sahib olmaqla hər zaman nurlu çöhrəsində bir ülvi təbəssüm var idi. İlqar hocamızla hər zaman birlikdə idilər. Onları bir an da bir-birindən ayrı olduğunu müşahidə etmədim. Lakin fələk onu 2019-cu ilin 28 mart ayında İlqar müəllimdən, əzizlərindən əbədi ayırdı və konservatoriyanın müəllimlərini, məmurlarını və övladı kimi sevdiyi tələbərini məyus etdi. Əgər yaşasaydı 9 iyunda 85-ci il dönümünü qeyd edəcəkdik. Təəssüf ki, vəfatının beşinci ilində onu xoş xatirələrlə və sayqı ilə yad edirik. Babək Qurbanovun Ruhu şad məkanı cənnət olsun.»

Şəkil № 325. Dəniz Vural və Babək Qurbanov.

* 55 *

Şəkil № 326. Əhməd Yırtıcı
Bilgisayar operatoru

«Hörmətli müəllimimiz Prof.Dr. Babək Qurbanovun 28 mart 2019-cu ildə vəfatı mənə həddən ziyadə kədərləndirdi. Həyatla bağlı mənalı sözləri, təcrübəsi, sevgi dolu münasibəti ilə bizim üçün nümunəvi insan idi. Gaziantep Konservatoriyasında müxtəlif fəaliyyətlərə xüsusən də müəllimlərimizin və məmurlarımızın ad günlərinə rəhbərlik edərdi. Bununla yanaşı hər mövzularda ətraflı düşünür, sadələşlən, şagirdlərə ata münasibətinə görə pedaqoji heyyyətin və tələbələrin hörmətini, etibarını qazanmışdır. Hər səhər sinfə daxil olmadan öncə gülürüz siması ilə bizi görən zaman həmişə salamlayır, müdrik şəxsiyyəti, bir ata kimi səmimi davranışı, xoş ovqatı ilə qəlbimizdə unudulmaz ülvi hisslər bəxş edərdi. Mənalı söhbətini heç vaxt unutmayacağım mehriban müəllimim, əzizimiz Babək Osmanoglu. Allah rəhmət eləsin. Dualarım hər zaman sənindir. Ruhun şad, məkanın cənnət olsun. Amin...»

Şəkil № 327. Prof. Dr. Babək Qurbanovun ad günü. (soldan sağa) 1.Babək Qurbanov, 2.Əhməd Yırtıcı. Qaun TMDK - 9.06-2013.

* 56 *

Şəkil № 328. Yenal Çalkam

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Dış Hekimliği Fakültesi

«Müəllimlərin müəllimi əziz və dəyərli ağsaqqalımız Prof. Dr. Babək Qurbanovun 85 illik yubileyi və vəfatının 5-ci ilinin nurlu xatirəsinə!

Babək xoca ilə ilk tanışlığında onun gözlərindən aldığı məhəbbət, hörmət və müdriklik işığını üzündəki təbəssümü, ədəb-ərkanı ilə insanlara nə olursa-olsun saf və aydın şəkildə əks etdirən nəcib təbiətli, xeyirxah niyyətli, xoşməramlı alicənab, yüksək səviyyəli, təvazökar bir insan olduğunu kəşf etdim. Yaşadığımız unudulmaz vaxtlarda onun akademik karyerasının zirvəsinə necə çatdığını, yaşının irəliləməsinə baxmayaraq, sənət sahəsində çoxsayda elmi əsərlər buraxmağa çalışdığını heyrətlər içərisində daima müşahidə etmişdim. Həyata və insanlara baxışımı dəyişdirən belə nadir bir insanı tanıdığım üçün özümü bəxtəvər hesab etsəm də ürəyimdə bir nisgil qaldı ki, kaşki bu nəhəng elm xadimi ilə daha çox ülvi ünsiyyətlərdə olub insanlıq adına dəyərli bilgilər öyrənəydim. Sizi rəhmətlə anaraq, ruhun şad, uyuduğun müqəddəs məkan cənnət olsun deyirəm, əzizim Babək müəllim.»

Şəkil № 329. Prof.Dr. Babək Qurbanov və Yenal Çalkam
Qaun TMDK - 09.06 – 2014

* 57 *

Şəkil № 330. Hüseyin Təməl

Qaziantep Universiteti Tibb fakültəsi Personal işləri üzrə məmur

«Qaziantep Universiteti Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasında işlədiyim dövəmdə Prof.Dr. Babək Qurbanovla yaxından tanış olmuşdum. O, təvazökar kişiliyə sahib olmaqla yanaşı həm də həqiqi bir bəyəfəndi idi. Səmimi rəftarı ilə uşaqlarla uşaq, böyüklərlə böyük

münasibətdə təbiiliyi ilə fərqlənirdi. Heç bir zaman saxtalığı, yalanı sevməzdi. İnsanlığa tərs olan bu neqatif cəhətlərə nifrət edirdi. Yaşca özündən kiçik olanları səbrlə dinləyər, yaşadığı hadisələrdən, xatirələrindən bəzi maraqlı fraqmentlər danışardı.

Bir xatirəsini heç unutmuram Babək müəllimin. Əvvəllər çalışdığı universitetdə musiqişünaslığa dair 500 səhifəlik bir elmi əsərin tərcüməsində yardım etmək bəhanəsi ilə ona yaxınlaşan saxta-fırıldağ bir akademisyenin gizlicə olaraq bu kitabı öz adına nəşr etdirməsindən təəssüf hissilləri ilə danışdı. Babək müəllimin başına gələn bu xoşagəlməz əhvalata əsəbləşməyimə rəğmən mənə təskinlik verərək deyirdi: *“Nə edim başqa əsər üzərində elmi tədqiqatlarımı apararam”*. – deyə yaradıcılıq fəaliyyətini ardıcıl davam etdirirdi. O, heç kimə kin saxlamayan, geniş məfkurəyə sahib, mənəviyyatca zəngin müdrik bir insan, ruhu təmiz saflıq mücəssəməsi kimi nurlu bir şəxsiyyət idi. Allah rəhmət eləsin...»

Şəkil № 331. (soldan sağa) 1.Hüseyn Təməl, 2.Prof.Dr. Babək Qurbanov.

* 58 *

Şəkil № 332. Nurəddin Bozqurd
Kommunikasiya fakultəsi dekanının baş katibi

«Əziz müəllimim, ağsaqqalım Prof.Dr.Babək Qurbanovun vəfatının 5-ci ildönümü və 9 iyunda 85 yaşının tamam olması münasibətilə xatirə kitabının Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev tərəfindən hazırlanmasını sevinclə qarşıladım. Babək xoca, istər akademik şəxsiyyətinə, istərsə də insani cəhətlərinə görə hər cür tərifə layiq bir akademisiyen idi. Nurlu, gülərüz siması, zarafatlı xasiyyəti ilə qəlbimizi fərhlədən, hər zaman ruhumuza sevinç bəxş edən, əmək fəaliyyətimizi pozitif mühitdə həyata keçirməyimizə dərin mənalı müdrik sözləri ilə təsir edən dəyərli olmaqla, ali səviyyəli, əxlaq sahibi qardaşımız-böyüyümüz idi. İnsanlarla səmimi, təbii ünsiyyət qurma qabiliyyətinə görə, O, həm tələbələr, həm də akademik və inzibati heyət tərəfindən sevilirdi. Hər səhər məmnuniyyətlə ona Azərbaycan təbiri ilə “Xoruz Pipiyi” pürrengi çayı armudu stəkanlara süzölmüş halda çalışma masasına gətirdiyim zaman, mütəmadi olaraq dediyi lətifələrlə onun xoş sözləri ilə dopinqimi alırdım. Bu mübarək sözlərin ətkisi ilə də daha həvəslə konservaoriyada xidməti vəzifəmi yerinə yetirirdim. Babək xoca ilə 8 il yaxın bir qurumda çalışan əməkdaş kimi deyə bilərəm ki, O, muhatab olduğu müəllimlərlə, tələbələrlə, məmurlarla həmişə mehribanlıqla və qayğı ilə yanaşırdı. Mən ondan

razı idim, Allah ondan razı olsun. Onu həmişə rəhmət və həsrətlə yad edirəm. Məkanın cənnət, ruhun şad olsun Babək xoca.»

Şəkil № 333. Prof.Dr. Babək Qurbanov və əziz dostu Nurəddin Bozqurd

* 59 *

Şəkil № 334. Mahmud Polad

Qaziantep Universiteti Dış həkimliyi fakultəsində məmur

«Babək müəllim iş həyatımda nadir olan əsilzadə bir Azərbaycan övladı idi. Ata nəvazişli, baba qayğısı ilə hər kəsə doğru-düzgün nəsihət verən bir şəxs idi. Elm aləmində öz sözünü demiş, pedaqoji sahədə uğurlu xidmətlər göstərmiş, konservatoriyamızda tələbələrin sayğı duyduğu, qəlbimizdə xoş xatirələri olan müdrik bir insan idi. Zarafatyana danışığı ilə hər zaman bizim qəlbimizi fərəhləndirdi. Unudulmaz günlərimiz çox oldu. Özü, sözü bütöv sadəlövhlə və səmimi olduğu qədər də, təbii şəxsiyyəti ilə fərqlənən müdrik ağsaqqalımız idi. Rəbbim rəhmətlə günahlarını bağışlasın inşaAllah».

Şəkil № 335. (soldan sağa) Mahmud Polad və Babək Qurbanov

* 60 *

Şəkil № 336. Əmrah Orxan

Qaziantep Universiteti Eytim Bilimləri İnstitutu

«2012-ci ildə Qaziantep Universiteti Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasında işə başlayanda onunla tanış olmaq imkanım oldu və onu tanımaqdan böyük şərəf və qürur

duyuram. Haqqında bəhs etdiyim şəxs, nəhəng elm xadimi, nəcib insan, sadə təbiətli təvazökar, xoşməramlı, Fəlsəfə elmləri doktoru, professor Babək Qurbanov idi. Yalnız akademik nailiyyətlər və elmi töhfələrlə O, həm də şəxsiyyəti, insani dəyərləri ilə seçilən alicənab bəyefəndi bir insan idi. O, akademik səviyyəli aktual əsərləri, tədqiqatçı bacardığı ilə elm aləminin ən yüksək səviyyəyəsinə çatsa da, qəlbində kin, nifrət olmayan, insani dəyərlərini itirməmiş, bu ali dəyərləri həyatı boyu qorumuş təcrübəli bir müəllim idi. Babək müəllim hamı ilə xoş münasibət quran, insanların fikrinə önəm verən, ona sayqı ilə yanaşan bir xarakterə sahib idi. O, heç kimlə problemi olmayan sakit xasiyyətli, təmkinli insan idi. Birgə işlədiyimiz müddətdə onun bir kimsəyə pis söz demədiyinin və kiminsə qəlbinə toxunaraq qəlbini qırmadığının şahidi olmamışam. Çünki hər zaman hamı ilə mehriban, səmimi, dostanə münasibət qurmağı xoşməram kimi qarşısına məqsəd qoymuş, işi, əməli, rəftarı ilə hər kəsə örnək olası əsilzadə insan idi. 2019-cu ildə əbədiyyətə yola saldıığımız əziz Babək müəllimin xatirəsini ehtiram və rəhmətlə yad edir və bir daha bildirirəm ki, belə bir dəyərli insanı tanımaqdan böyük şərəf duyuram. Ruhu şad, məkanı cənnət olsun. Amin! 11.07 - 2024»

Şəkil № 337. (sağdan sola) 1.Əmrah Orxan, 2. Nurəddin Bozqurd, 3.Prof.Dr. Babək Qurbanov

* 61 *

Şəkil № 338. Ayhan Kılınc
Qaziantep Universiteti TMDK

«Babək xocanın Qaziantepdə çalışmaq üçün təşrif gətirdiyi gün yaxından tanış olmaq imkanım oldu. Onun Qaziantep Universitetində işə başlaması üçün bəzi sənədlərin təcili hazırlanaraq lazımı qurumlara təqdim olunması gərəkirdi. O, Qaziantepdə yabançı olduğu üçün sənədlərini sahmana salmaq onun üçün problem idi. Təbii ki, vaxt aparan bu texniki işdə köməyimi Babək müəllimə əsirgəmədim.

Babək Qurbanov sadəcə müəllim deyil, ata, qardaş, dost, bəzən də arkadaş, taytuş idi. Babək Qurbanovun Azərbaycana, Türkiyəyə sevgisi həddən ziyadə böyük idi. O, Azərbaycan mədəniyyətini, incəsənətini, ədəbiyyatını, musiqisini çox dərinləndirən, onu dünyaya tanıdan alim idi. Bunun üçün də bir çox elmi tədqiqat sahəsində fanatikcəsinə çalışaraq tələbələrinə zəngin bilgilər qazandırır.

Yaxalandığı amansız xəstəlik nəticəsində 2019-cu ildə Babək müəllim dünyasını dəyişdi. Vəfatı bütün pərəstişkarlarını, onu sevənləri, o cümlədən mənə dərinləndirdi. Buna görə də mənəvi borcumu yerinə gətirmək məqsədilə Babək müəllimin tövsiyəsinə əsasən Türkiyənin müxtəlif konsert səhnələrində bir zamanlar çalınmış əsərlərini

youtubeyə yüklədim ki, haqq dünyasına qovuşduqdan sonra da bizə ərməğan etmiş olduğu musiqi inciləri ilə aramızda mənən də olsa də zəngin melodiyalarda duyulan ülvi ruhu ilə yaşasın.

Ağır xəsdə olduğu zaman Ökkeş həzrətlərini ziyarət edərək dua ettim ki, amansız xəstəlikdən qurtulsun. Fəqət qurtula bilmədi nəyazıqki. Arxivimdə yer alan kədər anını əbədləşdirən, kövrək ruhumuzu yansidan iki şəkili təqdim edərək vəfa borcumu bir daha əzizim Babək xocamın niğarani ruhuna ərməğan etmək istəyirəm. Orucluq ayında, 2018-ci il 21 may tarixində atam Xəlil Kılıncın məzarını birlikdə ziyarət edərkən heç xəyalıma da gətirə bilməzdim ki, 10 ay 7 gün içərisində Babək müəllimlə əbədi ayrılacağam.

Arxivimdə çox rəsmlərin, musiqilərin var hələ. Təqdim etdiyim rəsmədəki niğaran, qəmli, soluxmuş çöhrənə, günəş tək qürub etmiş bənizinə baxarkən foto şəkil çəkilən anda nə hisslər keçirdiyin, mənən nə həyəcanlar yaşadığın mənə indi daha çox aydın olur Babək xocam! Allah rəhmət eləsin. Mübarək məzarın nurla dolsun, unuda bilmədiyim əzizim Babək müəllim!».

Şəkil № 339. Ökkeş həzrətlərinin ziyarətgahı və Kilis Musabəyli, Qızılkənd
21 may 2018-ci il

* 62 *

Şəkil № 340. İlqar Cəmiləoğlu İmamverdiyev,
Sənətşünaslıq elmləri doktoru, professor,
Qaziantep Universiteti Türk Musiqisi
Dövlət Konservatoriyasının müəllimi.
Türk Xalq musiqisinə xidmət mükəfəfçısı

«Qəhrəman xalqımızın etibarlı övladı, xalq şairimiz Osman Sarıvəlli yadigarı, fəlsəfə elmləri doktoru, professor Babək müəllim! 9 iyun 2023-cü il tarixində ad gününü pünhanca qəlbimdə nisgilli sədayla təbrik edərək rəhmət diləyirəm cənab-i Haqdan.

Babək Qurbanov adı xalqımız üçün insanlıq simvolu olub ziyalılığın açıq səmada bərq vuran günəşidir, amalıyla, zəkasıyla, xoşməramıyla, sadəliyi, təvazökarlığıyla, gözü-könlü toxluğuyla, alicənab zadəganlığı ilə, əsl insani dəyərləri ilə. Millətimizin, qüruru, iftixarı Babək Osmanoğlu, mübarək məzarın behiştə dolsun, əbədi uyuduğun istirahətqah adlı müqəddəs məkanın cənnət olsun. Amin!!! 09.06.2023-cü il, Gaziantep»

Şəkil № 341. Babək Qurbanovun mübarək məzarı. İkinci Şıxlı / Qazax

Şəkil № 342. (soldan sağa) 1.Prof.Dr. İlqar Cəmioloğlu 2. Prof.Dr. Babək Qurbanov

*İlqar Cəmioloğlu İmamverdiyev.
Sənətsünaslıq elmləri doktoru, professor.*

IV FƏSİL:

MƏKTUBLAR, MESAJLAR, TƏBRİKLƏR

1.О новых переводах эпоса «Джангар»⁴⁶

Героический эпос «Джангар» - уникальный памятник духовной культуры калмыков, сегодня известен всему миру и занимает достойное место в ряду произведений мировой культуры как шумерский эпос о Гильгамеше, индийская «Махабхарата», «Илиада» и «Одиссея», эпос «Манас» и другие эпические памятники народов мира.

⁴⁶ Выражаем глубокую благодарность за предоставленные материалы, за содействие в подготовке статьи сыну проф. Б.О. Курбанова – Эмилю Бабековичу Курбанову

На протяжении многих десятилетий эпос «Джангар» привлекает внимание исследователей различных областей науки: фольклористов, историков, этнографов, археологов, лингвистов. Интерес к исследованию и освоению эпоса «Джангар» не только не исчезает, а возникает потребность нового взгляда на это культурное наследие.

Перевод эпоса «Джангар» на иностранные языки отдельная интересная тема исследования. Известны переводы «Джангара» на немецкий, английский, белорусский, украинский и др. языки. И сегодня продолжают появляться высокохудожественные переводы эпоса «Джангар» на языках народов мира, что говорит об актуальности идейного содержания «Джангара», вневременной важности идеи гармоничной модели мира, жизненных стратегий народа, это своего рода стратегическая программа развития для молодого поколения.

Недавно увидели свет переводы эпоса «Джангар» на азербайджанском и турецком языках, сделанные профессором, доктором философских наук Бабеком Османовичем Курбановым. Профессор Курбанов является лауреатом премии «Золотое перо Азербайджана», награжден государственной наградой Турции «За вклад в тюркологию» (*“Türk Dünyası Hizmet Ödülü”*).

Жизненный путь профессора Б.О. Курбанова также интересен и насыщен яркими личными и профессиональными событиями и победами, как и любимая им с детства книга о подвигах богатыря Джангара и его воинах.

Бабек Османович Курбанов окончил Азербайджанскую государственную консерваторию им.Узеира Гаджибекова в 1963 г., но, полученная травма руки не позволила ему продолжить карьеру музыканта. С того момента профессиональные интересы ученого были связаны с философским направлением, так, в 1981 г. в Институте философии АН СССР в Москве он защищает докторскую диссертацию и становится доктором философских наук. С 1981 по 1989 гг. он возглавлял отдел эстетики и этики в Институте философии и права АН Азербайджанской ССР, с 1989 года стал заведовать кафедрой философии и культурологии в Университете культуры и искусства в Баку. С 1992 г. профессор Курбанов начинает преподавать в Университете им. Ататюрка в Эрзруме в Турции, с 2008 г. и до последних дней жизни он преподавал в Газиантепском Университете.

Наряду с музыковедческими дисциплинами проф. Курбанов преподавал тюркологию, вел дисциплины по истории, философии, социо-культурному развитию тюркских народов. В кругу его научных интересов были исследования и по культуре и фольклору тюрко-монгольских народов, в том числе его особая любовь и научный интерес к калмыцкому эпосу «Джангар». Помимо переводов эпоса «Джангар» на азербайджанский и турецкий языки, профессором Курбановым написан ряд научных статей по эпической проблематике.

Интерес к эпосу «Джангар» не случаен. По словам Бабека Османовича с доблестным богатырем Джангаром и его воинами он знаком с детства. Издание эпоса «Джангар» 1940 г. на русском языке хранилось в библиотеке отца Бабека Османовича - народного поэта Азербайджана Османа Абдулла оглы Курбанова (*псевдоним Осман Сарывелли*). Повествование о стране Бумбе, Джангаре и его воинах стала любимой книгой маленького Бабека.

Как говорил сам профессор, в начале его внимание привлекли иллюстрации В.А.Фаворского к изданию эпоса «Джангар» 1940 г., они помогли мальчику лучше понять идейный смысл эпоса, особенности черт национального характера героев эпического произведения. «Джангар» настолько захватил Бабека Курбанова, что впоследствии возникло желание познакомить тюркоязычных читателей с «Джангаром», так возникла идея перевести «Джангар» на азербайджанский язык. В последние годы

жизни профессор Б.О. Курбанов работал над переводом «Джангара» на турецкий язык, который ему удалось завершить и подготовить к печати. Издание перевода «Джангара» на турецком языке увидело свет уже после смерти ученого, книга привлекла особое внимание читателей и ученых в Турции.

К изданию перевода эпоса «Джангар» на азербайджанском языке профессор Б.О. Курбанов написал предисловие в котором отразил общие и специфические стороны эпоса «Джангар» и тюркских эпосов, поскольку в «Джангаре» отражены история, социальный быт, образ жизни и культура соседствующих тюркоязычных народов. Как отмечал Б.О. Курбанов, в вопросах исследования исторических процессов культурного и языкового взаимовлияния народов, лучшего примера чем эпос невозможно найти, т.к. в эпическом произведении во всем богатстве и художественно-эмоциональном плане, отображается жизнь и быт того или иного народа, его национальный характер, идеалы о нравственности и красоте. Ученый особо выделял героический эпос «Джангар», писал, что «несмотря на многочисленные усилия переводчиков, исследователей-фольклористов, историков, искусствоведов, художников-иллюстраторов и т.д. эпос «Джангар» все еще нуждается в более широкой пропаганде и исследовании, выходящими за пределы локальных усилий и интересов. Как нам представляется, скорее всего из-за вышеуказанных причин, например в Турции, стране, где огромное внимание уделяется исследованиям и изучению фольклорного творчества различных народов (*в особенности, тюркоязычных*) не только широкая масса читательских кругов, но и к сожалению, даже многие специалисты-фольклористы не подозревали даже о существовании данного эпоса, где между прочим, дается немало ценных сведений, относящихся к проблемам исторического развития взаимоотношения народов, в особенности калмыков с тюркоязычными народами».

В фокусе внимания ученого был историзм эпоса «Джангар». Вопрос о времени и этапах формирования героического эпоса «Джангар» сегодня остается открытым. Эпос «Джангар» повествует об исторических событиях, происходивших в далеком прошлом в жизни, быте и культуре предков калмыков, отражает, по мнению многих исследователей, древнейший период общественного развития – II пол. I тыс. до н.э., как справедливо указывал калмыцкий историк-археолог У.Э.Эрдниев – переход к феодализму. По мнению джангароведа профессора Н.Ц.Биткеева время формирования эпоса «Джангар» может быть равно трем тысячам лет.

Работая над переводами «Джангара», изучая и анализируя существующие исследования Б.О. Курбанов солидарен с мнением указанных ученых: «... дата создания «Джангара» скорее всего относительная, ибо образцы культурного и духовного мира, а так же события, разворачивающиеся в эпосе, скорее всего относятся исторически к более раннему периоду, кроме того, нашедшие место в эпосе мифологические образы и события скорее всего относятся к более раннему периоду буддизма, в том числе и до возникновения исламской религии. Эти постулаты дают почву для выражения подобной мысли о том, что историческое появление на свет «Джангара» может оказаться намного раньше принятой сегодня даты 579 лет. Элементы шаманизма, часто употребляемые в эпосе также свидетельствуют о справедливости вышеотмеченного положения. Например, в песне, посвященной героизму и смелости Санала, показывается как он, в трудное для него время, зовет на помощь своих друзей-богатырей и Джангара, при этом важно отметить, что герой с этой целью, сперва снимает с шеи сделанный из глины Талисман, потом прикладывает его ко лбу и обращаясь к нему просит о помощи. На наш взгляд, даже казалось бы эта незначительная на первый взгляд особенность, может дать право на утверждение мысли о генетической и исторической близости эпоса к шаманизму, как известно, исторически более древнему религиозно-мифологическому мировоззрению». Таким

образом, очевидно, что еще много исследовательских задач по эпосу «Джангар» ждут своих исследователей.

Идеологическую задачу «Джангара», заложенную предками ойрат-калмыков для будущих поколений, ученый видел в следующем: «Эпос полон героических сцен борьбы и доблести героев-богатырей, при этом ясно ощущается, что борьба эта ведется ради защиты отечества, ради родной и незаменимой Бумбы, ради свободы и независимости, живущих здесь людей, ради защиты их возвышенных и прекрасных идеалов. Каждая из 12 песен, одновременно в художественно-эмоциональной форме дает богатейшие сведения о жизни и быте калмыцкого народа в прошлые века, о его трудолюбии, хозяйственной деятельности, нравственно-эстетической культуре и искусстве. Одной из причин подобной любви к отечеству, к своей стране, кроется, на наш взгляд, еще и в том, что предводитель страны Бумбы, непобежденный богатырь Джангар сам является олицетворением справедливости и высокой нравственности, всегда и вовремя приходящий на помощь к своим друзьям и нуждающимся в его помощи людям. Его в первую очередь интересуют судьба страны, благополучие и осуществление здесь идеалов общества и народа. Не случайно, в эпосе рисуется идеальная, утопическая картина жизни Бумбы, где нет деления на мое, на твое, где нет смерти, где люди после 25-и лет не стареют, а народ живет в избытке и благосостоянии». Особенно актуально звучат слова ученого сегодня в условиях необходимости возрождения и сохранения калмыцкого народа, калмыцкого языка и культуры.

Народ, его язык и культура будут жить пока есть такие пассионарии, которые в течение всего своего жизненного и профессионального пути пропагандируют, привлекают внимание мирового сообщества к красоте, к идейному содержанию, к проблеме сохранения культурного наследия других народов, служат примером для самих носителей этих культур в плане важности бережного отношения к своему национальному наследию, сохранению и передачи национальной культуры потомкам.

Жизненная и научная позиция, а также переводческая деятельность профессора Бабека Курбанова – пример для будущих поколений ученых и просветителей, идея Ученого и Человека.

*Д.Ф.Н. А.Н.Биткеева,
внс Института мировой литературы
им. А.М. Горького РАН,
внс Института языкознания РАН*

* * *

2. а) Сообщение Танзилы Гаджиевой / Москва

Здравствуйте, уважаемый Ильгар!

Мы с Надей очень сожалеем, что Вы потеряли и брата. Примите наши искренние соболезнования. Джаннетли болсун! Дай Аллах Вам здоровья и сил пережить эти тяжелые утраты для Вас!

Ильгар, спасибо, что прислали ссылку на вечер-концерт, посвященный памяти Бабека Османовича. Что касается телефонного номера из Германии - я не знаю кому он принадлежит.

Ильгар, я сообщила в Калмыцкий Университет о Бабеке Османовиче. Сотрудники университета очень сожалеют о случившемся. Просили передать от них тоже соболезнования. Оказывается, они собирались Бабеку Османовичу дать к его юбилею звание Почетного доктора Калмыцкого университета за перевод эпоса «Джангар» на азербайджанский язык. Но, увы...

Бабек Османович говорил, что он заканчивает переводить «Джангар» и на турецкий язык. Вы не в курсе, он успел доработать свой перевод? М.б., его семья опубликует рукопись его перевода?

Ильгар, просмотрела Вашу подборку материалов и работ Б.О.Курбанова. Вы делаете очень хорошую книгу. Она будет прекрасной памятью о нем.

Всего Вам самого доброго. С уважением, Танзиля.

* * *

2.b) Tənzilə Hacıevadan gələn mesaj / Moskva

Salam, əziz İlqar!

Nadya və mən çox təəssüf edirik ki, siz də qardaşınızı itirdiniz. Səmimi başsağlığımızı qəbul edin. Cənnətlik olsun başın sağ olsun! Allah sizə cansağlığı və sizin üçün ağır itkilərin öhdəsindən gəlmək üçün güc versin!

İlqar, Babək Osmanoviçin xatirəsinə həsr olunmuş konsert-gecəsinin linkini göndərdiyiniz üçün təşəkkür edirəm. Almaniyadan gələn telefon nömrəsinə gəlincə, onun kimə aid olduğunu bilmirəm.

İlqar, mən Kalmık Universitetinə Babək Osmanoviç haqqında məlumat verdim. Universitet əməkdaşları baş verənlərdən çox təəssüflənirlər. Onlar da məndən başsağlığı verməmi istədilər.

Məlum olub ki, onlar “Canqar” dastanını Azərbaycan dilinə tərcümə etdiyinə görə Babək Osmanoviçə ildönümündə Kalmık Universitetinin fəxri doktoru adını vermək niyyətində idilər. Amma heyf...

Babək Osmanoviç “Canqar”ı türk dilinə tərcümə etməyi bitirdiyini dedi. Bilirsinizmi o, tərcüməsini yekunlaşdırıb bilibmi? Bəlkə ailəsi onun tərcüməsinin əlyazmasını çap edəcək?

İlqar, mən sizin seçdiyiniz materiallara və B.O.Kurbanovun əsərlərinə baxdım. Çox gözəl kitab hazırlayırsan. Onun gözəl xatirəsi olacaq.

Sizə ən xoş arzular diləyirəm. Hörmətlə, Tənzilə.

3. Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının təbriki. “Babək Qurbanov -50”⁴⁷

Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının yubiley təbriki

Hörmətli Babək Osman oğlu Qurbanov!

Azərbaycan Bəstəkar və musiqişünasları sizi anadan olmağınızın 50 illiyi münasibətilə səmimi-qəlbdən təbrik edirlər. Sizin musiqi estetik problemlərinə dair yazdığınız əsərlər, monoqrafiyalar, Azərbaycan musiqişünaslığına dəyərli töhfədir.

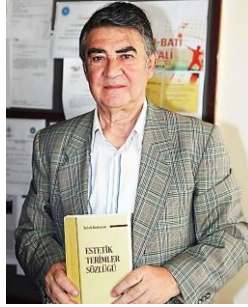
Əziz Babək müəllim! Sizin üçün əlamətdar olan, belə bir gündə Sizə möhkəm can sağlığı, uzun ömür, tədqiqat işlərinizdə və pedaqoji fəaliyyətinizdə yeni-yeni yaradıcılıq uğurları arzulayırıq.

Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının Katibliyi

⁴⁷ “Ədəbiyyat və incəsənət” qəzeti, 29 dekabr 1989-cu il, № 52, (2395) səh.8

V FƏSİL:

**BABƏK QURBANOV AZƏRBAYCAN VƏ TÜRKİYƏ MƏTBUATINDA
1. “TÜRKİYƏDƏ AZƏRBAYCANLI ALİMİN YENİ KİTABI NƏŞR OLUNMUŞDUR”⁴⁸**

Şəkil № 343. Prof.Dr. Babək Qurbanov (1939-2019)

Türkiyənin Qaziantep Universitetində çalışan azərbaycanlı professor Babək Qurbanovun “Estetika terminləri lüğəti” adlı yeni kitabı qardaş ölkədə nəfis şəkildə nəşr olunmuşdur. Uzun illərin tədqiqatının nəticəsi olan bu kitabın işıq üzü görməsindən qürur duyduğunu ifadə edən professor Babək Qurbanov ensiklopedik nəşrin Qaziantep Universitetinin Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasında nəşrə hazırlandığını söyləmişdir. Alim bildirmişdir ki, əsərdə estetik və bədii terminlərin izahına geniş yer verilməklə yanaşı, mövzu ilə bağlı birsıra elmi tədqiqatlar da yer almışdır.

Hər iki ölkənin ziyalı auditoriyası üçün mükəmməl elmi mənbə olan bu nəşri geniş mənada monoqrafik səciyyəli əsər kimi də dəyərləndirmək olar. Kitabda bəzi termin və anlayışların izahı ilə yanaşı, həmyerlimizin estetika və sənətlə bağlı bir çox elmi jurnallarda və mətbuatda yayımlanmış yazıları da dərc edilmişdir. Babək Qurbanov lüğətin sənətçilər, estetika sahəsində çalışan elm adamları, incəsənət fakültəsinin tələbələri, bu sahəyə maraq göstərən oxucular üçün də gərəkli vəsait olacağına inandığını qeyd etmişdir.

Namiq Qədimovlu,
10.10 – 2017 “Xalq Qəzeti”

2. PROFESSOR BABƏK QURBANOV TÜRKİYƏDƏ ANILDI⁴⁹

Türkiyənin Qaziantep Universiteti Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyası tərəfindən mərhum professor Babək Qurbanovun xatirəsinə həsr edilmiş Şərq-Qərb Sintezi Konserti keçirilib.

Tədbirdə universitet rəhbərliyi, alim və professorlar, tələbələr və media nümayəndələri iştirak ediblər.

⁴⁸ Qeyd: (Namiq Qədimovlunun, Babək Qurbanovun “Estetika terminləri lüğəti” adlı kitab haqda anonsu “Xalq qəzeti” 10.10.2017)

⁴⁹ Bax: “525-ci qəzet” 17.04 – 2019

<https://525.az/news/118578-professor-babek-qurbanov-turkiyede-anildi>

Tədbiri giriş sözü ilə açan universitetin rektoru, professor Əli Gür B.Qurbanovun həyat və yaradıcılığı haqqında danışib, onu Azərbaycanın yetişdirdiyi filosof, musiqişünas, bəstəkar kimi yad edib. O, tədbirin hazırlanmasında əməyi olan hər kəsə təşəkkürünü bildirib.

Çıxışçılardan Fəxri Çəpik "professor Qurbanovun tək arzusu doktorluq proqramının açılmağı idi, təəssüf ki, xəstəlik imkan vermədi. Onu xatirələri ilə yad edəcəyik, ruhu şad olsun!" - deyib.

Konsertin idarəsini dosent Əfqan Zəki Saleh, layihə rəhbərliyini Fəxri Çəpik həyata keçiriblər.

Daha sonra tədbir bədii hissə ilə davam edib.

Şahanə Müşviq

Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü

3.PROF. DR. BABEK KURBANOV ÜNİVERSİTEMİZDE GÖREVE BAŞLADI⁵⁰

Şəkil № 344. Prof.Dr. Babək Qurbanov (1939-2019)

Gaziantep Üniversitesi Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı'nda göreve başlayan Öğretim Üyesi Prof. Dr. Babek Kurbanov, tüm bilgi ve becerilerini meslektaşları ve öğrencileri ile paylaşarak, bugüne kadar konservatuarda yapılan çalışmalara yenilerini eklemek istediğini belirtti.

Küçük yaşlarda müziğe ilgi duyduğunu ifade eden Prof. Dr. Kurbanov, Azərbaycan Devlet Konservatuvarı'nda okuduğunu söyledi. Kurbanov, "1992 yılından bugüne kadar Atatürk Üniversitesi'nde çalıştım. "Müziğin temel ilkeleri", "Müzik eserlerinin analizi", "armoni", "polifoni", "felsefe", "sanat felsefesi", "estetik" gibi derslere girdim. Üniversitemizde, bilgi ve becerilerimi öğretmen ve öğrenci arkadaşlarımla paylaşmak istiyorum" şeklinde konuştu.

Türk soylu halkların, halk çalgı aletleri ve enstrümanları üzerine araştırmalar yapmayı kendisine amaç olarak belirlediğini söyleyen Kurbanov, "1981 ve 1989 yılları arasında Bakü'de İlimler Akademisinde Etik ve Estetik Şube Bölüm Başkanlığı görevini yerine getirdim. Daha sonra yine Bakü'de Medeniyet ve Güzel Sanatlar Üniversitesi'nde Medeniyet Teorisi Bölüm Başkanlığı yaptım. 1992 Yılında Türkiye'ye geldim ve Atatürk Üniversitesi'nde Öğretim Üyeliği görevimi yerine getirdim. Şimdi de Gaziantep Üniversitesi'nde görevimi en

⁵⁰ Bax: Gaziantep Universiteti Xəbər mərkəzi 21 Yanvar 2009
<https://habermerkezi.gantep.edu.tr/?p=2369>

iyi şekilde yerine getireceğime inanıyorum. Burada ki hocalarımızla birlikte problemleri ortaya çıkarıp en kısa zamanda çözüm aramaya çalışacağız” ifadesinde bulundu.

Herhangi bir enstrüman çalmaktan çok, müzik eserlerini analiz ettiğini vurgulayan Kurbanov, “Sanatın hemen hemen her alanıyla ilgileniyorum ama benim alanım, halk müziği ve çok sesli müzik eserlerinin tahlilini yapmak. Bugüne kadar “Müziğin Bazı Sanatsal – Estetik Sorunları”, “Ev Tiyatrosu Televizyon Oyunu”, “Azerbaycan Sanatı, Tarifler, Tahripler”, “Müziğin Bedi–Estetik Soruları” adlı kitaplar yazdım. Ayrıca N.A. Berdyayev’in “Rus Komünizmin Kaynakları ve Manası” adlı kitabın da tercümesini yaptım” diye konuştu.

* * *

4. GAÜN'LÜ AZERİ PROF. DR. BABEK KURBANOV 40. KİTABINI YAYINLADI⁵¹

Gaziantep Üniversitesi (GAÜN) Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı'nda 9 yıldan bu yana görev yapan Prof. Dr. Babek Kurbanov 40. kitabını Yayınladı.

600'den fazla bilimsel makale, 40 kitap ve Türkiye ve Azerbaycan'da 33 kişiye bilimsel alanda danışmanlık yapan Prof. Dr. Babek Kurbanov, son kitabı “Eserler Mecmuası”nın eğitim sisteminde çok sesli müziğin, aynı zamanda halk müziğinin eğitiminde ve araştırılmasında katkı sağlayacak bir çalışma olduğunu söyledi.

Dünyaca ünlü Bestekâr Cevdet Hacıyev'in öğrencisi olduğunu kaydeden Prof. Dr. Babek Kurbanov, kitabının Bakü'de bulunan Sanat Yayınları'ndan çıktığını belirterek, eserinde piyano-keman eşliğinde çalınan eserlerin yanı sıra şan eserleri ve halk türkülerinin de yer aldığı toplam 56 eserden oluştuğunu söyledi.

Kitabın Editörlüğünü Doç. Dr. Afkan Zeki Saleh'in yaptığını, önsözünü ise “Bestekarın Piyesler Mecmuası” adlı yazısıyla GAÜN Öğr. Üyesi Prof. Dr. İlgar İmamverdiyev'in yaptığını belirten Prof. Dr. Babek Kurbanov, kitapta İohann Sebastian Bach'ın hatırasına beş adet polifonik eserin ait ettiğini, yanı sıra Yıldırım Gürses'in “Yıllar Sonra Rastladım Çocukluk Sevgilimi” adlı eserin müziğini de yorumladığını belirterek, kitapta yer alan eserlerin yurt içi ve yurt dışında çok sayıda ünlü sanatçı tarafından çeşitli şehirlerde seslendirildiğini ifade etti.

5.GAÜN'LÜ AZERİ PROFESÖRE TÜRK DÜNYASI HİZMET ÖDÜLÜ.

Gaziantep Üniversitesi'nin (GAÜN) Azeri Öğretim Üyesi Prof. Dr. Babek Kurbanov, “Türk Dünyası Hizmet Ödülü” aldı. Valeh Hacılar Uluslararası Bilimsel ve Kültürel Araştırmalar Vakfı tarafından düzenlenen “Türk Dünyası Hizmet Ödülü”ne, Türk kültürü ve uygarlığı ile ilgili başarılı çalışmalarından dolayı GAÜN Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı Azeri Öğretim Üyesi Prof. Dr. Babek Kurbanov layık görüldü.

⁵¹ <https://habermerkezi.gantep.edu.tr/?p=40911> 5 Nisan 2017

Türk Dünyası Hizmet Ödülü'nü almaktan büyük memnuniyet duyduğunu belirten Prof. Dr. Kurbanov, iki kardeş uluslar arasındaki ilişkilerin pekiştirilmesinin çok önemli olduğunu söyledi. Prof. Dr. Kurbanov, Azərbaycan düşünürleri və yazarlarının eserlərini Türk dilinə, Türk edebiyatı və bilimsel araştırmaları örneklerini isə Azərbaycan dilinə olan çevrilerini yaptığını ifade etti.

2008 yılından bu yana Gaziantep Üniversitesi'nde görev yapan Prof. Dr. Kurbanov, *"Pedagoji faaliyetle birlikte bilimsel araştırmalara da geniş yer vermekteyim. Sanat felsefesi, estetik, müzik estetiği, kültüroloji, çağdaş Türk düşünce tarihi, müzikoloji gibi disiplinlerin tedrisi ile ilgili derslere katıldım. Uluslararası kongre ve sempozyumlarda genç yaşlarımdan başlayarak, sanatlar ve kültürler arası etkileşim problemleri ile ilgili konuları ele aldım. Hiç kuşkusuz bu konuların incelenmesinde en çok Azərbaycan ve Türkiye medeniyetleri arsındaki genetik, tarihsel bağlara, ortak manevi-estetik değerlere dikkat ettim"* diye konuştu.

Gaziantep Üniversitesi Haber merkezi 16 Ocak 2016

* * *

6. "BƏSTƏKARLAR İTTİFAQINDA MUSIQİŞÜNAS-ALİM BABƏK QURBANOVUN XATİRƏSİ ANILIB"

Oktyabrın 11-də Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqında görkəmli musiqişünas-alim, professor Babək Qurbanovun anadan olmasının 80 illiyinə həsr olunmuş anım tədbiri keçirilib. Tədbirdə, həmçinin musiqişünas-alimin "Qara Qarayev yaradıcılığının bədii-estetik xüsusiyyətləri" adlı kitabı da təqdim olunub.

Azertac xəbər verir ki, tədbiri Bəstəkarlar İttifaqının sədri, Xalq artisti Firəngiz Əlizadə açaraq təmsil etdiyi qurumda mütəmadi olaraq tanınmış şəxsiyyətlərin, bəstəkarların, musiqişünas alimlərin yaradıcılığına həsr olunan yubiley tədbirlərinin keçirildiyini qeyd edib. Bildirib ki, budəfəki tədbir də musiqişünas alim Babək Qurbanovun 80 illiyinə həsr olunub. *"Təəssüflər olsun ki, bu gün o aramızda yoxdur. O, uzun müddət Türkiyədə çalışmışdı. Vətənə döndəndən sonra çox yaşamadı. Səhhəti ağır olsa da son nəfəsinədək Qara Qarayev haqqında kitab üzərində çalışdı. Bu da sənətinə, peşəsinə olan sevgidən irəli gəlir. Qara Qarayev haqqında çox kitab yazılıb. Müəllif bu kitabda bəstəkarın ömür yolu və fəaliyyətini xronoloji şəkildə qələmə alıb"*, - deyər F.Əlizadə vurğulayıb.

Qeyd edilib ki, Babək Qurbanov Ü.Hacıbəyli adına Konservatoriyanın Musiqi nəzəriyyəsi fakültəsində oxuyub və "Azərbaycan aşıq musiqi yaradıcılığı" mövzusunda diplom işini müdafiə edib. 1967-ci ildə Bakı Dövlət Universitetinin Müdafiə şurasında "Musiqi ilə ədəbiyyatın qarşılıqlı əlaqəsi" adlı namizədlik dissertasiyasını, 1981-ci ildə 42 yaşında olanda isə Moskvada SSRİ EA-nın fəlsəfə İnstitutunda "Proqramlı musiqinin estetik prinsipləri" mövzusunda doktorluq dissertasiyasını müdafiə edib. 1990-cı illərdə Bəstəkarlar İttifaqının İdarə heyətinin üzvü olub. 1981-1989-cu illər arası AMEA-nın Fəlsəfə və Hüquq İnstitutunda Estetika və etika bölməsinin müdiri, 1989-1992-ci illərdə Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət İnstitutunda fəlsəfə və mədəniyyət tarixi kafedrasının müdiri, 1992-2008-ci illərdə Türkiyədə Ərzurum Atatürk Universitetinin professoru, kafedra müdiri olub, 2009-cu ildən Qaziantep Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasında işləyib. Professor Babək Qurbanov Azərbaycan musiqisinə, ədəbiyyatına, incəsənətinə, folkloruna, fəlsəfə və estetika məsələlərinə, tanınmış elm adamlarına üç yüzdən artıq publisistik və elmi məqalələr həsr edib.

Sonra tədbir məruzələrin dinlənilməsi ilə davam edib. Əməkdar incəsənət xadimi, sənətsünaslıq elmləri doktoru, professor İmruz Əfəndiyevanın "Babək Qurbanovun elmi yaradıcılığında Qara Qarayev irsinə müraciət", sənətsünaslıq elmləri doktoru, professor Cəmilə Həsənovanın "Babək Qurbanovun "Qara Qarayev yaradıcılığının bədii-estetik xüsusiyyətləri" kitabı haqqında", fəlsəfə elmləri doktoru, professor Əsədulla Qurbanovun

“Babək Qurbanovun pedaqoji fəaliyyəti haqqında”, filologiya elmləri doktoru, professor Rüstəm Kamalın “Babək Qurbanovun musiqişünaslıq fəaliyyəti haqqında” mövzusunda məruzələri dinlənilib. Tədbir ədəbi-bədii hissə ilə davam edib.

Bakı, 11 oktyabr, 2019 Azərtac

7. BABƏK QURBANOVUN “ƏSƏRLƏR MƏCMUƏSİ” HAQDA AZƏRTAC ANONSU

Türkiyədə yaşayan həmvətənimiz, Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının üzvü, professor Babək Qurbanovun “Əsərlər məcmuəsi” Bakıda “Şur” nəşriyyatında çapdan çıxıb.

Azərtac xəbər verir ki, 243 səhifəlik bu kitabda müəllifin bir çox instrumental, vokal əsərləri və İ.S.Baxa ithaf etdiyi 5 fuqası yer alıb. Kitab müəllifin oxucularla 40-cı görüşüdür.

Babək Qurbanov Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının (*indiki Üzeyir Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyası*) musiqi nəzəriyyəsi fakültəsini fərqlənmə diplomu ilə bitirib. O, uzun müddət elmi tədqiqatlarını Moskvada davam etdirib, SSRİ Elmlər Akademiyasının nəzdində estetik elmi şurasında doktorluq dissertasiyası müdafiə edib.

Kitabda yer almış əsərlərin bir çoxunu tanınmış musiqiçilər – professorlar Həqiqət Məhərrəmov, İlqar İmamverdiyev, Dilarə Məmmədova, Fərhad Ağamalıyev, dosent Tamilla Qasımova, fəlsəfə elmləri namizədi Rəfael Məmmədliyev, Əfqan Salayev və başqaları Türkiyənin Ankara, Ərzurum, Trabzon, Şanlı Urfa, Qaziantep və digər yerlərində səsləndiriblər. Bu əsərlərin mükəmməlliyi onlardan tədris prosesində də istifadə etməyə imkan verir.

Kitabın musiqi redaktoru istedadlı pianoçu, Harran Universiteti Konservatoriyasının müəllimi Əfqan Salayev, “Ön söz”ün müəllifi sənətsünaslıq doktoru, professor İlqar İmamverdiyev, bədii və texniki redaktoru isə tanınmış şair Musa Ələkbərliyədir.

Zərəngiz Mənsurova
10.04 – 2017 Bakı, Azərtac

* * *

8. BABƏK QURBANOVUN “CANQAR” DASTANI HAQDA MƏRUZƏSİNİN

AZƏRTAC ANONSU

Türkiyədə yaşayan həmvətənimiz, Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının üzvü, professor Babək Qurbanovun “Canqar” adlı tərcümə kitabı Bakıda işıq üzü görüb. Azərtac xəbər verir ki, “Şur” nəşriyyatında çap edilmiş, 12 boydan ibarət, 396 səhifəlik kitab müəllifin oxucularla 41-ci görüşüdür. Müəllif “Kalmık xalqının qəhrəmanlıq dastanı “Canqar”da türk mənşəli ünsürlər” sərəlvhəli “Ön söz”ündə yazır: *“Xatırlatmaq lazımdır ki, hər bir xalq böyük və kiçikliyindən asılı olmayaraq son dərəcə mükəmməl maddi və mənəvi dəyərlər olan monumental dastan mədəniyyətini yarada bilmişdir. Müasir mərhələdə bu qəbildən olan nümunələrin araşdırılması və öyrənilməsi, milli mədəniyyəti zənginləşdirməsi kimi məsələlər haqlı olaraq mütəxəssisləri və ilk öncə mədəniyyət xadimlərini, folklorşünasları ciddi surətdə məşğul etməkdədir... Türksoylu xalqların dastan yaradıcılığı da olduqca zəngin və inkişaf etmiş olub, dünya mədəniyyət tarixinə daxil ola bilmişdir. “Ergenekon”, “Manas”, “Kitabi Dədə-Qorqud”, “Koroğlu” kimi böyük həcmli və möhtəşəm dastanlarımızın bütün dünyada belə şöhrət qazanması inkaredilməz bir gerçəklikdir”.*

Kitabın redaktoru və naşiri, şair Musa Ələkbərli, elmi redaktoru filologiya elmləri doktoru Mahmud Allahmanlıdır.

Qeyd edək ki, aprelin 26-dan 28-dək Türkiyədə keçiriləcək IV Beynəlxalq Türk Dünyası Simpoziumunda professor Babək Qurbanovun məruzəsi məhz “Canqar” dastanına həsr edilib.

Zərəngiz Mənsurova
13.04-2017 Bakı, Azərtac

9.AZERİ ÂŞIK DEDE ŞEMŞİR TÜRKİYE'DE DE TANINACAK⁵²

Azərbaycan'ın ünlü halk ozanlarından Âşık Dede Şemşir'i anlatan ‘Âşık Şemşir’ adlı kitab, Gaziantep Üniversitesi Türk Musikisi Devlet Konservatuarı Öğretim Üyesi Prof. Dr. Babek Osmanoğlu Kurbanov tarafından çevirisi yapılarak Türkçeye kazandırıldı. Azərbaycan halk edebiyatında oldukça büyük öneme sahip olan Dede Şemşir, çok yönlü bir sanatçı olarak tanınıyor. Aşık Veysel'e benzeyen tarzı ile dikkat çeken Dede Şemşir, Türk edebiyatı açısından da oldukça önemli bir sanatçı ve edebiyatçı olma niteliği taşıyor. Dede Şemşir, Gaziantep Üniversitesi Türk Musikisi Devlet Konservatuarı akademisyenlerinden Prof. Dr. Babek Osmanoğlu Kurbanov'un çevirisini yaptığı ‘Âşık Şemşir’ kitabı ile Türkiye'ye tanıtılacak.

Kitap ile ilgili bilgi veren Prof. Dr. Kurbanov, “Azerbaycan'da ünlü bir âşık olan Dede Şemşir'e ait bu kitabın ilk defa Türkiye'de Türkçe yayınlanıyor. Dede Şemşir, Azerbaycan'da âşık edebiyatının en önemli isimlerinden birisidir. Dede Şemşir çok yönlü bir şahsiyettir. Bu tür sanatçılar âşık ozan sanatının çeşitli yönlerini ifade etmişlerdir. Hem şiir yazmış hem de yazdığı şiirleri saz ile icra edebilmiştir” dedi.

“Dede Şemşir Türkiye'de yeteri kadar tanınmıyor” Dede Şemşir'in Türkiye'de yeteri kadar tanınmadığını ifade eden Prof. Dr. Kurbanov, Dede Şemşir'in Türk edebiyatının ortak bir değeri olduğunu kaydetti. Prof. Dr. Kurbanov, şöyle konuştu:

“Birkaç yıldır Türkiye'de yaşıyorum ama duydum ki Dede Şemşir'i veya bizim ünlü insanlarımızı Türkiye'de çok fazla tanımıyorlar. Aslında bunlar bizim ortak değerlerimiz. Bunları değerlendirebilmemiz gerekiyor. Dilimiz olsun, dinimiz olsun, gelenek-göreneklerimiz olsun çok benzerlik gösteriyor. Bu değerler arasında bilinmeyen, birbirimizin tanımadığı ozanlarımızı gün yüzüne çıkarmak bizim görevimizdir. Âşık Şemşir Türk dünyası açısından çok önemli bir şahsiyettir. İnanıyorum ki bu kitap sanat ve edebiyat dünyasının son derece ilgisini çekecek.”

Prof. Dr. Kurbanov, uzmanların söylemlerine göre Dede Şemşir'in 500'e yakın eserinin Ermeniler tarafından yakıldığını da sözlerine ekledi.

* * *

⁵² <https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/gaziantep/azeri-asik-dede-semsir-turkiye-de-de-taninacak-10517511>

VI FƏSİL

BABƏK QURBANOVUN 51 ELMİ MƏQALƏSİ

57. (1) ƏBƏDİYYƏTƏ QOVUŞMUŞ BÖYÜK ŞƏXSİYYƏT ÜZEYİR HACIBƏYLİ⁵³
(1885-1948)

Şəkil № 345. Üzeyir Hacıbəyli (1885-1948)

Professional (*çoxsəsli*) musiqi mədəniyyətinə keçid hər bir millətin mənəvi-estetik mədəniyyətinin keyfiyyətə yeni bir mühüm mərhələsi sayılmaqdadır. Məlumdur ki, müxtəlif xalqlar hər hansı bir yeni bədii-estetik təfəkkür tərzinə, bədii mədəniyyət hadisəsinə heç də mütləq şəkildə eyni bir tarixi dövrdə gəlməmişlər. Artıq XIV-XV əsrlərdən başlayaraq bir çox qərb ölkələrində humanizm, ictimai bərabərlik və Azadlıq ideallarını ifadə edən Renessans (*intibah*) dünyagörüşünün təsiri altında bədii yaradıcılıqda, eyni zamanda musiqi sənətində yeni-yeni bədii hadisələrin, bədii-ifadə və təsvir vasitələrinin meydana gəlməsini hiss etmək mümkün idi. Eyni zamanda İtaliyada, Fransada, Almaniyada, İngiltərədə, XIX əsrin əvvəllərindən isə Rusiyada və bir çox digər ölkələrdə belə tədricən çoxsəsli musiqinin meydana gəlməsi və inkişafı prosesini izləmək mümkün olurdu. Belə bir meyl bir tərəfdən sənətkarın Orta əsrlərdəki məhdud, təhkimçilik vəziyyətində olmasına qarşı olan etirazından, sənətdə azad olmaq arzusundan qaynaqlansa da, digər tərəfdən xalq milli musiqi folklorunu yeni bir estetik mərhələyə çatdırmaq, onun ən gözəl nümunələrini, intonasiya və ritmik xüsusiyyətlərini digər millətlərə, xalqlara da sevdirmək istəyindən irəli gəlirdi. Sırf bu tarixi prosesin içərisində özünü isbat etmiş yaradıcılıq təşəbbüsü və üsuluna (*metoduna*) görə yavaş-yavaş sənətkarların, bu sırada bəstəkarların da konkret olaraq adları duyulmağa başlar. Bir çox professional çoxsəsli milli musiqi məktəblərinin meydana gəlməsi və formalaşması prosesi onların adı ilə əlaqələndirilməsi həqiqəti ortaya çıxmasını izləmək mümkün olurdu. Hal-hazırda dünya professional musiqi mədəniyyətinin meydana gəlməsi və formalaşması prosesi Qlük, Monteverdi, Hendel, Korelli, Bax, Haydn, Motsart, Bethoven, Brams, Şopen, List, Berlioz, Bizet, Qrik, Rodriges, Qlinka, Çaykovski, Smetana və başgalarının adları ilə əlaqələndirilir. Eyni zamanda bu bəstəkarların adları bir çox milli çoxsəsli professional musiqi mədəniyyətlərinin simvolu, təmsilçisi kimi də səsləndirilməkdədir. Təbiidir ki, belə bir adı qazanmaq o qədər də asan deyildir. Yalnız öz xalqının mənəvi-mədəni dəyərlərinə, ictimai-tarixi hadisələrinə əhəmiyyət verən, onları zamanın tələbinə uyğun bədii bir şəkildə əks etdirə bilən sənətkarlar əbədiyyətə gəlməyə bilər, xalqın hafizəsinə və milli mədəniyyətinə daxil ola bilərlər. Belə böyük şəxsiyyətlərdən biri də Üzeyir Hacıbəyli idi.

Azərbaycan çoxsəsli musiqi mədəniyyətinin yaradıcısı sayılan Üzeyir bəy öz çoxyönlü fəaliyyəti (*o bəstəkarlıq fəaliyyəti ilə birlikdə bir muzikoloq-alim, tənqidçi, ssenari yazarı, jurnalist, tərcüməçi, pedaqoq, tərbiyəçi və s. kimi də ad qazanmışdır*) ilə fərglənən, eyni zamanda professional musiqi mədəniyyətinin formalaşması yolunda mübarizə aparən, bir-birindən gözəl əsərləri ilə xalqımızın çoxsəslik milli musiqi-estetik prinsiplərinə təməllənərək çoxsəsli musiqinin meydana gətirilməsini isbat edən bir şəxsiyyət, bir bəstəkar kimi Azərbaycan və XX əsr dünya musiqi mədəniyyəti tarixinə damğasını vura bilmişdir.

⁵³ Babək Qurbanov "Əbədiyyətə qovuşmuş böyük şəxsiyyət", "Ayna" qəzeti 22.09 2012-ci il № 36, səh 20.

Dünyanın bir çox tanınmış sənətkarları, eyni zamanda bəstəkar və musiqişünasları Üzeyir Hacıbəylinin həqiqətən nadir bir şəxsiyyət, bəstəkar və musiqişünas olmasını etiraf etmişlər. Bu baxımdan XX əsrin ən tanınmış bəstəkar və musiqişünaslarından sayılan Dm.Şostakoviç, S.Prokofyev, A.Xaçaturyan, R.Qlier, B.Asafyev, Y.Belyayev və başqalarının tərifi ilə söylədikləri sözlər xüsusilə böyük əhəmiyyət daşımaqdadır.

Həqiqətən də Üzeyir bəyin Azərbaycanda çoxsəsli musiqi mədəniyyətinin formalaşması, inkişaf etdirilməsi yolundakı müstəsna səyləri, çoxyönlü fəaliyyəti və əzmlili mübarizəsi insanı heyran etməkdədir. XX əsrin əvvəllərində mühafizəkar güclər, həddindən artıq milliyətçi qruplar, köhnə mənəvi-etik və estetik dəyərlər sistemindən kənara çıxmaq istəməyən ictimai güclər, bu sırada aşırı dindarlar, eyni zamanda xalqın geniş bir qisminin savadsız olması yeni-yeni bədii-estetik hadisələrin gerçəkləşdirilməsi prosesinə real maneələr yaratmaqda idi. Unutmamaq lazımdır ki, bu söylədiklərimiz səbəblərdən dolayı yenilikçi meyilləri müdafiə edən, onları yayan və gerçəkləşdirməyə səy göstərən nadir şəxsiyyətlər ciddi bir şəkildə təqib edilir, bəzən cismani olaraq belə məhv edilirdilər. Məsələn, Hüseyn Ərəblinski kimi məşhur bir teatr aktyorunun teatr sənətinin inkişafı, təbliği yolundakı böyük nüfuz sahibi olması və müvəffəqiyyətlərindən rahatsız olan bəzi ictimai güclər onun qətlinə belə qərar vermişlər. Belə bir mürəkkəb tarixi dövrdə Üzeyir Hacıbəyli heç bir zaman təqiblərdən, hədə-qorxulardan, hətta təhqirlərdən belə qorxmamış, xalqın gələcək həyatını, demokratiya yolunda irəliləməsini yeni-yeni mütərəqqi ictimai-mədəni meyl, eyni zamanda bədii-estetik hadisələrdən kənarda düşünmür və bu yolda dayanmadan mübarizə aparırdı.

XX əsrin əvvəllərində demokratik prinsipləri müdafiə edən, milli dəyərlərin bəşəri dəyərlər səviyyəsinə kimi yüksələ biləcəyinə inanan, eyni zamanda bu dəyərin heç də milli dəyərlərə düşmən olmamasını görəndə XX əsrin böyük Azərbaycan mütəfəkkirləri Əlibəy Hüseynzadə, Məmmədəmin Rəsulzadə, Cəlil Məmmədquluzadə, Mirzə Ələkbər Sabir, Əzim Əzimzadə və başqaları ilə eyni ideoloji platformada duran Üzeyir Hacıbəyli sənət, mədəniyyət, eyni zamanda muzikoloji, teatrşünaslıq, filologiya, tərcümə problemləri və s. ilə əlaqədar onlarla maraqlı doğura bilən məqalələri ilə birlikdə, musiqi əsərləri ilə də hər zaman milli tarixi dəyərlərə təməllənən, xalqın yenilikçilik ideallarını, onun istək və arzularını, azadlıq və müstəqillik uğrunda apardığı mübarizələrini ifadə etməyə çalışmışdır. Uşaq yaşlarından professional musiqi mədəniyyətinin incəliklərinə dərin maraqlı Üzeyir bəy hələ Qori Seminariyasında oxuduğu illərdə skripka çalmağı öyrənir, klassik dünya bəstəkarlarının əsərləri ilə tanış ola bilir. İrəlində o, məşhur Peterburq Konservatoriyasında oxuduğu zaman öz professional təhsil və bəstəkarlıq texnikasını daha da inkişaf etdirməyə başlayır. Səssirası, harmoniya, polifoniya, orkestrləşdirmə, partitura oxunuşu kimi dərsləri o zamanın tanınmış musiqiçilərindən alan Üzeyir bəy heç şübhəsiz, gələcəkdə öz yaradıcılığında onlardan ustalıqla istifadə etmişdir. Peterburqda oxuduğu illərdə belə O, yaradıcılıqdan qopmamış, "Arşın mal alan", "O olmasın, bu olsun", "Ər və arvad" kimi ölümsüz musiqili komediyalarının üzərində çalışmışdır.

Zamanının ictimai haqsızlıqlarını, eyni zamanda ömrünü sürmüş və cəmiyyətin inkişafına daha çox mane olan adət-ənənələri üzə çıxaran Üzeyir Hacıbəyli bu əsərlərində öz yazıçılıq qabiliyyətini də göstərmiş oldu. Xatırladaq ki, bu musiqili komediyaların mətnləri də onun özünə aid idi. Bu əsərlərdə Üzeyir bəy eyni zamanda həm bəstəkar, həm də bir ssenari müəllifi kimi cixis etmiş və öz imzasını ata bilmişdir.

Komediyalarının musiqi parçaları bu gün də Azərbaycanda musiqisevərlərin dilindən düşmür, buradakı gülüş, yumor dolu səhnələr isə hər zaman gülüş, sevinc və xoş bir əhval-ruhiyyə halı oyandırmaqdadır. Bu musiqili komediyalar gələcəkdə kino sənətinin dili ilə də ekranlaşdırılmış və beynəlxalq şöhrət qazanmışdır.

"Arşın mal alan" musiqili komediyası isə eyni adlı film kimi də dünyanın bir çox ölkələrində-ABŞ-da, Fransada, Almaniyada, İranda, son zamanlarda Türkiyədə belə tamaşaçıların və dinləyicilərin sevgisini qazanmışdır. Azərbaycanda bir çox aktyorların,

xüsusilə də komediya ruhlu aktyorların yetişdirilməsində, eyni zamanda müğənnilər dəsdəsinin inkişafında bu musiqili komediyaların son dərəcə böyük rolu olmuşdur. Unutmamaq lazımdır ki, bu komediyaların meydana gəldiyi dövrdə Azərbaycanda hələ professional sənət təhsili verən musiqiçilər, bu sırada İncəsənət Universiteti, Musiqi Akademiyası, Dram teatrı, Opera və Balet teatrı və s. yox dərəcəsində idi. Haqqında söz açdığımız komediyalar müəyyən mənada bir növ bu professional sənət təhsili vermək funksiyasını da yerinə yetirmiş oldu. Daha doğrusu, komediyalarda iştirak edən aktyorların çoxu nadir istedadla malik özfəaliyyət aktyorlardan və solistlərindən ibarət idi və onların musiqili komediya səhnəsinə gəlişi sırf Üzeyir bəyin təşəbbüsü və uzaqgörənliyi sayəsində mümkün olmuşdur. Azərbaycan teatr və kino sənətinin təməlini qoymuş unudulmaz sənətkarlarımızdan M.A.Əliyev, M.Mərdanov, A.Gəraybəyli, B.Şəkinskaya, L.Cavanşirova, R.Behbudov və başqalarının adları sırf bu əsərlərlə bağlı olmuşdur. Eyni sözləri Üzeyir bəyin meydana gətirdiyi səhnə əsərləri olan ilk operaları haqqında da söyləmək mümkündür.

Hələ 1908-cu ildə səhnələşdirdiyi "Leyli və Məcnun" operasında bəstəkar zamanının tanınmış xalq musiqiçisi və aktyorlarını bir araya gətirmiş, öz dövrü üçün mükəmməl bir opera əsərini ortaya qoya bilmişdir. Əsər tamamilə xalq musiqi nümunələri, daha doğrusu zəngin klassik muğam sənəti nümunələrinə təməllənirdi.

Xalq arasında muğamların böyük psixoloji-emosional əhəmiyyətini və təsir gücünü gözəl bilən Üzeyir bəy bu ilk operasında muğam nümunələrindən geniş bir şəkildə, həm də əsərin (*mətnin*) dramaturji axarına və qəhrəmanların psixoloji ruh halına uyğun olaraq böyük bir məharətlə istifadə edə bilir. Bəstəkar bu əsərində hər bir muğama xas emosional məzmunu və estetik xüsusiyyətləri mükəmməl bir şəkildə hiss etdiyini isbatlamışdır. Unutmamaq lazımdır ki, O Azərbaycanda klassik muğam sənətinin qaynağı olan Qarabağda, gözəl Şuşa şəhərində dünyaya gəlmiş və ən gənc yaşlarından muğam sənəti, xalq mahnıları və melodiylarının sədalari altında böyümüşdür.

Muğamların emosional məzmununu gözəl bilən Üzeyir bəy operasında bu xüsusiyyətlərdən məntiqi bir şəkildə istifadə etməklə birlikdə, operanın əsas ideya-məzmununun açıqlanmasını təmin edə bilmişdir.

Bəstəkar Müsəlman dünyasında, eyni zamanda Azərbaycanda geniş bir şəkildə yayılmış bu əfsanənin opera dili ilə ifadə olunması o dönəmin insanları üçün daha cazibədar görünə bilərdi. Daha doğrusu hələ o dövrdə Üzeyir bəy opera, eyni zamanda ümumiyyətlə çoxsəsli musiqi janrları və hadisələri ilə yaxınlığı olmayan geniş dinləyici-tamaşaçı kütləsini yeni-yeni estetik və mədəni hadisələrə doğru istiqamətləndirmək üçün ilk mərhələdə xalq arasında hörmət qazanmış mənəvi-estetik dəyərlərə müraciət olunmasını vacib sayırdı.

Geniş xalq kütlələrinin musiqi-estetik tərbiyəsini dünya klassik musiqi mədəniyyəti və dəyərləri baxımından izah etməyə çalışan Üzeyir bəy, eyni zamanda məqalə və yazıları, xüsusilə də bədii əsərləri ilə də xalqın maariflənməsi, Avropa və dünya klassik sənətini, bəşəri estetik dəyərlərini mənimsəməsi yolunu işıqlandırməğa səy göstərmişdir. O, Azərbaycan xalq musiqisinə təməllənən və bəşəri əhəmiyyət daşıya bilən yeni musiqi janrlarının (*opera, balet, operetta, simfonya, instrumental konsert, xor sənəti və s.*) meydana gələ biləcəyinə inanır və "Leyli və Məcnun" operasından başlayaraq fasiləsiz olaraq öz yaradıcılığında bu prinsipi gerçəkləşdirməyə çalışırdı. Zənnimizcə, onun nəzəri planda yazılmış "P.İ.Çaykovski və Azərbaycan musiqisi" əsərinin yazılması da bu fikirlərindən irəli gəlmişdir. Bəstəkar bu yolda yuxarıda da söylədiyimiz kimi hər zaman xalqın estetik tələbat və arzularını, qarşıya çıxma biləcək mürəkkəb ictimai-mədəni və estetik məsələləri də (*əslərdən bəri kök salmış ənənəvi bədii-estetik dəyərə bağlılıq, mühafizəkar güclərin, eyni zamanda aşırı dini-fanatizmə qapılmış kütlənin basqıları, musiqi mədəniyyətimizin əsasən monodik şəkildə inkişafı və s.*) həll etməyə çalışırdı. Eyni zamanda xalq üçün yaxın olan mövzuları, xalq musiqi nümunə və melodiylarını (*xüsusilə də muğam parçalarını, aşıq-ozan havalarını, oyun havalarını və s.*) geniş bir şəkildə istifadə edən Üzeyir bəy çoxsəsli musiqinin xalq kütlələri arasında geniş bir

şəkildə yayılması və sevilməsinə son dərəcə mühüm sayırdı. Təsadüfi deyil ki, ilk operalarından başlayaraq bəstəkar sırf bu prinsipə riayət etdiyinə görə bir çox dəyərli opera əsərlərinin meydana gəlməsini reallaşdırmağa bildi.

"Leyli və Məcnun" (1908), "Şeyx Sənan" (1909), "Rüstəm və Zöhrab" (1910), "Əsli və Kərəm" (1910), "Şah Abbas və Xurşid Banu" (1911), "Harun və Leyla" (1915) kimi səhnə əsərlərinin bir çoxu günümüzdə qədər öz estetik təsir gücünü saxlamaqdadır. Ölməz "Leyli və Məcnun" operası isə 600-dən də çox səhnə həyatına baxmayaraq bu gün də Azərbaycan opera səhnəsini şərəfləndirməkdədir. Əsasən muğam operası kimi dəyərləndirilən bu əsərlərin estetik tərbiyə baxımından da əhəmiyyəti oldugca böyük idi. İlk mərhələdə bu əsərlər geniş kütlələri tədricən opera kimi bir mürəkkəb səhnə janrına, onun bədii-estetik prinsiplərinə yaxınlaşdırır, gələcəkdə onları digər dünya klassiklərinin opera əsərlərini mənimsəmələri üçün bir zəmin hazırlamış olurdu.

Bəstəkar 1937-ci ildə opera səhnəsinə gətirdiyi "Koroğlu" əsərini mütəxəssislər haqlı olaraq onun və ümumiyyətlə əski Sovet İttifaqı dönəmində əhəmiyyətli bir hadisə olaraq dəyərləndirmələri bir təsadüf deyildi. Üzeyir bəy bu operasında müasir opera estetikasına uyğun bütün prinsiplərə riayət edərək son dərəcə milli bir opera əsəri ortaya qoya bilmişdir. Bəstəkar bu əsərin mətnini Türksöylü xalqlar arasında əsrlərdən bəri ad qazanmış, eyni adlı ozan-aşıq dastanından almışdır. Vətənsəvərlik, mərdlik, cəsarətlilik və təmiz insani duyğuları ifadə edən opera tez bir zamanda böyük rəğbət qazandı. Onun "Bolşoy Teatr" kimi dünya tərəfindən tanınmış bir teatrdə səhnələşdirilməsi həqiqətən o dövrün ictimai-mədəni həyatında mühüm bir hadisə kimi dəyərləndirildi və bəstəkar dövrünün ən yüksək mükafatlarına layiq görüldü.

Əsərdə professional bir şəkildə yazılmış ariyalar, duetlər, kvartetlər, reçitativlər, xor və orkestra parçaları və s. ilə rastlaşırıq.

Bəstəkar çoxsəsli musiqinin bu mürəkkəb növ və janrlarının estetik təbiətinə dərinlən sahib olması, əsərin ümumi dramaturji və ideya-məzmununa uyğun olaraq onlardan faydalana bilməsinin şahidi ola bilirik. Bununla belə operanın ən əhəmiyyətli tərəflərindən biri də odur ki, onun musiqi dili tamamilə milli musiqi intonasiyalarına, onun ritmik xüsusiyyətlərinə təməllənmişdir. Bəstəkar yazılarının birində operada ozan-aşıq musiqisinin estetik xüsusiyyətlərindən geniş bir şəkildə istifadə etdiyini etiraf etmişdir.

Üzeyir bəy bu əsərində xalq musiqimizin, xüsusilə də ozan-aşıq sənəti və musiqisinin hüdudsuz potensial-estetik imkanlarını üzə çıxarmaqla birlikdə zəngin xalq musiqimizin professional (*çoxsəsli*) musiqi mədəniyyətinin inkişafı və formalaşması yolunda nə qədər əhəmiyyətli olmasını da sübut etmiş oldu. Bəstəkar hər zaman xalq musiqisinin, folklor sənətinin tükənməz bir estetik qaynaq olduğuna inanır və bu yolda M.İ. Qlinka, P.İ. Çaykovski, eyni zamanda V.A. Motsart və L.V. Bethoven kimi Qərbi Avropa bəstəkarlarının yaradıcılıq təcrübəsini dərinlən öyrənir və ondan yaradıcılıqla faydalanmağa çalışırdı. Hətta xalq çalğı alətləri üçün bəstələdiyi "II Fantaziya"sını da V.A. Motsartın "Do major" fortepiano sonatasının təsiri altında bəstələdiyini aydın bir şəkildə hiss etmək mümkündür.

"Koroğlu" operası günümüzdə qədər Azərbaycan çoxsəsli musiqi mədəniyyətinin zirvəsini təşkil etməkdədir. Bu əsərin ifasında xüsusi xidmətləri olmuş tanınmış müğənni, solist, bir zamanlar İtaliyada vokal sənətindən təhsil almış Bülbülün rolunu da xüsusilə qeyd etmək lazımdır. "Koroğlunun ariyası" mütəxəssislərin də haqlı etirafına görə sırf onun ifasında öz yüksək bədii zirvəsinə çata bilmişdir.

Nigar xanım surəti də SSRİ Xalq Artisti, opera solisti Firəngiz Əhmədovanın məharətli ifasında hafizələrdə yaşamaqdadır.

Operanın filmə alınması isə musiqili filmlər arasında əhəmiyyətli bir mədəni hadisəyə çevrilmişdir. Təbii ki, bu yolla da operanın bir çox ölkələrdə yayılması və sevgi qazanması mümkün olmuşdur.

Opera, eyni zamanda bəstəkarın digər əsərləri bir çox ifaçılarımızın bir sənətkar kimi inkişafı və püxtələşməsində oynadığı müstəsna rol hər zaman diqqət çəkmişdir. Maraqlıdır ki, bəstəkarın əsərlərini dəfələrcə ifa edən sənətkarlar hər dəfə Üzeyir dühasına, onun fəvqəladə istedadına heyran qaldıqlarını dilə gətirir, hər dəfə Üzeyir bəyin əsərlərinin tükənməz bədii-estetik təravətinin, emosional təsir gücünün artmasını qeyd edirdilər. Böyük sənətkarımız Bülbül Koroğlu rolunu 400 dəfədən çox oynamasına baxmayaraq hər dəfə bu böyük bəstəkarın istedadı qarşısında heyran qaldığını etiraf etmişdir.

Buna bənzər bir fikri tanınmış aktyorumuz Ələkbər Hüseynzadə də söyləmişdir. Onun etirafına görə o, "Arşın mal alan" musiqili komediyasında Sultan bəyin rolunu 625 dəfədən çox oynamasına baxmayaraq hər dəfəsində bundan həqiqi bir həzz almaqda idi.

Bu qəbildən olan misalların sayını artırmaq da mümkündür. Fəqət onları ifadə etməklə bir daha Üzeyir Hacıbəyli əsərlərinin uzun ömürlülüyünü, xalq və sənətkarların əbədi sevgisini qazana bilməsi həqiqətini xatırlatmaq istərdik. Lakin bəstəkarın yaradıcılıq fəaliyyətini yalnız Azərbaycan mədəniyyəti çərçivəsi ilə məhdudlaşdırmaq səhv olardı. Dünyanın bir çox tanınmış mədəniyyət və sənət adamları, xüsusilə də musiqiçi və bəstəkarların onun sənətinə verdikləri yüksək qiymət bir daha bu fikirlərin səhv olmadığını isbatlamaqdadır. Onlardan bir neçəsini nümunə verməkdə fayda var. Tanınmış musiqi nəzəriyyəçisi Georgi Keldiş Üzeyir Hacıbəylini Sovet musiqi mədəniyyətinin təməl daşlarını qoyanlardan biri hesab edirdi.

XX əsrin qabaqcıl bəstəkarlarından olan Dm.Şostakoviç də haqlı olaraq Üzeyir Hacıbəylini Azərbaycan Sovet musiqi mədəniyyətinin banisi hesab edirdi. Eyni zamanda yenə də XX əsrin tanınmış bəstəkarlarından sayılan Aram Xaçaturyan (*geniş şöhrət tapmış "Spartak" baletinin müəllifi*) yaradıcılıq prosesində Üzeyir bəyin onun üçün bir müəllim və ilham qaynağı olduğunu göstərməklə birlikdə, onun çoxsahəli fəaliyyətinə də diqqət yetirərək bəstəkarın ilk dəfə Şərqdə xalq çalğı alətləri orkestri yaratması və burada çoxsəslilik meydana gətirə bilməsini xüsusi olaraq qeyd etmişdir. Üzeyir bəyin yeni təsvir-ifadə vasitələri, tembr xüsusiyyətləri yolundakı axtarışlarına diqqətçəkən A.Xaçaturyan bir daha bəstəkarın ilk dəfə olaraq Şərq və Avropa musiqi alətlərinin bədii sintezinə nail ola bilməsini də göstərmişdir. A.Xaçaturyan Üzeyir bəyin musiqisinin bütün Şərq xalqlarının musiqi mədəniyyətlərinə göstərdiyi böyük təsirini də dilə gətirməyi əhəmiyyətli sayırdı. Məşhur Özbək bəstəkarı və xalq artisti Şərif Ramazanov isə açıq bir şəkildə qeyd edirdi ki, *"Özbəkistan musiqi mədəniyyətinin formalaşması və inkişafında Üzeyir Hacıbəylinin böyük rolu var. Özbək gəncliyi Ü.Hacıbəyli yaradıcılığından öyrənmiş və yenə də öyrənməkdədir. Özbəkistan musiqi məktəblərinin təhsil proqramlarında bu yaradıcılığın yeri olduqca böyükdür"*. Həqiqətən də bəstəkarın əsərlərinin təsiri və milli çoxsəslili musiqi mədəniyyətinin inkişafı yolunda mühüm bir nümunə, yolgöstərici olması ilə əlaqədar bir çox xarici musiqiçilərin, sənət adamlarının fikirləri ilə qarşılaşırıq. Məsələn, Üzeyir bəyin "Arşın mal alan" musiqili komediyasının vaxtilə İranda böyük əks-səda oyandırması haqqındakı bir çox yazılar sözlərimizi təsdiqləməkdədir. Bu yazılarda əsərin, həmçinin onun emosional musiqisinin tamaşaçılarla təmas saxlaması, onlarla yaxınlaşmaq yolunda teatr işçiləri üçün nə qədər əhəmiyyətli bir bədii vasitə olması da vurğulanmaqda idi. Əsərin İranda oyununu gerçəkləşdirmiş quruluşçu-rejissor Əhməd Humayuni bir daha qeyd edirdi ki, *"Biz Üzeyir Hacıbəylinin ölməz "Arşın mal alan" komediyasına təsadüfən müraciət etməmişik. Televiziya ilə "Arşın Mal Alan"ı göstərməklə biz teatrı öz seyirçilərimiz ilə yaxınlaşdırmaq istəyirdik. Bundan ötrü teatr tamaşaçısının arxasında yox, qabağında getməlidir. Bu baxımdan "Arşın mal alan" komediyasından həyati əsər tapmaq çətin idi"*.

Xatırlamaq lazımdır ki, adını zikr etdiyimiz musiqili komediya Türkiyədə də müxtəlif şəhərlərdə öz səhnə təcəssümünü tapmış, tamaşaçıların sevgisini qazanmışdır. Əsərin bəzi musiqi parçaları isə tez-tez konsert salonlarında, televiziya verilişlərində və s. səslənməkdədir. Bu əsərlərin səhnələşdirilməsində, eyni zamanda Türkiyədə səhnə üzü görməsində Üzeyir bəy

sənətinin dərin bilicisi, istedadlı və tanınmış rejissor Prof.Dr. Əflatun Nemətzadənin rolunu da xüsusi olaraq qeyd etmək lazımdır. Xüsusilə də bu Komediyanın vaxtilə Mersin Opera və Balet Teatrının açılış mərasimi münasibətilə səhnələşdirilməsini əhəmiyyətli mədəni hadisə kimi qiymətləndirmək mümkündür. Üzeyir Hacıbəylinin komediyalarının adətən şərqlə xalqlarının gündəlik həyat tərzinə, psixologiyasına, ictimai problemlərinə, mənəviyyətinə, əxlaq prinsiplərinə, estetik ideallarına cavab verməsi səbəblərinə görə bu xalqlar tərəfindən asanlıqla mənimsənir və sevilirdi. Xatırlatmaq lazımdır ki, musiqili komediyaların ssenarilərini (*mətnini*) də bəstəkar özü yazmışdı. Yalnız ssenarilər bu böyük simanın hətta ədəbiyyat dünyasında belə qalmasına kifayət edə bilirdi.

Dönəmi üçün aktual mövzulara diqqətçəkən sənətkarı (*qadın azadlığı, sosial ədalət, savadsızlıq və s.*) şərqlə xalqlarının həyat təzi üçün xarakterik olan bir çox ortaqlı xüsusiyyətləri üzə çıxarır, mənfi halları (*xəsislik, qorxaqlıq, vaxtını keçirmiş nigah qaydaları, hər şeyin pula, gücə təməllənməsi inancını və s.*) gülüş və yumor yolu ilə qamçılaya bilir. Bu musiqili komediyalarda bəstəkar güclü bir yumor ustası, gülüşün mürəkkəb psixologiyasına (*incə yumor, satira, qrotesk, ironiya, kinayə*) dərinlən sahib olması kimi istedadı da üzə çıxır. Marahıdır ki, bu baxımdan bəstəkar bütün Türklə dünyasında gülüş kateqoriyasının ifadəçisi sayılan Nəsrəddin xocadan, həmçinin ata sözlərindən, xalqlə məsəllərindən, tapmacalardan, bayatılardan və s. xalqlə yaradıcılığı nümunələrindən məharətlə faydalana bilmişdir. Bu baxımdan Üzeyir bəyin tanınmış rus yazıçısı, yumor ustası Qoqol yaradıcılığını dərinlən bilməsini, xüsusilə də onun "Müfəttiş" komediyası ilə olan yaxın tanışlığını da qeyd etmək yerində olardı. Bəstəkar komediyalarında yer almış bədii obrazların (*tiplərin*) hər biri üçün xarakterik olan musiqili parçalar tapa bilmiş və bizə görə Azərbaycan professional musiqi mədəniyyətində ilk dəfə "musiqili komizm" anlayışını da ortaya qoya bilmişdir. Bu əsərlərdə və ümumiyyətlə bəstəkarın digər əsərlərində mətn ilə musiqinin qarşılıqlı vəhdəti hər zaman yüksək bir professionalıqla həyata keçirilmişdir. Hətta mürəkkəb xor əsərlərində belə (*məsələn, "Koroğlu" operasından "Çənlibel" və "Leyli və Məcnun" operasından "Axşam oldu" kimi çoxsəsli xor parçalarında olduğu kimi*) bu dialektik, bədii vəhdətə şahid ola bilirik. Heç şübhəsiz, belə bir yaradıcı sintezin formalaşdırılmasını bəstəkar mətnə şəxsən müdaxilə etməsi, burada işi mətn yazarının üzərinə buraxmaması ilə də izah etmək mümkündür.

Üzeyir bəy demək olar ki, bütün səhnə əsərlərinin mətn yazarlığını öz üzərinə götürmüş, yalnız məşhur "Koroğlu" operasının ssenarisinin həyata keçirilməsində tanınmış sənət və elm xadimi R.Təhmasibin iştirakına razılıqlə vermişdir. Heç şübhəsiz, burada da tarixi-qəhrəmanlıqlə dastanımız olan "Koroğlu" əsərinin müxtəlif səhnələrlə dolu mürəkkəb süjet, obrazlar aləmi, qəhrəmanların psixoloji aləmi və s. opera estetikası baxımından nəzərdən keçirilir. Bu baxımdan Üzeyir bəyin mətnə müdaxilə etməməsi mümkün deyildi.

Bəstəkarın "Koroğlu" kimi "Arşın mal alan" və "Məşədi İbad" komediyaları da kino dilinə çevrilmiş və dünyanın bir çox ölkələrində müvəffəqiyyətlə səsləndirilmişdir. "Arşın mal alan" əsərinin vaxtilə ABŞ-da belə filmə alınması bir gerçəkdir.

Bəstəkarın bu musiqili komediyası isə Bolqar, Türklə, Polşa, Fars, İngilis, Fransız dillərində səhnələşdirilməkdədir.

Üzeyir bəyin əsərlərinin dünyanın müxtəlif qitələrində sevgi ilə qarşılınmasının bir səbəbini də onların ideya-məzmunu və musiqisinin bəşəri səviyyəyə yüksələ bilməsi, müxtəlif millətlərdən, mədəniyyətlərdən olan tamaşaçıların, dinləyicilərin bədii-estetik tələbatlarını ödəyə bilməsi ilə izah etmək mümkündür.

Üzeyir bəy hər zaman xalqlının istəklə və arzuları, ictimai-estetik problemləri, tarixi və gündəlik həyatı ilə yaxından maraqlanan bir şəxsiyyət idi. Onun onlarca sənət adamlarına, xüsusilə də musiqiçilərə olan qayğısı, eyni zamanda yüksək pədaqoji fəaliyyəti haqqında heç də az yazılmayıb. O, Azərbaycan musiqiçiləri-bəstəkarları, ifaçıları, muğənniləri, musiqişünasları üçün tam bir məktəb idi. Onun təsiri altında yetişmiş məşhur maestro, dirijor Niyazini, məşhur opera sənətçiləri Şövkət Məmmədovanı, Bülbül Məmmədovu,

bəstəkarlardan Əşrəf Abbasovu, Süleyman Ələsgərovu, Fikrət Əmirovu, Məmmədsaleh İsmayılovu, Ədilə Hüseynzadəni və onlarca adları sıralamaq mümkündür. Lakin bu baxımdan bu böyük simanın fəaliyyətini yalnız Azərbaycanla məhdudlaşdırmaq da doğru olmazdı. Üzeyir bəy milliyyətindən, irqindən, dinindən asılı olmayaraq bütün istedadlı insanlara əl uzatmağa, onları dəstəkləməyə çalışır, yeri gəldikdə onların təlim-tərbiyəsi ilə maraqlanır, bəzən maddi köməklik etməkdən belə çəkinmirdi. Məsələn, onun vaxtilə gənc, hələ o qədər də tanınmayan pianoçu Svyatoslav Rixteri Bakıya dəvət etməsi, onun solo konsertini təşkil etməsi, bu gəncin gələcəkdə böyük musiqiçi olacağına inanması faktı bir daha söylədiklərimizi doğrultmaqdadır.

Həqiqətən də S.Rixter sonralar XX əsrin ən öndə gələn pianoçularından birinə çevrilmiş, dünya konsert salonlarında klassik bəstəkarların ən mükəmməl ifaçılarından biri kimi ad qazana bilmişdir.

Bu baxımdan əski Sovet İttifaqı dövründə uzun müddət Bəstəkarlar İttifaqının sədri vəzifəsini icra etmiş tanınmış sənətkar, SSRİ Xalq Artisti Tixon Xrennikovun sözləri də maraqlıdır: *"Üzeyir bəy Sovet musiqisinin klassikidir. Mənim ona xüsusi bir münasibətim var, çünki o, hələ mənim yaradıcılıq fəaliyyətimin ilk mərhələlərində mənə dəstək olmuş, mənim yanımda olmuşdur. Bunu mən "Tufana Doğru" operamı tamamladığım zaman hiss etdim. O zaman Ü. Hacıbəyli aktiv bir şəkildə bu ilk əsərimin müdafiəsinə qalxdı, çünki bəziləri Sovet operasında mahnı (lied) istiqamətinin əleyhinə idilər. Mən yaradıcılıq həyatımın ilk mərhələlərində mənə mənəvi dəstək olmasından dolayı Üzeyir Hacıbəyliyə dərin minnətdarlığımı bildirirəm"*.

Bənzər bir fikri Aram Xaçaturyan da etiraf etmiş və bir daha bu sözləri söyləmişdir: *"Sənətdə ilk addımlarıma başladığım zaman bu nüfuzlu və ağıllı adam, gözəl bəstəkar mənə dəstək oldu, mənim seçdiyim xətti təqdir etdi"*.

Üzeyir bəy hər zaman dövrünün öndə gələn, xalq taleyi ilə yaxından maraqlanan ziyalıları və sənət adamları ilə yaxınlığı mühüm sayırdı. Onun hələ XX əsrin əvvəllərində Rusiya və Şərqi ölkələrində ad qazanmış "Molla Nəsrəddin" dərgisində çalışan Azərbaycan ziyalıları ilə mənəvi yaxınlığı və dostluğu onun yaradıcılıq həyatının əhəmiyyətli bir hissəsini təşkil etməkdə idi. Xüsusilə də C. Məmmədquluzadə, M.A.Sabir, Ə. Əzimzadə, M.Haqverdiyev və başqaları ilə olan yaradıcılıq əlaqələri, eyni zamanda bu jurnalda satirik və yumoristik yazılarla çıxış etməsi heç şübhəsiz, irəlidə onun bədii-estetik görüşlərinin formalaşmasına yaxından təsir göstərmişdir. Daha sonralar onun M.S. Ordubadi kimi məşhur yazar və XX əsr Azərbaycan poeziyasının nadir şəxsiyyətlərindən sayılan şair Səməd Vurğun ilə olan dostluğu hər zaman yaradıcılıq axtarırlarının davam etdirilməsinə və yeni-yeni əsərlərin meydana gəlməsinə səbəb olmuşdur.

Bəstəkarın İkinci Dünya müharibəsi ərəfəsində Səməd Vurğunun sözlərinə yazdığı "Yaxşı yol", "Vətən ordusu", "Şəfqət bacısı" kimi mahnıları vətənpərvərlik, nikbin ruh halı ilə fərqlənməkdə və günümüzdə qədər öz estetik tərəvətini saxlamaqdadır.

Yaradıcılıq fəaliyyətindən heç bir zaman ayrılmayan Üzeyir Hacıbəyli, eyni zamanda paralel olaraq xalqın inkişafı yolunda əlindən gələni əsirgəməzdi. Onun musiqi təhsili sahəsindəki tükənməz səyləri, təhsilin ardıcıl olması, professional bilgilərə təməllənməsi, bu sahədə musiqi məktəblərinin, musiqi litseylərinin və nəhayət, konservatoriyanın fəaliyyət göstərməsini əhəmiyyətli sayır, bu istiqamətdə yorulmaz səylərini davam etdirirdi. Xüsusilə də Azərbaycanda konservatoriyanın yaranması və inkişafını haqlı olaraq onun adı ilə bağlayırlar. Həqiqətən də Üzeyir bəyin rektoru olduğu konservatoriyanın (*hal-hazırda Azərbaycan Dövlət Musiqi Akademiyası*) professional səviyyəsini yüksəltmək üçün ən qabiliyyətli, işini yaxşı bilən musiqiçiləri, pedaqoqları konservatoriya dəvət etmiş, təhsil müddətində onların bilik və təcrübələrindən faydalanmağı əhəmiyyətli bilmişdir.

Üzeyir bəyin şəxsi təşəbbüsü ilə Bakı Konservatoriyasına Prof. Rudolf kimi məşhur harmoniya müəllimi, Bretanitski kimi skripka müəllimi, Knyazkov kimi fleyta, Brenner və

Şaroyev kimi fortepiano pedaqoqları və musiqiçiləri dəvət olunmuş, artıq o zamanlar ad qazanmış Qlier kimi bir bəstəkar da dəvət edilmişdir. Xatırlatmaq lazımdır ki, Qlier gələcəkdə təxminən 30 Azərbaycan xalq havalarından istifadə edərək "Şahsənəm" operasını yazmış və Azərbaycan Opera və Balet teatrında onun səhnələşdirilməsini gerçəkləşdirə bilmişdir. Bu opera, mütəxəssislərin də haqlı etirafına görə Azərbaycanda çoxsəsli musiqinin formalaşdırılmasında, eyni zamanda musiqi ifaçılığının, opera solistlərinin yetişdirilməsində əhəmiyyətli rol oynamışdır.

Üzeyir bəyin, yuxarıda da qeyd etdiyimiz kimi ictimai-mədəni əlaqələrin durmadan genişləndirilməsi yolundakı səyləri, hər şeydən əvvəl az bir müddət ərzində Azərbaycanın musiqi mədəniyyətini, xüsusilə də çoxsəsli musiqi mədəniyyətini inkişaf etdirmək, formalaşdırmaq arzusunda irəli gəlirdi.

Bəstəkarın xalq musiqisi nümunələrinin toplanılması, nota alınması və təbliği yolundakı fəaliyyəti, bu zəngin xəzinənin çoxsəsli musiqi mədəniyyətinin inkişafı yolundakı potensial-estetik imkanlarının yaradıcılıqla üzə çıxarılmasına verdiyi əhəmiyyət də yuxarıda söylədiyimiz prinsipdən irəli gəlirdi.

Bu böyük şəxsiyyət hal-hazırda da sənət adamları və sənətsevərlər, eyni zamanda bəstəkarlar və ümumiyyətlə musiqiçilər dəstəsi üçün yaradıcılıq ilhamı və məktəbi olaraq işıq saçmaqdadır.

Babək Qurbanov

Fəlsəfə Elmləri Doktoru, Professor

58. (2) ÜZEYİR HACIBƏYLİ VƏ “AZƏRBAYCAN LADLARI ƏSASINDA SOLFECIO” DƏRSLİYİ⁵⁴

Azərbaycanın qədim və müasir musiqi mədəniyyəti dünyada ən qabaqcıl mənəvi dəyərlərdən biri kimi yüksək qiymətləndirilir və özünəməxsus bədii-estetik xüsusiyyətlərinə görə seçilir. Təsadüfi deyil ki, bütün Şərqi dünyasında öz forma və məzmunu, janr rəngarəngliyi ilə səciyyəli zəngin musiqi folklorumuzla, eləcə də yüksək bəşəri-fəlsəfi dəyərləri özündə ehtiva edən peşəkar musiqimizlə bağlı geniş bir musiqişünaslıq ədəbiyyatı yaradılmaqla, yüksək insani-fəlsəfi, mənəvi-estetik dəyərləri ehtiva edir. Üz. Hacıbəylinin, Q. Qarayevin, F. Əmirovun, Niyazinin, C. Hacıyevin, A. Məlikovun, V. Adıgözəlovun və digər sənətkarlarımızın həyat və yaradıcılığına həsr olunmuş monoqrafiyaların, elmi araşdırmaların, məqalələrin sayı respublikamızın hüdutlarından çox-çox uzaqlarda belə mütəmadi olaraq durmadan artmaqdadır.

Xatırladaq ki, musiqişünaslıq elmimizin tarixi, musiqimizin tarixi qədər qədimdir. Musiqi mədəniyyətimizin inkişaf mərhələlərinə nəzər salanda görürük ki, hər dövr özünün sosial-mədəni və mənəvi tərəqqisi ilə əlamətdardır. Və bu intibah, tərəqqi də müxtəlif şəxsiyyətlərin, dahilərin adları ilə bağlıdır.

Sırr deyil ki, ilk dəfə Şərqi aləmində öz dövrü üçün mükəmməl tabulatura sistemini, indiki dillə desək, not yazısını Azərbaycan dahisi Səfiəddin Urməvi (1230-1294) yaradıb. Sonralar onun musiqi təlimlərini və nəzəri ideyalarını Əbdülqadir Marağai, Hümam Təbrizi, Qütbəddin Şirazi, Şəmsəddin Şəhrəverdi, məşhur “Bahcətül-ruh” kitabının müəllifi Əbdülmömin, Rizvanşah Təbrizi, Tacəddin Mərəndli, Mirzə bəy və s. digər musiqi nəzəriyyəçiləri davam etdirmişlər.

⁵⁴ Babək Qurbanov, “Azərbaycan Müəllimi” qəzeti 18 sentyabr 1997

Nəhayət, Azərbaycan xalqı üçün inanılmaz fəlakətlərlə, soyqırımlarla tarixə çevrilən 20-ci əsr gəlir və bu dövrdə ulu Urməvinin, nadir dahi övladı-varisi, musiqi mədəniyyətimizi Tanrı zirvəsinə qovuşdurən, Üzeyir Hacıbəyli yetişir və dünya şöhrətli əcdadlarının musiqi irsini öz ilahi təfəkkürü ilə daha da zənginləşdirir. Onun gəlişi ilə bütün Şərq aləmində yeni bir musiqi erasının təməli qoyulur. XX əsrin əzəmətli abidəsi olan “Koroğlu” operası, gələcək Azərbaycan baletlərinin, simfoniyaalarının, vokal-xor və instrumental musiqisinin inkişafını təmin edən sərvət oldu. Ümumiyyətlə, 20-ci əsr Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin yaranması və təşəkkülü, musiqişünaslıq elmimizin təməli də Üzeyir bəyin adı ilə bağlıdır.

Bəstəkarın çoxşaxəli yaradıcılıq irsi üzərinə nəzər saldıqda görürük ki, o, musiqimizə, peşəkar bəstəkarlıq məktəbimizin yaradılmasına və inkişafına, dünyəvi təkamül prosesinə qoşulmasına nə dərəcədə diqqət yetirirdisə, musiqişünaslıq elmimizin milli zəmində bərqərar olmasında eyni qayğı ilə narahatlıqla yanaşırdı. Ü.Hacıbəyli 1922-ci ildə Azərbaycan Dövlət Türk Musiqi Məktəbinə rəhbərlik edərkən ilk nəsil istedadlı musiqiçi və bəstəkarlarla yanaşı, ilk azərbaycanlı kadrların yetişdirilməsinə nail olmuşdur. Onların arasında F.Səmədovanın, F.Zeynalovanın, X.Ağayevanın, K.Səfərliyevanın, L.Muradovanın, T.Rəhimovanın, N.Usubovanın adları bu gün musiqi mədəniyyətimiz tariximizdə şərəflə qeyd olunur. Xüsusilə Üzeyir bəyin qayğısı ilə pərvəriş tapan Fatma Səmədovanın və Fatma Zeynalovanın adları musiqi salnaməmizdə ilk Azərbaycanlı qadın musiqi nəzəriyyəçiləri kimi yer alır.

Sənətsünaslıq elmləri doktoru, Əməkdar Elm Xadimi, professor, yorulmaz musiqi tədqiqatçısı Əhməd İsazadə Ü.Hacıbəylinin rəhbərliyi və redaktorluğu ilə F. Səmədova və F.Zeynalovanın ortaq yazdıqları “*Azərbaycan ladları əsasında solfecio*” əsərinin orijinalını uzun illər axtarıqdan sonra üzə çıxarmış və bu günlərdə gözəl tərtibatda, nəfis şəkildə nəşr etdirmişdir. Kitabın nəşr olunması ilə əlaqədar Ü.Hacıbəylinin 24 sentyabr 1948-ci il tarixli imzası ilə Azərbaycan Nazirlər Soveti yanında İncəsənət İşləri İdarəsinə göndərilmiş sənədin surəti də Əhməd müəllimin arxivindədir. Lakin bu dəyərli kitabın indiyənəcən işıq üzü görməməsi və musiqi ictimaiyyətimizin əksəriyyətinin bundan xəbərsiz olması təəssüf doğurur. Əsərin yazıldığı tarix əsərin 30-cu illərinə təsadüf edir. Belə ki, həmin illərdə Maarif Nazirliyinin göndərişi ilə F.Səmədova Gəncə Musiqi Texnikumunda musiqi nəzarəti və fortepiano fənlərinin tədrisi ilə məşğul olmuş və altı il texnikuma rəhbərlik etmişdir. Maraqlıdır ki, Əhməd İsazadə bu “başibəlalı” kitabın əlyazmasını da Gəncədə Fatma xanımın yaşadığı mənəzəldə əldə etmişdir. Bu əsərin ən dəyərli və əlamətdar cəhəti ondadır ki, biz burada xalqımızın musiqi-estetik təhsili və tərbiyəsi işində Avropa musiqi ənənələrinin ən yaxşı cəhətlərini mənimsəməklə, Ü.Hacıbəylinin sistemli bir təlim yaratmaq ideyasının şahidi oluruq. Şübhəsiz ki, bu ideya xalq musiqimizin təməl qanunayünlüqlərinin dərinədən öyrənilməsi və təbliğ olunması yönündə ilk addımlardan biri kimi Üzeyir Bəyin təklifi ilə yazılan kitabda xalqımızın yaradıcılıq dühasının ən bəşəri, humanist, bəsirətli bədii təxəyyül qaynaqlarının xalq musiqisində, muğamlarda kök saldığı bir daha təsdiqlənir. Üzeyir Bəy bir daha sübut etdi ki, müasir musiqimizin əsası muğamdadır. Azərbaycan muğamlarında ilahi saflıq və ülvi hisslərlə bəzənmiş insanlıq, bəşərlik, əzəmət, əcdadlarımızın əsl varislərinin qanyaddaşına qoyduğu bir vəhdət, doğmalığ, yenilməzlik var.

Muğam Azərbaycan xalqının milli ruhunun, onun fəlsəfi-idraki təxəyyülünün güzgüsü, mənəvi dəyərlərinin səslərdə əbədiləşən tarixi, nəsilləri daima özünüdərkdə, özünə qayıdısa səsləyən ilahi səsi, sədasi, harayıdır. Bu gün musiqimiz, klassik bəstəkarlıq məktəbimiz nə qazanıbsa, biz bunu xalq musiqimizin, muğamlarımızın zənginliyində, milli musiqi

ənənələrimizin özünəməxsusluğunda axtarmalıyıq. Təsadüfi deyil ki, dahi bəstəkar yaradıcılığının ən yetkin çağında “Musiqidə xəlqilik” adlı məqaləsində yazırdı: *“Xalq musiqisini əsaslı surətdə öyrənməyincə böyük əsərlər yazmağa tələsmədim”*.

XX əsrin 30-40-cı illərindən başlayaraq gənc bəstəkarlarımız və musiqişünaslarımız Üzeyir bəyin “milli musiqidə xəlqilik” prinsipinə sadıq qalaraq ilk dərslilər elmi–nəzəri əsərlər yazmışlar. Məsələn, haqqında söz etdiyimiz F.Səmədova və F.Zeynalovanın yazdığı *“Azərbaycan ladları əsasında solfecio”*, S.Rüstəmovun “Tar məktəbi”, D.Həsənovanın “Kamança məktəbi” adlı dərslilər, K.Səfərəliyevanın uşaq musiqi məktəbləri üçün tərtib etdiyi “Azərbaycan ladları əsasında fortepiano pyesləri” məcmuəsi musiqi təhsili sistemində yaranmış boşluğu qismən də olsa doldurmaq üçün ilk addım idi.

“Azərbaycan ladları əsasında solfecio” dərsliyini ən dəyərli məziyyətlərindən biri də odur ki, kitabda ilk dəfə olaraq musiqi savadına yiyələnmək istəyən şagirdlərin, Azərbaycan xalq musiqisinin əsasını təşkil edən ladlar (*məqamlar*) əsasında musiqi nümunələri ilə tanış olmaqla, zəngin musiqi folklorumuzun və muğamlarımızın nə qədər geniş potensial-estetik imkanlara malik olduğu haqqında təsəvvürlərini genişləndirirlər.

Bildiyimiz kimi, həmin illərdə, Rusiyanın tərkibində olan xalqların hamısı, o cümlədən Azərbaycan da öz milli-mənəvi dəyərlərini qoruyub saxlamaq və inkişaf etdirmək üçün güclü təziqlərə məruz qalırdı və Bakı beynəlxalq şəhərin mərkəzi olduğu üçün imperiyanın bu mənfur sifəti ilə də çox üzləşdi. Bütün sahələrdə olduğu kimi, musiqi incəsənətimiz də bu bələdan xali deyildi. Belə ki, bütün musiqi təlimləri, vəsaitlər, proqramlar rus dilində idi və sadəcə olaraq bu dilə tələm-tələsik tərcümə olunmuş ədəbiyyatlardan ibarət idi.

Rus musiqişünasları tərəfindən yazılmış və şərq milli musiqi şüurunun, psixologiyasını, fəlsəfi-estetik prinsiplərini nəzərə almayan dərslilər, Azərbaycanlı balalarının milli mentalitetinin inkarı idi. Bu baxımdan kitab vaxtında yazılmışdı. Məcmuənin dəyəri və əhəmiyyəti ilə bağlı Üzeyir bəy yazırdı: *“Mənim rəhbərliyimlə F.Səmədova və F.Zeynalovanın Azərbaycan muğamları və melodiyları əsasında yaratdıqları solfecio dərsliyi respublikamızın musiqi müəssisələri üçün vacib və olduqca faydalıdır.”*

Musiqişünaslıq elmimizin ilk qaranquşlarından olan və təəssüf ki, müasir musiqi sənətimizdə nadir hallarda adları çəkilən bu iki Azərbaycan qızının gələcəyinə dahi bəstəkar çox inanırdı. Bu, inamın təcəssümü idi ki, belə bir məsuliyyətli işi məhz onlara həvalə etmişdi. Kitab, şagirdlərin təfəkkür və duyğularını musiqi folkloru haqqında kökləmək baxımından da dəyərli idi. Xalq musiqimizin əlvan metro-ritmik, melodik, kompozisiya, dil, üslub və s. xüsusiyyətlərini özündə cəmləşdirən bu məcmuə həm də müəlliflərin özləri tərəfindən bəstələnmiş, tərtib olunmuş və əsasən tələbələrin musiqi savadının mükəmməlləşdirilməsinə yönəlmiş nümunələrlə yanaşı, Azərbaycan bəstəkarlarının həmin illər üçün aktual olan əsərlərindən (*Ü. Hacıbəyli, M.Maqomayev, A.Zeynallı, C.Hacıyev, S.Rüstəmov*) götürülmüş parçalarla zəngindir. Xatırladaq ki, Əhməd İsayadə məcmuəyə çox maraqlı və orijinal ön söz yazmışdı. Burada hər iki musiqişünasın həyat və fəaliyyətində günümüzədək qaranlıq qalan birsıra məqamlar üzə çıxarılır və onların musiqi mədəniyyəti tariximizdəki layiqli yeri müəyyənləşdirilir.

Ümumiyyətlə, uzun illər Üzeyir Hacıbəylinin ədəbi-musiqi yaradıcılığının tədqiqi ilə məşğul olan müəllif Əhməd bəy, bu əsərində çoxlu elmi materiallar toplayıb diqqətimizə çatdırmış, bu dəfə “Hacıbəylişünaslıq elmi”ni çox qiymətli bir əsərin işıq üzü görməsi ilə zənginləşdirmişdir.

Yeri gəlmişkən, onu da xatırlamaq lazımdır ki, bu yolda usanmaz-yorulmaz, cəfakəş tədqiqatçının 70 yaşı tamam olacaq və yəqin ki, musiqi ictimaiyyətimiz onun yubiley gününü qeyd etmək üçün xoşməramlı bir iş görəcək.

Və nəhayət, milli mədəniyyətimizin təəssübkeşi, bu kitabın önəmini, əhəmiyyətini dərindən dərk edən, onun nəşri üçün təmənnəsiz sponsorluq edən Elxan Müslümova təşəkkür etməyi mənəvi borcum hesab edirəm. Ən nəhayət Uca Allahdan iltimasım budur ki, belə insanların işini həmişə avand etsin.

Babək Qurbanov

fəlsəfə doktoru, professor,

SSRİ və Azərbaycan Bəstəkarlar Birliyinin üzvü.

59. (3) ÜZEYİR HACIBƏYLİ VƏ PROQRAMLİ MUSIQİ

Azərbaycan milli professional çoxsəsli musiqisinə olan tarixi-retrospektiv baxış bir daha təsdiq edir ki, onun hər hansı bir sahəsi haqqında söz açarkən mütləq sevimli bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəylinin adı ağılımıza gəlir.

Özlüyündə burada haqqında söz etdiyimiz problem bir qədər paradoksal görünə bilər, belə ki, Üzeyir Hacıbəyli öz yaradıcılığında proqramlı musiqiyə bir o qədər də geniş yer verməmişdir. Lakin unutmamaq lazımdır ki, professional, həmçinin proqramlı musiqimizin çağdaş səviyyəsi onun meydana gəlmə tarixinin ilk aşamaları üçün daha mühüm olan (*əsasən vokal-sintetik*) janrlar zəminində hazırlanırdı və bu tamamilə təbii və qanunauyğun idi. Xalq yaradıcılığında zəngin ənənələri olan (*xüsusilə xalq mahnıları və dastanlarımızın janr rənarəngliyini xatırlatmaq istərdik*) vokal-sintetik janrların inkişafı üçün gözəl imkanlar açılmış olurdu. “Təmiz” instrumantal musiqi (*proqramlı musiqini də buraya daxil etmək şərtilə*) isə professional musiqi mədəniyyətinin inkişafında nisbətən sonrakı mərhələ olmaqla birlikdə bəstəkarlardan bəlli bir inkişaf səviyyəsinə çatmağın, yeni bədii-estetik norma və prinsipləri idrak etməyi tələb edirdi.

Milli professional çoxsəsli musiqi mədəniyyətinin formalaşmasındakı ilk mərhələlərdə yüksək estetik tələbatlara cavab verə bilən böyük həcmli instrumental əsərlərin meydana gəlməsindən geniş söhbət açmaq mümkün olmur. Bu baxımdan tanınmış Rus estetik Y.Kremlyovun Rus professional musiqi mədəniyyətinin banisi M.İ.Qlinka və onun “Taras Bulba” adlı proqramlı əsərinin taleyi haqqında söylədiyi sözlər xüsusi maraq doğurur. Müəllif bu əsərin uğursuzluqlarını heç də dahi bəstəkarın ixtiyar yaşında öz yaradıcılıq qüdrətini itirməsi ilə izah etmir. Əksinə onun səbəbini Vyana məktəbinin ənənələrindən təqlidçilik yolu ilə və formal bir şəkildə deyil, azad bir şəkildə və sıxıntı çəkmədən istifadə etməsinin hələ o dönəmlər Rusya üçün mümkün olmaması ilə izah edirdi.

Rus professional çoxsəsli musiqi mədəniyyətinin inkişaf tarixi ilə bağlı gətirdiyimiz bu misal heç şübhəsiz, digər milli musiqi mədəniyyətlərinin ilk inkişaf aşamalarını dərindən anlamaq yolunda faydalı ola bilər.

Qeyd etdiyimiz tarixi mərhələdə hələ gənc bəstəkarlıq məktəbi qarşısında mürəkkəb nəzəri-estetik məsələlərin həlli dururdu və heç şübhəsiz, dünya və Rus musiqi mədəniyyətinin başarıları ilə milli melosun dialektik bir şəkildə və bədiiliklə üzvi şəkildə əlaqələndirilməsi məsələsi burada mərkəzi yer tuturdu. Bu isə heç də milli musiqi şüuruna zidd olmayıb, əksinə eyni zamanda onu yeni-yeni rəngarəng obrazlar aləmi və bədii vasitələrlə zənginləşdirirdi. Sırf bu səbəblərə görə bəstəkarlar ilk mərhələlərdə dönəmin ruhuna, eləcə də professional milli musiqi dilinin formalaşdırılması ilə əlaqədar musiqili-estetik vəzifələrin yerinə

yetirilməsinə xidmət göstərə bilən professional janrlara, bədii hadisələrə müraciət etməyi mühüm sayırdı. Əks təqdirdə müxtəlif vokal-sintetik janrlarda yüksək ideya-məzmunu malik əsərlər yaratmış Üzeyir Hacıbəyli kimi dahi bir bəstəkarın instrumental simfonik janrlara, eyni zamanda proqramlı musiqiyə olan nisbətən “öğey” münasibətinin səbəblərini anlama bilmərik.

Xatırlatmaq lazımdır ki, instrumental-simfonik musiqinin bu sahələri real varlığın ümumiləşdirilmiş fəlsəfi ifadəsini vəmək yolunda xüsusilə böyük imkanlara malikdir. Zənnimizcə indiyə kimi musiqi nəzəriyyəçirəlimizin diqqətindən qaçmış bu məsələnin səbəbini onunla izah etmək olar ki, bəstəkar vaxtilə M.İ. Qlinka kimi dünya musiqi mədəniyyəti tarixində bəşəri dəyər qazanmış qabaqcıl bədii hadisələrdən tezliklə, hazırlıqsız bir şəkildə istifadə etməyə tələsmirdi. O, yaxşı anlayırdı ki, bundan ötürü professional musiqi dilinin müəyyən bir inkişaf aşamasına çata bilmək, xalqın milli melosu və musiqi folklorunda olan zəngin mütərəqqi estetik sərvətləri ortya çıxarmaq mühüm idi.

Bu bir daha onu isbatlayır ki, professional musiqinin mühüm sahəsi olan proqramlı musiqinin müstəqil sosial hadisə kimi tarixi-estetik baxımdan təhlili bir tərəfdən bu sahənin digər musiqi janrlarına nəzərən sonrakı inkişafının sosial-estetik səbəblərini, digər bir tərəfdən isə sevimli bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəylinin ümumiyyətlə proqramlı musiqinin inkişafında oynadığı müstəsna rolunu da müəyyən etməyə imkan yaradır. Belə bir təhlil bir də ona görə mühümdür ki, muzikolojide bəzən tarixilikdən uzaqlaşmış meyllərə hələ də rastlamaq mümkündür, belə ki, hər hansı bir bədii hadisə və ya janr öz müəyyən bir inkişaf səviyyəsinə çatmış mükəmməl formasında (*burada bu bədii hadisənin estetik təbiəti, onun sınırları, bədii-estetik prinsipləri vs. artıq açıq bir tərzdə gözə dəyir*) gözdən keçirilir və sırf bu səbəblər ucundan da bəzən bu sahədə xüsusilə onun inkişafının ilk mərhələlərində fəaliyyət göstərmiş sənətkarların yaradıcılıq səviyyələri kölgədə galmış olur. Məsələ, Üzeyir Hacıbəylinin proqramlı musiqiyə nisbətən sonralar və bir qədər az müraciət etməsi heç də o demək deyildir ki, bu sahədə onun xidmətləri o qədər də böyük olmamışdır və proqramlı musiqinin, beləcə də məsələ, simfoniya və digər mürəkkəb instrumental janrların meydana gəlməsini mütləq yüksək yazı texnikasına, bədii təsvir imkanlarına yiyələnmiş bəstəkarlarımızın sonra gələn nəslinə aid etmək lazımdır. Unutmamaq lazımdır ki, Üzeyir Hacıbəylinin xalq melosunun, musiqi dilinin professional musiqi baxımından inkişaf səviyyəsindəki xidmətləri özlüyündə professional musiqinin müstəqil, spesifik qolu olan proqramlı musiqinin inkişafına da müsbət təsir göstərmişdir. Bu baxımdan professional musiqi mədəniyyətimizin ilk inkişaf mərhələlərində xüsusilə məhsuldar fəaliyyət göstərmiş Asəf Zeynallı xatırlamaq yerində olardı. Belə ki, o öz kiçik həcmli proqramlı əsərlərində demək olar ki, ilk dəfə Üzeyir Hacıbəylinin musiqidə milliliklə bəşəriyyətin bədii əlaqələrinin meydana gəlməsi ilə əlaqədar irəli sürdüyü estetik prinsiplərindən istifadə edirdi. Qeyd etmək lazımdır ki, bəstəkarlarımız arasında tədricən proqramlı musiqiyə artan maraq heç şübhəsiz, Üzeyir Hacıbəylinin ideya-estetik təsiri altında baş verirdi. Onlar bu səbəblər ucbatından professional çoxsəsli musiqidə başverən bədii hadisələrin dərinə izlənilməsi və mənimsənilməsi, həmçinin Rus və Avropa musiqi mədəniyyətinin uğurlarından yaradıcı bir şəkildə faydalanmanın sosial-estetik mahiyyətinin nə qədər mühüm olmasını anlayırdılar. Professional çoxsəsli Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin məhsuldar inkişafını bu məsələlərdən heç bir vaxt ayırmayan Üzeyir Hacıbəyli təsadüfi deyil ki, bu prosesdə beynəlxalq musiqi ənənələrindən yaradıcılıqla istifadə edilməsinə, onların dərinə mənimsənilməsinə çağırırdı.

Qeyd etmək lazımdır ki, sosial, ümumi estetik problemlər (*eyni zamanda sənətdə realizm,*

millilik, bədiilik, novatorluq prinsipləri) Üzeyir Hacıbəyli tərəfindən daima professional musiqi mədəniyyətimizin inkişaf perspektivləri ilə əlaqələndirir və heç şübhəsiz, nəzəri baxımdan onun çeşitli sahələrinin, eyni zamanda proqramlı musiqinin də müstəqil şəkildə bir növü inkişafını hazırlayırdı. Təbii ki, musiqi mədəniyyətimizin ümumi tarixi inkişafından söz edərkən onun ayrı-ayrı sahələrinin, eyni zamanda janrlarının rolu və yerinin sosial fəallığının durmadan artması həqiqəti diqqət mərkəzində durmalıdır. Heç şübhəsiz, xalqın musiqi-estetik zövqü və istəkləri də gözdən qaçmamalıdır. Üzeyir Hacıbəyli ilk mərhələlərdə bu məsələlərə son dərəcə böyük əhəmiyyət verirdi. Bəstəkar yaxşı anlayırdı ki, uzun tarixi bir proses içərisində zəngin aşiq və klassik muğam yaradıcılığı əsasında təhsil almış, zəngin tembr və spesifik ifaçılıq məharətinə sahib xalq musiqi alətlərimizin təsiri altında formalaşmış dinləyicirəlimizin heç bir estetik hazırlıq olmadan öz musiqi dili və bədii-estetik təbiətinə görə ayrılan Avropa professional musiqi mədəniyyətinə, beləliklə burada geniş yayılmış janrlara həvəs göstərməsi mümkün olmazdı. O yaxşı anlayırdı ki, xalqın bədii-estetik zövqü sosial-tarixi, dini, eyni zamanda Çar hökumətinin mürtəcə siyasəti nəticəsində uzun bir zaman əsasən milli musiqili-estetik ənənələr çərçivəsində qalmışdır. Təsadüfi deyil ki, Üzeyir Hacıbəyli yaradıcılığının ilk mərhələlərində bu xüsusiyyətləri diqqətə almaya bilməzdi. Zənnimizcə, sırf bu səbəblərə görə bəstəkar professional musiqinin geniş kütlələrə daha yaxın olan janrlarına (*əsasən vokal-sintetik janrlara*) müraciət etməli olurdu. Proqramlı musiqi isə professional musiqinin daha spesifik və nisbətən mücərrəd sahəsi olduğundan xalq milli musiqi melosunun yeni bədii vasitələrlə daha da bəşəriləşməsi, eyni zamanda müvafiq olaraq onu anlama bilən dinləyicilər dəstəsinin də maariflənməsini tələb edirdi. Təsadüfi deyil ki, Üzeyir Hacıbəyli sırf bu cəhətlərə əhəmiyyət verərək özünün ilk proqramlı əsərlərində (*“Şur”, “Çaharğah” fantaziyaları və “Cəngi”*) əsasən musiqi folklorunun obrazlar aləminə müraciət etmiş və heç şübhəsiz, burada xalqımızın zəngin bədii-estetik təcrübəsini, musiqi zövqü və istəklərini yaxından göz önünə almışdır. Xalqın mədəni irsinə belə ürəkdən bir münasibət sayəsində bəstəkar öz spesifik məzmunu və obrazlar aləminə görə ayrılan yeni, professional musiqi janrları meydana gətirə bilmişdir.

Bu bir daha göstərir ki, bəstəkar heç bir hazırlıq olmadan instrumental-simfonik janrlara beləliklə də proqramlı musiqiyə keçməyi mümkün hesab edirdi. Təsadüfi deyil ki, instrumental simfonik musiqinin meydana gəlməsinin ilk mərhələlərində dünya musiqi mədəniyyəti təcrübəsini dərinlən və yaradıcı şəkildə əxz etməyə çalışan bəstəkar, eyni zamanda xalq instrumental musiqimizə xas bədii-estetik və texnik qanunauyğunluqlara diqqət etməyi xüsusilə mühüm sayırdı. Bəlkə də özünün “II fantaziyası”nda ifadə olunmuş bədii obrazların sırf xalq çalgı alətləri orkestri vasitəsilə səsləndirilməsi bu səbəblərlə izah edilə bilər. Məgər özünün ilk operalarında xalq musiqisinə, xüsusilə də klassik muğamlarımıza müraciət edərkən bəstəkar bu prinsipə riayət etməyirdimi? Bu baxımdan bir daha Üzeyir Hacıbəylinin adını çəkdiyimiz fantaziyasına müraciət edək. Maraqlıdır ki, araşdırmaçılarımızdan bəzilərinin etirafına görə bəstəkar burada Moçart’ın “Do Major Sonatası”nın temasından (*lad, intonasiya, metro-ritimik xüsusiyyətləri və s. baxımdan*) yaradıcılıqla istifadə edə bilmişdir. Bu misal tarixən nisbətən əvvəl meydana gəlmiş və digər milli musiqi mədəniyyəti zəminində təhsil almış sənətkarın yaradıcılıq irsinə, yeni sənət əsərinin meydana gələ bilməsi prosesinə müsbət təsir göstərir. Üzeyir Hacıbəylinin bu fantaziyası öz yüksək bədii dəyəri, obrazlar aləmi, emosional təsir gücünə görə fərqlənməklə, burada bəstəkarın musiqi proqramlılığına artan marağını da göstərməkdədir. Əlbəttə ki, burada söhbət “gizli” proqramlılıqdan gedə bilər. Lakin sırf bu əsərdən məlum olur ki, bəstəkar proqramlı musiqi

problemlərinin həllində qarşıya çıxan ümumi estetik vəzifə və problemləri, eyni zamanda professional musiqi dilinin formalaşması, yeni klassik forma və janrların mənimsənilməsi, milli musiqi mədəniyyətləri arasında qarşılıqlı zənginləşmə və təsir, əsərlərin ideya-məzmunu, xalq musiqi melosunun melodik intonasya xüsusiyyətləri və s. daima diqqət mərkəzində saxlayırdı.

Heç şübhəsiz, bu problemlər çoxsəsli musiqi mədəniyyətimizin inkişaf prosesində bəstəkarlarımızı daima düşündürdü. Bununla belə bu və ya digər tarixi mərhələlərdə bu sosial-estetik məsələlərdən bəziləri xüsusilə ön plana keçmiş və daha aktual mənə almış olurdu. Zənnimizcə, bəstəkar çeşitli janrlara müraciət edərkən belə bu xüsusiyyətləri daima nəzərə alır, ilk mərhələlərdə əsasən vokal-sintetik janrlara üstünlük verirdi. Bu, milli mədəniyyətimizin (*lirik-tarixi dastanlarımız, zəngin folklor yaradıcılığımız*) spesifik estetik prinsipləri, beləliklə də dövrün qarşıya çıxardığı vəzifələr baxımından xüsusilə aktual idi. Qeyd etmək lazımdır ki, milli professional musiqi mədəniyyətimizin meydana gəlməsinin ilk mərhələlərində xalqın keçmiş tarixinin, qəhrəmanlarının, mütəfəkkirlərinin, yazıçılarının, zəhmət adamlarının, eyni zamanda onların zəngin mənəvi aləminin bədii ifadəsi xüsusilə aktual idi. Belə ki, uzun əsrlərdən bəri xalqın bədii təfəkkürünün məhsulu olan obrazlar aləminin Azərbaycanda öz dövrü üçün yeni səhnə janrları vasitəsilə (*opera, musiqili komediya*) səhnəyə qoyulması bir tərəfdən geniş dinləyici kütləsinin estetik tələbatının ödənilməsinə xidmət göstərirsə də, digər tərəfdən onların professional musiqinin bu janrlarına olan marağını artırır. Bunun səbəbi bir də orasında idi ki, çoxsəsli musiqinin vokal-sintetik səhnə janrları xalqın uzun bir zaman əsrlərdən bəri düşündürən, narahat edən sosial bərabərsizlik, haqq və ədalət uğrunda mücadilə motiflərini yüksək bədiiliklə ifadə etməyə qadir idi. Təsadüfi deyil ki, bu motiflərin musiqi dili vasitəsilə bədii ifadəsi geniş kütlələr tərəfindən rağbətlə qarşılanırdı. Bu baxımdan Üzeyir Hacıbəylinin ilk professional operamız sayılan “Leyli və Məcnun” əsərini, eyni zamanda “Arşın mal alan”, “O olmasın, bu olsun”, “Ər və arvad” kimi musiqili komediyalarını nüsxə gətirmək mümkündür. Təsadüfi deyil ki, xalqın musiqi-estetik zövqü və istəyinə, onun inkişaf səviyyəsinə daima qayğı göstərməsilə birlikdə bəstəkar bu əsərlərdə bir tərəfdən xalqın musiqili-estetik irsinə, istək-arzularına, digər tərəfdən isə zəngin musiqi folkloruna müraciət edir, adlarını çəkdiyimiz professional musiqi janrlarının estetik təbiətinə uyğun olan yüksək məzmunlu vokal-sintetik səhnə əsərləri meydana gətirdi.

Bununla belə professional musiqi mədəniyyətinin inkişafı, eyni zamanda heç şübhəsiz, geniş dinləyici kütlələrinin artmaqda olan musiqili-estetik istəkləri heç də yalnız vokal-sintetik səhnə janrları ilə məhdud qalmazdı. Səhnə ilə bağlı olan müsığımızın əldə etdiyi uğurlar, beləliklə də təcridən yeni-yeni bədii-təsvir, ifadə vasitələrinin meydana gəlməsi, instrumental musiqinin inkişafına müsbət təsir göstərməklə birlikdə, dinləyicilərimizin də yeni-yeni janrlarla tanış olmasına səbəb olurdu. Təsadüfi deyil ki, artıq 30-cu illərin əvvəllərindən etibarən bəstəkarlarımızın instrumental, simfonik janrlara müraciət etməsinin şahidi oluruq. Yuxarıda söylədiyimiz tarixi, sosial-estetik səbəblərlə birlikdə heç şübhəsiz, təcridən yüksək ixtisaslı professional musiqi mütəxəssislərinin təhsil almasını da xatırlamaq yerində olardı. Bu dönmənin musiqi prosesinin araşdırılması bəstəkarlarımızın proqramlı janra daha çox meyl göstərməsini bir daha təsdiqləməkdədir. Çox vaxt ilk proqramlı əsərlərdə bəstəkarlarımızın hələ bu janrın estetik prinsiplərinə, daxili qanunauyğunluqlarına dərindən yiyələnə bilmədiklərinin, əsasən süjetsiz ümumiləşdirilmiş proqram növlərinə müraciət etmələrinin şahidi oluruq. Burada geniş bədii ümumiləşdirmələrdən, yüksək bədiiliklə, ideya-məzmunundan söz açmaq mümkün olmur. Bu dönmələr bəstəkarlarımızın hələ mürəkkəb

simfonik kompozisyalara yiyələne bilmədikləri özünü açığa çıxarmaqdadır və onların daha çox süita formaasına müraciət etmələrinin şahidi oluruq. Bununla belə 1937-ci ildə Üzeyir Hacıbəylinin məşhur “Köröglü” operasının meydana gəlməsi heç şübhəsiz, instrumental simfonik musiqinin inkişafına böyük təsir göstərmiş oldu. Əsərin zəngin professional dili, buradaki simfonik parçalar, mürəkkəb xor səhnələri heç şübhəsiz, ölkəmizdə instrumental-simfonik musiqinin gələcək inkişafında mühüm rol oynadı. Operanın bir çox parçaları, bu baxımdan məşhur uverturası öz yüksək ideya-emosional məzmununa, yüksək professionallığına və bədiiliyinə görə az bir zaman içərisində müstəqil səhnə həyatına qədəm basdı. Məşhur Rus musiqi nəzəriyyəçisi Y. Bobrovskinin təsnifatına əsaslanaraq uverturanı ümümləşdirilmiş süjetli proqramlı kompozisiya qrupuna aid etmək mümkündür. Burada bəstəkar ümümləşdirilmiş bir şəkildə xalqın qəhrəman ruhunu, onun yenilməzliyini, vətənsəvərlik hissirəlini əks etdirə bilmişdir. Üç hissədən ibarət kompozisiya formaasına yaradıcılıqla müraciət edən Üzeyir Hacıbəyli həqiqətən də klassik bir əsər meydana gətirmişdir.

Klassik bəstəkarların proqramlı əsərlərində olduğu kimi bu əsərdə də kompozisiya və forma xüsusiyyətləri heç şübhəsiz, məzmunundan, proqramdan irəli gəlir. Belə bir estetik prinsip Üzeyir Hacıbəyli tərəfindən uğurla istifadə olunması heç şübhəsiz, görkəmli sənətkarın proqramlı musiqinin problemlərinə dərinlən bələd olmasını, bu istiqamətdə lazımı forma və kompozisiya bəstəkarlıq əsərlərini aydın bir şəkildə mənimsəməsini göstərir.

Bəstəkarın proqramlı musiqiyə örnək olaraq digər bir əsərini, “Cəngi”ni də göstərmək olar. İkinci dünya müharibəsi illərində meydana gələn bu əsər xalqımızın qəhrəman ruhunu, Alman faşistləri üzərində qələbə əzmini ifadə etməklə birlikdə, öz musiqi dilinə görə xalqımızın musiqi folkloruna son dərəcə yaxın idi. Təsadüfi deyil ki, xalq musiqi yaradıcılığında müstəqil bir janr kimi “Cəngi” geniş əks-səda tapmışdır. Bəstəkarın eyni adlı əsərini heç şübhəsiz proqramlı janra aid etmək mümkündür. Belə ki, burada musiqinin təsvir-ifadə vasitələri ilə xalqın tarixi qəhrəmani obrazları böyük bir bədiiliklə ifadə olunmuşdur. Xalq musiqi aləti olan zurnadan, beləliklə də zərb alətlərindən və ritmik əlvanlıqdan uğurla istifadə edən bəstəkar özünü novator bir sənətkar kimi göstərə bilmişdir. Bu əsərində o, musiqidə realist ənənələrin, xüsusilə də böyük Rus bəstəkarı M. İ. Qlinkanın “Kamarinskaya” simfonik uverturasının ənənələrini davam etdirir. Məlumdur ki, bu əsərdə Qlinka öz xalqının həyatsevər, vətənsəvər və optimist xarakterini yüksək bir bədiiliklə əks etdirə bilmişdir.

Təbii ki, Üzeyir Hacıbəyli və M.İ. Qlinkanın adlarını çəkdiyimiz əsərləri arasındakı oxşarlıqları heç də yalnız konstruktiv və bədii-texnik üsullarada, kompozisiya və orkestrləşdirmə rəngarəngliyində aramaq doğru olmazdı. Əlbəttə bu baxımdan da bəzi oxşarlıqlar nəzərə dəyə bilər. Adətən bütün bu yönlər realist sənət əsərlərində onun ideya-obraz məzmunu ilə müəyyən olur. Lakin əsas ümumi cəhəti hər iki görkəmli sənətkarın öz xalqının ruhunu, xarakterini, dövrün bu və ya digər tarixi hadisəsinə olan emosional təsirini nə dərəcə yaxından əks etdirə bilmələrində aramaq zənnimizcə, daha doğru ola bilərdi. Təbii ki, bundan ötürü bəstəkar yaradıcılıq prosesində xalq musiqi şüurunun məhsulu olan musiqili-estetik prinsiplərə, intonasiya tonlarına, ritmik və tembr xüsusiyyətlərinə xüsusilə yaradıcılıqla yaxınlaşmışdır.

İctimaiyyətin müəyyən tarixi inkişaf mərhələlərində meydana gəlmiş bu bədii-estetik qanunauyğunluqlar, xalqın yaşam tərzi, psixoloji təbiəti, təsadüfi deyil ki, estetik ideyaları ilə bilavasitə əlaqəli idi. Görkəmli bəstəkarlar yaxşı anlıydılar ki, onları nəzərə almadan musiqi dili vasitəsilə xalqın ruhunu, zəngin mənəvi aləmini, xarakterini, temperamentini, psixikasını

ifadə etmək imkansız idi. Məsələ, təsadüfi deyil ki, adını çəkdiyimiz əsərində M.İ Qlinka simfonik orkestrdə balalayka kimi Rus xalq çalgı alətinin tembr xüsusiyyətlərindən, eyni zamanda Rus xalq rəqs mahnılarına məxsus variasiya üsulundan geniş bir şəkildə istifadə etmişdir. Eyni zamanda sevimli bəstəkarımız Üzeyir bəy də xalqımızın qəhrəmanı obrazlarını, mətinliyini, vətənsəverliyini əks etdirməkdən ötürü uzun müddət musiqi folklorumuzun estetik prinsiplərinə müraciət etmişdir. Burada güclü səsə və spesifik tembrə malik olan zurna kimi geniş yayılmış nəfəs alətinə müraciət olunması, beləliklə də optimist qəhrəmanı ruhlu melodiyanın zərb alətinin müşayiəti ilə göstərilməsi dinləyicinin təsəvvüründə “Cəngi”yə xas qəhrəmanı obrazlar və tarixi hadisələrlə bağlı assosiyalar yaradır. Təsadüfi deyil ki, müharibə illərində adlarını çəkdiyimiz əsərlər dinləyicilər tərəfindən zamanın nəbzi ilə tamamilə uyğun olan əsərlər kimi dərk edilirdi. Bununla bağlı olaraq özünün müharibə illəri yazdığı bir məqaləsində Üzeyir Hacıbəyli göstərmişdir ki, əfsanəvi Köroğlu dönmindən başlayaraq milli musiqi aləti olan zurnanın qüdrətli səsi və zərb alətinin müşayiəti əsgərlərin mubariz ruh yüksəkliyini oyandırmış, onları şücaətlərə, düşmən üzərində qələbəyə səsləmişdir. “Cəngi”də zurnanın üzərinə düşən aktiv rol musiqiyə xüsusilə qəhrəmanı bir xarakter verirdi.

“Cəngi” əsəri Üzeyir Hacıbəyli yaradıcılığının daha bir mühüm özəlliyindən söz etməyə imkan verir. Belə ki, bu əsər bir daha Azərbaycan milli professional musiqi mədəniyyətində spesifik musiqili-obrazlı aləminə sahib bir janrın meydana gəlməsini göstərməklə birlikdə bəstəkarın novator bir sənətkar kimi daima arayışda olmasını da təsdiq edir. Təsadüfi deyil ki, bəstəkar hələ özünün ölməz “Köroğlu” operasında belə xalqın qəhrəmanlıq, vətənsəverlik hissələrini tərənnüm etmək məqsədilə musiqi folklorumuzun bu müstəqil janrına ürəkdən müraciət etmişdir. Bəstəkarın öz yaradıcılığında bu janra olan müraciətini Azərbaycan professional çoxsəsli musiqi mədəniyyətində onun yeri və rolunun sağlamlaşdırılması arzusundan irəli gəlirdi. Unutmamaq lazımdır ki, professional çoxsəsli musiqinin bir çox janrları bilavasitə xalq musiqi zəminindən yararlanmışdır. Məgər “Menuet”, “Tamburin”, “Barkarolla”, “Ballada”, “Vals”, “Ninni” kimi janrlar xalq musiqi yaradıcılığından alınmamışlarmı? Heç şübhəsiz, Üzeyir Hacıbəylinin “Cəngi” əsərini də bu baxımdan izah etmək daha doğru olardı. İllər ötdükcə onun əhəmiyyəti bir daha artır. Beləliklə, bu janr Qafqaz xalqlarının professional çoxsəsli musiqi mədəniyyətində uğurla istifadə oluna bilər. Bu xalqların musiqi mədəniyyətlərindəki bənzərliklər buna geniş imkanlar yaradır.

Söylənənlər bir daha göstərir ki, öz musiqi mədəniyyətini incəliklərinə qədər dərinədən bilən Üzeyir Hacıbəyli həqiqi bir sənətkar kimi xalq musiqi folklorunun gözəl nümunəsi olan “Cəngi”nin bədii-estetik məziyyətlərini ortalığa çıxarmağa, onu yeni tarixi-estetik səviyyəyə ucaltmağa çalışmış və beləliklə onu əslində digər xalqların da malı edə bilmişdir.

Çoxsəsli musiqi mədəniyyətində bu qəbildən olan bədii hadisələr öz başlanğıcını zəngin xalq musiqi yaradıcılığında alır. Burada çağdaş dönmənin, eyni zamanda çoxsəsli musiqinin istəklərinə uyğun ola bilən bədii-estetik dəyərləri axtarıb tapa bilmək (*bu yeni meydana gələ biləcək janrın qanunauyğunluqlarına da aid ola bilər*) o qədər də asan bir iş deyildir. Bu yalnız xalq musiqi zəminindən çıxış edən, dünya mədəniyyətinin uğurlarını və xüsusiyyətlərini dərinədən mənimsəyən, sənətdə daima yeniliyə can atan həqiqətən novator sənətkarlara qismət olur. Onların yaradıcılıqlarında yenilik keçmişlə, millilik beynəlmiləciliklə uzvi bir şəkildə bağlıdır. Məsələ, əgər “Cəngi” qədimlərdə əsasən xalq musiqi mədəniyyətimizdə mövcud idisə, Üzeyir Hacıbəyli yaradıcılığında bu janr artıq keyfiyyət baxımından yeni bir məzmun alır. Bəstəkarın simfonik orkestr vasitəsilə bu janrın əsas ruhunu, xarakterini ifadə edə bilməsi əsərin beynəlmiləl məzmun kəsb edə bilməsinə xidmət göstərməklə birlikdə onun fərqli

millətlərdən olan dinləyicilər tərəfindən də rəğbətə qarşılanmasına, anlaşılmasına səbəb olmuşdur.

Üzeyir Hacıbəylinin proqramlı musiqiyə olan münasibətinin incələnməsi, burada qarşıya çıxan bir çox ümumi estetik problemlərin izahı və analizi, heç şübhəsiz, Azərbaycan professional çoxsəsli musiqi mədəniyyətinin meydana gəlməsi və formalaşması ilə bilavasitə əlaqədar olup, onun realist istiqamətdə inkişafının sosial-estetik səbəblərini də bəlli etməyə yardımçı ola bilər.

Babək Qurbanov

*Fəlsəfə elmləri doktoru, professor,
SSRİ və Azərbaycan Bəstəkarlar Birliyinin üzvü*

60. (4) ƏFRASIYAB BƏDƏLBƏYLİNİN “İZAHLI MONOQRAFİK MUSIQI LÜĞƏTİ”⁵⁵

Şəkil № 346. Əfrasiyab Bədəlbəyli (1907 – 1976)

Əfrasiyab müəllimin adı musiqi həvəskarlarına çoxdan tanışdır. Bu istedadlı bəstəkar, dirijor və musiqi xadiminin Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin inkişafında mühüm xidmətləri vardır. Xüsusilə onun 1969-cu ildə “Elm” nəşriyyatında çap olunmuş “İzahlı monoqrafik musiqi lüğəti” çox qiymətli elmi əsərlərindən biridir. Adətən musiqi lüğətlərini tərtib edən müəlliflər terminlərin, anlayışların, oxuculara dürüst, aydın çatdırılmasına çalışırlar. Müxtəlif xalqların musiqi alətlərinin şəkilləri, onların köklənmə üsulları, musiqi əsərlərində not yazıları ilə verilməsi və s. lüğəti daha da zənginləşdirir və məzmunlu çıxması üçün istifadə edilən üsullardan sayılır. Bu baxımdan Fransada məşhur Lyarus, Pate Markoni nəşriyyatında 10 cildlik səsli lüğətin çap edilməsinə başlanılması xəbəri xüsusi maraq oyadır. Lüğət nadir musiqi alətlərinin səslənməsi, quşların oxuması, heyvanların hənirtisi ilə tanış olmağa imkan verəcək. Bununla belə, dünyanın görkəmli müğənnlərinin, artistlərinin, yazıçıların, hətta dövlət xadimlərinin səsləri də lüğətdə öz əksini tapacaqdır.

Əfrasiyab müəllimin musiqi lüğəti respublikamızda bu sahədə ilk və çox qiymətli təşəbbüslərdən biridir. Son zamanlar Azərbaycan musiqisinin böyük nailiyyətləri xalqımızın dünya peşəkar musiqi mədəniyyətinə marağı tədqiqatçılarımızın, musiqişünaslarımızın qarşısında mühüm və təxirəsalınmaz vəzifələr qoyur. Peşəkar və xalq musiqisinin inkişafı, dilimizdə yeni anlayışların, terminlərin yaranması və kök salması ilə xarakterizə olunur. Respublikamızda musiqi sənətinin tarixini, nəzəri məsələlərini işıqlandıran kitabların azlığı, mətbuatda, radio və televiziya verilişlərində istifadə olunan musiqi terminlərindəki bəzi qarışıqlıq, dolaşıqlıq halları, yerli-yersiz işlədilməsi müəllifin qarşısında duran mühüm çətinliklərdən sayıla bilər. Musiqi lüğətinin əsas məqsədi bu çatışmamazlığı aradan qaldırmaq, eyni musiqi məfhumunun ifadəsindəki müxtəlifliyə, formal tərcüməçilik hallarına son qoymaq, musiqi terminlərini vahid şəkllə salınmış, ümumiləşdirilmiş qaydada oxuculara

⁵⁵ http://www.musiqi-dunya.az/new/read_magazine.asp?id=198

təqdim etməkdir. Bununla yanaşı, bizdə vaxtı ilə istifadə olunmuş və hazırda musiqişünaslığımızın ehtiyac duyduğu terminlər də lüğətdə öz əksini və aydın şərhini tapır.

Əfrasiyab müəllimin “Musiqi lüğəti” üç bölmədən ibarətdir. Birinci bölmədə müəllif Azərbaycan musiqi terminləri, ikinci bölmədə musiqi praktikamızda işlənən terminlər (*əsasən rus musiqi terminləri*), üçüncü bölmədə isə musiqi praktikamızda işlənən xarici söz terminlər haqda oxucuda geniş təsəvvür yaratmağa çalışır. Lüğətin birinci bölməsi xüsusilə əhəmiyyətlidir və müstəqil istifadə oluna bilər. Həmin hissədə dilimizdə işlənən xalq musiqimizin bu və ya digər xüsusiyyətlərini əks etdirən terminlər özünün hərtərəfli, dolğun izahını tapır. Müəllif bu hissəni yazmaq üçün çox zəhmət çəkmiş, ərəb-fars mənbələrinə, birsıra görkəmli Şərq və Azərbaycan musiqişünaslarının, mütəfəkkirlərinin fikirlərinə, müddəalarına əsaslanmışdır.

Bu bölmədə Azərbaycan xalq musiqisi, o cümlədən onun iki ayrılmaz qolu olan aşiq və xanəndə yaradıcılığı haqda birsıra dəyərli məlumatlara rast gəlirik. Müəllifin qədim şərq və Azərbaycan musiqi alətləri, onların xüsusiyyətləri haqda topladığı zəngin məlumatlar da bütünlükdə oxucunu razı salır. Yəqin ki, bir çoxları vaxtı ilə Şərq ölkələrində yayılmış “bülban”, “qaşıcək”, “qিদum”, “qışək”, “ərqənun”, “kərrənay”, “nayi tənbur”, “ney”, “nözhe” və bu kimi musiqi alətləri haqda geniş təsəvvürə malik deyillər.

Azərbaycan musiqi mədəniyyəti, tarixi ilə maraqlananlar, onu tədqiq edənlər bu hissədə nəinki yalnız bizim musiqi mədəniyyəti, eyni zamanda Yaxın və Orta Şərq musiqi mədəniyyəti haqda geniş elmi məlumat ala bilərlər.

Muğamatla əlaqədar toplanmış məlumatların zənginliyi (*müəllif nəinki ayrı-ayrı muğamlar, onların şöbələri, ifadə vasitələri, ifa üsulları haqda, eyni zamanda muğamların Orta və Yaxın Şərq ölkələrindəki spesifik xüsusiyyətləri haqda məlumat verir*), xalqımızın klassik muğam yaradıcılığının uzun əsrlik inkişaf yolunu işıqlandırır. Musiqi ədəbiyyatımızda hələ lazımınca əksini tapmamış bu zəngin xəzinə şübhəsiz ki, elmi şərhini, nəzəri tədqiqatını gözləyir. Məhz buna görədir ki, Əfrasiyab müəllimin lüğətində muğam yaradıcılığının xüsusiyyətlərinə, muğamatı daha da inkişaf etdirən xalq istedadlarına böyük qayğı ilə yanaşılır. Lüğətin sonunda verilmiş “Qeydlər, şərhlər və monoqrafik məlumatlar” hissəsində Azərbaycanın istedadlı xanəndələri, tarzənləri barədə danışılır, onların musiqi mədəniyyətimizin, xüsusilə muğam sənətinin inkişafındakı müstəsna rolu qeyd olunur. Zənnimizcə bu hissə müəllifin dərin elmi-nəzəri biliyə malik olmasını, tədqiqat obyektinə düzgün mövqedən yanaşmasını göstərir. Müəllif, oxucuları orta əsr Azərbaycan musiqişünaslarından Səfiəddin Əbdül-Mömün ibn Yusif, ibn Faxir Urməvi və Əbdül Qadir bin Qeybi əl-hafiz əl Marağayinin əsərləri ilə tanış etməklə yanaşı bu mütəfəkkirlərin dünyagörüşlərini, qədim yunan filosoflarına olan münasibətlərini də aydınlaşdırmağa çalışır, onların nadir elmi əsərlərinin dünyanın hansı kitabxanalarında saxlandığını göstərir; həmin əsərlər haqda fikir söyləyir, birsıra Şərq və Qərb alimlərinin adını çəkir, bəzi məsələlərdə onlarla polemikaya girməkdən də çəkinmir.

Lüğətin ikinci bölməsində əsasən musiqi praktikamızda geniş yayılmış rus dilindəki musiqi terminlərinin dilimizdəki məfhumlarla, anlayışlarla qarşılığı müəyyən edilir. Rus dilində çap edilmiş birsıra lüğət kitablarından istifadə edən müəllif hər bir terminin mənasının, semasioloji mövqeyini verməyə çalışır. Maraqlıdır ki, Əfrasiyab müəllim, musiqi praktikamızda kök salmış birsıra rus terminlərini vaxtı ilə dilimizdə işlədilərən beynəlxalq sözlərdən üstün tutur, onları Azərbaycan terminologiyasına daxil edir. Müəllif haqlı olaraq müasir musiqişünaslığımızın mexaniki tərzdə bəzi rus musiqi terminlərindən istifadə etmələri əleyhinə çıxır və həmin sözlərin daha münasib səslənən qarşılığını verir. Bu hissədə eyni zamanda bir çox musiqi alətləri, musiqi nəzəriyyəsinə dair, musiqişünaslıqda işlənən mühüm

terminlər, anlayışlar haqda təsəvvür verilir. Harmoniya, polifoniya sahəsində bu günə kimi dəqiqləşdirilməmiş və musiqişünaslarımız tərəfindən qeyri-dəqiq şəkildə işlənən bəzi terminlər də lüğətdə özünün dəqiq ifadəsini tapıb. Birsıra terminlər isə müəllif tərəfindən ilk dəfə irəli sürülür. Peşəkar musiqi məsələlərinə dair tədqiqat aparənlər, musiqi nəzəriyyəsiindən, xüsusilə harmoniyadan, polifoniyadan dərslər deyən müəllimlər və alimlər yəqin ki, “ikiqat kontrapunkt”, “müvazi səs hərəkəti”, “aralıq kvartsektakkordu” və onlarla belə terminlərin elmi dilimizdə kök salmasını bəyənib, təqdir edirlər. Çünki haqqında danışıdığımız terminlər indiyə kimi musiqişünaslığımızda işlənən terminlərdən ən məqsədəuyğundur.

Fikrimizə haqq qazandıran cəhətlərdən biri də odur ki, hələ 1956-cı ildə əlyazması hüququnda çap olunmuş “Musiqi terminləri lüğəti” respublikamızın musiqi mütəxəssislərinin, həmçinin musiqi terminləri yaratmaq işində maraq göstərən bəstəkar və musiqişünasların iştirakı ilə Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının elmi şurasında, Memarlıq və İncəsənət İnstitutunun musiqişünaslıq bölməsində geniş müzakirə edilmişdir. Lüğətdə göstərilən terminlərin bir çoxu dəqiq işlənməyən, bəzən mübahisələrə səbəb ola bilən musiqi anlayışlarının tədricən aradan çıxmasına yəqin ki, kömək edəcək. Heç təsadüfi deyil ki, müəllif giriş sözündə “trexqolosniy” və “trezvuçie” kimi semantik cəhətdən tamamilə başqa-başqa anlayışların eyni termin ilə verilməsi əleyhinə çıxır və birinci sözü haqlı olaraq “üçsəslı”, ikinci isə “üç həmsədə” kimi tərcümə edir.

Aydındır ki, müəllif yalnız öz işini, haqqında danışıdığımız bölmələrdə bitirmiş olsaydı onda lüğət musiqi sənəti ilə bağlı bütün suallara cavab verə bilməzdi. Odur ki, Əfrasiyab müəllim kitabın üçüncü fəslində xarici dillərdən götürülmüş, latın əlifbası ilə yazılan terminlərin izahını verməyə çalışır. Musiqi praktikamızda geniş yayılan bu terminlərin Azərbaycan dilində, demək olar ki, ilk dəfə belə izahlı, dəqiq tərcüməsi xüsusilə qeyd edilməlidir. Həmin terminlərin tərcüməsi adi tərcümələrdən bununla fərqlənir ki, onlar çox vaxt musiqinin zərif, incə xüsusiyyətlərini dürrüsləşdirir, bir sözlə, musiqinin insan emosiyalarına hansı yollarla təsir etməsini nəzərə çatdırır. Bu terminləri daha məqsədəuyğun sözlərlə ifadə etməkdən ötrü hər şeydən əvvəl, onların hansı musiqi ifadəliliyini (*əsasən peşəkar musiqidə*) əks etdirdiyini dərindən bilmək, duymaq lazımdır. Zənnimizcə, bu işdə müəllifin uzun müddət səmərəli dirijorluq fəaliyyəti də müsbət rol oynamışdır.

Bu maraqlı və son dərəcə qiymətli lüğət kitabını hələ tamamilə bitmiş hesab etmək olmaz. Çünki, musiqi sənəti, o cümlədən bu sənətlə bağlı anlayışlar insan fəaliyyətinin digər sahələri kimi bir yerdə donub qalmır. Deməli, həmin inkişafı əks etdirməli olan lüğətdə tərtibini, məzmununu buna uyğun zənginləşdirməlidir.

Bununla belə haqqında danışıdığımız “Musiqi lüğəti” böyük nəzəri və praktiki mənə kəsb edir. Ümidvarıq ki, bu sahədə ilk və qiymətli təşəbbüs kimi meydana gələn “Musiqi lüğəti” bəstəkarlarımızın, musiqişünaslarımızın, musiqi həvəskarlarının masaüstü kitabı kimi istifadə olunur və zəngin xalq və peşəkar musiqi sənətimizin çiçəklənməsində daha da xidmət edəcəkdir.

Prof. Babək Qurbanov
Fəlsəfə Elmləri Doktoru

Prof. Əhməd İsayadə.
Sənətsünaslıq elmləri doktoru

61. (5) QARA QARAYEV NOVATOR SƏNƏTKARDIR⁵⁶

Şəkil № 347. Qara Qarayev (1918 – 1982)

Layihənin istiqaməti: Azərbaycanın dövlətçilik tarixinin, milli adət-ənənələrinin, elm və mədəniyyətinin təbliği. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında kütləvi informasiya vasitələrinin inkişafına dövlət dəstəyi fondunun maliyyə yardımı ilə

Qara Qarayev yaradıcılığı ilə tanışlığı olan bir çox sənət adamları və xüsusilə də tələbələri bəstəkarın novator, bir yenilikçi bəstəkar olduğunu ifadə etməkdə idilər. Gerçəkdən də Qara Qarayev sənətdə heç bir vaxt keçilmiş yollarla getmir, yeni-yeni bədii-təsvir vasitələrinə, aktual ədəbi-bədii mövzulara müraciət etməyi mühüm sayırdı. Lakin onun sənətini keçmiş estetik dəyərlərdən, yaradıcılıq prinsiplərindən tamamilə təcrid olunmuş bir halda izah etmək də yanlış olurdu. Eyni zamanda bəstəkarın əsərlərinin yalnız çağdaş, modernist bədii cərəyanlara qurban verilməsi kimi bir fikri təsdiqləmək də yanlış olurdu. Bəstəkarın elmi-nəzəri yazılarından onun xalq musiqi yaradıcılığına, musiqi folklor nümunələrinə nə qədər böyük dəyər verməsinin şahidi oluruq. Eyni zamanda mükəmməl professional musiqi təhsili görmüş bəstəkarın klassik dünya bəstəkarlarının yaradıcılığına olan dərin sevgisi və bilgisinin olmasını da tələbələri və mütəxəssislərin yazılarından bir daha aydın etmək çətinlik törətmir. Bəstəkar novatorluğu bu iki önəmli yaradıcılıq faktorunun təsir dairəsindən uzaqlarda olmasına inanmır və onlardan yaradıcılıqla istifadə olunmasını novator sənətkarın yaradıcılığı üçün xüsusilə mühüm sayırdı.

Bəstəkar demək olar ki, bütün əsərlərində bu prinsipə riayət edir və ortaya müxtəlif ideya-məzmunlu onlarca yüksək bədiiiliklə yazılmış əsərlərini çıxara bilmişdir. Bəstəkarın yaradıcılıq həyatı daima axtarışda, daima yeni-yeni bədii üsullar və texniki vasitələr arayışında idi. Onun əski klassik bəstəkarların yaradıcılığı ilə birlikdə zəmanəsinin böyük bəstəkarları sayılan müəllimi Dm.Şostakoviç, S.Prokofyev, Ü.Hacıbəyli, Maler ilə birlikdə dönəminin ən tanınmış bəstəkarlarından olan Amerikada yaşamış rus əsilli İqor Stravinski yaradıcılığını dərinlən bilməsi və müəyyən qədər onlardan təsirlənməsi də bir həqiqətdir. Lakin bəstəkar bununla yetinmir və sənətdə, xüsusilə də müasir Qərb musiqi mədəniyyətində meydana gəlmiş bədii cərəyanlarla, o dönəmlər SSRİ məkanında anti-realist adlandırılan bədii cərəyanlarla belə dərinlən maraqlanmağa başlayır. Xüsusilə də yaradıcılığının və şöhrətinin zirvəsində ikən onun əslində ölkəsində inkar edilən, hətta təqib edilən bu cərəyanlarla maraqlanması bəstəkarın bir sənətkar şəxsiyyət kimi daima axtarışda olmasını və bu meylin bəstəkarın daima sənət həqiqətlərini arama ehtiyacından irəli gəlməsini təsdiqləməkdə idi. Xatırlatmaq lazımdır ki, əski sovetlər məkanında bu qəbildən olan sənətkarlara çox az-az rast gəlmək mümkün olurdu. Bu baxımdan o dönəmin ölkə rəhbəri olan N.S.Xruşşovun mücərrəd üslubda çalışan rəssamlardan Y.Sooster, V.Yankilevski, B.Jutkovski, Ernst Neizvestniy haqqındakı təhqiranə sözlərini bir daha xatırlatmaq yerinə düşərdi. Bu, dilə belə gətirilməyən sözləri o avanqard rəssamların Moskvada 1962-ci il dekabrın 1-də "Manejde" təşkil olunmuş

⁵⁶ Babək Qurbanov, Qara Qarayev novator sənətkardır "Ədalət" qəzeti 5.09 – 2018
<https://www.adalet.az/az/posts/detail/-qara-qarayev-novator-senetkardir-154927>

sərgisində söyləmiş və bu qəbildən olan sənətkarların burjua və xarici təsirlərə məruz qaldıqlarını qeyd etməklə birlikdə onların cəzalandırılmasını, əsərlərinin sərgilərdən yığıldırılmasını, yasaq edilməsini tələb etmişdir.

Əslində N.S.Xruşşovun bu sözləri müasir sənətə olan hakim ideologiyanın tutucu, mühafizəkar qayda-qanunlarının ifadəsi idi. Maraqlıdır ki, bu mühafizəkar, nihilist, antidemokratik, mürtəcə münasibət ümumiyyətlə bütün yenilikçi sənətkarlara, həmçinin musiqi sənəti sahəsində fəaliyyət göstərən sənət adamlarına da aid idi. Bu baxımdan o dönəmin ölkə rəhbərlərindən olan A.A.Jdanovun və Malenkovun 1947-ci ildən başlayaraq sənət adamlarına, o cümlədən bəstəkarlara olan haqsız basqıları, nifrət dolu tənqidi mülahizələri bariz bir şəkildə özünü göstərməkdə idi. Bu baxımdan Vano Muradelinin "Böyük Dostluq" operası sovet musiqisində xalqa zidd meyillərin ifadəçisi olaraq tənqid edilir, eyni zamanda dönəmin istedadlı bəstəkarları olan Dm.Şostakoviçin, S.Prokofyevin və başqalarının əsərləri də ciddi tənqid atəşinə tutulur, yaradıcılıqları və müəlliflik haqqları təhlükə altına alınır.

Lakin bütün bu qadağalara və hətta təqiblərə belə baxmayaraq sənətdə yenilik boy verir, yeni ruh və məzmun arayan sənətkarlar az da olsa ortaya çıxırdı. Bu baxımdan musiqi mədəniyyəti sahəsində Eston bəstəkarı, XXI əsrin ən tanınmış müasir bəstəkarlarından sayılan Arvo Pörtin (1935) xatırlatmaq mümkündür. Bu istedadlı bəstəkarın bir çox bu qəbildən olan əsərlərinin, həmçinin bu sırada "Credo" adlı əsərinin tənqid edilərək yasaqlanması bir daha söylədiklərimizi təsdiqləməkdədir. Uzun zaman yaradıcılıq fəaliyyətsizliyinə səbəb olan bu faciəvi hadisələr nəticəsində bir çox istedadlı sənətkarlar kimi Arvo Pörti də ailəsi ilə birlikdə məmləkətini tərk etməyə, öncə İsrail, daha sonra isə Avstriya vətəndaşlığını qəbul etmiş oldu. Batıda yaşadığı müddətdə Arvo bir çox əsərləri ilə, xüsusilə də dini mövzulara aid xor əsərləri ilə (*St. John Passion* (1982), *Magnificat* (1989), *The Beatitudes* (1990) və *Litany* (1994) və s.) sənətkarın 2010 ildə Avropanın mədəniyyət paytaxtı İstanbul və 2011 ildə Avropa Mədəniyyət Mərkəzi Tallinin ortaq sifarişli üzərinə bəstələdiyi "Ademin Yakarışı" adlı əsəri ilk dəfə 7 İyun 2010-cu ildə İstanbulda Aya İrinidə səsləndirildiyi gerçəkliyi də bilinlər arasındadır.¹

Qara Qarayev yuxarıda qeyd etdiyimiz sənətə və sənətkara olan rəsmi konservativ dövlət mövqeyinə baxmayaraq vətəni tərk etmədi, əksinə dünya mədəniyyəti və sənətində başverən bədii hadisələri diqqətlə izlədi, incəsənətin inkişafı üçün faydalı ola biləcək prinsiplərin, estetik baxışların və üsulların da diqqətə alınmasını önəmli olmasını görə bildi. Xüsusilə də, tanınmış rus sovet bəstəkarı Tixon Xrennikovla (*uzun bir müddət SSRİ Bəstəkarlar İttifaqının sədri olmuşdur*) ABŞ-a getdikdən sonra onun bu ölkədə və ümumiyyətlə batı dünyasında meydana gəlmiş yeni-yeni musiqi hadisələrinin, bədii cərəyanların meydana gəlməsindən xəbərdar oldu. Təsədüfi deyildi ki, bəstəkar sovetlər ölkəsində çoxlarına, hətta mütəxəssislərə belə məlum olmayan bu bədii cərəyanlar haqqında geniş ictimaiyyətə, həmçinin tələbələrinə belə bilgi verməyi özünün mənəvi borcu hesab edirdi. O, yaxşı bilirdi ki, müasir batı musiqi dünyasında cərəyan edən bu bədii hadisələri diqqətə almadan professional musiqinin bugünkü inkişafından söz açmaq o qədər də real görünə bilməz. Tələbələrinin etirafına görə bəstəkar hətta dərslərində belə bu yeni bədii hadisələr və yaradıcılıq üsulları haqqında ətraflı bilgiler verməklə yanaşı, hətta buradakı tədris metodundan da bəhs etməyi önəmli sayırdı. Məsələn, Qara Qarayevin istedadlı tələbələrindən olan bəstəkar Əziz Əzizov bu haqda aşağıdakıları yazmışdı: "*Q. Qarayev Amerikada bəstəkar Con Keyclə tanış olmuşdu. Onun bəstəkarlıq sinfi haqqında bizə söz açdı ki, onun sinfində yeddi il dərs keçirlər, bəstəkarlıq öyrənirlər. Bu dövr*

¹Bax. "Orientaüie na sovremennuö zapadnuö muziku" (*Vstupitel'naä reç' i vistuplenie A.A. Jdanova na sovehanii deäteley sovetskoy muziki v ÜK VKP(b) v ənvare 1948 q.*) "Antinarodnoe napravlenie v sovetskoy muzike" (*Postanovlenie Politbüro ÜK VKP(b) "Ob opere "Velikaa drujba" V. Muradeli" ot 10 fevrala 1948 q.*)

2. Bax: About these ads <http://kemansitesi.wordpress.com/2011/06/14/arvo-part-1935/#more-3250>

ərzində o, tələbələrə müxtəlif üslublarda musiqi yazmağı öyrədirdi: fransız klavesinistlərindən tutmuş, müasir üslublara qədər".

Təbii ki, bu xüsusiyyət bəstəkarın geniş bilgi üfünə sahib olması, həm keçmiş klassik estetik dəyərlərdən, həm də ən müasir bədii hadisələrdən xəbərdar olmasından xəbər verməkdə idi. Bu baxımdan bir daha Batıda cərəyan edən bir çox müasir və mürəkkəb bədii hadisələri və onların müəlliflərini xatırlatmaq yerində olardı. Heç şübhəsiz, bəstəkarın bu bədii hadisələrdən xəbərdar olması və onlardan yaradıcılıqla faydalana bilməsi hər kəsə məlumdur. Bu baxımdan onun "Üçüncü simfoniya"sını, həmçinin "Skripka üçün yazdığı Konserti"ni xüsusilə qeyd etmək mümkün idi. Hər iki əsər tezliklə dünya salonlarında böyük müvəffəqiyyətlə səsləndirilmiş oldu, dünya musiqiçilərinin repertuarını bəzəmiş oldu. Skripka konserti isə dünyaca tanınmış kaman ustası Leonid Koqanın ifasında ilk dəfə olaraq uğurla səsləndirildi. Maraqlıdır ki, Qara Qarayev bu əsəri məhz onun ilk ifası Leonid Koqana (1924-1982) həsr etmişdir.

Ümumiyyətlə bəstəkarın demək olar ki, bütün əsərləri milli və bəşəri estetik dəyərlərin yaradıcı sintezi olaraq novator bir bəstəkarın qələmindən çıxdığını isbatlamaqdadır və onların dünya meridianlarında müvəffəqiyyətlə səsləndirilməsi, geniş dinləyici kütləsinin rəğbətini qazana bilməsi kimi bir gerçəklik də məhz yuxarıda qeyd etdiyimiz keyfiyyətlərlə əlaqədardır.

Babək Qurbanov

*Fəlsəfə elmləri doktoru, professor,
SSRİ və Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının üzvü*

62. (6) AZƏRBAYCANDA SİMFONİZMİ İNKİŞAF ETDİRƏN BƏSTƏKAR

Şəkil № 348. Cövdət Hacıyev (1917 – 2002)

Müasir Azərbaycan mədəniyyəti öz görkəmli sənətkarlarından biri ilə də vidalaşmalı oldu. Bütün ömrünü Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin inkişafı və meydana gəlməsinə verən, gənc nəslin musiqi-estetik tərbiyəsi və təhsili işinə xüsusi qatqılarda olan Cövdət Hacıyev aramızdan ayrıldı.

18 Yanvar 2002-ci ildə 84 yaşında həyata vida edən bu böyük bəstəkar, mədəniyyət nümayəndəsi və pedaqoq əbədi olaraq Azərbaycan musiqi mədəniyyəti tarixinə keçmiş oldu. Onun zəngin və dərin fəlsəfi məzmunlu əsərləri, xüsusilə də simfonik əsərləri, artıq çoxdandır ki, milli sərhədləri aşmış, beynəlxalq ölçülərə çatmışdır. Dünyanın bir çox musiqi salonlarında səslənən bu əsərlər artıq sağlığında ikən belə bu böyük sənətkarı klassik bəstəkarlarla bir sətərə qoymağa imkan yaratmışdır.

Sənətkarların üslub tərzinə, yaradıcılıq dəst-xəttinə görə müqayisə hər şeydən əvvəl mədəniyyətdə ümumi qanunauyğunluqları, səciyyəvi cəhətlərlə birlikdə həm də mirascılıq əlaqələrinin, ənənəvi meyllərin də güclü olmasını göstərir. Musiqi mədəniyyəti sahəsində də belə qarşılaşdırmalara tez-tez rast gəlinir.

Cövdət Hacıyevin yaradıcılığı üzərinə düşünərkən nədənsə mənim fikirimdə iki dahi Alman bəstəkarın LV.Bethoven və İ.S.Bach canlanır. Burada söhbət bədii-estetik qanunauyğunluqlardan, sənətdə yüksək ideya və bədiilik, forma və tərkibi, musiqi

məsələlərinin işlənməsi prinsiplərindən gedir. Bu baxımdan C.Hacıyev yaradıcılığında bir istiqamətdən L.V.Bethovenə xas yüksək səhnələşdirilmiş, simfonik ümumiləşdirmələr, dramatik kolliziyaların (*gərginliklərin*) məntiqi həlli, Azadlıq, Bərabərlik, Qardaşlıq ideallarının bədii tərənnümü kimi meyllər, digər tərəfdən isə İ.S.Bach yaradıcılığına xas yüksək rəşonalizm, ciddi musiqi məntiqi, əbədi ideyaların ifadəsinə istiqamətli meyllər diqqət çəkər. Bütün bu xüsusiyyətlərin təməlində musiqi folklorumuz və onun əhəmiyyəti lad-məqam, intonasya, metro-ritmik xüsusiyyətləri qoyur. Bəstəkar yaradıcılığı fərdi, təkrar olunmaz əhəmiyyət daşıya bilmişdir. Bu mühüm yaradıcılıq üslubu bir daha Azərbaycan milli musiqi şüurunun geniş monumental simfonik ümumiləşdirməsinin mümkünlüyünü, kompleks həyat hadisələrinin musiqi dili vasitəsilə ifadə oluna bilməsini isbat edir.

Xatırladaq ki, milli musiqimizin, beləcə də ümumiyyətlə Şərq musiqisinin geniş fəlsəfi, simfonik ümumiləşdirməsinin qadir olmasını inkar edən mədəniyyət nümayəndələrinə indi də rast gəlmək mümkündür. Çox vaxt onlar Avropasəntrizmin mürtəce prinsiplərindən çıxış edib, musiqi sənəti sahəsində də Avropalıların daha geniş potensial estetik imkanlara sahib olması fikrini isbat etməyə səy göstərirlər. Bu meylin tərəfdarları Şərq, eyni zamanda Azərbaycan musiqisinin tarix boyu bir səslə (*monodik*) inkişafını əsas götürərək burada guya çoxsəslə, polifonik, eləcə də kompleks simfonik ümumiləşdirmənin mümkün olmaması fikrinə haqq qazandıрмаğa çalışırlar.

Dahi bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəyli öz zəngin yaradıcılığı və elmi-nəzəri fikirləri ilə ilk dəfə olaraq bu meyllərin əsassızlığını isbat etməklə birlikdə, milli musiqi şüurunun tükənməz estetik sərvətlər qaynağı olmasını, ümumiyyətlə dünya professional çoxsəslə musiqisini yeni-yeni obrazlarla, təsvir-ifadə vasitələri ilə zənginləşdirə bilməsini isbat etmişdir. C.Hacıyevin simfonik yaradıcılığı da buna gözəl misal ola bilər. Yeddi simfoniya, bir simfonik poema müəllifi C.Hacıyev heç şübhəsiz, bu janrların ənənəvi kompozisiya-forma prinsiplərindən çıxış edərək onların bədii-estetik imkanlarını daha da zənginləşdirə bilmişdir. Xüsusilə Azərbaycan xalq musiqi melodiyasına xas xüsusiyyətlərin, qanunauyğunluqları müasir bəstəkarlıq texnikası vasitəsilə simfonik ümumiləşdirmələr səviyyəsinə ucaldılması, dərin emosional və optimist ruh, yaradıcı pafos və dərin fəlsəfi fikir və ideyalar C.Hacıyev simfoniyaalarına xas xüsusiyyətlərdən olub, bəstəkar yaradıcılığını səciyələndirən yönəldəndir.

Bəstəkarın "Dördüncü Simfoniya" öz monumentallığı, yüksək ideya məzmunu və professionalizmi baxımından xüsusilə şöhrət tapmışdır.

Bəstəkar zəngin və professional musiqi palitrası vasitəsilə bəşəri ideyalar və obrazlar aləmini tərənnüm edə bilmişdir. Musiqi sənətinə xas bu əhəmiyyətli cəhət, yəni ifadə etdiyi mətnin obrazlar aləmindən çölə çıxması bir daha onun son dərəcə zəngin emosional estetik potensiala, təsir gücünə sahib olmasını göstərir. Təsədüfi deyil ki, dahi Bethoven özünün Napolyona ithaf etdiyi "*Üçüncü Simfoniya*"sının adını dəyişib "*Qəhrəmanlıq Simfoniyası*" adlandırmışdır. Napolyonun özünü imperator elan etməsi dahi bəstəkarı hiddətləndirmiş, vaxtilə "Dostluq", "Bərabərlik", "Qardaşlıq" ideallarının tərənnümçüsü kimi çıxış edən Fransanın bu fəvqəladə şəxsiyyətinə olan marağını azaltmışdır.

Simfoniyanın adının dəyişdirilməsi heç də onun ideya məzmununa zərər yetirməmiş, əsərin daim artmaqda olan şöhrətinin qarşısını ala bilməmişdir. Hal-hazırda bəstəkarın bu simfoniyası dramatik kolliziyaların, qəhrəmanlıq ideyasının, eyni zamanda yenilməzliyin, cəsurluğu bədii ifadəsinin ən gözəl nümunəsi kimi diqqət çəkir. Zənnimizcə, C.Hacıyevin Leninə ithaf etdiyi "Dördüncü Simfoniya"sı haqqında da təxminən eyni fikirləri söyləmək mümkündür. Mütəxəssislərin etirafına görə burada zəmanəmizin bəşəri ideyaları, xalqımızın azadlıq və demokratiya yolunda mübarizəsi, ictimai ədalətsizliyə qarşı etirazı, şəxsiyyət azadlığını uca tutmaq istəyi yüksək bir bədiiliklə və ümumiləşdirilmiş tərzdə ifadə olunduğundan bu simfoniyanın taleyinin bundan sora da uğurlu olacağı şübhə yaratmır.

Bəstəkarın "Sülh uğrunda" simfonik poeması müstəsna bir yer tutmaqdadır. Əsərin milli xalq musiqisi melosuna dayanan musiqisi, zəngin melodik dili, mükəmməl kompozisiya və forma quruluşu, yüksək bədiiliyi və emosionallığı onun haqlı olaraq XX əsrin ən gözəl simfonik əsərləri sırasında yer tutmasına əsas verir. Bəstəkarın zəngin yaradıcılığı bir daha sübut edir ki, xalqımızın ulu tarixi, gündəlik həyat tərzini, istək və arzuları, azadlıq və müstəqillik uğrunda mübarizəsi, yüksək mənəviyyatı onu daima düşündürən, narahat edən mövzulardandır. Bu əbədi mövzuları bəstəkar musiqinin ən müxtəlif janrları vasitəsilə yüksək bir bədiiliklə ifadə edə bilmişdir.

C.Hacıyevin Alman faşizminə qarşı xalqımızın verdiyi ölüm-dirim mübarizəsini əks etdirən "Vətən" operası (*Qara Qarayevlə birlikdə yazmışdır İ.İ.*), fortepiano üçün "Ballada"sı, xor üçün iki orijinal Qəzəli (*"Alma dərən qız"*, *"Gülüm"*), simli alətlər üçün "kvartet-poema"sı patetikliyi, professionalizmi, ideya-emosional məzmunu ilə ayrılan bir sıra piano pyesi, prelüdləri, oratoriyası, eyni zamanda son dövrlərin məhsulu olan "Altıncı Simfoniya"sı (*Qanlı 20 Yanvar hadisələrinə həsr olunmuşdur*), kamera orkestri üçün bəstələdiyi "Yeddinci Simfoniya"sı (*şəhidlərin əziz xatirəsinə*) söylədiklərimizə gözəl nümunə ola bilər.

C.Hacıyev bütün istedadını, bacarığını, sönməz ehtirasını musiqiyə ithaf edən sənətkarlardandır. Onun musiqi dilinin zənginliyini, orijinallığını, orkestr səslənməsini yüksək professionalizmini, ayrı-ayrı musiqi alətlərinə xas bədi-təsvir imkanları tapa bilməsinə-geniş erudisiyası və realist fəlsəfi-estetik dünyabaxışı ilə izah etmək mümkündür. Bəstəkar yaradıcılıq amalı eynilə həyatı və ictimai fəaliyyətinə də şamil etmək mümkündür. Hər şeydə dəqiqlik və ciddilik, heç bir vaxt reallıq hissini itirməmək, xalqın mənəvi tərəqqisi naminə bu xüsusiyyətlərdən maksimum dərəcədə istifadə etmək kimi məqsədlər onun həyat kredisunu təşkil etməkdə idi.

C.Hacıyev keçmiş Sovetlər Birliyi dövründə mədəniyyət sahəsindəki ən əhəmiyyətli mükafatlara (*məsələn o, iki dəfə İ.Stalin adına o dövrlər üçün hər kəsə nəsis olmayan mükafatlarla mükafatlandırılmışdır*) layiq görüldüyü və Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasının bədi rəhbəri, Üzeyir Hacıbəyli adına Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının rektoru (1957-1969) və uzun müddət professoru olduğu zaman da bu xüsusiyyətlərə sadıq qalmış, bir sənətkar və vətəndaş kimi ictimai məsuliyyətini daim uca tutmuşdur.

Babək Osmanoglu Qurbanov

Fəlsəfə Elmləri Doktoru, Professor

SSRİ və Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının üzvü.

Atatürk Universiteti / Ərzurum

63. (7) NİKBİN RUHLU SƏNƏTKAR⁵⁷

Şəkil № 349. Rauf Hacıyev (1922 – 1995)

⁵⁷ Babək Qurbanov, "Nikbin ruhlu sənətkar", Mədəniyyət qəzeti, 14 may 1992 səh. 4.

Müasir Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin tərəqqisindən söz düşəndə Rauf Hacıyevin adı hörmətlə çəkilir. Qeyri-adi istedadına (*xatırladaq ki, lap erkən yaşlarından musiqi bəstələməyə böyük maraq göstərmişdir.*) rəngarəng estetik maraq dairəsinə, böyük təşkilatçılıq qabiliyyətinə malik olan bu şəxsiyyət ömrü boyu öz yaradıcılıq təşəbbüsünü doğma xalqının mənəvi tərəqqisinə yönəltmişdir. Onun zəngin və çoxşaxəli yaradıcılıq fəaliyyətinin hər bir mərhələsi milli musiqimizin dünya orbitinə çıxması yoluna xidmət edir.

Belə bir ali məramın dərin kökləri var. Xalqımızın böyük mütəfəkkir oğlu, Azərbaycanda ilk qəzetin ("*Əkinçi*"), teatr tamaşasının, maarifçilik ideyalarının əsasını qoyan Həsən bəy Zərdabinin nəvəsi kimi Rauf Hacıyev öz ulu babasının xeyirxah ideyalarına sadıq qalmaya bilməz.

Bir bəstəkar kimi onun yaradıcılığı qondarma bəzək-düzəkdən, süni və yad intonasiya-ritmik ünsürlərdən uzaq olub, bütövlükdə xalqımızın musiqi-estetik şüurunun qanunauyğunluqlarına əsaslanır. Dahi bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəylidən bir müddət dərs almış sənətkar ömrü boyu bu böyük şəxsiyyətin nəsihətlərinə, yaradıcılıq prinsiplərinə son dərəcə sədaqətlə yanaşmış onları özü üçün əsl yaradıcılıq meyarı seçmişdir.

Heç şübhəsiz, bəstəkarın Moskva konservatoriyasında qısa müddətli olsa da (1948) dünya şöhrətli bəstəkarlardan dərs alması, sonralar Q. Qarayev kimi böyük bir sənətkarın sinfində oxuması onun yaradıcılıq istedadının kamilləşməsinə, yazı texnikasının püxtələşməsinə xidmət göstərmişdir. Rauf Hacıyevin etirafına görə həmin sənətkardan heç biri heç bir vaxt onun yaradıcılıq potensialının buxovlanmasına nəyin bahasına olursa-olsun öz təsirləri altına almağa cəhd göstərməmişdir.

Öz təcrübəli müəllimlərindən sənətin sirlərini, daxili qanunauyğunluqlarını, həmçinin forma-kompozisiyasını, orkestrləşdirmə xüsusiyyətlərini dərindən öyrənən bəstəkar gənc yaşlarından dərk etməyə başlayır ki, bütün musiqi estetik biliklər sistemi yalnız o vaxt gözəl bəhrə verə bilər ki, yüksək ideya və məzmunu xidmət etmiş olsun.

R. Hacıyevin yaradıcılıq palitrasına nəzər salsaq, onun ardıcıl olaraq zəngin musiqi sisteminə müraciət etməsinin şahidi oluruq. Artıq Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının son sinflərində oxuyarkən onun iri həcmli, mürəkkəb janrlara müraciət etməsinin və müvəffəqiyyət qazanmasının şahidi ola bilirik.

Onun konservatoriyanın 4-5-ci kurslarında (1952-1953) yaratdığı "Skripka üzrə konserti" və diplom işi olan "Gənclik simfoniyası" mütəxəssislərin dərin marağına səbəb olmaqla yanaşı, indiyə kimi musiqiçilərimizin repertuarını bəzəyir. Təsadüfi deyil ki, O, konservatoriyanı bitirdikdən sonra Q. Qarayevin yanında kompozisiya üzrə assistent kimi fəaliyyət göstərməyə başlayır. Heç şübhəsiz, bu böyük şəxsiyyətlə yaxınlıq onun peşəkarlıq səviyyəsinə müsbət təsir etmişdir. XX əsrin böyük sənətkarı D. Şostakoviç, N. Myasnikovski, V. Şebalin və başqaları ilə şəxsi tanışlıq sənətkarın zəngin daxili aləmi və estetik maraq dairəsinin genişliyini sübut edir.

Bəstəkarın zəngin yaradıcılığında bir sıra janrlara xüsusi meyl özünü daha çox biruzə verir. Ona xas gözəl melodizm, parlaq orkestrləşdirmə qabiliyyəti, incə yumor operettalarında özünü bütün tərəvəti ilə göstərə bilər. Bu janrın estetik təbiətini, burada sənətlər sintezinin prinsiplərini dərindən duyan bəstəkar, mövzusunun, ideya istiqamətindən asılı olmayaraq Üzeyir Hacıbəylinin bu sahədəki zəngin ənənələrindən məharətlə bəhrələndiyini hiss etməmək olmur. Xüsusilə onun "Qonşular" (*Moskvada əsərin primyerası "Mənim qonşum-Romeo" kimi getmişdir. 1969*) və "Ordan-burdan (1986) əsərlərində bu meyli hiss etməmək olmur. 1964-cü ildə "Qonşular"ın ekran üzü görməsi onun şöhrətini bir qədər də artırmışdır.

R. Hacıyev sonralar da operetta janrına daha çox müraciət edir. Onun "Kuba –məhəbbətim mənim" (1963), məşhur fin yazıçısı Martti Larkinın romanı əsasında yazdığı "Dördüncü

onurğa” (1971) musiqili komediyalarını xüsusi qeyd etmək yerinə düşərdi. Bu əsərlərdə müəllifin digər xalqların həyat tərzinə, milli mədəniyyətlərinə maraq, həmçinin azadlıq, demokratiya, sosial ədalət prinsiplərini uca tutması meylləri özünü bütün parlaqlığı ilə göstərir.

“Kuba-məhəbbətim mənim” əsəri Bakıda, Moskvada, Kiyevdə, Tartuda, Çelyabinskə, həmçinin Polşa və Bolqarıstanda böyük müvəffəqiyyətlə tamaşaya qoyulmuş, musiqi mədəniyyətimizin təntənəsinə çevrilmişdir. Bəstəkarın “Təbəssümünü gizlətmə” (1969), “Ana, mən evlənirəm”, son illərin məhsulu olan “Ordan, burdan” kimi musiqili komediyaları da birsıra şəhərlərdə, həmçinin xarici ölkələrdə uğurla tamaşaya qoyulmuşdur.

Rauf Hacıyevin 1971-ci ildə mədəni əlaqələri inkişaf etdirmək məqsədilə Əlcəzairə uzunmüddətli ezamiyyətə getməsi də son dərəcə bəhrəli olmuşdur. Bəstəkar burada musiqi mədəniyyətinin inkişafında, milli musiqi kadrlarının yetişdirilməsində, zəngin xalq musiqi folkloru nümunələrinin toplanması və nota köçürülməsində müstəsna rol oynamışdır. Onun “Üç inqilab” baleti (1973) əslində Əlcəzairdə müasir xoreoqrafiyanın əsasını qoymuş oldu. Onun “Əlcəzair alovu” (1976) və “Hürriyə” (1979) baletlərinin ideya mövzusu da Əlcəzair xalqının həyatından götürülmüşdür. Müəllif burada zəngin xalq musiqi folkloru nümunələrindən, xalq çalğı alətlərindən, onların tembr xüsusiyyətlərindən, intonasiya, metro-ritmik ünsürlərindən yaradıcılıqla istifadə edə bilmişdir.

Bəstəkarın Əlcəzairdəki çoxşaxəli fəaliyyəti Əlcəzair xalqı ilə mədəni əlaqələrimizin inkişafında mühüm rol oynamışdır. Belə düşünürük ki, R. Hacıyevin Əlcəzairdəki məhsuldar əməyi, eləcə də adını çəkdiyimiz əsərləri uzun müddət mütəxəssislərin diqqət mərkəzində dayanacaqdır.

Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasının direktoru, respublika mədəniyyət naziri, Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının birinci katibi olduğu illərdə birsıra maraqlı bədii-kollektivlərin qol-qanad açmasını mütəxəssislərimiz onun adı ilə əlaqələndirirlər. Məsələn, respublikamızda fəaliyyət göstərən “Dövlət xor kapellası”, “Xalça müzeyi”, “Dövlət rəqs ansamblı”, “Manlı teatri”, “Dövlət estrada orkestri”, V. Mustafazadənin “vokal kvarteti”ni, həmçinin “Qaya” kimi istedadlı vokal-instrumental kollektivin meydana gəlməsində R. Hacıyevin əməyi son dərəcə böyük olmuşdur. Bəstəkar çox vaxt bu kollektivlərin işində bilavasitə iştirak etməyə çalışmışdır.

Bəstəkarın özünün yaratdığı bilavasitə rəhbərlik etdiyi “Dövlət estrada orkestri” ilə keçmiş SSRİ-nin birsıra şəhərlərində qastrol tamaşaları, həmçinin Azərbaycan musiqisini təbliğ etməsi yolundakı fəaliyyətini xatırlatmaq yerinə düşərdi. Müəllifin həmin kollektiv üçün bəstələdiyi tərəvətli, yaddaqalan mahnıları da arzudan doğurdu. Bəstəkarın “Bahar gəlir”, “Azərbaycanım”, “Sənsiz”, “Ceyran”, “Gənclik mahnısı”, “Sevgilim”, “Leyla” kimi məşhur mahnıları xalqımız arasında geniş yayılmış, onun hüdudlarından kənarlarda belə böyük şöhrət qazanmışdır.

1975-ci ilin yayında Soçidə keçirilən müğənnilərin Ümumittifaq müsabiqəsinin laureatı Samir Bağirovun oxuduğu “Sevgilim” mahnısı yeni bir tərəvətlə səslənmiş və dinləyicilərin alqışları ilə qarşılınması faktı bir daha bəstəkarın böyük melodik istedadına verilən ləyaqətli qiymət idi.

R. Hacıyevin mahnı yaradıcılığının yüksək emosionallığı, dərin ideya məzmunu birsıra görkəmli müğənnilərimizi özünə cəlb etmiş, Rəşid Behbudov, Lütfiyar İmanov, Müslüm Maqomayev, Şövkət Ələkbərova, Mirzə Babayev, Flora Kərimova, Mobil Əhmədov, Elmira Rəhimova, Cəfər Behbudov kimi sevimli müğənnilərimizin repertuarını bəzəmişdir. Belə bir müvəffəqiyyətə baxmayaraq bəstəkar dram teatri və kino musiqisi sahəsində də yazıb-yaratmağa çalışmışdır.

R. Heydər in “İşıqlı yollarla”, R.İsmayılovun “İki ailə”, İ.Şıxlının “Müxtəlif yollar”, Ş.Qurbanovun “Sənsiz” və s. bu kimi dram, həmçinin “Qara daşlar”, “Kölgələr sürünür”, “Mən yenə rəqs edəcəyəm”, “Əhməd haradadır?”, “Yer, dəniz, od, səma” kimi kino əsərlərinə R. Hacıyevin bəstələdiyi musiqi bəstəkarın mürəkkəb simfonik imkanlara kompozisiya-forma rəngarəngliyinə dərinlən yiyələndiyini, əsərin məzmununa uyğun olaraq kolorit tapmasının canlı şahidi oluruq.

Bəstəkarın 1-ci və 2-ci simfoniylərində, M.Maqomayevin xatirəsinə həsr edilmiş “Poema-ekspromt”unda, “Şeyx Sənan” və “Səbuhi” simfonik poemalarında simfonik ümumiləşdirmə istedadı, mürəkkəb forma-kompozisiya qanunayğunluqlarına dərinlən bələd olması yüksək yazı texnikası özünü aşkar göstərir.

R. Hacıyevin irihəcmli kantata və oratoriya sahəsindəki fəaliyyəti də uğurlu olmuşdur. Bu janrların estetik təbiətinə dərinlən bələd olan bəstəkar mürəkkəb çoxsəsli xor mədəniyyətini xalq musiqimizin qanunayğunluqları, intonasiya-lad xüsusiyyətləri ilə üzvi surətdə əlaqələndirməyi bacarır. Məhz bu baxımdan onun “Azadlıq haqqında” oratoriyası, “And içirik”, “Vətən”, “Azərbaycan çələngi”, “Səməd Vurğun” kimi kantataları böyük marağa səbəb olur.

Bəstəkarın çoxsaxəli və nikbin ruhlu yaradıcılığı müasir Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin inkişaf meyilləri ilə bilavasitə əlaqədar olub öz dərin milli kökü, müasirliyi, demokratik təbiəti, yüksək ideya məzmunu, dərin emosionallığı ilə seçilir, geniş dinləyici auditoriyasına daim sevinc, estetik həzz bəxş edir. Novator bəstəkarımızın bundan sonra da bizi yeni-yeni orijinal, nikbin ruhlu zamanın nəbzini tutan parlaq əsərləri ilə sevindirəcəyinə inanır, onları səbrsizliklə gözləyirik.

Babək Qurbanov

*SSRİ və Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqı idarə heyyyətinin üzvü,
Fəlsəfə elmləri doktoru, Professor.*

64. (8) ÖN SÖZ⁵⁸

Çoxsəsli musiqi mədəniyyətini hər bir xalqın mənəvi mədəniyyətində əhəmiyyətli bir hadisə kimi qiymətləndirmək mümkündür. Müxtəlif ölkələrin musiqi mədəniyyətlərinə diqqət çəkildiyində, xalq yaradıcılığında, xüsusilə də musiqi folklorundan qaynaqlanan bu bədii hadisənin tarixi inkişaf prosesi içərisində tədricən geniş vüsət almasını, qol-qanad açmasını və demək olar ki, dünyanın bütün qitələrinə yayılmasını görə bilərik. Vaxtilə qərb musiqisi kimi adlandırılan bu bədii hadisəni dövrümüzə yalnız Avropa ölkələri ilə məhdudlaşdırmaq səhv olardı. Beləki, artıq çoxsəsli musiqi mədəniyyətinin bir çox Yaxın və Uzaq Şərq ölkələrində, eyni zamanda Yaponiyada, Çində, Ərəb ölkələrində, bir çox Türk Respublikalarında sürətli bir şəkildə yayılması və inkişafının şahidi olmaq mümkündür. Unutmamaq lazımdır ki, çoxsəsli musiqi mədəniyyəti xalq musiqi təfəkkürü və yaradıcılığına təməllənən keyfiyyətə yeni bir bədii hadisədir. Burada ayrı-ayrı sənətkarın bədii-estetik baxışları, estetik zövq və tələbatları artıq ortaq dəyərlər kimi qəbul edilən müxtəlif musiqi çalğı alətləri, bu sırada bu alətlərin yer aldıkları simfonik orkestr, eyni zamanda bir çox ortaq intonasiya və assosiasiyalar və s. vasitəsilə ifadə oluna bilər. Təbii ki, bu çalğı alətlərinin səslənmə xüsusiyyətləri, tembri, texniki-estetik imkanları yaradıcılıq prosesində sənətkara daha geniş potensial imkanlar açmış olur. Bu çalğı alətlərinin meydana gəlməsi, öz ifadə-təsvir vasitələrini genişləndirməsi hadisəsi mürəkkəb tarixi bir proses olmaqla birlikdə burada bir

⁵⁸ Babək Qurbanovun 2014-cü ildə yayınlatdığı “Çoxsəsli musiqinin unudulmazları”, kitabına yazdığı “Ön söz”

çox xalqların, bu sırada Türksöylü xalqların da əhəmiyyətli payı olmasını söyləməyə imkan verməkdədir. Təsadüfi deyil ki, biz çoxsəsli musiqi mədəniyyətinin tarixi inkişaf mərhələlərinə diqqət etsək ayrı-ayrı bəstəkarların əsərlərində tədricən daha çox çalğı alətlərinin iştirak etməsini, simfonik orkestrdə bu alətlərin sayının durmadan artırılması prosesini izləyə bilərik. Əslində bunun bir səbəbini müxtəlif milli çoxsəsli musiqi ekollarını (*məktəblərini*) təmsil edən sənətkarların çox vaxt öz xalq musiqi mədəniyyətinə xas spesifik xüsusiyyətləri, ritmik, intonasiya, ideya-məzmun və s. tərəfləri də ifadə etməyə səy göstərmiş olmaları, digər tərəfdən bu mədəniyyətə aid çalğı alətlərinin səslənmə xüsusiyyətlərini, bəzən hətta bu alətlərin özlərindən belə yaradıcılıqla istifadə etmək kimi bir üsuldan çəkinmədiklərini söyləyə bilərik. Belə bir tarixi yaradıcılıq üsulu bir tərəfdən simfonik orkestrin, eyni zamanda ümumiyyətlə instrumental musiqinin, digər tərəfdən də çoxsəsli musiqi mədəniyyətinin yeni-yeni bədii-estetik obrazlar aləmi ilə zənginləşməsinə səbəb olurdu. Ayrı-ayrı çoxsəsli milli musiqi mədəniyyətlərinə diqqət etsək bir daha burada bu qanunauyğunluqlara, milli ilə ümumbəşəriyyətin dialektikasının şahidi olmaq mümkündür. Oxucularımıza, xüsusilə də incəsənət təmayüllü Litsey və Konservatoriya şagirdlərinin himayəsinə verilmiş bu kitabımızda dünya çoxsəsli musiqi mədəniyyətinə əhəmiyyətli dərəcədə qatqıları olmuş İ.S.Bax, V.A.Mozart, L.V.Betxoven, F.Chopen, P.İ.Çaykovski kimi müxtəlif milli çoxsəsli musiqi mədəniyyəti nümayəndələrinin həyat və yaradıcılıq yolunun, bədii-estetik dünyagörüşlərinin işıqlandırılmasına diqqət çəkilmişdir. Bu bəstəkarların özünəxas yaradıcılığı, yazı texnikası, musiqi folkloru nümunələrinə yaradıcı münasibətləri, digər dünya xalqlarının musiqisindən faydalanmaları və s. ilə əlaqədar problemləri ortaya qoymaqla birlikdə, biz bir daha çoxsəsli musiqi mədəniyyətinin bir çox xalqların, bu sırada Türksöylü xalqların belə ortaq mənəvi malına çevrilməsi kimi bir gerçəyi də ortaya çıxarmağı lazım bilirik. Hal-hazırda Azərbaycanda, Qazaxıstanda, Özbəkistanda, Qırğızıstanda, Tatarıstanda, eyni zamanda Türksöylü xalqların yaşadıkları bir çox bölgələrdə müvəffəqiyyətlə fəaliyyət göstərən onlarca musiqi məktəbləri, musiqi litseyləri, konservatoriyalar, konsert salonları, milli və dünya musiqi mədəniyyəti nümunələrini səsləndirən müxtəlif musiqi birlikləri (*trio, kvartet, yaylı çalğı alətləri birlikləri və s.*), eyni zamanda professional simfonik orkestrlər fəaliyyət göstərməkdə, insanların dünya musiqi mədəniyyəti ilə daha yaxından tanış olmalarına xidmət etməkdədirlər. Türkiyədə də bu gerçəyi sosial-mədəni prosesin özünü açıq bir şəkildə göstərməsinə şahid olmaqdayıq. Adnan Saygun, Cəmil Rəşid Rey, Hikmət Şimşək, Muammer Sun, Əli Uçan kimi professional musiqi təhsili görmüş qabiliyyətli bəstəkarların, musiqiçilərin, pedaqoqların yorulmaz fəaliyyəti ilə start götürmüş çoxsəsli musiqi mədəniyyəti hal-hazırda xalqın ictimai həyatında yaxından iştirak edir. Cumhurbaşkanlığı Simfonik Orkestri, İstanbul Simfonik Orkestri, Ankara Opera və Balet teatrı simfonik orkestri, Bilkent Universiteti Simfonik Orkestri, Mersin Dövlət Opera-Teatrı simfonik orkestri, İzmir simfonik orkestri, eyni zamanda 32 Konservatoriyası (*bunlardan yeddisi Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasıdır*), Gözəl Sənətlər Litseyləri, Aspendos mədəniyyət səhnəsi və s. mədəniyyət və təhsil ocaqları heç şübhəsiz, dünya çoxsəsli musiqi mədəniyyətinin ən gözəl nümunələrini geniş xalq kütləsi tərəfindən estetik olaraq qəbul edilməsi yolunda, dünya mədəniyyətinə inteqrasiya olma prosesində əhəmiyyətli rol oynamaqdadırlar.

Dünya çoxsəsli musiqi mədəniyyətinin klassikləri olaraq tanınan bəstəkarlarının həyat və yaradıcılıq yolunu işıqlandıra bilən bu təvazökar əsərimizin də xalqımızın mədəni və mənəvi tərəqqisi yolunda az da olsa faydalı ola biləcəyinə inanırıq.

Babək Qurbanov.

Fəlsəfə Elmləri Doktoru,

SSRİ və Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının üzvü.

Qaziantep Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasının Professoru. 2014

65. (9) İSTEDADLI QADIN BƏSTƏKARIMIZ

Şəkil № 350. Asya Sultanova (1923 – 2021)

Azərbaycan çoxsəsli musiqi mədəniyyətində xüsusi yeri olan, əsərləri milli hüdudları çoxdan aşmış bəstəkarlarımızdan biri də Asya Sultanovadır. Əski Sovetlər dövründən günümüzdə qədər bir çox mahnılarının, valslarının, marşlarının, fortepiano üçün əsərlərinin və s. davamlı olaraq milyonlarla insanı əhatə edən böyük bir ərazidə səsləndirilməsi, müxtəlif bayramlarda, mərasimlərdə, hərbi nümayişlərdə, idman tədbirlərində, eyni zamanda parklarda, istirahət yerlərində insanların zövqünü oxşaması bir gerçəkdir. Asya xanımın əsərlərinin müasirliyi, peşəkarlığı, milli intonasiyalarla zəngin olması, buradakı mahnıların ürəyə yaxınlığı, romantikliyi, onları ümumbəşəriyyəti daşıyan əhəmiyyətli estetik prinsiplərdəndir. Bu əsərlərin müxtəlif millətlərdən olan dinləyicilər tərəfindən rəğbətlə qarşılanması və çox vaxt öz mədəniyyət dəyərləri kimi qəbul edilməsi də söylədiklərimizi sübut edir. Bəstəkar uzun müddətdən bəri müxtəlif milli şirkətlərə və mədəniyyətlərə aid radio və televiziya proqramlarında və ya sənədli filmlərdə və s. tez-tez səslənən melodiyaları artıq çoxlarının musiqi mədəniyyətinin ayrılmaz parçasına çevrilmişdir. Bununla birlikdə təəssüf ki, bu əsərlərin kimə aid olduğu bəzən bizi bir o qədər də maraqlandırmır. Təbii ki, belə bir vəziyyətin meydana gəlməsi bir tərəfdən beynəlxalq arenada rəğbət qazanmış bir sənətkarın belə lazımınca tanılmaması və təbliğ edilməməsindən qaynaqlanır. Digər tərəfdən isə bu qəbildən olan sənətkarların təvazökarlığından, öz sənətinə son dərəcə yüksək estetik meyarlar baxımından yaxınlaşmasından, ictimai məsuliyyət hisslərinin son dərəcə güclü olmasından irəli gəlir. Bu yaxınlarda Moskvada tanınmış iş adamı Ənvər Qənbərov vasitəsi ilə şəxsən tanış olduğum Asya xanımın da həqiqi sənətkara məxsus bu söylədiyim yüksək əxlaqi xüsusiyyətlərinə şahid oldum. Tanışlığımızdan az bir zaman içərisində bu Azərbaycanlı Türk qadınının nə qədər geniş bir zəkaya, istedadla, professional musiqi məlumatına sahib olduğunu anladım. Eyni zamanda sənətkarın birsıra kiçik həcmli məşhur əsərlərini dinlədikcə onların mənə, eyni zamanda bizim nəsillərə nə qədər də yaxın və tanış olduğunu, lakin təəssüf ki, onların Asya Xanıma aid olmasını bilmədiyim bir acı həqiqətin də fərqi vardı. Anladım ki, həyatımızın müxtəlif sahələrini, dəqiqələrini dolduran, bəzən avtobuslarda, qatarlarda, trolleybus və hətta təyyarələrdə belə səslənən, milyonlarla insanlara sevinc və xoşbəxtlik duyğuları gətirən, optimist və həyata səsələnən, bu həqiqətən məşhur olan əsərlərin bəstəkarı haqqında az da olsa oxuyucularımın fikirlərini bölüşmək üçün mənəvi bir borc duyğusu keçirməkdəyəm.

Həqiqətən də bu gözəl insanın və sənətkarın həyat və yaradıcılığı ilə yaxından tanışlıq, onun dünyaca məşhur musiqiçilərlə yaradıcılıq əlaqələri, müxtəlif janrlarda bəstələnmiş əsərlərinin ən tanınmış və məşhur olan sənətkarlar tərəfindən ifa olunma faktı, eyni zamanda son dövərdə diqqətçəkən ictimai aktivəsi, xüsusilə muzikal-estetik təhsil sahəsindəki fəaliyyəti insanı heyran qoyur.

Bakıda neft mühəndisi - qeoloqu olan tanınmış elm adamı Prof.Dr. Baxış Sultanovun ailəsində dünyaya göz açan (1923) Asya xanım uşaq yaşlarından başlayaraq musiqi təhsilini davam etdirir, piano ifacılığı və daha sonra bəstəkarlıq sənətinin sirlərinə sahib olmağa çalışır.

On illik musiqi məktəbini tamamladıqdan sonra bəstəkarlıq qabiliyyətini daha da inkişaf etdirməkdən ötəri P.İ.Çaykovski adına Moskva Dövlət Konservatoriyasına daxil olur. Musiqi mədəniyyətinin dünyaca məşhur təhsil-tədris mərkəzi heç şübhəsiz, gənc Asyanın dünyagörüşünün, estetik ideallarının, musiqi zövqünün və profesyonallığının meydana gəlməsində son dərəcə əhəmiyyətli rol oynamışdır. Bu cəhəti heç bir zaman inkar etməyən Asya xanım, eyni zamanda bəstəkarlıq üzrə ixtisas müəllimi olan çağımızın məşhur bəstəkarlarından sayılan V.Şebalinin: *"Heç bir zaman xalq musiqinizi unutma, ondan yaradıcılıqla faydalan"* sözlərini unutmur. Ömrünün çox hissəsini Moskvada yaşamasına baxmayaraq Asya xanım, vətəni Azərbaycanla olan mənəvi bağlarını heç bir zaman qoparmır. Təsadüfi deyil ki, bəstəkarın əsərlərinin əksəriyyəti doğma vətəninin vəsfinə, onun gözəl təbiəti və insanların zəngin mənəvi dünyasının ifadəsinə həsr edilmişdir. Bu meyli Asya xanımın ilk yaradıcılıq addımlarından başlayaraq belə izləmək mümkündür. Məsələn, bu baxımdan bəstəkarın ilk təməl əsərlərindən olan *"Azərbaycan Odası"* nı nümunə gətirmək mümkündür. Xatırladaq ki, bu əsər əvvəl Azərbaycanın Niyazi kimi dünya şöhrətli məşhur dirijoru tərəfindən P.İ.Çaykovski adına Moskva Dövlət Konservatoriyasının Böyük Salonunda, daha sonra isə yenə də dünyaca məşhur dirijoru Kiril Kondraşin tərəfindən Beynəlxalq Musiqi Festivalında səsləndirilmişdir. Bu fakt bir daha hələ yaradıcılığının ilk mərhələlərindən başlayaraq Asya Sultanovanın əsərlərinin böyük sənət adamlarının diqqətini çəkməsini göstərir.

Bəstəkar ilk uğurlu sayıla bilən əsərlərindən biri də *"Şən Vətən"* mahnısıdır. Əsərin ideya-məzmununu vətən sevgisi, xalqına, torpağına bağlılıq hissləri, onun daim inkişafı, əminamanlıq və rifah içində var olması idealları, eyni zamanda vətən həsrəti kimi dərin duyğular təşkil etməkdədir. Bu mahnının ilk ifaçısı da məşhur opera solisti, SSRİ xalq artisti (*xatırladaq ki, bu yüksək ünvan çox az sənətçiyə müəssər olmuşdur*) Firəngiz Əhmədova tərəfindən reallaşdırılmışdır. Türkiyədə də bir çox konsertlər vermiş və bir çox Türk xalq mahnılarını, eyni zamanda Türk bəstəkarlarının mahnılarını repertuarına daxil etmiş məşhur müğənni və opera müğənnisi Rəşid Behbudov da bəstəkarın digər bir vokal əsərini *"Son Bahar"* mahnısını böyük bir ilhamla oxumuş və onun geniş şöhrət tapmasında əhəmiyyətli rol oynamışdır.

Asya Sultanovanın, Rəşid Behbudov və digər məşhur opera solistləri və keçmiş Sovet İttifaqının Xalq artisti Firəngiz Əhmədova və Müslüm Maqomayev ilə şəxsi tanışlığın və onlar üçün əsərlər bəstələməsini də xüsusi olaraq qeyd etmək lazımdır. Necə ki, bu kimi həqiqətlər də Asya xanımın yaradıcılığının və sənət üfqlərinin nə qədər geniş olduğunu sübut edir.

Asya xanımın peşəkarlığının, eyni zamanda yaradıcılıq palitrasının inkişaf etdirilməsində onun kino sənəti ilə yaxından təmasda olması hadisəsi də böyük rol oynamışdır. Xatırladaq ki, Asya xanım bir müddət sənədli filmlər redaksiyasında musiqi üzrə "Baş redaktör" vəzifəsində də çalışmış və 15 sənədli filmə peşəkarlığı ilə fərqlənən musiqi əsərləri yazmışdır.

Son zamanlar Asya xanımın Azərbaycan musiqi folkloruna olan marağının artmasını görürük. Bəstəkar xalq musiqimizin sonsuz potensial imkanlara sahib olduğuna inanır və onları çoxsəsli (*professional*) musiqi dili vasitəsilə bütün dünyada tanıتماğa çalışır. Bu baxımdan bəstəkarın "Qaytağı" xalq oyun havasını fortepiano üçün orijinal bir şəkildə işləməsi son dərəcə maraqlıdır. Burada Asya xanım, xalq arasında geniş yayılmış bu oyun havasını sadəcə olaraq piano vasitəsilə təqlid etmək üsulundan istifadə edir. Təəssüf ki, hələ də əsrlərdən gələn xalq melodiylarından belə sadə bir münasibətlə rastlaşmalı oluruq. Asya xanımın bu işləməsi isə hər şeydən əvvəl peşəkarlığı, estetik prinsipləri, ifa olunan alətin texniki və təsvir-ifadə imkanlarına sahib olunması ilə ayrılan bir işləmədir. Burada xalq mahnısı bəstəkar üçün xalqımızın ulu keçmişi, azadlıq uğrunda qəhrəmanlıq mübarizələri, optimist ruhu, əyilməz iradəsi və s. xüsusiyyətlərini bədii bir şəkildə ifadə olunması məqsədi

ilə yüksək bir professionallıqla istifadə edilmişdir. Heç şübhəsiz, burada dünya klassiklərinin F.Listin (*xüsusilə də onun rapsodiyalarının*) və F.Şopenin (*balladalarının*) fortepiano üçün yazılmış əsərlərinin təsirini görürük. Böyük variyasiyalıq qabiliyyəti, fliqram texnikası, zəngin ifadə-təsvir vasitələri (*milli intonasiyalar, ritmik xüsusiyyətlər, qlissando kimi üsullara müraciət, yüksək temp - Allegretto və s.*) kimi xüsusiyyətlər Asya xanımın bu əsərinin musiqi dilini xarakterizə edən cəhətlərdəndir .

Bu peşəkarlığı bəstəkarın birsıra valslarında da izləyə bilərik. Forteplano üçün yazılmış valslar Şopeninki kimi daha çox dinlənməsi məqsədi ilə yazılmışdır. Əsasən xalq musiqisi intonasiyalarına dayanan bu əsərlərdə dərin duyğu, intim həyəcan və hisslər yüksək bir bədiiiliklə ifadə edilmişdir. Bu əsərlərin ilk gözəl ifaçısı pianoçu Rəna Rzayeva olmuşdur. Lakin bəstəkarın öz ifasında texniki mükəmməlliyi və emosionallığı baxımından diqqət çəkməkdədir.

Asya xanımın bir valsı da hələ keçmiş Sovetlər Birliyi dövründə belə böyük dinləyici kütləsinin marağına səbəb olmuş, milyonlarla insana yüksək estetik həzz gətirə bilmişdir. Bu valsın bir xüsusiyyəti də o idi ki, əsər məşhur Rus Xalq Musiqi alətləri Orkestri tərəfindən ifa olunmuşdur. Milli və universal istiqamətlərin güclü olduğu bu vals tez bir zamanda müxtəlif millətlərdən olan dinləyicilərin, xüsusilə də rus dinləyicilərinin diqqətini çəkmişdir.

Azərbaycan xalq musiqisinin milli xüsusiyyətlərinə təməllənən bu əsərin belə bir universal zirvəyə çata bilməsi təbii ki, ilk əvvəl Asya xanımın melodik qabiliyyətindən, çağdaşlığından və professionalizmindən qaynaqlanırdı.

Asya xanımın bir əsəri də geniş əks-səda oyandırmış və hərbi mərasimlərdə, idman tədbirlərində və şənliklərdə tez-tez səslənməkdədir. Marş janrında bəstələnmiş bu optimist xarakterli əsərdə Asya xanım simfonik orkestrin bütün imkanlarından müvəffəqiyyətlə istifadə etmiş və milli marşın ən gözəl nümunələrindən birini meydana gətirə bilmişdir .

Asya xanımın yaradıcılığında uşaq musiqisi də əsas yer tutmaqdadır. Bu baxımdan onun uşaq mahnılarını, eyni zamanda fortepiano üçün yazdığı Piyesləri də xüsusi olaraq qeyd etmək lazımdır. Bu əsərlərdə bəstəkar hər şeydən əvvəl uşaqların psixi imkanlarını, təfəkkür tərzini, dünyanı dərk etmə imkanlarını, estetik rəğbəti və istəklərini daim nəzərə almaqdadır. Eyni zamanda bu əsərlərdə uşaqların mənəvi-əxlaqi təhsili ilə əlaqədar problemlər bədii bir şəkildə öz ifadəsini tapa bilir. "Dədə" , "Göyərçin" , "Cücə" kimi mahnılarda yüksək mənəvi-əxlaqi prinsiplərin təbliği, yaşlılara və böyüklərə hörmət, ətraf mühit və heyvanlar aləminə dərin sevgi kimi ülvə hisslər ifadə olunmaqdadır.

Bəstəkar fortepiano üçün yazılmış "Uşaq lövhələri" adlı əsəri üçün də eyni sözləri söyləmək mümkündür. Burada yer almış "Gəzinti", "Kiçik çoban" , "Təntənəli yürüş", "Sınıq Kukla" , "Karusel" , "Top-top oyunu" kimi pyesi əsasən proqramlı xarakter daşımaqdadır. Belə bir üsulla bəstəkar gənc musiqiçilərin fikirlərini müəyyən bir obraz ətrafında cəmləşdirə bilmək, onu konkretləşdirmək istəyini reallaşdırmağa səy göstərmişdir. Musiqi təhsilinin xüsusilə də uşaq təhsilinin ilk mərhələlərində bu olduqca əhəmiyyətlidir. Təsədüfi deyil ki, məşhur rus bəstəkarı P.İ.Çaykovski "Uşaq Albomu", eyni zamanda "*İlin fəsilləri*" kimi fortepiano üçün yazılmış əsərlərində proqramlı musiqiyə müraciət etmişdir. Görkəmli Azərbaycan bəstəkarı Asəf Zeynallının "*Uşaq Süütası*" əsərində də uşaq dünyası və psixologiyası, onların musiqi-estetik istəkləri ön plana çəkilmişdir.

Asya xanımın üzərində dayandığımız instrumental (*piano*) əsərini bir cür çoxsəsli musiqidə diqqətçəkən bu əhəmiyyətli meylin davamı kimi qiymətləndirə bilərik. Bu məcmuədəki pyesi geniş bir şəkildə təsvir-ifadə vasitələrindən, romantik və yaddaşda qala bilən melodiya, zəngin nüans xüsusiyyətlərindən yaradıcılıqla istifadə olunmuşdur. Bütün bunların yanında bəstəkar hər şeydən əvvəl Azərbaycan xalq musiqisi intonasyonlarına, ritmik və mövqə xüsusiyyətlərinə böyük əhəmiyyət verməkdədir. Sırf bu vurğuladığımız texniki və estetik

prinsiplərin müvəffəqiyyətlə istifadə olunmasından ötəri Asya xanımın fortepiano üçün bəstələnmiş pyesi musiqi ifacılığı praktikasında geniş bir şəkildə istifadə olunan əsərlər siyahısına daxil olmuşdur.

Son zamanlar Asya xanımın aktiv ictimai fəaliyyəti də diqqət çəkməkdədir. O, Moskvada Azərbaycan Mədəniyyət Mərkəzinin sədridir. Mərkəzin nəzdində musiqi məktəbi və xoru davamlı olaraq Rusiya Federasiyasında yaşayan Azərbaycan türklərinin ailələrinin uşaqlarına professional musiqi təhsili verir. Asya xanımın məktəbdə Azərbaycan musiqisinin, Azərbaycan bəstəkarlarının əsərlərinin tədrisinə xüsusilə böyük əhəmiyyət verməkdədir. Eyni zamanda Mərkəz Rusiya Federasiyasında yaşayan azərbaycanlı musiqiçiləri və digər sənət adamlarını bir araya gətirmək yolunda da önəmli rol oynamaqdadır. Bu musiqiçilər Moskvada Azərbaycanın milli bayramlarının həyata keçirilməsində aktiv rol oynamaqla birlikdə ayrı-ayrı tarixi şəxsiyyətlərin xatirəsinə və hadisələrə aid edilən konsertlərə, konfranslara, görüşlərə və s. qatılır, Azərbaycan musiqisinin təbliğində və sevilməsinə də son dərəcə müvəffəq ola bilirlər. Bu uğurların əldə edilməsində, konsertlərin repertuarlarının tərtib edilməsində və bədii səviyyəsinin yüksəldilməsində heç şübhəsiz, Asya Sultanovanın rolu olduqca böyükdür.

Çoxşaxəli yaradıcılıq fəaliyyəti, zəngin idyea-məzmunlu sənəti, eyni zamanda Azərbaycan musiqisinin təbliği işindəki uğurlarına görə Asya Sultanova Azərbaycan Respublikasının Xalq Artisti ünvanına layiq görülmüşdür.

Asya xanımın yaradıcılıq planları böyükdür. Yeni instrumental və vokal əsərlər, eyni zamanda valsar, marşlar, xor əsərləri, proqramlı musiqi nümunələri və s. üzərində çalışmaqda olan Asya xanım hər zaman olduğu kimi bu gün də yazıb-yaratmaq eşqi və sənət ilhamı ilə yaşamaqdadır. Əsərlərinin bir çox ölkələrdə səslənməsinə baxmayaraq xüsusilə Türkiyədə də səsləndirilməsini daha çox arzu etməkdədir. Ümid edirik bu istək də tez-gec reallaşdırılacaq.

Babək Qurbanov

*Fəlsəfə Elmləri Doktoru, Professor
SSRİ və Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının üzvü.*

66. (10) ÇOXŞƏSLİ MUSIQİ MƏDƏNİYYƏTİMİZİN KLASSİKLƏŞMİŞ SƏNƏTKARI ARİF MƏLİKOV

Şəkil № 351. Arif Məlikov (1933 – 2019)

Müasir Azərbaycan çoxşəslı musiqi mədəniyyətinin ən öndə gələn bəstəkarı kimi ad qazanmış Arif Məlikovun bu günlərdə anadan olmasının 75. ili səbəbindən Bakıda və Azərbaycan Respublikasının digər bölgələrində həyata keçirilən qeydetmə mərasimləri bir daha musiqisevərlərin unudulmaz bayramına çevrilmiş oldu. Bu günlərdə bəstəkarın zəngin musiqi folklorumuza təməllənən, peşəkarlıq baxımından yüksək səviyyəyə çatmış əsərləri daha tez-tez səslənməyə başladı. Azərbaycan, Rusiya Federasiyası və digər respublikaların

dünya tərəfindən məşhur musiqiçiləri-musiqi şefləri, solistləri, xoreoqraflar, müxtəlif musiqi birlikləri və s. tanınmış bəstəkarın əsərlərini ifa etməklə birlikdə bir daha bu nadir şəxsiyyətə öz sevgi və hörmətlərini göstərmiş oldu. Bəstəkarın sönməz yaradıcılığı əslində sənətinin öz xalqının mənəvi mədəniyyətinə dərinədən bağlı olduğunu göstərməklə birlikdə onun ümumiyyətlə dünya sivilizasiyasına, çağımızda başverən sosial-mədəni hadisələri də dərinədən bilməsini sübut edir. Onun çoxsəsli musiqinin demək olar ki, bütün kompleks janrlarda meydana gətirdiyi əsərlər Azərbaycan musiqi mədəniyyəti ilə birlikdə dünya musiqi mədəniyyətinə də ən gözəl bir töhfədir. Onun əsərləri demək olar ki, dünyanın müxtəlif qitələrində, ən mötəbər salonlarında səsləndirilməkdədir. Dünyanın ən tanınmış musiqiçiləri onun əsərlərini ifa etməkdədirlər. Bəstəkarın balet yaradıcılığı, simfoniya, instrumental əsərləri, vokal əsərləri, kamera musiqisi və s. bu kompleks janrların estetik təbiətinə, potensial-estetik imkanlarına, bədii xüsusiyyətlərinə dərinədən sahib olmasını göstərməkdədir. Bəstəkar bu zəngin nəzəri və praktik məlumatlarını tələbələrə nəql etməkdə də qalmır. Onun Azərbaycan Dövlət Musiqi Akademiyasında bəstəkarlıq üzrə professor vəzifəsini icra etməsi də gənc musiqiçilərin çoxsəsli musiqinin, xüsusilə də bəstəkarlıq sənətinin kompleks texnikalarına, burada istifadə edilən təsvir-ifadə vasitələrinə, forma zənginliklərinə sahib olmaları yolunda böyük əhəmiyyət daşımaqdadır. Zənnimizcə, dahi Üzeyir Hacıbəyli və Qara Qarayev ənənələrindən yaradıcılıqla faydalanan Arif Məlikov, əslində öz məktəbini də meydana gətirir və bunu onun şagirdlərinin yaradıcılıq fəaliyyətləri də isbat etməkdədir. Arif Məlikov sənəti öz ciddiliyi, peşəkarlığı, musiqi dilinin müasirliyi, istifadə etdiyi ifadə-təsvir vasitələrinin cazibədarlığı və yüksək emosionallığı ilə ayrılır. Xalq musiqisindən, musiqi folklorundan faydalanan sənətçi heç də onun nümunələrini olduğu kimi dərk etmir, əksinə burada olan zəngin potensial-estetik zənginlikləri üzə çıxarmağa çalışır, musiqi folklorumuza xas zəngin metro-ritmik xüsusiyyətlərini, forma xüsusiyyətlərini, intonasiya xüsusiyyətini və təsir edici emosyonallığını yaradıcılıqla istifadə edə bilər. Əslində, yuxarıda qeyd etdiyimiz bütün bu təsvir-ifadə vasitələri bəstəkarın əsərlərinin ideya-məzmununun parlaq bir şəkildə ifadə olunmasına xidmət edir. Bəstəkarın demək olar ki, bütün əsərlərində belə bir məhsuldar yaradıcılıq üsulunun məhsulunu görmək mümkündür. Bəlkə də bu xüsusiyyəti onun ən məşhur əsəri olan "Məhəbbət əfsanəsi" baletinin musiqisində daha parlaq bir şəkildə hiss edə bilərik deyə düşünürük. Baletin musiqi dili son dərəcə rəngarəng və təsiredicidir. Burada bəstəkarın xoreoqrafiyanın xüsusiyyətlərini, rəqs sənətinin bədii prinsiplərini dərinədən bilməsi kimi bir qabiliyyəti də özünü açıq bir şəkildə ifadə etməkdədir. Bunun xaricində onun balet üçün yazılmış musiqinin spesifik qanunauyğunluqlarını yaradıcılıqla dərk etməsi kimi bir xüsüs də diqqət çəkməkdədir. Baletdə musiqinin milli kaloriylə səciyələndirilməsi onun ümumbəşəriliyi ilə təzad təşkil etmir, daha doğrusu burada millilik ilə ümumbəşəriliyi diyalektikliyinə önə çıxarılması kimi bir üsula şahid oluruq. Təsəffüf deyil ki, əsər bu xüsusiyyətlərinə görə də dilindən, dinindən, irqindən asılı olmayaraq daim dinləyicilərin və tamaşaçıların rəğbətini qazanmaqdadır. Əslində əsərin librettosu da buna əsas verir. Hər şeyə qadir və bütün sərhədləri aşan uca eşq mövzusu, onun əbədiliyi, bəşəriliyi baletin əsas ideya xəttini təşkil edir. Balet məşhur Türk şairi Nazim Hikmətin pyesi əsasında yazılmışdır. Ümumiyyətlə Arif Məlikovun Nazim hikmətlə olan yaradıcılıq əlaqələri olduqca uğurlu olmuşdur. Onun bu məşhur şairin sözlərinə bəstələdiyi

romanslarını vokal lirikasının ən gözəl incilərindən saymaq mümkündür. Arif Məlikovun bu baleti 60-dan çox ölkədə səhnəyə qoyulmuş və günümüzdə də böyük alqışlarla qarşılanmaqdadır. Əsər ilk dəfə 1969-cu ildə Leninqradda (*indiki Sankt-Peterburq*) səhnə həyatına başlamışdır. "İki qəlbin əfsanəsi" baleti də 1982-ci ildə Daşkənddə səhnələşdirilmiş və böyük maraqla qarşılanmışdır. Arif Məlikovun "Dalğalar" operettası (*müzikal komediyası*), "Əfsanə", "M. Füzulinin xatirəsinə", "Metamorfozlar", "Axırıncı aşırım" kimi simfonik əsərləri, "Xalq Çalğı Alətləri Orkestri üçün süita", skripka üçün sonatası, eyni zamanda 8 möhtəşəm simfoniyası, dram teatrı və kino üçün bəstələdiyi musiqi parçaları və s. bir daha Arif Məlikovun yaradıcılıq diapazonunun genişliyindən xəbər verir. Ən gənc yaşlarından geniş musiqisevərlərin sevgisini qazanmış bəstəkar haqlı olaraq ən yüksək mükafatlara layiq görülmüşdür. O, keçmiş Sovet İttifaqının Xalq Artisti, eyni zamanda Azərbaycan Respublikasının Xalq Artisti və Yüksək Dövlət Mükafatı ilə təltif olunmuşdur. Arif Məlikov Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının da fəal iştirakçısı və üzvüdür. Bəstəkar artıq sağlığında belə Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin klassikləri sırasına daxil ola bilmişdir. Yaradıcılığının yetkin çağında bəstəkar dəyərli dinləyicilərini yeni-yeni əsərləriylə sevindirəcəyinə inanır, ona can sağlığı, uzun ömür, xoşbəxt günlər və yaradıcılığında yeni-yeni estetik zirvələr fəth etməsini diləyirik.

Babək Qurbanov

Fəlsəfə Elmləri Doktoru, Professor

SSRİ və Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının üzvü.

67. (11) SEVİMLİ BƏSTƏKARIMIZ VASİF ADİGÖZƏLOV HAQQINDA MONOQRAFİYA⁵⁹

Şəkil № 352. Vasif Adigözəlov (1935 – 2006)

Azərbaycan milli professional musiqi mədəniyyətinin inkişafından söz edərkən haqlı olaraq ilk öncə onun banisi Üzeyir Hacıbəyov, Qara Qarayev, Fikrət Əmirov, Cövdət Hacıyev, Soltan Hacıbəyov, Niyazi, Tofiq Quliyev, Səid Rüstəmov, Arif Məlikov kimi spesifik yaradıcılıq yolu keçmiş, fitri istedadla malik sənətkarlarımızın isimləri yada düşür. Fəqət bu mürəkkəb tarixi-estetik prosesi yalnız bu adlarını sıraladığımız şəxsiyyətlər və onların yaradıcılığı ilə məhdud etmək düzgün olmazdı. Həqiqətən də musiqi mədəniyyətimizin inkişafında ayrı-ayrı ifaçıların, solistlərin, müğənnilərin, xor kollektivlərinin, ifaçı qruplarının (*trio, kvartet, kvintet, simli orkestr və s.*) geniş fəaliyyəti ilə birlikdə bu sosial-bədii prosesi araşdıran buradakı mütərəqqi və ya yanlış estetik meyilləri ayırd edə bilən, hər bir bəstəkara xas dəst-xətti, yaradıcılıq təmayüllərini müəyyənləşdirən musiqi nəzəriyyəçilərinin, musiqişünasların böyük qatqılarını da unutmamaq lazımdır ki, haqqında söz açdığımız hadisəni bir bütün kimi, musiqi mədəniyyətini xarakterizə edən bütün komponentlər baxımından nəzərdən keçirmək zamanı gəlmişdir. Həqiqətən də musiqi

⁵⁹ Babək Qurbanov, "Sevimli bəstəkarımız Vasif Adigözəlov haqqında monoqrafiya", "Sərbəst düşüncə", 2-10 oktyabr 2003 səh. 13

mədəniyyətimizin məhsuldar inkişafını bu gün də bəstəkarlarımızın professional olaraq yetişdirilməsində xüsusi rolu olan təhsil ocaqları (*musiqi məkəbləri, musiqi texnikumları, konservatoriyalar*) sosial-mədəni müəssisələr (*konsert zalları, opera və balet teatrları, musiqili komediya teatrları, filarmoniya və s.*) müxtəlif ifaçılar dəstəsi (*simfonik orkestr, xor kollektivləri, “yüngül musiqi” ifaçıları və s.*) olmadan təsəvvür etmək qeyri-mümkündür. Heç şübhəsiz, musiqişünas-alim və pedaqoqlarımızın müstəsna rolunu da xüsusi olaraq qeyd etmək lazımdır. Musiqi mədəniyyətində başverən yeni bədii-estetik hadisələri, forma və kompozisiya xüsusiyyətlərini, milli musiqi şüuruna yaradıcı münasibət kimi problemləri ilk olaraq tədqiq edən, izah edən bu sənətsünaslarımız, eyni zamanda bəstəkarlarımızın yaradıcılıq yolunu da işıqlandırmış, onları nəzəri-estetik prinsiplər baxımından sağlam təməllər üzərində yazıb-yaratmağa çalışmışlar. Unutmamaq lazımdır ki, böyük sənətçilərin demək olar ki, hər biri yaradıcılıq prosesində hər zaman nəzəri-estetik problemlər üzərində dərinlən düşünmüş, çox vaxt eyni zamanda xalqın estetik fikir tarixinə də daxil ola bilmişlər. Bethoven, Şuman, Berlioz, Çaykovski kimi bir çox bəstəkarlar haqqında bir daha bunu söyləmək mümkündür. Üzeyir Hacıbəylinin “Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları” kimi fundamental əsəri (*əsr rus, ingilis, türk dillərində də çapdan çıxmışdır*) və onlarca elmi-nəzəri məqalələri də söylədiklərimizə haqq qazandırmaqdadır. Bu gün Azərbaycan bəstəkarlıq məktəbi kimi inkişaf etmiş musiqişünaslıq məktəbinin də fəaliyyət göstərməsini söyləmək mümkündür. Əsas yenə də dahi bəstəkarımız Üzeyir bəy tərəfindən qoyulmuş bu məktəbin layiqli nümayəndələrindən bir neçəsinin ismini xatırlamağı özümə mənəvi bir borc bilirəm. X.Ağayeva, Q.Qasımov, Z.Bağirov, M.S. İsmayılov, Q.İsmayılova, E.Abbasova, Ə.İsazadə, X. Məlikov, G. Abdullazadə, N. Mehdiyeva, N. Məmmədova, S. Qasıмова, R. Zöhrabov, E. Babayev, N. Bağirov və başqalarının adlarını sadalamaq kifayətdir. Eyni zamanda müxtəlif illərdə Azərbaycanda yaşamış bir çox digər millətlərdən olan, əmək və pedaqoji fəaliyyətlərini Azərbaycan və Azərbaycan musiqi mədəniyyətimizin inkişafı ilə əlaqələndirən D. Danilov, B. Burşteyn, A. Safaryan, L. Karaçiçeva, İ. Abezqauz kimi yüksək professional nəzəri biliklərə malik pedaqoq və musiqi nəzəriyyəçilərinin adlarını xatırlamaqda fayda vardır. Bu gün adlarını sadaladığımız musiqişünas-alimlərimiz içərisində öz məhsuldar əməyi, zəhməti, musiqi mədəniyyətimizin problemlərini tədqiq edən əsərləri ilə tanınan qadın musiqişünaslarımızdan biri də Azərbaycan Dövlət Musiqi Akademiyasının professoru İmruz xanım Əfəndiyevadır. Onun bu yaxınlarda oxumaq imkanı əldə etdiyim “Vasif Adıgözəlov” fundamental monoqrafiyası (*Bakı, Şur, 1999*) bir daha müəllifin böyük zəhməti və xeyirxah əməllərindən xəbər verir. Sevimli və tanınmış bəstəkarımız olan Vasif Adıgözəlovun həyat və yaradıcılığına həsr olunmuş monoqrafiyada İmruz xanım özünəməxsus bir tədqiqat metoduna müraciət edir, daha doğrusu bəstəkarın əsərlərini, yaradıcılıq yolunun bir növü yolu uzaqdan, onun əsərləri, haqqında yazılmış yazılar və s. əsasında deyil, daha çox bəstəkarla olan canlı ünsiyyət, sorğu-sual, mübadilə və s. yolu ilə həll etməyə çalışır. Həqiqətən də elə bu səbəblər ucundan əsər daha canlı, tədqiqat obyektinə olan konkret əsərlər isə daha real bir şəkildə gözdən keçirilə bilər. Yəni Vasif müəllimin müxtəlif janrlarda yazılmış əsərləri, onların ideya məzmununu, buradakı təsvir-ifadə vasitələri, bir sözlə ümumilikdə bəstəkarın spesifik musiqi dili daha dolğun bir şəkildə oxuculara göstərilir. Xatırladım ki, bəstəkarın yaradıcılıq yolu və əsərlərinin bədii-estetik xüsusiyyətlərinin hər tərəfli təhlili üçün heç şübhəsiz, tədqiqatçıdan professional bilik, təcrübə və istedad tələb olunur. Nə yazıq ki, bəzən sənət adamlarımız o cümlədən bəstəkarlarımız haqqında olan yazılarda bu keyfiyyətlərin olmadığı üzündən daha doğrusu professional bədii-estetik həqiqətlərin üzə çıxarılmasını da görmək olmur. Haqqında söz açdığımız monoqrafiyada xoşbəxtlikdən bu qüsuru görmək olmur. Musiqişünaslığın müxtəlif sahələrinə (*musiqi tarixi, musiqi nəzəriyyəsi, harmoniya, polifoniya, kontrapunkt, ayrı-ayrı musiqi alətlərinin texniki-estetik xüsusiyyətləri orkestrləşdirmə, ifaçılıq sənəti və s.*) yaxından bələd

olan İmruz xanım Vasif Adıgözəlovun əsərlərinin təhlilində haqlı olaraq bütün professional bilik və bacarığını ortaya qoyur. Əslində bir çox mürəkkəb kompozisiya və formaya malik əsərlər yazılmış Vasif müəllimin yaradıcılığını (*xüsusilə də onun böyük sevgi qazanmış mahnıları, musiqi teatrına yazdığı musiqi, "Səbuhi", "Odlar yurdu", "Qarabağ şikəstəsi", "Çanakkala" kimi vokal səhnə əsərləri, fortepiano və violonsel üçün yazılmış konsertləri, simfonik orkestr üçün yazılmış simfonik poemaları və simfoniyları, kamera instrumental əsərləri və s.*) dərinləndirən təhlil etmək üçün məhz professional musiqi savadına malik mütəxəssis olmaq vacibdir. İmruz xanımın simasında biz sırf belə bir mütəxəssislə rastlaşırıq. Əslində musiqi əsərlərinin təhlili ilə birlikdə müəllif Vasif müəllimin maraqlı həyat yoluna, bir bəstəkar kimi onu yetişdirən, inkişafına təkan verən sosial-mədəni mühitə (*xüsusilə də atası-sevimli müğənnimiz Zülfüqar Adıgözəlov və onun sənət dostlarının rolu, tanınmış sənət adamları ilə yaradıcılıq əlaqələri, müəllimləri Qara Qarayev və professor G.Şaroyevlə olan münasibətləri, müxtəlif konsert zallarında müvəffəqiyyətli çıxışları və s.*) də diqqət yetirir, fikirlərini təsdiqləməkdən ötrü bəstəkarın ev albomundan alınmış nadir fotoqraflara müraciət edir, hər vasitə ilə bəstəkarın həyat yolunu, ailə həyatını, yaradıcılıq müvəffəqiyyətlərini, Azərbaycanın və digər məmləkətlərin sənət adamları ilə olan dostluğunu üzə çıxarmağa çalışır.

İmruz xanım haqlı olaraq Vasif Adıgözəlovun zəngin yaradıcılığını konkret sahələr üzrə gözdən keçirməyi daha məqsədəuyğun sayır, hər bir janrın ifadə-təsvir imkanlarını diqqətə alaraq, təhlil etməyə çalışır. Bu baxımdan bəstəkarın musiqi teatri üçün əsərləri, vokal-sintetik əsərləri, simfoniyları, kamera-instrumental əsərləri, mahnıları, romansları və s. tədqiq edilir. Rus dilində yazılmış bu monoqrafiya ümidvarlıq ki, tezliklə geniş rus dilli oxucularımızın rəğbətini qazanaraq və Azərbaycan dilinə də tərcümə ediləcəkdir. Monoqrafiya hal-hazırda Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının Biinci Katibi Vasif Adıgözəlovun çoxtərəfli və zəngin yaradıcılığını təhlil edən, eyni zamanda professionl musiqi mədəniyyətimizin tarixi inkişaf yollarını işıqlandıran bir tədris vəsaiti kimi də dərin maraqla oyada bilir. Təsadüfi deyil ki, kitaba vaxtilə giriş sözü yazan sevimli bəstəkarımız, Azərbaycanın xalq artisti, professor Tofiq Quliyev bir daha İmruz xanım Əfəndiyevanın monoqrafiyasını Vasif Adıgözəlov yaradıcılığına həsr olunmuş ən maraqlı əsərlərdən biri kimi qiymətləndirməklə yanaşı, bu sənətkarın yaradıcılığının XX əsr dünya musiqi mədəniyyəti kontekstində gözdən keçirilə bilməsini də xüsusi olaraq vurğulayır və yüksək qiymətləndirir.

Həqiqətən illərin zəhməti sayəsində meydana gəlmiş bu əsərinə görə İmruz xanıma dərin minnətdarlıq hisslərimizi bildirməyi özümüzə mənəvi bir borc bilir, əsərin uzun bir zaman öz elmi-nəzəri, pedaqoji dəyərini saxlayacağına inanırıq.

Babək Qurbanov.

Fəlsəfə elmləri doktoru, professor. (Ərzurum)

SSRİ və Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqı İdarə heyətinin üzvü

68. (12) MÜƏLLİFDƏN⁶⁰

Şəkil № 353. Babək Osmanovlu Qurbanov (1939 – 2019)

⁶⁰ Babək Qurbanovun 2009-cu ildə yazdığı "Bəstələr məcmuəsi" kitabına "Müəllifdən" adlı giriş məqalə.

Musiqi həvəskarları və ifaçıların ixtiyarına verdim bu məcmuədə müxtəlif illərdə yazdığım və müxtəlif dünyagörüşü, bədii-estetik zövqlərin təsiri hiss edilən kiçik həcmli əsərlərim yer almaqdadır. Təbii ki, onların mükəmməllik və professionallıq baxımından da bir-birilərindən fərqli olmaları gözə çarpa bilər. Əsasən proqramlı xarakter daşıyan və daha çox sadə üç hissəli formada yazılmış bu əsərlərin bəziləri ifaçılarımız tərəfindən müxtəlif konsert salonlarında, radio və televiziya kanallarında səsləndirilməsinə baxmayaraq onların bir toplu halında ilk dəfə olaraq işıq üzü görməsinə qərar verməli oldum. Məni bu addımı atmağa, bu ciddi sınağa girməyə cəsarətləndirən yenə də məsləkdaşların, istedadlı musiqiçi dostları oldu. Əsərimin ilk ifaçısı istedadlı pianoçu və uzun illər Azərbaycan Dövlət Musiqi Akademiyasında başlıca pedaqoji fəaliyyət göstərən Həqiqət xanım Məhərrəmovə olmuşdur. Eyni sözləri Musiqi Akademiyasında uzun illər çalışmış məşhur pedaqoq piano müəllimi M.R.Brennerin assistenti olmuş tanınmış pianoçumuz Tamilla xanım Qasımova haqqında da söyləmək istərdim. Bir çox əsərlərim onun ifasında Ərzurumda, Ağrıda, Ankarada (*Qazi Universitetində*), hətta TRT-nin “Ezgi günü” (“*Mahnı günü*”) proqramında belə səsləndirilmişdir. Uzun illər təhsil sistemində Əməkdar mədəniyyət işçisi olaraq çalışan, eyni zamanda skripkaçı kimi də fəaliyyətindən qalmayan M.F.Axundov adına Opera və Balet teatrının orkestrində yer alan Rafael Məmmədəliyevin skripka üçün yazılmış əsərlərimi müxtəlif mədəni tədbirlərdə ifa etməsi də məni təsirləndirən və yaradıcılığa ruhlandırان səbəblərdən olmuşdur. Lakin əsərlərimin bir araya gətirilməsi, sistemləşdirilməsi, ən önəmlisi də çapa hazırlanması işində mənə ən çox mənəvi dəstək olan, hər zaman təkidlə məni bu addımı atmağa sövq edən istedadlı musiqiçimiz, məşhur tar və saz ifaçısı, xalq yaradıcılığının, xüsusilə də aşıq sənəti ilə əlaqədar ensiklopedik bilgilərə sahib və onun ardıcıl tədqiqatçısı olan İlqar Cəmil oğlu İmamverdiyevə daha çox borcluyam. Onunla bir çox Azərbaycan və Türk xalq musiqisi nümunələrini toplayaraq piano müşayiəti ilə səsləndirilməsini həyata keçirmişik. Birlikdə çalışmalarımız zamanı İlqar bəyin dəfələrlə əsərlərimin çapa hazırlanması ilə əlaqədar söylədikləri fikirlər də təkanverici amillərdən olmuşdur. Hətta o, bəlkə də həmin məqsədlərlə əsərlərimin bir çoxunu tar üçün yorumlayıb müxtəlif musiqi salonlarında məharətlə belə ifa etmişdir. Odur ki, əsərlərimin uğur qazanacağı və ya qazanmayacağı təqdirdə belə ona xüsusi olaraq şükranı hisslərimi bildirməyi bir borc hesab edirəm. Xatırladım ki, əsərlərimin kompyuter vasitəsilə yazılması da İlqar müəllimə aiddir. Bu əsərlərin meydana gəlməsi, eyni zamanda onların professionallıq baxımından bəlli bir səviyyəyə gələ bilməsində heç şübhəsiz, vaxtilə təhsil aldığım Üzeyir Hacıbəyov adına Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının (*hal-hazırda Azərbaycan Dövlət Musiqi Akademiyası*) ilhamverici musiqi mühitinin böyük rolu olmuşdur. Buradakı pedaqoqlarımın isimlərini xatırlatmaqda yarar var deyər düşünürəm: Cövdət Hacıyev, Q.Z. Burştayn, D.X. Danilov, Z. Stelnik, M.S. İsmayılov, L.V. Karaqiçeva, B. Məmmədşad, İ. Abezgaüz, Q.Z.İsmayılova, S.Ələsgərov, E.Abbasova və başqalarının dərsləri dünyagörüşümün, estetik zövq və tələbatlarımla formalaşmasına müsbət təsir göstərmişdir. Zəmanəmizin böyük bəstəkarı, monumental düşüncə tərzinə sahib müəllimim Cövdət Hacıyevdən bir ildən çox aldığım dərsləri, professor Zakir Bağirovdan aldığım polifoniya dərslərimi gayğıkeş insan və pedaqoq olan Süleyman (*Ələsgərov*) müəllimdən aldığım xalq çalğı alətləri orkestri üçün orkestrləşdirmə dərslərini, eyni zamanda ölməz xalq sənətkarlarımız məşhur tarzən Əhməd Bakıxanovdan klassik muğamlarımızın sirlərini öyrəndiyim o günləri heç bir zaman unutmur, minnətdarlıq hissi və hörmətlə yad edirəm. Sonralar doktorluq müdafiəmlə əlaqədar

Moskvada olduğum zamanlarda da bir çox tanınmış sənət adamları, estetika sahəsindəki alimlərlə tanış olmaq, onlardan bədii proseslərlə əlaqədar bir çox dəyərli bilgiler ala bildim. A.Y. Ziss, V.V. Vanslov, M.F. Ovsyannikov, N.L. Leyzerov, N.İ.Kiyaşenko, Y.Yakovlev, Y.İ.Milşteyn, S.X.Rappoport, İ.S.Kulikova kimi əsərləri dünyanın bir çox xalqlarının dillərinə tərcümə edilmiş, elm adamları ilə olan şəxsi tanışlığım irəlidə yaradıcılıq dostluğuna çevrilmiş oldu. Sənətin, xüsusilə də musiqi sənətinin ən gözəl nümunələrini, ən mükəmməl kollektivlərin ifasında dinləmək imkanı yaranmış oldu. Xatırladım ki, professor N.L. Leyzerov tanınmış bir filosof, estetik kimi eyni zamanda “Bolşoy Teatr”ın Bədii Şurasının üzvü idi və onun köməkliyi ilə bu möhtəşəm teatr səhnəsində oynanan bir çox opera və balet tamaşalarını izləmək imkanı əldə etmişdim. Təbii ki, bütün bunlar sənət fəlsəfəsi və xüsusilə də musiqi estetikası sahəsindəki çalışmalarıma yardımçı olmuş, xüsusilə də professional musiqinin estetik prinsiplərinin təhlilinə olan marağımı artırmışdır. Bəyə də məcmuədə yer alan minyatür xarakterli əsərlərimin bir çoxunun proqramlı olması, onların hər birinə bəlli bir adın verilməsi istəyi buradan yaranmışdır. Əslində bu kiçik həcmli əsərlərdə ümumiləşdirilmiş bir tərzdə müəyyən bir əhvali-ruhiyyə, emosional (*duygulu*) vəziyyət, konkret bir həyəcan şəkli (*sevinc, qorxu, şiddət, sevgi, qürur, cəsarət, anlaşmazlıq, xəbislik, ikiüzlülük, yaltaqlıq, paxıllıq, kinayə, və s. kimi insan fenomenlərindən irəli gələn hisslər, duyğular, həyəcanlar*) ifadə olunmuşdur. Təbii ki, bu dəyişik əhvali-ruhiyyələrin sənət dili ilə ifadə olunması mürəkkəb bir bədii prosesdir. Burada sənətkarın subyektiv estetik düşüncə tərz, emosional vəziyyəti, bu və ya digər bir həyat hadisəsinə olan fərdi münasibəti, ondan təsirlənmə səviyyəsi, professionallığı və s. xüsusi rol oynaya bilər. Sənətkar adətən bu yuxarıda zikr etdiyimiz əhvali-ruhiyyəsinə ifadə etməkdən ötrü assosiasiya yoluna müraciət etməli olur və zəngin təsvir-ifadə vasitələrinin yardımını ilə bu assosiasiaların resipiyentdə (*oxucuda, seyirçidə və dinləyicidə*) də oyandırılmasına nail olmaq istəyir. Əslində bu metodla o, əsərin “istehlakçı” (*dinləyici*) tərəfindən daha estetik, düzgün anlaşılmasına çalışmaqdadır. Təbii ki, burada musiqi əsərini dinləyən dinləyicinin də bəlli bir estetik səviyyəyə malik olması mühüm şərtlərdən biri kimi diqqət çəkməkdədir. Burada söhbət daha çox spesifik musiqi assosiasialarından gedir. Yəni əsərdə ifadə olunmuş assosiasialar ilə dinləyicilərdə meydana gələ bilən bənzər assosiasialar (*bəstəçinin əsərində meydana gətirdiyi assosiasialar-çağırışmalar*) o zaman meydana gələ bilər ki, dinləyicinin musiqi şüuru musiqi təcrübəsində tarixən formalaşmış assosiasialar “zənciri” ilə zənginləşmiş olsun. Mədəniyyət tarixində görkəmli sənət adamlarının-yazıçıların, rəssamların, bəstəkarların hər zaman bədii prosesin mürəkkəb estetik problemləri ilə əlaqədar öz fikirlərini, nəzəri müddəalarını irəli sürmələrinin şahidi oluruq. Leonardo da Vinçi, Şiller, L.N. Tolstoy, P.İ. Çaykovski, Ü. Hacıbəyov, S. Vurğun kimi böyük şəxsiyyətlərin adlarının sənət dünyasına yazılmaqla bəhəm, eyni zamanda öz xalqının estetik fikir tarixinə də daxil olmalarını söyləmək mümkündür. Bununla belə elm adamlarının, eyni zamanda estetika və musiqi nəzəriyyəsi sahəsində çalışan bir çox istedadlı şəxsiyyətlərin bədii yaradıcılıq sahəsində də uğurlarını qeyd etmək mümkündür. Məsələn, tanınmış rus kimyaçısı Y.P. Borodin bir professional bəstəkar kimi daha böyük şöhrət tapması bilinənlər arasındadır. Görkəmli musiqi nəzəriyyəçisi, “*Musiqi şüuru bir proses kimi*” adlı məşhur əsərin müəllifi B.Asafyev bir bəstəkar olaraq heç də musiqişünas kimi qazandığı hörmətdən az hörmət qazanmamışdır. Onun “Baxçasaray fəvvarəsi” baleti həm ideya-məzmun, həm də professionallığı baxımından əski Sovetlər İttifaqında meydana gəlmiş ən mükəmməl, ən sevilən əsərlər içərisində yer almaqdadır. Bu söylədiklərim bir daha

sənət və elm adamlarının yaradıcılıq fəaliyyətləri arasında “çin səddi”nin çəkilməməsini bəzən bir şəxsiyyətin hər iki mərifətə, hətta bəzən daha çox bacarığa belə sahib olmasını xatırlatmaq məqsədi ilə edilmişdir. Eyni zamanda dostlarım, tanışlarım, məni sevənlərim, sevməyənlərim məni daha çox musiqişünas, estetik, kulturoloq kimi tanıdıqlarımdan bəstəkarlıq fəaliyyətimi bəlkə də təəccüblə qarşılayacaqlar. Odur ki, özümü müdafiə etmək məqsədilə yuxardakı analogiyalara əl atmalı oldum.

İ.S.Baxın xairəsinə həsr etdiyim polifonuk əsərlər də daha çox bu sahədə çalışan, onun sirlərini öyrənmək istəyən gənc musiqiçi dostlarım üçün yararlı ola bilər düşüncəsindəyəm.

Əziz və möhtərəm məsləkdaşlarım, bəstəkar dostlarım və musiqisevərlər! *Böyük bəstəkarlar sözün bitdiyi yerdə musiqi köməyə gəlir, musiqi haqqında nə qədər çox söhbət aparsan da o, yalnız səsləndiyi zaman öz gerçək bədii-estetik təravətini verə bilir* kimi haqlı fikirlər söyləyirlər. Odur ki, məcmuədəki əsərlərimi sizin ixtiyarınıza verir, onların səsləndirilməsi və sevlməsini arzu edirəm. Bir daha məcmuənin meydana gəlməsində əməyi keçən hər bir kəsə öz dərin minnətdarlığımı bildirməyi mənəvi bir borc sayıram.

Babək Qurbanov.

Fəlsəfə Elmləri Doktoru, Professor

SSRİ və Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının üzvü.

Qaziantep Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasının Professoru.

9. VI – 2009

69. (13) MÜƏLLİFDƏN⁶¹

Şəkil № 354. Babək Osmanovlu Qurbanov (1939 – 2019)

Məlumdur ki, dahi Alman bəstəkarı İohann Sebastyan Baxın (*Alm. Johann Sebastian Bach*) yaradıcılığı dünya professional musiqi mədəniyyətinin zirvəsində yerləşən mənəvi dəyərlərdəndir. Müxtəlif milli bəstəkarlıq məktəblərinə aid olan onlarca bəstəkar onun yaradıcılığından bəhrələnmiş və bu gün də ondan faydalanmaqdadır. Volfqanq Amadey Motsart, Lüdviq Van Bethoven, Cohannes Brams, Frederik Şopen, Mixail İvanoviç Qlinka, Pyotr İliç Çaykovski, SSRİ Xalq Artisti Dmitri Dmitriyeviç Şostakoviç, Azərbaycan bəstəkarlarından SSRİ Xalq Artisti, Stalin və Lenin Mükafatları Laureatı, Sosialist Əməyi Qəhrəmanı, AMEA-nın akademiki Qara Qarayev, SSRİ Dövlət Mükafatı Laureatı, Azərbaycanın Xalq Artisti “Şöhrət” ordenli, professor Cövdət Hacıyev və başqalarının bu qaynaqdan su içdiklərini söyləmək mümkündür.

⁶¹ Babək Qurbanovun 2018-ci ildə yazdığı “İ.S.Baxın xatirəsinə, pianino üçün bəstələnmiş 5 fuqa” kitabına, “Müəllifdən” adlı giriş məqalə.

Ən gənc yaşlarımdan İ.S. Bax yaradıcılığına maraq göstərdiyim üçün Üzeyir Hacıbəyli adına Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında təhsil aldığım illər ərzində (1958-1962) polifoniya dərslərinə də xüsusi diqqət yetirməli oldum. O dövəndə polifoniya dərslərini olduqca istedadlı və bir pedaqoq kimi də son dərəcə səbrli və bildiklərini tələbələrinə həvəslə öyrətmək istəyən, tanınmış bəstəkar Azərbaycanın Əməkdar İncəsənət Xadimi, professor Zakir Bağırov aparırdı.

Moskvada P.İ. Çaykovski adına Konservatoriyada təhsil almış (1945-1949) Zakir müəllim musiqi nəzəriyyəsini və problemlərini mükəmməl mənimsəmiş bir mütəxəssis idi. Onun polifoniya sahəsindəki zəngin məlumatının olmasını, xüsusilə də İ.S. Bax yaradıcılığının mükəmməl bilicisi və heyranı olmasını hər an hiss etmək mümkün idi. Onun rəhbərliyi və tövsiyəsi ilə beş müxtəlif xarakterli və ideya məzmunlu polifonik əsərlərimi bitirə bildim. Lakin uzun bir zaman onlar yalnız kağız üzərində və ifa olunmadan unudulmağa yol almaqda idi. Bununla belə bəzən bu əsərlərin səsləndirilməsi məni düşündürməkdə idi. Bir gün onun reallaşması, süni bir yolla olsa da gerçəkləşdirilmiş oldu. Kompüter vasitəsilə nəhayət ki, bu əsərlərin canlı olaraq səsləndirilməsi, burada polifonik dilə və sistemə məxsus demək olar ki, bir çox xüsusiyyətlərin yer alması (*bir əsas melodiyanın müxtəlif reqistrlərdə səsləndirilməsi, onun bəlli zaman aralıqları ilə ifadə olunması, eyni zamanda polifonik bir şəkildə özünü göstərə bilməsi, bəzən əsas temanın müxtəlif melizmlərlə zənginləşdirilməsi, onun (bu temanın) tərsinə (güzgüdə olduğu kimi) səsləndirilməsi, əks olunması və s.*) özünü göstərməkdə idi. Bu əsərlərin kompüter vasitəsi ilə səsləndirilməsini gerçəkləşdirmiş olan istedadlı musiqiçi, mahir saz və tar ifaçısı, son zamanlar bir neçə maraqlı mahnıları ilə tanınan və kompüter texnikasını, xüsusilə də “Final” musiqi proqramını mükəmməl bilən dostum Prof.Dr. İlqar İmamverdiyevə borclu olduğumu da xüsusi olaraq xatırlatmaq istərdim. Belə ki, uzun bir zaman keçdiyinə baxmayaraq bu əsərlərimin səsləndirilməsi, onların necə deyərlər “ışığı üzünə çıxarıla bilməsi”, geniş dinləyici kütləsinin, xüsusilə də Bax yaradıcılığına maraq göstərən musiqiçilərin imtahanına verilə bilməsi haqqında məndə bəlli bir inam yaratmış oldu. Heç təsadüfi deyil ki, bu inamın formalaşmasında musiqiçi dostlarımla, xüsusilə də istedadlı piano ifaçısı, dünya klassiklərinin fortepiano üçün bəstələnmiş ən mürəkkəb əsərlərini, bu sırada sonatalarını, pyeslərini, prelüdlərini, tokkalarını, konsertlərini və s. məharətlə ifa etməkdə olan və onları dünyanın bir çox şəhərlərində (*Polşa /Krakov/ 1968, Gürcüstan /Tiflis/ 1977, Sovetlər Birliyi /Moskva/ 1979, Azərbaycan /Bakı/ 1965-1991, Ermənistan /İrəvan/ 1980, Özbəkistan /Daşkənd/ 1980, Türkiyə /Edirne, Tekirdağ, İstanbul, Urfa, Qaziantep, Mardin, Hatay, İsgəndərün, Trabzon / 1992-2018*), musiqi müsabiqələrində, festivallarında, konsert salonlarında professional bir səviyyədə ifa edən, çox sayda mükafatlar qazanıb, alqışlar almış Prof. Dr. Əfqan Zəki Salehin (*Salayev*) “ürək–dirək” verməsi oldu. Musiqi nəzəriyyəsi və problemləri ilə geniş bilgilər üfünə sahib olan bu şəxsiyyətin hətta bu polifonik əsərlərimə elmi redaktör olması barədə razılığı da mənim bu istəyimi bir daha gücləndirmiş oldu. Belə ki, Əfqan bəyin də İ.S.Bax yaradıcılığının vurğunu olduğunu, onun bir çox polifonik ruhlu əsərlərini məharətlə ifa etdiyini, xüsusilə də bəstəkarın Re Minor “Tokkata və Fuqa” kimi mürəkkəb və emosional xarakterə məxsus əsərini böyük bir ilhamla səsləndirdiyini çoxları kimi mən də bilirdim. Eyni zamanda əsərin redaktəsi zamanı onun mənə verdiyi suallar, həmçinin əsərlərin polifonik xəttini, buradaki ən kiçik xanə və xüsusiyyətlərinə belə diqqət yetməsi və ciddi olması, əsərlərə bəzi məntiqi düzəlişlər verməsi kimi xüsusiyyətlər bir daha tanınmış bir ifaçı kimi Əfqan bəyin eyni zamanda musiqi nəzəriyyəsi ilə əlaqədar geniş ensiklopedik bilgilərə

sahib olmasından xəbər verməkdə idi. Eyni zamanda onun İ.S. Bax yaradıcılığı və polifonik dünyagörüşü ilə də yaxından tanış olmasını isbatlamaqda idi. Hiss edirdim ki, o mənim bu əsərlərimə də məhz bu bədii-nəzəri meyarlar baxımından həssaslıqla yanaşır, dahi Alman bəstəkarının estetik prinsiplərini bu əsərlərimdə də tapmağa çalışır. Ümidvaram ki, bir zaman Əfqan bəy bu əsərlərin canlandırılması, səsləndirilməsi üçün də səy göstərəcək və musiqisevərlərimizi onlarla tanış edəcəkdir.

Polifonik səpkidə yazılmış bu piano əsərlərimin redaktorluğunu üzərinə almış gözəl insan, istedadlı virtüoz bir piano ifaçısı, zəngin musiqi nəzəriyyəsi bilgilərinə sahib, səmimi və etibarlı dostum Əfqan Zəki Saleh bəyə xüsusi minnətdarlığımı izhar etmək istəyirəm. Bir daha onun bu fədakarlığı üçün təşəkkürümü bildirir, ona möhkəm cansağlığı və tuduğu xoşməramlı yolda uğurlar diləyirəm. Elə bilirəm ki, məcmuədə yer almış əsərlərim, musiqiçi məsləkdaşlarım, ələlxüsus da professional piano ifaçıları, polifonik sistemlə maraqlanan mütəxəssislərimiz, gənc bəstəkarlarımız və tələbələrimiz üçün faydalı olacaqdır.

Prof. Babək Qurbanov

*Musiqi Estetikası üzrə Fəlsəfə Elmləri Doktoru,
SSRİ Bəstəkarlar İttifaqının və
Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının, keçmiş İdarə Heyyətinin üzvü
09.06. - 2018*

70. (14) SÖZ VƏ SƏS

Söz və səs, sənətin digər vəsaitləri kimi bir çox ümumi cəhətlərə sahibdir, eyni zamanda özlərinə xas olan xüsusiyyətlərinə görə də bir-birilərindən ayrılırlar. Sırf bu xüsusiyyət sənət sahələrinin hər birinin imkanlarını da müəyyən edə bilər.

Söz və səsin qarşılıqlı əlaqəsinin, xarakterik xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi sənət əsərinin bədii məzmununun daha doğru başa düşülməsi yolunda böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Təbiət saysız-hesabsız səslərlə doludur, lakin onların hamısı musiqinin vəsaiti ola bilmir. Səslər özlüyündə insanlar tərəfindən heç də eyni cür qavranılmır. Elm öyrədir ki, səsin mənbəyi maddi cisimdir. İnsanların, heyvanların səs orqanları, membran, tel və s. buna gözəl nümunə ola bilər. Ancaq bu maddi əşyalar titrəyişsiz səs çıxarmaq imkanlarından məhrumdurlar: titrəyişin kəsilməsi ilə səs də kəsilir.

Cismin titrəyişindən meydana gələn səslərin hamısı heç də musiqi səsi sayılmır. Yalnız müəyyən bir yüksəklik, müəyyən bir tona sahib səslər musiqinin vəsaiti ola bilər. Digər səslər, məsələn, çayın şırıltısı, küləyin vıyılması, meşənin xışıltısı, eyni zamanda danışma və s. bu vəzifəni yerinə gətirə bilmir.

İnsan qulağı bəm və zil səsləri eşitməkdə müəyyən bir dərəcədə məhduddur. O, əsasən bir saniyədə 20-dən 20 minə qədər titrəyişə sahib səslər eşitmək iqtidarındadır. Fövqəladə bir eşitmə qabiliyyətinə malik insanlar isə saniyədə 26-dan 40.000-ə qədər titrəyişə sahib səsləri belə eşidə bilirlər. Lakin musiqidə elə səslərdən istifadə olunur ki, onların titrəyiş miqdarı bir saniyədə 27-dən 40-a kimi olur. Buna baxmayaraq müzikoloq və alim L.S.Termenin araşdırmaları göstərir ki, titrəyişi saniyədə 16-dan aşağı olan səslərdən də istifadə etmək mümkündür. Əlbəttə insan qulağı artıq onları musiqi səsi kimi qavramırlar. Bunlar infrasəslərdir.

Musiqidə infrasəslərin istifadə olunması o zaman məqsədə uyğundur ki, onlar musiqi obrazları ilə razılıq, əsərin əsas məzmunundan irəli gəlsin.

V.Vanslov "Gözəllik Problemi" adlı əsərində göstərir ki, rəng insanlara hər zaman estetik zövq vermir. Təbiətin qoynunda dağların otağı yamyaşıl geyimindən həzz alırıq. Çünki burada yaşıl rəng özünü gözəl təbiətin ayrılmaz hissəsi kimi ortaya çıxarır. Rəng qarşımızda emosional ifadəliyə malik estetik xüsusiyyət kimi canlanır.⁶² Bu mənada səslər də müəyyən şərtli-simvolik və ya konkret duyğu tonları ifadə etdiyindən müxtəlif növ qavranılır və qiymətləndirilir.

Məsələn, köhnə kilsənin zəng səsləri çox vaxt xristian camaatının böyük meydançalarda bir araya gəlmələrinə imkan verdi. Bu halda demək olar ki, o əsasən praktik bir rol oynayır və insanlar tərəfindən o qədər də estetik qavranılmırdı. Lakin M.P.Musorqskinin "Boris Qodunov" operasında o, qarşımıza bir estetik hadisə kimi çıxır. Operanı dinlərkən biz, kilsə zənglərinin praktik istiqamətini o qədər də düşünmürük. Səslər qəlbimizdə, şüurumuzda o zaman özünə yer tapar, ruh halımıza təsir göstərir ki, onlar ritmə və tempə tabe olub, melodiya daxilində birləşdirilsin.

Musiqi səslərinin meydana gəlməsi haqqında iki nəzəriyyə daha çox yayılmışdır. Bəziləri belə hesab edirlər ki, o, həyəcanlı danışmadan meydana gəlmişdir. Başqaları isə isbatlamağa çalışırlar ki, səslərin meydana gəlməsi müxtəlif yerlərdən deşilmiş boruya üfürməklə əlaqədardır. Birinci nəzəriyyə həqiqətə daha yaxındır. Bu baxımdan məşhur İngilis Bəstəkar və müzikoloqu Ralf Voem Uilyamsın "Musiqinin yaranması" əsəri olduqca maraqlıdır. Müəllif yazır: "Mən sizi həyatımdan alınmış bir əhvalatla, yəni həyəcanlı danışmanın necə də Melodiyanın keçməsi ilə tanış etmək istərəm.

Bir dəfə Skay adasında açıq bir havada ibadət zamanı Moizələr edilməsinin şahidi oldum. Keşiş mənim anlamadığım gəls dilində danışdığımda mən bütün diqqətimi onun səsinin xüsusiyyətlərinə yönləndirdim. Natiq qeyri-ixtiyari olaraq çox yüksəkdən danışmağa məcbur oldu ki, bu onun danışma pafosunu deklamasiyaya gətirdi. Əvvəla bir ton, sonra isə Vaizin daha da ilhamlanması ilə əlaqədar olaraq bütün melodik cümlələr meydana gəldi. Bu təcrübə məndə belə bir fikir oyatdı ki, bu cür oxunuşlar xalqın şüurunda qeyri-iradi, öz-özünə meydana gəlmişdir.⁶³

Xatırladaq ki, oxumaq tarixən musiqi alətlərindən əvvəl meydana gəlmişdir. Çünki insan səsi ən köhnə və sadə bir musiqi alətidir. Hər bir kəs bu alətə sahib olub, sövqi-təbii şəkildə ondan istifadə etməyi bacarır.

Səsin başqa xüsusiyyətlərini də qeyd etmək əhəmiyyətlidir. Bir çox musiqiçilər sözlərlə rənglər arasında möhkəm bir əlaqənin mövcudluğunu söyləyir və bu əlaqələri açıq şəkildə eşitdiklərini söyləyirlər. Bu məsələ ilə əlaqədar iki növ fikir mövcuddur. Birinci-guya səslər işıqlı, tutgun (*tünd*), şən və ya qüssəli rənglər kimi mövcud olurlar açıq, al-əlvan, gözqamaşdırıcı olurlar.

İkinci fikirə görə müəyyən tona müəyyən bir rəngə uyğun gəlir. Məsələn, "Fa" musiqi səsinə bir rəng, "Fa diyez" səsinə isə digəri uyğundur. Əlbəttə bu fikir tamamilə sübyektifdir, çünki nadir hallarda iki musiqiçi bu və ya digər səsin hansı rəngə uyğun olub olmaması məsələsində eyni fikrə gələ bilər. Lakin bununla belə, səs ilə rəng arasında ümumi, bənzər xüsusiyyətlər vardır. Həm səs, həm də rəng aramsızlıq, intensivlik, zaman xüsusiyyətlərinə sahibdir. Musiqi tarixində bəstəkarlar tərəfindən musiqi ilə rəngin birlikdə, əlaqəli istifadə olunmasına diqqət yetirilməsi məlum bir həqiqətdir. XX əsrin əvvəllərində yaşamış K.Debyüssi çox zaman əsərlərinin al-qırmızı işıqda ifasını arzulayırdı. Skryabin özünün

⁶² Vanslov V. Problema Prekrasnogo. Moskva, 1957, s.27-28.

⁶³ Uilyams R. Stanovleniye Müzikleri. "Muzgiz", Moskva, s.7.

"Prometey" əsərinin ifası üçün rəngarəng işıqların qammasından istifadə etmişdir. Bununla belə musiqi əsərləri əsasən öz emosional təbiəti, canlı bədii-ifadə vasitələri ilə dinləyicilərin könlünü ala bilir və ürəklərə yol tapır. Çünki musiqi bir sənət sahəsi kimi heç də səslərin (*tonların*) mütləq rənglərlə qarşılıqlı əlaqədə, mütənasiblikdə olmasına ehtiyac duymur. Səslərin rənglərə uyğun münasibəti subyektiv olduğundan dinləyicilər əsəri dinlərkən Bəstəkar meydana gətirmək istədiyi rənglər ahəngini eyni səviyyədə qavramırlar. Əlbəttə musiqidə rənglə səsin münasibəti, qarşılıqlı əlaqəsi heç də sözlə səsinki qədər əhəmiyyətli rol oynamır. Sözlə səsin qarşılıqlı əlaqəsi olmadan ümumiyyətlə vokal musiqisini təsəvvürümüzə belə gətirə bilmərik. Burada qarşılıqlı əlaqə dərin, daxili xarakterlidir, musiqi ilə danışmağın spesifik xüsusiyyətlərinə dayanır. Səslər söz daxilində yüksəkliyə görə düzülməlidir. Danışiq səsləri musiqi səsləri kimi qulağımız vasitəsilə eşidilir. Musiqidən fərqli olaraq dildə səslərin yüksəkliyi, tonallıq yox, tembr (*səs tonu*) daha əhəmiyyətlidir. Bu halda musiqiləri səsin ifadəliliyi, mövqe, harmoniya, polifoniya və s. xüsusiyyətlər olduqca əhəmiyyətlidir. Məşhur rus alimi G.Orlov yazır: *"Bu münasibətləri ayıra bilmək, bir-birindən seçmək musiqi eşitmək qabiliyyətimizin əsasını təşkil edir"*.⁶⁴

Tembr-səs xüsusiyyətləri danışmada, fonemlərin meydana gəlməsində əhəmiyyətli rol oynasa belə musiqidə əsas məna kəsb etmir. Danışmada köməkçi və ya əlavə rol oynayan intonasiya isə musiqidə müstəqil və əsas rola malikdir⁶⁵.

Musiqi ilə səs arasında fərqli xüsusiyyətlər vardır, lakin onları bir-birinə yaxınlaşdırın ümumi cəhətləri də az deyil. Bunları inkar etmək, haqqında söz açdığımız sənət növlərinin estetik təbiəti, bədii mahiyyəti ilə əlaqədar bir çox səhv nəzəri, estetik baxışlarla barışmaq deməkdir.

Məsələn, Alman estetikçisi E.Hanslik özünün "Musiqi gözəllik üzərinə" əsərində bu problem ilə maraqlanmış və belə bir nəticəyə gəlmişdir ki, nəyin bahasına olursa-olsun musiqini ədəbiyyatdan ayırmaq lazımdır. E.Hanslikin bu cür fikirləri musiqidə formanı ideya-məzmunundan üstün tutan nəzəriyyələrə, bu sırada müəyyən bir dərəcədə İ.Stravinskiy, P.Xindemit yaradıcılığına da təsir göstərmişdir. Məsələn, Bethovenin yaradıcılığını xarakterizə edən İ.Stravinskiy özünün "Həyatımın xronikası" əsərinin bir yerində söyləyir ki, *"Bu bəstəkar həqiqi əzəməti heç də musiqisinin yüksək ideallığında olmayıb, ayrı-ayrı bəzəkləri ahəngdarlığında, qarşılıqlı əlaqəsindədir"*.⁶⁶ Halbuki Bethoven üçün musiqi səsləri yalnız olaraq təsvir-ifadə vasitələri olmayıb, ümumiləşdirilmiş fəlsəfi ideyaları bədii boyalarla ifadə etməkdən ötəri əhəmiyyətli rol oynayır.

Sözlər də rənglər və səslər kimi insanlar tərəfindən müxtəlif növlə qavranılmaqdadır. Bəllidir ki, adi həyatımızda sözlər əsasən əməli, şərtli-simvolik məna daşıyır. Sözlərin köməyi ilə insanlar bəziləriylə əlaqəyə girir, eyni zamanda öz fikirlərini, hiss və həyəcanlarını bir-birilərinə çatdırı bilirlər. Sənət əsərlərində vəziyyət bambaşqadır, yəni bədii əsərlərdə qəhrəmanların davranışları, fikirləri, hissləri sözlərlə ifadə olunarkən tamaşaçılar tərəfindən sanki estetik bir şəkildə qavranılır.

Ayrı-ayrı sözlər çox vaxt səslər kimi hələ heç bir şey ifadə etmədiyindən insanlara təsir etmir və estetik xüsusiyyət kimi qavranılmır. Lakin bədii obrazlar obraz dili ilə deyildiyi zaman bu sözlər emosional-ifadəli məzmun ala bilər.

Babək Qurbanov
Fəlsəfə Elmləri Doktoru, Professor

⁶⁴ Baxın.: Voprosi nəzəri i Estetiki Müzikleri. "Muzgiz", Vıp.2, Moskva, 1963, s 194.

⁶⁵ İrərlidə kitabda "İntonasiyon və Musiqi dili" bölməsində bu mövzu üzərinə daha ətraflı şərhə olacağıq.

⁶⁶ Baxın.: Stravinskiy İ. Xronika Moyey jizn ". "Muzgiz", Leninqrad, 1963, s.177.

71. (15) ÖN SÖZ ⁶⁷

Ozan-aşıq sənətinin Türksöylü xalqların mənəvi mədəniyyət tarixində nə qədər əhəmiyyətli bir yer tutduğu gerçəyini Türkiyəyə gəldikdən sonra bir daha anlamış oldum. Kiçik yaşlarından başlayaraq insanların qürur və sevgi hissləri ilə əllərində bağlama tutduqlarını, musiqi sözü dilə gəldiyində ilk əvvəl ozan-aşıq, bağlama, saz kəlmələrinin söyləndiyinin şahid oldum. Musiqi müsabiqələrində, konsertlərdə, musiqi təmayüllü litseylərdə, universitetlərin bədii təmayüllü fakültələri və konservatoriyalarda, eyni zamanda folklor araşdırmalarında ozan-aşıq yaradıcılığına, aşiq ifaçılığına nə qədər böyük bir yer verildiyini də bir daha hiss etmiş oldum. Türkiyədə tez-tez Türk cumhuriyyətlərindən dəvət edilən xalq ozanlarının birlikdə verdikləri konsertlər, televiziya və festivallardakı çıxışları və s. bir daha Türksöylü xalqların mənəvi mədəniyyətlərinin, adət-ənənələrinin, dillərinin, dinlərinin, davranış qaydalarının, estetik dünyagörüşlərinin, eyni zamanda genetik tarixi köklərinin bir-birilərinə oldugca yaxın olmalarını isbatlamagla birlikdə (*unutmamaq lazımdır ki, Türksöylü xalqlar dünyanın böyük bir ərazisində, Sibir torpaqlarından, Çinə, Balkanlara, hətta Afrikaya qədər belə uzanan torpaqlarda məskunlaşmışlar*), tarixən onların arasındakı mənəvi bağların qoparmamasını, onların bir-biriləri ilə, xüsusilə də Yaxın və Orta Asiya xalqları mədəniyyətləri ilə qarşılıqlı əlaqə və təsir içərisində olduqlarını da göstərməkdədir. Bu tarixi sosial-mədəni, ideoloji (*bu xalqların çoxunun uzun bir müddət Rusiya hakimiyyəti içərisində yaşamağa məcbur qalmalarını da unutmamaq lazımdır*) səbəblərə görə də Türksöylü xalqların ozan-aşıq yaradıcılıqlarında təbii olaraq bəzi fərqlilikləri, ifadə-təsvir vasitələrini, ifa üsullarını və s. hiss etmək mümkündür.

Əski Sovetlər Birliyi dönəmində ozan-aşıq sənətinin geniş və maneəsiz araşdırılmasından söhbət gedə bilməzdi. O dönəmin ideoloqları, siyasət adamları Türksöylü xalqlar arasındakı mənəvi, tarixi, dil və din birliyini hər vasitə ilə ört-basdır etməyə, bu yaxın xalqları bir-birilərindən uzaq tutmağa çalışırdılar. Onların birliyi, yaxınlığı, nüfus çoxluğu, əslində Rus İmperiyasını müdafiə edən, ona canla-başla xidmət edən idarəçilərə təhlükəli gəlirdi və bu səbəblərə görə də bu xalqların keçmiş tarixini, mədəniyyətini, mənəvi-estetik dəyərlərini, eyni zamanda digər qohum xalqlarla olan ortaq dəyərlərini araşdıran, öyrənən, təbliğ edən kəslər təqib və tənqid edilir, bəzən hətta xalq düşməni kimi həbsxanalara belə atılırdılar. Lakin bütün bu təqiblərə baxmayaraq xalq sənəti, ozan-aşıq sənəti hər zaman öz sosial və idraki, dəyişdirici funksiyasını itirmir, bu yaxın xalqların mədəni həyatlarında, bayramlarda, toylarda, məclislərdə, müxtəlif mərasimlərdə və s. səslənirdi. Bütün qadağanlara, təqiblərə, hədə-qorxulara, aşağılamalara baxmayaraq ozan-aşıq yaradıcılığının araşdırılması istiqamətində fəaliyyətlər sürdürülməkdə idi. Azərbaycanda bu sahədə görkəmli folklorşünas alimlərimizdən Həmid Araslı, Məhəmməd Hüseyin Təhmasibi, Mirzə İbrahimovu, Məmməd Arifi, Osman Sarıvəllini xüsusilə yad etmək lazımdır. Xatırladaq ki, Sovetlər Birliyi dağıldıqdan sonra bu istiqamətdə aparılan araşdırmalara təkan verilmiş oldu. Ozan-aşıq sənətinin dərin tarixi və genetik köklərinin, ortaq və spesifik istiqamətlərinin, bu sırada aşiq-poetik növlərinin, onların ifadə-təsvir vasitələrinin, bu və ya digər klassik aşıqlarımızın yaradıcılığında iştirak etməsi və s. kimi problemlər öz elmi təhlilini tapmış oldu. Bu baxımdan dövrümüzdə aşiq yaradıcılığının araşdırılmasında xüsusi fəaliyyətləri olmuş Azad Nəbiyev, Mürsəl Həkimov, Qəzənfər Paşayev, Kamil Vəliyev, Elxan Məmmədli, Hüseyin İsmayılov, Ali Kafkasyalı, Məhərrəm Qasımlı, Nazim İrfan Tanrıqulu, Hakan Tatyüz kimi folklorşünas alimlərimizin adlarını qeyd etmək yerində olardı-deyə düşünürük. Bununla yanaşı qeyd etmək

⁶⁷ Prof.Dr. Babək Qurbanovun 2013-cü ildə "Musiqi-mətn-ifaçılıq baxımından aşiq sənəti", adlı kitabına yazdığı "Ön söz"

lazımdır ki, ozan-aşiq yaradıcılığı, heç də bu zəngin, min illərə əsaslanan sənətin yalnız poetik, dastan və s. istiqaməti ilə məhdudlaşdırılmamalıdır. Sinkretik xarakter daşıyan bu sənət növü əslində sənətin bir çox növünü - rəqsi, musiqini, deklomasiya xüsusiyyətini, aktyorluq istedadını, şairlik qabiliyyətini, bəstəkarlıq məharətini, dastan söyləmə və deyişmə mədəniyyətini və s. özündə ehtiva edir. Araşdırmaçılarımızın bütün müvəffəqiyyətlərinə və bu mövzulara daha çox illüstratif bir şəkildə münasibətlərini əbədiləşdirmələrinə baxmayaraq əslində konkret mövzular kimi dəyərləndiriləbilən yuxarıda da sıraladığımız bu problemlərin izahı ilə əlaqədar hələ də elmi əsərlərin olmadığını söyləyə bilərik. Yəni, ozan-aşiq sənətinə bir bütün olaraq, bir sinkretik sənət nümunəsi kimi baxmaq istəyiriksə, o zaman bu problemlərin də ortaya çıxarılması əhəmiyyət qazanmış olur. Bu baxımdan, məsələn, rəqsin və ya aktyorluq sənətinin aşiq yaradıcılığında yeri və rolu kimi mövzuların nəzərə alınması kimi məsələlər aktual problemlər olaraq qarşımıza çıxmaqdadır. Təbii ki, bu problemlərlə birlikdə mövzuya yuxarıda söylədiyimiz sənət növləri (*onların təsvir-ifadə vasitələri, həqiqəti ifadə etməkdə estetik imkanları, aşiq sənətinin ümumi ruhu ilə razılığa gəlməsi və s. xüsusiyyətləri*) baxımından yanaşılmasını zəruri edir və problemin heç də bəzilərinin düşündüyü kimi asan, səthi olmadığını sübut edir. Aşiq sənətinin çox əhəmiyyətli istiqamətini təşkil edən aşiq musiqisi, eyni zamanda onlarla aşiq havalarının ifası, ümumiyyətlə aşiq musiqisinin aşiq yaradıcılığındakı yeri və əhəmiyyəti kimi bir məsələ hal-hazırda belə problem olaraq qalır. Aşiq poeziyası aşiq yaradıcılığının ümumi tarixi inkişaf yolu, ayrı-ayrı klassik aşıqlarımızın həyat və yaradıcılığı, onların şeirlərindən ibarət kitabların, antologiyaların meydana gəldiyini söyləmək mümkündür. Lakin ozan-aşiq yaradıcılığının ayrılmaz hissəsi olan və tarixən hər zaman aşiq poeziyasının yanında olan, onu müşayiət edən, onu zənginləşdirən, həmçinin onunla zənginləşən aşiq musiqisi, aşiq melodiyaları, onun bu sinkretik sənətdə tutduğu yer (*dastanlarımızı, deyişmələrimizi, aşiq məclislərimizi və s. aşiq melodiyaları və ifaçıları olmadan təsəvvür etmək əsla mümkün deyil və s.*) kimi ictimai-estetik problemlər hələ də öz elmi həllini gözləyir. Etiraf etmək lazımdır ki, bu baxımdan folklorşünas alimlərimizin əməyi ilə müqayisə etdiyimizdə aşiq musiqisinin araşdırılması yolunda bir qədər geri qaldığımız aşkar olunur. Aşiq musiqisinin uğurlu bir şəkildə araşdırılması sevimli bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəyli, daha sonralar görkəmli folklorşünas-alim Əminə Eldarovanın adı ilə bağlıdır. Onun aşiq havalarının təhlili, xüsusilə də aşiq terminoloji lüğətinin meydana gəlməsi ilə əlaqədar əsərləri zənn edirik ki, ozan-aşiq yaradıcılığının öyrənilməsi yolunda son dərəcə əhəmiyyətli rola malikdir və uzun bir müddət elmi və praktik dəyərini itirməyəcək. Aşiq havalarının ilk dəfə nota alınması yolunda bu sahənin ilk tədqiqatçılarından olan musiqişünas Bayram Hüseynlinin rolunu da qeyd etmək yerinə düşərdi. İrəlidə bu istiqamətdə də bir çox ciddi addımların atılmasını söyləmək mümkündür. Məsələn, folklorşünas-alim Tariel Məmmədov bir çox aşiq mahnılarının nota alınması və təhlili yolunda maraqlı işlər görmüş, fundamental bir kitab halında onları oxucularına çatdırıb bilmişdir. Son zamanlar ardıcıl olaraq belə uğurlu fəaliyyətlər gerçəkləşdirən bir folklorşünas alimimiz də Sənətşünaslıq elmləri doktoru, Professor İlqar İmamverdiyevdir. Onun xalq mahnılarını (*6 cild*), aşiq havalarını (*8 fərqli cild*) nota alması, bunu müxtəlif klassik aşıqların ifasında reallaşdıran (*onun bu son illərdə "Aşiq Mikayıl Azaflının saz havaları" adlı məcmuəsini xüsusi olaraq qeyd etmək istəyirik*) bu kimi təqdirəlayiq fəaliyyətini müsbət qarşılamaq lazımdır. Müəllifin ozan-aşiq yaradıcılığını dərindən bilməsi, saz mahnılarını incəliklərinə qədər ifa edə bilməsi, klassik aşıqlarımızın bədii-estetik ifa tərzinə sadıq qalması kimi xüsusiyyətlər bu fəaliyyətin müvəffəqiyyətlərindən xəbər verməkdədir. Bütün bu işlər aşiq musiqisinin daha dərindən araşdırılması yolunda böyük imkanlar açmış olur. Folklorşünaslarımız aşiq poeziyası nümunələrini əks etdirən onlarca şeir kitabı, məcmuə, antologiya və s. hazırladıqları və nümayiş etdirdikləri halda

musiqişünaslarımızın birgə həyata keçirdikləri işlərinə (*xüsusilə də etnomusiqi sahəsində*) çox nadir hallarda rast gələ bilərik. Bununla birlikdə aşiq musiqisinin, aşiq havalarının nota alınması yolunda söylədiyimiz kimi ciddi araşdırmalar mövcuddur və gələcəkdə bu nümunələrin (*onlar daha çox əhəmiyyətli empirik material xarakteri daşıyırlar*) daha ciddi tədqiqatlara yol açacağına inanırıq. Çünki bu nümunələrin əldə edildiyi təqdirdə aşiq musiqisinin bir çox ictimai-estetik və bədii problemlərinin həlli ilə əlaqədar daha dərin fikirlər söyləmək mümkün olacaqdır. Məsələn, aşiq musiqisinin dili, lad-məqam əsasları, emosional məzmun xüsusiyyətləri, mətnlə əlaqədar ideya-məzmun problemləri, daha monumental sənət əsəri sayılan dastanlarımızda istifadə üsulları, aşiq musiqisinin intonasiya və ritmik xüsusiyyətlərinin bəstəkarlarımızın əsərlərində yaradıcılıqla istifadə olunması, eyni zamanda oxucularımızın diqqətinə təqdim etdiyimiz kitabımızda nəzərdə tutulan aşiq musiqisi ilə aşiq şeiri arasındakı dialektik əlaqə və s. kimi mövzuların araşdırılması heç şübhəsiz, empirik materialların, lazım olan ədəbiyyatın, kollektiv işlərin yetərincə olmadığı bir yerdə təhlükəli görünməkdədir.

Türkiyədə işlədiyim müddətdə bir çox sənət adamları və folklor araşdırmaçıları ilə həmfikir olduğumu, xüsusilə də ozan-aşiq sənətinin tarixi, genetik köklərinin, onun bir sinkretik sənət növü kimi bir çox problemlərinin birlikdə araşdırılmasına istiqamətlənən səylərin aktual olması fikri məni daha çox təsirləndirmiş oldu. Bu baxımdan ozan-aşiq və ümumiyyətlə xalq yaradıcılığının, Türk dünyası folklorunun gözəl bilicisi və tədqiqatçısı (*onun Baraklı aşıqlar ilə əlaqədar əsərləri xüsusilə bilinənlər arasındadır*) Prof. Dr. Ruhi Ersoy bəylə, Dr. Hakan Tatyüzlə (*onun XVI əsrin ozan-aşığı Qaracaoğlanla bağlı namizədlik dissertasiyasını xatırlatmaq istədim*) tanış ola bilməməni aşiq yaradıcılığı ilə əlaqədar bu əsərimi yazmağa təlqin etdi. Əsərdə sinkretik aşiq yaradıcılığının genetik kökləri, tarixi-estetik problemləri, xüsusilə də musiqi dili, aşiq melodiyası (*musiqisi*) ilə aşiq şeiri arasındakı dialektik vəhdət problemləri diqqət mərkəzinə çəkilmişdir. Əsərdə bu ictimai-estetik problemlərə xüsusi yer verilməsi daha çox aşiq musiqisinin lokal (*yerli*), daha doğrusu yalnız aşiq musiqisinin daxili qanunauyğunluqları, lad-məqam, ritm, intonasiya, təsvir-ifadə vasitələri, kompozisiya, forma və s. ilə məhdudlanmaması, eyni zamanda digər ictimai-estetik, bəzən hətta ideoloji problemlərlə belə əlaqədar olduğu fikrini açıqlamaq məqsədindən irəli gəlir. Xatırladaq ki, aşiq yaradıcılığını, onun bədii-estetik və ictimai problemlərini daha dərinləndirən anlamaq və araşdırmaq üçün bəzi ümum-estetik problemlərin nəzərdən keçirilməsi, ortaq dəyərləri və qanunauyğunluqları və s. ortaya çıxarmaq baxımından faydalı olub-olmamasını dərk etmək son dərəcə böyük əhəmiyyət qazanmağa başlayır. Aşiq sənəti kimi sinkretik bir yaradıcılıq hadisəsini, onun tarixi-estetik və nəzəri problemlərini, bu sırada xüsusilə aşiq musiqisini, burada melodiya ilə mətnin qarşılıqlı təsiri problemlərini anlamaq üçün bir çox ümumi-estetik məsələlərin nəzərə alınması da faydalı ola bilər deyə düşünürük. Kitabın əsas mövzusunda bir qədər uzaq görünə bilən musiqi ilə ədəbiyyatın qarşılıqlı əlaqəsi, söz və səs, intonasiya və musiqi dili kimi ümum-estetik problemlərə aid fikirlərin də kitabda yer almasını zəruri bildik. Təbii ki, oxucularımıza təqdim etdiyimiz bu əsərdə yuxarıda qeyd etdiyimiz problemlərin hamısının təhlili və izah olunması fikirindən uzağıq. Bununla birlikdə inanırıq ki, əsərdə öz izahını tapmış bəzi bədii-estetik problemlər son dərəcə aktual olmaqla birlikdə, folklorşünas alimlərimizin, etnomuzikoloji sahəsində çalışan araşdırmaçılarımızın, bəstəkarlarımızın və hörmətli musiqisevərlərimizin marağını özünə çəkəcək, onlar üçün də faydalı olacaqdır.

Babək Qurbanov

Fəlsəfə Elmləri Doktoru, Professor.

72. (16) MUĞAMLARIMIZDAKI TƏZADLIQ PROBLEMLƏRİ⁶⁸

Şəkil № 355. Akif Quliyev

Klassik muğamlarımızın həm ideya-məzmun, həm də forma, kompozisiya baxımından mürəkkəb bir vokal-instrumental sistem olduğu musiqişünaslara və musiqisevərlərə məlum olan bir gerçəkdir. Ümumiyyətlə muğam sənətini tədqiq edən alimlərimiz bu həqiqətlə istə-istəməz rastlaşmalı olurlar.

Bu yaxınlarda tanınmış musiqişünas Prof. Akif Quliyevin “Azərbaycan muğamının musiqi dramaturgiyasında kontrastlıq prinsipləri” (*Qərb-Şərq, Bakı, 2009. 135 s. /rus dilində/*) monoqrafiyasını oxuduqdan sonra bir daha klassik muğam janrının nə qədər mürəkkəb və çoxyönlü bir sənət olduğunu anlamış oldum. Monoqrafiyada bu qədim və hüdudsuz bədii-estetik potensiala sahib sənətin yalnızca bir probleminin belə diqqət mərkəzinə alınması və onun belə nə qədər mürəkkəb, indiyə qədər sənətsünas alimlərimizin tədqiqat obyektindən kənar qalması kimi bir hadisə bir daha hələ də bu sahədə aşkarlanmamış məsələlərin olmasını, həmçinin muğamlarımızla əlaqədar bir çox nəzəri-estetik məsələlər öz həllini gözləməsi ehtiyacını qarşıya qoymaqladır. Əsası dahi bəstəkarımız Üz.Hacıbəyli tərəfindən qoyulmuş müasir Azərbaycan musiqişünaslıq elmi ümumiyyətlə zəngin xalq musiqimizin, bu baxımdan həm də klassik muğamlarımızın tədqiqi yolunda bir metodoloji əsas olaraq musiqişünas alimlərimizin masaüstü kitabına çevrilmişdir. Akif Quliyevin bu əsərində də haqlı olaraq Üz.Hacıbəylinin “Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları” fundamental əsərinin müddəalarına, xüsusilə də Azərbaycan ladlarının emosional-psixoloji məzmunu və səssirası ilə əlaqədar fikirlərinə əsaslandığını hiss edirik. Bununla belə müəllif haqlı olaraq lad-məqam, forma-kompozisiya, melodiya, intonasiya ilə əlaqədar bir çox tanınmış musiqişünas alimlərin, musiqi estetikasına töhfəsini vermiş tədqiqatçıların əsərlərinə də müraciət edir, Akademik B.V. Asafyevin, L. A. Mazelin, V. M. Belyayevin, F. M. Karamatovun, İ.İ. Zemtsovskinin, E. Zonisin, V.P. Bobrovskinin, M.Menonun və başqalarının fikirlərindən belə faydalanmağa çalışır. Zənnimizcə burada Akif Quliyevin mövzunu lokal kontekstdən çıxarıb, onun eyni zamanda beynəlxalq, bəşəri bir problem olmasını da diqqətə çatdırmaq istəyi özünü ifadə etməkdədir. Unutmamaq lazımdır ki, muğam yaradıcılığı, bir çox şərq xalqları musiqi mədəniyyətlərində də spesifik bir tərzdə inkişaf bulmuşdur və təbii ki, bu mədəniyyətlər arasında ümumi cəhətlər, qanunauyğunluqlar, estetik prinsiplər tapmaq mümkündür. Lakin müəllif bu bənzərliklərdən əsasən kontrastlıq kimi bir bədii hadisənin bu musiqi mədəniyyətinə xas olmasından daha çox söz edir. Maraqlıdır ki, bu uyğunluğu o digər müslüman olmayan xalqların musiqi mədəniyyətlərində belə izləyə bilər. Prof. Akif Quliyev öz mülahizə və nəzəri fikirlərini Azərbaycan klassik muğamları, əsasən də “Rast” muğamının

⁶⁸ Prof. Akif Quliyevin 2009-cu ildə Bakıda “Qərb-Şərq” nəşriyyatı tərəfindən rus dilində yayınladığı, “Azərbaycan muğamının musiqi dramaturgiyasında kontrastlıq prinsipləri” monoqrafiyasına Prof.Dr. Babək Qurbanovun yazdığı “Muğamlarımızdakı təzadlıq problemləri” adlı məqalə.

timsalında irəli sürməyə çalışır. Müəllif bu muğamın bütün şöbələrini tədqiq edərkən “kontrastlıq” prinsipini əsas götürür. Muğamlarımız və onun tarixi haqqında zəngin bilgiler verən müəllif bu sahədə xidmətləri olmuş S.Ürməvi, M.M. Nəvvab dünya sivilizasiyasına töhfələri olmuş musiqişünas-alimlərlə yanaşı Ü.Hacıbəyli ilə birlikdə onun yolunu davam etdirən Ə.Bədəlbəyli, M.S.İsmayılov, Ə.Eldarova, S. Rüstəmov, N. Məmmədov (*müəllifin onun muğamlarımızı notaya aldığı məcmuasına müraciət etməsini bir daha xatırlatmaq istərdim*), R.Zöhrabov, R.Məmmədova, E.Səfərova, G.Abdullazadə və başqalarının da əsərlərinə müraciət edir və hərdəfəsində əsərin ana xəttini təşkil edən kontrastlıq mövzusunun ön planda tutur. Zənnimizcə, bu problemin işıqlandırılmasında Akif Quliyev fəlsəfənin əsas dialektik qanunlarından olan əksikliklərin ziddiyyəti və vəhdəti qanunundan çıxış edir. “Rast” dəstgahını onun şöbə və digər önəmli sahələri (*bərdaşt, dəraməd, rəng, təsnif, diringi, rəqs*) ilə birlikdə təhlil edən müəllif bu qanunauyğunluğun əsərin ifası boyunca özünü göstərməsi, bir bölümdən digərinə, bir şöbədən digərinə keçiş zamanı bu qanunauyğunluğun özünü ifadə etməsini inandırıcı musiqi nümunələri, muğamdan alınmış parçalarla isbat etməyə çalışır. Burada müəllif kontrastlığın müxtəlif xüsusiyyətlərini açıqca çıxara bilir. Bu xüsusiyyətlərin isə daha çox emosional, lad-məqam, metro-ritm, intonasiya xüsusiyyətləri ilə əlaqədar olması, bəzən ayrı-ayrı şöbələrə xas emosional məzmun və xarakterik cəhətlərlə əlaqədar olmasını əsaslı dəlillərlə izah etməyə çalışır. Akif Quliyev haqlı olaraq hər bir muğam şöbəsinin daxilindəki kontrastlıqla birlikdə, onun digər şöbələrlə olan kontrastlığına da toxunur. Bəzən bir şöbənin həm özündən əvvəl gələn, həm də özündən sonra gələn şöbə ilə kontrast vəziyyətdə olduğunu belə muğamdan alınmış inandırıcı musiqi örnəkləri ilə göz önünə gətirə bilir. Müəllif klassik “Rast” muğamını bir bütün olaraq ələ alır və bu qəbildən olan yaradıcılıq prosesini sonuna kimi izləyə bilir. Maraqlıdır ki, o bəzən muğam şöbəsi daxilində digər muğamlarımızın şöbələrinə müvəqqəti olaraq keçışı, onun melodiyasının səsləndirilməsini də nəzərdən qaçırmır (*bəlkə bunu ümumiyyətlə bədii sənətdə istifadə olunan kollaj kimi də adlandırmaq mümkün olardı*). Belə bir bədii hadisədə də müəllif kontrastlıq qanunauyğunluqlarının özünü göstərməsini də bir daha qeyd etməli olur. Maraqlıdır ki, müəllif qeyd etdiyimiz çoxyönlü kontrastlı hadisələrin heç də bir-birlərini tamamilə inkar etdiklərini söyləmir. Əksinə, inkar edənlə inkar olunan bədii hadisələr arasında dialektik əlaqənin mövcud olması, hər iki hadisə arasında forma intonasiya, metro-ritm, lad-məqam, melizm və s. baxımdan bir çox bənzərliklərin olması, əsasən eyni bir səssirasına təməllənmələri kimi qanunauyğunluqları aşkar etməyi önəmli sayır. Təsadüfi deyil ki, “Rast” dəstgahını təhlil edən müəllif “Bərdaşt”-“Dəraməd” - “Maye” üçlü sisteminə, şöbələrinə müraciət edir, onların daxili kontrastlı xüsusiyyətlərini qeyd etməklə birlikdə, eyni zamanda muğam içərisində daşdıqları funksiyaları da göstərməyə çalışır. Məsələn, müəllif “Bərdaşt”da sanki öncədən Mayədə lad-intonasiya mahiyyətində özlərini göstərməsi və onların irəlində, “Maye” şöbəsində daha geniş bir şəkildə öz ifadəsini tapmasını qeyd edir. Bununla birlikdə “Dəraməd” şöbəsində özünəxas xüsusiyyətlərini qeyd edən müəllif burada ümumiyyətlə muğama aid intonasiya xüsusiyyətlərinin, onlara xas lad-funksional cəhətlərin yer aldığını da göstərir. Əslində, bütün muğama bir giriş şöbəsi kimi daxil olmuş “Bərdaşt”, müəllifin də haqlı olaraq qeyd etdiyi kimi bir növü dinləyicini muğamı bütünlükdə dinləmək üçün hazırlamaq funksiyasını da daşmalı olur və yuxarıda qeyd etdiyimiz xüsusiyyətini bu səbəblərdən dolayı göstərməyə başlayır. Həqiqətən də “Bərdaşt” şöbəsini bir növü opera əsərlərindəki uvertyuraya bənzətmək olar. Bir çox opera əsərlərində də biz bu metodu hiss etmiş oluruq, yəni uvertyurada operanın digər pərdələrində səsləndirilmiş bəzi musiqi parçalarının xülasə şəklində istifadə olunması ilə qarşılaşmalı oluruq. Professional bəstəkarlar adətən dinləyiciləri öncədən operanın gedişini

bədii obrazların daha yaxından mənimsəyə bilmələri üçün edirlər. “Dəraməd” şöbəsi bu səbəblərə görə də daha çox ümumiləşdirilmiş xarakteri ilə bu baxımdan “Bərdaşt”dan fərqlənir. Çünki müəllifə görə “Bərdaşt” daha çox xüsusi xarakter daşıyır, o daha çox “Maye” şöbəsinə hazırlıq funksiyası daşımaqdadır. Ümumiyyətlə bu şöbə üzərinə diqqətçəkən müəllif “Bərdaşt”ın intonasiya –lad baxımından həm “Dəraməd”ə, həm də “Maye”yə yaxın olduğunu qeyd etməklə onun funksional baxımdan bir bağlayıcı, birləşdirici olduğunu da vurğulamağa çalışır. Funksional baxımdan onun “Bərdaşt”la olan yaxınlığını isə əslində hər ikisinin də giriş funksiyası daşımada, yəni “Dəraməd”in bütün muğama, “Bərdaşt”ın isə “Maye” şöbəsinə nisbətən daha lokal, daha xüsusi olan giriş funksiyasını daşımada görür.

Akif Quliyev haqlı olaraq kontrastlığı bəzən muğamlarımız çərçivəsində digər muğamlarımıza xas lad-intonasiya xüsusiyyətlərinin yer alması kimi bədii hadisələrlə də izah etməyə çalışır. Bu baxımdan görkəmli musiqişünas-alim M.S.İsmayılovun bu məsələ ilə əlaqədar tədqiqatlarına müraciət edir, Azərbaycan muğamları arasında mövcud olan lad-intonasiya, lad-modulyasiya əlaqələrinin olmasını və bu bədii hadisələrin də kontrastlığa səbəb olmalarını göstərə bilir. Məsələn, “Çargah” muğamının “Bəstə-Nigar” parçasının “Segah”ın tematik sferasına, “Çargah”ın “Manəndi-Müxalif” şöbəsinin “Bayatı-Şiraz”ın muğam-lad sahəsinə və ya “Şur” muğamının “Şikəsteyi-Fars” və “Sarənc” şöbələrinin “Segah”ın muğam-lad sahəsinə və s. keçməsinə örnək gətirən müəllif bu qəbildən olan kontrastlığın əslində klassik muğamlarımızın bədii-estetik hüdudları və emosional təsir gücünü qat-qat artırdığını, onun monumental və əvəzsiz bir sənət əsərinə çevrilməsinə xidmət etməsini də göstərməkdədir. Müəllif yuxarıda zikr etdiyimiz bu qanunauyğunluqları Azərbaycan muğamlarının musiqili-dramaturji xüsusiyyətlərindən ayrı təsəvvür etmir. Xalqımızın bədii-təfəkkür tərzinin məhsulu olan klassik muğamlarımızın nə qədər zəngin bir estetik potensiala sahib olması Prof. Akif Quliyevin haqqında söz açdığımız əsərdən bir daha məlum olur. Müəllif burada dünya musiqi ədəbiyyatında və praktikasında istifadə olunan terminlərin, nüansların, kompozisiya növlərinin forma rəngarəngliyinin, melizm çalarlarının bədii-təsvir vasitələrinin spesifik bir tərzdə klassik muğamlarımızda özünü göstərməsini isbatlamaqla bir daha klassik muğamlarımızın bəşəri dəyəri sırasında yer almasını təsdiqləməkdədir. Təsadüfi deyil ki, məhz bu keyfiyyətlərinə görə muğamlarımız zəngin mədəni irs olaraq YUNESKO-nun xüsusi siyahısına daxil edilmişdir. Heç şübhəsiz bu önəmli hadisənin gerçəkləşdirilməsində Heydər Əliyev fondunun rəhbəri YUNESKO və İSESKO-nun xoşməramlı səfiri Mehriban xanım Əliyevanın böyük rolunu da qeyd edən müəllif bir daha muğamlarımızın geniş təbliği, səsləndirilməsi ilə yanaşı, onun nəzəri-estetik və bədii problemlərinin də təhlili və öyrənilməsinin müasir mərhələdə olduqca aktual olmasını qeyd etməyi mühüm bilir. İnanırıq ki, bu aspektdə Prof. Akif Quliyevin “Azərbaycan muğamının musiqi dramaturgiyasında kontrastlıq prinsipləri” adlı monoqrafiyası da aktual və tədqiq edilməmiş bir problemə həsr olunmuşdur.

Bu baxımdan Akif Quliyevin də uzun illik pedaqoji və elmi-nəzəri sənətsünaslıq fəaliyyətini də xüsusi olaraq qeyd etmək istərdim. Keçən əsrin səksəninci illərindən hələ Milli Elmlər Akademiyasının Memarlıq və İncəsənət İnstitutunda çalışdığı zamandan tanıdığım bu şəxs bir an da olsun elmi-pedaqoji fəaliyyətindən ayrılmamış, Bakı Musiqi Akademiyasında musiqi tarixi və nəzəriyyəsi kafedrasına rəhbərlik etmiş, hazırda Azərbaycan Milli Konservatoriyada prorektor vəzifəsinə qədər yüksəlmiş, eyni zamanda tədris praktikası üçün faydalı olan bir çox metodoloji xarakterli kitablar yazmış, xalq musiqimizin nəzəri problemlərinə həsr olunmuş məqalələrini müxtəlif mətbuat orqanlarında yayınlada bilmişdir. Son zamanlar isə onun Azərbaycan Milli Konservatoriyasının rektoru Azərbaycanın Xalq

Artisti, Professor Siyavuş Kərimi və həmin qurumun dosenti Mübariz Əliyevlə birgə yazıb nəşr etdikləri “Saz Məktəbi” əsərini də bu baxımdan uğurlu və praktiki əhəmiyyəti ola biləcək bir vəsait kimi dəyərləndirmək mümkündür.

Arzumuz da budur ki, kitabın təkrar nəşrində muğamlarımızın mətn əsasını təşkil edən əruz vəznində yazılmış şeirlər və onların musiqisinə, lad-məqam, xüsusilə də ritmik tərəflərinə geniş təsir edən, müəyyən mənada kontrastlığın meydana gəlməsində belə müəyyən rolunu oynayan xüsusiyyətlərinə də diqqət yetirilsin. Bununla belə əsərin tezliklə Azərbaycan Milli Konservatoriyasında, həmçinin orta-ixtisas musiqi litseyləri və musiqi təmayüllü məktəblərində tələbə və müəllimlərin mütəxəssiz-musiqişünasların və bəstəkarların, ümumiyyətlə muğamlarımızla maraqlanan geniş dinləyici kütləsinin də diqqətini cəkcəyinə inanırıq.

Babək Osman oğlu Qurbanov.

Fəlsəfə elmləri doktoru, Professor

Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının üzvü

17. 11 – 2013 Qaziantep / Türkiyə

73. (17) ƏXLAQİ DƏYƏRLƏR VƏ SƏNƏT

Sənətin tərbiyəvi funksiyası fəlsəfi fikir tarixində daim mərkəzi yerlərdən birini tutmuşdur. Artıq qədim Yunan filosofları sənətin təsnifatı problemi ilə əlaqədar fəlsəfi-estetik anlayışlarından bu problemi daim ön plana çəkmiş, sənətin müəyyən bir əxlaqi-etik davranış qaydalarına riayət etməsini, eyni zamanda bu qaydaların təbliğində geniş imkanlara sahib olmasını dəfələrlə qeyd etmişlər. Daha doğrusu estetik ideal anlayışı daim mənəvi, əxlaqi kamillik anlayışı ilə bir yerdə düşünülmüşdür. Güzəl insan - əxlaqi istiqamətdən də qüsursuz qəbul edilirdi. Qədim Yunanlılarda istifadə olunan “kalokaqatiya” sözü bu hər iki kəlməni mənə baxımından bir araya gətirirdi. Antik Çağ üçün çox əhəmiyyətli sayılan bu mənəvi, yəni kalokaqatiyayı (*yunanca calos-güzəl və agathos-yaxşı, mənəvi baxımdan mükəmməl mənalarına gəlir*) Aristotel daha da inkişaf etdirmiş və onu daha çox gözəl sənətlərlə, xüsusilə də teatr sənəti və faciə ilə əlaqədar şəkildə izah etməyə çalışmışdır. İnsan gözəlliyinin zahiri yox, daxili gözəlliyini əhəmiyyətli sayan Aristotel burada etik (*əxlaqi*) ənənələr və xüsusilə adillik, cəsurluq, dürüslük kimi əxlaqi dəyərləri gözəlliyin əsas xüsusiyyətlərindən sayırdı. O, belə düşünürdü ki, kalokaqatiya mənəvi etik (*yaxşı*) və estetik (*güzəl*) istiqamətlərin bir-biriylə qovuşmasından ortaya çıxır. İnsanın hərtərəfli, uyğun inkişafı ideali qədim zamanlardan bəri bəşəriyyəti düşündürmüşdür. Təsadüfi deyil ki, biz dünya sənəti tarixində və praktikasında da bu meylin gözəl ifadəsini görə bilərik. Qədim Yunanıstanda mütənasibliyin ahəngdarlığın gözəl nümunələri olan məşhur Parfenon memarlıq abidəsi, Miloslu Venera, Mironun Diskobolçu, heykəllərini, daha sonralar İntibah çağında Mikelancelonun David, Nizaminin Fərhat və s. kimi obrazlarında izləyə bilərik. Bu sənət əsərlərində fiziki və mənəvi inkişafın yüksək zirvəsində dayanmış insan ideali tərənnüm olunmuşdur. Xatırladaq ki, yüksək mənəvi-əxlaqi keyfiyyətlərə malik olan xalq yaradıcılığının, dastanların, nağılların, atasözünün, Yapboz Puzzle və s. hər zaman ana xəttini təşkil etmişdir. Məsələn, bütün Türk Respublikaları üçün ortaq mənəvi-mədəni nümunələr kimi qiymətləndirilən “Ergenekon”, “Kitabi-Dədə-Qorqud”, “Manas”, “Koroğlu” kimi dastanlarımızda, “Novruz bayramı” kimi sosial-mədəni hadisələrdə biz ən yüksək və ədalətli əxlaq prinsiplərini duya bilərik. Məsələn, Koroğlunu xalq yalnız cəsur bir xalq qəhrəmanı kimi deyil, eyni zamanda sözünə və sevgisinə vəfali, ağıllı və hikmətli, ədalətli bir şəxsiyyət olmaqla yanaşı xalq ozanı, aşığı kimi təsəvvür edirdi. Təsadüfi deyil ki, vətəninin, xalqının müdafiəçisi olan Koroğlu, eyni zamanda onun mənəvi mədəniyyətinin, dilinin, dininin, gözəl sənətlərinin də müdafiəçisi kimi təsəvvür edilirdi. Həqiqətən də elə bir əxlaqi prinsip yox ki, sənətdə, onun müxtəlif növlərində öz ifadəsini tapmamış olsun. Məsələn, əxlaqi keyfiyyətləri biz çox dəfə birsıra ümumiləşdirilmiş

mənalarla əlaqələndiririk, məsələn vicdan, borc, vətənpərvərlik, xoşniyyət, hikmətlilik, dürüstlük, optimizm, saf məhəbbət, rəhimdillilik və s. bunların ən əhəmiyyətlilərindən sayılmaqdadır. Təbii ki, bu müsbət əxlaqi xüsusiyyətlərin, fəzilətlərin diyametral olaraq zidd istiqamətləri də vardır və insanın mənəvi saflaşdırılmasında bu qəbahətlərdən azad ola bilməsi üçün cəmiyyətin, şəxsiyyətin mənəvi həyatında onların oynadığı çirkin rol ortaya çıxarmanın müsbət mənəvi-etik ideal baxımından tənqid olunmasının son dərəcə böyük əhəmiyyəti vardır. Eyni zamanda yuxarıda qeyd etdiyimiz əxlaqi fəzilətlərin geniş təbliği, araşdırılması və uca bir nümunə kimi təbliğ edilməsi də az əhəmiyyət daşımır. Bununla belə xatırladaq ki, əxlaqi təhsil müddətin tərəfindən qeyd etdiyimiz əxlaqi fəzilətlər və qəbahətlər bir-birləriylə müqayisə edildikdə və təbii ki, konkret insan xarakterlərinin eyni zamanda fərdlərin və hətta bütün bir cəmiyyətin simasında nəzərdən keçirildiyi zaman öz gerçək əxlaqi mahiyyətlərini açıqlaya bilirlər. Bu baxımdan da sənət əsərləri sonsuz estetik-əxlaqi potensiyala sahib idilər. Xatırladaq ki, formasına, kompozisiya quruluşuna görə daha əhatəli sənət əsərləri (*məsələn, roman, poema, teatr oyunu, opera və ya balet əsəri və s.*) yuxarıda qeyd etdiyimiz əxlaqi xüsusiyyətlərin bir çoxunu ifadə etməkdə çətinlik çəkmirlər. Bu cür əsərlərdə bəzən göstərdiyimiz əxlaqi qanunların birlikdə ifadə olunmasının şahidi oluruq. Sənətin əxlaqi-tərbiyəvi gücü bir də ona görə böyükdür ki, göstərdiyimiz əxlaqi xüsusiyyətlər və davranış qaydaları: ümumiyyətlə burada konkret bədii obrazlar, tiplər vasitəçiliyi ilə açıqlığa qovuşmaq üçün açıb buraxdı. Məsələn, Şekspirin məşhur "Otello" faciəsini saf məhəbbətlə qısqançlıq, həqiqətlə yalan, kin-küdrətlə sevgi, dostluqla xəyanət, irqçiliklə insansevərlik, qibtə ilə xoşniyyət və s. kimi duyğular və təzad təşkil edən mənaların ifadəsini duyuruq. Əgər Otello, Dezdemona gözəl və bəşəri əxlaqi dəyərlərin ifadəçisi kimi özünü göstərsə, Yaqo əksinə cəmiyyət tərəfindən sevilməyən, çirkin və eqoist əxlaqi sifətlər ifadəçisinə çevrilmiş olur. Sənətin bir əhəmiyyətli xüsusiyyəti də orasındadır ki, onun təlimatçı təsiri heç bir milli, coğrafi, dini sərhəd tanımır. Daha doğrusu ən gözəl sənət əsərləri sanki bəşəri, universal əxlaqi dəyərləri müdafiə edir, cəmiyyətin, insanların mənəvi tərəqqisinə mane ola bilən əxlaq prinsiplərini müxtəlif yollarla tənqid, onların pozucu mahiyyətini spesifik və bədii bir dillə ortaya çıxarmağa çalışırlar. Təbii ki, sənət bu yüksək əxlaqi missiyanı yerinə yetirməkdən ötəri öz əsəri üçün seçdiyi estetik obyekt müsbət bir estetik ideal mövqeyindən qiymətləndirməlidir və burada təsadüfi deyil ki, sənətçinin, bu sırada yazarın, bəstəkarın, rəssamın, teatr rejissorunun və s. ictimai məsuliyyəti, daha doğrusu mənəvi-əxlaqi dünyagörüşü və s. son dərəcə əhəmiyyətli rol oynayır və mütəxəssislər bu xüsusiyyəti tez-tez vurğuluyurlar.

Ümumiyyətlə sənət əsərlərinin məqsədi sırf müsbət mənəvi-estetik idealları tərənnüm etmək, insanları yüksək mənəvi məqsədlərlə yaşamağa, öz gündəlik həyatlarında bu uca davranış qanunlarına və mənəvi dəyərlərə riayət etmələrini saxlamaqdadır. Hətta gerçək həyatdakı çirkin mənəvi hadisələri əks etdirdiyi zaman belə sənət əsərləri heç zaman öz yüksək təlimatçı funksiyasını itirmir. Çünki bu qəbildən olan əsərlərdə öz əksini tapan obyektlər, mənfi əxlaqi hadisələr sanki qabaqcıl estetik ideal mövqelərindən tənqid edilir, cəmiyyətin, xalqın həyatında onların maneə törədici, çirkin mahiyyəti açıqlanır. Bu səbəblərə görə də sənət əsərləri, xüsusilə də onun polifunksiyonal (*bir neçə funksiyanı yerinə yetirə bilmək qabiliyyəti*) xarakterə, romantik dilə sahib olması kimi xüsusiyyətləri və təbii ki, qabaqcıl mənəvi-estetik ideal mövqeyindən onları istifadə edən sənətçinin olması sayəsində insanların özünə olan sevgisini artırır. Təsadüfi deyil ki, Qərbin Göte, Heyne, Bayron, Servantes kimi yazıçıları kimi Şərqi Mövlana, Nizami, Füzuli kimi fikir-şairlərinin əsərləri də tədricən bütün dünyada yayılmağa, anlaşılmağa və sevilməyə başlayır. Mənəvi və bəşəri fəzilətləri tərənnüm, qəbahəti isə tənqid edən bu dühaları artıq bir millətin mənəvi mədəniyyətində olduğu kimi bütün millətlərin də mənəvi-estetik mədəniyyətində əhəmiyyətli yer oynamağa başlayır. Məsələn, məşhur rus satirik yazarı Qoqolun "Müfəttiş", "Ölü canlar", Saltıkov Şedrinin "Rus Mujiki (*kəndlisi*) iki general Necə də doyurdu" kimi əsərlərində ortaya

qoyulmuş çirkin mənəvi-əxlaqi problemlər (*korrupsiya, rüşvətخورluq, yaltaqlıq, fanatizm, nadanlık, cəhalət və s.*) heç də tək bu xalqın mənəvi mədəniyyəti ilə məhdudlaşmamalıdır. Əks halda onların bütün dünyada belə bir böyük əks-sədaya səbəb olmasının səbəbini anlamaq qeyri-mümkün olardı. Xatırladaq ki, məsələn, Qoqolun "Müfəttiş" komediyası vaxtilə Türk dilinə də tərcümə edilmiş və böyük müvəffəqiyyətlə teatr səhnəsində oynanılmışdır. Yuxarıda adı çəkilən əsərin böyük təsiri, təlimatçı gücü bir də orasındadır ki, burada yazarlar dedikləri əxlaqi hadisələrin çirkinliyini, yalançılığını, saxtaçılığını, xalqın yüksək mənəviyyatına zidd olmasını açıqlayır və onlara qarşı oxucuların, tamaşaçıların mənfi reaksiyalarını meydana gətirir.

Vaxtilə məşhur Türk yazıçısı Rəşad Nuri Güntəkinin kinoya alınmış "Çalı quşu" serialı keçmiş Sovetlər Birliyində, bu sırada Rusiya tamaşaçılarının da böyük bir sevgisinə səbəb olmuşdur. Zahirən Türkiyənin və Rusiyanın bir-birlərindən fərqli görülə bilən mənəvi-əxlaqi mədəniyyətinə, davranış qaydalarına, psixoloji düşünmə tərzinə və s. baxmayaraq əsərin qəhrəmanı Fəridə surəti, burada əks etdirilən hadisələr digər millətlərdən (*xüsusilə də təbii ki, Türk respublikalarından olan tamaşaçılar kimi rus xalqının müxtəlif təbəqələrindən*) olan insanlara da son dərəcə təsir etmiş, estetik baxımdan həyəcanlandırmışdır. Bu səbəbi isə əsərdə əks etdirilən yüksək mənəvi-əxlaqi xüsusiyyətlərin, daha doğrusu universal əhəmiyyətə sahib saf məhəbbət, bütün çətinliklərə baxmayaraq öz müəllimlik vəzifəsini sonuna qədər şərəflə yerinə yetirmək arzusunu, yüksək mənəviyyatının, xalqın əxlaqi ənənələrinə və qabiliyyətlərinə dərin sevgi və hörmətin əsərdə yüksək bədiiliklə ifadə olunması ilə izah etmək mümkündür.

Məşhur Qırğız yazıçısı Çingiz Aytmatovun əsərlərində də biz milliliklə bəşəri (*universal*) maddələrin diyalektini görə bilirik. Bütün dünyada sevgi ilə qarşılanan bu əsərlərdə Qırğız xalqının gündəlik həyatı, adət-ənənələri, imkan və qabiliyyətləri haqqında geniş fikir yaradan yazar, eyni zamanda xalqın nümayəndələri olan Gülsara, Tolunay kimi bədii obrazlar vasitəsilə ən uca bəşəri əxlaqi keyfiyyətləri ifadə edə bilmişdir. Bir çox xarici dillərə, bunun yanında Türk dilinə də çevrilmiş bu əsərlər bütün dünyada geniş bir şöhrət qazanmışdır. Çingiz Aytmatovun yaratdığı qəhrəmanların gücü hər şeydən əvvəl Qırğız türklərinə xas olan mətanət, təvazökarlıq, çalışqanlıq, namusluluq, xoşniyyətlik və s. kimi ülvə mənəvi keyfiyyətləri, ümumiyyətlə xalqın psixologiyasını və xarakterini onlarsız təsəvvür etmək mümkün olmur. Yazar bu uca mənəvi xüsusiyyətlərin ən ağır sosial-iqtisadi və ideoloji təzyiqlərə məruz qaldığı dövrlərdə, eyni zamanda Sovet İttifaqında hakim olan həddindən artıq milliyyətçiliyin, şovinizmin, müstəmləkəçiliyin və hökmranlıq ideologiyası şəraitində belə itirilməməsi fikrini müdafiə etməklə, əsrlərcə onları yaşada bilən səbəbləri, xalqın vətəninə, ulu keçmişinə, dininə, dilinə, azadlığına olan sönməz məhəbbətini və heç bir zaman məhəddilməyən uca idealarını da açıqlamağa çalışırdı. Xatırladaq ki, əslində bu kimi əxlaqi idealar xüsusilə 1960-cı illərdən başlayaraq dövlətin əxlaq prinsiplərində belə rəsmi olaraq iştirak etməsinə və kommunist əxlaq prinsipləri kimi onun rəsmi qanunlar məcmuəsinə daxil olmasına baxmayaraq, əslində heç bir cür real həqiqəti buradakı ictimai haqsızlıqları insan hüquqlarının, hətta bütün millətlərin belə genosidi kimi hadisələri əks etdirmir və təbii ki, bu səbəblərə görə də inandırıcı olmayıb, daha çox utopik xarakter daşıyırdılar. Konkret olaraq bu əxlaqi prinsiplər daha çox şəxsiyyəti, şəxsi təşəbbüskarlığı, şəxsi mülkiyyəti, milli, dini inancları, əxlaqi-etik prinsipləri məhdudlaşdırır, onları ictimai mülkiyyətə əsaslanan və əslində yuxarıda qeyd etdiyimiz çoxəsrlik mədəni dəyərləri inkar edən vahid socialist, kommunist ideologiyası ilə dəyişdirmək məqsədini yerinə yetirmiş olurdu. Eyni zamanda buradakı əxlaq prinsipləri real həyat şərtlərində yerinə gətirməməsinə baxmayaraq nəşr, mətbuat, incəsənətlər, ictimai elmlər, bütün təhsil sistemi və s. məcburi olaraq öz fəaliyyətlərini mütləq bu istiqamətdə etmələrini tələb edirdi. Hətta təsadüfi deyil ki, məsələn gözəl sənətlər kimi universal imkanlara və müxtəlif sosial funksiyalara, birsıra bədii axınlara sahib olan təhsil vasitəsinin belə tək bir bədii metod - socialist realizmin metodu prinsiplərinə və sərhədlərinə uyğun olaraq davranmasını məcburi hesab edirdilər. Ən qabiliyyətli və

məşhur yazarlar belə bu prinsiplərə (*məsələn N.Qorki, S.Yesenin, F.Fadeyev kimi məşhur rus yazarlarının belə məcbur olaraq bu dairələr içərisində davranmaları, təqiblərə məruz qalmaları son zamanlar açıqlığa qovuşmuşdur*) uymaları, əsərləriylə Marksist-Leninist ideologiyanın qanunlarını təbliğ etmələri son dərəcə əhəmiyyətli hesab edilirdi. Hətta kompleks həyat yolu keçmiş məşhur Türk şairi Nazim Hikmətin belə uzun bir müddət bu ideologiyanın təsiri altında yazıb yaratması məlum həqiqətdir. O, Durham H.Hatipoğlununda yazdığı kimi hətta bir zamanlar şair yoldaşlarına mütləq kommunist partiyasının əmrinə tabe olmalarını tövsiyə edir və yer üzünə ən qabaqcıl Türk şeirinin yaranmasını bu bədii metod ilə əlaqələndirirdi.

Bu qanunların sərhədlərindən çölə çıxan və əslində ölkədə meydana gələn ictimai-mədəni pozuqluqları, haqsızlıqları, müxtəlif xalqların, millətlərin soyqırımını, dillərinin, dinlərinin məhv edilməsini əks etdirən sənətçilər, eləcə də elm adamları, bu sırada filosoflar (*məsələn, XX əsrin məşhur rus filosoflarından Trotskinin, Berdyayevin, Buxarinin, Sorokinin bunların yanında tanınmış Azərbaycanlı filosof Heydər Hüseynovun faciəvi həyatını xatırlatmaqda fayda var*) belə dəsiddend adlandırılaraq mütəmadi olaraq təqib edilir, millət xaini kimi cəzalandırılır, əsərləri məhv edilir, bir sözlə mənəvi və hətta fiziki baxımdan aradan götürülürdü. Təbii ki, belə bir tarixi vəziyyətdə müstəqil düşünə bilən şəxsiyyətlər öz ədalətli haqq səslərini yüksəltməklə birlikdə əsasən muhacirətdə həyatlarını davam etdirməyə, vətənlərindən uzaqlarda yaşamağa məcbur olurdular. Bu baxımdan yüzlərlə məşhur elm adamı və sənət adamlarını nümunə vermək mümkündür. Son zamanların ən məşhur yazıçılarından sayılan Nobel mükafatına layiq görülmüş məşhur rus yazıçısı Soljenitsinin yaradıcılığı, xüsusilə də "Komanda adaları", "İvan Denisoviçin qırx günü" əsərlərində kommunist rejimi dövründə insan məntiqinə sığmayan və zorakılığa söykənən bir əxlaqın cəmiyyətin bütün mənəvi həyatına suveren olması həqiqətini son dərəcə realist bir şəkildə göstərə bilmişdir. Bununla belə sənətçilərin böyük bir əksəriyyəti bir müddət ictimai problemlərin - sosial adilliyin, əmək azadlığının, vicdan azadlığının, milli münasibətlərdəki balanssızlıqların və s. tezliklə təhlil edilməsinə inanır, öz əsərlərində bu mənalarla əlaqədar əxlaqi dəyərləri ifadə etməyə çalışırdılar. Təbii ki, mövcud dövlət sisteminin mürtəce, əzici, fərdin, şəxsiyyətin meydana gəlməsinə mane olan mədəni-əxlaq siyasətinin bu tip yazarların əsərlərində şişirdilmiş, bəzədilmiş və həqiqət şəklinə böyük bir coşğu maskasıyla ifadə olunsay belə əslində səhv əxlaqi dəyərlərə istiqamətləndirildiklərini onların estetik-tərbiyəvi təsiri o qədər də böyük olmurdu və təbii ki, bu cür əsərlərin sənət tarixində layiqli bir yer tutacağı fikri də bu səbəblərə görə inandırıcı olmur. Unutmamaq lazımdır ki, sənət əsərlərini günümüzə qədər çatdırılmasında, onun uzun bir tarixi müddət öz estetik tərəvətini itirməsinin bir əhəmiyyətli səbəbi də burada ifadə edilmiş yüksək əxlaqi keyfiyyətlər və uca mənəviyyətdir. Sırf bu səbəblərə görə də Mövlananın, Yunus Əmrənin və ya Füzulinin əsərləri bəzi müasir sənətçilərdən belə daha çağdaşdır. İnsanları sülhə, qardaşlığa, tolerantlığa, saf sevgiyə, doğruluğa, adilliyə, eləcə də hər cür ictimai ədalətsizliklərə, haqsızlıqlara və qəbahətlərə qarşı fəal bir mövqe tutmağa (*xatırladaq ki, sənətin əhəmiyyətli funksiyalarından biri də insanı yalnız estetik xüsusiyyətlər yığılmış passiv bir məxluq kimi deyil, əksinə həyata aktiv müdaxilə edə bilən, haqsızlıqlara, sui-istifadələrə qarşı fəal həyat mövqeyi tutan bir şəxsiyyət kimi maarifləndirilməsidir*) səsləyən klassik sənət əsərlərinin ömrü və əxlaqi-estetik təsir gücü sonsuzdur, əbədidir, çünki yuxarıda qeyd etdiyimiz uca mənəvi-əxlaqi keyfiyyətlər və davranış qaydaları əsrlər, cəmiyyətlər, dövlət sistemləri və s. dəyişsə belə onlar əbədi olaraq yaşayırlar. Ən məşhur sənətçilər isə müxtəlif tarixi mərhələnin bu əxlaqi dəyərlərin hörmət görməmiş, onların reallaşdırılması ehtimalının nə dərəcə mümkün olub olmaması fikrini bədii şəkildə ifadə edə bilmişlər. Təəssüf ki, bəzən bu uca dəyərlər keçmiş Sovet Respublikalarında sənət yolu ilə bu və ya digər antidemokratik sistemlərin bərpası, ayaqda qalmasına və yaşamasına xidmət üçün istifadə edilmişlər. Təbii ki, bu sistemlər, dövlətlər, hətta imperatorluqlar belə dağıldıqları zamanların mənəvi, ideoloji baxımdan təməlini meydana gətirən əxlaqi-estetik dəyərlər, eləcə də ilk əvvəl sənət əsərləri öz tarixi əhəmiyyətini, təlimatçı funksiyasını itirmiş olur.

Tükənməz və əbədi ilham qaynağı olan uca əxlaqi dəyərlər müasir zamanda, xüsusilə də Qərb mədəniyyətində "kütləvi mədəniyyət" adı ilə geniş yayılmış bir mədəniyyət tərəfindən də istənilən dərəcədə nəzərə alınmır. 1960-cı illərdən etibarən mədəniyyət və sənət mütəxəssisləri tərəfindən nəzərə alınan bu sosial-mədəni hadisə xüsusilə informasiya vasitələrinin-radionun, televiziyanın, müxtəlif texniki vasitələrin, bir sözlə müasir texnologiyanın inkişafı, cəmiyyətin mənəvi-mədəni həyatına daha sürətli bir şəkildə girməsi ilə əlaqələndirməklə birlikdə, eyni zamanda onun mənəvi-əxlaqi nəticələrinin böyük bir narahatlıq oyandırmasını da isbat etməyə çalışırlar. Gözəl sənətləri də tədricən daha çox öz təsiri altına alan "kütləvi mədəniyyət" mahiyyətcə geniş kütlələrə, xüsusilə də gənclərə istiqaməti əsasən bayağı, səthi mədəniyyət dəyərlərini geniş şəkildə yaymağı məqsəd qoyur. Bu baxımdan müasir texnologiyanın geniş nəşr imkanlarını məharətlə istifadə edən bu sosial-mədəni vasitə pop musiqi (*məşhur, nəşr*), pop ədəbiyyat, bu sırada qorxu və dəhşət filmləri, seks filmləri, pornografik fotosəkil və s. şəkildə və ağılasığmaz dərəcədə yüksək tirajlarla insanların mənəvi-əxlaqi mədəniyyətinə, davranış prinsiplərinə təsir göstərə bilməsinə imkan yaratmağa başlayır. Təbii ki, burada əxlaqi estetik dəyərlərdən daha çox gəlir, mənfəət, qazanc kimi məqsədlər özünü daha çox göstərməkdədir. Zənimizcə bu tip sənət əsərlərinə həddindən artıq maraqlı, daha doğrusu onların geniş yayılması və dəbdə olması yönündə fəaliyyət göstərən sənətçilər və iş adamları xalq, millət qarşısında çox böyük bir məsuliyyət daşıyırlar. Əslində onlar cəmiyyətin, milli mədəniyyətin, demokratiyanın və uca əxlaqi-etik xüsusiyyətlərin inkişafına maneə təşkil etməkdədirlər. Müasir "kütləvi mədəniyyət" daha doğrusu onun geniş və xüsusi şəkildə istifadə edilən müxtəlif sənət növləri bir daha sənətin heç də hər zaman qabaqcıl mənəvi-əxlaqi ideaların tərənnümünə xidmət etməsini göstərmir. Əksinə, yuxarıda qeyd etdiyimiz sənət hadisələri insandakı heyvani və kobud hisslərin başda dayanmasına, pis əxlaqi-mənəvi xüsusiyyətlərin meydana gəlməsinə səbəb olur.

"Kütləvi mədəniyyət" və sənət son zamanlar bir çox elm adamlarının da etiraf etdikləri kimi cəmiyyətin, xüsusilə gənclərin kütləvi şüurunu, psixologiyasını və təbii ki, ictimai əxlaqi davranışlarını öz təsiri altına almaqdadır. Bu hadisə artıq Qərb ölkələrində belə böyük narahatlıqla qarşılır və ona qarşı təcili tədbirlərin alınması zamanının çatdığı bütün ciddiliklə söylənir. Təsadüfi deyil ki, hətta keçmiş ABŞ Başçısı Bill Klinton belə Hollvoodu şiddət mövzusunda xəbərdar etdi, gənclər üzərindəki mənfi təsiri səbəbiylə, filmlərdə və televiziya şiddət dozasının azaldılmasını istədi. Təbii ki, çirkin mənəvi-estetik dəyərlərə sahib əsərlərin pozucu təsirinə qarşı dözmək üçün inkişaf etmiş bədii-estetik bəyənməyə və istəklərin yaradılması son dərəcə əhəmiyyətlidir. Bu isə uzun davamlı aralıqsız və məqsəd yönlü bir proses olmaqla birlikdə, bütün təhsil sistemində, nəşr və mətbuat sahəsində bu problemə olan diqqətin son dərəcə artırılmasını əhəmiyyətli edir. İncəsənət sosiologiyası mütəxəssislərinin də sübut etdiyi kimi yüksək bədii-estetik mədəniyyətə sahib şəxsiyyətin bayağı, səthi, sadə, sənət əsərlərinə tərəfsiz qalması qətidir və əsasən belə bir şəxs eyni zamanda sənətin pozucu, paylayıcı təsirinə zidd gəlir, belə bir sənəti mənən bir cür qəbul edə bilmir. Əksinə, milli, bəşəri idealları ifadə edə bilən sənət əsərləri hər zaman insana daha çox təsir edir, onların əxlaqına, mənəviyyətinə, doğru davranışlarına səbəb olur. Əgər "kütləvi sənətin" təsiri geniş əhatəli, sürətli olmasına baxmayaraq keçici, səthi, qısa bir zamanda itirsə, bəşəri, milli-mənəvi, əxlaqi dəyərləri əks etdirən əsərlərin təsiri əksinə daha davamlı, təsirli və təbii ki, aktiv-dəyişdirici olur. Məsələn, məşhur rus yazıçısı N.İ. Gertsen "Bir daha Bazarov" (1863) məqaləsində kitabların insanlara olan estetik təsirinə toxunarkən yazırdı ki, dövrün ideyalarını daha parlaq və dolğun şəkildə əks etdirən kitablar və bədii obrazlar daha çox təsir edir, müxtəlif tarixi mərhələdə onlar müxtəlif qəhrəmanları təqlid edirlər. Məsələn, XVIII əsrin sonlarına doğru bütün Alman kişiləri Vertere, qızlar isə Şarlottaya bənzəməyə çalışırdılar. XIX əsrin əvvəllərində isə universitet tələbələri (*Verterləri*) artıq Şillerin qaçaklarına çevrilməyə başladılar. 1862-ci ildən Avropaya gələn demək olar ki, bütün rus gəncləri isə sanki Çernişevskinin "Nə etməli?" əsərindən ibarət idi.

Bu cür nümunələr bir daha sənətin əxlaqla olan qarşılıqlı əlaqələrini açıqlayır. Bununla birlikdə sənətin tam azadlığını, müstəqilliyini, daha doğrusu əxlaqa, mənəviyyata hamısıyla tərəfsiz olduğunu müdafiə edənlər də var. Məsələn, B. Crocenin "Estetik üzərinə qanunlar" adlı əsərində bu meyli görməmək qeyri-mümkündür. Əslində, gözəlliyi heyranlığa qarşı qoyan, "tam sənət" iddiasını irəli sürən, sənətin tam azadlığını müdafiə edən, estetik mühakimənin tərəfsizliyinə inanan E.Kantdan gələn bu meyl sənətdəki Surət ideya-əxlaqi, bu sırada ictimai funksiyasını inkar edir, onu tək bədii funksiya ilə məhdudlaşdırır, bir sözlə sənətin ideya-təlimatçı rolunu inkar edir. Sənəti həndəsə ilə müqayisə edən B.Croce sənətin insanların əxlaqının yaradılmasında, onların uca mənəvi sərvətlərlə zənginləşdirilməsinə, milli şüurlarının artırılması istiqamətində oynadığı rolu inkar etməsinin şahidi oluruq. Filsofa görə sənətin belə bir tərəfsizliyi, muxtariyyət olması həndəsə kimi heç də onun əhəmiyyətini azaltmır.

Xatırladaq ki, buna bənzər nəzəriyyələr hələ də Qərb estetikasında özünə yer tapmaqdadır. Məsələn, musiqidə dodekafon axınının yaradıcısı olan Avstriya bəstəkarı A.Şönberq vaxtilə yazırdı: *musiqidən digərinin xoşuna getməsi üçün yazan və o zaman dinləyicini düşünən hər kəs gerçək bir sənətçi deyil*. Digər bir Alman bəstəkarı G.Schtükensmidt isə gənc modernist sənətçilərin də dərhal qatıldığı mürəccə mahiyyətlə "Musiqi-İnsan əleyhindədir" şüarını belə irəli sürməkdən çəkinməmişdir.

Qərbdə geniş intişar tapmış bu cür bədii-estetik nəzəriyyələri, onları sənət təcrübəsində sınayan sənətçilər əslində sənəti tarix müddəti ənənəvi olaraq mövcud olan milli, estetik-əxlaqi qaynaqlardan, xalqın həyatındakı başverən əhəmiyyətli ictimai problemlərdən və s. ayırmaq məqsədini güdməklə birlikdə, eyni zamanda sənətə xas əhəmiyyətli olan iş qaydaları, qanunları, estetik təbiəti və s. də inkar edər, bir sözlə sənətin deqradasiyasına, içdən dağılmasına səbəb olur. Məsələn, musiqidə son dərəcə əhəmiyyətli olan melodiya, mövqe, ritm, metr, temp, harmoniya kimi ünsürlər inkar edilir (*bunu dodekafon, atanal, Seriy, elektron, aleatorika, puantilis kimi axınlarda izləmək mümkündür*), teatr sənətində insanlar arasındakı məntiqi əlaqələr nəzərə alınmır (*xüsusilə absurd (lağlağılıq) teatrında*), təsviri sənətlərdə real ictimai həqiqətə və obyektlərə maraq azalır (*xüsusilə Abstrakt-ekspresyonizmdə, mücərrəd sənətdə, kinetik axında və s.*), bir sözlə biz xüsusilə Qərb sənətində sənətlə-həqiqət, sənətlə-cəmiyyət və insan arasında genişlənməkdə olan bir "uçurum"u izləməkdəyik. Bir tərəfdən "elitalar" adlandırılan və yuxarıda göstərdiyimiz axınları ehtiva edən incəsənət (*əslində geniş kütlənin anlamadığı bir sənət*), digər tərəfdən də kütləvi mədəniyyət, kütləvi sənət (*bu isə əksinə hər dəfə öz həddindən artıq dərəcə sadəliyi, primitivliyi, saxtalığı ilə ayrılır*) əslində bu "uçurumu" daha da artırır. Burada söhbət geniş kütlələrin həqiqətən də estetik dəyəri olan sənət əsərləriylə (*məsələn, xalqın yaradıcılığı, klassik sənət əsərləri və s. ilə olan əlaqələrdən gedir*). Hər iki halda bir çox mütəxəssislərin də etiraf etdikləri kimi həm elitər, həm də kütləvi mədəniyyət və sənət əslində geniş kütlə ilə gerçək estetik mahiyyət daşıyan və təbii ki, buna görə də mənəvi-əxlaqi funksiyasını daha gözəl ifadə edə bilən sənət arasında böyük bir uçurum yaradır.

Bir dəfə unutmamaq lazımdır ki, sənətin əsas məqsədi insanların mənəviyyatına, əxlaqına müsbət təsir göstərməklə birlikdə onun həyatda, cəmiyyətdə gözəlliyi və çirkinliyi, qəbahəti və fəziləti, pessimizmi və optimizmi və s. mənəvi-estetik xüsusiyyətləri fərqləndirmək qabiliyyəti yaratmaq, inkişaf etdirməkdir. Bu kimi uca mənəvi məqsədlərə xidmət etməyən sənət əsərləri ən müasir bədii axınlarla bəzədilmiş belə olsa ayrı-ayrı sənətçilərin daxili dünyasının subyektiv ifadəsi kimi meydana gəlib heç bir zaman böyük ictimai mənəyə sahib olmaz, klassik sənət əsərlərinə xas olan ədəbiyyata qovuşa bilməzlər.

Prof.Dr.Babək Osmanoglu Qurbanov
11.10 – 2014 / Qaun TMDK

74. (18) QLOBALLAŞMA ZEHNİYYƏTİNƏ DOĞRU

Yeni düşüncə tərzinin yaradılması fikri elmin müxtəlif sahələrində çalışan mütəxəssislərin zəkalarını tez-tez işğal etməkdədir. Bu qlobal problem ölkələrin və xalqların sərhədlərini aşır. Elm adamları və siyasətçilər, dövlət adamları və mədəniyyət nəzəriyyəçiləri tədricən belə bir fikri etiraf edirlər ki, planetimizi öz-özünü yox etmək, ölümə məhkum etmək təhlükəsindən yalnız bütün xalqların və millətlərin ümumi təşəbbüsləri, səyləri və istəkləri ilə qurtarmaq mümkündür. Bundan ötrü insanlar heç də mənəvi dəyərlər və zənginliklər aləmindən kənar qalmamalı, yüksək bəşəri bir mədəniyyət və sivilizasiyaya sahib aləmi qorumağa çalışmalıdırlar. Unutmamaq lazımdır ki, bəşəriyyətin və xalqların meydana gəlməsi və inkişafı (*son zamanlar bu bir daha isbat olunur*) dövlətlər və xalqlar arasındakı qarşılıqlı razılaşma və hörmətə əsaslanan qanunlarla determinizə (*müəyyən*) olunur. Lakin belə bir qarşılıqlı anlaşılma və tolerantlıq isə heç də öz-özünə meydana gəlmir, çox vaxt onun meydana gəlməsi daima dinamik, daima yeniləşməkdə olan milli mədəniyyətlərin, buradakı milli ənənələrin qarşılıqlı təsiri və zənginləşməsi prosesi ilə həyata keçirilə bilər. Kütləvi informasiya və kommunikasiya vasitələri öz təsir dairəsini fasiləsiz olaraq genişləndirdiyi bir zamanda əvvəllər qeyri-mümkün görünən bilən milli-mənəvi, estetik dəyərlərin ardıcıl olaraq qarşılıqlı əlaqə və zənginləşməsinə əvvəllər ağla belə sığmaz dərəcədə böyük imkanlar yaradılmış oldu. Digər xalqların mədəniyyəti və adət-ənənələrinin dərinədən mənimsənilməsi, öyrənilməsi, köhnə nəsillər və müxtəlif xalqlar tərəfindən meydana gətirilmiş mənəvi-estetik dəyərlərin mühafizə olunub, cəmiyyətin bütün üzvləri arasında uyğun olaraq paylaşdırılması və s. başqa millətləri, xalqları düşmən, rəqib, yağlı şəkildə görmək istəyi və miflərini heçə endirməkdə əhəmiyyətli rola sahib idi. Müxtəlif xalqların tarixi inkişaf təcrübəsində müxtəlif səbəblərdən dolayı (*məsələn, torpaqların zəbti, qanlı döyüşlər, ticarət sahəsindəki anlaşılmazlıqlar, dini itilaflar, həyat tərzini şərtlərindən doğan problemlər, coğrafi şərtlər, fiziki ətraf mühit şərtlərinin təsirindən qaynaqlanan hadisələr, texnoloji inkişaf və s.*) digər xalqlara, xüsusilə də əhali baxımından kiçik olan xalqlara və millətlərə (*hətta etnik qruplara*) qarşı əvvəldən müəyyən edilmiş nihilist, ifrat milliyyətçilik münasibəti, onların mənəvi mədəniyyət dəyərlərinə, bu sırada dilinə, dininə, əxlaqına, sənətlərinə və s. lazımı dəyəri verməmək, onun əhəmiyyətini heçə endirmək meylləri tarixən böyük mütəfəkkirləri və ziyalıları hər zaman narahat etmişdir. Məsələn, XVI əsrdə məşhur Fransız mədəniyyət nəzəriyyəçisi və filosofu Mişel Montyen (*M.Moutaigne*) yazırdı; *"Bütün insanları həmşərim sayıram. Bir polonyalıyı eynilə bir Fransız kimi görürəm. Dünya ilə qohumluğumu öz millətimlə əqrəbəliğimdən üstün tuturam"*⁶⁹.

Dahi türk şairi Mövlana isə M.Mountaigndən üç əsr əvvəl irqindən, dilindən, dinindən dövründən, məsləkindən asılı olmadan hər kəsi sülhə, dostluğa, qardaşlığa, tolerantlığa səsləmişdir :

"Her nasılsan yine gel, bezmi-eletsen, yine gel.
Bozmuş olsan tövbeni, derd-ile mestsen yine gel.
Koymayız gayri ümitsizliği dergahımıza,
Putperest, âteşi, kâfir ne isen, sen yine gel.

⁶⁹ Bax.: M.Mountaigne Denemeler. İstanbul, 1986, s.12.

Hayata karşı kayıtsızca güler gibiyiz
Boşalmak bilmeyen dolular gibiyiz.
Barış bizimle, küsmeyi bırak ey dost
Teslim oluştā çünkü ölümler gibiyiz"⁷⁰

Bu bəşəri, humanist ideyaların yüksək bədii ifadəsini dahi Alman bəstəkarı L.V.Bethovenin məşhur "IX.simfoniya"sında da görə bilərik. Eynilə, Rus İmperiyası və əski Sovetlər Birliyində gerçəkləşdirilən aşırı Rus millətçiliyi siyasətinə baxmayaraq birsıra sənət və elm adamları fasiləsiz olaraq ölkədəki milli münasibətlər sahəsindəki haqsızlıqları, digər xalqların həyatlarına, dillərinə, dinlərinə qarşı olan təzyiqləri açıqlamaqdan qorxmamış, hətta bu millətlərin qonaqsevərliyini, xoşgörülüynü, vətənsəvərliyini və s. belə geniş bir şəkildə tərənnüm etmişlər. Məsələn, XX. əsrin məşhur filosoflarından olan N.A.Berdyayev bu səbəblərdən dolayı dəfələrlə Sovet rejiminin təqiblərinə məruz qalmış, mühacirətdə belə bu rejimin antihumanist, insanları, xalqları mənən əzən, yox edəbilən mahiyyətini açıqlamaqdan çəkinməmiş, Hitler kimi I.Stalini də şəxsiyyəti, insan mənliyini əzən militar bir sistemin ifadəçisi kimi dəyərləndirmişdir⁷¹. Məsələn, hələ XIX. əsrin başlarından etibarən məşhur rus şairləri, bəstəkarları və rəssamları Şərq xalqlarının, bu sırada xüsusilə Qafqaz xalqlarının həyatını, adət-ənənələrini, mənəvi-estetik mədəniyyətini yüksək dəyərləndirmiş, öz əsərlərində onların təbliğinə böyük əhəmiyyət vermişlər. XIX əsr rus mədəniyyətinin böyük bir sürətlə inkişafına təsir göstərən əhəmiyyətli faktorlardan biri də rus sənətkarlarının digər millətlərin həyatına və mədəniyyətinə olan dərin əlaqələrindən faydalanmaları olmuşdur. Məşhur Rus sənətkarları M.İ.Qlinkanın ("*Ruslan və Lyudmila*" operasında "*Qalanın Dibində*" adlı *Azərbaycan xalq mahnısından faydalanmışdır*), P.İ. Çaykovskinin (*məşhur Azərbaycan şairi Mirzə Şəfi Vazehin şeirlərinə romanslar bəstələmişdir*), Rimski-Korsakovun (*Şəhirazad*), A.Borodin (Knyaz İgor), bu sırada A.S.Puşkinin (*Qafqaz*), Y.Lermontovun və başqalarının birsıra əsərlərində Şərq və Qafqaz xalqlarına olan dərin məhəbbət və hörmət hissləri ifadə olunmuşdur. Bu cür nümunələri digər mədəniyyətlərdən də verə bilərik. Məsələn, bəzi Fransız yazarlarının Türk mədəniyyətinə və insanlarına olan xoşgörüşlü və hörmətli münasibəti oxuyucularımıza yaxşı bəllidir⁷². Bununla belə bu gözəl ənənələr heç də hər zaman və hər bir sahədə, xüsusilə də siyasətdə, tarix elmində və ümumiyyətlə ideologiya sahəsində lazımi istiqamətdə davam etdirilməmişdir. Bunun bir səbəbi müstəmləkəçilik və istismara təməllənən dövlətlərin ideologiya və xarici siyasətlərinin adətən qeyd etdiyimiz bu çirkin əxlaqi dəyərlərə təməllənməsi və təbii ki, onlara uyğun birsıra antihumanist mənəvi-əxlaqi prinsiplərin, qayda-qanunların həyata keçirilməsinə olan meyilləridir. Digər millətlərin mədəniyyətinin, dilinin, dininin, əxlaqi dəyərlərinin və s. kiçildilməsi, öz mədəniyyətləri içərisində əriməsi, bir sözlə bu millətlərin yoxedilməsi siyasəti sənət növləri, ictimai elmlər, xüsusilə də təhsil sistemi, media və s. ilə birgə fəaliyyətləri ilə bir bütün şəkildə, bir sistem halında reallaşdırılması nəzərdə tutulurdu. Məsələn, keçmiş sovet respublikalarının təhsil sistemində rus mədəniyyətinin, xüsusilə Rus dilinin mərkəzi yer tutması və bunun yerli

⁷⁰ Bax.: Feyzi Həllici. Dinle Neyden. Sürler, Ankara, 1973, s.69.

⁷¹ Bax.: N.K.Dmitriyeva, A.P.Moiseyeva. Nikolay Berdyayev, jizn i tvorçestvo. Moskova, 1993, s.74-75; 108.

⁷² Məsələn, M.Montaguenin "Denemeler"ində, B.Montesquenin "Lettres Persanes" (*Fars Mektupları*), Mozartın ünlü "Türk Marsı"nda və s. Hətta Qana və genlərə bağlı arasdırmalara təməllənən "Avrupalının kökünün Anadoluda olduğuna" diqqətçəkən Fransız Le Nouvel Observater dərgisi "Atalarınız Türk mü? diyə sordu. Bax.: Milleyet, 28 Eylül 1993.

mədəniyyətin və dilin hesabına edilməsi, bu sırada Rus dilində olan məktəblərin, litseylərin, universitetlərin saylarının artırılması çox vaxt digər millətlərdən olan gəncləri öz tarixlərindən, mədəniyyətlərindən, mənəvi-etik dəyərlərindən, elmi-fəlsəfi miraslarından, zəngin ədəbi-bədii yaradıcılıqlarından qoparır, onların milli tarixi hafizələrini böyük ölçüdə zəyiflədir. Belə bir təhsil sistemi nəticəsində indi minlərlə insan öz ana dilini belə unutmuş və ana dillərində olan mədəniyyət dəyərlərini anlamaqda çətinlik çəkir, hətta bu dillərin yenidən dirçəlməsinə, elmi-texnologiyanın inkişaf etdiyi çağımızda bir daha bərpa oluna biləcəyinə inanmırlar. Bu tip təhsil sistemi, eyni zamanda digər millətlərin həyat tərzinə, mədəniyyətinə, dilinə, dininə və s. də nihilist bir münasibət tərbiyə edirdi. Təbii ki, bu millətlərin zəngin tarixi, mədəniyyəti, mənəviyyəti haqqında məlumatların verilməməsi, çox vaxt isə onların qərəzli şəkildə ört-basdır edilməsi, təhrif və inkar edilməsi bu meyli gücləndirə bilirdi. Həmin səbəblərə görə də öz milli mədəniyyətlərini, tarixlərini bilmədiklərindən dolayı çoxları gələcəkdə öz millətinin ayaqda qala bilməsi və dillərinin mustəqil bir şəkildə inkişafına şübhə ilə yanaşır, bütün bunları perspektifsiz görürdü. Məşhur Qırğız yazıçısı Çingiz Aytmatov bu qəbildən olan kəsləri "mankurt" deyə adlandırmış və "Əsrə bərabər gün" əsərində milli köklərindən, mənəviyyatından qopmalarını, əslində cəmiyyət üçün təhlükəli ola biləcəyi fikrini hələ əski rejimin güclü olduğu bir dövrdə belə məcazi bir şəkildə olsa da söyləyə bilmişdir⁷³. Bir fikiri də açıqlamaqda fayda var: Mütəxəssislər çox vaxt qanlı döyüşlərin, vandalizmin, vəhşiliklərin meydana gəlməsini millətlərin, xalqların bir-birlərinin həyatlarını, tarixini, adət-ənənələrini, mədəniyyətlərini çox da yaxşı bilmədiklərindən qaynaqladığını ifadə edirlər. Bəzi kəslərdə həddindən artıq milliyyətçilik, şovinizm hissələrinin meydana gəlməsi əksər hallarda sırf bu məlumatsızlıq nəticəsində reallaşır. Təbii ki, bu cür çirkin insani sifətlərin baş qaldırması, ortaya atılması belə bəzən dövlət siyasəti səviyyəsinə qaldırılır və xüsusi olaraq dəstəklənir. Təbii ki, militar hərbi sənaye kompleksinə əsaslanan dövlətlər öz müstəmləkəçilik, digər ölkələrin torpaqlarını zəbt etmək siyasətlərini əsaslandırmaqdan ötrü öz insanlarını digər millətlərin mədəniyyətlərinə, həyat tərzinə laqyedsizlik və düşmən ruhunda tərbiyə etməyi məqsəd qoyur və bütün media və mətbuat mənsublarını bu istiqamətdə səfərbər etməyə çalışırlar. Nasist faşizminin təmsalında həddindən artıq millətçiliyin, şovinizmin nə kimi dəhşətli fəlakətlərə gətirməsini xatırlayaq. Milyonlarla insan tələfatına, minlərlə şəhərlərin, qəsəbələrin, kəndlərin məhv olmasına səbəb olan İkinci Dünya Muharibəsi, eyni zamanda Alman xalqına da böyük maddi və mənəvi zərər gətirdi. Bu fəlakətləri və faciələri əvvəlcədən görə bilən bir çox məşhur elm və sənət adamları öz ardıcıl və məqsədəuyğun fəaliyyətləri ilə insanlığı Alman nasizminin dirçəlməsi və yenidən oyanması və getdikcə əlçatmaz ölçülərə çatması əleyhinə birləşməyə çağırırdılar. 20 əsrin məşhur Alman fiziki Max K.Plank, həmçinin A. Einstein, W.Heisenberg, görkəmli yazıçı Feichtfanger, məşhur kino aktyorları E. Çarli Çaplin, E.Geschonnek, bəstəkar A.Eisler və s. faşist Almanyasındakı ifrat milliyyətçilik və militar siyasətə zidd çıxmış və bu səbəblərə görə təqiblərə, əzab-əziyyətlərə məruz qalmış, hətta vətənlərini belə tərk etməli olmuşlar⁷⁴. Rus bəstəkarı Dm.Şostakoviç isə Leninqradın (*Sankt-Peterburq*) mühasirəyə alınması zamanı belə burada ikən Almanların vəhşicəsinə hücumlarını

⁷³ YUNESCO'nun apardığı bir arasdırmaya görə dünyada əsərləri ən çox oxunan üç yazardan birisi Cengiz Aytmatovdur. Bax.: Türk Yurdu, Haziran 1995 sayı.94, s.61.

⁷⁴ Bu səbəblərə görə onların bir çoxu hətta Türkiyəyə muhacirət etmiş və bir müddət muxtəlif universitetlərdə çalışmaq məcburiyyətində qalmışlar.

əks etdirən "7. simfoniya"sını (1942) yazdı və əsər sürətlə dəniz üzərindən ABŞ-na ulaştırılıb dünyanın bir çox ölkələrində səsləndirilmişdir. Xatırladaq ki, döyüş prosesi və ondan sonra bu döyüşü lənətləndirən, onun faciəvi nəticələrini əks etdirən minlərlə sənət əsərləri-romanlar, hekayələr, şeirlər, simfonik əsərlər, operalar, təsviri sənət əsərləri və s. meydana gəlmiş oldu. Əslində müharibələr tarixən mütərəqqi sənətçilər tərəfindən hər zaman tənqid olunmuş, onun gətirdiyi qlobal fəlakətlər və narahatlıqlar bədii dillə açıqlığa çıxarılmışdır. Bu baxımdan L.N.Tolstoyun Napolyonun başlatdığı savaşı əks etdirən məşhur "Hərb və Sülh" adlı böyük romanı günümüzdə belə aktuallığını saxlamaqdadır. Həddindən artıq milliyyətçiliyin və şovinizmin çağımızda da dərin kök salmasını, böyük faciələrə, gözyaşlarına səbəb olmasını demək olar ki, hər gün görə bilirik. Bosniya-Hersekdəki Serb vəhşilikləri, Yunanıstandakı Türk azınlığına olan təzyiqlər, bunun davamı olaraq Cənubi Kiprdəki ifrat milliyyətçilik meyillərinin artması, Suriyadakı qarşıdurmalar, ermənilərin Xocalıda sivil insanlara qarşı işlətdikləri ağılasığmaz vəhşilikləri və hələ də Azərbaycan torpaqlarının 20% - ni əllərində saxladıkları kimi hadisələr bunu bir daha sübut edir. Təbii ki, çox vaxt ərazi iddialarını və iqtisadi baxımdan xammala olan ehtiyaclarını digər xalqların hesabına aradan qaldırmaq üçün bəzi millətlər, dövlətlər və onların ideoloqları ayrı-ayrı xalqlar arasındakı mədəni, bu sırada dini, etnik, irqi və s. fərqlilikləri şişirtməklə, onların sülhsevər yollarla guya heç cürə həll olunmadığı fikrini vurgulamağa çalışır, hər vasitəylə bu millətləri bir-birilərinə qarşı salmağı, bir-birilərinə düşmən etməyi özlərinə məqsəd olaraq seçirlər. Günümüzdə qədər Avropasentriзм meyilli yanlış və zərərli nəzəriyyələr yayın və mətbuat vasitələriylə, möhtəşəm informasiya və kommunikasiya vasitələriylə milyonlarla insanların şüurlarını zəhərləyir. Təmali Alman filosofları Hegelin, Schopenhauerde, Nitzschedən, Keplinqdən gələn və çox vaxt ifrat milliyyətçilik prinsiplərinə təməllənən bu nəzəriyyələrə görə güya şərq xalqlarına düşüncəli təfəkkür və fəlsəfi-məntiqi düşünmə tərzidir, güya bu xalqların bədii mədəniyyəti və sənətləri böyük estetik tərəvətdən və ifadəlilikdən məhrumdur, ona görə də maraqlı deyil. Məsələn, G.Duhamelin "Fransız sivilizasiyası" adlı əsərində ümumiyyətlə şərq zehniyyətinin güya sintezləşdirmə fəaliyyətindən uzaq olması fikri savunulmaktadır⁷⁵. Eyni zamanda buna bənzər meyilləri H.A.P. - Gibbin (*Müasir İslam ənənələri*), E. Kyünelin (*İslam Ensiklopediyası*) və A.Müllərin bəzi əsərlərində izləmək mümkündür. Bu oriyentalistlərin öz fikirlərini isbat etməkdən ötrü xüsusilə şərq xalqlarının bədii sənətlərinə, şeir sənətinə, musiqisinə, memarlığına müraciət etmələrini, burada heç bir zaman ornament və bəzəkləmələrdən (*süsləşdirilmələrdən*) yüksəklərə ulaşılmaması fikrini söyləməkdən belə çəkinməmişlər⁷⁶.

Xatırladaq ki, buna bənzər səhv fikirləri bəzən şərq mədəniyyətinin nümayəndələri tərəfindən də eşitmək mümkün olur-yəni burada öz mədəniyyətinin müvəffəqiyyətlərini həddindən çox şişirtmək, mütləq nümunə kimi göstərmək, qərbdəki mədəni dəyərləri isə əksinə tamamilə inkar etmək, onu qəbul etməmək kimi meyillərin müdafiə olunması açıq-aşkar gözə dəyməkdədir. Bununla belə müasir dövrdə yer üzünün bütün kiçik və böyük xalqlarının, millətlərinin müvəffəqiyyətlərini hərtərəfli şəkildə nəzərə alan və bir araya gətirən bəşəri, universal sivilizasiyanın meydana gəlməsini və bütün dünya xalqlarının, hətta kiçik insan birliklərinin belə buraya olan spesifik qatqıların da olmasını nəzərdə tutan fikirlərin

⁷⁵ Bax.: G.Duhamel. *Civilisation Française*. Paris, 1944, s.36

⁷⁶ Bu əsərlər haqqında daha ətraflı baxınız : A.Sagadeyev. *Oçeloveçenniy mir v filosofii i iskusstve musulmanskogo srednevekovya*. Moskova, 1989, s.453-488.

geniş intişar tapmağa başlamasını da görmək mümkündür. Sırf bu səbəblərə görə də yuxarıda ifadə etdiyimiz və mahiyyətə antidemokratik, mürtəcə, ifrat milliyyətçilik xarakterinə sahib meyillərə baxmayaraq günümüzdə dialektik tərzdə düşünən və Qərb-Şərq mədəniyyətlərinin qarşılıqlı surətdə araşdırılmasını, buradakı ortaq bənzər tərəflərin ortaya çıxarılmasını əhəmiyyətli sayan mədəniyyət nəzəriyyəçilərinin metodları tədricən daha perspektivli görünür, özlərinə daha çox tərəfdarlar tapır. Təbii ki, bu mütərəqqi metoda təməllənən tədqiqatçılar qarşısında birsıra ictimai, tarixi, ideoloji problemlərin, bu sırada ayrı-ayrı xalqların meydana gətirdikləri çoxəsrlik mədəniyyət dəyərlərinin, eyni zaman humanist, bəşəri xarakterli mənəvi əxlaqi və bədii-estetik mahiyyətli problemlərin də meydana çıxmasını göz ardı edə bilmərik. Bu səbəblərə görə də muasir mərhələdə hər hansı bir konkret mədəniyyəti, bu sırada məsələn Şərq-Qərb, Asiya və ya Afrika xalqlarının mədəniyyətlərini bəşəriyyətin universal mədəniyyətinin ayrılmaz bir hissəsi kimi nəzərdən keçirilməsi son dərəcə əhəmiyyətli görünür. Hətta texnoloji inkişaf baxımından aşağı pillələrdə yer alan xalqların, etnik qrupların, insan birliklərinin mədəniyyətlərinə belə sadəcə olaraq tarixi keçmişdən qalmış bir miras, arxaikliyin nümunəsi, ekzotik bir əyləncə kimi dəyər vermək əslində bu mədəniyyətləri və xalqları dünya sivilizasiyası və mədəniyyətinin inkişaf zəncirindən qopmuş, lokallaşdırılmış, statik, donmuş, hərəkətsiz bir şəkildə olmalarını isbatlamağa yönəlmiş səhv bir meyli ifadə edir. Əksinə, bəzən tarixi həqiqəti unudaraq əski olan nə varsa hər şeyi, ənənəvi adət-ənənələri, çox uzaq tarixlərə uzanan dini inancları və baxışları, etik qanunları, arxaik əxlaq normalarını və s. şişirdən, hiperbolizə edən, onları mədəniyyətdə məntiqi olaraq meydana gələn yeni-yeni hadisələrə, bu sırada bədii-estetik hadisələrə və qanunlara qarşı qoyan anlayışlara və fikirlərə də rast gəlmək mümkün olur. Məsələn, çox vaxt bu və ya digər xalqın bədii mədəniyyətində özünə tədricən yer tapa bilən yeni-yeni bədii hadisələr, bu sırada yazılı bədii ədəbiyyata keçid, roman, hekayə, dramatik teatr, opera, balet (*xoreoqrafiya*), simfonik musiqi və sairə kimi sənət hadisələri əsasən inkar edilməklə birlikdə nəyin bahasına olursa-olsun, köhnə mənəvi-estetik dəyərlərə zidd qoyulur, bir sözlə onların dövrümüzdəki tərbiyəvi, idraki - dəyişdirici rolu tamamilə inkar edilir, bu xalqların mədəniyyətləri üçün güya yad ünsürlər olması fikri müdafiə olunur. Araşdırmalar sübut edir ki, məsələn, bədii fəaliyyətin konkret növlərinin meydana gəlməsi və inkişafı heç də düz bir xətlə, maneəsiz olaraq reallaşmamışdır. Bu əhəmiyyətli proses müəyyən dərəcədə müxtəlif tarixi, ictimai-siyasi, iqtisadi, dini və s. səbəblərlə şərtləndirilmişdir. Həmin səbəblərlə də mədəniyyət və incəsənətin bu və ya digər sahələri və növləri heç də tarixən cəmiyyətin sosial-mədəni həyatında eyni əhəmiyyətə sahib olmamışlar, onların meydana gəlməsi və inkişafı spesifik yollarla və tarixi pillələrdə gerçəkləşdirilə bilirdi. Xüsusilə Şərq mədəniyyətindəki bədii hadisələr Qərbdə fərqli olaraq öz inkişaf yolu ilə getmiş (*Məsələn, rəssamlıqda - miniatür - xəttatlıq; memarlıqda-məzar daşları, mavzoleylər, abidə türbələri; xalça sənətində-bənzəri olmayan ornamentlər, bəzəkləmələr; musiqidə-klassik janrlar, aşiq-ozan yaradıcılığı; şeir sənətində-qəzəl, qəsidə, qoşma, gəraylı kimi şeir formaları və s. şəkildə*) geniş şöhrət tapmışdır. Təbii ki, qərb mədəniyyətində bu spesifik xüsusiyyətləri və bədii hadisələri eyni ilə görə bilmək qeyri-mümkündür. Məsələn, elm adamları Şərq və Qərb mədəniyyətlərini müqayisə etdikləri zaman bu fərqliliklərin bəzi ictimai-estetik, ideoloji səbəblərini də yazırlar. Məsələn, sənət növlərinin spesifik inkişafını dini səbəblərlə belə izah etməyə çalışan mədəniyyət və sənət nəzəriyyəçilərinə rast gəlmək mümkün olur. Onların fikrinə görə Orta çağlarda qərb ölkələrində Xristian dini öz ideoloji baxışlarını geniş kütlə arasında təbliğ

etməkdən ötrü sənətin bütün növlərindən (*xüsusilə də heykəltəraşlıq, rəssamlıq və musiqi*) geniş şəkildə istifadə edirdisə İslam dini sənətdə canlı varlıqların əks etdirilməsi imkanlarını bir qədər məhdudlaşdırırdı. Ona görə də sənət burada çox vaxt yeni və spesifik estetik yollar axtarmağa başlayır. İslam sənəti daha çox şəriətin mənəvi-əxlaqi prinsipləri çərçivəsində formalaşmağa, inkişaf etməyə baslayır. Məsələn, əgər Qərbdə hər hansı bir məşhur şəxsiyyətin xatirəsini əbədiləşdirməkdən ötrü mavzoleylər (*abidələr*) qarşısında konkret heykəllər ucaldırdısa, Şərq ölkələrində eyni funksiyanı yerinə yetirməkdən ötrü sadəcə olaraq mücərrəd naxışlarla süsləndirilmiş (*bəzəkləşdirilmiş, ümumiləşdirilmiş və simvolik xarakter daşıyan*) ifadəli və mücərrəd formalı abidə mavzoleylərin, türbələrin mövcudluğunu görə bilirik. Eyni zamanda Şərq və müsəlman xalqlarının bədii yaradıcılığında zəngin bəzək (*ornament*) xüsusiyyətlərini, miniatür sənətini, əbrü kimi bir bədii üsulu, kalligraf (*xəttatlıq*) sənətini və s. bədii hadisələrlə tez-tez rastlaşmalı oluruq. Və unutmamaq lazımdır ki, burada Şərq xalqlarının mənəvi-estetik ideyaları, hiss və həyəcanları, duyğuları, gələcəyə olan inancları və s. ifadə olunmuşdur. Xatırladaq ki, Şərq xalqlarına xas olan bu bədii hadisələri və bədii estetik prinsipləri, üslub xüsusiyyətlərini onların müasir mədəniyyətdə də izləmək mümkündür və bu gün də onlar insanlara böyük estetik həzz verə bilir. Hələ vaxtilə məşhur Azərbaycan bəstəkarı Üzeyir Hacıbəyli «Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları»⁷⁷. adlı fundamental konseptual əsərində Şərq müsəlman xalqlarının mədəniyyətindəki, xüsusilə də musiqi sənətindəki bənzərliklərə toxunaraq göstərirdi ki, Yaxın Şərqi xalqları eyni bir musiqi məbəbindən faydalanmış, öz milli kökünə və xüsusiyyətlərinə təməllənərək müstəqil musiqi mədəniyyətini formalaşdırma bilmişdir. Xatırladaq ki, bu xalqların musiqi mədəniyyəti əsasən monodik (*yəni birsəslili*) şəklində inkişaf etmiş və müasir professional (*simfoniya klassik*) musiqinin inkişafında Qərb musiqisinə xas çoxsəslili musiqidən onun potensial imkanları heç də az deyil. Bu baxımdan bütün dünyada şöhrət tapmış Azərbaycan bəstəkarlıq məktəbinin uğurları göz qarşısındadır. Bir çox yöndən müsəlman ölkələri sənətkarları üçün də nümunə ola bilən, onlara təsir edə bilən Azərbaycan musiqisi⁷⁸. (*simfoniya, operaları, operetları, baletləri, romansları, kamera musiqisini və s. göstərmək mümkündür*) yaradıcı şəkildə milliliklə beynəlmiləçiliyin, xəlqiliklə ümumbəşəriyyətin dialektikasına sahib ola bilmişdir. Bununla birlikdə bu qəbildən olan musiqi əsərlərini dinləyən, anlayan böyük bir dinləyici kütləsi də meydana gəlmişdir. Təbii ki, musiqi məktəbləri, konservatoriyalar, eyni zamanda litseylərdəki musiqi təhsili, xüsusilə xor kollektivlərinin yaradılması və s. bu baxımdan əhəmiyyətli rol oynamışdır. Bütün bu uğurlar isə bəzi mürtəcə fikirlərə, xüsusilə də bəzi Qərb ideoloqlarına xas anlayışlara baxmayaraq heç də əski milli mədəniyyətin, xalqın zəngin folklor yaradıcılığının itirilməsi, məhv olması, yox edilməsi hesabına gerçəkləşdirilməmişdir. Əksinə, xalqın zəngin milli musiqi şüurunun məhsulu olan xalq yaradıcılığı nümunələri, mahnılar, aşiq-ozan yaradıcılığı, instrumental xalq musiqisi klassik çoxsəslili musiqi sənəti və s. vasitəsilə yeni bir şəkildə, estetik tərəvətdə yenidən xalqa çatdırılır, eyni zamanda digər millətlərin də mənəvi malına çevrilmiş olurlar. Xatırladaq ki, xalqın qədim mənəvi mədəniyyətində kök salmış minlərlə ədəbi mövzular və süjetlər yenidən öz bədii ifadəsini tapmış olur. Ü.Hacıbəylinin "Leyli və Məcnun", "Koroğlu" operalarını, Q. Qarayevin "Yeddi gözəl" baleti, F. Əmirovun "Şur" və "Bayatı-şiraz" simfonik muğamları və s. kimi dünyaca

⁷⁷ Bax.: Ü.Hacıbəyli. Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları. Bakı, 1945, s.10-11

⁷⁸ Bu təsiri dünyanın bir çox ünlü musiqiciləri də etiraf edirlər.

şöhrətlənmiş əsərlər dediyimizə gözəl nümunə ola bilər. Bütün bunlara baxmayaraq, yuxarıda da ifadə etdiyimiz kimi hələ də müasir mədəniyyətimizi əski mənəvi-estetik köklərindən qoparmağa, keçmiş mədəniyyət dəyərlərinin guya indiki dövrdə heç bir əhəmiyyəti qalmadığı fikrini söyləyən sənət nəzəriyyəçiləri ilə rastlaşmaq qeyri-mümkündür. Bu anlayışlara görə güya Şərqi xalqlarının musiqi mədəniyyəti ənənəvi xalq musiqisinin sürətlə yox olmasıyla əlaqədardır, məsələn, güya ənənəvi İran musiqisi artıq üzümüzə gələn nəsilə öləcək, güya klassik İran musiqisinin ayaqda qalması üçün ən böyük təhlükə onun müasir İran cəmiyyəti üçün şübhə doğura bilən öz dəyərləridir⁷⁹.

Bu cür əsassız fikirlərə baxmayaraq milli mədəniyyətlər arasında qarşılıqlı əlaqələrin və zənginləşmələrin tarixən əskilərə təməllənən və son dərəcə əhəmiyyətli olmasını isbatlamağa çalışan araşdırmaçıların əsərləri əksinə olduqca məhsuldar görünür⁸⁰. Məsələn, vaxtilə "Kitabi Dədə Qorqud" dastanını İngilis dilinə tərcümə etmiş C.Lyuis əsərə yazdığı girişdə bir çox elm adamlarının "Odisey" və adı keçən Türk dastanı arasında, xüsusilə də dastandakı "Basatın Təpəgözü öldürməsi" (VIII) boyu ilə Siklop haqqındakı hadisələr arasında ("*Odisey*"dəki IX. *kitap*) olan bənzərlikləri yazmalarını və onların hər ikisinin əsasən eyni qaynaqdan, iki min il kiçik Asiyanın Qərbində və Doğusunda ağızdan-ağıza söylənilən nağıllardan alındıqlarının isbatlandığını bildirir⁸¹. Digər xarakterli əlaqəyə aid də bir çox nümunələr verməyi lazımlı bilir, burada başqa mədəniyyətin ünsürlərinə müraciət bəzən sənət əsərlərinin bədiiliyini, ifadəliliyini, təsirliyini artırmaq məqsədiylə də edilmişdir. Məsələn, bəllidir ki, Hollandiyalı rəssamı Hans Memlingin "Məryəm uşağıyla" və Venesiyalı rəssam Karlo Krivellonun "Müjdə", İtalya rəssamı Dominiko de Bortolonun "Findlingin düyünü" əsərlərində əsasən ifadəliliyi artırmaq məqsədiylə Azərbaycanın müxtəlif ərazilərində məşhur olan və yüksək estetik dəyərə sahib xalçalardan bir detal kimi məharətlə istifadə olunmuşdur⁸². Buna bənzər nümunələr, eyni zamanda gerçək estetik dəyərlərə sahib xalq yaradıcılığı nümunələri, bu sırada göstərdiyimiz kimi min illərin süzgülündən gələn xalq sənəti, tez-gec bəşəri əhəmiyyət qazana bilir, dünya sivilizasiyasının xəzinəsinə daxil ola bilər.

Yuxarıda göstərdiyimiz və sayını qat-qat artırma biləcəyimiz faktorlar bir daha müxtəlif milli mədəniyyətlər arasındakı dərin kökləri və bənzərlikləri sübut etməklə birlikdə bir daha göstərir ki, bu mədəniyyətlər arasındakı qarşılıqlı əlaqələrin və zənginləşmələrin müxtəlif xalqların bir-birlərini daha yaxşı anlamalarına, ümumiyyətlə cəmiyyətlərin mədəni inkişafına, konkret milli mədəniyyətlərin dünya sivilizasiyasına və mədəniyyətinə daxil olmasına səbəb ola bilər. Lakin zənnimizcə bu mütərəqqi meylin meydana gəlməsi və inkişafı bütün dünyada təhsil və tərbiyə sistemlərində çalışan mütəxəssislərin, bu sırada müəllimlərin, elm adamlarının, sosioloqların, filosofların, sənət adamlarının müştərək səyini tələb edir.

Babək Qurbanov.

*Fəlsəfə elmləri doktoru, professor,
Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının üzvü.*

⁷⁹ E.Zonis. Classical Persian music today. "Iran the faces the seventies. Ed. Yar.Shater. New York, Fracger Publishers, 1971, p.373.

⁸⁰ Məsələn, vaxtilə Bakının 70 kilometrliyində yerləşən və arxeoloqlar tərəfindən 30 min illik bir tarixə sahib olması ispatlanan Qobustan Gaya rəsmlərini arasıdırmaq üçün buraya gələn ünlü Norveç alimi Tur Heyerdal da müxtəlif qitələrdə buna bənzər eski uygarlıqların olmasını və ən uzak keçmişlərdə belə insanlar arasında əlaqələrin mevcudluğunun olması fikrini ispatlamaya çalışmışdır.

⁸¹ The Book of Dede Korkut Translated, with an introduction and notes, by Jeffrey, Lewies. Penguin Book, 1977.

⁸² Bax.: R.Efəndi. Azərbaycan dekorativ-tətbiqi sənətləri, Bakı, 1976, s.31

75. (19) ADİLİKDƏ QEYRİ-ADİLİK⁸³

Şəkil № 356. Rəşid Şəfəq (1940-2017)

“Hər bir bəstəkar öz istedadlı, məharətli və təcrübəsi ilə yanaşı, qəlbinin bir hissəsini də uşaqlara həsr etməlidir. Və o, buna heç bir vaxt peşiman olmayacaq. Hər şeydən əvvəl elə uşaqların özləri onlara ürəkdən gələn minnətdarlıq hissələrini bildirəcəklər.” Dövrümüzün görkəmli bəstəkarı və pedaqoqu D.V.Kabalevskinin bu müdrik sözlərini haqlı olaraq istedadlı bəstəkarımız, musiqi xadimi, dahi Üzeyir Hacıbəylinin yaradıcılıq bulaqlarından qidalanan – Rəşid Şəfəq barəsində söyləsək, heç də yanılmırıq. Onun yaratdığı 350-dən artıq uşaq və məktəbli mahnılarından ən yaxşılardan keçmiş ittifaqın, həmçinin Türkiyə, Almaniya, Macarıstan, Çexiya, Slovakiya, Bolqariya, İran, Polşa, Kuba kimi ölkələrin də aparıcı xor kollektivləri və studiyalarının repertuarını bəzəyir.

Asudə vaxtlarımda bəstəkarla olan görüşlərimin birində ona yazılmış bir məktub diqqətimi cəlb etdi. Məktubu Mingəçevir şəhər 4 nömrəli məktəbin “Şən uşaqlar” adlı uşaq musiqi teatrının üzvləri yazmışlar. Burada onlar bildirirdilər ki, bəstəkarın “Tülkü həccə gedir” nağıl-poemasının motivləri əsasında yazdığı uşaq komik operasına televiziya vasitəsilə baxmış və onu dinləmişlər. Uşaqlar bir daha xatırdılar ki, əsər xoşlarına gəlib və onun notunu göndərməyi bəstəkardan xahiş edirlər; belə ki, operanı “Şən uşaqlar” teatrın üzvləri tərəfindən hazırlayıb, məktəb səhnəsində tamaşaya qoymağı nəzərə alıblar. Əsərin 1982-ci ildə Ş.Qurbanov adına Azərbaycan Dövlət Musiqili Komediya teatrında tamaşaya qoyulduğu zaman qarşıya çıxan texniki və ifaçılıq baxımından çətinliklərini nəzərə alan R.Şəfəq bu ərsəyə tamamladığı “Baş tutmayan hiylə” nağıl-operettasını həmin uşaqlara göndərir. “Şən uşaqlar” uşaq musiqi teatrının gənc “artistləri” tezliklə əsərin tamaşasını həyata keçirmiş və 1991-ci ilin yazında-Novruz bayramı günlərində onu öz həmyaşıdlarına göstərə bilməmişlər. Və elə həmin ilin yayında özlərinin Bakıya ilk “qastrolları” zamanı “Şən uşaqlar”ın iştirakçıları əsərin tamaşasını hətta respublika televiziyasının uşaq verilişləri redaksiyası tərəfindən videolentə çəkdimişlər. Artıq bu operetta bir-neçə dəfə televiziyanın mavi ekranında göstərilmiş və hər dəfə də nəinki yalnız uşaqlarımızın, həmçinin yaşlıların belə hüsn-rəğbətini qazanmışdır. Sual oluna bilər ki, bu alleqorik nağıl-operetta uşaqların və yeniyetmələrin diqqətini nəyə görə özünə cəlb edə bilməmişdir? Belə düşünürük ki, ilk növbədə özünün parlaq emosionallığı, obrazlı ifadəliliyi, musiqinin milliliyi, burada ifadə olunmuş “sehirlə aləmin” son dərəcə maraqlı, cazibədar və zəngin olması, dinləyiciləri, həmçinin elə gənc tamaşaçıların özlərini belə dərindən həyəcanlandıra bilməsi ilə. Bir də onlar ömürləri boyu əsərin müəllifi, bəstəkar Rəşid Şəfəqin Mingəçevirə onlara qonaq gəlməsini, balaca ifaçıları Bakıya ilk qastrol “səfərinə” dəvət etməsini, həmçinin Respublika Müəllim Evinə, eləcə də hətta Türkiyədən qonaqlar “Türk cocuğu” jurnal-qəzetinin baş redaktoru Şaban bəy və onun məsul katibi Hüseyin bəyin qarşısında çıxışlar təşkil etməsini heç bir vaxt unutmayacaqlar.

⁸³Babək Qurbanov, “Adilikdə qeyri-adilik”, “Muğan-Şirvan” qəzeti 31 yanvar 2012 səh.3.

Vaxtilə Uşaqları Beynəlxalq Müdafiə günü ərəfəsində Moskvanın “Muzıka” nəşriyyatı tərəfindən çap edilmiş “Musiqili teatr” toplusuna məktəblilər üçün birsıra nağıl və tamaşalardan ibarət nəfis tərtibatla verilmiş məcmuəyə R.Şəfqin S.Marşak tərəfindən yazılmış “Səfeh siçan balası” adlı uşaq opera-nağılı da daxil edilmişdir. Moskva yaxınlığında yerləşən bəstəkarın “Ruza” yaradıcılıq evində ezamiyyətdə olarkən həmin nağıl-opera ilə yanaşı, elə həmin il orada S.Marşakın motivləri əsasında ikinci- “Ağıllı siçan balası əhvalatı” operasını da yaza bilir. Xatırladaq ki, hər iki opera valideynləri ilə yaradıcılıq evində dincələn uşaqların iştirakı ilə orada R.Şəfq tərəfindən tamaşaya qoyulmuşdu. Daha sonralar həmin opera-nağıllar Bakıda, Sumqayıtda, Tomskdə, Daşkənddə uşaq musiqi teatrlarının üzvləri tərəfindən uğurla tamaşaya qoyulmuşdur. Bakı konservatoriyasının nəzdindəki on illik, musiqi məktəb-studiyasının uşaq teatri tərəfindən də hazırlanmış bu əsərlər Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının uşaq musiqi plenumunda göstərilmiş, yüksək qiymətləndirilmişdir.

Təxminən 30 il əvvəl Bakının 190 nömrəli məktəbində musiqi müəllimi və bədii rəhbər kimi çalışdığı zaman R.Şəfq respublikamızda ilk dəfə olaraq Məktəbli filarmoniyası yaratmışdır. İlk uşaq opera studiyası da onun nəzdində məhz R.Şəfqin təşəbbüsü ilə meydana gəlir. Studiyanın tərkibi paytaxtımızın birsıra məktəblərindən olan istedadlı, qabiliyyətli şagirdlərdən ibarət idi. Məhz həmin dövr bəstəkar özünün “Tülkü həccə gedir” adlı ilk uşaq komik opera-nağılını yazmaq fikrinə düşür və gələcəkdə biz həmin operanın Musiqili Komediya Teatrının səhnəsində, müxtəlif şəhərlərin uşaq musiqi teatrları tərəfindən uğurla tamaşaya qoyulmasının şahidi oluruq.

Rəşid Şəfq elə ilk operasında teatr aləminin sirrləri ilə rastlaşır, onları dərk etməyə, xüsusilə uşaq qavrayışı və psixologiyası baxımından başa düşməyə çalışır. Eynilə dramaturji qanunauyğunluq ilə yanaşı, o, daim texniki məsələlərə də diqqət yetirmiş olur, uşaqların musiqi ifaçılığının fonogramaya alınması, onların qastrol səfərləri ilə bağlı təşkilati cəhətlərə belə diqqət yetirməli olur.

Bəstəkar üçün teatr daim sintetik sənət olmaqla yanaşı, burada hər bir sənətin özünəxas yeri, rolu da heç bir vaxt unudulmur. Məsələn, musiqiçi burada heç də sadəcə olaraq müşayiətçi rol oynamayıb, obrazların açılmasına xidmət edən mühüm və aparıcı vasitə kimi çıxış edir.

Son illər R. Şəfqin bir-birinin ardınca birsıra musiqili-sənət əsərlərinin gəlməsinin şahidi oluruq. Həmin əsərlərdə onun daim yaradıcılıq axtarışlarında olmasını, həm mövzu, həm də onun özünü ifadəsi məsələlərinə tələbkarlıq və yüksək professionalıqla yanaşmasını izləmək mümkündür. Məsələn, bəstəkarın son dövrlərdə yaratdığı uğurlu əsərlərdən Əli Kərimin motivləri əsasında bəstələdiyi “Qiymətlərin mübahisəsi”, “Tənbel ayı balası əhvalatı”, “Meşə nağılı” (*R.Zəkanın librettosu əsasında*), operetta və videovillərini, “Cırtan” uşaq nağılı əsasında “Ağ div, Qara div...” və “Qiymətlərin sərgüzəşti” ilk uşaq musiqilərini, həmçinin (*dahi Nizaminin “Xəmsə”si əsasında H.Ziyanın librettosu*) “Bayquşların söhbəti” nağıl operasını qeyd etmək kifayət edir. Bəstəkarın uşaqlar üçün irihəcmli yeni əsəri; “Tülkü, Tülkü, Tünbəkli” məzhəkəli operasıdır. Əsər folklor mövzularına əsaslanır və öz professionallığı, bədii təravəti ilə diqqəti cəlb edir. O, bəstəkarın üç pərdə və altı şəkildən ibarət opera-alleqoriya janrında yazılmış bir əsər kimi meydana gəlməklə yanaşı, professional musiqi teatri üçün nəzərdə tutulmuşdur. 1993-cü ildə əsər Azərbaycan Dövlət Musiqili Komediya Teatrında tamaşaya qoyuldu. Bu, bəstəkarın həmin teatrın səhnəsində üçüncü tamaşasıdır. Uşaq auditoriyasına istiqamətləndirilmiş bu opera bir daha onlara xatırladır ki,

musiqi heç də həmişə əyləncə və istirahətə bağlı deyildir, o, həm də həyatımızı gözəlləşdirir, mənalandırır, bizi mənən saflaşdırır, tərbiyələndirir, düşünməyə çağırır...

Bəstəkarın çoxsaylı əsərləri içərisində xor və orkestr, kamera və instrumental musiqisi, həmçinin mahnı və romanslar, xalq mahnılarının nota yazılması və tərtibi xüsusi yer tutur. R. Şəfəq bir çox Azərbaycan xalq mahnılarının işlənməsinə, onların təsnifatına da böyük önəm vermiş, onları son dərəcə məharətlə və peşəkarcasına xalq musiqi mədəniyyətimizin daxili qanunauyğunluqlarına münasib olaraq dinləyiciyə, xüsusilə də uşaqlara çatdırma bilmişdir. Məsələn, O, “101 Azərbaycan xalq mahnısı” adlı uşaq xoru üçün çapa hazırlanmış musiqi-almanax toplusunu xatırlamaq yerinə düşər. Burada bəstəkar nəinki bəzi el havalarını axtarıb tapıb, onları nota yazıb. Həmçinin onları müşayiət olmadan yalnız xor üçün (“*a-kapella*” kimi) məharətlə tərtib etmişdir. Bu mahnıların bir qismi müxtəlif səpkili mahnılar məcmualarına daxil olmuş, Moskva və Bakının nəşriyyatlarında çap edilmişdir. Həmin xor üçün xalq mahnıları respublikamızın bədii özəfaliyyət xor kollektivlərinin repertuarında özünə layiqli yer tutur, bayram şənliklərində, festival və baxışlarda səslənir.

R. Şəfəqin Moskvada nəşr olunmuş ilk müəllif mahnılar toplusu “Ana yurdumuz” adlanır. Bu kitab uşaq xor studiyaları və kollektivləri üçün nəzərdə tutulub, məcmuədə uşaqlara müşayiətsiz (yəni “*a-kapella*” üslubunda) oxumaq təklif edilir.

Bəstəkar həmişə uşaq ədəbiyyatını “*a-carella*” diqqətlə izləyir, ürəyinə yatan şeirləri xüsusilə səliqə ilə bunun üçün ayrılmış xüsusi qovluğa toplayır və yaddaşına həkk edir. Onun uşaq “*a-carella*” xoru üçün yazılmış “Beş uşaq təbəssümü” musiqi miniatürləri də məhz belə yaranmışdır. Bəstəkar vaxtilə “Murzilka”, “Kolobok” janrlarında şair-jurnalist Tofiq Ağayevin tərcüməsində Azərbaycan şairlərinin şeirləri ilə tanış olmuş və sonralar onun öz orijinal şeirlərindən ibarət həmin silsiləni bəstələmişdir. Həmin şeirlər dörd misradan ibarət lakonik süjetli səhnəciklərdən ibarətdir. Hər bir xor səhnəciyində qəhrəmanın xarakterinin bir səciyyəvi cəhəti açıla bilir. T.Ağayev bu qısa və məzmunlu şeirlərini uşaq psixologiyası, dünyagörüşü və qavrayış xüsusiyyətlərinə, musiqi istedadlarına uyğun olaraq yarada bilmişdir. Və burada bəstəkarla şairin yaradıcılıq əlaqələri gözəl bar vermişdir. Şair-publisist Əjdər Ağazadə ilə də bəstəkar son dərəcə məhsuldar və ilhamla “Kosmos və mən” mahnılar silsiləsini yaratmış, xalqımızın qəhrəman oğlu, kosmonavtikanın ən görkəmli simalarından biri, akademik Tofiq İsmayılova həsr etmişdir. Ümumiyyətlə, Ə.Ağazadə ilə birgə R.Şəfəq onlarca müxtəlif səpkili, artıq dillər əzbəri olmuş, məktəb və bağçalarda, televiziyanın mavi ekranlarında daim səslənən gözəl və şən nəğmələr, marşlar, kantata və süitalar bəstələmişdir. Hal-hazırda onlar birgə “Sərçə balasının möcüzəsi” adlı musiqi nağılı üzərində işləyirlər.

R.Şəfəq musiqisi heç də sənətdə müəllif simasının bərqərar olmasını, onun şəxsiyyətinin nəyin bahasına olursa-olsun ön plana çəkilməsini xarakterizə etmir. Əksinə, bu baxımdan o, dahi Üzeyir Hacıbəylinin, həmçinin Baxın, Motsartın, Prokofyevin, Bartokun, Q.Qarayevin ənənələrinə daha yaxındır. Öz doğma folklor mədəniyyətini, onun estetik sərvətlərini dərinləndirən Rəşid Şəfəq burada uşaqlar üçün də həqiqətən də maraqlı olan elə bir cazibədar aləm açmışdır ki, onun mənəvi-etik gözəlliyi, “süjet” rəngarəngliyi, ladintonasiya spesifikliyi və tərəvətilliyi heç bir şübhə doğurmur. Çoxlarına instrumental musiqi təəccüblü görünsə də R.Şəfəq heç də bəziləri kimi mürəkkəb musiqi dilinə, yazı texnikasına “avanqard” musiqisini, “dodekafon” yazı texnikasının bədii-estetik prinsiplərinə meyl göstərmir, əksinə, uşaq psixologiyasını daim nəzərə alaraq, aydın musiqi məntiqinə uyğun, uşaq milli musiqi intonasiyalarına olduqca yaxın musiqi əsərləri yazmağı üstün tutur.

Məsələn, özünün son iki nağıl-operalarında “Bayquşların söhbəti” və “Tülkü, Tülkü, Tünbəki” əsərlərində bəstəkar xalq musiqisinin nadir inciləri olan təsniflərdən, rəng və diringilərdən, qədim oyun havalarından, milli sərvətimiz olan muğam və zərb-muğamlardan, hətta şəhər folkloru sayılan meyxanalardan belə yaradıcılıqla istifadə edə bilmişdir.

“Əsrimiz xəstədir və biz hamımız onunla bir yerdə xəstəyik.” Böyük macar bəstəkarı və pianoçusu Frens Listin bu sözləri bu gün həmişəkindən daha aktualdır. Təsadüfi deyil ki, doğma Azərbaycan və onun qəlbi olan Qarabağda başverən hadisələr R.Şəfəqi bir sənətkar kimi narahat etməyə bilməzdi. Erməni qəsbkarlarının təcavüzünün elə ilk günlərindən R.Şəfəq Azərbaycan şairlərinin şeirləri əsasında “Ana torpaq Qarabağ” mahnılar silsiləsini yazmağa başlayır. Tezliklə bura daxil olmuş mahnıların bir çoxu respublika mətbuatında çap edilir, uğurla ifa olunmağa başlayır.

R.Şəfəqin müxtəlif auditoriyalar, xüsusilə məktəblilər qarşısında çıxışları, bir çox musiqi lektoriyaları təşkil etməsi, həmçinin dövrü mətbuatda məqalə və oçerkləri, musiqi mədəniyyətimizin gələcək problemləri və taleyi, xalqımızın və onun gələcəyi olan məktəblərin estetik bədii zövqü və tələbatı ilə bağlı məsələlərin həlli ilə əlaqədar meydana gəlmişdir.

Bəstəkar və pedaqoq R.Şəfəq gənc nəslimizin təlim-tərbiyəsi, estetik zövq və tələbatının formalaşması yolunda daim ardıcıl olaraq intensiv fəaliyyət göstərir, respublikamızda uşaq festivallarının, müsabiqələrinin, baxışlarının, mahnı bayramlarının keçirilməsinə yaxından iştirak edir. Onun əsas məqsədi və qayəsi isə, uşaqlarımızı sağlam, xoşbəxt, şən, yüksək mənəvi-etik keyfiyyətlərə malik şəxsiyyətlər kimi görmək arzudur. Bu qəbildən olan insanları isə o, musiqiyə hörmət və dərin sevgi hissələrindən kənar təsəvvür etmir.

Bir dəfə Rəşid Şəfəqdən soruşanda ki, yaradıcılıq prosesində nəyi xüsusilə mühüm, zəruri sayırsınız?-cavab vermişdir: “Adilikdə-qeyri adilik!”.

Babək Qurbanov.

*Fəlsəfə elmləri doktoru, professor,
Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının üzvü.*

76. (20) VAQIF SULTANLININ ƏSƏRLƏRİ TÜRKİYƏDƏ⁸⁴

Şəkil № 357. Vaqif Sultanlı (1958-)

Bu yaxınlarda İstanbulun nüfuzlu “Avropa Yakası Yayınları” Bakı Dövlət Universitetinin Müasir Azərbaycan ədəbiyyatı kafedrasının professoru, yazıçı-ədəbiyyatşünas Vaqif Sultanlının “Ölüm rəyası” adlı kitabını çapdan buraxmışdır. Nəfis tərtibatla və illüstrasiyalarla nəşr olunan kitaba yazıçının “Ölüm yuxusu” povesti (*povest Türkiyə oxucularına roman kimi təqdim olunmuşdur.*) və müxtəlif mövzularda yazmış olduğu “Ağ yol”, “Müqəvvə”, “Xiffət”,

⁸⁴ Babək Qurbanov “Vaqif Sultanlının əsərləri Türkiyədə”, “Səbəst düşüncə” qəzeti 25-30 oktyabr 2006-cı il səh. 8

“Yarpaqsız budaqların yaşıl nəğməsi”, “Səhər dumanı”, “Yad”, “Vətən”, “Ada”, “Yovşan ətri”, “Qul bazarı” və s. kimi hekayələri daxil edilmişdir.

Xatırladaq ki, Vaqif Sultanlı “İnsan dənizi” romanının, “Ölüm yuxusu” povestinin, bir sıra hekayələrin, habelə xeyli miniatür, sərgüzəşt və esselərin müəllifidir. O, bədii yaradıcılıqla yanaşı, ədəbiyyatın nəzəri-estetik məsələləri ilə də məşğul olur. Xüsusilə, Azərbaycan mühacirət ədəbiyyatının öyrənilməsi istiqamətində müəllifin elmi-nəzəri axtarışları diqqət çəkməkdədir. Onun bu səpkili tədqiqatları içərisində “Məhəmməd Əmin Rəsulzadənin ədəbi dünyası”, “Ağır yolun yolçusu”, “Azadlığın üfüqləri”, “Azərbaycan mühacirət ədəbiyyatı”, “Ömrün nicat sahili” və b. araşdırmaları xüsusi yer tutur.

Türkiyə oxucularına təqdim olunan povest və hekayələrin əsas mövzusu sosial və mənəvi-əxlaqi problem üzərində qurulmuşdur. İstanbulun Yedditəpə Universitetinin dosenti, doktor Qəmzə Konanın kitabına yazdığı ön sözdə Vaqif Sultanlının yaradıcılıq yolu yığcam şəkildə araşdırılmış, onun yazıları çağdaş Azərbaycan nəsrinin maraqlı, orijinal nümunələri kimi təqdim olunmuşdur. Türkiyəli alimin fikrincə “*Vaqif Sultanlının qəhrəmanları bu dünya ilə əlaqəsini itirmiş, yaxud itirməkdə olan insanlardır. Onlar “insan dənizi”nin dalğaları qoynunda tənha, cəmiyyətin xaosu içərisində təcrid olunmuş həyat sürdürməkdədirlər. Onun qəhrəmanları xoşbəxtlik axtarışındadır, lakin özlərinə belə aydın olmayan bu xoşbəxtliyi nə tapa, nə ona yaxınlaşa bilirlər.*” Povest və hekayələri Türkiyə türkcəsinə İstanbulda yaşayan gənc araşdırmaçı Coşğun Heydərov çevirmişdir. Əsər müəllifinin Azərbaycanda nəşr olunmuş “Qul bazarı” (1999) kitablarındakı bədii nümunələrdən seçmələr əsasında hazırlanmışdır.

Xatırladaq ki, “Ölüm röyası” kitabına daxil olan bədii nümunələr müxtəlif vaxtlarda Türkiyə mətbuatında dərc olunmuşdur.

Babək Qurbanov.

*Fəlsəfə elmləri doktoru, professor,
Ərzurum Atatürk Universiteti*

77. (21) LAYIQLI TÖHFƏ⁸⁵

Şəkil № 358. Rafiq İmrani (1951-)

Dünya xalqlarının milli musiqi mədəniyyətləri sırasında Azərbaycanın ozan-aşıq və muğam qədər bədii-estetik, mənəvi dəyərlərinə və fəlsəfi mahiyyətinə görə unikal sənət növü yoxdur desək, mübaliğə etmərik.

UNESCO-nun, İSESCO-nun xoşməramlı səfiri, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti, Milli Məclisin deputatı Mehriban xanım Əliyevanın muğamla bağlı fikirləri ümumilikdə bu sənətləri yaşadanlara, onların tarixini, təbliğini həyata keçirən musiqişünaslara işin hansı şəkildə qurulması üçün bir növ istiqamət göstərici proqramdır. Bəli, mən də bir musiqişünas-filosof kimi muğamların fəlsəfəsi daim düşünülmüş və bu unikal sənət haqqında əsl

⁸⁵Babək Qurbanov, “Layiqli töhfə”, “Azərbaycan” qəzeti № 150 (6131) 10 iyul 2012, səh 7.

musiqişünas-filosof sözünün deyilməsi zərurətinin çoxdan vaxtı çatdığı fikri tez-tez narahat edirdi.

Etiraf edək ki, muğam fəlsəfəsini yazmaq, onun mahiyyətini açmaq olduqca mürəkkəb və çətinidir. Çünki muğamı gözəl bilənlər fəlsəfəni də bir elm kimi dərindən bilməli və ya fəlsəfəni bilənlər isə muğamı bir sənət abidəsi kimi praktiki cəhətdən mükəmməl bilməlidirlər ki, nəticədə sanballı elmi əsəri ortaya çıxara bilsinlər. Muğamın fəlsəfəsini bəzi filosoflar kimi fəlsəfi terminləri, ibarələri, "söz oynatmalarını" ümumiləşdirməklə söyləmək olmaz. Muğamların tarixini, nəzəri aspektlərini, həmçinin fəlsəfəni dərindən bilmədən muğam fəlsəfəsini yazmaq mümkün deyil. Bu baxımdan haqqında söhbət açdığımız Rafiq İmraninin "Muğam fəlsəfəsi" fundamental əsəri müasir Azərbaycanın musiqişünaslıq və fəlsəfə elmi üçün layiqli töhfədir. Görünür, Mehriban xanım Əliyevanın "*məqsədimiz muğamı qoruyub saxlamaq, onu inkişaf etdirmək, onun gözəl və dərin fəlsəfəsini gələcək nəsillərə və bütün dünyaya çatdırmaqdır*" – kəlamı əsərin müəllifini bu mövzuya müraciət etməsinə sövq etmiş və o, sözün əsl mənasında, elmdə yeni söz olan bu gözəl fundamental əsəri Azərbaycan dövlətçiliyinin memarı, ulu öndər Heydər Əliyevin əziz xatirəsinə və Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin, xüsusilə də muğam və aşıq sənətlərinin inkişafında böyük işlər görmüş Mehriban xanım Əliyevaya ithaf etmişdir. Azərbaycanda Mehriban xanım Əliyevanın dəstəyi ilə muğam və aşıq sənətləri praktiki cəhətdən həqiqi mənada yüksək inkişafa cəlb edilib. Rafiq İmraninin "Muğam fəlsəfəsi" əsərini Azərbaycan xalq musiqi yaradıcılığının ensiklopediyası kimi də qiymətləndirmək olar. Əsərdə müəllif muğam və aşıq sənətlərinin genetik köklərinin çox-çox uzaqlara getdiyini, minilliklərin süzgəcindən keçdiyini, müxtəlif sivilizasiyalarla, milli mədəniyyətlərlə qarşılıqlı əlaqədə inkişaf etdiyini sübut etməyə çalışıb və bu yolda zəngin elmi, tarixi, etnoqrafik və təbiidir ki, musiqişünaslıq (*həm Qərb, həm də Şərq*) əsərlərinə müraciət edib. Müəllifin əsasən ərəb, fars, türk dillərində yazılmış orijinal qədim və müasir elmi ədəbiyyata müraciət etməsi bir daha onun muddəalarının məntiqi, inandırıcı olmasına dəlalət edir. Rafiq İmraninin ortaya qoyduğu əsas muddəa isə olduqca orijinal, yəni muğam sənətinin meydana gəlməsi xalqımızın bədii, musiqi şüurunun məhsulu olmasını bəyan etməkdir. Əsəri oxuduqca anlayırsan ki, müəllif özü üçün daha müasir və digər tədqiqatçılardan fərqlənən bir tədqiqat metoduna müraciət etmişdir.

Etiraf edək ki, musiqişünas-alimlərimizin əsərlərində son zamanlar təkrarlığa, doqmatizmə empirik örnəkləri gerçək elmi-tədqiqat işləri kimi təqdim etmək meyillərinə rast gəlinir. Haqqında söz açdığımız-əsərdə isə biz əksinə, müəllifin bu stereotiplərdən çox-çox uzaq olmasını açıq bir şəkildə hiss edirik. Rafiq İmrani bəziləri kimi dahi bəstəkarımız, musiqi nəzəriyyəçimiz Üzeyir Hacıbəylinin xalq musiqimiz ilə əlaqədar müddəalarını donmuş, statik qayda-qanunlar olaraq görmür, əksinə, müasir mərhələdə onların daha da inkişaf etdirilməsinə çalışır. Əldə olunan yeni elmi-nəzəriyyəni ədəbiyyata, muğamlarımızın tarixi inkişaf prosesinə uyğun olaraq və onları diqqətə alaraq Üzeyir bəyin fikir və mülahizələrini daha yüksək zirvəyə qaldırmaq, musiqi əsərlərinin təhlilində bir daha bu yüksəklikdən onlara münasibət bəslənməsinə nail olmağın aktuallığını qarşıya qoya bilər. Əsərin ən önəmli cəhətlərindən biri də odur ki, burada müəllif klassik muğam yaradıcılığını sosial-mədəni hadisə kimi araşdırmağı önəmli sayır. Zənnimizcə, muğamlarımızın belə bir metodla tədqiq olunması ilə ilk dəfə olaraq rastlaşırıq. Müəllif, əslində, belə bir çoxyönlü, kompleks şəkildə gözəçarpan araşdırma ilə dar musiqişünas tədqiqat üsulunun çərçivələrindən kənara çıxmağa, digər elmi fəaliyyət sahələrinə (*tarix, etnoqrafiya, etnopsixologiya və paleoqrafik musiqi və s.*) müraciət etməyin önəmli olmasını isbatlamağa çalışır. Rafiq İmrani bütün bunlarla birlikdə muğamlarımızın bədii biçimə və fəlsəfi dərinliyə malik bir sənət abidəsi olmasını göstərməkdən ötəri fəlsəfənin bir çox dialektik qanun və kateqoriyalarına müraciət edir, onların xüsusiyyətlərinə və əsas prinsiplərinə muğamlarınızda da müəyyən etməyə çalışır. Əslində bu qəbildən olan

tədqiqatlarda muğamlarımızın potensial bədii-estetik və fəlsəfi mənə və dəyərini üzə çıxarmaq məqsədi ilə edilməsini unutmamaq lazımdır. Müəllif burada qədim ozan-aşıq yaradıcılığının spesifik cəhətlərinə, xüsusilə də musiqi dili, təsvir-ifadə vasitələri, ifa tərzləri, pərdələrinin quruluşu, xarakterik səslənmə, daha doğrusu, spesifik səs sistemində diqqət yetirir və bu qanunauyğunluqları klassik muğamlarımızda aramağa səy göstərir. R.İmrani bu qəbildən, olan orijinal araşdırmalarla klassik muğamlarımızın, əslində, genetik tarixi köklərinin məhz xalqımızın qədim ozan-aşıq sənəti ilə bağlı olmasını daha məntiqli bilir. Bir çox dərin məzmunlu elmi nəzəri fikir və mülahizələri və monoqrafiyaları ilə, məsələn, "Muğam tarixi" (*I cild Bakı, Elm, 1998*), "Muğam şumer dövründən başlayır" (*Bakı, Elm, 1999*), "Azərbaycan musiqi tarixi" (*I cild, ən qədim dövrlərdən b.e. qədər*) və b. tanınan istedadlı musiqişünas-alim Rafiq İmranın "Muğam fəlsəfəsi" fundamental əsərinin bir daha mütəxəssislərlə birlikdə muğamsevərlərimizin, oxucuların, xüsusilə də muğam ifaçılarının dərin marağına səbəb olacağına inanırıq. Kitabdan klassik muğamlarımıza aid geniş tarixi-nəzəri məlumatlar almaq mümkündür. Deyilən fikirləri ümumiləşdirərək qeyd edək ki, "Muğam fəlsəfəsi" əsəri həm musiqişünaslıq, həm də fəlsəfə elmində yeni sözdür. Bu əsər dünya arenasına çıxma biləcək əsər olduğu üçün onun xarici dillərdə çap olunması zəruridir. Azərbaycan muğam və aşiq sənətlərinin beynəlxalq səviyyədə təbliği üçün bu əsər tarixi faktlara soykənən əvəzsiz elmi mənbədir.

Babək Qurbanov

*Fəlsəfə elmləri doktoru, professor,
Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının üzvü*

78. (22) FUNDAMENTAL MONOQRAFIYA

Şəkil № 359. Bədirxan Əhmədov (1955-)

Məlumdur ki, gülüş hər bir xalqın həyatında mühüm rol oynamaqda olan güclü bir mənəvi silahdır. Xalqın təfəkkür tərzinin ifadəsi olan bu silah, əslində cəmiyyət həyatında neqativ əxlaqi, mənəvi keyfiyyətlərin, hadisələrin və davranışların üzə çıxarılmasında, onların müsbət başarı meyarlar baxımından dəyərləndirilməsində, bir sözlə cəmiyyətin əxlaqının, mənəviyyatının formalaşmasında, zənginləşməsində müstəsna bir rol oynamaqdadır. Təsadüfi deyil ki, ən qədim zamanlarda xalq yaradıcılığında, folklor mədəniyyətində, daha sonralar yazılı ədəbiyyat və incəsənət əsərlərində gülüş kateqoriyasına tarix boyu geniş yer ayrılışdır. Bir çox xalqların xalq qəhrəmanlarına həsr edilmiş dastanlarında (*Robin Quud, Til Helenspigel, Koroglu və b.*) xalqın gülüş idealını ifadə edən obrazlarında (*Nəsrəddin Xoca, Skomaroxlar, minnezingerlər və b.*), həmçinin bədii yaradıcılığında (*Aristofan, Molyer, Şekspir, Qoqol, Bernard Sou, Çexov və b.*) bir daha gülüş anlamının nə qədər geniş bir yer tutmasının şahidi oluruq. Zənnimcə, vaxtilə Aristotelin sənətdə faciə, onun tərbiyəedici, insani mənfi davranışlarından arındırmaq, təmizləmək yolundakı imkanları ilə əlaqədar fikirləri gülüş və komizm haqqında da söyləmək mümkündür. Belə ki, gülüş da insanı mənfi, insan ləyaqətinə sığmayan amallardan, davranışlardan uzaqlaşdırmaq məqsədinə xidmət edir. Təsadüfi deyil ki, get-gedə dünyada gülüş hadisəsinə maraq artmaqdadır. Məsələn, Yaponiyada gülüşlə əlaqədar müsabiqələr, yarışlar keçirilir, televiziya verilişlərində kiçik həcmli sənədli səhnəciklər göstərilir, Bolqarıstanda Qabrova, şəhəri isə tamamilə gülüş məkanına, gülüş ilə

əlaqədar beynəlxalq festivalların, yarışların mərkəzinə çevrilir. 1996-cı ildə bütün türk dünyasının ortaq mənəvi dəyərlərindən sayıları Nəsrəddin Xocanın YUNESKO tərəfindən “Nəsrəddin ili” olaraq qeyd olunması faktı da, əslində gülüş kateqoriyasının, geniş bir beynəlxalq miqyas aldığı göstərməkdədir. Bir daha xatırlatmaq yerinə düşər ki, xalqımızın zəngin və çoxəsrlik gülüş mədəniyyəti vardır. Yalnız Molla Nəsrəddin lətifələri nəyə desən dəyər. Vaxtilə Nəsrəddin ili ilə bağlı Gülüş kateqoriyası baxımından Nəsrəddin Xoca adlı məqaləmi yazarkən (*məqalə Türkiyədə bir neçə dəfə yayımlandı*) bir daha xalqımızın nə qədər zəngin və orijinal gülüş mədəniyyətinə sahib olduğunu hiss edə bildim. Burada gülüşün bütün çalarları və xüsusiyyətlərini, ifadə olunmasını, onlarca gülüş doğura biləcək örnəklərin mövcud olmasını üzə çıxarmaq o qədər də çətin deyil. Gülüş kateqoriyasının satira, yumor, ironiya qrotesk, hiperbola kimi mühüm tərəfləri xalqımızın məişətində, gündəlik danışq mədəniyyətində, həmçinin xalq mədəniyyəti və ümumiyyətlə, bədii yaradıcılığında geniş bir şəkildə özünü ifadə etməsini görə bilərik. M.F.Axundov, C.Məmmədquluzadə, C.Cabbarlı və başqalarının yaradıcılığında yuxarıda zikr etdiyimiz gülüş çeşidləri bu və ya digər şəkildə öz yüksək bədii həllini tapa bilmişdir.

XX əsrin ortalarından bu gülüş estafetini görkəmli yazıçı, komedioqraf Sabit Rəhman ələ almışdır fikrini qətiyyətlə söyləmək olar. Tanınmış ədəbiyyatşünas-alim, filologiya elmləri doktoru, professor Bədirxan Əhmədovun “Sabit Rəhman: həyatı, mühiti, yaradıcılığı” (*Bakı, 2010*) monoqrafiyasını oxuduqdan sonra bir daha bu fikrə gəlmək mümkün olur. Zənnimcə monoqrafiya görkəmli ədibin indiyə kimi həyat və yaradıcılığına həsr olunmuş ən sanballı, əhatəli və maraqlı bir əsərdir. Əslində, S.Rəhman yaradıcılığının ilk mərhələlərindən mütəxəssislərin və oxucuların dərin marağına səbəb olması, yaradıcılığına aid saysız-hesabstz yazılar, məqalələr yazılmasına rəğmən (*monoqrafiyada bu həqiqəti bir daha görürük*) haqqında söz acdığımız monoqrafiya ən yetkinidir. Çoxlarımız S.Rəhman yaradıcılığını, xüsusilə də onun səhnə əsərlərinə olan marağımıza əsasən dərinədən bildiyimizi zənn edirdik. Lakın B.Əhmədovun monoqrafiyasını oxuduqdan sonra bu böyük şəxsiyyətin həyatı, yaradıcılığı, dünyagörüşü bədii-estetik baxışları və s. haqqında, əslində çox az bilgi sahibi olduğumuz üzə çıxır. Müəllif S.Rəhmanın həyat və yaradıcılığı ilə bağlı, demək olar ki, bütün lazımi materialları, tarixi sənədləri qəzet və jurnal məqalələrini, ev arxivindəki əlyazmalarını, müxtəlif dövrlərə aid qələm dostları ilə yazışmalarını bir araya gətirərək təhlil süzgəcindən keçirir, onların yazıçı-komedioqrafın yaradıcı simasını, əsərlərinin geniş bədii-estetik dəyər və prinsiplərinin müəyyən edilməsi yolundakı önəmini üzə çıxarmış olur. Fikrimizcə, monoqrafiyanın ən maraqlı tərəflərindən biri odur ki, burada müəllif S.Rəhmanın həyat və yaradıcılığını cəmiyyətdə, xalq həyatında başverən sosial-siyasi və mədəni hadisələrdən təcrid olunmuş vəziyyətdə tədqiq etmir, əksinə mürəkkəb tarixi dönmənin ziddiyyətləri, bəzən barışmaz ideoloji qarşıdurmaları fonunda gözdən keçirməyə çalışır. S.Rəhman yaradıcılığının tarixi inkişaf yolunu dərinədən tədqiq edən ədəbiyyatşünas B.Əhmədov haqlı olaraq bəlli bir qanunauyğunluq yolu izləyə bilir, yəni yazıçının felyeton yaradıcılığından başlayaraq hekayə, povest, pyes, dram əsərləri, kinossenariləri və s. haqqında ətraflı məlumatlar verə bilir. Belə bir araşdırma metoduna üstünlük verən müəllif ən gənc yaşlarından S.Rəhmanın yaradıcılıq yolunun müəyyən olunmasında o dönmənin tanınmış sənətkarlarının təsirini və xeyirxah münasibətini də göstərə bilmişdir. Məsələn, S. Rəhmanın artıq 12-13 yaşarından başlayaraq kiçik felyetonlar yazması, onları dönmənin bütün Şərq dünyasında şöhrət tapmış Molla Nəsrəddin dərgisində yayınlanması C.Məmmədquluzadə kimi böyük şəxsiyyətlə tanış olması və onun məsləhəti ilə sənədli felyetonlardan bədii yaradıcılığa-hekayəyə keçməsi kimi hadisələr yazıçının sənətə gəldiyi yolu reallıqla əks etdirir. Gənc Sabitin teatr aləminə yol tapmasında görkəmli dramaturq Cəfər Cabbarlının rolu da tarixi faktlar işığında ortaya çıxmış olur. Yazıçı-komedioqrafın teatr həyatında Mirzaga Əliyev, Adil İskəndərov və başqaları ilə onların yaradıcılıq əlaqələrinə toxunan müəllif S.Rəhmanın tezliklə mürəkkəb, sintetik səhnə sənəti olan

teatrın estetik qanunauyğunluqlarına yiyələnməsini, gələcəkdə bu bilgilərin öz yaradıcılığında məharətlə istifadə edə bilməsini göstərmək üçün edilmişdir. Ən gənc yaşlarından həyatı hadisələrin gülüş doğura bilən tərəflərini hassaslıqla görmək qabiliyyətinə sahib S.Rəhman ömrünün sonuna qədər bu xüsusiyyəti özündə saxlamış, gülüşü, demək olar ki, bütün yaradıcılığı boyu əsərlərinin mərkəzi meyarlarından birinə çevirmişdir. Onun çoxtərəfli yaradıcılığında gülüş və komizm ünsürlərinin geniş bir şəkildə özünü göstərməsi haqlı olaraq onu bir komedioqraf kimi qiymətləndirməyə imkan verir.

Monoqrafiyada S.Rəhmanın əsərlərinə xas satira ünsürlərinin gülüşünün orijinal bir şəkildə ifadə olunması, cəmiyyətdəki sosial haqsızlıqları, ədalətsizlikləri açıb göstərməsi kimi hadisələrin izah olunması çox vaxt cəmiyyətdəki hakim ideologiya və onun qarçıları ilə qarşılıqlı münasibətdə təhlil edilməkdədir. Müəllif haqlı olaraq S.Rəhmanın qələmə aldığı obrazlar, hadisələr, mənəvi-əxlaqi davranışların və s. çox vaxt dönmənin ideoloji doktrinlərinə, prinsiplərinə uyğun gəlmirdi. Bu dövərdə sənətdə sosialist realizminin qatı dəyişməz prinsipləri hakim idi. Mütləq şəkildə onlara əməl olunması tələb olunurdu. Sosializmdə faciələrin olmaması, partiya və hökumət sosialist gerçəkliyinin yalnız təriflənməsi bu cəmiyyətdə qarşıdurmaların olmaması kimi prinsiplər bu yaradıcılıq metoduna məxsus idi. Belə bir şəraitdə komedioqrafın bədii imkanlarının nə qədər məhdud olmasını anlamaq o qədər də çətin deyil.

Sosialist realizmi metodunun sənətə qoyduğu yasaqları, məhdudiyyətləri, klassizim dönmənin, Bualdo estetikasının prinsiplərinə bənzətmək mümkün idi. Sənətdə siniflər iyerarxiyasını⁸⁶, faciənin yuxarı sosial təbəqələrə aid ola biləcəyini, komediyanın isə aşağı təbəqələrin ifşası üçün nəzərdə tutan klassizmin normativ estetikası heç şübhəsiz uzun bir zaman özündən sonra gələn sənət nəzəriyyələrinə, müəyyən mənada sisrealizədə öz mənfə, tutucu təsirini göstərə bilmişdir. Monoqrafiyada müəllif süni, real həyatdan gəlməyən, sənətin təbiiliyinə zidd olan, burada insanın gerçək hiss və ehtiraslarını buxovlayan sosialist-realizmi metodunun qatı nəzəriyyəsinin hakim Sovet ideologiyası prinsiplərinə təməllənərək, bəzən də qərəzli olaraq, S.Rəhman kimi sənət adamlarını ləkələməyə, əsərlərinin tərbiyəvi-dəyişdirici bədii-estetik dəyərini aşağı salmağa, əslində onların təqib olması və repressiyalarına belə yol açmalarını da maraqlı sənədli faktlarla üzə çıxara bilir. Sırf bu qəbildən olan səbəblərdən dolayı S.Rəhmanın bəzi əsərlərində o dönmənin əsas prinsipləri kimi təbliğ edilən konfliktsizlik nəzəriyyəsinə tormozlayıcı xüsusiyyətlərini qeyd edən müəllif yazıcının bu prinsiplərə əməl etməsinin gerçək səbəblərini araşdırmaya nail olur. Təqiblər, haqsız tənqidlər, məcburi məhdudiyyətlər, heç şübhəsiz, S.Rəhmanın yaradıcılığına təsirini göstərməyə bilməzdi və Bədirxan müəllim, haqlı olaraq, komedioqrafın əsərlərinin müxtəlif variantlarının müqayisəsində onun məcburi sxematizmə getməsinə, konfliktsizlik prinsiplərinə əməl etməsinin səbəblərini göstərə bilir. B.Əhmədov komedioqrafın heç bir yerdə işıq üzü görməyən əsərlərinin əlyazmasını üzə çıxarmaqla bu “səssizliyin” səbəbini də həmin əsərlərin dönmənin hakim ideoloji estetik prinsiplərinə uyğun gəlmədiyində, müəllifin bu əsərlərində öz dünyagörüşü və haqiqi realizm prinsiplərinə sadıq qalmaq arzusunda olması ilə izah etməyə çalışır. Bədirxan müəllimin monoqrafiyasında istifadə olunan tədqiqat metodu, yəni komedioqrafın yaradıcılığının dönmənin sosial-mədəni mühiti, ideoloji problemləri fonunda gözdən keçirilməsi bir daha S.Rəhmanla birlikdə bir çox digər sənət adamlarımızın da o dönməki yaradıcılıq meyllərini, istək və arzularını, realist prinsiplər ugrundə mübarizəsini, təqiblər və məhdudiyyətlər şəraitindəki yaşam və yaradıcılıq mübarizələrini də yaxından anlamağa imkan verməkdədir.

Monoqrafiyada, S.Rəhman yaradıcılığını, onun komedioqraf kimi yaradıcı fəaliyyətini dərindən təhlil edərək yüksək qiymətləndirən ona dəstək olan, onu ruhlandırən əsərlərinin bədii-estetik dəyərini obyektiv mövqedən dəyərləndirən bir çox qələm dostlarının fikirlərinə

⁸⁶ iyerarxiya -[yun.] Bütöv bir sistemin hissələrinin aşağıdan yuxarıya tabeçilik əlaqəsi əsasında düzümü, yerləşməsi. Bax: <https://www.shagird.info/il/iyerarxiya/14-19856-1>

də geniş yer verilir. Bu baxımdan mühacirətdən Məmmədəmin Rəsulzadənin, ədəbi prosesdən isə Səməd Vurgun, Rəsul Rza, Osman Sarıvəlli, Mehdi Hüseyn, Cəfər Cəfərov, Mehdi Məmmədov, Adil İskəndərovun mülahizələri böyük maraq doğurur. Maraqlıdır ki, adlarını çəkdiyimiz sənətkarlar ədəbiyyatımızda satira, yumor kimi gülüş janrlarının bəlli ideoloji səbəblərdən dolayı inkişafdan qalmasını vurğulayaraq çıxış yolunu Sabit Rəhman kimi komedioqrafın sənətində görürdülər. Müəllif bu baxımdan görkəmli yazıçı Mehdi Hüseynin Sabit Rəhmanın ilk kitabı “Pozgun”a (1932) yazdığı müqəddiməyə müraciət edir və burada onun “*Bizə satira yemək, icmək qədər lazımdır*” fikrini xüsusi olaraq vurğulayır. Təxminən eyni fikirlər tanınmış rejissor, sənətsünas alim Mehdi Məmmədovun mühazələrində də özünü göstərməkdədir. Bu fikirlər həm S.Rəhman yaradıcılığına, həm də satira, yumor, komediyaya ehtiyacını üzə çıxaran faktorlar kimi diqqəti cəlb edir. S.Rəhman yaradıcılığının mövzu əhatəliliyini, həyatla dərin əlaqələrinin olmasını canlı misallarla göstərməyə çalışsan B.Əhmədov sənətkarın dostluq, yaxınlıq etdiyi insanların, eləcə də ədəbi mühitin nə qədər önəmli olmasına diqqət çəkir. Məmməd Kazım Ələkbərli, Ülvi Rəcəb, Tağı Sahbazi Simürg, Yusif Vəzir Cəmənəzəminli, Hacıbaba Nəzərli, Mikayıl Müşfiq, Süleyman Rüstəm, Abbas Mirzə Şərifzadə, Abdulla Şaiq, Əliaga Vahid kimi məsələn, 1936-cı ildə gənc Sabitin İsmət xanımın toy mərasimini belə xatırladan müəllif burada görkəmli ziyalıların iştirakını əbəs yerə oxucularına çatdırmır. S.Rəhman yaradıcılığında ayrıca roman janrına toxunan monoqrafiya müəllifi “Solğun səhifələr” (*Bədirxan müəllimə görə bu yazının ilk romanıdır, “Nina”, “Böyük günlər” romanları təhlil olunur, bu əsərlərin S.Rəhman yaradıcılığı və ədəbiyyatımızdakı yeri müəyyənləşdirilir. Monoqrafiyada S.Rəhman bir yazıçı kimi də canlandırıla bilər, xüsusilə də, Teatr hekayələri adı ilə dərc olunmuş əsərləri (“Sınıq güzgü”, “Nadir şah”, “Şəkil”, “At” və s.) təhlilə cəlb edilir, həmçinin bu hekayələrdə yazıcının gülüş arsenalının zənginliyinə və müxtəlifliyinə diqqət çəkərək ironiya, yumor, qrotesk kimi gülüş vasitələrindən istifadə imkanlarını araşdırır.*

S.Rəhmanın “Toy”, “Xoşbəxtlər”, “Aşnalar”, “Nişanlı qız”, “Əliqulu evlərir” komediyalarının Azərbaycan dramaturgiyasına gətirdiyi forma, obraz və xarakterlər zənginliyinə də nəzər salır. Bu əsərlərdə kərəmovçuluq, xəsislik, ikiüzlülük, yaltaqlıq, vəzifəsindən sui-istifadə, rüşvətخورluq keyfiyyətləri qamçılanmaqla yanaşı, xalqımızın sağlam ruhda tərbiyələnməsinə, haqsızlıqlara, özbaşınalıqlara göz yummalarına, bu nöqsanlara qarşı mübarizəyə səsləmək yer tutur. Lakin bu komediyaların missiyası bununla bitmir, monoqrafiyada bu əsərlərin tamaşaya qoyulması prosesində burada iştirak edən bir çox gənc aktyor kadrlarının təlim-tərbiyəsinə də xidmət edirdi. S.Rəhman komediyalarının ətraflı təhlilini verən Bədirxan Əhmədov belə bir sonuca gəlir ki, “*mənalı gülüş, dərin yumor janrından asılı olmayaraq onun bütün komediyalarının canıdır*”.

Monoqrafiyada S.Rəhmanın kinokomediya və musiqili komediya sahəsindəki uğurları, bir ssenarist kimi fəaliyyəti də araşdırma obyektinə olur, bu əsərlərin professional təhlili verilir. S.Rəhmanın bir kinossenarist kimi nə qədər istedadlı, öz prinsiplərinə sadıq və bu sənətin dilini dərinləndirən bilməsini göstərməkdən ötrü onun “Arşın mal alan” kimi bir məşhur mətnin kino dilinə çevrilməsindəki rolunu aydınlaşdırır. Məlum olur ki, ssenarist mətnində dəyişikliklər edərək bəzi obrazların mənsubiyyətini dəyişir və bu dəyişiklik o qədər professionalıqla edilir ki, dahi Üzeyir Hacıbəyli belə razı sala bilər. S. Rəhmanın yazdığı digər kinossenarilərdə də (“*O olmasın, bu olsun*”, “*Koroglu*”, “*Əhməd haradadır?*”, “*Ulduz*” və s.) eyni ciddiliyi, peşəkarlığı, göstərə bilər.

Monoqrafiyanı oxuduqca bir daha inanırsan ki, Sabit Rəhman heç də yalnız ədəbiyyat tariximizə deyil, xalqımızın estetik fikir tarixinə də daxil olmuş bir sənətkardır. Bu cəhətdən professor Bədirxan Əhmədovun “Sabit Rəhman: həyatı, mühiti, yaradıcılığı” monoqrafiyasını son zamanlar ədəbiyyatşünaslıq sahəsində meydana gəlmiş ən dəyərli və gərəkli elmi araşdırmalardan biri hesab etmək olar.

Babək Qurbanov
Fəlsəfə elmləri doktoru, professor

79. (23) YÜZ TÜRK ETNOSU ENSİKLOPEDİK LÜĞƏTDƏ BİZ TARİXİN AXARINDA NECƏ GÖRÜNÜRÜK?

Adətən Türksöylü xalqların dünyanın üç qitəsində məskunlaşmış olması vurğulanır. Əslində isə bu xalqların təmsilçilərini dünyanın hər nöqtəsində görmək mümkündür. Bu yaxınlarda rus dilində yayınlanmış “100 türk etnosu” (*Bakı, Araz, 2012*) kitabını səhifələdikcə bir daha bu həqiqətə diqqət etməli oluruq. Müəllif Azərbaycanda tanınmış yazıçı, dramaturq, hekayə və esse yazarı, fəlsəfi məqalələri, hətta yumoristik yazıları ilə də şöhrət qazanmış prof. Firuz Mustafadır. Mən özüm bilərəkdən “müəllif” ifadəsini işlədirəm, kitabda F. Mustafa “tərtibatçı” kimi təqdim edilir. Axı bu kitab həm də qiymətli bir tədqiqat əsəridir. Uzun illərin məhsulu bu fundamental əsərdə Türksöylü xalqlar haqqında maraqlı məlumatlar verilir, Türk etnoslarının tarixi keçmişi, yaşadıqları coğrafi ərazi, adət-ənənələri, dini inancları, mənəvi-əxlaqi və estetik dünyagörüşləri, həyat tərzi, günümüzdəki vəziyyətləri haqda dəyərli bilgiler yer alır.

Burada yüz Türk etnosu bir arada təqdim edilir, onların hər biri haqda tarixi-etnoqrafik və sosial-mədəni məlumatlar verilir. Kitabı ensiklopedik lüğət kimi təqdim edən müəllif ensiklopedik qaydalara riayət edir, xronoloji ardıcılıqla, əlifba sırasıyla Türk etnosları ilə əlaqədar lazımi məlumatları oxucu ilə paylaşmağa çalışır. Yazar etiraf edir ki, əslində bu etnosların bəziləri demək hətta mütəxəssis-türkoloqlara belə tanış deyil.

Bu etnosların bir çoxu kiçik insan birlikləri halında yaşam mücadiləsi içindədir, assimilə və desimilə prosesində tarixdən silinmə təhlükəsi ilə üz-üzədir. Onların ensiklopediyada yer alması, genetik köklərin araşdırılması önəm kəsb etməkdədir. Belə bir maraq və münasibət onların miqrasyon köç, bir-birindən uzaq ərazilərə səpələnmələri, bunun sosial-mədəni, iqtisadi, ekoloji və s. səbəblərini araşdırmağa imkan verir. Bu azsaylı etnoslardan bir neçəsi ilə bağlı maraqlı bilgiler verilir. Məsələn, əhalisi təxminən 400-ə çatan və Monqolustanda məskun olan köçəri Tsaatular etnosu haqda bilgiler maraq doğurur.

Bu etnoslar dünya coğrafiyasında – Çin, Monqolustan, Rusiya, Balkan ölkələri, Türkiyə, Türk Cümhuriyyətləri, İraq, İran və s. ərazilərdə məskunlaşıblar. Müəllif onların hər biri haqda coğrafi, tarixi, iqtisadi məlumatlarla birlikdə, ortaq mənəvi dəyərlər, linqvistik transformasiyalar, bir-birlərindən uzaqlaşma və bir-birinə inteqrasiya ilə əlaqədar qiymətli məlumatlar verir. Bu baxımdan müəllif mövzuya əsla səthi bir şəkildə yaxınlaşmadığını nümayiş etdirir.

Müəllif daxili bölümlərdə daha çox ortaq dəyərlərə diqqət yetirir. Türklərin dünya sivilizasiya tarixində əhəmiyyətli yerə sahib olmalarını, dünya mədəniyyətinə əhəmiyyətli töhfələr verdiyini isbatlamağa səy göstərir. Türklərin yazı sistemləri, ilk hərfləri, ilk qanun prinsipləri, ilk hərbi döyüş strategiyaları, ilk dövlət quruluşu, bir çox söz və anlayışları üzərində dayanılır, onların ən qədim xalqlardan biri olduğunu sübut edir.

Sovetlər Birliyi dağıldıqdan sonra müstəqilliyini qazanmış Türk Cümhuriyyətləri ilə birlikdə Tatarıstan, Başqırdıstan, Çuvaşıstan, bu sırada yakut, qaqauz, Kırım Türkləri, Ahıska Türkləri və s. ilə əlaqədar geniş məlumatlar verməklə kifayətlənməyən müəllif bu xalqların öz azadlığı, dili, dini, qədim mədəniyyətlərini inkişaf etdirmə yolunda apardıqları mübarizələri, qarşıya çıxan ideoloji, şovinist baxışlara qarşı ardıcıl fəaliyyətləri şərh edilir.

Məsələn, Rusiya Federasiyası tərkibində olan Yakutiya (*hazırda Saka respublikası*) müəllifin yazdığına görə Rusiyanın ən böyük coğrafi bölgəsi, ümumiyyətlə, dünyanın ən böyük inzibati bölgəsi sayılmaqdadır. Onun ərazisi dörd Fransa ərazisinə bərabərdir. Yakutistan müstəqil bir dövlət olsaydı, o zaman ərazisinin böyüklüyünə görə dünyanın səkkizinci məmləkəti olardı. Bu qədər böyük, yeraltı və yerüstü qaynaqlarına görə zəngin olan Yakutiya ərazisindəki əhalinin sayı isə 1 milyondan azdır. Bu məmləkət ən çox çayları olan (*Lena, Vilyuy, Olenyok, Alda və s.*) və təbii ki, enerji resurslarına (*qaynaqlarına*) malik

məmləkətdir. Müəllif bu məlumatlarla yanaşı, yakutların keçmiş tarixi, dili, inancları, qədim mədəniyyəti, günümüzdəki sosial-mədəni və ideoloji həyatı ilə əlaqədar məlumatlar verməyi də lazım bilir.

Ensiklopedik lüğətdə bir əhəmiyyətli hal da bəzi Türk etnoslarının genetik köklərinə, tarixi keçmişinə açıqlıq gətirməsidir. Məsələn, bəzi Türk etnoslarının digər xalqların mədəniyyəti, dili, dini, adət-ənənələrinin təsiri altına düşmələri, bir çox digər xalqların da bu və digər sosial-mədəni, ideoloji və s. səbəblərdən dolayı Türklərin təsiri altında bəzən dillərini, dinlərini, adət-ənənələrini, hətta həyat tərzini belə dəyişməsi, hətta Türk etnoslarından birinə belə çevrilməsi göstərilir. Bu baxımdan kitabda bəzi etnosların (*qrek, erməni, etnoslarının (qruplarının)*) digər xalqların arasında yaşadıkları zaman onların mədəniyyətlərini, həyat tərzini, dilini, dinini belə qəbul etmələri ilə əlaqədar faktlara da yer verilir. Erməni-tatarlar, erməni-yunanlar, Çərkəz-gai kimi etnoslardan söz edilir. Müəllif eyni zamanda Türkdilli erməni-qıpçaq etnosundan, onun dini, inancı, erməni əlifbası ilə qıpçaq dilində yazdıqlarından söz edir. Bu sırada XVIII-XX əsrlərdə kütləvi bir şəkildə Osmanlı imperatorluğundan Qafqaza köç etmiş Pontiya (*Pontus*) yunanları haqqında tarixi bilgiler təqdim edən yazar onların Ərzurumdan, Gümüşhanadan və Artvindən, Gürcüstana köç etmələri və əsasən də Tsalka bölgəsində yaşadıklarını xatırladır. Vaxtilə Moskvada çalışanda Prof. Kessidi ilə tanış olmuşdum, onun türkcə sərbəst bir şəkildə danışa bilməsi məni təəccübləndirmişdi. Rum mənşəli bu şəxs Gürcüstanın Tsalka şəhərindəndi və Moskvada adlı-sanlı filosof kimi tanınsa da (*onun "Mifologiyadan Loqosa" adlı əsəri var*), bu şəhəri unuda bilmirdi. Bəzi etnik qruplar, insan birlikləri haqda əhatəli məlumatlar verilmir. Bu da ondan irəli gəlir ki, onlar haqda məlumatlar məhduddur. Türkoloqların bu etnoslarla bağlı araşdırmaları çox aşağı səviyyədədir, etnoqraflar, tarixçilər bu məsələlərə laqeyddirlər. Verilən məlumatlar heç də sadəcə olaraq yalnız bu etnosları daha yaxından tanımağa xidmət etmir, o, eyni zamanda digər etnosların, insan birliklərinin, müxtəlif millətlərin və xalqların belə tarixinə, mədəniyyətinə, həyat tərzinə, adət-ənənələrinə, folklor yaradıcılığına işıq tutmaga geniş imkanlar ayırmış olur. Məsələn, vaxtilə kalmık xalqının qəhrəmanlıq dastanı olan "Cangar"ı dilimizə çevirərkən burada Türklərə xas bir çox ortaqları (*silah adları, at mədəniyyəti, ortaqlar, bənzər davranış qaydaları və s.*) olduğunu, dörd oyrat qəbiləsindən (*etnosundan*) ibarət olan və Monqolustan torpaqlarından ayrılaraq bugünkü ərazilərində məskunlaşana qədər uzun bir yol qət etmiş bu xalqın daim digər Türk qövmələri ilə mədəni, iqtisadi, ticari, hərbi əlaqələrini hiss edirdik.

Firuz bəy bir çox Türk etnoslarının bu və digər sosial-mədəni, iqtisadi və s. səbəblərdən dolayı tarixən yerlərini dəyişmələri, müxtəlif təsirlərə məruz qalmaları, yaşam mübarizəsi sürdürmələri, bəzən dünyanın dörd bir yanına səpələnmələri kimi hadisələrin geniş panoramını cıza bilir. Məsələn, kitabın Balkarlara, Karaim Türklərinə və s. ayrılmış hissələrində onların tarixi, adət-ənənələri, əhalisi, dini, dili, miqrasiyası, geniş bir coğrafi ərazilərdə yayılmaları və s. haqda qiymətli məlumatlar verilir. Eyni zamanda konkret olaraq bu etnosların bugünkü sosial-mədəni vəziyyəti, məskunlaşdıqları coğrafi ərazilər, buradakı əhali sayı, məşğuliyyət sahələri və s. kimi hadisələr də öz ifadəsini tapmış olur. Məsələn, Karaim türklərinin bugünkü ənənəvi yaşayış yerlərinin Kırım, Ukrayna, Litva, Rusiya Federasiyası, Polşa, Türkiyə, Fransa, ABŞ, İsrail, Misir kimi ölkələr olduğunu yazır. Qıpçaq dil qrupuna aid edilən karaimlərin sitayiş etdikləri dinin iudaizmin (*İbrani dlinin*) bir qolu olması təxmin edilir və ibadətin Latın, Karaim, Polşa, Litva dillərində oxunması kimi bir həqiqətin də bu etnosun nə qədər mürəkkəb həyat şərtləri ilə rastlaşdığını sərgiləməkdədir.

Təxminən bənzər vəziyyəti Balkar, Kırım, Ahıska Türkləri haqqında da söyləmək mümkündür. Əski Sovetlar Birliyi ərazilərində və hazırda Rusiya Federasiyası ərazilərində həyatını davam etdirən bu kimi xalqlar İkinci Dünya müharibəsi illərində öz ata-baba

yurdlarından didərgin salınmış, Sibirə, Qazaxıstana, Özbəkistana, Yakutistana belə sürgün edilmişlər. Yalnız XX əsrin sonlarına doğru bu xalqlar öz ana yurdlarına geri dönmək imkanı – qazansalar da, keçmişin vurduğu ictimai-iqtisadi, maddi-mənəvi yaraların hələ də uzun bir müddət özünü göstərməkdə davam edəcəyini soyləmək mümkündür.

Ensiklopedik lüğətdə bu kimi hadisələrə, eyni zamanda ayrı-ayrı etnosların istifadə etdikləri dilin hansı Türk dil qrupuna (*Qıpçaq, Oğuz*) aid olması, onların fonetik quruluşu, qrammatik özəllikləri və s. kimi problemlərə də yer verilir və onların izahında Firuz bəy özünü bir dilşünas-alim kimi də göstərə bilər. Bu və digər etnosun tarixi, maddi-mənəvi mədəniyyəti, adət-ənənələri, həyat tərzi haqda söz deyə bilən müəllif, eyni zamanda mövcud elmi, kulturoloji və türkoloji adəbiyyata geniş şəkildə müraciət edir, gerçəkləri açığa çıxarmağa çalışır. Onun istifadə etdiyi adəbiyyat müəllifləri arasında V.A. Boqoroditski, S.E.Malov, G.X.Axatov, N.A.Baskakov, A.N.Kononov, E.R.Tenişev, C.G.Kiekbayev, A.M.Şeyrbak kimi əsasən əski Sovetlər Birliyi dövrünün tanınmış türkoloq və kulturoloqlarını görmək mümkündür.

Burada təəccüb ediləsi bir şey yoxdur, belə ki, kitabda yer alan etnosların əksəriyyəti Çar Rusiyası daha sonralar isə keçmiş Sovetlər Birliyinə aid edilmiş torpaqlarda məskunlaşmışlar və təbii ki, onların həyat tərzi, yerüstü, yeraltı sərvətləri, dili, dini inancları, adət-ənənələri, coğrafi əraziləri və s. kimi problemlər ilk öncə burada çalışan elm adamlarının marağını çəkməli idi.

Orasını da unutmamaq lazımdır ki, bəzən onlar müəyyən ideoloji məqsədlərə xidmət edə bilən meyillərin təsiri altında qalmaqda, millətlərin, etnosların məhvinə aparan ifrat milliyyətçi siyasətin maraqlarını güdməkdə idilər. Bununla belə Firuz Mustafa müraciət etdiyi müəlliflərin fikirlərinə, onların irəli sürdükləri tarixi, etnoqrafik, arxeoloji və s. mülahizələrə yaradıcılıqla yanaşmaqla ayrı-ayrı Türk etnosları ilə əlaqədar gerçəkləri gün işığına çıxara bilmişdir. Zənnimizcə, ensiklopedik lüğətin rus dilində yazılması hər şeydən öncə "çoxmilyonlu rus oxucusu", xüsusilə də türkoloqlara, sənət və mədəniyyət nəzəriyyəçiləri qarşısında etnoslar ilə əlaqədar həqiqətləri göstəmiş olacaqdır.

Ensiklopedik lüğətin türk dilinə çevrilməsini də bir çox cəhətdən aktual hesab edirəm. Əsərin əski tariximizin, genetik köklərimizin araşdırılması, öyrənilməsi yolunda faydalı bir qaynaq rolu oynamasını söyləməklə birlikdə, eyni zamanda Sovetlər Birliyi dağıldıqdan sonra burada yaşamış və ya günümüzdə belə Rusiya Federasiyası tərkibində yaşamaqda olan Türksöylü xalqlara, etnoslara, eyni zamanda Rusiya Federasiyasına yeni siyasi baxışın, münasibətin qərarlaşması baxımından da faydalı ola biləcəyinə inanırıq. Hesab edirik ki, kitabın yeni nəşrində bir çox tanınmış Qərb türkoloqlarının, bu sırada Türk elm adamlarının əsərlərinə müraciət olunması da əsərin elmi əhəmiyyətini daha da artırmış olardı. Vaxtilə Atatürk Universitetində "Müasir Türk Düşüncə Tarixi" dərslərini tədris etdiyim zaman-mövzu ilə birbaşa əlaqəsi olan bir çox monoqrafik əsərin varlığının şahidi oldum. Onların arasında məşhur sosioloq və mədəniyyət nəzəriyyəçisi, Türk düşüncə tarixinin öyrənilməsinin əhəmiyyətli olması ideyasını ardıcıl olaraq nüdəfiə edən prof. dr. Hilmi Ziya Ülkenin adını ilk əvvəl xatırlatmaq yerində olardı deyə düşünürük. Eyni zamanda Bahəddin Ögəl, Orxan Gokyay, Baron De Hari, Avrasi S.Ahmet, Əhməd Ercilasun, Faruk Sümar, Ziya Gokalp, Lasyo Rasonryı, Erol Güngör, Budaq Budaqov, Murad Aci kimi yazarları və mövzu ilə əlaqədar digər müəlliflərin əsərlərinin unudulmaması da, ümumiyyətlə, Türk xalqı və etnoslarının mürəkkəb və çox vaxt qaranlıq keçmişinin və tarixinin işıqlandırılması yolunda faydalı ola biləcəyi fikrindəyik.

Prof.Dr. Babək Qurbanov.
Fəlsəfə elmləri doktoru, professor

80. (24) TANINMIŞ SƏNƏTKARMIZ FİRUZ MUSTAFANIN YENİ HEKAYƏLƏRİ HAQQINDA

Şəkil № 360. Firuz Mustafa (1952 -)

Müasir Azərbaycan oxucularına Firuz Mustafanın adı yaxşı tanışdır. Çox yönlü fəaliyyəti ilə o uzun illərdir ki, onları sevindirməkdədir. Firuz müəllim bir yazıçı, tədqiqatçı-alim, filosof, kulturoloq kimi ictimai elmlərin müxtəlif sahələrində məhsuldar çalışması, maraqlı əsərlər ortaya qoyması onun hər tərəfli yetişmiş bir yaradıcı şəxsiyyət olmasından xəbər verir. Adətən onun ortaya qoyduğu əsərlər və elmi araşdırmalar hər dəfə öz professionallığı, yüksək ideya-məzmunu, bədiiliyi və həyatiliyi ilə fərqlənir. Vaxtilə Firuz bəyin ayrıca pyesləri, “Yüz Türk Etnosu” adlı əsərləri ilə əlaqədar müsbət fikirlərimi mətbuatda geniş bir şəkildə ifadə etmişdim. Bu gün də onun “Ölü dildə sevgi məktubları” adlı kiçik həcmli (138 s.) kitabı haqqında (*Zero, Bakı, 2014*) söz açmaq ehtiyacı duyuram. Bir neçə kiçik həcmli hekayələrin yer aldığı bu kitabçada günümüzdə bəzən o qədər də diqqət etmədiyimiz sosial-mədəni, siyasi, mənəvi-əxlaqi, bəzən hətta ideoloji problemlər belə irəli sürülür. Buradakı hekayələrlə tanışlıq onların müasir həyatımızda başverəbilən və bir-birindən məzmunca çox-çox uzaq görünə bilən həyat hadisələrinin əks olunmasına həsr edildiyini hiss etmək mümkündür. Təbiidir ki, müəllifin bu hadisələrin bədii dillə oxucularına çatdırılması yolunda istifadə etdiyi yaradıcılıq üslubu və metodlarının da fərqli olduğunu görə bilirik. Burada bəzən romantik, bəzən utopik, bəzən psixoloji, bəzən realist ünsürlərin belə yer aldığı şahidi ola bilirik. Lakin bütün bu ünsürlər müəllifin ələ aldığı mövzunun xarakterinə məntiqi bir şəkildə uyğun olduğundan dolayı, daha doğrusu burada əsərin əsas ideya-məzmununun açılmasına xidmət etməsinə yönəlmiş olmasına görə diqqət çəkməkdədir. Bununla belə hekayələrin müxtəlif məzmunlu hadisələri ifadə etmələrinə, burada bəzən fərqli bədii-təsviri üsullarından istifadə olunmasına baxmayaraq onların hamısı bir amaca, müasir insanın qarşılaşdığı ictimai-siyasi, mənəvi-əxlaqi, sosial-iqtisadi və s. problemlərin həlli qarşısında insanın öz insani, mənəvi-əxlaqi keyfiyyətlərini qoruyub saxlaya bilməsi kimi bir məqsədə xidmət etməsi və bir məramla yönəlmiş olmasını hiss etmək mümkündür. Lakin bu yüksək niyyətin ifadə olunması yolunda heç də bəziləri kimi şüarçılıqdan, saxta pafosdan, hər bir hadisənin mahiyyətini açıq, çılpaq bir şəkildə ifadə olunması metodundan istifadə etmir. Adətən o, canlı, realist boyalar və çox vaxt oxucunu ustalıqla mövzu ilə əlaqədar həyəcanlandırmaqla məqsədinə çatmış olur. Çox vaxt mövzunun ideya-məzmunu bir qədər üstüörtülü bir şəkildə bədii təcəssümünü tapmış olur. Müəllif heç bir vaxt orta səviyyəli və ya səviyyəsiz oxucu kütləsinin estetik tələbatından çıxış etmir, onları yaradıcılıq meyyarı olaraq qəbul etmir, populist bir yolu seçmir. Bu səbəblərdən dolayı da onun hekayələrini anlamaq, daha doğrusu onların bədii-estetik tərəvətini duymaqdan ötrü bəlli bir estetik dünyagörüşünə, yüksək mənəviyyata, tarixilik yaddaşına və s. sahib olmaq tələb olunur. Biğənəlik, laqeydsizlik, məhdudluq,

mənəviyyatsızlıq kimi mənfi əxlaqi keyfiyyətlərlə fərqlənən insanların (*əfsusular olsun ki, hələ də onların sayı az deyil*) bədii əsərləri yüksək emosionallıqla qəbul etmələri, onları dərinəndən anlamaları şübhə doğurmaqdadır. Müəllif bu qəbildən olan bir yönlü insanların biğənəliyini, keçmiş mədəni-mənəvi irsə laqeyd münasibətlərini, məhdudluğunu, necə deyirlər “gönüqalın”lığını və bu acınacaqlı vəziyyətdən xəbərləri belə olmayanları, hətta özlərinə xas bu vəziyyətlərindən belə tamamilə razı olduqlarını son dərəcə maraqlı təsir bağışlayan “Köhnə kitablara eleğiya” hekayəsində bütün çılpalığı ilə açıb göstərə bilir. Əsərin əsas ideyası onun qəhrəmanları olan geniş erudisiyalı və mənəvi dəyərlərin qiymətini bilən, onların mühafizə edilməsini mühüm sayan Nadir ilə dar düşüncəli, yalnız ixtisası ilə əlaqədar bir kitabla yetinən Rəhman arasında olan dialoqla aydın olur. Bu məqsədlə hekayədən alınmış bir parçanı oxucularımızla paylaşmağa ehtiyac duyuram: “*Mətbəxdən Rəhmanın səsi gəldi- Nadir, xoşuna gələn bir şey tapdın? Qorxma, əvəzində səndən heç nə alan deyiləm. Əgər sən götürməsən, mən məcburən bunları aparıb zibilliyə töküəm. Mənim nəyimə lazımdır kitab-dəfərdər... Düz demirəm? Mənə cəmi bir kitab lazımdır - mühasibat...*”

Əfsuslar olsun ki, bu qəbildən olan birtərəfli, “yontulmamış” insanlar hətta bəzən idarəçilər arasında belə az deyil. Bu kiçik hekayədə onların nadanlığına, birtərəfliliyinə, keçmişin mənəvi dəyərlərinə (*əslində bu kitabların əvvəllər bir pedaqoq, bilim adamı olmuş Yılmaz Qulamzadəyə aid olması*) biğənə olan adamların, tənqidinə yönəlməklə birlikdə, eyni zamanda Nadir kimi insanların simasında bu dəyərlərin (*hekayədə müəlliminin zənğın əxlaqi keyfiyyətləri öz bədii ifadəsini tapır*) qorunub saxlanılmasının vacib olmasına inanan, onların itib-batmasına təəssüflənən insanların olması fikri ağır basır. Kitabda “Qağayı kimi” və “Durna ovu” kimi hekayələrdə də tərbiyə məsələləri ön plana çıxarılmış olur. Birinci hekayə daha çox romantik, lirik-poetik bir planda yazılmış və bir qədər simvolik xarakter daşıyır. Burada həyatda daima davam edən xeyirlə-şərin mübarizəsi ideyasının assosiasiyasi güclüdür. Zənnimizcə, əsərdə şəhər qüvvələrin heç də tezliklə aradan çıxması, gözəlliyə, ahəngdarlığa, mütənəsibliyə bir əngəl olması ideyası rəmzi bir şəkildə ifadə olunmuşdur. Əsərin son misraları oxucuda belə bir əhvali-ruhiyyənin yaranmasına səbəb ola bilər: “*Sevda gözə dəymirdi. Sanki qız qağayılara qoşularaq uçub getmişdi. Sahildə bir it göründü. Bu, bayaq yaralı qağayını qapıb aradan çıxan boz alabaş idi. Quş hələ də itin ağızında çırpınırdı*”. “Durna ovu” hekayəsi geniş mənada əslində ekoloji problemlərə həsr olunmuşdur. Lakin müəllif bu qlobal problemi konkret həyat hadisəsi ilə əlaqələndirdiyinə görə problem daha anlaşılır, hər kəs üçün daha yaxın bir məsələyə çevrilmiş olur. Müəllif həm də təbiətimizə, flora və faunamıza müxtəlif merkantil⁸⁷, eqoist, yalnız mənfəət, gəlir nöqtəyi-nəzərindən yaxınlaşmağı üstün tutan (*Cavad obrazı*) insan münasibətlərini, digər tərəfdən əksinə, təbiətimizi, onun gözəlliyini, təkrarolunmazlığının qorunub-saxlanılmasını, onun ahənginin pozulmamasını, çirklənməməsini hər şeydən üstün tutan (*Abbas surəti*) insanların olması ideyasını ifadə etməyə çalışmışdır. Hekayədə yabançı turistlərin ölkəmizin gözəl güşələrindən birində vəhşicəsinə və anlamsız durna ovu təsvir olunmuşdur. Əcnəbilər insanlıqdan uzaq bu vəhşi ov səhnəsini həyata keçirməkdən ötrü hətta kauçukdan düzəldilmiş və uzaqdan idarə edilən, səs çıxaran “kukla durnalardan” belə istifadə etməyə ehtiyac duyurdular. Bu kukla durnaların köməyi ilə onlar gölə dincəlmək üçün gələn onlarca durnalara atəş açır, onların ölümünə heç də acımayırlar. Abbas üçün qəribə olan orası idi ki, bu yabançı turistlərin gölü qana bulamış

⁸⁷ Merkantil (*fr. mercantile it. mercantile*)-ticarət maraqlı)-maddi maraqlı ticarət maraqlı, xəsislik, xırdalıq.

quşları özləri ilə nədən götürmədkləri, bu boyda qırğın-qiyaməti nədən etdikləri sualı idi. Müəllifi isə daha çox təbiətimizə qarşı bu vəhşicəsinə vandalizm hərəkatlərinin baş verməsinin əsas səbəbkarlarının kimlər olması sualı maraqlandırır. Bu sualların izahını isə o oxucularına həvalə etməli olur. Anlayırsan ki, bu haqsızlıqlar əslində vətəninə, xalqına, onun mənəvi dəyərlərinə, təkrarsız təbiət gözəlliklərinə biğanə olan, şəxsi mənəfəti və iqtisadi maraqlarını milli-mənəvi maraqlardan üstün tutan, vəzifəsindən sui-istifadə edən kimsələr məsuliyyət daşıyırlar. Hekayədə müəllif hadisələrə ali təhsilli, ingilis dilini bilən, Cavad “müəllimin” başçılıq etdiyi şirkətin sürücüsü olan Abbasın gözü ilə baxa bilir və yuxarıda qeyd etdiyimiz vandalizm hərəkatlərindən doğan onun üzüntüsünü, narazılığını, bərkəməliyi hamımıza şamil etmək istəyi özünü ifadə etmiş olur.

Kitabda yer almış 3-4 səhifəlik “Hasar” hekayəsində yenə də kobud rəfdar, lovgalıq, simiclik, yekəbaşlıq, zəhmət adamlarına qarşı etinadsızlıq kimi mənfi əxlaqi keyfiyyətlərin tənqidi özünü ifadə etməkdədir. Əsərdə Babaxan adlı bir bağ sahibinin və ehtiyac üzündən onun bağına hasar çəkməyə məcbur olmuş iki vətəndaşın hekayəsi nəql olunur. Vaxtilə işsizlik üzündən ali təhsilli insanları (*hətta müəllimlərin belə*) ucuz qiymətə inşaat işləri ilə məşğul olmağa məcbur qaldıqları, hətta “Qul bazarı” deyilən bir ərazidə iş axtarmaları kimi bir acı gerçəyi qələmə almış yazıçı əslində bu haqsızlığa qarşı çıxır insanları bir qul kimi istismar edən, hətta hekayədəki kimi onların namuslu əməyini heçə sayaraq əmək haqqlarını belə ödəmək istəməyən “boynuyoğun”ların, “müəllimlik kimi müqəddəs bir peşəni” aşağılayan qansız, tərbiyəsiz insanların acgöz, harınlaşmış, əsrlərdən gələn elementar ənənəvi əxlaq qaydalarını pozduqlarını son dərəcə məharətlə və yüksək bədiiliklə açmağa bilir. Müəllifin “Uçurum” hekayəsində ölkəmizin, xalqımızın son zamanlar ağrıyan yarası olan Qarabağ problemi, erməni təcavüzü qələmə alınmışdır. Lakin mövzunun açığa çıxarılması olduqca üstüörtülü, ehmalca bir şəkildə ifadə olunmaqdadır. Yəni Qulam adlı sadə bir kənd adamının “o tayda” (*İranda*) yaşayan əmisi oğluna qonaq gəlməsi kimi adi bir mövzu hekayənin ana xəttini təşkil etməkdədir. Lakin Qulamdan fərqli olaraq yolboyu avtobusdakı sənişinlərimizin daha çox ticari maraqları, həmçinin bəzi gümrük işçilərinin özbaşnalıqları, avtobusların bir dövlətin sərhəddindən o birinə nə cür keçdiyi, qadınların qara çadraya büründükdən sonra pıqqıldaşmaları, bəzi sənişinlərin termosdan süzdükləri arağı içdikləri kimi xoşağəlməz hadisələr hekayənin gedişində canlı bir şəkildə oxuculara çatdırılmaqdadır. Bununla belə hekayənin son misralarında müəllifin əsas məramının heç də yalnız bu xoşağəlməz hadisələrin tənqidi ifadəsi deyil. Tehranda Qulamı həmyerliləri və təbii ki, əmisi oğlu Əlirza olduqca səmimi və coşquyla qarşılayırlar “*adamlar onların başına yığışır, bir-birinə qoşulub haray qoparır, uşaq kimi hönkürüdürlər...*” Bütün bu hörmət, izzətə baxmayaraq, həmçinin Qulamın şəərəfinə hazırlanacaq geniş ziyafət süfrəsinə baxmayaraq Qulamın qəfildən peyda olması, onun səssiz-səmirsiz vətəninə yola düşməsinin nə səbəbdən baş verməsidir. Əsas səbəb isə (*bunu müəllif açıq bir şəkildə ifadə etməsə də*) oxucu çox yaxşı anlayır ki, Qulam və onun “o taydaki” qohum-əqrəbası arasında yaranmış mənəvi uçurum, anlaşmazlıq, bəlkə də etinadsızlıq, məlumatsızlıqdır. Qulamın əmisi oğlunun öz mağazasında yer almış bir xalını ona bağışlamaq istəyi əsərin kulminasiya nöqtəsini təşkil edir, iki yaxın qohum arasındakı uçuruma səbəb olur. Qulam anlayır ki, bu xalça vaxtilə onların evlərinin divarından asılı qalmış cehizlik xalçasıdır. Və erməni düşmən orduları, vandalları kəndi tar-mar etdiklərindən sonra onu və digər əşyaları, mal-qaranı və s. ələ keçirmiş, Qulam və ailəsini qaçqınlar, köçkünlər vəziyyətinə salmışlar. Əmisi oğlunun (*Əlirza*) öz etirafına görə də bu xalını ona

Yerevandaki bir erməni dostu qaz sobasının əvəzində vermişdir. Bu sözlər Qulamı olduqca sarsıdır, bu biğənəlik, xəbərsizlik, öz qan qardaşlarının, əbədi olaraq ayrılmaz qonşularının halından xəbərdar olmamaları, onların düşmənləri ilə dostluq etmələri sonunda onu yaxın qohumdan, tanış olduğu yeni tanışlarından belə soyudur, uzaqlaşdırır, onların arasında mənəvi uçuruma səbəb olur. Müəllif bu hekayədə olduqca mühim bir məsələyə toxunur bütün dünyada ictimaiyyətinin diqqətini bir daha ölkəmizə olan erməni təcavüzünün, torpaqlarımızın 20 faizinin hələ də erməni işğalı altında olmasını diqqətə çatdırmağa çalışır, xüsusilə də yaxın qonşularımızın, qan qardaşlarımızın hələ də millətimizin başına gəlmiş faciələrdən xəbərsiz olduqları, bu hadisələrə biğənə qaldıqlarını ürəkağrısı ilə oxucuları ilə paylaşmağa mənəvi bir ehtiyac hissi duyur.

Ümumiyyətlə bir filosof-yazar kimi Firuz Mustafaya demək olar ki, bütün hekayələrində insanların cəmiyyət, xalq qarşısındakı sosial məsuliyyət hissi, insanlara mutluluq, sosial bərabərlik və adillik qanunlarına şamil edilməsi ideyasının müdafiə olunması xasdır.

“Alın yazısı” hekayəsində Firuz bəyin toplum, xalq, ölüm-qalım, mənəvi dəyərlərlə və s. əlaqədar fəlsəfi fikirləri xüsusilə aydın bir şəkildə öz ifadəsini tapa bilir. Əsərdə ağır, ümitsiz xəstəliyə düşmüş ağıllı və zəki bir qadının ölüm ayağında söylədiyi sözlər olduqca güclü təsir bağışlayır: *“Mən ölümdən qorxmuram. Bunu elə-belə demirəm ha... Ürək sözümdür. Doğulan nə vaxtsa ölməlidir. Bu, məni narahat etmir. Məni narahat edən başqa şeydir...”*, *“Və bu başqa şeyi hekayənin digər səhifələrində qadının dili ilə ifadə edən müəllif bir daha xatırladır ki, “Məni narahat edən öz ömrümdür... Daha doğrusu, onun mənasızlığıdır”*. Bu misralarda böyük məna, hikmət var, yəni insan yaşadığı müddət ərzində, mənəli yaşaya bilməli, bu dünyaya nə isə özündən bir yadigar qoyub gedə bilməli, xalqının zəngin mənəvi dünyasına az da olsa bir şeylər qata bilməlidir. Bəzən qəncliyində zamanını boşuna xərcləyən, yalnız öz egoist, şəxsi istəklərinin qurbanı olanlar sonunda bütün bu bələlərin cavabını alır, insanların barışmaz nifrətinə səbəb olur, çox vaxt da öz dərin acınacaqlı, tənhalıqla bağlı mürəkkəb psixoloji dünyasına qapanmış olur, cəmiyyətdən, insanlardan təcrid olmuş bir şəkildə ömürlərini sürdürməyə məcbur olurlar.

“Göyəm kolları çiçək” hekayəsində saf bir gənc olan Qaranın gözü ilə müasir həyatımızın bir çox qaranlıq tərəfləri, rüsvətxorluq, təhsil sahəsindəki bəzi xoşağəlməz hallar, əliəyrilik, yekəxanalıq, avamlıq, çirkin insan münasibətləri və s. yer almaqdadır. Dili olmasa da bu gəncin hər zaman həqiqətin, doğrunun tərəfində olmasını müəllif onun düşüncələrinin bədii ifadəsi vasitəsilə oxucularına çatdırı bilər.

Müəllifin “Siqaret çəkən ilan” hekayəsi bir qədər allegorik planda yazılmış və abartılı (*hiperbola*) şəkildə siqaranı buraxmağın bir yolu olaraq gözdən keçirilməkdədir.

“Ölü dildə sevgi məktubları” hekayəsi isə ciddi bir satirik dillə, yenə də cəmiyyətimizdə bəzən hiss edilən biğənəlik, etinadsızlıq, paxıllıq, anlaşılmaqlıq kimi halların kəskin tənqidinə həsr olunmuşdur.

Əsərin qəhrəmanı işdən atılmış və nə iş olursa-olsun bir iş axtaran və bu dünyada “adamı olmayan” Emil Bünyadzadədir. Emil əliboş gəzməyi sevməyən bir adam kimi latın dilini öyrənməyi özünə məqsəd qoyur, o xəyalında dünyaya açılmaq, gələcəkdə Kubaya getmək, orada gözəllər gözəli Mayvelis xanım ilə görüşmək arzusu ilə yaşayır, bu amaclardan dolayı gecə və gündüzünü ölmüş latın xalqının əslində yaşamaqda olan (*məlumdur ki, bir çox Avropa dilləri latın dilindən törəmiş, latın dili elmi ədəbiyyatda bir çox terminoloji lüğətlərin əsasını təşkil etməkdədir*)

dilinin öyrənilməsinə sərf edir. Bu dildə qədim mütəfəkkirlərin, bu sırada hekayədə qeyd edildiyi kimi Mark Anney Luka, Til Lukretsi Kar, Lusili, Horatsi, Neron, Antonio Minturno kimi mütəfəkkirlərin və şairlərin əsərlərini mütaliə etmək, şeirlərini əzbərdən oxuya bilmək, misralarını söyləyə bilmək səviyyəsinə qədər yüksələ bilər. Lakin Emil Bünyadzadənin bu əzmliliyi, qabiliyyəti, istedadı və dünya mədəniyyətinə olan dərin marağı ətərfdakılara, hətta həkim həyat yoldaşına belə şübhəli gəlir. Bu cür zəki və ləyaqətli, daima müstəqilliyə və axtarışda olmağa can atmaq istəyən bir insan aqlını itirmiş bir kimsə kimi üzərində “ambulatoriya” yazılmış maşınla ağ xalatlılar tərəfindən ruhi xəstəxanaya aparılması məsləhət görülür. Heç şübhəsiz, bu hekayədə də yazıçı yenə də əslində cəmiyyətdə hələ də hökm sürən tutuculuq “konservatizm” yenilikçiliyə qarşı, təşəbbüskarlığa qarşı olan meyillərin hələ də mövcud olmasını göstərməklə birlikdə, bu qəbildən olan təhlükəli, kütləvi fikir birliyinin hər bir yeni, mütərəqqi toplumu irəli apara bilən fəaliyyətlərin rüşeyim halında belə basdırıla bilməsi kimi mürəccə bir hadisəni göz önünə gətirə bilər. Bu qəbildən olan konservatif fikirlər və meyillər eyni zamanda cəmiyyətin demokratik inkişaf qanunlarına da zidd olduğundan dolayı Firuz Mustafanın bu hekayəsində də və yenə də ideya-məzmunun açıqlanması prosesində məntiqi bir şəkildə oxucuya çatdırılmış olur.

Firuz bəyin kitabında yer almış əsasən kiçik həcmli hekayələrini oxuduqca anlayırsan ki, onlar oxucuya çox şey söyləyir və onların ideya-mövzusunu yalnız lokal (*yerli*) çərçivələrlə məhdud etmək yanlış olardı. Bu hekayələrdə qaldırılmış və adi görünə bilən sosial-mədəni problemlər əslində daha çox bəşəri, evrensəl xarakter daşıyır, yəni təbiət, qlobal ekoloji problemlər, cəndər (*kadın hərəkatı*), təhsil-tərbiyə, toplumda insanın yeri və mənası, fərdi şəxsiyyət müstəqilliyi və s. kimi mürəkkəb əbədi problemlərin həllinə yönəlmişdir. Məhz bu səbəblərə görə də kitabda yüksək professionallıqla, bədiiliklə qələmə alınmış hekayələrin digər xalqların, millətlərin oxucuları tərəfindən də maraqla qarşılanacağı və seviləcəyinə inanırıq.

Babək Qurbanov

Fəlsəfə elmləri doktoru, professor

5.10- 2015 Qaziantep Universiteti / Türkiyə

81.(25) ATAM, XALQ ŞAİRİ OSMAN SARIVƏLLİ HAQQINDA DÜŞÜNCƏLƏRİM⁸⁸

Şəkil № 361. Osman Sarıvəlli (1905-1990)

Tanınmış yazıçı, jurnalist Nahid Hacıyev atam, xalq şairi Osman Sarıvəlli haqqında xatirə yazmağımı rica etdi. Düzü bu işin nə qədər də çətin olmayacağını düşünüb söz verdim ki, yaxın günlərdə bu işin öhdəsindən gələm. Amma əlimə qələm alanda anladım ki, bu, o

⁸⁸ Babək Qurbanov, “Atam, xalq şairi Osman Sarıvəlli haqqında düşüncələrim”, “Yada düşdü”, Ədəbi-bədii, nostalji jurnal, 2011, № 4, səh. 69-70

qədər də asan iş deyil. Təbii ki, yaxın, doğma adam haqqında söz söyləmək, onun məişət həyatını, gündəlik yaşam tərzini işıqlandırmaq o qədər də çətin deyil. Belə bir münasibət hər nə qədər də bəziləri üçün maraq doğursa da, əslində belə bir insanın, (*həm də söhbət tanınmış elm və sənət adamından gedirsə*) toplum üçün nə qədər faydalı olması, fəaliyyətinin xalqı üçün nə dərəcədə gərəkli olması kimi məsələlərin işıqlandırılması əlbəttə, daha böyük məna daşımaqdadır.

Atam haqqında xatirə yazarkən məni daha çox onun fəaliyyətinin bu tərəfi daha çox düşündürürdü, yəni Azərbaycan ədəbiyyatı və mədəniyyətində bu şəxsiyyətin yeri və rolu məsələləri...

Atam haqqında bəzilərdən fərqli olaraq xatirə yazmaq sevdasında olmağımın əsas səbəblərindən biri də onun yaradıcılığının gerçəkdənmi xalqın mənəvi malına çevrilə bilməsi, oxucuların onun yaradıcılığına olan rəğbətinin sönmə-sönməməsi gerçəkliyi idi. İllər keçdikcə onun yaradıcılığına olan həqiqi bir sevginin, yəni heç bir süni təbliğatın, əsassız təntənəli yubileylərin, təriflərin (*əfsuslar olsun ki, hələ də buna bənzər hadisələrlə rastlaşmalı oluruq*) qurbanı olmadan, təbii bir oxucu meylinin artması məni çox sevindirir. Bəzən müəyyən məclislərdə, görüşlərdə, adicə söhbətlərdə onun şeirlərini başdan-ayağa söyləyən adı oxucular, vətəndaşlar, həmçinin fəhləsindən, kəndlisindən, sürücüsündən, elm adamlarından və s. hər biri ilə rastlaşdıqca düşünürəm ki, atamın yaradıcılığı öz bədii-estetik funksiyasını itirməyib. Son illər klassik aşiq yaradıcılığının təbliğinə, inkişafına göstərilən qayğı və geniş imkanlar məndə olan bu inamı bir daha artırmış olur. Unutmamaq lazımdır ki, atam ən gənc yaşlarından bu qədim sənətin nə qədər zəngin potensial-estetik və tərbiyəvi imkanlarına inanır, o dönəmin ideoloji basqılarına, bəzi "sapı özümüzdən" olanların məkrli münasibətlərinə rəğmənlə bu sənətin sosial-mədəni həyatımızın mühüm parçası olmasına inanırdı. Belə bir qəti inamı o, dahi bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəyli, dünyaca tanınmış müğənnimiz Bülbül (Murtuza) Məmmədov, sevimli xalq şairimiz Səməd Vurgun, görkəmli elm xadimi Həmid Araslı kimi şəxsiyyətlərdə eyni milli şüur platformasında daşıyırdı. Atamın aşiq yaradıcılığına olan sevgisini bir çox şeirlərindən, qoşma, gəraylı, müxəmməs kimi aşiq şeir formalarından yaradıcılıqla istifadə etməsində, həmçinin bu yaradıcılığı bir çox ədəbi-bədii və sosial estetik məsələlərinə aid yazdığı onlarca məqalələrində, həmçinin klassik aşıqlarımızdan sayılan Aşiq Ələsgər və Aşiq Şəmşirin həyat və yaradıcılığına həsr edilmiş elmi-nəzəri səpkidə yazılmış əsərlərini qeyd etmək mümkündür. Ümumiyyətlə aşiq yaradıcılığını dərinlən bilən atam, eyni zamanda aşıqlara xüsusi bir sevgi ilə yanaşır, onların bir çoxu ilə dostluq əlaqələrinin saxlanması xüsusi önəm verirdi. Aşiq Şəmşir, Aşiq Hüseyn Cavan, Aşiq Əmrah Gülməmmədov, Aşiq Hüseyn Saraclı, Mikayil Azaflı, Aşiq İmran, Aşiq Kamandar və başqaları ilə yaxından dostluq edir, onların söhbətlərindən, çalib-oxumaqlarından doymurdu. Bu aşıqların evimizdə günlərlə qonaq qalmaları ondan ötrü omrünün əlamətdar günlərindən idi.

Atam bu el sənətkarlarını mədəniyyətinə, mərifətinə, həmçinin poetik xalq yaradıcılığı qaynaqlarına dərinlən bələd olmalarına görə sevirdi, heç şübhəsiz, bu sahədə onlardan çox şey öyrənməyə çalışırdı. O, bir neçə klassik aşiq havalarını da çalmaqdan qalmırdı. Evimizdə hər zaman iki saz olardı. Bəzən bizə gələn qonaq aşıqlar bu alətləri dindirərdilər. Sevimli şairimiz Hüseyn Arifin də onları məharətlə dilə gətirdiyinin şahidi olmuşam.

Atam dönəminin sənət adamları, xüsusilə də təbiidir ki, yazıçı və şair, həmçinin ədəbiyyatşünas-alim dostları ilə olan yaradıcılıq əlaqələri hər zaman sağlam milli zəminə

təməllənməkdə idi. Lomonosov adına Moskva Dövlət Universitetinin professoru Əziz Şərif, ədəbiyyatşünas alimlərdən Məmməd Arif, Mir Cəlal Paşayev, Məmmədcəfər Cəfərov, tanınmış yazıçılardan Mirzə İbrahimov, Süleyman Rəhimov, Əli Vəliyev, Süleyman Rüstəm, Mehdi Hüseyn, Zeynal Cabbarzadə və başqaları ilə yaxın əlaqələrinin olmasını soyləmək mümkün idi. Lakin xalq şairimiz Səməd Vurğunla olan dostluq və yaradıcılıq əlaqələri onun bir şəxsiyyət və şair kimi formalaşmasında mühüm rol oynamışdır. Səməd Vurğunun atama, atamın da Səməd Vurğuna həsr etdiyi poetik misralar heç şübhəsiz bir daha bu sənətkarların bədii-estetik baxışlarındakı ortağ dəyərlərin olmasından xəbər verir. Hər ikisinin xalq poetik dilinin qaynaqlarından yaradıcılıqla bəhrələnməsi, aşiq musiqili-poetik yaradıcılığına bağlılığı, milli-mənəvi dəyərlərə olan qayğıkeş münasibəti kimi məsələlər onları bir-birilərinə yaxınlaşdıran mənəvi tellərdən idi. Bu xüsusiyyəti digər sənət adamlarında da arayan şair adətən bu qəbildən olan sənətkarlara böyük hörmət bəsləyir, onların əbədi olaraq xalqın ürəyində, hafizəsində yaşayacaqlarına inanırdı. Klassik ədəbiyyatı tariximizi dərinləndirən izləyən atam hər zaman Nizami, Füzuli, Nəsimi, C.M.Məmmədquluzadə, M. Ə. Sabir, Ü. Hacıbəyli kimi sənətkarlarımızın yaradıcılığının əbədiliyini, bəşərililiyini məhz milli zəmin və mənəvi-əxlaqi dəyərlərlə sıx əlaqədə görürdü.

Atamın yaradıcılığı ilə əlaqədar saysız-hesabsız elmi publisistik yazılarını, monoqrafiyalarını, dissertasiyalarını, radio-televiziyaya verilişlərinin meydana gəlməsi gerçəkliyi də bir daha onun sənətinin müstəqil olaraq yaşamasından, günümüzün qloballaşan və yenidənqurma, həmçinin sosial-siyasi prosesləri ilə ayaqlaşıb bildiyini göstərir. Onun bir çox siyasi mövzulara, xüsusi ilə də Asiya, Afrika və ərəb ölkələri ilə əlaqədar şeirlərini bu baxımdan ornək göstərmək mümkündür.

Atamın yaradıcılığı haqqında xoş sözlər soyləyən, elmi yazılarla çıxış edən bir çox tanınmış sənət adamlarının adlarını çəkmək mümkündür. Onların arasında S.Vurğun, M.Arif, M.İbrahimov, M.Hüseyn, B.Nəbiyev, M.C.Cəfərov, Q.Qasımzadə, B.Vahabzadə, N.Xəzri, N.Həsənzadə, İ.Tapdıq, Z.Yaqub kimi simaların adlarını görə bilərik. Bu muəlliflərin yazıllarını toplamaq olsaq, həcmli bir kitabın ortaya çıxdığını soyləyə bilərik. Atamın dönəminin elm və sənət adamlarına olan dərin sevgisi də böyük idi. Onun Xalq şairimiz S.Vurğuna, Akademiklər; Qoşqar Əhmədliyə, Firudin Kosərliyə, Şəfayət Mehdiyevə, Yusif Məmmədəliyevə və başqalarına yazdığı şeirlərini xatırlatmaqdayam. Bu nadir şəxsiyyətlərlə atamın şəxsi insani dostluğunu da qeyd etmək istərdim.

Ümumiyyətlə atam dəqiq elmlərə də dərin marağ göstərirdi. Onun dəqiq elmlərə, xüsusilə də hesab və cəbr elminə marağı çox böyük idi. Ən ixtiyar yaşında belə gəncliyində Qazax seminariyasında mənimsədiyi düsturları, tərifləri belə unutmamışdı. Bəzən yanına məsləhət üçün gələn gəncləri bu baxımdan sorğu-suala tutur, şeir sənətinin asan bir iş olmadığını, istedadla yanaşı, geniş mutaliə qabiliyyəti tələb etməsini də bildirməyə çalışırdı.

Atam istedadlı gənclərin boyuk ədəbiyyat səhnəsinə gəlmələrinə hər zaman köməklik göstərməyə çalışırdı. O, bir çox gənc şairlərin ilk kitablarına on söz yazır, şeirlərini redaktə edir, bir sözlə bu isdə təcrübə və biliyini əsirgəməirdi.

Bir müddət Azərbaycan Yazıçılar İttifaqında poeziya üzrə məsləhətçi olaraq çalışdığı zaman bu fəaliyyəti xüsusilə məhsuldar və ardıcıl olmuşdur. Atam bu istedadlı gənclərlə çalışmaqdan yorulmurdu, onlarla olan münasibətlərində heç bir zaman süni rəsmiyyətçiliyə, təkəbbürlüyə yol vermirdi. Təsədüfi deyil ki, qapımız hər zaman bu gənclərin üzünə açıq

idi və gənc şairlərin məsləhət və ya adicə söhbət üçün evimizə gəlmələri adi hal almışdı. Onların bəziləri hal-hazırda xalqımızın adlı-sanlı sənətkarlarına çevrilmiş, müasir ədəbiyyat tariximizdə özlərinə layiq yer ala bilmişlər. Bu baxımdan xalq şairləri Nəriman Həsənzadəni, İlyas Tapdığı, Zəlimxan Yaqubu, aramızdan erkən ayrılmış Vilayət Rüstəzadəni, Cabir Novruzunu və başqalarını görmək mümkün idi. Atam heç bir vaxt yalnız öz yaradıcılıq dəst-xəttinin şeir sənətində yeganə yol olduğunu iddia edənlərdən olmamış, əksinə sənətdə rəngarəngliyi, plüralizm meyillərini üstün tutmuşdur. Təsadüfi deyil ki, onun yaradıcılığında qoşma, gəraylı, təcnis kimi klassik şeir formaları ilə yanaşı, sərbəst şeir üslubunda yazılmış şeir və poemaları da mühüm yer tutmaqdadır. Atamın sevə-sevə mütalə etdiyi şairlər arasında Molla Pənah Vaqif, Qasım Bəy Zakir, Moll Vəli Vidadi, Tofiq Fikrət, Əbdülhaq Hamid Tərxan, Puşkin, Lermontov, Şevçenko, daha sonralar V.Mayakovski, N.Hikmət kimi sənətkarlar var idi. Müxtəlif tarixi dövrlərdə yaşamış, fərqli yaradıcılıq dəst-xəttinə sahib bu şairlərin yaradıcılığına onu daha çox cəlb edən yüksək ideya-məzmun, realizm prinsiplərinə riayət olunması və xalq yaradıcılığında faydalanması prinsipləri idi. Gənclərə, ədəbiyyat yoluna çıxmaqda olan yeni ədəbi nəsəl klassiklərimizdən, o cümlədən müasirləri olan Azərbaycan şairlərindən S.Vurgun, R.Rza, S.Rüstəm kimi tanınmış sənətkarlarımızın əsərlərindən faydalanmağı tövsiyə etməklə yanaşı digər mədəniyyətlərə aid daha çox realist səpkili əsərlərə də diqqət edilməsini mühüm sayırdı.

Məsələn, hələ Üz. Hacıbəyov adına Konservatoriyanın birinci-ikinci kursunda oxuduğum zaman atam M. Qorkinin 3 cildlik kitabını mənə verib, buradakı əsərləri oxumağımı tapşırırdı. Elə o zamandan başlayaraq mənim rus və dünya ədəbiyyatına marağım günbəgün artmaga başladı. Atam ümumiyyətlə dünya ədəbiyyatı incilərinin dilimizə tərcüməsi işinə son dərəcə böyük önəm verirdi. O, belə hesab edirdi ki, bu baxımdan ədəbiyyat xalqlar arasında mənəvi bir korpu rolunu oynaya bilər, xalqları bir-birilərinə yaxınlaşdırır, onların mənəvi tərəqqisinə xidmət edə bilər. Bu səbəblərdən dolayı da onun yaradıcılığında tərcüməçilik fəaliyyətinin də xüsusi yeri, önemi vardır. Atamın qədim Yunan yazarı Sofoklun "Antiqona" faciəsini, həmçinin Şevçenkonun, bir çox gürcü, erməni, Ukrayna, Litva, Özbək, Ərəb və s. şairlərinin əsərlərinin dilimizə tərcüməsini həmin səbəblərlə izah etmək mümkündür. Atamın şeirlərinin bir çoxunun həmin dillərdə işıq üzə gorməsi də əslində qarşılıqlı zənginləşmə və mənəvi yaxınlaşma prosesinə xidmət etməkdə idi. Bu baxımdan atamın vaxtilə xalq yazıçısı Mirzə İbrahimovla birlikdə tərtib etdikləri və bir çox xarici dillərə tərcümə edilmiş "Azərbaycan ədəbiyyatı antologiyası" fundamental kitabı bu gün də öz aktuallığını saxlamaqda, Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinin xarici ölkələrdə yaşayan oxucular tərəfindən də mənimsənilməsinə, sevilməsinə xidmət etməkdədir. Bütün bu soylədiklərimiz, həmçinin atamın çoxşaxəli yaradıcılığı, humanizm, dostluq, qardaşlıq, sosial-ədalət prinsiplərinə üstünlük verməsi bu yüksək mənəvi-əxlaqi ideyaları təbliğ etməsini göstərməkdədir. O, öz yaşamında və davranışlarında da daima bu yüksək ideyalara sadıq olmağa çalışır, digər insanların da onlara sadıq qalmalarını tövsiyə edirdi.

Babək Qurbanov.

*Fəlsəfə elmləri doktoru, Professor
Qaziantep Universiteti TMDK (Türkiyə)*

82. (26) OSMAN SARIVƏLLİ HAQQINDA BABƏK QURBANOVUN XATİRƏSİ (əlyazma)

«Atam Səməd Vurğunla hətta ova belə gedərdi. Əslində onların ovu zənn edirəm ki, heç də ceyran-cüyür, qurt-quş vurmaq deyildi, çünki bəzən onlar ov neməti olaraq zootaxozalardan alınmış quşları belə gətirirdilər ki, ova getdiklərini birnövtəsdiqləmiş olsunlar. Ova getməyin mənə görə əsas səbəbi təbiətlə görüşmək, təbiətdəki əlvanlığı seyr etmək, təbiətimizin zəngin flora və faunasını öyrənmək, təbiətə ülvi sevgi hissələrini ifadə edə bilmək ehtiyacı idi. Təsadüfi deyil ki, hər iki şairin yaradıcılığında təbiət mənzərələri ilə bağlı onlarca, yüzlərcə misraların şahidi olmaq mümkündür. Bu misralarda təbiətimizə, onun başı göylərə dəyən zirvəli dağlarına, meşələrinə, güllərinə, çiçəklərinə, marallarına, cüyürlərinə, əliklərinə və s. olan dərin sevgi hissələri, təbiətimizi sevmək, onu qorumaq arzuları hər zaman aydın bir şəkildə öz bədii ifadəsini tapmaqda idi. Atamın bir şair kimi özünü ifadə edə bilməsi yolunu izləmiş olsaq öncə onu ən gənc yaşlarından əhatə edən sosial-mədəni mühitə diqqət yetirməli oluruq. Burada adı gələn bu mühitin saz-söz sənəti, bayatılarımızla, dastanlarımızla, ata sözlərimizlə, nağıllarımızla, xalq rəqs sənəti, gülüş mədəniyyəti, atçapma, üzmə və s. kimi hadisələrlə zəngin olmasını söyləməli oluruq. Məlumdur ki, atamın anası Tükəzban nənəmin bədahətən şeir deyə bilmək qabiliyyəti var imiş. Onun bayatılar, qoşma, gəraylı formasında şeirlər söyləməsi dillərdə əzbər olmuşdur. Hətta Səməd Vurğun kimi görkəmli şairimiz onun bu qabiliyyətindən təsirlənərək şeirlərinin birində sinədən sözlər qoşan Tükəzban nənəm poetik misralarını ifadə etmişdir.

Atamın böyük qardaşı Qurban babamın da fitri istedadı malik olmasını söyləyənlər az deyildi. Xüsusilə o aşıq ədəbiyyatı və musiqisini mükəmməl bir şəkildə bilməsini atam da söyləyərdi. Onun xalq yaradıcılığını klassik aşıq havalarımızın zəki və müdrik bir insan olduğunu sübut etməkdədir. Atamın bir şəxsiyyət və sair kimi yetişməsində Qurban babamın da əməyi və təsiri böyük olmuşdur. Bu heç bir təhsil görməmiş bir insanın nə qədər geniş mütaliyəyə sahib olması insanı, təəccübləndirməyə bilmir. Atamın oxuması, təhsil alması, çətin zamanlarda hər zaman ona dəstək olmasını heç bir zaman unutmaq olmur. Çox qərībədir ki, atamın doğmaca bacısı Badı mamam da fitri istedadı malik bir xanım-xatın insan idi. Onun bədahətən söylədiyi bayatılarını şəxsən dinləmişəm. Təəssüf ki, biz bəzən Badı mamam kimi istedadlı xalq sənətkarlarımızın sənətini, yaradıcılığını hafizəyə almağı zamanında edə bilmirik.

Atam elindən-obasından heç bir zaman ayrı düşmüş bir insan deyildi. Evimizdə, ailəmizin böyük olmasına baxmayaraq, hər zaman yaxınlarımızdan biri-ikisi bizimlə ailə üzvləri olaraq yaşamaqda idi. Onların bəziləri universitetləri bitirmiş ali təhsilli mütəxəssis olaraq çalışmaqdadırlar. Atam Sarıvəlli kəndinin abadlaşdırılması, insanların maarifləndirilməsini çox istəyirdi və bu məqsədlərlə Səməd Vurğun və o dönəmin bir çox tanınmış təsərrüfat və elm adamlarını belə kəndə dəvət edir, buranın sosial-məişət məsələləri ilə əlaqədar bir çox ümdə problemlərinin həll edilməsi üçün onları tanış etməyə çalışırdı.

Atam bir zamanlar “Yazıçılar İttifaqı”nda poeziya üzrə məsləhətçi vəzifəsində çalışmaqda idi və təbiidir ki, o zamanın gənc şairlərinin, *(hal-hazırda bir çoxları tanınmış şairlər olaraq tanınır)* inkişafı, sənətə dərinlən yiyələnməsi yolunda əlindən gələni əsirgəməirdi.»

Prof.Dr. Babək Qurbanov.
Fəlsəfə elmləri doktoru, Professor

83. (27) ELM-SƏNƏT ADAMLARININ TÜRKİYƏ GÖRÜŞLƏRİ⁸⁹

Hər il Türkiyədə ayrı-ayrı elm sahələrinə aid müxtəlif konfrans və simpoziumlar keçirilir. Bu konfrans və simpoziumlar arasında sosial elmlərə həsr olunmuş tədbirlər çoxluq təşkil edir. Bu tədbirlərin əksəriyyətinin sosial-mədəni problemlərə həsr edildiyinin, burada ən çox da türkoloji məsələlərə, Türkiyə ilə türkdilli xalqların tarixi birliyi, xalq yaradıcılığı, folklor mədəniyyəti, eyni zamanda, əski Sovetlər Birliyi dağıldıqdan sonra qarşılıqlı əlaqələrin genişlənməsi və inkişaf perspektivləri kimi problemlərə daha çox toxunulduğunun şahidi olduğumu vurğulaya bilərəm. Təkcə son bir-iki ay içərisində İstanbulda, Nevşəhərdə, Sivasda, Diyarbakırda keçirilən müxtəlif tədbirlərin iştirakçısı olmuşam. Bu tədbirlərdə həmyerlimiz, istedadlı saz və tar ifaçısı, folklorçu-alim, professor İlqar İmamverdiyev də fəal iştirak edib.

Müasir mərhələdə ictimai elmlərin vəzifələri, elmdə inteqrasiya məsələləri, həmçinin, türkdilli xalqların tarixdən gələn ortaq mənəvi-estetik dəyərlərinin ortaya çıxarılması kimi məsələlərin həllindəki meyillərin daha yaxından anlaşılması baxımından bu tədbirlərin elm adamları üçün böyük faydası var.

Ötən ilin 20-23 sentyabrında (2017) Nevşəhərdə keçirilən “İpək Yolu Beynəlxalq Simpozium”unda tədbirin təşkilat komitəsinin üzvü, türkoloji problemlər üzrə tanınmış mütəxəssis, professor Ljiljana Radomirova Markoviç ilə tanış olduq. (Bax: Şəkil № 362)

Şəkil № 362. Prof.Dr. Babək Qurbanov Prof.Dr. Ljiljana Radomirova Markoviç “İpək Yolu Beynəlxalq Simpozium”, 20.09 – 2017. Nevşəhər

Xanım Markoviç Serbiyanın Belqrad Universiteti filoloji fakültəsinin dekanıdır. Onun təşəbbüsü ilə mən simpoziumun Rəyasət heyətinə və yeni yaradılmış "İpək Yolu" dərgisinin redaksiya heyətinə üzv seçildim.

Simpoziumda həmyerlilərimlə; tanınmış jurnalistlər Namiq Əhmədov və Tahir Aydınoglu ilə də yaxından tanış olmaq imkanı qazandım. Namiq müəllimin müasir Azərbaycan-Türkiyə münasibətlərinə həsr olunmuş məruzəsi maraqla dinlənildi. Xatırladaq ki, Namiq müəllimin bu mövzuya aid bir çox diqqətçəkən məqalə və kitabları da onun bu sahədə bir mütəxəssis kimi yetişməsindən xəbər verməkdədir.

Ötən ilin aprelində Niğdə şəhərində gerçəkləşən “IV Uluslararası Türk Dünyası araşdırmaları simpoziumu” da çox maraqlı oldu. Simpoziumda Ömər Xalisdəmir universitetinin rektoru, professor Adnan Görürün (Bax: Şəkil № 363) məruzəsi xüsusilə dərin

⁸⁹ Babək Qurbanov, “Elm-sənət adamlarının Türkiyə görüşləri”, 525-ci qəzet 10.08 – 2018
<https://525.az/news/104470-elm-ve-senet-adamlarinin-turkiye-gorusleri-fotolar>

maraq oyatdı. O, xalqlarımızın dostluğu və qardaşlığı ilə əlaqədar maraqlı fikirlər söyləməklə yanaşı, simpozium iştirakçılarına öz dillərində və ləhcələrində məruzə etmələrini tövsiyə etdi.

Şəkil № 363. Adnan Görür

Simpoziumda bir çox elm və sənət adamları ilə görüşmək imkanı qazandım. Burada tanınmış folklorçu alim, kulturoloq professor Fikrət Türkmənə də görüşdük. (Bax: Şəkil № 364)

Şəkil № 364. Fikrət Türkmən (1945 -)

Azərbaycan mədəniyyəti və folklor yaradıcılığını gözəl bilən Fikrət bəyin Azərbaycanda bir çox tanınmış alimlərlə dostluğunun və yaradıcılıq əlaqələrinin olduğu üzə çıxdı. O, tanınmış alimimiz, professor Qəzənfər Paşayevlə olan dostluğunu xatırlatdı və İlqar bəyin köməkliyi ilə telefon vasitəsilə bu iki dost insanın bir daha bir-biriləri ilə mehribanca danışmaqlarının şahidi olduq. Fikrət bəyin sadəliyi, bizim insanlara doğma, səmimi münasibəti hər an hiss olunurdu.

Simpoziumun əlamətdar hadisələrindən biri də burada tanınmış elm adamı, professor Sayım Sakaoğlu ilə də tanış olmağımız idi. Bu gözəl insanın simpoziumun işində bir neçə bölümün fəaliyyət göstərməsinə rəğmən məhz mənim kürsü başkanı olduğum bölüme gəlməsi məni çox sevindirdi. Belə bir tanınmış və təcrübəli mütəxəssisin bizim bölümümüzdə iştirakı təbii ki, onun nüfuzunu və önəmini bir daha artırmış oldu. (Bax: Şəkil № 365)

Şəkil № 365. (soldan sağa) 1.Prof. Dr. İlqar Cəmiləoğlu, 2.Prof.Dr. Sayım Sakaoğlu, 3.Prof.Dr. Babək Qurbanov, “IV Uluslararası Türk Dünyası araşdırmaları simpoziumu” Ömər Xalisdəmir universiteti 28.04 – 2018 / Niğdə

Bölümümüzdə həmyerlilərimizdən “Avrasiya Universiteti”nin əməkdaşı, professor Ədalət Tahirzadənin, tanınmış jurnalist Namiq Əhmədovun iştirak etmələri də məni çox sevindirdi. Bölümümüzdə bir çox əcnəbi mütəxəssislər və elm adamları ilə birlikdə professor İlqar İmamverdiyevin və həmyerlimiz, Sənətsünaslıq namizədi, dosent Şərqiyyə xanım Atmacanın məruzələri də maraqla dinlənildi. Bu məruzələrdə xalq yaradıcılığımızın aktual problemləri, xüsusilə, ozan-aşıq sənətinin, eyni zamanda, klassik muğamlarımızın tarixi-nəzəri problemləri

işıqlandırıldı. Məruzələrin bir maraqlı yönü də ondan ibarət idi ki, burada məruzəçilər folklor yaradıcılığımıza aid nümunələri praktiki olaraq sazda və tarda dinləyicilərə təqdim edə bilirdilər və bu, iştirakçıların böyük marağına səbəb olurdu. Heç şübhəsiz, bu qəbildən olan məruzələr və çıxışlar milli mədəniyyətimizin xaricdə tanınması və təbliği baxımından da çox faydalıdır. Simpozium iştirakçıları arasında Qaziantep Universitetinin professoru, Türk dili və ədəbiyyatı bölümünün müdiri, Bəhiyə xanım Köksəl (*Bax: Şəkil № 366*) də var idi. Sözüün doğrusu, bir universitetdə çalışdığımızı və onunla vaxtaşırı simpoziumlarda görüşdüyümüzə baxmayaraq, bu zərif qəlbli və təvazökar alim qadının eyni zamanda, istedadlı bir şairə olduğunu, bir neçə şeir kitabının müəllifi kimi boy göstərdiyini bilmirdim. Sonralar onun məni xüsusilə təsirləndərən "Dedin" rədifli bir şeirinə hətta mahnı belə bəstələmiş oldum. (*Bax: Əlavələr № 5 Səh. 683*)

Şəkil № 366. Prof.Dr. Bəhiyə Köksəl

Ötən ilin may ayında İstanbulun Mərmərə Universitetində keçirilən simpoziumda isə Moskvadan gəlmiş tanınmış elm adamı və folklorçu alim, tərcüməçi, professor Tənzilə xanım Hacıyeva (*Bax: Şəkil № 367*) ilə tanış olmaq fürsəti əldə etdim. Sonradan yaradıcılıq

Şəkil № 367. Tənzilə Musa qızı Hacıyeva

fəaliyyəti ilə tanış olandan sonra bu təvazökar qadının nə qədər böyük bir iş gördüyünü, bəlkə də bir şöbənin edə bilmədiyi qədər bir yükü qaldıra bildiyini anladım. Söhbətimiz əsnasında mənim Azərbaycan və türk dillərində Kalmık xalqının qəhrəmanlıq dastanı "Canqar"ı çap etdirdiyimi eşidəndə onun mənə münasibətinin nə qədər dəyişdiyini hiss etdim. *"Bu ağır yükün öhdəsindən təkbaşına necə gəldiniz?"* deyər təəccübünü gizlətmədi və sonradan anladım ki, "Canqar" dastanı Kalmıkiya ilə birlikdə Qırğızıstanda, Monqolustanda, Çində, hətta Baltıyanı ölkələrdə belə, tanınan və tərcüməsi edilmiş bir əsərdir. Təsadüfi deyil ki, bu tanışlıqdan sonra Tənzilə xanımın vasitəçiliyi ilə sonralar Moskvada, Qırğızıstanda, Kalmıkiyada təşkil olunan uluslararası konfranslara, simpoziumlara, görüşlərə dəvətlər aldım. Demə, Tənzilə xanım məndən bir çox il öncə Kabardin-Balkar ədəbiyyatının şah əsəri olan "Nartlar" kimi qəhrəmanlıq dastanını rus dilinə tərcümə edibmiş. Tənzilə xanımın milliyətçə Qafqaz xalqlarına, özəlliklə də karaçaylılara olan yaxınlığı və yerli dilləri bilməsi əsərin tərcüməsində böyük rol oynayıb. Onun tərcüməsində dastanın demək olar, bütün incəlikləri, spesifik xüsusiyyətləri üzə çıxarılıb. Onun dastana yazdığı geniş həcmli giriş

bölümü isə müəllifin Qafqaz xalqlarının psixologiyasını, tarixini, etnoqrafiyasını, genetik köklərinin haradan gəlməsini, folklor yaradıcılığını dərindən bildiyini sübut edir. Qısa zamanda tanış olmamıza baxmayaraq, onun mənim yaddaşımda yeni bir elmi səhifə açdığını məmnuniyyətlə etiraf edirəm. Hər şeydən öncə karaçaylıların (*Tənzilə xanımın tərcüməsində*) "Nartlar" dastanını rus dilində oxuduqdan sonra bu əsərin nədən dilimizə, həmçinin, türk dilinə indiyə kimi tərcümə olunmadığının səbəbini anlaya bilmədim.

Mərmərə Universitetindəki bu simpoziumun təşkilində tanınmış musiqiçi və dirijor, professor Mustafa Uslunun (*Bax: Şəkil № 368*), həmçinin, tanınmış pedaqoq və musiqişünas alim, doktor Göktan Ayın (*Bax: Şəkil № 369*) böyük rolu olduğunu vurğulamaqla bərabər,

Şəkil № 368. Mustafa Uslu

Şəkil № 369. Göktan Ay

onların eyni zamanda, musiqi mədəniyyətlərimizin inkişafı və zənginləşməsi yolunda çox faydalı sənət adamları olduqlarını da söyləməyə ehtiyac duyuram.

Diyarbakırda keçirilən, rəqs sənətinə həsr edilmiş Beynəlxalq simpozium da elm və sənət adamları ilə tanış olmaq baxımından çox yaddaqalan idi. Dəclə Universitetinin rektoru, Professor Talip Gül (*Bax: Şəkil № 370*), simpoziumun açılışında digər elm adamları ilə bərabər

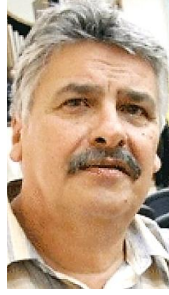

Şəkil № 370. Talip Gül

mənə də yer ayırmışdı. Mən Çıxışında xalqlarımız arasındakı tarixi, mənəvi-etik, estetik bağların məlum səbəblərə, çətinliklərə baxmayaraq, bu günə kimi qırılmaması, əksinə, daha da güclənməsi və inkişafı ilə bağlı fikirlər söylədim, Bakı Musiqi Akademiyasının rektoru, professor Fərhad Bədəlbəylinin və Azərbaycanın Əməkdar İncəsənət xadimi, professor Gülnaz Abdullazadənin adından simpoziuma təbriklərini çatdırdım.

Tədbirdə Bolqarıstanın Plovdiv şəhərinin Musiqi və Dans Akademiyasının rektoru, professor Milço Vasilyev (*Bax: Şəkil № 371*), ilə tanış oldum. Onun Akademiyanın fəaliyyəti ilə bağlı öncədən filmə alınmış videogöstərisi böyük marağa səbəb oldu. Filmdə tələbələrin bir çox sənət sahəsində (*musiqi ifaçılığı, balet sənəti, xor və solo ifaçılığı və s.*) yüksək professionallığı, həmçinin, müəllimlərin pedaqoji ustalıqları və s. simpozium iştirakçalarına çatdırılmış oldu. M.Vasilyevin Azərbaycanı tanıdığını, Azərbaycan xalqını çox sevdiyini dilə gətirməsi və bu ölkə ilə mədəni əlaqələrin yaranması, xüsusilə də incəsənət sahəsi, həmçinin, xoreoqrafiya təmayüllü litsey və ya universitetlərlə yaradıcılıq əlaqələrinin yaradılmasının

hər iki xalq üçün mənfiyyətli olacağına inamını ifadə etməsi iştirakçılar tərəfindən hərarətlə qarşılandı və bu, bizim üçün çox xoş oldu.

Şəkil № 371. Milço Vasilyev

Uluslararası rəqs simpoziyumuğun gerçəkləşməsində Dəclə Universiteti konservatoriyasının müəllimi Dos.Dr. Mustafa Şahinin (Bax: Şəkil № 372), böyük əməyini də xüsusi olaraq qeyd etmək istərdim. İstedadlı musiqiçi olan bu şəxs bizimlə xüsusi olaraq ilgilənir, məruzələrimizin canlı və maraqlı keçməsi üçün olan imkanlarını heç əsirgəmir, müxtəlif ölkələrdən gəlmiş sənət və elm adamlarının bir-birləri ilə tanışlığının və yaradıcılıq əlaqələrinin yaradılmasına yardım etməyi də unutmurdu.

Şəkil № 372. Mustafa Şahin

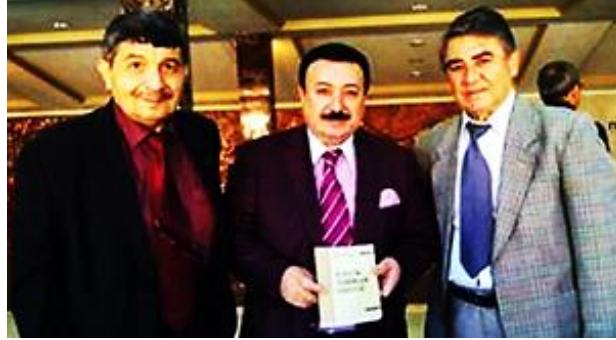
Simpoziyuda Qaziantepdə çalışan həmyerlimiz, professional rəqqasə Nazlı Bağirova da (Bax: Şəkil № 373), çıxış edərək Azərbaycan rəqs sənətinin xüsusiyyətlərindən söz açdı, praktiki olaraq bir çox nümunələr nümayiş etdirdi və fərmanla tətif edildi.

Şəkil № 373. Nazlı Bağirova

Ümumilikdə elmi tədbirlərin, milli və beynəlmiləl simpoziyumuğun, konfransların keçirilməsi, məruzələrin yayıma hazırlanması, redaktə olunması, nəhayət, həm xülasə, həm də tam halında bir fundamental kitab şəklində çapdan çıxması, konfransa gələnlərin otellərdə, qonaq evlərində, yurdlarda yerləşdirilməsi kimi problemlər olduqca çətin və ciddi maliyyə tələb edən işdir. Təsadüfi deyil ki, bəzi universitetlər bu problemləri çözmək üçün iştirakçılardan belə, dəstək istəyir, məruzələrin çap olunması, iştirakçıların yerləşdirilməsi, qarşılanması, yol xərclərinin ödənilməsi kimi problemlərin onların hesabına ödənilməsini nəzərdə tutmağı tərcih edir. Lakin Türkiyədə bütün bu söylədiklərimizə diqqət yetirən, elm və sənət adamlarının dərdini-sərini, mədəniyyətimiz və elmimiz üçün dəyərini yaxından anlayan, həmçinin türkdilli xalqların mənəvi birliyi, tarixən ortaq dəyərlərinin

inkışaf etdirilməsinin müasir mərhələdə olduqca mühüm olmasını yaxşı dərk edən bir şəxsiyyət var ki, onu həm Türkiyədə, həm də ondan uzaqlarda yaşayan bütün elm və sənət adamları çox sevir, ona olan dərin hörmətlərini gizlətmirlər. Haqqında söz etdiyimiz bu tanınmış insan Mehmet Zəki Baykaldır. (Bax: Şəkil № 374)

Şəkil № 374. (sağdan sola) 1. Prof.Dr. Babək Qurbanov, 2.Mehmet Zəki Baykal, 3. Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev. Sivas Universitetində düzənlənmiş “Uluslararası Torpaq simpoziumu”ndan xatirə şəkili. 15. 10 – 2017

O, hər şeydən öncə Türkiyə və ondan uzaqlarda özünə hörmət qazanmış «"Motiv" Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfı»nın banisi, yaradıcısıdır. Bu adla bir çox sosial-mədəni tədbirlərə, xüsusilə də elmi-praktiki konfranslara, simpoziumlara imza atmış "Motiv" Türkiyədə və ondan uzaqlarda yerləşən elm və sənət adamlarının bir araya gələ bilməsi, ictimai elmlərin inkışaf perspektivlərinin tədqiq olunması, türkdilli xalqların sosial-iqtisadi və sosial-mədəni problemlərinin tədqiqi ilə əlaqədar aktual məsələlərin ortaya atılmasında olduqca böyük uğurlara imza atıb. Zəki bəyin Sivasta “Uluslararası Torpaq Simpoziumu”ndakı məruzəsində biz bir daha onun yuxarıda qeyd etdiyimiz problemlərin aktuallığının və müasir mərhələdə bilim adamlarının diqqətinin onlara yönəldilməsi məsələsini önə çəkdiyinin şahidi olduq. Zəki bəyin Türkiyəni, onun mənəvi mədəniyyətini dünyaya yaymaq istəyi hər simpozium və konfranslarda bəlli olur.

Zəki bəyin Azərbaycanı da çox sevdiyi bir həqiqətdir. Sivasdakı tədbirdə iştirakçılar arasında ən çox Azərbaycanlı alim və sənət adamlarımızın olması söylədiklərimizə sübutdur. Məsələn, sempoziyuma professor Gülnaz Abdullazadə, professor İlqar İmamverdiyev, doktor Züleyxa Abdulla, Dos.Dr. Yalçın Abdulla, professor Tamilla Əliyeva, bu sətirlərin müəllifi (*Babək Qurbanov İ.İ.*) də iştirak edirdi. Düşünürəm ki, bu müdrik, təvazökar, işgüzar insan müasir mərhələdə mədəniyyətlərimiz arasında qarşılıqlı əlaqə və zənginləşmə prosesində, xalqlarımızın bir-birlərinə daha da yaxınlaşması yolunda bundan sonra da faydalı işlər görəcək, elm və sənət adamlarını sevindirəcək. Bu baxımdan Azərbaycanı, onun adət-ənənələrini, tarixini, mədəniyyətini dərinlən bilən, erməni terrorizmini, soyqırımını ən yüksək tribunalardan səsləndirən bir çox elm adamlarının adlarını da burada yad etmək istərdik. Professor Ənvər Konukçu, professor Hayati Doğanay, professor Ali Kafkasyalı, professor Adnan Ömərüstaoğlu, professor Cengiz Alyılmaz, professor Gürsoy Solmaz, professor Ağamüslüm Özdəmir, tanınmış musiqiçi-alim Mehmet Özbək və bir çox başqaları bu sıradadırlar. Onların hər birinin sosial-siyasi və türkoloji problemlərlə əlaqədar çoxsaylı məqalə və monoqrafiyalarının Türkiyədə müasir elmin inkışafına xidmət etmələri bir həqiqətdir. Bu əsərlərin Azərbaycanda da tanınması və gözdən keçirilməsinə ehtiyac duyulmaqdadır.

Türkiyədə son illər elmi biliklərin tədqiqinə, xüsusilə də ictimai sahələrin - tarix və etnoqrafiya məsələlərinə, sosial-mədəni problemlərə, türkoloji problemlərə, təhsil-tərbiyə problemlərinə və s. həsr olunmuş beynəlxalq simpoziumlar, konfranslar, masa arxası görüşlər söylədiklərimizi bir daha təsdiq edir. Bu kimi elmi tədbirlər Türkiyədə dünyaya açılma prosesinin sürətlə inkişafından xəbər verir. Sevindirici haldır ki, bu tədbirlərə əcnəbi elm və sənət adamları ilə bərabər, hər zaman Azərbaycandan da nümayəndələr dəvət olunurlar

Babək Qurbanov

*Musiqi estetikası üzrə Fəlsəfə Elmləri Doktoru, professoru
SSRİ və Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının üzvü.
Qaun TMDK*

84. (28) "ÜRƏKLƏ SÖHBƏT" LƏRDƏ HƏYAT HƏQİQƏTLƏRİ⁹⁰

Həyatı qadın gözü ilə görmək, buradakı fərəhverici hadisələri və acıları həssas qadın qəlbi ilə duymaq, şeir dili ilə ifadə edə bilmək qadın şairlərimizin yaradıcılıqlarını fərqləndirən ən mühüm xüsusiyyətlərdəndir. Gerçəkdən də qadın şairlərimizin yaradıcılığında müxtəlif həyat hadisələri ilə birlikdə bu hadisələrə qadınlarımızın spesifik münasibətləri, bizim görə bilmədiyimiz, hiss edə bilmədiyimiz tərəflər də öz bədii həllini tapa bilir.

Bu yaxınlarda çapdan çıxmış Nailə İbrahimovanın "Ürəklə söhbət" (*Avropa nəşriyyatı, Bakı, 2010*) adlı şeirlər kitabı bir daha söylədiklərimizə gözəl misal ola bilər. Öncə elə bir fikir yarana bilər ki, kitabdakı şeirlər şairənin öz məhrəm fikir və düşüncələrini, özü ilə olan söhbətlərini əks etdirməklə yaranır. Lakin şeirləri bir-bir oxuduqca anlayırsan ki, fikirlər əslində real həyat hadisələri ilə, xalq həyatı və məişəti ilə qırılmaz əlaqələrlə bağlı olduğuna görə daha çox fərdi çərçivələri aşıb milli-bəşəri mənə kəsb edə bilir. Zənnimizcə, belə bir poetik səviyyəyə yüksəlmək yolunda şairənin istedad və bilgi dairəsinin geniş olması ilə birlikdə, onun bədii təsvir vasitələrindən, ana dilimizin saflığından, xalqımızın müdrik kəlamlarından, mənəvi-tarixi dəyərlərindən yaradıcılıqla istifadə edə bilməsi də mühüm rol oynamışdır.

Nailə İbrahimovanın ikinci şeir kitabı olan "Ürəklə söhbət" kitabında biz zəngin həyat yolu keçmiş (*O, Azərbaycan Dövlət Tibb Universitetini bitirmiş, gənc yaşlarından müxtəlif mətbuat orqanlarında yazılarını çap etdirmişdir*), geniş maraq dairəsinə malik bir müəlliflə rastlaşırıq. Daha çox lirik xarakterdə yazılmış şeirlərində müəllif əsasən qadın taleyi, onun istək və arzuları, həyəcanları, sevgisi, nifrəti, ailə haqqındakı fikirləri və s. yer almışdır.

⁹⁰ Babək Qurbanov, "Ürəklə söhbət"lərdə həyat həqiqətləri" "Xalq qəzeti" 26.09.2010, <http://old.xalqqazeti.com/az/news/culture/5423>.

Qeyd: Nailə İbrahimovanın "Ürəklə söhbət" adlı kitabına yazdığı Babək Qurbanovun "Ürəklə söhbət"lərdə həyat həqiqətləri" adlı məqalə.

Onun şeirlərinin çoxu sevgi mövzusunda həsr olunmuşdur. Şeirlərdə bu əbədi mövzunun müxtəlif anları, mərhələləri, tərəfləri yüksək bir bədiiliklə ifadə olunmaqdadır. Nailə xanımın zəngin təbiətimizin vəsfinə həsr edilmiş şeirləri də az deyil. "Bənövşə", "Bil həyatın qədərini", "Nərgiz gülü", "Bahar gəlir", "Günəş çıxır", "Dan ulduzu", "Çox sevirəm baharı", "Külək" kimi şeirlərində Nailə xanımın poetik təfəkkürü, təbiət sevgisi son dərəcə inandırıcı, təsirli görünür. Təbiətə həsr edilmiş şeirlərində müəllif təbiət hadisələrini və lövhələrini, sadəcə, sözlər-anlayışlar vasitəsilə təqdim etmir, onlarda insanı təsirləndirən xüsusiyyətlər axtarır, sanki onlarla canlı varlıqlar olaraq söhbət edir, onlara öz ürək sözlərini söyləyə bilir, hətta onlardan mənəvi güc aldığıni belə bəyan edir.

Nailə xanımın şeirlərində insan amili, mürəkkəb dünyamızda onun yeri və önəmi xüsusilə mühüm mənə kəsb edir. Hiss edirsən ki, təbiətdən də, sevgidən də, şeir və sənətdən də yazanda onu hər zaman xalqına, millətinə bağlı olan yaradıcı və mükəmməl insan ideali düşündürür.

Kitabın "Yalanlar ayaq açanda" bölümündə isə müəllif nadanlıq, paxıllıq, ikiüzlülük, yaltaqlıq, hiyləgərlik, acgözlük, qeybətçilik, xəbislik kimi mənfi mənəvi keyfiyyətlərin ifşasına xüsusi şeirlər həsr etmiş, bu eybəcər keyfiyyətləri daşıyan insanlardan uzaq gəzməyi tövsiyə etmişdir.

Şairə Nailə xanım sosial məsuliyyət hissini də heç bir zaman unutmur, müasir mərhələdə xalqımızı düşündürən, rahatsız edən problemlərə cavab axtarır. Qarabağın erməni qəsbkarları tərəfindən işğal olunması, bu səbəbdən insanlarımızın acı psixoloji vəziyyətləri ilə əlaqədar yüksək vətənpərvərlik ruhunda yazılmış şeirləri söylədiklərimizi təsdiqləyə bilər. İnanırıq ki, Nailə İbrahimovanın "Ürəklə söhbət" şeirlər kitabı, tez bir zamanda şeir həvəskarları və oxucularımızın rəğbətini qazana biləcək.

*Babək Qurbanov,
Fəlsəfə elmləri doktoru, professor*

85. (29) XALQIMIZIN SEVİMLİ ŞAİRİ İLYAS TAPDIQ

Şəkil № 375. İlyas Tapdıq (1934-2016)

Mədəniyyət tarixində elə şəxsiyyətlər olmuşdur ki, onlar ən kiçik yaşlarından insan fəaliyyətinin hər hansı bir sahəsinə böyük maraq və istedad nişanəsi göstərmişlər. W.A.Motsart, L.W.Bethoven, F.Şopen kimi bir çox Batı sənətkarlarını nüsxə vermək mümkündür. Sevimli bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəyliyi və ya tanınmış xalq şairi Səməd Vurğunu da bu qəbildən olan siyahıya almaq mümkündür. Bu sənətkarların parlaq istedadı ən gənc yaşlarından özünü göstərmiş və onlar ömrlərinin sonuna qədər tutduqları yoldan dönməmiş, öz istedad və yaradıcılıqlarını daima təkmilləşdirərək ideya-məzmun baxımından mükəmməl əsərlərini yarada bilmişlər.

Müasir Azərbaycan poeziyasında xüsusi yeri və çəkisi olan İlyas Tapdıq yaradıcılığına göz gəzdirdiyimiz zaman yuxarıda söylədiyimiz həqiqətlər bir daha göz önünə səpilməmiş oldu.

Onun bu yaxınlarda yayınlanmış “Seçilmiş əsərləri” (Bakı, 2009) də bu qanunauyğunluğun İlyas Tapdıq şəxsiyyətinə də aid olduğunu göstərməkdədir. Onun şeir sənətinə olan parlaq istedadı ən gənc yaşlarından aşkar olunmuş və günümüzdə qədər nəinki sönməmiş, əksinə ildən-ilə daha da püxtələşmiş, təkmilləşmiş, bir çox bədii-estetik baxımdan dəyərli əsərlərin meydana gəlməsinə səbəb olmuşdur. Onun yaradıcılığının erkən mərhələsindən belə tanınmış yazıçı və şairlərimizin diqqətini çəkməsi bir daha bu istedadlı şəxsiyyətin şeirə gəlməsinin heç də təsadüfi olmamasının bir nişanəsidir. İlyas Tapdıq yaradıcılığının ilk aşamalarında onun şəxsinə Süleyman Rüstəm, Mir Cəlal, Osman Sarıvəlli və daha sonralar isə Bəxtiyar Vahabzadə və digər ədiblərimiz də xoş sözlər söyləmişlər. Bu sözlərin uzaqgörənliklə söylənməsi bu gün də insanı düşündürməyə vadar edir. Məsələn, hələ 1965-ci ildə sevimli yazığımız və ədəbi tənqidçimiz, həmçinin tanınmış pedaqoqumuz Mir Cəlal müəllimin İlyas Tapdıq yaradıcılığı haqqında uzaqgörənliklə söylədiyi sözlər bu gün də öz məntiqi gücünü saxlamaqdadır. Mir Cəlal müəllim bir neçə sözlə ümumiləşdirilmiş bir şəkildə o zaman, hələ gənc şair haqqında bu sözləri söyləmişdir: *“Orası diqqətə və sevincə layiqdir ki, İlyas mövzularını özünəməxsus təmkin, ağırlıq, məzmun dolğunluğu ilə işləyir. Sanki şair yazı masasına cumanda hər şeyi, kənardan ona təsir edə bilən hər şeyi unudur və bütün varlığı ilə şeir aləmində yaşayır, hər söz üzərində səbr və sükutla düşünür”*. Həqiqətən də İlyas bəyin bəlkə də yaradıcılığının böyük bir payını içinə alan iki cildlik seçilmiş əsərlərinə göz gəzdirdiyimiz zaman onun bütün yaradıcılıq boyu bu uzaqgörənliklə söylənmiş sözlərə sadıq qaldığını hiss etmək mümkündür. İlyas yaradıcılığına diqqət yetirdikdə burada İnsan fenomeninin mərkəzi yer tutduğunu hiss etmək mümkündür. İnsanı müxtəlif vəziyyətlərdə, daha doğrusu psixoloji və ruhi hallarda ifadə edə bilən İlyas bəy eyni zamanda insanın daxili aləmini, yüksək mənəviyyəti və qəbahətlərini, yanlışlıqları və başarsızlıqlarını yüksək bədiiliklə açmışdır.

Çox qərribə də olsa şair bu yaradıcılıq prosesini heç də çoxlarının düşündüyü kimi yalnız klassik aşiq poeziyasında geniş yer almış qoşma, gəraylı, tənris kimi şeir biçimlərinin estetik imkanlarına dayanaraq gerçəkləşdirməmişdir. İlyas bəyin Gədəbəy kimi ozan-aşiq yaradıcılığının vətəni sayılan bir coğrafi güşədə dünyaya gəlməsi, bu yörənin mənəvi abı-havasını alması, buranın mənəvi mühiti içərisində boya-başa çatmasına baxmayaraq öz yaradıcılığında bütün bu dəyərlərdən faydalanmaqla birlikdə heç də yalnız bu bədii-estetik dəyərlər çərçivəsində qalmamış, hər zaman yenilikçi və orijinal olmağa çalışmışdır. Onun yaradıcılığında klassik aşiq yaradıcılığına xas qanunauyğunluqlar, estetik prinsiplər, bədii-ifadə vasitələri və s. geniş bir tərzdə və yaradıcılıqla istifadə edilməsini asanlıqla hiss etmək mümkündür. Xüsusilə də şairin ənənəvi hal almış təbiətin, gözəlliklərinin (*gözəlləmə*) vəsf edilməsində, öyüd-nəsihət mövzulu hadisələrin (*ustadnamə*) təsvirində və s. bu metoddan məharətlə istifadə etməsini söyləmək mümkündür. Lakin insanın psixoloji-ruh hallarının ifadəsi və təsviri zamanı zənnimizcə, şair ənənəvi hal almış və sənətkarlarımız tərəfindən geniş bir şəkildə istifadə olunmuş prinsiplərdən, ənənəvi poetik şeir biçimləri və imkanları çərçivəsindən kənara çıxa bilər. Bu xüsusiyyət daha çox onun müasir mövzulara, həmçinin çağdaş insanın ruh halına, davranış tərzinə, hiss və həyəcanlarına, emosiyalarına aid edilmiş mövzulara müraciət etdiyi zaman özünü daha aydın bir şəkildə ifadə etməkdədir.

Şair adətən mövzunun ideya-məzmunundan çıxış edərək hərəkət etməyi bacarır. Yəni şeirin forması bir növü əsərin ideya-məzmunu ilə müəyyən edilmiş olur. Unutmamaq lazımdır ki, belə bir yaradıcılıq metodunun yaradıcılıq üçün daha faydalı, məntiqi ola biləcəyi fikri

Alman filosofu Hegel, eyni zamanda bir çox Rus yazıçıları və tənqidçiləri tərəfindən irəli sürülmüşdür. Çernişevski, Dobrolyubov, Belinski kimi sənətkarlar isə bu metodu sənətdə xəlqilik anlamı ilə əlaqələndirməyi unutmurdular. Zənnimizcə, İlyas Tapdıq yaradıcılığının xəlqiliyini yalnız xalq yaradıcılığı, xüsusilə də əsrlərdən gələn zəngin aşiq poetik yaradıcılığı ilə olan qırılmaz əlaqəsi ilə məhdud etmək düzgün olmazdı. O, bir gerçək novator şair kimi zamanın nəbzini tutmaqla birlikdə, müasir mərhələdə meydana gəlmiş sosial-mədəni hadisələrə, insanların əxlaq və mənəviyyatında meydana gələ bilən yeni-yeni əxlaqi keyfiyyətləri, mənəvi-psixoloji dəyişiklikləri görməyə çalışır, onlara uyğun da yeni-yeni şeir biçimlərinə, bədii-ifadə vasitələrinə, yaradıcılıq üsullarına müraciət edə bilir. Bütün bu söylədiklərimizi şairin kiçik həcmli pamfletlərində⁹¹, “eksklyuziv” əsərlərində (*rəssamların bu və ya digər tanınmış şəxsiyyətlərə zarafatına həsr etdiyi kiçik həcmli əsərlərdir*) və ya ədəbi minyatürlər adlandıracağımız şeirlərində xüsusilə aydın bir şəkildə hiss edə bilərik. Bu kiçik həcmli şeirlərində şairin iti qələmi, yüksək müşahidə qabiliyyəti, insan psixologiyasının ən dərin qatlarına enə bilmə istedadı, həmçinin ələ aldığı bu qəbildən olan mövzuları yüksək bir bədiiliklə ifadə edə bilmə bacarığı insanı heyran buraxır. Eyni zamanda bu şeirlərdə şairin incə yumor hissini malik olmasını, qələmə aldığı yaradıcılıq materialını, daha doğrusu canlı obrazlar aləmini dərinləndirən və hərtərəfli olaraq öyrəndiyi və bilməsi kimi nadir xüsusiyyətləri özünü biruzə verə bilir. Şairin tanınmış sənətkarlarımıza həsr etdiyi kiçik həcmli şeirlərində belə onun yumor hissi, həmçinin insan xarakterini, psixoloji vəziyyətlərini ən dərinləndirən bilməsi kimi tərəflərini bir daha hiss etmək mümkündür.

Tanınmış sənətkarlarımız və mədəniyyət xadimlərimizdən Ağamusa Axundova, Nəriman Həsənzadəyə, Əkrəm Əylisliyə, Hüseyn Arifə, İbrahim Kəbirliyə, İsa İsmayilzadəyə və başqalarına həsr etdiyi dörd-beş mısralıq şeirlərində İlyas bəy bədii-ifadə vasitələri, həmçinin qələmə aldığı şəxsiyyətlərin xarakter xüsusiyyətlərini (*ləhcə, tez-tez istifadə etdikləri kəlmələr, şöhrət tapmış əsərlərinin adları, çalışdı müəssisə və s.*) açıb göstərməklə istənilən məqsədə nail ola bilir, daha doğrusu bu və digər tanınmış sənətkarımızın bədii portretini çəkmiş olur. Burada rəssamlıqda karikatura janrına xas xüsusiyyətləri (*bu və digər şəxsiyyətin obrazının əsas, xarakter tərəflərini iti cizgilərlə çəkmək və s.*) izləmək çətinlik törətmir, yəni şair sözlər-anlayışlar vasitəsilə yumor hissi oyadan bədii obrazlar meydana gətirə bilir. Şairin yumoristik planda yazılmış “bəzəmələr” adlandırdığı və bir neçə şeir bəndini içinə alan, həm də “yadıma düşdü” rədifli dörd mısralı şeirlərini də örnək vermək mümkündür. Şair burada aşiq yaradıcılığına xas deyişmə üsulundan istifadə edərək bəzi sənətkarlarımızın (*Məmmədcafər müəllim, O.Sarıvəlli, S.Rüstəm, M.Seyidzadə, H.Arif, Q.Qasımzadə, İ.Kəbirli, İ.Səfərli və s.*) portretlərindən ibarət bir yumoristik səhnəcik meydana gətirə bilmişdir. Zənnimizcə belə bir yumoristik səhnə yaratmaqla şair hər şeydən öncə bu sənətkarlara olan sevgisini nümayiş etdirməklə birlikdə, eyni zamanda onların mənəvi və yaradıcılıq sahəsindəki yaxınlığını, bənzər baxışlarını da göstərməyə çalışmışdır.

Ümumiyyətlə İlyas bəyin milli mənəvi dəyərlərimizə, onun inkişafında müəyyən rolu olmuş sənətkarlarımıza olan sevgi və sayqı hissələrini onun bir çox şeirlərindən də hiss etmək mümkündür. Dahi Nizami Gəncəviyə, Məhəmməd Füzuliyə və digər bu kimi sənətkarlarımıza həsr edilmiş şeirlərini xüsusilə örnək vermək mümkündür. Bu şeirlərində şair daha ciddi, daha qayğıkeş və həssas görünür. Bu şeirlərdə o, xalqımızın mənəvi mədəniyyətinə daxil olmuş nadir sənətkarlarımızın böyüklüyünü, onların yüksək bədii-estetik

⁹¹ Pamflet - hadisələri satirik təsvir üsulları və obrazlı təsvir vasitələrinin köməyi ilə əks etdirilir.

dəyəərə malik əsərlərinin əlçatmaz zirvələrə qalxa bilməsi, dünya mədəniyyəti tarixini belə zənginləşdirə bilməsi fikrini ifadə etməyə çalışır. Şair eyni zamanda bu klassikləşmiş sənətkarlarımıza müraciət etməklə şeirin, sənətin bir oyuncaq olmamasını, onun özünəxas dərin qanunauyğunluqlarının, estetik meyyarlarının olmasını, həmçinin burada fitri istedadın böyük rol oynaması fikrini şeir dili ilə ifadə edə bilir. Təsadüfi deyil ki, şair şeir sənətini şəxsi maraqlarına qurban verən, onun vasitəsilə şan-şöhrət qazanmaq istəyən “üzdənirəq” şairlərin paxırlarını satirik bir dillə üzə çıxarır:

Biləyini çıxarmayıb
Şöhrəti qol zoruna
Qazanmaq istəyirsən?
Şeiri ümman nəfəsli
Vurğunun kürsüdəki
Duruşundan, ar elə!
Nazimin sözlə sakit
Vuruşundan, ar elə!

İlyas Tapdıq şeir sənətinə, ümumiyyətlə bədii yaradıcılığa ən yüksək estetik meyyarlarla yaxınlaşa bilən bir sənətkardır. Onun Nizami, Füzuli, Aşıq Ələsgər, Səməd Vurğun, Üzeyir Hacıbəyli, Qara Qarayev və başqaları haqqında söylədiyi poetik misralar bir daha şairin bədii yaradıcılıqda yüksək estetik meyyarlardan çıxış edilməsi fikrinin vacibliyini isbatlamış olur. Şairin yaradıcılığında ən yüksək meyyar isə zənnimizcə gerçəkçilik, xəlqilik və professionallıq prinsiplərinə riayət edə bilməsidir. Şair insan fenomenlərinin bədii ifadəsi prosesində bu üç önəmli yaradıcılıq prinsipini dialektik bir şəkildə istifadə edə bilir. Onun şeirlərində gülüş kateqoriyasının yumor, satira tərəfləri ilə birlikdə qroteks⁹², ironiya⁹³, hiperbola⁹⁴ kimi tərəfləri də məharətlə istifadə olunur. Şair insan təbiətinə xas mənfi keyfiyyətləri (*yaltaqlıq, vəzifəsindən sui-istifadə, ikiüzlülük, paxıllıq, qısqançlıq, lovğalıq, təkəbbürlülük, laqeydsizlik, əliayrılıq, avamlılıq və s.*) bu kimi mənfi əxlaqi keyfiyyətləri ifşa etdiyi zaman yuxarıda sıraladığımız gülüş çalarlarından məharətlə istifadə edə bilir. Bəzən kiçik həcmli, minyatür xarakterli şeir parçalarında şair insanlara xas istənilməyən mənfi əxlaqi keyfiyyətləri şeir dili ilə üzə çıxarması ümumiyyətlə insan obrazının bir bütöv olaraq “panoraması”nı yaratmağa imkan vermiş olur. Hələ tanınmış Alman filosofu İ.Kant “*insan həm mələkdir, həm də şeytan*” sözlərini görünür ki, əbəs yerə işlətməmiş və sənət, həmçinin humanist təbiətli şeir sənəti insanı bu mənfi mənəvi-əxlaqi keyfiyyətlərdən arındırmağa (*təmizləməyə*) yönəlmiş bir mənəvi vasitə olaraq hər zaman onu yüksək mənəvi-əxlaqi dəyərlərə ucalmasına xidmət etmişdir. Hələ vaxtilə Aristotel özünün “Poetika” əsərində “katharsis” anlamını boşuna ortaya atmamış, sənətin mənən təmizləyici, arındırıcı rolu ideyasını ortaya atmışdır. İlyas Tapdıqın yumor, satira, sarkazm, hiperbola, ironiya kimi gülüş kateqoriyasının müxtəlif tərəflərindən məharətlə istifadə etməsi, eyni zamanda daha çox tənqidi təməyyüllü şeirlərinin bir daha tərbiyəvi xarakter daşıya bilməsini göstərməkdədir.

İlyas bəy sənət əsərlərinin son amacının məhz toplumun tərbiyəsi, maariflənməsi ilə əlaqədar olmasını çox gözəl anlayır və bu ülvə işdə insanların tarixdən gələn mənəvi genetik köklərinə qayıtmalarını, keçmişin mütərəqqi mənəvi-əxlaqi estetik dəyərlərindən faydalana

⁹² *Qroteks* — yunanca "gizli yer" mənasını verir

⁹³ *İroniya* – kinayə

⁹⁴ *Hiperbola* - tərs mütənəsbiliyin qrafikinə verilən addır.

bilmələrini son dərəcə önəmli sayır. Xatırlatmaq lazımdır ki, belə bir fikri şairin bir çox şeirlərində, xüsusilə də aşığı poeziyasına xas xüsusiyyətlərlə zəngin olan bir çox misralarında izləyə bilərik. Şairin ozan-aşığı yaradıcılığının zəngin potensial-estetik dəyərlərə malik olması, xalqın bədii-estetik təfəkkürünün önəmli mənəvi “məhsulu” olması ideyası onun bir çox şeirlərində təkrar olunur. “Sazım” şeirində şairin xalqımızın mənəvi həyatında xüsusi yeri olan sinkretik aşığı yaradıcılığına olan dərin sevgisini və buradakı estetik zənginlikləri hiss edə bilərik. Şair bilərəkdən “Kərəmi”, “Göyçə gölü”, “Ruhani”, “Dilqəmi”, “Misri” kimi aşığı havalarını, həmçinin aşığı poeziyasının görkəmli nümayəndələri Vaqif, Vədadi, Ələsgər, həmçinin məşhur tarixi-qəhrəmanlıq dastanlarımız “Dədə-Qorqud” və “Koroğlu”nu yad edir, sazı “*elin söz dolu köksü*” adlandırır. Digər bir şeirində (“*O sazı çal, o sazı...*”) şeirində isə şair bir daha aşığı yaradıcılığına, aşığı sənətinə dərinlikdən bağlılığını etiraf etməkdən çəkinmir:

O sazı çal, o sazı,
Təzə bir yaz bağışla
Rəhm elə ömrə, günə.
O sazdadır ürəyim,
Götür sinən üstünə! – deyir.

İlyas Tapdıq əslində bu sözləri ilə xalq mənəviyyətinə, onun heç zaman solmayan keçmiş maddi və mənəvi dəyərlərinə bağlı olduğunu göstərməyə çalışır. Onun klassik muğamlarımıza, dahi bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəyliyə və sevimli müğənnimiz, SSRİ Xalq Artisti Bülbülə həsr edilmiş misraları da əslində bu müdrik ideyanı ifadə etməkdədir. Şair söylədiyimiz bu mütərəqqi meyli ifadə edərkən heç də çeynənmiş ibarələrə, aşığı poeziyasında geniş intişar tapmış anlayışlara, terminolojiyə tez-tez müraciət etmir. Milliliyi süni populizmdə, xalq həyatının və məişətinin zahiri tərəflərində, etnoqrafik xüsusiyyətlərində görmür və hətta poetik biçimlərdə belə bu, əslində maraqlı ünsürləri də, yaradıcılıqla istifadə edərək əsas ideyanın, məzmunun dərinlikdən ifadə olunmasında axtarır, daha doğrusu xalqın istək-arzusunu, sevinc və acılarını, mənəvi-estetik ideallarını tərənnüm etməyə çalışır.

Bu səbəblərdən dolayı İlyas bəyin şeirləri həqiqətən milli xarakter daşıyır, oxucuların dərin marağına və sevincinə səbəb ola bilər. İlyas Tapdıqın yaradıcılığını geniş mənada heç bir şairin yaradıcılığına bənzətmək olmur.

Təqlidçilik hissi ümumiyyətlə onun təbiətinə və yaradıcılığına yaddır. O klassik aşığı şeirinə, həmçinin böyük sənətkarlarımızın yaradıcılığına bu və ya digər dərəcədə müraciət etdiyi zaman belə orijinal olmağa çalışır və bunu daha çox da xalqımız üçün önəmli ola biləcək keçmişin bədii-estetik dəyərlərini saxlamaq, mühafizə etmək, onları təbliğ etmək niyyəti ilə edir.

İlyas Tapdıq yaradıcılığını hansı isə bir bədii cərəyanla məhdudlaşdırmaq da mümkün olmur. O, yalnızca müasir və orijinal görünmək üçün bəziləri kimi şeirlərini xüsusilə də Batı sənətində tez-tez bir-birini əvəz edə bilən “bədii axınların” (*cərəyanların*) ixtiyarına vermir, əsərlərinə digər yabançı poetik mədəniyyətlərdə biçilmiş “don” geyindirmir. Şeirlərini günümüz insanları üçün yazır və onlar tərəfindən də çox gözəl anlaşılır və sevilir, bu insanların mənəviyyatında, düşüncələrində, dünyagörüşlərində dərin izlər buraxa bilər. Buna görə də onun gələcəkdə də xalqımızın mənəvi həyatında layiqli yer ala biləcəyinə inanırıq. Xalqın bugünkü həyat tərzini, insanların istək-arzularını, sosial-psixologiyasını, davranış etikasını, estetik mədəniyyətini ifadə edə bilməyən, müasirlərinin sevgi və rəğbətini

qazanmayan, onların düşüncələrinə hakim ola bilməyən bir sənətkarın “gələcəyin sənətkarı” ola biləcəyi kimi bir uydurma fikrə (*əfsuslar olsun ki, ədəbiyyatşünaslarımız bəzən əsassız olaraq bu qəbildən olan nəzəriyyələrin təsiri altında qala bilirlər*) heç cürə inana bilmirik. İlyas Tapdıq isə yuxarıda söylədiyimiz kimi xalqına, onun min illərdən gələn maddi və mənəvi mədəniyyətinə dərinə bağlı bir sənətkar olduğundan, həmçinin milli birlik ideologiyamıza, xalqımızın daima mənəvi tərəqqisinə yönəlmiş istək-arzularına sadıq qalacağına görə müasir sənətkar olduğu kimi gələcəyin də sənətkarı olacağına inanırıq. İlyas bəy heç bir zaman dogmatik qayda-qanunlara, bədii-estetik prinsiplərə riayət edən, ona mütləq bir şəkildə tabe olmaq istəyən bir şair deyil. Ən gənc yaşlarında yazdığı şeirlərində belə o, yaradıcılıq müstəqilliyinə, sərbəst düşüncə tərzinə üstünlük vermiş, estetik stereotiplərdən, vərdiş halını almış bədii-ifadə və təsir vasitələrdən uzaqlaşmağa çalışmışdır. Onun hələ keçən əsrin 50-ci illərində yazdığı “El bayramı”, “Ey günəşin al şəfəqləri”, “Xəzərin çırpıntısı”, “Qocaman sənətkara”, “May gələndə”, “Xalqın elçisinə”, “Atalı yetim” kimi şeirlərində bu meyli izləmək mümkündür. Şair qaynar həyat, meydanına gəlməkdə olan yeni-yeni sosial hadisələr və insan münasibətlərini ifadə etməkdən ötrü daha çox yeni-yeni təsvir-ifadə vasitələrinə, poetik biçimlərə və anlayışlara belə müraciət etməyi zəruri bilir. Gənc yaşlarında onun yaşadığı aşırıq poeziya mühiti prinsipləri ilə birlikdə yeni poetik üfüqlərə çıxma bilməsi bir daha İlyas Tapdıqın keçmiş ədəbi prinsipləri yamsılamaq, öz ədəbi yaradıcılığında onları sadəcə “istismar” etmək istəmədiyini də göstərməkdədir. Şairin ilk yaradıcılıq mərhələlərində ortaya qoyduğu şeirlərində romantizm əhval-ruhiyyəsi, gələcəyə inamla baxmaq istəyi və arzusu özünü aydın bir şəkildə biruzə verməkdədir. Onun hələ 1958-ci ildə yazdığı sərbəst vəzinli “Gənclik” şeirində romantik pafosu, gəncliyin gələcəyinə yüksək inam hissi özünü ifadə etməkdədir:

Gənclik! Mənim gəncliyim!
Ona bütün dünyanın
məhəbbəti var.
Gəncliyimin qüvvəti
yerindən dağ qoparar!

İlyas Tapdıq bu qəbildən olan şeiri ilə birlikdə klassik aşırıq poeziyası ruhunda yazılmış ilk şeirlərini də xatırlatmaq lazımdır. Bu şeirlərində də şair qüسسə, kədərdən uzaq olmaqla yanaşı vətənin xoş gələcəyinə, tərəqqisinə, şəhər və kəndlərin daha da abadlaşacağına, gözəlləşəcəyinə inanır və 1954-cü ildə yazdığı “Ürəyimin sevincidir” şeirində:

Doğma anam Azərbaycan!
«Anamın da anası» -

kimi hal-hazırda mahnılarımızın bir çoxunda istifadə olunan bir kəlməni bəlkə də ilk dəfə səsləndirə bilər. Şairin artıq ilk yaradıcılıq mərhələsində klassik poeziya üslubu ilə yanaşı sərbəst şeirə meyl göstərməsini və hər iki halda başarılı olmasını söyləmək mümkündür. “Deyirlər”, “Səndən ayrı düşməyəm”, “Bulaq başında”, “Uman yerdən küsərlər”, “Gərəkdir”, “Ömrün çox deyil”, “Gəlin”, “Nazi” kimi şeirlərində şair bir daha klassik poeziyamıza xas şeir formalarından (*qoşma, gərayli, tənqid, ustadnamə və s.*), bədii-təsvir vasitələrindən məhəbbətə istifadə edə bilər. Bu qəbildən olan şeirlər adətən lirik xarakterli olub daha çox öyüd-nəsihət, sevgi-məhəbbət mövzularını əhatə edir. Zəngin xalq dili, emosionallıq, bəzən incə yumor, axıcılıq, fikirdə məntiqi ardıcılıq və s. kimi xüsusiyyətlər bu şeirləri olduqca oxunaqlı və təsirli edir. Şairin geniş spektrli yaradıcılığına göz gəzdirdiyimiz zaman yuxarıda qeyd

etdiyimiz bu iki meylin, yəni klassik poeziyamıza xas estetik qanunauyğunluqlarla yanaşı sərbəst şeir formalarına da yaradıcılıqla müraciət etməsini görə bilərik. Şair xalq yaradıcılığı və çoxəsrlik klassik şeirimizə xas estetik dəyərlərə dərinlən bələd olmaqla yanaşı, rus və dünya ədəbiyyatında gedən müasir ədəbi proseslərlə də maraqlanır, ədəbiyyatda yeknəsəkliyə, statikliyə qarşı çıxır, yalnızca milli çərçivələr içərisində qalması qəbul etmir. Əslində onun yaradıcılığına “plüralizm” prinsipi xasdır. Yəni, fikir zənginliyi, fikir müxtəlifliyi, əslində fikir azadlığı şairin dünyagörüşünə daha çox uyğun gəldiyini söyləmək mümkündür.

İlyas Tapdıqın bir (“*Üzümüz, gözümüz öyrəşən kəslər*”) şeirində İlyas Tapdıq müxtəlif yazı üslublarına, estetik zövq və istəklərə malik şairlərimizin əziz xatirəsini yad edir, onlara sevgi və sayqı ilə yanaşır, Səməd Vurğun, Süleyman Rüstəm, Rəsul Rza, Osman Sarıvəlli, Mikayıl Müşviq, Əhməd Cavid, Əhməd Cəmil, Hüseyn Arif kimi müxtəlif estetik dünyagörüşü və yazı üslub tərzinə malik ədiblərimizin mədəniyyət tariximizdə mühüm xidmətlərini yada sala bilir:

“Üzümüz-gözümüz öyrəşən kəslər,
İndi şeirinizlə söhbətləşirik.
Getmir qulaqlardan o doğma səslər
Xəyalən biz sizlə söhbətləşirik!”- deyir.

Şairin Səməd Vurğuna, Mirzə İbrahimova, Mir Cəlala, Hüseyn Arifə, Nəriman Həsənzadəyə, Söhrab Tahirə, Qabilə (*İmamverdiyev*) Filosoflar; Aslan Aslanova, Həmid İmanova, Cəmil Əhmədiyə, Teymur Bünyadova, Sovet İttifaqı Qəhrəmanı Mehdi Quliyevə, və başqalarına həsr etdiyi realist səpkili şeirlərində onun hər şeydən öncə xalqımızın müxtəlif elm və sənət sahələrində özlərini müsbət tərəfdən ifadə etmiş ziyalılarımızın təkrarolunmaz simasını canlandırmağa çalışır, onların hafizələrdən silinməyəcəyinə inanır. Bu şeirlərində İlyas bəyin geniş mütaliə qabiliyyəti və müşahidəçilik istedadı ilə yüksək bədiilik, professionallıq səviyyəsi dialektik bir şəkildə bir daha özünü göstərə bilir. Bu səbəblərdən dolayı da onun bu və ya digər tanınmış sənət və elm adamlarına həsr olunmuş şeirlərini heç də fotoqrafiyada olduğu kimi cansız bir şəkil kimi qavramaq olmur. Şair təsvir etdiyi obrazları canlı, yaddaqalıcı, həmçinin də hissi-emosional, estetik tərəvətli etməkdən ötürü təsvir-ifadə vasitələrindən, bu şəxsiyyətə xas davranış xüsusiyyətlərindən, istifadə etdikləri kəlmələrdən, yaradıcılıqlarından alınmış bilgilərdən məharətlə istifadə edir.

İlyas yaradıcılığında klassik aşiq poeziyasında geniş intişar tapmış təbiət şeirləri də xüsusi yer tutur. Onun bu mövzuya həsr edilmiş onlarca şeirlərini misal gətirmək mümkündür. Təbiətin hər üzü-istisi, soyuğu, yağmurlusu, rüzgarlısı, günəşlisi, günəşsizliyi onun üçün əzizdir. Azərbaycanın bütün bölgələrini qarış-qarış gəzmiş şair, onun müxtəlif coğrafi bölgələrinə aid onlarca şeir yazmış, bu yerlərin florası və faunasını vəsf edə bilmişdir. Bu şeirlərində də İlyas Tapdıq yüksək müşahidə qabiliyyətini, şairlik istedadını, həmçinin milli birlik ideologiyamıza olan bağlılığını nümayiş etdirə bilir. Onun yaratdığı təbiət lövhələri o qədər canlı, o qədər gerçək bir təəssürat yaradır ki, istedadlı bir rəssamın peyzaj janrındakı tabloları kimi uzun müddət gözlərimiz önündən getmir, gözümüzdə canlanır. Onun “Kənd qarşısında lövhələr” adlı bir şeirini oxuduqca isə nədənsə L.W.Bethovenin 6-cı Pastoral simfoniyasındakı, R.İ.Çaykovskinin “İlin fəsilləri” əsərindəki təbiət lövhələrini xatırlamalı olursan. “Dağların ürəyi”, “Dağ yolu”, “Kür üstünün baharı”, “Ağaclar quruyur yol qırağında”, “Muğana meşə sal”, “Dağlar sənə baş əyməyə gəlmişəm”, “Dağların”, “Səməni”, “İldırım ötürən”, “Qar yağır”, “Yadigar çinar” kimi şeirlərdə şairin müşahidə və təsvirçilik qabiliyyəti bir daha

özünü aydın bir şəkildə biruzə verir. Şair assosiasiya və təsvir-ifadə vasitələri ilə gözümüz önündə canlı təsvirlər, bəzən təbiət hadisələrinin bir-birilərini əvəz etməsi kimi hadisələri belə ifadə etmiş olur. Lakin şairin məramı (*əslində bu meyl bütün böyük sənətkarlara aiddir*) heç də sadəcə olaraq sözlər-anlayışlar vasitəsilə təbiət lövhələri və hadisələrini (*göy qurşağı, çayın axması, göy gurultusu, ormanlıq, zirvəsi göylərə dəyən ulu dağların, quşların, heyvanların, çəmənlərin və s. sözlərlə təsviri*) təqlid etmək deyil. O hər şeydən öncə intəhasız təbiət hadisələrinin insana olan təsirini, insanın bu hadisələrdən aldığı estetik hiss və həyəcanlarını, ruh hallarını, təəssüratlarını ifadə edə bilməkdir. Eyni zamanda şairin bu şeirlərində bir vətəndaş olaraq özünün təbiət ilə, ekoloji problemlərə, flora və faunamızın təmizliyinə yönəlmiş mütərəqqi mövqeyini ardıcıl olaraq müdafiə etdiyini hiss edirik. Təsadüfi deyil ki, o, hətta ayrı-ayrı konkret təbiət hadisələrini əks etdirdiyi zaman belə burada insanın iştirakını duyur, daha doğrusu şairin ürək döyüntüsünü, burada onun fəlsəfi-etik düşüncələrinin yer almasını hiss edirik.

İlyas Tapdıq yaradıcılığı geniş, əhatəli və çoxyönlü bir yaradıcılıqdır. Onun uşaqlar üçün yazdığı şeirləri, həmçinin satira və yumor üçün gülüş hədəflərini mövzu seçmiş şeirləri, bayatı üslubunda yazılmış misraları, eyni zamanda lirik sevgi mövzulu poetik əsərləri, təmsilləri və poemaları bir daha fikrimizi təsdiqləyə bilər.

İnanırıq ki, şairin ideya-məzmun və forma baxımından zəngin və orijinal yaradıcılığı bundan sonra tədqiqatçı-alim dostlarımızın diqqətini daha çox cəlb etmiş olacaqdır. Bu xeyirxah və ədəbiyyat tariximiz üçün önəmli ola bilən belə bir məsuliyyətli işdə bu yazımızın da müəyyən qatqısı ola biləcəyi fikrindən dolayı mənəvi bir rahatlıq hissi keçirməli oluram. İnanıram ki, öz ideya-məzmunlu yaradıcılığı və yüksək şəxsi insani keyfiyyətlərinə görə xalqımızın, şeirsevərlərin həqiqi sevgisini qazanmış İlyas Tapdıq artıq tanınmış bir sənətkarımız kimi əbədi olaraq ədəbiyyat tariximizdə öz layiqli və haqlı yerini tuta biləcəkdir.

Babək Qurbanov

Fəlsəfə elmləri doktoru, professor

20.09.2010

86. (30) QƏNBƏR ŞƏMŞİR OĞLUNUN ŞƏXSİYYƏTİ VƏ YARADICILIĞININ BƏDİİ -ESTETİK XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Şəkil № 376. Qənbər Şəmsiroğlu (1933-2021)

Cəmiyyətin, hər bir xalqın mənəvi tərəqqisi hər zaman onun layiqli, irəligörüşlü, müdrik və təcrübəli insanları ilə ölçülür. Həqiqətən də bu qəbildən olan insanlar öz xalqının maddi-mənəvi yükünü ləyaqətlə daşıyır, insanların sevincinə, kədərinə şərik olur, hər zaman onları doğru yola səsəyir, bu yolda çox vaxt istək və arzularını xüsusilə də bədii yolla ifadə etməyə belə çalışırlar. Onların ağıllı, müdrik öyüd-nəsihətləri hər zaman insanlara, xüsusilə də

gənclərə olduqca faydalı, ibrət vericidir. Belə bir mütərəqqi, tərbiyəvi, sosial-dəyişdirici meyl olmasaydı, ümumiyyətlə mirasçılıqdan, inkişafdan söz açmaq belə mümkün olmazdı. Məhz belə bir inkaredilməz meylin olması səbəbindən dolayı əslində millətlərin, xalqların öz yaşamını sürdürmələri, tərəqqisi mümkün olmuşdur. Unutmamaq lazımdır ki, bu meylin zəif və ya yox olması səbəbiylə bir çox millətlərin, xüsusilə də etnik qrupların tarix meydanından qeyb olmalarının, tənəzzülə uğramalarının şahidi oluruq. Heç təsadüfi deyil ki, bədii yaradıcılıq, estetik fikir tarixində keçmiş sosial-mədəni dəyərlərin unudulmasına, xüsusilə də bu dəyərləri yaşatmış, yaşadan və ya ifadə edən şəxsiyyətlərin həyat və yaradıcılıqlarına xüsusi diqqət yetirirlər, onların zəngin həyat təcrübəsi, dünyagörüşü, mənəvi-estetik ideyası ciddi bir şəkildə təbliğ edilir. Düşünürük ki, cəmiyyətin gələcək inkişafı və tərəqqisinin bəlkə də ən önəmli qanunauyğunluqlarından biri də məhz toplumun, əlaqədar təşkilatların bu meylə xüsusi diqqət yetirmələri ilə bağlı olmalıdır. İctimaiyyətçi alimlər bu sahədə yapon xalqının digərlərindən xüsusilə fərqləndiyini, onun keçmiş mədəni irsə, xalq yaradıcılığına, xalq təbabətinə, park və gül-çiçək mədəniyyətinə, ikebama, oriqami yaradıcılığına, qədim geyim rəngarəngliyinə, xalq çalğı alətləri və ifaçılığına, qədim yazı (*kalliqrafiya, təzhip*) üsullarına qədər həssaslıqla yanaşdığını və onun unudulmaması, əksinə müasir milli mədəniyyət siyasətinin şəksiz olaraq ayrılmaz bir parçası kimi xalqın sosial-mədəni həyatında mühüm yer tutmasına olan marağı sönməməkdədir. Məhz keçmişlə olan belə qayğıkeş, həssas və əbədi münasibət alimlərin fikrincə yapon cəmiyyətinin elm və texnoloji sahəsində də böyük başarılar qazanmasına vəsilə ola bilmişdir.

Xalqımız da əslində keçmiş maddi-mənəvi dəyərlərə, elm və sənət adamlarına hər zaman hörmətlə yanaşmış, onların zəngin təcrübəsindən yaradıcılıqla istifadə etmiş və etməkdədir. Həyatım boyu tanıdığım, yaradıcılıqlarından, zəngin həyat təcrübəsindən faydalandığım müdrik, zəki, xeyirxah, istedadlı insanlar az olmayıb, lakin tanınmış xalq rəssamı, Akademik Mikayıl Abdullayevi, Akademik Budaq Budaqovu, Akademik Firudin Köçərlini, Akademik Rasim Əfəndini, sevimli bəstəkarımız Süleyman Ələsgərovu, dünyaca tanınmış alim-kristalloqraf Xudu Məmmədovu və başqalarını hər zaman hörmətlə yad edir, onların xalqımızın milli mədəniyyəti və elminə olan töhvələrini heç bir vaxt unutmuram.

Bu yaxınlarda əsərləri ilə əsasən tanış olduğum, haqqında çox xoş sözlər eşitdiyim gözəl insan, zəngin həyat təcrübəsinə sahib tanınmış el ağsaqqalı, bir neçə kitab müəllifi, yazıçı-publisist, şair Qənbər Şəmşiroğlu ilə uzun illərdən sonra bir daha görüşmək imkanı əldə etmiş oldum. Onunla olan 2-3 saatlıq söhbətimiz o qədər cazibəli, maraqlı və öyüdverici idi ki, vaxtın nə zaman keçdiyini belə hiss etmədim. Bir daha ürəyimdə sevindim ki, nə yaxşı ki, xalqımızın hələ də qeyrətli, zəki, düşünən, vətənsəvər, istedadlı oğulları var. Qənbər müəllimin söylədiklərindən bir daha onun vətəninə, xalqını, elini-öbasını, ümumiyyətlə insanlığı nə qədər dərindən sevdiyi, xainliyə, ikiüzlülüyə, paxıllığa, yaltaqlığa, müftə həyat sürənlərə, rüşvətxorlara, qorxaqlığa, bilgisizliyə, kobudluğa, mədəniyyətsizliyə nə qədər nifrət etdiyini, həmçinin mənəviyyətin bu neqativ hallarına seyirçi olaraq yox, bir mübariz əsgər olaraq mücadilə verməsinin şahidi oldum. Adətən bu qəbildən olan xoşagəlməz mənfi keyfiyyətlər cəmiyyətdəki sosial dəyişmə, sosial qarşıdurma, savaşı və s. dövrlərindən də üzə çıxır və bu mərhələdə çoxları necə dəyərlər, başını itirir, bəzən mənfi güclər baş qaldırır, keçmişdə qazanılmış maddi və mənəvi dəyərləri amansızcasına məhv edir, özlərini qəhrəman kimi qələmə verməyə çalışır, əslində isə bütün bunları öz şəxsi mənfəətləri, ambisiyaları naminə etməyə çalışırlar. Qənbər müəllim keçmiş dövrlərdə də bir istedadlı təsərrüfat işçisi, idarəçi kimi keçid dövründə də bir mərd vətən oğlu kimi davranır, erməni faşistlərinin Kəlbəcər bölgəsinə vəhşicəsinə hücumu zamanı onlarca qaçqın və köçgünlərin həyatlarının xilas

olunmasında şəxsən iştirak edir, bu acı yürüşə rəhbərlik edənlərdən olur. Bununla belə kecid dönəmində haqsızlıqlarla rastlasan Qənbər müəllimin bu vəziyyətinə açılan, onun dəyərini bilən, isgüzarlığı və istedadına çoxları kimi inanan elm adamı və sair qəlbli Cəmil Əkbər 30 may 1992-ci ildə yaxın dostuna ithaf etdiyi “İstəmirəm” rədifli gəraylısını bu münasibətlə yazmışdı.

Bu dövranı, zəmanəni?
Əhli-kefi, divanəni,
Laqeyidi, biganəyi,
Sormağ belə istəmirəm.

Hər yetənin yanında mən,
Damarında qanında mən,
Zülalında, şanında mən,
Durmaq belə istəmirəm.

Haqqı-sayı udanları,
Tərsə-məssəb adanları,
Mən Cəmiləm nadanları,
Görmək belə istəmirəm.

Bu gün də Qənbər müəllim qaçqın və köçgünlərin həyatı ilə yaxından maraqlanır, onların respublikamızın müxtəlif bölgələrində yerləşdirilməsi, işlə və mənzillə təmin edilməsi, gənclərin təlim-tərbiyəsi prosesində yaxından iştirak edir. Yaşının müdrik çağında, səhətinin də son zamanlar bir qədər zəifləməsinə baxmayaraq o, heç bir vaxt tutduğu müqəddəs əməldən vaz keçmir, xalqına, respublikasına hər zamanki kimi faydalı olmağa çalışır. Zənnimizcə, onun bir neçə ildir “Aşıq Şəmşir Ocağı və İctimai Birliyi” kimi mötəbər bir cəmiyyətə rəhbərlik etməsi də əsasən yuxarıda qeyd etdiyimiz istəkdən irəli gəlir. Az bir müddət içərisində cəmiyyətə bir çox adlı-sanlı sənət və elm adamlarının cəlb olunması (*Zəlimxan Yaqub, İlyas Tapdıq, Məmməd Aslan, Məhərrəm Qasımlı, Qəzənfər Paşayev, Adil Cəmil, Elxan Məmmədli, Füzuli Ramazanoğlu və b.*) onların ardıcıl olaraq təşkil edilmiş konfranslarda, dəyirmi masa arxasındakı çıxışları və aktiv fəaliyyətləri bir daha Qənbər müəllimin şəxsi insani keyfiyyətinə və böyük hörmət sahibi olmasına dəlalət edir. Təsədüfi deyil ki, bu nadir şəxsiyyətə hörmət əlaməti olaraq onun şərəfinə bir çox şeir və kitablar belə həsr edilmişdir. Bnlar içərisində Prof.Dr. İlqar İmamverdiyevlə Zakir Cəmil oğlunun “Misgin Abdal oğcağının el sənətkarları” (*ön söz. B.Qurbanov*) adlı kitabını göstərmək yerində olardı. (*“Kövsər” yayınevi, Bakı -2010*)

Qənbər müəllim cəmiyyətin fəaliyyətinin mühüm sahəsini xalq yaradıcılığının, xüsusilə də ozan-aşıq sənətinin təbliği və elmi-nəzəri, sosialoji, kulturoloji tədqiqində görür. Bu baxımdan o, eyni zamanda elmi əsərlərin, monoqrafiyaların, konfrans materiallarının və s. nəşr olunmasına geniş imkanlar yaratmağı mühüm sayır. Bu yaxınlarda mənim “Musiqi, mətn, ifaçılıq baxımından aşığı sənəti” (*“Nurlan”, Bakı, 2013*) monoqrafiyamın işıq üzü görməsi üçün mənəvi dəsdəyini verməsini də bir daha xatırlatmaq istərdim. Burada önəmli cəhət odur ki, Qənbər müəllim eyni zamanda kitabımın elmi məsləhətçisi kimi də mənə olduqca faydalı məsləhətlər və bilgilər vermiş oldu. Unutmamaq lazımdır ki, o, xalq yaradıcılığını, xüsusilə də klassik ozan-aşıq yaradıcılığını çox dərindən bilən bir şəxsiyyətdir. Onun atası ustad Aşıq Dədə Şəmşirin, babası Aşıq Qurbanın ocağından çıxması, gənc yaşlarından saz-söz mühitində böyüməsi, aşığı musiqisi ilə birlikdə zəngin aşığı poeziyası biçimlərinə də dərindən yiyələnməsi heç şübhəsiz, onu tamamilə haqlı olaraq xalqımızın bu zəngin yaradıcılığının

əvəzsiz bir mütəxəssisinə, nəzəriyyəçisinə çevirmişdir. Təsadüfi deyil ki, ozan-aşıq yaradıcılığı ilə əlaqədar tədqiqatlar aparan alimlərimiz, eyni zamanda gənclərimiz, tez-tez onun dəyərli məsləhətlərindən, fikirlərindən faydalanır, onun xeyir-duasını almağa çalışırlar.

Qənbər müəllim elmi-nəzəri konfransların, yubiley gecələrinin, xalq yaradıcılığı ilə əlaqədar əsərlərin müzakirəsi zamanı şəxsən iştirak etməkdən, burada öz mülahizələrini, töhvələrini, xoş arzularını söyləməkdən çəkinmir. Yuxarıda adını zikr etdiyim kitabımın geniş prezentasiyası zamanı onun şəxsən iştirakını, iclası aparmasını heç bir zaman unutmayaçağam. Zənnimizcə, Qənbər müəllimin bu xoşniyyətini bir də onun ümumiyyətlə ozan-aşıq yaradıcılığına olan sonsuz məhəbbəti və müasir zamanda da bu sənətin potensial bədii-estetik gözəlliklərinin yaşaması istəyi ilə də izah etmək mümkündür.

Qənbər müəllimin bu xoşniyyətini, həmçinin yuxarıda da vurğuladığımız kimi vətənpərvərliyi, xeyirxahlığı, zəngin həyat tədrübəsi, geniş üfüq dairəsi, mərdliyi, sözünün ağası olması, yüksək mənəviyyəti, mütərəqqi ideyalar uğrunda apardığı ardıcıl mübarizəsi və s. kimi xüsusiyyətləri, mərifətləri haqqında çox danışmaq olar. Lakin bütün bunlar bəlkə də bəziləri üçün inandırıcı görünməyə də bilərdi. Mən Qənbər müəllimin yazılarını (*unutmamaq lazımdır ki, o 15-dən çox müxtəlif məzmunlu kitabların müəllifidir*), xüsusilə də axırıncı əlimə keçən “Bir də görüşək” (*Təknur, Bakı, 2011*) şeirlər kitabını oxuduqdan sonra bir daha onun həssas, sosial-mədəni həyatımızda başverən hadisələrə nə qədər yaxından nüfuz etməsini, keçmişin mənəvi dəyərlərinə, təbiətimizin gözəlliklərinə, həmçinin insan mənəviyyətinin mükəmməlliyinə olan arzusunu və iti müşahidə qabiliyyətini hiss etmiş oldum. Bir daha inandım ki, ilk görüşümüz zamanı onun inamla söylədiyi fikirlər, mülahizələr həqiqətən də müəllifin həyat kredosudur, sağlam əqidəsinin təzahürüdür. Kitabda qələmə alınmış şeirlərdə Qənbər müəllim təsvir etdiyi obrazlar əslən əsasən ozan-aşıq poetik formaları vasitəsilə oxuculara çatdırılmağı amaqlayır. Şeirlərin mövzuları isə bir qədər uzaq görünsə də əslində insan-cəmiyyət münasibətləri, insanın mənən saflaşması, təkmilləşməsi, xalqına, millətinə, ümumiyyətlə bəşəriyyətə faydalı ola bilməsi ideyası ilə əlaqədardır. Bir lirik ruhlu şair kimi Qənbər müəllimin şeirlərinin çoxu zahirən şəxsi, subyektiv xarakter daşmasını söyləmək mümkündür. Yəni burada şairin həyat hadisələrinə aid öz fərdi düşüncələri, fikirləri, mülahizələri yer almaqdadır. Lakin kitabdakı şeirləri oxuduqca anlayırsan ki, zahirən subyektiv, sanki yalnız şairə mənsub olan fikirləri, daha doğrusu bu və ya digər həyat hadisələrindən irəli gələn hiss-həyəcanlar, duyğular, emosiyalardır və əslində onlar minlərcə, milyonlarca insana da aid ruh halları və fenomenlərdir. Kitabda gənçlik illərindən bu yana qələmə alınmış şeirlərdə, həmçinin hər şeydən əvvəl şairin öz həyat yolu, onun bir şəxsiyyət kimi yetkinləşməsi, formalaşması və estetik dünyagörüşünün zənginləşməsini duymaq çətinlik yaratmır. Məsələn, şairin gənçliyində gözəllərə yazdığı şeirlərlə sonrakı illərdəki şeirləri arasında bir fərqi izləmək mümkündür. Artıq sonrakı illərdəki bu qəbildən olan (*çox vaxt “gözəlləmə” poetik üslubunda yazılmış*) şeirlərində şair daha çox qadın gözəlliyinə olan məftunluğunu, heyranlığını ifadə etməklə birlikdə burada daha çox müdrik, alicənab bir insan kimi davranır, daha çox xanımların, qızların qadın azaldığı ideyasını, həmçinin cəmiyyətdə onların da kişilərlə olan sosial hüquq bərabərliklərini müdafiə edir, onların özlərinə görə xoşbəxt olmalarını arzuladığını bildirir. Şairin “Mən duaçıyam” şeirində onun bu istəyi xüsusilə aydın bir şəkildə ifadə olunmuşdur:

Arzu edirəm ki, tayın tapılsın,
Şəkər kəlmələrə bal da qatılsın,
Məclisin qurulsun, toyun yapılsın,
Məhəbbətdən kam al, mən duaçıyam.

Şairin müxtəlif ölkələrə olan səfərləri və ya xəstəxanalarda olduğu zaman yazdığı şeirlərdə, həmçinin Belarus qızına, Ərəb qızına, Bakı qızına, hətta çoban qızına belə həsr etdiyi şeirlərində bir daha bu meyli izləyə bilirik. Eyni zamanda şair heç bir vaxt zahiri, fiziki gözəlliyi ideal səviyyəsinə qaldırmır, əksinə, mənəvi gözəlliyi vəfadarlığı, sadıqlığı, yüksək əxlaqi keyfiyyətləri ön plana çəkmiş olur. Müəllif eyni zamanda sevgisinə xəyanət edən yalançı, ikiüzlü, yelbeyin qızlara da inanmamağı tövsiyə edir, xüsusilə də gənclik illərində yazdığı şeirlərində bu mövzuya daha çox müraciət etməsini görə bilirik. Qeyd etmək lazımdır ki, şair ümumiyyətlə qələmə aldığı mövzuları (*sevgi, təbiət mənzərələri, flora və faunamız, qəhrəmanlıq, vətənpərvərlik duyğularının ifadəsi, insani münasibətlər, həmçinin əxlaqın antipodları və s.*) klassik aşiq poeziya formalarında yüksək bədii bir səviyyədə əks etdirə bilir. Yəni bu qəbildən olan mövzuların bədii ifadəsi üçün qoşma, gəraylı, müxəmməs, bayatı və digər poetik janrlara yaradıcılıqla müraciət edir və bir daha onlara xas bədii-estetik prinsipləri, qanunauyğunluqları dərinlən bilməsini nümayiş etdirə bilir. Bu da tamamilə təbiidir, çünki şairin atası Dədə Şəmşirdən, babası Aşiq Qurbanan, həmçinin bu ailəyə ruhən çox yaxın olan ustad Aşiq Ələsgərdən gələn zəngin ənənə içərisində boya-başa çatmış və ömrünün sonuna kimi də ona sədaqət bəsləyəcəyini şeirlərində dəfələrcə ifadə etmişdir.

Şairin Aşiq Zülfüyyəyə, Aşiq Samirəyə və ümumiyyətlə aşiq sənətinin qüdrətinə, onu yaşadanların şərəfinə həsr etdiyi şeirlərində bu meyli olduqca gülcüdür. Məsələn, Aşiq Zülfüyyəyə həsr etdiyi “A ceyran” şeirində oxuyuruq:

Sazın xoş sədası məst etdi məni,
Yaşat bu sənəti, yaşat a ceyran!
Ustadlar dünyada ad qoyub gedib,
Özünü onlara oxşat, a ceyran!

Müəllifin aşiq yaradıcılığına ruhən bağlılığı və bu sənəti dərinlən bilməsi demək olar ki, bütün kitab boyu hiss edilir. Onun tez-tez aşiq havalarının adlarını çəkməsi, “Dilqəmi”, “Saritel”, “El havası”, “Kərəmi” kimi havalara müraciət etməsi, ustad aşıqlardan ilk öncə öz atası Dədə Şəmşirdən çox şeylər əxz etdiyini etiraf etməsi bir daha Qənbər müəllimin aşiq sənəti və tarixi ənənələrinə nə qədər dərinlən bağlı olmasını isbatlamaqdadır. Onun “Gəzdirəm” şeirində bir daha o, ulu köklərini yada salır, klassik aşıqlarımızın ənənələrinə daima sadıq qalacağını qürur hissi ilə ifadə etməyə çalışır:

Ulu babam Miskin Abdal,
Qurban böyük dərya kamal.
“Şəmşiroğlu!” deyib hər hal:
Ünvanımı gəzdirirəm!
Ünvanımı gəzdirirəm!

Bununla belə şairin aşiq yaradıcılığında ənənəvi olaraq “ay lələ”, “ay qağa”, “zimistan”, “tər bənövşə” kimi kəlmələrin müəllif tərəfindən yaradıcılıqla istifadə olunması da yuxarıda söylədiyimiz aşiq ənənəsinə, aşiq leksikonuna bağlılığını göstərməkdədir.

Qənbər müəllimin təbiətlə bağlı şeirlərində də klassik aşıqlarımızın əbədi ruhunun ifadəsini duyuruq. Şairin başı göyləri dələn dağlarımıza, ormanlıqlarımıza, gül-çiçəkli yamaclarımıza, bənövşəyə, kəkliklərimizə, hətta bir xırdaca damcıya belə hərarətli misralarını həsr edir. Şair burada təsvir-ifadə vasitələrindən, sözlərin-anlayışların emosional təsir gücündən son dərəcə məhərətlə istifadə edir. O, ifadəli, məntiqli kəlmələrlə, sözlərlə təbiət təsvirlərini o qədər canlı bir şəkildə əks etdirir ki, oxucunun xəyalında sanki real təbiət lövhələri canlanmış olur. Bu təbiət lövhələrini o, assosiativ müqayisələrlə yarada bilir. Onun təbiətimizə, dağlarımıza həsr etdiyi şeirlərində bu yaradıcılıq üsulunu xüsusilə aydın bir

şəkildə hiss edə bilərik. Məsələn, “Saxlar” kimi şeirlərdə təbiət gözəlliklərinin vəsfi xüsusilə canlı və emosional bir tərzdə ifadə edilmişdir:

Yazda yaşıl otu, qışda ağ qarı,
O dağlar çiyində yapıncı saxlar.
Qışda qayalarda ağ dənəciklər,
Yazda yarpaq üstə damcını saxlar.

Digər bir “Dağlar” şeirində də şair dağların sözlərlə mənzərəli lövhəsini yaratmağa çalışır:

Xalısı var, xalçası var, xalı var,
Bənzəyibdi çəmən, çiçəyə dağlar.
Meh tərpedib, sıgallayır telini,
Oxşayır qənirsiz göyçəyə dağlar.

Şeir digər bir bəndində isə:

İldırımlar yorar, şimşək çaxlayar,
Buluddan başına çalma bağlayar,
El-obasız sızıldayıb ağlayar,
Özü rəvnəq verər qönçəyə dağlar – deyilir.

Bu misralarda şair təbiəti insanlaşdırır, cansız təbiəti insansız təsəvvür belə etmək istəmir. Ümumiyyətlə təbiəti, təbiət hadisələrini – quşları, çiçəkləri, maral və ceyranları, çüyürləri şairlərimiz çox vaxt həmsöhbət, saflıq, mənəvi təmizlik rəmzi olaraq görmüşlər. Qənbər müəllimin yaradıcılığında da bu meyl gülcüdür. Bəlkə də bu ülvü saflığa, təmizliyə, əbədiyə görədir ki, şair özü belə tamamilə təbiətə qovuşmaq, onun bir parçası olmaq istəyir:

Küləyə çevrilim, öpüm dağları,
Əmim şərbət sulu buz bulaqları.
Qənbərəm, ömrümün ahıl çağları,
Gurlayan çaylara *qovşaq* olum mən.

Və ya bir qədər əvvəl:

Qüdrətin əliylə nura boyanım,
Göyləri bəzəyən *qurşaq* olum mən – dəyir.

Şairin təbiətə məftun olması heç də onun bir seyirçi kimi qalması ilə bitmir. Şair haqlı olaraq təbiət gözəlliklərinin, ormanlıqlarımızın, göllərimizin, uca dağlarımızın qorunması, mühafizə edilməsini önəmli sayır, bunu hər bir vətəndaşın mənəvi borcu olaraq qiymətləndirir.

Ay baltalı qardaş, əlini saxla,
Sənin əməlini görür meşələr!
Sən Allah, məhv etmə gözəllikləri,
Sənə söhbət açar min sir, meşələr.

Şeir digər bir bəndində isə şair bir daha xatırladır ki,
Çüyürlər meşəsiz yaşaya bilməz,
Bülbülün, kəkliyin çöhrəsi gülməz,
Axı, bu cinayət ölçüyə gəlməz,
Desələr can verir, ölür meşələr.

Şairin təbiətlə əlaqədar şeirlərinin bir mühüm tərəfi də odur ki, burada təbiətimiz, flora və faunamız, xüsusilə də yer adlarımız haqqında toponomik bilqilər verilir, Kəpəz Dağı, Murov Dağı, Tərtər çayı və s. haqqında, təbii ki, bədii ifadə yolu ilə müəyyən məlumatlar belə verilir. Məsələn, Qənbər Şəmşiroğlunun yalnız “Soruş” şeirində Alagöz, Çimli Bulaq, Keyti Dağı, Ceyran Bulağı, Bazarçayı, Aygır bulağı, Dəvədəşü dağı, Çilgəz, Ağcagız, Başlıbel kimi yer isimlərimizin adları çəkilir və əslində şair bununla bir daha bu adların unudulmamasını, yad adlarla əvəz olunmamasını arzu edir. Şair burada bir vaxtlar gəzdiyi, gördüyü doğma

yurdundan, obasından didərğın düşdüyünə görə öz həsrət dolu hissələrini ifadə etməklə birlikdə, qaçqın, köçkün düşmüş Kəlbəcər camaatının faciəsini dilə gətirməyə çalışır:

Hər iğiddən, ərdən soruş,
Üz tut bütün eldən soruş,
Qaçqın Kəlbəcərdən soruş – deyir.

Bir vətəndaş şair kimi Qənbər müəllimin bu qaçqınlar, köçkünlər probleminə diqqət yetirməməsi tamamilə imkansız idi. Onun bir çox şeirlərində biz bir daha “Bir yurd yeri çal”, “Gələr”, “Görüşdük”, “Gəlmişəm sizi görməyə”, “Olmalıdır” kimi əsərlərində vətənpərvərlik, nikbin ruh yüksəkliyi, qələbəyə inam və tezliklə doğma el-obamıza qayıdacağımız arzusunun bədii ifadəsini görürük. Təsadüfi deyil ki, şair bu qəti inancını “Gələr” şeirində xüsusilə inandırıcı bir tərzdə ifadə etməkdədir:

Darıxma ay lələ, səbrli ol sən,
Gələr Ağdabana, yenə yaz gələr.
Erməninin donuz başı əzilər,
Arzumuz çin olar, yüz muraz gələr.

Şair “Görüşdük” adlı bir digər şeirində də bu ruh halını, xalqımızın dönməz iradəsini, qələbəyə olan inamını olduqca təsirli bir şəkildə ifadə etmişdir:

Qaçqınlıq, köçkünlük tərək etsin bizi,
Dağlar əks etdirsən gur səsimizi,
Doldur sevinc ilə sən qəlbimizi,
Sevinək ki, o dağlarda görüşdük,
Yada salaq qardaş, harda görüşdük!

Qənbər müəllimin digər şeirlərində də vətənsəverlik hissələri, vətən sevgisi, həmçinin xalqımızın zəngin mənəvi mədəniyyətini başqa xalqlarla paylaşmaq arzusu olduqca gülcüdür. Məsələn, onun Parisdə yaşayan bir Azərbaycanlının “Burada yaşamağa dəyər” kimi sözlərindən təsirlənən Qənbər müəllim “Gözəldi” şeirinin bir bəndində ona cavab olaraq yazır:

Ağlı olan, qeyrət çəkən hər kəsə,
Öz vətəni, öz ölkəsi gözəldi!
Başımızın tacı, Azərbaycanım,
Kim istəyir edək bəhsi, gözəldi!

Və yaxud, vaxtilə Berlin xəstəxanasında müalicə olunarkən növbətçi həkim xanımın “məğər sizdə də yazanlar var?” – sözlərinə cavab olaraq “Var” rədifli şeirini yazır. Şeirdə Qənbər müəllim Alman mənsublu xanıma poeziya tariximizin zənginliyindən, Nizami, Füzuli, Vəqif, Vədadi kimi dünya şöhrətli şairlərimizdən söz açır və ümumiyyətlə şərq poeziyasının yüksək bəşəri zirvələri fəth etdiyini qeyd edə bilir:

Bu dünyada çox olubdur olaylar,
Bilməmiş deyillər sizdə babalar,
Vəzəhi Hötedən çox oxuyublar,
Sayı bilinməyən dahilər də var!

Bu örnəklər belə bir daha Qənbər Şəmşiroğlunun hər zaman xalqımızın dünya sivilizasiyasına olan qatqılarından dolayı fəxr etməsini, bütün dünyada belə təbliğ etmək istəyini ifadə etməklə birlikdə, eyni zamanda onun yüksək mütaliyə mədəniyyətini, geniş dünyagörüşünü də təsdiqləmiş olur.

Zənnimizcə, yuxarıda söylədiklərimiz bir daha Qənbər müəllimin şairlik sənətinin yüksək bir sosial məsuliyyət hissi və anlayışı ilə bilavasitə əlaqəli olması fikrindən irəli gəlir. Təsadüfi deyil ki, onun “Məmməd” adlı şeirində o, şairi “...xalqın düz düşünən beyni” adlandırır.

Şairin bir çox yumoristik, satirik, həmçinin öyüd-nəsihət xarakterli şeirlərində də biz əsasən cəmiyyəti nadanlardan, pozğunlardan, böhtançılardan, qudurğanlardan, lovğalardan, rüsvətxorlardan, ikiüzlülərdən yaltaqlardan, qeybətçilərdən, yalançılardan və bu kimi mənfi əxlaqi keyfiyyətlərdən təmizlənməsi ideyası qırmızı xətlə keçir. Şair əxlaqın bu cür antipodlarının, neqativ hallarının təmizlənməsini cəmiyyətimizin demokratikləşmə və mənəvi tərəqqi yolundakı əsas əngəllərdən sayır və onlara vətəndaşlıq münasibətini bildirməyi özü üçün mənəvi bir borç bilir. “Tapılmaz”, “Yedin”, “Yola saldı”, “Qaçar”, “Ay dayı”, “Qudurğanlıq”, “Çəkinməz”, “Danışır”, “Qurtarmadıq biz”, “Ay zalım oğlu”, “Taxta imişsən” kimi şeirlərdə bu meyl aydın bir şəkildə hiss edilir. Həmin şeirindən alınmış misralara diqqət yetirdikdə şairin bu hədəfləri necə də sərrast vurduğunu hiss etmiş olursan:

Görməyirsən necə durub-oturur,
Ətrafında bolluq görüb qudurur,
Çəkici gah nala, gah mıxa vurur!

Digər bir şeirdə (“Danışır”) isə:

Lənətə gəlmişdən xeyir gözləmə,
Dindirsen ya böhtan, ya şər danışar – deyilir.

Bu qəbildən olan şeirləri misal gətirməklə biz eyni zamanda şairin geniş maraq dairəsini, yəni ictimai həyatımızda başverən hadisələrlə, insan münasibətləriylə, ekoloji problemlərlə, mənəviyyat və tərbiyə məsələləri ilə nə qədər də yaxından maraqlandığını oxucularımızla paylaşmaq istəyimizi ifadə etmiş oluruq.

Şair, yazıçı, publisist kimi tanınmış qələm sahibi olan Qənbər Şəmşiroğlu doğumunun 80-ci ilində də həyat eşqini, xalqımıza, vətənimizə sevgi və sədaqətini, həmçinin sönməyən yaradıcılıq həvəsini saxlamaqdadır. Bir daha inanırıq ki, şairin “Aləmə nur saçan işığı” heç bir zaman sönməyəcək, çünki onun xalqının, millətinin ruhunu, istək-arzularını ifadə edən şeirləri - qoşmaları, gəraylıları, müxəmməsləri, bayatıları və s. onların yüksək bədii-estetik təravəti və mənası əbədi olaraq xalqımızın qəlbində, tarixi yaddaşında yaşayacaqdır.

Babək Osmanoglu Qurbanov

Fəlsəfə elmləri doktoru, Professor

SSRİ və Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının üzvü,

Qızıl Qələm mükəfətiçisi.

87. (31) MƏNƏVİ SAFLIQ VƏ ÜLVİLİK RƏMZİ

Hər bir insan dost-tanışını, yaxınlarını itirdiyndə uzun zaman matəm içərisində olur, bu amansız itki onu sarsıdır, bəzən düşüncələr içinə qapılır, işdən-gücdən belə olursan. Lakin elə insanlar da var ki, onların həyatdan gedişi daha acıverici olur, çünki şəxsi dərd-kədərlə yanaşı birnöviictimai bir hadisəyə də çevrilmiş olur, yalnız səni və yaxınlarını deyil, çoxlarını belə yandırır-yaxır.

Yaxın dostum, qardaşlarım qədər mənə əziz olan Zakir Məmmədovun qəfildən həyata vəda etməsi də əslində belə bir hadisəyə çevrilmiş oldu. Çoxları bu gözlənilməz itgi qarşısında aciz qaldılar, öz ürək sözlərini söyləməkdə belə çətinlik çəkdilər, çünki Zakirin qəfil gedişinə heç kəs inanmaq belə istəmirdi. Elə mən özüm də uzun bir vaxt özümə ürək-dirək verir və düşünürdüm ki, yenə də onun məlahətli, həzinli, hər zaman sakit bir səslə ifadəli danışığını, söhbətini eşidəcəyəm.

Zakir olduqca dəqiq, sözünə düz bir adam idi. Arabir Türkiyədən ona zəng çalır, hal-əhvalını soruşardım, o da önəmli hadisələrlə əlaqədar məni arayıb bu hadisələr haqqında mənə bilgilər verir, hal-əhval sorardı. Bəzən telefon zənginə cavab verməyəndə, anlayırdım ki, iş başındadır. Və mütləq bir neçə dəqiqədən sonra məni arayır, üzr diləyir bir çətinliyimin olub-olmamasını soruşardı. Təxminən bir il əvvəl Zakirə bir neçə dəfə zəng vurdum, lakin

həmişəki kimi bu dəfə cavab gəlmədi, sözü düzü ondan heç belə hərəkət gözləmədim, amma onun dostlarına olan səmimiyyətini, qaygıkeşliyini, genişürəkliyini bilib bir az həyəcanlanmağa başladım. Düşünürdüm ki, yəqin o ya məmləkəti Gürcüstana gedib, ya da xəstələnib. Ancaq, demə bu fərziyyələrin heç biri doğru deyilmiş. Bir iki gündən sonra acı xəbəri Zakirin ləyaqətli oğlu Elcandan eşitdim, lap sarsıldım. Bu günlərdə Zakirin vəfatının birinci ildönümünü qeyd edirik. İnanmırsan ki, zaman bu qədər tez gəlib keçir. Zakir, bu mənən, ruhən əvəzolunmaz gözəl insanı heç cürə unutmaq olmaz, bu imkansızdır. Hər şeydən öncə onun yüksək mənəviyyət dünyası tək mənim deyil, çoxlarının qəlbinə, ruhuna işləmiş və əbədi olaraq yaşayacaqdır.

Zakir mədəni, intellektual səviyyəsi yüksək olan insanlara xüsusi sevgi bəsləyirdi. Onlarla söhbət etməkdən həzz alırdı. Onun həmsöhbətçilləri, tanışları arasında isə kimlər yox idi ki, həkimlər, ədəbiyyatçılar, şairlər, hüquqçular, mühəndislər, hətta general belə... o hər zaman xalqımızın dəyərli oğulları ilə fəxr edir, imkan çərçivəsində onlarla olan əlaqələrini genişləndirməyə, onlara sadıq olmağa çalışırdı. Düşünürəm ki, bu insanlar Zakir haqqında xoş sözlərini mütləq mətbuat vasitəsilə bildirəcəklər.

Mənim üçün Zakir bir də ona görə əziz idi ki, o bizim ailəmizi, qardaşlarımızı, bacımı da yaxından tanıyır, hər zaman onlara hörmət və izzətlə yanaşırdı, onlarla əlaqədar xoş sözlər söyləyir və bəzən onların mənim belə bilmədiyim münasibətləri, rəftarları haqqında da söhbətlər edə bilirdi. Zakir istedadlı şairimiz, tərcüməçi və ictimai xadim Vilayət Rüstəmzadənin bacısı oğlu idi və bu adla fəxr edirdi. Gənçliyində və sonralar Vilayətin ona böyük təsiri və yardımını olmuşdur. Elə düşünürəm ki, Zakirin şeirə, sənətə, ümumiyyətlə elm və sənət adamlarına olan xüsusi sevgi və hörməti elə buradan irəli gəlirdi. Zakir Vilayət dayısını heç bir vaxt unutmur, ömrünün sonuna kimi ona sadıq olduğunu hər vasitə ilə sübut etməkdə idi. Vilayətin ölüm mərasimi, başdaşının inşası, ilinin keçirilməsi kimi hadisələr məhz onun şəxsi iştirakı ilə gerçəkləşdirilirdi. Hətta mərhumun ildönümləri ilə əlaqədar məclislər belə keçirməyi unutmur, buraya Vilayətin qələm dostlarını, qohum-tanışlarını belə dəvət edirdi. Bu əslində ona görə edilirdi ki, Vilayətin xatirəsi unudulmasın, hafizələrdən silinməsin, dostları və ümumiyyətlə xalqımız arasında onun siması əbədi olaraq yaşasın. Bir dəfə o belə bir qələbəlik məclisin idarə olunmasının mənim tərəfindən həyata keçirilməsini təklif etdi. Sözü düzü xarakterimə görə məclis-filan idarə edəsi bir adam olmadığıma görə bir qədər şaşırıdım. Lakin sonra anladım ki, Zakir mənimlə Vilayətin arasındakı əbədi dostluğu nəzərə alaraq belə bir qərar almışdı. Məclisdə bir çox tanınmış ziyalılarımız və mənim o qədər də yaxından tanımadığım yoldaşlar da əyləşmişdilər. Mənə tanış olan ziyalılarımızdan sevimli şairimiz İlyas Tapdıq, tanınmış şair-tərcüməçi Abbas Abdulla, tərcüməçi-şair Siyavuş Məmmədzadə, tanınmış jurnalist-yazıçı Şəmistan Nəzirli, istedadlı rəssam dostum Səyyad Bayramov və başqaları da var idi. Məclisdəkilər bir-bir Vilayətin vətənpərvər bir şair, istedadlı tərcüməçi, hazırcavab bir insan, vəfalı dost olmasından söz açıdıqca Zakirin bu söhbətlərdən nə qədər həyəcanlandığı, nə qədər sevindiği və xoşbəxt olduğunu hiss etmək mümkün idi. O, bütün qəlbi ilə Vilayətin böyüklüyünə, istedadına inanır, ölümündən sonra belə onun əbədləşdirilməsini arzu edirdi. Bu yaxınlarda "Vilayət Rüstəmzadə xatirələrdə" kitabının yayımlanmasının təşəbbüskarı da məhz Zakir müəllim idi. Kitabın məsləhətçisi olaraq o yenə də məni təklif etmişdi. Kitabdakı xatirələr bir daha həqiqətən Vilayətin, bu nadir insanın nə qədər böyük bir şəxsiyyət olmasını isbatlayırdı. Vilayəti tanıyanlar, sevənlər gəcikmədən öz xatirələrini qələmə almış və Zakir onları bir araya alaraq dəyərli bir kitabın işıq üzü görməsinə vəsilə olmuşdur. Vilayətin yaradıcılığını, xeyirxah xarakterini gözəl bilən Zakir, onun barəsində çox şeylər söyləyə bilirdi. Kitabın həcmi daha da böyük ola bilərdi, belə ki, Vilayətin respublikamızdan kənarında çox-çox dost-tanışları vardı. Rəsul Həməzətov, Qaysın Quliyev, Oljas Süleymenov, Nazim Hikmət kimi ədəbiyyat korifeyləri belə Vilayəti yaxşı tanıyır və təbii ki, onunla bağlı öz xatirələrini, təəssüratlarını mütləq yazmaqdan vaz keçə bilməzdilər. Zakir, Vilayətin bu tanınmış

şəxsiyyətlərlə olan yaradıcılıq münasibətləri, şəxsi dostluğu ilə əlaqədar maraqlı söhbətlər etməkdən doymurdu. Bu yaxınlarda kitabın çapdan çıxmasının şahidi olduq. Fəqət onun ərsəyə gətirilməsi üçün bu qədər əmək sərf edən, onun işıq üzü görməsini səbrsizliklə gözləyən Zakir qardaşımız bu sevincdən məhrum oldu, bu kitabın üzünü belə görə bilmədi.

Zakir bir insan, şəxsiyyət kimi olduqca cazibədar, xoşsifət, müdrik, yardımsevər bir insan olduğundan dolayı onun yanına gəlib-gedən, həm qohum-əqrəba, həm də dost-tanışları, həmişə çox olurdu. Bakının məşhur Monolit adlandırılan binasının birinci mərtəbəsində yerləşən kafedə müdür olaraq çalışdığı zaman onun qonaqları olduqca çox olurdu. Xatırlatmaq lazımdır ki, kafe iki bölümdən ibarət idi, onun bir tərəfində qəhvə, yüngül yeməklər verildiyi halda, digər bir tərəfində yeməklərlə birlikdə pivə də verilirdi. Adətən bura ziyalıların da görüş yerinə çevrilir və onlar burada daha çox yaradıcılıq, şeir, sənət məsələləri ilə əlaqədar fikirlərini səsləndirir, qızğın mübahisələrə belə yol verirdilər. Təbii ki, bu insanlar bəzən unudurdular ki, bura mübahisə yeri deyil və belə bir mübahisə metodu əslində Zakirin karyerasına ciddi xələl gətirə bilərdi. Bununla belə Zakir müəllim heç bir vaxt onları məzəmmət etmir, əksinə imkan çərçivəsində bəzən onların maraqlı məclislərinin bir qədər də uzadılmasına şərait belə yaradırdı. Yaradıcı insanlarımızla olan əlaqəni, onların fikir və mülahizələrini maraqla dinləyən Zakir bəy, eyni zamanda bu və ya digər əsər və sənətkar haqqında öz müstəqil fikirlərini də söyləməkdən çəkinməzdi. Onun vaxtaşırı bir çox sənət adamları ilə əlaqə saxladığını, onların ad günləri və ya həyatlarındakı əlamətdar hadisələri qeyd etməsi onun üçün çox önəmli idi. O, eyni zamanda sənət adamları arasında ünsiyyətin yaradılmasında, əsərlərinin işıq üzü görməsində belə canla-başla iştirak edirdi. Etiraf edirəm ki, mənəm də bir çox yazılarım və məqalələrim məhz onun təkidi və yardımını ilə işıq üzü görmüşdü. Məsələn, sevimli şairlərimiz Nəriman Həsənzadə, İlyas Tapdıq və Oqtay Rzanın yaradıcılığı ilə əlaqədar məqalələrimin əlyazmalarımın kompyuterdə yazılması və gəzetlərdən birinə çatdırılması və yayımlanmasında onun böyük rolu olmuşdur. Zakir xeyirxahlığı ilə birlikdə yüksək bədii zövqü olan bir şəxsiyyət idi. Hərdən mənə bu və ya digər sənətkarın, çox vaxt da ədəbiyyat aləminə belə o qədər də tanış olmayan bir müəllifin əsərini oxumağımı tövsiyə edir, onlar haqqında mətbuatda fikir söyləməyimi xahiş belə edirdi. Bir dəfəsində də o, Lamiyə xanımın rus dilində yayımlanmış bir kitabını oxumağımı və diqqətimi çəkərsə ona bir rəy yazmağımı xahiş etdi. Həqiqətən də müəllifin istedadı və əsəri maraqlı doğurmaqda idi. İxtisasca həkim olan Lamiyə xanım əsərində də əsasən bu ixtisas sahiblərinin psixologiyasını, həyat tərzini olduqca məharətlə təsvir edə bilmişdir.

Bir dəfə də o, mənə və deyərdim ki, çoxlarına belə tanış olmayan bir müəllifin şeir kitabçasını verdi və yenə də fikrimi bilmək, mümkünsə kitab haqqında bir məqalə yazmağımı xahiş etdi. Etiraf edirəm ki, bu dəfə də kitabda oxuduğum şeirlər məni təsirləndirə bildi. Məgaləm qəzetlərin birində yayımlanmış oldu. Kitabın müəllifi isə indiyə qədər heç bir yerdə çap olunmamış, uzun müddət hərbi qulluqçu olaraq çalışmış, rütbələri olan, hal-hazırda isə pensiyaçı kimi həyat sürdüren Vaseh Şabranlı idi. Zakir məqalənin işıq üzü görməsindən sonra Vaseh müəllimin kitabının Türkiyədə türk dilinə çevirib yayımlanmasını məndən xahiş etdi. Bu əzablı, zaman aparıcı bir iş olsa da Zakirin sözünü yerə sala bilməzdim. Nəhayət müəyyən çətinliklərdən sonra kitabı (*"İnsan və həyat"*, Yıldız yayın evi, Ankara, 2013) Türkiyədə nəşr edə bildim. O zaman bilməzdim ki, bu Zakirin məndən son xahişi olacaq. Əfsuslar olsun ki, bu kitabın işıq üzü görməsindən də Zakirin xəbəri olmadı. Halbuki, bunu o, bəklə də kitabın müəllifindən belə çox arzulayırdı.

Ümumiyyətlə insanlara sevinc gətirmək, onları sevindirmək ondan ötrü bir həyat prinsipi idi. Əslində Zakirin yuxarıda da zikr etdiyimiz bu istəyi, arzusu istedadlı insanları üzə çıxarmaq, onlara dəsdək olmaq, həmçinin bu insanları və yaxınlarını sevindirmək istəyindən irəli gəlirdi. Zakir el-obasını, qohum-əqrəbasını da heç bir vaxt unutmur, hər nə qədər asan olmasa da boya-başa çatdığı kəndindəki insanların sevincində, kədərinə belə şəxsən iştirak etməkdən çəkinmirdi. Etiraf edirəm ki, hərdən kənddən gələndə mənə də unutmur, kəndin

nemətlərindən, mətahından pendirindən, əkməyindən, bəzən şərabından belə gətirməyi unutmur və hər şeydən öncə bununla mənə olan hörmətini, izzətini göstərməyə çalışırdı. Zakir müəllim hər şeydən əvvəl mənə bir müəllim, elm adamı olduğumu gözəl bildiyindən daha çox da müəlliflərimizin yeni kitabları ilə, ölkə mühitimizdəki hadisələrlə mənə tanış etməyi sanki qarşısına bir məqsəd olaraq qoymuşdu. Uzun müddətdir ki, Türkiyədə, universitetlərin birində çalışdığımından dolayı yerli mətbuatı vaxtılı-vaxtında izləmək imkanından məhrum idim. Bunu hiss edən Zakir müəllim hər Bakıya gəldiyimdə bir neçə ay ərzində topladığı qəzet və dərgiləri mənə gətirir, onlarla tanış olmağıma imkan yaradırdı. Bu mətbuat orqanları içərisində etiraf edirəm ki, tanımadığım, görmədiyim yeni qəzet və jurnallar da az deyildi. Onu da söyləyirəm ki, onların yarısından çoxu rus və başqa dillərdə idi və son zamanların məhsulu idi. Zakir bu zəngin ədəbiyyatı mənə gətirməklə məmləkətimizdə, bütün dünyada baş vermiş hadisələrlə mənə bir daha tanış etmək, maarifləndirmək, əslində mutlu etmək istəyirdi.

Maraqlıdır ki, Zakir uzun illərə bağlı tanışlığımıza, dostluğumuza, yaxınlığımıza baxmayaraq mənə həmişə Babək müəllim dəyə müraciət edirdi. Necə deyərlər mənəmlə müəyyən bir hörmət-əhtiram, pərdə saxlayırdı. Heç şübhəsiz, elə bu da onun yüksək daxili mənəvi mədəniyyətindən, dostunun, yoldaşının adını yüksək tutmaq istəyindən irəli gəlirdi.

Zakir gözəl bir ailə başçısı idi. Xalqımızın yüksək mənəviyyatına, adət-ənənələrinə, dilinə, dininə, tarixinə hər zaman sevgi və əhtiramla yanaşan Zakir müəllim övladlarının da bu ruhda tərbiyə almalarına çalışırdı.

Bu gün yeganə təsəllimiz odur ki, Zakir müəllimin övladları, o cümlədən oğlu Elcan Məmmədov atalarının mənəvi ruhunu qoruyub saxlayır və çalışırlar ki, bu gözəl və əvəzolunmaz insanın dostları-tanışları və ümumiyyətlə qədirbilən xalqımız arasında xatirəsi əbədi olaraq yaşasın.

Babək Qurbanov

*Fəlsəfə elmləri doktoru, professor
SSRİ və Azərbaycan Bəstəkarlar Birliyinin üzvü
Gaziantep Universiteti /Türkiyə/*

88. (32) AZƏRBAYCAN VƏ TÜRKSOYLU XALQLARIN QƏDİM TARİXİ İLƏ ƏLAQƏDAR MONOQRAFİYA⁹⁵

«Əzizimiz Teymur müəllim! Öncədən qiymətli vaxtınızı aldığuma görə üzr istəyirəm. Bu günlərdə tanınmış türkoloq və kulturoloq olan Prof. Dr. Cengiz Alyılmazın olduqca maraqlı və fundamental bir monoqrafiyası ilə tanış oldum və təbii ki, onunla əlaqədar öz fikirlərimi yazıb uluslararası dərgi olan TEKE (Türkiyə təhsil və mədəniyyət dərgisi) dərgisində yayımlada bildim. Kitabın adı "Qobustanın gizemi". (Qıpçaklara gedən yol" /Ankara 2016) adlanır. Burada Qobustanın qədim qaya təsvirləri, anlamı, ümumiyyətlə, türk dünyası və uyqarlıqları ilə olan tarixi və genetik kökləri olduqca dərinədən ələ alınmışdır. Müəllifin türk ləhcələri mütəxəssisi olması, Çin və monqol dillərini bilməsi, habelə bu torpaqları qarış-qarış gəzib arxeoloji, topoloji araşdırmalar aparması nəticəsində ortaya sanballı və orijinal bir əsər qoya bildi. Əsərdə Qobustan və ümumiyyətlə, Azərbaycan tarixinə də böyük yer verilmişdir. Mümkünsə kitab haqqında Sizə göndərdiyim məqaləni qəzetinizdə yaxın zamanlarda yayınladı. Elə bilirəm ki, kitabın Bakıda prezentasiyası da keçiriləcək. Sizə olan inancımın və sevgimin böyük olduğundan, həmçinin qəzetinizin ən ciddi mətbuat orqanı olduğundan

⁹⁵ Babək Qurbanov, "Azərbaycan və Türksöylü xalqların qədim tarixi ilə əlaqədar monoqrafiya", "Respublika" 18 noyabr 2016 S. 7. N 255, (5706) Cümə

və xalqımızın, elm və sənət adamlarımızın marağını ifadə etdiyindən dolayı Sizə müraciət etməli oluram. Sevgi və saygılarımla.»

Sizin Babək Qurbanov

Gaziantep Universiteti, (Türkiyə)

Bir neçə il əvvəl tanınmış rus alimi Prof. Lixaçovun əski mədəniyyətlər və sivilizasiyalarla əlaqədar televiziyaadakı məruzəsini dinlərkən onun bir fikri məni çox düşündürmüşdü. Alim belə bir fikir söyləmişdi ki, *biz keçmiş mədəniyyərtlərdən, maddi və mənəvi dəyərlərdən zaman etibarını ilə uzaqlaşdıqca, əslində onlara yaxınlaşmış oluruq.*

Bu yaxınlarda dünyaca tanınmış məşhur türkoloqlardan və kulturoloqlardan olan Prof.Dr. Cengiz Alyılmazın samballı və monumental “Qobustanın gizemi (*Qıpçaklara gedən yol*” /Ankara 2016) adlı əsərini oxuduqdan sonra məsələnin nə yerdə olduğunu anlamış oldum. Məlum oldu ki, əsərdə onlarca hələ də bizlərə məlum olmayan ibtidai əcdadlarımızın əmək fəaliyyətlərinin məhsullarının bir çoxu, demək olar ki, ilk dəfə olaraq üzə çıxarılmışdır. Əsərin aktuallığı və dərin arxeoloji, etnoqrafik, dilşünaslıq, sənətsünaslıq, kulturoloji, etimoloji, topoloji bir araşdırma sonucu meydana gəlməsi ilk səhifələrdən diqqət çəkməkdədir. Yəni müəllifin ortaya qoyduğu ən qədim maddi-mədəniyyət abidələrinə aid nümunələr heç də bəzi tədqiqatçılarda olduğu kimi illüstrativ xarakter daşmır. Orasını da qeyd etmək lazımdır ki, Cengiz Bəy bu nümunələri ortaya qoymaqdan ötrü Azərbaycanda (*Qobustanın, onun qayalıqlarla örtülmüş və çətin keçilən dağlıq ərazisini bir alpinist kimi qarış-qarış şəxsən gəzmiş, bir çox yeni örnəklər aşkar etmiş, onların foto rəsmlərini bir professional sənətkar kimi çəkmiş, əslində onları bəlgələmiş*), eyni zamanda Türk dünyasına aid ərazilərdə, hətta Çin Cümhuriyyətinin Uyğur türklərinin yaşadıkları məkanlarda belə (*araşdırmalar eyni zamanda, Monqolustanda, Gürcüstanda, Qazaxıstanda, Qırğızıstanda, Rusiya Federasiyasının Altay, Xakasya, Tuva və s. bölgələrində*) araşdırmalar aparmış, dağlıq ərazilərdə, səhralarda, düzəngahlarda, kurqanlarda və s. çox vaxt müasir yaşayış mərkəzlərindən çox çox uzaqlarda belə Türksöylü xalqlara aid nadir örnəkləri üzə çıxara bilmişdir. Bu tapıntılar özlüyündə hər nə qədər dəyərli olsalar da, müəllif onların mövcudluğuna o qədər də aludə olmur. Əslində anlayırsan ki, bu zəngin örnəklər xəzinəsini göz önünə gətirməklə müəllifin əsas amacının nə olduğunu anlamış olursan. Belə ki, Türksöylü xalqların ən qədim yaşayış məskənləri, əmək fəaliyyətləri, əmək alətləri, yaşayış tərz, ovçuluq, maldarlıq, balıqçılıq kimi fəaliyyətləri, dini inancları, mənəvi-etnik və estetik baxışları haqqında bilgiler verərkən müəllifi daima bir əsas mövzunun düşündürdüyü hiss olunur.

Hər şeydən öncə onu daha çox ortaq dəyərlər, bənzər tərəflər, bədii-estetik prinsiplər məşğul etməkdədir. Müəllifin bu örnəklərin təsnifatını verməsi də zənnimizcə, bu səbəblərdən dolayı üzə çıxarılmışdır. Məsələn, onun indiyə qədər mücərrəd görünən, izahı istənilən səviyyədə açıqlanmayan bir çox örnəklərin, bu sırada qaya rəsmlərinin, ayrı-ayrı insan və heyvan fiqurlarının, bitki təsvirlərinin və s. oxucuları ilə paylaşması bir daha bir-birilərdən min kilometrəlcə uzaqda yaşayan türksöylü xalqların genetik köklərinin nə qədər də yaxın olmasını sübut etməkdədir. Bu qəbildən olan örnəklərin verilməsi (*məsələn, əsərdə Azərbaycan ərazisindən, həmçinin digər bir çox türksöylü xalqların ərazilərindən tapılmış qədim qaya rəsmləri, yazıları, petroqlifləri, simvolları, damğaları, yer adları, dağ və çay adları, ormanlıq və əşya adlarının yer almasının şahidi ola bilirik*) bir də o məqsədlərlə edilir ki, bu böyük ərazilərdə, yəni Balkanlardan Çinə qədər olan min kilometrəli əhatə edən bir ərazidə ən qədim zamanlardan türksöylü xalqların məskunlaşdığı fikrini təsdiqləmək mümkün olsun. Çox vaxt tarixçilər,

xüsusilə də “Avropa sentrizmi” mövqeyində duran alimlər türklərin onuncu əsrdən etibarən kütləvi şəkildə Batı ərazilərinə olan axınını abartılı şəkildə işıqlandırırkən, əslində türksoylu xalqların, çox sayılı etnosların (məsələn, *günümüzdə Rusiya Federasyonunda yüzdən artıq türksoylu etnosun mövcud olması bir həqiqətdir* (bkz.: Firuz Mustafa. *Sto Tyurkskix etnosov.*) qədim yerləşim məskənlərinin yalnız bu ərazilərlə, yəni heç də yalnız Şərqdəki ərazilər, həmçinin orta Asiya əraziləri ilə məhdudlaşdırmağın doğru olmadığı gerçəkliyi ortaya çıxmış olur. Cengiz Bəyin Türk Dünyasının yuxarıda da zikr etdiyimiz geniş ərazilərindən tapılmış qədim örnəklər, divar rəsmləri, petroqliflər, müxtəlif simvolik işarələr, əmək alətlərinin rəsmləri, qədim insanların dini inanclarını və mənəvi aləmini ifadə edən təsvirlər bir daha Türksoylu xalqların ən qədim dünya xalqlarından olduğunu isbatlamaqla birlikdə onların yer kürəsinin bir çox ərazilərinə səpələnmiş olduqlarını da bir daha sübut etməkdədir.

Prof.Cengiz Alyılmazın haqqında söz açdığımız əsərin bu yolda atılmış ən perspektivli və aktual olduğunu yenə də xatırlatmaq istərdik.

Maraqlıdır ki, müəllif öz müddəalarını heç də yalnız gözlə görülə bilən, oxuna bilən, digər örnəklərlə vizual olaraq qarşılaşdırıla bilən maddi mədəniyyət abidələri (*qaya rəsmləri, qədim əl və əmək alətləri, silah və savaq ləvazimatları və s.*) ilə məhdud etmir, eyni zamanda türksoylu xalqlara xas ən qədim şifahi ədəbiyyat nümunələrinə, danışiq xüsusiyyətlərinə, kəlmələrin fonetik tələffuz qayda-qanunlarına, bu və ya digər bir kəlmənin digər qohum xalqların dilində necə səsləndirilməsi və s. xüsusiyyətləri də üzə çıxarmağa çalışır və etiraf edək ki, buna bizləri məntiqi bir şəkildə inandıra bilər. Məsələn, müəllif illərdən bəri tanıdığımız, qədim tariximizin salnaməsi kimi dəyər verdiyimiz, əcdadlarımızın ilk yaşayış məskənlərindən saydığımız Qobustan kəlməsinin etimoloji, topoloji, linqvistik, fonetik və s. xüsusiyyətlərini araşdırmaqla birlikdə bu kəlmənin məzmunu, quruluşu, mənası haqqında da ilk dəfə olaraq ətraflı məlumatlar verə bilər. Eyni zamanda bu kəlmənin digər Türksoylu xalqların danışiq dillərində, ləhcələrində, ağızlarında, şifahi xalq yaradıcılığı nümunələrində belə yer almasını konkret misallarla açıb göstərə bilər.

Müəllif, yenə də konkret örnəklərə əsasən, bu kəlmənin daha geniş istifadə olunması baxımından Qırçaq türklərinə daha yaxın olması fikrini sübut etməyə çalışır. Əslində qədim Türksoylu xalqlara xas petroqliflərin, simvolik yazıların, damgaların, qədim dövrlərə aid əmək alətlərinin, hətta musiqi alətlərinin (“*qaval çalan daş*” *deyə tarixə keçmişdir*) belə Qobustanda aşkar edilməsi faktı bu ərazidə ən qədim zamanlardan bəri sosial-mədəni həyatın olmasından xəbər verir və bəlkə də Cengiz bəyin türk Dünyasının qədim tarixinə yolçuluğu bu nədənlərdən dolayı məhz Azərbaycandan başlayır. Azərbaycanın qədim və müasir tarixi, sosial-mədəni həyatı, ədəbiyyat və incəsənəti ilə dərinədən bağlı olan, həmçinin xalq yaradıcılığı və musiqi folklorunu (*xüsusilə də aşiq-ozan yaradıcılığını*) dərinədən bilən müəllif monoqrafiyasında yer almış hər üç bölümdə xalqımıza, ölkəmizə, dövlətçiliyimizə olan sevgi və ehtiram hissələrini görə bilirik. Unutmamaq lazımdır ki, Cengiz bəyin Azərbaycan ədəbiyyatı və incəsənətinə, həmçinin elmi-pedaqoji həyatına olan münasibəti də uzun illərə bağlıdır. Onun bir çox gənc azərbaycanlı mütəxəssislərlə olan yaradıcılıq əlaqələri, onlara rəhbərlik etməsi, birlikdə monoqrafiyalar yayımlamaları, kitablarına rəy və resenziyalar yazması bu baxımdan xüsusilə önəm qazanmaqdadır.

Cengiz bəyin Azərbaycanın elm və sənət adamları ilə şəxsi tanışlığı və yaradıcılıq əlaqələrindən də söz açmaq mümkündür. Onun tarixçi alim professor İzzət xanım Seyidova ilə olan yaradıcılıq əlaqələri xüsusilə uzun bir zaman sürmüş və heç şübhəsiz Cengiz bəyin

Azərbaycanı, onun tarixini, mədəniyyətini daha dərinə tanımasına önəmli qatqılar saxlamışdır. Bu sözləri bir çox digər bilim və sənət adamlarımız haqqında da, eyni zamanda tanınmış türkoloqlar və kulturoloqlar haqqında da söyləmək mümkündür. Cengiz bəy bu mütəxəssislərin Türk Dünyasının ayrı-ayrı bölgələrində və məmləkətlərində-müxtəlif dillərdə və ləhcələrdə (*unutmaq lazımdır ki, Cengiz bəy bu sahədə tanınmış bir mütəxəssisdır, O, türksoylu xalqların ləhcələri ilə Birlikdə, monqol və Çin dillərini də anlamaqdadır. O uzun müddət Türksöy kimi türkoloji xarakterli bir dərginin baş redaktoru vəzifəsində də çalışmışdır*) yayımlanmış əsərləri ilə də tanış olmuş, öz orijinal fikirlərini sübut etməkdən ötrü o əsərlərə də müraciət etməyi lazım bilmişdir. Monoqrafiyanın bibliografiyasında verilmiş siyahı öz genişliyi və professionallığı ilə diqqət çəkməkdədir. Belə ki, burada mövzu ilə əlaqədar ən tanınmış türkoloqların etnoqrafların, sənət və ədəbiyyat xadimlərinin isimləri yer almaqdadır. Maraqlıdır ki, müəllifin Nəsimi kimi görkəmli Azərbaycan şairinin məşhur sözlərini epigraflar olaraq kitabına alması, həmçinin tanınmış Xalq şairimiz Bəxtiyar Vahabzadənin dilimiz ilə əlaqədar misralarına yer verməsi onun dünyagörüşünün bizlərə nə qədər yaxın olmasının da bir göstəricisidir. Maraqlıdır ki, Cengiz bəyin Türksöylü xalqların zəngin maddi və mənəvi mədəniyyətlərinin öyrənilməsi, təbliği və tədqiqi sahəsindəki söyləri tükənməzdir və onlar hər şeydən öncə Türksöylü xalqların dünya uyqarlıqlarına vermiş olduqları maddi və mənəvi dəyərlərin üzə çıxarılması və geniş təbliği məramından irəli gəlməkdədir. İnanırıq ki, türk dünyasının qədim mənəvi və maddi mədəniyyət inciləri ilə zəngin olan bu monumental 900 səhifəlik əsər tezliklə mütəxəssislərin, etnoqrafların, tarixçilərin, türkoloqların, kulturoloqların və ümumiyyətlə, qədim dünya tarixi ilə maraqlanan hər bir kəsin dərin marağına səbəb olcaqdır.

Babək Qurbanov

*Fəlsəfə elmləri doktoru, professor
Qaziantep universiteti /Türkiyə*

89. (33) HACALI NƏCƏFOĞLU VƏ ONUN ÇOX YÖNLÜ YARADICILIQ FƏALİYYƏTİ⁹⁶

Şəkil № 377. Hacı Nəcəfoğlu

İnsanları, xüsusilə də elm sahəsində çalışanları iki qrupa bölmək mümkündür. Onlardan bəziləri ömrü boyu yalnız məsləkləri ilə əlaqədar fəaliyyətləri çərçivəsində çalışır, bir növü Ərəbistan səhralarında quyudan su çəkən gözübağlı dəvə kimi eyni fəaliyyət çərçivəsindən kənara çıxma bilmirlər. Bu sahədə bəzən başarılara imza atsalar da adətən bu qəbildən olan insanlar maraqsız, bəzən cansıxıcı və demək olar ki, cazib olmayırlar. Onlar adi insani söhbətlərdən uzaq durur, dar mütaliyəyə sahib olduqlarından öz məhdud elmi maraqlarından

⁹⁶ Babək Qurbanov “Hacı Nəcəfoğlu və onun çoxyönlü yaradıcılıq fəaliyyəti”, “Ədalət” qəzeti 18 fevral 2015
<https://www.adalet.az/az/writers/detail/hacali-necefoglu-ve-onun-chox-yonlu-yaradiciliq-fealiyyeti-59100>

uzaq hər hansı bir sosial-mədəni problemlərdən də uzaq durmağa çalışır, çox vaxt da söhbətin gedişini öz alanına çəkmək, burada öz fərasətini, təcrübəsini, gücünü nümayiş etdirməyə çalışırlar.

Digər qrupa mənsub insanlar, elm adamları isə yalnız mütəxəssisi olduğu sahənin problemləri ilə kifayətlənmir, dünyaya, aktual sosial-mədəni problemlərə açıq gözlə baxır, müasir ideoloji-siyasi, bədii-estetik və mənəvi-əxlaqi prosesləri yaxından izləyir, yeri gəldikcə bu proseslərlə əlaqədar problemlərin həllində belə qatqıda bulunmağa çalışırlar. Bu qəbildən olan insanlarla saatlarca maraqlı söhbətlərdən doymursan, onların geniş dünyagörüşünə, qlobal maraq dairəsinə, insanpərvərliyinə, sonsuz vətənevərliyinə ürəkdən inanırsan. Təsadüfi deyil ki, bu qəbildən olan insanlar toplumda daha çox hörmət və söz sahibi ola bilir, geniş kütlə tərəfindən xalqın ziyalıları olaraq dəyərləndirilməyə başlanırlar.

Bu yaxınlarda anadan olmasının 60-cı il dönümünü qeyd edəcəyimiz görkəmli alim, mədəniyyət xadimi Prof. Dr. Hacı Nəcəfoğlu haqqında düşünürkən mən onun məhz yuxarıda zikr etdiyimiz keyfiyyətlərindən dolayı xalqımızın həqiqi ziyalıları olaraq görürəm. Hacı Nəcəfoğlunun elmi-pedagoji fəaliyyətini işıqlandıran siyahı ilə tanışlıq bir daha söylədiklərimizi təsdiq etməkdədir. Çoxları bu siyahının nə qədər zəngin və mövzu dairəsinin geniş olmasına təəccüb edə bilər. Onlarca məqalə, kitab, beynəlxalq simpoziumlarda, konfranslarda iştirak, opponetlik, elmi rəhbərlik, tərcüməçilik, redaktorluq, müxtəlif məzmunlu lüğətlər müəllifi və s. kimi bir-birilərdən uzaq görünə bilən fəaliyyət növlərinin bir insanda, bir şəxsiyyətdə necə də orqanik olaraq uzlaşması təbii olaraq çoxlarını təəccübləndirsə də şəxsən mənə o qədər də təəccübləndirmir. Hacı Nəcəfoğlunu tanıdığım gündən onun nə qədər işgüzar, çalışqan, hər bir yeniliyə can atan, öz əməyi ilə mütərəqqi olan hər bir hadisəyə qatqıda bulunmaq istəyən bir insan olduğunu hiss etmiş və təbii ki, onun bu xüsusiyyətlərindən dolayı ona olan hörmətim və sayqım durmadan artmışdır. Mən ilk tanışlığımızdan başlayaraq onun böyük zirvələr aşacağına inanırdım və bu gün onun əmək fəaliyyəti ilə əlaqədar məlumatları gözdən keçirirəndə olduqca sevinirəm, bu nadir və istedadlı insanla əlaqədar fikirlərimdə və arzularımda yarılmadığımı görürəm.

Hacı Nəcəfoğlu ilə yaxınlığım, dostluğum mənə bir daha elm ilə sənətin bir-birilərinə yaxın nöqtələrinin olmasını xatırlatmış oldu. Vaxtilə Ərzurumda, Atatürk adına universitetdə çalışdığımız zamanlar (*hətta bir binada, lojmanda, bəzən bir mənzildə belə yaşadığımız günlər də olmuşdur*) bəlkə də saatlarca uzun-uzadı söhbətlərimiz olur, sənətin, elmin bəzi nəzəri-estetik problemlərini birlikdə həll etməyə çalışırdıq.

H. Nəcəfoğlu öz uzun illik tədqiqat sahəsi olan kristalloqrafiyanın dərin bilicisi olaraq təbiətdəki hadisələrin, o cümlədən adi gözlə görünə bilinməyən kristalların gözəlliyi, simmetriya və praporsiya baxımından mükəmməlliyi üzərində duraraq haqlı olaraq sənət növlərində, xüsusilə də rəssamlıqda, xalı-kilim sənətində, memarlıq abidələrində onların dəqiq ifadəsini, təqlidini maraqlı örnəklərlə sübut etməyə çalışır. Həqiqətən də mikroskop altında böyüdülmüş bu kristal dənəciklərinin sənətdə ornament (*bəzək, süsləmə*) kimi bədii ifadə baxımından nə qədər böyük önəm daşmasını hiss etmiş olursan.

Hacı Nəcəfoğlu bu yaradıcı meyli inkişaf etdirməklə əslində müəllimi, görkəmli kimyacı-alim olan Akademik Xudu Məmmədovun (*Bax: Şəkil № 378*) ən istedadlı tələbələrindən

Şəkil № 378. Xudu Məmmədov (1927-1988)

olduğunu da isbatlamaqdadır. Xudu müəllim öz sadəliyi, geniş dünyagörüşü, əməksevərliyi, yüksək mədəniyyəti ilə seçilən bir elm adamı idi. Onu şəxsən tanıyırdım və sənətlə əlaqədar söhbətləri, klassik musiqi və poeziya vurğunu idi, Azərbaycan ədəbiyyatı və sənətinə olduqca bağlı idi, muğamlarımızı dərinləndirən və incəliklərinə qədər bilirdi. Bir sözlə, xalqımızın XX əsrdə yetişdirdiyi nadir şəxsiyyətlərdən idi. Zənnimizcə, Hacalı bəy də müəlliminin bu gözəl tərəflərinin ən ardıcıl davamçısı və sözün həqiqi mənasında yüksək mənəviyyətli bir şəxsiyyətdir. Onun müəlliminə olan sonsuz sevgi və sayqısının müxtəlif Beynəlxalq simpoziumlarda, konfranslarda, görüşlərdə şəxsən şahidi olmuşam. Lakin Hacalı bütün bunlarla kifayətlənmir, müəlliminin ideyalarını daha da inkişaf etdirməyə, yeni-yeni üsullara, metodlara müraciət etməyə çalışır, bilik və təcrübəsini gənclərlə paylaşmağa çalışır. Onun yetişdirdiyi elmlər namizədləri və elmlər doktorları artıq özləri belə kimya elminin müasir problemlərinin həlli işində qatqıda bulunmaqdadırlar. Çox vaxt müəllimləri ilə birlikdə kollektiv tədqiqatlar aparır, Beynəlxalq elmi arenada özlərini göstərməyə çalışırlar. Hacalı müəllimin onlarca dəyərli məqalələrinin dünyanın bir çox adlı-sanlı elmi dərgilərində (*Rusiyada, Kanadada, İtaliyada, İranda, Türkiyədə və s.*) yayınlanması bir daha onun elmi avtoritetinin yüksək olmasından xəbər verir. Artıq onun özünün belə bəlkə də kimya, xüsusilə də kristalloqrafiya sahəsində öz ekolunun yarana bilməsindən xəbər verir. Hacalı müəllimin ixtisas sahəsində olan başarılarından xüsusilə mütəxəssislərin söz açacağına inamım böyükdür. Bununla belə Hacalının sosial-mədəni həyatın digər sahələrinə olan dərin marağı və araşdırmalarından da söz etmək ehtiyacı duyulur. Bir daha xatırladım ki, bu sahələrdə də o, özünü peşəkar bir alim-mədəniyyət xadimi kimi göstərə bilir. Onun erməni vandalizminə, aşırı milliyyətçiliyinə həsr olunmuş məqalələri, bir çox ideoloji-siyasi səpkili yazıları, həmçinin Türk mədəniyyəti və ortaq mənəvi-əxlaqi, estetik dəyərlərə həsr olunmuş fikirləri öz professionalığı və dərinliyi ilə diqqət çəkməkdədir. Hacalı müəllimin dilçiliyə, tərcüməçiliyə aid fikir və mülahizələri günümüz üçün aktual mənə daşımaqdadır ki, hal-hazırda Türkiyədə yaşayıb yaranan, Qars şəhərində Qafqaz universitetində professor olaraq çalışmaqda olan Hacalı bəy Vətəni Azərbaycanı bir an belə unutmur. Lakin onun Vətənə olan istəyi heç də bununla bitmir, o daima əsrlərdən gələn, genetik tarixi köklərinin bir olan Azərbaycan və Türkiyə xalqlarının bir-birləri ilə olan mənəvi tarixi bağlarının möhkəmlənməsini, inkişafını ön plana salır və bu yolda əlindən gələni etməyə çalışır. Hacalı bəyin bu baxımdan dillərimiz, ləhcələrimiz, buradakı ortaq dəyərlər və nöqtələr baxımından ortaya qoyduğu çalışmaları, xüsusilə də "Türkiyə və Azərbaycan Türkcələrində eşsəli və eşköklü kəlimələr sözlüyü"⁹⁷ olduqca aktualdır. Hacalı bəy ümumiyyətlə bu baxımdan böyük təcrübəyə malikdir. O, Türk və Azərbaycan kimyaçılarının bir-birilərini daha yaxşı anlamaları üçün kimya

⁹⁷ Bax: Türk Dünyası Araşdırmaları, sayı:118, fevral, 1999.

sahəsində istifadə olunan terminlərin tərcüməsi ilə bağlı maraqlı və son dərəcə faydalı bir lüğət də ortaya qoya bilmişdir.

Hacalı müəllimin rus və Azərbaycan dillərindən bir çox elm və sənət adamlarının əsərlərini türk dilinə çevirməsi kimi faktlar da bir daha müəllifin geniş maraq dairəsi, istedadı və başarılı olmasından xəbər verir.

Elə bilirəm ki, bu söylədiklərimiz bir daha elm və sənətə dərinədən bağlı olan, həmçinin ümumiyyətlə insan üçün, cəmiyyət üçün, bəşəriyyət üçün faydalı olan, onların tərəqqisi və inkişafına xidmət edə bilən mühüm hadisələrin həlli proseslərində yaxından iştirak etmək istəyən böyük alim, nəcib insan, örnək ola biləcək ailə başçısı, dostum prof. dr. Hacalı Nəcəfoğlunun az da olsa elmi həyatı və yaradıcılıq yolunu işıqlandırmaqdadır. Ömrünün 60-cı baharında yubilyarı bir daha ürəkdən təbrik edir, ona möhkəm can sağlığı, zəngin və çoxtərəfli fəaliyyətində başarılar diləyirəm.

Babək Qurbanov
Fəlsəfə elmləri doktoru, professor
Qaziantep universiteti, Türkiyə

90. (34) AZƏRBAYCAN DASTANLARININ MELO-POETİKASININ (“Aşıq Qərib” dastanı əsasında) TƏDQIQINƏ HƏSR EDİLMİŞ MONOQRAFİYA

Şəkil № 379. Nailə Rəhimbəyli (1968 -)

Son zamanlar xalq yaradıcılığına, onun müxtəlif sahələrinə olan marağın daha da artdığının şahidi oluruq. Sinkretik sənət xüsusiyyətlərini özündə ehtiva edən bu yaradıcılıq fəaliyyətinin bir çox tərəfdən öyrənilməsi ehtiyacı özünü daha bariz bir şəkildə göstərməyə başlayır. Təsadufi deyil ki, xalqın bədii təfəkkurunun məhsulu olan xalq yaradıcılığı və onun tədqiqi artıq yalnız ədəbiyyatşünasların, folklorşünasların diqqət mərkəzini təşkil etmir, o eyni zamanda dilşünas alimlərin, musiqişünasların, etnografların, etnomuzikoloqların, sənət sosioloqlarının, estetiklərin və başqalarının da marağına səbəb olmaqda davam edir. Belə bir inkaredilməz gerçəklik zənnimizcə adlarını çəkdiyimiz ictimai elmlərin meydana gəlməsi və inkisafı yolunda da mühüm rol oynadığını söyləyə bilərik. Xatırlamaq lazımdır ki, xalq

yaradıcılığının (*burada xalq mahnılarını, xalq oyunlarını, xalq dastanlarını, xalq nağıllarını, ata sözlərini, lətifələrini, tapmacalarını və s. xatırlamaq istərdik*) professional sənət üçün tükənməz bir qaynaq olması, incəsənətin bir çox növlərinin meydana gəlməsində mühüm rol oynaması haqqında tanınmış sənətkarlar, bu sırada rus bəstəkarları M.İ.Qlinka, P.İ.Çaykovski, həmçinin vaxtilə proletar yazıçısı kimi adlandırılan M.Qorki, sevimli sənətkarlarımız Uz.Hacibəyli, S.Vurğun kimi ədiblərimizin çoxları üçün tanış olan fikirləri bu gün də aktuallığını saxlamaqdadır. Söylədiklərimiz xalq yaradıcılığının bir daha cəmiyyətin sosial-mədəni həyatında, bədii mədəniyyətin inkişafında oynadığı rolu göstərməklə birlikdə, eyni zamanda xalq yaradıcılığının dərinədən və differensiasiyalı şəkildə araşdırılmasının müasir mərhələdə daha aktual məna daşmasını təsdiqləməkdədir. Söylədiklərimizi xalq yaradıcılığının hər hansı bir sahəsinin tədqiqi yolunda mühüm metodoloji üsullardan olmasını etiraf etməli oluruq. Məsələn, xalq rəqslərinin müasir təhlili yalnız bu oyunların kompozisiyası, iştirakçıların səhnə hərəkətləri, onların kostyumlarının münasib olub-olmaması, bu və ya digər coğrafi bölgələrin xarakter etnografik xüsusiyyətlərini ifadə edə bilməsi kimi önəmli problemlərin nəzərə alınması ilə məhdud olunmamaqdadır. Burada tədqiqatçının eyni zamanda bu oyunları müşayiət edən musiqisi, onun melodiyası, emosional məzmunu, rəqsin tempi, xarakteri, ruhu (*məsələn, şən-şux, kədərli, sevincli, komik və s.*) ilə nə dərəcə uyğunluq təşkil edib-etməməsi də düşündürməlidir. Heç şübhəsiz, belə bir tədqiqat metodu özlüyündə musiqi ilə birlikdə xoreografiya sənətinin tarixi, nəzəriyyəsi və təcrübəsi ilə əlaqədar məlumatlara da sahib olması zəruri məna daşımaqdadır. Xalq oyunlarına xas sinkretiklik heç şübhəsiz, onun təhlili prosesində də müxtəlif sosial (*içtimai*) elm sahələrinə müraciət etməyi zəruri edir. Xatırlamaq lazımdır ki, son zamanlar belə bir meyli xalq yaradıcılığının mühüm qolu olan ozan-aşıq yaradıcılığının təhlili prosesində də izləməli oluruq. Əsrlərin süzgəcindən gələn bu zəngin poetik-musiqili yaradıcılıq növü bəlkə də sinkretikliyin ən gözəl və mükəmməl növüdür. Məlumdur ki, burada poetik mətn, musiqi, rəqs, aktyorluq istedadı, poetik yaradıcılıq qabiliyyəti, ifaçılıq məharəti, bəstəkarlıq kimi əslində birbirilərindən fərqlənən bədii fəaliyyət növləri bir arada özlərini ifadə etməkdədirlər. Bütün bu xüsusiyyətləri və əslində mürəkkəb bədii sintezi isə aşığı yaradıcılığının zirvəsi sayılan aşığı dastanlarında xüsusilə izləmək mümkündür. Ən qədim tarixi, gəhrəmanlıq dastanlarımızdan başlayaraq lirik, sevgi dastanlarımıza qədər hətta müasir dastanlarımızda belə bu və ya digər şəkildə bu sinkretikliyin xüsusiyyətlərini görmək mümkündür. Uzun müddət aşığı yaradıcılığının tədqiqi əsasən folklorşünas-alimlərimiz, ədəbiyyatşünaslarımız, tanınmış sənət adamlarımız tərəfindən həyata keçirilmiş və etiraf etmək lazımdır ki, aşığı yaradıcılığının bir çox poetik problemlərinin, xüsusilə də aşığı poeziyasının və dastan yaradıcılığının bədii-estetik məsələlərinin araşdırılmasında çox is görmüşlər. Bu baxımdan Həmid Araslı, Mirzə İbrahimov, Məmmədhusəyn Təhmasib, Mirəli Seyidov, Mürsəl Həkimov, həmçinin müasir mərhələdə Qara Namazov, Məhərrəm Qasımlı, Xalq şairi Zəlimxan Yaqub, Elxan Məmmədli və başqalarının misilsiz xidmətlərini xüsusi olaraq qeyd etmək yerində olurdu. Onların bu araşdırmaları aşığı yaradıcılığının sinkretik bir bədii hadisə kimi və bir bütün olaraq təhlili zamanı xüsusilə faydalı olması fikri ağır gəlməyə başlayır. Xalq aşığı dastanlarımız və havalarının təhlili zamanı belə bir ehtiyacı hiss etməmək olmur. Dahi bəstəkarımız Uz.Hacibəylinin aşığı yaradıcılığına verdiyi yüksək qiymət, xüsusən də bunu mükəmməl “Koroglu” operası ilə təsdiqləməsi, həmçinin ölməz sənətkarımız Bülbülün məlum

cıxıslarından sonra aşiq yaradıcılığının spesifik qolu olan aşiq musiqisinə olan maraq artmağa başladı. Aşiq mahnılarının toplanması, notaya alınması, araşdırılması sahəsində məhsuldar fəaliyyətlər diqqət çəkməyə başladı. Bu baxımdan ömrünü aşiq yaradıcılığına, aşiq musiqisinin tədqiqinə həsr etmiş Əminə xanım Eldarova, istedadlı folklorşünas-alim Bayram Hüseynli, son zamanlar isə professor Tariel Məmmədov, həmçinin tanınmış tar-saz ifaçısı və tədqiqatçı-alim Prof.İlgar İmamverdiyevin bu sahədəki müsbət fəaliyyətini də qeyd etməli oluruq. Aşiq yaradıcılığının, xüsusilə də dastanlarımızın bir bütün olaraq tədqiqi zamanı ədəbi mətni və təbiidir ki, bu sahədə olan elmi-nəzəri başarılarla birlikdə aşiq musiqisi sahəsində əldə edilmiş nailiyyətlər də son dərəcə mühüm önəm daşımaqdadır. Təbiidir ki, belə bir metodun diqqətə alınması gərəkli olmaqla bərabər həm də bir çox sosial-estetik, filoloji və musiqişünaslıq problemlərinin də diqqətə alınmasını nəzərdə tutmaqdadır. Bu problemlərin diqqətə alınması isə sənətdə daha geniş bir problem olan sintez probleminin bədii-estetik və nəzəri məsələlərinin gözdən keçirilməsini tələb etməkdədir. Məsələn, artıq sadəcə olaraq aşiq mahnılarının toplanması, notaya alınması kimi bir fəaliyyət tədqiqatçını qane edə bilmir, daha doğrusu bu qəbildən olan empirik materialların (*onlar hər nə qədər önəmli olsalar belə*) dastan yaradıcılığının tədqiqi işində kifayət deyildir. Bu empirik materialların (*əfsuslar olsun ki, bəzi tədqiqatçılarımızın folklor araşdırmaları ona görə empirik məzəmə xarakteri daşıyır ki, burada təhlil daha çox illüstrativ xarakter daşıyır*) bu və digər musiqi folkloru, həmçinin aşiq musiqisi nümunələrinin zahiri görünüşünü, onun kompozisiya quruluşunu, musiqi dilini, lad-məqam, intonasiya və ritmik xüsusiyyətlərini üzə çıxarmaqla vəzifəsini bitmiş bilir. Əslində belə bir dəfələrcə işlənmiş, çeynənmiş, tədbiq edilmiş və təqlid xarakter daşıyan tədqiqat metodu zənnimizcə bir qədər köhnəlmiş və məhdud görünməkdədir. Tədqiq olunan nümunələrin emosional-psixoloji məzmunu burada təsvir-ifadə vasitələrinin meydana gəlmə səbəbləri, zamanın bədii-estetik zövq və tələbatlarının oynadığı rol, cəmiyyətin sosial-mədəni həyatındakı yer, digər mədəniyyətlərlə olan qarşılıqlı əlaqələri və zənginləşməsi, spesifik və milli cəhətlərin vəhdəti kimi son dərəcə mühüm sənətsünaslıq və bədii-estetik problemlər birnövü kölgədə galmış olur. Zənnimizcə, bu problemlərin kompleks şəkildə (*bir arada*) nəzərə alınaraq tədqiqi prosesində istifadə olunması müasir mərhələdə daha aktual məna kəsb edir. Xatırlamaq lazımdır ki, bir çox tanınmış musiqi nəzəriyyəçiləri, bu sirada Bela Bartok, Soxor, Belyayev, Nazaykinski, Robert Qarşiyas və başgaları belə bir tədqiqat metoduna daha çox üstünlük verməkdədirlər. Bu bir daha müasir mərhələdə yalnız musiqinin daxili qanunauyğunluqlarının (*məsələn, lad-məqam, ritm, tempo, ifadə-təsvir vasitələri və s.*) təhlili ilə kifayətlənmə metodunun yeganə bir yol olmadığını, musiqinin digər bədii fəaliyyət sahələri ilə və ilk növbədə ədəbiyyatla olan əlaqələrinin, həmçinin digər yaxın və uzaq mədəniyyətlərlə belə olan əlaqələrinin də nəzərə alınmasını zəruri etməkdədir. Eyni zamanda bu və ya digər bir bədii hadisənin spesifik xüsusiyyətlərini, cəmiyyəti içərisində sosial-fəallığını, yayılma səbəblərini və s. də hər zaman göz önündə gəzdirmək lazımdır. Məsələn, məlumdur ki, Bela Bartok kimi tanınmış bir muzikoloq vaxtilə 80-ə yaxın Türk xalq havalarını (*türkülərini*) notaya alarkən ozan-aşiq havalarına diqqət yetirməmiş, güman etmişdir ki, yalnız oturaq toplumların içərisində fəaliyyət göstərən xalq ifaçılarının musiqisi yad təsirlərdən uzaq qalır, ozanlar-aşıqlar isə daima migrasiyalar, yerdəyişmələr, get-gedə içərisində olduqlarından onların sənəti daima yad təsirlərə, dəyişiklərə məruz qalmagdadır. Göründüyü kimi Bela Bartok kimi tanınmış bir musiqi tədqiqatçısının, etnomuzikoloqunun ozan-aşiq sənətinin spesifik təbiətini, onun geniş bir coğrafi radiusda fəaliyyət göstərə bilmə

xüsusiyyətini, eyni zamanda bu nadir sintetik sənətin xalq kütlələri ilə olan canlı təmasda olmasını və yaradıcılıqlarının məhz ondan qaynaqlandığını duya bilməmişdir. Bu gün mütəxəssislərin və oxucuların diqqətinə çatdırmaq istədiyim bu bir qədər uzun görünə bilən fikirlərimi əslində ona görə söyləməli oluram ki, tanış olduğum Nailə Rəhimbəylinin “Azərbaycan dastanlarının melo-poetikası” adlı monoqrafiyasında yuxarıda qeyd etdiyimiz meylləri, daha doğrusu musiqişünaslıq çərçivəsindən, ənənəvi hal almıs və daha çox təqlidçi xarakterli tədqiqat metodlarından uzaqlaşmaq, öz arasdırma metodunu yaratmaq istəyini hiss etmək mümkün olmuşdur. Biz burada son zamanlar xüsusilə önəm qazanmaqda olan və musiqişünaslığın mühüm sahələrindən olan etnomusiqişünaslıq prinsipləri ilə rastlaşmalı oluruq. Müəllif Azərbaycan dastanlarının melo-poetikasını araşdırarkən əsasən lirik-sevgi dastanı olan “Aşiq Qərib” dastanına müraciət edir və əldə etdiyi nəticələrin, prinsiplərin, qanunauyğunluqların digər dastanlarımızın tədqiqi işində də yararlı ola biləcəyinə inanır. Bu inanc isə hər şeydən əvvəl müəllifin dastanla əlaqədar ayrı-ayrı rəvayətlərin, onun variantlarının tanınmış folklorçu alimlərin fikirlərinin, dastanın digər dastanlarla müqayisəsi, hətta əski Yunan eposu “Odissey” ilə qarşılaşdırılması və s. ilə əlaqədar tədqiqatlara, ümumiləşdirmələrə təməllənməkdədir.

Kitabın hər bir fəslində burada musiqi ilə mətnin dialektik əlaqəsinin bir önəmli tərəfinə aid edilmişdir. Bu fəsillərdə “Dastanın mətnləri əsasında havacatların secilmə və istifadə formaları”, “Aşiq Qərib” dastanında havacatların lad-intonasiyası”, “Aşiq Qərib” dastanının melodik təcəssümü”, “Aşiq Qərib” dastanında havacatların metro-ritmikası”, “Aşiq Qərib” dastanında aşiq havacatlarının musiqi forması” bədii hadisə olmasını və onun bir bütün olaraq tədqiqinin bir çox mərhələlərindən keçməsinə, həmçinin aşiq poeziyasının, bu sırada qosma, gəraylı, müxəmməs, təcnis və s. kimi aşiq seir formalarının estetik, fonetik, kompozisiya quruluşlarının xüsusiyyətlərinin diqqətə alınmasının zəruri olmasını xüsusi olaraq ortaya çıxarmağa səy göstərir. Əsərdə 32 aşiq havasını tədqiq edən Nailə xanım məhz bu musiqi nümunələrinin dastan ifası prosesində istifadə olunmasını da qeyd edir. Və onlardan bəzilərinin meydana gəlməsini məhz bilavasitə dastanın yaranma tarixi ilə əlaqədar meydana gəlmələrini də məntiqi surətdə sübut etməyə çalışır. Buradakı fəsillərdən də hiss olunduğu kimi 32 aşiq havasının müxtəlif mövqələrdən təhlil edilməsi metodu diqqət çəkməkdədir, yəni burada aşiq havalarının lad-intonasiya xüsusiyyətləri, onun ifa temposu, ritmik xüsusiyyətləri, dastan kontekstində tutduğu yer aşiq havalarının mətnləri, onların qafiyələnmə üslubları, buradakı hecaların melodik hecalara uyğunluğu və s. kimi məsələlər tədqiq edilir. Bu havacatların hər birinə xas ideya-emosional məzmun, kompozisiya və forma xüsusiyyətləri dərindən təhlil edilir, bir daha spesifik cəhətlərin meydana gəlməsində mətnlə melodiyanın dialektik əlaqələrinin son dərəcə önəmli rol oynamasını sübut etməyə çalışır. Bununla birlikdə zənnimizcə müəllif bəlkə də öz müddəalarını əsanlaşdırmaqdan ötrü mahnıların təhlili prosesində bəzən təkrarlara, illüstrativ təhlillərə də yer verməsinin sahidi ola bilirik. Eyni zamanda mahnılar və onların mətnləri arasındakı uyğunluğu yalnız hər ikisinə xas metro-ritmik xüsusiyyətlərlə izah etmək o qədər də tətmin edici görünür. Zənnimizcə bu məsələnin həllində müəllif poetik mətnin ideya-emosional məzmunu ilə melodiyanın emosional məzmunu arasındakı dialektik əlaqəyə də diqqət yetirməli idi. Monoqrafiyada müəllif haqlı olaraq bir çox aşiq poetik formalarının eyni adlı aşiq havaları kimi də tanınmasını qeyd edir və bu havaların digər uyğun poetik seir nümunələrini də müşayiət edə

bilməsini söyləyir. Əsərdə müəllif bəzən musiqişünaslıqda o qədər də geniş yer tapmamış terminlərə də müraciət etməli olur, “melo-poetik”, “emosiostem” (*emosiya və semantika sözlərindən ibarətdir*) kimi anlayışların musiqişünaslığımızda yer almasının faydalı ola biləcəyinə inanırıq. “Aşıq Qərib” dastanının melo-poetikasının sənət adamları üçün zəngin estetik qaynaq olduğunu bildirən müəllif onun bu gün də öz tərəvətini itirməməsini, yeni-yeni bədii əsərlərin ortaya çıxmasında faydalı ola biləcəyi fikrini söyləyir və haqlı olaraq dastanın M.Y.Lermontov, R.Qliyer, Z.Hacıbəyli kimi görkəmli sənətkarların diqqətini çəkdiyini qeyd edir, dastanda galdırılmış “Qəriblik” mövzusunun milli cərcivələri aşan bəşəri mövzu olduğundan, onun hər zaman aktual sənət mövzusu olduğuna inanır. Həqiqətən də bu mövzunun ümumiyyətlə bədii mədəniyyətimizdə yeni-yeni hadisələrin–şeir, rəsm, musiqi, bu sırada məsələn, balet əsərlərinin belə yaranmasına təsir edəcəyinə inanmalı oluruq. Əsərin ən önəmli cəhətləindən biri də müəllifin dastanda istifadə olunmuş aşıq havalarının notaya alınmasıdır. Dastanın tanınmış Borçalı aşığı Aslan Kosalının ifasından alınmış 32 aşıq havacatının hər birinin dəqiq olaraq notaya alınması bir daha əyani olaraq aşıq musiqisinin zəngin bədii-estetik imkanlarını, metro-ritmik xüsusiyyətlərini, emosional məzmununu, musiqi dilini və s. hiss etməyə geniş imkanlar acmış olur. Eyni zamanda bu mahnıların bir çoxunun unudulmamasına, itib-batmamasına xidmət etmiş olur. Etiraf etmək lazımdır ki, əsərdə aradsızılana aşıq havalarının hər biri demək olar ki, müasir professional aşıqlarımız tərəfindən belə unudulmuş, repertuarlarından silinmişdir. Onların təhlili ilə birlikdə yenidən notalarda “maddiləşdirilməsi” heç şübhəsiz, bir daha aşıq yaradıcılığının spesifikliyini, repertuar zənginliyinin qorunub-saxlanılmasına xidmət edə biləcəyini də sübut etməkdədir. Unutmamaq lazımdır ki, aşıq sənəti *Beynəlxalq Təşkilat olan YUNESKO*-nun diqqət mərkəzinə alınmış bəşəri mənəvi dəyərlərdən sayılmaqdadır və təbiidir ki, onun bədii-estetik zənginliklərinin üzə çıxarılması, qorunub-saxlanması, inkişaf etdirilməsi və təbliği ümumiyyətlə mədəniyyət işçilərimizin, xüsusilə də sənət adamlarımızın, folklorcu alimlərimizin, etnoqrafçılarımızın, musiqişünaslarımızın və bəstəkarlarımızın qarşısında duran ən önəmli vəzifələrdən olmalıdır. Heç şübhəsiz, Nailə Rəhimbəylinin haqqında söz etdiyimiz “Azərbaycan dastanlarının melo-poetikası” əsərini bu yolda atılmış uğurlu addımlardan saymaq olar. Əsərin professional bir dildə yazıldığı, burada tədqiq olunan mövzuya hakim olma meylə, onun sinkretik bir üsulla tədqiqi, dastanın melo-poetikası ilə əlaqədar zəngin elmi-nəzəri, etnomuzikoloji ədəbiyyata təməllənməsi kimi tərəfləri heç şübhəsiz, onun son zamanlar aşıq musiqi yaradıcılığının nəzəri problemlərinə həsr olunmuş əsərlər icərisində xüsusi cəkisi olacağına möhkəm zəmin yaratmaqdadır. Bütün bu qeyd etdiyimiz musbət keyfiyyətlərini, həmçinin “*Aşıq Qərib*” dastanının melo-poetikası” adlı əsərin mütəxəssislər, bəstəkarlar, etnomuzikoloqlar, xalq yaradıcılığı problemləri ilə yaxından maraqlanan geniş oxucu kütləsinin də marağına səbəb olacağına inanır, müəllifə, Nailə xanım Rəhimbəyliyə, bundan sonra da gələcək tədqiqatlarında başarılar diləyirəm.

Babək Qurbanov

*Fəlsəfə elmləri doktoru (musiqi estetikası üzrə) professor,
SSRİ və Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının üzvü.*

91. (35) SEVGİSİNİ VƏ ÜRƏYİNİN ATƏSİNİ MİSRALARA ÇEVİRƏN ŞAİR⁹⁸

Şəkil № 380. Rövşən Xasay oğlu (1958 -)

Sənət tarixinə, daha doğrusu sənətkarların yaradıcılıq yoluna nəzər saldıığımız zaman mürəkkəb bir səhnəyə şahid ola bilirik. Onların bəziləri çox erkən yaşlarından bədii yaradıcılıq dünyasına daxil olmuş, bu sahədə milli və bəşər mədəniyyətini zənginləşdirə bilmişlər. Adətən V.A.Motsartın altı yaşında ikən musiqi əsərləri bəstələməsini misal çəkirlər. Bu baxımdan L.V. Bethoveni və digər bir çox sənət adamlarının da adlarını zikr etmək mümkündür. Azərbaycan bədii mədəniyyətindən də bənzər misallar gətirsək, Dədə Ələsgər, Dədə Şəmşir kimi el aşıqlarının erkən yaşlarından çalıb-çağırmaları, şeir və aşıq havaları ifa etmələri, yenilərini yaratdıqları məlum həqiqətlərdəndir. Lakin sənətə bir qədər sonradan gələn, bununla belə başarılarla imza atan, hətta ixtiyar yaşlarında belə yüksək sənət əsərləri ortaya qoya bilən tanınmış sənətkarlar da az olmamışdır. Daniel Defo özünün məşhur “Robinzon Kruzo” əsərini 60 yaşında tamamlamış, Antik Yunan dram yazarı Sofokl 90 yaşına kimi yaradıcılıq qabiliyyətini saxlaya bilmiş, bir çox tragediyalarını dünya səhnəsinə gətirə bilmişdir. Sədi Şirazi də “Gülüstan” adlı əsərini 65 yaşında yazmışdır. Bu qəbildən olan misalların sayını artırmaq da olar. Lakin buradakı əsas fikrimiz ondan ibarətdir ki, sənət və sənətkarlıq məsələlərini yalnız yaş məhdudiyəti ilə izah etmək doğru olmazdı. Sənətə müəyyən səbəblər üzündən sonralar qədəm basmış, ömrünü sənətlə bağlamış istedadlı insanların yaradıcılığına da diqqət edilməsi zərurəti duyulmaqdadır. Bəzən bu qəbildən olan insanların sənətə, bədii yaradıcılığa bağlılığı insanı heyran edir və inanırsan ki, tez-gec onların yaradıcılıq məhsulu xalqın istəyinə, mənəvi-estetik malına çevrilə biləcəkdir. Bir neçə ildir ki, tanıdığım, dostluq etdiyim, səmimiyyətinə inandığım Rövşən Xasay oğlu Quliyevlə olan söhbətlərimizdə onun başarılı bir mühəndis olmasına, bir müddət Ərzurum Atatürk Universitetində müəllimlik etməsinə (*son zamanlar isə Ardahan Universiteti mühəndislik fakultəsi dekan yardımçısı vəzifəsində çalışır*) baxmayaraq ədəbiyyatda, sənətdə, ümumiyyətlə müasir və keçmiş klassik şairlərimizin yaradıcılığına dərinləndirən maraq göstərməsi, mənə hər zaman təəccübləndirirdi. Peşəkar mühəndis ola-ola, bu sahədə elmlər namizədi səviyyəsində yüksələsən, bir çox elmi-nəzəri məqalələr yazasan, həm də eyni zamanda ədəbiyyata, sənət məsələlərinə bu qədər dərinləndirən nüfuz edə biləsən, bu hal mənə xeyli düşündürmüş oldu. Axı, acı da olsa etiraf etmək lazımdır ki, bəzi bilim adamlarımızın, xüsusilə də texnoloji proseslərlə bağlı sahələrdə çalışan mütəxəssislərin bədii yaradıcılıq nümunələrini mütaliyə etməyə o qədər maraq göstərmirlər. Əksinə, Rövşən Quliyevin bədii yaradıcılığa, xüsusilə də şeir sənətinə olan dərin sevgisi və marağı mənə belə bir fikir oyandırdı ki, belə bir şəxsin özü də sənətin hansı isə sahəsi ilə mütləq bağlı olmalıdır. Görüşlərimizdə dəfələrcə bu sualı ona

⁹⁸ Qeyd: Rövşən Xasay oğlunun 2014-cü ildə Bakıda “MBM” nəşriyyatında yayınlanmış “Səsimə səs verin” şeirlər kitabına Babək Qurbanovun yazdığı “ön söz”

verdiyim zaman məni cavabsız qoyur, söhbətin mətləbini dəyişdirməyə çalışırdı. Nəhayət öyrəndim ki, Rövşən bəy söz və şeir sənətinə ən kiçik yaşlarından, 15 yaşlarından sönməyən və xüsusi bir maraq göstərmişdir.

Günlərin birində Ərzurumdan internet yolu ilə mənə, Gaziantep şəhərinə (*hal-hazırda bu şəhərdə Universitetdə çalışmaqdayam*) göndərdiyi bir neçə şeiri əlimə keçmiş oldu. Eyni zamanda onun uzun bir zaman nədən şeirlərini dost-tanışlarından, ədəbiyyat həvəskarlarından gizli saxlamasının sirrini öyrənə bildim. Rövşən bəy həyatında, elmi-axtarışlarında ciddi bir insan olduğu kimi, şeirə, sənətə də bu gözlə baxmış, şeir yazmağın sosial məsuliyyətini, ciddiliyini dərinlən duymuşdur. Bəlkə də bu səbəblərə görə yazdığı misraların oxucuları, mütəxəssisləri qane edə bilməyəcəyi fikrində olmuşdur. Bəlkə də “Özümə nəsihətim” (*şeir keçən əsrin 80-ci illərinə aiddir*) şeirini də bu həyəcan, bu narahatçılıq, şeir sənətinə müqəddəs-tərbiyəvi bir hadisə kimi baxması ilə əlaqədar yazmışdır:

Şeir sənətimiz böyük xəzinə,
Hər söz yığınınu sanma seirdir.
Şairlik çox asan gəlməsin sənə,
Şeirdə hər kəlmə incidir, zərdir.
Şeir söz yığını olmasın gərək,
Yoxsa kimsə sevməz həyatda onu.
O elə incidir sədəfi ürək,
Ürəkdə biçilər şeirin donu.

Uzun müddət elmi-pedaqoji fəaliyyəti, xaricdə yaşaması, bu səbəblərə görə də ədəbi mühitdən, bədii-proseslərdən, mətbuatdan, televiziya verilişlərindən, ən önəmlisi isə canından çox sevdiyi vətənidən kənardə qalan Rövşən Xasayoğlu bir növü geniş oxucu kütləsinə hələ ki, tanış deyil. Lakin onun əlimə keçmiş bir neçə şeiri, daha doğrusu “525-ci qəzet”də yayınlanmış şeirləri belə yaradıcılığının ideya-məzmun dərinliyindən, rəngarəngliyindən, klassik poeziyamızın estetik prinsiplərinə bağlılığından xəbər verir. Şair ana vətənidən uzaqda da yaşasa onun problemləri ilə, insanların taleyi ilə, istək-arzuları ilə yaşayır, onları mənəvi saflığa, fədakarlığa, cəsurluğa, insanları və vətəninə sevməyə çağırır. “Nə həddim” şeirində şairin vətənə olan əbədi bağlılığını, sevgisini ifadə edən misralarını həyəcansız oxumaq olmur. Şeirin bir bəndi xüsusilə təsirlidir:

Daş yerində ağır olur, deyiblər...
Qürbət yerdə ağır olan kədərdir.
Vətənimdən nə zamandır yox xəbər,
Vətən dərdi çəkilməyən qədərdir.

Ümumiyyətlə vətən sevgisi, vətən həsrəti, vətənin dünənki, bugünkü yaraları mənə göndərilmiş şeirlər içərisində demək olar ki, mərkəzi bir yer tutmaqdadır. Bu baxımdan güneydə yaşayan soydaşlarımızın həyatı, xalqımızın tarixən bölünmüş taleyi, insanlarımızın silinməz yaddaşları şairin “cənub” şeirlərində öz yüksək ideya-bədii ifadəsini tapa bilmişdir. Rövşən bəy burada maraqlı bir üsluba müraciət edir, xalqımızın taleyi ilə əlaqədar fikirlərini Araz çayı vasitəsilə, daha doğrusu onunla olan “söhbətlər” (*“sual”, “küsgünlük” və s.*) vasitəsilə açıqlamağa çalışır. Məsələn, “Bölünməz məhəbbətim” şeirində o Araza bir qədər kinayə ilə müraciət edərək xalqımızın tarixi yaddaşının silinməz olduğunu, Arazın o tayındakı qan qardaşlarımızla olan əbədi məhəbbətini belə ifadə edə bilir:

Böldün torpağımı bir qılınç kimi,
 Qılıncdan artıqmış kəsərin, Araz.
 Vətəni bölsən də, məhəbbətimi
 Bölməyə çatarmı hünərin, Araz!?

Şairin yaradıcılığında “Araz” çayı ilə əlaqədar bir neçə şeiri də diqqət çəkir. Buradakı misralar da olduqca emosional, təsirli və yadda qalandır. Məsələn, “Araz” şeirində müəllif bir daha öz taleyini, istək-arzularını “Araz” çayı ilə paylaşır, öz dərđini çayın “dərđi” ilə eyniləşdirir:

Uşaqılıqda atasızlıq dərđini,
 Dağdan ağır dərđ sanırdım dünyada.
 Dərđ edəndə bu həyatın sirrini,
 Dərđim bir an batdı Araz suyunda.
 Böyük dərđlər kiçiyin unutturur.
 Bax onunçün dərđim Arazda batdı.
 Ata olsam yetimliyim gen durar.
 Cavan ikən Araz məni qocaltdı.

“Bölünməz məhəbbətim” adlı şeirində şair yenə də bu mövzuya toxunur, “Araz” çayı ilə “söhbət edir”, onu vətəni ikiye böldüyünə görə məzəmmət belə edir və eyni zamanda.

Araz, bölüb torpağımı ikiye,
 Millətin qəlbində ahuzar oldun.
 Sən bir damar idin, bizim ölkəyə,
 Dönüb sərhəd oldun, intizar oldun.- deyir.

Bu qəbildən olan şeirlərində Rövşən bəyin vətəninə, onun bölünməzliyinə olan sevgi və inanç hissləri, mübariz ruhu xüsusilə aydın bir şəkildə özünü biruzə verir. Zənnimizcə, bu şeirlərində onun klassik poeziyamızda geniş yer almış bir üsluba olan meylini izləmək mümkündür. Məlumdur ki, klassik poeziyamızda dağlara, ümumiyyətlə təbiət hadisələrinə həsr olunmuş şeirlərə asanlıqla rast gəlmək mümkündür. Şairlər, aşuqlar bəzən fikirlərini, hiss və həyəcanlarını, istək-arzularını ifadə etməkdən ötrü təbiət hadisələrinə, dağlara, quşlara (*məs. bülbülə, durna qatarına*), bulaqlara, güllərə, həmçinin marala, ceyrana belə müraciət edir, onlarla canlı bir dillə söhbət etməyə çalışırlar. Xatırlatmaq lazımdır ki, belə bir üsul zəngin təbiətimizi, onun nadir florası və faunasını təsvir etməklə birlikdə, əslində insanlarımızın da zəngin daxili aləmini, fəlsəfi düşüncələrini, hiss və həyəcanlarının ifadə olunmasına xidmət etmiş olur. Rövşən Xasayoglunun “Araz” mövzusu ilə əlaqədar şeirlərində də biz bir daha bu klassik poeziya üsulunun davamını, eyni zamanda müasir insanın tarixi ədalətsizliklərdən doğan haqsızlıqlara qarşı etiraz səsinə, hiss və həyəcanlarını izləyə bilirik. Bu şeirlərində şair bir daha xalqımızın qədim adət-ənənələrinə, tarixinə, dilinə, dininə sahib çıxmasının son dərəcə zəruri olması fikrini irəli sürür, yabançı düşmənlərimizin xalqımıza qarşı törətdikləri fitnə-fəsadları, məkrli siyasətlərini şeir dili ilə oxuculara çatdırmağı zəruri bilir. “İstərəm” şeirinin bir bəndində bu fikrimiz xüsusilə açıq bir şəkildə ifadə olunmuşdur.

Dilini kəsdir ki, millətin batsın səsi,
 Farsca yazıb yaratsın öz elində Şəhriyar.
 Dili yoxsa bülbülün olarmı öz nəfəsi?
 İlhamı da, səsi də ürəyində boğular!

Ümumiyyətlə vətənpərvərlik ruhu bu və ya digər şəkildə demək olar ki, şairin bütün şeirlərinin qanı və canını təşkil etməkdədir. Bir vətənpərvər şair kimi o, xalqımızın bugünkü həyatı və problemləri, xüsusilə də sızlayan qan yarası olan “Qarabağ” problemi ilə dərindən maraqlandığını görmək olur. “Özünə dön” poemasında bu hisslər qabarıq şəkildə görülməkdədir:

Qarabağ Vətənin cənnət guşəsi,
İllərdidir işğalda saxlayır kafir.
Qarabağ alnımın qara ləkəsi,
Bu ləkə alnımdan silinməlidir!

Bu yolda xalqımızın mərd oğullarının qəhrəmanlıqlarını, ölümsüzlüklərini vəsf edən poetik misralarını örnək vermək yerində olardı:

Sönmüş ocaqların o, közü oldu.
Düşmüşdüm, əlimdən yapışan qoldu.
Qorxunu bizlərdən uzağa qovdu.
Düşməni zəmi tək biçdi Mübariz.
Göstərdi ölməyib Vətən eşqimiz,
Düşmənlə bitməyib hələ işimiz.
Əlimiz bağlısa, yetər dişimiz,
Deyərək, bu yolu seçdi Mübariz.
Torpaq işğal olub, illərdən bəri.
Savaşıq torpaqlar verilməz geri,
Dərələr olacaq məzar yerləri,
Hayqırıb, hücuma keçdi Mübariz.
Ölmədin, öldürdün ümüdsizliyi.
Pozuldu qəflətin lal səssizliyi.
Ölməzlik yolunu-Şəhidliliyi
Seçib, dünyamızdan köçdü Mübariz...

Poemada Milli qəhrəmanımız Mübariz İbrahimova həsr olunmuş bir hissəsində Rövsən Quliyev Vətəninə canından belə çox sevən qeyrətli övladlarımızın olması, yağı düşməndən mütləq qisas alacaqları ideyası ana xətt olaraq keçməkdədir. Şair qəhrəmanımızın qəhrəmancasına ölümünü təənnüm etsə də, onun tamamilə nikbin bir ruhda yazılmasını hiss etmək çətinlik törətmir. Şairin bir yerində məharətlə işlənmiş bu misralar bir daha fikrimizə açıqlıq gətirə bilər:

Qüvvəti, qeyrəti cəddindən alıb,
Düşmən üzərinə getdi Mübariz.
Düşməni cəhənnəm oduna salıb,
Şəhidlik bədəsin içdi Mübariz.

Şairin şeirləri içərisində Vətənin rəmzinə çevrilmiş ana obrazının bədii-ifadəsinə də geniş yer verilmişdir. Bir neçə şeirində öz əksini tapmış ana sevgisi, ana həsrəti, ana müqəddəsliyi, analar qarşısında hər kəsin mənəvi borcu olması kimi öyüd-nəsihətverici, tərbiyəvi misraları hər nə qədər intim, subyektiv görünərsə də əslində yerindən, yurdundan, milliyətindən asılı olmayaraq bütün insanlara yönəlmiş misralardır. Təsadüfi deyil ki, şair anaya müraciətlə deyir:

Ana, zəhmətin böyük, kim çıxdı zəhmətindən,
Bizlərə həyat verib, canından çox sevən, sən.

Şeir in digər bir yerində qürbətdə olan şairin ana sevgisinin, ana həsrətinin yüksək bədii ifadəsini görə bilirik:

Torpağa veriləndə, qürbət önümü kəsdi,
Yol vermədi getməyə, qürbət bağlı qəfəsdi.
Matəmə gələmmədim, matəm gəldi qürbətə,
Qürbətdə ana dərdi, çatmaqdadır son həddə.

Ümumiyyətlə Rövşən Xasayoglunun şeirlərində yüksək mənəvi-əxlaqi dəyərlərə çağırış səsi son dərəcə güclüdür. Bəlkə də belə bir mütərəqqi meyli şairin halallıqla yaşanan həyat tərzinə, həyatın acısına da, şirininə də şəxsən bələd olması ilə, zəngin həyat təcrübəsində qazanılmış nəyin yaxşı, nəyin pis olması inancı ilə əlaqədardır. Şairin avtobioqrafik xarakterli “Çox erkən kişiləşməsin” şeirində söylədiklərimi bir daha hiss etmək mümkündür. Şeir in bir-iki bəndində Rövşən bəy uşaqlığının, gəncliyinin ağır keçməsindən söz açır, çox erkən öz üzərinə böyük yük götürməli olduğunu, erkən yaşlarından kişiləşməsini yazır:

Atam bu dünyadan köç edən zaman,
Özüylə götürdü uşaqlığımı.
Cavan bir həyata çökəndə xəzan,
Təbiət qopartdı yumşaqlığımı.
O vaxtdan evimizin kişisi kimi,
Toya da, yasa da, getmişəm özüm.
Uşaqlıq çağımın qırıldı simi,
Yaşım kiçik ikən, böyükdü sözüm.

Bununla belə şair heç bir vaxt uşaqlığında keçirdiyi ağır, işgəncəli həyat tərzini başqalarına da arzu etmir, əksinə xoşniyyətlə onların xoşbəxt yaşamalarını, uşaqlıq çağlarını uşaq kimi, atalı-analı və uşaqlıq imkanlarını aşan əzab-əziyyətlərdən uzaq görmək istəyir:

Həyatda başverən hadisələri,
Görmək asan olmur, duymaqsə çətin.
Qoy heç vaxt, heç zaman uşaq qəlbləri,
Həyatda çox erkən kişiləşməsin.

Şair Rövşən Quliyevin fəlsəfi səpkidə yazılmış “Yox” şeirində də insanları yüksək mənəviyyətə, haqqa-ədələtə, halal zəhmətə çağırış səslərini duyub hiss edirik.

İnsan oğlu Haqqın böyük töhfəsi,
Gəlişinin, gedişinin sirri çox.
Gəlişinin əvvəli bir möcüzə,
Gedişinin sonrasını bilən, yox.

Bu fəlsəfi misralarla başlanan şeirin digər bir bəndində:

Bu dünyaya hər kəs əliboş gələr,
Vay o günə, dönsə əliboş əgər.
Haqqa sığın, doğru yoldan al xəbər,
Haqq bilmədən, Cənnətə də girən yox. – deyilir.

“Yox” rədifli bu şeirin son ümümləşdirici bəndində isə şair yaşadığımız dünyada Haqqa, ədalətə, mərifətə təməllənən əmək fəaliyyətinə, zəhmətə haqq qazandırır, xoşbəxtliyin gerçək sirlərini onda görür.

Gəlişini bir imtahan bil ki, sən,
Axirətdə Haqq sınağın keçəsən.
Geriyə də yol görünmür, a Rövşən
İki dəfə bu Dünyaya gələn yox .

Rövşən Quliyevin “Qocalıq” şeiri də gənclərə, xüsusilə də həyatın mənasını qazanc toplamaqda, varlanmaqda görən gənclərə ithafən yazılmışdır. Şair bu qəbildən olan gənclərə həyat dərsi verir, gənclik çağlarını mənalı keçirməyi tövsiyə edir:

Mən öz gəncliyimi vermişəm bada,
Uydum simu-zərə fani dünyada.
Gənclik illərində yığılan varla
Söylə, kim qaytarar gəncliyi dala?
Nə qədər varlıydım, görün nə oldum,
Mən bir bağça-bağdım saraldım, soldum – deyir.

Şair yaşadığı, ömür sürdüüyü məkanlara, məmləkətlərə biganə qalmır, bu yörənin insanların xoş rəftarını, namusunu, qeyrətini, qonaqpərvərliyini dilə gətirməyi də unutmur. Onun Türkiyənin önəmli qəhrəman şəhərləri arasında yer alan Ərzuruma həsr etdiyi şeirində bu sərt iqlimli, isti ürküli insanların diyarı olan qədim Ərzurum şəhəri olduqca həyəcanlı və dərin sevgi hissləri ilə vəsf edilmişdir:

Dadaşlar şəhəri, oğuz diyarı,
Türkiyəmin qüruru, iftixarı.
Dürüstlük xalqının dövləti, varı,
İgidlərin meydanısan, Ərzurum.

Bu şeirdə şairin güclü müşahidə qabiliyyəti də üzə çıxmış olur:

Dörd tərəfdən dağlar səni sarımış,
Palantökən dağı dumanmış, qarmış,
Qoynunda nə qədər övliya varmış,
Hakkıların məkanısan, Ərzurum.

Lakin şeirin müsbət tərəfini yalnız Ərzurumun təbiət gözəlliklərini, coğrafi məziyyətlərini ifadə etməklə bitmiş hesab etmək doğru olmazdı. Şeirdə bu şəhərlə, onun insanları ilə, əslində isə bütün Türkiyə ilə, ümumiyyətlə xalqlarımız arasında unudulmaz qan qohumluğunun, tarixi əlaqələrin mövcudluğunu xatırlatmaqdır:

Arazla Kür səndən aldı gücünü.
Qardaş deyib, bizə tutdu üzünü.
Yol bağlıkan, ürəyinin sözünü,
Xan Arazla yollamısan, Ərzurum.

Şair Rövşən Xasayoğlunun yaradıcılığında yumor, gülüş xüsusiyyətləri yad deyil. Onun dost-tanışlarına zarafatla yazdığı duzlu-məzəli şeirlərində, xüsusilə də aşiq şeiri üslubunda yazılmış “Eylədin” rədifli gəraylısından örnək verdiyimiz misralar bu söylədiklərimizi təsdiqləyə bilər:

Nələr çəkdik səndən qardaş,
İnan dözməz buna dağ-daş.
Sən hamıya açdın savaşı,
Bizləri bezar eylədin.

Bilinmədi solun-sağın,
Çıxartdın lap işin ağın,
Dayın qapadı qulağın,

Bu işi bazar eylədin. - olan şeirlər də bir daha Rövşən bəyin

yaradıcılıq “palitrasının”, bədii-estetik maraq dairəsinin geniş olmasından xəbər verir. Şair Rövşən Quliyevin haqqında söz açdığımız şeirləri, onun müəllifinin zəngin həyat təcrübəsindən, mənəvi tariximizdəki ədəbi-bədii proseslərdən xəbərdar olmasından, xalqımızın istək-arzularını ifadə etmək məramından xəbər verir, həmçinin onun bədii-estetik idealının, xalqın bədii təfəkkürü, əsrlərdən gələn adət-ənənələri və folklor yaradıcılığı ilə olan bağlılığını, müasirliyini də göstərə bilir. Sırf bu mühüm amillər və Rövşən Xasayoğlu Quliyevin sönməz yaradıcılıq potensialı və istəyindən dolayı onun “Səsimə səs verir” isimli qarşımızdakı şeirlər kitabının geniş oxucu kütləsinin malına çevrilə biləcəyinə, eyni zamanda bu yolda onun insanlarımıza estetik sevinc gətirə biləcək yeni-yeni əsərlər ortaya qoyacağına inanırıq.

Babək Osman oğlu Qurbanov
Fəlsəfə elmləri doktoru, Professor

92. (36) GERÇƏKLİKLƏRİMİZ ŞAİR GÖZÜ İLƏ⁹⁹

Oxucularımızın, şeirsevərlərimizin ixtiyarına verdiyimiz “Kür harayı” adlı kitab Rövşən Xasayoğlunun ikinci şeir kitabıdır. Onun birinci şeir kitabı ilə əlaqədar da fikirlərimi yazmışdım. Sözü düz o zaman şair kəlməsindən olduqca az istifadə etmişdim, belə ki, bu kitabdakı şeirlər əsasən şairin gənclik yaşlarında yazdığı, daha çox da onun saf hiss və həyəcanlarını, gənclik ehtiraslarını ifadə etsə də bir qədər sadələhv (*naiv*) xarakter daşımaqda idi. Hələ müəllifin özünün də bir qədər həyəcanlı olduğunu hiss etmək mümkün idi. Fəqət bu şeirlərin əksəriyyəti böyük ilham və istedadla qələmə alınmasını da duymamaq olmurdu. Rövşən bəyin ikinci kitabındakı şeirləri oxuduqdan sonra isə ona tam mənası ilə qarşımıza öz üslubu, dünyabaxışı, bədii-estetik zövqü ilə fərqlənən bir şair-şəxsiyyətin çıxmasını söyləməkdə cətinlik çəkmirik. Hər şeydən öncə Rövşən bəyin kitabında yer almış şeirlərində bir necə prinsip diqqətimi daha çox cəkməmiş oldu. Bunlar mövzu rəngarəngliyi, mövzu aktuallığı, müasirlik ruhu, yüksək bədiilik, forma və kompozisiya mükəmməlliliyi, dilimizin incəliklərəndən yaradıcılıqla istifadə edə bilmə bacarığı, ata sözlərindən məntiqi olaraq və mövzunun təsir gücünü daha da artırmaq məqsədi ilə yerli-yerində istifadə etməsi, son ideoloji-siyasi məsələləri belə şeir dili ilə ifadə etməsi və s. Rövşən bəy oxucularına müraciət edərkən olduqca ehtiyatla və başqasının ruh halına, psixologiyasına dərinləndən nüfuz edərkən

⁹⁹ Qeyd: Rövşən Xasay oğlunun 2018-ci ildə Bakıda “Avanqard” nəşriyyatında yayınlanmış “Kür harayı” şeirlər kitabına Babək Qurbanovun yazdığı “ön söz”

hərəkət edir. Bu münasibəti hətta kiçik yaşlı uşaqlara, nəvələrinə həsr etdiyi lirik, öyüdnəsihət xarakterli şeirlərində belə izləmək mümkündür. Sözü, kəlməyə, cümləyə belə bir nəzakətlə münasibət bəsləməsi onun ən kiçik yaşlarından halal zəhmətin nə olması, ana qayğısının yerinin verilə bilməməsi, xalqımızın əsrlərdən gələn adət-ənənələrinin əbədi olaraq yaşadılması kimi mənəvi-etik dəyərlərə bağlı olması, daha doğrusu bunları özündə ehtiva edən bir mühitdə boya-başa çatması ilə izah etmək mümkün olur. Ən gənc yaşlarından atasını itirən, anasının himayəsi altında qalan Rövşən bəy, nəyin yaxşı, nəyin pis olmasını, ədalətin və haqsızlığın nə olmasını, yaltaqlığın, ikiüzlülüğün nə qədər mənfi əxlaqi keyfiyyətlər olması kimi həyat həqiqətlərini yaxından duya bilən, hətta çox vaxt öz üzərində belə hiss edə bilən bir şəxsiyyət olduğundan dolayı istifadə etdiyi sözlərin, kəlmələrin, mənəvi dəyərlərin və onların təsir gücünü olduqca yaxından hiss edə bilir. Onun bir çox şeirlərində uşaqlıq və gənclik illərindəki avtobioqrafik xarakterli şeirləri bir daha onun alın təri ilə qazanılmış başarıları dünyanın bir çox nemətlərindən yüksək tutması, halal zəhmətin bəhrəsinin insanlığın hər cürə ehtiyclarının ödənilməsi yolunda yeganə meyyar olmasına inanır. Təsadüfi deyil ki, şeirlərinin bir çoxunda bütün zamanlar üçün bu bir meyl rolunu oynaya bilən bu fikrin müdafiəçisi olaraq qalır, əksinə insan ruhunu, qəlbimizi zəhərləyən, tufeyli həyat sürən, başqalarının əməyini istismar edən, öz eqoist istəklərini gercəkləşdirməkdən ötrü dəridən-qabıqdan çıxan, yaltaq, ikiüzlü, insan cildinə girmişləri acı bir dillə tənqid atəsinə tutur. Müəllif, anaya olan dərin hisslərini ifadə edərkən eyni zamanda onu mənəviyyatın yüksək ideal nümunəsi olaraq görür və ona olan dərin bağlılıq hisslərini ifadə etsə də əslində onu heç də yalnız subyektiv hiss və həyəcanların ifadəsi olaraq görmək doğru olmazdı. Belə ki, bu qəbildən olan şeirlərdə anaya olan bəşəri, milli hiss-həyəcanların ifadəsini duya bilir. Bu şeirlərin dili o qədər axıcı və təsirli olur ki, onları həyəcansız oxumaq belə mümkün olmur. Təvazökarlıqdan uzaq da olsa bu şeirlərdən biri (*“Dünyanın tacı”*) vaxtilə məni o qədər təsirləndirdi ki, onun sözlərinə mahni belə yazmış oldum. (*Bax: Əlavələr № 4, Səh. 678.*). Şairin şeirlərinin milliliyini, xəlqiliyini göstərən xüsusiyyətlərdən biri də onun ata sözlərinə, ibarələrinə yaradıcı münasibətidir və bu üsulu təsvir-ifadə vasitəsi kimi diqqətə alan müəllif onun şeirin milliliyinə xidmət edə bilməsini çox gözəl dərk edir. Lakin o, atalar sözlərinə müraciət edərkən bəzən ona öz məntiqi əlavələrini belə gətirə bilir. Şair şeirin, sənətin sosial funksiyalarını, onların necə və harada istifadə edilməsini də bəlkə də intuitiv olaraq hiss edir. Məsələn, adət-ənənələrimizin, mənəvi dünyamızı, sevgi və məhəbbətimizi ifadə edərkən onun şeir dilinin, hiss-həyəcanları, emosional olduğunun şahidi oluruq. Yüksək əxlaqi dəyərlərimizin əksinə hərəkət edən, əxlaq antipodlarının, tufeylilərin, ikiüzlülərin, yaltaqların, xalqın malını soyanların başqasının əməyinə əl qoyanların obrazlarını yaradarkən isə şairin dili daha kəsərli, satirik, öldürücü dili bir daha özünü bariz bir şəkildə göstərə bilir.

Rövşən bəyin bir çox şeirlərində haqlı olaraq yumoristik bir tərz də özünü aydın bir şəildə ifadə etməkdədir məsələn, “Monqol qızı” şeiri. Bu xüsusiyyət bir daha şairin müxtəlif həyat hadisələrinə yaradıcı münasibətini, onun bu hadisələrin hər birinə, onların məzmunundan asılı olmayaraq fərqli, spesifik münasibət bəsləyə bilməsini sübut edir.

Şairin yaradıcılığında qürbət mövzusunun da ayrı bir yeri var. Şair bu qəbildən olan şeirlərində zənnimizcə bir daha belə bir fikri ifadə etməyə çalışır ki, qədirbilən insan harada, hətta ən zəngin bir ölkədə yaşasa belə, daima Vətən həsrəti ilə yaşayır, xalqının əmin-amanlıq içərisində firavan yaşamasını arzulamaqla, xoş diləklərinin Vətənə çatdırılmasını istəyir.

Subyektiv səslənə bilən bu dərin hisslər əslində bəlli səbəblərdən dolayı vətəndən uzaqlarda yaşayıb yaratmaqda olan, bəlkə də minlərcə, milyonlarca insanların arzu və istəklərinin ifadəsidir. Bu qəbildən olan şeirlərdə biz Molla Pənah Vaqifin məşhur “Durnalar” şeirinin xoş təsirini görür, bir daha Rövşən Bəyin klassik poeziyamızın ölməz ruhundan uzaq düşmədiyini, əksinə onun müasir mərhələdə yaşamasını, davam etdirilməsi fikrinə sadıq qalmasını sübut etməkdədir. Zənnimizcə, bu qəbildən olan şeirlər əslində harada olmasından,

millətindən, dinindən, dilindən, irqindən belə asılı olmayaraq insanların vətənpərvərlik hissələrini hərəkətə gətirir, ana kimi əziz və əbədi olması fikirlərini ifadə etmiş olur.

Şairin bir çox şeirlərində və bayatılarında vətən sevgisi, bəzən açıq, bəzən də üstüörtülü şəkildə özünü ifadə etməkdədir. Məsələn, elə Cənubi Azərbaycanda mücadilə edən qardaşlarımıza həsr olunmuş “Kəkliyim” şeirində də vətən sevgisinin, torpaq sevgisinin ifadəsini görür, eyni zamanda klassik şairlərimizin, xüsusilə də Molla Pənah Vaqifin, Səməd Vurğunun təsirini hiss edirik. Fikrimizi ifadə etmək üçün həmin şeirdən bir-iki bəndə müraciət etməli oluruq:

Mənim kimi sən də vətən sevdəlisən.
Ondan belə dəlilərtək havalısan.
Soran yoxdu hardan gəldin, haralısan?
Fikrimdəki bir xəyaldın, boz kəkliyim.

və ya:

Ovçuların əsir düşüb kor nəfsinə,
Dağda-daşda çoxdan düşüblər izinə,
Tuş gəlməsin sinən nəmərd gülləsinə,
Bir az da döz, yol qısaldı, boz kəkliyim.

Təbii ki, burada şairi düşündürən heç də yalnız Vətənin təbiəti, florası və faunası problemləri deyil, onu eyni zamanda Vətənin gələcək taleyi, problemləri, vətənimizin, xalqımızın tarixən ədalətsiz olaraq parçalanması problemidir. Maraqlıdır ki, bu son dərəcə təsirli, yanıqlı bir dillə yazılmış şeirdə biz yenə də poetik ənənələrimizə, onun estetik prinsiplərinə sadıq qalmasını görürük. Yəni adətən xalq yaradıcılığı və klassik şairlərimizin bir çox əsərlərində subyektiv hiss-həyəcanların, onları düşündürən müxtəlif məzmunlu fikirlərin başı qarlı dağlara (*bu xüsusilə ozan-aşıq yaradıcılığına xüsusilə xasdır*), bəzən quşlara, meşələrimizə, marallara, ceyranlara xitabən söylənilməsini, bir növü cansız aləmin, həmçinin bəzi quşların, kəkliyin, maral, ceyran, cüyür kimi canlıların insaniləşdirilməsi meylinin ənənəvi bir hal alması ilə rastlaşmalı oluruq. Zənnimizcə, Rövşən bəyin “Kəklik” əsərində də bu meylin ifadəsini görə bilirik və heç təsadüfi deyil ki, burada da onun əsrlərdən gələn poetik ənənələrimizə sadıq qalmasını, daha doğrusu şairin yaradıcılığının milli köklərini, bu ənənələrə bağlılığını, ona yeni nəfəs gətirə bilməsini hiss edə bilirik. Əlbəttə, zikr etdiyimiz bu və ya digər bənzər meyllərin daha çox şairin ruhən, qəlbən bu bədii-tarixi ənənələrimizə bağlı olması, yaşadığı mənəvi mühitlə qırılmaz təmasda olması, vətənindən uzaqlarda olmasına baxmayaraq hər zaman onun adət-ənənələrini unutmaması və əsərlərində onları yaşatmaq istəyi ilə diqqəti cəlb etməkdir.

Şairin “Tənha ağac” şeirində də biz yuxarıdakı əhvali-ruhiyyəni hiss etmiş oluruq. Burada da şair tənha ağacla fikirlərini paylaşmağa çalışır, onun tənhalığında bir mənə axtarır, hər bir bəndədə tənha ağaca xitab edən müəllif ona sanki ürək-dirək verir, uzaqda da olsa onu vətənindən ayrı düşünmür. Əslində bu şeirdə də qürbət mövzusu, vətən həsrəti ilə bağlı fikirlər assosiativ olaraq öz əksini tapmasını söyləməyə haqq qazandırmış olur. Şairin son bəndi bir daha fikrimizi bəyan edə bilər düşüncəsindəyəm:

Tək ağaclartək yaşadız bu dünyada,
Görmədiniz qəm-kədəri bölənləri.
Tənhalığı unutmaqçün salın yada,
Vətəndə yalnız qalıb ölənləri!

Ömrünü xalqına, elinə səadətlə qulluqda görən şair yenə də əslində ümumilikdə Vətənin çiçəklənməsi, maddi və mənəvi yöndən tərəqqisini düşünür, elmin, sənətin bu yolda ən mühüm amillərdən olmasını, məktəbin bir məbəd olaraq görülməsini, əsrlərdən gələn mənəvi-maddi dəyərlərimizin sonrakı nəsillərə verilməsində, onların mühafizə edilməsində müəllimlərimizin xüsusi rolunun olması, onların unudulmamasını arzu edir. Şairin vaxtilə müəlliməsi olmuş Zərxiyim müəlliməyə həsr etdiyi “Mən hazırım” şeirində yuxarıdakı

fikirlərimiz bəlli bir dillə öz ifadəsini tapmış olur. Onun müəlliməsinə olan sədaqəti, hörmət-ehtramı, verdiyi yüksək dəyəri bu misralarından hiss etmək mümkün olur:

O aldığı bilgilərlə nur ələdi yolumuza,
Hər bir hərfi öyrədəndə çıraq kimi işıq saçdı.
Bəzən tutub əlimizdən dayaq oldu qolumuza,
Gənc olsa da ana kimi üstümüzə qanad açdı.

Şeir in digər bir yerində isə müəllimənin dilindən:

Əlifbani öyrədərək elmin sirli açarını,
Bəxş elədi təmənnsiz dedi: “qulluq edin elə”,

Vətəninə, xalqına qulluq edə bilən şəxslər hər zaman şairin idealına, sevgisinə çevrilmiş olur, bu səbəblərdən dolayı da o, müxtəlif əmək fəaliyyəti sahəsində namusla çalışan insanları uca tutur, onların əməyinin yüksək qiymətləndirilməsini daha adil sanır. Zənnimizcə, bir çox tanınmış və tanındıqları insanlara həsr etdiyi şeirlərini də bu məqsədlərlə yazdığını düşünmək mümkündür. Rövşən Xasayoğlunun Xalq Şairi Xəlil Rza, İlyas Tapdıq, Musa Ələkbərli və Tofiq Abdin kimi tanınmış şairlərimizə həsr etdiyi şeirlərində biz bir daha bu sevgi və sayqıyı hiss edə bilərik.

Maraqlıdır ki, şair nəvələrinə yazdığı şeirlərində belə Vətən eşqinin heç bir zaman sönmədiyini, nəvələrinin də heç bir zaman ayaqlarının Vətən torpaqlarından uzaq düşməməsini “Nəvəm Dəfnəyə” şeirində onlara tövsiyə edir:

Ayağın torpaqdan heç ayrılmasın,
Gücünü aldığı torpaqdır Vətən! – deyir.

Eyni zamanda şair “Nəvəm Aydana” şeirində də əslində nəvələrimizin xalqımızın yüksək əxlaqi-etik dəyərlərinə sadıq qalmalarını, var-dövlətin mənəvi sərvətlər olmadığını anlatmağa çalışır. Təsədüfi deyil ki, bir baba olaraq onları sonsuz bir məhəbbətlə sevdiyinə baxmayaraq nəvələrinin bu dəyərləri unutmamaqlarını da izah etməyə çalışır:

Sevginizi daşıyacaq sinə dar,
Bu yanqını söndürəcək su mu var?
Payız ömrüm nəvələrə ilk bahar,
Qıgılımdan ocaq olur, od olur.

Baba sevgisini olduqca emosional bir tərzdə, yüksək bədiiliklə ifadə edən şair (“Nəvəm Aydana”), eyni zamanda nəvələrinə tövsiyə edərək bildirir ki,

“Var-dövləti dəyərindən salan var,
Yaxşı övlad el-obada ad olur”.

Maraqlıdır ki, nəvələrinə həsr etdiyi misralarında belə müəllif, yuxarıda söylədiyimiz kimi atalar sözlərinə müraciət edir, şeiri əsas ideya məzmununa uyğun olaraq, daha doğrusu hətta onun təsir gücünü artırmaq məqsədi ilə, məşhur ata sözünün (*eldən uzaq olan, könlüdən də uzaq olur*) anlam istiqamətini belə bir qədər dəyişdirir:

Məsafələr girə bilməz araya,
Kim deyir ki, uzaq olan yad olur?! – deyir.

Rövşən bəyin əliyərilərə, rüşvətxorlara, ikiüzlülərə, yaltaqlara, xalqın malına gözdikənlərə, insanların, xalqın taleyinə cibləri hesabına biğənə qalanlara, “*Millət necə talan olursa-olsun, nə işim var*” (*M. Ə. Sabir*) – deyənlərə qarşı satira qələmini işə salır, hətta onlarla sonuna qədər mübarizəyə səsləyir, əks təqdirdə - “nə mənası var?” – deyir:

Rüşvət ad dəyişib olursa hörmət,
İnsana varıyla verilsə qiymət,
Bölünüb tayfaya dönürsə millət,
Onda yaşamağın nə mənası var?

Yüksək mənəviyyatın, əxlaqın antipodları olan sıraladığımız bu mənfi keyfiyyətlərlə yalnız sonsuza qədər, ölənə qədər mübarizənin aparılmasının mənası olduğuna inanan şair, əks təqdirdə yaşamağın bir mənasının olmamasını da vurqulamağa çalışır. “Nə mənası var?” şeirinin hər bəndində yuxarıda zikr etdiyimiz mənfi xarakterlərin iç üzünü açan, onların bəzən demokratiya pərdəsi altında əslində xalqın həqiqi istək və arzularından uzaqlaşdıqlarını, həqiqətlərə üz döndərdiklərini, ana dilinin belə əngəllənməsinə laqeyd qalmasına, nəticədə Vətənin bölünə biləcəyinə xidmət etməsini görürük. Şair bir daha bunları yada salmağı da unutmur və xüsusi olaraq bu bəndlərdə onları qeyd edir:

Dilinə vurulsa yüz yerdən düyün;
Yaşadığın torpaq olubsa sürgün,
Qəfəsdə keçirsə həyatın, günün,
Torda yaşamağın nə mənası var?

Aqıldən hörmətli olubsa cahil,
Çaqqala əsirsə dağ cüssəli fil,
Düşməni dost kımı təriflərsə dil,
Orda yaşamağın nə mənası var?

Zorbalar olubsa yerdə fələyin;
Həyata keçmirsə arzun, diləyin; -
Daş altdan çıxırsa duzun-çörəyin,
Harda yaşamağın nə mənası var?

Şair xalqımızın tarixən başına gələn acı həqiqətləri, haqsızlıqları “Nicat yolu” adlı irihəcmli şeirində Türksöylü xalqların yabancı düşmənlərimiz tərəfindən birbirlərindən ayırmağa çalışmış və əfsuslar olsun ki, bəzən buna nail ola bilməşlər. Şeirdə şair realist qələmi ilə başımıza gələn bəlaları müsibətləri, haqsızlıqları dilə gətirir, Azərbaycanın vaxtilə ikiyə bölünməsinə, Qarabağ faciəsini, Xocalı soyqırımını, Batı dünyasının bütün bunlara seyirci qalmasını məntiqi bir şəkildə ifadə edə bilir. Sonuç olaraq xalqımızı, hətta bütün Türksöylü xalqları birliyə, bu haqsızlıqların aradan qaldırılmasında, ədalətin bərqərar olmasında nicat yolunu yenə də birləşməkdə görür:

Birlik bizə torpaq kimi babalardan əmanətdir.
Təklilə Allaha məxsusdur, təklənməksə fəlakətdir.
Öncə bizim ruhumuzu ayırmağa qalxdı düşmən,
Azərbaycan Türklərini ayırı saldı türklüyündən.

Şeirin bütün misraları güclü vətənpərvərlik hissləri ilə zəngindir. Şeirin bütün bu fəlakətlərə, haqsızlıqlara baxmayaraq xalqımızı ruhdan düşməməyə səsəyir, bir gün bütün haqsızlıqların hesabının sorula biləcəyinə inanır, qədim qəhrəmanlıq tariximizi yada salmağı unutmur:

Haqsız yerə həyatına son verilən insanımın,
Sor hesabın Türk əsgəri, yerdə qalmış axan qanım.
Bunun üçün özünə dön ey Oğuzun ər boyları,
Nicat yolu keçir təkcə birləşməkdən Türk soyları!

Şairin öyüd-nəsihət xarakterli şeirləri də xüsusi maraq doğurur, insanlarımızı xalqımızın mənəvi-əxlaqi dəyərlərinə, davranış qaydalarını unutmamağa səsəyir, son zamanlar xüsusilə bəzi gənclərimiz arasında özünü göstərən aşırı Batı heyranlığının mənfi təsirini tənqid etməyi öz mənəvi borcu hesab edir. Bu söylədiklərimiz şairin “Olma” və “Örnək olma” şeirlərində öz

bədii ifadəsini tapa bilir. Bu əsərlərdə şair əslində insanın, vətəndaşın necə olması fikrini irəli sürür və maraqlı bir kompozisiyadan, üsuldən istifadə edir, yəni təzadlı anlamlar olan “ol” və “olma” kəlmələrinin anlamlarını qarşılaşdırır, nəyin doğru, nəyin yanlış olduğunu oxucusu ilə paylaşmağı mühüm sayır:

Çalış gecə-gündüz, ağır daş daşı,
Arada söz söhbət daşıyan olma.
Dağıt ürəklərdən yersiz təlaş
Yurd-yuva dağıdan şər şeytan olma.
Mərd ol, igidlərlə çəkilsin adın,
Namərdtək igidi arxadan vurma.

və ya:

Allah dərgahından əlini üzmə,
Dünya fani deyib, boşuna gəzmə.
Gücsüzə qüvvət ol, gəlsin özünə,
Güvənib gücünə yetimi əzmə. – deyir.

“Örnək olma” şeirində də əslində şair “Olma” şeirindəki meyli davam etdirir, lakin burada o, fikirlərinin, daha doğrusu qiley-güzarını bir qədər başqa biçimdə ifadə etməyə çalışır. Bu şeirdə onun daxili yumoristik halı məcazi xarakter daşıyır. Hətta şair təsadüfi deyil ki, oxucuda hadisələrə gülüş baxımından yanaşa bilməsi üçün ata sözünə belə müraciət etməyi lazım bilir:

Sən ki, qoca deyilsən, qırxa çatmayıb yaşın,
Saqqalı ələ vermə, sonra ağrıyar başın. – deyir.

Unutmamaq lazımdır ki, həyatda, sənətdə gülüş özü də həqiqəti üzə çıxarmağın, tərbiyə olunmağın önəmli bir vasitəsidir və müəllif bu vasitədən yerli-yerində istifadə etmək bacarığına sahibdir. Şeirin digər bir bəndində:

Muzeylərə qoyular şapqamız, papağımız,
Batıya bənzəyərək, itib-batar adımız. – deməklə bir daha xalqımız arasında papağın bir simvol kimi namus, qeyrət nişanəsi olmasını xatırlatmaqla əslində adət-ənənələrimizdən vaz keçilməməsi fikrini ifadə etməyə çalışmaqdadır:

Səndən örnək alarlar, dağlar tifaqımız
Türklüyə xələl gələr, inciyər əcdadımız,
Muzeylərə qoyular şapqamız, papağımız,
Batıya bənzəyərək, itib-batar adımız. – deyir.

Eyni zamanda giley-güzar edir ki,

Adətlər gedir əldən, günahkar olur zaman,
Övladlar evlənilər atasından sormadan.
Bir dərdə düşmüşük ki, nə dərman var, nə Loğman,
Ümüdümüz Sənədir, bizi yoxdan yaradan. – deyir.

Hər zaman xalqımıza qarşı törədilən haqsızlıqlara, təhriflərə, düşmənçiliyə baş qaldıran şair sonuna qədər öz mövqeyindən dönmür, haqqımızda ortaya çıxma biləcək hər cürə böhtanlara, yalanlara, təhriflərə qarşı alovlu misralarla cavab verməyi unutmur, yeri gəldikcə “sapı bizdən baltaların” (*İsmayıl Şıxlı*) iç üzlerini, kor niyətlərini, düşmənçilik məqsədlərini üzə çıxarır. “Qara olsun” şeirində də biz müəllifin bu mövqeyinin nə qədər güclü olmasını hiss etmiş oluruq. Bu şeirdə o, Azərbaycanın müasir sosial-mədəni həyatından, buradakı gəlişmələrdən bir o qədər də xəbəri olmayan birisinin qərəzli olaraq istədiyindənmi, və ya bilmədiyindən dolayımı söylədiyi cansıxıcı, böhtan dolu fikirləri Rövşən bəyin qəzəbinə, nifrətinə səbəb olur və o, cavab olaraq bu misraları dilə gətirir:

Sən Bakını yəhudilər yurdu sayıb,
 Çamur atdın Vətənimin başkəndinə.
 Fikirlərin özün qədər çirkin, ayıb,
 Səni boğan bu hiddət nə, bu öfkə nə?

Şeirir digər bəndində:

Vətənimə əyri baxan insanların,
 Bu dünyası ürəyinə yara olsun.
 Düşmənlərin cərgəsində duranların,
 Axirəti üzləri tək qara olsun!

Şairin cəmiyyət həyatımızda başverən bəzi istənilməz davranış qaydalarının pozulması, başqasını narahat edən hərəkətlərin yer alması, məişətimizdə haqsızlıqların vaxtında aradan qaldırılmaması ilə əlaqədar misralarında biz bir daha onun barışmaz mövqeyinin şahidi oluruq. Burada şair bəzən o qədər də diqqətimizi çəkməyən məişət, birgə yaşayış qayda-qanunlarına belə öz münasibətini bildirməyi mühüm sayır. Heç təsadüfi deyil ki, “Qonşuluq” şeirində o, bir daha bu mövzunun aktuallığını, günümüzdə insanların bir-birilərinə olan münasibətlərində daha nəvazişli, daha xoşgörülü, daha anlayışlı olmaları fikrini yaymağa çalışır. “*Axi qonşuluq haqqı var bu dünyada*” – sözlərini yada salır. Şairin uzun bir müddət qardaş Türkiyədə yaşaması (*unutmamq lazımdır ki, Rövsən Xasayoğlu Türkiyənin bir çox şəhərlərində, Bursa, Qaziantep, Ərzurum, hal – hazırda Ardahanda mühəndislik fakültəsində müəllim olaraq çalışmaqdadır*) ona bu xalqın adət-ənənələri, dili, dini, mənəvi mədəniyyəti ilə yaxından tanış olmaq imkanı vermişdir. Və onun Türk xalqının yaşam tərzini, adil təbiəti, əzilmişlərə hər zaman əl tutmaq niyyəti, əsrlərdən gələn qəhrəmanlıq qüdrəti şairin həyatında, dünyagörüşündə əbədi izlər buraxdığını bir daha “Türkiyəm” şeirindən anlamaq mümkündür. Şeir “Türkiyəm” adı ilə oxucularına təqdim edilməsi bir daha şairin bu məmləkətə əbədi olaraq bağlılığını simgələməkdədir. Təsadüfi deyil ki, şair bu sevginin nə qədər güclü olmasını, əbədi olmasını göstərməkdən ötrü “*Tikanın da mənə güldü*” – deyir, bu qardaş xalqın sevincinə də, kədərinə də ortaq olduğunu bildirir, onun bütün şəhərlərinin, bölgələrinin onun üçün eyni dərəcədə əziz olması fikrini ifadə edir.

Şairin “Türklər ağlamasın” şeirində də bu sevginin müqəddəsliyi, bəzi dünya coğrafi bölgələrində Türklərin acınacaqlı vəziyyəti və bütün bunlara baxmayaraq ruhdan düşməmələri, xoş gələcəyə olan inanclarını heç bir vaxt itirməmələri tövsiyə olunur:

Türklər ağlamasın, düşməni gülər,
 Gözdən axıb gedən qan kimə lazım.
 Vətənə can verən Türklər iğid, ər.
 Vətənsiz, torpaqsız can kimə lazım!

Başımıza gətirilmiş tarixi haqsızlıqlar və fəlakətlər şairin “Vur neştəri” şeirində də bir daha təkrar olunur, bir şair dünya ictimaiyyətini bu hadisələrdən xəbərdar olmağa çağırır, onlar haqda susmamağa, onlara qarşı biganə qalmamağa çağırır və:

Dünya susur neçə ildir, qulağı kar, gözləri kor,
 Yoxsa mənəm qismətim bu, duzu yoxdur çörəyimin.
 Ya da qapı qonşularım haqqı danan qansız, nankör,
 Namərd kimi nişan aldı ortasından kürəyimi. – deyir.

Rövsən bəy məişət məsələlərinə, gündəlik həyatımızda rastlaşdığımız hadisələrə də biganə qalmır, bu hadisələrə müasir gözlə baxmağa çalışır. Məsələn, onun “Yas” şeirində bəzən ifrat dərəcədə abartılmış və məcrəsindən çıxmış qədim yas və toy mərasiminin günümüzdə gərəksiz israfla dirilərə, qohum-əqrəbalara bir yük olmasını çəkinmədən yazması,

onun bir şair-vətəndaş kimi cəmiyyət və xalq qarşısındakı sosial məsuliyyət hissini yüksək olmasından xəbər verir. Şeir bu misrları xüsusilə söylədiklərimizə əsas verməkdədir:

Ölçünü qaçırıq həm yasda, həm də toyda,
Elə yas veririk ki, təkə şərab yox orda.
İsraf da şərab kimi haram edilmiş bizə,
İsrafdan uzaq olaq girməsin süfrəmizə.
Nəyazıqki, yasımız şan-şöhrətin qurbanı,
Bayağı şöhrətlərin gəl olmayaq heyranı. – sözlərini söyləyir.

Bu fikrinin davamı olaraq şair hətta “Yerim olsa” şeirində keçici olmayan, əksinə əbədi olan, xalqın istək-arzularını ifadə edə bilən dəyərlərə böyük önəm verir, öz xoş arzularını misralarına düzə bilir və qeyd edir ki, insan sağ ikən milləti üçün faydalı əməllərlə yaşaya bilməlidir ki, yaddaşlarda qala bilsin:

Cansağikən bir imdada yetişsəm,
Yaralara sarğı olsam, ya məlhəm.
Kor çibanı neştər kimi deşərsəm,
Könüllərdə yerim olsa, deyirəm. – fikrini davam etdirərək bir daha

yenə də yuxarıda söylənən fikri ifadə edərək və:

Mən öləndə nə yas tutun, nə matəm,

Torpaqda yatmıram – ürəklərdəyəm! - deməklə bir daha insanın israfedici fəaliyyəti, cismani dəyəri yox, onun ruhunun, ideallarının qalıcı olması, əbədi yaşaya bilməsi fikrini ifadə etmiş olur. Maraqlıdır ki, xalq şairimiz Xəlil Rza Ulutürkə həsr etdiyi “Zaman keçir” şeirində də bu unudulmaz simanın sağlığında Vətən yolunda, onun azadlığı uğrunda apardığı mücadilələri xatırladaraq bir daha bu qəbildən olan şəxsiyyətlər cismani olaraq bizdən ayrılırsalar da əslində xalqın hafizəsində, ruhunda əbədi olaraq yaşamaq haqqı qazanmış olurlar:

Vətən, torpaq, bayraq dedin usanmadan gecə-gündüz.

Sənin kimi mərd şairi hansı ana doğar görən?- sualını verən şair, daha sonra bir daha xatırladır ki,

Ürəklərdə yaşayırsan, köç etsən də bu dünyadan.

Rövşən Bəyin tanınmış şair Musa Ələkbərliyə həsr etdiyi “Yalan” adlı şeirində də zamanla bir çox dəyərlərin dəyişməsindən, doğru düşüncələrin susmamasından, yalanın doğruların donuna girməsindən söz açır. Zamanın dəyişgən olması, insanları mənən dəyişdirə bilməsi “Zaman”, “Dəyişir insan”, “Ey dilim” kimi şeirlərində də öz bədii ifadəsini tapa bilir. Burada yenə də müəllif “Əyri yolla” gedənləri, insanları alçaldanları, “ayı kababı”ndan doymayanları tənqid atəşinə tutur:

Yaxşı xəbərdarlıq yanlış bu yoldan,

Yenə də gedirik əyri yolla biz.

Nədən ey insanlar günahkar zaman?

Zamanı dolduran – əməllərimiz. – deyir, əslində onları bu yoldan uzaqlaşdırmağa çalışır.

Şairin avtobioqrafik xarakterli şeirləri də az deyil. Bu şeirlərdə o, daha çox öz taleyi, boya-başa çatdığı Vətən torpağına olan sevgisini, qürbət yolçuluğu və səbəblərini oxucusu ilə paylaşmağa çalışır və:

Vətəndə yetişdim ərsəyə, boya

İllərdir qürbəti etmişəm yuva,

Arxadan əl edir mənə el-oba,

Ellə ağlamışam, ellə gülmüşəm,

Allah ümüdünə qoyub gəlmişəm. – deyir.

Şeir digər misralarında isə:

Kim istər düşsün ki, dərdi-möhnətə,
 Dözsün ayrılığa, acı həsrətə,
 Bizləri taledir atan qürbətə. – sözləri ilə əslində uzaqlarda yaşasa
 da yenə qəlbinin Vətən həsrəti ilə döyündüyünü duymamaq olmur. Şairin “Qərrib” şeirində də
 biz Vətən həsrəti ilə yaşayan qürbəttə ömür sürən bir zavallının hiss və həyəcanları, tənhalıq
 qorxusu olduqca poetik bir tərzdə və emosionallıqla ifadə olunmuşdur:

Yol çəkər hər zaman qərribin gözü,
 Qəmi sevincinə qənim kəsilmiş.
 Hicranın oduna atılmış özü,
 Yoxsa ki, qismətdən əli üzülmüş?
 Danışar dəlitək özü-özüylə,
 Yorular qürbətin tənhalığından.
 Xəyalən yol alar obaya-elə,
 Həmdəmi həsrətdi, birdəki hicran.

Rövşən bəy təbiət problemlərini də unutmur, lakin o bu problemi başqa bir yöndən
 aydınlaşdırmağa çalışır. Onun “Xəzər”, “Qorxu”, “Turac” kimi şeirlərində təbiətə vurulan
 zərərlər, dənizimizin, çaylarımızın, göllərimizin, meşələrimizin, heyvanat aləminin və s. acı
 taleyi bir mütəxəssis-alim, şair kimi Rövşən bəyi nə qədər narahat etməsini alovlu
 misralarından da hiss edə bilirik. Onun bu şeirlərində Rövşən bəyin bir vətəndaş kimi ekoloji
 dünyamıza zərər verən müəssisə və müəssisə rəhbərlərinin hesab vermələrini gündəmə gətirir,
 təbiətimizin Tanrının bizlərə bəxş etdiyi nemət olaraq görür. Və onun gözəlliklərinin
 qorunmasını, vicdansız, xalqın mənafeyini heçə sayaraq təbiətimizin coğrafi, estetik
 xüsusiyyətləri və gözəlliklərini öz maraqlarına uyğun olaraq dəyişdirə bilmək cəhdlərini
 hamılıqla birlikdə pozulmasını, rədd edilməsi fikrini inandırıcı bir şəkildə ifadə etməyi də
 özünün mənəvi vətəndaşlıq borcu hesab edir. Təsadüfi deyil ki, o, haqlı olaraq bu cümlələri
 işlədir:

Dünyada varmıdır bunun örnəyi?
 Daşlarla hasara alınan sahil.
 Arazda dərdimdir sərhəd dirəyi,
 Xəzəri zindana saldı hansı “fil”?
 Filin fil hesabı olar, bunu bil!

Həqiqətən də təbiətlə insanlar arasındakı bu problemlərə deyindən şair əslində yenə də bu
 qəbildən olan, namus-qeyrətini, milli mənsubiyyətini itirmiş insanlara xəbərdarlıq səsini
 ucaldır ki, Vətən torpaqları və təbii sərvətləri kimsəsiz deyil, o xalqın maddi və mənəvi
 sərvətləri kimi daima xalqın, onun marağını güdən ekoloqların, mütəxəssislərin nəzarəti
 altında olmalıdır.

Rövşən Xasayoğlunun ikinci şeir kitabını oxuduqdan sonra ondan xoş təəssüratlarla
 ayrılır və artıq qarşımızda xalqımızı, millətimizi, dinimizi, dilimizi, tariximizi, maddi-mənəvi
 dəyərlərimizi, zəngin təbiətimizi, insanlarımızı dünyalar qədər sevən bir istedadlı və yetkin
 vətəndaş-şairlə qarşılaşdığımızı inanır, onun sehirlə qələmindən bundan sonra da xalqımızın
 mənəvi tərəqqisinə xidmət edən əsərlərin meydana gələcəyinə böyük ümüdlə baxıram.

Babək Osmanoglu Qurbanov
Fəlsəfə elmləri doktoru, Professor
Qaziantep Universiteti TMDK (Türkiyə)

93. (37) VƏTƏN VƏ İNSAN SEVGİSİNİN BƏDİİ TƏRƏNNÜMÜ

Şəkil № 381. Şirin Məmmədov

Məlumdur ki, hər bir sənətkar öz yaradıcılıq yolunda heç də keçmiş bədii-estetik dəyərləri, qanunauyğunluqları olduğu kimi təkrar etmir, zamanın tələblərini, aparıcı, bəzən dəbdə olan sənət cərəyanlarının xüsusiyyətlərini, həmçinin şəxsi estetik zövq və istəklərini nəzərə alaraq onlara müəyyən bir qatqı saxlamağa çalışır. Əslində belə bir proses sənətkarın istəyib-istəməməsindən asılı olaraq da gerçəkləşə bilər. Unutmamaq lazımdır ki, sənətkar artıq keçmişdəki sənətkar olmadığından zamanının sosial-mənəvi yükünü də öz üzərində daşımalı olur, vətəninə, ümumiyyətlə dünyada başverən global ekoloji, sosial-mədəni və s. dəyişmələrin təsiri altında hərəkət etməli olur. Bununla belə sənətkar o zaman xalqının hafizəsində, qəlbində yer ala bilər ki, hər halda bütün bu söylədiklərimizə baxmayaraq öz sənətkar mənliliyini, təqlidçilikdən uzaq fərdi yaradıcılıq üslubunu, düşüncə tərzini, yüksək estetik ideallarını bariz bir şəkildə ifadə edə bilsin. Sənətdə təqlidçilik, təkrarçılıq, keçmiş estetik dəyərləri (*bura sənətin janrları, ideya-mövzusu, forması, kompozisiya quruluşları, bədii-təsvir vasitələri və s. aiddir*) eynilə təkrar etmək, “yamsılamaq” sənətdə inkişafa, tərəqqiyə yox, daha çox durğunluğa, ətalətə səbəb ola bilər. Hər sənət əsərinə və onun müəllifinə bu meyarlarla yanaşdıqda bir daha sənətkarın əski mənəvi dəyərlərə münasibətini, ona olan qatqılarını, yeniliklərini və s. izləyə bilərik.

İstedadlı şair dostumuz, DİN-in sabiq əməkdaşı polkovnik leytenant, AYB-in və AJB-in üzvü yazıçı - şair Şirin Məmmədovun poetik yaradıcılığını izlədikcə yuxarıda qeyd etdiyimiz mütərəqqi meyillərin ağır basdığına görə bilərik. Məsələn, şairin xalq yaradıcılığından, atalar sözlərindən, klassik aşiq şeirindən, müdrik kəlamlarımızdan yaradıcılıqla istifadə etməsi və bütün bu mənəvi dəyərlərin onun demək olar ki, əksər şeirlərində (*sevgiyə, vətənpərvərliyə, təbiət gözəlliklərinə və s. həsr etdiyi əsərlərində*) yeri gəldikcə, məntiqi bir şəkildə yaradıcılıqla istifadə edilmişdir. Necə deyirlər bütün bunlar çox vaxt şeirin “canına, qanına” hopmuşdur. Təbiidir ki, burada Şirin bəyin dilimizin incəliklərindən, təsvir-ifadə imkanlarından, keçmiş şeir ənənələrinin zənginliklərindən və s. məharətlə istifadə edə bilməsinin də böyük rolu olmuşdur. Bu yaradıcılıq prosesində onun ənənəvi hal almış bədii-estetik meyarlar çərçivəsini genişləndirmək, nə isə yeni bir söz demək, daha doğrusu xalq poetik yardıcılığına öz münasibətini bildirmək istəyi özünü ifadə etməkdədir. Məsələn, kitabın “Aforizm - Atalar sözü” bölümündə Şirin bəy maraqlı bir təşəbbüsə imza atır. Vicdan anlayışı ilə əlaqədar bir neçə atalar sözünü bir araya alaraq öz ümumiləşdirici misralarını ortaya qoymağa çalışır və qeyd edir ki,

“Vicdansızlıq ən böyük ədalətsizlikdir,
Ədalətsizlik isə vicdansızlığın öz töhfəsidir”.

Və ya:

“Mükəmməl ədalət deyirik vicdan
Əgər o yoxdursa nədən danışaq?
Tərəzi pozulub itibəsə vicdan,
Həyatla özümüz gərək barışaq” -

- kimi misralarını oxucuları ilə paylaşmaq istəyir.

Şair ümumiyyətlə Vətən mövzusunda aid özünün bir neçə maraqlı şeirlərini yazmışdır. “Vətən oğlu”, “Qəlbin sözü”, “Doğma Vətən” və s. şeirlərində onun vətəninə olan sönməz sevgisi yüksək bədiiliklə ifadə olunmuşdur. Zənnimizcə, şairin ayrıca “Bakı”, “Qubadlı”, “Dağlar” kimi şeirləri də məhz bu sönməz sevginin bədii ifadəsidir. Bu şeirlərdə şair adı çəkilən bölgələrimizin hər birinə xas xarakter gözəlliklərini, təkrarolunmaz xüsusiyyətlərini, insanların nəcibliyini, duz-çörəkli olduqlarını, başqa millətlərə, xalqlara sayqıyla, hörmətlə, izzətlə yaxınlaşdıqlarını ifadə etməyə çalışmaqdadır:

“Tanrı verən kəlamları yazıram,
Damla-damla bulaqlardan sızıram.
Vətən üçün canımdan da hazıram,
Bizi təkcə Vətən dərdi üzməsin”.

Məsələn, onun “Bakı” şeirində şəhərimizin nadir gözəlliklərini, qədim tarixini, onun İtalyanın Neapol şəhərinə bənzərliyini və s. vəsf edən müəllif bir daha yuxarıdakı fikirlərimizin doğruluğunu təsdiqləyir və bir daha qeyd edir ki,

“Çox dilli millətli olmusan Bakı.
Dostluq simvolunu qurmusan Bakı”.

Lakin vətənimizin, onun ayrı-ayrı bölgələrinin gözəlliklərini, insanlarımızın xeyirxah, zəhmətkeş, həyatsevər insanlar olduğunu ifadə edən şair heç də bütün bunlarla yetinmir, onu eyni zamanda xalqımızın azadlığı, firavan yaşaya bilməsi, düşmənlərimizin tezliklə torpaqlarımızı tərk etmələri, gənclərimizi vətənpərvərlik ruhunda tərbiyyə edilməsi kimi məsələlər də ciddi bir şəkildə düşündürür. Zənnimizcə, Şirin bəy yuxarıda söylədiyimiz arzunu, istəyi, qələbə sevincini “Qarabağ” şeirində xalq dili ilə xüsusilə parlaq bir şəkildə ifadə edə bilmişdir:

“Qara qoçu ona qurban demişəm,
Qarabağın qara baxtı açılsın.
Ağ libaslı dağlarını sevmişəm,
Qurbanlarım tez kəsilib asılsın”.

Şairin digər bəndlərində isə Vətənimizin bu ecazkar bölgəsinin nadir gözəlliklərini, təkraredilməz təbiətini vəsf edən şair onların düşmən əlində olmasından dolayı intizar, nigarançılıq hissləri keçirir, eyni zamanda insanlarımızı torpaqlarımızı yağlı düşmənlərdən azad etməyə səsləyir:

“İsa bulaq” bulaqların gözüdü,
“Cıdır Düzü” muğam yurdu sevinsin.
Torpaqları görmək qəlbin sözüdü,
Niyyət edən ayaqyalın yerisin”.

Eyni meyli şairin “Qubadlı” əsərində də (*zənnimizcə, onu poema da hesab etmək mümkündür*) hiss etmək mümkün olur. Burada da müəllif Qubadlı kimi coğrafi bölgəmizin maddi və mənəvi dəyərlərindən, bu sırada adlı-sanlı insanlarından, dağlarından yaylaqlarından,

çaylarından, oylaqlarından, bostanlarından, güllərindən, çiçəklərindən, meşələrindən, ceyranından, cüyüründən, kəndlərindən, məscidlərindən, and yerlərindən, türbələrindən, Qaçaq Nəbisindən, Həcər xanımından, ayrı-ayrı bəndlərdə söz açan şair yenə də vətən sevgisini, Qarabağ faciəsini yada salır, tarixi yaddaşımızda olub-bitənləri unutmamağa çağırır:

“Nankor bilməz Vətən nədi, el nədi?
Çəmənlikdə çiçək nədi, gül nədi?
Unudulmaz Qarabağın o dərdi,
Şuşa dərdi yaşayandı Qubadlı,
Ağır yükü daşındı Qubadlı”.

Zənnimizcə, “Qubadlı” əsərində qədim tariximizi, zəngin maddi-mədəniyyət abidələrimizi yada salmaqla müəllif bədnam qonşularımızın onlara sahib çıxmaq təşəbbüslərini qırmaq məqsədilə xüsusi olaraq bu misraları oxucuları ilə paylaşmağı lazım bilir və:

“Qədim Alban kilsə durub Məzrədə
Bərgüşada axır sular dərədə.
İğidlərin dayanıbdı bərədə,
Qızıl yataq, çaxmaq daşı Qubadlı” - deyir.

Şair bu əsərində eyni zamanda torpaqlarımızın azad olması arzusunu, həmçinin ordumuzun tez-gec vətən torpaqlarını azad edəcəyinə olan inam hissi özünü göstərməkdədir:

“Xətəilər torpağıdı yurdumuz,
Hazır durub döyüşməyə ordumuz.
Kaş çin olsun ürəkdəki arzumuz”.

Maraqlıdır ki, Vətən sevgisi, onun təkrarolunmaz maddi və mənəvi dəyərləri, insanların zəngin daxili aləmi, adət-ənənələri, tarixi keçmişi və s. kimi mövzular dünya klassikləri, sənət adamları və xüsusilə də poeziya dünyasının təmsilçilərini daima düşündürmüşdür, Nekrasov, Puşkin, Yesenin kimi tanınmış rus şairləri, həmçinin Şevçenko kimi görkəmli Ukrayna şairi, xalq şairimiz Səməd Vurğun və onlarca başqaları öz xalqının sevgi və hörmətini məhz Vətən mövzusu kimi müqəddəs bir mövzunu yüksək sənətkarlıqla, xalqın yaxşı anlaya biləcəyi bir dildə ifadə edə bilmələri ilə qazanmışdılar fikrini söyləmək mümkündür. Düşünürük ki, yuxarıda söylədiklərimizdən də məlum olduğu kimi Şirin bəyin poetik yaradıcılığında da istər-istəməz bu meylin güclü olduğunu bir daha hiss etmək olur. Təsədüfi deyil ki, şair bu mövzunu qələmə aldığı zaman dilini, dinini, adət-ənənələrini, əxlaqi davranış qaydalarını, şəxsiyyət problemlərini də unutmur. Daha doğrusu Vətən anlayışını bu fenomenlərdən kənar təsəvvür belə etmir. Onların fəlsəfi-etik, sosial-mədəni mənasını poetik bir dillə aydınlatmağa çalışır. Bir daha ümumiləşdirilmiş şəkildə Vətən, xalq anlayışlarının izahında onların rolu və mənasının da çox böyük olmasını vurqulamaq istəyir. Məsələn, “Aldandım fələyə” şeirində o, insanı dürüst, yalanlardan uzaq, hər zaman yardıma gələ bilən bir şəxsiyyət kimi təsəvvür edir:

“Gərək insanlarda olmasın kələk,
Elə et çiyinə qoy qonsun mələk.
İnsana hər bir an insandı gərək,
Zamanın hökmünü tək verir fələk”.

Şair eyni zamanda “Saxta insan”, “Qubadlı” kimi əsərlərində cəmiyyət üçün, xalq üçün, insanlıq üçün zərərli, yalnız özü şəxsi mənfəətini düşünən, elin-obanın dərd-səriylə yaşamayan, yaltaq, ikiüzlü fərdləri də haqlı olaraq tənqid atəşinə tutur və xatırladır ki,

“İnsan var ki, özü üçün yaşayır,
Qubadlılar eli üçün yaşayır”.

Bu misralarla müəllif əslində bir daha millətin, xalqın, elin-obanın dərd-səri ilə yaşamağın, onun gələcək inkişaf və mənəvi tərəqqisi yolunda səy göstərməyin böyük mənası olmasına inandığını oxucularına da bildirmək istəyir.

Şirin bəyin şeirlərini nəzərdən keçirdiyimiz zaman anlayırsan ki, onun İnsan ideali humanizm prinsiplərini ifadə edən bir insan idealıdır, ondan ötürü millətindən, dinindən, dilindən, irqindən asılı olmayaraq hər bir insana yaşamaq haqqı verilməlidir. Hətta anadan şikəst doğulmuşların belə sevgi və qayğıya, diqqətə, digər insanlarla bərabər yaşamağa, sevib-sevilməyə haqlarının olması bir daha şairin İnsan idealının nə qədər müdrik və humanist prinsiplərə təməlləndiyini sübut etməkdədir. Təsadüfi deyil ki, onun şeirlərinin birində (“*Qızlar bulağı*”) Nazlı adlı qızın dili ilə şair aşağıdakı sözləri söyləmiş olur:

“Nazlı dilə gəlib dedi ay xala,
Məgər mən getməyəm sevdiyim lala.
Lal da mənim kimi duyqulu insan,
Onu da, məni də təkdi yaradan”.

Şairin insanı dini inanlı, ulu Tanrıya inanan bir insandır. “Quran-i Kərim” şeirində o bu fikri ifadə edərək insanların mənalı, ədalətli həyat sürmələrində “Quran-i Kərim”in böyük rolunu xatırladaraq:

“Əldə açar tutan kəslər bu dünyanı anlayırmı?

Qıfıl bəndi bu Dünyanın tək “Quran-i Kərim”dədi” - deyir.

“Qəlbin səsi” şeirində şair bir daha Tanrı yolunun haqq yolu olması, insanlığa xoşbəxtlik gətirdiyini, onun bilavasitə Vətən anlayışı ilə də qırılmaz əlaqədə olması fikri ifadə olunmaqdadır.

“Tutaq Tanrı yolunu yaşadaq qəlbimizdə,
Vətən sözün hər bir an, gəzdirək dilimizdə”.

Eyni zamanda şair Vətənin adını uca etmiş, onu uca tutan və bu gün də onun şöhrətini göylərə qaldıran xalq qəhrəmanlarının adlarını unutmur, Babək, Koroğlu, Qaçaq Nəbi, Həcər xanım, Həzi Aslanov kimi mərd insanlarımızın adlarını çəkməkdən qalmır, xüsusilə də “Qəhrəman oğul” şeirində şairin Vətəninə, torpağına canından belə çox sevən, onun müdafiəsinə hər zaman hazır olan insanlarımızın yüksək mənəviyyatını, dəmir iradəsini, yenilməzliyini, qəncələrimizə örnək olduqlarını ifadə etdiyini asanlıqla anlaya bilirik....

“Vətən deyib qərib əldə üzdün ümman gölündə,
Şərəfli bir ömür yolun vurdun başa qəhrəman.
Azərbaycan tək kəlməsi gəzdi hər an dilində,
Göstərdiyin hünərlərə qiymət verdi tək zaman”.

Şirin Məmmədovun insanı eyni zamanda xalqının mütərəqqi adət-ənənələrinə, etik davranış qayda-qanunlarına riayət edən bir insandır. Şairin anasına, atasına, qocalığa aid olan şeirləri söylədiklərimizi təsdiqləməkdədir. Bu şeirlərində müəllif bir daha bu ənənələrin qorunub saxlanılmasına, mühafizə edilməsinə çalışır. Bəzən onlara nostalji hissi ilə yanaşması da diqqət çəkə bilər. Təsadüfi deyil ki, şair insan münasibətlərində hər zaman sayqılı olmağı, digər insanların ruhuna toxunmamağı, söylənilən sözlərin yerli-yerində olmasına diqqət yetirilməsini tövsiyə edir:

“Nurla birgə əql-i kamal veribdi,
Seçimini düz etməyi biləsən.
Danışmağa dil-dodağı veribdi,
Söz deməyin yerini də biləsən”.

Şeirin (“*Biləsən*”) digər bəndində şair yenə də bu mövzuya toxunaraq əksinə bəzən məntiqsiz, yersiz və ya nifrətlə, kinlə söylənmiş sözün nə qədər canıyıcı, xoşagəlməz olmasını vurqulamağa çalışmaqdadır:

“Dil də var ki, könülləri sındırır,
Yamasan da çat birləşmir biləsən!
Könül var ki, alovlanıb yandırır.
Yanan alov külə dönər biləsən!”

“Baxan gözlər” şeirində isə müəllif sözün ecazkar gücünün hüdudsuz imkanlara sahib olmasından söz açır :

“Atı tumarlayıb gərək minəsən,
Tumarı çəkəndə sənə toxunmaz.
Sözün də yerini gərək biləsən,
Yalan sözlərindən sənə kar olmaz” - deyir.

Qəribədir ki, şair bu şeirində (“*Baxan gözlər*”) olduqca poetik və dərin fəlsəfi mənə daşıyan misraları ilə də söylənmiş hər bir sözün hələ həqiqət olmaması, inandırıcı görünsə də gerçəkliyi ifadə etməməsi fikrinə diqqət çəkmək istəmişdir:

“Dan yeri ağarır ulduz görünür,
Görünən hər ulduz ulduz sayılmaz.
Qaranlıq gecədə ulduz görünür,
İşıqlı gecələr gündüz sayılmaz”.

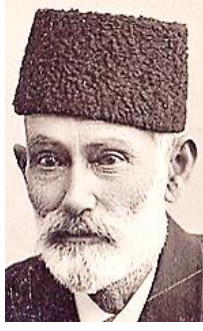
Şirin Məmmədovun şeirlərinin canlı, təsiredici, emosional olmasının bir səbəbini də onun həyatımızda başverən həyati hadisələrin, xalqın bayramlarında, şənliklərində, toy-düyünündə, matəm mərasimlərində, ağır günündə, xoş günündə yaxından iştirak etməsində, xalq ruhunu, istəyini, arzusunu, adət-ənənələrini, təbiət sevgisini yaxından hiss etməsində görmək lazımdır.

Şairin “Bahar bayramı”, “Bahar gəlibdi”, “Dağlar”, “Ana”, “Ata qəlbi” kimi şeirlərində, həmçinin sevgi, məhəbbət mövzusunun əks etdirən onlarca yüksək bədiiiliklə yazılmış lirik şeirlərində yuxarıda söylədiklərimizi asanlıqla hiss etmək mümkündür.

Bütün bu söylədiklərimiz bir daha sübut edir ki, zahirən fərqli mövzulara, hadisələrə həsr edilsələr belə haqqında söz açdığımız kitabdakı şeirlərin əsas xəttini *Vətən və İnsan* sevgisi təşkil etməkdədir. Eyni zamanda qeyd etmək lazımdır ki, bu şeirlərdə ifadə olunmuş mövzuların əksəriyyəti bəşəri, evrensəl mənə daşıyır, Vətən sevgisi, yüksək insan mənəviyyəti, humanizm prinsipləri, keçmişin maddi-mənəvi mədəniyyətinə olan münasibəti, ekoloji problemləri, millətlərarası dostluğu və s. kimi qlobal beynəlxalq problemləri bədii yolla ifadə etməkdədir. Elə məhz bu səbəblərdən dolayı da inanırıq ki, onlar öz oxucularımız, şeirsevərlərimiz kimi digər xalqların oxucuları tərəfindən də maraqla qarşılanacaqdır.

Babək Qurbanov
Fəlsəfə elmləri doktoru, professor
Qaziantep Universiteti /Türkiyə/

94. (38) HƏSƏN BƏY ZƏRDABİ VƏ BAKI DÖVLƏT DUMASI

Şəkil № 382. Həsən bəy Zərdabi (1837-1907)

Görkəmli Azərbaycan Mədəniyyət xadimi Həsən bəy Zərdabi (*Məlikov*) xalqımızın ən sevimli və unudulmaz şəxsiyyətlərindən biri kimi əbədi olaraq mədəniyyət tariximizə daxil olmuşdur. Onun həyat və yaradıcılığı hələ sağlığında ikən bir çox görkəmli simaların diqqətini çəkmiş, günümüzdə kimi yenə də dərin maraq doğurmaqdadır. Bu nadir şəxsiyyətin çoxyönlü yaradıcılıq fəaliyyəti, dünyagörüşü, siyasi baxışları Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü Ziyəddin Göyüşovun, fəlsəfə elmləri doktoru İzzət Rüstəmovun və başqalarının monoqrafiyalarında, məqalələrində, müxtəlif elmi konfranslarda geniş bir şəkildə işıqlandırılmışdır. Həsən bəy Zərdabi şəxsiyyətinə olan dərin maraq günümüzdə kimi sönməmiş, bu gün də tədqiqatçı alimlərimizin, ədəbiyyatşünaslarımızın diqqətindən yayınmır. Həsən bəy Zərdabinin meydana gətirdiyi “Əkinçi” qəzetinin 140 illiyi ilə əlaqədar bu ərəfədə bu meylin bir daha artdığının şahidi oluruq. Mətbuat səhifələrində bu hadisə ilə əlaqədar bir çox yazıların işıq üzü görməsi söylədiklərimizə misal ola bilər. Bu baxımdan bu yaxınlarda “Kredo” qəzetində (24 iyul 2015) işıq üzü görmüş məqalələr, həmçinin qəzetin baş redaktoru, tanınmış şair, yazıçı və jurnalist Əli Rza Xələflinin, bu sırada qəzetdə yayınlanmış hörmətli Vəqif müəllim Məmmədovun və Nazim Nəsrəddinovun maraqlı məqalələrini xatırlatmaq mümkündür.

Həsən bəy Zərdabi haqqında əslində indiyə kimi toplanmış zəngin ədəbi-elmi, fəlsəfi, siyasi ədəbiyyatın meydana gəlməsini söyləyə bilərik. Bununla belə Həsən bəy Zərdabinin titanik və çoxyönlü fəaliyyətinin hələ də istənilən qədər araşdırılmamış, işıqlandırılmamış tərəflərinin olmasını da hiss etmiş oluruq. Böyük şəxsiyyətlərin yaradıcılıq irsi zaman keçdikcə öz mənəvi-elmi dəyərini nəinki itirmir, əksinə hər bir yeni tarixi mərhələdə özünün yeni-yeni aktual tərəfləri, xalqın mənəvi tərəqqisi yolunda oynaya biləcəyi mütərəqqi xüsusiyyətlərini daha bariz bir şəkildə ifadə edə bilir. Zənnimizcə, Həsən bəy Zərdabi yaradıcılığı və zəngin elmi, nəzəri, publisistik, siyasi, pedagoji irsi də bir daha bu sözlərin ona şamil ola biləcəyini ifadə edə bilməkdədir. Maraqlıdır ki, Həsən bəy Zərdabinin həyat və yaradıcılığı, xüsusilə də “Əkinçi” qəzetinin fəaliyyəti ilə əlaqədar zəngin və əhatəli ədəbiyyatın olmasına baxmayaraq xalqımızın bu nadir milli ruhlu ziyalımızın Bakı Dövlət Dumasındakı fəaliyyəti, buradakı fəal və ardıcıl iştirakı indiyə qədər nədənsə bir o qədər də diqqət çəkməmişdir. Halbuki, Həsən bəy Zərdabinin Dumadakı fəaliyyəti onun bir siyasi xadim, vətənpərvər bir ziyalı, xalqını, vətəninə hədsiz dərəcədə sevən bir şəxsiyyət, israrçılığa, əliyəriyyə, biğənəliyə, laqeydsizliyə, ikiüzlülüyə, yaltaqlığa, itaətkarlığa qarşı amansız mübarizə aparən bir insan olmasını təsdiqləyən ən önəmli dəlillərdən olmasını da unutmamaq lazımdır. Zənnimizcə, bu yaxınlarda AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmaları İnstitutunun əməkdaşı tarix üzrə fəlsəfə doktoru Esmira xanım Cavadova tərəfindən gerçəkləşdirilmiş və Həsən bəy Zərdabinin “Əkinçi” qəzetinin 140-cı illiyinə həsr olunmuş “Bakı Dumasında Nəcəf bəy Vəzirovun (*Məlikovun*) fəaliyyəti” (1897-1907)” adlı əsəri (*Bakı, 2015*) yuxarıda irad tutduğumuz boşluğu doldura bilər. Kitabı (*redaktoru elmlər doktoru Paşa Kərimov*) tərtib etmiş və ona əhatəli bir giriş yazmış Esmira xanım haqlı olaraq Həsən bəy Zərdabinin həyat və yaradıcılığı ilə bağlı məlumatları oxucularına çatdırmaqla yanaşı, əslində bu şəxsiyyətin

dünyagörüşünü formalaşdıran tarixi dönəmin mühüm sosial-mədəni amillərə, həmçinin Çar hökumətinin mürtəci milli siyasətinə, bəzi yerli burjua nümayəndələrinin ikiüzlülüyyəinə, ölkədə maarifçilik ənənələrinin istənilən səviyyədə olmamasına, təhsil və tibb sistemlərinin aşağı səviyyədə olması kimi fikirlərlə əlaqələndirməyə çalışır və sübut etmək istəyir ki, bütün bu önəmli xüsusiyyətlər onun Bakı Dövlət Dumasında bir vətənpərvər şəxsiyyət kimi daima düzgün demokratik, milli mövqedə durmasına səbəb olmuşdur. Həsən bəy Zərdabının Dumada fəal iştirakının və təbii ki, onun daima mütərəqqi dünyagörüşü mövqeyindən çıxış etməsini əks etdirən “Kaspi” qəzetinin səhifələrini olduğu kimi oxucuları ilə paylaşmağı lazım bilən müəllif, eyni zamanda bu qəzet səhifələrində bu və ya digər sosial-mədəni, siyasi problemlərlə əlaqədar müxtəlif sosial təbəqələri və qrupları təmsil edən şəxslərin ciddi mübahisələrini, barışmaz müddəalarını (*unutmamaq lazımdır ki, Dumada onun müsəlman üzvləri azlıq təşkil edirdi, daha doğrusu onlar millət vəkillərinin yalnızca 22-23 faizini təşkil edirdi*) izləməyə canlı olaraq imkan verməklə birlikdə hər dəfəsində Həsən bəy Zərdabının xalq maarifi, təhsili, səhiyyəsi və s. ilə əlaqədar nə qədər mütərəqqi, ardıcıl, barışmaz bir yol tutduğunu da əyani olaraq izləmək imkanı əldə edə bilir. Həsən bəy Zərdabi Çar hakimiyyəti tərəfindən Dumaya məcburi olaraq məhdudiyətlər qoyduğu və onun fəaliyyətini yalnız şəhər problemləri ilə, buranın təsərrüfat, iqtisadi məsələləri ilə məhdud etməsinə rəğmən, Həsən bəy Zərdabi hər dəfəsində bu süni çərçivələri aşmaq, təsərrüfat və iqtisadi məsələləri daha çox, daha geniş mənada, xalqın, ölkəsinin ümumiyyətlə sosial-mədəni həyatı ilə əlaqələndirməyə çalışır, təhsil, kimsəsiz uşaqların tərbiyyəsi, səhiyyə, eyni zamanda yollar, körpülər, su kanalları, suyun təmizlənməsi kimi problemlərin həlli üçün ciddi bir şəkildə çalışır, hökumət büdcəsindən bu məsələlərin həlli üçün əlavə vəsait verilməsini əsaslandırır və bəzi hallarda buna nail ola bilirdi.

Həsən bəy Zərdabi haqqında onun Dumadakı iştirakı ətraflı məlumatlar verməklə birlikdə heç şübhəsiz o tarixi dövəmdə Həsən bəy Zərdabi ilə əslində eyni ideoloji platformada dayanan, onunla əslində həmfikir olan bir çox demokratik mövqedə dayanan ziyalılarımız (*Nəcəf bəy Vəzirov, Əlimərdan bəy Topçubaşov, Əhməd bəy Ağayev, Səfərliyev qardaşları, Məmmədza Vəkilov və s.*) haqqında da dəyərli məlumatlar verməsini söyləyə bilərik. “Kaspi” qəzetinin Dumanın fəaliyyətini işıqlandıran olduqca dəyərli sənəd olaraq qarşımıza çıxmaqdadır.

Təsədüfi deyil ki, müəllif qəzetin bəzi nömrələrinin (*1897, 1900, 1903-cü illərdəki*) indiyə kimi onun əlinə keçməməsindən təəssüf hissi ilə danışır və gələcək araşdırmalarda onların əldə edilməsi yolundakı səylərin də lazımı “bəhrə” verəcəyinə inanır.

Maraqlıdır ki, hər zaman xalqımızın milli maraqlarını, istək – arzularını, işıqlı gələcəyə olan inamını, azadlıq və müstəqillik ideyalarından çıxış edən Həsən bəy Zərdabi çox vaxt daha real, daha inandırıcı görünmək üçün öz doğma yurdu sayılan Zərdab kəndinin insanların məişət şəraiti, yaşam tərzi, düşüncələri və s. istinadən nüsxələr verməyi mühüm sayırdı. Maraqlıdır ki, mətbuatımızın ilk “qaranquşu” sayılan “Əkinçi” qəzetində də o, hər zaman bu nüsxələri misal gətirməklə əslində o tarixi dövəmlərdə Azərbaycandakı aqrar siyasətini, ümumiyyətlə kəndlilərin ağır maddi vəziyyətini, hələ də ölkədə tam olaraq kapitalist istehsal münasibətlərinin yarana bilməməsini, istismarın hökm sürməsini tənqid atəşinə tuturdu. Maraqlıdır ki, vaxtilə Moskva universitetinin təbiətşünaslıq fakültəsinə qəbul olunmuş (*1861*) və buradan məzun olmuş Həsən bəy Zərdabi Rusiyada başverən sosial-siyasi hadisələrdən də hər zaman xəbərdar olmaqla birlikdə, buradakı demokratik ruhlu ziyalıların mütərəqqi fikirlərindən də faydalana bilir, onların milli zəmində təbliğinə, həyata keçirilməsinə çalışırdı. Maraqlıdır ki, meydana gətirdiyi “Əkinçi” qəzetinin səhifələrində biz bu mütərəqqi meylin də tez-tez şahidi ola bilərik. Qəzetin “Əkinçi” olaraq adlandırılması bəlkə də bəzi tədqiqatçılarımızın da haqlı etiraflarına görə Həsən bəy Zərdabının qəzetin əsas məqsədinin ört-basdır edilməsi, onun kənd təsərrüfat problemləri ilə məhdudlaşdırılmaması, əksinə geniş sosial-mədəni, siyasi, ideoloji problemlərə yönəltmək istəyindən irəli gəlirdi. Təbiidir ki,

Həsən bəy Zərdabinin bu amacı tez-gec Çar və yerli məmurlar tərəfindən aşkar edildiyindən qəzetin 56-cı nömrəsindən sonra onun yayınlanmasına son verilmiş oldu. Lakin daha sonralar Bakı Dövlət Dumasına üzv seçildikdən sonra da (1897-1907) Həsən bəy Zərdabi “Əkinçi” qəzetindəki fikirlərdən əl çəkmədi, burada da öz məslək dostları kimi maarifpərvərlik, xeyriyyəçilik, vətənpərvərlik, milli demokratik ruhlu fikirlərini daha kəskin bir şəkildə ifadə etmək yolunu tutmuş oldu. Bir daha xatırlatmaq lazımdır ki, əslində maarifpərvər bir ziyalı olaraq Nəcəf bəy Zərdabi demokratik, zamanı üçün aktual fikirlərini hər vasitə ilə geniş xalq kütlələrinə çatdırmaq amacını güdüdü. Onu digər mətbuat orqanları olan “Kaspi”, “Qafqaz”, “Zemledelçeskaya qazeta”, “Qafqaz Kənd Təsərrüfatı Cəmiyyətinin Əsərləri” kimi qəzet və dərgilərdə fəal olaraq iştiraki də əslində bu arzusundan irəli gəlirdi. Eyni zamanda bu mətbuat orqanlarında tez-tez maraqlı yazıları ilə çıxış edən Həsən bəy Zərdabi, eyni zamanda burada digər demokratik ruhlu ziyalılarla olan tanışlığı bir daha onun yaradıcılıq əlaqələrinin güclənməsinə səbəb olurdu.

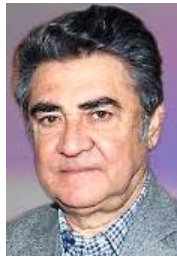
Həsən bəy Zərdabi, Əlimərdan bəy Topçubaşov, Nəriman Nərimanov, Əhməd bəy Ağaoğlu, Cəlil Məmmədquluzadə, M.F.Axundov (*daha sonralar İsmayıl bəy Qasıralı*) kimi şəxsiyyətlərlə tanış olur, onların yaradıcılığı və dünyagörüşləri və xalqımızın maariflənməsi və istiqlalıyyəti yolundakı mübarizələrinə qoşula bilir. Hər zaman yeniliyə, demokratik inkişaf yoluna üstünlük verən Nəcəf bəy Zərdabi ölkəmizdə professional teatrın meydana gəlməsi və inkişafını xalqımızın mənəvi, mədəni tərəqqisi yolunda mühüm amillərdən sayırdı. Onun rəhbərliyi ilə 1873-cü ildə M.F.Axundovun “Hacı Qara” və “Lənkəran xanın vəziri” komediyalarını ilk dəfə olaraq tamaşaya hazırlanması yolundakı cəhdlərini bu baxımdan da önəmli saymaq mümkündür. Təsadüfi deyil ki, bu mühüm təşəbbüsünə görə onu eyni zamanda Azərbaycan professional teatrının əsasını qoyması fikrini söyləyənləri də haqlı saymaq mümkündür.

Nəsən bəy Zərdabi xalqının tərəqqisi, mədəni inkişafı yolunda əlindən gələni əsirgəməirdi. Onun milli professional teatrımızın (1871), Bakı Müsəlman xeyriyyə cəmiyyəti (1905), ilk milli qəzetimiz sayılan “Əkinçi” kimi sosial-mədəni hadisələrin həyata keçirilməsində göstərdiyi fəvqəladə fəaliyyəti yuxarıda söylədiklərimizi təsdiqləməkdədir.

Haqqında söz etdiyimiz monoqrafik xarakterli bu kitabın mütəxəssislərin, bu sırada tarixçilərin, siyasət adamlarının, pedaqoqların, mədəniyyət xadimlərinin və təbiidir ki, mətbuat işçilərinin dərin marağına səbəb olacağına inanırıq.

Müxtəlif fəaliyyət sahələrini təmsil edən mütəxəssislərin, ictimai elmlərin nümayəndələrinin Nəcəf bəy Zərdabi yaradıcılığına olan maraqlarının azalmamasının bir səbəbi də məhz onun zəngin irsinin universal və çoxşaxəli olmasıdır.

Hörmətli Esmira xanım Cavadovanın Həsən bəy Zərdabinin Bakı Dövlət Dumasında fəaliyyətini işıqlandıran kitabı bir daha ictimai xadim, maarifpərvər ziyalımız olan Həsən bəy Zərdabinin mənəvi mədəniyyətimizdəki yeri və rolunu işıqlandırmaqla yanaşı, eyni zamanda onun yaradıcılıq irsinin tükənməz potensial-tərbiyyəvi imkanlara malik olması və hər zaman aktual olaraq qalacağından xəbər verir.

Babək Qurbanov
Fəlsəfə elmləri doktoru, professor
Gaziantep Universiteti (Türkiyə)

Şöhrət Səlimbəyli
AMEA Məhəmməd Füzuli adına
Əlyazmalar İnstitutunun baş elmi işçisi

95. (39) ÖLKƏMİZİN DEMOKRATİKLƏŞMƏ İNKİŞAF YOLUNA İNANAN AKADEMİK TOFIQ KÖÇƏRLİ

Şəkil № 383. Tofiq Köçərli (1929 – 2007)

Akademik Tofiq Köçərlinin adı gələndə çoxları onu keçmiş Ali Partiya Məktəbinin rektoru olaraq xatırlayırlar. Bu bir həqiqətdir. Gerçəkdən də Tofiq müəllim ömrünün demək olar ki, 20 ilə yaxın bir vaxtını bu müəssisədə keçirmişdir. Mənim onunla tanışlığım da məhz burada olmuşdur. Xatırlayıram ki, ilk təəssüratım məktəb binası, koridorların, siniflərin səliqə-sahmanından, müəllimlərin davranışlarından, ümumiyyətlə burada hökm sürən sakitlikdən və təbiidir ki, yaradıcı bir mühitdən başladı. Rektorla görüşməmə gəldikdə isə o zamanlar (*aski Sovətlər Birliyi dönmində*) partiya işçiləri, ümumiyyətlə yüksək vəzifəli şəxslərin obrazlarına uyğun bir insanla görüşəcəyimi düşünürdüm. Adətən belə şəxsiyyətlər vəzifələrini yalnız yuxarının diktəsini kor-koruna, canla-başla yerinə yetirməkdə görün, birtərəfli, cansıxıcı insanlar olduğundan görüşümüzün də bu istiqamətdə keçəcəyini düşünürdüm. Fəqət düşündüklərimin tam tərsi oldu. Tofiq müəllim qarşımda gülərüz, səliqə-sahmanlı, yaraşlıq, söhbətçil, hətta incə yumor hissənə və geniş dünyagörüşünə malik bir insan kimi canlandı. O məni, o zaman gənc bir elmi işçini, bu qədər səmimiyyətlə və hörmətlə qarşılama, zəmanədən, sosial-mədəni problemlərdən, pedagoji elminin kutsallığından və s. söhbət açması və söylədiklərinin son dərəcə məntiqli olması, elmi dəlillərlə təsdiqlənməsi kimi xüsusiyyəti sözün açığı məni ovsunlamışdı. Öz-özümə -“*nə yaxşı ki, xalqımızın bu qədər uzaqgörən, mərifətli, geniş zəkali, vətənsəvər oğlu var*” – deyə düşünməyə başladım. Sonrakı illərdə də Tofiq müəllimlə bir neçə dəfə görüşə bildim. Əslində Tofiq müəllim mənim böyük qardaşım Prof. Dr. Rafiq Qurbanovla daha yaxın idi. Fizikanın nəzəri məsələləri ilə məşğul olan qardaşım Moskvada SSRİ Elmlər Akademiyası, eyni zamanda M.Lomonosov adına Universitetdə dərslər deyirdi. Tofiq müəllim hər dəfə Moskvaya gəldiyində onlar mütləq görüşür, xalqımızın tarixi, yüksək mənəviyyəti, sosial-mədəni həyatındakı fəaliyyətləri və milli mənliliyi ilə əlaqədar şirin söhbətləri ara vermirdi. Qardaşım Rafiq hər dəfəsində bu gözəl insanın alicənablığından, xeyirxahlığından, vətənsəvərliyindən, yüksək mədəniyyətindən, ensiklopedik biliyindən söz açmaqdan doymurdu. Daha sonralar Tofiq müəllimin elmi məqalələrini, kitablarını, xüsusilə də bu yaxınlarda böyük bir həvəslə “Məqalələr” (*Nafta-Press nəşriyyatı, Bakı, 2003*) adlı kitabını oxuduqdan sonra qardaşımın nə qədər haqlı olduğunu bir daha anladım. “Məqalələr” kitabını oxuduqca gözümüzdə Tofiq müəllimin qeyd etdiyimiz mərifətləri ilə birlikdə mübarizliyi, haqsızlıqlara qarşı barışmaz xarakteri, sözü açıq bir tərzdə üzə deyə bilməsi, sözünün ağası olması, heç bir vaxt mübahisədə tərəfmüqabilini təhqirənə sözlərlə aşıqılamaması, məntiqi və elmi məlumatlara üstünlük vermək kimi xüsusiyyətlərə də malik olması aşkar bir şəkildə özünü göstərməkdədir. Hər şeydən öncə xatırladım ki, bu xüsusiyyətləri o, ən yüksək tribunalarda, beynəlxalq siyasət meydanlarında belə nümayiş

etdirməkdən çəkinmir. Onun Fransa Senatına, Avropa parlamentinə və İtalya Parlamentinə, BMT-nin keçmiş Baş katibi cənab Kofi Annana zamanında yazdığı məktublar, heç şübhəsiz, bir məktub çərçivəsində qalmır, bu yazılarda Tofiq müəllim hər şeydən əvvəl bu ölkələrin parlamentlərinin erməni ideoloqları və lobbisinin uydurmalarına, yalanlarına, böhtanlarına uyaraq sözdə erməni soyqırımını tanımalarını erməni ictimaiyyəti qarşısında ciddi bir səhvə yol verdiklərini bildirir, eyni zamanda ümid etmək istəyir ki, BMT dövlət səviyyəsində dünya birliyi açıq-aşkar aldadanları, şər və böhtan atanları, yayanları qəti şəkildə pisləyəcəkdir. Bu ümumiləşdirici fikirləri təsdiqləməkdən ötrü müəllif onlarca inandırıcı tarixi faktlara, hətta qədim arxeoloji, antropoloji bilgilərə belə əl atmalı olur. Erməni tarixçiləri və ideoloqlarının bu yalanlarının həqiqi ideoloji-milliyətçilik köklərini üzə çıxarmağı qarşısına məqsəd qoymuş müəllif, xalqımıza tətbiq edilən bütün bu böhtanların, yalanların, bəzən təxribatların, hətta terrorizm hadisələrinin səbəbini onların əzəli torpaqlarımızın zəbt edilməsi istəyi ilə əlaqələndirir. Müəllif daşnakların, Andranik, Dro və digər erməni terrorçu qrupların vandalizmini, törətdiyi vəhşiliklərini, sivil insanlığımıza qarşı amansızlıqları, zülmələri, onların insanlığımızı öz qədim ana yurdlarından didərgin etdikləri və s. bu kimi hadisələrə aid gətirdiyi sayısız-hesabsız faktlar, tarixi sənədlər, Avropa, Rus, Azərbaycan, hətta erməni alimlərinin, tarixçilərinin əsərlərindən gətirilmiş iqtibaslarla bir daha həqiqətin harada olmasını üzə çıxarır, parlament üzvlərini, BMT-nin üzvlərini erməni saxtakarlığına inanmamağa, həqiqəti bərpa etməyə səsləyir.

Erməni saxtakarlığının iç üzünü açmaq o qədər də asan olmadığını, onların ideoloqlarının öncədən, əsrlərdən gələn və sistemli bir təxribat metoduna çevrilmiş aktiv fəaliyyətləri ilə tanışlıq bir daha onların çirkin əmllərini izah etməkdədir. Tarixən aşırı erməni milliyətçilərinin torpaqlar zəbt etmək yolunda nə qədər ikiüzlü, yaltaq, gah Ruslara, gah İranlılara, gah Türklərə, gah da Fransızlara belə boyun əydikləri, hər zaman da öz çirkin ərazi iddialarını yerinə yetirməkdən ötrü bu ölkələrdən dəstək istədikləri, imkanları olduğu təqdirdə isə vəhşicəsnə sivil insanların qətli hesabına öz məkrli niyyətlərini yerinə-yetirdikləri, əslində genosid anlamını özləri üçün bir qalxan seçdiklərini, genosidi özlərinin həyata keçirdikləri tarixi faktlarla sübut edilməkdədir. Ermənilər bütün bu vəhşiliklərə, torpaq arzusunda olduqlarını ört-basdır etməkdən ötrü heç bir elmi əsas olmayan nəzəriyyələr, yalanlar, böhtanlar uydurur, özlərini zavallı, alçaldılmış, təhqir olunmuş, hüquqlarının əllərindən alındığı bir millət kimi qələmə verməyə çalışır və təəssüf ki, hələ də beynəlxalq arenada çoxlarını buna inandıra bilirlər. Bütün bu saxtakarlığın və elmi görünə bilən yalanların əsl səbəbini gözəl bilən Tofiq müəllim haqlı olaraq tariximizin ən qədim qatlarına, Alban dönməsinə, Sasinlər dövləti dövrünə, qədim Qarabağ xanlıqları zamanına, həmçinin XVIII əsrlərdən bu yana Azərbaycan tarixi ilə əlaqədar sayısız-hesabsız məlumatlara əl atmalı olur. Biz kitabda tariximizlə, mədəniyyətimizlə, milli mənsubiyətimizlə əlaqədar ən mötəbər müəlliflərin, tarixçilərin, etnoqrafların, mədəniyyət xadimlərinin son dərcə maraqlı fikir və mülahizələri ilə rastlaşırıq. Burada tanınmış şərqsünas-alim V.Veliçkonun, G.A.Ezovun, İ.G. Butkovun, İ.P.Petruşevskinin, Z.Bünyadovun, F.Məmmədovanın və başqalarının indiyə kimi çoxlarına, hətta mütəxəssislərə belə tanış olmayan məlumatlarla rastlaşırıq (*unutmayaq ki, söhbət 2000-ci illərdə yayınlanmış yazılardan gedir*). Müəllifin belə bir uzun tarixi əks etdirən ekskursu müraciət etməsini onunla izah etmək olar ki, erməni tarixçiləri və ideoloqları öz yalanlarına həqiqət donu geyindirməkdən ötrü demək olar ki, tariximizin ən qədim dövrlərini qələmə alır və onların saxtalaşdırılmasına müvəffəq ola bilirlər. Amacları yenə də bizim, yəni Azərbaycanlıların bu torpaqlara gəlmə olduqları, onların əslində tatar millətindən olmaları və

yalnız sovet hakimiyyəti zamanı buralarda məskunlaşdıqları, azərbaycanlı adına sahib olmaları, Qarabağın əbədi və Arsax ölkəsi olaraq erməni torpaqları olması kimi uydurma, iddialı fikirlər geniş kütlələrin diqqətinə çatdırılmaqdadır. Tofiq müəllim bir-bir bu iddiaların uydurma olmasını, əslində bu yalanların bir çox maraqlı dövlətlərin, ilk öncə Rusiyanın xarici siyasətinə uyğun olması, məsələn Qarabağı xristiyan dövləti etmək arzusu ilə də bağlı olmasını tarixi və inkaredilmez faktlarla təsbit edə bilir. Müəllifin hələ vaxtilə I Pyotrun bu istəyini ifadə edən bir çox məktub və yazılarını nümunə olaraq göstərməsi bir daha kimin haqlı, kimin haqsız olmasını aydın bir şəkildə ortaya qoya bilər. Həmçinin Azərbaycanlıların guya tatar milləti olması yalanı da müəllifin mədəniyyət tariximizin incilərini, mütəfəkkirlərimizin əsərlərini və Azərbaycan məhvumunun ən qədim zamanlardan mövcud olması, hətta yunan mütəfəkkirləri və tarixçiləri Herodot, Strabon, Plutarx, Orosiy, Yevtropiy, həmçinin məşhur Türk tarixçisi və səyyahı Evliya Çələbinin və başqalarının xalqımızı və torpaqlarımızı tanımasını kimi gerçəkliklərlə ifşa etməkdədir.

Erməni alimlərinin Alban mədəniyyətinə sahib çıxmaları ilə əlaqədar saxtakarlıqları da müəllif tərəfindən gün üzərinə çıxarılır. Bundan ötrü Tofiq müəllim yenə də qədim elmi-tarixi kitablara, M. Kalankatuklunun “Alban tarixi”, “VI əsr Suriya xronikası”, “VII əsr erməni coğrafiyası” kimi əsərlərə, həmçinin Adonsun, E.A.Ezovun, V.L.Veliçkonun, eyni zamanda bu dönmənin ən tanınmış tədqiqatçı alimlərindən olan AMEA-nın müxbir üzvü Fəridə xanım Məmmədovanın və başqalarının əsərlərinə müraciət etməli olur.

Tofiq müəllim, ermənilərin 1703-cü il 27 may tarixli I Pyotra olan məktubunu belə ələ keçirə bilmiş və onun məzmununun nə qədər ağ yalan olması, burada Ermənilərin dünyada ən qədim millət olması, çarlıqların çoxunun onların ölkəsindən ayrıldıqlarını, dövlətlərinin bütün dövlətlərdən qədim olması, bütün dövlətlərin açarlarının məhz onların əlində olduğu kimi sayıqlamalar yer almaqdadır.

Görkəmli rus alimi Veliçko isə açıq bir şəkildə yazırdı ki, “Albaniya” erməni mənşəyi olmayan xalqlarla məskunlaşmışdı. Digər bir yerdə o, xüsusi olaraq qeyd edirdi ki, “Qarabağın səhv olaraq (*keçmişə münasibət baxımından*) erməni adlandırılan sakinləri dağlılar və Türk qəbilələrindən əmələ qəlmişlər və yalnız 3-4 əsr bundan əvvəl erməniləşiblər. Bu qəbildən olan misallara müraciət edən Tofiq müəllim bir daha erməni saxtakarlığını, onların “memorandum”da yazdıqları kimi guya Qarabağın yerli etnosu olmaları ilə əlaqədar fikirlərini alt-üst etməkdədir.

Kitabda Qarabağın Azərbaycandan alınıb Ermənistanına verilməsi ilə əlaqədar son hadisələr də diqqətə alınır, bir daha bu meylin sovetlərin dağılması ərəfəsində, xüsusilə də M.Qorbaçovun rəhbərliyi dönəmində bir vüsət alması həqiqəti də müəllifin diqqətindən yayınmır. Sovetlər Birliyi dönəmində yüksək vəzifəli erməni millətindən olan şəxslər, o cümlədən uzun müddət siyasi büronun üzvü olan Anastas Mikoyanın, daha sonralar M.Qorbaçovun dostu və iqtisadiyyat üzrə məsləhətçisi olan Aqanbekyan, həmçinin iqtisadiyyat üzrə köməkçisi Şahnazarov və qatı erməni milliyətçiləri Zori Balayan, Silva Kaputikyan kimi araqızıdırınların iç üzünü, əslində torpaq iddialarını ifşa edən müəllif fikirlərini əsaslandırmaq üçün geniş həcmli iqtisadi bilgilərə belə müraciət edir. Məlumdur ki, Aqanbekyan hər vasitə ilə Qarabağda erməni camaatının guya Azərbaycanlılar tərəfindən sıxışdırılması, sosial fəaliyyətlərinin məhdudlaşdırılması, həmçinin bu bölgənin iqtisadi baxımdan geridə qalması, onun yalnız Ermənistanına bağlanması ilə həmin problemləri həll etmək mümkün olar kimi bir fikri yaymağa, M.Qorbaçovu belə inandırmağa çalışırdı. Tofiq müəllim o dönmənin ittifaq miqyaslı rəsmi rəqəmlərinə, həmçinin Azərbaycan iqtisadçılarının

verdikləri məlumatlara əsasən əksinə Qarabağın əhalisinin maddi yaşam tərzinin əski Sovetlər Birliyi və Azərbaycan vətəndaşlarının maddi yaşam tərzindən belə yüksək olduğunu, həmçinin Qarabağda yüksək vəzifəliyərin əksəriyyətinin milliyətcə erməni olan vətəndaşlar tərəfindən icra olunmasının siyahısını belə verə bilər.

Kitabın bəzi səhifələrində ulu öndərimiz Heydər Əliyevin beynəlxalq arenalardakı cəsarətli çıxışlarını bir daha dəyərli dəlillərlə təsdiqləməyə çalışan müəllif, eyni zamanda erməni milliyətçilərinin bu böyük şəxsiyyətin adını, fikirlərini ləkələmək, onu tənqid atəşinə tutmaq kimi gözqamaşdırıcı yalanlarını ifşa edir. Müəllifin bu istiqamətdəki fəaliyyəti o zaman olduğu kimi bu gün də aktual görünməkdədir.

Tofiq müəllim ölkəmizdəki demokratikləşmə yolunu da H.Əliyevin çoxyönlü siyasi-ideoloji, iqtisadi, sosial-mədəni fəaliyyəti ilə əlaqələndirir və Azərbaycanın inkişaf yolunu məhz cəmiyyətimizin demokratikləşmə yolunda görür, bu yolda bir çox Avropa və Amerika ölkələrində qazanılmış nailiyyətlərdən yaradıcılıqla istifadə olunmasını arzulayır. O, eyni zamanda hələ də ölkəmizdə bəlli səbəblərdən dolayı yüksək ixtisaslı politoloqların, diplomatların, kulturoloqların az olmasını vurğulamaqla birlikdə bu sahələrin gələcək inkişafına xüsusi diqqət yetirilməsini arzu edir. Həmçinin müəllif bu mütəxəssislərin (*etiraf edək ki, hələ də özlərini politoloq, kulturoloq, ictimaiyyətcə kimi qələmə verənlər tapılır*) min illərin süzğəcindən keçən zəngin maddi və mənəvi mədəniyyət tariximizi, keçmişimizi, bu günümüzü dərinlən bilməyi tövsiyə edir. Bu bilgilərin müasir ideoloji qarşıdurmalarda, mübahisələrdə nə qədər mühüm rol oynaya biləcəyini kitabda yer almış polemikalardan, xalqımızı aşağılayan, onun varlığını belə inkar edən yanlış nəzəriyyələrin, fikirlərin olmasından da bir daha anlamaqda çətinlik çəkmirik. Təsadüfi deyil ki, müəllif Azərbaycanla, xalqımızla əlaqədar tarixi, elmi-nəzəri, bədii-estetik və əxlaqi-etik bilgilərin dərinlən öyrənilməsini, harada olursa-olsun onları əldə edib vətənimizə gətirilməsini hər bir vətəndaşımızın müqəddəs vətən borcu sayır. Təsadüfi deyil ki, o bu ali məqsədlərə qulluq edən ziyalılarımızı hörmətlə yad edir, Akademiklərdən Əziz Mirəhmədovun, Ziya Bünyadovun, xalq yazıçılarımızdan İsmayıl Şıxlının, Anarın və başqalarının adını çəkir onların dəyərli fikirlərindən, əməllərindən faydalandığını etiraf etməkdən çəkinmir. Müəllif Ziya Bünyadovla olan tanışlığından söhbət açarkən bu şəxsiyyətin vətəni, xalqı ilə bağlı əlyazmalarını, kitablarını, bütün bir dərgi nömrələrini belə öz vəsaiti hesabına alıb Azərbaycanda fəaliyyət göstərən kitabxanalara təmənnasız olaraq verməsi faktına diqqət çəkməklə bir daha belə bir örnəyin ziyalılarımız, sənət və mədəniyyət işçilərimiz üçün mənəvi bir istəyə çevrilməsini söyləyir. Müəllifin özünün də bu baxımdan bir örnək olmasını söyləmək mümkündür. Onun kitabında yer almış zəngin tarixi, etnoqrafik, siyasi, bədii-estetik, nəzəri, demoqrafik, statistik və s. bilgilər bir daha alimin dünya, Rusiya və Azərbaycan kitabxanaları ilə daima təmasda olmasını, qıraəti, mütaliəni, bilgi hüdudlarının bu yolla daima genişləndirilməsini, dünya mədəniyyəti və müasir texnologiyasının tərəqqisindən faydalana bilməsini xalqımızın maariflənməsi, müstəqil inkişafı yolunda ən mühüm amillərdən hesab edir. Eyni zamanda bir sivil toplum kimi müstəqilliyimizin qorunub saxlanılmasında, demokratikləşmə prosesində olduqca mühüm rol oynayacağını isbatlamağa çalışır. Həmçinin müəllif bu yolda ölkə parlamentinin tamamilə azad, hər hansı bir basqıdan, subyektiv iradənin təsirindən uzaq olmasını, onun üzvlərinin yüksək intellektual, mədəni səviyyəyə malik olmasını, xalqın istək-arzularının ifadə olunması yolunda bütün güclərini səfərbər etməli olduqlarını xüsusi olaraq vurğulayır.

Akademik Tofiq Köçərlinin kitabındakı məqalələrini oxuyarkən bir daha ağıla onun özünün canlı surəti gəlir. Ensiklopedik bilgilərə sahib bu nadir şəxsiyyət bir pedaqoq, bir ictimaiyyətçi-alim, bir insan kimi nə qədər maraqlı, cəlbədicisi olduğu və ortaya qoyduğu dərin ideya-məzmunlu əsərlərindən dolayı heç bir zaman lovğalanmayan, bəziləri kimi özünü heç bir vaxt gözə soxmayan, yaltaqlığa, ikiüzlülüyə, başqasının əməyinə, malına göz dikənə, hərisliyə, müftə gəlir sahiblərinə, keçmişin mütərəqqi hadisələrinə xor baxanlara və s. nifrət edən bir insan olaraq qarşımıza çıxmasını görürük.

Tofiq müəllimin bu qeyd etdiyimiz fəaliyyət sahələri ilə birlikdə özünün də bədii mədəniyyətə, şeirə, sənətə, musiqiyə böyük marağı olduğunu söyləyənlər də az deyil. Məsələn Tofiq müəllimin evində qara şirmayı rəngli 13 pərdəli saz alətinin olması və onu sevərək səsləndirməsi, xüsusən də daha çox klassik aşiq havaları arasında “Dübeyt”ini, “Kərəmi”ni, “Dilqəmi”ni, “Ürfani”ni, “Baş sarı tel”i böyük şövqlə çalması (*Prof.Dr. İ.İmamverdiyevin söylədiklərindən*), həmçinin onun dünya musiqi mədəniyyəti nümunələrinə, opera əsərlərinə, o cümlədən tanınmış İtalyan opera solisti L.Pavarottinin ifasındakı əsərləri çox sevdiyi kimi bir həqiqəti onunla əlaqədar qız nəvəsi tərəfindən yazılmış bir emosional xatirədən də anlaya bilirik.

Akademik Tofiq Köçərlinin bir vətənpərvər şəxsiyyət, geniş üfüqə malik ictimaiyyətçi-alim, istedadlı pedaqoq, çevik təfəkkür tərzinə sahib siyasi xadim, müasir düşüncəli ideoloq kimi təmənnaşsız olaraq xalqımızın mənəvi mədəniyyətdə yer alması gerçəkliyi tamamilə təbiidir. İnanırıq ki, onun əsərləri uzun müddət tarixçilərimizin, politoloqlarımızın, kulturoloqlarımızın, mədəniyyət işçilərimizin masaüstü kitabı kimi xalqımızın demokratiya yolunda irəliləməsi prosesində hər zaman faydalı olacaqdır.

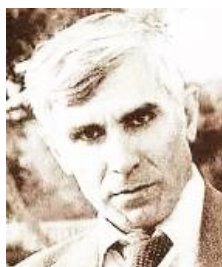
Babək Osmanovlu Qurbanov

Professor, Fəlsəfə elmləri doktoru,

SSRİ və Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının üzvü,

Qızıl Qələm mükafatçısı, Qaziantep universitetinin müəllimi

96. (40) FƏLSƏFİ-ESTETİK PROBLEMLƏR İDRAK İŞİĞİNDƏ¹⁰⁰

Şəkil № 384. Əlisa Qulamoğlu Hüseynov (1936 -)

Müasir Azərbaycan ictimai-fəlsəfi fikrindən söz edildiyi zaman, burada fəlsəfə elmləri doktoru, professor Əlisa Əhmədovun adı da ilk sıralarda çəkildiyini söyləmək mümkündür. Vaxtilə Milli Elmlər Akademiyasının Fəlsəfə institutu estetik və etika şöbəsində-birlikdə çalışdığımız zaman bu nəcib və işgüzar insanın öz fəaliyyət aləminə nə qədər bağlı olduğunun, nə qədər sədaqətli olduğunun şahidi olmuşam. Daima fəlsəfi-estetik ədəbiyyatı və ümumiyyətlə, sənət tarixi ilə bağlı əsərləri mütaliə edən Əlisa bəyin addım-addım irəliləməsinin, fəlsəfənin çətin yollarından keçdiyinin şahidi olmuşam, onun “Gözəlliyin keşiyində”, “Mənəviyyat, gözəllik, tərbiyə”, “Estetiklik bu Etikliyin qarşılıqlı münasibəti”

¹⁰⁰ Babək Qurbanov, “Fəlsəfi-estetik problemlər idrak işığında”, “Sərbəst düşüncə” 15-25 fevral 2012 səh. 6

monoqrafiyaları, həmçinin çox saylı məqalələri oxucularının rəğbətini qazanmış və universitetlərimizdə tədris vəsaiti kimi istifadə olunmaqdadır. Əlisa bəyin bir çox məqalələri respublikamızdan kənar, həmçinin Türkiyədə belə rəğbətlə qarşılanmışdır. Bu məqalələrdən bəzilərinin bu ölkədə yayınlanmasında, tərəfindən Türk dilinə çevrilməsi və sənət fəlsəfi dərslərində istifadə olunmasında mənim də payımın olmasını söyləməkə birlikdə tələbə-gənclərin onları maraqla oxuduqlarını da xüsusi olaraq qeyd etmək istədim.

Bu gün Əlisa bəyin yeni bir maraqlı əsəri ilə tanışlıq məni bir daha sevindirdi. Bir daha inandım ki, Əlisa bəy tutduğu müqəddəs yoldan uzaqlaşmamış, əksinə bu yolda mətin addımlarla addımlamaqdadır. Bu yol isə müqəddəs müəllimlik və elmi fəaliyyətini xalqın, gənc nəsə, ümumiyyətlə insanlara namuslu xidmət yoludur. Əlisa müəllim təvazökarlıq, təmənnaşız olaraq öz vəzifəsini icra etməkdədir. Əlisa müəllimin yeni kitabı "İdrak işığında" (Bakı, Nurlan, 2010) adlanır. Kitabı oxuduqda, bir daha onun bir şəxsiyyət kimi nadir siması, onun bu və ya digər sosial-ideoloji, əxlaqi-estetik hadisələrə münasibətləri aydın bir şəkildə özünü göstərir. Hər şeydən öncə bu mürəkkəb hadisələrə olan münasibətində onun qələmə aldığı mövzulara-dərindən hakim olduğu, bu sahədə mövcud olan elmi nəzəri-ədəbiyyatla yaxından tanışlığı və professionalizmi özünü göstərməkdədir. Bu mövzular isə bir daha alimin maraq dairəsinin genişliyindən onun qarşıya çıxan yeni həyat hadisələrinə biganə qalmadığından qloballaşan dünyamızda başverən sosial-mədəni dəyişiklərə cavab axtarmaq arzusundan xəbər verir. Əgər yuxarıda adlarını çəkdiyimiz kitablarında onun daha çox əxlaq və estetik məsələlərinə, onların dialektik vəhdətinə, həmçinin cəmiyyətdə, təbiətdə, insan münasibətlərindəki, problemlərə nəzər yetirilirdisə, haqqında söz açdığımız əsərində bədii-estetik məsələlərlə birlikdə, sosial-siyasi və ideologiya məsələlərin izah olunması yolundakı, ciddi səylərinin şahidi oluruq. Bu baxımdan kitabda yer almış məqalələrin adları bir daha Əlisa bəyin, bu məsələlərə həqiqətən son dərəcədə böyük önəm verməsi və onların izahı üçün ardıcıl olaraq araşdırmalar aparmasından xəbər verir. Eyni zamanda problemin geniş şərh üçün onu müxtəlif tərəflərdən qələmə almağa çalışmışdır. Təsadüfi deyil ki, siyasət və ideologiya məsələlərinə kitabda geniş yer ayrılmış və burada xüsusi olaraq geopolitikanın müasir mərhələdə mühüm rolu, dövlətlərarası münasibətlərdə onun prinsiplərinin mütləq diqqətə alınması qeyd olunmuşdur. Siyasət ilə ideologiyanın dialektik əlaqəsi burada mühafizəkar meyllər və fəaliyyətlər, həmçinin liberalizm kimi bir anlayışın müasir mərhələdə geniş yayılma xüsusiyyətləri və səbəblərini oxucuları ilə paylaşmağı vacib bilmişdir. Müəllif qeyd etdiyimiz problemlərin təhlilində diletantizmdən səthi izahlardan çox-çox uzaqlarda dayanır, problemin əsas məğzini, istiqamətini, tarixi inkişaf mərhələlərini olduqca düzgün müəyyənləşdirir. Məsələn, liberalizmdən söz açarkən vurğulayır ki, liberalların əksəriyyəti sosial bərabəriyyə nisbətən imkanların bərabərliyinə üstünlük verir. Müasir mərhələdə liberal internasionala Avropa, Amerika, Afrika və Asiya ölkələrindən 52 siyasi partiya daxildir. Liberalizmə həsr edilmiş fəsildə Əlisa bəy belə bir qənaətə gəlmək üçün bu ideoloji cərəyanın tarixi və nəzəriyyəsinə onun təmsilçiləri olan bir yunan mütəfəkkirləri, hətta qədim yunan mütəfəkkirləri Lukretsin, Demokritin, daha sonralar Nyutonun, C.Lokkun, L.S. Monteskyein, İ.Kantın, A. Smitin, V. Humboltun, T. Cefersonun və başqalarının adlarını çəkir. Onların fikirlərinin liberalizm dünyagörüşünün formalaşmasındakı rolundan söz acır. Kitabın bu fəslində verilmiş demək olar ki, bütün məqalələrində ideoloji cərəyanların izahında sadə illüstrasiyalardan uzaqdır, o haqlı olaraq keçmiş fəlsəfi-ideoloji konsepsiyalardan nəticə çıxarmağa, müasir sosial-mədəni və s. sosial dəyişmə hadisələri baxımından onların izah olunmasına daha çox önəm verməyə çalışır. Sosial-demokratiyadakı, mühüm tarixi meyllərə, həmçinin müasir meyllərə (*Məsələn, totalitar demokratik sosializm, təkamülçülük, İsveç modeli və s.*) diqqət yetirməklə birlikdə bu cərəyanın V.Brandt, V.Palme, V.Krayski F.Mitteran kimi görkəmli siyasi xadimlərinin

günümüzdə bir çox ölkələrin həyatına da qüvvətli təsirini də göstərməkdədir. Maraqlıdır ki, müəllif bu təsirin respublikamızda belə özünü ifadə edə bilməsi və müəyyən mənada Sosial-demokrat Partiyasının, Sosialist Partiyasının, Demokratik-Sosialist Partiyasının, hətta Kommunist Partiyasının belə meydana gəlməsi bu siyasi proqramlarının hazırlanmasındakı müəyyən rolunu-xüsusi olaraq qeyd etməyi unutmur. Ümumiyyətlə müasirlik, ölkəmizdə başverən mühüm sosial-iqtisadi dəyişikliklər, yenidənqurma işləri bazar iqtisadiyyatı, özəlləşdirmə meyilləri kimi hadisələr müəllifin daima, diqqət mərkəzində durur və kitabın demək olar ki, bütün fəsillərində aydın şəkildə bunu izləmək mümkündür. Kitabda müəllif bu problemləri zahirən bir-birindən mövzu baxımından uzaq görünə bilən fəsillərdə belə gözdən keçirməyə çalışır. Kitabda sözü gedən bölümdən başqa "Estetika və etikanın aktual məsələləri", "Resenziyalar", "Dissertasiyalar haqqında rəylər", "Portretlər", "Əlavə" kimi bölümlər də yer alır. Bu bölümlər içərisində Prof. Əlisa Əhmədovun müxtəlif illərdə nəşr olunmuş əsərlərinə yazılmış rəylər yer almaqdadır. Bu müsbət rəylər içərisində tanınmış filosoflarımızdan, pedaqoqlarımızdan C.Mustafayevin, V.Xəlilovun, R.Bətalovun, N.Mikayılovun, N.Nəcəfovun, Yasin Qaraməmmədlinin, Ş.Hüseynovun və başqalarının adlarına rast gəlmək mümkündür. Bu rəyləri oxuduqca bir daha Əlisa müəllimin elmi fəaliyyətinin ortaya qoyduğu əsərlərinin nə qədər mənalı, dəyərli olması və gənclərimizin təlim-tərbiyə işinə, dünya görüşlərinin, milli şüurlarının çağımıza uyğun olaraq formalaşdırılmasına xidmət edə bilməsinə inanmaq olmur.

Əlisa bəyin yüksək humanizmi, insanpərvərliyi, hər zaman ədalətin yanında olması və məsuliyyət hissi bir daha onun "portretlər" bölümündəki yazılarında bəlli olur. Bu məqalələrdə müəllif şəxsən tanıdığı yaxın yaradıcılıq münasibətində olduğu bir çox tanınmış siyasət, elm və mədəniyyət xadimlərimizlə olan görüşləri haqqında maraqlı məlumatlar verə bilir. Bu yazılarında O, həmin şəxsiyyətlərə olan sevgi və sayğı hissələrini, minnətdarlıq borcunu ifadə etməklə birlikdə, onların keçdiyi yaradıcılıq yolu, xalqımızın sosial-mədəni həyatında oynadığı rol və önəmli qatqıları haqqında da söhbət açır, onların həyat yolunu gənclərimiz üçün örnək olaraq göstərir. Bu baxımdan Əlisa bəy Kamran Rəhimov, Şükufə Mirzəyeva, Aslan Aslanov, Camal Mustafayev, Ziyad Səmədzadə, Yusif Rüstəmov, Rafiq Qurbanov və başqarının adını çəkir, onların xeyirxah əməlləri bu yorulmaz fəaliyyətləri barəsində maraqlı məlumatlar verə bilir. Canlı müşahidə qabiliyyətinə malik, Əlisa bəy yaxından tanıdığı bu insanların "portretlərini" yaradarkən ən kiçik xüsusiyyətləri cizgiləri belə unutmur, bu insanları xarakterizə edən ən mühüm cəhətləri genişrəkliyi, işgüzarlığı, vətən sevgisini, yüksək mənəviyyəti, təmənnəsiz yardımını və s. xüsusi olaraq diqqət mərkəzinə gətirir. Kitabın hər bölümündə rast gəldiyimiz fikirlər az deyil. Məsələn, kitabın "Disertasiyalar haqqında reseziya"lar bölümündə müəllif namizədlik və doktorluq dissertasiyalarına yazdığı rəylərin bəlkə də ilk dəfə olaraq yayımlanması məsələsinə irəli sürür və haqlı olaraq belə hesab edir ki, onlar tam hüquqlu elmi məqalələr statusu daşımaqdadır. Bu bölümə Əlisa müəllimin bir çox elmi işlərə yazdığı rəylərdən bir daha onun maraqlı qairəsinin nə qədər geniş olmasını, natiq əxlaqi-estetik problemlərinə, həmçinin bölünmüş-xalqlar probleminə, islam mədəniyyətinə, estetik idrakın folklorda təcəssümü kimi müxtəlif səpkili məsələlərlə məşğul olması gerçəkliyi məlum olur. Bu reseziyaların hər birinin sadəcə olaraq dissertasiyalara yazılmış səthi əsərin məzmununu təqlid edən rəylər kimi qəbul etmək yanlış olardı (*Əfsuslar olsun ki, bəzən bu qəbildən olan rəylərlə də rastlaşırıq və təbii onların müəllifləri bu rəylərin işıq üzü görməsinə tələsmirlər*), burada hər şeydən-əvvəl opponentin-dissertasiya mövzusunun tədqiqatçısı qədər məsuliyyətə yanaşmasını, bəzən dissertantın söyləyə bilmədiyini, bəzən nəzərə çarpan nöqsanlarını, belə elmi dəlillərlə aqla göstərə bilir, mövzunun daha tam, hərtərəfli ifadəsini tapmasına çalışır. Bu xüsusiyyəti Əlisa müəllimin əslində az tədqiq olunmuş problemlərlə

əlaqədar rəylərində də izləmək olur. Məsələn, onun "Bölünmüş xalqlar problemi: sosial-fəlsəfi bu kulturoloji təhlil" rəyini bizə-görə bu problemə aid yazılmış ən maraqlı və aktual məqalələrdən hesab etmək mümkündür. Burada müəllif dissertantın fikirlərini dərinədən nəzərdən keçirməklə birlikdə Azərbaycanın da ikiye bölünməsi səbəblərinə aid maraqlı fikirlər söyləyir, maddi və mənəvi mədəniyyətimizin, ortağ bədii-estetik dəyərlərimizin diqqətə alınmasının önəmli olmasını söyləyir. Əlisa müəllim vaxtaşırı fəlsəfə, estetik və kulturologiyaya aid, meydana gəlmiş bir çox əsərlərə resenziyalar da yazmışdır və bunu elmi fəaliyyətinin mühüm sahələrindən saymışdır. Kitabda bu resenziyalardan bəziərinin əlavə yer alması həqiqətən bu sahədə də onun məharətini və ciddiliyini nümayiş etdirir. Bu resenziyalar tanınmış ictimaiyyətçi alimlərimizdən Qurban Bayramovun, Yusif Rüstəmovun, Kamran Rəhimovun, Rafiq Sarıvəllinin, Məcid Əfəndiyevin və başqalarının əsərlərinə yazılmış və müxtəlif respublika qəzet və jurnallarında, bu sırada "Respublika", "Xalq" qəzetində, "Ulduz" jurnalında "Azərbaycan məktəbi" jurnalında işıq üzü görmüş, oxucularının və mütəxəssislərin marağına səbəb olmuşdur. Kitabın böyük bir bölümü estetik və etika məsələlərinin izahına həsr edilmişdir. Burada yer almış məqalələr müasir mərhələdə bədii-estetik tərbiyənin aktual problemləri insanın mənəvi-əxlaqi tərbiyəsində incəsənətin rolu və mahiyyəti kimi məsələlər geniş şəkildə ön plana çəkilmişdir. Bu məqalələrdə müəllif haqlı olaraq sənət əsərlərinin ideya-məzmunu və onu estetik şəkildə mənimsəyən resipiyent (*tamaşaçı, dinləyici*) arasında mövcud olan qarşılıqlı əlaqəni və təsiri mühüm sayır, sənət əsərinə aid sosial funksiyaların tərbiyəvi, mövcudluğunu qeyd edir (*tərbiyəvi dəyişdirici hudonistik informatik, ideoloji və s.*), eyni zamanda sənət əsərlərinin estetik qavranılması yolunda sənət istehlakçısının da bəlli bir bədii səviyyəyə, estetik mədəniyyət tələb olunmasını məntiqi dəlillər və dünya incəsənət tarixindən gətirdiyi misallarla isbatlamağa çalışır. Bu baxımdan müəllifin haqlı olaraq A.Losevin, A.Samusun, L.İ.Kilnçevanın, V.İ.Tolstexin, V.P.Şestakovun, A.A. Hüseyinovun və məşhur əsərlərini tamamilə haqlı saymaq mümkündür. Estetik fikir tarixində xüsusi çəkisi olan və əsasən XX əsrin ortalarından etibarən Oqaryın, Çernişevski, Dobrolyubov, Belinski kimi mütəfəkkirlər, tərəfindən əsas qoyulan və gələcəkdə adlarını çəkdiyimiz alimlər tərəfindən inkişaf etdirilən estetik elmi Sovetlər Birliyi dönmənin ideoloji basqılarına rəğmən müəyyən mənada öz müstəqilliyini, realist ənənələrini qoruyub saxlaya bilmişdir. Təsədüfi deyil ki, bu filosofların estetikaya aid əsərləri bir çox xarici dillərə tərcümə edilir və XX əsr estetik fikrin ən zirvədə duran əsərlərindən sayılmaqdadır. Məsələn, tanınmış estetikçi alim A.Y.Zisin-"Estetika" adlı monoqrafiyasının fransız dilinə, oradan da türk dilinə tərcümə olunub yayımlanması həmçinin V.V.Vanslovun və başqalarının türk dilinə tərcümə olunmuş əsərləri söylədiklərimizi təsdiqləyə bilər. Kitabın bu bölümündə Azərbaycan ədəbiyyatı və estetik fikir tarixi nümunələrinə də geniş yer vermiş, Nizami, Füzuli, M.F. Axundov, İ.Şıxlı, B.Vahabzadə kimi ədiblərimizin yaradıcılığından istifadə olunmuşdur. Kitabın bu bölümündə eyni zamanda ümumiyyətlə bütün bölümlərində mənəvi mədəniyyətinin inkişafı və əxlaqi-mədəniyyətinin formalaşması ilə əlaqədar problemləri daima diqqət mərkəzində olmasını görürük. Eyni zamanda onların müasir sosial-ictimai dəyişikliklərlə ölkəmizdə baş verməkdə olan demokratikləşmə prosesləri ilə əlaqədə tədqiq olunmasını da hiss etmək mümkün olur. Bir daha inanmaq olur ki, müəllif özü də qeyd etdiyimiz fəlsəfi-estetik və etik həmçinin kulturoloji problemləri həqiqətən idrak işığında, lazımi intellekt səviyyədə və professionalılıqla gözdən keçirməyə müvəffəq olmuşdur.

Babək Qurbanov

*Fəsatə elmləri doktoru, professor
(Gaziantep Universiteti, Türkiyə)*

97. (41) ZİYA GÖKALP VƏ “FƏLSƏFİ DƏFDƏRLƏR”İ

Şəkil № 385. Ziya Gökalp (1876 – 1924)

Türkiyədə sosiologiya, kulturologiya, fəlsəfi fikir sahəsində ən başda gələn isimlər arasında Ziya Gökalpın adı hər zaman ön sıralarda çəkilməkdədir. Onun mədəniyyət, adət və ənənələr, ailə etikası, dövlət, dini inanclar, iqtisadiyyat, incəsənət və s. aid əsərləri günümüzdə ən çox istifadə olunan, bəzən mübahisələrə belə səbəb olan yazılardır. Bu əsərlərin böyük önəm daşması və müasir Türkiyənin intellektual həyatında geniş əks-səda oyandırmasının bir səbəbi də onların bilavasitə Türkiyənin tarixi-keçmişi, mədəniyyəti, sosial-mədəni həyatı, bir sözlə dünəni və bu günü ilə əlaqədar olmasıdır. Onun həyat və yaradıcılıq yoluna nəzər saldıqda elmi axtarışlarında hər zaman bu meylin ana xətti təşkil etməsini görmək mümkündür. Bu yolda yanlışlıqlar, büdrəmələr də olmuşdur. Fəqət, Ziya Gökalp bəlkə də onları hər kəsdən öncə hiss etmiş, onları düzəltməyi, bəzi konsepsiyalarından isə hətta vaz keçməyi belə bacarmışdır. Bunun əsas səbəblərindən biri odur ki, hər zaman mütaliyə edən, fəlsəfəyə, mədəniyyətə sənətə aid dönmənin demək olar ki, bütün tanınmış və ən öndə gələn müəlliflərinin əsərlərini diqqətlə oxuyan, araşdıran müəllif onlardan nəticə çıxarmağı da bacarırdı. Məsələn, gənclik illərində tarixən tənəzzülə uğrayan Osmanlı imperatorluğunun restovrasiyasına, təmirinə çalışmış, o dönmənin bir çox aydınları (xüsusilə “Gənc Osmanlılar”) ilə birlikdə Osmanlı dili, Osmanlı millətinin formalaşdırılmasını imperatorluğun qurtuluş yolu kimi düşünürdü. O, ABŞ-da olduğu kimi müxtəlif millətlərdən meydana gəlmiş amerikan xalqı kimi bir osmanlı xalqının da formalaşdırıla bilməsi reallığına inanırdı. Hətta bu baxımdan “Osmanlı millətini”, “Şərqi Amerikalısı” belə adlandırmaqdan çəkinməmişdir.¹⁰¹

Yaradıcılığının ilk mərhələlərində Ziya Gökalpın aşırı milliyətçilik hisslərinə qapılması, hətta bir müddət Nişənin aşırı milliyətçilik ideyalarının təsiri altında qalması, onun “üstün-insan” konsepsiyasından faydalanması, hətta bu “üstün insanın” bir Türk olması ideyasını irəli sürməsi faktı mütəxəssis və bəzi oxuculara yaxşı tanışdır. Bundan başqa Türksöylü xalqlar, hətta ən ucqar bölgələrdə yaşayan xalqlar (*Yakutlar, Kalmıklar, Çukçalar*) arasında orta q dəyərlərin xüsusən də dil sahəsindəki bənzər tərəflərin aşırı bir milliyətçiliyə dayanan ehtirasa araşdırılması, bəzən istəyin gerçəkliklərin üstündə olmasına gətirə bilirdi. Bəzən sözlərin, kəlmələrin etimoloji, frazeoloji, genetik, fəlsəfi təhlilinin istəyə, ehtirasa qurban verilməsi halları müşahidə olunurdu. Bu kimi yanlışlıqlara baxmayaraq bəzi mütəxəssislərin-Türkoloqların haqlı fikirlərinə görə Ziya Gökalpın bu tip araşdırmaları hər şeydən əvvəl Türk təfəkkür tərzini və mədəniyyətinin, dil və dini inanclarının dünyanın çox-çox uzaq bölgələrində,

¹⁰¹ s.305.

şimalda, cənubda, batıda, doğuda belə geniş bir şəkildə yayılmış olmasını bir daha üzə çıxarmış oldu.

Təsadüfi deyil ki, Ziya Gökalp Türkoğlu xalqların dillərində bir çox ortaq anlamların (*xüsusən də dinimizlə əlaqədar olanların*) olmasına diqqət çəkməklə birlikdə, texnolojinin inkişafı ilə əlaqədar meydana gəlməkdə olan yeni-yeni terminlərin dilə keçməsi məsələsinə də qarşılıqlı anlaşma baxımından önəm verməyə çalışır və bir daha qeyd edir ki, məsələn,

“Rusiyadakı Türklər terminlərini Ruscadan, biz Fransızlardan aldığımız təqdirdə Türkcələrimiz bir-birindən uzaqlaşa bilər”.

Gələcəkdə Ziya Gökalpın dünyagörüşünün formalaşmasında bəlkə də dönüş nöqtələrindən birini təşkil edən millət, millətçilik kimi problemlər olmuşdur. Yəni bu məsələdə Ziya Gökalpın tədricən Osmanlı milliyətçiliyindən Türk milliyətçiliyi mövqeyinə keçməsinə, *“Türkləşmək, İslamlaşmaq, Müasirləşmək”* kimi məşhur bir şüarı ortaya atmışdır.

Ziya Gökalpın dünyagörüşü və yaradıcılıq yolunun ən mükəmməl tədqiqatçılardan olan Hilmi Ziya Ülken Ziya Gökalpın bu məsələlərə münasibətdə fikir dəyişikliyi, Türk millətçisi cəbhəsinə keçməsinə, Türk dilinin orijinallığını, saflığını müdafiəyə qalxmasını, onu yabançı (*ərəb, fars, batı*) dillərin təsirlərindən təmizlənməsi meylini ciddiyyətlə qoruması kimi bir meylə üstünlük verməsini hər şeydən öncə o dönmənin siyasi-ideoloji mühiti, onu formalaşdıran aydınların, xüsusilə də görkəmli Türk yazıçısı Ömər Seyfəddinin adı ilə əlaqələndirir. Eyni zamanda bu dönmələr Ziya Gökalpın yazdığı şeirlərin də öncələri olduğu kimi daha əruz vəznində deyil, heca vəznində yazmasını da bu səbəblərlə, xüsusilə də Şair Mehmet Eminin təsiri ilə izah etməyə çalışır.¹⁰²

Ziya Gökalp Türkiyədə gələcək dövlət sistemlərinin yolunun da araşdırılmasını xüsusilə də burada Böyük bir Turan ölkəsi qurulması ideyasını da irəli sürür, hətta “Altın Dastan”ında ifadə etdiyi və gələcəkdə böyük əks-səda oyandıran misralarında bu fikri bir daha aydın bir şəkildə bəyan edir:

*“Vatan ne Türkiyədir, ne Türkistan
Vatan böyük və müəbbəd bir ölkədir, Turan”.*

Maraqlıdır ki, Böyük Türk pedaqoqu və ictimaiyyətçi-alim, xüsusilə də “Türkiyədə Çağdaş Türk Düşüncə Tarixi “ dərşinin tədrisinin önəmli və zəruri olmasını irəli sürən və buna nail olan Hilmi Ziya Ülken Ziya Gökalpın dünyagörüşündə Turançılıq ideyalarının yer almasında Əli bəy Hüseynzadənin təsirini xüsusi olaraq qeyd edir və onun aşağıdakı iki misrasını misal gətirir:

*Sizlərsiniz ey kavmi Macar bizlərə ihvan
Ecdadımızın müştərəkən mənşəyi, Turan!*

Ziya Gökalp gələcəkdə sosializm ideyaları ilə də maraqlanmış, Karl Marksın əsərləri ilə tanış olmuş, bu ideyaların Türkiyədə həyata keçə biləcəyi problemləri üzərində düşünmüş, bəzi mülahizələrini irəli sürmüş, hətta burada ağır sənaye və inkişafı ilə əlaqədar olaraq sosializm idealının doğa biləcəyini, lakin onun kiçik ideallar kimi milli idealın yardımçısı olaraq qalacağına inanırdı. Ziya Gökalp eyni zamanda hələ o zamanlar sosializm, xüsusilə də kommünizm ideallarının ayrı-ayrı millətlərin milli mənsubiyyətlərinin, geniş potensial-intellektual imkanlarının üzə çıxarılmasında oynadığı mənfi rolu da göstərməyə çalışmışdır. Bütün bu qeyd etdiyimiz xüsusiyyətlər, eləcə də Türkiyə və xarici mətbuatda nəşr edilmiş

¹⁰² S.306-307.

yazılarda bir daha Ziya Gökalpın böyük ensiklopedik bilgilərə malik olması daima fəlsəfi-kulturoloji ədəbiyyatı izləyən və qarşıya yeni-yeni sosial-mədəni, siyasi, əxlaqi məsələlər qoyan, ictimai fikri hərəkətə gətirə bilən aktual problemlər müəllifi olması qeyd edilməkdədir. Bu böyük şəxsiyyətin əsərlərinin öyrənilməsi, müasir baxımdan izah edilməsi, həmçinin nəşrinin və təbliğinin önəmli olması fikri bir daha ölümünün 80 ilində “*Ziya Gökalp, Ulus, Devlet və Kürəsəlləşmə*” simpoziyunda (8 mart 2004, Ankara Qazi Universiteti) bir daha mütəxəssislər tərəfindən qeyd edilmiş oldu. Günümüzdə də Ziya Gökalp fikirlərinin aktuallığını, yalnız Türk oxucusu üçün deyil, ümumiyyətlə mədəniyyət, əxlaq, ailə, millət, fəlsəfə ilə maraqlanan hər bir mədəni insan üçün maraq doğura biləcəyi təəccüb doğurmuyur. Bunun bir səbəbi də mütəfəkkirin həm Şərqi, həm də Batı mədəniyyəti və elmi-fəlsəfi, kulturoloji ədəbiyyatına müraciət etməsi, yeri gəldikdə polemikə belə girişməyi unutmamasıdır. Bu baxımdan Ziya Gökalpın müraciət etdiyi ədəbiyyatın genişliyi, həmçinin bəzilərinin isə əsərlərin dərinliklərindən alınması faktı onun təfəkkür üfəqünün nə qədər geniş olduğunu sübut etməkdədir. Mütəfəkkirin müraciət etdiyi, bəzi polemikə girdiyi müəlliflər və mədəniyyət nümunələri arasında Firdövsinin “*Şahnamə*”, Nitschenin “*Zərdüşt belə söyləmiş*”, eyni zamanda Bethovenin, Vaqnerin əsərlərinin yer alması, Yunan filosoflarından Sokrat, Platon, Aristotel və başqalarının gözəllik və sənət məsələləri ilə əlaqədar fikirlərinin incələnməsi və ya Puankare kimi bir elm adamının elm ilə bədiiliyin, emosionallığın əlaqələrinə aid düşüncələrinin mühüm yer tutması bir daha yuxarıda söylədiklərimizi təsdiqləməkdədir.

Ziya Gökalpın ən gənc yaşlarından kulturoloji və fəlsəfi ədəbiyyata xüsusi maraq göstərməsi də məlum bir həqiqətdir. Bu baxımdan onun V.V. Russo, Kant, Hegel, Marks, Nitsche, Spenser, Berqson, Leibnis kimi düşünürlərin fəlsəfi konsepsiyaları ilə dərinləndirən maraqlanması, onlara yerli sosial-mədəni problemlər baxımından yanaşması diqqət çəkməkdədir. Ziya Gökalpın fəlsəfi təfəkkürünün nə qədər geniş, maraq dairəsinin nə qədər tükənməz olmasını onun bu yaxınlarda işıq üzü görmüş bir fundamental əsərindən xüsusilə müəyyən edə bilərik. “*Fəlsəfə Dərsləri*” (Konya, 2006) adı ilə oxucuların diqqətinə verilmiş bu əsər yazılış tarixindən düz 85 il sonra nəşr edilə bilməmişdir. Əsəri nəşrə hazırlayan Atatürk Universitetinin müəllimləri Ali Utku və Erdoğan Erbaydır. Hər ikisi sosial bilimler, xüsusilə də fəlsəfə dərslərinin tədrisi sahəsində uzun müddət çalışmış və təbiidir ki, bu sahənin terminologiyası, müxtəlif dünyagörüşü, filosofların, mütəfəkkirlərin konsepsiyalarını öyrənmiş, əsərlərini dərinləndirən mütaliyə etmiş mütəxəssislərdir. Unutmamaq lazımdır ki, bəzən müxtəlif amaclarla (*maddi, sensasiya, siyasi ideoloji*) tanınmış şəxsiyyətlərin ölümlərindən sonra əlyazmalarının tez-tələsik nəşrini təşkil edən nəşriyyatların, bu işi gerçəkləşdirən redaktorların fəaliyyətləri ilə rastlaşmaq mümkündür. Nəticədə çox zaman ədiblərin, sənət adamlarının, filosofların, sosioloqların professional münasibət tələb edən əlyazmalarına özfəaliyyət münasibəti ilə rastlaşmalı oluruq. Ziya Gökalp kimi çoxyönlü elmi-pedaqoji fəaliyyəti ilə fərqlənən böyük şəxsiyyətlərin əsərlərinin nəşri isə xüsusi bir professionallıq, geniş sosial bilgilər sistemində sahib olma tələb edir. Xatırladaq ki, bu cəhətlərə görə Ziya Gökalpın “*Türk mədəniyyəti tarixi*” adlı əsərinin səriştəsiz nəşri mütəfəkkirin yaradıcılığını, fəlsəfi dünyagörüşünə yaxından bələd olan və gələcəkdə əsərlərinin nəşrində yaxından iştirak edən bir çox mütəxəssislərin narazılığına səbəb olmuşdur. Bu baxımdan bir daha K.Y.Kopramanı, A.İ.Akayı, (*Bkz: Ziya Gökalp “Türk mədəniyyəti tarixi” yazarların ön sözü, İstanbul, 1976*), Yusuf Çötüksökəni (*Ziya Gökalp, “Türk*

uyqarlığı tarixi” *On söz, s.XV, İstanbul, 1991*) və başqalarını qeyd etmək mümkündür. Ziya Gökalpın haqqında söz etdiyimiz əsərinin işıq üzü görməsində xoşbəxtlikdən belə bir münasibətlə qarşılaşırıq. Əsəri çapa hazırlayan hər iki müəllif Ziya Gökalp yaradıcılığını dərindən bilən, bu yaradıcılıq mirasının Türk toplumu, Türk dünyası üçün nə qədər önəmli olmasını yaxından dərk edən şəxsiyyətlərdir. Hər şeydən öncə onların təmənnəsiz olaraq həcmə və mündərəcət baxımından olduqca əhəmiyyətli bir əsərin hazırlanmasını, redaktə olunmasını, müasir oxucuların anlaya biləcəyi bir dilə çevirmələri son dərəcə diqqətəlayiq bir hadisədir. Bu əsərin yazılmasından 85 il sonra işıq üzü görməsini sırf onların ardıcıl və yorulmaz fəaliyyəti ilə əlaqələndirməli oluruq. 922 səhifəlik fundamental bir əsərin redaktə olunması, çapa hazırlanmasının nə qədər çətin və ağır bir iş olmasını mütəxəssislər xüsusilə gözəl bilirlər. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, İstanbullu işğal etmiş ingilislərin təlimatına əsasən 1919-cu ilin yanvar ayının 30-da bir neçə ziyalı ilə Maltaya sürgün edilmiş Ziya Gökalp burada da fəlsəfi araşdırmalarını və müəllimlik fəaliyyətini davam etdirir. Hər şeydən öncə sürgündə ikən belə fəlsəfi-etik və psixoloji, estetik ədəbiyyatla, xüsusilə də o dövrlər meydana gəlmiş yeni-yeni müəlliflərin əsərləri ilə tanış olmağı, onları mütaliə etməyi son dərəcə mühüm sayır. Bu nadir şəxsiyyətin sürgündən qızına yazdığı məktublarında fəlsəfəyə, fəlsəfi ədəbiyyata olan sönməz marağını bir daha hiss etmək mümkündür. “*Fəlsəfi Dərslər*” kitabına yazılmış giriş bölümündə kitabı çapa hazırlayan Ali Utku və Erdoğan Erbay müfəssəl olaraq Ziya Gökalpın sürgündəki fəaliyyəti, fəlsəfi dərsləri üzərində çalışması, o dövrlər siyasi görüşləri və s. haqqında məlumatlar verməklə birlikdə, ailəsinə, xüsusilə də qızına yazdığı bir neçə məktubunda mütəfəkkirin sosial fənlərə, bu sırada fəlsəfəyə olan dərin marağını da göstərir. Eyni zamanda elmi-publisistik bir səpkidə yazılmış giriş bölümündə müəlliflər (*Ali Utku və Erdoğan Erbay*) əsərin əlyazma variantının Türk Tarix Kurumu kitabxanasından alındığını, bundan əvvəl isə bu yolda uzun araşdırmalar apardıklarını yazırlar. Kitabın bir önəmli cəhəti də orasındadır ki, onun tərtibçiləri, gün üzünə çıxanları Ziya Gökalpın əski ərəb əlifbası ilə yazılmış kitabının əlyazmasını olduğu kimi müasir Türk əlifbası (*Latın əlifbası*) ilə verməklə birlikdə, eyni zamanda onun mətninin bir qədər sadələşdirilmiş, daha doğrusu müasir Türk oxucusunun anlaya biləcəyi bir dillə də işıq üzü görməsini həyata keçirə bilmişlər. Orijinalla birlikdə, əsərin bir qədər sadələşdirilmiş, daha doğrusu müasirləşdirilmiş (*bunu əski osmanlı dönmində istifadə edilən kəlmələrin, terminlərin, və s. yerini müasir dildə yer almış anlayışlarla əvəz olunmasını da hiss edə bilirik*) variantı da kitabda yer almışdır və onların hər ikisinin kitabda yer alması bir daha orijinalla, onun yeni variantını müqayisə etməyə, mütəfəkkir-filosofun fikirlərini, düşüncələrini, bu və ya digər elm adamlarının konsepsiyalarına münasibətini daha yaxından başa düşməyə, həmçinin ümumiyyətlə gələcəkdə Ziya Gökalp yaradıcılığını daha dərindən tədqiq etməyə köməklik göstərə bilər.

Kitabın bir önəmli yönü də Ziya Gökalpın indiyə kimi qaranlıq səhifə olaraq qarşımıza çıxan Malta sürgünündəki elmi-pedaqoji fəaliyyəti haqqında geniş təsəvvür yaratmasıdır. Eyni zamanda bu əsəri Ziya Gökalpın daha sonralar yuxarıda da isimlərini zikr etdiyimiz fundamental əsərlərinin meydana gəlməsində bir növü dərin hazırlıq mərhələsi kimi də qiymətləndirmək mümkündür. “Fəlsəfi dərslər”də oxuyucu Ziya Gökalpın konkret olaraq ictimai elmlərin müxtəlif sahələrinə, o cümlədən Fəlsəfə tarixinə, Psixologiyaya, Məntiqə, Əxlaqa (*etikaya*), Estetika və Sənət fəlsəfəsinə aid elmi-pedaqoji xarakterli konsepsiyaları ilə rastlaşırıq. Dönəmin məlum sosial fəlsəfi ədəbiyyatına tənqidi münasibətini bildirən Ziya

Gökalp eyni zamanda ictimai elmlərin hər birinə xas məzmun, tədqiqat sahəsi, digər ictimai və təbiət elmləri ilə olan inteqrasiyası və s. problemlərə toxunur. Millət, mədəniyyət, tarix, etnos, ailə, din, dil, sənət, xalq yaradıcılığı və s. bu kimi problemlərin izahında Ziya Gökalp yüksək professional səviyyəni, daha doğrusu dünya fəlsəfi – sosiolojik ədəbiyyata olan yaradıcı münasibəti hər zaman qoruyub saxlaya bilmişdir. Bununla birlikdə yuxarıda qeyd etdiyimiz problemlərin təhlili və izahında geniş dünya sosioloji-fəlsəfi ədəbiyyata müraciət edən mütəfəkkir onları milli zəmin əsasında gözdən keçirə bilir. Ziya Gökalp əsərlərinin həqiqi dəyəri, əsas ictimai mənası bəlkə də bundadır. Onun öyrəndiyi, incələdiyi, yorumladığı, tətbiq etdiyi sosioloji-fəlsəfi ədəbiyyat (*“Fəlsəfə dərsləri”ndə bunu bir daha aydın bir şəkildə görmək mümkündür*) gələcəkdə yerli sosial-mədəni problemlərin həllində, izahında son dərəcə mənfəətli olmasını görə bilirik. Ziya Gökalpın tanınmış Alman sosioloqu Durkheimin sosioloji araşdırmalarından, buradakı metodlardan faydalanması faktı da məlum bir həqiqətdir. Təsadüfi deyil ki, bu sahədəki tədqiqatlarına görə Ziya Gökalp Türkiyənin ilk professional sosioloqlarından biri kimi də dəyərləndirilməkdədir.

Ziya Gökalp ideya və düşüncələri müasir Türkiyənin sosial-mədəni həyatında, buradakı insanların mədəniyyəti və tərəkür tərzində, elmi fəaliyyətində dərin kök salmasını söyləmək mümkündür. Təsadüfi deyil ki, mütəxəssislər və geniş oxucu kütləsi Ziya Gökalp şəxsiyyətinin Türkiyə Cümhuriyyəti ideyasının meydana gəlməsində oynadığı önəmli rolunu etiraf etməkdən çəkinmirlər. Ulu öndər Atatürkün Ziya Gökalpı *“Fikir babam (atam)”* deyə adlandırması isə bu nadir şəxsiyyətin sosial-tarixi önəmi və dəyərini bir daha artırmış oldu.

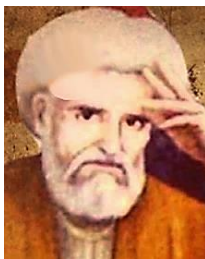
Fəlsəfi ədəbiyyata xüsusi maraq göstərən oxucularımız və mütəxəssislərimiz üçün də dəyərli bir hədiyyə rolunu oynaya bilən *“Fəlsəfi Dərslər”* kitabı heç şübhəsiz, tədris prosesində də yararlı ola biləcəyi qənaətindəyik. Bir daha əsərin işıq üzünü görməsində onu çapa hazırlayan, qarşıya çıxan müxtəlif çətinlikləri həll edə bilən Ali Utkuya və Erdoğan Erbayaya dərin təşəkkürlərimizi bildirməyi mədəni bir borc hesab edirik.

Babək Qurbanov

Fəlsəfə Elmləri Doktoru, Professor

24. XI – 2006 Ərzurum

98. (42) İNTİBAH RUHLU ŞƏXSİYYƏT

Şəkil № 386. İbrahim Haqqı Həzrətləri (1703-1780)

Hər bir xalq onun mədəni-mədəni irəliləməsinə xidmət etmiş ziyalılarının, elm və sənət adamlarının adlarını əziz tutur illərcə, əsrlər onları unutmur, müasirləri kimi onlarla olan mədəni bağlarını müdafiə edir, onları əbədiyyətə aparır. Türk dünyasının bəşər sivilizasiyalarına verdiyi onlarla böyük simalar içərisində İbn Sina, Uluq Bəy, Əl Biruni, Maragalı Nəsirəddin Tusi, Bəhmənyar, Nizami Gəncəvi, Mövlana Cəlaləddin Rumi, Məhəmməd Füzuli, Evliya Çələbi, Əhməd Yəsəvi, Mirzə Fətəli Axundov, Üzeyir Hacıbəyli kimi şəxsiyyətlər mütəmadi və yorulmaz fəaliyyəti ilə hər zaman insanlığa, humanizm ideallarına, bəşəriyyətin inkişafına, dünyada tolerantlıq və sülhün hakim olmasına xidmət

etmişlər. Artıq onların adları bəşər sivilizasiyasına və mədəniyyətinə daxil olmuş, əsərləri və fikirləri bütün dünya xalqlarının malına çevrilmişdir. Türk xalqının belə bir nəhəng şəxsiyyətlərindən biri də heç şübhəsiz Ərzurumlu, daha doğru desək Həsənqalalı İbrahim Haqqı Həzrətləridir. Onun çoxistiqamətli və sərhədsiz fəaliyyəti insan zəkasının, insanın çalışmaq əzm və qabiliyyətlərinin nə qədər də böyük olmasını, insan oğlunun yüksək məqsədlər uğrunda mübarizələr verə bilən olmasını sübut etməkdədir.

İbrahim Haqqı Həzrətlərini sırf bu xüsusiyyətlərinə görə İntibah dövrünün böyük simaları ilə müqayisə etmək mümkündür. İnsanın tükənməz potensial mənəvi-yaradıcılıq qabiliyyətlərinə sonsuz inam bəsləyən bu şəxslər eyni zamanda özləri də şəxsi nümunə kimi insan fəaliyyətinin müxtəlif istiqamətlərində iştirak etmişlər. Məsələn, Leonardo da Vinçi kimi bir şəxsiyyəti mütəxəssislər haqlı olaraq İntibah dövrünün ən xarakter şəxsiyyəti kimi qiymətləndirir, onun böyük bir rəssam, "Mona Liza" kimi əlçatmaz bir sənət əsərinin müəllifi olmaqla birlikdə, eyni zamanda memarlıq, ədəbiyyat, texnologiya, sənət fəlsəfəsi, estetik və s. sahədə də böyük qatqılarda olmasını yazırlar. Zənnimizcə belə bir çoxyönlülüyü, insan fəaliyyətinin müxtəlif tərəflərinə olan dərin maraq və sevgini İsmayıl Haqqı Həzrətlərinin yaradıcılıq mirasından da açıq bir şəkildə eşitmək mümkündür. Onun əsərlərində və xüsusilə də əsas əsəri olan "Mərifətnamə"sində elm və bədii mədəniyyətin müxtəlif sahələrinə; astronomiyaya, anatomiya, riyaziyyata, kimyaya, fizikaya, musiqiyə, tibbə, şeir sənətinə olan sonsuz marağını və töhfələrini görmək mümkündür. Bu çoxyönlülük, universallıq insanın çoxistiqamətli yaradıcılıq fəaliyyətinə maraq ümumiyyətlə Şərq İntibahı nümayəndələrinə xas olan bir xüsusiyyət idi.

Yuxarıda da adlarını çəkdiyimiz Türk dünyası ziyalılarının, eyni zamanda Mövlana Cəlaləddin Rumi, Gəncəli Nizami, Bayat boyundan olan Məhəmməd Füzuli kimi klassiklərin əsərlərində bu çoxyönlülüyü, plüralist baxışları görməmək olmur. Heç şübhəsiz İbrahim Haqqı Həzrətləri də bir Müsəlman mütəfəkkiri, filosofu kimi öz sələflərinə, Müsəlman dünyasının ziyalılarına dərin hörmət bəsləmiş, onların fikirlərini, əsərlərini mütəmadi olaraq mütaliyə etmiş, öyrənmiş, mühafizə etmiş, öz çağdaşlarına çatdırmış və inkişaf etdirməyə çalışmışdır.

İbrahim Haqqı yaxşı başa düşürdü ki, ənənəyə hansı sahədə olursa-olsun, dayanmadan inkişafa, yeniliyə çatmaq qeyri-mümkündür. Və biz bu əhəmiyyətli prinsipə demək olar ki, İbrahim Haqqının bütün əsərlərində izləyə bilirik. Məsələn, onun ədəbi əsərlərində, xüsusilə də "Divan"ında Şərq ədəbiyyatının klassiklərin, bu sırada Firdovsi, Mövlana, Nizami, Füzuli kimi böyük şairlərinin şeir ənənələrinin qəzəl, qəsidə, müfrədat, rübai, müstəzat, İlahilər və s. kimi şeir formalarında əldə etdikləri uğurların xüsusiyyətlərini, açıq bir şəkildə izliyə bilirik. Bu baxımdan onun öz sələflərinə olan mənəvi bağların nə qədər də möhkəm olmasını nümayiş etdirən və eyni zamanda bütün Türk dünyasında və Azərbaycanda geniş şöhrət qazanmış misralarını nümunə vermək mümkündür:

Heç ümid etmədiyim yerdə,
Nagah açılar pərdə,
Dərman yetirər dərdə,
Mövla görək Neylersin?
Neylersə, gözəl eylər!

Bəşəri, universal mənəvi-əxlaqi və elm də İbrahim Haqqı Həzrətlərini daim düşündürən problemlərdən olmuşdur. Ərəb, Fars və Türk dillərini mükəmməl bir şəkildə bilən və bəzi əsərlərində bu üç dilə birdən müraciət edən böyük elm adamı, eyni zamanda bu dillər vasitəsilə dövrünün, zamanının əhəmiyyətli sosial-mədəni hadisələri, elmi kəşfləri haqqında dəyərli məlumatları toplamağı və bu yolla intellektual dünyasını zənginləşdirmək özü üçün gündəlik bir həyat tərzinə çevirə bilir. Unutmamaq lazımdır ki, zamanında elmi-fəlsəfi fikrin ən yüksək zirvəsinə çatmış Antik Yunan sivilizasiyasına xas demək olar ki, ən əhəmiyyətli hadisələri Şərq alimləri tərəfindən nəzərə alınmış, bu dövrdə ziyalıların, filosofların, elm

adamlarının əsərləri Şərq dillərinə tərcümə edilmişdir. Bu dilləri gözəl bilən İbrahim Haqqı Həzrətləri təbii ki, digər mədəniyyətlər, millətlər, davranış-əxlaq qaydaları, fəlsəfi görüşlər və s. haqqında da dərin məlumatlar, təəssüratlar yığa bilmişdir. Onun üç dəfə Həccə getdiyini, burada İslam dünyasının tanınmış elm və sənət adamları ilə tanışlığını, fikir mübadiləsində olduğunu da unutmamalıyıq. Bu məlumatların və onların təsirinin izlərini Həsənqalalı ziyalisinin dünyagörüşündə hiss etmək mümkündür. Məsələn, onun "Divan"ın da deyilən:

"Gerçək varlıq Sən. Əşya isə yoxluğa məhkum,

Çünki onlar kölgədir, yuxudur "- kimi misraları Antik Yunan filosofu Platonun məlum fəlsəfi anlayışını xatırladır. Xatırladaq ki, Platon da bizi əhatə edən maddi aləmi, buradakı əşyaları, obyektləri, hadisələri əhəmiyyətli qılmır, onları "mütləq ideyanın, tonu, Tanrının" təqlid, kölgəsi olaraq istifadə edir, bu səbəblərə görə də eyni zamanda sənəti, əgər o bu maddi aləmi əks etdirirsə - *kölgənin kölgəsi* olaraq qiymətləndirirdi.

İbrahim Haqqı Həzrətlərinin musiqi sənəti ilə əlaqədar fikirlərinin, xüsusilə də musiqinin kainatın çıxardığı səslərlə bir əlaqəsi olması fikrinin qədim Yunan filosofu Pifaqorun səmaların musiqisi anlayışı ilə olan bənzərliyini də müşahidə etmək mümkündür.

Dərin ensiklopedik məlumatlara çatmağı böyük alim heç də tək, digərlərindən ayrılmaq, elitar bir ictimai-intellektual təbəqəyə sahib olmaq məqsədi ilə etmirdi. Əksinə onun ən böyük məqsədi daim xalqını maarifləndirmək, onun düşüncə üfününü genişləndirmək, onu gerçək, elmi olan məlumatlara istiqamətləndirmək arzusu ilə əlaqədar olmuşdur.

İbrahim Haqqının "Mərifətnamə"sində bu böyük istəyi görmək olmur. Bu istək isə hər şeydən əvvəl onun hər istiqamətli inkişaf etmiş kamil insan ideali ilə araşsız olaraq əlaqədar olması fikrini söyləyə bilərik. Belə bir kamil insan isə mütəfəkkir elmdən, sənətdən, yüksək mənəviyyatdan, əxlaqdan, dindən kənarında düşünmək belə istəmirdi. Onun insanları bu uca məqsədlərə səsləyən və yüksək bədiiliklə deyilmiş fikirləri bunu bir daha sübut edir.

Bu səbəblərə görə də İbrahim Haqqı lazım olan elmi məlumatların geniş oxucu kütləsinə asanlıqla çatdırılmasına böyük əhəmiyyət verir, onların daha bədii, aydın olan bir şəkildə ifadə olunmasına, eyni zamanda lazım olan nümunələrin milli şüurun anlayış xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq verilməsinə çalışır. Xatırladaq ki, zamanın elmi-texnoloji kəşflərini geniş kütlələr arasında sürətli yayılması üçün bu metoddan bir çox mütəfəkkirlərin, sənət adamlarının istifadə etmələri inkaredilməz bir gerçəkdir. Lukretsi Karın, Rablenin, Mövlananın, Nizaminin, Füzulinin, Lomonosovun, Axundovun və başqalarının bu baxımdan olduqca müvəffəqiyyətli olmalarını söyləmək mümkündür. Zənnimizcə İbrahim Haqqının "Mərifətnamə" əsərini bu baxımdan da yüksək qiymətləndirmək mümkündür. Burada zamanın, tarixi keçmişin zəngin elmi-mədəni məlumatlarının yalnız olaraq verilməsi ilə kifayətlənməyən alim onların məntiqi olaraq müdafiəsinə, izah edilməsinə böyük əhəmiyyət verir.

Elmi kəşfləri ("*Mərifətnamə*" *də dənizin qabarma və çəkilməsi, günəşin, ayın tutulması, Kolumbun Amerikanı tapması, üzviyyət növlərinin bir bəzilərinə görə meydana gələ biləcəyi, anatomiya, klimatoloji və s. problemlər açıqlanır*) şəriətə uyğun gəlməz deyə inkâr edənləri və bu məqsədlə dini dəlilləri irəli sürənlər dinə xəyanət etmiş olanlar kimi qiymətləndirir. Dinin elmi həqiqətlərə söykənən məlumatlara, kəşflərə heç də zidd, düşmən olmaması fikrini zamanı üçün böyük bir cəsarətlə müdafiə etməsinin şahidi oluruq.

Fəlsəfi dünyagörüşünə kamil insanı, hər istiqamətli, ahəngdar bir şəkildə inkişaf etmiş insanı ideal olaraq irəli sürən İbrahim Haqqı Həzrətləri fiziki, xarici gözəlliyi heç bir zaman belə bir ideal səviyyəsinə çatdırmır. İnsanı mənən, əxlaqi baxımdan zənginləşdirən bilən bu cür vasitələri əhəmiyyətli edir, onların hər birini bu mənəvi-mədəni tərəqqi yolunda son dərəcə əhəmiyyətli olmasını, hər birinin spesifik, təkrarolunmaz xüsusiyyətlərini, insan zəkasına, əxlaqına, estetik şüuruna, davranışlarına, bir sözlə dünyagörüşünə olan təsirini də göstərməyə çalışır.

Din, dil, sənət, elm, adət və ənənə kimi sosial-mədəni və tarixi hadisələrin psixo-ideoloji, emosional-romantik, təlimatçı-dəyişdirici və s. təsir gücünü dərindən bilən İbrahim Haqqı Həzrətləri əslində bütün bu vasitələrin insanın universal və kamil bir şəxsiyyət kimi meydana gəlməsi və inkişafında rolunu və əhəmiyyətini izah etməyə çalışmaqdadır. Bu müqəddəs arzunu onun bir çox əsərlərində, həm elmi, həm də ədəbi əsərlərində, şeir və qəsidələrində, qəzəllərində və s. görmək mümkündür. Məsələn, onun Ərzurumun xüsusiyyətindən bəhs edən bir şeirində elmə, məlumata sahib olmağın nə qədər əhəmiyyətli olması fikrini açıq bir şəkildə görürük:

Gər Ərzurumda qalmaq diləyərsən,
Bəhr-i uluma dalmaq diləyərsən,
Adətçə oxu tərtib-i elmi
Təhsil edəgör ilmlə hilmi.

Digər bir şeirində öz əxlaqi fikirlərini yüksək bir bədiiliklə dilə gətirən İbrahim Haqqı Həzrətləri insanı bu aləmdə, bu "pas basmış dünyada" nəfisini tox tutmağa, haram mal yeməməyə, digərini incitməmək, dünya malına, mülkünə dəyər verməməyə, bu dünyadakı çirkin əməllərə, "paslara" bulaşmamağa çağırırdı:

Sədəqə niyyət et, mal-ismət ü canına nasa
Düşsə yolda min altun, gec andan, batma sən pasa.

Buradan eyni zamanda məlum olur ki, İbrahim Haqqının insan fəlsəfəsi, kamil insan ideali heç də mücərrəd bir anlayış olmayıb, əslində bizi əhatə edən zəngin hadisələr, obyektlər aləmi ilə möhkəm bir şəkildə bağlıdır. Yəni insan mənasını o, əslində müsəlman zehniyyətinə kök salmış xeyir və şər, gözəllik və çirkinlik, xoşgörüş və kobudluq, sevgi və nifrət, cəsurluk və qorxaqlıq, genişqəlblilik və qısqanclıq kimi anlayışlarla əlaqədar təsəvvürlərlə əlaqələndirir. Müəyyən mənada insan davranışlarını müəyyən edən, idarə edən səbr, razılıq, yuxusuzluq, susuzluq, aclıq kimi mənaların da alim tərəfindən xüsusi olaraq ələ alınmasının şahidi oluruq. Bu mövzuların geniş bir şəkildə araşdırılmasını yuxarıda da adı keçən "Kenzü - l-Tüth" əsərində görə bilərik. Sırf bu mənəvi-əxlaqi dəyərlərin əhatəli bir şəkildə ələ alınmasına görədir ki, mütəxəssislərin haqlı olaraq bu əsərlərin çox zaman bir "mənəvi elmlər xəzinəsi" olduğu fikrini söyləməkdən çəkinməmişdilər.

İbrahim Haqqının kamil insanla əlaqədar fəlsəfi fikirlərində sevgi mövzusu da əhəmiyyətli bir yer tutur. Daha doğrusu böyük alim kamil şəxsiyyəti, onun xoşbəxtliyini sevgi, eşq mənası olmadan təsəvvür belə etmirdi. Bu mənaları o hər şeydən uca tuturdu. Qəsidələrinin birində bu fikri ifadə edən İbrahim Haqqı yazırdı ki,

Eşqsiz dövlət və nemət nə varsa hamısı bələdir,
Səadət sənin eşqinlə.

O "*eşqə can verənin əbədi sonsuz bir həyat tapacağına*" inanırdı. O eyni zamanda insanları eşqdəki mənəvi gözəlliklərə səsləyir, onları xarici, keçici gözəlliklərdən, hadisələrdən uzaqlaşdırmağa, hər yerdə olduğu kimi sevgidə də mənanın (*məzmunun*) son dərəcə əhəmiyyətli olduğunu isbatlamağa çalışır və təsadüfi deyil ki, "*surət, şəkil çoxluğundan vaz keç*" deyirdi. Ona görə də burada (*beləcə də ümumiyyətlə elmi-fəlsəfi baxışlarında*) təsəvvüf (*mistik*) elementlərinin rolunun həddindən çox şişirdilməsi meyli bəzən böyük mütəfəkkirin fikirlərini düzgün anlamaqda maneə belə ola bilər, onu real köklərdən, daha doğrusu ümumiyyətlə geniş xalq kütlələrinin öyrədilməsi, tərəqqisi, inkişafı məqsədindən uzaq salırdı. İbrahim Haqqı Həzrətlərinin yüksək bir poetikliklə yoldaşına yazdığı məktublarında canlı insan duyğularının, hisslərinin, istəklərinin ifadəsini açıq bir şəkildə görə bilərik.

Eynilə mütəfəkkirin qadın gözəlliyinin xüsusiyyətinə ithaf etdiyi bir şeirində onun konkret olaraq bu gözəlliyi təşkil edən elementlərə nə qədər də böyük əhəmiyyət verməsinin şahidi oluruq. Bu baxımdan bir daha bu şeirə müraciət etməyi vacib sayırıq:

Hüsnü - zanana dəlil,
 Otuz iki şəkili bil:
 Dörd yeri lazım qara;
 Saç, qaş və kiprik, göz ah!
 Dörd yeri lazım qırmızı;
 Hədd-ü lep-ü lisey, dil
 Dördü kiçik olmalı;
 Enf, ağız, ayaq, əli
 Savtı, beli incehem,
 Şəkli də yerində həm.
 Belə ki zen hub olar,
 Hulku da mahbup olar.

Xatırladaq ki, belə bənzətmələrdən xalq şifahi ədəbiyyatında, xüsusilə də aşiq-ozan şeirində böyük yeri olduğu inkar edilməz bir gerçəkdir. Güman etmək olar ki, İbrahim Haqqı Həzrətləri də belə bir bənzətmə üsulunu vaxtilə Həsənqala və Ərzurumda xüsusilə məşhur olan aşiq-ozan sənətinin ənənələrindən almışdır. Bu baxımdan aşiq-ozan yaradıcılığında olduqca məşhur olan "gözəllmə" kimi şeir formasına bir nümunə olaraq göstərmək mümkündür. Klassik Azərbaycan aşıqlarının yaradıcılığında, xüsusilə də Aşiq Qurbanı, Aşiq Ələsgər, Aşiq Şəmşir və s. şeirlərində "gözəllmənin" ən gözəl nümunələrini izliyə bilərik. İrəlidə bu şeir forması yazılı ədəbiyyata da daxil olmuş, Molla Pənah Vaqif, Molla Vəli Vidadi, Səməd Vurğun kimi şairlərimizin yaradıcılığında da dərin kök salmışdır. Zənnimizcə belə bir ənənə, yəni xalq şeirinə, xalq bədii-estetik təfəkkürünə olan yaradıcı münasibət hər bir milli mədəniyyətdə, beləcə də hər bir yaradıcı xarakterli şəxsiyyətin fəaliyyətində izləmək mümkündür. İbrahim Haqqı Həzrətləri də Türk xalq bədii təfəkkürünə, xüsusilə xas olan gözəlliyin, eyni zamanda fiziki, cismani gözəlliyin xüsusiyyətini əhəmiyyətli hesab etmiş, poetik yaradıcılıq fəaliyyətində ondan faydalanmış, onu şeir sənətinin çox əhəmiyyətli vasitələrindən saymışdır.

Ümumiyyətlə o sənətin təlimatçı, dəyişdirici, hətta tibbi funksiyalarını belə əhəmiyyətli saymış, onun insanın bədən quruluşu ilə mənəvi aləmi arasında uyğunluğu, ahəngdarlığın saxlanması oynaya biləcəyi rola böyük əhəmiyyət vermişdir. İnsanın öz-özünü təlim keçməkdə böyük əhəmiyyət verir və bu məqsədin reallaşdırılması yolunda əxlaqi-mənəvi dəyərlərlə birlikdə estetik-bədii dəyərlərin də böyük rola sahib olmasını dəfələrlə söyləməkdən çəkinmir. Məsələn, misraların birində o xüsusi olaraq yazır ki,

"Musiqi hikmətə dair fəndir –
 Bilənə, bilməyəne ruşendir".

Eyni zamanda onun təhsil üçün son dərəcə əhəmiyyətli sandığı böyük Mövlananın "Sən daş, qaya və mərmər belə olsan, əgər bir tərbiyəçilər (*bir könül sahibinin əlinə düşsən cövhar olsan*) kimi bir fikirini müdafiə də şahidi olurduq.

Alim hər harada olursa-olsun gözəlliyin meydana gətirilməsi, yaradılması yolunda insan əməyinin böyük rolu olmasını, soyuq, donmuş materialların (*daş, mərmər və s.*) belə insan, sənətçi fəaliyyəti nəticəsində yeni, estetik bir xüsusiyyət ala bilməsi fikrini irəli sürür, eynilə bu fikri insan şəxsiyyətinə, onun mənəvi gözəlliyinin inkişafına da aid edir, öz-özünü öyrətmək üçün məşğul olmağı, döyüşməyi, mübarizə belə verməyi əhəmiyyətli sayır. Gözəllik, mənəviyyat və əxlaq məsələlərinin həllində insanı passiv deyil, fəal (*aktiv*) bir həyat mövqeyi tutmağa səsləyir. "Mərifətnamə" əsərində bu cür problemlərin dilə alınması, xüsusilə də ailə münasibətləri, tələbə müəllim münasibətləri, beləcə də cəmiyyət, xalq qarşısında sosial məsuliyyət kimi əxlaqi dəyərlərin araşdırılmasını görə bilərik. Bu araşdırma və anlayışların əksəriyyəti günümüz üçün də aktual olub, müasir təhsil sistemimizin təkmilləşdirilməsində və inkişaf etdirilməsində əhəmiyyətli rol oynamaqdadır. Təsadüfi deyil ki, İbrahim Haqqının

təhsil sahəsindəki sərhədsiz fəaliyyətini nəzərə alan bir çox elm adamları, bu sırada hətta xarici alimlər belə onu bu sahədə Şərfin, eyni zamanda Türkiyənin ən görkəmli pedaqoq mütəfəkkiri, ilk təhsil filosofu kimi qiymətləndirməkdən belə çəkinmirlər. Məsələn, İbrahim Haqqının yaradıcılıq irsinin gözəl bilicisi olan hörmətli Rauf İnan bəy-əfəndi bir daha yazır ki, "Almaniyanın ən tanınmış təhsil mütəfəkkiri və təhsil mütəfəkkiri olan Prof. Dr. G.Hausmann "Türk təhsil tarixini kapsamayan bir dünya təhsil tarixindən söz edilə bilməz" deyirkən (*Kutadgu Bilik*) (*Kitab-ı Tarik-ul Ədəb*) xüsusilə "Mərifətnamə" ni də nümunə olaraq göstərir.

İbrahim Haqqının özü də yüksək bir əxlaq, ədəb-ərkən nümunəsi idi. Onun öz müəllimi və qayın atası olmuş şeyx İsmayıl Fakirullahə nə qədər böyük bir hörmət bəslədiyini, onu öz əsərlərində təriflədiyini, ona qəsidələr belə yazdığını şahidi oluruq. Məsələn, ərəbcə yazdığı "insanıyıq" əsərində müəllimi Fakirullah üçün 8 qəsidə yazdığı məlumdur. Eyni zamanda sevimli müəllimi dünyasını dəyişdikdən sonra belə onu heç bir vaxt unutmaması, onun adını əbədiləşdirmək məqsədiylə ona xüsusi bir türbə tikdirməsi kimi hadisələr bir daha yuxarıda söylədiklərimizi sübut edir.

Zənnimizcə alimin Həsənqala və Ərzuruma ithaf etdiyi şeirləri də onun yüksək mənəviyyatından, bu torpağa, bu insanlara olan mənəvi borcunu aradan qaldırmaq istəyindən irəli gəlir. Böyük alimin Həsənqalaya ithaf etdiyi bir şeirində bu sevginin nə qədər də böyük və səmimi olduğunu görə bilərik:

Mübarək məkandır Hasenkalesi.
Cəmiyyət zəvka aldat Hasenkalesi.
Suyu xoş, havası, qışı münasib,
İrem'dən nişanı Hasenkalesi.
Bir âyinedir, yaxşıya yaxşıdır,
Yamana yamandır Hasenkalesi.
Gəl, ey Haqqı Bunda dinclik et kim
Hüzur-u cinandır Hasenkalesi.

Bu qəbildən olan misallardan İbrahim Haqqı Həzrətlərinin xalqın bədii qavrayış psixologiyasını dərinlən bilməsini, ana dili olan Türk dilinə nə qədər yaradıcı bir şəkildə müraciət etməsini görə bilərik. Eyni zamanda onun bu qəbildən olan əsərlərində onlarla müəyyən sosial-mədəni, linqvistik (*dil elmi*), bəzən isə hətta ideoloji səbəblərlə unudulmuş sözlərə rast gəlmək mümkündür. Unutmamaq lazımdır ki, onların əksəriyyəti hal-hazırda da Türk respublikalarında, beləcə də Azərbaycanda yaşayan Türk soyundan olan xalqların yazılı və şifahi ədəbiyyatında bu gün də geniş bir şəkildə istifadə edilməkdədir. Bu sözlərdən bəzilərini xatırlatmaqda fayda var: yaxşı, yatırdan (*yatırım*), suyu xoş (*suyu gözəl*), Təhsil, niyyət (*səadət xoşbəxtlik*), od (*atəş*), olakı (*olar ki, bəlkə*), özgə (*xarici, başqa*), pələng, pərvanə (*gecələri işıq ətrafına dönən kiçik kəpənək*), naxoş (*pis, xoş deyil*), nezir (*əhd*), nurani (*nurlu*), şikəstə (*qırıq*), təcəüb (*şaşmam*), Təala (*Uca Tanrı*), erizə (*ərizə*), asan və s. Bu sözlərin İbrahim Haqqı Həzrətləri dövründə xalq arasında nə qədər məşhur olmasını göstərməklə birlikdə, eyni zamanda əslində Türk dünyasında vaxtilə mövcud olan onlarla ortaq sözlərin geniş bir şəkildə istifadə edilməsini sübut edir. Onların unudulması, itkin olması, bəlkə də müəyyən bir dərəcədə Türksöylü xalqlar arasındakı mənəvi körpünün dağılmasına, müxtəlif coğrafi ərazilərdə yaşayan bu xalqların bir bəzilərini sərbəst bir şəkildə anlama bilmələrinə maneə olmuşdur.

İbrahim Haqqı Həzrətlərinin istifadə etdiyi sözlərin əksəriyyətinin müasir Azərbaycanda geniş bir şəkildə istifadə edilməsi kimi bir hadisə də yuxarıda söylədiklərimizi sübut etməklə birlikdə, eyni zamanda vaxtilə bu mənəvi körpünün, ən əhəmiyyətli olan dillərimizin bir-birlərinə nə qədər də yaxın olmasını göstərir.

İbrahim Haqqı kimi bir çox mütəfəkkirlərin, elm, sənət adamlarının hələ də Türk dünyasında və ümumiyyətlə bütün dünyada belə lazım olan dəyəri almamasının səbəbinin də çox vaxt yuxarıda da söylədiyimiz kimi ideoloji, sosial-mədəni problemlər, xüsusilə də

mədəniyyət imperializminin məhdudlaşdırıcı, pozucu prinsipləri ilə əlaqədar olmasını söyləmək mümkündür. Bununla belə vaxtilə bu böyük şəxsiyyətlərin adları bütün Türk dünyasında şöhrəti qazanmış, sevilmiş, dildən-dilə keçmiş, uzun bir tarixi müddət içərisində öz təsiredici, ictimai-dəyişdirici, təlimatçı rolunu davam etdirmişdir. Bu səbəblərə görə də onların əsərləri, yaradıcılıq irsi ilə əlaqədar məlumatları tək Türkiyədə deyil, onun sərhədlərindən çox-çox uzaqlarda, xüsusilə də Türk respublikalarının kitabxanalarında, mədəniyyət ocaqlarında və abidələrini almaq mümkündür. Məsələn, mütəxəssislər İbrahim Haqqı Həzrətlərinin təxminən 40 əsərinin (*dövrümüzdə onlardan yalnız 15-nin bizə çatdığını söyləmək mümkündür*) ola biləcəyi fikirini etiraf etməkdən çəkinmirlər. Təbii ki, onların hələ də bilinməyən əlyazmalarının və ya əsərlərinin müxtəlif nüsxələrinin (*burada heç şübhəsiz müxtəlif xəttatlar, kalligrafların, miniatür ustalarının və s. yaradıcı fəaliyyətini də qeyd etmək lazımdır*) Türk respublikalarında da axtarılması, araşdırılması zamanı gəlmişdir. Məsələn, İbrahim Haqqının "insanıyq" əsərinin bir nüsxəsinin də Azərbaycanda Elmlər Akademiyası Əlyazmaları İnstitutunda saxlanması məlumdur. Zənnimizcə aralıqsız araşdırmalar nəticəsində digər əsərlərinin də olması ehtimalı böyükdür.

İbrahim Haqqı kimi Türk dünyası mədəniyyətinə və ümumiyyətlə bəşər sivilizasiyasına böyük töhvəsi olmuş bir şəxsiyyətin zəngin yaradıcılıq irsinin daha neçə-neçə yeni səhifələrinin açılmasına inanırıq.

Babək Qurbanov

Fəlsəfə Elmləri Doktoru, Professor

99. (43) AZADLIQ VƏ XOŞBƏXTLİK ŞAİRİ M.Y. LERMONTOV

Şəkil № 387. Mixail Yuryeviç Lermontov (15.10-1814 - 27.12.1841)

Sivilizasiya tarixində çox az ömür sürmələrinə baxmayaraq estetik fikir tarixinə daxil ola bilmiş nadir şəxsiyyətlər hər zaman hörmət və sevgiylə xatırlanmaqdadır¹⁰³. Onların təkrarolunmaz və titanik (*böyük*) yaradıcılıq potensialı illər ötsə belə insanda heyranlıq hissi oyandırmaqdadır. Bu sənətkarların əsərləri hər zaman müasir və universal səslənməkdədir. Onları şəxsi, intim (*məhrəm*) hiss və həyəcanlardan daha çox bir xalqın taleyi, istək və arzuları düşündürmüşdür. Təsadüfi deyil ki, onlar öz əsərləri ilə dövrlərinin ictimai-etik və siyasi problemlərinə cavab verməyi özləri üçün son dərəcə əhəmiyyətli bir estetik prinsip olaraq görmüşlər. Bu qəbildən olan sənətkilər digər xalqların həyat tərzi, mənəvi mədəniyyəti, dilinə və dininə, azadlıq uğrunda mübarizələrinə də qeydsiz qalmır, öz əsərlərində onların bədii ifadəsinə də geniş yer ayırabilirdilər. Məşhur Rus şair və yazıçısı Mixail Yuryeviç Lermontovun yaradıcılıq yoluna diqqət etdiyimizdə bir daha yuxarıda söylədiklərimizin həqiqiliyinə inana bilərik. 27 yaşında bir gənc ikən dueldə öldürülən bu nadir şəxsiyyətin həyat yolu xalqının ictimai əsarətdən xilas olması, çar mütləqiyyətinin sona çatması, imperatorluq daxilindəki xalqların azadlıqlarına qovuşması ilə əlaqədar olmuşdur. Ən gənc

¹⁰³ Bax.: Tacəddin Şimşək. Şair Neçə yaşında ölür? - Ağ Şərq, sayı: 1, 2005, s.37

yaşlarından başlayaraq əsərlərində xalqı azadlığa, ictimai adilliyə, monarxizmə qarşı mübarizəyə səsləyən M.Y.Lermontov ömürünün sonuna qədər sənətinin ictimai məsuliyyətini birbaşa bu problemlərdən kənar təsəvvür belə etmədi. Xüsusilə də rus mədəniyyətinin "can damarı" (*F.Dostoyevskiy*) adlandırılan A.S.Puşkinin 38 yaşında ikən dueldə öldürülməsi ilə əlaqədar ona ithaf etdiyi "Şairin ölümü" (1837) şeirindən sonra M.Y.Lermontovun dünyabaxışındakı bu fikirlər daha açıq bir şəkildə ifadə olunmağa başlamışdır. Bu şeirində Puşkinin ölümündə Çar mütələqiyyətini, hakim dairələrinin açıq-aşkar bir tərzdə ifşa edən Lermontov Puşkin kimi bir dahi şairin ölümünə ürəkdən acıyır, onun Rusiyada hökm sürən feodal-patriarxal üsuli-idarənin, Çar mütələqiyyətinin əleyhinə olduğuna, inqilabçı "Dekabristləri" (*Dekabr ayında baş vermiş inqilabçıları*) müdafiə etdiyinə görə cismani olaraq yox edildiyini sanatsal bir dillə ifadə edə bilmişdir. Bu şeir az bir zaman içərisində bütün Rusiyada məşhurlaşdı, xüsusilə də demokratik düşüncəli insanların dünyagörüşünə böyük təsir göstərmiş oldu. M.Y.Lermontovun adı isə dillər əzbəri, köhnəlmiş feodal ənənələrinin, insan istismarı və köləliklə mübarizənin simvoluna çevrilmiş oldu. Əslində şair o dövrlərdə ictimai haqsızlıqlara, istismara, geriliyə, məlumatsızlığa, digər millətləri əsarət altında saxlayan imperiya şovinizminə qarşı yüksəlməkdə olan bir xalqın haqq səsinə, sönməz iradəsinə ifadə etməkdə idi. Bu şeir Puşkin və Dekabristlərin azadlıq, ictimai bərabərlik, feodal düşüncə tərzini əleyhinə verdikləri mübarizədə bitmədiyini, sönmədiyini, əksinə yeni bir güc ilə davam etməsini sübut edir. Dekabristlər üsyanının qanlı bir şəkildə yatırılması, onun tərəfdarlarının susdurulması və ya Sibirə sürgün edilməsi, Puşkin kimi ziyalıların cismani olaraq yox edilməsi xalqın böyük bir qisiminin reaksiyasına, nifrət və qəzəb hisslərinin daha da alovlanmasına səbəb olardı. Xalqın qabaqcıl ziyalıları, xüsusilə də universitet gəncləri açıq bir şəkildə ölkədə böhran edən ictimai haqsızlıqları, ədalətsizlikləri, insanın insan tərəfindən istismarını, feodalizm və həddindən artıq milliyyətçilik psixologiyasını tənqid, bütün bu ictimai bələlərdən qurtuluş yolunu milli mübarizədə, inqilablarda görürdülər. Moskva Universitetində oxuduğu illərdə Lermontov burada hökm sürən belə bir mənəvi mühitlə qarşılaşmış, hər zaman onun ön sıralarında olmuşdur. Xatırladaq ki, bu dövrdə universitet tələbələri arasında V.G.Belinski, A.İ.Gertsen və N.P.Ogaryov kimi simalar da təhsil görməkdə idilər. Onlar gələcəkdə Rusiyanın ən tanınmış adlı-sanlı şəxsiyyətləri kimi şöhrət qazanmış, burada demokratiya prinsiplərinin yayılmasında böyük rol oynamış, xüsusilə də Rus inqilabçı demokratlarının nümayəndələri olan Belinskiyə, Dobrolyubova, Nekrasova güclü təsir göstərmişlər. Universitet illərində öz inqilabı mübarizələrini aralıqsız olaraq davam etdirən bu nadir şəxsiyyətlər təbii ki, dövlət rəhbərləri, bu sırada bəzi universitet idarəçi və professorları tərəfindən mənfi bir fakt kimi qarşılır, onların zərərsizləşdirilməsi və universitetdən xaric edilməsinə belə səbəb olardı. Belə bir vəziyyətlə rastlaşan Lermontov da 1832-ci ildə Moskva universitetini tərk etməyə məcbur olur və Peterburqa gəlir. Burada Hərb Məktəbinə daxil olan Lermontov 1834-ci ildə kiçik leytenant rütbəsi ilə məzun olur. Lakin bu illərdə də o, öz ideallarından vaz keçmir, xalqının azadlığı, xoşbəxtliyi, ictimai-rifah halının yüksəldilməsi uğrunda mübarizəsini şeirləri vasitəsilə davam etdirir. Şairin ömür boyu bu uca ideallara sadıq qalmasını onun demək olar ki, bütün əsərlərində hiss etmək mümkündür. Xatırladım ki, Lermontovun dünyagörüşü ən gənc yaşlarından yaranmağa başlamışdır. Onun ən kiçik yaşlarından aldığı təəssüratlar, yaşadığı ictimai-mühit, bu sırada uşaqlıq illərini keçirdiyi Penza vilayətinin Tarhan kəndinin həyat tərzini, kənd insanların adət-ənənələrinin, maraqlı söhbətləri və s. onun dünyagörüşünə öz möhürünü vurabilmişdir. Lermontovun

nənəsi E.A.Arsenyeva onun təhsili və bir şəxsiyyət kimi yetişməsi məsuliyyətini tamamilə öz üzərinə almış və bu yeganə nəvəsinin hərtərəfli inkişafını bir məqsəd olaraq görmək ehtiyacını hiss etmişdir. Ən kiçik yaşlarından anasını və atasını (*təqəüdçü Hərbçi*) itirən Lermontov nənəsinin simasında həqiqətən ən sadıq və diqqətli bir himayəçi tapmışdır. Məsələn, məlumdur ki, nənəsiylə hələ Tarhan kəndində ikən belə Lermontovun təhsili üçün xüsusi müəllimlər dəvət etmiş, eyni zamanda onun sənət təhsilinə ciddi fikir vermiş, xüsusilə də musiqi və şəkil kimi sənət növləri sahələrində belə professional təhsil görməsini saxlaya bilmişdir. Kəndlilərin söhbətləri, xalqın tarixinə, azadlıq uğrunda mübarizələrinə aid fikirləri, xüsusilə də məşhur Pugaçov üsyanı ilə əlaqədar xatirələri, eyni zamanda Napolyon-Rus döyüşünün (1812) iştirakçısı olmuş bir Fransız müəlliminin bu döyüşün gətirdiyi faciələr üzərinə söylədikləri məlumatlar gənc Lermontovun xəyal dünyasına güclü təsir göstərməsi, ən gənc yaşlarından onun nəyin haqq, nəyin isə ədalətsiz olmasını yaxından anlamasına kömək etmişdir. Xarici dillərdə aldığı təhsili isə gənc Lermontov üçün eyni zamanda bu dillərdə yazıb-yaradan dünya klassiklərinin əsərləri ilə tanış olma fürsəti yaratmışdır. 15 yaşında ikən xəstəliyi səbəbiylə Şimali Qafqaza gələn Lermontov bir zaman buranın təbiət gözəlliklərinə, insanların qonaqpərvərliyinə, cəsurluğuna, azadlıq anlayışlarına heyran olur və ümumiyyətlə Qafqaza, onun təkrarolunmaz təbiətinə, məğrur insanlarına sevgi və hörmətini öləncə qədər özü ilə daşıyır. Təsadüfi deyil ki, Lermontov yetkin çağlarında da bir neçə dəfə bu bölgəyə gəlir, Gürcüstanı, Azərbaycanı qarış-qarış gəzir, buradakı hüquqların, qövlərin adət-ənənələrini, mənəvi-əxlaqi dəyərlərini, əfsanələrini, dastanlarını, hətta dillərini belə dərinlən öyrənməyə cəhd göstərir.¹⁰⁴ Lermontovun dostu S.A.Rayevskiyə yazdığı məktublarının birində də şair etiraf edir ki, tatar dilini (*Azərbaycan türkcəsini*) öyrənməyə başlamışdır və bu dil Fransız dili Avropada olduğu kimi Asiyada çox vacibdir.¹⁰⁵ Eyni zamanda onların çoxu haqlı olaraq Qafqazın, Qafqaz insanının Lermontov yaradıcılığında mərkəzi yerlərdən birini tutmasını etiraf etməkdədirlər. Vaxtilə məşhur Rus tənqidçisi V.G.Belinski Lermontov sənətinin xüsusiyyəti və mənəvi qaynaqları ilə bağlı bir daha bu fikri ifadə edərək etiraf etmişdir ki, "*Puşkin poeziyasının beşiyi olan Qafqaz, sonralar Lermontov poeziyasının da beşiyi oldu*".¹⁰⁶ Həqiqətən də Lermontov yaradıcılığına xronoloji bir baxış onun Qafqaz ilə əlaqədar mövzulara durmadan artan sevgi və əlaqəsini ortaya çıxara bilər. Bizim gəldiyimiz qənaətə görə Lermontovun dünyagörüşü və əsərlərinin bədii-estetik dəyərini anlamaq üçün yuxarıda söylədiklərimiz prinsipləri nəzərə almaq məcburiyyətindəyik. Onun hər bir əsərində (*şeyrlərində, poemalarında, əhvalatlarında, dram əsərlərində, romanlarında vs.*) bu və ya digər şəkildə onların yüksək bədiiliklə ifadə olunmasını görə bilərik. Bununla birlikdə Lermontov hələ aldığı mövzuları hər zaman ictimai adillik və müasirlik mövqeyindən həll etməyə çalışır, köhnəlmiş qayda-qanunlara, feodal-patrikal qayda-qanunlara zidd gedir, burada milli mənsubiyyət və həddindən artıq milliyyətçilik hisslərinə yer vermir, öz xalqı kimi digər xalqların da zamanını itirmiş bəzi mürtəce adət-ənənələrinə, psixoloji baxışlarına qarşı çıxır, meydana gətirdiyi təkrarolunmaz obrazları vasitəsilə oxucunu, tamaşaçını tarix müddətində sümükləşmiş mürtəce təsəvvürlərdən, əxlaqi-davranış qaydalarından vaz keçməyə çağırır. Dövrünün ən mərkəzi və aktual ictimai-siyasi problemlərini qorxmadan, eyni zamanda prioritetli olaraq irəli sürdüyünə görə hər bir əsərində orijinal, müstəqil olan

¹⁰⁴ Bax: MY Lermontov. Şiirler, Poemalar, mənzum dramları, Romanlar. Bakı, Yazıçı, 1989, s.5.

¹⁰⁵ Bax: Şıxəli Qurbanov. – M.Y.Lermontov. əsr, s.5.

¹⁰⁶ Bax: M.Y.Lermontov. A.g.e., s.4.

şair digər sənət adamlarından da bu mərifəti göstərmələrini istəyirdi. Onların müasir problemləri, xüsusilə də xalqın ağır maddi vəziyyəti, Rusiyada feodalizm qalıqlarının, Çar mütləqiyyətinin gətirdiyi ictimai haqsızlıqlara və s. göz yummalarını təklif edirdi. "Şair" adlı şeirində bu meyli açıq bir şəkildə görmək mümkündür. Lermontovun yaradıcılığında müəyyən bir yer almış tərcüməçilik fəaliyyətində belə bu söylədiyimiz prinsiplərə, yəni çevirdiyi mətnin azad bir şəkildə və yuxarıda zikr etdiyimiz prinsiplər baxımından şərh olunmasına şahid olmaq mümkündür. Lermontov ən gənc yaşlarından başlayaraq məşhur Avropa yazıçılarından Şekspirin, Şillerin, Bayronun, Klopştokun, Valter Skottun, Hötenin və b. əsərlərini oxumuş, onlardan təsirlənmiş, xüsusilə də romantik qəhrəmanların azadlıq, insan ləyaqəti uğrunda verdikləri mübarizə mövzusu demək olar ki, onun bütün yaradıcılığının ana xəttini təşkil etmişdir. Onun məşhur İngilis şairi Bayrondan (*Çayld Qarold, Yəhudi Şarkısı*), eyni zamanda Höte və Heyne əsərlərindən etdiyi tərcümələrin və qəbul etdiyi mövzularda hər vaxt şairin müstəqil olaraq hərəkət etməsi, əsərlərin ideya-məzmununa öz şərhini gətirəbilməsinə şahid olmaq mümkündür. Lermontov sənətini araşdıran mütəxəssislər (*V.G.Belinski, M.S.Mixaylov, İ.L.Andronikov, S.A.Andreyev, Kriviç, eyni zamanda Azərbaycanda M.Rəfili, E.Seyidzadə və xüsusilə də Şıxəli Qurbanov*) haqlı olaraq şairin bu xüsusiyyətini vurgulamaqla birlikdə bir daha onun bu baxımdan ələ aldığı mövzulara müasirlik ruhu, ictimai-siyasi bir hava gətirməsi faktına da diqqət çəkməkdədir. Hətta onlar A.S.Puşkin kimi olduqca sevdiyi və uzun müddət təsiri altında qaldığı bir şairdən aldığı mövzuları belə Lermontovun öz dünyabaxışı və Rusiyadakı yaşanan ictimai-siyasi hadisələr kontekstində nəzərdən keçirməsi, onları yüksək bədii bir səviyyədə əks etdirməsini də etiraf etməkdən çəkinmirlər. Həqiqətən də Lermontovun "*Şairin ölümü*" əsərində vaxtilə Puşkinin də ortaya qoyduğu-şair və kütlə, şairin cəmiyyət qarşısında sosial məsuliyyəti kimi mövzuları burada daha da iti bir şəkildə və müasirlik mövqeyindən, eyni zamanda bir nümunə olaraq Puşkinin öz siması timsalında açıqlamağa qalxır. Şair bu şeirində açıq bir şəkildə sənətinin, sənət adamının düşməninin heç də xalq kütləsi olmadığını, əksinə sənət və sənətinin kədərini maraqsız qalan, lazım olsa onu alçaltmaq üçün hər bir pisliyə belə cəmiyyətin yüksək ictimai zümrələri, istismar, köləlik, həddindən artıq milliyətçilik psixologiyası ilə zəhərlənmiş insanlardır. Təbii ki, Lermontovun bu şeiri o zamanki Rusiyada əldən-ələ gəzməsinə baxmayaraq senzura qadağanları səbəbinə görə heç bir yerdə yayımlanamadı. İlk dəfə bu əsər işıq üzünü şairin ölümündən sonra 1856-cı ildə Londonda məşhur Rus ziyalıları Gertsen və Ogaryovun "*Polyarnaya Zvezda*" (*Qütb ulduzu*) jurnalında görmüş oldu¹⁰⁷. Şairin vətəni Rusiyada isə bu əsər qısaldılmış bir şəkildə olsa da tək 1858-ci ildə yayımlanma imkanı tapmış oldu. Xatırladaq ki, "*Şairin ölümü*" şeiri hakim dairələr tərəfindən dövlətə, Çar mütləqiyyətinə qarşı açıq-aşkar bir siyasi çıxış kimi qiymətləndirildi. Və Lermontov məcburi olaraq Qafqaza, dağlılara qarşı müharibə vəziyyətində olan bir hərbi birliyə sürgün olaraq göndərildi. Buna baxmayaraq insan sevgisi, ictimai adillik tərəfdarı, haqsızlıqların düşməni və hər zaman əzilmiş yanında iştirak edən şair Qafqazda yazdığı əsərlərində də bu yüksək mənəvi-əxlaqi dəyərləri unutmur, burada təmas saxladığı insanlarla, fərqli mədəniyyətlərlə yaxından tanış olmağa çalışır. Qafqazda şair yenə də Çar mütləqiyyətini, onun insan ləyaqətini, insanları alçaldan, təhqir edən hüquq prinsiplərini tənqid etməyə çalışaraq, əsərlərində barışmaz bir mövqe tutur. Onun məşhur yazıçı 1825 üsyanının iştirakçisi olan "*Odoyevskinin xatirəsinə*",

¹⁰⁷ Bax.: M.Y.Lermontov. T.1, M., -L., 1947, s.339

"Qonşu", "Ehtiraslı cəngavər" kimi şeirlərində də bir daha bu meyli hiss etmək mümkündür. Məsələn, bu əsərlərin birində Lermontov yuxarıda söylədiyimiz fikirləri ifadə edərək bəlkə də "Qafqazın uca dağları arxasında çarların hər şeyi görənləri, hər şeyi eşidən qulaqlarından gizlənmə biləcəyin mümkün olmasını" yazmışdır. Lermontovun "Terekin hədiyyələr" əsərində onun ümumiyyətlə folklor yaradıcılığına olan dərin marağını görmək mümkündür. Bu əsər bir də onunla əhəmiyyətlidir ki, məşhur Rus tənqidçisi Belinski əsəri oxuduqdan sonra Lermontov dahiliyinə böyük əhəmiyyət vermiş və onu Puşkinin varisi, davamçısı adlandırmışdır.¹⁰⁸ Lermontov "Terekin hədiyyələri", "Vəsiyyət", "Yuxu", "Münaqişə" kimi əsərlərində Rus kazaklarının folklorunu, bu insanların cəsur xarakterini, azadlıq sevgisini, ədalətə səsləyən əxlaqi davranış xüsusiyyətlərini dərinləndirərək bildiyini sübut edir. Şair folklor yaradıcılığında öz fərdi ideallarına uyğun olan bir çox mənəvi-estetik dəyərlər tapa bildi. Təsadüfi deyil ki, Qafqazda olduğu müddətdə də şair burada yaşayan xalqlara onların folklor yaradıcılıqlarına dərin maraq göstərir, bu xalqların müqəddəratını Rus xalqının kədərindən ayırmır. Məsələn, "Türkün bildiriş" şeirində insan qürurunu alçaldan, onun uca ideallarını məhdudlaşdıran, yaxşılıqları qəbul etməyən, köləlik zəncirini daim əlində tutan bir diyarın eyni zamanda onun öz məmləkəti olmasını açıq bir şəkildə ifadə etməkdən çəkinmir. Bu xalqların folkloru, dastanları, ata sözləri, həyat tərzi, əxlaqi dəyərləri daim onun diqqət mərkəzində idi. Lermontov yaradıcılığının tədqiqatçıları haqlı olaraq onun Qafqaz ilə əlaqədar əsərlərini sənətinin ən parlaq səhifəsi kimi qiymətləndirirlər. Lermontov Qafqazı, onun ovsunlayıcı təbiətini, cəsur, qonaqsevər, xoşməramlı, ağıllı insanlarını sevdiyini öz ilhamlı misralarında dəfələrlə yazmışdır. Xüsusilə də onun "Qafqaz" şeirində bu sevgidən doğan hisslərin ən içdən gələn bədii bir ifadəsini görmək mümkündür. Şeirin ilk misralarında şair hələ gənclik yaşlarından başlayaraq Qafqaza olan sevgisini, onu unuda bilmədiyini dilə gətirir:

Gəncliyim şölə saçarkən nə qədər bir nurlu çırağ,
 Ey Cənub dağları, düşdümsə əgər sizdən iraq,
 Yenə dalsam sizə, xoş xatirələr canlanacaq,
 Vətənin şirin, şirin nəğməsitək hey ürəkdən
 Sevirəm Qafqazı mən!

Ümumiyyətlə Qafqaz mövzusu, onun insanların həyat tərzi, psixologiyası, mənəvi gözəlliyi, çarizm boyunduruğu altında inləməyə, azadlıq uğrunda mübarizələri və s. demək olar ki, şairi ömürünün sonuna qədər maraqlandırmışdır. Onun "Qafqaza" adlı digər bir şeirində də Qafqaz xalqlarının azadlıq, bağımsızlıq ideallarını dəstəkləməsini hiss edə bilərik.

Qafqaz! Uzaq ölkə, ey ucgar diyar,
 Geniş azadlığın əzəl məskəni!
 Sən də bədbəxtliyə olsan da düşar,
 Vuruşlar al qana boyayır səni!

Qafqaz mövzusu Lermontovun bir çox iri ölçülü əsərlərində də iştirak etməkdədir. Bu baxımdan onun "Qafqaz əsiri", "Demon" (İblis), "Çağımızın bir qəhrəmanı", "Mtsiri", "Terekin hədiyyələr" kimi əsərlərini nümunə vermək mümkündür. Bu əsərlərdə istifadə edilən sözlər, ifadələr, toponomik yer adları, eyni zamanda gündəlik həyatda istifadə edilən əşya və

¹⁰⁸ M.Y.Lermontov. Əsər, t.1, s.348.

geyim adları bir daha Lermontovun Qafqaz insanların həyat tərzini, adət-ənənələrinin, əxlaqi dəyərləri ilə yaxından tanış olduğunu sübut edir. Necə ki, adlarını zikr etdiyimiz əsərlərdə onlarla spesifik sözlərin məntiqi olaraq yerində istifadə edilməsi bu əsərlərə milli bir Qafqaz koloriti verməklə birlikdə buradakı hadisələr və obrazlar realizminə olan inancı da artırmaqdadır. Məsələn, fars arxalığı ("*Tambov xəzinədarı qadın*"), "*Araz və Kür çayları (Mtsiri)*", çuxa, Papa, çardaq, zurna ("*Demon*"), Beştau Dağı, günahsız Dağı ("*Bastunçi Aulu*"), Hz. Məhəmmədən and verirəm ("*Çərkəzlər*"), kalyan, aul, Əzrail, hacı, Elbrus dağı ("*Qafqaz əsiri*"), Kallesin - Çərkəz dilində qatil, beşmet ("*İsmayıl Bəy*") kimi söz və ibarələrdən istifadə edilməsi bir daha Lermontovun Qafqaz xalqlarının həyatına olan marağının böyük olduğunu sübut edir. O, Qafqaz insanın psixologiyasını, uca mənəviyyatını, istək-arzularını ifadə etməklə birlikdə bəzən onun xarici görünüşünü bir rəssam məharətiylə təsvir etməyə də səy göstərirdi. Məsələn, "*İsmayıl Bəy*" əsərində oxucu bir döyüşçü çərgəsini canlı təsvir, onun at üstündə və silaha bürünmüş vəziyyətdə (*qılınçı, tapançası, tüfəngi olması*) təsviredici sözlər vasitəsilə olduqca canlı bir şəkildə ifadə edə bilmişdir. Zənnimizcə, burada şairin rəssamlıq qabiliyyəti də böyük rol oynamaqda idi. Unutmamaq lazımdır ki, Lermontov hələ gəncliyində ikən professional musiqi və rəsm dərsləri də almış idi. Məsələn, onun Qafqaz təbiətini, xüsusilə də uca dağlarını, meşələrini əks etdirən bir çox yağlı boya, sulu boya (*akvarel*) ilə edilmiş və peşəkarlıq baxımından ayrılan hesabatlarının mövcud olması müəyyən bir həqiqətdir. Xatırladaq ki, bu əsərlərin çoxu günümüzdə qədər müxtəlif muzeylərdə böyük müvəffəqiyyətlə nümayiş etdirilir. Təbii ki, onun bu rəssamlıq qabiliyyəti hadisələri, əşyaları, insan təsvirlərini bir rəssam gözüylə kətana köçürməsində, tənqidçi və yazıçısı Belinski Lermontovun bu qabiliyyətini xüsusi olaraq vurğulayaraq yazmışdır: "*Təbiət təsvirləri şairin böyük sənətçi fırçasına sahib olduğunu göstərir: Bunlar əfsanəvi Qafqazın əzəmətli və zəngin parıltısı ilə doludur*"¹⁰⁹. Lakin təsvirçilik bir əsas yaradıcılıq metodu olaraq ümumiyyətlə şairin ümumi estetik prinsipinə yad idi. Bununla birlikdə o, təsvirçiliyi əsas ideya-məzmunun, mövzunun, əsərin bədii obrazlarının, düşüncələrinin, psixologiyalarının açıqlanması üçün istifadə edilən əhəmiyyətli bir vasitə olaraq görürdü. Lermontovun sənətində, xüsusilə də "*Demon*" əsərində Qafqazın təbiəti, göylərə ucalan dağları, meşələri, çayları (*Terek çayı*), qartalları və s. təsvir edilməklə birlikdə insanların psixoloji vəziyyətləri, hiss və həyəcanları, dərin sevgisi, uca mənəviyyatı, qısqançlığı, eqoizmi, tərəddüdləri və s. əxlaqi-etik prinsipləri iştirak etməkdədir. Bu ümumiləşdirilmiş və universal mənaların poetik ifadəsi Lermontov yaradıcılığı üçün son dərəcə əhəmiyyətlidir. Birbaşa bu səbəblərdən ötəri onun əsərləri istər Rus və ya Qafqaz həyatından alınsın, istərsə də digər xalqların həyatından qəbul edilmiş olsun (məsələn, "*Hindli Qadın*", "*İspanlar*", "*30 İyul (Paris) 1830*", "*ölməkdə olan Qladiator*" - mövzusu Bayronun "*Çayld Harold*" əsərindən alınmışdır, yəni də şairin "*Yəhudi melodiyası*" əsərinin sərbəst tərcüməsi, *Höte və Heynenin əsərlərindən olan tərcümələr*) hər zaman universal yüksəkliyə çatmış olur və müxtəlif dillərə, dinlərə və mədəniyyətlərə sahib oxuculara da estetik təsir göstərə bilər.

Lermontovun Azərbaycan xalqı və folkloruna olan əlaqəsi də xüsusi idi. Onun XIX əsr məşhur Azərbaycan filosofu və müsəlman dünyasında ilk komediya yazıçısı (*onun altı komediyası məşhurdur*) M.F.Axhundovla olan tanışlığı və dostluğu heç şübhəsiz, bu əlaqəni bir daha gücləndirmişdir. Lermontovun ciddi olaraq Azərbaycan türkcəsini (*o dövrlərdə tatarca*

¹⁰⁹ Bax: V.G.Belinskiy. Rus ədəbiyyatı klassikləri haqqında. Bakı, 1954, s.255

sözü də istifadə idi) öyrənməsi və Azərbaycan folkloruna dərin maraq göstərməsinin səbəbini də araşdırmaçılar bu tanışlıqla izah etməyə çalışırlar¹¹⁰. Belə bir canlı marağın nəticəsi olaraq Lermontovun "Aşıq Qərib" (1837) əsərinin meydana gəlməsi oldu. Azərbaycan dastanı sayılan bu dastanın ümumiyyətlə Qafqaz və Türk dünyasında da tanınan dastanlardan olub (*Bax: Nazim Hidayetoğlu. Aşıq Qərib (Azərbaycan Xalq dastanı) Trabzon, 1999, s.1-2*), Lermontovun marağını çəkməsini dastandakı poetik süjet, uca realizm motivləri, eyni zamanda əbədi sevgi, sədaqət, xəyanət və ictimai ədalətin, haqqın aşılıq sənətinin, şeirinin zəfəri kimi idealların olması idi. Azərbaycan, onun zəngin keçmişi, adət-ənənələrinin, folklor yaradıcılığı Lermontovu ömürünün sonuna qədər maraqlandırmışdır. Lermontov yaradıcılığının ən müvəffəqiyyətli araşdırıcılarından olan məşhur Azərbaycan yazıçısı, xüsusilə də tanınmış dövlət xadimi və komediya yazıçısı Şıxəli Qurbanov şairin ölümündən bir az əvvəl qələmə aldığı bir şeir parçasını nümunə verərək Azərbaycan mövzusunun onu uzun bir müddət düşündürdüyünü, ona ilham vermə faktını təsdiqləyir. Bu şeir parçasını oxucularımızla paylaşmağı gərəliki bilirik.

Çinar kölgəsində Əhməd-İbrahim,
 Uzanmış, başından min fikir keçir.
 Sakit, əl-əl üstə dayanmış tatarlar
 Onun qarşısında əmrə muntəzir.
 Qalın qaşlarını çataraq ağa
 Özünü çəkə-çəkə başlayır sözə.¹¹¹

Lermontovun kaloritli bir dillə yazılmış və yerli adət-ənənələrimizi, davranış qaydalarımızı dərinlən bilərək bədiiliklə ifadə etdiyi "Aşıq Qərib" əsəri bir daha şairin Azərbaycana, ümumiyyətlə Şərqi dünyasına, onun uzun əsrlik mənəvi mədəniyyətinə olan dərin bir heyranlığının ifadəsi idi. Şairin bu lirik-dramatik səpkidə yazılmış əsərində mədəniyyətimizdə, həyat tərzimizdə dövrümüzdə belə tez-tez istifadə edilən bir çox söz və ifadələrin, yer adlarının iştirak etməsi onun xalq arasında geniş intişar tapmış bu dastanın müxtəlif variantlarından¹¹² (*doqquzadək olduğu deyilir*) birini ələ alması və onu bütün incəliklərinə qədər poetik bir dillə oxucularına çatdırabilməsidir. Əsərdə saz, qəhvəxana, çavuş, paşa, karvan, Xıdır İlyas, Mahlul-Mehri, Xurşid bəy, Hələb, Ərzurum, Qars, Tiflis kimi söz, insan və şəhər adlarının istifadə edilməsi bir daha şairin o dövrün müsəlman mədəniyyətindən, Türk dünyasının ticarət əlaqələri xəritəsindən, aşığı, saz-söz sənətinin burada geniş bir ərazidə yayılmasından xəbərdar olmasını bir daha sübut edir. Lermontovun bu əsəri eyni zamanda onun heç də tək mütləqiyyəti, çarizm, həddindən artıq milliyyətçilik, insan istismarı, ictimai haqsızlıqlar və qanunlar əleyhinə inqilabçı, mübarizəçi bir şair olmadığını da göstərir. Bu meylin onun yaradıcılığında əhəmiyyətli bir yeri olmasına baxmayaraq, şairin birsıra əsərlərində insanların daxili dünyası, psixoloji vəziyyətləri, uca mənəviyyəti, kompleks hiss və həyəcanları, bir sözlə ən intim insani dünyasının belə ortaya çıxarılmasına şahid olmaq mümkündür. Təsadüfi deyil ki, məşhur rus yazıçısı İ.Odoyevskiy şairin yaradıcılığının bu istiqamətinə diqqət çəkərək yazırdı ki, onun şeirlərindəki kədər, ümitsizlik və nəşəsizlik şairin könlük və istismar dünyasında şəxsiyyətin əzab və işgəncələri

¹¹⁰ Bax: M.Y.Lermontov. əsər, s.5.

¹¹¹ Bax.: M.Y.Lermontov, a.g.e., s.5

¹¹² Bax.: Fərahim Balakişioğlu. Ön söz. Aşıq Qərib. əsr, s 1.

üzərinə acı düşüncələrinin ifadəsidir¹¹³ "Aşiq Qərib" dastanında olduğu kimi şairin "Demon" poemasında, "Şair", "Dostlara", "Qafqaz", "Çərkəz qızı", "Tənhalıq", "Ağılsız gözəl" kimi şeirlərində bu meylin daha ağır gəldiyini, böyük kütləvi ictimai və inqilabçı problemlərlə birlikdə, şairin ayrı-ayrı fərdlərin, insan birliklərinin, milli azlıqların belə həyat tərzini, dünyagörüşü, zəngin mənəviyyəti, adət-ənənələrinin yüksək bədiiliklə ifadəsinə də geniş yer verməsini söyləmək mümkündür. Lermontov digər milli mədəniyyətlərdən alınmış mövzuların qələmə alınması ilə birlikdə hər şeydən əvvəl bu xalqların həyat tərzini, dünyabaxışı, tarixi, adət-ənənələrinin, psixologiyası və s. ilə rus oxucusunu yaxından tanış etmək, bu xalqların müstəqilliyə, azadlığa olan mənəvi haqqlarını müdafiə istəyini cəsarətlə ifadə etmişdir. Şairin zəngin yaradıcılığı eyni zamanda milli mədəniyyətlər, xüsusilə də Qafqaz xalqları və Rusiya arasında mədəni qarşılıqlı təsir prosesinə də xidmət etməsini söyləmək mümkündür.

27 il ömür sürmüş Lermontovun nəhəng yaradıcılığı bir çox sənətçilər üçün nümunə olmuş, onların dünyagörüşü və yaradıcılıq yolunu təyin etmişdir. Bu baxımdan Belinski, Nekrasov kimi Rus milli mədəniyyətinin öndə gələn adlarını xüsusi olaraq qeyd etmək lazımdır. Lermontov yaradıcılığı bir çox sənətçilərə (*rəssamları, kino sənətçilərini, musiqiçiləri vs.*) də yaxından təsir etmişdir. Bu baxımdan görkəmli rus bəstəkarı A.Rubinşteynin "Demon" operası, məşhur Rus rəssamı Vrubelin "Demon" cədvəli, eyni zamanda "Çağımızın bir qəhrəmanı", "Bəla", "Maskarad" (*Masqalı bal*), "Fatalist" (*Kaderci*) kimi bütün dünyada şöhrət qazanmış kino əsərləri və s. nümunə ola bilər. Lermontov yaradıcılığının peşəkarlıq, bədiilik və ideya-məzmun baxımından geniş təqdir qazanması, universal bir estetik əhəmiyyət daşımasına, eyni zamanda onun ən gözəl nümunələrinin klassik əsərlər içərisində iştirak etməsinə baxmayaraq, təəssüf ki, hələ də Türk oxucularına bir o qədər tanış olmaması fikrini söyləmək mümkündür deyə düşünürük. Məşhur Rus şair və yazıçısı M.Y.Lermontovun geniş əhatəli yaradıcılığı ilə əlaqədar yazımızla bir az da olsa bu boşluğu doldurmağa çalışdıq. M.Y.Lermontovun bir neçə şeirini Azərbaycanlı şairlərinin tərcüməsinə söykənərək və bəzi düzəlişlərə sayqıdəyər oxucularımıza təqdim etməyi münasib bilirik. Ümid edirik ki, bu az saylı nümunələr belə şeirsevərlərin marağını çəkməklə birlikdə şairin sənətçi qabiliyyəti üzərinə olan məlumatlarını genişləndirməklə birlikdə yaradıcılığına olan sevgi və hörmətlərini da artırmış olacaq.

Babək Qurbanov

Fəlsəfə Elmləri Doktoru, Professor

100. (44) a) RUS MƏDƏNİYYƏTİNİN CAN DAMARI

Şəkil № 388. Aleksandr Sergeyevič Puşkin¹¹⁴ (1799 – 1837)

¹¹³ Bax: Kratkaya Literaturnaya ensiklopediya, t.4, 1967

¹¹⁴ Qeyd: bu məruzə mətni vaxtilə Tektaş Ağaoğlu tərəfindən Türk dilinə tərcümə edilmişdir. Bax.: Dostoyevski. Puşkin Üzərinə Danışma. İstanbul, 1964.

Rus xalqının bəşər sivilizasiyasına hədiyyə etdiyi ən böyük simalardan biri də Aleksandr Sergeyeviç Puşkindir. Bu son dərəcə geniş düşüncə üfünə sahib şəxsiyyəti Rus xalqının Peyğəmbəri, can damarı, ulduzu, günəşi adlandırılanlar həqiqətən haqlıdirlər. A.S. Puşkin rus xalqının mənəvi inkişafı tarixində həqiqətən əhəmiyyətli bir mərhələ təşkil etmişdir. O, özündən sonrakı Rusiyanın mənəvi həyatının bütün sahələrində, Rus xalqının düşüncə tərzinə, fəlsəfəsinə, əxlaqına, elmi təfəkkürünə, gələcəyə ümidlə baxa bilmək qabiliyyətinə son dərəcə böyük təsir göstərmiş və göstərməkdədir. A.S. Puşkin Rus xalqı qarşısında bu hüdudsuz xidmətlərini yaxşı anlayan qabaqcıl rus ziyalıları onun zəngin yaradıcılıq irsinin müdafiə olunmasını, əslində Rus xalqının milli mənliyinin, mədəniyyətinin, şüur tərzinin, mənəviyyatının, incəsənətinin müdafiə olunması kimi qəbul etmişdilər. Sırf bu səbəbdən də A.S. Puşkin şəxsiyyəti adəcə olaraq bir böyük şair, rəssam olmaq mənasından çox-çox uzaqlarda dayanar, artıq onun əlçatmaz siması yuxarıda qeyd etdiyimiz xüsusiyyətləri ifadə edə bilən bir mənəvi simvola çevrilmişdir. 1880-ci ildə xalqın və mütərəqqi mütəfəkkirlərin reaksiyası ilə Moskvada inşa edilmiş möhtəşəm A.S. Puşkin heykəli bu gün də rus xalqının ən çox sevdikləri mənəvi abidələr sırasındadır. Bu gün də ən əhəmiyyətli mədəniyyət və incəsənət mərasimləri, şeir müsabiqələri bu heykəlin qarşısında keçirilir. Rusiyanın paytaxtı Moskvanın göbəyində ucaldılmış bu heykəl bir cür xalqın vuran ürəyini, nəbzini, mənəvi qan damarını simvollaşdırır. Burada xalqın böyük şairə olan sonsuz ehtiram və sevgisini, qaygısını görmək çətinlik törətmir. Qəribədir ki, A.S. Puşkin hələ sağlığında ikən xalqın belə bir marağını qazana biləcəyinə əvvəldən inanmış və şair bu sevginin həyat qədər əhəmiyyətli olması fikrini şeirlərinin birində son dərəcə yüksək bir bədiiliklə ifadə edib göstərmişdir ki, onun şərəfinə ucaldılmış heykələ gələn yolu heç bir vaxt ot basmayacaktır.

A.S. Puşkinin Rus mədəniyyəti və şeir sənətindəki yeri və əhəmiyyəti ilə əlaqədar saysız-hesabsız yazılar içərisində (*bu sırada məşhur Rus ziyalıları və yazıçıları Qoqol, Belinski, Çernuşevski*) başqalarını belə sıralamaq ideoloji-siyasi, mədəni problemlərinin mərkəzində yerləşdirsək, Rus mənəviyyatının, əxlaqının, ənənə və imkanlarının, həyat tərzinin Qərb heyranlığı qarşısındakı ölüm dirim mübarizəsi ilə maraqlandırır.

F.M. Dostoyevski ilk dəfə olaraq Yevgeniy Onegin faciəsini (*Puşkinin məşhur "Yevgeniy Onegin" poemasını qəhrəmanı*) sosial-psixoloji və mənəvi-əxlaqi səbəblərini araşdırmağa qalxır, haqlı olaraq daha çox Rus xalqının bəzi zümrələrinin Qərb heyranlığı qarşısında öz xalqına, onun əsrlərdən gələn mənəvi-əxlaqi ideallarına nihilist münasibət, onun gələcəyinə olan inamsızlığı, xalqın mənəvi-mədəni dəyərlərindən qopmaları, xariciləşməsi ilə izah etməyə çalışır. Əksinə, xalqına, onun adət ənənələrinə, əxlaqi dəyərlərinə, həyat tərzinə, hətta doğulub böyüdüüyü kəndinə, Rus təbiətinə dərin və qopmaz mənəvi köklərlə bağlı olan Tatyana gəncliyində Oneginə olan sevgisini gizlətməsə belə (*hətta mənəvi-psixoloji baxımdan hər nə qədər çətin olsa belə ona sevgi məktubu yazmaqdan özünü tuta bilmir*) irəlində onun əslində necə bir eqoist mənəviyyətə və mahiyyətə istehlakçı xarakterli bir peşəyə sahib olmasını bütün çılpaqlığı ilə eşidə bilər. Ona görə də o Onegini sonradan peşimançılıq duyğusu ilə ona sevgi təklifində olmasını ciddi qəbul etmir, bu təklifi Onegini bir daha sırası gələn eqoist istəklərini aradan qaldırmaq arzusu kimi qiymətləndirir. Həyatın ömürlük olaraq cəmiyyətdə müəyyən bir hörmət qazanmış, yüksək mənəviyyətə, insacılığa ilə ayrılan həyat yoldaşı ilə bağlayacağını Oneginə söyləməkdən çəkinmir. Puşkini dünyanın ən məşhur yazıçıları, xüsusilə də Dante, Şekspir ilə bir səviyyədə görən Dostoyevski şairin bir fərqli yaradıcılıq xüsusiyyətini də şərhə çalışır və sübut edir ki, Puşkin digər yazıçılardan fərqli, digər xalqların həyatını, psixologiyasını, adət-ənənələrini, həyat tərzini dərinləndirən bilməklə birlikdə onu son dərəcə realist bir planda əks etdirə bilirdi. Atasının zəngin kitabxanasında saatlarla kitablardan ayrılmayan şair müxtəlif xalqların tarixinə, mədəniyyətinə aid məlumatlar ələdə etməkdən yorulmurdu. Uşaqlıqdan soylu və zəngin bir ailədə böyüyən şair, eyni zamanda gözəl bir mənəvi ətraf ilə də əhatə idi. Daha doğrusu onu hər zaman yaradıcı, dəyişdirici, yenilikçilik idealları ilə alovlanan şəxsiyyətlər daha çox maraqlandırır. Uşaqlıqdan mükəmməl bir

şəkildə Fransız dilini mənimsəmiş A.S.Puşkin bu dildə yazılmış bir çox bədii və siyasi xarakterli yazılarla tanış olmuş, Qərbdə geniş yayılmış tədris (tədris), hüriyyətçilik, humanizm ideallarını dərinlən mənimsəmiş bu bəşəri əxlaqi prinsipləri ömür boyu öz yaradıcılıq kredosu olaraq gerçəkləşdirməyə çalışardı. Bir çox yüksək bədii və ilhamla yazılmış şeirlərində şair Rusiyada da hakim mütləqiyyət irticaçılığını, şəxsiyyət azadlığını maneə törətməsini, xalqı sosial-iqtisadi əsarət altında saxlamasını, Rusiyada yaşayan digər xalqların həyat tərzinə biganə qalmasını tənqid edirdi. Təbii ki, hakim dairələr və Çar Nikolay şairin bu əsərlərini ictimaiyyət üçün ideoloji və siyasi sistem üçün olduqca təhlükəli və inqilabçı qıldılar. Həqiqətən də "Azadlıq", "Şair" kimi alovlu şeirləri xalq arasında tezliklə məşhurlaşmaqla birlikdə milli şüurun, milli ruhun, azadlıq duyğularının, ictimai-iqtisadi əsarətə nifrət hisslərinin yaradılmasında son dərəcə təsirli olurdu. Bu səbəblərə görə də A.S.Puşkinin hələ gənclik yaşlarından başlayaraq daim (*açıq və ya gizli bir şəkildə*) təqib olunması, yaradıcılıq üfqlərinin məhdudlaşdırılması təşəbbüsləri təəccüb doğurmamalıdır. A.S.Puşkin yaradıcılıq dühasının ictimai-dəyişdirici gücünü yaxşı anlayan hakim dairələr onu dəfələrlə saray həyatına, elit təbəqənin mənəvi həyatında aktiv olaraq iştirak etməyə dəvət etmiş, Peterburqdakı Çarın da şəxsən qatıldığı saray ziyafətlərinə yoldaşı gözəl Natali ilə birlikdə tərif etməsini əhəmiyyətli saymışdılar. Bütün bunlara baxmayaraq yaradıcılıq üçün sakit bir həyat təzi arzulayan və yüksək dairələrin etdiyi saray ziyafətidir, mərasimlərin, baloların ən əhəmiyyətli isə buradakı insanların xalqın gerçək istək arzularından uzaq düşmələrini dərinlən anlayan şair hər vasitə ilə öz mənəvi azadlığının müdafiəsinə, onu dərinlən düşündürən, təsir edən fikirləri sənətində ifadə etməyə daha böyük əhəmiyyət verirdi. Bu isə saraya, hakim dairələrə bir cür meydan oxumaq idi və təbii ki, yeni-yeni təqiblərə, maddi və mənəvi çətinliklərə səbəb olurdu. Məsələn, şairin Dövlət Arxiv dairəsinə girməsi qadağan, özü və gənc arvadı üzərinə isə dedi-qoduların sayı durmadan artırdı. Lakin heç bir şey böyük fikir adamının-şairin yaradıcılıq ilhamının qarşısını ala bilmirdi. O imkan tapdıqca gah anasının malikanəsi olduğu Pskov elindəki Mixailovkaya, gah da atasının Boldinodaki malikanəsinə bağlanar, böyük bir əzm və ilhamla yaradıcılığına qovuşurdu. Xatırladaq ki, hakim dairələr münasibətlərin gərginləşdiyi dövrlərdə şairi mərkəzdən uzaqlaşdırmaq məqsədiylə də onun bəzən uzaq bir kənddə gizli yaşamasını saxlamağa çalışırdılar. Lakin böyük ensiklopedik və hərəkətli məlumatlar cəm edə bilmiş şair "mənəvi ətrafından", dostlarından, hətta ailəsindən belə uzaqda olmasına baxmayaraq insansevərliyi, tolerantlığı, xalq həyatını dərinliklərinə qədər bilmək istəyindən ötrə burada da özünə yeni-yeni dostlar tapır, estetik potensialını genişləndirməkdən qalmırdı. Məsələn, mütəxəssislər haqlı olaraq şairin birsıra əsərlərinin Mixaylovka kəndində baxıcısı sayəsində mənən təmizlənən Rodionovnanın böyük təsiri altında yazmasını söyləyirlər. Saatlarla xalq yaradıcılığının bu gözəl bilicisinin nağıllarını, rəvayətlərini dinləməkdən doymayan və bunu yazılarında etiraf edən şair təbii ki, rus xalqının mənəvi-estetik ideali, istək-arzuları, zəngin dil-ifadə təzi baxımından ondan çox şey öyrənmişdir. Onun məşhur və oxucusu hər zaman yarı fantastik və romantik bir aləmdə tuta bilən "Ruslan və Lyudmila", "Rusaloçka" (*Mermaid*), "Çar-Saltan" kimi nağıl-poemaları dediyimizə ən gözəl nümunə ola bilər. Şər qüvvələrə qarşı mübarizə, sevginin əbədiliyi və ölümsüzlüyü fikri, onun yolunda hər cür maneələrin (*fövqəladə fantastik güclər olsa belə*) aşılması istəyi eyni zamanda xalqın zəkasına, millətin ictimai adillik, insansevərlik, humanizm ideyalarına olan sevgi hissləri bu əsərlərin ana xəttini təşkil etməkdədir. Əslində nağıl, bu qeyd etdiyimiz fikirləri ifadə etmək, oxucusuna köçürmək üçün gözəl bir vasitə rolunu oynayırdı. Yaradıcılığının əsasən dolğun bir çağında (1831-1833) şairin nağıllara müraciət etməsi bir daha fikirimizi təsdiq edir. Maraqlıdır ki, bu nağıllarda biz bir daha şairin digər mədəniyyətlərə, xalqlara, xüsusilə də Şər q xalqlarının həyat tərzinə olan dərin marağını duya bilərik. Yer adları, geyimlər, paltarlar, xüsusi mərasimlər və s. yolu ilə Təbiətin füsunkar bir təsvirini verə bilən şair əslində bu aləmə olan marağı, sevgini yaratmaq məqsədini reallaşdırma bilmişdir. Bu marağı xüsusilə "Ruslan və

Lyudmila" və "Çar Saltan" əsərlərində açıq bir şəkildə izləmək mümkündür. Məsələn, Lyudmilanın Çernomorun (*uydurulmuş fantastik bir surət*) sarayında gördüyü zənginliklər, ziyafətlər, rəqslər və s. və ya "Çar Saltan"dakı Şamaxı gözəlinin cazipliyi, ağıl çaşdırıcı gözəlliyi (*xatırladaq ki, Şamaxı Azərbaycanın məşhur "ipək yolundakı, ən qədim şəhərlərindən biridir*) və s. yüksək bir bədiiliklə, romantikliklə və daha çox yumoristik bir şəkildə ifadə olunmuşdur.

A.S.Puşkinin nağıllara müraciəti irəlidə bunun Rus mədəniyyəti üçün nə qədər aktual olmasını göstərdi, daha doğrusu müəyyən bir bədii boşluğu doldurmuş oldu, Rus sənətində nağıl janrı ilə əlaqədar zəngin bir sənət sahəsinin təməlini qoymuş oldu. Unutmamaq lazımdır ki, Puşkinin yuxarıda qeyd etdiyimiz nağıl əsərləri əsasında məşhur opera (*məsələn, M.İ. Qlinkanın "Ruslan və Lyudmila", Rimski-Korsakovun "Çar Saltan", Dargomijskinin "Rusalka" kimi məşhur operalarını xatırladaq*), şəkil, kino və s. əsərləri həyata sənəd almışdılar. Ümumiyyətlə şairin elə bir əsəri yoxdur ki, o, irəlidə digər sənət növlərində öz yeni bir bədii ifadəsini tapmamış olsun. P.İ.Çaykovskinin "Yevgeni Onegin", "Matça Qız", "Mazepa", M.P.Musorgskinin "Boris Qodunov", S.Raxmaninovun "Aleko", B.Asafyevin "Baxçasaray fontanı" kimi əsərləri tək Rus opera və balet sənəti üçün deyil, bütün dünya səhnə sənətinin şah əsərlərindəndir. Repin, Kiprenskiy, Vereşşagin, Vasnetsov, Qabarıq, Levitan, Falkonye kimi məşhur sənətçilər, Stasov, Serov, B.Asafyev kimi müzikologlar, Çernişevski, Belinski, Dobrolyubov, sonralar Berdyayev kimi filosof-mütəfəkkirlər, Qoqol, Lermontov, Turgenyev, Tyutçev, Dostoyevski, Yesenin kimi yazarlar, şairlər, Stanislavski, Nemiriviç-Dançenko, Ayzanşteyn kimi teatr və kino rejissorları və yüzlərlə sənət adamları bu və ya digər dərəcədə əbədi olaraq yaradıcılıq ilhamlarını A.S.Puşkin dahiliyi ilə bağlamaları heç də təsadüfi deyil. Müxtəlif tarixi dövrlərin, fərqli sənət və mədəniyyət sahələrinin nümayəndələrinin Puşkin yaradıcılığına olan bu sönməz marağı hər şeydən əvvəl böyük mütəfəkkirin sərhədsiz marağ dairəsi, humanizmi, xalq zəkasına, tarixinə, dilinə, dininə, olan sonsuz məhəbbəti və inancı, hər cür ictimai-millət haqsızlıqlara etiraz, bəşəriyyətin işıqlı gələcəyinə olan inam hissləri idi. Bütün bu istiqamətlər A.S.Puşkinin Rus bədii-estetik fikri və mədəniyyətinə nə qədər böyük bir təsir göstərməsini də sübut edir. Eyni zamanda şairin yaradıcılıq üslubunda nağıl-poemalarında xüsusilə diqqətçəkən romantizm prinsipləri ilə birlikdə realizmin estetik qanunauyğunluqları və maddələr özünü yüksək bir bədiiliklə ifadə etmişdir. "Yevgeni Onegin", "Boris Qodunov", "Matça Qız", "Dubrovski", "Kapitan qızı", "Belkinin hekayələri", "Pugaçev Üsyanı" kimi əsərlərində realizmin ən fundamental estetik qanunları olan milliliklə ümumbəşəriyyəti diyalektliyini, sanatsallığını, həyat hadisələrinin düzgün əks etdirilməsini görə bilərik. Burada qəhrəmanların psixoloji aləmlərinin, mənəvi-əxlaqi davranışlarının, cəmiyyət və xalq qarşısında mənəvi məsuliyyət duyğularının yüksək bədiiliklə yansıtılmasının şahidi ola bilərik. "Boris Qodunov" əsərində Borisin çar taxtına çıxmaq üçün cinayət etməsi üzündən tez-gec xalqın qəzəbinə düşər olacağı ideyasını ifadə edən Puşkin, eyni zamanda Borisin faciəsini, onun cinayətlə hökümranlığa gəlməyin insana xoşbəxtliklər gətirməməsi ideyasını da son dərəcə realist bir planda aşkar edə bilmişdir. Borisin xalq qarşısında məsuliyyət hissləri, qorxu və dəhşət duyğuları, kompleks psixoloji vəziyyəti, xüsusilə əsərin taçlanma və gallüsinasiya səhnələrində yüksək bir məharətlə ifadə olunmuşdur. Zənnimizcə buna bənzər bir ideyanın şairin kiçik poemalarından sayılan (*bura "Baxçasaray Fontanı", "Daş qonaq", "Tunc süvari" və s.*) "Motsart və Salyeri"də izləmək mümkündür. Dühəliq havasıyla yaşayan və Motsartın müvəffəqiyyətlərini qısqanan Salyeri bir an əvvəl qədəhinə zəhər tökmüş Motsartın saf bir şəkildə söylədiyi "dühəliq və xəyanət bir araya sığmayan keyfiyyətləri" sözlərindən sarsılar, böyük bir günaha batdığını dahilik yox sırası bir musiqiçi olmasını heç bir zaman xoşbəxt olmayacağını anlayır. Ümumiyyətlə qəhrəmanların psixoloji vəziyyətlərinin realist bir üsulla açıqlanması, onu meydana gətirən səbəblərin araşdırılması, üzə çıxarılması A.S.Puşkin yaradıcılığı üçün ən əhəmiyyətli bədii-ifadə vasitələrindən sayılmalıdır. A.S.Puşkinin digər xalqların mədəniyyətlərinə olan marağını da təsadüfi saymaq

səhv olardı. Hələ gəncliyindən başlayaraq təqiblərə sürgünlərə məruz qalan şair köhnə Rusiyanın himayəsi altında olan bir çox bölgələrində olmaqla birlikdə burada yaşayan millətlərin həyat tərzini, mənəviyyatını, azadlıq idealları, mədəniyyəti ilə yaxından tanış olur, öz təəssüratlarını, bir çox şah əsərlərində ifadə edə bilər. Şairi hətta qaraçıların həyatı, əxlaqi, mənəviyyatı belə dərindən maraqlandırır. Böyüklüyündən, kiçikliyindən asılı olmayaraq hər bir xalqın tarix boyu meydana gətirdiyi mənəvi-əxlaqi, mədəni dəyərlərin bəşər sivilizasiyası üçün mənfəətli ola biləcəyi fikrini müdafiə edir. "Qaraçılar" (1832) əsərində Aleko qısqançlıq üzündən sevdiyi qaraçı qız Zemfirayı öldürməsinə baxmayaraq qaraçı karvanı üzvləri ondan dərhal intiqam almırlar, onu öldürümlər, onların mənəviyyatından, əxlaq prinsiplərində insan öldürmək kimi bir günahın olmamasını ifadə etməklə və Alekonun bir an öncə karvanı tərk etməsini tələb edirlər.

A.S.Puşkinin Qafqaz xalqlarına olan sevgisini də birsıra şeirlərində izləmək mümkündür. Bu bölgənin məğrur, cəsur, təmiz, azadlıq duyğuları ilə alovlanan xalqları da şairi heyran edir və o, "Qafqaz", "Oxuma gözəl", "Yaddaş nazirə", "Terek", "Gürcüstan təpələri", "Qafqaz məhkumu" kimi əsərlərində xüsusilə gürcülərin və Azəri Türklərinin acı taleyinə acıyır, onların cəsurluğu, mərdliyi, yüksək mənəviyyatı qarşısında baş əyir. "Yaddaş nazirə"¹¹⁵ şeirində şairin cəsur və gözəl Qarabağlı gəncə, Azəri Türkünə nə qədər də böyük bir simpatiya hissləri bəslədiyini, ölümcül döyüşlərdə əzrailin ondan uzaq dayanmasını nə qədər böyük bir səmimiyyətlə arzuladığını duya bilərik.

Şan-şöhrət əsiri olma döyüşdə,
Ey gözəl növcavan, qızışma birdən!
Atılma hücumu bu keşməkeşdə
Zəhmli Qarabağ alayıyla.

Ölümdən uzaqsa, - bunu bilirəm,
Qılınclar sahədə səni dövrəyə.
Hüsnü-camalını əzrayıl o dəm
Görüb, rəhm eyləyər bu gözəlliyə!

Ancaq qorxuram ki, qan tuta səni,
Qorxuram uyduqca hər döyüşə sən,
İtirib ismətin cazibəsini.

b) İNSANDA MÜRVƏTDƏN UZAQ DÜŞƏN!

Şairin "Baxçasaray fontanı" poeması da həqiqətən tarixi bir şəxs kimi tapılmış Kırım türklərinin xanı, Girey xanın həyat dramı, faciəsi ilə əlaqədardır. Şair burada Girey xanın döyüş yoluyla Polşalı qızı toy zamanı əsir alması, ona aşiq olması və tədricən ona olan sevgisinin təsiri nəticəsində bir şəxsiyyət kimi mənən kökündən dəyişməsinə, köhnə qəddarlığını, sərtliyini, kobudluğunu itirməsini yüksək bir ustalıqla göstərə bilir. Burada şair sevgi kimi mənəvi-əxlaqi xüsusiyyətlərin universal, bəşəri, əbədi olması, insanları mənən birinə, bəzilərinə yaxınlaşdırma bilmələrini də isbatlamağa çalışır. A.S.Puşkinin bu qəbildən olan əsərləri onun tarixi hadisələrə nə qədər yaxından şahid olmasını da göstərir. Xatırladaq ki, bu məlumatlar yalnız kitablardan alınmış məlumatlar olmayıb, çox vaxt onun gəzintilərinə, səyahətlərinə, şəxsi təəssüratlarına dayanırdı. Maraqlıdır ki, şair hətta Türkiyədə, Ərzurumda belə olmuşdur. Türkiyəyə qarşı döyüşməkdə olan orduya qatılan (1829) A.S.Puşkin əslində bunu döyüşməkdən daha çox şəxsi həyat dramı, eyni zamanda bu bölgənin insanları, həyat tərzini, mədəniyyəti haqqında lazım olan məlumatlar toplamaq məqsədiylə etmişdir. Əslində sevdiyi Natali ilə evlənmək istəyinin gedərək mükül olması səbəbi ilə xəyal qırıqlığına

¹¹⁵ Qeyd: Puşkinin "Yaddaş nazirə" şeirini Azərbaycan dilinə Tofiq Bayram tərcümə etmişdir.

uğrayan şair uzaq məmləkətlərə getmək, özünü odun-alovun içinə belə atmaq istəyirdi. İrəlində o, Ərzurumla əlaqədar təəssüratlarını "Ərzuruma Səyahət" adlı sənədli xarakterli bir yazısında, beləcə də 1830-cu ildə yazdığı bir şeirində ifadə edə bilmişdir. Şeirdə Ərzurumu tərifləyən cümlələr bu gün də insana olduqca təsir edir, şairin bu torpağın insanlarının nə qədər əyilməz, cəsur, mərd, mənən təmiz olduqlarını anlamasını, onların tərəfində olmasını sübut edir:

Lakin belə deyil şanlı Ərzurum!
Dağları, daşları qanlı Ərzurum.
Biz gecə aldanıb yata bilmərik,
Biz arı-namusu ata bilmərik.
Biz şərab içməyiə, dalıb işrətə.
Namusu satmaq pula, zinətə.
Biz təsdiq edirik öz dilimizi.
Müqəddəs saf sular bəsləyir bizi,
Döyüşə mərd gedər bizlərdən hər kəs,
Biz qorxu bilmərik əsla dünyada,
Bizim hərəmə də yad girə bilməz! ..
Xacə də ayıqır, satılmaz onlar,
Pakdır, namusludur bizim qadınlar.

Azərbaycan dilinə tərcümə edilmiş bu şeirin (*M.Rzaguluzadə*) düşmən yox, əksinə bir dost tərəfindən və nə qədər böyük bir sevgi ilə yazılmasına heç bir narahatlıq yeri qalmır.

A.S. Puşkinin "Kapitan qızı" (1836), "Belkinin hekayələri" (1830), "Dubrovski" (1833), "Pugaçov üsyanı" (1834) kimi əsərlərində də yüksək bir yazıçılıq qabiliyyətini göstərir, nəsr ilə yazılmış dünya ədəbiyyatının ən gözəl nümunələrini meydana gətirə bilir. Şairin 37 illik qısa bir ömür müddətində bu qədər çox əsər yazması, bu qədər müxtəlif mövzulara əl atması insanı heyranlıq içində buraxır. Nağil xarakterli əsərlərlə birlikdə, romantik və realist planda yazılmış əsərlər: şeirlər, poemalar, hekayələr, romanlar heç şübhəsiz A.S.Puşkinin geniş ədəbi üfününü, ədəbiyyatın müxtəlif janrlarına, onların bədii-estetik imkanlarına dərindən mənimsənilmiş olmasını da göstərir. Əslində Rus ədəbiyyatında poema, hekayə, roman kimi hadisələrin meydana gəlməsini Puşkinin yuxarıda göstərdiyimiz əsərləri ilə bağlamaq daha doğru olardı. Rus mədəniyyətində şərqşünaslıq axınının meydana gəlməsində A.S.Puşkinin yaradıcılığından çöldə düşünmək qeyri-mümkündür. XIX əsrin ortalarından başlayaraq Rus ədəbiyyatı və sənətində Şərq və Qafqaz mədəniyyətinə, burada yaşayan xalqların həyat tərzinə, tarixinə, etnografyasına artmaqda olan maraq Puşkinle başlayıb desək, ümid edirəm ki, heç də yanılmayın. Şairin əsərləri əsasında meydana gəlmiş saysız-hesabsız mahnılar, romansları, operalar, baletlər, xor əsərləri, kino filmləri deyilənlərə yaxşı nümunə ola bilər.

Böyük şair öz əsərlərində olduğu kimi şəxsi həyatında da adilliyi, yüksək mənəviyyəti, namusu, vicdanı silahı ilə belə savunmağa hazır idi. Hollandiya elçisinin mənəvi oğlu olan Fransız əsilli d'Antes ilə duelə qatılmasının (27 yanvar 1837) əsas səbəbi də sırf bu idi, ailəsi, həyat yoldaşı ilə əlaqədar uydurulan və hakim dairələr tərəfindən gərəzli olaraq alovlandırılan dedi-qodulara son qoymaq idi. Duelloda ağır yara alan və üç gündən sonra rəhmətə qovuşan şair ölümündən sonra da ictimai əhəmiyyəti və emosional-təlimatçı təsir gücünü itirmədi. Milyonlarla zəhmət adamı, xüsusilə də mədəniyyət və incəsənət adamları bu gənc yaşlarında xəyanətə qurban getmiş şairin acı taleyinə acıyır, onun faciəsini Rus xalqının, Rus mədəniyyətinin faciəsi kimi qiymətləndirir. Məsələn, məşhur rus yazıçısı Qoqol bu kədəri ifadə edərək yazırdı: "Böyük adam öldü. Buna görə də bütün həyatım zəhərləndi ... Eşitdiyim

kədərimizin yüzdə birini belə ifadə edəcək halda deyiləm. Həyatımın bütün sevinci də onunla birlikdə yox olub getdi ¹¹⁶.

Məşhur Azərbaycan filosofu, mütəfəkkiri, Şərqdə ilk dram yazıçısı M.F.Axundov (*Səbuhi*) isə böyük şairin ölüm xəbərini alan kimi öz dərin kədərini şeirlə ifadə edib "Şərq poeması" adlı əsərində bir daha Puşkinin Rus mədəniyyətindəki müstəsna yerini, əsərlərinin universallığını, əbədiliyini dilə alar, bütün insanları, Qafqaz xalqlarını qanın batırmasını böyük bir pafosla (*həyəcanla*) göstərə bilər:

"Tutub bu xəbərdən şəkəkə saçlı Qafqaz,
Səbuhinin şeiri yasını saxlayar "- deyir.

Mütəxəssislər haqlı olaraq A.S.Puşkinin əsərlərinin digər dillərə tərcümə olunmasının çətin olmasını yazırlar. Həqiqətən də Rus dilinin incəliklərinə dərinə sahib olan şair, eyni zamanda bu dildə istifadə edilən atalar sözlərini, sözlərin semantikasından (*mənasından*), səslənmə ahəngindən, ideomatik (*deyim*) xüsusiyyətlərindən ustalıqla və geniş bir şəkildə istifadə edə bilər. Əlbəttə ki, digər dillərdə bütün bu xüsusiyyətləri eynilə ifadə etmək o qədər də asan bir iş deyil. A.S.Puşkin yaradıcılığının hələ də lazımı səviyyədə yayılmamasının bir səbəbi də sırf bu göstərdiyimiz xüsusiyyətlərlə əlaqədardır. Bununla belə A.S.Puşkinin bir çox əsərləri (*Boris Qodunov, Yevgeni Onegin, Baxçasaray fontanı, Qaraçılar və s.*) Türk dilinə tərcümə edilmişdir. Şairin demək olar ki, bütün əsərləri Azərbaycan dilinə tərcümə edilmişdir. Bu baxımdan XX əsrin ən məşhur şairlərindən sayılan Səməd Vurğunun "Yevgeni Onegin" poemasının yüksək bir məharətlə tərcümə etməsini xüsusilə xatırlatmaq lazımdır. Burada Səməd Vurğun özünün də etiraf etdiyinə görə böyük Puşkinə xas bədiiliyi, fikir dolğunluğunu, romantikliyi, inşa mükəmməlliyini, məzmun işığını və s. ana dilində ifadə etməyə çalışmış və buna müvəffəq ola bilmişdir. Vaxtilə A.S.Puşkin in Azərbaycan dilinə tərcümə olunmuş üç cildlik əsəri 1956-cı ildə nəşr olunmuşdur. Ümumiyyətlə son illər Puşkin yaradıcılığının bu yolla tədrisən daha geniş bir coğrafi və mədəniyyət sahəsində yayılmasının və sevgi ilə qarşılanmasının şahidi oluruq. Şairin yaradıcılığı, ondakı universallıq, bəşəri mövzulara müraciət, yüksək mənəviyyət, bədiilik və realizm onun əsərlərinin əbədiliyini, bütün dünya xalqları tərəfindən sevgi ilə qarşılanmasını, dünya mədəniyyəti və sivilizasiyasına öz töhfəsini verəbilməsini şərtləndirən ən əhəmiyyətli səbəblərdən sayılmaqdadır.

Babək Qurbanov

Musiqi estetikası üzrə Fəlsəfə Elmləri Doktoru, Professor

101. (45) İNCƏSƏNƏTİN TƏSNİFATI

Biz sənət dediyimizdə onun ədəbiyyat, memarlıq, rəssamlıq, heykəltəraşlıq, musiqi kimi növlərini xatırlayırıq. Çünki sənət bu bədii hadisələrdə yetkin və hərtərəfli ifadəsini, ictimai estetik mahiyyətini tapmış olar. Müasir dövrdə sənətin zəngin növ və xüsusilə janr müxtəlifliyi insanı heyran buraxar. İncəsənət növlərinin hər birinə xas daxili qaydalarına, bədii estetik xüsusiyyətlərinə, təsvir-ifadə vasitələrinə diqqət etsək, ictimai şüur forması kimi sənətin tarixi istiqamətdən nə qədər kompleks bir yol keçməsinə, daxili istiqamətdən nə qədər zəngin və çox istiqamətli bir quruluşa sahib olmasını görə bilərik. Təbiidir ki, bu istiqamətdən onun daxili təsnifatını verməyi, eyni zamanda onu idrak etməyi kompleks bir çətinliyə sürüyür. Sənətin təsnifatı problemini estetik fikir tarixində bu problemə olan müxtəlif baxışları, qaydaları, fikirləri, anlayışları nəzərdən keçirmədən doğru anlamaq mümkün olmaz.

Müasir zamanda sənət əsərlərinin bir çox baxımdan fərqli xüsusiyyətlərini görürük. Bu fərqlər sənət növlərinin istifadə vəsaitlərinə (*söz, səs, mərmər, plastik hərəkət və s.*), obrazlarının

¹¹⁶ Böyük Yazarlar. Varlıq Nəşrləri. Sayı: 1570, İstanbul, s.53.

məkan və ya vaxt çərçivəsində ifadə olunmasına, daha çox hansı duyğu orqanlarımıza (*göz, qulaq və s.*) yönəlməsinə, utilitar praktik mənə daşıyıb daşımamasına, özlərinə hansı növ mövzu seçə bilmələrinə və s. görə bəlli olunur. Təbiidir ki, sənətin irəliləmə tarixində meydana gələn bədii hadisələr, yeni-yeni növ və janrları bu spesifik fərqləri və bənzərsizlikləri artırmağı bilmirdi. Müasir zamanda da elm və texnologiyanın yüksək səviyyəyə çatdıqlarını, sənətə necə sürətlə təsir etməsinin, burada yeni bədii hadisələrin meydana gətirməsinin şahid oluruq. Qüvvətləndiricilər, elektron texnologiyası (*Kompüterlər*) sənətin inkişaf tarixində olan bu kompleks proseslərə baxmayaraq təsnifat probleminin nizamlanmasını biz əsasən yuxarıda ifadə etdiyimiz özəlliklərdən tarixən özünü doğrulda bilməsinin, müasir zamanda da zəruri bir mənə daşımamasına şahid ola bilirik. Estetik fikir tarixinə diqqət etsək, sənətin irəliləməsi yeni növ və janrlara bölünməsi ilə əlaqədar olaraq bu prosesləri dərinləndirən izah etmək, düşünə bilmək kimi söyləmələri də görə bilirik. Xatırladaq ki, mütəxəssislər sənətin uzun bir zaman sinkretik (*tam, bütün*) halında yaşamasını xüsusilə ifadə edirlər. Əslində köhnə dövrlərdə insanı onun çoxistiqamətli praktik fəaliyyətindən (*sənətkarlıqdan, tibbdən, idmandan və s.*) ayırmaq mümkün deyildi. Artıq qədim Yunanıstanda biz ilk dəfə olaraq sənətin ayrı-ayrı növ və janrlarda bəhs edən yetkin nəzəriyyəyə və fikirlərə rastlaya bilirik. Bu bir daha onu göstərir ki, o zamanlar artıq ədəbiyyat, teatr, musiqi, xoreoqrafiya müstəqil sənət növləri kimi ictimai-mədəni həyatda əhəmiyyətli rol oynayırdı. Təsadüfi deyil ki, o zaman sənət təcrübəsinin ümumiləşdirilməsi, nəzəri analizi Yunan demokratiyasının ideologlarını və ilk əvvəl filosofları, mədəniyyət nümayəndələrini, siyasət adamlarını ciddi düşündürürdü. O zamanın sənətə aid olan yazılarında biz onun cəmiyyət həyatında eləcə də mənəvi estetik və vətənpərvərlik hisslərinin tərbiyə edilməsində oynadığı nadir rolu açıqca hiss edirik. Sənətin təsnifatı ilə əlaqədar problemlərin həll edilməsinə yönəlmiş meyllərdə heç şübhəsiz bir çox hallar da yuxarıda ifadə etdiyimiz səbəblərlə bağlı idi.

Qədim Yunanıstanda bu meyl özünü çox Platon və Aristotel estetikasını tapar və biz hər iki filosofun bu problemə münasibətində eyni zamanda onların başqa-başqa kainat fikirləri mövqeyini də görə bilirik. Məsələn, Platon sənət növlərinin təsnifatını verərkən onları "yüksək" və "aşağı", "mükəmməl" və "mükəmməl olmayan" növlərə ayırırdı. O belə hesab edirdi ki, sənət "ideyalar aləminə" yaxınlaşdıqca bu ideyalar aləmini daha dərinləndirən və araşsız olaraq mənimsəyir, anlayır. Demək olur ki, onun yeri və əhəmiyyəti artır, yüksəlir. Əksinə o, real varlığı, əşya və hadisələri təsvir və ifadə etdiyi zaman "ideyalar aləmindən" uzaqlaşır və beləliklə bu növdən olan sənət formalarını zərərli və cəmiyyət üçün yararsız qəbul edir. Təsadüfi deyil ki, O təsviri sənətlərlə müqayisədə ifadəli sənət növlərinə (*musiqi, memarlıq, lirik poeziya*) yüksək bir dəyər verir, rəssamlıq, heykəltəraşlıq eləcə də dram sənətinə daha çox real, hissi aləmlə əlaqədar olduğu üçün mənfi bir dünyagörüşü sərgiləyirdi. Bununla birlikdə Platonun bu fikirlərində biz heç şübhəsiz, sənətin təsviri və ifadəli növlərə bölünəbilməsi layihəsinin toxumlarını da görə bilirik.

Platonun təsviri sənətləri ancaq təqlid təsvir vasitəsi kimi nəzərdən keçirməsi və əsasən bu səbəblərə görə onların tək görünən şey və hadisələri təsvir etməklə (*natürəlizm ilə*) məhdudlaşdırması heç şübhəsiz səhv idi. Beləki, təsviri sənətlər heç də olduğu kimi varlığın obrazını vermir, o, bədii təsvir yolu ilə çox geniş imkanlara malik olub, mənəvi aləmi, hətta ideyalar aləmini də yaratmaq imkanına malikdir.

Dini mövzulara ayrılmış yüzlərlə yüksək sənətkarlıqla edilmiş cədvəlləri buna nümunə göstərmək olar. (*Rafaelin "Sis madonnası", A.İvanovun "İsanın xalqa görünməsi" və s.*). Platonun, əksinə ifadəli sənət növlərinin rolunun həddindən çox şişirtməsinin şahidi olarıq. O, musiqi, memarlıq, lirik poeziya ilə birlikdə rəqs sənətinə, xüsusilə dini mahnı və rəqslərə, mərasim rəqslərinə mühüm yer verir və bunun səbəbini belə izah edirdi ki, guya bu sənət növləri real aləmin, obyektiv aləmin təsirindən hamısından uzaq olub "məhiyyətlər aləminə", "ideyalar aləminə" yaxınlaşar. Fikrimizcə burada Platon bir şeyi də nəzərə almır ki, ifadəli sənət növləri içində təsvirçiliyə meyl heç də hamısıyla xarici bir şey deyil. Müxtəlif xalqların rəqs sənətində təbiət hadisələrinin, eləcə də heyvanların təqlidini, təsvirini izləmək mümkündür. Beləcə də musiqi sənəti sayəsində təbiət təsvirinin geniş bədii ifadəsini etmək mümkündür.

Platonun estetikası ilə tanışlıq bir daha göstərir ki, qədim Yunan filosofu sənət növlərinin təsnifatından söz açarkən daha çox ifadəli sənət növlərinə yüksək bir dəyər verməklə birlikdə, öz tərbiyə sistemində ideyalar aləmini əks etdirməyə qadir olan musiqi sənətinin əhəmiyyətini və yerini lazımlı sayar, digər sənət növlərinin (*təsviri sənətlər*) rolunu isə burada inkar edirdi. Aristotel estetikasında da sənətin təsnifatı problemi mərkəzi yerlərdən birini tuturdu. Bu problemin nizamlanmasını Platondan fərqli olaraq Aristotel daha çox materializm mövqeyində durur, sənətin real əşya və hadisələri əks etdirməsi fikrini əhəmiyyətli sayır və bu kompleks prosesi əsasən müxtəlif tərəflərdən izah etməyə çalışır. Daha doğrusu, bu problemin həllənməsini üç baxımdan təməlləndirmək istəyir.

- 1 - İncəsənət nəyi təqlid edir?
- 2 - İncəsənət necə və nə yolla təqlid edir?
- 3 - İncəsənət nə ilə təqlid edir?

Təbiidir ki, artıq bu suallara veriləcək cavablar bu və ya digər sənət növlərinin estetik təbiətini, bədii təsvir imkanlarını, hansı həyat hadisələrinə daha çox maraq göstərməsini, varlığı hansı obyektlərlə əks etdirəbilməsi və s. kimi problemləri işıqlandırmaqla bərabər, onların təsnifatını da verməyə geniş imkanlar açır. Aristotel öz "Poetika" əsərində yuxarıda da ifadə etdiyimiz prinsipə söykənərək sənət növlərinin təsnifatını verərkən onların konkret olaraq spesifik xüsusiyyətlərini, ümumi və xüsusi istiqamətlərini də göstərə bilir. Daha çox teatr sənətinin xüsusiyyətlərinə söykənən Aristotel onu tragediya və komediyaya ayırır, həyatda hər birinə xas təqlid obyektinə təyin edir, xüsusi olaraq göstərir ki, əgər faciə yaxşı insanları təqlid edərsə, komediya pis, alçaq insanların həyat və davranışlarını özü üçün obyekt olaraq seçir. Aristotel rəssamlığı da gözlə görülən real əşya və hadisələri təqlid etməsini, eyni zamanda musiqinin daha çox insanların hiss və həyəcanlarını təqlid etməsini, xüsusilə göstərirdi. Bu baxımdan rəqs sənətini də plastik ifadəli hərəkətlərlə insanların daxili aləmini, ruhi vəziyyətlərini əks etdirdiyinə görə musiqiyə yaxınlaşdığını ortaya qoymağa çalışırdı. Bu nəzəri fikirlərin irəli sürülməsi bir şeyi aşkara çıxarır ki, Aristotel sənətin növ və janrlara ayrılmasını, dram teatrı, musiqi, rəqs, lirik poeziya və s. kimi müstəqil olaraq inkişafının, davam etməsinin səbəbini bu sənət növlərinin təqlid, təsvir etdikləri real varlığın, obyektiv aləmin son dərəcə müxtəlif, çoxyönlü, kompleks və dinamik olması ilə əlaqələndirməyi zəruri sayırdı. O, sübut etməyə çalışırdı ki, bu müxtəliflik hər bir sənət növü üçün lazımlı təqlid obyektini verə bilər, daha doğrusu hər bir sənət növü çox istiqamətli aləmdə təqlid edilməsi mümkün olacaq tərəfləri özü üçün əsas təqlid hədəfi seçə bilər.

Aristotel təsnifatında sənət növlərinin öz vəsaitlərinə görə bir-birindən ayrılma fikri də xüsusi maraq doğurur. Necə ki, Aristotel obyektə ilk olaraq sənətçi fikrinin hansı materialda

maddiləşməsi, ifadə probleminə ətraflıca toxunur və hər bir sənət növünün özünəxas materiala sahib olmasını və ona əsasən də həyatın müəyyən bir parçasını təqlid edə bilməsini söyləyirdi. Rəqs plastik hərəkətlər kimi vasitə və materiallar (*memarlığı mərmər, rəssamlığı rənglər, musiqinin səslər, poeziyanın, sözlər, anlayışlar*) əsasən təqlid edə bilməsi spesifikliyini Aristotel irəli fikirlə ifadə edirdi. Amma sənət növlərinə aid vəsaitləri əks etdirmək və təqlid prosesindəki xüsusiyyətlərini dərinədən araşdıran filosof, eyni zamanda onların hər birinə xas ifadə tərzindən də söz açar və sənət növlərinin müəyyən mənada bir-birlərindən fərqli olmalarını, sənətin təsnifatını elə bu fikirlə də məntiqi şəkildə əlaqələndirə bilir. O, göstərir ki, müəyyən bir hadisə nəql onun konkret tərəflərini əks etdirməklə birlikdə, onun sanki kənardan seyredilmiş bir hadisə kimi nəql edilməsi də mümkün ola bilər. Başqa bir təqlidi isə Aristotel heç bir vasitə olmadan bu hadisələrdən irəli gələn insanın, daha doğrusu sənətçinin hiss və həyəcanlarının, emosional vəziyyətlərinin təqlidi ilə maraqlandırır. Beləliklə biz bu təsnifatta müxtəlif sənət surətliliyinin növlərinə rast gəlirik. Belə ki, bir tərəfdən təsvir vasitələrinin köməyi ilə real (*əşyaların*) təsvirləri verilsə də, digər tərəfdən bu əşyalardan alınan duyğuların təqlidi əhəmiyyətli bir məna daşıyır. Təsadüfi deyil ki, o, Epos və lirika kimi ədəbi janrları da dərhal bu prinsipə uyğun olaraq fərqli şəkildə seçir. Belə ki, əgər Epos tarixi hadisələrin meydana gəlməsini bura müdaxilə olmadan nəql edirsə, lirika heç bir vasitə olmadan dərhal bu hadisələrin gedişindən, təsirindən meydana gələn duyğuları, həyəcanları, emosiyaları ifadə etmiş olur. Əlbəttə, müxtəlif sənət surətliliyi xüsusiyyətlərinə, estetik şüur imkanlara, dilinə, spesifikliyinə malik bu sənət növləri bir-birindən fərqli olsalar da bəzən xüsusilə böyük həcmli əsərlərdə onların hər ikisinə xas xüsusiyyətləri görmək olur. Estetik fikir tarixinin gələcək inkişaf pillələrində sənətin təsnifatı probleminə münasibətdə Platon və Aristotel fəlsəfi estetik anlayışlarının qüvvətli təsirini izləmək mümkündür. Məsələn, Orta çağlarda ən yüksək sənət növləri kimi musiqi və memarlıq son dərəcə böyük hörmətə malik olub, xüsusilə Xristian kilsəsi tərəfindən geniş təbliğ edilirdi. Əksinə, təsviri sənətlər öz əsas ifadə funksiyasında, təsvirçilikdən uzaqlaşmış, simvolik məna daşımaqla birlikdə, əsasən arxitektura abidələrin, dini ehramları estetik simasını yetirmək, gözəlləşdirmək məqsədini görürdü. Xatırladaq ki, Platon qaydasının təsirini İ. Kant və G. F. Hegelin estetikasını da izləmək mümkündür. Xüsusilə sənət növlərinin yerini, mənasını izah edərkən Alman Klassik Fəlsəfənin hər iki nümayəndəsi musiqi ilə poeziyanın rolunu xüsusilə uca qiymətləndirirdilər. Kant sənətə gözəl forma yaradıcılığı kimi diqqət etməklə birlikdə, onun məzmunla, praktik qəbul etməklə, tərbiyəvi funksiyalarla marağını heçə sayırdı. O, belə düşünürdü ki, forma öz-özlüyündə estetik həzz və gözəllik qaynağı olmalıdır. Təsadüfi deyil ki, formanın azad oyununu ifadə edə bilən sənət növlərini, xüsusilə mücərrəd obrazlar sistemində sahib musiqini və bəzəmə sənətini, poeziyanın "yüksək", "ali" sənət növləri səviyyəsinə ucaldırdı.

Poeziyanı və musiqini o, insan düşüncəsinin özünü burada azad surətdə ifadə edə bilməsi imkanlarına görə daha ali, mükəmməl sənət növləri kimi qiymətləndirirdi. Kanta görə təsviri sənətlər, əksinə sənətçinin subyektiv qəbul etmə qabiliyyətinin hərtərəfli açılmasına imkan yaratmaqla birlikdə onu daraldaraq məhdud edir. Təbiidir ki, əksinə təbiət formalarını təqlid edən sənət növlərini (*memarlıq, heykəltəraşlıq, rəssamlıq*) o da Platon kimi "aşağı" sənət növlərinə aid edir. Kant estetikası üçün eyni zamanda bu meyl təsnifat probleminin nizamlanması bir daha özünü göstərir. Şüurun, bədii fəaliyyətin fəal rolunu xüsusilə yüksək qiymətləndirmək xarakteri bir istiqamət idi.

Sənətin təsnifatı problemi Hegel estetikasında mərkəzi yer tutur. O bu məsələyə daha çox tarixi baxımdan yaxınlaşıb sənətin irəliləmə tarixində mütləq ideyanın özünü bu sənət növlərində spesifik surətdə ifadə edə bilməsi ilə heç bir vasitə olmadan maraqlandıрмаğa çalışırdı. O, belə hesab edirdi ki, bəşəriyyətin müxtəlif inkişaf səviyyəsinə konkret bir növ daha çox uyğun gəlir və tarixən bu sənət növləri ardıcıl və məntiqi olaraq bir-birinin yerinə keçir. Məsələn, sənətin ilk inkişaf pillələrinə aid olunan simvolik sənət növü (*Hegel sənətin memarlıq növünü əsas sayar*) tarixən öz yerini klassik sənətə (*heykəltəraşlığa*), o isə romantik sənətə (*musiqi, poeziya*) verir və hər bir sonrakı mərhələ sənətin irəliləmə tarixində özündən əvvəlkinə nisbətən daha uca, daha mükəmməl, daha geniş təsvir-ifadə imkanına sahib olub, mütləq ideyanın açılmasında, hərtərəfli ifadə olunmasında öz funksiyasını xüsusilə fəal yerinə yetirə bilər. Belə olması isə Hegelin təsnifat sistemində yenidən "uca" və "aşağı" sənət növləri haqqında olan anlayışlarının bir növ təkrarını, sənət növlərinin birlikdə olmayan mövqeyini və mənasını izləmək mümkün olur. Bu meyl Hegelin belə bir təməl fikri ilə açıqlanır ki, sənətdə obraz ilə ideya (*mütləq ideya*) bir-birinə uyğun gəlməli, obraz ideyanı hərtərəfli ifadə etməlidir.

Hegələ görə isə təsviri sənət növləri olan memarlıqda, heykəltəraşlıqda, rəssamlıqda, obrazla ideya arasında tam uyğunluq tapmaq mümkün olmur. Daha doğrusu, primitif maddi obrazlar burada (*xüsusilə də memarlıqda*) ideyanın, mənəvi olanın bədii ifadəsinə heç də geniş imkanlar təmin etmir. Yalnız tədricən bu sənət növlərinin tarixən bir-birinin yerinə keçməsi nəticəsində musiqi ilə poeziyanın romantik sənət növləri kimi meydana gəlməsindən sonra bu uyğunsuzluq aradan qalxa bilər, daha doğrusu musiqi və poeziyada maddi başlanğıcın aradan çıxması mümkün olar, deyə bilərik və yalnız bundan sonra ruh öz uca ifadəsinə, təntənəsinə çatmış olar. Hegel estetikasının ifadə etdiyimiz məhdudiyətinə baxmayaraq (*o, hər bir sənət növünü real varlığın müəyyən bir tərəfini daha dolğun, daha dərin əks etdirmə imkanlarına sahib olması və müstəqil yaşamağa, ictimai mədəni həyatda birlikdə iştirak etməyə haqqı olması ideyasını qəbul etmir*) buradan hər sənət növünün daxili qanunauyğunluqları, estetik təbiəti, həyat hadisələrini əks etdirmə imkanları, daxili forma və kompozisiya xüsusiyyətləri haqqında geniş və dolğun məlumatlar almaq mümkündür.

Estetika tarixində sənətin təsnifatı probleminə xüsusi diqqət ayıran estetikçilərdən biridə XVIII əsr Alman maarifçisi, sənət qaydaçısı və dramaturgu G. Lessing olmuşdur. Onun bu istiqamətdəki elmi fikirləri öz şərhini əsasən məşhur "Laokoon" əsərində ortaya qoymuşdur. Burada Lessing ayrı-ayrı sənət növlərinin bir-birlərindən fərqlərini, spesifikliyini göstərməklə birlikdə, onların təsnifatını verərkən həm bədii təsvir vasitəsinə spesifikliyini, həm də insana xas duyğu orqanlarının qavrayış imkanlarını da xüsusilə nəzərə alırdı.

Lessing öz sələflərindən fərqli olaraq məkanlı və vaxtında sənət növləri haqqında öz qaydasını əsaslandırarkən isbat etməyə çalışırdı ki, ayrı-ayrı sənət növləri həm məna və məzmununa görə, həm də ifadə vasitələrinə görə bir-birindən fərqlidir. Beləcə, əgər heykəltəraşlığın, rəssamlığın obyekt (*şeylər və maddi olanlar*) məkanda yerləşib forma və rəngləri gözlə görünsə, əksinə, şairin yaratdığı obrazlar gözlə görülməsi mümkün olmur və burada əsasən sözlər-anlayışların köməyi ilə zaman çərçivəsində tədricən açılan və qavranılan obrazdan söz açmaq mümkündür. Burada obrazın fəaliyyətlə və dinamik olması əhəmiyyətli şərtidir. Bu səbəblərə görə Lessing heykəltəraşlıq və rəssamlıq obrazlarını statik (*donmuş*), poeziya sənətini (*eləcə də musiqini*) isə dinamik (*fəaliyyətlə*) sənətlər sistemində ayırır. Lakin bu problemdə Lessing hər bir sənət növünə xas potensial estetik imkanların olmasını görə bilər və isbat edir ki, statik sənət növləri olan təsviri sənət və heykəltəraşlıq da lazım gəldikcə

dinamik həyat hadisələrini əks etdirmək imkanlarına malikdir. Bu halda onlar spesifik təsvir üsulundan istifadə etməyə məcbur olurlar. Bu halda əvvəldən və dərindən düşünülmüş ifadə təsvir üsulları, kompozisiya quruluşu və s. köməyi ilə ifadə olunan elə bir əhəmiyyətli anı təsvir etməlidir ki, onu seyr edincə (*prosesin*) həm keçmişini həm də gələcəyini görmək, dərk etmək mümkün olsun. Özünün bu fikrini məşhur heykəltəraşlıq əsəri olan "Laokoon" və qədim zamanların rəssamı Mimonakın "Medeya" əsərinin təhlili zamanı irəli sürür. Lessing bu gözəl sənət əsərlərinə nümunə verərkən bir daha qeyd edir ki, sənətçilər burada qəhrəmanları elə əhəmiyyətli dramatik anla seçmişlər ki, onun vasitəsi ilə hər iki qəhrəmana xas daxili əzab-ışgəncə, ciddiyyətlik, güclü iradə və s. xüsusiyyətlər üzə çıxır, eləcə də biz xəyalən gələcəkdə bu faciəvi səhnənin davamını izləyə bilirik. Burada Lessing sənət növlərinə aid müstəqilliyi, spesifikliyi göstərməklə birlikdə onların hər birinin yaşaması üçün birgə hüquqlara sahib olması fikrini də təsdiq edir.

Təbiidir ki, bununla o, Hegel estetikasını sənət növlərinin aşağıdan yuxarı düz xətt ilə irəliləməsi haqqındakı qaydasını da bir növ inkar etmiş olur. Burada O, zaman, məkan, yer birliyinin rolunu həddindən çox göstərirdi. Eyni zamanda ədəbiyyatın sözlər-anlayışlar sənəti kimi həyatın qanunauyğunluqlarını əks etdirə bilməsi fikrini əsaslandırarkən burada zaman çərçivəsində ortaya çıxan proseslərin adekvat və real ifadə formalarını məcburi, mütləq sayırdı. Belə bir meyil isə çox zaman naturalizmə götürməklə birlikdə, əslində sənətə xas sürətlilik və sənətkarlıq imkanlarını, onun idrakı və tərbiyəedici rolunu məhdudlaşdırmış olar.

Rus ictimai demokratlarından V.G. Belinskinin, N.G. Çernişevskinin, N.A. Dobrolyubovun da sənətin növ və janrlara ayrılmasına aid fikirləri müəyyən bir maraq doğurur. Onlar da sənətin varlığa olan spesifik münasibətini mühüm sayaraq belə bir bölgünün əsasən aləmin özünün zəngin və çoxistiqamətli olması ilə maraq göstərməyə çalışırdılar. Onların fikrincə çoxyönlü və kompleks maddi və mənəvi aləm özünün bədii ifadəsi üçün müxtəlif formaları araşdırıb tapır, müxtəlif təsvir ifadə vasitələrinə malik konkret sənət növlərinin meydana gəlməsinə təməl meydana gətirmiş olur. Rus ictimai demokratlar da Lessing kimi sənətin "uca" və "aşağı", primitiv və mükəmməl növlərə ayrılmasına imtina edər, bu bölgünün əsas səbəbini hər bir sənətin obyektiv aləmdə özünü əks etdirmə obyektində tapa bilməsi ilə izah edirlər. Təsadüfi deyil ki, V.G. Belinski ədəbiyyatın Epos və dram janrlarına bölünməsi səbəbini heç də sadəcə olaraq bədii ifadənin formalara bölünməsi kimi deyil, əksinə, təsvir obyektinə və ona olan sənətkar münasibəti ilə izah edirdi. Beləliklə də, eyni bir obyekt V.Q. Belinskiyə görə sənətçinin estetik münasibətindən, kainat görüşündən asılı olaraq faciə və ya komediya üçün məzmun qazana bilir. Belinskinin sənətin təsnifatı ilə əlaqədar bir fikri diqqəti çox çəkir. O, Hegelin sənətin tarixi irəliləmə qanunauyğunluqları ilə əlaqədar anlayışını dərindən öyrəndikdən sonra isbat etməyə çalışır ki, heç də hər bir xalqın hər bir tarixi dövrün sənətinin tərəqqisi Hegelin göstərdiyi kimi mütləq sürətdə eyni qanunauyğunluqlara, ardıcılığa, irəliləmə xətlərinə uyğun olaraq meydana gəlmir, sənət növlərinin bir-birinin yerinə keçməsi, yeni-yeni bədii hadisələrin, proseslərin yaranması heç də tək mədəniyyətin ən ümumi qanunauyğunluqları ilə təyin edilmir. Burada milli qabiliyyətlər cəmiyyətin estetik istəkləri, bu və ya digər sənət növlərinin müəyyən tarixi pillələrində bu istəklərə daha çox cavab verə bilməsi səbəbləri də heç bir vasitə olmadan əlaqədar olur. Həqiqətən də Qərb və Şərq mədəniyyətlərində başverən bədii tarixi proseslər heç də hər zaman bir-birinə tam uyğun gəlmir, bəzən müəyyən bir xalq üçün spesifik hadisələr uzun zaman digərinin milli mədəniyyətində özünə yer tapa bilmir.

Sənətin növ və janrlarının konkret tarixi inkişafını xüsusilə ifadə edən V.Q. Belinski, eyni zamanda bu prosesdə onların qarşılıqlı təsir və zənginləşməsi prosesini də əhəmiyyətli sayır. Onun yeni-yeni bədii hadisələr və janrları, eləcə də təsvir ifadə vasitələrinin meydana gəlməsində oynadığı mühüm rolu xüsusilə qeyd etməyə çalışır.

Estetik tarixində sənətin təsnifatı ilə əlaqədar problemlərin nəzərdən keçirilməsi burada əsasən sənət və onun təsvir obyektı arasındakı dialektik marağın, münasibətin daim diqqət mərkəzində dayanmasını göstərir. Müəyyən bir mənada nəzərdən keçirdiyimiz anlayışlarda həyatın müxtəlif əşya və hadisələrinin və ya mütləq ideyanın, ideyal olanın bədii yaradıcılıqdan, konkret sənət sahələrində ifadə və təsvir olunması ideyası bu təsnifatın: 1. vaxt və məkanlı, 2. zamanlı – məkanlı, 3. ifadəli və ya təsviri, 4. ütiliter, tətbiqi və ya "saf", təmiz və ya təkrarən sonradan meydana gələn növləri şəklində görmək mümkün olur. Müasir zamanda estetikdə bu növdən olan təsnifatlara tez-tez rast gəlmək mümkündür. Beləcə, mütəxəssislər bir çox janrları, eləcə də poeziyanı, memarlığı, təsviri sənəti, heykəltəraşlığı isə məkanlı sənət növünə daxil edirlər. Müddətli-məkanlı sənət növlərinə isə onlar daha çox sintetik səhnə janrlarını tuturlar. Həqiqətən də bu növdən olan janrlarda (*opera, balet, dram teatri, kinosu*) bədii obrazlar həm məkanda, həm də müəyyən bir zaman çərçivəsində öz əksini tapa bilər. Estetikdə qədim zamanlardan bəri sənətin ifadəli və təsviri sənət növlərinə bölünməsinin də şahidi oluruq. Burada təsviri sənət növlərinə rəssamlıq, heykəltəraşlıq, bədii foto, ifadəli sənət növlərinə isə heykəltəraşlıq, musiqi, poeziya daxil edilir.

Sənəti ütiliter (*faydaçı*) tətbiqi və ya "saf" , "təmiz" növlərə bölən estetikçilərə görə isə dekorativ-tətbiqli sənətlər, memarlıq sənətini utilitar və ya tətbiqi növünə, ənənəvi sənət növləri olan musiqi (*xüsusilə simfonik*), rəssamlıq, ədəbiyyat (*xüsusən poeziya*) isə sənətin saf, təmiz növlərinə aid edilməlidir.

Son zamanlar sənəti ilkin, əvvəl və ya yenidən, təkrarən meydana gələn sənət növləri haqqında da haqlı danışmalar edilə bilməkdədir. Beləcə bəzi sənət növləri öz obrazlarının tamaşaçıya, oxucuya, dinləyiciyə çatdırmaq üçün bir əlavə köməyə ehtiyac duymur. Məsələn, ədəbi əsərlər (*xüsusilə lirik şeirlər, hekayələr, povest, romanlar və s.*) öz obrazlarını oxucuya heç bir əlavə vasitə olmadan birbaşa çatdırır. Lakin, dram əsərinin, musiqi əsərinin tamaşaçıya, dinləyiciyə çatdırılması üçün əlavə fəaliyyət növünün iştirakına zəruri ehtiyac duyulur. Necə ki, aktyor oyunu, ifaçılıq sənəti olmadan bu sənət növlərinin bədii ideya məzmunutək kağız üzərində (*pyesin ssenarisi və ya musiqi əsərinin partiturası şəklində*) qala bilər.

İfadə etdiyimiz bu təsnifat növləri sənətin tarixən keçdiyi kompleks yolu göstərməklə birlikdə, əslində müasir zamanda da estetikçilərin, mədəniyyət nümayəndələrinin bu problemin açılmasında ümumi nəticəyə gələ bilmədiklərini də göstərir. Bununla birlikdə bu problem ilə əlaqədar mövcud nəzəri fikirlər, anlayışlar heç şübhəsiz, ayrı-ayrı sənət növlərinin estetik təbiətini, spesifik xüsusiyyətlərini, daxili qanunauyğunluqlarını, bir-biriylə olan qarşılıqlı maraqlarını, ümumi, uyğunluq istiqamətlərini də daha yaxından şərh etməyə köməkçi olar.

Sənətin əsas növlərinin tək-tək nəzərdən keçirilməsi yuxarıda ifadə etdiyimiz təsnifatların bədii praktikada bir daha spesifik təzahürlərini qəti bir ifadə ilə açıqlayır.

Babək Qurbanov

Musiqi estetikası üzrə Fəlsəfə Elmləri Doktoru, Professor

102. (46) SƏNƏT TƏHSİLİ VƏ PROBLEMLƏR ÜZƏRİNDƏ DÜŞÜNCƏLƏR

Xülasə: İncəsənət təhsili problemlərinin müasir təhsil sistemində getdikcə daha böyük əhəmiyyətə malik olmasına şahid oluruq. Texnologiyanın müvəffəqiyyətlərinin, eyni zamanda müxtəlif sənət növlərinin (*musiqi, şəkil, ədəbiyyat, əl sənətləri və s.*) müasir təhsil sistemində sürətli bir şəkildə iştirak etməsi, ümumiyyətlə təhsil-tədris prosesinin cazibədar, romantik, estetik olmasına xidmət edir. Araşdırmalar sənət təhsilinin tələbələrinin potensial-yaradıcılıq qabiliyyətlərini inkişaf etdirməklə birlikdə, onların sərbəst düşünmə, qərar vermə, qiymətləndirmə, özlərini idrak edə bilmə kimi fenomenlərindən meydana gətirməsini ortaya çıxarmaqdadır.

Açar sözlər: incəsənət təhsili, sanatsallıq, ictimai funksiyalar, estetik zövq, estetik bəyənəm.

Thoughts On The Art Education And Its Problems

Abstract : We noitness that the problems of art education play a much more imporfant role in the contemporary education system. Successes in technology and that the participation of various branches of art Talc a rapid part in contemporary education system (*music, painting, literature and hadicarrafts*) serve for an attractive, sensitive and aesthetic teaching-learning process. Researches indicate that vohile art education develops the potential-creativity ağabeylities of the students, it also reveal the phenomena of formation of free-thinking, deciding , evaluating and self- realization of the students.

Key Words : Art education, Artistry, Social Functions, Aesthetic Pleasure, Aesthetic Culture

Giriş:

Sənətin təsiredici, dəyişdirici, təlimatçı funksiyaları estetik fikir tarixində hər zaman sənət və elm adamlarını düşündürən problemlərdən olmuşdur. Təsadüfi deyil ki, bədii təhsil insan davranışlarını, onun mənəvi-əxlaqi mədəniyyətini, Vətəninə, millətinə, dilinə, dininə sevgi hisslərini meydana gətirən ən təsiredici vasitələrdən sayılmaqdadır. İndiki vaxtda texnologiyanın, kompyuter vasitələrinin, müxtəlif elektron maşınlarının, bir sözlə kommunikatif (*ünsiyyət*) imkanların gedərək artırılması şərtlərində belə sənət təhsilinin ictimai həyatdakı yeri və əhəmiyyəti bir daha artmış olur. Eyni zamanda sənət əsərlərinin ideya-məzmunu, geniş xalq kütlələrinə hansı istiqamətdən təsir göstərə biləcəyi faktı da daha böyük əhəmiyyət qazanmağa başlayır. Heç şübhəsiz, bu prosesdə sənət və elm adamlarının, xüsusilə də təhsil sahəsində çalışan pedaqoqların ictimai məsuliyyət hissi bir daha artmış olur.

İncəsənət sahəsində, eyni zamanda onunla əlaqədar sənətin idrakı, dəyişdirici, təlimatçı funksiyaları kimi problemlər hər zaman sənət adamları və estetikçilərin diqqət mərkəzində dayanmışdır. Platon, Aristotel, Leonardo da Vinçi, Leasing, Hegel, Kant, Tolstoy kimi mütəfəkkirlər sənət təhsilini insanların ümumi estetik mədəniyyəti, uca mənəviyyəti, bədii zövq və istəkləri, bu sırada sənətdə, təbiətdə, insan münasibətlərində gözəlliyi, mükəmməlliyi, harmoniyanı və s. görə bilmək qabiliyyəti ilə bir yerdə izah etməyi əhəmiyyətli sanmışlar.

Təsadüfi deyil ki, indiki vaxtda belə beynəlxalq təhsil-tədris sistemlərində keçmişin bu qiymətli mütəfəkkirlərinin fikir və anlayışlarının ürətkənliklə istifadə olunması fikri bir daha ön plana çıxmış olur. Məsələn, məqalələrindən birində məşhur rus pedaqoqu və estetikçisi N.İ. Kiyaşenko bir daha XXI əsr təhsil strategiyasının yaradılmasında Alman mütəfəkkiri İ. Kantın hərtərəfli inkişaf etmiş insan idealının məntiqi, fiziki, mənəvi-estetik mükəmməlliyin uyğun birliyi ilə əlaqədar anlayışını əhəmiyyətli etməkdədir. Qloballaşma həqiqətinin qlobal bir hal aldığı zamanəmizdə şagirdlərimizin dünya mədəniyyəti və estetik dəyərlərinə etinasız qalma faktı ziyalılarımızı və pedaqoqlarımızı narahat etməli, onların bu vəziyyətə qarşı

fəaliyyətlərini, söylərini bir araya gətirməlidir deyə düşünürük. Yəni sənət təhsilində tək yerli və milli mənəvi-estetik dəyərlərlə kifayətlənmək, dünya mədəniyyət və sənət incilərinə maraq göstərməmək çox istiqamətli, ahəngdar və müasir insan yetişdirmək idealının reallaşdırılması məqsədi qeyri-mümkün görünür. Məktəblərimizdə sənət təhsilini tək bir iki sənət növü araçlığı (*musiqi, rəsm, ədəbiyyat, şeir*) ilə həll etmək kimi bir meyl də əslində az məhsuldar və perspektifsiz görünür. Unutmamaq lazımdır ki, əsl sənətin mənası bütün sənət növlərini əhatə edən ümumiləşdirilmiş bir mənədir. Və şagirdlərimizə sənətin digər növləri, eyni zamanda müasir sintetik sənət növləri ilə bağlı məlumatların verilməsi də böyük əhəmiyyət daşımaqdadır. Eyni zamanda unutmamaq lazımdır ki, sənət təhsili hər şeydən əvvəl şagirdlərə sənəti, buradakı gerçək estetik dəyərləri sevdirə bilmək kimi yüksək bir missiya ilə əlaqədardır. Bu missiyanı yerinə yetirmək üçün isə sənəti, onun təlimatçı-emosional (*romantik*) təsir gücünü yaxşı bilən və bu sahədə professional məlumatlara sahib mütəxəssis pedaqoqlara hələ də böyük ehtiyac duyulmaqdadır .

İncəsənət təhsilinin ən kiçik yaşlarından icra edilməsinin əhəmiyyəti getdikcə daha çox ortaya çıxmaqdadır. Unutmamaq lazımdır ki, insanın, onun zəngin mənəvi aləmini, müxtəlif emosional vəziyyətlərini, istək və arzularını, estetik və əxlaqi ideallarını ifadə edə bilən sənət, eyni zamanda min illərin süzgəcindən gəlmiş və xalqın ictimai şüurunun əhəmiyyətli bir məhsuludur.

Təbii ki, onun saysız-hesabsız nümunələrini qəbul etmək, onları öyrənmək, öz estetik dünyasına mal etmək əhəmiyyətli olmaqla birlikdə çətin bir işdir. Bunun xaricində digər mədəniyyətləri, bədii dəyərləri də öyrənmək, onlardan xəbərdar olmaq da günün tələbidir. Əslində bunlar olmadan sözün həqiqi mənasında aydın olma istəyi yalnız bir arzu olaraq qalmaqdadır . Unutmamaq lazımdır ki, hər bir təhsil sisteminin son məqsədi heç də tək sadəcə olaraq müxtəlif sahələrdə peşəkar mütəxəssislər yetişdirmək deyil. Vətən sevgisi, tarix yaddaşı, yüksək mənəviyyatı, estetik mədəniyyəti olmayan birinin hər hansı bir fəaliyyət sahəsində müvəffəqiyyətli olmasına tam olaraq inanmaq da qeyri-mümkündür. Ən böyük şəxsiyyətlərin həyat və fəaliyyət sahələrinə diqqət etsək, onların maraq dairəsinin nə qədər geniş olduğunu, eyni zamanda dərin məlumatlar sistemində sahib olduqlarını görə bilərik. İ. S. Baxın, W. A. Motsartın , L. W. Beethovenin , P. İ. Çaykovskinin, eyni zamanda məşhur elm adamları A. Ainshteinin , S. Sakarovun , Kolmoqorovun və daha bir çox tanınmış şəxsiyyətin geniş məlumat üfünə sahib olduqları, elm və sənət dünyasındakı yeniliklərə və tarixi dəyərlərə nə qədər böyük əhəmiyyət verdiklərini yenidən hiss etmək mümkündür. Məsələn, A. Ainshteinin gözəl skripka çalması, Dostoyevski yaradıcılığını dərinləndirən bilməsi, Azərbaycanda çoxsəsli musiqinin yaradıcısı Üzeyir Hacıbəyli bəstəkar olmaqla birlikdə komediograf, musiqi nəzəriyyəçisi, yazar, tənqidçi, ssenarist və s. kimi sahələrdə uğurla fəaliyyət göstərməsi, dünya tərəfindən məşhur pianoçu S. Richterin təsviri sənət əsərləri çıxarması, tanınmış iş adamı Sakıp Sabancının xalqımızın qədim mədəniyyət və sənət incilərinin bütün dünyada tanınması və yayılması yolundakı aralıqsız və qarşılıqsız fəaliyyətləri kimi faktları mütəxəssislər və geniş kütlələr də bilməkdədir.

Məşhur Rus astronomları L. Leonovun rəsm sənətinə olan marağı, ilk dəfə kosmos mövzusunun sənətə gətirilməsi, bunun xaricində digər Rus astronomu Sevastyanovun şahmat oyununa nə qədər böyük bir əhəmiyyət verdiyi kimi faktlar da yenə insan fenomenləri içərisində universallıq mənasının nə qədər böyük əhəmiyyət daşdığına dəlildir. Əslində universallıq mənası qərb dünyasında İntibah dövrünün ortaya qoyduğu bir mənə olub, insanın sonsuz potensial imkanlarının önə çıxarılması ideyasını ifadə edir. Leonardo da Vinçinin əlçatmaz zirvələrə çatmış rəssamlıqla bahəm həm də heykəltəraş, memar, eyni zamanda ixtiraçı, estetikçi olması da hər kəs tərəfindən bilinməkdədir. Şərq dünyasının böyük oğlu İbn - i Sinanın bir filosof, tibb mütəxəssisi, elm adamı, musiqi nəzəriyyəçisi və s. kimi də şöhrət qazanması bilinənlər arasındadır. Mədəniyyət tarixində bu qəbildən olan istedadlı və geniş dünyagörüşünə sahib insanların sayı heç də az deyil. Onların bu universallıq istiqamətindəki

geniş maraq dairəsinə olan meyllərinin səbəbini yalnız təhsil-tədris və ya məktəb mühiti ilə izah etmək mümkün deyil. Belə bir marağın çox vaxt ailədən, uşağın yaxınlarından, içərisində olduğu sosial-mədəni mühitdən qaynaqlandığını söyləmək mümkündür. Bu vəziyyətin təsadüf olmadığından, bəzən məktəb müddətində özünü kifayət qədər aktiv bir şəkildə ifadə edə bilməyən bir şagirdin irəlində müxtəlif fəaliyyət sahələrində uğurlara imza ata bilməsinə şahid olubluq. Bəzən monoton, əzbərciliyə söykənən, cazibədar olmayan, ünversallığa, sahibkarlığa, tənqidi təfəkkür tərzinə yönləndirilməyən təhsil-tədris prosesi qabiliyyətli və fərdi xüsusiyyətləri ilə ayrılan uşaqlarımızı məktəblərdən soyutmağa apara bilər. Ayrıca, yenə dünyanın bir çox elm və sənət adamları təhsil sisteminin daha çox şüurlu, statik, əzbərciliyə, istehlak psixologiyasına söykənən prinsiplərini tənqidlə birlikdə burada emosionallığın, romantikliyin, bədiiyin və estetikliyin istənilən səviyyədə olmamasından ötrü öz narahatlıqlarını dilə gətirməkdən çəkinmədiyini görmək bu vəziyyətin təsadüfi olmadığına dəlildir. Bu baxımdan dünya tərəfindən məşhur fizik və riyaziyyatçı Albert Ainshteinin *"öyrənməyə mane olan tək şey, aldığı təhsil olmuşdur"* şəklindəki məşhur sözlərini açıqlamaq yerində olardı deyə düşünürük. Məktəblərimizin cazibədar olmaması ilə əlaqədar belə bir narahatlığı vaxtilə məşhur filosof, pedaqoq, sənət fəlsəfəsi üzərinə qiymətli bir kitabın yazıçısı Prof. Dr. İhsan Turqut da ifadə etmişdir. İhsan bəy etiraf edir ki, *"Yeddi yıl resim, musiki okudum, mənə bir güzel sanatlar zevki oyanmadı. Resim etmiyorum, bir alet çalmıyorum. Yeddi yıl beden terbiyesi gördüm. İdman etme zevkimi ala bilmedim. Bir oyun, bir yüzme öğrene bilemedim. Halen yüzemiyorum. Gelişmiş ülkelerin okullarında, özellikle ilk ve ortaokullarda en önemli dersler resim, musiki ve spordur. Bunlar bizim okullarda ders bile maktə sayılmaz. Velilər o derslerle heç ilgilenmezler. Bu dersler Anadolu liseleri sınavlarından çıkmır ..."* (Turqut, 1993: 89). Təbii ki, burada izah edilmək istənən yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi monoton, əzbərciliyə söykənən, fərdi yaradıcı səylərə maneə olan, qəlibləşmiş prinsipləri əsas alan təhsil sistemindən qaynaqlanan vəziyyətin əlamətidir. Sanki belə prinsiplərə bir "qul" kimi riayət edən müəllimlər şagirdlərinin sevgisini də qazana bilmir və təbii ki, bundan ötrü onların bu və ya digər prinsiplərə olan maraqları da böyük ölçüdə azalmış olur.

Müşahidələr göstərir ki, sanki bu qəbildən olan pedaqoqlar ictimai həyatda meydana gəlmiş yeniliklərlə, eyni zamanda mədəniyyət sahəsindəki hadisələrlə o qədər də maraqlanmır, hətta öz sahəsinə aid meydana gəlmiş elmi və ya mədəni ədəbiyyat ilə belə maraqlanmırlar. İnkişaf edən texnologiya və informasiya sistemləri şəraitində uşaqlarının daim artan mənəvi-psixoloji və mədəni istəklərinin də artmasına şahid oluruq. Və təbii ki, belə bir vəziyyət müəyyən dərəcədə pedaqoqların tələbələrə olan münasibətlərini, onların müəllimlik fəaliyyətlərini daha da kompleks bir vəziyyətə salmış olur. Belə bir vəziyyət isə bir daha müəllimlərin fasiləsiz olaraq öz intellektual-potensialını zənginləşdirməsinin çox əhəmiyyətli olmasını sübut edir. Müasir müəllimin mütəxəssis olduğu sahə və professional məlumatları ilə birlikdə mədəni səviyyəsinin də yüksək olması, dünya sivilizasiyası və sənət tarixi ilə əlaqədar məlumatlara da sahib olması tələb olunur. Yenə, təhsil sisteminin demokratikləşməsi və çağdaşlaşması yolunda verilən bütün dərslərin cazibədar, emosional, estetik bir şəkildə reallaşdırılması prinsipini müdafiə edən pedaqoqlar, ədədlərin dayanmadan artmaqda olması bu vəziyyətin təsadüfi olmadığına göstəricisidir. *"Edilən araşdırmalar tələbələr özlərinə güvən verən, nizamlı, darıxdırıcı olmayan bir mühitdən daha yaxşı öyrəndiklərini ortaya qoymağdadır. Nizamlı bir məktəb mühiti, paylaşılan ortağ bir mədəniyyətin nəticəsidir. Bu baxımdan okullarımızdakı sənət təhsilinin rolu və mənası bir qat daha artır."* (Kök 2007:26). Məsələn, bir çox xarici ölkələrdə, bu sırada xüsusilə Rusiya və bağımsızlıqlarını əldə etmiş Baltikyanı və Qafqaz respublikalarında sənət təhsili dərsləri ilə birlikdə ayrıca sənət və estetik dərslərinin tədrisində də təhsil proqramlarında böyük yer verilməsini görə bilərik. Xüsusilə də Rusiya Federasiyasında litseyləri 8, 9, 10 və 11-ci siniflərində zəruri olaraq estetik dərslərinin tədrisi dərslər proqramlarına daxil edilməsi uyğun

görülmüşdür. (*Kiyaşenko, 2000:*) Bu dərslərdə uşaqlar bir elm kimi incəsənətin mövzusu, gündəlik həyat estetiği, təbiət estetiği, insan fəaliyyətinin, xüsusilə də bədii-estetik fəaliyyətinin xüsusiyyətləri və bununla birlikdə müxtəlif sənət növlərinin estetik mahiyyəti üzərinə lazım olan məlumatlar ala bilərlər.

Bütün bu məlumatlar isə ümumiyyətlə şagirdlər tərəfindən cəmiyyətin estetik mədəniyyətini anlamaqda əhəmiyyətli rol oynamaqdadır. Bundan əlavə universitetlərdə, həm də fən-ədəbiyyat fakültələrində belə estetik dərslərin tədrisinə böyük əhəmiyyət verilməkdədir. Həqiqətən də sənət əsərlərini, onların dilini, eyni zamanda həyatda və sənətdə gözəlliyi anlamaq yolunda estetik təhsilin rolu sərhdətsizdir. Sənətin ideya-məzmunu, forma və tərkibi, müxtəlif bədii cərəyanlar və prinsiplər üzərinə məlumatlar verə bilən estetik tələbələr və sənətsevərlərin bədii-estetik zövq və istəklərini meydana gətirməklə birlikdə onların gerçək sənət haqqındaki təsəvvürlərini genişləndirir, onları müasir "kütləvi mədəniyyətin" gətirə biləcəyi pozucu və yad təsirlərdən qoruya bilər. Bütün bu məlumatlar ilə birlikdə Sosioloqların araşdırmaları da, sənət təhsili yüksək olan gənclərin sanki "kütləvi mədəniyyət" in təsiri altına daha az düşür. Əslində çox vaxt kütləvi informasiya vasitələrinin köməyi ilə ayaqda qala bilən "kütləvi mədəniyyət" məhsulları çox vaxt həqiqi estetik və bədii dəyərlərdən olduqca uzaqdır. Daha çox əyləncə xarakterli bu məhsullar və onları istehsal edən sənətçilər (*təbii ki, onların arasında qabiliyyətliləri də az deyil*) eyni zamanda müəyyən güclər tərəfindən bir gəlir qaynağı olaraq görülməkdədir. Xüsusilə də qərbin güclü təsiri altında olan "kütləvi musiqi" sahəsi olan pop-musiqi, rok-musiqi, metal-musiqi və s. (*Qurbanov,2000:60-65*) gənclərimizi həddindən ziyadə təsir etməkdədir.

Çox vaxt primitif ritm-intonasiya xüsusiyyətlərinə, orijinal olmayan icra prosedurlarına və texnologiyanın müvəffəqiyyətlərinə istinad edilmir. (*məsələn boosters, işiq fəaliyyətləri, göz qamaşdırıcı dekorasiyalar, vulgar (bayağı) geyimlər, normal məntiqə, səhnə etikasına sığmayan hərəkətlər, icra üslubunda açıq-aşkar təqlidçilik və qərb heyranlığı kimi xüsusiyyətləri qeyd etmək mümkündür*). (*Belyavskaya, 1978 :*). "Kütləvi musiqi" hadisələrinin, eyni zamanda daha çox bir moda mənası ilə əlaqədar olmasını söyləmək mümkündür. Buna görə "kütləvi musiqi" ulduzlarının mədəniyyət sxemindəki parıltıları o qədər də uzun sürmür, az bir zaman içərisində bir "ulduzun" yerini yeni bir "ulduz" doldurması da təsadüfi deyil. Əslində belə bir vəziyyət sənətə can atan onlarla gəncin faciəvi həyatına səhnə ola bilər. Modaya, yaş xüsusiyyətlərinə uyğun olaraq dəyişən zövqlərin, eyni zamanda dövrün tələbləri ilə əlaqədar olaraq yeni "ulduzlar" axtarılır, köhnələrə öz funksiyalarını yerinə yetirmiş kəslər kimi baxılır və onlara olan maraq az bir zaman içərisində sönməyə başlayır. Cəmiyyətdə özlərinə qarşı meydana gəlmiş laqeydsizlik, maraqsızlıq bir zamanlar ulduzu parlamaş gənc sənətçiləri son dərəcə kədərli və məyus etməklə birlikdə onların maddi baxımdan iflasına, psixoloji böhrana girməsinə, hətta nəticədə intiharına belə səbəb ola bilər. Təbii ki, "kütləvi mədəniyyət" və xüsusilə də "kütləvi musiqinin" gənclərə olan güclü təsirini, onun müasir mədəniyyət həyatımızda geniş bir yer almasını görməmək doğru olmazdı.

Lakin unutmamaq lazımdır ki, bu və ya digər sənət hadisələrinin cəmiyyət içərisində geniş yayılma, nisbəti heç də bu hadisənin yüksək estetik dəyərə sahib olmasına dəlalət etmir. Heç şübhəsiz, burada yuxarıda da qeyd etdiyimiz səbəblər, xüsusilə də texnologiyanın (*boosters, televiziya və radio kanallarının verilişi, konsertlərin Amerika Ştatlarında belə reallaşdırılması vs.*) geniş ölçüdə istifadəsi son dərəcə böyük rol oynamaqdadır. Bununla birlikdə sənət sahəsinin sosioloqları və elm adamları gənclərin muzikal-estetik təhsilinin möhkəm təməllərə söykənərək reallaşdırılmasını onların yad və zərərli təsirlərdən xilas olması yolunda əhəmiyyətli vasitələrdən biri olaraq görməkdədirlər. Eyni zamanda ən kiçik yaşlarından xüsusi musiqi təhsilinin tədrisi ilə əlaqədar təhsil-tədris üsulları və onların praktik olaraq gerçəkləşdirilmə faktı son zamanlar pedaqoqlarımızı ciddi bir şəkildə düşündürən problemlərdəndir.

Bu problemlərin həll edilməsi yolunda bir çox qərb ölkələrinin musiqi təhsili ilə əlaqədar prinsiplərini nümunə götürən müəllimlərimiz haqlı olaraq klassik Türk musiqisi, xalq musiqisi və Qərb musiqisinin təhsil sistemimizdə layiqli yer almasını vurğulamaqla birlikdə hələ də bu baxımdan ciddi problemlərin olmasını da yazmaqdadırlar. (*Tekin, 1996* :). Halbuki bir çox qərb ölkələrinin təhsil sistemlərində artıq tədricən musiqi işarələrinin (*notaların*) də riyazi rəqəmlər qədər əhəmiyyətli olması, bu sistemlərdə əhəmiyyətli yer alması fikri reallaşmağa başlayır. Məsələn, Macarıstandakı təhsil sisteminə göz gəzdirdiyimiz zaman bu həqiqətlə rastlaşırıq. Əsasən məşhur bəstəkar və musiqi folklorcuları Bela Bartok və Zoltan Kodalyın uzun illik sınaqlarına söykənən musiqi təhsili bu ölkədə Təhsil Nazirliyi tərəfindən təhsil-tədris proqramına daxil edilmiş və riyaziyyat və ana dili öyrənmək qədər əhəmiyyətli sayılmaqdadır. (*Tekin, Age: 51*)

Xatırlatmaq lazımdır ki, uşaqların və gənclərin musiqi təhsilinə, əslində estetik mədəniyyətinə xidmət edə bilən mədəniyyət ocaqlarından bəlkə də ən əhəmiyyətlisi, musiqi məktəblərinin, Avropa ölkələrində bu cür məktəblərin XVI əsrdən başlayaraq fəaliyyət göstərməsi faktını söyləmək mümkündür. Bu məktəblərin sayının və cazibədar gücünün durmadan artması bir tərəfdən tarixən burada dərs vermiş məşhur musiqiçilərin, bu sırada araştırmacılarımızın da haqlı olaraq yazdıqları kimi Alessandro Scarlattinin , İ. S. Bax , W. A. Motsartın, L. W. Beethovenin, R. Vagnerin və başqalarının adı ilə bağlı olmuş, digər tərəfdən buradakı cəmiyyətlərin xalq musiqisi ilə birlikdə professional, çoxsəsli musiqiyə olan mənəvi ehtiyacı ilə aşkar edilməsini də söyləmək mümkündür. Təbii ki, bu ehtiyacı, musiqi zövqünü, musiqi bəyənməsinə meydana gətirmədən, inkişaf etdirmədən klassiklərin əsərlərini, onların estetik təsir və təlimatçı gücünü hiss etmək, onlardan estetik həzz ala bilmək qeyri-mümkün görünməkdədir. Belə bir vəziyyət isə insanın mənəvi aləminin bir çox estetik dəyərlərdən məhrum qalması, onları başa düşmərsə, hətta bəzən qəbul belə edə bilməməsi kimi davranışlara apara bilər. Hələ də muzikal-estetik istəklərini yalnız xalq musiqisi nümunələri ilə həll edə bilən insanlarımız da çoxluq təşkil etməkdədir.

Gənclərimizin müəyyən bir qismi isə yuxarıda da qeyd etdiyimiz kimi qərbin "kütləvi musiqi" mədəniyyətinin təzahür formalarına daha çox maraq göstərməsinə şahid ola bilərik. Klassik çoxsəsli musiqi mədəniyyəti (*burada onu xarakterizə edən simfoniya, eyni zamanda opera və balet musiqisi, kamera musiqisi, instrumental musiqisi, bu sırada konsertlər,sonata, Polonez, balladalar, kapriçiolar və s. kimi janrları xüsusi olaraq xatırlamaq istərdik*) hələ də mədəniyyət həyatımızda istənilən yeri tuta bilmədi. Çoxsəsli musiqi mədəniyyətinə aid edilmiş konsertlərin ölkənin müxtəlif bölgələrində eyni ölçülərdə və davamlı etməsəniz, eyni zamanda bu konsertlərdə Türk bəstəkarlarının əsərlərinə istənilən səviyyədə yer verilməməsi, televiziya və radio verilişlərində onların əsərlərinin tez-tez səsləndirilməməsi haqlı olaraq sənət adamlarını və mütəxəssisləri narahat edən problemlərdən olmağa başlamışdır. Eyni zamanda digər qərb ölkələrinə nəzərən musiqi məktəblərinin, musiqi litseylərinin, konsert salonlarının, "qış bağca"larının az olmasını diqqət mərkəzinə gətirən bu insanlar böyük sənətkarlarımıza sahib çıxmadığımızı da ürək yangısı ilə yazırlar (*Gülər, 2005:11-12*). Onların əsərlərinin məktəblərimizdə, universitetlərimizdə , televiziyanın mavi ekranlarında olduqca az təbliğ olunmasından (*yəni yetərinə öyrənilməməsindən*) şikayət edərək hətta təhlil edilməməsindən ötəri gənclərimiz, hətta universitet tələbələrimiz, ümumiyyətlə geniş dinləyici kütləsi çoxsəsli musiqi mədəniyyəti sahəsində yazıb-yaradan bəstəkarlarımızın əsərləri bir yana qalsın, onların adlarını belə doğru-dürüst deyə bilməkdə çətinlik çəkirlər. Adnan Saygun, Necil Kazım Akses, Ferid Anlar, Ulvi Cemal Erkin, Camal Rəşid Rey, Nevin Kodallı, Muammer Sun kimi bəstəkarlarımızın opera, simfonik, kantata, konsert, kamera musiqisi, sintetik-vokal janrlarda yüksək professionalıqla yazılmış əsərlərindən xəbərləri belə yoxdur. Gözəl Sənətlər fakültələrinin musiqi hissələrinə daxil olmaq istəyən şagirdlərimizin böyük əksəriyyətinin xalq çalğı alətlərinə həddindən artıq bir üstünlük vermələri də

məktəblərimizdə çoxsəsli musiqi mədəniyyətinin istənilən səviyyədə təbliğ edilməməsi ilə əlaqədardır deyə düşünürük.

Məktəblərimizdə hələ də məşhur Alman bəstəkarı Karl Orfun bütün dünyada rəğbət görmüş musiqi təhsili üsulunun yerli musiqi mədəniyyəti və ənənələrimizə uyğun olaraq geniş və yaradıcı bir şəkildə istifadə edildiyini söyləyə bilərik. Bu metod musiqi dərslərində aktiv, fəal olmağa, onların hər birinin musiqi obrazlarının meydana gəlməsində, musiqi əsərlərinin səsləndirilməsində müəyyən bir yeri və rolu olmasını anlamaqda böyük rol oynamaqdadır. Müxtəlif musiqi alətlərinin (*fleyta, cıdır alətlər, xylophone vs.*) bir orkestr içərisində səsləndirilməsi uşaqların ritm, kolektivçilik hissini, alətlərin məşqlərində hətta təmirində tanımaq bacarığı və nəticədə insani qabiliyyətlərini, estetik zövq və istəklərini də inkişaf etdirməkdədir. Bir daha xatırlatmaq lazımdır ki, sosioloji araşdırmalar musiqi təhsili alan uşaqların riyaziyyat, dil, yaradıcılıq, motor bacarıqları, təxmini bu kimi mövzularda daha müvəffəqiyyətli olduqlarını təsbit etməkdədir. Bu cəhətləri vurğulayan Ece Katşal bir daha "Motsart Effect" adı ilə şöhrət qazanmış (*bu iş Gordon Shaw, Frances Rauşer və Katherine Ky tərəfindən icra edilir*) bir işin əhəmiyyətinə toxunaraq haqlı olaraq yazır ki, 10 dəqiqə müddət ilə Motsartın iki fortepiano üçün yazdığı Re Böyük sonatı (*K 448*) dinlətdirilən şagirdi qrupundan dinlətdirilməyən qrupa görə, ortalama 8-9 bal daha yüksək zəka xalları toplanmışdır. (*Karşal, 2005: 35*) Hətta araşdırmaçı Cihat Aşkın isə haqlı olaraq yazır ki, "*Edilən araşdırmalarda Motsart musiqisi dinletilən bitkilər belə gelişmelerini daha tez sonuçlandırmaktadırlar*". (*Aşkın, 2001: 34*)

Bir daha xatırlamaq lazımdır ki, çoxsəsli musiqi təhsilinin reallaşdırıldığı notları fortepianonun da tapılması olduqca əhəmiyyətlidir. Bu alət üçün yazılmış bir çox proqramlı əsərlərin birbaşa uşaq psixologiyası və istəklərini ifadə etməsi, onların musiqi zövqü və rəğbətini meydana gətirməsi, eyni zamanda digər potensial-yaradıcılıq qabiliyyətlərini üzə çıxarma xüsusiyyətləri mütəxəssislər tərəfindən dəfələrlə müəyyən olunmuşdur. Məsələn, XX əsrin məşhur bəstəkarlarından S. Prokofyev'in (*Petya və Kurt*), Dm. Kabalevskinin (*forteplano üçün pyes*), Adnan Saygunun (*7 kiçik parçadan ibarət olan kitabı*), Rəşid Şəfəgin (*tərtib etdiyi və yuxarıda adı çəkilən əsəri*) və s. uşaqlar üçün bəstələnmiş əsərləri də ən gözəl əsərlərdən sayılmaqdadır. Bu qəbildən olan əsərlərin musiqi dərslərində dinlədilməsi, eyni zamanda piano təhsilində nəzərə alınması uşaqların ümumiyyətlə muzikal-estetik tərbiyə və professional ifaçılıq praktikasında əhəmiyyətli rola sahib olması da heç bir şübhə doğurmamaqdadır. Səs palitrası baxımından geniş imkanlara sahib və bütün bir orkestrin diapazonuna bərabər səs diapazonuna sahib bu alətin potensial ifadə və estetik imkanları demək olar ki, sonsuzdur. Xüsusilə də çoxsəsli musiqinin emosional gözəlliklərini, universal dəyərlərini (*harmoniya, polifoniya, ritmik, intonasiya və s. baxımdan*) üzə çıxarmaq, şagirdlərə sevdirmək baxımından heç bir alət onunla müqayisə belə edilə bilməz. Hələ də bir çox okulumuzda musiqi dərslərinin sadə fleyta (*türkiyədə fülüt deyirlər*) tədrisi və sədaları altında həyata keçirilməsinin yeganə üsul olaraq görülməsini son dərəcə kədərli və səhv olduğunun düşüncəsindəyik. Belə bir təhsil uşaqların musiqi qabiliyyəti və zövqlərini son dərəcə məhdudlaşdırmaqdan, onları gerçək musiqi-estetik dəyərlərdən uzaq salmaqdadır və irəlidə isə onların bu sənət növünə qarşı tamamilə biganə qalmalarına belə səbəb ola bilər.

Musiqi dərslərinin klassik bəstəkarların həyat və sənətlərinə aid canlı söhbətlərindən, eyni zamanda muzikal ədəbiyyatdan, film və slaytlardan, klavir və digər əsərlərdən istifadə edilməsi ilə davam etdirilməsi müasir dövrdə son dərəcə aktual və zəruri görünməkdədir. Eyni zamanda bu dəyərlərin saxlanılması və artırılmasını nəzərdə tutan xüsusi kitabxanalarda aralıqsız fəaliyyətini davam etdirə bilməsi də əhəmiyyətli sayılmaqdadır. Burada daha çox musiqi-estetik təhsil problemlərinə toxunduq (*təbii ki, bu problemlər heç də söylədiklərimizlə məhdudlaşdırılmamaqdadır*), bununla birlikdə digər sənət növlərinin də təcridən təhsil proseslərinə sirayət etməsini görmək mümkündür. Məsələn, mütəxəssislərimiz təcridən rəsm sənətinin, xüsusilə də onun karikatura kimi daha çox gülüş, yumor aləmi ilə əlaqədar bir

janrının belə təhsil sisteminə sirayət etməsini və bunun tələbələrə hətta riyazi, ətraf mühit, coğrafiya, dil məlumatı və qabiliyyətlərinin inkişafına töhfəsi, bir sözlə müxtəlif fənlər spesifik dillərini belə daha asanlıqla qəbul etdiklərini isbatlıya bilirlər. (Sever, 2006: 287-298) Bütün bu həqiqətləri etiraf etməklə birlikdə təhsil sistemində sənət növlərinin tədrisi işində lazım olan metodik və praktik əhəmiyyətə sahib spesifik bədii ədəbiyyatın hələ də təmin olunacaq səviyyədə olmamasını saxlamaq lazımdır. Məsələn, bu baxımdan tələbələr müxtəlif səviyyələrini nəzərə ala bilən musiqi ədəbiyyatının o qədər də zəngin olmamasını bir daha təkrarlamaq bilər. Digər ölkələrin tələbələri üçün nəzərdə tutulmuş musiqi ədəbiyyatı ilə müqayisə bu fərqi bir daha görə bilərik. Bu baxımdan bu yaxınlarda tanınmış Azərbaycan bəstəkarı Rəşid Şəfəqin dərc etdiyi üç cildədən ibarət kitabını misal göstərə bilərik. (Qurbanov, 2007: 8) Kitabda professional Azərbaycan bəstəkarlarının mindən çox mahnısı yer almışdır. Təbii ki, əsasən uşaq və dünyagörüşlərini, istəklərini və estetik zövqlərini ifadə edəbilən bu mahnılar musiqi müəllimləri üçün geniş imkanlar açma bilər. Xatırlatmaq lazımdır ki, hələ də daha məktəblərimizdə musiqi dərslərinin həftədə bir saatdan iki saata çıxarılması uğrunda mübarizələr nəticəsiz qalmaqdadır. Bu mübarizədə məşhur musiqiçilər, musiqi nəzəriyyəçi və müəllimlərin çox vaxt nəzəri və praktik araşdırmalara söykənən haqlı söyləri təəssüf ki, lazım olan marağı görmür.

Təxminən bənzər münasibəti digər sənət növlərində, ümumiyyətlə bədii təhsil problemlərinin təhsil sistemimizdə lazım olan səviyyədə nəzərə alınmamasından da izləmək mümkündür. Halbuki dövrümüzdə bir çox məşhur pedaqoqlar təhsil sisteminin demokratikləşməsi, mükəmməlləşməsi, burada şiddət hadisələrinin yox olması, tələbələr fərdi yaradıcılıq və sahibkarlıq qabiliyyətlərinin inkişaf etdirilməsində bədii təhsilin rolunun son dərəcə əhəmiyyətli olmasını dönə-dönə vurğulayırlar. Bunun xaricində isə təhsil prosesinin bayram abı-havasında keçməsinə, əyləncəli, cazibədar, sevincli, yaradıcı və romantik olmasını söyləmək qeyri-mümkündür. Cansıxıcı, monoton yalnız quru öyüd-nəsihət, əzbərçiliyə, istehlakçı psixologiyasına söykənən təhsil prosesinin müvəffəqiyyətli olması inandırıcı görünmür. Təsədüfi deyil ki, mütəxəssislər ümumiyyətlə bütün təhsil-tədris prosesinin estetik bir şəkildə davam etdirilməsini, burada tələbələr xoşgörürlü, həyatda, təbiətdə və sənətdə gözəllikləri duyan, onları müdafiə edən, həyatlarını onun prinsiplərinə uyğun olaraq düzənləyə bilən şəxsiyyətlər kimi yetişdirilməsini qarşıda dayanan ən əhəmiyyətli problemlərdən sayırlar. (Beli, 1967:217). Onların elmi olaraq həll edilməsi isə incəsənətin əhəmiyyətli bir budağı olan pedaqoji incəsənətin təhsil sistemindəki rolunu bir daha artırmış olur. Əslində, bir çox məşhur təhsil mütəxəssislərinin, bu sırada xüsusilə də sənət ağırlıqlı təhsil-tədris sistemi ilə islahata inanan N. İ. Kiyaşenko və S. A. İvanovun da haqlı olaraq yazdıqları kimi bütün ölkələrin təhsil və tədris sistemləri artıq təbiət elmləri və ictimai elmlərin, ümumiyyətlə mədəniyyətin inkişaf reallıqlarını və cəmiyyətin texnoloji sivilizasiyaya dayanan və inkişaf etməkdə olan istəklərinə cavab vermədiyinə görə bütövlükdə təhsil sistemi yeni paradıqmalar yaradılmasına ehtiyac duymaqdadır. (İvanov , 2002: 11) Bir daha inanırıq ki, sənət və estetik problemlər bu paradıqmalar içərisində iştirak etməsi lazım olan ən əhəmiyyətli təhsil –tədris problemlərindən olacaq.

Nəticə:

Nəticə olaraq qeyd etmək lazımdır ki, müasir təhsil sisteminin demokratikləşməsi müddəti bir çox sosial-mədəni problemlərin həll edilməsi ilə əlaqədardır.

Babək Qurbanov

Musiqi estetikası üzrə Fəlsəfə Elmləri Doktoru, Professor

103. (47) ƏSKİ SOVETLƏR BİRLİYİ VƏ AZƏRBAYCANDA MUSIQI TƏHSİLİNİN BƏZİ PROBLEMLƏRİ¹¹⁷

Əski Sovetlər Birliyində ümum təhsil sistemi daha çox müəyyən bir ideologiya, daha doğrusu Marksist-Leniniçi ideologiyası çərçivəsində reallaşdırılırdı. Burada yaşayan bir çox xalq və millətlərin qədim tarixi, dili, dini, zəngin mənəvi-estetik dəyərləri bu ideologiyaya qurban verilməkdə idi. Daha çox bu ideologiyaya canla-başla xidmət edə bilən, əslində isə robot vəziyyətinə düşmüş, sadəcə verilən qərarları düşünmədən və şəxsiz olaraq icra edə bilən insan tipi meydana gətirmək bu sistemin təhsil sahəsindəki əsas məqsədini ifadə etmiş olurdu. Uşaqların və universitet tələbələrinin müxtəlif ixtisaslara aid dərslər kitablarında, xüsusilə də ictimai elmlərlə əlaqədar kitablarda, tarixlərin təhrif olunması, azınlıqların milli duyğuları və mədəniyyətlərinin üstüörtülü bir şəkildə olsa da alçaldılması, assimilyasiya meyli özünü göstərməkdə idi. Xüsusilə də Türksöylü xalqların tarixi, dili, dini, onların arasındakı əsrlərə söykənən tarixi, mənəvi-əxlaqi, mədəni birliyi planlı bir şəkildə inkar edilir, yeni "sosialist mədəniyyəti" içərisində əridilməyə çalışılırdı. Heç şübhəsiz, bu yolda uydurma bir bədii metod olan və 70 ilə qədər bir müddət Sovetlər Birliyi kimi böyük bir ölkənin bütün mədəniyyət və təhsil həyatını tənzimləyən "sosialist realizmi"nin rolu olduqca böyük idi. Fikirlər, üsullar plüralizmini qəbul etməyən bu metod əslində sənət adamlarını, eyni zamanda təhsil sahəsində çalışan mütəxəssisləri və müəllimləri çətin vəziyyətə salırdı. Təsəffü deyil ki, sırf bu səbəblər üzündən dünya sənəti və mədəniyyətində diqqətçəkən bir çox yeniliklər, məsələn müxtəlif sənət cərəyanları, bu sırada bir şəkildə özünü göstərən *impressionizm*, *surrealizm*, *müjərrəd sənət*, *abstrakt-ekspresionizm*, eyni zamanda musiqidə meydana gəlmiş yeni bədii hadisələr, xüsusilə də dodekafon musiqi, elektron musiqi, konkret musiqi, kolaj kimi axınlar hər vasitə ilə tənqid, hətta təqib belə edilirdilər. Sənət təhsili, eyni zamanda musiqi təhsilinin də əsas məqsədi, hakim ideologiyanın, hakim dövlət sisteminin, onun rəhbərlərinin qüdrətinin, gücünün, yenilməzliyinin ifadəsinə xidmət etməli idilər. Təbiidir ki, belə bir mədəniyyət siyasəti müddətində sənətdə bir-birini təkrarlayan, monoton mövzular, şüarcılıq, bədii və məzmun baxımından sönük əsərlər meydana gəlirdi. Bu cür əsərlərdə tək ideoloji funksiyaya dəyər verən hökumət idarəçiləri, sanki onları mükafatlandırır, təbliğ edir, hətta təhsil sisteminin dərslər proqramlarına belə daxil edirdilər. Bu məcburi prinsipin zahirən müstəqil görünən musiqi təhsilinə belə gətirilməsini izləmək mümkün idi. Musiqi təhsili ilə əlaqədar proqramlar göstərdiyimiz ideoloji baxımdan nəzərdən keçirilir, sonra təhsil prosesində istifadə olunmasına icazə verilərdi. Məsələn, uzun bir müddətdir ki, musiqi məktəblərində geniş bir şəkildə istifadə edilən B.Kalmikov və G.Fridkinin birlikdə yazdıqları "solfecio" kitabına göz gəzdirdikdə bu xüsusiyyəti açıq bir şəkildə görə bilərik. Əslində professional baxımdan yaxşı tərtib edilməsi bu kitabda təhsildə ayrı-ayrı yaş qruplarının potensial-estetik imkanları nəzərdə tutulur, bəsitdən murəkkəbliyə doğru gedən təhsil üsulu lad-məqam anlayışı, ritm, temp, interval intonasiya kimi musiqi dilinin ünsürləri və s. geniş bir şəkildə izah olunur. Sırf bu səbəblərdən dolayı onun mütəxəssislər və musiqi müəllimləri tərəfindən yüksək qiymətləndirilməsi haqlı olaraq təəccüb doğurmadı. Lakin bu kitabın ideoloji baxımdan, milli mədəniyyətlərin sevdirməsi, öyrədilməsi baxımından qüsurlu olması açıq bir şəkildə duyulmaqdadır. Məsələn, demək olar ki, çox millətli keçmiş Sovetlər Birliyinin bütün bölgələrində fəaliyyət göstərən onlarla musiqi məktəblərində istifadə edilən bu solfecio kitabında musiqi parçalarının təxminən 85 faizi Rus və digər Slavyan xalqlarının mədəniyyətlərinə aid edilmişdir. Qalan hissəsi isə əsasən Qərbi Avropa bəstəkarlarının əsərlərindən ibarət olmuşdur. Burada Türk musiqisinə, həmçinin artıq müəyyən bir inkisaf mərhələsinə çatmış Türk Respublikaları bəstəkarlarının əsərlərindən alınmış bir dənə də olsun nümunəyə rast gəlmirik. Ümumiyyətlə bu səhv meyli sənət tarixi və estetik fikir tarixi ilə

¹¹⁷ Qeyd: Fəlsəfə elmləri doktoru, professor Babək Qurbanov bu mövzu ilə əlaqədar məlumatı ilə Beynəlxalq "Avropada və Türk Cumhuriyyətlərində Musiqi mədəniyyəti və təhsili konqresi"ndə (13-16 Noyabr 2002, Ankara, Türkiyə) iştirak etmişdir.

əlaqədar Moskvada müxtəlif illərdə nəşr olunmuş kitablarda da açıq bir şəkildə görmək mümkündür. Məsələn, "Dünya xalqlarının Sənət Tarixi"¹¹⁸ kitabında sayca kiçik millətlərin sənətinə belə yer verildiyi halda, Türk sənəti haqqında bir söz belə söylənilmir. Eynilə dünya xalqlarının estetik fikir tarixinə¹¹⁹ həsr edilmiş V cildlik fundamental əsərdə də türk xalqının estetik fikir tarixinə yer verilməmişdir.

Bütün bu söyləmələrlə birlikdə etiraf etmək lazımdır ki, sənətin, eyni zamanda bədii-estetik təhsil sisteminin inkişafı heç də tamamilə dayanmamış, bu sahələrdə mövcud ideoloji çərçivələr içərisində belə müəyyən bir irəliləmə, inkişaf xətti saxlana bilməmişdir. Əvvəla bəllidir ki, sənətin polifunksionallığı, yəni bir çox funksiyaları yerinə gətirə bilmə xüsusiyyətləri, (məsələn dəyişdirici, idraki, estetik, akseolojik, hedonistik, enformatif və s.) onu heç bir zaman yalnız bir ideoloji funksiya çərçivəsində tuta bilməzdi. Digər tərəfdən böyük sənət adamları, eyni zamanda təhsil sahəsindəki mütəxəssislər heç bir zaman skolastik, əvvəlcədən müəyyən edilmiş, donmuş qayda və prinsiplərə riayət etmək istəməmişlər. Təsadüfi deyil ki, onlar açıq və ya gizli bir şəkildə daha çox öz əsərləri və fəaliyyətləri ilə sosialist realizmi adlanan bir uydurma metoda qarşı çıxmış, təhsil sahəsində isə daha çox humanizm, insansevərlik, xoşgörürlük kimi prinsipləri savunmağı üstün tutmuşlar. Bu baxımdan XX əsrin ən böyük bəstəkarları tarixinə girmiş Dm.Şostakoviç və S.Prokofyevi xüsusi olaraq nümunə vermək mümkündür. Dəfələrcə təqiblərə, tənqidlərə məruz qalan bu sənətçilər bütün bunlara baxmayaraq ideya və məzmun baxımından yüksək sənət əsərləri meydana gətirə bilməmişlər.

Təhsil sahəsində A. S.Makarenko, V.A. Suxomlinski, N.Krupskaya, xüsusilə də musiqi sahəsində A.Lunaçarski, L.S.Vıgotski, A. Nazaykinski, A.Soxor kimi pedaqoq və elm adamlarının bir çox fikirlərini bu gün də əhəmiyyətli saymaq mümkündür.

Məşhur Azərbaycan şairi S.Vurğunun SSRİ Yazıçılar Birliyinin II qurultayındakı çıxışında sosialist realizmi metodunun romantizm prinsipləri hesabına çərçivəsinin daha da genişləndirilməsi yolundakı söyləmələrini də xüsusi olaraq xatırlatmaq yerində olardı.

Qeyd etmək lazımdır ki, son zamanlar Rusiya Federasiyasının bir çox elm adamları belə artıq əski kommunist rejiminin təziqəci, hökmedici biristiqamətli, yalnız müəyyən bir ideologiyaya təməllənən təhsil sistemini tənqid etməklə birlikdə, bu sahədə yeni üfüqlər, yollar axtarmağa başlamışlar. Daha çox humanizm prinsiplərinə, tolerantlığa, ümumbəşəriyyə təməllənən bu araşdırmalarda müasir təhsil sistemlərinin formalasmasında daha çox qədim təhsil sistemlərinə diqqət edilməsinin də əhəmiyyətli olması fikri gözə dəyməkdədir.¹²⁰

Yuxarıda göstərdiyimiz bu mürtəce meylə, daha doğrusu gücə, zorakılığa, məcburiyyətə, rəsmiyyətciliyə təməllənən ideologiyaya qarşı olan zehniyyətin baş qaldırmasını demək olar ki, bütün keçmiş Sovet xalqları arasında izləmək mümkün idi. Belə bir zehniyyət isə daha çox qədim milli mədəniyyətlərin humanist əxlaqi-etik, estetik prinsiplərinə, variscilik prinsiplərinə dayanırdı. Məsələn, Azərbaycanda, xüsusilə də XIX əsrin sonu XX əsrin əvvəllərində milli şüurun, təfəkkür tərzinin, təhsil mədəniyyətinin yaradılmasına, inkişaf etdirilməsinə istiqamətləndirilmiş güclü bir demokratik hərəkatın şahidi oluruq. F.Axundov, H.Zərdabi, C.Məmmədşad, M.Ə.Sabir, Ə.Əzimzadə, A.Səhhət, A.Şaik, M.Ə.Rəsulzadə kimi şəxsiyyətlər bu hərəkatın qabaqcıl nümayəndələrindən idilər. Onlar xalqın milli mənliyini, mədəniyyətini, dilini, dinini, tarixini, qədim dövrlərin bütün mənəvi-estetik dəyərlərini öyrədən, onu sevdiren bir təhsil sistemini ifadə edirdilər. Musiqi təhsilini də ümumiyyətlə onlar bu qanunauygunlulardan kənarında düşünmürdülər. Bu baxımdan Azərbaycan mütəfəkkiri, pedaqoq, jurnalist, yazıçısı və ictimai xadimi Həsənbəy Zərdabinin "Türk Şarkıları Cəmiyyəti", C.Bünyadzadənin "Kəşkül" (1910) adlı məcmuəsi uşaqların təhsili üçün hazırlanmış ilk əsərlərdən idi.

¹¹⁸ Vseobşaya Istoriya iskusstv v 9-i tomax.Izd-vo İskusstvo, Moskva.

¹¹⁹ Pamyatniki İstorii mirovoy estetiçeskoj misli (v 5-i tomax), İskusstvo, Moskva.

¹²⁰ N.İ.Kiyaşenko. Strategiya obrazovaniya v XXI veke.-Polignozis. Moskva, 2001, s.76-82.

Unutmamaq lazımdır ki, bu cür fəaliyyətlər, həmçinin demokratik mövqedən yazılmış məqalələr¹²¹ o dövrün (*çarlık dövrünün*) həyat gerçəkliklərinə cavab olaraq ortaya çıxmaqda idi. Məsələn, məlumdur ki, hələ 1895-ci ildə Bakıda açılmış ilk musiqi məktəbində 80 şagird arasında bir nəfər də olsun Azərbaycanlı yox idi.¹²²

Azərbaycanda ilk musiqi litseyi isə 1896-cı ildə açılmış və gələcəkdə bir çox musiqi litseylərinin meydana gəlməsi mümkün olmuşdu.¹²³

Çağımızda Bakıda, Gəncədə, Sumqayıtda, Şamaxıda şagirdlərə professional musiqi təhsili verən və onlarla yüksək səviyyəli musiqiçilərin yetişdirilməsinə xidmət edən musiqi litseyləri fəaliyyət göstərir. Xatırladaq ki, böyük Azərbaycan bəstəkarı, pedaqoqu, muzikologu Ü.Hacıbəyli hələ keçən əsrin 20-ci illərində musiqi təhsili problemlərinə toxunaraq xüsusi olaraq vurğulayırdı ki, musiqi təhsili sisteminin yaradılması və inkişaf etdirilməsi prosesində Müsəlman Türklərdən Bach, Motsart, Bethoven kimi dahilərin əsərlərini gizlətsək, heç bir zaman məqsədimizə çatmarıq.¹²⁴

İrəlində də Ü.Hacıbəylinin bu sözləri musiqi təhsilimizin ümumi inkişaf istiqamətini təşkil edə bilmişdir. Azərbaycanda musiqi təhsili şəbəkəsi günbəgün genişləndirilir. Hər bir şəhərdə, hər bir qəsəbədə, rayon və məhəllələrdə belə yeddi və beş illik musiqi məktəbləri açılmağa başladı. Məsələn, təxminən iki milyon nüfuza sahib Bakı şəhərində 35 musiqi məktəbi fəaliyyət göstərir. Bu məktəblərdən uşaqlar ən kiçik yaşlarından (7-8) başlayaraq musiqinin sirlərinə sahib olmağa çalışır, müxtəlif musiqi alətləri, bu sırada həm milli, həm də Avropa musiqi alətləri üzrə təhsil almaq imkanına sahib ola bilirlər.

Əsasən geniş kütlənin musiqi təhsilini nəzərdə tutan bu məktəblər, eyni zamanda gələcəkdə professional musiqi təhsillərini davam etdirmək istəyənlər üçün də geniş imkanlar acmıs olur. Bu məqsədi reallaşdırmaqdan ötrü əvvəl 4 illik musiqi litseyləri və daha sonralar tam bir professional musiqi təhsili verən konservatoriya kimi musiqi müəssisəsi fəaliyyət göstərir. Eyni zamanda Bakıda yüksək musiqi qabiliyyətlərinə sahib uşaqlar üçün “Bülbül adına xüsusi təmayüllü 10 illik musiqi məktəbi” bu yolda böyük fəaliyyət göstərir. Azərbaycanda musiqi təhsili verən müəssisələrdə artıq Azərbaycan xalq musiqisi ilə birlikdə professional (*çox səslili*) musiqi təhsili dərsləri də tədris edilir.

Ü.Hacıbəyli adına Konservatoriya (*hazırda Musiqi Akademiyası*) nəzdində fəaliyyət göstərən Opera Studiyası, həmçinin Azərbaycan Dövlət Filarmoniyası, Azərbaycan Opera və Balet Teatrosu, Musiqili Komediya Teatrosu, Kırxa və s. kimi konsert salonları musiqi mədəniyyətinin, eyni zamanda ümumi musiqi təhsilinin inkişaf səviyyəsini göstərməkdədirlər. Eyni zamanda A-kapella xoru, xalq musiqisi Xor kollektivi, Xalq Çalğı Alətləri Orkestrası, Dövlət simfonik Orkestri, Əsgəri Orkestr və nəhayət Azərbaycan Bəstəkarlar Birliyi kimi bir müəssisəsi heç şübhəsiz bu yolda böyük əmək sərf edirlər. Uzeyir Hacıbəylinin, Qara Qarayevin, Fikrət Əmirovun, Cövdət Hacıyevin, A.Məlikovun və başqalarının bir çox simfonik əsərləri, operaları, balet, vokal əsərləri artıq dünya musiqi mədəniyyəti siyahısına keçə bilmişdir.¹²⁵ Çünki Azərbaycan bəstəkarlarının professional əsərləri isə artıq dünyanın dörd bir yanında səslənməkdədir.

Xatırladaq ki, bütün bu söylədiklərimiz musiqi qurumlarımıza və demək olar ki, ümumiyyətlə Azərbaycanın bütün bölgələrində professional təhsil almış musiqiçilərin geniş fəaliyyət göstərdiyini də sübut edir. Azərbaycan musiqiçiləri özləri dünyanın bir çox inkişaf etmiş ölkələrində, eyni zamanda Türkiyədə də müvəffəqiyyətlə çalışırlar. Xatırladaq ki,

¹²¹ Gadjibekov U. Muzikalno-prosvetitelnoye zadaçi Azerbaydjanskogo naroda. M.,-L., 1936.

¹²² Radjabov O. Muzikalnaya kulçtura uçaşixsya v obşebrazovatelnoix şkolax Azerbaydjana (*doktorluq dissertasiyası*), Baku, 1988, s.34.

¹²³ A.G.E., s.19.

¹²⁴ A. g.e., s.21-22.

¹²⁵ Gurbanov B. Azərbaycan incəsənəti: Təriflər və təhriflər. Araz, Bakı, 2001, s. 156-185.

artıq beynəlxalq səviyyəyə çatmış Türk Cumhuriyyətlərinin professional musiqi mədəniyyətlərindən də geniş bir şəkildə söz açmaq mümkündür.¹²⁶

Son illərdə bəzi Türk universitetlərinin fən-ədəbiyyat və bədii-təmayüllü təhsil fakültələrində Türk Cumhuriyyətləri ədəbiyyatı tarixi dərslərinin tədrisinin bir-birimizi daha yaxından tanımaq, bir-birimizə yaxınlaşmaq baxımından nə qədər faydalı olmasının şahidi oluruq. Bir neçə ildir ki, Türkiyədə çalışdığım bir müddət içərisində tələbə-gənclərin, hətta professional musiqiçilərin belə burada Azərbaycan bəstəkarları və əsərlərini tanımadıqları bəlli oldu. Dünyaca məşhur bəstəkarlarımız Ü.Hacıbəylinin, Qara Qarayevin (*onun skripka konsertində dodekafon texnikasından belə müvəffəqiyyətlə istifadə olunmuşdur və onu ilk dəfə dünyaca məşhur skripka virtuozu Leonid Kogan ifa etmişdir*), Fikrət Əmirovun "Şur" və "Kürd-Ovşarı" simfonik muğamları (*dəfələrcə ABŞ-da məşhur musiqi şefi (dirijoru) Leopold Stokovskinin rəhbərliyində səsləndirilmədir*), Arif Məlikovun (*onun Nazim Hikmətin ssenarisi əsasında bəstələdiyi "Məhəbbət əfsanəsi" baleti dünyanın 60 ölkəsində səhnələşdirilmiş, Türkiyədə də oynanmışdır*), eyni zamanda digər sənətkarlarımızın professional və yüksək ideya-məzmun baxımından əsərləri bütün dünyada belə şöhrət qazanmalarına baxmayaraq Türkiyədə onların istənilən qədər tanınmaması təəccüb doğurmaqdadır.

Bir cəhəti də qeyd etmək istərdim ki, Türk musiqisinin, xüsusilə də xalq və sənət musiqisinin tarixi və inkisaf yolunun Türk Respublikalarında və Azərbaycanda da öyrənilməsi və təbliği məsələsi təhsil işçilərini dərindən düşündürməlidir. Türksöylü xalqlar arasında qarşılıqlı mədəniyyət zənginləşməsi və yaxınlaşma prosesində hələ də çox işlər görülməlidir. Heç şübhəsiz burada musiqi təhsili ilə birlikdə ifaçılıq sənətinin üzərinə də çox işlər düşür. Daha doğrusu mədəniyyət naziliklərimiz qarşılıqlı olaraq Türkiyə və Türksöylü xalqların musiqisinə, həmçinin professional bəstəkarlarının əsərlərinə daha çox əhəmiyyət verilməsinə diqqəti artırmaq günümüz üçün aktual məna daşımaqdadır.

Ümumiyyətlə musiqi təhsilinin həm professional, həm də geniş dinləyici kütləsinin, xüsusilə də gənclərin musiqi-estetik tərbiyəsinin inkişafında olduqca böyük rolu olmasını məşhur sənət adamları hər zaman soyləmişlər. Məsələn, məşhur Rus bəstəkarı və pedaqoqu Dm.Kabalevski uşaqlar üçün bəstələdiyi əsərləri, eyni zamanda fərdi fəaliyyəti ilə hər zaman gənclərin kütləvi bir şəkildə musiqi təhsilinə xüsusi diqqət yetirmişdir. Xatırladaq ki, Türkiyədə də bu xeyirxah funksiyanı son zamanlara kimi sevimli sənətkar, dirijor, professional musiqi təhsili sahəsində müvəffəqiyyətli bir pedaqoq kimi də tanınan Hikmət Şimşək Bəy daşımışdır. Onun Türkiyədəki pedaqoji fəaliyyəti ilə D.M. Kabalevskinin fəaliyyəti arasında bir paralellik görmək mümkündür.

Zənnimizcə bu iki böyük şəxsiyyətin uşaqlarımızın musiqi təhsili sahəsində, xüsusilə də kütləvilik baxımından zəngin fəaliyyətləri muzikoloqlarımızın diqqət mərkəzindən yayınmamalıdır.

Azərbaycanda hər zaman uşaq musiqi təhsilinə böyük əhəmiyyət verilir. Xüsusilə də bu sahədə dünyaca məşhur olan dirijorumuz və bəstəkarımız maestro Niyazinin adını xatırlamalı oluruq. Bu böyük sənətkar uşaqların və gənclərimizin professional bir musiqiçi, bir ifaçı kimi təhsil almalarına son dərəcə böyük əhəmiyyət verirdi. Qabiliyyətli uşaqların konsertlərini təşkil edən sənətkar, eyni zamanda rejissorluğunu, rəhbərlik etdiyi Dövlət Simfonik orkestrası vasitəsilə onları müsaiyə etməsini heç bir zaman unutmurdu. Bu konsertlərə qatılan qabiliyyətli gənc musiqiçilərdən bəziləri gələcəkdə beynəlxalq müsabiqələrdə müvəffəqiyyətlə çıxışlar edir, hətta ən yüksək mükafatlara da layiq görülürdülər. Bu cür konsertlərin böyük tərbiyəvi gücünü bilən maestro Niyazi onların Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasında keçirilməsinə və buraya minlərlə orta məktəb şagirdlərinin cəlb olunmasına xüsusi diqqət yetirirdi. Hər həftə uşaqlar üçün xüsusi olaraq ayrılmış konsertlərdə demək olar ki, Azərbaycan və dünya bəstəkarlarının bir çox əsərləri səslənməkdə idi. Bu cür konsertlərdə

¹²⁶ Bax.: Muzikalniy ensiklopedičeskiy slovar. Moskva, 1990.

uşaqların intellektual yaş səviyyəsi, estetik istək və zövqləri də nəzərə alınır. Daha doğrusu, uşaqların musiqi-estetik zövq və istəklərinin tədricən formalaşdırılması və inkişaf etdirilməsi probleminə böyük əhəmiyyət verilməkdə idi. Eyni zamanda təqdim edilən repertuarda milli və ümumbəşəri dəyərlərin dialektikasının da unudulmamasına diqqət yetirilməkdə idi.

Xatırladaq ki, Azərbaycan bəstəkarlarının uşaq və gənclərimiz üçün yazılmış bir çox əsərləri musiqi təhsili prosesində bu gün də əhəmiyyətli rol oynamaqdadır. Xüsusilə də XX əsrin 60-cı illərindən başlayaraq bu sahəyə artan marağın şahidi olmaq mümkündür. Uşaq operası, uşaq baleti, uşaq konserti, uşaq xor əsərləri, onlarla uşaq nəğmələri, pyesləri və prelüdləri bir daha Azərbaycanda professional uşaq musiqisinin meydana gəlməsinin göstərgəsidir. Bu sahədə İbrahim Məmmədovun "Tülkü və Alabaş" (1961) operasını, Əşrəf Abbasovun "Qaraca qız" (1962) baletini, Azər Rzayevin fortepiano ilə orkestr üçün konsertini, Zakir Bağirovun "Qoca Xottabıç" operasını, Nazim Əliverdibəyovun uşaqlar üçün yazılmış bir operasını, eyni zamanda Oqtay Zülfüqarovun və Oktay Rəcəbovun uşaq mahnıları və xor əsərlərini, Asya Sultanovanın piano üçün "Uşaq Şəhadət" və Rəşid Şəfəqin çox sayda instrumental və vokal əsərlərini, eyni zamanda operalarını nümunə göstərmək mümkündür.

Uşaq musiqisinin meydana gəlməsi və inkişafını ilk Azərbaycan professional bəstəkarlarından sayılan Asəf Zeynallı və tanınmış bəstəkarımız Fikrət Əmirovun yaradıcılıq fəaliyyətindən uzaq tutmaq qeyri-mümkündür. Xüsusilə də bu bəstəkarların uşaqlar üçün bəstələdikləri "Uşaq süitəsi" və "Miniatürlər" kimi əsərləri uzun bir müddətdir ki, musiqi təhsili və tədrisi prosesində ən əhəmiyyətli dərəcə vasitələrindən sayılmaqdadır. Bu əsərlərin diqqəti cəlb etməsinin bir səbəbi də onların professional baxımdan yüksək estetik tələblərə cavab verməsi, burada piano kimi bir alətin texniki və estetik xüsusiyyətlərindən müvəffəqiyyətlə yararlanılmasıdır. Təsadüfi deyil ki, bu əsərləri, eyni zamanda Asya Sultanova, Azər Rzayev, Rəşid Şəfəq kimi bəstəkarlarımızın əsərləri tez-tez professional ifaçılarımız tərəfindən repertuara daxil edilir, dünyanın müxtəlif konsert salonlarında səsləndirilir. Sevindirici haldır ki, son zamanlar Azərbaycan bəstəkarlarının bu cür əsərləri yavaş-yavaş Türkiyədə də musiqi təhsili dərslərində özünə yer etməkdədir.

Azərbaycan bəstəkarlarının əsərlərinin milli-intonasiya xüsusiyyətlərini, əsrlərdən gələn musiqi ənənələrini yaradıcılıqla inkişaf etdirməyə çalışırlar. Bu gözəl ənənəni əsərləri və onlarla nəzəri baxımdan böyük əhəmiyyət daşıyan yazıları ilə isbat edən Ü.Hacıbəyli özünün ölməz "Koroğlu" operası ilə xalq musiqi təfəkkürünü nələrə qadir olmasını da bir daha göstərmiş oldu. Əsər bütün Türk dünyasında şöhrət qazanmış qəhrəmanlıq dastanı olan "Koroğlu"nun opera dili ilə ifadəsidir. Bəstəkar burada ozan-aşıq musiqisinin xüsusiyyətlərindən böyük bir ustalıqla istifadə etmişdir. Onun təşəbbüsü, xüsusilə də çox əskilərə söykənən aşığı sənətinə müraciət etməsi bu sənətin, əslində təqib edildiyi bir dövrdə belə ölməzliyini, əbədiliyini sübut etmiş oldu. Xatırladaq ki, ideoloji səbəblərə görə keçmiş Sovetlər dönməsində ozan-aşıq sənəti əsasən təqib edilmiş, nəzarət altında tutulmuşdur. Təsadüfi deyil ki, bu sənətin icrası üçün həyatı əhəmiyyət daşıyan saz kimi bir musiqi alətinin uzun bir müddət musiqi məktəblərində tədrisinə icazə verilməmişdir. Bununla belə məşhur musiqiçilər həm nəzəri yazıları, həm də əsərləri ilə bu alətin geniş potensial-estetik imkanlarının olmasını isbat etməyə çalışır, Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin gələcək inkişaf yolunu ondan kənarında təsəvvür belə etmədiklərini bildirirdilər. Məsələn, məşhur Azərbaycan bəstəkarı Fikrət Əmirov məqalələrinin birində haqlı olaraq yazırdı ki, *ümumiyyətlə Azərbaycan musiqi mədəniyyəti əsasən iki budaq üzərində, yəni klassik muğam və ozan-aşıq sənətləri üzərində təşəkkül tapmışdır. Bu hər iki sənət intonasiya, ritmik və s. baxımdan hər nə qədər bir-birilərinə yaxın olsalar belə, eyni zamanda bir-birilərdən ayrılan cəhətləri olan sənət növləridir.*¹²⁷ Niyazi kimi bəstəkarlarımız da sazın tədrisinə diqqət yetirilməsinin zəruri olmasını dəfələrlə söyləmişlər. Yalnız bu son zamanlar sazın tədrisi, onun üçün xüsusi

¹²⁷ Fikrət Əmirov. Musiqi düşüncələri. Azərneşr. Bakı, 1971, s.81.

dərsləklərin yazılması kimi fəaliyyətlər həyata keçirilir. Bu istiqamətdə bu yaxınlarda Bakıda meydana gətirilmiş Milli Konservatorianın da böyük qatqıları olacağına inanırıq.

Xatırladaq ki, klassik muğam sənətinin inkişafı və formalaşması baxımından bu sahədə də təhsilin müvəffəqiyyətli olması üçün hər zaman təcrübəli sənətkarların iş üslublarından istifadə olunurdu. Xüsusilə də musiqi məktəblərində, musiqi litseylərində, hətta konservatoriyada belə bu zəngin və sinkretik sənətin tədrisinə xüsusi diqqət yetirilir. Hətta muğam dərslərinin nəzəri olaraq bəstəkarlıq və müzikoloji fakültələrində məcburi olaraq tədrisi əhəmiyyətli sayılmışdır. Unutmamaq lazımdır ki Ü.Hacıbəylinin də isbat etdiyi kimi Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin lad-məqam əsasını klassik muğamlarımıza təməllənən səs sistemləri təşkil edir.¹²⁸

Əslində bu mövqələrin öyrənilməsi həm Azərbaycan musiqi tarixini, həm də bütün türk dünyası musiqi mədəniyyətlərinə aid ortaq musiqi-estetik dəyərləri anlamağa geniş imkanlar saxlamış olur. Digər tərəfdən belə bir münasibət bəstəkarlarımızın yaradıcılıq palitrasını, estetik imkanlarını artırmaqla birlikdə onların əsərlərindəki milli zəmin ünsürlərini də gücləndirmiş, gerçək orijinallığının da saxlanılmasına xidmət etmişdir.

Azərbaycan bəstəkarlarının ən gözəl əsərlərində bu xüsusiyyəti görmək çətinlik törətmir. Bəlkə də ən müasir musiqi mədəniyyəti texnologiyasına sahib olmaqla birlikdə öz milli musiqi dilinə xas xüsusiyyətlərə sadıq qalma prinsipləri professional (*çox səslili*) Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin dünya musiqi mədəniyyətində bir milli məktəb kimi qəbul görməsinə, sayılmasına səbəb olmuşdur.

Son zamanlar söylədiyimiz kimi milli musiqi ənənələrinin müdafiəsinə və yaradıcılıqla inkişafına maraq daha da artmışdır. Bunu musiqi təhsilinin müxtəlif sahələrində izləmək mümkündür. Məsələn, Ü.Hacıbəylinin sistemli bir musiqi təlimi meydana gətirmək haqqındakı fikirləri tədrisən daha çox gerçəkləşdirilməyə başlamışdır.

XX əsrin 30-40-cı illərindən başlayaraq gənc bəstəkarlar və musiqişünaslarımız Üzeyir bəyin "musiqimizin millilik" prinsipinə sadıq qalaraq ilk dərsləkləri və elmi əsərlərini yazırdılar. Məsələn, F.Səmədova və F.Zeynalovanın tərtib etdikləri "Azərbaycan ladları əsasında solfecio", Səid Rüstəmovun "Tar məktəbi", D.Həsənovun "Kəməncə dərsləkləri", Kövkəb Səfəraliyevanın musiqi məktəbləri tələbələri üçün tərtib etdiyi "Azərbaycan ladları əsasında piano pyesi" kimi dərsləkləri musiqi təhsili sistemində geniş bir şəkildə istifadə olunmaqdadır. Bu dərsləklərdə, adlarından da müəyyən olduğu kimi əsasən Azərbaycan xalq musiqisinin lad-məqam, ritmik, intonasiya və s. xüsusiyyətlərinin üzə çıxarılması, onların son dərəcə əhəmiyyətli olması fikri özünü açıq bir şəkildə göstərir.

Xatırladaq ki, bu yolda da Ü.Hacıbəylinin fundamental "Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları" əsəri son dərəcə böyük rol oynamışdır. Yazıldığı tarixdən (1945) bu yana əsər bir neçə dəfə nəşr olunmuş, müxtəlif dillərə tərcümə olunmuş, ən mötəbər dünya musiqişüurləri və bəstəkarları tərəfindən yüksək qiymətləndirilmişdir. Bu əsər günümüzdə qədər Azərbaycan Xalq musiqisinin tədris yolunda geniş bir şəkildə istifadə olunan ən qiymətli kitab ünvanı almışdır.

Musiqi praktikasını və nəzəriyyəsində milli bədii prinsiplərin öyrənilməsi və təbliğini əhəmiyyətli edən Ü.Hacıbəyli çoxsaylı şagirdlərini də bu yolda ciddi və ardıcıl olmağa səsləyirdi. Bu xüsusiyyəti bir daha F.Səmədova və F.Zeynalovanın yuxarıda adı çəkilən solfecio üçün dərsləklər kitabında da izləmək mümkün idi. Hələ 30-cu illərdə Ü.Hacıbəylinin rəhbərliyi altında işıq üzə gormüş bu kitab Azərbaycan muğamları və melodiyları əsasında tərtib edilmişdir. Kitab gənc şagirdlərin musiqi şüuru və duyğularını musiqi folkloru üzərində formalaşdırmaq baxımından da dəyər qazanmaqda idi. Xalqımızın əlvan və metro-ritm, melodiya, kompozisiya, dil, üslub və s. xüsusiyyətləri özündə ehtiva edən bu məcmuə, eyni zamanda muəlliflərin özləri tərəfindən bəstələnmiş və əsasən şagirdlərin musiqi savadının

¹²⁸ Bax: Hacıbəyov Ü. Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları. Elm, Bakı, 1985.

tədricən təkmilləşdirilməsini nəzərə alan nümunələrlə birlikdə Azərbaycan bəstəkarlarının (Ü.Hacıbəyli, M.Magomayev, A.Zeynallı, C.Hacıyev, S.Rüstəmov) əsərlərindən alınmış parçalarla da zəngindir.

Bu cür solfecio dərslərinin həm Türk Respublikaları, həm də müasir Türkiyədə bilinən bir çox solfecio kitabları arasında gec-tez özünə layiqli bir yer tapacağı və faydalı olacağı fikrindəyik.

Əski Sovetlər Birliyi və Azərbaycanda musiqi təhsili ilə əlaqədar xülasə şəkildə təqdim etdiyimiz fikirlərimiz bir daha musiqi təhsili problemlərinin nə qədər mürəkkəb və çox istiqamətli olmasını göstərir. Bu fikir və mülahizələrimizin müasir təhsil sisteminin təkmilləşməsi yolunda faydalı ola biləcəyinə səmimi qəlbədən inanmaqdayıq.

Babək Qurbanov

Musiqi estetikası üzrə Fəlsəfə Elmləri Doktoru, Professor

104. (48) MÜASİR MƏRHƏLƏDƏ MUSIQİ ƏLAQƏLƏRİMİZ HAQQINDA¹²⁹

Xalqımız müstəqilliyimizi qazandıqdan sonra müxtəlif sahələrdə digər ölkələrlə olan əlaqələr daha intensiv hal almağa başladı. Ölkəmiz yalnız neft, təbii qaz sahələrində deyil, sosial-mədəni həyatın demək olar ki, bütün mühüm sahələrində də əlaqələrini birə-on artırmışdır. Geniş ticari əlaqələr, təhsil sahəsindəki qarşılıqlı zənginləşmə, beynəlxalq idman yarışları, müxtəlif bədii yaradıcılıq fəaliyyətləri, texnoloji yeniliklərə aid sərgilər və s. heç şübhəsiz bunların yanında ədəbi-bədii əlaqələr, həmçinin musiqi mədəniyyəti sahəsindəki qarşılıqlı əlaqələr önəm daşımağa başlayır. Xalqımızın istedadlı sənətkarlarının, musiqi kollektivlərinin (*bunu həm folklor, həm də simfonik musiqi kollektivlərinə aid söyləmək mümkündür*) xüsusi ölkələrə səfərləri, həmçinin bu ölkələrdən respublikamıza gələn kollektivlərin qastrol səfərləri müasir mərhələdə ölkəmizin beynəlxalq nüfuzunun artmasına, ən önəmlisi isə dünyaya açılması yolunda ən mühüm amillərdən birinə çevrilməyə başlayır. Dünyanın ən tanınmış sənət və elm adamlarının ölkəmizə gəlməsi (*son zamanlar Qəbələdə keçirilən musiqi festivallarında bir daha bunun şahidi oluruq*), həmçinin müxtəlif səpkili beynəlxalq sosial-mədəni fəaliyyətlərin Bakıda və onun müxtəlif bölgələrində həyata keçirilməsi bir daha bu mütərəqqi prosesdə mühüm rol oynamaqdadır. Xatırlatmaq lazımdır ki, Sovetlər İttifaqının dağılmasından sonra ölkəmizi ilk olaraq bir müstəqil dövlət kimi Türkiyə Cümhuriyyəti rəsmən tanıdı. Bu prosesdə, ölkəmiz gedərək demokratikləşmə yoluna qədəm qoymaqda ən mühüm rol oynayan dövlət funksiyasını daşımağa başladı və bu gün də bu yolda davam edən qarşılıqlı təsir və zənginləşmə meylini açıq bir şəkildə görə bilərik. Dil, din, adət-ənənələr, mənəvi, mədəniyyət baxımından tarixi yaxınlıq bu iki qardaş xalqın son zamanlar bir-birlərinə olan təbii marağını olduqca artırmışdır. Uzun bir müddət bəlli tarixi-ideoloji səbəblər üzündən bir-birindən ayrılmış, onların ortaq mənəvi, əxlaqi dəyərləri təhrif edilmiş bu xalqın yenidən soyköklərinə qayıtmaq, bir-birlərini yaxından tanımaq, vaxtilə unudulmuş və ya itib-batmaqda olan dəyərləri üzə çıxarmaq istəyini açıq bir şəkildə ifadə etməyə başlamışlar. Azərbaycan elm və mədəniyyət sahəsindəki başarıları Türkiyədə, Türklərinki isə Azərbaycanda təbliğ edilməsi meylə özünü aktiv bir şəkildə göstərməyə başladı. Təbii ki, bu mütərəqqi prosesdə hər şeydən əvvəl tanınmış sənət və mədəniyyət xadimlərinin rolu böyük olmuşdur. Vaxtilə Niyazinin, Rəşid Behbudovun, Azad Əliyevin, Zeynəb Xanlarovanın, Arif Məlikovun və başqalarının Türkiyədəki fəaliyyətləri, həmçinin bəstəkar Adnan Sayqun kimi sənətkarların Azərbaycana gəlməsi qarşılıqlı əlaqə və zənginləşmə prosesində ilk əlaqələrin qurulmasında son dərəcə mühüm rol oynamışdır. Bu gün də bu mütərəqqi sosial-mədəni meyl fəal bir

¹²⁹ Babək Qurbanov, "Müasir mərhələdə musiqi əlaqələrimiz haqqında", "Sərbəst düşüncə" qəzeti. № 401, 20-30 avqust, 2011 səh. 4.

şəkildə davam etdirilir, yeni-yeni bədii-estetik hadisələrin, elmi araşdırmaların meydana gəlməsinə səbəb olur.

Vaxtilə Ərzurumda çalışdığım Atatürk adına Universitetdə, həmçinin hal-hazırda müəllimlik etdiyim Qaziantep Universitetində tələbələrin və müəllim heyyyətinin, ümumiyyətlə bütün şəhər xalqının Azərbaycan sənətinə, onun musiqisinə, rəqs mədəniyyətinə, ümumiyyətlə, folklor yaradıcılığına və s. günü-gündən artan marağının şahidi oldum. Təbii ki, bu sevgi və marağın formalaşmasında, inkişafında tarixdən gələn məlum ortaq mənəvi əxlaqi-estetik dəyərlərlə birlikdə ayrı-ayrı sənət və elm adamlarının, qabaqcıl ziyalıların da rolu olduqca böyükdür. Türkiyədə olduğum bu qəbildən bir çox tanınmış elm və mədəniyyət xadimləri ilə tanışlığım zamanı onların xalqımıza, onun keçmiş və müasir həyat tərzinə olan maraqlarını, onun dərinədən öyrənilməsi və təbliğinə yönəlmiş ardıcıl fəaliyyətləri ilə tanış olmaq imkanı əldə edə bildim.

Professorlardan Ənvər Konukçunun, Əli Qafqazlının, Samih Bayraqçəkənin, Həyatı Doğanayın, Bilgə xanım Seyidoğlunun, Mehmet Takkacın, həmçinin Çingiz Alyılmazın, Gürsoy Solmazın, Mehmet Kayserilinin, Adnan Ömərustaoglundun, Ağamüslüm Özdəmirin və digər bir çox dəyərli elm və təhsil adamlarının adlarını hörmətlə çəkmək istərdim. Düşünürəm ki, onların hər biri haqqında yuxarıda söylədiyimiz fəaliyyətləri ilə əlaqədar bir daha xüsusi olaraq xatirə yazılarının yazılmasına ehtiyac var. Bu dəyərli insanlarla yaradıcılıq təmasında (*birlikdə məqalə, kitab yayınlamış, juri üzvü olmuş, müxtəlif dərgilərdə redaksiya heyyyətinə üzv olmuş, konfranslarda, dəyirmi masa ətrafında iştirak etmişəm və s.*) olduğuna görə, həmçinin az da olsa qarşılıqlı mədəni əlaqə və zənginləşmə prosesində mənim də payımın olmasından dolayı özümü xoşbəxt hiss edirəm.

Xatırladım ki, Qaziantep Universitetində çalışdığım zaman az bir müddət ərzində bu yuxarıda qeyd etdiyim sevgi və münasibəti hiss etmiş oldum. Yəni, Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasının tələbələrindən ibarət kollektivlərinin konsertində, həmçinin ümumiyyətlə, bu şəhərə gəlmiş digər professional kollektivlərin konsertlərində Azərbaycan musiqisinin, xalq oyunlarının və s. tez-tez ifa olunmasını, geniş tamaşaçı-seyirçi kütləsinin, sənət örnəklərini özününkü kimi hərarətlə qarşılamaqlarının şahidi olmaq mümkündür. Bu baxımdan Qaziantep Universiteti nəzdində fəaliyyət göstərən Konservatoriyanın müəllimlərindən Faxri Çəpik, Savaş Əkici, Gültəkin Şener, Əli Dağıstanlı və b. rolunu xüsusi olaraq qeyd etməli oluruq. Tələbələrə repertuar seçilməsində, onların düzgün ifa olunmasında (*Konservatoriyada tar, kamança, qanun kimi alətlərin tədrisini də xüsusi olaraq qeyd etmək istərdik.*), konsert repertuarlarına salınmasında onların şəxsi təşəbbüslərini söyləmək lazım gəlir.

Son zamanlar Konservatoriyanın müdiri Hakan Tatyüz bəyin bu istiqamətdəki işgüzar fəaliyyətini xüsusilə qeyd etmək istərdik. Hakan bəy əslində gözəl bağlama ustası və müəllimi olmaqla birlikdə tələbələrdən ibarət böyük bir kollektivə (*90 nəfərdən artıq*) rəhbərlik etməkdədir. Kollektivdə musiqiçilərlə birlikdə (*xalq çalğı alətləri və simfonik orkestr alətlərində çalan ifaçılar*), xalq çalğı alətləri ifaçıları da bir arada iştirak etməkdədirlər. Adətən, kollektivin repertuarında Azərbaycan xalq havaları, oyunları, həmçinin xalq geyim mədəniyyəti demək olar ki, mərkəzi yerlərdən birini tutmaqdadır. Əslində bu qəbildən olan konsertlərdə Türk xalq yaradıcılığı, folklor nümunələri Azərbaycan musiqi mədəniyyəti nümunələri ilə bir yerdə ifa olunmasının şahidi olmaq mümkündür. Çox vaxt bu qəbildən olan konsertlərdə rəhbərlik, həmçinin dirijorluq yenə də Hakan bəyin üzərinə düşür. Konservatoriyanın müdiri kimi məsuliyyətli bir vəzifəsinin olmasına baxmayaraq, Hakan bəy pedaqoji və ifaçılıq sənətinə də hər zaman ciddi fikir verir. Həmçinin tələbələrinin də professionallıqlarının, istedadlarının parlamasına xüsusi diqqət yetirir. Hakan bəy bu söylədiklərimizlə birlikdə elmi tədqiqatlara, xüsusilə də musiqi folklorunun nəzəri-praktiki problemlərinin tədqiqinə xüsusi diqqət yetirir. Onun tədqiqat sahəsi ozan-aşıq yaradıcılığıdır. Bir bağlama ifaçısı olaraq onun bu qədim sinkretik və bütün Türksöylü xalqlar üçün ortaq mənəvi-estetik dəyərlərdən sayılan sənəti dərinədən araşdırma bilməsi üçün geniş imkanları vardır. Professional musiqi bilgisi, ifaçılıq

qabiliyyəti, folklor yaradıcılığı, xüsusilə də ozan-aşıq sənəti və musiqi folkloru tarix və nəzəriyyəsinə aid sahib olduğu bilgilər heç şübhəsiz, bu işdə ona geniş imkanlar açmaqdadır. Hakan bəyin ozan-aşıq yaradıcılığına aid son məqalələrində (*onların bəziləri Azərbaycanda yayınlanmışdır*) biz bir daha bu xüsusiyyətləri və professionallığın şahidi ola bilərik.

Hal-hazırda Hakan bəy XVII əsr ozan-aşıq yaradıcılığının tanınmış ustadı Qaracaoğlanın zəngin yaradıcılığının tədqiqi ilə məşğuldur. Bu böyük şəxsiyyət Türkiyədə olduğu kimi bütün türk dünyasında belə böyük şöhrət tapmış, şeirləri və aşiq havaları Azərbaycanda da klassik aşıqların repertuarını bəzəmiş, xalqımızın dərin sevgisini qazanmışdır.

Hakan bəyin araşdırmasını fərqləndirən bir cəhət də orasındadır ki, burada o, aşığın parakəndə halda olan qoşmalarını, gəraylılarını, müxəmməslərini və s. bir araya gətirməklə, onların təsnifatını verməklə, həmçinin müxtəlif coğrafi bölgələrdən ona aid olan şeirləri bir məcrədə cəm edə bilməsi ilə birlikdə Qaracağlana aid havacatların (*melodiyaların*) da aranib-toplanması, nota alınması, həmçinin tədqiqi baxımdan ələ alınmasıdır. Bu olduqca çətin və şərəfli bir işdir. XVII əsrdə meydana gəlmiş və günümüzdə qədər şifahi bir halda aşıqların, ozanların, musiqişevərlərin hafizəsində qalmış bu havaların notaya alınması, itib-batmamasını saxlamaq, yenidən musiqi mədəniyyətimizə şamil etmək kimi şərəfli bir vəzifə Hakan bəyin araşdırmasının son nəticəsidir deyə düşünürük.

Tədqiqatçı Qaracaoğlana aid 30-dan çox aşiq havasını üzə çıxarmış, onların bədii-estetik və musiqişünaslıq problemlərini də həll etməyə çalışmışdır. Xatırlatmaq lazımdır ki, Hakan bəy bu mahnıları müxtəlif coğrafi ərazilərdən, hətta Azərbaycandan belə axtarıb tapmışdır. Bu sahədə onun musiqi paleoqrafiyası, həmçinin etnomuzikoloji prinsiplərinə bələd olması da özünü göstərmişdir. Bu yaxınlarda Osmaniyə şəhərində Qaracaoğlanın şanına həsr olunmuş (*13 Altın Ödüüllü Karacaoğlan Aşıqlar Bayramı (28-29-30 mayıs 2010)*) elmi praktik konfransda, bu ölməz xalq sənətkarına həsr olunmuş mötəbər tədbirdə Hakan Tatyüzün məruzəsi ən maraqlı, ən dərin, ən cəlbədicə çıxışlardan oldu. Ümumiyyətlə, bu həqiqətən aşiq bayramına çevrilmiş bu törənin şəhər Bələdiyyəsi başqanı Ziya Kılıç bəylə yanaşı tanınmış türkoloq və folklor mütəxəssisi, Azərbaycanın yaxın dostu Prof.Dr. Ruhi Ersoy bəyin fəal iştirakını da xüsusi olaraq qeyd etmək istərdim. Tədbirdə bu sətirlərin müəllifi ilə birlikdə tanınmış şair-tar ifaçısı, folklorçu-alim İlqar İmamverdiyevin öz sazı ilə iştirakını da xatırlatmaq yerində ola bilər.

Qaracaoğlan Osmaniyə və ona yaxın bölgələrində son dərəcə sevilməsi, yaradıcılığının burada xüsusilə geniş təbliğ olunmasının şahidi oluruq. Belə düşünürük ki, bunun bir səbəbi də Qaracaoğlanın rəvayətə görə bu yerlərdə, daha doğrusu Düziçi köyündə dünyaya gəlməsi, burada boya-başa çatması və bu yörənin insanların istək-arzularını, hiss və həyəcanlarını daha dolğun və realist planda ifadə etmiş olmasıdır. Qaracaoğlana həsr edilmiş törənin sonuncu gününün Düziçi köyündə davam etdirilməsi də bu baxımdan simvolik xarakter daşımaqda idi. Türk ozan-aşıq sənətinin bu böyük ustadının yaradıcılığının get-gedə bütün Türk dünyasında daha böyük sevgi və hörmət qazanmağına inanırıq, buna hər şeydən öncə aşığın bəşəri mənaya malik humanist yaradıcılığı, burada ifadə olunmuş dərin insani hiss-həyəcanlar və yüksək ideya-məzmunu malik poetik və musiqi sənəti haqq verməkdədir. Bu şərəfli işdə Hakan bəy Tatyüzün də öz elmi-nəzəri fəaliyyəti, fəal təbliğatçılıq başarıları müsbət rol oynayacağına inanırıq.

Hakan bəyin Qaracaoğlan yaradıcılığına həsr etdiyi doktorluq (*sənətsünaslıq namizədi nəzərdə tutulur İ.İ.*) dissertasiyası və onun xalqımızın sevimli sənətkarı, xalq artisti, Fərhad Bədəlbəylinin rektoru olduğu Azərbaycan Dövlət Musiqi Akademiyasının Elmi Şurasında müdafiəsinin uğurla başa çatmasına inanır və bir daha onu öncədən təbrik edir, gələcək həyat və yaradıcılıq fəaliyyətində mutluluq və başarılar arzu edirik.

Babək Qurbanov.

Fəlsəfə elmləri doktoru, professor.

SSRİ və Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının üzvü.

105. (49) DRAM SƏNƏTİNİN TEORİK VƏ PRAKTİK PROBLEMLƏRİ

Şəkil № 389. Fəhmi Efe

Teatr sənəti bədii fəaliyyətin ən qədim növlərindən sayılmaqdadır. Demək olar ki, bütün xalqların mədəniyyət tarixində onun izlərini, estetik xüsusiyyətlərini, ictimai fəallığını izləmək mümkündür. Təsadüfi deyil ki, bu sənətin cəmiyyət həyatında təlimatçı, dəyişdirici, mənəvi-estetik funksiyalarına aid saysız-hesabsız traktatlar (*risalələr*), monoqrafiya, elmi və kütləvi xarakterli kitablar, məqalələr işıq üzü görmüşdür. Bu qəbildən olan əsərlərin indiki vaxtda da tez-tez meydana gəlməsinə şahid oluruq və belə bir vəziyyəti tamamilə təbii olaraq qarşılamaq lazımdır. Hər şeydən əvvəl bunu teatr sənətinin daim inkişaf prosesi içərisində olması, cəmiyyətin müxtəlif tarixi inkişaf mərhələlərində dövrün fəlsəfi-estetik dünyagörüşünü, insanların mənəvi-etik və estetik ideallarını ifadə etməsi ilə izah etmək mümkündür. Eyni zamanda geniş xalq kütlələrinin bu sənətə olan sönməz mənəvi ehtiyacını da unutmamaq lazımdır.

Texnologiyanın sürətli inkişafı, yeni-yeni informasiya vasitələrinin geniş bir şəkildə yayılması, sənət dünyasına belə öz güclü təsirini göstərməsi, hətta bir çox yeni sənət hadisələrinin meydana gəlməsinə səbəb olmasına baxmayaraq, teatr sənəti indiki vaxtda da bu böyük rəqabətə yalnız olaraq dözmür, eyni zamanda öz estetik tərəvətini, ictimai-təlimatçı, dəyişdirici funksiyalarını gizlətdiklərini davam etdirir. Son zamanlar bütün dünyada, eyni zamanda Türkiyədə teatr sənətinin problemlərinə aid əsərlərin meydana gəlməsini görmək mümkündür. Məsələn, bu yaxınlarda Prof. Dr. Əflatun Nemətzadənin "Opera Rejisörü" (*Ankara 2000*) və "Aktyorluq Sənəti Təhsili" (*Seçkin, Ankara 2006*) kimi əsərləri söylədiklərimizi sübut etməkdədir. Bu qəbildən olan əsərlər bir daha ölkəmizdə də son zamanlar teatr sənətinin nəzəri və praktik problemlərinə olan marağın durmadan artmasını göstərməkdədir. Prof. Dr. Fəhmi Efenin bu yaxınlarda yayınlanmış "Dram Sənəti. Göstəricilərin Təkamülü" (*Drama, İstanbul 2006*) adlı əsərini də bu baxımdan qiymətləndirmək yerində olardı. Əsərdə yazar teatr sənətinin bir çox nəzəri və praktik problemlərini müasir teatr sənəti elmi baxımından işıqlandırmaya çalışır. Hər şeydən əvvəl müəllif teatr sənətinin, ümumiyyətlə səhnə sənətinin geniş bir mənəvi bədii bir hadisə olmasını (*unutmamaq lazımdır ki, sanki bu anlama spesifik xüsusiyyətləri ilə ayrılan opera sənəti, musiqi-komediya teatrı, vodevil və s. aid edilir*) vurğulamaqla birlikdə əsasən onun ayrılmaz sahəsi olan dram sənəti üzərində dayanır, bu sənətin bədii-estetik xüsusiyyətləri, burada mətn (*ssenari*) və onun səhnə təcəssümü, eyni zamanda aktyor oyunu, rejissor fəaliyyəti kimi problemləri həll etməyə diqqət göstərir.

Müəllif haqlı olaraq dram sənətini sintetik bir sənət növü olaraq araşdırmağa qalxır. Bu sintetiklikdə müxtəlif sənət növlərinin-aktyor oyununun, musiqinin, rəssamlığın, səhnə arxitekturasının, səhnə hərəkətlərinin, makiyajın və s. rolunu aşkar edir, xüsusilə də bu sənət növlərinin bədii inteqrasyonunda rejissorun xüsusi rolunu yazır.

Dram əsərinin mətnini (*ssenarisini*) hər zaman nəzərə alan rejissor bütün təsvir-ifadə vasitələrindən, eyni zamanda sənət növlərinin imkanlarından yaradıcılıqla istifadə edərək onun səhnədə keçirilməsini saxlamaq istəyir. Bu səbəblərdən ötəri də dram sənətində bədii sintez problemi ən əhəmiyyətli bir problem olaraq qarşıya çıxır. Əsərdə Fəhmi bəy xüsusi

olaraq onun üzərində dayanar, dünya teatr sənəti praktikasına nümunələr təqdim edərək birsıra praktik əhəmiyyət daşıya bilən konkret tövsiyələr belə verə bilər. Müəllifin dram sənətinin inkişafına istiqamətli fikir və anlayışları son dərəcə orijinal, inandırıcı və məntiqidir. Çünki onlar hər şeydən əvvəl dünya tarixi təcrübəsinə, onun ən gözəl nümunələrinə, eyni zamanda teatr sənəti ilə əlaqədar nəzəriyyələrə təməllənməkdədir. Xatırladaq ki, kitabda müəllif dram sənəti, onun ictimai-ideoloji funksiyaları, təlimatçı rolu, spesifik estetik xüsusiyyətləri və s. ilə əlaqədar bir çox mütəfəkkirlərin, sənət adamlarının anlayışlarını, nəzəri fikirlərini araşdırır, onlara öz münasibətini ifadə edir, indiki vaxtda da dram sənətinin bir çox problemlərinin izah olunmasında onların öz aktuallığını qeyib etməməsini isbatlaya bilər. Məsələn, müxtəlif tarixi mərhələlərdə yaşamış Platon, Aristotel, Lessinq, Bualo kimi bir çox mütəfəkkirlərin, sənət adamlarının dram sənəti ilə əlaqədar fikirlərinin kitabda yer alması bir daha yazarın tarixsəlik prinsiplərinə sadıq qalmasını, eyni zamanda araşdırdığı mövzu ilə əlaqədar zəngin, əhatəli məlumatlar sisteminə sahib olmasını sübut etməkdədir .

Bu məlumatlar dram sənətinin xüsusiyyətlərini izah etmək yolunda da faydalı olmaqdadır. Əslində əsərin teatr sənəti ilə əlaqədar işıq üzü görmüş bir çox əsərlərdən fərqi bir də orasındadır ki, burada yazar dram sənətini konkret bir sənət növü olaraq nəzərdən keçirə bilər. Daha doğrusu bu sənətin müəyyən bir həyat hadisəsi və həqiqəti əks etdirmə yolundakı potensial-estetik imkanlarını, güclü və zəif istiqamətlərini, sintetik xarakterini, obrazlı və simvolik xüsusiyyətlərini, zəngin təsvir və ifadə vasitələrini və s. göz önünə gətirə bilər.

Müəllifin dram sənətini kino və televiziya sənəti ilə müqayisə kimi bir üsula müraciət etməsini də onun birbaşa yuxarıda söyləmək məqsədi ilə izah etmək mümkündür deyə düşünürük. Bu cür müqayisə etmələrdə bir daha bu sənət sahələrinə xas spesifik bədii xüsusiyyətlər özünü daha açıq bir şəkildə göstərməkdədir. Bununla birlikdə müəllif belə bir araşdırma metodu vasitəsilə müəyyən mənada sənətin təsnifatı məsələsinə də toxunmuş olur, zamanlı, məkanlı, vizual, eşitmə sənət növləri ilə əlaqədar qiymətli fikirlər söyləmiş olur. Eyni zamanda sənətin ictimai aktivliyi, kütləviliyi, insanlar arasında rəğbət görüb-görməməsi kimi estetik problemlərin və onları meydana gətirən səbəblərin araşdırılması da müəllifi daim məşğul edən problemlərdən olmasını hiss etmək mümkündür. Bu problemlərin ortaya atılması, xüsusilə də adlarını çəkdiyimiz sənət sahələri ilə qarşılıqlı əlaqədə həll edilməsi bir daha müəllifin bir araşdırmaçı-estetikçi kimi də mövqeyini müəyyən etmiş olur. Unutmamaq lazımdır ki, bir elm sahəsi olaraq estetik insanın həyata olan estetik münasibətlərini ifadə etməklə birlikdə ayrı-ayrı sənət növləri və onların arasındakı qarşılıqlı əlaqə və zənginləşmə proseslərindən də bəhs edən bir fəlsəfi intizamdır. Birbaşa bu müddətdə estetik yeni-yeni ümumi sanatsal-estetik qanunlarla zənginləşərək eyni zamanda bütün sənət nəzəriyyələri üçün metodoloji bir təməl belə çevrilmiş olur. Bu meyli bir daha Prof.Dr.Fəhmi Efenin əsərində izləməkdə çətinlik çəkmirik. Həqiqətən də dram sənətini kino və televiziya kimi geniş texniki imkanlarla təchiz edilmiş sənətin növləri ilə müqayisədə müəllif bir çox orta nöqtələr və paralelliklər tapmaqla birlikdə müasir dram sənətinin, teatr oyununun inkişafına xidmət edə bilən birsıra qiymətli üsullar nizamlamaya bilər. Bunu kitabın "Dramatik Mediada örtük göstərici sistemlərin" adlandırdığı hissədə (s.90-92) açıq bir şəkildə görmək mümkündür. Bu tövsiyələrdə bir daha yazarın dram sənətinə bir sintetik sənət növü kimi yaxınlaşdığını, burada teatr mətnindən tutmuş aktyor oyununa, sənət növlərinə, texniki avadanlığa, makiyaj, montaj xüsusiyyətlərinə kimi bir çox problemlərə diqqət çəkdiyinə şahid olmaq mümkündür.

Müəllif bir daha dram sənətini təşkil edən bu təsvir-ifadə elementlərinin rejissorun da daim diqqət mərkəzində olmasını son dərəcə əhəmiyyətli edir.

Müəllif haqlı olaraq dram sənəti ilə onun mətni arasında bu sənətin spesifikliyindən irəli gələn bir çox bədii fərqliliklərin olmasını da yazır, dram oyununun daim hərəkətdə, inkişafda, dinamikdə olan bir müddət olaraq izah edir. O, sükunət içində olan, donmuş, statik bir hadisə deyil, mətnin (*ssenarinin*) rejissorun, estetik dünyagörüşünə uyğun olaraq bir daha yenidən şərh olunmasına, aktyorlar tərəfindən səhnədə canlandırılmasına məruz qalmaqdadır. Yəni

burada ssenari müxtəlif teatr sənətçilərinin (*aktyor, musiqiçi, rəssam, dekorator vs*) tərəfindən məhsuldar təsirlərə məruz qalır və öz səhnə təcəssümünü bu yolla tapmış olur. Əslində, bəzən ssenaridə unudulmuş və ya səviyyəli bir şəkildə ifadə olunmuş bir fikir, ideya belə üzə çıxarılmış olur. Xatırladaq ki, buna bənzər vəziyyəti musiqi əsərlərinə olan münasibətdə də izləmək mümkündür (*Məsələn, P.İ.Çaykovski, Dm. Şostakoviç etiraf edirdilər ki, musiqi əsərləri yalnız səsləndirildiyi zaman tam olaraq öz estetik gözəllikləri və tərəvətini dinləyicilərə verə bilərlər*). Eynilə dram əsəri də tamaşaçılara öz potensial-estetik gözəllikləri və təsirini göstərə bilər.

Kitabda dram sənəti heç də öz daxili problemləri ilə sınırlanmamış və ictimai həyatdan insanların mənəvi-estetik istəklərindən təcrid olunmuş bir hadisə olaraq nəzərdən keçirilmir. Əksinə, müəllif dram sənəti problemlərini daha çox "*sənətçi (dram yazıçısı - sənət əsəri, dram əsəri) - tamaşaçı*" sistemi çərçivəsində ələ almağa çalışmışdır. Bununla onun bir daha sənət sosiologiyası problemlərinə də sirayət etməsini görə bilərik. Belə bir "müraciət üsulu"nun da məntiqi səbəbini anlamaq mümkündür. Necə ki, bununla yazar dram sənətinin tamaşaçıya olan estetik təsirini göstərməklə birlikdə bu təsirin heç də tək bir istiqamətli olmamasını, özlüyündə geniş tamaşaçı kütləsinin də dram əsərləri və bədii obrazlarının meydana gəlməsi, səhnədə təcəssüm tapmasında oynadığı əhəmiyyətli rolu da isbatlamağa çalışmışdır. Yəni bir daha sənət əsəri və onun istehlakçısı, resipiyeinti (*oxucu, dinləyici, tamaşaçı*) arasında kominikativlik funksiyasının meydana gəlməsi, formalaşması və işinin son dərəcə əhəmiyyətli olmasına diqqət çəkməyə diqqət göstərmişdir. Bu sistem çərçivəsində hər bir dram əsərinin yüksək estetik meyarlara cavab verməsini (*ideya-mövzu, aktyor oyunu, bədii sintez, səhnə donatımı, makiyaj və s.*) qeyd etməklə birlikdə müəllif haqlı olaraq sənət tükəticisinin (*tamaşaçının*) də müəyyən bir mədəniyyət səviyyəsinə sahib olmasını, səhnə dilinin spesifik xüsusiyyətlərindən xəbərdar olmasını əhəmiyyətli sanmaqdadır. Əks halda dram oyununun estetik təlimatçı funksiyasında, kominikativliyindən söz açmaq belə mümkün olmur.

Bu səbəblərdən ötəri yazar bir daha sənətin dili, daha doğrusu teatr sənətinin spesifik dili ilə bağlı məlumatlar verməyə, dram sənəti tamaşaçılarına bu dilin ayrı-ayrı komponentləri ilə tanış etməyə çalışır, bu kompleks dilin danışq dilindən bir qədər fərqli olmasını, onun "*eyni anda səhnəyə, səs nizamı, xarakterlərin əl-qol və fiziki nəhənginimi və üz ifadələri kimi çox elementlə bildirişimdə və bunlarda hər an dəyişmə içində olmalarını*" (*Bax: üzərində danışdığımız kitabın 18. səhifəsinə*) vurğulayır.

Müəllif haqlı olaraq tamaşaçıların da bu elementlərdən aqah olmalarını istəməklə birlikdə onların dram əsərlərini estetik olaraq onların assimilyasiyasında bu cür məlumatlara sahib olmalarının böyük əhəmiyyət daşıya bilməsini də xüsusi olaraq vurğulamağa çalışır. Burada onun haqlı olaraq əhəmiyyətli bir məsələyə də yer verməsinə şahid oluruq. Daha doğrusu, o, tamaşaçının estetik qəbul etmə gücü və psixologiyası ilə əlaqədar məsələlərin "sənət əsəri - resipiyeint" sistemində son dərəcə əhəmiyyətli bir yerə sahib olması fikrinin müdafiəçisi olmasını hiss edirik. Xatırladaq ki, belə bir metodu sənətsevərlərin digər sənət növlərinə olan münasibətlərində də izləmək mümkündür. Məsələn, mütəxəssislər, sənət sosioloqları etiraf edirlər ki, musiqi əsərlərini, xüsusilə də çoxsəli musiqi nümunələrini (*simfoniya, vokal-instrumental musiqi vs.*) estetik olaraq qəbul etmək üçün dinləyicinin kompleks musiqi dilinin spesifik xüsusiyyətlərinə də (*unutmamaq lazımdır ki, lad (məqam), ritm, temp, intonasyon, harmoniya, polifoniya və s. kimi təsvir-ifadə vasitələri musiqi dilini meydana gətirən elementlərdir*) sahib olmaları, hətta müəyyən səviyyədə lazım olan bir musiqi təhsili görmələri də bu yolda müsbət nəticələr verə bilər. Bu qəbilən olan nümunələr bir daha Prof. Dr. Fəhmi Efenin dram sənəti və tamaşaçı münasibətləri ilə əlaqədar söylədiyi fikirlərin bir sənət çərçivəsindən (*teatr sənəti*) çıxıb ümumiyyətlə digər sənət əsərlərinin estetik edilməsi istiqamətində problemlərin izahında da faydalı ola biləcəyini sübut edir.

Müəllif dram teatri terminolojisinin zənginləşdirilməsi yolunda da müvəffəqiyyətli addımlar atmaqdadır. Ümumiyyətlə bir çox sənət adamlarımızın da etiraf etdikləri kimi

müəyyən ictimai-tarixi və mədəni səbəblərdən öləri hələ də bədii-estetik terminologiya baxımından problemlərimiz də daxildir. Bu baxımdan da kitabda bəlkə də ilk dəfə istifadə edilən teatr estetikası ilə əlaqədar terminlərin istifadəsi böyük maraq doğurur. Bunu bu və ya digər səhnə əsərinin analizində xüsusilə görmək mümkündür. Eyni zamanda müasir teatr axın və nümunələrinin (*strukturalizm - prodüserlik; absurd teatr - lağlağılıq teatru; ekspresyonizm - dışavurumçuluk; abstraksiyonizm - mücərrəd sənət vs.*) izahında da bu meylin güclü olmasını hiss edirik.

Fəhmi bəy ümumiyyətlə fikir və nəzəri müləhizələrin daim inandırıcı və məntiqi olmasına diqqət göstərə bilən bir yazar olmasını əsərin son səhifələrinə qədər sübut edir. Və bunu zəngin dünya ədəbiyyat tarixindən gətirilmiş nümunələrin analizi timsalında görə bilərik. Onun müraciət etdiyi mütəfəkkir və yazarların əsərləri (*burada Homer, Platon, Aristotel, Sofokles kimi Antik Yunan mütəfəkkirləri ilə birlikdə Sheakspeare, İbsen, Wagner, Eizenşteyn, Çar Chaplin, B.Brecht, İonesko, Bekket kimi şəxsiyyətlərin yaradıcılığına da müraciət olunur*) çox vaxt müəllifin hansı isə bir nəzəri anlayışını isbat etmək məqsədi daşıyır. Bunun bir səbəbi də müəllifin daim inkişaf etməkdə, dəyişməkdə olan dram sənətinin nəzəri, praktik və bədii estetik problemlərinin həllini nəzərdə tutan, onlara cavab verə bilən bir "gənc elm" in, daha doğrusu özünün də mədəniyyət və elm dünyasına təqdim etdiyi "göstərgəbilmi" nin (*semiotika elmi*) üsullarına sadıq qalmasıdır.

Müəllif hər nə qədər xalq teatru (*Karagöz, Orta oyun, Hacivat, kilim arası vs.*), eyni zamanda Çin, Yapon, Hindistan xalq oyunlarına, daha doğrusu müasir teatr sənətinin ictimai-estetik və genetik köklərinə toxunsa belə əslində müasir Qərb teatrında başverən prosesləri, bədii səhnə hadisələrinə daha çox yer verməkdədir. Kitabın ədəbiyyat hissəsində iştirak etmiş siyahıya baxdığımız zaman burada teatra dair Almaniyada, ABŞ-da, İngiltərədə, Hollandiyada və s. ölkələrdə dərc edilən ən son əsərlərlə tanış olmaq mümkündür. Bu əsərlər arasında semiotik, semantik, prodüserlik, sürrealizm, ekspresyonizm və s. kimi modernizmin müasir sənət axınları ilə əlaqədar əsərlərin olmasını görə bilərik. Bunların arasında dram sənətinin nəzəri və praktik problemlərinə aid fundamental (*böyük, təməl*) əsər ortaya qoymuş dünya tərəfindən məşhur aktyor, rejissor K.S. Stanislavskinin adının da iştirak etməsi bu siyahını daha da zənginləşdirmiş olardı deyə düşünürük. Unutmamaq lazımdır ki, müasir Qərb teatr sənəti və yuxarıda adlarını zikr etdiyimiz teatr sənətçiləri, bu sırada Türkiyədə fəaliyyətlərini davam etdirən sənət adamları Stanislavskinin nəzəri fikir və sənət üsullarından çox şey almış və hal-hazırda da onlardan yaradıcılıqla faydalanırlar. Bu barədə onlarla sənət adamının (*Alman rejissoru Bertold Brechtə daxil olmaq üzrə*) etiraflarını xatırlatmaq mümkündür.

Ümumiyyətlə müəllif istədiyi məqsədə çatmış və dram sənəti ilə əlaqədar məlumatlarımızın üfüqlərini, xüsusilə də müasir Qərb teatr sənətində başverən bədii hadisələrlə əlaqədar təsəvvürlərimizi daha da genişləndə bilmişdir.

Əsər nəzəri və praktik baxımdan böyük əhəmiyyət daşımaqla birlikdə gənclərimizin, şagirdlərimizin bədii-estetik təhsili və zehinlərin inkişafına da xidmət edəcəyi qənaətinə dəyir. Eyni zamanda onun dram sənətçiləri-rejissorlar, aktyorlar, teatr rəssamları, musiqiçiləri, balet sənətçiləri və s. üçün əhəmiyyətli bir metodoloji təməl olaraq istifadə olunması da sintetik sənət sahəsi olan teatr sənətinin inkişafına xidmət edə biləcəyinə inanırıq.

Professional bir səviyyədə yazılmış və teatr sənətinin nəzəri və praktik, eyni zamanda tarixi-estetik problemlərinə aid edilmiş və son illərin ən maraqlı əsərlərindən olan bu kitabın yazıcısı Prof.Dr. Fəhmi Efəni müvəffəqiyyətinə görə təbrik etməyi özümüzə bir mənəvi borc olaraq görməklə birlikdə bu çətin və şərəfli yolda onun bir daha irəlində də uğurlara imza atacağına inanırıq.

Babək Qurbanov

*Fəlsəfə elmləri doktoru, professor
SSRİ və Azərbaycan Bəstəkarlar Birliyinin üzvü*

106. (50) İNSAN VƏ TƏBİƏT

İnsanın təbiətlə olan münasibətləri son dərəcə mürəkkəb və çox istiqamətlidir. Bu, bir tərəfdən təbiətin zənginliyi, təbiət hadisələri və obyektlərinin sonsuzluğu, mürəkkəbliyi ilə izah edilsə də, digər tərəfdən insanın uzun əsrlər boyu təbiət haqqında yığıdığı məlumatlar sintezinin zənginliyi və əhatəliliyi ilə də izah oluna bilər. Təbiət hadisələri və obyektlərinin rəngarəngliyindən və çoxyönlüliyündən bəhs edərkən ilk əvvəl gecə-gündüz, ilin mövsümlərinin ard-arda bir-birilərinin yerinə keçməsi, dəniz və okeanlarda gərilmə, çəkilmə xüsusiyyətləri, yağış, qar, külək, vulkanik püskürmələr, zəlzələlər kimi insan şüurundan, istək arzularıyla əlaqədar olmayan əhəmiyyətli təbiət hadisələri ağılımıza gəlir. Lakin insan, öz inkişaf tarixində daim bu hadisələrin sirlərini öyrənməyə, onlara təsir göstərməyə təşəbbüs etmişdir. Uzun bir zaman bu təbiət hadisələri, müxtəlif dünyagörüşləri baxımından, eləcə də təbiidir ki, dini-mifoloji baxımından nəzərdən keçirilmiş, onların ilahi güclərin təsiri altında meydana gəlməsi kimi fikirlər hökm sürmüşdür.

Müasir mərhələdə artıq təbiətin müxtəlif qanunauyğunluqlar və hadisələrini tədqiq edən konkret elmi araşdırma sahələri ortaya çıxmışdır. Məsələn, bilindiği üzrə botanika, zoologiya, fizika, son zamanlarda biyoteknoloji və s. kimi elmləri nümunə vermək mümkündür.

Bəziləri elə zənn edirlər ki, insanın təbiətlə olan münasibətləri bir tərəflidir. Yəni yalnız insan təbiətə nüfuz edir, onu dəyişdirir. Mütəxəssislər qeyd edirlər ki, bu mövzu iki tərəflidir. Yəni insan təbiətə təsir göstərdiyi kimi təbiət də öz dünyasında insana təsir göstərir. Onun daha da zənginləşdirilməsinə, təbiət haqqında araşdırma və təsəvvürlərinin artmasına səbəb olur. Bu isə insanın qüdrətini, qarşıya çıxan istəklərin aradan qaldırılmasına xidmət göstərir. Biyoteknoloji elmi məlumdur ki, heyvanat aləmini, eləcə də heyvanların davranışını dərindən öyrənməklə, tədqiq etməklə bu qanına uyğunluqları texniki sahədə də spesifik surətdə tətbiqi ilə xarakterizə olunur. Məsələn, məlumdur ki, təyyarənin icad edilməsi məsələsi uzun bir müddət təyyarə mühəndislərini müxtəlif quşların uçuş trayektoriyalarının öyrənilməsi ilə əlaqədar olmuşdur.

Ümumiyyətlə müasir mərhələdə alimlər, təbiət hadisələrindən, eyni zamanda günəş enerjisindən, küləyin dairəsi, eləcə də dənizdə dalğaların gücündən okeanlarda gərilmə və çəkilmə qanunauyğunluqlarından geniş bir şəkildə istifadə edilməsi problemlərini irəli sürürlər. Bu, bir tərəfdən hamıya, yanacaq enerjisində, böyük qənaət, digər tərəfdən atmosferin, eyni zamanda çayların, göllərin, okeanların pozulmasının, çirklənməsinin qarşısını ala bilər. Bir şeyi də unutmamaq lazımdır ki, müasir elmi-texniki tərəqqi əsri insanların imkanlarını son dərəcə genişləndirsə belə, onun müəyyən mənfi nəticələri də narahatlıq hissi doğurur. Çayların, göllərin, okeanların, atmosferin pozulması, meşələrin azalması, heyvanat və bitki aləminin tədricən seyrəkləşməsi həqiqətini bütün qabaqcıl dünya ekologları təkrar təkrar etiraf edirlər. Söylədiklərimiz bir daha onu göstərir ki, hazırda insanın elmi qüdrəti, elmi-texnikası tərəqqisi tədricən onun özünə qarşı yönəlmiş olur. Daha doğrusu, insanın təbiətlə münasibətdə göstərdiyi zorbalıq nəticədə insanın qarşısına yönləndirilmiş olur. Təsədüfi deyil ki, dövrümüzdə insanla təbiətin münasibətini ahəngdarlığın yaradılması məsələsi, indiki vaxtda xüsusilə böyük aktuallıq kəsp edir. Əlbəttə bu problemin düzgün həll edilməsi zəruri sosial-iqtisadi, siyasi şərtlər gərəkdir və cəmiyyətdə, eləcə də müasir zamanda onların həll olunması üçün də müəyyən ziddiyyətlər, zərurətlər geniş ictimaiyyəti ciddi bir şəkildə narahat edir. Xatırladaq ki, bu çətinliklər, ümumiyyətlə bu ekoloji problemlərin ciddiliyi, insanla təbiət arasında qarşılıqlı təsir və uyğunlaşmanın həll olunması kimi problemlər son dərəcə zəruri sayılır. Lakin belə bir uyğunlaşmanın yaradılması, eyni zamanda təbiət hadisələrinə dərindən sahib olmağı, onun daxili qanunauyğunluqları və əlaqələrinə hərtərəfli nüfuz etməyi

tələb edir. Əks halda təbiət bu səhvi heç bir şəkildə bağışlamaz və nəticədə gözlənilməyən hadisələr ortaya çıxa bilər. Məsələn, əsrin başlanğıcı Kelang Limanının sakinləri şəhərdə təmizlik etmək məqsədilə bura bir neçə qarğa gətirmişdilər. Bir neçə il quşlar öz "sanitarlıq" (*təmizləyici*) vəzifələrini canla-başla yerinə gətirmişdilər. Lakin tədricən qarğalar o qədər artdı ki, əhali üçün böyük bir bəlaya döndü. Yüz minlərlə qarğa uşaqları, mətbəxdəki qadınları izləyir, əllərinə aldıkları hər şeyi dərhal qapıb qaçırdılar. Bu cür hadisələr, şübhəsiz, insanın təbiət hadisələrini, eləcə də bu və digər coğrafi şərtlərin xüsusiyyətlərini nəzərə almayınca ona dərindən nüfuz etməyincə həyata keçirilməsi mümkün olmur. Qeyd etdiyimiz fikirlər bir daha göstərir ki, hal-hazırda vaxtilə geniş yayılmış "İnsan təbiətin tacıdır" kimi sözlər, özünü heç bir şəkildə doğrulda bilməz. Təbiətlə təmasda olmaq, onunla olan münasibətlərdə uyğunlaşmaya, harmonikliyə meyl göstərmək dövrümüzdə ekoloji təhsilin əsasını təşkil etməklə birlikdə insanın təbiətlə münasibətlərində zorbalığın, mənfəətçiliyin anti-humanist mahiyyətini bir daha isbat etmiş olur. Maraqlıdır ki, bədii mədəniyyət qeyd etdiyimiz meyl daim məşhur sənət adamlarını düşündürmüş və onlara təbiətlə münasibətdə hər zaman həssas və səmimi olmağa çağırmışdır. Təbiətə, eyni zamanda təbiət problemlərinə dərin sevgi və hörmət hissi özünü hələ qədim Yunan mədəniyyətində, bu sırada məsələn, Homerin məşhur "Odisey" əsərindən başlayaraq günümüzdə qədər davam edən sənətkarlardan Puşkini, Lermontovu, Tolstoyu və başqalarını xüsusilə qeyd etmək yerində olardı deyə düşünürük. Lakin xatırladaq ki, təbiətə sevgi, hörmət hissləri tərbiyə etmək, demək olar ki, bütün sənət növlərinə xasdır. Məsələn, bədii yaradıcılığın köhnə növü olan dekorativ-təbiiqə sənətlərdə (*əl sənətləri*), onun ayrılmaz bir hissəsini təşkil edən xalça-kilim sənətinə belə heyvan və bitki motivləri mərkəzi yer tutur. Heykəl sənətində köhnə zamanlardan başlayaraq animalist janra rast gəlmək mümkündür. Burada da eyni ilə heyvanların plastik təsviri əhəmiyyətli sayılmaqdadır. Ümumiyyətlə bir sənət növü kimi heykəl sənətində də çılpaq insan bədəninin, onun fiziki təbiətinin (*quruluşunun*) bədii ifadəsi onun daimi təsvir obyektini sayılır. Təbiət arxitekturdada belə öz rəngarəng ifadəsini tapa bilər. Divarların, tavanın bəzədilməsi, eyni zamanda interyerlərin və binaların, ətraf mühitin, şalalənin, relyefi stilizə edilməsində təbiətə yaxınlıq, doğmalığ hissi özünü göstərə bilər. Yaponiyada günümüzdə qədər geniş yayılmış və XIV əsrdən çox davam edən İkebana sənəti də xalqın təbiətlə olan dərin mənəvi münasibətini, ona olan məhəbbəti, eyni zamanda təbiətlə insan həyatının uyğunlaşmasını simvollaşdırır. Güllər çələnginin rəngarəngliyi, xüsusi bir məna daşıyır. İnsan ömrünün ayrılmaz hissəsi kimi təbiətlə bağlı olmasını onunla ahəngdarlıq təşkil etməsi fikrini ifadə edir. Təbiət və təbiət hadisələrinin bədii ifadəsi və tərənnümü sənətdə, eyni zamanda xüsusi bir janrın meydana gəlməsinə səbəb olur. Bu janr tamamilə təbiət hadisələrinin, eyni zamanda meşələrin, bulaqların, güllərin, ilin mövsümlərinin və s. bədii təsvirinə xidmət edir. Xatırladaq ki, bu janra həm ədəbiyyatda, poeziya sənətində, həm də çoxsəsli musiqi mədəniyyətində rast gəlmək mümkündür. Lakin təsviri sənətdə onun rolu və yeri xüsusilə böyükdür. Bu, bir də onunla izah oluna bilər ki, rəssamlığın materialı olan rənglər eyni zamanda kölgə və işıq kimi xüsusiyyətləri ifadə etmək imkanlarının genişliyi, eyni zamanda təbiət rəngarəngliyini, buradakı rənglər tonları və onların uyğunlaşmasının ifadə olunmasına xüsusilə geniş imkanlar yarada bilər. Təsviri sənətdə mənzərə janrı sahəsində xüsusilə geniş şöhrət tapmış sənətçilərdən İtalyan rəssamları Leonardo da Vinçinin, Tisianı, Fladman rəssamlarından Rubensi, Rambrandtı, İ.Şişkini, beləcə də Azərbaycanın tanınmış mənzərə ustası Səttar Behlulzadəni və başqalarının adlarını qeyd etməklə bu janrı təsviri sənətdə nə qədər geniş yer tutduğunu görmək mümkündür. Bu sənətçilərin əsərlərinə müxtəlif rəngarəngliyinə, mövzu müxtəlifliyinə, eyni zamanda müxtəlif milli məktəbləri (*məzhəblərə*) və fəlsəfi-estetik prinsiplərə uyğun olaraq meydana gəlsələr belə çox vaxt onların heç biri mücərrəd təbiət

lövhlərini ifadə etmir, konkret coğrafi ərazi, torpaq mənası ilə qırılmaz tellərlə bağlıdır. Məsələn, Rus rəssamı İ.Şişkinin meşə peyzajlarından söz edərkən onun birbaşa Rus meşəsi olmasını, Rus torpağını hiss etmək çətinlik təşkil etmir. Çünki rəssam Rus meşəsi üçün xüsusilə xarakteristika olan ünsürlərə, bu sırada ağ ağcaqayın, şam, palıd ağaclarının realist təsvirlərindən geniş yer verə bilər. Bu səbəblərdən ötəri də sənətçi təbiəti sevməyə onun gözəlliklərindən həzz almağa çağırır. Eyni ilə Vətənə, torpağa dərin və sonsuz sevgi hissləri aşılr. Mənzərə janrının əhəmiyyətli xüsusiyyətlərindən biri də insanda vətənpərvərlik hisslərini tərbiyə etməsidir. Vətənin təbiətini, dağlarını, ormanlıqlarını, çaylarını, qollarını, zəngin heyvanat aləmini, bir sözlə flora və faunasını tanımayan, onu eşitməyən bir insanın vətəninə sevməsi, bəşəriyyəti sevməsi, haqqındakı uydurmalar heç kimi xalqa inandıra bilməz. Təsadüfi deyil ki, təbiət gözəlliklərini dərindən duyan, onu ilham qaynağı sayan L.N.Tolstoy, bu cür insanların simasında potensial düşmən olaraq görməsini saxlamırdı. Və məşhur bəstəkarların L.V.Beethovenin, R.Schtrausun, M.İ.Qlinkanın, P.İ.Çaykovskinin, N.İ.Rimski-Korsakovun və başqalarının yaradıcılığında təbiət mənzərələri və görüntüsünün sanatsal ifadəsini izləmək mümkündür. Əlbəttə, musiqi əsasən musiqi səsləri vasitəsilə təbiət səslərini, eyni zamanda çayların şırıltısını, quşların ötüşünü, göy gurultusunu və s. təqlid edə bilər. Lakin sənət, eləcə də musiqinin vəzifəsi heç də yalnız təbiəti, onun rəngarəngliyini və səslər aləmini təqlid etmək deyil. Belə olunca sənət əsəri olsa olsa naturalizmə dönüşür və burada hissi-emosional bədii obrazlarda söz açmaq mümkün olmur. Eyni zamanda musiqi təbiət səslərini təqlid və əks etdirərkən heç də musiqinin daxili qanunauyğunluqları çərçivəsindən çölə çıxmıdığı üçün bu sənətin estetik prinsiplərinə riayət edir. Ona görə də əsas məsələ heç də səslər kombinasiyasının (*birləşmənin*) zahiri ifadəsi deyil, insanın bu və digər təəssüratları (*bu xüsusilə empresyonizmə daha çox xasdır*) belə ifadə etmək xasdır. Yalnız belə olduqda musiqi imgelerinin (*suretlerinin*) dinləyiciyə olan hissi-emosional təsirindən söz etmək mümkündür. Musiqi kimi digər realist sənət növlərinin emosional təsiri və tərbiyə işin də rolu son zamanlar pedaqoqları və mütəxəssislər tərəfindən yüksək qiymətləndirilir. Necə ki, emosionallığın olmadığı yerdə ümumiyyətlə elmi araşdırmaların belə mənasız inkişafından, həqiqət axtarışından söz etmək doğru olmur. Yuxarıda söylədiklərimiz bir daha elmi araşdırmalarla bədii-estetik şüurun qarşılıqlı əlaqəsini göstərir. Maraqlıdır ki, D.M.Mendeleyev vaxtilə bu məsələyə toxunaraq yazırdı ki, təbiətşünaslıq kimi mənzərə boyakarlığı da öz inkişafında daha da yüksələcəkdir. Onların hər ikisi təbiətdən daha ucadır. Təbiətin estetik mənimsətilməsi və təbiətə sevgi hissinin meydana gəlməsində gənc olan janrlardan ətraflı danışmaq mümkündür. Vaxtilə Çarlz Darvin gözəlliyin mənimsədilməsi, qavranılması məsələlərindən bəhs edərkən yazırdı ki, "*Gözəl landşaftın ünsürlərini öyrənən hər kəs bütünlükdə onu daha yaxşı qvrayır*". Bir daha xatırladaq ki, xüsusilə onun müxtəlif sahələri, eyni zamanda mikro Foto təbiət hadisələrinə, onun sonsuz əlvanlığına dərindən nüfuz edə bilməkdə insanın nəzər-diqqətini bəzən nadir istiqamətlərinə, ünsürlərinə belə yönəldə bilər. Foto şəkilin bu böyük imkanları da təbiət hadisələrini və obyektlərini dərindən duymağa, onlara həssas olmağa, demək ki, onları romantik qavramağa imkan saxlayır. Unutmamaq lazımdır ki, mənzərə öz müxtəlif bitkilərin, torpağın, suyun, heyvanat aləminin, hava vəziyyətinin və s. üzvü surətdə birləşməsi və aracsız olaraq əlaqədar olan kompleks ekoloji hadisələr kimi izah edilir. Sənətin digər növləri kimi fotosəkildə bu kompleks uzvi əlaqələrdən hərəkətlə təbiətin uyğunlaşmasına sahib oluruq. Şübhəsiz, bu məsələdə realist sənətlə humanist, qabaqcıl elmi məlumatların son məqsədləri eyniləşir. Yaşadığımız yer kürəsini, onun ayrı coğrafi meridianlarını, eyni zamanda kiçik mikro mühitini qorumaq, onun saflığını, təmizliyini müntəzəm olaraq müdafiə etmək aktual məsələdir. Bu işə bir tərəfdən təbiət hadisələrinin sirlərinə dərindən nüfuz etmək, onun qanunauyğunluqlarını dərindən

öyrənmək, digər tərəfdən təbiətə, onun sirli gözəlliklərinə sönməyən sevgi hissi oyandırmaqdan ibarətdir. Unutmamaq lazımdır ki, cəmiyyət mədəniyyətinin inkişaf səviyyəsi müəyyən mənada onun təbiət qanunlarına nə qədər nüfuz etməsi, onların nə dərəcə əhatəli, dərinlən mənimsənilməsi ilə müəyyən olunur. Bu baxımdan isə bədii-estetik şüurun rolu dayanmadan artır.

Babək Qurbanov

Musiqi estetikası üzrə Fəlsəfə Elmləri Doktoru, Professor

107. (51) RUS KOMMUNİZMİ VƏ MİLLİ MƏSƏLƏ HAQQINDA

Marks və F. Engels, 1848-ci ildə "Kommunizmin manifesti" əsərində kommunizm kabusunun Avropa üzərində gəzdiyini açıqca bildirmişdilər. Gercəkdən də kommunizm ideallarının az bir müddət içərisində bütün Qərbi dövlətlərində, XX əsrin əvvəllərində isə Rusiyada böyük bir sürətlə yayıldığına şahidi oluruq. Kommunizm ideallarının geniş kütlələr arasında belə bir maraq qazana, böyük bir coğrafi sahədə özünə milyonlarla tərəfdar tapa bilməsi təsadüfi deyildi. Kommunizm ideallarının cazibədarlığı, onun sözdə geniş zəhmət adamlarının ideallarını ifadə etməsi əslində insanlar, xalqlar, qövümlər, etnik qruplar üçün bərabər hüquqi-siyasi imkanlar saxlamaq, ictimai mülkiyyəti şəxsi mülkiyyətdən uca tuta bilmək, bütün torpaqları ictimailəşdirmək, onları kəndlilərə vermək kimi qanunlar ilə əlaqədar idi. Eyni zamanda bu "kabusun" meydana gəlməsi ərəfəsini də nəzərə almaq lazımdır, yəni unutmamaq lazımdır ki, XIX-cu əsrin ortalarından başlayaraq Avropanı ictimai-iqtisadi böhranlar, siniflər arasındakı ziddiyyətlər bürüməkdə idi. Kapitalizmin meydana gətirdiyi iqtisadi çətinliklər, eyni zamanda texnologiyanın inkişafından doğan çətinliklər, işsizliyin durmadan artması və s. milyonlarla insanın bu böhranlı vəziyyətdən çıxış yolunu yeni və daha ədalətli bir ictimai sistemdə axtarışlarına səbəb oldu. Təbii ki, belə bir vəziyyətdə bütün dünyada ziyalıların, mütəfəkkirlərin, filosofların, eyni zamanda sənət adamlarının belə kommunizm ideallarına olan marağının artması təbii idi.

Kommunizm idealları bir müddət H. Heyne, C. Dickens, P. Picasso, D. Skeyros, B. Brecht, N. Hikmət kimi böyük sənət adamlarının fikirlərinə, dünyagörüşlərinə belə hakim olmuşdur. Bu sənəkarların əksəriyyəti bu təsirin altında olduqlarını etiraf etməkdən çəkinməmişdilər. Bununla belə çox vaxt bu idealların reallaşdırılması yolları və üsulları haqlı olaraq onlarda böyük narahatçılıq da doğurmuşdur və bu narahatçılığı bəlkə də ilk dəfə olaraq dahi Alman şairi Heinrich Heyne açıq bir şəkildə ifadə edə bilmişdir. Kommunizm ideallarının onun özü üçün cazibədar gəldiyi və onun bu təsiri altında qaldığını söyləməklə birlikdə sair eyni zamanda bu idealların gerçəkləşməsi metodlarındakı bir, qəbahət, məcburluluq, amiranəlik təhlükəsinin acı ictimai sonuclarını da hiss edirdi. Xüsusilə də o, kifayət qədər inkisaf etməmiş, mədəniyyət və sənət sərvətlərinə biganə olan bir cəmiyyətin insanlara, xüsusilə də sənət adamlarına xoşbəxtlik və dinclik gətirə biləcəyinə sübhə ilə yanaşırdı.

Ömür boyu kommunizmə olan ikitərəfli münasibətlərindən azad ola bilməyən sair inqilabçı proletariati nəzərə alaraq söyləyirdi ki; *"mən dəhsət hissi ilə ikona ələhdarlarının hakimiyyəti əllərinə alacaqları dönəmi düşünürəm ... O zaman onlar öz kobud əlləri ilə ürəyimə son dərəcə əziz olan gözəlliyin marmar heykəllərini amansızcasına dağıdacaq, mənim dəfnə cəmənlərimi dibindən bicip yerində kartof əkəcəklər ... Bununla belə etiraf edirəm ki, kommunizmin özü ... mənim ruhumu öz ecazkar təsiri altında saxlayır və mən buna bir növü müqavimət göstərmirəm"*.

Beylə bir narahatlıq və kommunizm ideallarına inamsızlıq hissini XX əsrin görkəmli Rus filosofu N. A. Berdyayevin *"Rus kommunizminin qaynaqları və mənası"* adlı təməl əsərində də görə bilərsiniz. Gənc yaşlarında uzun bir müddət muhacirətdə, xüsusilə də Fransada yaşamağa məcbur olan və kommunizm ideallarının Rusiya və keçmiş Sovetlər Birliyində həyata keçirilməsinə yönəlmiş söyləri araşdıran N. A. Berdyayev bir daha bu ideologiyanın insanlıq üçün, Rus xalqı üçün, eləcə də keçmiş Sovetlər Birliyində yaşayan millətlər üçün nə qədər təhlükəli, darıxdırıcı, işgəncəverici olduğunu isbatlaya bilmisdir. Əsərlərinin bir çox dünya xalqları dillərində ardıcıl olaraq nəşr olunmasına baxmayaraq müəyyən ideoloji səbəblər üzündən öz dogma ana dilində, rus dilində yalnızca 80-ci illərdən etibarən yayımlanmağa başlayan N. A. Berdyayev, artıq 30-ci illərdən başlayaraq müstəmləkəçilik, ictimai ədalətsizlik, inzibati-komandirlik metodu, şovinizm və ifrat milliyyətçilik kimi prinsiplərə təməllənən bir dövlət sisteminin uzun bir müddət ayaqda qala bilməsini imkansız sayırdı. Həqiqətən də zahirən möhtəşəm, yenilməz və super bir dövlət kimi görünən, uzun müddət ABŞ və inkişaf etmiş Avropa dövlətlərinə ideoloji, siyasi, iqtisadi xüsusilə də hərbi güc baxımından rəqib kimi qəbul edilən Sovetlər Birliyinin az zaman içərisində, parçalanması bu ölkənin kommunizm ideallarının milyonlarla insanın, müxtəlif xalqların, millətlərin zehinlərinə nə dərəcə hakim olmasını bir daha sübut etmiş oldu. Uzun müddət kommunist ideologiyasını sosial-mədəni həyatın, yaşam tərzinin, müxtəlif fəaliyyət sahələrinin mərkəzində tutan, ayrı-ayrı millətlərin, xalqların, etnik qrupların uzun əsrlik tarixini, mədəniyyətini, dinini, adət-ənənələrini, mənəvi əxlaqı, estetik ideallarını nəzərə almayan idarəçilər, əslində əski car Rusiyasının, daha doğrusu Rus imperatorluğunun ərazi bütünlüyünü, toxunulmazlığını, sümürgəcilik siyasətinə, monopolist-militar təbiətinə yeni şərtlərdə davam etdirməyə səy göstərmirdilər. Eyni zamanda bu mürtəce istəkləri gerçəkləşdirməkdən ötrü kommunizm qanunlarından, onun cazibədar görünə bilən və əslində köhnə utopiyalar qədər utopik olan prinsiplərindən uğurla faydalana bilmislər. Daha doğrusu kommunizm qanunları vasitəsilə 17 Oktyabr inqilabından sonra Rusiyada əslində əski imperatorluq rejimi bərpa edilmisdir. Unutmamaq lazımdır ki, yeni şərtlərdə, yəni süni bir şəkildə formalasdırılmış Sovetlər Birliyi dönəmində Rusiya imperatorluğundakı ərazisindən heç bir şey itirməmiş, yuzdən çox milləti və etnik azınlığa yenə də qədimdə olduğu 1990 ilinə qədər bir sürə içərisində öz sümürgəcilik, milli istismar və şovinizm siyasətini sürdürməkdən vaz keçmirlər. Çətin gücünə, əsgəri gücə, eyni zamanda kommunizm ideallarının cazibədar gələ bilən prinsiplərinə söykənən bu dövlət sisteminin tarixinə nəzər saldıığımız zaman, onun daim öz ideoloji maşınını mukəmməlləşdirdiyi, digər xalqları, əraziləri öz boyunduruğu altına almaq hərisliyinin və istəyinin şahidi oluruq.

İkinci Dünya Savaşı ərəfəsində Baltikyanı ölkələrinin (*Litva, Latviya, Estoniya*) zəbt edilməsi, zorla keçmiş Sovetlər Birliyinə qatılması, eyni zamanda savaştan sonra Avropanın bir çox xalqlarının "sosializm sistemi" adı altında süni olaraq və yenə zor gücünə dayanan formalasdırılmasının yuxarıda soylədiyimiz fikirləri bir daha təsdiqləməkdədir.

Rus kommunizmi və onun ideoloqları bu hadisəni hər nə qədər universal, bəsəri göstərmək istəsələr belə o, öz milli, spesifik təbiəti ilə ayrılır və təbiidir ki, onun prinsiplərinin zor gücünə digər xalqlara və millətlərə tətbiq edilməsi heç bir zaman məhsuldar ola bilməz, bu xalqlara xoşbəxtlik və rifah gətirə bilməzdi.

Adı keçən əsərində Rus kommunizminin milli xarakterinə deyənən N. A. Berdyayev bir daha göstərdi ki: *"Rus kommunist dövləti bütün xalqlar üçün məcburi olan dünya görüşünə, ortodoks doktrinaya söykənən dünyada yeganə bir dövlətdir. Rusiyada kommunizm kəskaçla*

böyük bir ölkəni əhatə edən aşırı etatizm biçiminə sahib oldu və nə yazık ki, bu Rus dövlətçiliyinin köhnə ənənələrinə tamamilə uyğun gəlir. Qədim Rus otokrasi monarxiyanın xalqın dini inançlarında kökləri olardı, o özünü bir teokratiya müqəddəs bir çarlıq kimi anlayır və özünə haqq qazandırır. Yəni Rus kommunist dövləti də otokrasi idi və onun da xalqın inançlarında, işçi-köylü kütlələrinin yeni inançlarında kökləri tapılırdı, o da özünü teokrasinin əksi kimi müqəddəs bir çarlıq kimi anlayır və haklı kılır".

N. A. Berdyayevin bu sözlərinin nə qədər haqlı olduğunu keçmiş Sovətlər Birliyindəki son dəyişmələr bir daha gözlərin önünə qoydu. Yuzdən çox xalqın yaşadığı bu ölkədə milli problemin çözülməsindən söz açmaq imkansız idi. Min bir bəhanə ilə çeşitli millətlərin təqib olunması, iqtisadi və sosial-kültürəl açıdan soxulması, yeri gəldikdə Axıska Türkləri və ya Çeçenlər kimi Sibirə, ölkənin ən dağlıq və gəlişməmiş bölgələrinə sürgün edilməsi, onların arasından çıxmış demokratik və milliyətçi ruhlu insanların fiziki olaraq yox edilməsi kimi xəyallar süni və çətinliklə meydana gətirilmiş Sovetlər Birliyinin həqiqi simasını göstərməkdə idi. Bu birlikdə yaşayan Turksoylu və Qafqaz xalqlarına olan munasibət xüsusilə dözülməz və acınacaqlı idi. Bir tərəfdən zəngin neft, təbii qaz yataqları, eyni zamanda yer üstü və yer altı qaynaqlar, digər tərəfdən də Turksoylu xalqların bir-birləri ilə olan mənəvi-kültürəl, dil və din yaxınlıqları millətlərə munasibətdə xüsusi bir siyasətin mövcudluğuna səbəb olmuşdur. Hər şeydən öncə bu xalqlar arasındakı mənəvi-əxlaqi, dini və s. körpünün dağıdılması, iqtisadi və ticarət əlaqələrinin bütünlüklə mərkəzi idarəçiliyin ixtiyarına keçməsi, təhsil sistemində "Ruslaşma" siyasətinin daima gerçəkləşdirilməsi kimi qanunlar milli siyasətin və ideoloji baxışın ən əsas istiqamətlərinə çevrilmişdir.

Son zamanlar ölkədə yaşayan xalqların yeni birliyi kimi təqdim edilən "Sovet xalqı" anlayışı kommunizm ideoloqları tərəfindən geniş bir ölçüdə təbliğ edilir, müdafiə edilir, eyni zamanda süni olaraq yaradılmağa çalışılan bu "xalqın" bir türlü Sovet xalqlarının ən qabaqcıl mənəvi-əxlaqi, ictimai-kültürəl və s. xüsusiyyətlərini özündə ehtiva edən biləcəyini etiraf edirdi. Milli köklərindən, dilindən, dinindən, mənəvi-əxlaqi, tarixi-estetik dəyərlərindən planlı olaraq uzaqlaşdırılan bu xalqlar əslində müəyyən bir müddətdən sonra "Sovet xalqı" anlayışı kimi təqdim edilən Rus şovinizmi içərisində əriməyə, yox olmağa, çözülməyə məhkum idi. Əslində belə bir yöntəm heç də yalnız Turksoylu xalqlara aid edilmir, digər xalqlara hətta, özünə ruhən və xarakterinə görə olduqca yaxın olan digər Slavyan xalqlarına, bu sırada 10 milyonluq Belarus və 50 milyondan çox nüfuzə sahib Ukrayna xalqına olan munasibətdə də tətbiq olunurdu. Turksoylu xalqlarla birlikdə Ukrayna və Belorusiyada da həddindən çox rus dilində olan məktəblərin, Kollec tələbəsi, universitetlərin açılması, burada milli tarix, ədəbiyyat və incəsənət, dil, din, adət və ənənələrlə əlaqədar məlumatların verilməsi, olduqca məhdud bir şəkildə əksinə Rus kultür və tarixinin universal, üstün bir uyqarlığın önəmli qolları kimi öyrədilməsi də sırf yuxarıda söylədiyimiz ideoloji məqsədlərlə həyata keçirilirdi. Təbii ki, çeşitli millətlərə və milli kultürlərə olan belə bir yönlu şovinizist münasibət təbii olaraq daima reaksiyalara da yol açırdı.

Milli kultürlərini, dil və dinlərini, adət-ənənələrini müdafiə edən, milli ədəbiyyat və gözəl sənətlərini, zəngin xalq yaradıcılığı və folklorunu digər ulusların mənəvi-estetik dəyərləri qədər önəmli hesab edən şəxsiyyətlər, mütəfəkkirlər və aydınlar təqib və edam belə edilirdi. Məsələ, görkəmli Azərbaycan yazarları Hüseyn Cavid və Mikayıl Müşfiq, eyni zamanda məşhur filosof Heydər Hüseynovun acı taleyi deyilənlərə gözəl örnək ola bilər. Onların günahı yalnız öz dil və dinlərini sevmələri, Turk olduqlarını unutmamaları, xalqının azad və müstəqil yaşamasına hər cür mənəvi və hüquqi haqları olduğuna sarsılmaz inançları

və təbii istəkləri əsərlərində yüksək bir bədiiliklə ifadə edə bilmələri idi. Azərbaycan-Türk fəlsəfi fikir tarixinin dərinədən öyrənilməsində böyük əməyi olmuş Heydər Hüseynov isə Qafqaz xalqlarının milli istiqlaliyyət və özgürlük mücadilələrini, xüsusilə də Çar Rusiyası dönmündə Şeyx Şamil hərəkatını müdafiə etdiyinə görə dəhşətli təqiblərə, qorxulara məruz qalmış, əsərlərinin oxunması qadağan edilmiş, bütün elmi ünvanları və medalları (*nişan, medal, rəmzləri*) əlindən alınmış, nəhayət Türk dünyası üçün önəmli olan bu böyük bir şəxsiyyətin intiharına səbəb olmuşdur.

Söylədiyimiz və buna bənzər sayısız-hesapsız hadisələr bir daha keçmiş Sovetlər Birliyində milli münasibətlər probleminin ədalətli olaraq çözülməsi üçün də heç də Çar Rusiyası dönmündəkindən bir o qədər də uzağa gedilməməsini təsdiq etməkdədir. Günümüzdəki Çeçen faciəsi də əslində bu sümürgəçilik və Rus şovinizmi siyasətinin bir davamıdır. Eyni zamanda müəyyən olur ki, yeni demokratikləşmə və uluslararası inteqrasiya prosesinin gerçəkləşməsi şərtlərində belə hələ də Rusiyada köhnə sümürgəçilik və aşırı milliyətçilik ideologiyasının təsiri altında qalan güclər fəaliyyət göstərməkdədir.

Xatırladaq ki, hələ qədimlərdən bəri bu cür mürtəcə ideologiya və ictimai güclərə qarşı çıxan onlarla sənət və elm adamlarının adları Rusiyada humanist, demokratik, beynəlmiləl ruhlu insanların olmasını göstərməkdədir. A. S. Puşkin, M. Y. Lermontov, L. N. Tolstoy, M. İ. Qlinka, Y. P. Borodin, N. Rubinşteyn, B. Asafyev kimi ünlü sənət adamlarının onlarla yüksək məzmunlu əsərlərində Qafqaz və Azərbaycan xalqlarının zəngin mənəvi aləmi, adət-ənənələri, özgürlük uğrunda mücadilələri, qonaqpərvərliyi, mərdliyi və s. öz bədi ifadəsini tapa bilmişdir. Tamamilə təbiidir ki, insansevər, xoşniyyətli insanlar və xalqlar arasındakı dostluğa, qardaşlığa söykənən bu ictimai-tarixi meylin hər zaman dövlət siyasətinə, xüsusilə də milli siyasətinə müsbət təsiri olmuş və bu gün də özünü göstərməkdədir. Bu qabaqcıl meylin çağımızdakı ən gözəl nümayəndələrindən biri də müəyyən bir müddət mahacirətdə ABŞ-da yaşamağa məcbur olmuş, Nobel mükafatına layıq görülmüş zamanımızın ünlü Rus yazarı A. İ. Soljenitsindir. Əsərlərində keçmiş Sovetlər Birliyindəki ictimai haqsızlıqları, insan haqlarının ayaqlar altına alınmasını, demokratiya prinsiplərinin hər an pozulmasını tənqid edən yazar heç şübhəsiz yuxarıda da söylədiyimiz humanist və realist bir meyli ifadə etmişdir. Eyni zamanda kommunizm ideallarının Sovetlər Birliyində dogmatik və məcburi bir şəkildə gerçəkləşdirilməsi və bunun mənfi milli-əxlaqi, hüquqi nəticələri A. İ. Soljenitsindən də öncə xüsusilə İlf və Petrov, Bulqakov və B. L. Pasternak kimi ünlü Rus yazarlarının əsərlərində bütün açaqlığı ilə ifadə olunmuşdur. Bununla birlikdə bir önəmli meyli də nəzərə almaq lazımdır. Yəni nəsillər arasındakı hər cürə mənəvi-əxlaqi, ictimai-kültürəl ilişkilərin bilərəkdən ortadan qaldırılmasının kultur siyasətində ön plana keçməsidir. Eyni zamanda bu müəyyən mənada bir türlü əxlaqi-estetik və mənəvi dəyərləri, dil, din, adət-ənənələri və s. kimi əsrlərdən gələn dəyərlərin inkarı kulturun irəlindəki gəlişimi üçün son dərəcə önəmli və yeridoldürülməyən bir qanun kimi dəyərləndirilən prinsipindən imtina edilməsi demək idi. Heç şübhəsiz Rus kommunizminin ideoloqları üçün belə bir mürtəcə meylin də məntiqi əsasları var idi. Kommunizm quruculuğunun çeşitli mərhələləri (*hətta son zamanlar “inkışaf etmiş sosializm” anlayışı şəkildə belə*) ortaya atmaqla birlikdə onlar, milyonlarla insanın, onlarla xalqın səylərini, qabiliyyətlərini, istəyini, ideallarını bir istiqamətdə; daha doğrusu yönətimin, hətta Stalin kimi bir diktatorun cəmiyyət, millət, dövlət və s. ilə əlaqədar utopyaları və prinsipləri ətrafında birləşməsini tələb edirdilər. Bu səbəblərə görə də köhnə nəsillərin kulturləri, tarixi, dili, dini, adət-ənənələri, bir sözlə sosial-kültürəl dəyərləri onları bir o qədər də məşğul edirdi. Bu xüsusiyyətlərə diqqətçəkən Yapon alimi Hiromi Taratini hələ

1980 ilində keçmiş Sovetlər Birliyində gənclərin üç fərqli nəslinin modelini göstərə bilmiş çeşitli tarixi mərhələlərdə onların şəxsi, insani yaşamlarının ümumiyyətlə "mən" anlayışının kollektiv üçün assimilyasiyası, yox olması və ya qabiliyyət və bacarıqlarının tamamilə dövlət mexanizminə xidmət etməsi, Sovet sistemi tərəfindən, sonuna qədər istifadə olunması, eyni zamanda buna görə də gənclərin babalarının qoyub getdikləri mənəvi-kültürəl mirasa tərəfsiz qaldıqları, yalnız şəxsi yaşamlarının sürdürülməsi ilə maraqlandıqları kimi hadisələri açıqlamağa çalışmışdır.

Xatırladaq ki, ümumiyyətlə nəsillər arasındakı fərqlilikləri, bəzi anlaşmazlıqları həddindən çox şişirdən, onu barışmaz bir həqiqət kimi göstərməyə çalışan anlayışlara da rast gəlmək mümkün olar. Necə ki, batılı Sosioloq L. Feyer bir daha etiraf edirdi ki; *nəsillərin ixtilafı, onların mücadiləsi tarixin universal bir temasıdır, eyni zamanda bu anlaşmazlığa guya siniflər mücadiləsindən belə önəmli olub, tarixin hərəkətverici gücüdür.*

Bununla belə öndər sənət və elm adamları hər zaman nəsillər arasındakı qatı düşmənçilik, anlaşmazlıq, antoqonizm meylləri əleyhinə olmuş, keçmiş tarixi hafizəsini və təcrübəsini itirmiş millətlərin, insanların eyni zamanda uyqarlıq tellərini də itirdiklərini və onların inkişaf perspektivlərinin də olduqca az olduğunu söyləyirdi.

Ünlü Qırqız yazarı Cingiz Aytmatov haqlı olaraq qədim tarixi hafizəsini itirmiş şəxsləri "manqurt" olaraq adlandırmaqla əslində keçmiş Sovetlər Birliyində "Ruslaşma" siyasətinə qarşı dayanar. Turkoşöylü ulusları eyni zamanda digər millətləri belə xəbərdar edir, öz mənəvi-kültürəl dəyərlərini, dilini, dinini, adət-ənənələrini unutmamağa çağırır. Məqalələrinin birində yuxarıda dediyimiz mirasçılıq problemini açıqlayan yazar bir daha yazırdı ki; *"keçmişə söykənən və hafizəsini itirmiş, eyni zamanda aləmdə öz yerini yenidən müəyyən etmək zərurəti altında qalmış bir insan, öz xalqının və digər xalqların tarixi hafizəsindən məhrum qalmış bir insan, tarixi perspektiv xaricində qalmış olar və yalnızca bugünkü günlə yaşaya bilər."*

Müəyyən bir müddət kommunizim ideallarının ən mükəmməl ifadəçisi kimi qəbul edilən Sovetlər Birliyinin dağılması, beləcə də ümumiyyətlə sosialist sisteminin dağılması və ayrılıqda Avropa dövlətlərinin müstəqillik qazanmaları, bir çox Turk respublikalarının dünya səhnəsinə çıxması, hürriyyət və demokratiya yoluna qədəm basmaları bir daha çağımız dönəmində kommunizim ideallarının və prinsiplərinin öz cazipliyi və təsirini itirməsini, köhnə utopia kimi tarixə mal olmasını göstərməkdədir.

Babək Qurbanov

Fəlsəfə Elmləri Doktoru, Professor

108. (52) QANLI TERROR GÜN İSİĞİNDƏ¹³⁰

Siyasət adamları terrorizmin millətinin, dininin, irqinin, məmləkətinin olmadığını deyirlər. Fundamental Erməni terroru əsərinin IV cildini səhifələdikcə, birbaşa əmin oluruq ki, terrorizmin vətəni də, milləti də, dini də mövcuddur. Kitabın müəllifi Şöhrət Səlimbəyli istedadlı yazar, AMEA-nın Əlyazmalar İnstitutunun əməkdaşı, hələ keçmiş Sovetlər zamanından Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü, tanınmış jurnalçı, bir neçə kitabın müəllifidir.

¹³⁰ Şöhrət Səlimbəylinin "Avropa" nəşriyyatı tərəfindən 2013-cü ildə Bakıda yayınladığı "Terrorizm- qan çilənən torpaqlar" (504 səh), adlı kitabına Babək Qurbanovun yazdığı "Ön söz" səh.3-8.

Əsər erməni terroristlərinin əsrlərdən bəri Azərbaycan torpaqlarında dinç əhaliyə qarşı törətdikləri vəhşiliklərdən bəhs edir. Müəllif konkret sənədlərə əsaslanaraq, belə bir vandalizmin, inanılmaz vəhşiliklərin, amansız terrorizmin təsadüfi bir hadisə olmadığını, yüzilliklərdən bəri gələn erməni siyasətçilərinin ya din adamlarının genosidə, soyqırım ideologiyasına əsaslanan, məfhumlarının çağdaş mərhələlərdə müəyyən bir ifadəsi olduğunu isbat edir. Erməni terroristləri mülki şəxslərə, yaşlılara, uşaqlara və qadınlara qarşı ağılasıgmaz vəhşiliklər törətməkdən çəkinmirlər. Hər şeydən əvvəl tarixi cəhətdən yerləri, yurdları dəqiq bilinən erməni siyasətçilərinin torpaqlarımızı zəbt etməsi, Böyük Ermənistan dövləti yaratmaq xəyalı ilə yaşamaları, bu yolda fanatizmə tutularaq hər cinayətə, vəhşilik və terrorizmə belə haqq qazandırmaları kitabda sənədlərin dili ilə sübuta yetirilir.

Daglıq Qarabağın coğrafi ərazisini, etnik tərkibini, iqtisadiyyatını, sosial-mədəni dəyərlərini, tarixi mədəniyyət abidələrini, florasını, faunasını dərinlən bilən müəllif (*kitabın müəllifləri bu bölgənin insanlarıdır*), eyni zamanda təcavüzə məruz qalmış bu bölgənin ermənilər tərəfindən bir məzarlığa çevrildiyini, tarixi abidələrin, muzeylərin, məscidlərin, məktəblərin, mədəniyyət mərkəzlərinin, hətta məzarlıqların da dağıdılmasını konkret faktlarla oxuculara çatdırılır. Ermənilərin Azərbaycan türklərinə qarşı genosid, soyqırım siyasəti tarixi çox uzaqlara gedir. 1870-ci ildən günümüzdə qədər bu çirkin və antihumanist siyasətin davam etdirilməsi əsərdə verilmiş sənədlərlə sübuta yetirilir. Kitabda P.Şubinskinin xatirələrinə əsaslanaraq, qətlə yetirilmiş insanların siyahısında knyaz M.A.Nakaşidze, G.Takayşvili, Əlixanov, Pavlov, Neşatskiy, Boquslavskiy, vitse-qubemator Andreyev, polkovnik Bıkov və başqa tanınan şəxsiyyətlərin adlarını görə bilərik. Bu faktlar bir daha onu göstərir ki, erməni terroristləri öz ideologiyasını gerçəkləşdirməkdən ötrü heç bir milli sərhəd və bəşəri əxlaq normalarını tanımırlar.

Təbii ki, erməni terroristləri və siyasətçilərini cəsətləndirən amillər də yox deyildir və kitabda onlara da yer ayrılmışdır. Böyük dövlətlər, xüsusən də Rusiya öz mənfəəti və keçmişdəki imperatorluq siyasəti şərfinə ermənilərdən istifadə etmək, digər ölkələrdə, xüsusilə Türkiyədə öz parçalama siyasətini həyata keçirmək məqsədini güdmüş və hələ də bu prinsipə sadıq olan siyasətçilərin olduğunu demək mümkündür.

Əsərdə müəllif müxtəlif tarixi mərhələlərdə ermənilərə bəzi vədlər vermiş Rusiyanın əslində çox zaman onlara sadıq qalmaması kimi bir həqiqəti də açıq şəkildə göstərir. Lakin buna baxmayaraq erməni siyasətçiləri hər zaman Rusiyanın himayəsi altında olmağı vacib bilmiş, daha doğrusu, ondan öz mənfəətinə uyğun istifadə etmək kimi bir siyasi tamayülə üstünlük vermişdilər. Hələ Çar Rusiyası dövründə ruslara müxtəlif xidmətlər göstərmiş erməni quldur dəstələri və siyasətçiləri Türkiyədə yaşayan erməniləri ayağa qaldırmaq, bu ölkənin Qərb ölkələri ilə ağır mühəribə şəraitində olmasından yararlanaraq onu parçalamaq, ərazisində öz dövlətini yaratmaq arzusunda olmuşdular. Belə bir arzusunun gerçəkləşdirilməsi yolunda isə onlar bu tarixi dövrdə xüsusilə fəallaşmış, ruslara yolçuluq, cəsusluq etmiş, onların ordu sıralarında dinc əhaliyə görünməmiş vəhşiliklər etmiş, onları yerlərindən, yurdlarından didərgin salmışdılar. Bu xəyanətin nəticəsində türklər hərəkətə keçməyə məcbur olmuş, erməni silahlı qüvvələri, xüsusən də Daşnaqsütyunun partiyası mənsubları son zamanlar, əksinə Türkiyəni 1915-ci ildə erməni xalqına qarşı soyqırım etməkdə günahlandırır və bunu bütün dünyaya bəyan etməkdən yorulmurlar. Kitabda müəllif bu tarixi hadisələrə düzgün işıq tutmaq üçün bir çox rus və qərb mənbələrinə müraciət edib və Osmanlı imperiyası dövründə ölkənin rəsmi siyasətində və fəaliyyətində heç bir zaman erməni xalqına qarşı genosid,

soyqırım təmayülünün olmadığını isbat edə bilir. Məsələn, kitabda bir çox qərb politoloqlarının fikrinə istinad edilərək deyilmiş bu fikirlər bir daha diqqət çəkir.

Müəllif haqlı olaraq Strasburqdakı Şərq Araşdırmaları İnstitutunun müdiri Pyer Dümonun bu məsələ ilə bağlı belə bir fikrini qeyd etməyi vacib hesab edir. Osmanlı imperiyası hökumətinin Türkiyə ərazisini erməni əhalisindən tamamilə təmizləmək məqsədilə qoşunlara əmr göndərdiyi və bu işdə marağı olan siyasətçilərin son 70 il ərzində tarixi bir dəlil kimi əsaslandıqları xüsusi teleqram ümumiyyətlə, həyatda mövcud olmamışdır. Ermənilərin genosid deyərək bağdırdıqları tarixi dövrlərdə 80.000 deyil, sadəcə olaraq, 30 nəfər günahkar erməninin öldürülməsini məşhur elm adamı Prof. Dok. Ercüment Kuran, amerikalı bir missionerin verdiyi açıqlamalara əsaslanaraq öz məqalələrinin birində aydın bir şəkildə ifadə edir. Bu məqalədə bir daha qeyd edilir ki, admiral Bristol 4 mart 1920-ci ildə onu ziyarətə gələn ABŞ-dakı erməni dərnekələrinin təmsilçisi Topakiana, ermənilərin etibarsız liderlər tərəfindən aldadıldığını və Amerikada ermənilər ilə bağlı yayımlanan xəbərlərin həqiqətdən kənar olduğunu söyləmişdir. Aydın olur ki, admiral Bristol ermənilər haqqında mənfi qənaətdədir. 23 dekabr 1920-ci ildə hərbi günlərində O belə yazmışdır: *“Cox təəssüf ki, Birləşmiş Dövlətlərdə xalqımızın, erməni xalqının xarakteri və erməni məmləkəti deyə bir şeyin olmadığına dair gerçək və doğru bir fikri yoxdur..”*

Yenə həmin məqalədə o dövrün tarixi hadisələrinə şahidlik etmiş Amerikalı missioner Mr. Foxun təəssüratları da yuxarıda danışılan məsələnin üzə çıxarılması yönündən əhəmiyyət daşıyır deyə düşünürük. *“Kazım Qarabəkir Paşanın səlahiyyətindəki bütün əsgəri birliklər Qarsı yenidən geri aldıkları zaman ermənilər qadınlarını və uşaqlarını qorumayıb, qaçmışdılar..”* Mr. Fox Türklərin işğal etdikləri yerlərdə qətlə yetirilməmiş ermənilərdən iyrendiyini, onların yalançı və oğru olduqlarını ifadə etmiş, ona dəstək olan Amerikan yardım Təşkilatının Gümrüdəki mallarını da talamağa cürət etdiklərini və yalnız Kazım Qarabəkir Paşanın müdaxiləsi, nəticəsində talanın qarşısının alındığını xüsusi qeyd etmişdir. Bu qəbildən olan onlarca tarixi sənədlərə, eyni zamanda Türkiyənin Qars, Ərzurum, İğdir, Ərzincan, Sarıqamış bölgələrində ermənilər tərəfindən qətlə yetirilmiş insan məzarlıqlarının aşkar edilməsinə baxmayaraq, hələ də bir çox Avropa ölkələrində və ABŞ-da yanlış təsəvvürlərə inanan insanlara və siyasət adamlarına təsadüf etmək mümkündür. Xatırladaq ki, bu sahədə Türkiyənin Ərzurum Atatürk Universitetinin tədqiqatçı alimlərindən Prof. Dr. Ənvər Konukçunun, Prof. Dr. Erol Kürkçüoğlunun, Dos. Dr. Gürsoy Solmazın, Dos. Dr. Ali Kafkasyalının və başqalarının rolunu xüsusilə vurğulamaq lazımdır.

Əcnəbi ölkələrdə erməni lobbisinin, həddən ziyadə milliyyətçi xarakteri ilə fərqlənən təşkilatların, siyasi və ideoloji baxışların kökləri çox-çox uzaq tarixlərə gedib çıxır. Bu gün də bu siyasətin məqsədyönlü və müntəzəm davam etdirilməsinə şahid oluruq. Daha çox burada ermənilərin kiçik və yazıq bir xristian milləti olması, türklər tərəfindən tarixi proses içində daima sıxışdırılması, soyqırımı məruz qalması kimi xəyali bir fikri ifadə edirlər. Burada əsl məqsəd isə Türkiyənin, eyni zamanda Azərbaycanın, hətta Gürcüstanın da torpaqlarının bir hissəsini ələ keçirmə yolu ilə “Böyük Ermənistan” xəyalının gerçəkləşdirilməsidir. Bu yolda isə erməni siyasətçiləri və din adamları üçün bütün yollar və üsullar, hətta terror da məqbuldur.

Kitabda keçmiş Sovet İttifaqının yaranma dövrlərindən başlayaraq, Sovetin dağılmasına qədər hökumətdə yüksək mövqelərə sahib erməni əsilli dövlət adamlarının Azərbaycan torpaqlarının Ermənistanı verilməsi, eyni zamanda əsrlərcə məskunlaşmış azəri türklərinin

sonralar Ermənistana aid edilmiş torpaqlardan uzaqlaşdırılması, deportasiya edilməsi yolundakı müntəzəm və məqsədyönlü fəaliyyətləri də sənədlərlə sübuta yetirilmişdir.

XX əsrin 80-ci illərindən başlayaraq Azərbaycana qarşı olan siyasi və ideoloji təzyiqlər xüsusilə artmağa başlayır. Hər nəyin bahasına olursa-olsun Dağlıq Qarabağı ələ keçirmək iddiasında olan erməni və ermənipərəst siyasətçi və iqtisadiyyatçılar Azərbaycana aid bu bölgədə ermənilərin guya pis sosial-iqtisadi şəraitdə yaşamaları, onlara təzyiqlərin edilməsi, milli mədəniyyətlərinin alçaldılması kimi fikirlər, ən yüksək kürsülərdən belə, səslənilməyə başladı. Aşib-daşan erməni milliyətçilik ruhunu gizlətməyən və o dövrlərdə iqtisadiyyat sahəsində ən yüksək dövlət məmurlarından sayılan Kremlin saray iqtisadçısı A.Aqambekyan, Baş Nazirin yaxınları Şahnazaryan, Sitaryan, eyni zamanda Silva Kaputikyan, Zori Balayan kimi açıq-aşkar haqsızlıqlar, terror rüşeymləri yayan və əlaqədar orqanlardan heç bir əks-reaksiya görməyən bu separatçılar hər vasitə ilə uydurma fikirləri nümunə göstərərək, Dağlıq Qarabağın Ermənistana birləşdirilməsini tələb edirdilər. Halbuki, o dövrlərdə bu bölgədə yaşayan ermənilərin sosial-iqtisadi vəziyyəti keçmiş Sovet ittifaqında yaşayan xalqların maddi-iqtisadi və sosial-mədəni vəziyyətindən qat-qat yüksək idi. Statistik rəqəmlər və tarixi faktlar göstərir ki, erməni milliyətçiləri və siyasətçilərinin fikirləri heç də Dağlıq Qarabağda yaşayan erməni xalqının maddi və mədəni rifahı ilə bağlı olmayıb, bu torpaqların mütləq Ermənistanı ilhaq edilməsi məqsədindən irəli gəlir. Onlar bu məqsədlərini həyata keçirməkdən otru hər şeydən əvvəl Dağlıq Qarabağda yaşayan azəri türklərini yurduvalarından uzaqlaşdırmağı, onlara qarşı soyqırım qətləyimi törətməyi belə vacib bilirdilər. Xüsusən də bu planı həyata keçirməkdən otru muzzdlu əsgərlər (*kitabda hətta Fransadan da gətirilmə əsgərlərin iştirakı da vurğulanır*), eyni zamanda Sovet İttifaqı dövründə bu məqsədlə yaradılmış öz peşəkar əsgəri birlikləri ilə bir arada dinc, mülkü azərbaycan əhalisinə qarşı hərəkətə keçirlər. Ermənistanı təmsil edən dövlət və siyasət adamları bir müddət bu vəhşəti və soyqırımı Dağlıq Qarabağda müstəqillik uğrunda azadlıq mücadiləsi kimi təqdim edir, Ermənistanın burada heç bir iştirakının olmamasını iddia edirdilər. Halbuki kitabda Ermənistanın bu genosidin törədilməsində birbaşa əlinin olması, bu çirkin işdə müəyyən dərəcədə Rusiyanın rol oynaması kimi faktlar da geniş şəkildə şərh edilir. Dağlıq Qarabağ problemi artıq Azərbaycan Ermənistan münaqişəsi kimi tarixə keçmiş və Dağlıq Qarabağ probleminin həlli beynəlxalq platformaya çıxarılmış, Rusiya, ABŞ, Fransa kimi ölkələrin diqqətini çəkmişdir. Təbii ki, bu ölkələrin hər biri problemi daha çox öz geopolitik, siyasi, iqtisadi, sosial-mədəni problemləri baxımından həll etməyə çalışdıqları üçün onun tam və ədalətli həlli hələ də problem olaraq qalmaqdadır.

Azərbaycanla bağlı uzun müddətli informasiya blokadası tədricən dağımaga başlayır, televiziya kanallarının verlişləri, qəzet və jumalların yayımları, foto və rəsm sərğiləri, sənədli və badii sənət əsərləri tədricən Azərbaycan haqqındakı həqiqətləri bütün dünyaya yayır.

Babək Qurbanov

Fəlsəfə elmləri doktoru, professor.

VII FƏSİL
BABƏK QURBANOVUN PROF. DR. İLQAR CƏMİLOĞLUNUN ƏSƏRLƏRİNƏ
YAZDIĞI “ÖN SÖZ” VƏ “GİRİŞ” MƏQALƏLƏRİ

Şəkil № 390. İlqar Cəmilovlu İmamverdiyev

109. (1) RƏQS SƏNƏTİ VƏ MUSIQISI HAQQINDA¹³¹

(Giriş avəzi)

Rəqs sənəti də memarlıq, dekorativ-tətbiqi sənətlər, rəssamlıq, musiqi və s. kimi ən qədim sənət növlərindən sayılmaqdadır. O da insanların mürəkkəb daxili aləmini, istək-arzularını, mənəvi-estetik ideyalarını, cəmiyyətin müxtəlif tarixi inkişaf mərhələlərində xalqın yaşam tərzini, azadlıq və istiqlaliyyət uğrundakı mübarizələrini uğursuzluqlarını və başarılarını spesifik bir şəkildə ifadə etmiş və günümüzdə də etməkdədir. Həqiqətən də əsrlərin sınağından keçmiş saysız-hesabsız rəqs nümunələri bir daha onların janr, forma, ideya-məzmun baxımdan nə qədər zəngin və təkrarolunmazlığını göstərməkdədir. Təəssüf hissi ilə qeyd etmək lazımdır ki, məlum tarixi obyektiv və subyektiv, bəzən də ideoloji səbəblərə görə onların çoxu itib-batmış, günümüzdə qədər gəlib çatmamışdır. Bununla belə günümüzdə mədəni həyatımızda yaxından istifadə olunan rəqs və rəqs musiqisinə nəzər salsaq və ya onun təsnifatına göz gəzdirsək rəqs nümunələrinin ideya-emosional və forma baxımından nə qədər rəngarəng və zəngin olmasını görə bilirik. Bu nümunələrdə insanın zəngin daxili aləmi, əhval-ruhiyyəsinin həyəcanlarının müxtəlif çalarları, həmçinin emosional vəziyyətləri yüksək bədiiliklə və spesifik bir tərzdə ifadə olunmasını görə bilirik. Hər şeydən əvvəl rəqs sənəti bunu plastik hərəkətlər, yəni əllərin, ayaqların, sifətin, gözün-qaşın (*mimikanın*), bir sözlə bədənin (*bəzən buna “bədən dili” də deyirlər*) ahəngdar, əsas yaradıcılıq amacına xidmət edən hərəkətlərin köməkliyi ilə həyata keçirməkdədir. İnsanın zəngin mənəvi dünyası və müxtəlif həyat hadisələrinə münasibətdə meydana gələn emosiyalarının ifadə edilməsində bu qəbildən olan plastik hərəkətlərin zənginliyi insanı heyran etməyə bilmir. Xüsusilə Hind, Çin, Vyetnam, həmçinin Afrikanın bir çox bölgələrində diqqəti cəlb edən xalq rəqslərində bir daha plastik hərəkətlərin nə qədər zəngin, ifadəli, böyük potensial-estetik imkanlara malik olmalarını hiss etmək çətinlik törətməyir. Xalqımızın ortaya qoyduğu rəqs nümunələrində də bu xüsusiyyətləri və rəngarəngliyi asanlıqla görmək mümkündür. Məsələn, mahnılarımızda olan çoxjanrlılığı demək olar ki, eynən rəqslərimizə də şamil etmək mümkündür. Burada da zəhmət, lirik, tarixi, qəhrəmanlıq, mövsüm, dini, mərasim və s.

¹³¹ Prof.Dr. İlqar İmamverdiyevin 2007-ci ildə “Nurlan” nəşriyyatı tərəfindən Bakıda yayımladığı 2 cilddən ibarət “Azərbaycan rəqs havaları” adlı kitabına Prof.Dr. Babək Qurbanovun yazdığı giriş məqalə.

janrlarla rastlaşmalı oluruq. Əslində bu ümumiləşdirilmiş və mücərrəd anamları ifadə edən rəqslərimizi bir növü xalqımızın bu hadisələrə olan həyəcanlı, duyğulu və emosional münasibəti kimi də dəyərləndirmək mümkündür. Təbiidir ki, rəqsləri müşayiət edən musiqi bu hissləri, duyğuları, ehtirasları daha da gücləndirir, onları hərəkətə gətirir və emosional təsir gücünü artırır. Əslində musiqinin, melodiyanın müşayiəti olmadan rəqs sənətini təsəvvür belə etmək mümkün olmur. Hətta bəzi xalqların melodiya olmadan yoxsun rəqslərində belə musiqinin önəmli ifadə-təsvir vasitəsi olan ritmik xüsusiyyətlərindən xüsusilə geniş bir şəkildə istifadə olunmasının şahidi oluruq. Bir çox Afrika və Şərqi xalqlarının o cümlədən Qafqaz və Özbək xalqlarının rəqs mədəniyyətində də bu xüsusiyyətləri aydın bir şəkildə izləyə bilərik. Xalq rəqslərimizdə də zəngin ritmik xüsusiyyətlərin ünsürlərini görə bilərik. Mütəxəssislər musiqinin ritmik xüsusiyyətlərini xalqın həyat tərzini, əmək fəaliyyəti, eyni zamanda təbiət hadisələrinə xas real ritmik xüsusiyyətlərlə izah edirlər. Təbii ki, bizim rəqslərə və ya ümumiyyətlə musiqimizə xas metro-ritmik xüsusiyyətlər də həyat tərzimizdən, tarixdən gələn adət-ənənələrimizdən, təsərrüfat həyatımızla əlaqədar fəaliyyət sahələrindən meydana gəlmişdir. Məsələn, atçılıq kulturu bütün Türkiyəli xalqlar kimi xalqımızın yaşam tərzini, təsərrüfat və idman həyatı eyni zamanda savaş meydanlarındakı iştirakının müstəsna rola sahib olması inkaredilməz bir gerçəkdir. Bizim dəqiq ritmik xüsusiyyətləri ilə seçilən bir çox instrumental musiqi nümunələrində, eyni zamanda rəqs melodiyalarında belə 6/8 ritminin çoxluq təşkil etməsini müəyyən mənada bəlkə də dörd nallı atlarımızın cıdır və döyüş meydanlarında, təsərrüfat sahələrində çalışma ritmləri ilə izah etmək mümkündür. Əlbəttə, musiqimizin, eyni zamanda rəqs musiqimizin ritmik xüsusiyyətləri, təsvir-ifadə vasitələri olaraq onların funksiyaları (*rəqslərdə melodiya ilə plastik hərəkətlərin qarşılıqlı əlaqəsi və s.*) ilə əlaqədar problemlərin hələ də tədqiq olunmasına böyük ehtiyac hiss edilməkdədir və yuxarıda atçılıq mədəniyyəti ilə əlaqədar göstərdiyimiz misalda əslində onlarca buna bənzər fərziyələrdən biri olaraq qəbul etmək mümkündür. Rəqs havalarımız ideya-emosional intonasiya və ritmik (*burada biz xüsusilə 2/4; 4/4; 4/3; 3/8; 6/8 kimi ritmik ölçüləri qeyd etmək istərdik*) xüsusiyyətlərinə görə də fərqlənəkdədir. Xatırlatmaq lazımdır ki, bir çox xalq rəqslərimizin günümüzə qədər öz bədii-estetik dəyərini saxlaması, onların ideya-emosional baxımdan günümüzdə də estetik təsir gücünü itirməməsində, həmçinin melodiya ilə milli plastik hərəkətlərin bədii əlaqələrinin pozulmamasında, əski klassik rəqs ənənələrimizin qorunub saxlanılmasında bir çox sənətkarlarımızın adlarını hörmətlə yad etməyi lazım bilərik. İsmi dünyanın ən tanınmış qadınları siyahısına alınmış Azərbaycanın xalq artisti Əminə xanım Dilbazi, Əlibaba Abdullayev, Afaq Məlikova, Roza Cəlilova, Qorxmaz Qurbanov, Respublikanın əməkdar artisti Tamilla Eldarova, Nəriman Kərimov eləcə də Zülfüqar Baratzadə, Zitta Babazadə, Rəna Zöhrabova, Namus Zöhrabov, Yusif Məmmədov, Cəmilə Bayramova, Fərhad Qəndahov, Təranə Muradova, Almaz Əliyeva, Xanlar Bəşirov və başqalarını xüsusilə qeyd etmək istərdik. Məhz onların ardıcıl səyi, tarixdən gələn rəqs mədəniyyətimizin bədii-estetik prinsiplərinə yaradıcı münasibəti nəticəsində onlarca rəqslərimiz və təbii ki, onları müşayiət edən melodiyalar itib-batmamış, günümüzə qədər gəlib çatmışdır. Zənnimizcə bu yolda da problemlərimiz az deyil, yəni əski və klassikləşmiş və ya son zamanlar meydana gəlmiş rəqslərimizin xoreoqrafiyasını, daha doğrusu kompozisiya və quruluşunu, onların həyata keçirilmə metod və üsullarına həsr olunmuş elmi-tədqiqat əsərlərinin azlığı hələ də ciddi narahatlıq doğurmaqdadır. Hələ də rəqs melodiyalarımızın lazımcına nota alınmaması, təsnifatının aparılmaması onların müxtəlif variantlarının diqqət çəkilməsi kimi problemlər də eyni narahatçılığı doğurmaqdadır. Unutmamaq lazımdır ki, xalqımızın yüzlərcə rəqs havaları belə bir etinasızlıq nəticəsində itib-batmış, tarix səhnəsindən silinmişdir. Halbuki, bu qəbildən olan melodiyalar (*havalər*) son dərəcə zəngin bədii estetik qaynaqlardan sayılmaqdadır. Xatırlatmaq lazımdır ki, dünya musiqi klassiklərinə aid bir çox valehedici əsərlər məhz xalq oyun və (*rəqs*) havalarına təməllənərək dünyəvi şöhrət qazanmışdır. Görkəmli rus bəstəkarı M.İ. Qlimkanın “Kamarinskaya”, “Oraqon xotası”,

həmçinin P.İ. Çaykovskinin “İtalyan kapriççiosu”, M.P. Musorqskinin “Kəl dağda (*tala*) gecə”, Ü. Hacıbəylinin “Məşədi İbad” adlı musiqili komediyasında (“*Uzundərə*” *rəqsindən istifadə etmişdir.*) və s. bu kimi məşhur əsərlərin məzmunu xalq rəqlərinin melodiya, intonasiya xüsusiyyətlərindən alınmışdır. Həmçinin böyük həcmli əsərlərdə (*simfoniya, simfonik poema və s.*) belə xalq musiqisinə, bu qəbildən olan rəqs musiqisinə geniş yer verilmişdir. Xüsusilə də balet musiqisində bunu daha aydın bir şəkildə görə bilərik. Q.Qarayevin “Yeddi gözəl”, S. Hacıbəylinin “Gülşən”, F. Əmirovun “Min bir gecə”, A. Məlikovun “Məhəbbət əfsanəsi” və s. bu kimi əsərlərdə yuxarıda qeyd etdiyimiz estetik prinsipləri hiss etmək mümkündür. Bu qəbildən olan əsərlərdə xalq musiqisinin metro-ritmik və intonasiya xüsusiyyətlərindən, bəzən isə hətta nümunələrindən olduğu kimi, sitat şəkildə istifadə olunmasını belə görə bilərik. Bununla yanaşı biz bu əsərlərdə ənənəvi xalq rəqlərimizin ifadə-təsvir imkanlarından, kompozisiya xüsusiyyətlərindən, etnoqrafik zənginliyindən və s. yaradıcılıqla istifadə olunmasının da şahidi oluruq. Xoreoqrafiya sənətimizin unudulmaz siması, SSRİ xalq artisti Qəmər Almaszadənin, eyni zamanda SSRİ xalq artisti Leyla Vəkilovanın və başqalarının səhnəyə qoyduqları və ifa etdikləri balet əsərində bir daha xalq rəqlərimizin bütün zənginliklərinin xoreoqrafiya dili ilə yüksək bədii ifadəsini görə bilərik. Burada bir daha solo, duet və ya kollektiv şəkildə, həmçinin tarixən və ənənəvi olaraq qarşımıza çıxan xalq rəqlərimizin zəngin potensial-estetik imkanlarının, təsvir-ifadə vasitələrinin üzə çıxarılmasını hiss edə bilərik. Gətirilən misallar (*onların sayını da artırmaq da mümkündür*) bir daha rəqs sənətinin müasir professional sənət, xüsusilə də sintetik səhnə sənətləri (*balet, opera, teatr, kino və s.*) üçün nə qədər önəmli olmasını göstərməkdədir. Yəni, rəqs havalarımızın itib-batması, digər tərəfdən və müəyyən mənada klassik rəqlərimizin, onlara xas zəngin ifadə-təsvir vasitələrinin də unudulması, sosial-mədəni həyatımızdan çıxarılmasına belə səbəb ola bilər. Unutmamaq lazımdır ki, rəqlərimizin çoxu bəlkə də bu melodiya təsiri nəticəsində meydana gəlmişdir. Əlbəttə bu mürəkkəb sosial-tarixi və bədii-estetik bir problemdir və heç şübhəsiz, rəqsin bir sintetik sənət növü kimi meydana gəlmə və inkişafı ilə bilavasitə əlaqədardır. Bunu da belə unutmamaq lazımdır ki, rəqs musiqisi heç də hər zaman tətbiqi rol oynamamışdır. Onlar xalqın zəngin həyatı, tarixi, sevinci, kədəri, istək-arzuları, yüksək mənəviyyəti və estetik idealları haqqında zəngin təəssüratlar (*assosiasiya yolu ilə*) meydana gətirə bildiyinə görədir ki, professional musiqi mədəniyyətində bəstəkarlar onların bu xüsusiyyətlərindən hər zaman faydalanmağa çalışmışlar. Xüsusilə də dahi Polşa bəstəkarı Frederik Şopenin fortepiano üçün yazılmış əsərlərində bu yaradıcılıq meylini izləmək mümkündür. Ömrünün çox hissəsini qürbətdə, Fransada yaşayan bəstəkar vətəni Polşa ilə olan mənəvi və yaradıcılıq bağlarını müəyyən dərəcə də olsa xalqının rəqs havaları ilə saxlamağa çalışırdı. Təsədüfi deyil ki, onun yaradıcılığında Polşa xalq rəqləri (*Polka, Mazurka, Polonez, Krakoviyak və s.*) adları ilə ifadə olunmuş və bəstəkar burada həmin rəqlərin metro-ritmik, lad-intonasiya xüsusiyyətlərindən, hətta xalq musiqi alətlərinə xas səslənmələrdən, onlara xas tembr xüsusiyyətlərinin təqlidindən belə yaradıcılıqla istifadə edə bilmişdir. Xalq melodiya olduğunu kimi, sitat şəkildə istifadə etməyən bəstəkar bununla belə adlarını çəkdiyimiz rəqs növlərinin ideya-emosional məzmununa uyğun olaraq bir çox yüksək sənət əsərləri ortaya qoya bilmişdir. Əslində o, mütəxəssislərin də haqlı olaraq etiraflarına görə xalq rəqlərini daha poetik bir yüksəkliyə qaldıra bilmiş, onların tətbiqi (*oyunmaq üçün nəzərdə tutulmuş*) rolunu yox, daha çox sosial-estetik rolunu önə ala bilmişdir. Yəni F. Şopen yaradıcılıqla istifadə etdiyi rəqs nümunələri vasitəsilə əslində, xalqının haqsızlıqlara qarşı mübarizəsini, əyilməzliyini, sevincini, kədərini və s. ifadə etməyə çalışmışdır. Bu baxımdan müasir bəstəkarlarımız da çox şey edə bilərlər. Xatırlatmaq lazımdır ki, dahi bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəylinin xalq çalğı alətləri orkestri üçün yazılmış “Cəngi” əsəri buna gözəl misal ola bilər. Sevimli bəstəkarımız maestro Niyazinin simfonik orkestr üçün yazdığı və musiqisevərlər arasında böyük sevgi qazanmış “Çitra” baleti və Tofiq Quliyevin “Qaytağı” əsəri də bu baxımdan

diqqət çəkməkdədir. Bununla belə rəqs musiqimizin professional musiqi mədəniyyəti baxımından hələ də böyük potensial-estetik imkanlarından istifadə olunması yolunda çox şey verə biləcəyi qənaətindəyik. Bu səbəblərə görə də zəngin çoxəsirlik rəqs melodiyaşınımızın toplanması, bir araya gətirilməsi və nota alınması kimi bir hadisənin nə qədər önəmli olması həqiqətini anlamaq o qədər də çətin deyil. Əsasən musiqi mədəniyyəti, gənc musiqi ifaçıları və musiqisevərlərimizə təqdim edilən bu kitabda təxminən 150-dən artıq rəqs melodiyaşın toplanmış və nota alınmışdır. Bu kitabın müəllifi istedadlı tar və saz ifaçısı, xalq poetik-musiqi yaradıcılığını dərinləndən bilən, uzun illər onun elmi-nəzəri və musiqi folklorşünaslığı baxımından təhlili ilə məşğul olan sənətşünaslıq elmləri doktoru İlqar Cəmil oğlu İmamverdiyevdir. Xalq rəqs melodiyaşınlarını ilk dəfə bir araya gətirən, onların təsnifatını verən, nüanslarını, melizmlərini, metro-ritmik xüsusiyyətlərini, kompozisiya və formasını müəyyən edən müəllif, eyni zamanda onları dəqiqliklə nota ala bilmişdir. Bu məcmuədə ən əski və klassikləşmiş rəqs havaları ilə birlikdə son zamanlar meydana gəlmiş rəqs melodiyaşınlarını da görə bilərik. Bu melodiyaşınları, o, vallarda, vidio və maqnitafon lentlərində, SD-lərdə, eləcə də Azərbaycan Radio və Televiziya verilişlərində səsləndirilmiş nümunələri əsasən nota almış, eyni zamanda bəzən tanınmış ifaçılarımızın repertuarlarında səsləndirilmiş bu nümunələrin müxtəlif variantlarını belə verməyə çalışmışdır. Rəqs havalarımız daha çox qarmon, qara zurna, tulum, balaban, tütək kimi musiqi alətlərimiz ilə ifa olunmaqdadır. Bəlkə də bu xüsusiyyəti daha çox rəqslərimizin açıq hava şəraitində oynanması adət-ənənələri ilə daha çox əlaqəli olmasını söyləmək mümkündür. Xüsusilə də, “Yallı”, “Halay”, “Cəngi” kimi kollektiv şəkildə ifa olunan rəqslərimizin musiqisinin son dərəcə ritmik olması (*Yallı kimi kollektiv bir rəqsə nəğara, qoşa nəğara, dümbək, zərb*) onlarla insanın hərəkətlərinin ritmik baxımdan böyük davullarla da (*böyük nəğara səslənməsi ilə dəqiq olaraq bir-biriləri ilə uyum saxlamaları son dərəcə önəmlidir*), güclü səslənməsi bu baxımdan, xüsusilə zəruri və əvəzənilməzdir. Həmçinin bir insanın deyil, bir çox insanın, kollektivin, bir xalqın belə ümumiləşdirilmiş hiss və həyəcanlarını ifa etməsi ilə diqqət çəkə bilər. Məcmuədə, **kollektiv rəqslərimizin** (“Yallı”, “Halay”, “Cəngi”, “Ləzgihəngi”) ifası üçün istifadə olunan rəqs melodiyaşınları ilə birlikdə solo (“Nəlbəki”, “Mirzəyi”, “Vağzalı”) – **qadın rəqsi**; (“Qazağı”, “Qaytağı”, “Şalaxo”, “Süleymani”, “Qoçəli”) – **kişi rəqsi**; **duet** (“Nəzələmə”) şəklində istifadə olunan rəqslərin melodiyaşınlarına da yer verilmişdir. Bu melodiyaşınların çoxunu müəllif Teyyub Dəmirov (*qarmon*), Avtandil İsrailov (*qarmon*), Zakir Mirzəyev (*qarmon*), Aslan İlyasov (*qarmon*), Ənvər Sadıqov (*qarmon*), Gülbahar Şükürlü (*qarmon*), Elman (*qarmon*), Orxan (*qarmon*), Əşrəf Əşrəfzadə (*klarnet*), Şəmsi İmanov (*klarnet*), Fərhad Hüseynov (*klarnet*), Eldar Zeynalov (*klarnet-saksafon*), Ələfsər Şəkili (*zurna*), Mahmud Məmmədov (*zurna*), Nəriman Şahbuzlu (*zurna-tulum*), Hacı Bayramov (*gitara*), kimi mahir sənətkarlarımızın ifasından nota ala bilmişdir. Rəqslərimiz arasında **lirik** – “Vağzalı”, “Mirzəyi”, “Tərəkəmə”; **tarixi-qəhrəmanlıq** – “Cəngi”, “Pəhləvani”; dini və əmək fəaliyyətinin müxtəlif tərəflərini ifadə edənləri heç də az deyildir. Bu rəqslərimizin isimləri ilə tanışlıq bu söylədiklərimizi bir daha təsdiqləyə bilər. Ayrı-ayrı şəxslərin adları (“Aslanı”, “Zeynəbi”, “Nərminə”, “Zakiri”, “Nabat xanım”, “Aytacı”, “Mələhət”, “Könül”, “Nazilə”, “Nazənin”), dini və milli bayramlarımızın (“Novruzı”), təbiət hadisələrinin gül-çiçək (“Heyvagülü”, “Bənövşə”, “Gülşəni”); tarixi-qəhrəmanlıq səhifələrimizin (“Cəngi”, “Yallı”, “Qaytağı”) və istək arzularının, yer aldığı bu rəqs melodiyaşınlarında hər şeydən əvvəl xalqımızın dərin mənəvi dünyası və həyat hadisələrinə münasibətlərinin müxtəlif tərəfləri əks olunmuşdur.

İlqar İmamverdiyevin hazırladığı iki cilddən ibarət “Azərbaycan rəqs havaları” adlı məcmuə olduqca zamanında meydana gəlmiş və mühüm bir boşluğu doldurmaqdadır. Əslində onu bu yolda ilk başlanğıc və təşəbbüslərdən biri kimi də dəyərləndirmək mümkündür. O bir tərəfdən şənliklərdə, bayramlarda, toy-düyünlərdə, müxtəlif el mərasimlərində və s. tez-tez səslənən rəqs havaları repertuarını yeknəsəklikdən qurtarmaqla yanaşı, digər tərəfdən professional bəstəkarlarımız üçün də dəyərli və hüdudsuz potensial-estetik imkanlara

sahib empirik material rolunu da oynayacağına inanırıq. Eyni zamanda “Azərbaycan rəqs havaları” adlı məcmuəni musiqişünaslarımız, xalq musiqi ifaçılarımız, eləcə də gənc musiqiçi nəslinin yetişdirilməsində xüsusi xidmətləri olan müəllimlərimiz üçün də mənfəətli və önəmli dərəcə vəsaiti olacağına inanırıq. Çoxjanrlı xalq musiqi yaradıcılığının nota alınması və tədqiqi işinə inanılmaz bir həvəs və ardıcılıqla çalışsan və bu yolda bir çox başarılarla imza atan (1. İmamverdiyev İ. «Azərbaycan aşıq ifaçılığı sənətinin səciyyəvi xüsusiyyətləri», "Şirvanəşr", Bakı - 2004, 138 s. 2. İmamverdiyev İ. «Azərbaycanın 20 saz havası» I cild, "Şirvanəşr", Bakı - 2005. 133.s. 3. İmamverdiyev İ. «Azərbaycanın 20 saz havası» II cild, "Şirvanəşr", Bakı, 2005, 100.s. 4. İmamverdiyev İ. «Azərbaycanın 20 saz havası» III cild, "Şirvanəşr", Bakı, 2005, 92 s. 5. İmamverdiyev İ. «Azərbaycanın 40 saz havası» IV cild, "Şirvanəşr", Bakı -2005, 124 s. 6. Qurbanov B., İmamverdiyev İ. «Fortepiyano müşayiətli saz əsərləri», "Şirvanəşr", Bakı - 2006, 139 s. 7. Qurbanov B., İmamverdiyev İ. «Fortepiano müşayiətli tar əsərləri», I cild, "Şirvanəşr", Bakı - 2006, 115 s. 8. Qurbanov B., İmamverdiyev İ. «Fortepiano müşayiətli tar əsərləri», II cild, "Şirvanəşr", Bakı-2006, 121 s. 9. İmamverdiyev İ. «İran Türklərində aşıq toy mərasimləri», "Nurlan" nəşriyyatı, Bakı - 2006, 94 s. 10. İmamverdiyev İ. «Azərbaycan və İran aşıq sənətinin qarşılıqlı əlaqələri», "Avropa" nəşriyyatı, Bakı-2006, 644 s. 11. İmamverdiyev İ. «Azərbaycanın muğam dəramədləri və rəngləri», I cild, "Nurlan" nəşriyyatı, Bakı-2007, 90 s. 12. İmamverdiyev İ. «Azərbaycanın muğam dəramədləri və rəngləri», II cild, "Nurlan" nəşriyyatı, Bakı-2007, 98 s.) İlqar bəy “Azərbaycan rəqs havaları” adlı bu yeni məcmuəsi ilə bir daha çoxsaylı musiqiçilər dəstəsi və rəqs sənətimizin ustalarını, eyni zamanda xoreoqraflarımızı (*professional balet sənəti ustalarımızı*) sevindirəcəyinə inanırıq.

Babək Qurbanov

*Fəlsəfə elmləri doktoru, professor,
Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının üzvü.
21 evral 2007. Ərzurum / Türkiyə*

110. (2) SAZ İFAÇILIĞININ BƏZİ AKTUAL MƏSƏLƏLƏRİ¹³²

(*Ön söz*)

Ozan - aşıq sənəti əsrlərin süzgəcindən günümüzdə qədər gəlmiş sinkretik bir sənətdir. Onun milli-mənəvi mədəniyyətimizin inkişafındakı rolu unudulmazdır. Xalqımızın istək-arzuları, mənəvi-estetik ideyaları, yüksək bədii şüuru, tarixi, dili, dini əqidəsi burada öz yüksək ifadəsini tapmışdır. İncəsənətimizin bütün növlərinin formalaşmasını və inkişafını bu poetik musiqili sənət olmadan təsəvvür etmək belə imkansızdır. Professional sənətin, yazılı ədəbiyyatın «qan damarını» təşkil edən aşıq sənəti təsadüfi deyil ki, hər zaman sənət adamlarımızın, mütəfəkkirlərimizin diqqət mərkəzində durmuşdur. M.F.Axundov, Y.V. Çəmənəmli və başqaları bu sənətin ictimai həyatdakı rolunu, xalqın maariflənməsində, estetik mədəniyyətinin yüksəlməsində, milli şüurun formalaşmasındakı önəmini dəfələrlə qeyd etmişlər. Ölməz bəstəkarımız Ü.Hacıbəyli isə özünün artıq klassikləşmiş «Koroğlu» operası ilə bir daha aşıq sənətinin nə qədər böyük potensial-estetik imkanlara malik olmasını sübuta yetirmiş oldu. Tanınmış bəstəkarımız F.Əmirov isə özünün «Bəstəkarın düşüncələri» adlı əsərində xüsusi olaraq qeyd edirdi ki, Azərbaycan musiqisi iki əsas qola-aşıq və muğam sənətinə təməllənməkdədir. Əsrlərdən gələn bu sənət növü bir-birinə yaxın olmaqla birlikdə bir çox spesifik cəhətlərinə görə (*ifa üslubu, kok müxtəlifliyi, təsvir-ifadə və metro-ritmik xüsusiyyətləri, movzu zənginliyi, poetik biçim özünəməxsusluğu və s.*) bir-birlərindən ayrılmaqdadırlar. Sevimli bəstəkarımızın bu haqlı baxışı bir daha onu göstərir ki, bədii mədəniyyətimizin bu iki mühüm qoluna eyni gözlə baxmaq, daha doğrusu, hər birinə

¹³² Prof.Dr. İlqar İmamverdiyevin “Şirvanəşr” tərəfindən 2005-ci ildə yayınlanmış “Azərbaycanın 20 saz havaları” adlı I cild kitabına Prof.Dr. Babək Qurbanovun yazdığı “Saz ifaçılığının bəzi aktual məsələləri” adlı məqalə.

aid texniki-estetik xüsusiyyətləri görməmək yanlış olardı. Aşıq sənətinin musiqi həyatımızda layiqli yer tutması, onun xüsusilə də musiqi dilinin tədqiq olunması, eyni zamanda geniş kütlə içərisində, xüsusilə də gənclərimiz arasında təbliğ olunması yolunda adlarını çəkdiyimiz böyük şəxsiyyətlərimizlə birlikdə məşhur müğənnimiz Bülbülün, Q.Qarayevin, S.Rüstəmovun, Niyazinin, C.Hacıyevin, T.Quliyevin və başqalarının yorulmaz, ardıcıl əməyini qeyd etmək də yerində olardı. Bu böyük şəxsiyyətlər hər şeydən əvvəl məktəblərimizdə, mədəniyyət ocaqlarımızda, hətta Konservatoriyamızda belə aşıq musiqisinin tədris planına salınmasını arzulayırdılar. Fəqət bu qədər böyük səy və istəklərə baxmayaraq bu, arzu olaraq qalmaqda idi. Təbiidir ki, bunun kökündə ideoloji səbəblər dayanırdı. Bütün türk dünyasında, Türkoşlu xalqların milli mədəniyyəti üçün ozan-aşıq sənətinin ortaq mənəvi dəyərə malik olması gerçəkliyi əski sovet ideoloqlarını, hər vasitə ilə «sovetləşmə», «ruslaşma» siyasətini müdafiə edən kulturoloqları narahat edirdi. Təsadüfi deyil ki, bu sənətin yaşaması, qol-qanad açması, gənclərimiz arasında təbliğ edilməsi, xüsusən də obyektiv olaraq araşdırılması prosesi o dövərdə ləngidilir, bəzən isə hətta təqib belə edilirdi. Bütün bunlara baxmayaraq aşıq yaradıcılığı ən çətin sosial-ideoloji şərtlərdə belə öz inkişafından qalmırdı. İdeoloji basqı, o dövrün sosial şərtləri daha çox aşıq şeirinə, onun ideya-məzmununa təsir göstərməkdə idi. Aşıq musiqisi, xüsusilə də klassik havalarımız daha çox böyük xalq sənətkarlarımız–aşıqlarımız tərəfindən yaradıcılıqla mühafizə olunur, daima inkişaf etdirilirdi. Bu baxımdan ustad aşıqlarımız Şəmşir Qurbanoğlu, Aşıq Əmrah Gülməmmədov, Aşıq Hüseyn Cavan, Aşıq Hüseyn Saracılı, Aşıq Mikayıl Azafılı və Aşıq Ədalət Nəsimov və başqalarının Aşıq Alı, Aşıq Ələsgər, Aşıq Mirzə Bilal məktəbinin bədii-estetik xüsusiyyətlərinin qorunub saxlanılmasında, inkişaf etdirilməsindəki mühüm rolunu xüsusi olaraq qeyd etmək lazımdır. Bütün söylədiklərimizlə etiraf etməliyik ki, aşıq yaradıcılığının ayaqda qala bilməsi gerçəkliyi daha çox onun ümumiyyətlə demokratik xarakter daşması, xalqın istək-arzularına cavab verə bilməsi, hər zaman onun yanında olması xüsusiyyəti ilə də əlaqədar idi. Eyni zamanda bu xüsusiyyət aşıq yaradıcılığı nümunələrinin toplanılması, nəşri və araşdırılmasına olan ehtiyacı da ortaya atmış oldu. Təsadüfi deyil ki, aşıq şifahi xalq yaradıcılığının toplanılması və tədqiqi sahəsində böyük işlərin şahidi olduq. Bu baxımdan mərhum akademiklərimizdən H.Araslının, M.İbrahimovun, M.Arifin, M.Məmmədcəfər Cəfərovun, eyni zamanda M.H.Təhmasibin, S.Vurgunun, O.Sarıvəllinin və başqalarının rolunu xatırlatmaq lazımdır. Gerçəkdən də zəngin dastanlarımızın, aşıq şeirinin, ümumiyyətlə aşıq yaradıcılığının realist irsinin qorunub saxlanılmasında, təbliğində və təhlil edilməsində onların böyük rolu olmuşdur. Lakin bu sözləri zənnimizcə aşıq musiqisinə şamil etdiyimiz zaman çətinlik çəkməli oluruq. Xüsusilə də zəngin aşıq musiqisinin nota alınması, lad-qamma və musiqi dili baxımından təhlili yolunda hələ də qarşımıza bir çox problemlərin çıxmasını söyləyə bilərik. Aşıq musiqisinin professional tədrisi ilə əlaqədar məsələlər isə demək olar ki, ən başlanğıc nöqtəsindədir. Unutmamaq lazımdır ki, artıq aşıq musiqisinin və sazın tədrisi məsələləri orta-ixtisas musiqi məktəblərində, Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti mütəxəssislərini və Milli Konservatoriyanın rektoru Azərbaycan Respublikasının Xalq Artisti, Professor S.Kərimini ciddi bir şəkildə düşündürməkdədir. Burada hər şeydən əvvəl klassik aşıq havaları, eyni zamanda onların instrumental ifa üsulları və melodiyları ilə əlaqədar problemlər önə çıxmış olur. Daha doğrusu, aşıq havalarının sazda ifası baxımından hələ də tutarlı vəsaitlərin olmaması sazın da digər xalq çalğı alətlərimiz kimi (*tar, kamança, balaban, qanun*) not ilə sistemli bir şəkildə tədris olunmasında məlum pedaqoji əngəllər yaratmaqdadır. Aşıq musiqisinin araşdırılması və nota alınması işində son zamanlar bəlli işlərin görülməsini, xüsusilə də bu sahədə Əminə xanım Eldarovanın, Əhməd İsazadənin,

Qəmbər Hüseynlinin, Tariel Məmmədovun və başqalarının ardıcıl fəaliyyətlərini qeyd etmək lazımdır. Fəqət bütün bu söyləri daha çox bu qədim sənətin sosial-estetik mahiyyətini, toplum həyatında rolunu, eyni zamanda musiqi dilini üzə çıxartmaq yolunda atılmış addımlar kimi dəyərləndirmək mümkündür. Nota alınmış aşiq musiqisinin əksəriyyəti fortepiano aləti üçün nəzərdə tutulmuş və təbii ki, daha çox aşiq havalarının ritmik, melodik, lad-məqam, harmoniya xüsusiyyətlərini üzə çıxartmaq məqsədini güdməkdədir. Aşiq musiqisinin tədrisi işində onların rolunun böyük olmasını, xüsusilə bu baxımdan T.Məmmədovun «Azərbaycan aşıqlarının ənənəvi mahnıları» (*rus dilində, Bakı, «İşiq», 1988*) adlı kitabını qeyd etmək lazımdır, Lakin bu qəbildən olan əsərlərin sazın bir müstəqil musiqi aləti kimi sistemli olaraq praktiki tədrisi işinə tamamilə yararlı olması fikrini söyləməkdə çətinlik çəkməkdəyik. Bu aktual tədris probleminin həlli üçün sazın zəngin ifa üsullarına (*melizmlər, ritmik xüsusiyyətlər, sazın tutuşu, təzənənin xarakterik vurulma tərzü, spesifik qlissando, akkord səslənmələri, sazın altı-yeddi köklənmə qaydaları, eyni zamanda saz terminlərilə*) bələd olmaqla birlikdə 100-dən artıq saz havalarını çalıb, oxuya bilmək, onları monumental dastanlarımızın ifası zamanı emosional-psixoloji vəziyyətlərə uyğun olaraq yerində ifa etmək məharəti və s. kimi xüsusiyyətləri nəzərə almaq lazımdır. Təbiidir ki, klassik aşiq havalarımızın fortepiano üçün deyil, məhz sifir saz ələti üçün nota alınması, praktiki olaraq tədris planı üçün hazırlanması son dərəcə mühüm mənə daşımaqdadır. Bunu isə yalnız professional musiqi tədrisi görmüş, eyni zamanda klassik aşıqların ifa üsullarına yaxından bələd olan bir sənətkar gerçəkləşdirə bilər. Saz ifaçılığının tədrisi məqsədlə ərsəyə gətirilmiş «Saz havaları məcmuəsi» məhz belə bir sənətkarın səyi nəticəsində gerçəkləşdirilmişdir. Bu məcmuənin müəllifi, daha doğrusu, klassik aşiq havalarını böyük ustalılıqla nota alan tanınmış musiqiçimiz — (*məşhur saz və tar ifaçısı*) İlqar İmamverdiyevdir. Uzun illərdən bəri saz havalarını toplayan (*bu fəaliyyətini o, Türkiyə və İranda da davam etdirməkdədir*) İlqar bəy məcmuənin birinci cildində 20 aşiq havasını sifir saz ifaçılığı baxımından nota almış, hər bir mahnının ifa tərzini, tempini, təzənənin vuruş üsullarını, xarakterik köklənmə qaydasını, nüanslarını, spesifik melizmlərini, barmaq vuruşlarını, səciyyəvi ritmik xüsusiyyətlərini və s. belə göstərməyə çalışmışdır. İlqar müəllim bu klassik havaların nota alınmasında tanınmış aşıqlarımızdan Aşiq Səməşirin, Aşiq Əlişin, Aşiq Əmrah Gülməmmədovun və Aşiq Şəhadət Gülməmmədovun, Aşiq Hüseyn Saraclının və digər ustadların ifa üsulunu əsas götürmüş, eyni zamanda bu mahnıları öz ifasında nota salmışdır. Zənnimizcə onların bəziləri (“*Səhrabani*”, “*Fəxri*”, “*Vanağzi*”, “*Bağdad dübeyt*”, “*Mixəyi*” və s.) ilk dəfə olaraq nota alınmış və bu havaların folklorşünas tədqiqatçılarımızın da diqqətini çəkməyinə inanırıq. Nota alınmış mahnıların saz ələti üçün işlənməsi, eyni zamanda bilgisayar vasitəsilə səsləndirilməsi, daha doğrusu, notların kompüterin imkanları ilə oxunması bir daha mahnıların klasik aşiq havalarına uyğun olaraq, yazılmasını (*melodiya, metro-ritm, temp, harmoniya və s. baxımından*) isbatlamış oldu. Orasını da xatırladım ki, İlqar bəy kompüterdə nota yazma texnologiyasını mükəmməl öyrənmiş (*haqqmda soz açdığımız aşiq havalarını bilgisayarda özü yazmışdır*) və daha da önəmli odur ki, bu müasir texnologiya ilə aşiq musiqisinin spesifik dilini və zəngin nüanslar aləminin semantikasını əldə edə bilmişdir. Sənətsünaslıq namizədi, dosent (*hal-hazırda Sənətsünaslıq doktoru, professor*) İlqar Cəmil oğlu İmamverdiyevin «Azərbaycanın 20 saz havası» adlı ilk kitabı aşiq ifaçılığı, xüsusilə də saz ifaçılığının tədrisi baxımından son zamanlar meydana gəlmiş ən önəmli və son dərəcə aktual olan bir vəsaitdir. Onun tezliklə musiqi təhsili sistemimizdə layiqli bir yer tutacağına inanır, kitabın 2-ci hissəsini səbrsizliklə gözləyirik.

Babək Qurbanov

Fəlsəfə elmləri doktoru, professor.

SSRİ və Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının üzvü

111. (3) ÖN SÖZ¹³³

Aşıq ifaçılığı ilə maraqlananlar üçün nəzərdə tutulmuş bu məcmuəni əslində bu yaxınlarda çapdan çıxmış I cild “Azərbaycanın 20 saz havası” (Bakı, Şirvanəşr, 2005) adlı kitabın davamı olaraq görmək mümkündür. Burada da müəllif klassik aşıq havalarımızın saz üçün nota alınmasını nəzərdə tutmuşdur. Bu havaların bilavasitə ustad aşıqlarımızdan alındığı bir gerçəkdir. Aşıq Alı, Aşıq Ələsgər, Şəmkirli Aşıq Hüseyn, Aşıq Mirzə Bilal, Aşıq Əsəd, Aşıq Nəcəf, Dədə Şəmşir, Aşıq Talıb Ələsgəroğlu, Aşıq Əmrah Gülməmmədov, Aşıq Oruc, Misginli Aşıq Vəli, Aşıq İslam Yusifov, Aşıq Qara Mövlayev, Aşıq Qaraçioğlu İbrahim, Aşıq Hüseyn Cavan, Aşıq Mikayıl Azafli, Aşıq Mirzə Bayramov, Aşıq Avdı, Aşıq Hüseyn Saracli, Aşıq Kamandar Əfəndiyev, Aşıq İsgəndər Ağbabalı, Aşıq İmran Həsənov, Aşıq Əkbər Cəfərov, Aşıq Məsim, Aşıq Ədalət Nəsimov kimi adları tarixə keçmiş Azərbaycan xalq sənətkarlarının zəngin ifaçılıq mədəniyyətinin qorunub saxlanması, inkişaf etdirilməsi baxımından müasir zamanda olduqca böyük məna daşımaqdadır.

Məlumdur ki, hər bir xalqın tarix boyu ayaqda qalması, həyatını sürdürməsi üçün onun dili, dini ilə bərabər xalq yaradıcılığı, o cümlədən dastanları, nağılları, bayatıları, atalar sözləri və s. olduqca mühüm rol oynamışdır. Qloballaşma ilə xarakterizə olunan mürəkkəb zamanımızda da bu rol azalmır, əksinə artmaqdadır. “Kütləvi mədəniyyətin” güclü təsirinə, həmçinin yabançı mədəniyyətin pozucu, mənəvi-estetik dəyərlərimizdən uzaqlaşdırmaq istiqamətindəki rolunu da unutmamaq lazımdır. Təbii ki, belə bir şəraitdə musiqi-estetik tərbiyənin ən kiçik yaşlarından xalq musiqisinin sağlam bədii estetik prinsiplərinə əsasən qurulması böyük əhəmiyyət kəsb etməkdədir. Təsadüfi deyildir ki, dünyanın bir çox ölkələrində mütərəqqi sənət adamları, musiqişünas-alimlər, o cümlədən bəstəkarlar bu meyli hər zaman müdafiə etmiş və etməkdədirlər. M.İ.Qlinka, Ü.Hacıbəyli, V.Uspenski, V.Belyayev, M. Slobin, A.Vertkov, H.Farmer, B.Bartok, A.Zatayeviç, Radlof, V. Qvaxariya, A.Yalqın, M.Qazimihal, R.Yektabəy və başqalarının isimlərini xüsusilə qeyd etmək mümkündür. Diqqətimizi çəkən bu məcmuə əsasən texniki-estetik baxımdan bir qədər irəliləmiş tələbələr və musiqiçilər üçün nəzərdə tutulsa da yuxarıda qeyd etdiyimiz prinsiplər baxımından da yararlı və perspektivli görünməkdədir. **Birincisi**, aşıq ifaçılıq sənətinin bəzilərinin düşündüyü qədər də sadə, bəsit bir sənət olmadığını sübuta yetirir. **İkincisi**, forma və emosional-məzmun baxımından zəngin bir xəzinə olmasını, xalqımızın, xüsusilə də gənclərimizin estetik tərbiyəsi işində mühüm rol oynaya biləcəyini sübuta yetirir. Aşıq havalarının metro-ritmik və intonasiya zənginliyi, nüanslar və təsvir ifadə vasitələrinin geniş potensial-estetik imkanları, ifa üsullarının rəngarəngliyi, səciyyəvi akkord səslənmələri, sazın müxtəlif köklənmə qaydaları, ifa olunan musiqilərin janr və forma müxtəlifliyi kimi xüsusiyyətlər aşıq ifaçılıq sənətinin nə qədər mürəkkəb və daxili qanunauyğunluqlarına görə spesifik bir sənət olduğunu göstərməkdədir. Bu sənətin mətn ilə əlaqəsindən söz açdığımızda onun potensial-estetik imkanlarının nə qədər böyük olması bizləri bir daha heyratə salır. Əfsuslar olsun ki, günümüze qədər bu zəngin mənəvi-estetik xəzinəmizin spesifik musiqi dili, eyni zamanda yuxarıda da söylədiyimiz kimi ifaçılıq üsulları, repertuarının genişliyi, bir musiqi aləti olaraq sazın ifaçılıq baxımından digər yaxın alətlərlə olan münasibəti, saz ifaçılığının poetik mətnlə əlaqəsi (məsələn, dastanlarımızda, aşıq havalarımızda olduğu kimi), gələcəkdə musiqi mədəniyyətimizdə və tərbiyə sistemimizdə bu sənətin rolu kimi məsələlər öz hərtərəfli izahını tapa bilməmişdir. İstedadlı ifaçımız İlqar Cəmil oğlu İmamverdiyevin, haqqında söz etdiyimiz “Azərbaycanın 20 saz havası” adlı ikinci cild məcmuəsini gözdən keçirərkən bir daha öncə qeyd etdiyimiz fikirləri xatırlamalı oluruq. Yəni bu qiymətli əsər yalnız ifaçılıq baxımından deyil, eyni zamanda bir çox elmi-nəzəri (muzikoloji) problemlərin

¹³³ Prof. Dr. İlqar İmamverdiyevin “Azərbaycanın 20 saz havaları” adlı II cild kitabına Prof. Dr. Babək Qurbanovun yazdığı (Ön söz) məqalə

araşdırılması üçün yeni perspektivlər açmış olur. Belə ki, bu məcmuədə toplanmış hər bir havanın tarixdən gələn klassik nümunələrinin olduğu kimi və mükəmməl bir şəkildə nota alınmasını görürük. Bu nümunələrlə tanışlıq bir daha Azərbaycan aşıq ifaçılığının nə qədər zəngin və şərəfli tarixi bir yol keçdiyinə, xalqımızın sonsuz estetik ideallarını, mənəvi ruh halını, istək-arzularını adil bir gələcəyə olan inamını səslər vasitəsilə, yüksək bir bədiiliklə ifadə etdiyini duya bilirik. Bu qəbildən olan məcmuələrin çapdan çıxması (*əminik ki, İlqar bəy bu istiqamətdəki çalışmalarını davam etdirəcək*) bir daha aşıq musiqi ədəbiyyatının nə qədər zəngin olması fikrini də ortaya atmış olur. Yəni bir daha ataların “*hər əlinə saz alandan aşıq olmaz*” sözlərinin nə qədər doğru olduğuna inanırsan. İlqar bəyin bu məcmuədə topladığı saz havaları öz texniki və ifa xüsusiyyətlərinə görə daha mürəkkəb olub əsasən yuxarı sinif şagirdləri və konservatoriya tələbələri üçün nəzərdə tutulmuşdur. Burada xüsusi olaraq göstərilmiş təsvir-ifadə vasitələri, mürəkkəb melizmlər, metro-ritmik xüsusiyyətlər, barmaqlardan istifadə, müxtəlif təzənə üsulları, nüanslar, qlissandolar, kökləmə qaydaları və s. (*bu təsvir-ifadə vasitələri çox vaxt adət etdiyimiz batı musiqisindən olduqca fərqlənir*). bir daha məcmuədəki əsərlərin ifa baxımından mürəkkəb musiqi dilinə sahib olduğunu da göstərməkdədir. Təbii ki, onları ifa etmək üçün müəyyən bir ifaçılıq səviyyəsinə çatmağın da mühüm olduğunu unutmamaq lazımdır.

Zənnimizcə, bu baxımdan xüsusilə də musiqi məktəblərimizdə sazin tədrisi ilə əlaqədar metodiki xarakter daşıyan məcmuələrin, tədris (*nota*) kitablarının tezliklə işıq üzü görməsi olduqca vacib görünməkdədir. Xüsusi professional musiqi təhsili almış, eyni zamanda xalq musiqimizin (*klassik muğam sənətini də içinə alan*) dərin bilicisi olan İlqar bəy tezliklə bu şərəfli işin də öhdəsindən layiqincə gələcək, bu sahədə uzun illərdən bəri yaranmış boşluğu dolduracaqdır. Ona aşıq sənətinin qorunub saxlanılmasında, təbliğində və tədrisindəki fəvqəladə əməyinə görə minnətdarlıq hisslərimizi bildirməklə yanaşı, bu xeyirxah, xoşməramlı işdə bir daha böyük uğurlar diləməyi özümüzə mənəvi bir borc bilirik.

Babək Qurbanov

*Fəlsəfə elmləri doktoru, professor,
Azərbaycan Bəstəkarlar ittifaqı idarə heyətinin üzvü,
Azərbaycan Respublikası Aşıqlar birliyinin üzvü.
18-23 09. 2005*

112. (4) ÖN SÖZ¹³⁴

İlqar İmamverdiyevin “*Azərbaycanın 20 saz havası*” adlı məcmuəsinin III cildində toplanmış nümunələr də bir daha xalqımızın bu zəngin mənəvi-estetik sərvətinin forma və məzmun baxımından nə qədər mükəmməl və özünəməxsus olduğunu göstərməkdədir. Məcmuədəki mahnılar əvvəlki cildlərdə olan prinsipə əsasən instrumental musiqi nümunəsi kimi qələmə alınmış, daha doğrusu sadəcə olaraq saz alətində ifa üçün nəzərdə tutulmuşdur. Burada adətən xalq musiqi nümunələrini yorumlayan bəstəkarların hərəkət etdiyi kimi, yəni melodiya üçün fortepiano müşayiətini görmürük. Aşıq havalarını səsləndiyi kimi, bütün çalarlar, eyni zamanda melodiya və onu müşayiət edən spesifik akkordları ilə birlikdə olduğu kimi qələmə almağı nəzərdə tutan müəllif, arzusuna müvəffəq ola bilir. Saz çalğısı baxımından olduqca əhəmiyyətli olan bu tip repertuarın işıq üzü görməsi musiqi məktəblərimizdə və konservatoriyada aşıq ifaçılığının tədrisi işində mühüm rol oynayacağına əsas verməklə birlikdə, aşıq musiqisinin itib batmamasına da əngəl olmaqdadır. Məcmuədə olan bir çox havalar demək olar ki, nadir hallarda ifa edilən, bəzilərinin isə aşıqlarımız tərəfindən belə unudulduğunu söyləmək mümkündür. Məsələn, “Şirvan şikəstəsi”, “Peşrov”, “Əfşarı” aşıq havası, “Baş Naxçıvanı” kimi klassik saz havalarının günümüzdə nadir hallarda səsləndirilməsinin şahidi ola bilirik. Ümumiyyətlə məcmuədəki nümunələrin

¹³⁴ Prof. Dr. İlqar İmamverdiyevin “Azərbaycanın 20 saz havaları” adlı III cild kitabına Prof. Dr. Babək Qurbanovun yazdığı (Ön söz) məqalə

əksəriyyətini bu qəbildən olan havalar təşkil etməkdədir. Bununla yanaşı ayrı-ayrı sənətkarlar tərəfindən son zamanlar meydana gəlmiş bəzi aşiq havaları da məcmuədə yer almaqdadır.

İlqar İmamverdiyev bu havaların metro-ritmik xüsusiyyətlərini, ifa tempini, təsvir-ifadə vasitələrini, nüanslarını məharətlə göstərə bilmişdir. Nota alınmış havaların melodiyasını bütün incəlikləri ilə verə bilən müəllif, eyni zamanda onların sazda ki akkompənimentini (*müşayiətini*) böyük bir ustalıqla yazıya almış olur. Daha doğrusu instrumental musiqiyə xas bədii-texniki prinsipləri üzə çıxara bilir, sazın böyük potensial-estetik imkanlara malik olması fikrini doğrulamış olur. Məcmuədəki havalar forma baxımından da maraqlıdır. Onların bəziləri **rondo** (“*Ürfani*”, “*Misri*”), bəziləri **sadə üç hissəli** (“*Şirvan şikəstəsi*”), bəziləri isə **iki hissəli** (“*Paşaköçdü*”, “*Təcnis*”) formada təcəssüm etməkdədir. Onlar xalqımızın, insanlarımızın zəngin daxili aləmini, istək və arzularını, estetik ideallarını, zəngin ruh halını ifadə etməkdədir. Burada sevgidən doğan hiss-həyəcan, vətənpərvərlik duyğuları, vətən həsrəti, mərdlik və cəsarət hissləri yüksək bədiiiliklə ifadə olunmuşdur. Əhvali-ruhiyyəimizin müxtəlif vəziyyətlərini ifadə edən bu havalarda ümumiləşdirilmiş şəkildə vətənpərvərlik, mərdlik, cəsarətlilik, saf məhəbbət, qəm-kədər, dostluq, qardaşlıq, düşmənlərə qarşı barışmaz kin-küdurət hissləri öz əksini tapmışdır. Bu havaların bəziləri miniatür rapsodiyaları xatırlatmaqdadır. Xalqımızın keçmiş tarixini, adət ən-ənələrini, qəhrəmanlıq salnaməsini göz önünə gətirməkdədir. Assosiyalarla dolu olan bu havalarda əslində xalqımızın döyünən ürəyi, düşünən beyni öz əksini tapmaqdadır. Bu səbəblərə görə də aşiq havalarını mütləq mətnlə bağlamaq, buradakı melodiyaları sözün metro-ritmik və ideya-emosional məzmunundan asılı vəziyyətə düşürmək o qədər də doğru olmazdı. Unutmamaq lazımdır ki, hər hansı bir aşiq havası onlarca şeir mətni üçün əsas təşkil etmişdir. Əsasən Qoşma, Gəraylı, Bayatı, Divani, Təcnis, Muxəmməs kimi heca vəznində söylənmiş aşiqvari şeirlər metro-ritmik, eyni zamanda emosional məzmun baxımından uyğun gələn aşiq havaları üstündə oxunmuş və bu gün də bu ənənənin yaşadığını görməkdəyik. Əlbəttə aşiq havalarının meydana gəlmə tarixi və xüsusiyyətləri son dərəcə mürəkkəb nəzəri-tarixi məsələlərlə əlaqədardır. Bu havaların meydana gəlməsində, daha doğrusu mətnlə melodiyanın sintezindən doğan musiqilərin yaranmasında çox vaxt mətnin melodiya, melodiyanın da mətnə olan təsiri məsələləri haqlı olaraq tədqiqatçı alimlərin diqqətini çəkməkdədir. Məcmuədə cəm olunmuş havaların ritmik xüsusiyyətləri və zənginliyi də böyük maraqlıdır. Burada günümüzdə professional musiqi mədəniyyətində istifadə olunan 2/4, 4/4, 3/8, 5/8, 6/8 kimi çeşidli vəznlər bu havalar üçün xarakterik ritmlərdəndir. Bununla birlikdə dəyişən ritmlərə malik havalara da rast gəlmək mümkündür. Məsələn “Təcnis” havasında 7/8, 6/8, 5/8, 9/16 kimi vəznlər aydın bir şəkildə özünü göstərməkdədir. Burada onları duymaq, bir-birilərindən ayırmaq və nota ala bilmək xüsusi bir məharət və professionalıq tələb edir. İlqar Cəmiləli İmamverdiyev belə bir vəzifənin öhdəsindən bacarıqla gəlməkdədir. Melodiyanın emosional məzmunundan doğan bu ritmik zənginlik, daha doğrusu ritmik vəznlərin bir-birilərini əvəz etmələri hər şeydən əvvəl xalqımızın qədim bir tarixə dayanan spesifik musiqi təfəkkürünü göstərməkdədir. Yalnız aşiq havalarının ritmik xüsusiyyətlərinə əsaslanaraq bəzilərinin düşündüyü kimi onların heç də bəsit bir musiqi nümunəsi olmadığını təsdiqləməkdədir. Əksinə bu qəbildən olan havaların inkişaf etmiş bir musiqi təfəkkürünün məhsulu olduğunu aydın bir şəkildə sübut etməkdədir. Havaların lad-məqam xüsusiyyətləri və forma (*vəzn*) zənginliyini də göz önünə aldığımızda bu söylədiyimiz fikirlərin bir daha həqiqət olmasına inanmamaq imkansızdır.

İlqar İmamverdiyev nota saldığı havaların bütün texniki–estetik xüsusiyyətlərini (*eyni zamanda vokal partiyasındakı nüansları, melizmləri, aşiq oxuma tərzinə xas ifadə təsvir xüsusiyyətlərini*) instrumental musiqinin prinsipləri baxımından ələ alır. Burada sazı bir solo aləti kimi görmək istəyən İlqar İmamverdiyev nota aldığı havalar vasitəsilə əslində bu alətin geniş bədii-texniki ifaçılıq imkanlarına malik olmasını, melodiya ilə birlikdə onun

müşayiətinin də mümkün olmasını, qlissando, trel, tremolo, mordent, fermato kimi dünya musiqisində özünə yer tapan bir çox təsvir-ifadə vasitələrinin saz ifaçılığы üçün də yad bir şey olmadığını, onların spesifik bir şəkildə aşığı ifaçılığы sənətində istifadə olunmasını sübuta yetirməyə çalışmışdır.

Aşığı havalarının saz üçün nota alınması, ustad sənətkarların ifasından alınmış və orjinal səslənməsini saxlamaqdadır. Fövqəladə musiqi hafizəsi və yüksək aşığı ifaçılığına sahib olan İlqar İmamverdiyev “Azərbaycanın 20 saz havası” kitabının əvvəlki cildlərində olduğu kimi III cild də də yüksək professionallığını, aşığı ifaçılığının əsrlərdən gələn spesifik xüsusiyyətlərinə dərinədən bələd olmasını, eyni zamanda bu sahədə geniş ensiklopedik bilgilərə malik olduğunu nümayiş etdirməkdədir.

İnanırıq ki, tədqiqatçı-alim və ifaçı sənətkar İlqar İmamverdiyev digər aşığı havalarının nota alınması kimi xeyirxah bir işdə yenə də öz istedadını və bilik-bacarığını əsirgəməyəcəkdir.

Babək Qurbanov

*Fəlsəfə elmləri doktoru , professor, musiqişünas,
SSRİ və Azərbaycan Bəstəkarlar ittifaqı idarə heyyyətinin və
Azərbaycan Respublikası Aşıqlar birliyinin üzvü.
13. XI – 2005 Ərzurum / Türkiyə*

113. (5) ÖN SÖZ¹³⁵

Əsasən aşığı musiqi ifaçıları və musiqi folklorşünasları üçün nəzərdə tutulmuş bu kitabı, “Azərbaycanın 40 saz havası” adı altında çapdan çıxmış öncəki I, II, və III cild məcmuənin IV-sü kimi gözdən keçirmək lazımdır. Qeyd etmək lazımdır ki, bu məcmuədə əvvəlki üç cildlə fərqli olaraq 20 deyil, əsasən 40 qədim aşığı havaları instrumental yönü ilə nota alınmışdır. Məcmuələrin səhifə həcminə görə təxminən eyni alınması prinsipinə riayət edən musiqişünas İlqar İmamverdiyev bu axırıncı məcmuədə həcmcə daha kiçik və biz deyərdik daha qədim, daha arxaik aşığı mahnılarına müraciət etmişdir. Xatırladaq ki, bu klassik aşığı havalarının əksəriyyəti artıq çoxdandır ki, aşıqlarımızın repertuarında yer almamaqda, bəziləri isə demək olar ki, unudulmuş, tarixə qovuşmuşdur. Məcmuədə yer almış “Mənsuri”, “Şenlik divanı”, “Meşkini”, “Koroğlu müxəmməsi”, “Dol hicranı”, “Təxmisi”, “Qaytarma”, “Baş divanı”, “Əsgərli bala”, “Faxralı Dilqəm”, “Hicranı”, “Mina gəraylı” kimi onlarca aşığı havalarımızın məcmuədə yer alması heç şübhəsiz, yuxarıda qeyd etdiyimiz boşluğun doldurulmasına xidmət edəcəyinə inanırıq.

Ustad aşıqların ifasından məharətlə nota alınmış bu mahnılar (*xatırlatmaq lazımdır ki, İlqar bəy vaxtilə şəxsən yaxşı tanıdığı, sənətindən çox şey öyrəndiyi ustad Aşığı Şəmşir, Misginli Aşığı Vəli, Aşığı Məhəmməd, Aşığı Sarı, Aşığı Əmrah Gülməmmədov, Aşığı Avdı, Aşığı Hüseyin Saraclı, Aşığı Azaflı Mikayıl, Aşığı Dehqan, Aşığı Şahsuvar, Aşığı Yusif, Aşığı İslam, Aşığı Bayram, Aşığı İsfəndiyar, Aşığı Əkbər Cəfərov, Aşığı Məsim, Aşığı Hidayət, Aşığı Şəhadət Gülməmmədov, Aşığı İmran, Aşığı Mahmud, Aşığı Ədalət Nəsibov, Aşığı Zahid Aslanoğlu, Aşığı Sirac, Dəmir Həsənoğlu, Usta Xudaverdi Mahmudov kimi klassik aşıqların ifasını lentin yaddaşına köçürə bilmişdir*) zəngin potensial-estetik dəyərlərə malikdir. Bu məcmuədə toplanmış mahnıların çoxu olduqca qədim və arxaikdir. Onların qorunub saxlanması, yenidən musiqi dünyamıza qaytarılması olduqca vacibdir. Bu meyl ümumiyyətlə son zamanlar demək olar ki, bir çox ölkələrin musiqi mütəxəssislərini, xüsusilə də etnomusiqi mütəxəssisləri və bəstəkarları dərinədən düşündürməkdədir. Baltıqyanı

¹³⁵ Prof. Dr. İlqar İmamverdiyevin “Azərbaycanın 40 saz havaları” adlı kitabına Prof. Dr. Babək Qurbanovun yazdığı (Ön söz) məqalə.

ölkələrdə (*Latviyada, Estoniyada, Litvada*), qonşumuz Gürcüstanda, eyni zamanda Çində, Yaponiyada və s. mütəxəssisləri və kulturoloqları min illik tarixi olan musiqi nümunələrinin belə “restovrasiya” (*bərpa*) edilməsi, onların keçmişdə necə və hansı musiqi alətləri ilə səsləndirilməsi məsələləri ciddi bir şəkildə düşündürməkdədir. Unutmamaq lazımdır ki, əski musiqi nümunələri, bu sırada qədim aşiq mahnılarımız hər şeydən öncə xalqın bədii-estetik inkişaf tarixinin, onun təfəkkür tərzinin müəyyən bir mərhələsini ifadə etməkdədir. Bu mərhələlərin hər birinin milli mədəniyyət halqasında önəmli yeri var və onların hansının isə müəyyən səbəblərdən dolayı (*sosial, ideoloji, subyektiv qavrayış, yad mədəniyyətlərin güclü təsiri və s.*) yox olub getməsi əslində bir xalqın mədəniyyətinin tarixi inkişaf prosesi haqqında tam təsəvvür əldə etməyə imkan vermir. Bu mədəniyyəti tarixilikdən, tarixi mənəvi-estetik köklərindən ayırmış olur. Əslində bu xalqın özünü tarixindən, mənəvi etik və estetik köklərindən məhrum etmək, uzaq salmaqdır. Təsadüfi deyil ki, Türk dünyasının ideya düşüncələri hər zaman keçmişimizi, daha doğrusu keçmiş milli-mənəvi dəyərlərimizi, xüsusilə də dilimizi, dinimizi, mədəniyyətimizi müxtəlif bəhanələrlə unutturmağa, onu təhrif və inkar etməyə çalışmışlar. Hətta bəzən sahib çıxmadığımız, laqeyd qaldığımız dəyərləri, (*bunu maddi və mənəvi dəyərlərimiz sahəsində də aydın bir şəkildə görməkdəyik*) özlərininki kimi qələmə verməyə çalışır, bu yolda çoxdandır ki, məqsədyönlü və planlı bir şəkildə ardıcıl iş aparırlar. Son zamanlar kulturoloqlarımız, tarixçilərimiz, etnoqrafçılarımız, filosoflarımız, coğrafiyaşünaslarımız (*xüsusilə də toponomika sahəsində*) keçmişin məlum ideoloji səbəbləri üzündən gecikmiş də olsa tarixi gerçəkləri üzə çıxarmaq yolunda fəal bir şəkildə əmək sərf etməkdədirlər. Fəqət nəyazıqki, bu fikri hələ də musiqişünaslarımız, xüsusilə də etnomusiqi sahəsində çalışan mütəxəssislərimizə şamil etmək mümkün olmur. Unutmamaq lazımdır ki, hələ də minlərlə qədim el havalarımızın, oyun və instrumental melodiyalarımızın, zəhmət, tarixi, qəhrəmanlıq, mərasim, lirik və s. mahnılarımızın məcmuə halında çap olunmasını görmürük. Daha doğrusu bu son dərəcə önəmli milli mədəni hadisənin gerçək dəyərini görəndə dahi bəstəkarımız, bugünkü təbirlə desək kulturoloq Üzeyir Hacıbəyli və onun sadıq silahdaşları Bülbül, A.Zeynallı, S. Rüstəmov, Q.Qarayev, C. Hacıyev, T.Quliyev və b. bu yolda önəmli işlər görmüşlər. Fəqət bu başarılar, daha doğrusu qədim xalq musiqi nümunələrinin toplanması, nota alınması və nəşri kimi bir fəaliyyətin günümüzdə də davam etdirilməsinə böyük ehtiyac duyulmaqdadır. Biz hələ də qədim maddi abidələrimizin qorunması, mühafizə edilməsi (*nəyazıqki, ölkəmizin müxtəlif bölgələrində, VI əsrdən günümüzdə qədər yaşamını sürdüürən və bununla öyündüyümüz maddi memarlıq abidələrimizin hələ də yalnız “qorunması, restavrasiyası yox” sözləri ilə qarşılaşırıq*), bəzən bərpa edilməsi kimi mühüm fəaliyyətlərlə qarşılaşır və keçmişə münasibətimizi əsasən maddi mədəniyyət nümunələrinə olan münasibətlə (*qalalar, körpülər, əski binalar, məscidlər, məzar daşları, türbələr və s.*) məhdudlaşdırırıq. Halbuki, zəngin mənəvi mədəniyyətimiz, qədim dastanlarımız, xalq məsəllərimiz, atalar sözlərimiz, nağıllarımız (*Etiraf etmək lazımdır ki, bu sahədə son zamanlar ciddi addımlar atılmaqdadır.*) və mədəniyyətimizin onurğa sütununu təşkil edən (*Bu fikri bütün Türkoşlu xalqlar üçün də söyləmək mümkündür.*) ozan-aşiq yaradıcılığı, xüsusilə onun ortaya qoyduğu zəngin musiqi nümunələri hələ də tam bir şəkildə göz önünə alınmamışdır. Bir daha xatırladaq ki, millətini, tarixini, mədəniyyətini, adət-ənənələrini sevən xalqlar bu yolda ciddi fəaliyyət göstərməkdədirlər. Məsələn, Baltıqyanı ölkələrin demək olar ki, hər birində iki milyona qədər xalq musiqi nümunələrinin toplanması, notaya alınması, təsnifatının verilməsi bir həqiqətdir. Bu baxımdan problemlərimizin hələ də son dərəcə çox olmasını və öyünməyimizə əsasın olmamasını söyləyə bilərik. Xalqımızın uzun əsrlərdən bəri yaratdığı və

öz istək-arzularını, mənəvi-estetik ideallarını ifadə etdiyi bu zəngin və çoxyönlü xalq yaradıcılığı nümunələrinin toplanması, bir araya gətirilməsi, nəşr edilməsi, dünya xalqları mədəniyyətləri içərisində mədəniyyətimizin yerini, önəminin müəyyən edilməsində olduqca zəruridir.

Bu baxımdan İlqar İmamverdiyevin aşiq havalarının nota alınması sahəsindəki ardıcıl çalışmaları olduqca aktual mənə kəsb etməkdədir. Xatırladım ki, tədricən xarici ölkələrdə bu qədim sənətə olan marağın artması ilə rastlaşırıq. Yapon qızı Tomoko İmuranın saz çalmaq istəyi (*Bu qızın Azərbaycan aşiq havalarının 18-ini ifa edə bilməsində İlqar bəyin əməyi çox olmuşdur.*) o cümlədən Amerika musiqi folklorçularından Ann xanımın bu sənətə olan dərin marağı və saz çalmağı öyrənməsi (*İlqar bəy 3 cildlik "Azərbaycanın 20 saz havası" adlı məcmuələrini məmnuniyyətlə onlara bağışlamışdır.*) kimi onlarca faktın bir daha bu ölməz və çoxyönlü sinkretik sənətə olan dərin marağını ifadə etməkdədir. Aşiq havalarımıza olan marağın bir səbəbi də buradakı zəngin bədii-estetik və emosional dərinlik və təsir gücüdür. Elə bu məcmuədə yer almış qədim aşiq havalarımızın yalnızca musiqi dilinə (*Məcmuədə havaların yalnız instrumental ifası nəzərdə tutulmuşdur.*) müasir musiqişünaslıq baxımından belə nəzər saldığımızda onların nə qədər zəngin potensial-estetik imkanlara malik olmasını görə bilərik. Məsələn "Baş divanı" kimi qədim aşiq havasının ritmik xüsusiyyətlərinə diqqət etdiyimizdə burada 7/8, 8/8, 6/8, 11/16, 5/8 kimi dəyişgən ritmik şəkillərin mövcud olmasını və ya "Dol hicranı" havasında 2/4, 3/4, 2/8, 3/8 kimi şəkillərin özünü göstərməsini hiss edə bilərik. Ümumiyyətlə ən qədim aşiq havalarımızdan olan "Koroğlu həngi", "Məmmədbağrı", "Keşişoğlu", "Bozuğu Koroğlu", "Bəhmanı" kimi nümunələrinin musiqi dilinin son dərəcə arxaik olması və lad-məqam baxımından daha çox pentatonika ladına təməllənməsi kimi xüsusiyyətləri aydın bir şəkildə hiss etmək mümkündür. Təbii ki, ritmik, melodik, intonasiya baxımından (*daha doğrusu burada interval genişliyi xüsusilə mühümdür.*) inkişaf etmiş mahnıların tarixən daha sonralar meydana gəlməsini söyləmək mümkündür. Bu qəbildən olan mahnıların ("Hicranı", "İrəvan çuxuru", "Qaytağı", "Cəlaloğlu", "Şenlik divanı", "Çaqui-Zəncan", "Araz", "Sultanı", "Qürbəti", "Sazbəndi", "Şəşəngi", "Azaflı gözəlləməsi", "Ayaq Cəlili", "Heydəri") müxtəlif temp və nüansları (*musiqi dilində qlissando, forte, piano, allegro, moderato, legato və s.*) xüsusiyyətləri izləmək mümkündür. Forma və kompozisiya baxımından mükəmməl bir quruluşa malik mahnılarımız diqqət çəkməkdədir. Onların içərisində bizi bəzən rapsodiyalar kimi qədim keçmişimizə, bəzən də qəhrəmanlıq tariximizə və ya lirik sevgi, məhəbbət dünyamıza apararı iki bölümdən, üç bölümdən ibarət formalara, hətta rondovari kompozisiyalara rast gələ bilərik. Bütün bu bədahətən söylədiklərim (*inanırıq ki, irəlidə musiqişünaslıq elmimiz onların praktiki və nəzəri həlli işində daha uzaqlara gedə biləcəklər.*) aşiq musiqisinin müasir bəstəkarlıq məktəbimiz üçün də nə qədər zəngin bir estetik mənbə olduğunu göstərməkdədir. Son zamanlar müasirlik, modernizm, küresəlləşmə anlaylarını sənət üçün yeganə prinsip hesab edən, milli köklərdən, eyni zamanda bədii-estetik dəyərlərdən uzaqlaşmaq meyillərini üstün tutan, nəyin bahasına olursa-olsun batının bəstəkarlıq yazı prinsiplərinə yiyələnmək istəyən (*atonal musiqi, kollaj, aleatorika, seriy musiqi, elektron musiqi və s.*) bəzi sənət adamlarımızın öyrənmək istədiyini təqdir etməklə birlikdə bir qədər də bu öyrənmək həvəsini tarixən öz xalqının yaratdığı bədii-estetik dəyərlərə yönəltməsini arzu edərdik.

Xalq yaradıcılığımız, folklorumuz, bu sırada min illərin sınağından keçmiş ozan-aşiq sənətimiz bitib tükənməyən zənginliklərlə doludur. Xatırladım ki, müasir musiqi mədəniyyətində iz buraxmış, bir çoxlarını ardınca aparmış dodekafon və atonal musiqinin

banilərindən sayılan Şönberq həyatının sonlarında etiraf etmişdir ki, o musiqi mədəniyyətində yeni bir sistem yaratsa da əslində bir uğurlu sonuca varmamışdır. Təsadüfi deyil ki, onun əsərləri yenə də tonal, ənənəvi üsluba təməllənən əsərlər olmuşdur. Odur ki, hər cürə yeniliklərə sahib ola bilməklə birlikdə xalq sənətinə, onun bədii-estetik təfəkkür tərzinin məhsulu olan dəyərlərinə də sahib olmaq istəyini bir zaman yalnız istək olaraq görməməli, onun həyata keçirilməsi yolunda aramsız və qətiyyətlə səy göstərmək də önəmlidir. Belə düşünürük ki, İlqar bəyin əsasən saz ifaçılığının inkişafı və təbliği üçün nəzərdə tutduğu bu məcmuə bir daha professional bəstəkarlarımız üçün də dəyərli empirik məlzəmə rolunu oynamış olacaqdır. Onun yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi folklorşünaslığımız, xüsusilə musiqi folklorşünaslığımız və musiqi tariximizi araşdıran mütəxəssislərimiz üçün uzun bir zaman önəmli bir vəsait rolu oynayacağına inanırıq. Bu araşdırmanın məqsədini, mənəvi-mədəni həyatımızdakı rolunu tam mənası ilə anlayan, onu dəstəkləyən və məcmuənin IV cildinin də sponsorluğunu üzərinə götürən xalqımızın qeyrətli oğlu, tanınmış iş adamı Ənvər Əşrəf oğlu Qəmbərova bir daha öz təşəkkürümü bildirməyi də mənəvi bir borc bilirəm. Yaxşı ki, hələ də maddi yardımlarını nəyə, haraya, kimə yönəltməklərini bilən oğullarımız tükənməyib. Onlara eşq olsun!

Babək Qurbanov

*Fəlsəfə elmləri doktoru, professor, musiqişünas
SSRİ və Azərbaycan Bəstəkarlar ittifaqı idarə heyətinin və
Azərbaycan Respublikası Aşıqlar birliyinin üzvü.
IX - 2006 / Ərzurum*

114. (6) ŞİRVAN AŞIQ MƏKTƏBİ VƏ MÜASİRLİK¹³⁶

Xalq yaradıcılığı ilə əlaqədar tədqiqatlar bir daha sübut edir ki, onun demək olar ki, bütün sahələri statik olmayıb, əksinə daima hərəkətdə olan dinamik bir prosesdir. Bir çox elm və sənət adamları haqlı olaraq xalq yaradıcılığını, onun müxtəlif sahələri və bədii “məhsulları”nı professional sənət üçün mühüm qaynaq olaraq görmüşlər. Məsələn, görkəmli rus yazıçısı M.Qorki xalq yaradıcılığını, onun müxtəlif sahələrini, eləcə də xalı-kilim sənətini, dülgərliyi, bənnalıqı, dəmirçiliyi, misgərliyi, dulusçuluğu və s. belə professional sənətin meydana gəlməsində son dərəcə mühüm və sərhədsiz bir estetik qaynaq olaraq dəyərləndirmişdir. Rus milli professional (*çoxsəsli*) musiqinin banisi M.İ. Qlinka isə “*musiqini xalq yaradır, biz bəstəkarlar isə yalnız onu aranje edirik*” kimi bir məşhur fikri irəli sürməkdən çəkinməmişdir. Xalq yaradıcılığına hər zaman xüsusi diqqət yetirən sevimli bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəyli isə etiraf edirdi ki, “Koroğlu” operasını yazarkən o həqiqətən aşıq-musiqili poetik yaradıcılığına, aşıq havalarına müraciət etmişdir. Bu inandırıcı və məlum həqiqətləri örnək gətirməklə biz heç də xalq yaradıcılığının geniş potensial-estetik imkanlarını, sənət üçün bir mənəvi qaynaq olmasını təsdiqləmək fikrində deyilik. Unutmamaq lazımdır ki, xalq yaradıcılığının bu yuxarıda qeyd etdiyimiz sosial-mədəni funksiyası ilə birlikdə bir çox başqa, spesifik xüsusiyyətləri də mövcuddur. Yəni xalq yaradıcılığı canlı, daima dəyişməkdə, hərəkətdə, inkişafda olan bir prosesdir və onun məhsullarını yalnız tarixin qaranlıqlarında qalmış, keçmişimizdən xəbər verən “muzey eksponatları” kimi gözdən keçirmək yanlış ola bilər. Xalq yaradıcılığı, onun müxtəlif sahələri xalqın tarixində başverən bütün önəmli sosial-mədəni, tarixi hadisələrə cavab verməklə birlikdə, insanların günlük yaşamında, məişət həyatında, bayramlarında, şənliklərində, müxtəlif adət-ənənələrində, rəngarəng mərasimlərində və s. yaxından iştirak etmiş və bu gün də bu maarifləndirici,

¹³⁶ Prof. Dr. İlqar İmamverdiyevin “Şirvan aşıq havaları” adlı kitabına Prof. Dr. Babək Qurbanovun yazdığı (Ön söz) məqalə.

dəyişdirici, tərbiyəvi funksiyalarını daşımaqdadır. Xalq yaradıcılığının hər hansı bir sahəsinə tarixi aspektdə gözdən keçirdiyimiz zaman bu prosesi aydın şəkildə izləmək mümkün olur. Yəni cəmiyyətin inkişafı ilə əlaqədar olaraq burada yeni-yeni bədii hadisələrin, təsvir-ıfadə vasitələrinin, ideya-məzmun zənginliyinin və s. meydana gəlməsinin şahidi ola bilərik. Bu söylədiklərimizi əsrlərin süzgəcindən gələn ozan-aşıq yaradıcılığına da aid etmək mümkündür. Günümüzdə uzun zamanlar əsasən bəlli ideoloji şovinizm, aşırı rus milliyətçiliyi və s. səbəblərə görə gün üzünə çıxarılmayan qadağaların, qərəzli olaraq təqib edilən və cansız “muzey eksponatları” şəklində salınmasına yönləndirilmiş meyillərin əsliində xalq yaradıcılığına aid bədii-estetik dəyərlərimizin günlük həyatımızdan, milli tarixi yaddaşımızdan silinməsi təhlükəsinə aparmaqda idi.

Bu gün xalqımızın müstəqillik və demokratiya yoluna qədəm qoyduğu bir şəraitdə, xüsusilə də Azərbaycan aşığı sənəti YUNESKO-nun qeyri-maddi mənəvi-mədəni irsi siyahısına qəbul edildikdən sonra xalq yaradıcılığı, həmçinin onun ayrılmaz, mühüm sahələrindən olan ozan-aşıq yaradıcılığının yenidən qol-qanad açmasına, dirçəlməsinə, xalqımızın mənəvi-estetik mədəniyyətinin tərəqqisində mühüm rol oynamasına geniş imkanlar açılmış oldu. Televiziya, radio kanalları, konsert salonlarının qapıları onların üzünə açılmış oldu. Bu münvalla da hətta qadın aşıqlarımızın belə öz ifaçılıq məharətlərini nümayiş etdirməyə şərait yarandı. Xatırladaq ki, son zamanlar aşığı sənətinin canlandırılmasında, seyirçilərin, dinləyicilərin sevgisini qazanmasında bir çox sənət və elm xadimlərimizin xüsusi rolunu da qeyd etmək yerində olardı. Respublika Aşıqlar Birliyinin sədri, xalq şairimiz Zəlimxan Yaqubun, filologiya elmləri doktorları, professor Məhərrəm Qasımlının, Qara Namazovun, Qəzənfər Paşayevin, Maarifə Hacıyevanın, Hüseyn İsmayılovun, Elxan Məmmədlinin, İctimai TV-də “Ozan” verilişinin aparıcıları aşığı Zülfiyə İbadovanın və Mübariz Əliyevin (*sənətsünəşliq namizədi, dosent İ.İ.*) və başqalarının rolunu da qeyd etmək istərdik. Təbiidir ki, bu önəmli sosial-mədəni prosesdə aşığı yaradıcılığı, aşığı musiqisinin canlı ifaçıları olan aşıqlarımızın çoxyönlü fəaliyyətlərini də heç bir vaxt unutmamaq lazımdır. Bu baxımdan televiziya seyirçiləri tez-tez respublikamızın müxtəlif bölgələrindən, həmçinin Gürcüstanın həmvətənlərimizin yaşadığı bölgələrindən dəvət olunan aşıqların ifalarını dinləmək imkanı əldə edə bilmələri, bəzən bu və ya digər klassik aşıqlarımızın həyat və yaradıcılıqlarına həsr edilmiş yubiley konsertlərində iştirak edə bilmələri bir daha ozan-aşıq sənətinin geniş vüsət almasını, xalqımızın müəyyən hissəsinin bədii-estetik tələbatlarının ödənilməsində get-gedə artmaqda olan mənəvi qatqılarını, mühüm rolunu göstərməkdədir. Bu sosial-mədəni və tarixi prosesə nəzər saldıqca, xüsusilə də müasir mərhələdə bu sinkretik sənətin ölkəmizdə tarixən inkişaf etmiş, formalaşmış müxtəlif aşığı məktəblərinə xas örnəklərinə diqqət etdiyimizdə bir daha bu yaradıcılığın bədii-estetik baxımdan nə qədər zəngin, nə qədər mükəmməl bir sənət abidəsi olmasını hiss etməli olursan. Bu sənətin elmi-nəzəri, sosial-estetik, muzikoloji, filoloji linqvistik, tarixi və s. problemlərinin tədqiq olunması yolundakı fəaliyyətlərin günümüz üçün xüsusilə son dərəcə aktual olmasını da söyləməkdə yarar var.

Bu problemlər içərisində zənnimizcə, aşığı musiqisi nümunələrinin notaya alınması, necə deyirlər “nota işarətlərində maddiləşdirilməsi” problemidir. Uzun bir müddətdir ki, çoxları bu yaradıcılığa aid 100-dən çox aşığı havasının olmasını iddia edirlər. Əslində yüz illərin süzgəcindən gələn bir musiqili-poetik sənətə aid melodiya qat-qat çox olmasını güman etmək mümkündür. Əslində 100-dən çox aşığı melodiya deyildikdə bəlkə də daha çox bu və ya digər ifaçı aşıqların repertuarlarında olan havacatlar nəzərdə tutulmaqdadır. Ozan-aşıq yaradıcılığına daha geniş tarixi və coğrafi mövqedən yanaşdıqda bu söylədiklərimizin əsassız olmaması ortaya çıxır. Unutmamaq lazımdır ki, Türksöylü xalqların yaşadığı elə bir bölgə yoxdur ki, orada bu qədim sənətin izlərini, bədii-estetik prinsiplərini və s. hiss etməmiş

olaq. Çindən (*Uyqur bölgəsi*) Qafqazlara, Orta Asiyadan Balkanlara, Türkiyəyə, İrana, İraqa, Əfqanıstana kimi bu sənətin müxtəlif “modifikasiyalarda” xalqın mədəni həyatında oynadığı rolu müşahidə etmək mümkündür. Bir şeyi də unutmamaq lazımdır ki, Türksoylu xalqlar arasında tarixi təmaslar sosial-mədəni əlaqələr demək olar ki, hər zaman (*bəzən miqrasiyalar, savaqlar və s. səbəblərdən zəifləsə də*) olmuş və bir çox ortaq mənəvi-estetik dəyərlərin, bəlli hadisələrin belə meydana çıxmasına səbəb olmuşdur. Ozan-aşıq yaradıcılığı da bu çoxyönlü dəyərlər içərisində yer almaqdadır və bu kimi səbəblərə görə biz ozan-aşıq yaradıcılığı dediyimiz zaman bu Türksoylu xalqların milli mədəniyyətlərində yer almış bir çox ozan-aşıq terminlərini, dastanları, aşiq poeziyası nümunələrini, həmçinin, təbii ki, aşiq melodiyalarını (*havacatlarını*) da unutmamalıyıq. Bəzən aşıqlarımızın, mütəxəssislərimizin unuduqları, eşitmədikləri, bilmədikləri aşiq mahnılarının qonşu ölkələrdə (*məsələn, İranda*) hələ də canlı olaraq səsləndirilməsinin şahidi ola bilirik. Bir daha xatırlatmaq lazımdır ki, musiqişünaslarımız, etnomuzikoloqlarımız son zamanlar aşiq melodiyalarının toplanması, bir araya gətirilməsi, notaya alınması və s. ilə əlaqədar müəyən işlər görmüşlər. Tanınmış musiqi nəzəriyyəçisi, aşiq musiqisi ilə əlaqədar bir çox dəyərli tədqiqat işləri aparmış sənətsünas alim Əminə Eldarova ilə başlayan bu iş günümüzdə Prof. Dr. Tariyel Məmmədov, Sənubər Bağirova, İradə Köçərli, Kamilə Dadaşova və başqaları tərəfindən davam etdirilməkdədir. Bununla belə bu işdə, yəni ozan-aşıq havalarının notaya alınması, tədqiqi sahəsində folklorçu alimlərimiz və ədəbiyyatçılarımıza nəzərən hələ də istənilən səviyyəyə çatmadığını etiraf etməli oluruq. Məsələn, aşiq yaradıcılığına aid onlarca monoqrafiyaların, aşiq poeziyasına aid antologiyaların, şeir kitablarının və s. nəşri söylədiklərimizi təsdiqləməkdədir.

Son zamanlar musiqi folkloru və etnomuzikoloji sahəsində bu boşluğu doldurmaq yolunda yorulmadan çalışan mütəxəssislərdən biri də Prof. Dr. İlqar İmamverdiyevdir. Aşıq yaradıcılığını dərinlən bilən, onun qədim və klassik nümunələrini məharətlə ifa edən, eyni zamanda professional konservatoriya təhsili görmüş bu şəxsiyyətin aşiq musiqisinin tədqiqinə yönəlmiş fəaliyyəti xüsusilə böyük önəm daşımaqdadır. Mənim bildiyimə görə hal-hazırda 175-dən artıq aşiq havasını demək olar ki, bütün özəllikləri ilə birlikdə (*xüsusilə də akkord səslənmələrini nəzərdə tuturam*) notaya almış İlqar bəy (*418 klassik aşiq havasını “Saz havaları antologiyası”nda bir araya gətirilmişdir İ.İ.*) bir daha isbatlamağa çalışır ki, ozan-aşıq havalarının repertuar çərçivəsi düşünüldüyündən qat-qat genişdir. Oxucularımız və musiqisevərlərimizin ixtiyarına verilən bu məcmuədə də müəllif indiyə kimi notaya alınmamış, üzərində demək olar ki, heç bir tədqiqat işi aparılmamış Şirvan bölgəsinə aid 35-dən artıq havanı ilk dəfə olaraq bir arada toplamış, notalarda maddiləşdirə bilmişdir. Bu havaların notaya alınmasında da müəllif bir daha yuxarıda qeyd etdiyimiz professionallıqlı və ciddiliyi göstərə bilmişdir. Xatırlatmaq lazımdır ki, Şirvan bölgəsində aşıqlıq ənənələrinin tarixin uzaq keçmişinə təsadüf etməsi, burada yaşayan insanların istək-arzuları, mənəvi-estetik ideallarını əks etdirə bilməsi haqqında da yuxarıda qeyd etdiyimiz ideoloji, obyektiv və subyektiv səbəblər üzündən istənilən səviyyədə araşdırılmamasını söyləmək mümkündür. Bu səbəblərə görə də xüsusilə professor Seyfəddin Qəniyevin, həmçinin Ağalar Mirzənin, Qalib Sailovun və bu kimi tədqiqatçıların mövzu ilə əlaqədar elmi çalışmaları xüsusilə böyük maraq və aktualıq kəsb etməkdədir. Bununla belə Şirvan bölgəsinin tarixdən gələn aşıqlıq ənənələrinin, daha doğrusu aşiq ifaçılıq üsulunun, xüsusilə də aşıqların ifa etdikləri havaların hələ də notaya alınmaması haqlı olaraq tədqiqatçılar tərəfindən qeyd olunmaqdadır. Məsələn, bu xüsusiyyətə diqqətçəkən folklor tədqiqatçısı Qalib Sailov “Şirvan aşiq mühitinin çağdaş vəziyyəti” adlı məqaləsində haqlı olaraq qeyd edir ki, “Şirvan aşiq ifaçılarının musiqi aspektləri sənətsünaslar tərəfindən araşdırılmalıdır. Çünki onun tərkibində çoxlu tədqiq olunmalı ünsürlər var. Bunların mənşəyi, əlaqələri, səciyyəvi xüsusiyyətləri və fəlsəfəsinə

qədər müxtəlif aspektləri var”.¹³⁷ Əfsuslar olsun ki, bu fikirlərlə razılaşmalı oluruq. Fəqət, Şirvan aşığı ifaçılığı və havaları haqqında söz açmaq ciddi tədqiqat işləri aparmaq üçün empirik materialları bir araya gətirmək, onları dəqiq olaraq (*heç bir əlavə qatqı, süsləmə, yorumlama olmadan*) və ilk təbii vəziyyətində notaya almaq, mühüm şərtlərdən sayılmaqdadır. Xatırlatmaq lazımdır ki, xalq musiqi nümunələrinin toplanılması və notaya alınması prosesində tanınmış rus bəstəkarı P.İ. Çaykovski sırf bu metoda ciddi önəm verir və belə hesab edirdi ki, xalq musiqi təfəkkürünün məsulu olan xalq havaları orijinal, təbii və ən əski halı ilə notaya alınmalıdır və o, bunun gələcəkdə bəstəkarların həmin qaynaqdan yaradıcılıqla istifadə edə bilmələri üçün daha geniş imkanlar açma biləcəyinə inanırdı. Təsadüfi deyil ki, bəstəkar çox vaxt bu məqsədlərlə ayrı-ayrı rus bölgələrini gəzir, xalq sənətkarlarının, sadə rus kəndlilərinin oxuduqları mahnıları, xalq musiqi alətlərində ifa etdikləri melodiyları notaya alır, onların məcmuə halında çap olunmasına xüsusi səy göstərirdi. Bu meyli bir çox musiqişünasların, etnomuzikoloqların fəaliyyətlərində də izləmək mümkündür. Məsələn, macar bəstəkarı və etnomuzikoloqu Bela Bartokun 1000-dən çox dünya, o cümlədən Balkan və Türk xalqlarına aid melodiyları notaya ala bilməsi və bu sahədə önəmli bir yol açması məlum həqiqətlərdəndir. Xatırlatmaq lazımdır ki, Batı ölkələrində bu meyl demək olar ki, XIX əsrin başlarından özünü göstərməyə başlamış və təbii ki, minlərcə, on minlərcə xalq havalarının nota alınması, milli-mənəvi mədəniyyət siyahısına daxil olmasına imkan yaratmışdır. Bu ölkələrlə, onların mədəni irsinə daxil olmuş musiqi folkloru nümunələri və onların araşdırılması yolundakı fəaliyyətləri ilə müqayisə etdiyimizdə hələ də problemlərimizin çoxluğunu söyləməyə məcbur oluruq. Bu səbəblərə görə də xalq yaradıcılığı, bu baxımdan aşığı yaradıcılığı və xüsusilə də musiqi nümunələrinin toplanılması, bir araya gətirilməsi, çap olunmasının önəmini qeyd etməklə yanaşı bu sahədə ardıcıl və yorulmadan əmək sərf edən elm və sənət adamlarımızın zəhmətini də layiqincə dəyərləndirmək lazımdır. Bu baxımdan Sənətsünaslıq elmləri doktoru, professor İlqar İmamverdiyevin bu yeni məcmuəsi bir daha musiqi folklorşünaslığımıza bir töhfə olmaqla yanaşı, eyni zamanda etnomuzikoloqlarımız, onun ayrılmaz qolu olan orqanoloqlarımız və təbiidir ki, musiqi estetikası ilə məşğul olan mütəxəssislərimiz və professional bəstəkarlarımız üçün də yeni imkanlar açmış olur. Məsələn, belə bir məcmuənin qarşımızda olması konkret olaraq bu və ya digər melodiyanın musiqi dili (*ladı-məqamı, metro-ritmi, icra temposu, intonasiyası, xüsusiyyəti, kök sistemi*) həmçinin emosional məzmununu, onun müşayiəti, digər musiqi mədəniyyəti ilə olan qarşılıqlı əlaqələri və s. kimi problemlərin tədqiq olunmasına xidmət edə biləcəyinə inanırıq.

Məcmuədə yer almış havalara diqqət etdikcə Şirvan bölgəsində meydana gəlmiş havaların spesifik xüsusiyyətlərini, bir qədər fərqli yönlərini, klassik aşığı musiqisinə xas və ənənəvi hal almış prinsiplərindən bəzən “uzaq” görünə bilməsi hallarını da izləyə bilirik. Lakin unutmamaq lazımdır ki, hər bir bölgəyə, coğrafi əraziyə müəyyən fərqliliklər xas ola bilər. Hər şeydən öncə bu müəyyən fərqlilikləri meydana gətirə bilən sosial-mədəni mühiti xüsusilə diqqətə almaq lazımdır. Əslində belə bir yanaşma metodu digər xalqların bədii yaradıcılıqları, o cümlədən musiqi folklorunun araşdırılması prosesində geniş bir şəkildə istifadə edilməkdədir. Həqiqətən də Şirvan aşığı yaradıcılığını təhlil edən tədqiqatçıların burada tarixən zəngin ozan-aşığı ənənələrinin olmasını, müasir Şirvan aşığı məktəbinin təməlini qoyan Aşığı Mirzə Bilaldan əsrlərcə öncə yaşayıb yaratmış ustad aşığıların olmasından xəbər vermələri ilə birlikdə Şirvan mühitinə xas bir çox səciyyəvi cəhətlərə də diqqət çəkir, burada sufilik dünyagörüşünün müəyyən tarixi dövrlərdə hakim olmasını, buna bağlı olaraq təsəvvüf musiqisinin, daha sonrakı dövrlərdə isə klassik muğam sənətinin yüksək səviyyəyə

¹³⁷ Bax: Uluslararası Sosial Araşdırmalar Dərgisi, Volume 2/6 Winter, 2009, s.559.

çatmasını da haqlı olaraq qeyd edirlər. Təbii ki, bütün bu cəhətlər böyük aşiq ənənəsi tarixi olan aşiq yaradıcılığına, xüsusilə də ifaçılığı və repertuar zənginliyinə öz təsirini göstərmişdir. Zənnimizcə, bəzi tarixi aşamalarda bu təsir o qədər güclü olmuşdur ki, hətta bəzən klassik aşiq ənənələrinin, icra üsullarının, bəlkə də ənənəvi havaların bir müddət unudulmasına belə gətirə bilmişdir. Şirvan aşiq poeziyasına aid buna bənzər bir fikri söyləmiş folklor tədqiqatçısı Ağalar Mirzə bir daha haqlı olaraq qeyd edirdi ki, “Şirvanda Molla Qasımla (XIII) başlayan aşiq şeiri ənənəsinin hələ bir neçə yüz il əvvəllərdə də mövcud olduğuna böyük inam var. Amma bu varislik ənənəsi sonrakı inkişaf mərhələlərində unudulmuş, təxminən XVII əsrdə yaşamış Dostu Şirvaniyə kimi Şamaxı və onun ətrafında yazıb-yaradan, çalıb-çağıran aşıqların taleyi öyrənilməmişdir.¹³⁸ Heç şübhəsiz, bu fikri bir daha Şirvan aşiq ənənələri tarixinə də şamil etmək mümkündür. Zənnimizcə, sufizm dünyagörüşünün şəhər və saray mədəniyyətinin xüsusilə ağır basdığı tarixi dövrlərdə aşiq ənənələrinin, ifaçılıq üsullarının, eləcə də klassik havaların bir müddət unudulmasına yol açmışdır. Bununla belə sosial-mədəni mühitin, həmçinin Şirvan bölgəsində əsrlərdən bəri formalaşmaqda olan bədii-estetik zövq və tələbatların nəticəsində aşiq yaradıcılığının inkişaf yoluna, təsvir-ifadə vasitələrinə, ifa üsullarına, ideya-məzmununa, melodik dilinə və s. müəyyən təsir göstərə bilmişdir.

İlqar bəyin ortaya qoyduğu məcmuədə bir daha bu xüsusiyyətləri görmək mümkündür. Onun öncələri nəşr etdirdiyi və Azərbaycan aşiq melodiylarının yer aldığı məcmuələri ilə müqayisədə Şirvan aşıqlarına aid bu məcmuədəki havalar daha çox nikbin xarakterli olması, şən əhvali-ruhiyyəni ifadə etməsi, dəqiq ritmik xüsusiyyəti, əsasən də “Şur”, “Rast”, “Segah” məqamlarına təməllənmələri, bəzən muğamlarımıza xas diringi və rəqs xarakterli olmaları, həmçinin daha çox “Şur” məqamı üstündə köklənmələrinin şahidi olur. Əslində, bu bədii-estetik hadisə və qanunauyğunluqlar bir daha ozan-aşiq yaradıcılığının tarixi inkişaf sürətində heç də hər zaman mütləq sürətdə eyni bir bədii meyl və istiqamətdə yoluna davam etməməsini göstərməklə birlikdə, heç bir zaman bu sənətin mühüm qanunauyğunluqlarından, bədii-estetik prinsiplərindən, bu sənətə xas mühüm yaradıcılıq amallarından vaz keçmədiklərini də sübut etməkdədir. Yəni həm Şirvan, həm də ümumiyyətlə qərb bölgələrindəki aşiq məktəblərinə (*Gədəbəy, Qazax, Tovuz, Borçalı və s.*) aid bu sənətə sinkretiklik, dastan yaradıcılığı, aşiq şeir ənənələri, deyişmə üsulu, aktyorluq istedadı, müğənnilik qabiliyyəti, saz ifaçılığı, instrumental ifaçılıq üsulu, bəstəkarlıq və şairlik istedadı, hətta bəzi hallarda xor şəklində oxumaq və s. kimi xüsusiyyətlər də xasdır.

Qərb zonası aşıqlarının musiqili-ədəbi repertuarı haqqında az yazılmayıb, lakin bu gün Şirvan aşıqlarının yaradıcılıq yoluna nəzər saldığımız zaman burada da bizim bildiyimiz klassik dastanlarımızla yanaşı bir çox, hələ də çoxlarına məlum olmayan digər dastanlarımızın, aşiq poeziya nümunələrinin və təbii ki, aşiq havalarının mövcudluğunu söyləmək mümkün olur. Bu baxımdan zəngin bir tarixi yol keçmiş və Ağalar Mirzə tərəfindən isimləri çəkilən Molla Qasım (XIII), Məlik Kureli (XIX), Abbas Bayatlı (XVI), Dostu Şirvani (XVII), Aşiq Abdulla (XVII), Saleh Şirvanlı (XVIII), Baba Şirvanlı (XVIII), Xaltanlı Dəllək Murad, Xaltanlı Tağı, Məhəmməd Varhiyanlı (XVIII-XIX), Aşiq Oruc Turcanlı (XIX), nəhayət Aşiq Ağaməhəmməd, Aşiq İbrahim, Aşiq Mirzə Bilal, Aşiq Şamil, Aşiq Qurbanxan Sadıxov, Aşiq Şakir Hacıyev və b.¹³⁹ kimi zəngin irsə malik bir coğrafi mühitdə yuxarıda zikr etdiyimiz və aşiq yaradıcılığını xüsusilə xarakterizə edən dastanların, poetik nümunələrin, zəngin şeir formalarının, həmçinin aşiq havalarının ortaya çıxmasına inanmaq mümkün deyil. İnanırıq ki, folklorşünas alimlərimizin, həmçinin musiqişünaslarımızın, həmçinin bu sənəti

¹³⁸ Bax: Qalib Sayılov. A.k.ə. s. 559.

¹³⁹ Bax: Uluslararası Sosial Araştırmalar Dergisi, s. 558.

yaşadanların birgə söyləri ilə qədim aşiq musiqili-poetik yaradıcılığının araşdırılması, tədqiqi və təbliği işində uğurlu addımlar atılmış olacaqdır.

Bir daha professor İlqar İmamverdiyevin qarşımıza çıxartdığı məcmuə bu baxımdan olduqca aktual və gərəkli məna kəsb etməkdədir. Məcmuənin tanınmış Aşiq Əhliman Rəhimova həsr olunması gərəkliyi də zənnimizcə heç də təsadüfi deyil. Xüsusilə Şirvan əhlinin rəğbətini qazanmış, ən kiçik yaşlarından klassik Şirvan aşiq ənənələri mühitində boya-başa çatan Aşiq Əhliman Rəhimov özünün də qeyd etdiyi kimi Şirvan saz-söz mühitini təmsil etməkdədir. Azərbaycan Mədəniyyət və İncəsənət Universitetində iyirmi ildən artıqdır ki, saz-söz sənətindən dərs deyən, Əməkdar mədəniyyət işçisi, dosent Əhliman Rəhimov uğurla dissertasiya müdafiə edərək sənətsünaslıq namizədi elmi ünvanını almışdır. Bu istedadlı sənətkarı digərlərindən fərqləndirən bir cəhət də odur ki, Aşiq Əhliman bütün bu mərifətləri ilə bərabər ənənəvi klassik aşiq havalarını bilməklə yanaşı, ümumiyyətlə aşiq yaradıcılığının, onun ən gözəl nümunələrini respublikamız və onun sərhədlərindən uzaqlarda belə səsləndirilməsinə, təbliğinə və tədqiqinə də böyük önəm verməkdədir. Öz parlaq, cazibədar, milli xüsusiyyətləri ilə zəngin olan ifaçılıq mədəniyyəti vasitəsilə dinləyicilərimizin həqiqi sevgisini qazanmış aşığın bu məcmuənin meydana gəlməsində, bəzi Şirvan aşiq havalarının onun ifasında notaya alınması, əbədi olaraq aşiq havaları repertuarına daxil edilməsindəki rolunu da xatırlatmaq yerində olardı deyə düşünmək mümkündür. Aşiq Əhliman Rəhimovun zəngin söz ehtiyatı və ifaçılıq yaradıcılığı, həmçinin Prof.Dr. İlqar İmamverdiyevin “*Şirvan aşıqlarının saz havaları*” məcmuəsi bir daha müasir aşiq yaradıcılığının vəziyyəti, buradakı tarixi köklərə bağlı orta qədər bədii-estetik qanunauyğunluqların, hal-hazırda isə daha vahid və rəngarəng aşiq məktəblərinin olmasını nümayiş etdirməkdədir. Eyni zamanda hər iki sənət və elm adamının bu xeyirxah fəaliyyətləri, eyni zamanda ölkəmizdə yaşayan insanların mənəvi dostluğuna, əmin-amanlığına, birlik və bərabərliyinə, həmçinin keçmiş və müasir xalq yaradıcılığı nümunələrimizə sahib çıxmalarına, milli-mənəvi dəyərlərimizin başqalarına mal ola bilməməsinə xidmət edəcəyinə inanırıq.

Məcmuənin musiqi məktəblərimiz, Bakı Musiqi Akademiyası, Azərbaycan Milli Konservatoriyası, Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti, Musiqi Kollecləri və Orta-İxtisas Musiqi Texnikum (*litsey*) tələbələri, həmçinin bu sahədə fəaliyyət göstərən pedaqoqlarımız, musiqişünaslarımız, bəstəkarlarımız üçün də faydalı ola biləcəyi qənaətdəyik.

Babək Osman oğlu Qurbanov

*Fəlsəfə Elmləri Doktoru (Musiqi estetikası üzrə), Professor,
SSRİ və Azərbaycan Bəsrəkarlar İttifaqının üzvü
8. 01. 2011*

115. (7) İRAN-AZƏRBAYCAN AŞIQ MUSİQİ İFAÇILIĞINA AİD MƏCMUƏ¹⁴⁰

“Ön söz”

Aşiq yaradıcılığını öyrəndikcə, bir daha onun tarixi genetik köklərinin nə qədər uzaqlara getdiyini, hətta böyük bir tarixə malik olduğunu görürük. Bu nadir yaradıcılığın tarixi, sosial-mədəni həyatımızda oynadığı rol haqqında tədqiqatçılarımız, şair və ədiblərimiz az yazmayıblar. Bütün bu yazılanlara baxmayaraq bu son dərəcə demokratik, zamanla ayaqlaşma bilən və statik yox, dinamik daima inkişafda olan sinkretik sənətin çoxyönlü problemlərinin araşdırılması yolunda hələ də problemlərimizin olduğunu söyləmək mümkündür. Zənnimizcə, onlardan biri də aşiq yaradıcılığının musiqisi ilə əlaqədar olan bir çox sosial-estetik, etnomuzikoloji problemlərdir. Aşiq musiqi yaradıcılığının inkişaf tarixi, onun ən ilkin

¹⁴⁰ Prof. Dr. İlqar İmamverdiyevin “İran-Azərbaycan aşıqlarının 40 saz havası” (2012) adlı kitabına Prof. Dr. Babək Qurbanovun yazdığı (Ön söz) məqalə.

dönəmlərindən günümüzə qədər gələn mükəmməl səviyyəsi baxımından araşdırılması kimi mühüm və əslində olduqca çətin olan bir problem də yuxarıda söylədiklərimiz problemlər içərisində yer almalıdır. Təbii ki, bu qəbildən olan problemlərin tədqiqi daha çox repertuar genişliyinə, onların əyani olaraq göz önündə tutula bilməsinə təməllənməkdədir. Folklorşünas-alimlərimiz aşiq yaradıcılığının poetik xüsusiyyətləri, burada xalq dili və bədii-estetik xüsusiyyətlərinə aid çox işlər görmüşlər. Lakin aşiq musiqisinə gələndə, demək olar ki, o, hər zaman ikinci planda olmuşdur. Halbuki, aşiq yaradıcılığını yaşadan, sevdiren, təbliğ edən məhz aşiq musiqisidir və o, hər nə qədər zəngin aşiq şeiri ilə əlaqədə olsa da və bu məsələ ilə əlaqədar saysız-hesabsız söhbətlər getsə də, əslində aşiq musiqisinin müstəqil olaraq araşdırılması ehtiyacı özünü get-gedə daha çox göstərməyə başlayır. Bu sahədə repertuar baxımdan geniş bir siyahının formalaşdırılmasına, daha doğrusu bəzən unudulmuş və ya yeni-yeni meydana gəlmiş aşiq havalarının notaya alınaraq buraya daxil edilməsi son dərəcə böyük önəm daşımaqdadır. Bu prosesi bir çox yöndən dəyərləndirmək mümkündür. Yəni, repertuar genişliyi ilk öncə xalqımızın zəngin musiqi-estetik şüura malik olmasını isbat etməkdədir, digər tərəfdən aşiq musiqisinin inkişaf tarixini izləməyə geniş imkanlar yaratmaqdadır. Bununla birlikdə, aşiq musiqisinə xas spesifik musiqi dili lad-məqam, intonasiya, ritm kimi onun ünsürlərini üzə çıxartmaq meyillərini gücləndirə bilər. Belə bir tədbirin sosial-ideoloji funksiyasını da unutmamaq lazımdır. Məlumdur ki, maddi-mənəvi dəyərlərə, nümunələrə sahib olmadıqda, onlar məmnuniyyətlə digər xalqlar tərəfindən mənimsənir, özününkü hesab edilir və bu məqsədlərlə hər cürə vasitələrə əl atılır, hətta məsələ, bizə aid olan xalq musiqi nümunələrini notaya alıb, özlərininki kimi təqdim etməyə çalışırlar. Son zamanlar məkrli qonşumuzun aşiq yaradıcılığına sahib çıxmaq meyillərini də hiss etməkdə çətinlik çəkmirik və sənət adamlarımız və mütəxəssislərimizin buna qarşı olan ciddi narazılıqları, məntiqi dəlillərinin şahidi olmaq mümkündür. Lakin zənnimizcə, bütün bunların yanında folklor nümunələrinin, o cümlədən aşiq musiqi nümunələrinin geniş bir şəkildə yayınlanması, təbliği də müsbət rol oynamış olardı. Aşiq musiqisinin spesifik bir yaradıcılıq mədəniyyəti olması yolunda dahi bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəyli, Bülbül, Fikrət Əmirov, Niyazi, Süleyman Ələsgərov, Əminə Eldarova kimi mədəniyyət xadimlərimiz çox iş görmüşlər və bu meyl son zamanlar ölkəmizdə yaranmış əlverişli “mədəni mühit” baxımdan davam etdirilməkdədir. Aşiq musiqisinin araşdırılması və onun maddi nümunələrinin toplanılması, bir araya gətirilməsi yolunda bir daha Prof. Dr. İlqar İmamverdiyevin fəaliyyətini qeyd etmək istərdik. Bu yolda birsıra məcmuələrə imza atmış İlqar İmamverdiyev bu dəfə öz tədqiqat sahəsini bir qədər də genişləndirə bilmişdir. Yəni aşiq havalarını yalnız Şimali Azərbaycan ərazisi ilə məhdud etməyib, Cənubi Azərbaycanda geniş intişar tapmış, lakin aşıqlarımız tərəfindən unudulmuş bəzən isə unudulmağa yol almış aşiq havalarını notaya alıb, musiqisevərlərə çatdırıb bilmişdir. Bu havalar içərisində tarixən İranda yaranmış, bəzən son zamanlar aşıqlar tərəfindən meydana gətirilmiş havalar da az deyil. İlqar bəy bu havaları, melodiyaları şəxsən bu məqsədlərlə İranda tədqiqat apardığı zaman bu qədim məmləkətin adlı-sanlı ustad aşıqlarının ifasından demək olar ki, ilk dəfə notaya almış və qarşımızdakı məcmuəyə daxil edə bilmişdir. Müəllif, eyni zamanda aşıqların yaradıcılığını uzun bir zaman ardıcıl olaraq izləyərək (*radio, televiziya verilişlərindən, SD-yazularından*) bir çox yeni aşiq havalarını da notaya alaraq daha sonra məcmuəyə əlavə etmişdir. Məcmuədə toplanmış aşiq havaları demək olar ki, ilk dəfə aşiq havaları repertuarına daxil edilməkdədir. Bu havaların kimin ifasından notaya alınması, onların ifasının hansı kökə təməllənməsi, onların İranın hansı bölgəsində meydana gəlməsi və kim tərəfindən yaradılması ilə əlaqədar bilgiler də məcmuənin praktiki və nəzəri dəyərini artırmaqdadır. Burada toplanmış nümunələrin coğrafi məkanından asılı olmayaraq məhz Azərbaycan aşiq sənətinə aid olması da heç bir şübhə doğurmur. Müəllif bu mahnıların xalqımıza aid olmasını bir çox tərəfdən ortaya qoya bilər. Bu baxımdan mahnıların aşıqlarımızın ifa etdikləri saz alətilə ifa olunması, onun köklənmə üsulları, lad-məqam xüsusiyyətləri, intonasiya, metro-ritm qanunauyğunluqları, həmçinin

şeyrlə (*ritmlə*) olan əlaqələri, musiqinin müşayiət etdiyi poetik forma (*qoşma, gərayli, müxəmməs və s.*) kimi xüsusiyyətlərinin nəzərə alınması diqqət çəkir. Məcmuədən, İranda fəaliyyət göstərən aşıqların tarix boyu Azərbaycanda aşıq yaradıcılığı ilə olan sıx əlaqələrini itirmədikləri bir həqiqət də, aydın bir şəkildə hiss edilməkdədir. Bu sənətkarların Azərbaycan aşıqlarının repertuarlarına müraciət etmələri, həmçinin ustad aşıqlarımızın şeyrlərinə oxuduqları aşıqsayağı havaları adi hal almışdır. Bu qarşılıqlı əlaqələr ölkə Türkmənçay müqaviləsi ilə iki yerə bölündükdən sonra da heç bir zaman sönməmiş, bütün məlum ideoloji çətinliklərə, basqılara, təqiblərə baxmayaraq davam etmiş, paralel olaraq öz inkişafını realist ənənələrə uyğun olaraq sürdürmüşdür. Məcmuədə yer almış aşıq mahnılarından bu xüsusiyyəti, yəni İranda yaşamış və yaşamaqda olan ustad aşıqların klassik ənənələrindən, aşıq yaradıcılığına xas realist bədii-estetik prinsiplərdən heç bir zaman vaz keçmədiklərini, əksinə onu yaradıcılıqla inkişaf etdirdiklərini də aydın edə bilirik.

Məcmuədə ustad aşıqlar (*Aşiq Məhəmməd Hüseyin Dehqan, Aşiq Həsən İsgəndəri, Aşiq Mənəf Mahmud oğlu, Aşiq Şahbaz, Aşiq Məhbub Xəlili, Aşiq Məmmədəli Mahmudi*) və coğrafi bölgə adları ilə əlaqələndirilən bir çox aşıq havalalarının musiqi dili, onun mühüm komponentləri, bu sırada forma, kompozisiya və icra üsulları, köklənmə prinsipləri bir daha İran-Azərbaycan aşıqlarının keçmişin klassik, realist aşıq ənənələrinə nə qədər ciddi, məsuliyyətlə yanaşdıqlarını da göstərməkdədir.

Müəllifin demək olar ki, ilk dəfə təxminən 40-dan artıq klassik saz havalalarını notaya alaraq məcmuəyə daxil etməsi heç də sadəcə olaraq aşıq musiqisinə aid repertuarı zənginləşdirmək məqsədini güdmür, onun eyni zamanda aşıq ifaçılığı sənətinin inkişaf etdirilməsi işinə də xidmət etməsi heç bir şübhə yeri qoymur. Unutmamaq lazımdır ki, burada toplanmış aşıq havaları əsasən instrumental musiqi örnəkləri olaraq təqdim olunur. Müəllif, məcmuəni əslində aşıq ifaçılıq sənətinin, onun texniki-estetik imkanlarının, bədii-ifadə vasitələrinin mənimsənilməsi, təbliği niyyətilə ortaya qoymuşdur. Onun aşıq ifaçılıq sənətinin usta-çıraq ənənələri ilə yanaşı, notalı sistemə əsaslanan bir təhsil üsulu ilə də həyata keçirilməsi baxımından müasir mərhələdə xüsusilə aktual olması faktı heç bir şübhə doğurmur.

Məcmuə aşıq yaradıcılığına xas ənənəvi mövzulara aid aşıq havalalarının sərhədlərinin bir qədər də genişlənməsinə xidmət edə bilməkdə olmasını da söyləmək mümkündür. Məsələn, Koroğlu mövzusu ilə əlaqədar və adətən, aşıqlarımızın oxuduqları “Bozuğu Koroğlu”, “Meydan Koroğlu”, “Dəli Koroğlu”, “Atlı Koroğlu”, “Piyada Koroğlu”, “Koroğlu həngi”, “Sürütmə Koroğlu”, “Qanlı Koroğlu” kimi havalara məcmuədə “Qaşqai Koroğlu”, “Xoş gəldin Eyvaz”, “Koroğlu toyxanası”, “Koroğlunu neylədin?” kimi saz havaları da əlavə edilmişdir.

Məcmuədə toplanmış 40 saz havasını sadəcə olaraq Güney Azərbaycan hüduqları ilə məhdud etmək düzgün olmazdı. Onların ümumiyyətlə Azərbaycan aşıq havaları siyahısında yer almaları üçün hər cürə sosial-mənəvi və məntiqi əsasları vardır. Prof. Dr. İlqar İmamverdiyev bu siyahının ardıcıl tədqiqatlar və yeni-yeni aşıq havaları nümunəsi hesabına genişləndirə bilməsi yolundakı məhsuldar fəaliyyətini xüsusi olaraq qiymətləndirmək istərdik. Haqqında söz etdiyimiz “*İran-Azərbaycan aşıqlarının 40 saz havası*” adlı məcmuə əslində həmin xeyirxah əməllərdən irəli gəldiyini söyləmək mümkündür.

Yaradıcılıq ömrünü aşıq sənətinin tədqiqi, təbliği və ifası ilə bağlamış Qaziantep Universiteti Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasının Professoru, sənətsünaslıq elmləri doktoru İlqar İmamverdiyevə bundan sonra da bu şərəfli yolda müvəffəqiyyətlər və yeni-yeni elmi-yaradıcılıq zirvələr fəth etməsini arzulayırıq.

Babək Qurbanov

Fəlsəfə elmləri doktoru, professor

SSRİ və Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının üzvü.

21. 03 – 2012 Qaziantep / Türkiyə

116. (8) ÖN SÖZ¹⁴¹

Koroğlu mövzusu geniş coğrafi ərazilərdə yayılmış və bir çox xalqların mənəvi mədəniyyətinə daxil olmuş, bu və ya digər şəkillərdə onlara təsir göstərə bilmiş mövzulardandır. Onun sorağı Orta-Asya, Qafqaz, Balkan, Türkiyə, İran, İraq, hətta Çin torpaqlarından gəlir, burada yaşayan xalqların adət-ənənələrindən, istək-arzularından, azadlıq mücadilələrindən, bədii-estetik ideallarından, dostluq və qardaşlıq arzularından xəbər verir. Təsadüfi deyil ki, Koroğlu mövzusu son zamanlar Avrasiya mövzuları sırasında gözdən keçirilir, həm Şərq həm də Qərbdə yaşayan alimlərin diqqətini çəkməkdədir. Koroğlu mövzusu ilə əlaqədar ortaya çıxmış elmi, publisistik, kütləvi ədəbiyyatın geniş bir vüsət alması, artıq xüsusi bir “Koroğluşünaslıq” elminin ortaya çıxmasından söz açmağa imkan verməkdədir. Həqiqətən də mövzunun hətta uzaq coğrafi ərazidə belə yaşamlarına baxmayaraq ona sahib çıxan xalqların, millətlərin mövcud olması, mövzunun digər xalqların folklor yaradıcılığında bənzər variantlarının yer alması, onun bu qədər böyük bir coğrafi ərazidə yayıla bilmə səbəbləri, eyni zamanda bir çox digər sosial-mədəni səbəbləri mövzunun mürəkkəbliyini, yalnız bir milli mədəniyyət çərçivəsində gözdən keçirilməsi və araşdırılması kifayət etmir. Xatırlatmaq lazımdır ki, alimlər indiyə qədər yalnız “Koroğlu” dastanının 500-dən çox qol-budağının, variantlarının olmasını qeyd edirlər.¹⁴²

“Koroğlu” mövzusunu yalnız möhtəşəm, qəhrəmanlıq dastanı olan eyni adlı dastanla məhdud etmək də doğru olmazdı. Unutmamaq lazımdır ki, Koroğlu adı ilə bağlı onlarca aşiq şeirləri, aşiq rəvayətləri, hekayətləri və aşiq havaları da meydana gəlmişdir. Bəlkə də xalqın bədii təfəkkürü, bədii hafizəsinin məhsulu olaraq meydana gəlmiş bu bədii hadisələr irəlidə “Koroğlu” kimi monumental bir qəhrəmanlıq dastanının meydana gəlməsinə, qol-qanad açmasına gətirmişdir. Bu səbəblərə görə də dastanın tədqiqinin yalnız onun hazır vəziyyəti, əldə olunmuş yazılı nüsxəsi ilə aparılması zənnimizcə, bir qədər məhdud görünə bilər. Yəni dastanın bir dastan səviyyəsinə yüksəlməsində müəyyən bir tarixi dönəmi əhatə edə bilməsində mühüm rolu olmuş və yuxarıda söylədiklərimiz bədii-tarixi hadisələri, Koroğluya həsr edilmiş şeirləri, rəvayətləri, həmçinin aşiq havalarını və s. də diqqətə almaq faydalı ola bilərdi. Təbiidir ki, belə bir tədqiqat prosesində bu mövzunun və ya Koroğlu kimi bir qəhrəmanın meydana çıxması, xalqın sevimlisinə çevrilməsi kimi məsələlər də tədqiqatçıları maraqlandırmaya bilmir. Bu qəbildən olan araşdırmalarda müəlliflər Koroğlunun həqiqətən tarixi bir şəxsiyyət olması, əzilmişlərin, istismar olunmuşların, geniş xalq kütləsinin azadlıq, sosial-ədalət, müstəqilliklə əlaqədar ideallarını ifadə etməsini isbatlamağa çalışmışlar. “Koroğlu” dastanının geniş bir coğrafi ərazidə yayılmasına baxmayaraq alimlər onun daha çox Türksöylü xalqlara aid olmasını etiraf etməkdədirlər. Hadisələrin gedişi, qəhrəmanların isimləri, adət-ənənələrinin xüsusiyyətləri, toponomik yer adları və s. bir daha bu fikrimizi təsdiq etməkdədir. Koroğlu mövzusu və dastanı Türkiyədə, İranda, Türkmənstanda, Özbəkistanda xüsusilə geniş yayılmışdır. Lakin onun variantlarına Gürcüstanda, Ermənistanda, Qazaxıstanda, Tacikstanda, Sibiryada (*Tobollarda*), Balkanlarda, İraqda belə rast gəlmək mümkündür. Bu variantların eyni bir genetik ədəbi-tarixi kökə sahib olmaları bir çox folklorçu alimlər tərəfindən də qeyd edilməkdədir. Koroğlunun gah Gökoğlu, gah Koroğlu, gah Kiroğlu, gah Gorquli, Çənlibelin gah Cenbil (*Qazaxıstanda*), gah Çamlıbel (*Türkiyədə*) olaraq səsləndirilməsi, qəhrəmanın əslən Türkmən olması (*Türkiyənin Elaziq variantında olduğu kimi*) bir daha müxtəlif Türksöylü xalqların folklor yaradıcılığındakı genetik yaxınlığı, bənzərlikləri ifadə etməkdədirlər. Eyni zamanda burada bir daha tanınmış Türk tarixçisi Prof. Dr. Faruk Sümerin belə bir fikrinə haqq qazandırmaq lazımdır ki, məsələn

¹⁴¹ Prof. Dr. İlqar İmamverdiyevin “Koroğlu havaları” adlı kitabına Prof. Dr. Babək Qurbanovun yazdığı “Koroğlu mövzusu və musiqisi” adlı məqalə. “Kredo” qəzeti № 32 (787) və 33 –cü (788), 14-16 avqust 2012

¹⁴² Vikipediya, açıq ensiklopediya, keçid et: naviqasiya, axtar.

dastanın Elazıq variantında olduğu kimi burada Türkmən deyildiği zaman əslində “*XI əsrdən etibarən özlərinə Türkmən də deyilən Oğuzların Türkiyə türkləri ilə İran, Azərbaycan, İraq və Türkmənistan türklərinin ataları olduklarını bilirik. Goroğlu dastanı da o zamanlarda Türkmənlərin olduğu bu geniş coğrafiyaya yayılmışdır*”.¹⁴³

Koroğlu mövzusunun geniş ərazilərdə yayılması, digər yaxın və uzaq xalqların folklor mədəniyyəti ilə yaxınlığı, onlara təsiri haqqında zəngin məlumatlar toplanmışdır. Bu mövzunun və dastan qəhrəmanının tarixi köklərinin olduqca uzaqlara getməsi, yunan mifologiyası və qəhrəmanları (*məsələn, Herakl*), Zərdüştlik dünyagörüşü, şamanların həyat təzi və s. ilə əlaqələrini işıqlandırmağa çalışan bir çox alimlərimizin dəyərli elmi fikirlərinə təsadüf etmək belə mümkündür. Xatırlatmaq lazımdır ki, bu qəbildən olan problemlər realist mövqedə duran bir çox Avropa alimlərini də düşündürməkdədir. Və xatırlatmaq lazımdır ki, onlar da Avropa xalqlarının mədəniyyət tarixinə olan münasibətlərində bir çox mədəniyyətlərarası problemlərlə, həmçinin qarşılıqlı əlaqə və təsir problemləri ilə rastlaşır, bu problemlərin realist, gerçəkçi bir şəkildə aydınlaşdırılmasına səy göstərirlər. Vaxtilə “İşiq” nəşriyyatı tərəfindən 1984-cü ildə rus dilində Bakıda yayınladığım “*İskusstvo Azerbaydjana za Rubjom*” adlı monoqrafiyamda bu məsələyə toxunaraq tanınmış ingilis alimləri, mədəniyyət tarixi sahəsində maraqlı əsərləri olan C.Lyuis və Vilhelm Grim yuxarıda söylədiyimiz problem, daha doğrusu qədim Türksöylü xalqların (*tayfaların*) qədim yunan mədəniyyəti ilə də qarşılıqlı əlaqəsi və zənginləşməsi məsələləri ilə əlaqədar mövqelərini oxucularımıza çatdırmağa çalışdım. Bu gün də bir daha fikrimi təkrarlamağa ehtiyac duyduğum və bəzi alimlərimizin “Koroğlu” kimi bir mövzunun bənzər və genetik köklərinin əski Yunan mifologiyası ilə əlaqələndirmələrinin heç də əsassız və məntiqdən o qədər də uzaq olmamasını söyləməli oluram. Xatırlatmaq lazımdır ki, türkdilli xalqların mənəvi mədəniyyət tarixində xüsusi çəkisi olan və “Koroğlu” kimi digər dastanlarımıza da güclü təsir göstərmiş “Kitabı-Dədə Qorqud” dastanı ilə əlaqədar xarici alimlərin maraqlı fikirləri bir daha yuxarıda söylədiklərimizi təsdiqləməkdədirlər. Vaxtilə “Dədə Qorqud” dastanının C.Lyuis tərəfindən ingilis dilinə tərcüməsini və əsərə yazdığı giriş hissəsini bu baxımdan xüsusilə oxucularımıza xatırlatmaq istərdim. Girişdə müəllif-tərcüməçi ingilis oxucusunu dastanın yaranma tarixi, türkdilli xalqlar arasında onun geniş yayılması, ictimai-tarixi səbəbləri, bədii dil xüsusiyyətləri, bədii-ifadə vasitələrinin spesifikliyi, eyni zamanda dünya ədəbiyyatı nümunələri ilə olan süjet yaxınlıqları və s. barədə ətraflı məlumatlar verir. Məsələn, müəllif “Basatın Təpəgözü öldürməsi” nağlı (*Faciəvi nağıl*) ilə “Odisey” əsərinin 9-cu fəslində təsvir olunmuş Siklop əhvalatları arasında oxşarlıqlar tapmağa çalışır. C.Lyuis bu barədə yazır ki, Homer tərəfindən yaradılmış hekayətin “Kitabı-Dədə Qorqud”a necə yol tapması məsələsi çox maraqlıdır. Müəllif konkret misallara müraciət edir və göstərir ki, “Homer” hekayətinin xalq variantının naşirləri Meri və Ridl, eyni zamanda bu günlərə kimi Vilhelm Grim də belə hesab edirlər ki, Sikloplar haqqında olan əfsanələr öz başlanğıcını heç də “Odisey”dən almayıb və onların hamısında bir ümumi mənbə vardır. Ehtimal ki, Homer bu mövzunu vaxtilə Kiçik Asyanın qərbində ağızdan-ağıza söylənən hekayətlərdən almışdır. Təxminən iki min il ərzində söylənən bu hekayətlər ilk dəfə Asyanın şərqində türkdilli xalqların “nümayəndəsi” “Kitabı-Dədə Qorqud” əsərinin naməlum müəllifi tərəfindən mənimsənilmişdir”.¹⁴⁴ Tərcümənin müəllifi eyni zamanda dastanda mənimsənilmiş və işlənmiş müəyyən variantları mümkün ola biləcək tarixi prototipləri və hadisələri barədə məlumatlar verməyə çalışır. Bəzən hətta bu məsələlərin həllində o, digər tədqiqatçılarla polemikaya belə girməkdən çəkinmir.

Bu qəbildən olan misallar Türksöylü xalqların mənəvi mədəniyyətlərinə olan marağın durmadan artması ilə birlikdə mədəni əlaqələrimizin tarixin dərinliklərinə qədər uzandığını,

¹⁴³ Bax: <http://Forumalev.Net> (*destanlar ve efsaneler*), 11.03.2011

¹⁴⁴ The Book of Dede Korkud. Translated, with an introduction and Notes, by Yevffrey Levis, Penguin Books, 1974.

zahirən uzaq görünə bilən mədəniyyətlərlə belə qarşılıqlı əlaqədə olduğunu göstərir, həmçinin alimlərimizin bu sosial-tarixi istiqamətdə apardıqları tədqiqatların, o cümlədən “Koroğlu” mövzusu ilə əlaqədar araşdırmaların heç də əsassız, mətləbdən uzaq olmamasını göstərir.

“Koroğlu” mövzusunun tarixilik mövqeyindən izah edən, onu uzaq keçmişlərə, dünya mifalogiyasına, rəvayətlərinə və dastanlarına (*epos yaradıcılığına*) bağlayan konsepsiyalarla birlikdə, onu real gerçəkliklə əlaqələndirən, Koroğlu xarakterinin real prototipinin həqiqətən mövcud olması ilə əlaqədar meydana gəlmiş fikirlərə də tez-tez rast gəlmək mümkündür. Tanınmış Türkmən mədəniyyət tarixçisi B.A.Karriyevin fikirlərinə görə həqiqətən də XVII əsrdə Koroğlu adlı bir şəxs yaşamışdır. Yerli ağalara, bəylərə, paşalara qarşı mücadilə verən, kasıblara, əzilmişlərə tərəfdar çıxan bu cəsur qəhrəman Təbrizli Arakelin (*1672-ci ildə ölmüşdür*) sözlərinə görə I Şah Abbasın hakimiyyəti dövründə üsyana başçılıq etmiş, öz adamları ilə şaha və tərəfdarlarına qarşı amansızca vuruşmuşdur. Eyni zamanda dastanın Eyvaz kimi bir çox qəhrəmanlarının həqiqətən mövcud olması, üsyanın yatırılmasından sonra 400 nəfərin başı kəsilib şahın sarayına göndərilməsi kimi faktların göstərilməsi də inandırıcı görünməkdədir. Koroğlu ilə əlaqədar çoxsaylı şeirlərin mövcudluğu və bunların çoxunun məhz bu igid xalq qəhrəmanına aid olması kimi fikirlər də real görünür. Onların dastanın mövzusu ilə bilavasitə bağlı olaraq ortaya çıxması, Koroğlunun səfərləri ilə əlaqədar olması heç bir şübhə doğurmur. “Koroğlu” şeirləri ilə əlaqədar fikirləri Arakel Təbrizi də söyləmiş və qeyd etmişdir ki, aşuqların söylədikləri mahnıların çoxu məhz Koroğlu tərəfindən qoşulmuşdur. Maraqlıdır ki, bənzər fikri müasir dövrdə tanınmış tədqiqatçı – şair İslam Sadiq da isbatlamağa çalışmışdır. Onun “Koroğlu kim olub”⁴ kitabında bu meyli aydın bir şəkildə görə bilirik. Yəni müəllif Koroğlunun real prototipinin olması, onun şeir, mahnı qoşa bilmə istedadına malik olması, dastanın ayrı-ayrı qollarının, hekayələrinin meydana gəlməsində onun şəxsi rolu, yaradıcılıq fəaliyyəti və istedadının olmasını sübut etməyə çalışır, bir çox alimlərlə, eyni zamanda xarici folklorşünas-tarixçi alimlərlə belə polemikaya girməkdən çəkinmir. İslam bəy bu məsələdə gözdən keçirdiyi konsepsiyaların təsnifatını verir və haqlı olaraq göstərir ki, bəzi tədqiqatçılar Koroğlunun həqiqətən tarixi bir şəxsiyyət olub-olmamasını şübhə altına alır. Digərləri bu dastanın müəllifliyini mütləq surətdə yalnız xalqın bədii təfəkkürünə bağlayır. Bir digərləri isə Koroğlu surətinin yarı mifoloji, yarı real bir varlıq olduğunu irəli sürür. Dastanın bütün boylarını sətir-sətir gözdən keçirən, hər sözdə, hər kəlmədə istifadə olunan toponomik adlarda, əşyalarda, tarixi hadisələrdə, qəhrəmanların isimlərində və s. bir hikmət görə bilən tədqiqatçı-şair polemikaya girdiyi müəlliflərin bəzi məsələlərin izahında yanlışlıqlarını, səhv nəticələrə gəldiklərini, inandırıcı dəlillərlə isbatlaya bilir. Bu qəbildən olan yanlışlıqların səbəblərini aydınlaşdırmağa çalışan müəllif hər şeydən əvvəl bəzi tədqiqatçıların keçmiş Sovetlər Birliyi dönməsində hakim olan ideologiyanın təsiri altında hərəkət etmələri, bu dövrdə milli məsələlərin Rus şovinizmi prinsiplərinə uyğun olaraq həll olunması, xüsusilə də Türksöylü xalqların mənəvi mədəniyyətlərinin təhrif və inkar edilməsi kimi həqiqətlərlə əlaqələndirməyə çalışmışdır. Bəzi tədqiqatçılar isə müəllifin fikrinə görə əvvəllər mövcud olmuş səhvləri hələ də təkrar etməkdədirlər. Əsasən dastanın mətninə müraciət edən müəllif (*burada Koroğlunun Ərzuruma, Bayazıt, Tokata, İstanbula, Bağdada və s. olan səfərləri geniş bir şəkildə şərh edilir*) hər dəfə öz versiyalarını irəli sürür, Koroğlunun gerçək bir tarixi şəxsiyyət olması, onun bəzilərinin etiraf etdikləri kimi heç də yolkəsən, oğru-quldur olan, mütləq Türk paşalarına, ağalar və bəylərinə qarşı ölüm-dirim mübarizəsi aparan bir şəxsiyyət olmasını sübut etməyə çalışır. Koroğlunun şairliyindən söz açan İslam bəy haqlı olaraq bununla əlaqədar bir çox tanınmış tədqiqatçı və yazıçıların fikirlərini də misal gətirir, əslində folklorşünas-alimlərimizə yaxşı tanış olan Arakel Təbrizlinin, A. Hodzkonun, İ.Berezinin, eyni zamanda N.G.Çernişevski kimi tanınmış rus yazıçısı və ədəbiyyat tənqidçisinin fikirlərini oxucularına çatdırmağı mühüm sayır. Həqiqətən

⁴ Sadiq İ. “Koroğlu kim olub?” Azərneşr, Bakı, 1998.

də bu qəbildən olan misalları bir daha “Koroğlu” dastanının milli çərçivələri aşmasını və artıq evrənsəl miqyaslara gəlməsini təsdiqləyən mühüm dəlillərdən saymaq mümkündür. Dastanda onlarca atalar sözlərinə, maraq doğuran ibarələrə və s. diqqətçəkən müəllif eyni zamanda onların çoxunun xalq bədii təfəkkürünün məhsulu olması, bəzilərinin isə əksinə, “Koroğlu” dastanından dilimizə, sözlü və yazılı ədəbiyyatımıza belə keçməsinə məntiqli bir şəkildə isbatlaya bilər.¹⁴⁵

Xatırlatmaq lazımdır ki, bənzər fikirləri, daha doğrusu Koroğlunun tarixi prototipinin olması, dastanda söylənilən hadisələrin real əsası olması kimi fikirlər qonşu xalqların folklor tədqiqatçıları tərəfindən də etiraf edilir. Məsələn, “Koroğlu” dastanının yaxın Kumık xalqı arasında da yayılmasını Azərbaycan dastan poeziyası və mədəniyyətinin təsiri ilə əlaqələndirən tədqiqatçılar, eyni zamanda burada cərəyan edən hadisələrin, toponomik yer adlarının, insan adlarının, tarixi şəxsiyyətlərinin, Qafqaz xalqlarının real olaraq mövcud olmalarını etiraf edirlər. Məsələn, Şimali Qafqaz (*əsasən Dağıstan*) mühiti və həyat təzi ilə daha çox əlaqəli və dastanın 28 fəsildən ibarət olan Tiflis əlyazmasının 7-ci və 24-cü fəsillərinə dayanan bu qəbildən olan tədqiqat əsərində burada Çamlı bel, Şahsənəm, sərhəd bölgə olan Dərbənd, Kumıqlar, Ləzgilər, Ağaxan, Mahmud xan, onun qızı Ceyran, Qırat və s. haqqında söz edilməsi, bəzi hadisələrin, şəxsiyyətlərin həqiqətlərə uyğun gəldiyini göstərməyə çalışırlar. Məlumdur ki, Koroğlu mövzusu və dastanı yuxarıda da görüldüyü kimi, müxtəlif dövənlərdə və müxtəlif müəlliflər tərəfindən araşdırılmaqda, tədqiq və təbliğ edilməkdə, onun millətlərarası mədəni-bədii əlaqələrin genişlədilməsində, qarşılıqlı zənginləşmə prosesində oynadığı rol haqqında saysız-hesabsız kollektiv əsərlər, məqalələr, monoqrafiyalar yazılmışdır. Bu əsərlərdəki bənzərliklər və fərqliliklər zənnimizcə müəlliflərin “Koroğlu” variantlarında, daha doğru söyləmiş olsaq, bu xalqların mədəniyyətlərində Koroğlu mövzusunu hər dəfəsində bir qədər fərqli variantlarda və interpretasiyalarda (*yorumlarda*) özünü göstərməsi ilə əlaqədar olması fikrini söyləmək mümkündür. Yəni bu və ya digər xalqların dünyagörüşü, bədii-estetik ideali, həyat təzi, adət-ənənələri, yaşadıkları coğrafi ərazi, sosial-mədəni mühit və s. dastanın onu icra edənlər tərəfindən bir qədər fərqli olaraq ifa etmələrinə, dastana yeni-yeni çalarlar, təsvir-ifadə vasitələri, hətta ədəbi əlavələr belə gətirilməsinə səbəb ola bilmişlər. Bununla belə dastanın müxtəlif mədəniyyətlərdə belə ümumi gediş xətti heç bir vaxt əsas mətləbdən, yəni dastanın əsas ideya-məzmunundan uzaqlaşmamasını, hər zaman əsas ideya özəyinə bağlı olmasını göstərməkdir. Koroğlunun mərd, cəsur bir xalq qəhrəmanı, sosial-ədalət, insan haqları, həmçinin azadlıq, istiqlalıyyət uğrunda ardıcıl olaraq mübarizə aparan bir şəxsiyyət olması ideyası hər zaman ağır basmaqdadır. Bu meyli görkəmli Türk alimi, folklorşünas və xüsusi olaraq “Koroğlu” dastanının tədqiqinə aid fundamental bir kitab yazmış Pertev Nail Boratavın fikirlərindən də izləmək mümkündür. Onun “Koroğlu dastanı” əsərində qeyd olunur ki, *“Bu günə qədər duyulan Koroğlu dastanı rəvayətləri, Azərbaycandan Rumelinə qədər uzanan geniş sahədə iyirmi dörd çeşidləmə şəklindədir. Bunlar, bir-birindən fərqli kimi görünsə də əslində tək bir çəkirdəyin ətrafında inkişaf edən parçalar kimidir. Hələ xalq arasında söylənən Koroğlu şeirləri ya bir hadisə anlatmaqda, ya bir qoçaqlama ilə dastan qəhrəmanlarının birini təsvir etməkdədir. Bununla birlikdə bəzən türkü (mahnı) ilə hadisələr bir-birinə bağlanır”*.¹⁴⁶

Həqiqətən də “Koroğlu” dastanının ustad aşuqlar tərəfindən ifa edilərkən ideya-məzmununun açılması, gedişi prosesində vəziyyətə uyğun olaraq ifaçıların saz havalarından məharətlə istifadə etmələrinin şahidi ola bilirik. Onlar dastandakı hadisələri söylədikcə yeri gəldikcə gözəlləmə kimi aşuq poetik üslubuna xüsusilə xas olan bədii formanın musiqi dilində ifadə olunmasına və s. böyük yer verir, hər zaman dastanın ideya-məzmununu, buradakı psixoloji-emosional vəziyyətləri nəzərə alaraq çıxış edirlər.

¹⁴⁵ Daha ətraflı bax: Babək Qurbanov. Koroğlu ruhunu yaşadan şair. “Ufuk-2000” qəzeti, Ərzurum, 8 sentyabr, 2009.

¹⁴⁶ Bax: Nail Boratav “Koroğlu dastanı”, Kırmızı Yayınları, 2009, 336 s.

Xatırlatmaq lazımdır ki, Türkiyədə də Koroğlu mövzusu və dastanı ən çox sevilən, danışılan, eləcə də folklorçu alimlərin diqqətini çəkən problemlərdəndir. Türkiyənin Bolu şəhərində olduğum zaman bu sevginin nə qədər böyük olduğunu şəxsən hiss etmiş oldum. Bolu sakinləri Koroğlunun məhz Boludan olduğuna inanır, onun bir şəxsiyyət kimi, yetişməsində bu torpağın böyük payının olmasını təsdiqləməyə çalışırlar. Koroğlu şəxsiyyətinə olan bu böyük sevgini şəhərdə ucaldılmış Koroğlu heykəli də təsdiqləmiş olur. Bəlkə də heykəl türk dünyasında xalq qəhrəmanının şəninə ucaldılmış ilk abidələrdəndir.

Boluda fəaliyyət göstərən “*Bolu xalq kultürünü araşdırma və uyqulama mərkəzi*”nin (BAMER) “Koroğlu” ilə əlaqədar problemlərin öyrənilməsi, təbliği sahəsində apardığı məhsuldar işi də xüsusi olaraq qeyd etməyi lazım bilirik. Belə ki, məlumdur ki, Mərkəz Abant İzzət Baysal Universiteti ilə birlikdə iştirak edərək bləcəyi Beynəlxalq Koroğlu simpoziumunu həyata keçirməyi planlaşdırır. Eyni zamanda bu məqsədlə və öz ehtiyat fondunu daha da genişləndirmək məqsədilə Mərkəzin müdür müavini Əli Yaman bəy 2009-cu ildə (26 yanvar 03 fevral) Bakıya gəlmiş Koroğlu mövzusu ilə əlaqədar zəngin materialları, həmçinin müxtəlif səpkili araşdırmaları, kitabları, məqalələri, foto nüsxələri, SD-ləri və s. toplayaraq Mərkəzə götürmüş və burada xüsusi olaraq yaradılan “Koroğlu Araşdırmaları bölümünə” təhvil vermişdir. Yeri gəlmişkən onu da qeyd etməliyik ki, Boluda “Koroğlu TV” adlı kanal fəaliyyət göstərməkdə, “Koroğlu qəzeti” yayınlanmaqda, “Koroğlu” adında oyun yerli rəqqaslar tərəfindən oynanılmaqda, habelə “Koroğlu” adında milli park və otel fəaliyyət göstərməkdədir.

Koroğlunun, hətta onun tərəfdarlarının belə adlarının artıq XVI əsrin sonlarından başlayaraq Anadolu torpaqlarında məşhur olduğunu söyləmək mümkündür. Məsələn, XVII əsrin tanınmış və sevilən, söz qoşan və mahnı oxuyan aşuqlarından Qaracaoğlanın bir şeirindən o dönəmlərdə Koroğlunun isminin olduqca məşhur olmasını anlamaq olar. Əsasən gözəlləmə şəklində söylənmiş bu şeirdə (“*Qadir mövlam budur səndən diləyim*”) Qaracaoğlan bizə Koroğlu və Eyvazdan söz açır. Şeiri Türkcə, olduğu kimi qədirbilən oxucularımıza çatdırmağı lazım bildik.

Güverçin topuklu, həm incə belli,
Gerdanı bir qarış¹⁴⁷, püskürmə benli¹⁴⁸,
Hemen Koroğlu'nun Ayvaz'ı dengi,
Bana bir suna ver gönlüm eyledim.

Şeirin bu bir bəndi belə XVII əsrdə Anadoluda yaşamış ozan-aşığın dilinin dilimizə nə qədər yaxın, doğma olmasını söyləməyə imkan verməkdədir.

Qeyd etmək lazımdır ki, Koroğlu mövzusu və dastanına olan maraq günü-gündən artmaqdadır. Türksoylu xalqların ortaq mənəvi dəyərlərindən olan bu dastan, burada yer almış bəşəri amallar, xalqın istiqlaliyyəti və sosial-azadlığı uğrunda mübarizə ideyası onu digər xalqlara da yaxın edir, onların da istək-arzularını, mənəvi-əxlaqi ideallarını ifadə etmiş olur. Son zamanlar Koroğlu mövzusunə həsr edilmiş elmi konfranslarda, simpoziumlarda dini, irqi, dili fərqli olan və bir çox ölkələrdən gəlmiş elm və sənət adamlarının iştirakı bir daha sözlərimizi təsdiqləməkdədir. Məsələn, bu yaxınlarda (23 sentyabr 2010) Türkmənistanın Daşoğuz şəhərində “Koroğlu və Şərq ədəbiyyatı” adı altında gerçəkləşdirilmiş Beynəlxalq konfransda 20-dən artıq ölkənin, bu sırada hətta Yaponiya, Cənubi Koreya, Səudiyyə Ərəbistanı, Suriya, İspaniya, İordaniya, Bolqarıstan kimi müxtəlif ölkələrdən belə nümayəndələr iştirak etmişlər. Belə bir geniş miqyaslı maraq bir daha mövzunun beynəlxalq əhəmiyyətini, milli çərçivələri aşmasını göstərməkdədir. Təsədüfi deyil ki, Türkmənistan Prezidenti Qurbanqulu Berdiməhəmmədov konfransın açılışı münasibəti ilə iştirakçılara olan münasibətində haqlı olaraq qeyd etdi ki, “Koroğlu” dastanı YUNESKO-nun mədəni miras

¹⁴⁷ Bir qarış – bir qarış .

¹⁴⁸ Ben - xal anlamındadır. Azərbaycanda dilimizdə yer alan xal, türkcə ben deməkdir. Benli, yəni xallı.

xəzinəsinə daxil edilməsinə tam olaraq layiqdir. Həqiqətən də dastan yuxarıda da qeyd etdiyimiz kimi bir çox xalqların, xüsusilə də Türksöylü xalqların mənəvi mədəniyyətinə daxil olmuş zəngin və tükənməz bir bədii-estetik xəzinə olmaqla birlikdə bu xalqların zəngin həyat təcrübəsinə, müdrik dünyagörüşünə, tarixin dərinliklərindən gələn adət-ənənələrinə, mənəvi-əxlaqi dəyərlərinə, mədəniyyətlər arasındakı qarşılıqlı əlaqə və zənginləşməyə təməllənməkdədir. Elə bu səbəblərə görə digər dünya xalqları üçün də dərin maraq doğura bilməkdədir. İnanırıq ki, bu marağın daha da genişlənməsi yolunda beynəlxalq təşkilat olan YUNESKO-nun xoşməramlı fəaliyyəti böyük rol oynaya bilər. “Koroğlu” dastanının mövzusu, burada cərəyan edən hadisələrin gedişini mütəxəssislər haqlı olaraq ilk öncə türk dastanları sayılan “Kitabı-Dədə Qorqud”, “Manas”, “Alpamış” ilə əlaqələndirir, burada bir çox ortaq tərəflərin, bənzər hadisə və rəvayətlərin olmasını, həmçinin bəzi fərqlilikləri belə vurğulamaqdan çəkinmirlər. Bununla birlikdə zənnimizcə tarix boyu yaxın coğrafi ərazilərdə yaşanmış, əslində həyat təzi, məişəti, təsərrüfat fəaliyyəti və s. baxımdan yaxın olan xalqların folklor yaradıcılığına müqayisəli baxımdan diqqət yetirilməsi kimi bir tədqiqat üsulunun da özünə haqq qazanmasını söyləmək mümkündür. Məsələn, əsasən buddizm dininə sitayiş edən Kalmık xalqının qəhrəmanlıq dastanı olan “Canqar” dastanına nəzər saldıığımız zaman sayca əhalisi kiçik bir xalqın təxminən (150-200 min) ortaya möhtəşəm bir qəhrəmanlıq dastanı qoyması, eləcə də onun tarixi, keçdiyi uzun yol (*onlar Monqolustan torpaqlarından Xəzər dənizinin Şimalına qədər uzun bir yol qət etmişdir*), adət-ənənələri, yaşayış təzi, döyüş məharəti və s. haqqında geniş təsəvvürə sahib ola bilərsiniz. Dastanla tanışlıq, eyni zamanda bütün bu sıraladığımız məvhumların Türksöylü xalqların sosial-mədəni həyatı ilə olduqca yaxın olduğunu, həmçinin bu xalqların tarixi keçmişi, bədii-estetik zövq və tələbatları, dövlətçilik anlayışları, təsərrüfat fəaliyyətləri haqqında da zəngin məlumatlar verməkdədir. Məsələn, dastanda bir çox Türk mənşəli kəlmələrin istifadə olunması, atların məişət həyatında tutduğu önəmli yer, möhtəşəm bayram şənlikləri və ziyafətlər, dostluqla əlaqədar etik anlayışlar, çadır mədəniyyəti, savaşı ləvazimatı və silahları, dövlətçilik anlayışı və s. bir daha bənzər, yaxın, ortaq nöqtələrin olduqca çox olmasını sübut etməkdədir. Eyni zamanda dastan Türksöylü xalqların sosial-mədəni həyatı, yaşam təzi, adət-ənənələri, savaşı tarixi, burada istifadə olunan savaşı ləvazimatları olan yaraqlar, döyüş silahları və s. haqqında da geniş təsəvvür yarada bilər.¹⁴⁹

Dastanın süjet xəttinin “Koroğlu” dastanına bənzərliyi, Koroğlu kimi Canqarın da bir xalq qəhrəmanı olaraq göstərilməsi, məmləkəti Bumba ölkəsinin əmin-amanlığını qoruması, minlərlə əsgərə belə rəhbərlik edə bilməsi, Koroğlunun Qıratı kimi öz Aranzalı ilə neçə-neçə savaşılardan qalib çıxması, həmçinin sevgi macərələri bir daha bu yaxınlığı ifadə etməkdədir. Dastanda bir çox Türk mənşəli kəlmələrin və anlayışların istifadə olunması (*xan, xan qızı, bahadır, ilxi, yay, ox, mizraq, yəhər, at kultunun həddindən artıq güclü olması, bütün fəsillərdə (boylarda) atların anılması (yer alması), at südünün (kımıs) içilməsi, iki minə qədər qoyun sürülərinin olması, atların qaçırılması (məsələn dastanda Türk xanının 10 minlik sarı “iqdiş” atlarının (ilxisinin) qaçırılması səhnəsi də yer almaqdadır*), həmçinin hökmdarlıq əsası anlayışının istifadə edilməsi, Kalmık xalqının qədim tarixi, azadlıq ideyaları uğrunda apardığı qanlı-qadalı müharibələr, mənəvi-estetik ideyali, həyat təzi, təsərrüfat fəaliyyəti, həmçinin utopik görünə bilən dövlətçilik anlayışını ortaya qoymaqla birlikdə Türksöylü xalqların tarixi, adət-ənənələri, həyat təzi, məişəti, mədəniyyəti, təsərrüfat fəaliyyəti haqqında da zəngin məlumatlar verməkdədir. Yuxarıda haqqında söz etdiyimiz misallar bir daha “Koroğlu” mövzusu və dastanının bir çox yaxın və uzaq mədəniyyətlərlə belə müəyyən yaxınlıqlarını və bənzərliklərini göstərmiş oldu. Hətta coğrafi baxımdan uzaqda yaşayan ingilislərin “Robin Qud” dastanı ilə də bir çox süjet yaxınlıqlarından söz açmaq mümkündür. Zənnimizcə, dastanın digər yaxın və bir çox cəhətdən uzaq görünə bilən (*din, dil, coğrafi ərazi, həyat təzi və*

¹⁴⁹ Qeyd: Prof.Dr. Babək Qurbanov təxminən 500 səhifəlik Kalmık xalqının qəhrəmanlıq dastanı olan “Canqar”ı Azərbaycan dilinə tərcümə etmiş və nəşr etmişdir.

s.).¹⁵⁰ mədəniyyətlərlə olan yaxınlığın bir səbəbi də bu xalqların oxşar həyat şərtlərində yaşamaları, bənzər təsərrüfat fəaliyyətlərinə bağlı olmaları (*əkinçilik, heyvandarlıq, balıqçılıq, ovçuluq və s.*), azadlıq və müstəqillik uğrunda apardıqları aramsız mübarizələr, sosial adillik və humanizm ideallarına inam hissləri idi. Bütün bu söylədiklərimiz isə hər bir xalqın bədii təfəkküründə bənzər mövzuların, əhvalatların, rəvayətlərin, bəzən hətta fantastik, mistik, mifoloji motiflərlə belə zəngin olan mövzuların (*Xatırlatmaq lazımdır ki, Caqar dastanında bu meyl daha gülcüdür.*) ortaya çıxmasına səbəb ola bildirdi. Buna görə də dastanların, həmçinin “Koroğlu” dastanının genetik köklərini və bənzərliklərini araşdırarkən digər xalqların keçdiyi tarixi mərhələlərə xas xüsusiyyətləri (*adlarını çəkdiyimiz dastanlarda hadisələr daha çox Orta Əsrlərə aid edilir*), həyat tərzini, adət-ənənələrini dini təsəvvürlərini, əxlaqi və estetik ideallarını da nəzərə almaq lazımdır. Təbiidir ki, bu mürəkkəb kompleks problemlər folklorşünaslar, etnoloqlar, politoloqlar qarşısında duran ən aktual mövzulardandır və onların araşdırılması mədəni irsimizi, həmçinin dastan mədəniyyətimizi dərinlən bilməklə birlikdə digər yaxın və uzaq mədəniyyət nümunələrini də bilməmizi tələb edir. Əksi təqdirdə globallaşma əsərində bu mədəniyyət nümunələrinin qarşılıqlı bir şəkildə təhlilini verməkdən, mədəniyyətlərarası dialoqunu, qarşılıqlı zənginləşmə və əlaqə proseslərini düzgün anlamaq, izah etmək imkanından məhrum ola bilərik. Koroğlu mövzusunun retrospektif bir nəzər, sözsüz ki, onun tədqiqi sahəsində böyük işlərin görülməsini, ümumiyyətlə bu mövzunun millətlərarası problemə, hətta Avrasiya probleminə çevrilməsini də təsdiq etməkdədir. Aparılan tədqiqatlarda “Koroğlu” dastanının forma, ideya-məzmun, poetik dil, bədii icra üsulları, digər mədəniyyətlərlə əlaqəsi, müxtəlif variantları, genetik kökləri və s. problemlərin göz önündə tutulmasını və günümüzdə belə bu aspektdə aparılan çalışmalarda davam etdirilməsini də göstərmiş oldu. Lakin bu qəbildən olan çalışmalarda əsasən folklorşünaslıq, xalq yaradıcılığı nəzəriyyəsi və tarixi, mövqeyindən nəzərdən keçirildiyini hiss etmək mümkündür və bu tədqiqatlarda əfsuslar olsun ki, aşiq musiqisi, onun dastanlarımızda, xüsusilə də “Koroğlu” dastanında tutduğu yer və önəm demək olur ki, kölgədə qalmış və ya ondan çox səthi və ötərgi bir şəkildə söz edilmişdir. Unutmamaq lazımdır ki, aşiq musiqisi olmadan ümumiyyətlə aşiq yaradıcılığını təsəvvür etmək olmur. Dastan yaradıcılığında, həmçinin “Koroğlu” dastanında aşiq havalalarının geniş bir şəkildə istifadə olunması, burada onlarca klassik aşiq havalalarının səsləndirilməsi bir daha sözlərimizə haqq qazandırmış olur. Aşiq musiqisi uzun tarixi bir dövr xalqımızın sosial-mədəni həyatında mühüm rol oynamış və bu gün də öz əhəmiyyətini itirməyən tükənməz bir bədii-estetik sərvətdir. Təsadüfi deyil ki, aşiq yaradıcılığı anlayışını dahi bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəyli heç bir zaman xalq musiqisindən ayrı təsəvvür etmədi. Bəstəkar özünün məqalələrindən birində bu məsələyə toxunaraq yazırdı: “*Aşiq sənəti, xalq kütlələrinə daha yaxındır. Xalqın həyəcan və arzularını xalq musiqisinin digər növlərinə nisbətən daha parlaq bir şəkildə əks etdirir. Aşiq ictimai vəziyyətinə görə kəndlilərə, əməkçi xalqa yaxındır. Aşiq sənəti xalqın öz yaradıcılığıdır*”.¹⁵¹

Aşiq yaradıcılığına, eyni zamanda musiqisinə yüksək qiymət verən Üzeyir bəy özünün möhtəşəm “Koroğlu” operası ilə bu münasibətin heç də təsadüfi olmadığını isbat etmiş oldu. Bəstəkar ilk dəfə dastandakı yaradıcılıq vəhdətini, daha doğrusu mətnlə musiqinin vəhdətini professional musiqi dili ilə, opera dili ilə ifadə edə bilmişdir. Həqiqətən də dastanda geniş bir şəkildə istifadə olunan melodiya əsərin ideya-məzmunundan irəli gəlməklə birlikdə, buradakı obrazlar aləminin, qəhrəmanların psixoloji vəziyyətlərinin, hiss və həyəcanlarının ifadə olunmasında son dərəcə mühüm rol oynayırlar. “Koroğlu” dastanını dərinlən öyrənən, xüsusilə də buradakı mətn ilə musiqinin yaradıcı uzlaşmasına diqqət yetirən Üzeyir bəy özünün eyni adlı ölməz operasında əslində el sənətkarlarının, ustad aşıqların bədii təfəkkürlərinin məhsulu olan belə bir bədii vəhdət üsulundan yaradıcılıqla faydalanmasının

¹⁵⁰ Məsələn, Kalmıqlar əsasən buddizmə itaət edirlər, lakin burada şamanizm ünsürlərinin izlərini də hiss etmək mümkündür.

¹⁵¹ uzeyir. musigi-dunya. az/az/article5.html

şahidi ola bilirik. Təsadüfi deyil ki, bəstəkar özünün fundamental “Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları” kitabında bir daha “Koroğlu” operası üzərində çalışarkən eyni adlı aşıq dastanının onun üçün nə qədər önəmli bir yaradıcılıq mənbəyi olmasını etiraf etməyi lazım bilir.

Zənnimizcə musiqiçi-folklorşünaslarımız, aşıq musiqisini təhlil edərkən onun yalnız lad (*məqam*), intonasiya, metro-ritm, kompozisiya, forma, musiqi dili baxımından təhlili ilə kifayətlənməməli, sənətdə mürəkkəb sintez probleminin bir sahəsi olan, mətn ilə musiqinin vəhdəti kimi məsələlərə də diqqət yetirməli, etnomusiqişünaslığın prinsiplərindən də yararlanmağı bacarmalıdırlar.

Dastanların ifa edilməsi prosesində mahnıların, musiqinin psixoloji vəziyyətlərə uyğun olaraq səsləndirilməsi, burada sözlə səsin (*melodiyanın*) dialektik vəhdətini hiss etmək mümkündür. Bu qəbildən olan tədqiqatlarda mətn ilə melodiyanın ideya-emosional baxımdan nə dərəcə bir-birlərinə uyğun gəlib-gəlməməsi prinsipləri daha böyük önəm daşımaqdadır. Yəni melodiyanın metro-ritmik xüsusiyyətləri, tempi ilə mətndəki bu cəhətlərin bənzərliyindən çıxış edərək bir fikir söyləmək hələ bu yaradıcılıq vəhdətinin tam təhlilini verə bilmir, əslində belə bir təhlil nə qədər mühüm olsa da, daha çox zahiri xarakter daşıyır, istənilən nəticəni verə bilmir. Burada mətnin emosional, hiss-həyəcanla əlaqədar məzmununu da diqqətə almaq lazımdır. Belə ki, bəzən mətnin qəm-qüssə ilə dolu əhvali-ruhiyyəsi metro-ritmik baxımdan ona uyğun gələ bilən, lakin əks bir ruh-halını ifadə edə bilən mahnıların meydana gəlməsinə gətirib çıxara bilir. Mətnin əsas mövzusunun, emosional xarakterini duymadan gerçək bir bədii-estetik zirvəyə qalxa bilmək demək olar ki, imkansızdır. Sevimli bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəylinin “Sənsiz” və “Sevgili canan” romans-qəzəlləri bu baxımdan ən gözəl nümunə ola bilər. Aşıq yaradıcılığında da bu qanunauyğunluğu dərindən bilən ustad aşıqlarımız hər zaman onu yaradıcılıq metodlarının mühüm prinsipi saymışlar. Əslində onların yaratdıqları şeirlərin çoxu (*qoşma, gəraylı, müxəmməs, tənris və s.*) musiqi ilə birgə meydana gəldiyini, hər ikisinin də eyni bir emosional əhvali-ruhiyyəni ifadə etmələrini söyləmək mümkündür. Dastan söyləyən ustad aşıqlar elə bu səbəblərə görə də bu və ya digər aşıq havasının mətnə uyğun və məntiqli olaraq səsləndirilməsi metodunu çox gözəl bilirlər. Onlarca dastanlarımızın yalnız mətnlərinin deyil (*buna uyğun folklorşünas-alimlərimiz çox iş görmüşlər*), eyni zamanda mətnləri ilə birlikdə musiqisinin də qələmə alınması müasir mərhələdə böyük aktualıq qazanmaqdadır. Xatırlatmaq lazımdır ki, artıq bu qəbildən olan təşəbbüslərlə rastlaşmalı oluruq. Məsələn, uzun illər Türkiyənin, Trabzon Qaradəniz Texnik Universitetində dərs demiş, xatirəsini ehtiramla yad etdiyimiz Prof. Nazim Bağirovun vaxtilə qələmə aldığı “Aşıq Qərib”¹⁵² (1999) dastanını misal gətirməli oluruq. Bu çalışma bir daha dastanlarımızın kompleks şəkildə araşdırılmasına, daha doğrusu etnomuzikoloqlara, musiqi paleontoloqlarına, eləcə də folklorşünas alimlərimiz üçün çox şey verə bilər, eyni bir vəsait, empirik bir material kimi bu sahədə kompleks tədqiqatların daha səmərəli aparılması yolunda mənfəətli ola bilər. Təəssüflə qeyd etməliyik ki, Nazim bəy “Koroğlu” dastanının mətni ilə musiqisinin də (*notaya alınmış şəkli ilə*) qələmə alınmasını nəzərdə tutmuşdur. Təbii ki, burada yanılmamaq, dastanı ustad aşıqların ifasından kağıza köçürmək xüsusilə vacibdir. Dastanın müxtəlif variantlarda olmasını da unutmamaq lazımdır. Müxtəlif, coğrafi bölgələrdə yeni-yeni təsvir-ifadə vasitələri, rəvayət və hekayətlərlə zənginləşən, qol-qanad açan dastan təbiidir ki, bu variantların həmin üsulla qələmə alınması yoluna ehtiyac duyacaqdır. Təbiidir ki, bu fikirləri digər dastanlarımız haqqında da söyləmək mümkündür və bu bir daha qarşıda bir çox yeni tarixi-estetik problemlərin dayandığını da göstərməkdədir. Bu qəbildən olan fəaliyyətlərin bir önəmi də orasındadır ki, klassik dastanlarımızın zaman keçdikcə itib-batmasına, mənəvi mədəniyyət dünyamızdan yox olmasına xidmət etməkdədir. Etiraf etmək lazımdır ki, tədricən dastanlarımızın unudulması, dastan söyləyə bilən aşıqlarımızın saylarının gəderək

¹⁵² Bax: Bağirov N. Aşıq Garip dastanı (*notaya alan Prof. Nazim Bağirov*), Trabzon, 1999

azalması, konsert salonlarımızda mütəmadi dastan gecələrinin keçirilməməsi kimi hallarla tez-tez rastlaşmalı oluruq. Unutmamaq lazımdır ki, dastanlarımız da klassik muğam yaradıcılığı kimi xalqımızın bədii mənəvi-estetik təfəkkür mədəniyyətinin bir məhsulu kimi estetik şəkildə mənimsənilməsi üçün müəyyən bir zaman sürəci tələb edir. Eyni zamanda onun spesifik obrazlar aləmini anlamaq üçün (*əslində bu fikir muğamlarımıza da aiddir*) xüsusi bir musiqi tərbiyəsinə belə ehtiyac var. Təsadüfi deyil ki, görkəmli sənətkarlarımız Üzeyir Hacıbəyli, Bülbül, Fikrət Əmirov, Niyazi, Süleyman Ələsgərov və başqaları musiqi məktəblərində aşiq musiqisinin saz ifadəliliğinin digər avropa və Şərq musiqi alətləri ilə yanaşı tədrisinin nə dərəcədə önəmli olması fikrini dəfələrlə vurğulamışlar.

Son zamanlar bu sahədə əlverişli işlərin aparılması, saz sənətinin məktəblərimizdə, Azərbaycan Milli Konservatoriyasında və Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetində tədrisi, mütəmadi olaraq aşiq gecələrinin, eləcə də Azərbaycanda I Beynəlxalq Aşiq Festivalının (22-26 Oktyabr 2010) keçirilməsi kimi önəmli hadisələr, söylədiyimiz bu fikri təsdiqləməkdədir. Lakin uzun əsrlərdən gələn aşiq yaradıcılığının tədrisi işində hələ də problemlərin olduğunu, onun müxtəlif tarixi inkişaf mərhələlərini işıqlandıran ustad aşıqlarımızın həyat və yaradıcılığını tədqiqat obyektinə alan xüsusi monoqrafiyaların, kitabların və s. azlığı, xüsusilə də aşiq havalarının notaya alınması yolundakı ləngimələr, onların musiqişünaslığımız, etnomuzikoloqlarımız tərəfindən lazımınca diqqətə alınmaması kimi həqiqətləri etiraf etməyə imkan yaratmış olur. Zənnimizcə aşiq poetik-musiqi yaradıcılığının tədqiqi və tədrisi işində, həmçinin xarici ölkə folklorşünas-alimlərimizin əsərlərini də göz önündə saxlamalı, mənəvi mədəniyyətimizin bu zəngin qolunun digər yaxın və uzaq mədəniyyətlərlə əlaqəli və bənzər yönünün olmasını anlamaq baxımından olduqca faydalı ola bilərdi. Xatırlatmaq lazımdır ki, son zamanlar Avropa ölkələrində belə aşiq yaradıcılığına, həmçinin onun professional musiqi mədəniyyətinə olan təsirləri barədə yazılar, elmi məqalələr, hətta dissertasiyalar belə meydana gəlməkdədir. Bu baxımdan hələ 1979-cu ildə fransız alimi Laura Məlikov-Səyarın Parisdə müdafiə etdiyi “Epik əfsanədən operaya qədər: Koroğlu mövzusunun Sovet Azərbaycanında inkişafı” adlı doktorluq dissertasiyası bu gün də aktuallığını saxlamaqdadır.

Əsər “Reallıq”, “Əfsanə”, “Azərbaycanda əsatirin inkişafı”, “Opera-Koroğlu haqqında əsatirin inkişafında yeni formadır” kimi müstəqil fəsillərdən ibarətdir. Dissertasiyanın girişində müəllif mövzunun aktuallığını Koroğlu haqqında Türksöylü xalqlar arasında geniş yayılmış rəvayətlərin meydana gəlməsinin genetik və sosial-tarixi səbəblərinin elmi ədəbiyyatda lazımınca tədqiq edilməsi ilə izah etməyə çalışır. Eyni zamanda müəllif əsas diqqətini həmin mövzunun Azərbaycanda tarixən yayılması və yeni-yeni cəhətlərlə zənginləşməsinin tədqiqinə yönəltdiyini də bildirməyi zəruri sayır.

Tədqiq olunmuş mövzunun aktuallığını müəllif heç də onun yalnız meydana gəldiyi ərazinin hüdudlarının (*Xatırlatmaq lazımdır ki, müəllif Azərbaycanı “Koroğlu” haqqında rəvayətlərin vətəni sayır*) çox-çox uzaqlarda belə yayılması ilə kifayətlənmir, eyni zamanda burada onun yüksək bədii-estetik və tərbiyəvi rolunu da xüsusi qeyd edir.

Koroğlu haqqında meydana gəlmiş rəvayətlərin sosial-tarixi, eləcə də bədii şəkilləndirilməsi ilə əlaqədar problemləri izah etməkdən ötrü, müəllif Qafqazın müxtəlif etnik qrup və mədəniyyətləri arasında yayılmış əsatir və rəvayətləri bir-biri ilə müqayisə etməyə cəhd göstərir. Müəllif bütün Qafqaz ədəbiyyatına J. Duymezil tərəfindən təhlil olunmuş “Narsk” əsatirlərinin (*Korların nəhəng Kor oğulları*) ola biləcək təsirini yada salır. Müəllif Qafqaz dağına zəncirlənmiş Prometey haqqındakı əsatiri də diqqətsiz buraxmır.

Dissertasiyada “Koroğlu” dastanının real tarixi prototipinin olması fikri də irəli sürülür. Müəllif bir daha qeyd edir ki, tarixçilərin apardıqları tədqiqat Koroğlu adı ilə bir çox şəxsiyyətlərin mövcudluğunu sübut etmişdir. Qəhrəmanın şəxsiyyətini müəyyən etməkdən ötrü müəllif alimlərin əldə etdikləri tarixi, etnoqrafik materiallarla əfsanənin müxtəlif variantlarını müqayisə etməyə çalışmışdır. Bu, bir də o məqsədlərlə edilir ki, reallığın necə və

nə dərəcədə əfsanəyə keçməsi kimi mürəkkəb bir prosesi dərk etmək mümkün olsun. Təsadüfi deyil ki, müəllif belə bir maraqlı nəticəyə gəlir ki, Koroğluya aid edilən poemaların, rəvayətlərin, mahnıların bir hissəsi doğrudan da qəhrəmanın özünə məxsus olmuşdur. Dastanın geniş yayılma səbəblərini müəllif nəinki yalnız onun məzmununun yüksək bədii-ideya keyfiyyətləri, eləcə də geniş zəhmətkeş kütlələrin sosial-ədalət uğrunda mübarizəsini, məzlum siniflərin estetik idealını ifadə etməsi ilə izah etməyə çalışır. Təsadüfi deyil ki, Koroğlu mövzusunun Azərbaycanda sosial-mədəni, sosial-siyasi tələblərə uyğun olaraq hər zaman aktual mənə daşımalarını göstərməklə birlikdə müəllif qeyd edir ki, buna hər şeydən öncə xalq kütlələri ilə istismarçı siniflər arasındakı barışmaz ziddiyyətlərin dastanda yüksək bədii ifadəsi səbəb olur.

Dastanın kompozisiya və forması, eləcə də burada ədəbi mətn ilə musiqi dilinin sintezindən yaranan bədii-estetik məsələləri təhlil edən müəllif belə bir nəticəyə gəlir ki, “Koroğlu” dastanının meydana gəlməsini xalqın bədii mədəniyyətinin inkişafında yeni mərhələ saymaq olar. Burada “Kitabı-Dədə Qorqud” tipli epik rəvayətlərdən fərqli olaraq, şəxsiyyət ilə xalqın əlaqəsi problemi yeni bir şəkildə həll olunur.

Müəllif tamamilə haqlı olaraq “Koroğlu” dastanının aşığı yaradıcılığı, zəngin aşığı poeziyası ilə qırılmaz əlaqəsini göstərir. Maraqlıdır ki, əsərdə aparılan tədqiqatın əsasını qədim Azərbaycan variantı təşkil edir ki, müəllifin etirafına görə o, hələ 1842–ci ildə A. Hodzko tərəfindən ingilis dilinə tərcümə edilmişdir.

Əsərin 3-cü fəslində müəllif əsasən “Koroğlu” dastanının inkişafı və geniş yayılması yollarını tədqiq edərkən, tamamilə haqlı olaraq, ölkəmizdə başverən mədəni quruculuqla əlaqədar olan məsələlərə də toxunur, şərq dünyası üçün yeni bədii hadisələrin (*musiqili-səhnə janrlarının*) meydana gəlməsini, o cümlədən dövrün tələbatına, geniş kütlələrin estetik idealına cavab verə bilən keyfiyyətə yeni bir bədii hadisənin formalaşması prosesini də göstərməyə çalışır.

Əsərin 4-cü fəslində isə müəllif məşhur “Koroğlu” operasının musiqi dilinin orijinallığı, ideya-emosional məzmununu, tərbiyəvi-dəyişdirici rolu haqqında elmi-nəzəri müddəalar irəli sürür, əsərin yaranmasında Üzeyir Hacıbəylinin titanik fəaliyyətini qeyd edir. Müəllif eyni zamanda bəstəkarın Azərbaycanda ilk dəfə olaraq professional musiqi mədəniyyətinin əsasını qoymasını, öz yaradıcılığında milli melos ilə Avropa və birinci növbədə rus musiqi klassiklərinin estetik prinsiplərini dialektik olaraq əlaqələndirə bilməsini yüksək qiymətləndirir.

Maraqlıdır ki, görkəmli bəstəkarımızın yaradıcılığı dissertasiyada Azərbaycan ədəbiyyatı və incəsənətinin inkişaf mərhələləri ilə əlaqələndirilir, o cümlədən Azərbaycan dili və yazısı, musiqi folklorumuz və s. ilə əlaqədar məsələlər də müəllifin diqqət mərkəzindən yayınmır. Müəllif mədəniyyət sahəsində xalqımızın qazandığı misilsiz nailiyyətlərə də toxunur.

Heç şübhəsiz, Laura Məlikov-Sayarın əsəri “Koroğlu” dastanının tədqiqi, onun geniş yayılmasının sosial-tarixi səbəblərinin, o cümlədən Azərbaycan mədəniyyətində tutduğu mühüm rol və yerinin öyrənilməsi baxımından müəyyən maraq doğurur, əsərdə müəllifin etirafına görə tanınmış folklorşünas-alimlərdən H.Araslı, M.H.Təhmasib, H.Əlizadə, eyni zamanda Türkmənistanın tanınmış folklorşünas alimi N.Karriyev kimi görkəmli alimlərin əsərlərinə müraciət edilmişdir. Bununla belə müəllif mövzunun Fransız oxucusu üçün, əsərin onlar tərəfindən mənimsənilməsi xüsusiyyətini də daima diqqət mərkəzində saxlamış, bəlkə də mütəxəssislərə, folklorumuzla bilavasitə maraqlanan oxucularımız üçün məlum ola biləcək faktların onlara aydın bir şəkildə çatdırılmasını, hətta dilimizdəki bəzi anlayışların daha çox Fransız oxucusu üçün qısa izahlar verməyi lazım bilmişdir.¹⁵³

“Koroğlu” mövzusu vətən, millət, qeyrət, yüksək mənəviyyət, azadlıq, sosial-ədalət anlayışları kimi əbədi mövzulardandır. Elə bu səbəblərə görə də onun folklorşünas alimlərin,

¹⁵³ Dissertasiya monografiya şəklində Bakıda nəşr edilmişdir. Bax: Laura Melikof-Sayar. Ot legendı k opere. Revolyusiya temi Keroglı v Sovetskom Azerbaydjane. Yazıçı, Bakı, 1985.

ədiblərin, sənət adamlarının, oxucuların diqqətini çəkməsi tamamilə təbiidir. Son zamanlar mövzuya olan marağın daha da artmasının şahidi oluruq. Bu baxımdan qardaş Türkiyə alimlərinin mövzu ilə əlaqədar çalışmalarını xüsusi olaraq qeyd etmək lazımdır. Ümumiyyətlə son zamanlar bu qəbildən olan çalışmalarda daha çox genetik yaxınlıqları olan xalqlarımızın mədəniyyətində, həmçinin ozan-aşıq yaradıcılığında bənzərliklər, spesifik və fərqli tərəflərin araşdırılması problemləri daha çox diqqət çəkməkdədir. Xatırlatmaq lazımdır ki, bu qəbildən olan çalışmalar artıq daha çox spesifik konkret problemlərə həsr olunmağa başlayır. Konkret olaraq musiqi əlaqələrimiz, teatr və ədəbi əlaqələrimizin diqqətə alınmasını izləyə bilirik. Məsələn, son zamanlar meydana gəlmiş Türkiyə tədqiqatçısı Ercan Kılıkılın *“Azərbaycan və Türkiyədə “Koroğlu” dastanı aşiq havalarında poetik və musiqi xüsusiyyətlərinin müqayisəli təhlili”* dissertasiyasını misal çəkmək mümkündür. Müəllif, əsərdə dastan haqqında, xüsusilə də onun Türkiyədəki əks-sədası haqqında maraqlı məlumatlar verir, dastanın Anadoluda 30 qolunun bəlli olmasını göstərir. Dastanın Orta Asya və Azərbaycanda, Anadolu coğrafiyasında xüsusilə geniş vüsət tapmasını, həmçinin “Koroğlu” mövzusu ilə əlaqədar onlarca şeirlərin mövcud olması, onların kitab halında nəşr olunmasından və s. geniş söhbətlər açır. Lakin əsəri bir qədər fərqli edən cəhət odur ki, burada “Koroğlu” dastanı və mövzusunun qarşılıqlı təhlilindən daha çox müəllif dastanda istifadə olunan aşiq havalarına diqqət yetirir, həmçinin bu havaların musiqi dili, lad-məqam xüsusiyyətləri, forması, metro-ritmik şəkilləri və s. təhlil etməyə səy göstərir. Müəllif bu xüsusiyyətləri və qanunauyğunluqları Azərbaycanda intişar tapmış Koroğlu havaları ilə qarşılaşdırmağa, ortaq və spesifik yönlər aramağa çalışır. Xatırladaq ki, hələ 1987-ci ildə folklorşünas-alim Prof. Dr. Tariel Məmmədovun “Koroğlu havaları”¹⁵⁴ adlı əsərində bir çox havaların ilk dəfə qeydə alınması (*notaya alınması*) və təhlil edilməsinin şahidi oluruq. Təbiidir ki, Ercan Kılıkıl mövzu ilə əlaqədar fikir və mülahizələrində bu gerçəklikdən yan keçə bilməzdi. Daha doğrusu, Koroğlu havalarının qarşılıqlı əlaqəsi baxımından təhlili zamanı artıq əldə olunmuş başarılarından da istifadə olunması metodu tamamilə məntiqi, mövzusunun gələcək təhlili baxımından aktual məna kəsb etməkdədir. Bir daha xatırlatmaq lazımdır ki, bu istiqamətdəki araşdırmalar və fəaliyyətlərin davam etdirilməsi kimi mütərəqqi bir meyllə də rastlaşmalı oluruq.

Uzun illərdir ki, folklor yaradıcılığının nəzəri və praktiki problemləri üzərində yorulmadan və ardıcılıqla çalışan Prof. Dr. İlqar İmamverdiyevin adını xüsusilə çəkmək istərdik. Onun son zamanlar fəal olaraq aşiq musiqi yaradıcılığı nümunələrinin toplanması, notaya alması, sistemləşdirilməsi sahəsində göstərdiyi əzmi, yaxşı mənada inadkarlığı, yolundan dönməməzliyi gözəl nəticələr verməkdədir. Vaxtilə 100-120 klassik aşiq havalarının olmasına diqqətçəkən bir çox folklorşünaslarımızın, hətta ustad aşıqlarımızın belə bu fikirlərini davam etdirərək onların sayını 225-dən artıq olmasına çatdırmış və bu istiqamətdəki araşdırmalarını uğurla davam etdirməkdədir. İnanırıq ki, ozan-aşıq havalarının sayı göstərdiyimiz bu rəqəmlərdən daha çoxdur. Minilliklərin süzgülündən gələn, zəngin və qədim bir tarixə malik və hüduzsuz bir coğrafi ərazidə yerləşmiş bu sənətin ortaya qoyduğu örnəkləri yalnız yuxarıda söylədiyimiz çərçivə ilə məhdudlaşdırmaq doğru olmazdı. Təbiidir ki, müxtəlif sosial-tarixi və s. səbəblər (*müharibələr, miqrasiyalar, ideoloji basqılar, yad təsirlər, notaya alınmaması və s.*) ucbatından bu örnəklərin çoxu itib-batmış, unudulmuş, hafizələrdən silinmiş, tarixin qaranlıq səhifələrinə keçmişdir. Onların yenidən “canlandırılması”, müasir mənəvi mədəniyyətimizə daşınması, musiqi praktikamızda, həmçinin folklor yaradıcılığında yer ala bilməsi müasir mərhələdə son dərəcə aktual bir məsələdir. Təkrar da olsa xatırlatmaq lazımdır ki, digər dünya xalqlarının müasir musiqi dünyası ilə tanışlıq bir daha bu meylin olduqca güclü olması, onların musiqi folkloru sahəsindəki öncələri görünməmiş bir canlanmanın şahidi olmaq mümkün olur. Bu yaxınlarda Gaziantep Universiteti nəzdindəki

¹⁵⁴ Bax: Məmmədov T. “Koroğlu mahnıları” Gənclik, Bakı, 1984.

Konservatoriyanın d v tlisi olmuŐ, tanınmıŐ Amerika etnomuzikoloqu Prof. Dr. Robert Qarsiyasla (ABŐ) (Bax: Őakil № 391) olan g r Ől rimizd  bir daha bütün dünyada

Őakil № 391. (sağdan sola), 1. Prof.Dr. Babək Qurbanov, 2. Amerika Etnomuzikoloqu Prof.Dr.Robert Qarsiyas, 3. Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyaının müdiri Prof.Dr. Ruhi  rsoy.

xalq yaradıcılığına, həmçinin musiqi folkloruna, onun zəngin potensiyal–estetik zənginliklərinə olan marağın durmadan artdığını hiss etmiŐ olduq. Həqiqətən də “kütləvi mədəniyyətin” yol alıb getdiyi qloballaŐan dünyamızda insanların böyük bir hissəsinin heç də əsasən texnologiyaanın, müxtəlif gücləndiricilərin, elektron alətlərin g c n  təməllənən bu mədəniyyətin təsiri altında qalmamağı tərcih etmələrini söyləmək mümkündür. Təsadüfi deyil ki, son zamanlar xalq çalğı alətləri ansamblları, orkestrl ri, folklor rəqs qrupları və s. konsertləri, bütün dünyada insanlar tərəfindən xüsusi rəğbət v  sevinclə qarŐılanmaqdadır. Müxtəlif səpkili xalq sənətkarlarından ibarət qrupların, ansamblların qastrol səfərləri, solo konsertləri böyük marağa səbəb olmaqla birlikdə, millətlərin bir-birlərini daha yaxından tanımalarına, mədəniyyətlərini anlamağa kömək göstərməkdədir. Bu sözləri heç Ő bh siz, xalq sənətkarlarımızın bütün dünyada uğurlu qastrol səfərləri haqqında da söyləmək mümkündür. Təbii ki, belə olduqda repertuar zənginliyi, keçmiŐ sənət nümunələrinə ehtiyac, əski estetik dəyərlərin yenidən “canlandırılması”, xalqın ixtiyarına verilməsi problemləri bir daha aktual məna kəsb etməyə b şlayır. Bu baxımdan bir daha İlqar İmamverdiyevin  alıŐmalarının, eyni zamanda oxucularımıza, musiqisevərlərimizə xitab etdiyi “Koroğlu havaları” məcmuəsinin də mühüm əhəmiyyəti var. Məcmuədə Azərbaycan aŐıqlarının (23), Güney Azərbaycan aŐıqlarının (2), QaŐqai Türk aŐıqlarının (5) Anadolu aŐıqlarının (23), Türkmen sənətkarlarının (3), Qazax akınlarının (2), Kırım Türklərinin (1),  zb k sənətkarlarının (1) musiqi inciləri ilə yanaŐı Azərbaycan (5) və Türk zurna ifaçılarının repertuarında (8) məxsusi instrumental Koroğlu oyun havaları, eləcə də Azərbaycan bəstəkarlıq məktəbinin korifeyi Üzeyir Hacibəylinin zurna və xalq çalğı alətləri orkestri  c n “Cəngi” (1941), İlqar İmamverdiyevin instrumental saz  c n iŐl diyi “Koroğlu” operasından “Uvertyura”sı, həmçinin Süleyman  l sg rovun saz və xalq çalğı alətləri orkestri  c n bəstələdiyi (saz və f-no  c n) “AŐıqvarı” (1983) adlı əsərləri not Őaklınd  bir araya g lmıŐdir. Bu havaların bir çoxu demək olar ki, unudulmuŐ, müasir aŐıqlarımızın repertuarından belə silinmiŐdir. Həmin havalardan “Bozuğu Koroğlu”, “Koroğlu h ngi”, “Koroğlu dübeyt”, “S r tm  Koroğlu”, “R bai Koroğlu”, “Qanlı Koroğlu”, “Meydan Koroğlu”, “Dəli Koroğlu”, “N f salmaz Koroğlu”, “Atlı Koroğlu”, “Piyada Koroğlu” və s. bir daha qeyd etmək istərdik. Məcmuədə yer almıŐ havaların bir çoxu demək olar ki, Koroğlunun adı ilə bağı havalardır. Onlar bu gün də müxtəlif mərasimlərdə (toylarımızda, g l Ő meydanlarımızda, at yarışmalarında və s.) səslənməkdədir. Onların ifası daha çox a ıq havada, zurnaçılar dəstəsinin ifaçılıq fəaliyyəti ilə mümkün olar. Məcmuədə “Koroğlu” havasının T rkmenstan baxŐı v  t t k ifaçılarının repertuarında iki musiqi parçası, həmçinin Qazax akınlarının domra alətində ifa etdikləri iki musiqi nümunəsi yer almıŐdır. Müəllif bununla bir daha “Koroğlu” havalarının repertuarının bizim d Ő nd y m zd n belə daha geniŐ olmasını vurgulamaq ist miŐdir. İrəlidə “Koroğlu” mövzusunun ozanların, aŐıqların həmçinin Türksoylu xalqların folklor sənətkarlarından “akın”ların, “baxŐı”ların, “manas” ıların v  digərlərinin repertuarını bəzəyən nümunələrdən də faydalana biləcəyi və bu nümunələrin də gələcək məcmuələrində yer ala biləcəyinə inanırıq. Koroğlu havalarının bəzilərini nota almaq  c n İlqar bəy respublikamızın

bir çox bölgələrini gəzmiş buradakı ustad aşıqlardan [(*Dədə Şəmşir, Aşıq Hidayət, Şair Bəhmən Vətənoğlu (Kəlbəcər), Aşıq Əmrah Gülməmmədov, Aşıq Hüseyin Saraçlı, Aşıq Göyçə, (Borçalı-Gürcüstan), Aşıq Mikayıl Azaflı, Aşıq Əkbər Cəfərov, Aşıq İmran Həsənov, Aşıq Mahmud Məmmədov (Tovuz), Aşıq Şəhadət Gülməmmədov (Akstafa), Aşıq Avdı (Qaymaqlı, Gazax), Aşıq Ədalət Nəsimov (Qazax), Aşıq Həsən Bayramov, Layiskili Aşıq Sirac (Gəncə), Şəkərbəyli Aşıq Sarı, Miskinli Aşıq Vəli Bayramov, Aşıq Məhəmməd, Aşıq Məsim, Aşıq İslam Əkbərov, Aşıq Yusif, Aşıq İsfəndiyar Rüstəmov, Aşıq Zahid Aslanov, Aşıq Şahsuvar, Dəmir Həsən oğlu, (Gədəbəy), Aşıq Əhliman Rəhimov (Şirvan)*)] eşitdiyi nümunələri toplayaraq nota ala bilmişdir. Məcmuədə zurnaçılar qrupunun ifa etdiyi Koroğlu aşıq havaları ilə bərabər Güney Azərbaycan aşıqlarının repertuarlarında yer almış Koroğlu havalarına (“*Koroğlu cəngi dübeyi*”, “*Koroğlu laylası*”, “*Koroğlu şikəstə*”si, “*Qaşqai Koroğlu*”, “*Xoş gəldin Eyvaz*”, “*Dəmirçioğluna toy tutma*”, “*Koroğlunu neylədin?*”) da rast gəlmək mümkündür. İlqar bəy bu havaları toplamaq, notaya almaq məqsədi ilə İrana gəlmiş, bu ölkənin aşıqlar diyarı sayılan Qaradağ-Təbriz, Əhər, Qayabaşı, Mərənd, Urmiya, Xoy, Səlmas, Sulduz, Miyandab, Marağa, Zəncan, Xurrəmdərə, Qeydar, Əbhər, Qəzvin, Tehran, Kərəc, Həşgird, Nəzərəbad, Şiraz, Savə, Qum, Həmədan, Əliabad (*Qoçan*) kimi əsasən Azərbaycan və Türkmən türklərinin yaşadığı bölgələrdə olmuş, tanınmış [(*Aşıq Hacı İbadiyan, Aşıq Hüseyin Namivər, Aşıq Əbdüləli Nuri, Aşıq Cahanbəxşi Cəfəri, Aşıq Məhəmməd Hüseyin Dehqan, Aşıq Mahmud Abipur, Aşıq Həsən İsgəndəri, Aşıq Gülab Davudbəyi, Aşıq Məhəmməd Süleymani, Aşıq Mirzağa Süleymani, Aşıq Müslüm Əsgəri, Aşıq Qafar İbrahimi, Aşıq Vəli Əbdi, Aşıq Fətulla Rzayi, Aşıq Teymur Qayabaşı, Aşıq Bulud Cavadi, Aşıq Əsrəf Hüseyinpur, Aşıq Səxavət Məhəmmədi, Aşıq Ərsalan Dusti, Aşıq İsmayıl Qəmbəri, Aşıq Mənəf Mahmud oğlu, Aşıq Hidayət Musa oğlu, Aşıq Həbib Gözəlzadə, Aşıq Məhəmmədəli Mahmudi, Aşıq Nədim Abbaszadə, Aşıq Rza Puyəndə, Aşıq Abbas Məhəmmədi, Aşıq Abbas Tacxatunlu, Aşıq Mikayıl Süleymani, Aşıq Mirzəli Xudai, Aşıq Yavərəli Məhəmmədi, Aşıq Allahverdi Səfərxanzadə, Aşıq Qulamrza Əjdəri, Aşıq Şəmsəli İbrahimi*)] saz-söz ustaları ilə şəxsən görüşmüş, onların ifasından onlarca aşıq havalarını, bu sırada Koroğlu havalarını, öncə SD-yə alıb sonradan not sisteminə salaraq məcmuələr halında yayınlada bilmişdir. Bax: **1.** *İmamverdiyev İ. Azərbaycanın 20 saz havası., I c., “Şirvannəşr”, Bakı, 2005, 133 s.; II c., “Şirvannəşr”, Bakı, 2005, 100 s., III c., “Şirvannəşr”, Bakı, 2006, 92 s.* **2.** *İmamverdiyev İ. Azərbaycanın 40 saz havası., IV c., “Şirvannəşr”, Bakı, 2006, 124 s.;* **3.** *İmamverdiyev İ. Aşıq Mikayıl Azaflının saz havaları., “Nafta-Pres”, Bakı–2008, 72 s.;* **4.** *İmamverdiyev İ. Azərbaycan və İran türklərinin aşıq ifaçılığı sənətinin qarşılıqlı əlaqələri, “Nafta-Pres”, Bakı–2008, 977 s.;* **5.** *İmamverdiyev İ. Şirvan aşıqlarının saz havaları, “Ozan”, Bakı–2011, 106 s.)*

Musiqisevərlərimizə verilən bu məcmuə isə tamamilə “Koroğlu” mövzusu ilə əlaqədar havalara həsr edilmişdir. Məcmuə, digər bənzər məcmuələrdən, notaya alma metodlarından əsaslı surətdə fərqlənməkdədir. Burada müəllifin məqsədi heç də havaların sadəcə olaraq melodik xəttinin, bəzən mətn (*şeyr*) ilə musiqinin (*melodiyanın*) vəhdətini yazılı surətdə göstərmək deyil (*adətən bu qəbildən olan misallar fortepiano aləti üçün yazılır və daha çox da musiqişünaslıq, xüsusilə də musiqi folklorşünaslığı problemlərinin təhlili üçün istifadə olunur*), müəllifi daha çox düşündürən aşıq ifaçılığı problemləridir. Onun əvvəlki məcmuələrində də bu meyli aydın bir şəkildə izləyə bilərik. İlqar bəyin notaya aldığı aşıq havaları, eyni zamanda bu məcmuədəki Koroğlu havaları, tam və yetkin bir instrumental əsər kimi qarşımıza çıxmaqdadır. O, piano üçün deyil, məhz bilərəkdən saz aləti üçün, saz ifaçılığı üçün nəzərdə tutmuşdur. Bu havaları nota alarkən İlqar bəy məhz bu alətin spesifik xüsusiyyətlərini, barmaq pozisiyonlarını və xarakterik təzənə vuruşlarını, kök sistemini (*müəllifə görə Azərbaycan aşıq sazları yeddi əsas kök sisteminə əsaslanır*)¹⁵⁵ texniki-estetik imkanlarını diqqətə almağa çalışmış və buna tamamilə müvəffəq olmuşdur. Təbiidir ki, burada onun eyni zamanda mahir bir saz ifaçısı olması, Azərbaycan və İran aşıqlarının zəngin repertuarını dərinlən bilməsi və klassik aşıq havalarını məharətlə ifa edə bilməsi kimi bir mərifəti də böyük rol oynamışdır. Ustad aşıqlardan bəhrələnmiş və daima onların sənətini uca tuta bilən

¹⁵⁵ Bax: İmamverdiyev İ. “Azərbaycan və İran aşıq sənətinin qarşılıqlı əlaqələri”, “Nafta Pres”, Bakı–2008, s. 628–645.

İlqar bəy məcmuədə də əsasən onların ifasında notaya almış Koroğlu havalarını demək olar ki, eynən, səsləndiyi kimi, bütün nüansları və çalarları, təsvir-ifadə vasitələri, melizmləri (*gülləri, xalları, haşiyələri*), ifa olunma temposu və s. ilə birlikdə nota ala bilmişdir.

Orasını da bildirmək lazımdır ki, bu havaları İlqar bəy özü bilgisayarda (*“Final 8” proqramında*) kağıza keçirmiş, onların demək olar ki, bütün səslənmə xüsusiyyətlərini belə diqqətə ala bilmişdir. Bilgisayarın nota sistemində dərinlən yiyələnmiş müəllif, onun imkanlarından bacarıqla istifadə etməsini də nümayiş etdirə bilməkdədir. Xatırlatmaq lazımdır ki, adətən bilgisayarlardakı musiqi proqramları Avropa musiqisi örnəklərinin yazılışı üçün təchis olunmuşdur. Digər xalqların, həmçinin xalqımızın musiqi mədəniyyətində bir çox spesifik təsvir-ifadə vasitələri, müxtəlif nüanslar, çalarlar, “bəzəklər”, zəngülələr, xallar, güllər, haşiyələr və s. var ki, onların bu sistemlə əks olunması müəyyən çətinliklərlə müşayiət olunur, daha doğrusu orijinaldakı bir çox spesifik cəhətlər və çalarlar (*xırdalıqlar*) öz ifadəsini tapmamış ola bilər. İlqar bəyin məcmuəyə daxil etdiyi havalarda biz onların orijinala tamamilə uyğun olmasını görə bilirik. Bu nümunələrin notaya alınmışlarının bilgisayar vasitəsilə səsləndirilməsi bir daha fikrimizin yanlış olmamasını isbatlaya bilər. Bu nümunələrin notaya alınmasında aşiq ifaçılığın xas spesifik ritmlər (*məsələn, 2/4, 3/4, 4/4, 2/8, 3/8, 4/8, 5/8, 6/8, 8/8, 10/8, 21/32*), melizmlər (*məsələn, döymə barmaq, lal barmaq, sürüşdürmə barmaq /qlissando/, sürütmə təzənə*) və s. son dərəcə dəqiqliklə öz əksini tapa bilmişdir. Bir daha xatırlatmaq lazımdır ki, bu spesifik tərəflərin bilgisayar vasitəsilə ifadə oluna bilməsi üçün İlqar bəy günlərcə axtarışlar aparmış nəhayət istənilən sonuca vara bilmişdir. Onun bu istiqamətdəki fəaliyyətini də uğurlu saymaq lazımdır və inanırıq ki, müəllifin bilgisayar yazı texnikasındakı istifadə etdiyi metod gələcəkdə milli musiqi mədəniyyəti örnəklərinin dəqiq bir şəkildə notaya alınması yolunda praktiki önəm də daşıya biləcəkdir. Zənnimizcə bu sözləri məcmuədə yer almış 23 klassik Türk Koroğlu aşiq havalarına (*“Koroğlu çeşitləməsi”, “Gizir oğlu Mustafa bəy”, “Koroğlu meydan içində”, “Koroğlu solaklaması”, “Koroğlu solağı”, “Bizim ellərin bəyləri (1), (2)”, “Koroğlu”, “Can Koroğlu”, “Mən bir Koroğluyam”, “Eyvaz gəliyor”, “Eyvaza imdat gedəlim”, “Salam olsun ağalara, bəylərə”, “Eyvaz bu gələn, bu gələn”, “Eyvaz gəlir otağından”, “Eyvaz gözəlləməsi”, “Mərd dayanar, namərd qaçar”, “Qırat səmai”, “Koroğlu demişlər”, “Dövr dəyişdi Koroğlu”, “Qırat”, “Qıratın tərifi”, “Qoç igidlər olmasaydı”, “Koroğlu qəmi”*), həmçinin Anadolunun ayrı-ayrı bölgələrinə məxsus zurnaçılar dəstəsinin repertuarını bəzəyən dörd yallı və rəqs havalarının (*“Koroğlu pəhlivan havası”, “Koroğlu rəqsi (1), (2)”, “Koroğlu halay”, “Koroğlu bari”, “Mey Koroğlu”, “Qırat oyunu”, “Koroğlu cıdırı”*) notaya alınması haqqında da söyləmək mümkündür. Məcmuədə işıq üzü görmüş Koroğlu havalarının xalq sənətkarlarının ifasında, orijinalda olduğu kimi, son dərəcə dəqiqliklə və hərtərəfli (*melodik hərəkəti və harmonik müşayiəti ilə birlikdə*) notaya alınması bir daha onların musiqişünaslıq, həmçinin etnomuzikoloji baxımdan təhlilinə geniş imkanlar yaratmışdır. Yəni havaların forması, kompozisiyası, lad-məqam xüsusiyyətləri, hansı bir kök sistemində təməlləndikləri, melizm zənginliyi, spesifik ifa üsulları və s. ilə əlaqədar daha məhsuldar tədqiqatlar aparmağa geniş imkanlar yaratmış olur.

Məcmuədə toplanmış Koroğlu havalarına nəzər saldıığımız zaman burada çoxsəslili professional musiqidə rast gəldiyimiz klassikləşmiş formalara belə rast gəlməli oluruq. Yəni burada rondo, (*“Misri Koroğlu”*), iki hissəli (*“Koroğlu dübeyt”*), üç hissəli formalara (*“Novruz Koroğlu”*) belə rast gəlmək mümkündür. Eyni zamanda təbiidir ki, havaların əksəriyyəti xalq qəhrəmanı cəsur Koroğluya həsr olunması səbəbilə daha çox qəhrəmani, nikbin, həmçinin də qələbəyə inam ruhu ilə aşılənmiş emosional xarakter daşıdıqları aydın bir şəkildə hiss olunur. Təsədüfi deyil ki, bu qəbildən olan havaların əksəriyyəti daha çox Rast ladına təməllənmişdir. Burada bir daha böyük ustadımız Üzeyir Hacıbəylinin Azərbaycan muğamlarımızı, o cümlədən də Rast məqamının hissi-emosional xarakterik xüsusiyyətlərini, *“Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları”* kitabında aşağıdakı kimi təsnif etmişdir: *«Bədii-ruhi təsir cəhətdən “Rast” dinləyicidə mərdlik, gümrəhliq hissi, “Şur” şən, lirik əhvali-ruhiyyə,*

“Segah” məhəbbət hissi, “Şüştər” dərin kədər, “Çahargah” həyəcan və ehtiras, “Bayatı-Şiraz” qəmginlik, “Hümayun” isə “Şüştər”ə nisbətən daha dərin bir kədər hissi oyadır.¹⁵⁶

Aşıq yaradıcılığında Koroğlu havalarının daha çox Rast məqamına istinad etməsi bu havaların bəlkə də daha çox qəhrəmanlıq, igidlik, cəsarət, şücaət “batal” səhnələrinin əks etdirilməsi istəyindən irəli gəlmişdir. Burada daha çox təsadüf edilən və zil səslərlə ifadə olunan “çağırış” (*döyüş çağırışı*) səsləri də söylədiklərimizə haqq qazandıra bilər. Lakin məcmuədə yer almış bəzi havaların “Şur” (*əslində aşıq musiqisi yaradıcılığı üçün daha xarakterik bir məqamdır*), “Segah”, “Bayatı-Şiraz”, hətta “Çargah” məqamlarında olmalarını da hiss etmək mümkündür. Adətən bu qəbildən olan Koroğlu havalarında bəzən melodiyaadakı emosional dəyişikliyi, bir məqamdan digərinə keçilməsini, bəzən bu gedişin əsərin formasına, kompozisiya quruluşuna təsir göstərməsi, iki və ya üç hissəli bir formanın meydana gəlməsinə səbəb olmasını da görə bilirik. Zənnimizcə, belə bir emosional dəyişiklik (*bir məqamdan digərinə keçiş*) daha çox qəhrəmanın (*Koroğlunun*) sevgidən və ya hər hansı bir həyatı hadisədən doğan psixoloji dünyasını, hiss və həyəcanlarını, onların dəyişməkdə, inkişafda olan dinamikliyini, bədii yolla ifadə edə bilmək tələbatından irəli gəlməkdədir. Məcmuədə yer almış bu qəbildən olan havalər instrumental ifa üçün nəzərdə tutulsa belə zənnimizcə yuxarıda söylədiklərimiz fikirlərlə bilavasitə əlaqədardırlar. Bununla birlikdə bu qəbildən olan havalarda da nikbin ruh, qəhrəmanlıq əzmi, yüksək vətənpərvərlik ruhu olduqca güclüdür. Yəni Koroğlu havalarının hər birində (*qəhrəmani, lirik, tarixi*) xalq qəhrəmanının məğrur, yenilməz ruhunu hiss edirik. Sevimli bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəyli xalq yaradıcılığında, xüsusən də aşıq yaradıcılığında bu ruhun, qəhrəmanlıq, yenilməzlik, vətənpərvərlik ruhunun olduqca güclü olduğunu dərinləndirən duyur və yaradıcılığında bu ölməz ruhu yaşatmaq üçün məhz aşıq yaradıcılığına, xüsusilə də Koroğlunun adı ilə əlaqədar mahnılara müraciət edirdi. Təsadüfi deyil ki, “Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları” adlı kitabını yazdığı zaman heç şübhəsiz o, yalnız klassik muğamlarımızın ideya-emosional məzmununa dayanmaqla birlikdə, eyni zamanda qədim ozan-aşıq sənətinin bədii-estetik prinsiplərindən faydalanmağı da mühüm sayırdı. Bu baxımdan bəhs etdiyimiz əsərinde o bu fikri xüsusi olaraq belə qeyd edirdi: «Azərbaycan xalq musiqisinin əsaslarını öyrənmək sahəsindəki işimin, bir bəstəkar olaraq, mənim üçün əməli əhəmiyyəti o oldu ki, mən “Koroğlu” operasını yazdım»¹⁵⁷. Onun yuxarıda da söz etdiyimiz ölməz “Koroğlu” operası ilə yanaşı İkinci Dünya savaşı ərəfəsində yazdığı “Cəngi” və “Qəhrəmani” əsərlərini ortaya qoya bilməmişdir. Əsasən xalq çalğı alətləri orkestri üçün yazdığı bu əsərlərində bəstəkar məhz aşıq yaradıcılığında yüksək bədiiliklə əks olunan vətənpərvərlik ruhunun musiqi dili ilə ifadəsini verməyə çalışmışdır. Burada cəngi və qəhrəmani¹⁵⁸ ruhlu aşıq musiqisinə xas intonasiyaların kvarta intervallarının, ritmik xüsusiyyətlərin məharətlə istifadə olunmasını hiss edə bilirik. Bir daha xatırlatmaq lazımdır ki, xalqın qəhrəmanlıq ruhunu, azadlıq uğrunda mübarizə əzmini ifadə edən bu qəbildən olan aşıq havalarının yalnız musiqi dilinin zənginliyini təsbit etməklə kifayətlənmək doğru olmazdı. Unutmamaq lazımdır ki, bu qəbildən olan və həqiqətən aşıq musiqi dilinin spesifik komponentlərinə dayanan havaların eyni zamanda çoxsəsli professional musiqi mədəniyyətində xüsusi bir janr olaraq yer ala bilməsi baxımından mühüm ola biləcəyini söyləmək də mümkündür. Üzeyir Hacıbəylinin “Cəngi” və “Qəhrəmani” adı ilə ortaya qoyduğu programlı əsərləri (*bu əsərin gələcəkdə instrumental musiqi üçün də yorumlanması mümkün olmaqdadır*) bir daha fikrimizi təsdiqləməkdədir. Bəstəkar bu havalara xas prinsipləri (*qəhrəmanlıq obrazını xarakterizə edən “Rast” ladi-məqamı, intonasiyalar, dinamik hərəkətlər, dəqiq marş ritmi, ən önəmlisi də qəhrəmanlıq, cəsurluq, vətənpərvərlik ruhu və s.*) məharətlə istifadə etmişdir. Əslində, bununla o, bəlkə də çoxsəsli musiqi mədəniyyətimizdə yeni bir janrın, məsələn “Cəngi” kimi bir janrın estetik prinsiplərini formalaşdırmış oldu. Yəni bəstəkarlar

¹⁵⁶ Üz.Hacıbəyov.“Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları”, IV nəşr, Elm, Bakı, 1985 s.16.

¹⁵⁷ Ü.Hacıbəyov.“Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları”, IV nəşr,“Elm”, Bakı,1985,s. 12.

¹⁵⁸ Cəngi ilə bağlı bax: Bədəlbəyli Ə. Musiqi lüğəti, “Elm”, Bakı,1969, s 79.

gələcəkdə vətənsəvərlik, qəhrəmanlıq, xalqın tükənməz gücünü, iradəsini ifadə etməkdən ötrü “Cəngi” janrına, onun bədii-estetik prinsiplərinə müraciət etmələri bu baxımdan tamamilə məntiqli görünməkdədir. Unutmamaq lazımdır ki, çoxsəsli Avropa (*Qərb*) musiqisində də bir çox janrların xalq musiqi yaradıcılığından alındığı, daha doğrusu xalq melodiylarının, onların adlarının geniş bir şəkildə istifadə olunmasına təsadüf edilməkdədir. “Menuet”, “tamburin”, “qavot”, “krakovyak”, “kamarinskaya”, “polonez”, “ballada” kimi növlərin bir çox milli musiqi məktəblərini təmsil edən tanınmış Qərb bəstəkarlarının yaradıcılığında, mühüm yer tutması, onların simfoniylarında, konsertlərində, operalarında, balet musiqisində və s. yer almaları bu, daha çox da müxtəlif xalqlara aid rəqs musiqisinin artıq müstəqil və mühüm bir janrı olaraq Qərb musiqi mədəniyyətində özünə mühüm bir yer tutmasını təsdiqləməkdədir.¹⁵⁹

Zənnimizcə, bir çox başqa Azərbaycan aşiq havaları da “Cəngi” kimi çoxsəsli musiqi mədəniyyətində yer ala bilər, yaradıcılıqla istifadə edilə bilər və digər milli mədəniyyətləri təmsil edən bəstəkarlar üçün belə faydalı ola bilər. Əslində, fikrimizi təsdiqləyən bir çox misallar da göstərmək olar. Eynilə Şərq xalqları musiqi mədəniyyətlərinə müraciət olunması XVII əsrin sonlarından başlayaraq bir əsnə halını almış və dünyanın bir çox bəstəkarları bu metodu geniş bir şəkildə tətbiq etmişlər. Məsələn, Motsart, Bethoven, Sen-Sans kimi tanınmış bəstəkarların yazmış olduğu “Türk Marşı” isimli əsərlərini nümunə vermək mümkündür. Bu əsərlərin əsrlərdən gələn və Türk insanının məğrurluğunu, güclü iradəsini, mətanətini, dəyanətini, əzmini, yenilməzliyini, birlik və bərabərliyini, azadlıq uğrunda canını belə fəda verə bilməsi kimi hissələrini ifadə edə bilən “Mehtər marşı” janrının təsiri altında meydana gəlmələri ehtimalı olduqca böyükdür. Bu misallar aşiq havalarının (*həmçinin Koroğlu havalarının*) bir çoxunun yaxın gələcəkdə çoxsəsli musiqi mədəniyyətimizdə də yer ala biləcəyini göstərməkdədir. Bir daha xatırlatmaq lazımdır ki, çoxsəsli musiqidə müxtəlif millətlərin xalq yaradıcılıqlarına müraciət olunması, daha doğrusu belə bir metoda yaradıcılıq məcburiyyətindən müraciət edildiyində, bəstəkar milli musiqi dilinin estetik prinsiplərindən faydalanmaqla birlikdə tamamilə bu mədəniyyətlərə aid musiqi növlərindən də yararlanıla bilər. Əslində, belə bir metod assosiasiya yolu ilə dinləyicidə bu və ya digər xalqların yaşam tərzini, adət-ənənələri, bayramları, müxtəlif mərasimləri və s. haqqında müəyyən bir təsəvvür oyada bilər. Təsadüfi deyil ki, klassik bəstəkarlardan Polşa bəstəkarı F.Şopen, Macar bəstəkarı F.List, Rus bəstəkarları M.İ.Qlinka, P.İ. Çaykovski, Y.P. Borodin, Y.Balakiriyev, Azərbaycan bəstəkarları Q.Qarayev, F.Əmirov, A.Məlikov və b. müxtəlif xalqlara aid musiqi folkloru nümunələrinə yaradıcılıqla müraciət etmişlər. Zənn edirik ki, belə bir yaradıcılıq metodu artıq çoxsəsli musiqi mədəniyyətində özünə əbədi olaraq bir yer tuta bilmişdir.

Müasir Azərbaycan professional musiqi mədəniyyətində də buna aid mütərəqqi meyilləri qeyd etmək mümkündür. Ən gözəl nümunələrdən biri kimi görkəmli bəstəkarlarımız Fikrət Əmirovun bütün dünyada belə şöhrət tapmış “Şur” və “Kürd-Ovşarı” simfonik muğamlarını misal gətirmək mümkündür. Burada artıq xalqımızın klassik muğam mədəniyyətindən alınmış nümunələrin, həmçinin bu nadir sənət incilərinin bədii-estetik prinsiplərinin yaradıcılıqla istifadə olunmasının şahidi oluruq. Bir daha xatırlatmaq lazımdır ki, bu mütərəqqi meyl gələcəkdə də Niyazi, C.Hacıyev, S.Ələsgərov, N. Əliverdiyev kimi tanınmış bəstəkarlarımızın yaradıcılığında öz ifadəsini tapmış oldu. Təsadüfi deyil ki, sevimli bəstəkarımız Süleyman Ələsgərov saz və xalq çalğı alətləri orkestri üçün 1983-cü ildə bəstələdiyi “Aşıqvarı” adlı əsərində klassik aşiq havası olan “Misri Koroğlu”dan yaradıcılıqla istifadə etmişdir. Orasını da qeyd edək ki, bu əsərin saz partiyasını ilk dəfə olaraq İlqar İmamverdiyev səsləndirmişdir. (*Qeyd: Azərbaycan kinematografçılarının 1985-ci ildə istehsal etdiyi və sonralar Dövlət Mükafatına layiq görülmüş “Qaçaq Nəbi” (digər adları “Atrarı yəhərləyin”, “Qanlı zəmi”) filminin musiqisinin (bəstəkar Emin Sabitoğlu) ifasında, eləcə də Arif Məlikovun “Doğma sahillər” kino-filminin musiqisinin ifasında İlqar İmamverdiyevin sazının da*

¹⁵⁹ Bax: Andre Hodeir. Müzik Turleri və Biçimləri, İletişim yayınları, 1994, s. 29-30, s. 59-60, s. 82, s. 90.

səsləndirilməsini söyləyə bilərik.) Süleyman Ələsgərovun “Aşıqvarı” əsərində bir daha orijinala nə qədər dəqiqliklə yanaşdığına, buradakı lad-məqam, forma xüsusiyyətlərinə olduqca ehtiyatla, həddindən ziyadə müdaxilə etmədən yaxınlaşdığını izləyə bilərik. Əsər “Fa” mayəli “Bayatı-Şiraz” ladına əsaslanır, formasına görə rondo olaraq gerçəkləşdirilir. Həmçinin qəhrəmanlıq, nikbin ruh əsərin əvvəlindən sonuna qədər özünü parlaq bir şəkildə göstərməkdədir. “Koroğlu” havalarından (məsələn, “Cəngi Koroğlu”, “Misri Koroğlu”, “Koroğlu gözəlləməsi”, “Döşmə Koroğlu”, “Gizir oğlu Mustafa bəy”, “Qirat gəl”) bir çoxunun professional bəstəkarlarımız üçün zəngin və tükənməz bir bədii-estetik mənbə olmasını söyləməkdə fayda var. Unutmamaq lazımdır ki, tanınmış bəstəkarlarımız Üzeyir Hacıbəyli, Qara Qarayev, Fikrət Əmirov, Cahangir Cahangirov (*simfonik orkestr üçün “Aşiq Alı kantatası” 1981*), Süleyman Ələsgərov, Arif Məlikov, Aqşin Əlizadə, Sevda İbrahimova, Rəşid Şəfəq, Cavanşir Quliyev və b. aşıq musiqisindən yararlanaraq müxtəlif janrlarda bir çox dəyərli əsərlər ortaya qoya bilmişlər. Hətta sevimli bəstəkarımız Qara Qarayevin əsasən müasir yazı texnikası sayılan atonal musiqiyə əsaslandığı əsərlərində belə (*üçüncü simfoniya, skripka üçün konserti*) bəzi tədqiqatçıların fikirlərinə görə aşıq musiqi intonasiyalarından yaradıcılıqla istifadə etməsinə təsadüf etmək mümkündür. (*Qeyd: Q. Qarayev bu əsərində “Təcnis” adlı klassik saz havasından istifadə etmişdir İ.İ.*) Bu qəbildən olan misallar bir daha aşıq musiqisinə, onun intonasiya, ideya-məzmununa olan yaradıcı münasibət və meyillərin günümüzdə də davam etdirilməsinin müsbət nəticələr verə biləcəyini göstərir.

Koroğlu mövzusu günümüze kimi sənət adamlarının, xalq sənətkarlarının diqqətini çəkən mövzulardandır. Bu mövzu yazıçıların, rəssamların, kinematoqrafçıların, bəstəkarların, heykəltəraşların əsərlərində öz bədii həllini tapmaqdadır. Söylədiklərimizə aid onlarca sənət əsərini misal gətirmək mümkündür. Mövzu professional sənətlə birlikdə xalq sənətkarlarını, ilk öncə də ozanları, aşıqları, akınları, baxşıları, kuyçuları hər zaman maraqlandıran, təsirləndirən mövzulardan olmuş və bu gün də həmin marağın sönmədiyini görə bilərik. Xatırlatmaq lazımdır ki, Azərbaycan aşıq sənətinin repertuarında da Koroğlu havaları hər zaman mərkəzi yerlərdən birini tutmuşdur. Onlar bir neçə Koroğlu havasını məharətlə ifa edə bilirdilər. Bu havaları həm dastan söylədikləri zaman, həm də ayrılıqda müxtəlif bayramlarda, tədbirlərdə, toy-düynələrdə belə çalıb-söyləyirdilər. Məsələn, ustad Dədə Şəmşirin oğlu, şair publisist, el ağsaqqalı Qəmbər Qurbanov televiziya verilişlərinin birində xatırlatdı ki, Aşıq Şəmşir 7-8 Koroğlu havalarını məharətlə ifa edə bilirdi. Görkəmli Qazax xalq sənətkarı, dombra ifaçısı, Daulet-Kerey dombra üçün maraqlı bir “Koroğlu” isimli Küy yazmışdır.¹⁶⁰

Bu kimi misallar bir daha çoxsəslı professional musiqi mədəniyyətimizdə zəngin xalq musiqi yaradıcılığının hər iki qolu, yəni aşıq musiqi yaradıcılığı və klassik muğamlarımızdan yaradıcılıqla faydalanma metodu özünə yer almış olmasını göstərmiş oldu. Son zamanlarda bu meyillərin, daha doğrusu xalq milli melosuna yaradıcı münasibətin bir qədər azalmasını söyləmək mümkün olsa da, hər halda xalq musiqimizin nə qədər möhtəşəm və tükənməz bir mənəvi-estetik xəzinə olmasını anlayan sənətçilərimiz bir daha bu mütərəqqi meylin davam etdirilməsi və qorunması yolundakı yorulmaz əməyini də bir daha etiraf etməli oluruq. Bu baxımdan Üzeyir Hacıbəylinin zurna və xalq çalğı alətləri orkestri üçün yazdığı “Cəngi” əsərinin, aramızdan vaxtsız ayrılan bəstəkar İsmayıl Hacıbəylinin piano və orkestr üçün professional bir şəkildə yorumlanmasını və əsərin günümüzdə ən mötəbər konsert salonlarında belə ifa etməkdə olan istedadlı pianoçumuz, Azərbaycan Respublikasının xalq artisti Prof. Fərhad Bədəlbəylinin adını xüsusi ehiramla çəkməyi özümə mənəvi bir borc bilirəm. O, virtuoz və yüksək məharətlə ifa etdiyi bu əsərdə xalqımızın məğrur ruhu, yenilməzliyi, vətənevərliyi, düşməne qarşı nifrət hissləri yüksək bir pafosla və mübariz bir emosionallıqla ifa edilməkdədir. Yüksək və professional bir musiqi məktəbi görmüş Fərhad Bədəlbəyli Üzeyir Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasının rektoru olaraq vəzifəsini

¹⁶⁰ Bax: Küy- [http:// ru.wikipedia. orq/ wiki](http://ru.wikipedia.org/wiki). Htt: // = azerifolk.com.

layiqincə yerinə yetirməsinə baxmayaraq ifaçılıq və son zamanlar diqqətçəkən bəstəkarlıq fəaliyyəti ilə yanaşı sosial-siyasi həyatımızda ictimai xadim kimi yaxından iştirak edən bir sənətkar olaraq xalqımızın sevgi və hörmətini qazanmışdır. Onun son zamanlar bəstələdiyi vokal əsərlərində (*tanınmış müğənnilərimiz, respublikamızın xalq artistləri Fidan və Xuraman Qasımova bacıları məharətlə ifa etmişlər*) belə bu xüsusiyyəti aydın bir şəkildə izləyə bilərik. Bu vokal əsərləri də xalqımızın bugünkü taleyi, erməni işğalçılarına qarşı kin-küdurət motifləri, onların xalqımızın başına gətirdikləri fəlakətlərdən doğan faciəvi səhnələr canlandırılmaqdadır. Fərhad Bədəlbəylinin xalq yaradıcılığına, ozan-aşıq və klassik muğam sənətinə olan ehtiramı bir daha onun rəhbərlik etdiyi Müdafiə Şurasında da hiss olunur. Daha doğrusu Elmi Şuranın fəaliyyəti ilə tanışlıq bir daha burada son illərdə qeyd etdiyimiz istiqamətdə uğurla həyata keçirilmiş elmi iş üzrə olan müdafiələrdən də söz açmaq imkanı verməkdədir. Yeri gəlmişkən onu da qeyd etməliyik ki, musiqisevərlərə və qədirdilən oxucularımıza təqdim etdiyimiz “Koroğlu havaları” məcmuəsinin müəllifi İlqar İmamverdiyev də bu yaxınlarda (2008) “Azərbaycan və İran Türklərinin aşiq ifaçılıq sənətinin qarşılıqlı əlaqələri” adlı sənətsünaslıq üzrə doktorluq dissertasiyasını məhz Üz. Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyası nəzdində təşkil olunmuş Elmi Şurada Fərhad müəllimin komissiya rəhbərliyi altında uğurla müdafiə etmişdir. Bir daha xatırlatmaq lazımdır ki, Fərhad bəy Elmi Şuradakı müdafiə olunan mövzuların məzmun genişliyinə, milli musiqi mədəniyyətimizin digər yaxın xalqlarla olan musiqili-mədəni əlaqələrinin araşdırılması məsələlərinə də xüsusi diqqət yetirməkdədir. Bu istiqamətdə gerçəkləşdirilmiş müdafiələr də sözlərimizi təsdiqləməkdədir. Son zamanlarda qardaş Türkiyədən gəlmiş və bu Şurada müvəffəqiyyətlə müdafiə etmiş mütəxəssisləri də xatırlamaq mümkündür. Bir daha qeyd etmək lazımdır ki, bu istiqamətdə mütərəqqi elmi-mədəni əlaqələrin günü-gündən genişləndirilməsi və inkişafı yolunda da uğurlu fəaliyyətin davam etdirilməsinin şahidi olmaq mümkündür. Məsələn, Türkiyənin bir çox mədəniyyət ocaqları və universitetləri ilə əlaqələr saxlamaqda olan Üzeyir Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyası digər ölkələr üçün elmi və ifaçı kadrların yetişdirilməsində mühüm rol oynamaqdadır. Heç şübhəsiz, burada da Akademiyanın rektoru, Professor Fərhad Bədəlbəylinin böyük bir payı vardır. Həmçinin Türkiyənin Qaziantep Universiteti Rektoru Professor Dr. Mehmet Yavuz Coşğun bəyin qarşılıqlı mədəni əlaqələrə xüsusi önəm verərək bu ünsiyyətin rəsmi sənədlərdə öz əksini tapması üçün öz tərəfindən imzası ilə təsdiqləyərək bu əhəmiyyətli işə xeyir dua vermişdir.

Bu yaxınlarda adı keçən universitet nəzdindəki Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasının 4 müəlliminin (*Hakan Tatyüz, Savaş Ekici, Gültəkin Şener, Ali Dağıstan*) Bakı Musiqi Akademiyasında elmi-tədqiqat məsələləri ilə əlaqədar fəaliyyətləri, xalq yaradıcılığının müxtəlif nəzəri problemlərinin, xüsusilə də Azərbaycan-Türkiyə musiqi mədəniyyətlərinin qarşılıqlı əlaqələrinin tədqiqi metoduna üstünlük vermələri kimi gerçəkliyi də görmək lazımdır.

Heç şübhəsiz, bu qəbildən olan araşdırmaların milli mədəniyyətimizin genetik köklərinin araşdırılması baxımından geniş imkanlar açma bilməsi inkaredilməz bir həqiqətdir. Və bu mütərəqqi gerçəkliyi yaxından hiss edən Fərhad bəy haqlı olaraq bu qəbildən olan araşdırmalarla birgə, elmi-yaradıcılıq əməkdaşlığına mühüm yer verməkdədir. Xatırlatmaq lazımdır ki, belə bir meyli görkəmli sənət adamlarımız hər zaman dəstəkləmiş, ümumiyyətlə Azərbaycan mədəniyyətinin, Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin dünyaya açılması yolundakı mütərəqqi meylləri hər zaman müdafiə etmişlər. Üzeyir Hacıbəylinin, Qara Qarayevin, Niyazinin, Cövdət Hacıyevin, Arif Məlikovun və başqalarının yaradıcılığında dünya xalqları mədəniyyətlərinə yaradıcı münasibət, ondan faydalana bilmə meyli hər zaman güclü olmuşdur. Misal olaraq, görkəmli maestromuz və bəstəkarımız Niyazinin fəaliyyətini örnək gətirmək belə kifayət edə bilər. Onun görkəmli Hind yazıçısı Rabindranat Taqorun əsərinə təməllənən məşhur “Çitra” baleti, eyni zamanda tanınmış Türk bəstəkarı Adnan Sayqunun “Koroğlu” operasının primiyerasına dirijorluq etməsi kimi mühüm bir hadisə həqiqətən bu

böyük sənətkarın yaradıcılıq əhatə dairəsinin nə qədər geniş olmasını, həmçinin ümumiyyətlə Azərbaycan bəstəkarlıq məktəbinin hər zaman mütərəqqi yaradıcılıq meyillərini dəstəklədiyini sübuta yetirməkdədir.

Müasir mərhələdə musiqi mədəniyyətimizin gələcək məhsuldar inkişafını, dünya xalqları mədəniyyətləri içərisində layiqli yerini qoruyub saxlaması və inkişafında yenə də yuxarıda qeyd etdiyimiz meylin önəmli olmasını söyləməli oluruq. Hal-hazırda xalqımızın, həmçinin ümumiyyətlə Türksöylü xalqların keçmiş tarixi, mənəvi mədəniyyəti ilə əlaqədar olan Koroğlu mövzusunun imkan çərçivəsində işıqlandırmagla burada nə qədər zəngin, potensial-estetik sərvətlərin olmasının, həmçinin onların nə qədər fərqli, nə qədər orijinal, nə qədər müxtəlif bədii janrlarda belə ifadə olunmasının şahidi olmaq mümkündür. Elə yalnızca bu həqiqət bir daha xalq yaradıcılığının, onun bədii şüurunun qanunauyğunluqlarından yaradıcılıqla istifadə olunmasının nə qədər faydalı olmasını təsdiqləməkdədir.

XX əsrdə meydana gəlmiş ən möhtəşəm opera əsərlərindən sayılan “Koroğlu” operası bu gün də milli musiqi mədəniyyətimizin zirvəsində durur. Bu gün də öz estetik tərəvətini, tərbiyəvi-dəyişdirici gücünü saxlamaqdadır. Operanın bir çox Türk cümhuriyyətlərində, həmçinin Türkiyədə, həm də müxtəlif ölkələrin sənət adamlarının iştirakı ilə səhnəyə gətirilməsi, hər yerdə böyük müvəffəqiyyət və alqış qazanması bir daha operanın milli və beynəlmiləl ruhunu, onun digər yaxın və uzaq xalqların tamaşaçıları-dinləyiciləri tərəfindən də sevgi ilə qarşılandığını göstərməkdədir. Əsərin bir çox ölkələrdə uğurla tamaşaya qoyulmasında, müxtəlif Türk cümhuriyyətlərindən istedadlı musiqiçilərin cəlb olunmasında istedadlı rejissor, Əməkdar İncəsənət Xadimi, Prof. Dr. Əflatun Nemətzadənin xüsusi xidmətlərini də qeyd etmək tamamilə yerində olardı.¹⁶¹

Koroğlunun adının bir çox coğrafi bölgələrdə sevgi və məhəbbətlə qarşılanması, cəsurluq, qəhrəmanlıq, ədalətlik simvolu olduğunu təsdiqləyən ən önəmli bəlgələrdən biri də onun adı ilə əlaqədar qalalardır. Yalnız Azərbaycanda bir neçə Koroğlu qalasının adını çəkmək olar. Təəssüflər olsun ki, onların bir çoxu zamanın acı təsirlərinə məruz qalaraq, baxımsızlıq üzündən tanınmaz hala belə düşmüşdür. Xalqın bu gün də hörmətlə yad etdikləri Gədəbəydəki, Tovuzdakı Koroğlu qalalarını bir daha xatırlatmaq yerinə düşərdi. Gədəbəyin “Qala kəndi” ərazisində səfalı bir yer hal-hazırda “Koroğlu dərəsi” adı ilə tanınmaqdadır.

Türkiyənin Oltu şəhərinə aid qoruq elan edilmiş meşənin sıldırım qayalıq dağ bölgəsində və Pazarçıkda möhtəşəm Koroğlu qalasını, eyni zamanda Qars ilə Sarıqamış arasındakı Koroğlu kəndini, Koroğlu qalasını və bu bölgəyə aid olan Koroğlu yaylasını, habelə Boluya yaxın ərazidə Koroğlu dağının olmasını da qeyd etmək yerinə düşərdi.

Gürcüstanda da Koroğlu qalasının hələ də “yaşamını sürdürməsi” bilinənlər arasındadır. Koroğlu qalaları ümumiyyətlə digər memarlıq abidələri və fikirləri kimi özlüyündə etnoqrafları, sənətsünəsləri, tarixçiləri, estetika mütəxəssislərini, pedaqoqlarımızı maraqlandıran aktual mövzulardandır və onların eyni zamanda Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin də diqqət mərkəzində ola biləcəyinə inanırıq.

“Koroğlu” mövzusu kino incəsənəti mütəxəssislərinin də diqqət mərkəzində olmuş, Türkiyədə¹⁶² Azərbaycanda¹⁶³ müxtəlif illərdə bu xalq qəhrəmanının cəsərətini, mərdanəliyini, adilliyini, xalqa olan sevgisini, həmçinin aşıqlıq istedadını və s. bədii kino dili ilə ifadə edə bilmişlər.

¹⁶¹ Bax: “İl gazete”si, 1, 3, 17, 19, 24 Ekim, Ankara 2009.

¹⁶² Türkiyədə Koroğlu filmi ilk dəfə 1940-cı ildə, ikinci dəfə isə 1968-ci ildə çəkilib. İkinci çəkilişin ssenari müəllifi Ayşə Şaşa, rejissor Atif Yılmaz, musiqisi Yücel Paşmakçıya aiddir. Baş rollarda Cüneyt Arkın, Fatma Girik çəkilmişlər.

¹⁶³ Azərbaycanda Koroğlu filmi 1960-cı ildə çəkilib. Ssenari müəllifi Sabit Rəhman, Rejissor Hüseyn Seyidzadə, bəstəkar Cahangir Cahangirovdur. Koroğlu rolunda Əfrasiyab Məmmədov, Nigar rolunda isə Leyla Bədirbəyli çəkilmişdir. Musiqini ifa edənlər Şövkət Ələkbərova, Lütfiyar İmanov olmuşdur.

Təbii ki, bir hissədən ibarət bu filmlərdə dastandan alınmış bəzi parçalar və qollara daha çox yer verilmişdir. Zənnimizcə dastanın ayrı-ayrı qolları bir neçə hissədən ibarət “Koroğlu” filmi üçün geniş material verə bilər. Dastanda yer tutmuş Koroğlunun Bolu səfəri, Ərzurum səfəri, Gürcüstan səfəri, Bağdad səfəri, Dağıstan səfəri və s. kimi bölümlər, həmçinin sevgi və batal səhnələr, aşıq məclisləri, Koroğlunun oxuduğu şeirlər, onlarca aşıq mahnıları, şahidi olduğu müxtəlif coğrafi ərazilər, şəhərlər, müxtəlif xalqlara aid adət-ənənələr, davranışlar və s. bir daha söylədiklərimizi təsdiqləyə bilər.

Rəsm sənətində də Koroğlu mövzusunda olan marağı müşahidə edə bilərik. Türk cümhuriyyətləri, həmçinin Azərbaycan sənətkarlarının yaradıcılığında Koroğlu surəti özünə layiqli bir yer ala bilmişdir. Xalq qəhrəmanının yağlı boya ilə çəkilmiş portretləri, qrafik əsərləri, ayrı-ayrı kitab qapaqlarında, poçt markalarında, açıqçalarda (*otkrıtkalarda*), afişlərdə və s. yer almış təsvirləri bir daha bu xalq qəhrəmanına olan sönməz sevgini ifadə etməkdədir. Tanınmış rəssamlardan Tahir Salahovun, Tağı Tağıyevin fırçaya aldıkları Koroğlu surəti öz möhtəşəmliyi, professionallığı, qəhrəmana xas səciyyəvi xüsusiyyətləri, xarakterindəki yenilməzliyi, sağlam iradəni, mübariz ruhu və s. böyük bir məharətlə ifadə edə bilmişlər. Eyni zamanda sevimli rəssamımız Tahir Salahovun “Koroğlu” operasına çəkdiyi eskizləri də xatırlatmaq istərdik. Sənətkarlarımızın Koroğlu mövzusunda olan dərin marağı bu gün də sönməmişdir. İstedadlı rəssamımız Mənsur Abbasəli oğlu Cəfərovun çəkdiyi Koroğlu surətini rəsm dili ilə canlandırması bir daha sözlərimizi təsdiqləməkdədir.¹⁶⁴ Rəssam bu əsərində şanlı-şərəfli tariximizi, adət-ənənələrimizi, milli qəhrəmanlarımızı və s. sənətə gətirmək yolunda uğurlar qazanmış, sənətkarlarımızın ənənələrini davam etdirmək arzusunda olmasını nümayiş etdirməkdədir.

Ölkəmizdə son zamanlar klassik muğam sənətinə, həmçinin aşıq sənətinə verilən qiymət və gösərilən qayğı əslində bu mütərəqqi meyillərin, zəngin xalq yaradıcılığımızın bu gün də böyük tərbiyyəvi-dəyişdirici rolunun nə qədər önəmli olmasını ifadə etməkdədir. Naxçıvanda ucaldılmış Koroğlu heykəli xalqımızın keçmiş qəhrəmanlıq tarixinə, mənəvi-estetik mədəniyyətinə, əbədi hafizəsinə olan hörmət və ehtiram hisslərinin ifadəsi kimi qəbul etmək mümkündür.

Ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyevin Bakı şəhərində xalq qəhrəmanı Koroğlunun abidəsinin ucaldılması ilə bağlı xüsusi sərəncam imzalayıb. Burada bir daha qeyd olunub ki, Azərbaycan xalqının əfsanəvi qəhrəmanı Koroğlu milli-mənəvi dəyərlərin daşıyıcısına çevrilərək əsrlərdən bəri insanlarımızın yaddaşına vətənpərvərliyin və mübarizliyin rəmzi kimi həkk olunub.

Oxucularımız və musiqi həvəskarlarımızın ixtiyarına verilmiş Prof. Dr. İlqar İmamverdiyevin “Koroğlu havaları” isimli məcmuəsini də müəyyən mənada xalqımızın tarixi bədii yaddaşının və zəngin musiqi təfəkkürünün bir parçası kimi qəbul etməliyik. Məcmuə eyni zamanda aşıqlıq sənətinin yaşaması, bunun üçün isə bu sahədə professional sənətkarların, ifaçı aşıqların yetişdirilməsini nəzərdə tutur. Onun gənc aşıq ifaçıları, müəllim kadrosu, musiqişünaslar, etnomuzikoloqlar və bəstəkarlarımız üçün faydalı olacağına inanırıq.

Babək Qurbanov

*Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının üzvü,
Fəlsəfə elmləri doktoru (musiqi estetikası üzrə), professor,
Qaziantep Universiteti,
Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasının müəllimi.*

9. VI – 2011

¹⁶⁴ Bax: İlqar İmamverdiyev “Koroğlu havaları” adlı məcmuənin üz qapağındakı rəsm.

117. (9) GİRİŞ ƏVƏZİ¹⁶⁵

Klassik muğamlarımızı mürəkkəb bir musiqi sistemi adlandırmaq mümkündür. Onun ayrı-ayrı şöbələrinin hər biri əsas ideya-emosional məzmunun açılmasında, bədii bir şəkildə ifadə olunmasında xüsusi rola malikdir. Hər bir muğamın ideya-emosional məzmunu, insanlara olan estetik təsir gücü heç də eyni deyil. Dahi bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəyli son dərəcə haqlı olaraq muğamlarımıza xas bu xüsusiyyəti, daha doğrusu onların hər birinin insanlarda müxtəlif əhval-ruhiyyələr, duyğu və emosiyalar oyandıra bilmə xüsusiyyətləri haqqında özünün fundamental əsəri olan “Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları” monoqrafiyasında ətraflı bir şəkildə yazmışdır: «*Bədii-ruhi təsir cəhətindən “Rast” dinləyicidə mərdlik və gümrəhlik hissi, “Şur” şən, lirik əhvali-ruhiyyə, “Segah” məhəbbət hissi, “Şüştər” dərin kədər, “Çahargah” həyəcan və ehtiras, “Bayatı-Şiraz” qəmginlik, “Hümayun” isə “Şüştər”ə nisbətən daha dərin bir kədər hissi oyadır*».¹⁶⁶ Bu əsərdə o, klassik muğamlarımızın bədii-estetik xüsusiyyətlərindən çıxış edərək ümumiyyətlə Azərbaycan xalq musiqisinin lad (*məqam*) əsasını üzə çıxara bilmiş, yeddi ladin (“*Rast*”, “*Şur*”, “*Segah*”, “*Bayatı-Şiraz*”, “*Şüştər*”, “*Çahargah*”, “*Hümayun*”) xalq musiqimizin əsasını təşkil etməsini dərin araşdırmalardan sonra isbat etmişdir. Hal-hazırda müasir professional musiqi mədəniyyətimiz, xüsusilə də forma və məzmununa görə çoxəsrlik zəngin xalq musiqimizin nəzəri-praktiki məsələlərindən söz açdığımız zaman bu böyük şəxsiyyətin elmi-nəzəri irsinə müraciət etməli oluruq. Həqiqətən də muğamlarımızın, daha doğrusu muğam dəstgahlarının elə bir elmi-nəzəri, bədii-estetik problemi yoxdur ki, onların həllində Üzeyir Hacıbəylinin dəyərli mülahizələri müstəsna rol oynamamış olsun. Heç şübhəsiz, gənc musiqiçilər dəstəsinin, eyni zamanda ümumiyyətlə ifaçılarımız və pedaqoqlarımızın himayəsinə verilən dərəcə və rənglərimizin dərinədən tədqiqi, təbliği və tədrisi işində də onun nəzəri fikirlərinin əsas alınması müsbət rol oynaya bilməkdədir. Məlumdur ki, muğam dəstgahı dediyimiz zaman forma ideya-məzmun, müxtəlif şöbələr, vokal-instrumental nömrələr, səciyyəvi ifadə-təsvir vasitələri, spesifik melizmlər (*zəngülələr, qoşa-zəngülələr, saqraq-zəngülələr, xallar, güllər, haşiyələr, xırdalıqlar, boğaz qaynatmaları, fərqli nəfəslər, avazlar*), mətn zənginliyi kimi məsələlər göz önünə gəlir. Muğam dəstgahında onu təşkil edən ayrı-ayrı bu kimi ünsürlər arasında dərəcə, rəng, diringi, həmçinin təsniflərin və xalq mahnılarının da rolu böyükdür. Xatırlatmaq lazımdır ki, hər bir klassik muğam tərkibində yer almış adlarını çəkdiyimiz bu musiqi parçaları bağlı olduqları muğamların ideya-emosional məzmunu, xüsusilə də onların yuxarıda da qeyd etdiyimiz kimi lad-məqam və intonasiya xüsusiyyətləri çərçivəsindən kənara çıxmaqdadırlar. Əslində onların hər biri Qara Qarayevin təbircə “rapsodiya-süita” xarakterli muğamların ideya-məzmununun açılmasına xidmət etməkdədir. Dərəcə və rənglər instrumental (*adətən tar, kamança, qavaldan /dəf/ ibarət ansambl*), təsniflər isə vokal-instrumental xarakterli olur. Bu, eyni zamanda müstəqil ifa oluna bilən musiqi parçaları adətən dərin fəlsəfi-etik məzmunu əks etdirən bilən muğamların ifası zamanı özlərinə xas mühüm estetik funksiyaları da yerinə yetirməkdədirlər.

Dərəcə bir növü dinləyiciyi qarşılaşacağı muğamın emosional mühitinə çağırır. Bu baxımdan giriş funksiyası daşıyan bu instrumental parçanı bir növü operaların uvertürələrinə bənzətmək mümkündür. Dərəcə də hər nə qədər müstəqil bir parça olsa da (*unutmaq lazımdır ki, bir çox klassik opera əsərlərinin uvertürələri müstəqil bir əsər olaraq da konsert salonlarında səsləndirilməkdədir*) əslində bağlı olduğu konkret muğamın lad-məqam

¹⁶⁵ Qeyd: Prof. Dr. İlqar İmamverdiyevin “Azərbaycan muğam dərəcələri və rəngləri” adlı I cild kitabına Prof. Dr. Babək Qurbanovun yazdığı “Dərəcələrimiz və rənglərimiz haqda” adlı giriş məqaləsi.

¹⁶⁶ Üzeyir Hacıbəyov. “Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları”, Yazıçı, Bakı, 1985, s. 16.

çərçivəsindən kənara çıxma bilmir, eyni zamanda onun intonasiya, metro-ritmik xüsusiyyətlərini, bəzən zəngin melizmlər (*bəzək-düzəklər*) aləmini ümumiləşdirilmiş bir şəkildə ifadə etmiş olur.

Rənglər də muğam dəstgahları içərisində instrumental parçalar şəklində yer almaqdadırlar. Onların da özlərinə xas bədii-estetik funksiyaları mövcuddur. Onlar da ümumiyyətlə bəlli bir muğamın ideya-emosional məzmununun bədii bir səviyyədə ifadə olunmasına xidmət etməkdədir. Unutmamaq lazımdır ki, rənglər də dərəcələr kimi tərkibində olduğu muğamın intonasiya, metro-ritmik, xüsusilə də lad-məqam xüsusiyyətlərinə tabedir. Rənglər çox zaman rəqs xarakterli, eyni zamanda şən-şux, bəzən hətta yumoristik əhval-ruhiyyəni ifadə etməkdədir. Adətən bir muğamın ifası zamanı 4-5 rəng belə istifadə oluna bilər. Təbii ki, muğamın ifası gedişində onlardan yerli-yerində, əsərin məzmununa uyğun olaraq məntiqli bir şəkildə istifadə olunması da böyük əhəmiyyət daşımaqdadır. Rənglərə, eyni zamanda muğamın bir şöbəsini digəri ilə bağlayan, hər bir şöbəni məntiqli olaraq tamamlayan musiqi parçaları kimi də yanaşmaq mümkündür. Rənglərin bir praktik-estetik funksiyası da ifaçılarına, xüsusilə də müğənnilərimizə yaxşı tanışdır. Məlumdur ki, mürəkkəb bir formaya malik və ifa olunması üçün bəlli bir zaman (*ən azından 30 dəqiqədən belə çox*) tələb edən klassik muğamlarımız xanəndələr qarşısında da bir çox məsələlər qoyur. Böyük həcmə, mürəkkəb formaya, improvizasiya ünsürlərinə (*muğamlarımızı yalnız improvizasiya xarakterli bir vokal-instrumental janr kimi düşünmək yanlış olardı*), sekvensiya xarakterli səslənmələrə, spesifik melizmlərə, zəngülələrə və s. malik muğamın vokal partiyasının ifası bir çox tərəfdən çətinliklərlə qarşılaşmaqdadır. Burada müğənninin geniş musiqi hafizəsi, bəzən improvizasiya xarakterli mürəkkəb melodiyları ifa etmək məharəti sazəndələrlə (*trio ilə*) olan ansambl hissini itirməmək kimi xüsusiyyətlər ifaçının yorulmasına, yaradıcılıq ilhamının azalmasına belə səbəb ola bilər. Rənglərin şöbələr arası ifası bədii-estetik funksiyaları ilə bərabər bu baxımdan praktiki bir önəm də daşımaqdadır. Yəni xanəndə rənglərin səslənməsi ilə birlikdə bir qədər istirahət etməyə (*nafəs dərməyə*), özünü toparlamağa, daha doğrusu muğamın emosional baxımdan bir qədər fərqli şöbəsinin ifası üçün emosional-psixoloji olaraq hazırlamağa çalışmalıdır. Heç şübhəsiz rənglər, eyni zamanda muğamın təsiri nəticəsində dərin fəlsəfi düşüncələrə qərq olmuş dinləyiciləri də bəlli bir psixoloji-emosional vəziyyətdən çıxartmaq, onları az bir müddət olsa da bir növ xalqın adət-ənənələri, yaşam tərzini, sevinci, əyləncələri, gülüş mədəniyyəti və s. ilə əlaqədar bir musiqi dünyasına aparır. Rənglər həqiqətən də kiçik həcmli, sadə formalı, əslində bəsit kompozisiyaya malik və təbiidir ki, az bir zaman içərisində ifası tamamlanan bir musiqi parçasıdır. Muğamların ifası zamanı onların yer almasını televiziya verilişlərindəki reklamlara, daha doğrusu onların ifadə etdikləri sosial-praktiki funksiyaya bənzətmək mümkündür.

Rənglər və ümumiyyətlə muğamın lad-məqam sistemi, burada yer almış müstəqil musiqi parçaları bəstəkarlarımızı düşündürən, yaradıcılıq fəaliyyətlərində ustalıqla istifadə edilən problemlərdir. Bu baxımdan bir daha görkəmli bəstəkarımız Qara Qarayevin klassik muğamlarımızda istifadə olunan rənglər, təsniflər və s. musiqi parçalarının forması, kompozisiyası, ritmik və s. xüsusiyyətləri ilə əlaqədar fikirlərini misal göstərməyi vacib sayırıq. Bəstəkar bir daha qeyd edir ki, “... *burada biz musiqi konstruksiyası etibarlı ilə dəqiq ölçülü, müntəzəm ritmli, kvadratlı əsas üzrə qurulmuş, məzmunu və xarakteri cəhətcə kontrastlı rəqs epizodları (rəng) və əndazəli mahnı düzümlərinə (təsnif) təsadüf edirik*”.¹⁶⁷ Qeyd edilən xüsusiyyətlər bir daha muğamlarımızda yer alan və sizlərə təqdim edilən

¹⁶⁷ Bax: (K. Karəev. “Simfoniçeskiye Muqamı” Fikretə Amirova”). Sovetskaya muzıka, 1949, № 3. s.40-41.

(Azərbaycan dilinə tanınmış bəstəkarımız, mədəniyyət xadimimiz, görkəmli musiqişünas - alimimiz Əfrasiyab Bədəlbəyli tərcümə etmişdir. Bir daha bax.: Ə. Bədəlbəyli “Musiqi lüğəti”, Elm, Bakı, 1969, s.51-52).

məcmuədə bir araya gətirilmiş, nota yazılmış bir çox dəraməd və rənglərin timsalında izləmək mümkündür.

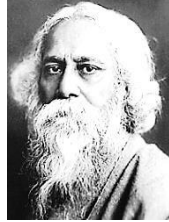
İstedadlı tarzən, folklorçu-alim, sənətsünas İlqar İmamverdiyev bu dəfə də musiqisevərləri, xüsusilə də tar, kamança ifaçıları və müəllimlərini sevindirə bilmişdir. İlqar bəyin bu yaxınlarda bir-birinin ardınca nəşr etdirdiyi saz və tar üçün nəzərdə tutulmuş məcmuələri, (1) *İ. İmamverdiyev. "Azərbaycan aşiq ifaçılığı sənətinin səciyyəvi xüsusiyyətləri, Şirvanəşr, Bakı-2004"*, (2) *İ. İmamverdiyev. "Azərbaycanın 20 saz havası, I, II cild, Şirvanəşr, Bakı-2005"*, (3) *İ. İmamverdiyev. "Azərbaycanın 20 saz havası III cild, Şirvanəşr, Bakı-2006"*, (4) *İ. İmamverdiyev. "Azərbaycanın 40 saz havası IV cild, Şirvanəşr, Bakı 2006"*, (5) *B. Qurbanov İ. İmamverdiyev "Fortepiano müşayiətli saz əsərləri, Şirvanəşr, Bakı-2006"*, (6) *B. Qurbanov İ. İmamverdiyev "Fortepiano müşayiətli tar əsərləri I, II cild, Şirvanəşr, Bakı-2006"*, (7) *İ. İmamverdiyev "İran Türklərində aşiq toy mərasimləri, Nurlan nəşriyyatı, Bakı-2006"*, (8) *İ. İmamverdiyev "Azərbaycan və İran aşiq sənətinin əlaqələri, Avropa nəşriyyatı, Bakı-2007"*) burada toplanmış və nota alınmış xalq musiqi mədəniyyəti nümunələri bir daha onun musiqi folklorşünaslığı sahəsindəki ciddi və ardıcıl fəaliyyətini göstərməkdədir. Heç şübhəsiz, onun "Azərbaycan muğam dəramədləri və rəngləri" adlı iki cilddən ibarət məcmuəsi də bu yolda atılmış diqqətəlayiq bir addım kimi dəyərləndirmək mümkündür. Ayrı-ayrı illərdə bir müddət müxtəlif xalq çalğı alətləri ansambllarında və orkestrlərdə (*Gəncə "Göy-göl" Dövlət mahnı və rəqs ansambli 1975-1976, Səid Rüstəmov adına Dövlət Xalq Çalğı Alətləri orkestri 1979-1981, Gülarə Əliyeva adına "Dan ulduzu" instrumental ansambli 1982-1983, "İlham" kamera orkestri 1993, "Çinar" rəqs ansambli 1994*) müvəffəqiyyətlə ifaçılıq fəaliyyətini sürdürən İlqar bəy əslində məşhur tarzənlərin lent yazılarından (*Qurban Pirimov, Əhməd Bakıxanov, Hacı Məmmədov, Əhsən Dadaşov, Həbib Bayramov, Sərvər İbrahimov, Baba Salahov, Firudin Yarməmmədov, Firudin Ələkbərov, Oqtay Quliyev, Fikrət Verdiyev, Vamiq Məmmədəliyev, Əkrəm Məmmədov, Namiq Verdiyev, Ağasəlim Abdullayev, Möhlət Müslümov*) bəhrələnmiş, bir çox tar ifaçılarından muğam dərsləri almış (*Fazil Əlizadə, Bəhrəm Mansurov, Kamil Əhmədov, Həsən Babayev, Hüseyn Verdiyev, İlham Dilbazi, Həqiqət Hüseynova və s.*) bu kimi ustad sənətkarların mütəmadi olaraq radio və televiziyaadakı çıxışlarını dinləyib öyrənmiş, nəhayət hafizəsində topladığı bir çox dəraməd və rənglərin notalarda maddiləşdirilməsi, daha geniş musiqiçilər-ifaçılar kütləsinin də malı edilməsi üçün böyük səy göstərmişdir. Onun bu çalışmasını bu sahədə indiyə kimi əldə edilmiş müvəffəqiyyətlərin davamı olaraq da dəyərləndirmək mümkündür. Burada hər şeydən öncə bu günə kimi estetik və pədaqoji dəyərini itirməyən, vaxtilə not yazısına alınmış; Səid Rüstəmovun "Azərbaycan xalq rəngləri" (*I cild Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı Bakı-1956, II cild İşiq Nəşriyyatı Bakı 1980*), Eldar Mansurovun "Azərbaycan dəraməd və rəngləri" (*"İşiq" nəşriyyatı, Bakı-1984*) eləcə də Eldar Mansurovla Azad Kərimovun birgə nəşr etdirdikləri "Azərbaycan dirinği və rəngləri" (*"İşiq" nəşriyyatı, Bakı-1986.*) adlı məcmuələrini xüsusilə qeyd etməliyik. İlqar bəyin xalqımıza ərməğan etdiyi bu məcmuəsində bir çox yeni nümunələrin nota alınması heç şübhəsiz, sevindirici bir haldır. Burada rənglərin və dəramədlərin təsnifatının verilməsi, daha doğrusu burada bu və ya digər musiqi nümunəsinin konkret olaraq hansı bir muğamın ifasında yer ala bilməsi göstərilmişdir. Məcmuə instrumental musiqimizin zənginliyini, özünəməxsusluğunu göstərməklə birlikdə, onun təbliği və tədrisi işində də yararlı olacağına ürəkdən inanırıq.

Babək Qurbanov

*Fəlsəfə elmləri doktoru, Professor,
Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının üzvü
8. 12– 2006 Ərzurum / Türkiyə*

118. (10) GİRİŞ¹⁶⁸

Xalqımızın uzun əsrlik mənəvi mədəniyyətini, istək-arzularını, tarixi keçmişini ifadə edən muğamlarımız Üzeyir Hacıbəylinin təbiri ilə “musiqi məbədi” kimi son zamanlar sənət adamlarının, xüsusilə də bəstəkarların və musiqi tədqiqatçılarının diqqətini çəkməkdədir. Sevimli bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəyli, həmçinin Qara Qarayev, Fikrət Əmirov, Arif Məlikov və digər sənətkarlarımız hər zaman klassik muğam sənətinin hüdutsuz potensial-estetik və bədii imkanları haqqında dərin fikirlər söyləmiş, bu ölməz sənəti musiqi mədəniyyətimiz üçün, ümumiyyətlə xalqımızın dünya sivilizasiyasına bəxş etdiyi son dərəcə dəyərli bir töhfə olmasını qeyd etmişlər. Tanınmış Hind yazıçı və mütəfəkkiri *Rabindranat Tagor* (Bax: Şəkil № 392) vaxtilə belə bir fikir söyləmişdir ki, “o xalq ki, özündə olan mənəvi sərvətləri

Şəkil № 392. Rabindranat Tagor (1861-1941)

digər xalqlarla paylaşmaq istəmir, daha doğrusu digər xalqların da onları anlaması və mənəvi malına çevirmək yolunda heç bir addım atmırsa bu, o xalqın bəşəriyyət qarşısında cinayət işlətməsi deməkdir”. Elə düşünürük ki, muğam sənətimizin dünya arenasına çıxmasında yuxarıda adlarını zikr etdiyimiz sənətkarlarımızla birlikdə bu sənətin canlı olaraq səsləndirilməsində, yayılmasında, populyarlaşdırılmasında xalq ifaçılarımızın, bu sırada onlarca ölməz sənətkarlarımızın adlarını da hörmətlə yad etməliyik. Hacı Hüsü, Məşhədi İsi, Mirzə Sadıq Əsədoğlu, Cabbar Qaryağdıoğlu, Mirzə Məhəmmədhasən, Seyid Şuşinski, Qurban Pirimov, Mirzə Fərəc, Segah İslam, Zəbul Qasım, Məcid Behbudov, Əhməd Bakıxanov, Xan Şuşinski, Mirzə Mansur, Bəhram Mansurov, Zülfü Adgözəlov, Fatma Mehriyeva, Töhfə Əliyeva, Məmmədəli Əliyev, Ağabala Abdullayev, Əlövsət Sadıqov, Əbülfət Əliyev, Hacıbaba Hüseyinov, Nüqubət Məmmədova, Həqiqət Rzayeva, Gülxar Həsənova, Şövkət Ələkbərova, Sara Qədimova, Hacı Məmmədov, Əhsən Dadaşov, Qulu Əsgərov, Bağban Rəhimov (*Gəncə*), Baba Mirzəyev, Tələt Qasimov, Zeynəb Xanlarova, İslam Rzayev, Xanəli Quliyev, Əlibaba Məmmədov, Fəzil Əlizadə, Arif Məmmədov, Kamil Əhmədov, Həbib Bayramov, Arif Babayev, Cənəli Əkbərov, Qədir Rüstəmov, Səxavət Məmmədov, Ağaxan Abdullayev, Qəndab Quliyeva, Səkinə İsmayılova, Zəbulla Quliyev, Alim Qasimov kimi muğam ustalarımız heç şübhəsiz, bu sənətin ön sıralarında getməkdədirlər. Bu gün də onların zəngin ifaçılıq ənənələri yaşayır və bəşəriyyətlə inkişaf etdirilir. Artıq dünya musiqi ictimaiyyəti və mütəxəssisləri bu fəlsəfi məzmun dərinliyinə malik muğamlarımızın bədii-estetik dəyəri və tərbiyəvi təsir gücünün hüdudsuz olması, milli çərçivələri adıyla bilməsi, digər xalqların da mənəvi malına çevrilə bilməsini etiraf etməli olurlar. Bu baxımdan sevimli sənətkarımız Fikrət Əmirovun vaxtilə bəstəkar Eldar Mansurov tərəfindən nota alınmış və 1984-cü ildə “İşıq” nəşriyyatı tərəfindən Bakıda nəşr edilmiş “Azərbaycan dərəcəsi və rəngləri” adlı məcmuəsində yazdığı ön sözdəki fikirləri olduqca maraqlıdır. Bəstəkar bir daha muğamlarımızın, eləcə də muğam ifaçılığımızın dünyanın tanınmış sənət adamlarını dərinləndirən maraqlandırdığını, onların diqqətini çəkməsini xüsusi olaraq qeyd etmişdir. Bu simalar içərisində o, Almaniyanın Himbold adına Universitetin musiqi etnologiyası, kafedrasının professoru Yurgen Elsnerin, YUNESKO-nun nəzdindəki Xalq Musiqisinin Tədqiqat İnstitutunun əməkdaşı Jak Klar, həmçinin bu mötəbər beynəlxalq

¹⁶⁸ Prof.Dr. İlqar İmamverdiyevin “Azərbaycan dərəcəsi və rəngləri” adlı II cild kitabına Prof. Dr. Babək Qurbanovun yazdığı (*giriş*) məqalə

təşkilat nəzdindəki Beynəlxalq Musiqi Tədqiqi və Sənətlər İnstitutunun baş direktoru Alen Dannelunun adını çəkir, institutun təşəbbüsü ilə “Baren-reyter” və “Filips” firmalarının “Musiqi Antologiyası” və “Musiqi atlası” seriyasından olan səkkiz Azərbaycan muğamının vallara yazılmasını xüsusi olaraq qeyd edir. Bu məcmuədə ölməz sənətkarımız, muğamlarımızın mahir ifaçısı, bu sahədə ensiklopedik bilgiyə sahib Azərbaycan Respublikasının Xalq Artisti məşhur tarzən Bəhram Mansurovun ifaçılıq məharəti və beynəlxalq nüfuzu (*yuxarıda adları çəkilən tanınmış xarici musiqi mədəniyyəti xadimləri mütəxəssislərinin hər biri bu nadir sənətkarın ifaçılığında professionallığa, emosional təsir gücünə malik olmasını etiraf etmişlər*), həmçinin muğam sənətimizin beynəlxalq meridianlara çıxmasındakı fəvqəladə rolu, eyni zamanda bəstəkarlıq istedadı belə xüsusi olaraq vurğulanır. Gerçəkdən də xalqımızın istedadlı sənətkarları hər zaman əski estetik dəyərlərə yaradıcı münasibət bəsləməklə, keçmiş dövənlərə xas mütərəqqi bədii estetik prinsip və meylləri qoruyub saxlamaqla birlikdə eyni zamanda hər zaman onu zənginləşdirməyə, inkişaf etdirməyə və burada öz məharət və bəstəkarlıq istedadlarını da göstərməyə çalışmışlar. Heç şübhəsiz, əsrlərin süzɡəcindən gələn klassik muğamlarımızın meydana gəlməsində, forma və məzmun baxımından bir “fundamental musiqi sistemi” kimi qarşımıza çıxmasında (*unutmamaq lazımdır ki, muğam dəstgahı şöbələri, dəramədləri, təsnifləri, diringiləri, rəngləri və s. ilə əlaqədar mürəkkəb bir vokal-instrumental əsərdir*) onlarca xalq sənətkarlarımızın (*qəzəl şairlərimizin, xanəndələrimizin, tar, kamança, balaman ustalarımızın*) xüsusi xidmətləri olmuşdur. Muğam sənətini (*ümumiyyətlə hər bir sənət növünü*), bu sırada folklor yaradıcılığını, bu sahədə meydana gələn bədii hadisələri statik, durğun, donmuş, dəyişməz bir yaradıcılıq məhsulu hesab edənlər yanılırlar. Bəhram Mansurov kimi universal sənətkarımızın yaradıcılıq fəaliyyəti bir daha söylədiklərimizi təsdiqləməkdədir. Məhz bu böyük sənətkarlarımızın ardıcıl və bu yüksək sənətə olan təmənnəsiz və çoxtərəfli xidmətləri sayəsində (*burada heç şübhəsiz, musiqi folkloru sahəsində məhsuldar çalışmış və çalışmaqda olan alimlərimizi – Məmmədsaleh İsmayılovu, Əhməd İsadəni, Əminə Eldarovanı, Bayram Hüseyinli, Ramiz Zöhrabovu, Sədət Abdullayevanı, Elxan Babayevi və başqalarının əməyini də xüsusi olaraq qeyd etmək yerinə düşərdi.*) Beynəlxalq təşkilat olan YUNESKO Azərbaycan ölkəsini muğam sənətinin mərkəzi olaraq qəbul etmişdir ki, muğam sənəti bir çox Yaxın və Uzaq Şərq xalqlarının musiqi mədəniyyətlərində də mühüm yer tutur və bu haqda dahi bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəyli özünün hələ 1945-ci ildə işıq üzü görmüş fundamental elmi-nəzəri əsəri olan “Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları” adlı monoqrafiyasında yazmışdır. Bu mərkəzin ölkəmizdə məsgunlaşması, beynəlxalq təşkilatın bu məsuliyyəti bizə həvalə etməsi eyni zamanda mədəniyyət işçilərimiz, xüsusilə musiqi xadimlərimiz və tədqiqatçılarımız qarşısında yeni-yeni vəzifələr qoyur. Muğamlarımızın sosial-genetik məsələləri, digər Şərq xalqları musiqi mədəniyyətləri ilə olan (*lad, intonasiya, ritm, ifadə-təsvir vasitələri, ifa üsulları, musiqi alətləri və onların tembr xüsusiyyətləri və s. baxımından*) bənzər və spesifik yönələri, burada mətn ilə musiqinin əlaqəsi, uzlaşması, improvizasiya, həmçinin kompozisiya, forma xüsusiyyətləri kimi onlarca nəzəri-estetik problemlərin araşdırılması, öyrənilməsi müasir mərhələdə qarşımıza çıxan aktual məsələlərdəndir. Lakin bu məsələlərin həlli, hər şeydən öncə musiqi folklorumuza aid saysız-hesabsız nümunələrin (*hətta onların müxtəlif variantlarının, belə toplanması, bir araya gətirilməsi, nota alınması, mühafizə edilməsi*), məktəblərimizdə, musiqi texnikumlarında, konservatoriya və musiqi akademiyasında tədrisi işi son dərəcə mühüm mənə kəsb etməkdədir. Bu baxımdan bəlkə də Baltikyanı ölkələrin: Latviyanın, Litvanın, Estoniyanın zəngin təcrübəsindən yararlanmaq bizim üçün də mənfəətli ola bilərdi. Bu xalqlar xalq yaradıcılığına, xüsusilə də musiqi folkloru nümunələrinin nota alınması, mühafizə edilməsi (*xatırlatmaq lazımdır ki, bu baxımdan həmin xalqların musiqiçilərinin iki milyona qədər musiqi nümunələrinin toplanması və nota alınmasından söz etmək mümkündür*) sahəsinə son dərəcə

ciddi və planlı bir şəkildə yanaşırlar. Müxtəlif səpkili və bəlkə də xalqın 7-dən 70-ə hər bir kəsini içinə alan “Mahnı Bayramları”nın keçirilməsi, burada xalq sənətkarlarının fəal iştirakı, musiqi folkloru nümunələrinin geniş yer alması söylədiklərimizə misal ola bilər. Eyni zamanda bədii fəaliyyət, xüsusilə də musiqi folkloru ilə əlaqədar bir çox muzeylərin təşkili, bu xalqların sosial-mədəni həyatlarında və estetik dünyagörüşlərinin formalaşmasında oynadığı rolu da xüsusilə qeyd etmək istərdim. Ümüdvəriq ki, demokratikləşmə yoluna qədəm qoymuş ölkəmizdə də milli mənlüyimiz tanınmasında, xalqımızın dünya mədəniyyət arenasına çıxmasında (*bu sahədə bir daha muğam ifaçılarımızın xidmətlərini qeyd etmək istərdik*) yuxarıda söylədiyimiz problemlər daha intensiv bir şəkildə həll olunmağa başlanacaq. Bu baxımdan bir çox inkişaf etmiş Batı ölkələrində olduğu kimi əsrlərdən gələn milli mədəniyyətimizi, folklorumuzu, onun müxtəlif sahələrini və bədii əmək fəaliyyət sahələrini əks etdirə bilən yeni-yeni muzeylərimiz ortaya çıxmış olacaq. Heç şübhəsiz bu baxımdan ilk növbədə “Muğam Muzeyi”ni düşünürük və onun mənəvi-mədəni həyatımızda, xüsusilə də ölkəmizə gələn yabançı qonaqların, turistlərin sayının durmadan artması şəraitində onun nə qədər də böyük təsir gücünə, ölkəmizin xaricdəki nüfuzunun nə dərəcədə artmasına xidmət edə biləcəyi gerçəkliyini anlamaq o qədər də çətinlik törətmir. Təbiidir ki, belə bir muzeyin otaqlarını doldurmaq üçün zəngin mənəvi xəzinəmiz (*klassik muğam sənəti ilə əlaqədar elmi-nəzəri əsərlər, ayrı-ayrı sənətkarlarımızın ifasında lentə alınmış muğamlarımızın səsləndirilməsi, bu muğamların, həmçinin onun dəraməd, rəng, diringi, təsnif kimi ayrı-ayrı parçalarının nota alınmış nüsxələrinin nümayiş etdirilməsi və s.*) mövcuddur və bu xəzinə durmadan zənginləşməkdədir. Bu baxımdan musiqisəvərlərimiz, geniş muğam ifaçıları və müəllimlərimizin ixtiyarına verilən folklorçu - sənətsünas alim İlqar İmamverdiyevin “Azərbaycan muğam dəramədləri və rəngləri” adlı məcmuəsi də aktualıq kəsb etməkdədir. İki cilddən ibarət olan bu məcmuənin birinci cildində klassik muğam dəstgahının ayrılmaz və mühüm hissələrini təşkil edən dəraməd və rənglərin muğam içərisində oynadığı bədii-estetik funksiya, onların hər birinə xas emosional xüsusiyyətlər haqqında söz etdiyimizə görə məcmuənin bu ikinci cildində onlara yer qalmadığını düşünürəm. Bununla birlikdə bir daha qeyd etmək lazımdır ki, bu məcmuədə də İlqar İmamverdiyev (*Sənətsünaslıq doktoru, Professor İ.İ.*) bir çox yeni, daha doğrusu hələ işıq üzü görməmiş, fəqət musiqi (*muğam*) praktikasında geniş bir şəkildə özünə yer alan və ya vaxtilə səslənən, fəqət günümüzdə bir qədər unudulan nümunələrin nota alınmasına diqqət çəkmiş, onları professional bir şəkildə (*unutmamaq lazımdır ki, müəllif özü professional tar ixtisası üzrə təhsili görmüş, bir çox xarici qastrollarda (İtaliya, Napoli, Kapri, Moskva, Təşkənt) belə musiqi mədəniyyətimizi ləyaqətlə təmsil etmiş tar ifaçısıdır*) nota almış, eyni zamanda tar ifaçılığının və tədrisinin texniki-estetik xüsusiyyətlərini də unutmamışdır.

Zənnimizcə məcmuənin bir önəmli xüsusiyyəti də odur ki, burada son illərdən bəri meydana gəlmiş anonim xarakterli bir çox yeni və biz deyərdik ki, hələ də nota alınmamış dəraməd, diringi və rənglərin notalarda maddiləşmiş nümunələri ilə rastlaşırıq. Məcmuəni, (*hər iki cildi*) bu sahədə öncələri də atılmış məhsuldar addımların davamı kimi dəyərləndirmək mümkündür. Onu musiqi mədəniyyətimizin, xüsusilə də klassik muğam sənətimizin nə qədər zəngin, çoxşaxəli, forma və məzmun baxımından nə qədər bədii hadisə olmasını sübut edən önəmli bir vəsait olaraq da dəyərləndirmək mümkündür. Bu qəbildən olan çalışmaları muğam kimi əbədi bir sənət nümunəsinin qorunub-saxlanılmasında, tədrisində, həmçinin elmi-nəzəri və sosioloji-estetik baxımdan araşdırılmasında, bəstəkarlarımızın yaradıcılıq praktikasında müstəsna bir rola malikdir.

Babək Qurbanov

*Fəlsəfə elmləri doktoru, Professor,
Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının üzvü.*

16. 12 – 2006 / Ərzurum

119. (11) ÖN SÖZ¹⁶⁹

Xalqımızın folklor yaradıcılığı qədim tarixi və çoxyönlü janr zənginliyi ilə fərqlənir. Yalnızca musiqi folkloruna nəzər salsaq belə burada formalaşmış zəngin janr rəngarəngliyi, təkrarsız bədii-təsvir vasitələri və emosional obrazlar aləmi insanı heyran edir. Müxtəlif tembrə, texniki-estetik imkanlara və diapazona malik musiqi alətlərimiz (*əfsuslar olsun ki, onların çoxu günümüzdə qədər gəlib çatmamışdır, halbuki yazılı və sözlü ədəbiyyatımızda onların isimlərinə tez-tez rast gəlmək mümkündür*), ozan-aşıq sənətimiz, klassik muğamlarımız, yüzlərcə, minlərcə müxtəlif mövzulara həsr edilmiş mahnılarımız, oyun havalarımız, eyni zamanda sayısız-hesabsız instrumental musiqi nümunələrimiz bir daha zəngin və tükənməz bədii-estetik sərvətlərimizdən xəbər verir. Mədəniyyət dünyamızın bu özünəməxsus, təkrarolunmaz və dünya sivilizasiyasına qatqısı ola bilən mənəvi-estetik dəyərlərinin öyrənilməsi, təbliği və gündəlik mədəni həyatımızda özünə layiqli yer tutması çağımızda da son dərəcə böyük önəm daşımaqdadır. Təbii ki, belə bir vəziyyət musiqi etnoqrafçılarımız, folklorşünas alimlərimiz və bəstəkarlarımız qarşısında da mühüm vəzifələr qoymaqdadır. Musiqi folklorumuzun öyrənilməsi, mürəkkəb qaynaqlarının araşdırılması və toplanılması işində son zamanlar olduqca fəal iştirak edən tanınmış ifaçı və folklor tədqiqatçısı Professor İlqar İmamverdiyevin fəaliyyətini xüsusi olaraq qeyd etmək lazımdır. Xatırlatmaq lazımdır ki, musiqiçilərimizin diqqətinə çatdırılmış “*Azərbaycan muğam dəramədləri və rəngləri*” məcmuəsi sənətsünaslıq doktoru İlqar İmamverdiyevin bu sahədə ortaya qoyduğu üçüncü məcmuəsidir və bu məcmuə bir daha bu yolda tədqiqatçının xalq musiqi yaradıcılığına, onun önəmli sahəsi olan instrumental musiqimizin öyrənilməsi, tədqiqi və tədrisi işinə olan ciddi marağını ifadə etməkdədir. Məcmuədə altmışadək muğam dəramədləri, rəngləri və diringilərindən ibarət nümunələr, belə demək olar ki, ilk dəfə nota alınmışdır. Məcmuədə İlqar İmamverdiyev ilk iki cildə olduğu kimi burada da özündən əvvəl bu sahədə əməyi olmuş usta ifaçılarımızın, bəstəkarlarımızın, musiqi folklorşünaslarımızın əməyini diqqətə almış, onların ənənələrini davam etdirməyə çalışmış, xalq musiqimizin önəmli sahələrindən olan instrumental musiqimizin (*muğam dəramədləri və rənglər*) örnəklərini bütün zənginlikləri ilə birlikdə (*ritm, temp, nüanslar, melizmlər və s.*) notalarda maddiləşdirməyə çalışmışdır. “*Azərbaycan muğam dəramədləri və rəngləri*” məcmuələrinin birinci və ikinci cildlərində (Bax: “*Azərbaycan muğam dəramədləri və rəngləri*”, I cild, Bakı, “Nurlan”, 2007, 90 s., “*Azərbaycan muğam dəramədləri və rəngləri*”, II cild, Bakı, “Nurlan”, 2007, 98 s.) Azərbaycan muğam dəramədləri və rəngləri ilə əlaqədar fikirlərimizi bildirdiyimizə görə məcmuənin üçüncü cildində buna ehtiyac duymadıq. Bununla belə bir daha qeyd etmək istərdik ki, İlqar İmamverdiyevin ortaya qoyduğu bu üçüncü cildə də musiqiçilərimizin, pedaqoqlarımızın, xüsusilə də folklorşünas-alimlərimizin və ümumiyyətlə klassik muğam həvəskarlarının rəğbətini qazanacağına inanır, tanınmış tədqiqatçı-folklorşünas və ifaçı olan sənətsünaslıq elmləri doktoru, professor İlqar Cəmil oğlu İmamverdiyevin gələcəkdə də bu yoldakı uğurlarını arzulayırıq.

Babək Qurbanov.

*Fəlsəfə elmləri doktoru, Qaziantep Universiteti,
Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasının Professoru.
SSRİ və Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının üzvü. 5. 1 – 2009*

¹⁶⁹ Prof.Dr. İlqar İmamverdiyevin “Azərbaycan muğam dəramədləri və rəngləri” adlı III cild kitabına Prof.Dr. Babək Qurbanovun yazdığı (*Ön söz*) məqalə

120. (12) GİRİŞ¹⁷⁰

Xalq yaradıcılığı, eləcə də onun ayrılmaz sahəsi olan musiqi folkloru bəzilərinin düşündüyü kimi heç də zamanını keçirmiş əski bir fəaliyyət növü olmamaqla birlikdə onun nümunələrinin isə donmuş, cansız muzey eksponatları kimi qəbul edilməsi yanlış dəyərləndirilməlidir. Xalq yaradıcılığının hər hansı bir ünsürünə, parçasına belə diqqət etdiyimiz zaman mütləq burada xalqımızın tarixindən, adət-ənənələrindən, dilindən, dinindən, əhvali-ruhiyyəsindən, psixoloji vəziyyətindən az da olsa dəyərli bilgilər verilməsinin şahidi ola bilirik. Xalq yaradıcılığında meydana gəlmiş bədii hadisələrin zənginliyi, burada formalaşmış hədudsuz potensial-estetik dəyərlər, eyni zamanda bir bədii hadisə tərkibində belə meydana gəlmiş təsvir-ifadə imkanları hər şeydən əvvəl xalqımızın yüzillərə dayanan tarixindən, onun düşüncə zənginliyindən, bədii təfəkkürünün yüksək bir mərhələyə çatmasından xəbər verir. Xalqımızın bədii təfəkkürünün məhsulu olan estetik dəyərlərdən biri də məlum olduğu kimi klassik muğamlarımızdır. Bu zəngin mədəni mirasın qorunub saxlanması, mühafizə edilməsi, tədrisi, gənc nəslə çatdırılması yolunda müəyyən işlər görülmüşdür. Xüsusilə də muğamlarımızın notaya alınması, tədrisi, nəzəri problemlərinin tədqiqi sahəsində günümüzdə də ciddi addımlar atılmaqdadır. YUNESKO xəttiylə respublikamızda Beynəlxalq Muğam Mərkəzinin yaradılması heç şübhəsiz, bu sahədə aparılan işlərin daha da intensivləşməsinə səbəb olduğunu söyləmək mümkündür. Bununla belə xalq yaradıcılığı, klassik muğamlarımız, eyni zamanda musiqi mədəniyyətimizin digər mühüm qolu olan ozan-aşıq yaradıcılığının bir çox praktik və nəzəri problemlərinin araşdırılması, həmçinin tədrisi ilə əlaqədar məsələlərin həlli sahəsində hələ də qarşıda duran vəzifələr az deyil. Məsələn, hələ də keçmiş tarixlərə dayanan xalq musiqi yaradıcılığı nümunələrinin geniş bir miqyasda toplanması, nota alınması, bir araya gətirilməsi işində digər bir çox Avropa xalqları ilə müqayisədə çox-çox geridə olduğumuzu söyləyə bilərik. Bu ölkələrdə 10 cilddən, 20 cilddən belə ibarət xalq musiqi yaradıcılığına aid sərbəll kitabların meydana gəlməsindən söz açmaq mümkündür. Əski Sovet İttifaqı tərkibində olmuş Pribaltika Respublikalarında belə xalq yaradıcılığına, onun müxtəlif sahələrinə (*dekorativ-tətbiqi sənətlərə, toxumaçılığa, rəssamlığa, qədim musiqi alətlərinin bərpası və ifa edilməsi üsullarına, həmçinin musiqi folkloruna, əski geyimlərə, rəqslərə və s.*) son dərəcə böyük önəm verilməkdədir. Vaxtilə bu ölkələrin “Mahnı Bayramları”nın keçirilməsində iştirak etdiyim zaman buradakı canlanmanı, xalqın bütün sosial zümrələrindən və yaş qruplarından olan insanların bu bayramlarda nə qədər sevincli və aktiv bir şəkildə iştirak etməsinin şahidi oldum. Təkrar da olsa burada hələ keçən əsrin 80-ci illərində təxminən 2 milyon mahnı nümunələrinin nota alınması və mühafizə edilməsi faktı diqqətimi çəkdi. Düşündüm ki, görəsən bu baxımdan bizim musiqi folkloru sahəsində ortaya qoyduqlarımızın “ağırlıq çəkisi” nə qədərdir? Xatırlatmaq lazımdır ki, zəngin musiqi irsimizə, bu sahədə bütün Şərq dünyasında ad qazanmış Səfiəddin Urməvi, Əbdülqadir Marağai, Mir-Möhsün Nəvvab kimi dünya şöhrətli musiqiçilərimizin və musiqi nəzəriyyəçilərimizin olmasına baxmayaraq xalq musiqi nümunələrinin toplanılması, bir araya gətirilməsi, not yazısına alınması kimi mühüm bir fəaliyyətin həyata keçirilməsi sahəsində biganəliyimiz, laqeydsizliyimiz üzə çıxmışdır. Unutmamaq lazımdır ki, şifahi xalq yaradıcılığı və musiqi folkloru nümunələrinin toplanması, yazıya və notaya “tökülməsi” onların bir daha geniş xalq

¹⁷⁰ Prof. Dr. İlqar İmamverdiyevin “Azərbaycan muğam inciləri” adlı kitabına Prof. Dr. Babək Qurbanovun yazdığı (*giriş*) məqalə

kütlələrinin malına çevrilməsində mühüm rol oynayır. Bir daha xatırladım ki, bu nümunələr ölkənin müxtəlif bölgələrində meydana gəlir və yavaş-yavaş geniş bir şəkildə yayılaraq kütləvi bir hal almağa başlayır. Heç şübhəsiz, onların yazılı sözlərdə, notalarda “maddiləşdirilməsi”, toplanılması, bir araya gətirilməsi də bu işdə mühüm rol oynamaqdadır. Lakin bu gün həmin nümunələrin bəlkə də çox hissəsinin, müəyyən sosial-ideoloji, tarixi səbəblərə görə tarixin səhifələrində itib-batmasını söyləməyə məcbur oluruq, daha doğrusu bu gün biz xalqımızın meydana gətirdiyi sayısız-hesabsız nümunələrindən məhrum olmuşuq. Günümüzdə şifahi xalq yaradıcılığı nümunələrinin toplanması, maddiləşdirilməsi, “hafizələrə” alınması yolunda geniş texniki imkanlara sahibik. Keçmiş fonovalikadan fərqli olaraq səsi qeydiyyata alan bir çox daha mükəmməl cihazlar, gücləndiricilər, kompyuterlər, videomaqnitafonlar, cib telefonları və s. bu sahədə işi qat-qat asanlaşdırır bilir, vaxt və zaman itkisinə yol vermir. Odur ki, müasir mərhələdə folklorçu mütəxəssislərimizin artıq bu texnologiyələrə sahib olmaları ilə birlikdə yuxarıda söylənilən vəzifəni yerinə yetirmələri yolundakı əzmkar çalışmalarını arzu etmək ehtiyacı duyulmaqdadır.

Sözləşmə xatırlatmaq istəyirəm ki, bu baxımdan son zamanlar xalq musiqimiz, onun müxtəlif nəzəri-praktiki problemləri yolunda yorulmadan çalışan folklorçu-musiqişünas alim, mahir tar və saz ifaçısı, sənətsünaslıq doktoru, professor İlqar İmamverdiyevin adını bir daha çəkmək istərdik. İfaçıların müxtəlif beynəlxalq müsabiqələrində, festivallarında müvəffəqiyyətlə çıxış edən bu şəxsiyyət bir an da olsun xalq musiqi yaradıcılığının araşdırılması, onun nümunələrinin bir araya gətirilməsi, nota alınması kimi önəmli fəaliyyətdən uzaqda qalmamış, bu sahədə bir neçə məcmuə və kitab nəşr etdirə bilmişdir. (*“Ansambl üçün pyeslər məcmuəsi” (1997), “Azərbaycan aşiq ifaçılığı sənətinin səciyyəvi xüsusiyyətləri” (2004), “Azərbaycanın 20 saz havası” adlı I, II (2005) və III cild (2006), B. Qurbanovla birgə “Fortepiano müşayiətli saz əsərləri” (2006), “Fortepiano müşayiətli tar əsərləri” I, II cild (2006), eləcə də “Azərbaycanın 40 saz havası” (2006), “İran Türklərində aşiq toy mərasimləri” (2006), iki cildə ibarət “Azərbaycan rəqs havaları” (2007), altı cildə ibarət “Azərbaycan xalq mahnıları” (2007, 2008, 2009), “Azərbaycan və İran Türklərinin aşiq-ifaçılıq sənətinin qarşılıqlı əlaqələri” (2008), “Aşiq Mikayıl Azaflının saz havaları”.*)

Əsasən musiqisevərlərə, musiqi müəllimlərinə, folklorçu alimlərimizə, eyni zamanda bəstəkarlarımızın ixtiyarına verilmiş bu məcmuədə tərtibçi-müəllif klassik muğamlarımız içərisində yaradıcılıqla istifadə olunan dərnaməd, rəng, diringi, kimi instrumental parçalara yer vermişdir. Xatırlatmaq lazımdır ki, əslində İlqar bəy klassik muğamların ideya-emosional məzmununu zənginləşdirən, forma və kompozisiya baxımından onların mükəmməlliyini saxlayan, eyni zamanda muğam obrazlarını dinləyicilər üçün daha cazib edən bu musiqi hadisələrinin hər birinə aid içərisində 50-dən çox (*cəmi 152*) nümunəsi olan məcmuələr çap etdirmişdir. (Bax: **1.** *İ.İmamverdiyev. “Azərbaycan muğam rəngləri və dərnamələri” I cild, Nurlan nəşriyyatı, Bakı, 2007, 89 s.* **2.** *İ.İmamverdiyev. “Azərbaycan muğam rəngləri və dərnamələri” II cild, Nurlan nəşriyyatı, Bakı, 2008, 98 s.* **3.** *İ.İmamverdiyev. “Azərbaycan muğam rəngləri və dərnamələri” III cild, Şur nəşriyyatı, Bakı, 2009, 80 s.)*

“Azərbaycan muğam inciləri” adlı bu məcmuədə isə bu üç instrumental musiqi janrları ilk dəfə olaraq bir araya gətirilmişdir. Əslində məcmuə ilə müəllifin əsas məqsədi klassik muğamlarımızın ayrılmaz tərkib hissəsi olan bu janrların bənzər funksiya daşdıqları, muğamların əsas ideya-məzmununun ifadə olunmasına xidmət etmələri fikrini qeyd etməkdir. Bununla birlikdə İlqar İmamverdiyev onların bir arada olmasının ifaçılar, pedaqoqlar və ümumiyyətlə bu problemlərlə maraqlananlar üçün də faydalı ola biləcəyini düşünməkdədir.

Müəllif özündən əvvəl meydana gəlmiş bir çox məcmuələri yenidən incələmiş, burada olan bəzi gözə dəyən xətalara, uyumsuzluqları nizama salmış, eyni zamanda onun əvvəlki məcmuələrində yer almamış bir çox yeni nümunələri də əlavə etmiş və üç janrdan ibarət fundamental bir məcmuəni günümüze gətirmişdir. Məcmuədə müəllif klassik muğam sənətinin korifeyləri sayılan Cabbar Qaryağdıoğlu, Qurban Pirimov, Əhməd Bakıxanov, Fikrət Əmirov, Səid Rüstəmov, Süleyman Ələsgərov, Bəhram Mansurov, Hacı Məmmədov, Əhsən Dadaşov, Həbib Bayramov, Fazil Əlizadə (*Şuşa-Gəncə*), Kamil Əhmədov kimi ölməz sənətkarlarımızın mütərəqqi əsərlərinə sadıq qalmağa çalışır, onlara böyük sevgi və ehtiramla yaxınlaşır, eyni zamanda əsasən bir çox muğam ustadlarının ifasından nota almış parçaları diqqətlə araşdıraraq yenidən “*Final*” proqramı vasitəsilə yazıb məcmuəsinə daxil edir. İlqar İmamverdiyev məcmuənin əhatəli və geniş həcmli olmasına çalışır. Təsədüfi deyil ki, ayrı-ayrı musiqiçilərimizin bəstələdiyi bir çox dərəcə, rəng, dirinji melodiyalarını da nota alıb məcmuəsinə daxil edir. Yalnızca bu məcmuəyə diqqət etdiyimizdə belə, bir daha xalq musiqi yaradıcılığının dinamik, daimi inkişafda, dəyişməkdə olan bədii bir proses olmasını hiss etmək mümkündür. Üzərində durduğumuz janrlar bu baxımdan xüsusilə daha tez-tez səsləndirildiyindən, daha doğrusu bəzən klassik muğam çərçivəsindən çıxıb müstəqil olaraq xalq şənliklərində, bayramlarda, toy-düynələrdə və s. səsləndirildiyindən, daha dəyişkən, daha çox variantlarda özünü təzahür etdirə bilir. Müəllif bu xüsusiyyəti də nəzərə almağa çalışır, son zamanlarda meydana gəlmiş dərəcə, rəng, dirinji nümunələrini belə notaya alaraq məcmuəsinə daxil edə bilər. İlqar İmamverdiyev keçmişdə nota alınmış nümunələri daha dolğun olsun deyə bir-biriləri ilə qarşılaşdırır, üzə çıxan və ya unudulan bədii yenilikləri, bəzən isə hətta yeni musiqi parçalarını belə diqqətə alaraq musiqisevərlərin və mütəxəssislərin nəzərinə çatdırır. Məcmuədə ayrı-ayrı muğamlara aid 300-dən artıq dərəcə, rənglər və dirinjlər yer almışdır. İlk dəfə bir arada qərar tutmuş bu xalq musiqi yaradıcılığı nümunələri, tar ifaçıları və müəllimləri üçün bir çox yöndən faydalı ola biləcəyi şübhə doğurmur. Müəllif bu örnəklərin konkret olaraq muğamlarımızdan hansı biri üçün daha münasib olması, onların muğamlarımızın ifası prosesində hansı şöbə və hissəsində istifadə edilə bilməsi, bəzən bir örnəyin (*rəngin, dirinjinin*) bir məqam (*lad*) çərçivəsindən çıxıb başqa bir muğamda da özünü göstərə bilməsi kimi bilgiləri də yada salmağı unutmur. Məcmuədə yer alan xalq musiqi yaradıcılığı nümunələri folklorçu-musiqişünaslarımız, eyni zamanda son vaxtlar inkişaf etməkdə olan etnomuzikoloji elmi üçün də olduqca faydalı olacağına inanırıq. Bir daha xatırlatmaq istəyirəm ki, hələ də dərəcə, rəng, dirinji, rəqs, onların qarşılıqlı əlaqəsi, bədii-estetik xüsusiyyətləri, musiqi dili, biçim-kompozisiya zənginliyi, ümumiyyətlə xalqın mədəniyyət tarixindəki yeri və rolu kimi problemlər öz geniş əksini tapmamışdır. İlqar İmamverdiyevin vaxtilə xalq musiqimizin instrumental janrları ilə əlaqədar çap etdirdiyi üç müstəqil məcmuələrinə yazdığım giriş yazımızda az da olsa bu məsələlərə toxunduğumdan bir daha bu giriş sözündə onları təkrar etmək istəməzdim. Eyni zamanda bu yolda bütün nəzəri-estetik problemlərin həllinin başa çatdırılması kimi həqiqətdən uzaq bir fikrə də haqq qazandırmaq istəməzdim.

Məcmuədə yer almış ritmik, intonasiya, lad-məqam, kompozisiya, forma, təsvir-ifadə vasitələri və s. baxımından son dərəcə zəngin olan xalq musiqi nümunələrinin bəstəkarlarımız üçün də faydalı ola biləcəyinə inanırıq. Xüsusilə də instrumental musiqimizin, balet musiqimizin, ümumiyyətlə milli xoreografiya sənətimizin inkişafı yolunda onların

yaradıcılıqla istifadə olunması baxımından tükənməz potensial-estetik imkanlarının olması fikrini də bir daha söyləmək istərdik.

Son zamanlar ölkəmizdə gedən demokratikləşmə proseslərinin sosial-mədəni həyatımızın bütün sahələrinə, o cümlədən bədii mədəniyyət sahəsinə də sirayət etməsinin, xalqımızın azad bir şəkildə əsrlərdən gələn milli mədəni irsini öyrənməsi, milli adət-ənənələrimizin dünyada tanınması və təbliği, onu inkişaf etdirməsi istiqamətində geniş perspektivlərin açılmasının şahidi oluruq. 2003-cü ildə Azərbaycanın muğam sənətinin, 2009-cu ildə isə Azərbaycan aşıq sənətinin, eləcə də Novruz bayramının YUNESKO-nun Qeyri-maddi-mədəni irs üzrə Reprezentativ siyahısına salınması söylədiklərimizə ən gözəl misal ola bilər.

Xalqımızın mənəvi tərəqqisi, xalq musiqi yaradıcılığının inkişafı üçün son dərəcə səmərəli olan bu tədbirlər eyni zamanda uzun bir müddət ideoloji səbəblərdən milli məniyyətimizin inkişafının qarşısını ala bilən çətinliklərin aradan qaldırılması yolunda da aktual məna kəsb etməkdədir. Zənnimizcə, İlqar İmamverdiyev son zamanlar sosial-mədəni həyatımızın canlanması, bu sırada ümumiyyətlə bədii mədəniyyətimizdə, o cümlədən musiqi mədəniyyətimiz sahəsində baş verməkdə olan aktual hadisələrdə, həmçinin respublikamızda yuxarıda qeyd etdiyimiz beynəlxalq miqyaslı hadisələrdə mühüm xidmətləri olan Heydər Əliyev Fondunun prezidenti, YUNESKO-nun və İSESKO-nun xoşməramlı səfiri, Azərbaycanın Milli Məclisinin deputatı Mehriban xanım Əliyevanın yüksək diqqət və qayğısı sayəsində apardığı məqsədyönlü və ardıcıl aktiv fəaliyyətini nəzərə alaraq “*Azərbaycan muğam inciləri*” adlı məcmuəsini məhz bu vətənpərvər, qeyrətli və xeyirxah insana həsr etməyi gərəkli bilmişdir.

Məhsuldar və ardıcıl bir yaradıcılıq fəaliyyəti nəticəsində meydana gəlmiş, nəzəri və xüsusilə də pedaqoji baxımdan böyük əhəmiyyət daşıya bilən bu məcmuənin müəllifi, sənətşünaslıq doktoru İlqar İmamverdiyevi təbrik etməyi, ona başarılar diləməyi özümə mənəvi bir borc olaraq qəbul edirəm.

Babək Osamanoğlu Qurbanov.

Azərbaycan bəstəkarlar ittifaqı

keçmiş idarə heyyyətinin üzvü,

Fəlsəfə elmləri doktoru (musiqi estetikası üzrə),

Qaziantep universiteti, Türk Musiqisi Dövlət konservatoriyasının professoru

8-16. dekabr 2009. Türkiyə

121. (13) ÖN SÖZ¹⁷¹

Son zamanlar musiqi ifaçılığın sənəti haqlı olaraq incəsənətin bir növü kimi göz önünə alınmaqdadır. Uzun bir zaman sənət nəzəriyyəçiləri və estetikçilər nədənsə incəsənətin növlərindən söz edərkən onun müxtəlif növ və janrlarına, bu sırada dekorativ-tətbiqi və təsviri sənətlərə, memarlıq və teatr sənətinə, musiqi və rəqs sənətinə diqqət edər, incəsənətin bu növlərinin bədii-estetik və tarixi məsələlərini önə sürər, fəqət musiqi mədəniyyətinin ifaçılıq kimi mühüm bir qolunu gözardı etmişlər. Unutmamaq lazımdır ki, musiqi əsəri öz estetik tərəvətini, tərbiyəvi-dəyişdirici funksiyasını yalnız səsləndirildiyi zaman göstərə bilər. Bu baxımdan musiqi ifaçılığın sənətinin spesifik bir fəaliyyət sahəsi kimi nə qədər əhəmiyyətli olmasını anlamaq mümkün olur. Hər bir xalqın musiqi mədəniyyətinin, musiqi folklorunun tarix boyu yaşaması, inkişafı və formalaşmasında, xalqın estetik mədəniyyətinin, həyat

¹⁷¹ Prof. Dr. İlqar İmamverdiyevin “F-no müşayiətli saz əsərləri” adlı kitabına Prof. Dr. Babək Qurbanovun yazdığı (*Ön söz*) məqalə

tərzinin ayrılmaz parçasına cevrilməsində xalq ifaçılarının-bağlama, saz, tar, ud, tənbur, kamanca, qanun, balaban və s. kimi musiqi alətləri ustalarının oynadığı rol hüdudsuzdur. Bu anonim musiqiçilər xalqımızın arzu və istəklərini, mənəvi-estetik ideallarını, gələcəyə olan inamlarını ifadə edən minlərcə mahnılarımızın, melodiyalarımızın, oyun havalarımızın, muğamlarımızın, ozan-aşıq sənəti nümunələrimizin səsləndirilməsində, mühafizə edilməsində, geniş ərazilərdə yayılmasında və sevilməsində təmənnəsiz olaraq fəaliyyət göstərmişlər. Onların bu istiqamətdəki ardıcıl fəaliyyəti sayəsində, eyni zamanda müxtəlif xalq calğı alətlərinin təsvir və ifadə vasitələrindən, onların texniki-estetik imkanlarından yaradıcılıqla istifadə edə bilmələri nəticəsində musiqi folklorumuz, onun müxtəlif sahələri daima inkişaf etdirilmişdir. Hec şübhəsiz, bu yaradıcı-bədii prosesdə xalq sənətkarları, eyni zamanda istifadə etdikləri musiqi alətinin bədii-texniki imkanlarını, icra üsullarını, köklənmə prinsiplərini, səs diapazonunu, akustik xüsusiyyətlərini, təsvir-ifadə vasitələrini və s. də durmadan zənginləşdirməyə çalışmışlar. Bu yaradıcılıq prinsipi, daha doğrusu ifaçılıq sənətinin təhsil və tərbiyəsi bu gün də haqlı olaraq çox əskilərə dayanan ənənələr, estetik prinsiplər əsasında həyata keçirilməkdədir. Təbii ki, hər bir tarixi mərhələ sənət qarşısında, həmçinin ifaçılıq sənəti qarşısında yeni-yeni bədii-estetik tələblər qoyur, onların həllini mühüm sayır. Professional musiqi mədəniyyətinin inkişafı, temperasiyalı nota sisteminin ortaya çıxması, tədrisən beynəlxalq intonasiya, metro-ritmik xüsusiyyətlərin dünya musiqi mədəniyyətində geniş yer alması, texnoloji və informasiya vasitələrinin inkişafı kimi hadisələr heç şübhəsiz, milli mədəniyyətlərə və incəsənətə, eyni zamanda ifaçılıq sənətinə, onun təhsil-tərbiyə prosesinə və sisteminə belə öz təsirini göstərməkdədir. Məsələn, günümüzdə saz ifaçılığının keçmişlərdə olduğu kimi yalnız ustad-çıraq təhsilinə bağlı olduğunu söyləmək imkansızdır. Nota yazısına dayanan bu təhsil sistemi bu gün əsrlərdən gələn və bütün Türksöylü xalqların əsas calğı aləti olan bağlama-saz qarşısında da yeni perspektivlər açmış oldu. Hec şübhəsiz, bütün bu xüsusiyyətlər və yeniliklər haqqında söz etdiyimiz alətin tədrisi eyni zamanda onun ifaçılıq metodu, repertuar zənginliyi ilə bağlı problemləri də özü ilə birlikdə gətirmiş oldu. Bu sahədə bir çox elmi axtarışların, metodoloji xarakterli tədris vəsaitlərinin, məcmuələrin işıq üzü görməsini təqdirlə qarşılamaq lazımdır. Eyni zamanda fərəhlə xatırlatmaq lazımdır ki, bu istiqamətdə gerçəkləşdirilən tədqiqatlar və çalışmaları hələ də davam etməkdədir. Bu baxımdan xalq musiqi ifaçılığına aid bir çox beynəlxalq müsabiqələrdə iştirak etmiş, mükafatlar almış, tanınmış tar və saz ifaçısı, musiqi folkloru tədqiqatçısı, sənətsünaslıq namizədi, dosent, (*Hal-hazırda Sənətsünaslıq doktoru, professor*) İlqar İmamverdiyevin məhsuldar fəaliyyətini qeyd etmək lazımdır. Əsasən gənc saz ifaçıları tələbələrinə, eyni zamanda etno-musiqi sahəsində çalışan tədqiqatçılara yönəlmiş bu kitabda İlqar bəy bir çox xalq mahnılarını, melodiyaalarını, oyun havalarını toplamış, musiqi dünyasında ilk addımlarına başlayan gənc musiqiçilərin himayəsinə vermişdir. Bu məcmuədəki nümunələrin texniki-estetik və ifaçılıq baxımından tələbələrin ifaçılıq istedadı, texniki imkanları, müxtəlif çizgi (*strix*) və nüansları diqqətə alaraq ahəngdar bir şəkildə öyrənilməsi məqsədini nəzərdə tutmaqdadır. Əsərdə yer almış müxtəlif musiqi nümunələri, eyni zamanda gənc musiqiçilərin dünyagörüşünü, bəşər musiqi mədəniyyətinə olan marağını artırmaqla birlikdə, öz aləti ilə digər mədəniyyətlərə aid əsərlərin də ifa oluna bilməsi inamını da artırma bilər.

Məcmuənin digər bir önəmli tərəfi də tələbələrimizdə ansabl hissənin formalaşdırılması ilə əlaqədar olmasıdır. Fortepiano müşayiətində notaya alınmış bu nümunələr gənc musiqiçilərin professional musiqi mədəniyyətinin estetik prinsiplərinə sahib olmalarına da xidmət edir. Unutmamaq lazımdır ki, xalq musiqisi hər zaman professional musiqi mədəniyyəti üçün önəmli və estetik baxımdan tükənməz bir mənbə olmuşdur. Təsədüfi deyil ki, dünyanın ən tanınmış bəstəkarları xalq musiqisinə, onun intonasiya və ritmik xüsusiyyətlərinə böyük əhəmiyyət vermiş, professional musiqi mədəniyyətinin inkişafını ondan ayrı təsəvvür belə etməmişlər. Məsələn, Rus professional musiqi mədəniyyətinin banisi sayılan M.İ. Qlinka qeyd

edirdi ki, “*musiqini xalq yaradır, bəstəkarlar isə onu yalnız traktovka (şərh) edir*”. Motsart, Bethoven, Şopen, List, Brams, Çaykovski, Musorqski, Rimski-Korsakov, Üzeyir Hacıbəyli kimi klassik bəstəkarların əsərlərində xalq melodiyaalarının və ya intonasiya-ritmik xüsusiyyətlərinin yaradıcılıqla istifadə olunmasını hiss edirik. Bu bəstəkarlar xalq musiqisinin böyük potensial-estetik xüsusiyyətlərini dərindən duyduqları səbəbilə onun zəngin nümunələrinin toplanılması, təsnifatının verilməsi, incələnməsi, harmonizə edilməsi, orkestr dili ilə ifa olunması və bununla bağlı məsələlərin həllinə hər zaman böyük əhəmiyyət vermişlər. Bu baxımdan Bela Bartokun, Bramsın, Çaykovskinin, Ü. Hacıbəylinin və digər tanınmış musiqiçilərin ardıcıl fəaliyyətini xüsusi olaraq xatırlatmaq mümkündür. Bir şeyi də unutmamaq lazımdır ki, bir çox milli professional musiqi mədəniyyəti məktəblərinin formalaşması və inkişafı yolunda yuxarıda göstərdiyimiz fəaliyyətlər son dərəcə faydalı olmuşdur. Əsrlərin süzgəcindən keçən xalq musiqisi özünəxas intonasiya və metro-ritmik xüsusiyyətləri, bədii-təsvir və ifadə vasitələrinə görə digər mədəniyyətlərdən fərqlənməklə birlikdə, eyni zamanda müasir professional musiqi mədəniyyətinin inkişafı və formalaşması üçün böyük imkanlar yaratmaqdadır. Adlarını çəkdiyimiz bəstəkarların, həmçinin tanınmış Türk bəstəkarları Adnan Sayqun, Camal Rəşit Rey, Muammer Sun və başqalarının simfonik, vokal-instrumental və s. əsərlərində də xalq musiqisinin geniş potensial-estetik imkanlarından yaradıcılıqla istifadə edilməsinin şahidi oluruq.

Bütün bu söylədiklərimiz xalq musiqi mədəniyyətinin, o cümlədən aşiq yaradıcılığının professional musiqi mədəniyyətimizin ayrılmaz parçasına çevrilməsini göstərməkdədir. Üzeyir Hacıbəylinin uzaqgörənliyi sayəsində xalqımızın mənəvi mədəniyyətinin bu mühüm sahəsinə olan maraq durmadan artmışdır. Azərbaycan bəstəkarlıq məktəbinin demək olar ki, bütün nümayəndələri aşiq sənətinin bədii estetik prinsiplərindən, xüsusilə də metro-ritmik, intonasiya xüsusiyyətlərindən, təsvir ifadə vasitələrindən, kompozisiya, forma kimi spesifik tərəflərindən yaradıcılıqla istifadə etmiş və etməkdədirlər. Bu prosesdə ən mühüm cəhətlərdən biri də odur ki, bəstəkarlarımız artıq aşiq musiqisini, daha doğrusu saz alətinin səslənməsini orkestr və ya digər musiqi alətləri (*məsələn piano, skripka və s.*) vasitəsilə və stilizə olunmuş bir şəkildə deyil, bilavasitə bu alətin özünün iştirakı ilə həyata keçirməyə çalışırlar. Üzeyir Hacıbəylinin “Koroğlu” operasında Koroğlunun əlində saz “Aşiq mahnısı” oxuması səhnəsi hər nə qədər stilizə olunmuş bir mahiyyət daşısa da zənnimizcə, bəstəkarlarımızın aşiq sənətinə, xüsusilə də aşiq ifaçılığına, bu alətin müstəqil olaraq professional musiqimizə daxil olmasına səbəb oldu. Bu gün bəstəkarlarımızın ən müasir və forma baxımından mürəkkəb olan əsərlərində aşiq yaradıcılığının bədii-estetik xüsusiyyətləri ilə birlikdə bir müstəqil musiqi aləti kimi sazdan yaradıcılıqla istifadə edilməsinin şahidi oluruq. Qara Qarayevin III simfoniyasının 2-ci hissəsində klassik aşiq havası “Təcnis”in intonasiya xüsusiyyətlərini hiss etmək mümkündür. Hacı Xanməmmədovun “Tar və simfonik orkestr üçün üç sayılı konsertinin 3-cü hissəsində, Əşrəf Abbasovun “Aşıqsayağı”, Aqşin Əlizadənin “5-ci simfoniya”sında, həmçinin orkestr üçün yazılmış “Aşıqsayağı” əsərində (*saz alətinin bilavasitə səsləndirilməsinin şahidi oluruq*), Cahangir Cahangirovun “Aşiq Alı” kantatasında və “Papaq” adlı kino-filmi üçün yazdığı musiqidə (*sazdan bilavasitə istifadə olunmuşdur*), Süleyman Ələsgərov isə saz və xalq çalğı alətləri orkestri üçün yazdığı “Aşıqvarı” adlı əsərində saza önəmli bir solo aləti kimi yer vermişdir. Xatırlatmaq lazımdır ki, bəstəkarlarımızın kino-filmlərə yazılmış əsərlərində də sazın səsləndirilməsinə tez-tez rast gəlmək mümkündür. Arif Məlikovun “İki sahil” filminə bəstələdiyi musiqinin və ya Emin Sabitoğlunun “Qaçaq Nəbi” kino-filminə, həmçinin “Aşığın arzuları” adlı televiziya tamaşası üçün bəstələdiyi musiqidə sazın bilavasitə səslənməsinin ona xas spesifik tembr xüsusiyyətinin özünü göstərməsini hiss edirik. Eyni zamanda Fikrət Əmirov və Andrey Babayevin “Foptepiano və xalq çalğı alətləri orkestri üçün yazdıqları konsertin 3-cü hissəsində saza da mühüm yer verilməsinin şahidi oluruq. Bu meyl mərhum şair Şəmşad Rzanın sözlərinə Rəşid Şəfəqin bəsdələmiş olduğu “Aşiq Alı baba” adlı mahnı-lövhasında, Cavanşir Quliyevin “Saz və skripka üçün

sonata”sında, Sevda İbrahimovanın Qanlı Yanvar (1990) hadisələrinə həsr etdiyi “Şəhidlər” kantatasında, Elnarə Dadaşovanın “Alqış qeyrətinizə” adlı himnində və digər əsərlərdə görmək mümkündür. Yuxarıda adları çəkilmiş əsərlər bir daha professional musiqimizin müxtəlif sahələrində (*opera, simfoniya, mahnı, kantata, konsert, sonata, kino musiqisi və s.*) aşiq poetik-musiqi yaradıcılığının bədii-estetik xüsusiyyətlərinin qanunauyğunluqlarının geniş bir şəkildə istifadə olunmasını göstərməklə birlikdə, tədricən aşiq ifaçılığının da professional musiqimizdə özünə layiq bir yer tutmasını təsdiq etməkdədir. Eyni zamanda belə bir mütərəqqi yaradıcılıq meyli (*professional musiqi mədəniyyətimizi yeni tembr, intonasiya, metro-ritmik xüsusiyyətlər, təsvir-ifadə vasitələri və s. ilə zənginləşdirmək baxımından*) saz alətinin çağdaş professional musiqi mədəniyyətinin tərəqqisi baxımından inkişaf etməsini, yeni-yeni texniki-estetik ifadə imkanları qazanması kimi məsələləri də qarşıya qoymaqladır. Yəni aşiq ifaçılığının tədrisi arxaik üsullarla, usta-çıraq metodları ilə məhdudlaşdırmayıb, yeni estetik tələblər, xüsusilə də nota savadına yiyələnmək, professional musiqi mədəniyyətində özünü göstərən terminoloji lüğətə, təsvir-ifadə vasitələrinə, ansambl hissində, digər musiqi mədəniyyətlərinə aid əsərləri də ifa etmək məharətinə sahib olma istedadını tələb etməkdədir. Zənnimizcə musiqisevərlərimizə, xüsusilə də aşiq ifaçılığının çağdaş və geniş potensial-yaradıcılıq imkanlarına yiyələnmək istəyən gənc musiqiçilərimizə xitab edilmiş bu məcmuəmiz, musiqimizin yeni professional tələblərinə uyğun olaraq yuxarıda qeyd etdiyimiz məqsədə xidmət göstərməklə birlikdə, ümumiyyətlə musiqi mədəniyyətimizin estetik həddlərinin, təsir dairəsinin bir daha genişlənməsinə də xidmət etmiş olacaqdır.

Məcmuədə bir çox musiqi nümunələrini, xüsusilə də Azərbaycan və Türk xalq musiqi folklorundan alınmış birsıra nümunələri fortepianonun müşayiəti ilə verməyə çalışdıq. Eyni zamanda Türk musiqi folklorundan alınmış nümunələrin adlarının olduğu kimi verilməsini də gərəkli bildik. Bu musiqi inciləri qədim toponomik yer adları kimi mühüm əhəmiyyət kəsb etməkdədir. Onlar xalqın müxtəlif coğrafi ərazilərdə yaşayan sosial zümrələri, onların istək və arzuları, mənəviyyəti, tarixi, estetik idealları haqqında çox şeylər söyləyə bilər. Həmçinin, belə bir münasibət Türk dünyasında bənzər mahnıları, havaları müqayisə etməyə, onların etnoqrafik və estetik mənbələrinin üzə çıxarılmasında müsbət rol oynayacağına inanırıq.

Bu çalışmamızda yer almış bir çox xalq musiqi nümunələrinin yuxarıda söylədiyimiz yaradıcılıq prinsipləri baxımından ələ alınması, eyni zamanda onların zəngin potensial-estetik imkanlarının üzə çıxarılması məqsədini də güdməkdədir. Həqiqətən də xalq melodiylarına professional musiqi mədəniyyəti baxımından münasibət bir daha onların zəngin bədii-estetik imkanlarının olmasını təsdiqləməkdədir. Melodiylardakı məqam (*lad*), metro-ritm, kompozisiya, eyni zamanda spesifik nüanslar, melizmlər (*bəzək işarətləri*), ifa üsulları və s. onların harmonizə edilməsi üçün geniş imkanlar açmış olur. Heç şübhəsiz, burada melodiyların ümumi emosional məzmunu, milli kaloritliyi, ritmik xüsusiyyətləri, spesifik lad (*məqam*) və kompozisiya quruluşu, zəngin təsvir-ifadə vasitələri daima diqqət mərkəzində olmalıdır. Melodiyların fortepiano üçün harmonizə edilməsi yolunda hər an qarşımıza çıxan bu xüsusiyyətləri, eyni zamanda dünya musiqi praktikasında mühüm olan çalışmaları bir nümunə kimi diqqətə almağı da önəmli bildik. Aşiq ifaçılığı və tədrisi baxımından xalq musiqi nümunələrinə belə bir münasibəti demək olar ki, ilk təşəbbüslərdən biri kimi qiymətləndirmək mümkündür və təbii ki, bəzi tənqidi mülahizələrin, anlaşılmaqların meydana gələ biləcəyi fikrindən uzaq deyilik. Bununla belə əsərin məzmununun zənginləşdirilməsinə xidmət edə biləcək hər cürə tənqidi mülahizələri, fikirləri, təklifləri, tövsiyələri, məsləhətləri, düzəlişləri məmnuniyyətlə qəbul etməyi özümüzə bir mənəvi borc bilirik.

Babək Qurbanov

Fəlsəfə elmləri doktoru, professor.

Azərbaycan bəstəkarlar ittifaqı idarə heyyyətinin üzvü.

21.02.2006/Ərzurum

122. (14) ÖN SÖZ¹⁷²

Xalqımızın əsrlərdən gələn zəngin musiqi mədəniyyəti dünya musiqi mədəniyyəti içərisində özünə layiq bir yer tutmuşdur. Forma və məzmun baxımından son dərəcə zəngin olan bu mədəniyyət, tarix boyu daima inkişaf etmiş yeni-yeni estetik zirvələr fəth etmişdir. Həqiqətən də musiqi folklorumuzu göz önünə gətirdiyimiz zaman burada meydana gəlmiş saysız-hesabsız mövsüm, zəhmət, qəhrəmanlıq, sevgi, mərasim və s. mahnılarla birlikdə aşıq havalarının, forma və məzmun baxımından mürəkkəb vokal-instrumental əsərləri xüsusilə də klassik muğamlarımızı və s. xatırlamalı oluruq. Xalqın tarixi inkişaf prosesinin müxtəlif mərhələlərində meydana gəlmiş və onun istək-arzularını, mənəvi-estetik ideallarını, azadlıq uğrunda mübarizələrini əks etdirən bu nadir sənət inciləri zamanla xalqımızın bədii-estetik tələbatlarına uyğun olaraq yeni-yeni bədii-təsvir vasitələri, forma, kompozisiya xüsusiyyətləri, həmçinin ideya-emosional məzmun baxımından zənginləşmişdir. Mənəvi mədəniyyətimizin ayrılmaz parçası olan musiqi folklorumuzun bu nailiyyətləri, təbii ki, on minlərcə sənət adamlarımızın isimlərinin belə artıq təhsili olmayan naməlum sənət adamlarının, musiqiçilərin böyük zəhməti, əzmkarlığı, istedadı nəticəsində mümkün olmuşdur. Xüsusilə də unutmamaq lazımdır ki, musiqi mədəniyyətimizin belə bir yüksək mərhələyə gəlməsində xalq ifaçılarının—ozanların, aşıqların, kamança, zurna, balaban, qanun, qarmon, nağara ifaçılarının, tarzənlərin və müğənnilərin böyük rolu olmuşdur. Xalqımız haqlı olaraq bu sənətkarların xatirələrini hər zaman əziz tutur. Lakin bununla yanaşı musiqi alətlərimizin daima təkmilləşdirilməsi istiqamətində görülmüş işləri də unutmamalıyıq. Belə ki, musiqi alətlərimizin daima təkmilləşdirilməsi hər şeydən öncə xalqın musiqi-estetik tələbatlarının genişlənməsi, yeni-yeni təsvir-ifadə vasitələrinə olan ehtiyaclarının ödənilməsi məqsədindən irəli gəlməsi gerçəkliyini də unutmamaq lazımdır. Günümüzdə də musiqi alətlərimizin təmiri, rekonstruksiyası, diapazon və tembr xüsusiyyətlərinin dəyişdirilməsi istiqamətində məhsuldar fəaliyyət göstərən sənətkar ustalar mövcuddur. Onlar Azərbaycan tarının təkmilləşdirilməsində müstəsna rol oynamış xalqımızın istedadlı oğlu Mirzə Sadıq (Sadıqcan) Ədədğunun realist ənənələrini günümüzdə də davam etdirməkdədirlər. Bu xalq sənətkarlarının, musiqiçi ustaların rolunu nəyazıqki, bəzən unuduruq. Bəlkə də bir çox musiqi alətlərimizin musiqi həyatımızdan yox olmasına səbəb onlara olan etinasızlıq hissi olmuşdur. Nizami Gəncəvi “İsgəndərnamə” əsərində 30-dan çox musiqi alətinin adını çəkməkdədir. Lakin günümüzdə onların çoxunun unudulması, musiqi dünyamızın xaricində qalması faktı ilə rastlaşırıq. Təbii ki, bu alətlərin çoxunun müasir musiqi ifaçılığında istifadə olunmamasının digər sosial-mədəni və təbii ki, ifaçılıq sənəti ilə əlaqədar səbəbləri də mövcuddur. Burada texniki-estetik səbəblər, daha doğrusu bu musiqi alətlərin digər, daha çox inkişaf etmiş, daha doğrusu xalqın estetik tələbatlarına daha çox cavab verə bilən alətlərlə olan rəqabətə tab gətirə bilməməsi səbəbini də qeyd etmək mümkündür.

Müasir mərhələdə, xüsusilə də xalq çalğı alətləri orkestrində keçmiş alətlərimizin tembr xüsusiyyətlərinə böyük ehtiyac duyulmaqdadır. Zənnimizcə onların bərpası, zamanımıza uyğun olaraq yenidən musiqi mədəniyyətimizə qaytarılması istiqamətində aparılması zəruri ola biləcək fəaliyyətin başlanması günü artıq gəlmişdir. Bununla belə müasir mərhələdə musiqi mədəniyyətimizin sosial fəallığının və estetik təsir gücünün artmasında xüsusi rol olan musiqi alətlərimizin texnik-estetik imkanlarının, eyni zamanda repertuar genişliyinin diqqətə alınması da mühüm problemlərdən biri kimi qarşımıza çıxmaqdadır. Xüsusilə də tar kimi geniş texniki-estetik imkanlara malik bir alətin hüdudsuz potensial yaradıcılıq imkanlarının üzə çıxarılması ifaçılıq sənətimizin ən mühüm problemlərindən biri olaraq gündəlikdə qalmaqdadır. Xatırlatmaq lazımdır ki, bu sahədə heç də az iş görülməyib. Tanınmış tarzənlərimizdən Qurban Pirimov, Əhməd Bakıxanov, Bəhram Mansurov, Hacı

¹⁷² Prof.Dr. İlqar İmamverdiyevin “F-no müşayiətli tar əsərləri” adlı kitabına Prof.Dr. Babək Qurbanovun yazdığı (Ön söz) məqalə

Məmmədov, Zərif Qayıbov, Adil Gəray, Əhsən Dadaşov, Fazil Əlizadə, Kamil Əhmədov, Həbib Bayramov, Firudin Yarməmmədov, Sərvər İbrahimov, Baba Salahov, Tarzən Qədir, Kamil İbrahimov, günümüzdə isə Oqtay Quliyev, Hüseyn Verdiyev, Əkrəm Məmmədov, Həmid Vəkilov, Məmmədəğa Kərimov, Ağasəlim Abdullayev, Möhlət Müslümov və digər ifaçılarımız tarın tədrisi, repertuarının genişləndirilməsi və tar ifaçılığının yüksək zirvələrə çıxmasında çox iş görmüşlər. Belə ki, müasir mərhələdə tar alətinin yalnız klassik muğamlarımızın, mahnılarımızın, oyun havalarımızın ifası üçün deyil, eyni zamanda notaya alınmış ən mürəkkəb əsərlərin belə ifasında istifadə edilə bilən bir alətə çevrilməsinin şahidi olmaqdayıq. Hal-hazırda bəstəkarlarımızın tar üçün yazılmış onlarca irili-xırdalı əsərlərinin (*konsertlərin, pyeslərin, rəqslərin və s.*) adlarını çəkmək mümkündür. Bu baxımdan dahi bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəylinin qoyduğu ənənənin davam etdirilməsinin şahidi oluruq. Tar alətinin geniş potensial texniki-estetik imkanlarını hər kəsdən gözəl anlayan Üzeyir bəy təsadüfi deyil ki, hələ 1908-ci ildə ilk operamız sayılan “Leyli və Məcnun” adlı əsərində simfonik orkestrdə tar üçün xüsusi yer ayırmışdır. Opera sənətinin şah əsəri sayılan “Koroğlu”da da tardan geniş bir şəkildə istifadə olunması bəstəkarın bu alətin geniş texniki imkanlarına olan inancının və ciddi münasibətinin heç də təsadüfi, ötərgi və keçici olmadığını göstərməkdədir. Fərqlə qeyd etmək lazımdır ki, bəstəkarlarımızın çoxu Üzeyir Hacıbəylinin bu mütərəqqi meylini zamanında anlamış və tarın bir solo aləti kimi inkişaf etdirilməsi, eyni zamanda xalq çalğı alətləri orkestrlərində, hətta simfonik orkestrdə belə yerinin müəyyən edilməsi yolunda çox iş görmüşlər. Təbii ki, belə bir yeni yaradıcılıq meyli tar ifaçılığı və bu alətin texniki imkanlarının genişləndirilməsi baxımdan qarşıya bir çox yeni nəzəri və praktiki məsələlər qoymaqda idi. Hər şeydən əvvəl Avropada, daha doğrusu onun professional musiqi mədəniyyətində artıq X əsrdən bəri kök salmış temperasiya üsuluna keçilməsi (*Üzeyir Hacıbəylinin bu məsələdə də müstəsna rolunu bir daha xatırlatmaq yerinə düşərdi*), tarın kök sisteminin müəyyən edilməsi, qarşıya çıxan bir çox yeni təsvir-ifadə vasitələrinin (*batı musiqi mədəniyyətinə xas melizmlərin, ritmik xüsusiyyətlərin, forma və kompozisiya ilə əlaqədar məsələlərin və s.*) mənimsənilməsi kimi problemlərin həll olunmasına ehtiyac duyulurdu. Təsadüfi deyil ki, bu ehtiyacların ödənilməsi üçün müasir tələblərə cavab verən tədris vasitələrinin, müxtəlif məzmunlu məcmuələrin, eyni zamanda ayrı-ayrı müstəqil əsərlərin və s. meydana gəlməsi son dərəcə mühüm idi. Bu baxımdan vaxtilə işıq üzü görmüş və uzun müddət tar ifaçılarımızın repertuarlarını bəzəyən, tarın tədrisinin yeni tələblərə uyğun olaraq (*nota ilə gerçəkləşdirilən*) aparılmasına xidmət edən bir çox məcmuələrin, tədris vəsaitlərinin, həmçinin onların müəlliflərinin də adlarını yad etmək lazımdır. Bu baxımdan tanınmış bəstəkar və musiqi xadimlərimizdən Adil Gərayın, Süleyman Ələsgərovun, Səid Rüstəmovun, Əşrəf Abbasovun, Hacı Xanməmmədovun, Cahangir Cahangirovun, Tofiq Bakıxanovun, Zaxar Stelnikin, Ramiz Mirişlinin və başqalarının adlarını xatırlatmaq istərdik. Tar üçün Azərbaycan xalq musiqi nümunələrinin nota ilə ifasını və klassik bəstəkarların əsərlərindən, eləcə də dünya xalqlarının musiqi mədəniyyətlərindən alınmış nümunələrin tar üçün işlənməsi yolunda bu sənət adamlarının fəaliyyətləri də unudulmamalıdır. Xatırlatmaq lazımdır ki, cümhuriyyətimizin müstəqillik və demokratik inkişaf yoluna qədəm qoyduğu bir şəraitdə mədəniyyətimizin, həmçinin ifaçılıq sənətimizin dünya meridianına çıxmasına daha geniş imkanlar yaradılmış olur. Xüsusilə də respublikamızda “Beynəlxalq Muğam Mərkəzi”nin yaradılması da bir daha tar ifaçılığının musiqi həyatımızdakı rolunu artırmaqdadır.

Tanınmış tar və saz ifaçısı, sənətşünaslıq namizədi, dosent (*hal-hazırda sənətşünaslıq doktoru, professor İ.İ.*) İlqar İmamverdiyev də uzun illərdir ki, musiqi folklorumuzun, xüsusilə də ifaçılıq sənətinin nəzəri-estetik və praktiki problemləri ilə məşğuldur. Onun 100-dən artıq klassik aşiq melodiyalarını nota alması, eyni zamanda Azərbaycan və Avropa bəstəkarlarının əsərlərinin saz üçün işlənməsi sahəsindəki məhsuldar fəaliyyətini xüsusilə qeyd etmək lazımdır.

Tar müəllimləri və tar ifaçılığının sirrlərini öyrənməkdə olan gənc musiqiçilər üçün nəzərdə tutulmuş *“Fortepiano müşayiətli tar əsərləri”* isimli məcmuəni meydana gətirməkdə də İlqar İmamverdiyev hər şeydən öncə yuxarıda qeyd etdiyimiz prinsiplərdən çıxış etmişdir. Onun tarın hüdudsuz bədii-estetik imkanlarına, onun texniki baxımdan ən çətin əsərlərin ifasında belə istifadə oluna bilməsinə dərin inamı, eyni zamanda spesifik tembr xüsusiyyətlərinə, geniş diapazona, ifadə-təsvir vasitələrinə malik olmasını diqqətə alaraq ideya-emosional baxımdan müxtəlif həcmli və formaya malik əsərlərin məcmuədə yer almasına çalışmışdır. Burada Azərbaycan, Türk və Avropa bəstəkarlarının, əsərlərinin tar üçün işlənilməsi kimi bir həqiqətlə qarşılaşırıq. Tarın ifa üsullarını, kök və səslənmə xüsusiyyətlərini gözəl bilən müəllif professional bəstəkarların əsərlərinin tarın ifadə-təsvir vasitələrinə, lad (*məqam*), tembr xüsusiyyətlərinə uyğun olaraq yorumlanmasının şahidi oluruq. Məcmuədə bəstəkarlarımızın hələ heç bir yerdə çap olunmamış əsərlərinin yer alması (*S.Ələsgərovun “Zabul dəramədi”*) da xüsusi maraq doğurmaqdadır. Eyni zamanda çox əskilərdə işıq üzü görmüş bir neçə əsərlərin də məcmuəyə daxil edilməsi tar tədrisi işini yüngülləşdirmək, daha doğrusu bu əsərlərin pərakəndə halda və bəzən şəxsi əllərdə olması kimi hallara son qoymaq məqsədini güdməkdədir. Məcmuədə bir çox əsərlərin isə şəxsən İlqar İmamverdiyev tərəfindən nota alınması, onların bəzilərinin tar və fortepiano partiyalarının tarın kök sistemə uyğun olaraq işlənməsi və transport edilməsini söyləmək mümkündür. Birgə işimizin bəhrəsi olan bu yaradıcılıq prosesində hər zaman əsərin ideya-emosional məzmunundan çıxış etməklə birlikdə, tarın ifa xüsusiyyətlərini, tembr spesifikliyini, diapazon imkanlarını da professional bir şəkildə diqqətə almağa çalışmışıq. Məcmuəyə daxil etdiyimiz əsərlər (*bunların içərisində digər millətlərin musiqi folkloruna aid nümunələr də az deyil*) tədris məqsədli olmaqla birlikdə, eyni zamanda konsert proqramının əsasını da təşkil edə bilər. Bu baxımdan M.İ. Qlimkanın, M.R.Musoqskinin, P.İ. Çaykovskinin, Bizenin, F.Kreyslerin məcmuədə yer almış əsərlərini, eyni zamanda Türkiyədə olduqca məşhur olan *“Sultaniyegah Lonqa (Sirto)”*, *“Kürdi-hicazkar Lonqa”*, *“Nihavənd Lonqa”*, *“Şahnaz Lonqa”* kimi iti tempolu əsərləri xüsusilə qeyd etmək mümkündür.

İki cilddən ibarət tərtib etmiş olduğumuz məcmuədə zəngin musiqi ədəbiyyatı nümunələri toplanmışdır. Gənc tar ifaçıları, eyni zamanda tar müəllimləri və solist ifaçılar məcmuədə öz yaradıcılıq istəklərinə və texniki-estetik imkanlarına uyğun əsərlər tapa biləcəklərinə inanırıq.

Babək Qurbanov.

Fəlsəfə elmləri doktoru, professor.

SSRİ və Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqı idarə heyətinin üzvü.

123. (15) XALQ MAHNILARIMIZIN UZUN ÖMRÜ¹⁷³

Xalq mahnılarını xalqın həyat tərzinin, tarixinin, adət-ənənələrinin, yüksək mənəviyyatının, estetik zövq və istəklərinin güzgüsü adlandırmaq mümkündür. Hər bir xalq öz inkişafının müxtəlif tarixi mərhələlərində şahidi olduğu, canlı olaraq yaşadığı sosial-mədəni hadisələri, həyat uğrunda mücadilələrini, haqq və ədalət anlayışlarını, sevgisini və ideyalarını minlərcə mahnılarda əks etdirmişdir. Təsədüfi deyil ki, mütəxəssislər artıq xalq mahnılarının zəngin təsnifatını verməyi mühüm sayır və bu təsnifatda yer alan xalq mahnılarının estetik mahiyyətinə, burada mətn ilə musiqinin spesifik vəhdətinə, ideya-emosional məzmununa, forma və kompozisiya xüsusiyyətlərinə, bədiiyyətinə və s. diqqət yetirirlər. Azərbaycan xalq mahnılarına nəzər saldıqda bir çox digər xalqların mədəniyyətlərində olduğu kimi burada da zəhmət-əmək, tarixi, qəhrəmanlıq həmçinin saf sevgi və məhəbbətlə əlaqədar lirik, yumoristik (*məcəzi*) və dini mahnıların mövcud olmasını görə bilirik. Təbii ki, bu mahnıların ümumi emosional xarakteri, musiqi dili (*ritmik*

¹⁷³ Prof.Dr. İlqar İmamverdiyevin “Azərbaycan xalq mahnıları” adlı I cild kitabına Prof.Dr. Babək Qurbanovun yazdığı “Xalq mahnılarımızın uzun ömrü” adlı məqalə

xüsusyyətləri, həmçinin kompozisiya və forma baxımından), həyat hadisələrinə münasibəti, daha doğrusu onun müəyyən tərəflərinə olan estetik marağı mahnılarımızın məzmun və forma baxımından rəngarəngliyini müəyyən edən cəhətlərdən olmuşdur. Əslində, xalqımızın, insanlarımızın həyata baxışlarının, duyğu və hisslərinin, yüksək mənəviyyatının, sosial ədalət və əxlaqının müxtəlif tərəflərini yüksək bədiiliklə ifadə edən yüzlərcə, minlərcə mahnılarımız, eyni zamanda bu ülvü hisslərin insanlarımız arasında yayılmasına, onların əxlaqi davranışlarına, mənəviyyatlarının formalaşmasına xidmət etmiş və bu gün də xidmət etməkdədir. Təbii ki, məlum tarixi, coğrafi, ideoloji və s. səbəblər ucbatından bu mahnıların əksəriyyətinin günümüzdə qədər gəlib çatmamasını da söyləmək lazımdır. Bir çox ölkələrin musiqi folklorçuları (*xüsusilə də, qonşu Gürcüstan, və ya Baltıqyanı ölkələrin mütəxəssislərinin bu istiqamətdə apardıqları önəmli fəaliyyətlərini xüsusilə qeyd etmək mümkündür*) qədim musiqi nümunələrinin aranıb tapılması, restorasiya edilməsi, bir sözlə günümüzün musiqi ictimaiyyətinin himayəsinə verilməsi yolunda ciddi səylər göstərirlər. Eyni zamanda qədim xalq musiqi nümunələrinin toplanması, nota alınması, səsləndirilməsi, təsnifatının verilməsi, müasir musiqi nəzəriyyəsi və etnomuzik prinsipləri baxımından təhlil və izah edilməsi prosesi əslində hər bir xalqın mənəvi mədəniyyətinin ayrılmaz bir parçasına çevrilmişdir. Əski tarixi memarlıq və ümumiyyətlə maddi-mədəni abidələrimiz kimi (*körpülər, türbələr, qala divarları qədim yaşayış məskənləri, dini ibadət yerləri-məbədlər və s.*) qədim mahnılarımız, el havalarımız, xalqımızın yaşam tərzini daima müşayiət etmiş, onun müxtəlif tərəflərini ifadə etmiş zəngin xalq musiqi nümunələrimiz, tükənməz bir mənəvi-estetik sərvətdir. Təsadüfi deyil ki, dünyanın ən böyük simaları xalq yaradıcılığına, xalq sənətkarlarına, xüsusilə də xalqın estetik fəaliyyətinə son dərəcə böyük önəm vermiş, onu müasir mədəniyyət və incəsənətin meydana gəlməsində ən önəmli ünsür hesab etmişlər. L.N.Tolstoyun, M.Qorkinin, Qoqolun, M.İ.Qlimkanın, P.İ. Çaykovskinin, B.Bartokun və başqalarının bu haqda olan məşhur fikirlərini bir daha misal çəkmək mümkündür. Xalqımızın dahi bəstəkarı və musiqi nəzəriyyəçisi Üzeyir Hacıbəylinin xalq yaradıcılığı və musiqisinə verdiyi yüksək qiymət də, bir daha yuxarıda söylədiyimiz fikirləri təsdiqləməkdədir. Təsadüfi deyil ki, xalq yaradıcılığı və musiqi nümunələrinin toplanılması, araşdırılması, geniş təbliği sahəsində böyük işlər aparmış və günümüzdə də davam etdirilməkdədir. Məsələn, Rus musiqi folklorçularının bu sahədəki məhsuldar fəaliyyətini misal çəkmək olar. M.İ. Qlimkanın, N.A. Rimski-Korsakovun, M.Balakiryevin, P.İ. Çaykovskinin və başqalarının rus xalq musiqi nümunələrini (*bu baxımdan digər xalqların o cümlədən "Qalanın dibində" kimi xalqımıza aid musiqi nümunələrini*) nota almaları, onları elmi şəkildə təhlil etmələri, musiqi mədəniyyəti təcrübəsində onlardan yaradıcılıqla istifadə etmələri bir həqiqətdir. Xalq musiqi nümunələrindən yararlanma, onların intonasiya, lad (*məqam*), metro-ritmik özəlliklərindən yaradıcılıqla istifadə etmək meylini ifadə edən onlarca yüksək səviyyəli əsərlər göstərmək mümkündür. Rus bəstəkarlarına xüsusilə xas olan bu meyli gələcəkdə bir çox bəstəkarlıq məktəblərinin, o cümlədən Azərbaycan bəstəkarlarının fəaliyyətində də izləmək mümkün olmuşdur. Bu meyli müəyyən mənada xalq musiqisinin xüsusilə də xalq mahnı nümunələrinin dərin təhlili, onların bəstəkarlıq yaradıcılığında nə qədər önəmli olmasını ifadə edən elmi-nəzəri, fikirlərlə əlaqələndirmək mümkündür. Bu qəbildən olan fikirlər isə heç şübhəsiz, musiqi folklorşünaslığının, etnomusiqi nəzəriyyəsinin inkişafına, bu sahədə əldə edilmiş və zəngin empirik nümunələrin toplanması, nota alınması, təsnifatının verilməsi ilə bilavasitə əlaqədar olan nəzəri musiqişünaslıq elminin inkişaf səviyyəsindən irəli gəlməkdə idi. Azərbaycanda xalq yaradıcılığının mədəniyyətimizin inkişafındakı mühüm rolunu göstərən saysız-hesabsız fikirlərlə rastlaşmağımıza baxmayaraq, professional bir şəkildə xalq musiqi nümunələrinin araşdırılması, nota alınması, sistematik bir şəkildə öyrənilməsi, onların təsnifatının verilməsi, həmçinin xalq musiqimizin spesifik dili (*lad-məqam, metro-ritmik və intonasiya xüsusiyyətləri baxımından*) kimi problemlərin tədqiqi işi bir qədər sonralar, daha doğrusu XX əsrin başlarından etibarən diqqət çəkməsi idi. Bunun bir önəmli səbəbi də müasir nota sistemine

yiyələnmiş musiqiçilərimizin az olması, Batı musiqi təhsil sisteminə xas prinsiplərin hələ yayqın olmaması, həmçinin klassik dünya bəstəkarlarının əsərlərinin burada özünə yer tapmamış olması idi. Üzeyir Hacıbəylinin uzun illərin bəhrəsi, fundamental əsəri olan *“Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları”* kitabı yalnız 1946-cı ildə işıq üzü görə bilmişdir. Təbiidir ki, belə bir əsər zəngin və çoxtərəfli xalq musiqimizin, eləcə də xalq mahnılarımızın dərinədən təhlili (*lad-məqam, intonasiya, metro-ritm, ideya-emosional məzmun və s. baxımdan*), nəticəsində meydana gələ bilmişdir. Sevimli bəstəkarımız bu qiymətli əsəri yazmaqdan öncə xalq mahnıları və ümumiyyətlə musiqi nümunələrinin nota alınması, daha doğrusu bu sahədəki empirik materialların toplanması, nota alınması və araşdırılmasına böyük önəm vermişdir. Ölkəmizin müxtəlif bölgələrinə bu məqsədlərlə musiqi ekspedisiyaları təşkil etməsi, həmçinin Bülbül, Q.Qarayev, C.Hacıyev, F.Əmirov, T.Quliyev, A. Zeynallı, S.Rüstəmov, S.Ələsgərov, Z. Bağırov, Ə.Abbasov kimi tanınmış musiqiçilərimizi bu işə cəlb etməsi də həmin məqsədlərlə edilmişdir. Nəticədə xalq musiqi nümunələrindən ibarət bir neçə məcmuənin ortaya çıxmasının şahidi olduq. Onlardan iki cildədən ibarət *“Azərbaycan xalq mahnıları”* adlı kitabını xüsusilə qeyd etmək mümkündür. Xatırlatmaq lazımdır ki, bu məcmuələrin əksəriyyəti, eləcə də daha sonralar meydana gəlmişləri bu günə qədər musiqi həyatımızda, eyni zamanda təhsil sistemimizdə mühüm vəsait olaraq istifadə edilməkdədir. Bu qəbildən olan məcmuələrdə toplanmış nümunələr haqlı olaraq daima bəstəkarlarımızın yaradıcılıq maraqlarının mərkəzində durmaqdadır. Daha doğrusu tükənməz bədii-estetik potensiala malik bu nümunələr eyni zamanda bəstəkarlarımız üçün zəngin və əvəzolunmaz estetik qaynaqlardan birinə çevrilmişdir. Bəstəkarlarımızın bu qaynağa olan münasibətləri də identik olmuş, musiqi mədəniyyətimizin tarixində onlardan sitat kimi istifadə olunması yanında sonrakı mərhələlərdə daha dərin və professional bir münasibətin, daha doğrusu *“xalq musiqi mədəniyyətinin daha dərin qatlarına enilməsi”* (Q.Qarayev) meylini izləmək mümkün olur. Təbii ki, bu münasibətdə xalq musiqimizin *lad-məqam, intonasiya, metro-ritm, biçim və s. (forma, kompozisiya, ideya-emosional məzmun, mətnlə melodiyanın spesifik əlaqəsi)* kimi xüsusiyyətləri daha çox diqqət mərkəzinə çəkilmiş olur. Xalq musiqi nümunələrinin yorumlanması kimi bir metod da bəstəkarlarımızın ən çox sevdikləri yaradıcılıq metodlarından biridir. Bu baxımdan onlarca mahnılarımızın bəstəkarlarımız tərəfindən aranjiman edilməsini misal çəkmək mümkündür. Ölməz sənətkarlarımız Bülbülün, Rəşid Behbudovun, Şövkət Ələkbərovanın, eyni zamanda müasirlərimizdən Lütfiyar İmanovun, Fidan və Xuraman Qasımova bacılarının və başqalarının ifa etdikləri mahnılar klassik sənət nümunələri kimi birdəfəlik olaraq musiqi mədəniyyətimizin qızıl fonduna daxil olmuşlar. Bu baxımdan Tofiq Quliyevi, Səid Rüstəmovu, Rauf Hacıyevi, Süleyman Ələsgərovu, Arif Məlikovu və başqalarını xüsusilə qeyd etmək yerində olardı. Xalq mahnılarının toplanması, nota alınması, araşdırılması keçmişlərdə olduğu kimi yenə də aktual mənə daşımaqdadır. Texniki vasitələrin (*kompyuterlərin, səs gücləndiricilərin, sintezatorların, video-kameraların, cib telefonlarının və s.*) sosial-mədəni həyatımıza daxil olması onun önəmini heç də azaltmamış, əksinə musiqi folklorşünaslığı və etnomusiqi sahəsində yeni perspektivlər açmış oldu. Xalq musiqi nümunələrinin, eləcə də mahnılarımızın professional bir şəkildə nota alınması və onların dəqiqliklə səsləndirilməsində müasir texniki vasitələrin rolu olduqca böyükdür. Günümüzdə onlardan məqsədəuyğun bir şəkildə və məharətlə istifadə edə bilmək bacarığı musiqişünaslarımız üçün də vazkeçilməz bir metoda çevrilməyə başlanmışdır. Mahnılarımızın daha tez və dəqiq bir şəkildə notaya alınmasında bu çağdaş metod böyük imkanlar açmaqdadır. Xatırlatmaq lazımdır ki, folklorçu–musiqişünas və xalq musiqi nümunələrinin (*həm klassik aşiq havalarının, həm də muğamlarımızın*) mahir ifaçısı olan İlqar İmamverdiyev son zamanlar bu metoda dərinədən yiyələnmiş və bir çox xalq musiqi yaradıcılığı nümunələrini not yazısına ala bilmişdir. Musiqisəvərlərin və professional musiqiçilərimizin, müəllim və ifaçılarımızın ixtiyarına verilən *“Azərbaycan xalq mahnıları”* adlı I cild məcmuə həmin sağlam meylin günümüzdə də davam etməsini və aktuallığını isbatlamaqdadır. Bu məcmuədə

İlqar İmamverdiyev xalqımız arasında çox sevilən və tez-tez ifa edilən mahnılarımızla birlikdə, nadir hallarda ifa olunan və bir növü artıq unudulmağa belə tərk edilmiş mahnıların da toplanmasını, nota alınmasını gerçəkləşdirmişdir. Bu mahnıların not yazısına alınması üsulu öncələri meydana gəlmiş bu qəbildən olan məcmuələrdəkilərdən fərqlənir. Xatırlatmaq lazımdır ki, əski məcmuələrdə çox vaxt xalq mahnılarının sadəcə olaraq yalnız vokal ifa tərzini ifadə edən melodiyası və ya yalnızca sözləri yer aldığı görünür. Bu məcmuələr arasında folklorşünaslıq və ümumiyyətlə musiqi ifaçılarımıza qatqıları olan Qafar Namazəliyevin, Elnarə Dadaşovanın və başqalarının məcmuələrini qeyd etmək mümkündür. Haqqında söz açdığımız məcmuədə isə İlqar İmamverdiyev nota aldığı mahnıların melodiyası ilə birlikdə, onların instrumental girişlərini, həmçinin poetik mətnini də qeyd edə bilmişdir. Eyni zamanda mahnının melodiyasını müşayiət edən instrumental musiqinin hərəkət xəttini də vokal melodiyanın altında yerləşdirmiş ikinci bir not xəttində ayrıca qeyd edə bilmişdir. Birinci cildə yer almış 43 xalq mahnısını dəqiqliklə notaya almaq kimi çətin və şərəfli vəzifənin öhdəsindən gələ bilmiş musiqişünas-folklorçu bu mahnıları bir çox tanınmış xalq sənətkarlarımızın ifasından nota ala bilmişdir. Onların içərisində xalq musiqimizin dərin biliciləri və ifaçıları olan Bülbül, Xan Şuşinski, Fatma Mehrəliyeva, Əbülfət Əliyev, Rübabə Muradova, Qulu Əsgərov, Cənəli Əkbərov, Sabir Mirzəyev, Qəndab Quliyeva, Mələkxanım Əyyubova, Mənsüm İbrahimov, Aygün Bayramova, Könül Xasıyeva, Almaz Orucova, Rahilə Bəndəliyeva, Feyruz Səxavət kimi sənətkarlarımızı ilk öncə qeyd etmək lazımdır. Bu qəbildən olan məcmuələrin sosial-mədəni həyatımızda pedaqoji və bəstəkarlıq fəaliyyətində oynadığı önəmli rolu qeyd etməklə birlikdə, ideoloji sahədə, həmçinin milli dəyərlərimizə sahib çıxılması yolunda da mühüm rola malik olmasını bir daha xatırlatmaqda yarar var. Unutmamaq lazımdır ki, son zamanlar xalqımıza aid mənəvi-estetik dəyərlərimizin, xüsusilə də xalq mahnılarımızın digər yabançı mədəniyyət hırsızları (*oğruları*) tərəfindən özlərininki kimi göstərilməsi, səsləndirilməsi, təbliği ilə əlaqədar meyllərin artmasını açıq bir şəkildə izləmək mümkündür. İlqar İmamverdiyevin bu məcmuəsi zamanında meydana gəlmiş və bir önəmli musiqi pedaqoji, ifaçılığı və musiqişünaslıq problemlərini bir arada ortaya çıxara bilən önəmli bir əsərdir. Zənn edirəm ki, onun bir qədər öncə işıq üzü görmüş məcmuələri ilə birlikdə bu məcmuəsi də musiqisevərlərimizə, ifaçılarımıza, ansambl rəhbərlərinə, pedaqoqlarımıza yönləndirilmiş dəyərli və gərəkli töhfədir.

Babək Qurbanov

Fəlsəfə elmləri doktoru, professor.

SSRİ və Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqı idarə heyətinin üzvü

9. 06. 2007

124. (16) ÖN SÖZ¹⁷⁴

Azərbaycanın musiqi folkloru, sənət adamlarımızı daima düşündürən, onun zəngin sahələrinin araşdırılması və öyrənilməsinin önəmli olmasını vurğulayan, bir çox sənətkarlarımızın adını çəkmək mümkündür. Üzeyir Hacıbəyli, Qara Qarayev, Səid Rüstəmov, Cövdət Hacıyev, Arif Məlikov, Aqşin Əlizadə kimi bəstəkarlarımız öz yaradıcılıqları ilə musiqi folklorumuzun nə qədər böyük potensial estetik dəyərlərə malik olmasını sübut etmişlər. Musiqişünas alimlərimiz də xalq musiqi yaradıcılığının tədqiqi, toplanması və təbliği işində az iş görməmişlər. Yenə də dahi bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəyli (*xüsusilə də onun fundamental "Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları" kitabını xatırlamalı oluruq*), Məmmədsaleh İsmayılov (*onun "Azərbaycan xalq musiqisinin janrları" əsəri çoxları üçün masaüstü kitab rolunu oynamışdır*), Əminə Eldarova (*Aşıq sənəti ilə əlaqədar dəyərli çalışmaları*), Qəmbər Hüseynli (*xalq mahnıları xüsusilə də aşıq yaradıcılığı örnəklərinin nota alınması*

¹⁷⁴ Prof. Dr. İlqar İmamverdiyevin "Azərbaycan xalq mahnıları" adlı IV cild kitabına Prof. Dr. Babək Qurbanovun yazdığı (*Ön söz*) məqalə

sahəsindəki fəaliyyəti dönəmi üçün uğurlu olmuşdur), Ramiz Zöhrabovun (klassik muğamlarımız xüsusilə də Təsniflər ilə əlaqədar araşdırmaları diqqət çəkmişdir), Səadət Abdullayeva (xalq çalğı alətlərimiz ilə əlaqədar çalışmaları uğurlu olmuşdur), Oqtay Quliyevin (xalq çalğı alətləri orkestri ilə əlaqədar əsəri məşhurdur), Vaqif Əbdülqasimov (tarin texniki və ifadə - təsvir imkanlarına həsr edilmiş və sonralar Salih Turhan tərəfindən Türk dilinə də çevrilmiş “Azərbaycan tarı” adlı əsərini də xüsusi olaraq qeyd etmək lazımdır) və başqalarının əsərləri bir daha musiqi folklorumuzun tükənməz estetik zənginliklərini, özünəxas yaradıcılıq xüsusiyyətlərini, professional musiqi üçün sönməz yaradıcılıq qaynağı olduğunu təsdiq etməkdədir.

Son illər musiqi folklorumuzun tədqiqi işində fəal çalışan musiqişünaslarımızdan biri də sənətsünaslıq doktoru İlqar Cəmil oğlu İmamverdiyevdir. Daha çox aşiq musiqi yaradıcılığı və klassik muğamlarımızın tarixi və nəzəri problemlərinə maraq göstərən İlqar bəy çox işlər görmüşdür. Bu baxımdan onun son zamanlarda Azərbaycanda və Türkiyədə çap etdirdiyi bir çox əsərlərini misal çəkmək mümkündür. Xüsusilə də onun (1. «XX Asır Güney Azərbaycanın Aşık Muhiti ve Bazı Sorunları», /Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Derqisi, Sayı 17, Erzurum, 2001,s.119-132./, 2. «Güney Azerbaycan Türklerinde Aşıklarla Yapılan Düğün Törenlerindeki Bazi Gelenekler ve Özgün Özellikler», /Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Derqisi, Sayı 19, Erzurum, 2002., s.181-196./, 3. «Aşık Şiiri Geleneginde Üç-dil ve Yedi-dil şiir», /Korkut Ata Derqisi, Türk Dili ve Edebiyatı ve Kültür Derqisi, Erzurum 2002/ cüz, sayı : 1, s.34./, 4. «Tarın Gelişim Tarihi ve Doç. Dr. İlqar İmamverdiyev'in Tarda Yapdığı Yenilikler», /Qazi Üniversitesi, Qazi Eğitim Fakultesi, Uluslararası “Avropada ve Türk Cumhuriyetlerinde Muzik Kültürü ve Eğitimi Kongresi (13-16 Qasım, Ankara, 2002 s.81-91./, 5. «Azerbaycan Halk Aşıklarının Özgün Özellikleri», / Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Derqisi, Sayı 21, Erzurum, 2003 s.147-156./, 6. «Azerbaycan Aşık İcraçılık Sanatının Bazı Önemli Hususiyetleri», /Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Derqisi, Sayı 22, Erzurum, 2003 s.177-186./, 7. «Azerbaycan Sazının Akort sistemi», /Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakultesi Derqisi, Güzel Sanatlar Eğitimi, Özel Sayı: 8, Erzurum 2003. s. 156-163./ 8. «Azerbaycan ve İran Türklerinde Nevruz Etkinlikleri ve Aşık Şiirinde Nevruz», Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Derqisi, Sayı 28, Erzurum, 2005, s. 223-240./, 9. «Azərbaycan aşiq ifaçılığı sənətinin səciyyəvi xüsusiyyətləri», /Şirvanəşr, Bakı, 2004,138 s./, 10. «İran Türklərində aşiq toy mərasimləri», /Nurlan nəşriyyatı, Bakı, 2006, 94 s./, 11. «Azərbaycan və İran aşiq sənətinin qarşılıqlı əlaqələri», /“Nafta-Pres” nəşriyyatı, Bakı, 2008.) bu kimi yazılarına diqqət çəkmək yerində olardı.

İlqar İmamverdiyev xalq yaradıcılığı örnəklərinin notaya alınması işində də çox işlər görməkdədir. Bu sahədə də o, onlarca aşiq mahnılarımızı, rəqslərimizi, təsniflərimizi və dəramədlərimizi və s. nota salıb çap etdirə bilmişdir. (1. «Azərbaycanın 20 saz havası», /I c.Şirvanəşr, Bakı, 2005,133 s./, 2. «Azərbaycanın 20 saz havası», /II c. Şirvanəşr, Bakı, 2005, 100 s./, 3. «Azərbaycanın 20 saz havası», /III c. Şirvanəşr, Bakı, 2006, 92 s./, 4. «Fortepiano müşayiətli saz əsərləri», /Şirvanəşr, Bakı, 2006, 139 s.(həmmüəllif)/, 5. «Fortepiano müşayiətli tar əsərləri», /I c. Şirvanəşr, Bakı, 2006, 115 s.(həmmüəllif)/, 6. «Fortepiano müşayiətli tar əsərləri», /II c. Şirvanəşr, Bakı, 2006, 121 s. (həmmüəllif)/, 7. «Azərbaycanın 40 saz havası», /IV c., Şirvanəşr, Bakı, 2006, 124 s./, 8. «Aşiq Mikayıl Azaflının saz havaları». “Nafta-Pres” yayın evi, Bakı, 2008, 72 s./ 9.«Azərbaycanın muğam dəramədləri və rəngləri», /I c. Nurlan nəşriyyatı, Bakı, 2007, 90 s./, 10.«Azərbaycanın muğam dəramədləri və rəngləri», /II c., Nurlan nəşriyyatı, Bakı, 2007, 98 s./, 11. «Azərbaycan rəqs havaları», /I c., Nurlan nəşriyyatı, Bakı, 2007, 168 s./, 12. «Azərbaycan rəqs havaları», /II c. Nurlan nəşriyyatı, Bakı, 2007, 172 s./, 13. «Azərbaycan xalq mahnıları», /I c. Nurlan nəşriyyatı, Bakı, 2007, 142 s./, 14. «Azərbaycan xalq mahnıları», /II c. Adiloğlu nəşriyyatı, Bakı, 2008, 148 s./, 15. «Azərbaycan xalq mahnıları», /III c. Adiloğlu nəşriyyatı, Bakı, 2008, 126 s./, 977 s./,)

Musiqisəvərlərin diqqətinə çatdırılmış “Azərbaycan xalq mahnıları” məcmuəsi isə İlqar bəyin yalnızca xalq mahnılarımızdan ibarət məcmuəsinin dördüncü cildidir. Məcmuə bir daha müəllifin bu sahədəki əzmlı fəaliyyətindən xəbər verməkdədir. Məcmuədə toplanmış və notaya alınmış xalq mahnılarımız xalqımız arasında sevilən müasir müğənnilərimizin (Sara Qədimova, Tükəzban İsmayilova, Hacıbaba Hüseyinov, Nəzakət Məmmədova, Səxavət Məmmədov, Məmmədbağır Bağırzadə, Arif Babayev, Cənəli Əkbərov, Süleyman Abdullayev, Teymur Mustafayev,

Alim Qasimov, Ağaxan Abdullayev, Zahid Quliyev, Raziyə Şirinova, Könül Xasıyeva, Gülyanaq - Gülyaz Məmmədova, Nuriyə Hüseynova, Cavid Təbrizli, Zakir Əliyev, Aşıq Samirə) canlı ifasından nota alınmışdır. Məlumdur ki, ən əski dövənlərdən günümüzə qədər şifahi olaraq gəlmiş və tədrisi daha çox usta - şagird (*çıraq*) münasibətlərinə təməllənən xalq musiqi ifaçılıq sənəti örnəkləri hər bir tarixi inkişaf mərhələsində zamanın bədii-estetik və bəzən siyasi-ideoloji tələblərinə uyğun olaraq dövənin ifaçı-sənətkarları tərəfindən yeni-yeni təsvir-ifadə vasitələri və nüansları ilə daha da zənginləşdirilmişdir. Bu baxımdan da İlqar İmamverdiyevin notaya aldığı mahnılar bəlli dərəcədə onları icra edən ifaçılarımızın spesifik dəst-xəttini, şəxsi istedad və estetik görüşlərindən irəli gələn əlavələrini, eyni zamanda temp, ritmik və melizm xüsusiyyətlərini müəyyən etməyə belə imkan vermiş olur. İlqar bəyin məcmuəsində notaya alınmış mahnıların yazılış metodu öncəkilərdən (*“Azərbaycan xalq mahnıları” I, II və III cild*) bir qədər fərqli olduğunu görə bilirik. Hər şeydən əvvəl burada yer almış xalq mahnılarının sadəcə olaraq melodik xətti öz qrafik ifadəsini tapmamış, əksinə burada mahnıları ifa edən müğənnilərimizin qatqıları, yəni melodiya əlavə etdikləri yeniliklər, bu sırada intonasiya, melizmlər, ritmik, təsvir-ifadə vasitələri, müxtəlif nüansları və s. kimi mahnıların ifasını daha tərəvətli emosional və təsirli edə bilən xüsusiyyətlər də öz əksini tapa bilmişdir. İlqar İmamverdiyevin əvvəlki məcmuələrində toplanmış və nota alınmış xalq mahnılarının əksəriyyəti bu janrın müxtəlif sahələrini, daha doğrusu zəhmət, tarixi, qəhrəmanlıq, mövsüm, dini, təəvvüf, təbiət və s. mahnıları əhatə etməkdədir. Son dördüncü cild isə daha çox lirik mahnıların, daha çox da insanın zəngin daxili aləmini, dərin sevgidən doğan intim hiss-həyəcanlarını, ümid və istəklərini ifadə etməkdədir. Mahnıların melodik dili, buradakı mətn ilə musiqi arasındakı dialektik münasibət professionallıqla yazıya alınmış və mahnının öyrənilmə prosesində son dərəcə yararlı ola biləcəyinə inanırıq. Eyni zamanda müəllif mahnıların instrumental girişi və instrumental müşayiət partiyasını da eşitdiyi kimi qələmə almağa çalışmışdır. Müəllif notaya aldığı mahnıların kompozisiyasını, bədii formasını (*biçimini*) olduğu kimi saxlamağa çalışmış, daha çox da kuplet və nəqəratdan ibarət mahnıları qələmə almışdır. Məcmuədə muğamların ifası zamanı müğənnilərimiz tərəfindən istifadə olunan bəzi təsniflərə də yer verilmiş və müəllif onları da mahnılarımız siyahısına daxil edərək öz məcmuəsinə almışdır. Bu baxımdan “Rast təsnifi”, “Segah təsnifi”, “Şur təsnifi”, “Rahab təsnifi” kimi xalqımız arasında geniş şöhrət tapmış musiqi parçalarını müasir müğənnilərimizin dilindən (*ifasından*) qələmə almış İlqar bəy daha mürəkkəb bir formaya, kompozisiyaya malik bu musiqi parçalarının notaya alınmasında da başarılı olmuşdur. Yəni burada əslində muğamların ümumi ideya-məzmunundan doğan xüsusiyyətlər, ritm, melizm, qlissando, həmçinin vokal partiyasında diqqətçəkən ifadə-təsvir vasitələri (*yenə də temp, reqistr, klassik muğamlarımız üçün daha xarakter olan spesifik oxuma üsulları və s.*) başarıyla notaya alınmışdır. Dörd cildədən ibarət xalq mahnılarımızdan ibarət məcmuələrini ortaya qoymuş İlqar bəy çox böyük bir iş görmüşdür. Texnolojinin bu sırada gücləndiricilərin, xüsusilə də maqnitafon kimi mükəmməl səs yazıcılarının ortaya çıxması, sürətlə inkişafı bəzilərdə empirik məlzəmələrin işarətlər, yazılar, notalar və hətta rəqəmlər vasitəsilə maddiləşdirilməsinin asan bir iş olmasını, hətta gərəksiz olmasını belə iddia etməkdən çəkinmirlər. Əslində isə bu milli mənəvi mədəniyyət abidələrimizin qorunub saxlanması yolunda şərəfli bir vəzifə olmaqla birlikdə eyni zamanda, böyük zəhmət, professionallıq və sevgi tələb edən bir işdir. İlqar İmamverdiyevin bu qəbildən olan çalışmaları bir çox yöndən diqqət çəkməkdədir. O, xalq mahnılarımızın yazılı xəzinəsini zənginləşdirməklə birlikdə, xalq milli musiqi şüurunun məhsulu olan bu mənəvi-estetik dəyərləri dərdindən təhlil etmək imkanı yaradır, professional bəstəkarlarımız üçün yeni-yeni yaradıcılıq perspektivləri açır. Bu məcmuələr, eyni zamanda haqqında söz açdığımız dördüncü cildə toplanmış xalq musiqi nümunələri zəngin empirik material kimi görünsə də, əslində gələcəkdə mahnılarımızın təsnifatının verilməsi baxımından da son dərəcə mühüm və praktiki vəsait rolunu da oynaya

bilməkdədir. Yəni zəhmət, dini, təsəvvüf, tarixi, qəhrəmanlıq, sevgi, eyni zamanda dastanlarımızda, klassik muğamlarımızda istifadə edilən mahnıların burada qeyd etdiyimiz kimi təsnifatının verilməsinə hələ də ehtiyac böyükdür. Bu mahnıların təsnifatını vermək üçün isə itib getməkdə olan mahnılarımızın bir daha üzə çıxarılması, notalarda maddiləşdirilməsi, musiqisevərlər və professional musiqiçilərlə paylaşdırılması böyük məna daşımaqdadır. Bu səbəblərə görə də bu qəbildən olan fəaliyyətləri folklor yaradıcılığımızın hansı sahəsində olursa-olsun aktual və zəruri saymaq mümkündür. Sənətşünaslıq doktoru, professor İlqar Cəmil oğlu İmamverdiyevin IV cild “Azərbaycan xalq mahnıları” adlı bu məcmuəsini bir daha uğurlu və gərəkli hesab edirik.

Babək Qurbanov

*Fəlsəfə Elmləri Doktoru, Qaziantep Universiteti,
Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasının Professoru.
SSRİ və Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqı İdarə Heyyyətinin Üzvü.
8-16, XII – 2008*

125. (17) XALQ MAHNILARIMIZ DIQQƏT MƏRKƏZİNDƏ¹⁷⁵

Xalq yaradıcılığı, onun inkişaf tarixi xalqın həyatında başverən bütün önəmli sosial-mədəni hadisələri, azadlıq uğrunda apardığı mübarizəsini, toy və bayramlarını, acı və çətin günlərini, gələcəyə olan ümidlərini, eyni zamanda əxlaqi-estetik ideallarını güzgüdə olduğu kimi əks etdirdiyinə görə xalqın mənəvi həyatının ayrılmaz parçasına çevrilmişdir. Xalq yaradıcılığına yalnız qıdım zamanların bir nişanəsi kimi baxmaq doğru olmazdı. O, bu gün də xalqa xidmət missiyasını yerinə yetirməkdədir. Minlərlə, milyonlarla insan onun qorunub-saxlanılmasında, inkişaf etdirilməsində, yeni-yeni məzmun və forma qazanmasında iştirak etməkdədir. Təbiidir ki, xalq arasında bu prosesdə daha fəal iştirak edən, bu yaradıcılığa önəmli qatqıları olan şəxsiyyətlərin adlarını unutmur, onların mədəniyyət tarixində yer almasına son dərəcə vacib bilir. Xalq yaradıcılığının mühüm qolunu təşkil edən mahnı yaradıcılığı da zəngin janr və biçim rəngarəngliyinə, xüsusilə də ideya-məzmununa görə xalqın həyatında başverən hadisələrə, eləcə də insan mənəviyyatının ən dərin qatlarına nüfuz edə bilməsi kimi xüsusiyyətlərinə görə xalqa daha yaxın bədii hadisələrdən biri kimi hər zaman mütəfəkkirlərin, sənət adamlarının diqqətini özünə çəkmişdir. Xalq mahnılarının notaya alınması, burada söz ilə melodiyanın qarşılıqlı əlaqəsi, mahnıların ideya-məzmunu, onların digər milli mədəniyyətlərlə ortaq və fərqli tərəfləri, eyni zamanda bu mahnılara xas lad-məqam sistemləri və s. kimi problemlər hər zaman folklorşünas alimləri, etnomusiqi sahəsində çalışan mütəxəssisləri maraqlandıran məsələlərdən olmuşdur. Bu problemlərin öyrənilməsi tariximiz, dilimiz, dinimiz, adət-ənənələrimiz, bədii-estetik ideal və zövqümüzün öyrənilməsi baxımından son dərəcə böyük məna daşımaqqla birlikdə, eyni zamanda xalqımızın genetik köklərinin öyrənilməsində də böyük önəm qazanması fikri bir çox sənət adamları, xüsusilə də musiqişünas-alimlər və bəstəkarlar tərəfindən dəfələrcə etiraf edilmişdir. Xatırlatmaq lazımdır ki, tanınmış Macar bəstəkarı və musiqi nəzəriyyəçisi Bela Bartok vaxtilə (1936) Türkiyəyə dəvət olunmuş və burada yüzlərcə Türk xalq mahnılarını notaya almış, onların təhlilini vermiş və öz xalqının genetik köklərinin Türksöylü xalqlarla olan qohumluğunda görmüş, özünün “Küçük Asya’dan Türk Halk Musikisi” adlı məqalələr məcmuəsində bu fikri irəli sürmüşdür.¹⁷⁶

Eyni araşdırma metodunu davam etdirən digər bir Macar musiqişünası Yanoş Sipos da Türk və digər bir çox Türksöylü xalqların musiqi nümunələrini, o cümlədən Azərbaycan xalq havalarını tədqiq edərkən bənzər xüsusiyyətlərlə birlikdə fərqli tərəflərə də diqqət çəkmiş, bu

¹⁷⁵ Prof. Dr. İlqar İmamverdiyevin “Azərbaycan xalq mahnıları” adlı V cild kitabına

Prof. Dr. Babək Qurbanovun yazdığı “Xalq mahnılarımız diqqət mərkəzində” adlı (*Ön söz*) məqalə

¹⁷⁶ Bax: Bela Bartok. “Küçük Asya’dan Türk Halk Musikisi”, Pan Yayıncılık, İstanbul, 1991, s. 35.

qəbildən olan araşdırmalarda empirik materialın toplanılmasına, təhlilinə böyük ehtiyacın olmasını xüsusi olaraq qeyd etmişdir. Xatırlatmaq lazımdır ki, Yanoş Sipos Azərbaycan xalq musiqi nümunələrinə də öz münasibətini bildirmiş, bir neçə xalq mahnılarımızı notaya almış və onlara əsasən də fikir söyləmişdir. Sipos notaya aldığı xalq mahnılarımızdan ibarət məcmuəsini nəşr etdirmək arzusunda olduğunu belə yazmışdır.¹⁷⁷

Son zamanlar Azərbaycan xalq yaradıcılığına, xüsusilə də musiqi folklorumuza olan maraq olduqca artmışdır. Yuxarıdakı misallar, həmçinin ölkəmizdə keçirilən musiqi festivalları və xalq musiqi mədəniyyətimizlə əlaqədar konfranslarda, simpoziumlarda yabançı alimlərin iştirakı, dəyərli fikirləri bir daha yuxarıda zikir etdiyimiz fikiri təsdiq etməkdədir. Mart ayının 18-dən 25-ə kimi Bakıda keçirilmiş “Muğam fəzası” Beynəlxalq Musiqi Festivalı çərçivəsində Muğamın ifası və qorunması üzrə keçirilmiş uluslararası simpoziumda bir çox xarici mədəniyyət xadimi (*məsələn YUNESKO-nun baş direktoru Koşiuro Matsuura, YUNESKO-nun nümayəndəsi, Paris Milli Elmi Araşdırmalar Mərkəzinin Professoru Jan Dürinq, ənənəvi musiqi üzrə Beynəlxalq Şuranın vitse Prezidenti Vim Van Zanten və b.*) və musiqişünaslar, eləcə də Avropa, Asya, Yaxın Şərq, Afrika ölkələrindən gəlmiş mütəxəssislər dünya xalqları arasında muğam sənətinin yeri, önəmi, onun müxtəlif regionlarda spesifik inkişafı, burada bənzər və fərqli tərəflər ilə əlaqədar fikir mübadiləsi apardılar. Konfransda bir daha zəngin xalq yaradıcılığı nümunələrinin notaya alınması, mühafizə olunması, öyrənilməsi və təbliği məsələləri ön plana çəkilmiş oldu. Xatırlatmaq lazımdır ki, bu sahədə musiqişünas alimlərimiz və bəstəkarlarımız müəyyən başarılar əldə etmiş, zəngin xalq musiqi yaradıcılığının müxtəlif tərəflərini əhatə edən (*mahnı, instrumental musiqi, oyun havaları, aşıq havaları, klassik muğamlar və s.*) bir çox nümunələrini notaya almış, məcmuələr şəklində nəşr etdirmişlər. Bir daha xatırlatmaq lazımdır ki, xarici mütəxəssislərin bu çalışmalara olan marağı böyükdür. Müxtəlif görüşmələr, məktublaşmalar, konfranslar və s. bunu isbatlamaqdadır.

Sənəşünaslıq doktoru, professor İlqar İmamverdiyevin Paris Milli Elmi Araşdırmalar Mərkəzinin professoru Jan Dürinq ilə olan görüşləri, məktublaşması və yaradıcılıq münasibətləri kimi təmaslar da bir daha fikrimizi təsdiqləməkdədir. Fəqət bu yolda hələ də qət edilməmiş zirvələr çoxdur. Xalq yaradıcılığı, bu sırada musiqi folkloru, tükənməz bədii-estetik dəyərlərə sahib bir xəzinə olmaqla birlikdə, dinamik, daima inkişafda, dəyişməkdə olan bir prosesdir və onun hər bir tarixi inkişaf mərhələsi sənət üçün, sənətkar üçün, eyni zamanda təbiidir ki, xalqımızın tarixi hafizəsinin zənginləşməsi, bədii-estetik tərbiyəsinin formalaşması işində son dərəcə önəmli rol oynamış və yenə də bu misyonu yerinə yetirməkdədir. Odur ki, bu yolda fəaliyyətlərini sürdürən şəxslərə, hər şeydən öncə də folkloşünas-alimlərimizə şükran borcumuzu bildirmək gərəkdir. Xatırlatmaq lazımdır ki, xalqımızın musiqi folklorunu araşdıran, onun haqqında fikir söyləməyə çalışan xarici musiqişünaslar heç də hər zaman doğru nəticəyə gəlmirlər. Zənnimizcə, bunun əsas səbəbi onların az bir müddət içərisində ölkəmizdə qalmaları və bu müddət içərisində xalq musiqi yaradıcılığı örnəklərini nota almaq cəhdləridir. Bu qəbildən olan örnəkləri gözdən keçirdikdən sonra onların o qədər də dəqiq notaya alınmaması, daha çox bəsit metro-ritmik və melodik xəttə malik olan misallara (*melodiyalara*) müraciət etmələri, xalq musiqimizə xas zəngin və spesifik melizmatika (*güllər, xallar, trellər, qlissandolar, ştirixlər*) və nüansları diqqətə almadıqlarını hiss etmək olur. Bununla birlikdə çox vaxt notaya alınmış nümunələr oxuculara yalnız bir səsli şəkildə çatdırılır. Təbiidir ki, bu qəbildən olan örnəklərə təməllənən təhlillər də bir çox baxımdan yarımçıq qalmış olur, daha doğrusu burada spesifik lad-məqam

¹⁷⁷ Bax: Türk-Macar Halk Müziğinin Karşılaştırmalı Araştırması. Macaristan Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği'nin yayımı, 2005. s.13-14.

xüsusiyyətləri, melizm və nüans zənginliyi, bəzən ritmik rəngarənglik, eyni zamanda emosional məzmun, vokal əsərlərində isə ümumiyyətlə ideya-məzmun (*təbiidir ki, bunun bir səbəbini də dilimizi, onun incəliklərini bilmədikləri ilə izah etmək mümkündür*) kimi mühüm tərəflər kölgədə qalmış olur. Məhz bu baxımdan son zamanlar xalq musiqi yaradıcılığımızın araşdırılması və xüsusilə də notaya alınması sahəsində fəal çalışan, musiqi folklorşünaslığımıza bir çox dəyərli məcmuələr bəxş edən İlqar İmamverdiyevin Azərbaycan xalq mahnılarından ibarət məcmuəsini də uğurlu töhfələrdən saymaq mümkündür. Xatırlatmaq lazımdır ki, bu məcmuə artıq onun bu sahədə ortaya qoyduğu beşinci məcmuəsidir. Məcmuədə müəllif xalq mahnılarımızı tanınmış müğənnilərimizin ifasından notaya almış, imkan çərçivəsində xalq mahnılarımızın klassik ifa üsulunu, bütün bədii-estetik xüsusiyyətlərini, gözəlliklərini, ritmik və tempo dəqiqliyini, sənət tarixinə keçmiş təsvir-ifadə vasitələrini və s. qeyd etməyə çalışmışdır. Eyni zamanda məcmuədə yer almış mahnılarda artıq isimləri Azərbaycan xalq musiqisi vokal məktəbinə yazılmış müğənnilərimizdən Xan Şuşinskiyin, Fatma Mehrəliyevanın, Şövkət Ələkbərovanın, Əbülfət Əliyevin, Rübabə Muradovanın və başqalarının nəfəslərini, daha doğrusu fərdi ifa tərzlərini, mahnılarımıza gətirdikləri bədii yenilikləri duymaq mümkün olur. Məcmuəni fərqləndirən cəhətlərdən biri də odur ki, burada nota alınmış mahnıların instrumental girişi, xalq çalğı alətləri orkestri və ya ansambllarına xas müşayiətçilik prinsipləri də ciddi bir şəkildə diqqətə alınmışdır. Beləliklə, tanınmış müğənnilərimizi müşayiət edən musiqiçilərimizin və yorumçularımızın səslərdə maddiləşmiş yaradıcılıq fəaliyyəti də bir növü burada öz əksini tapa bilmişdir. Əslində belə bir notaya alma üsulunun tarixilik baxımından da böyük önəm daşımaması söyləmək mümkündür. Çünki zaman keçdikcə müxtəlif təsirlər (*texnolojinin inkişafı ilə əlaqədar olaraq dünya musiqisində sürətlə yayılan qarışıq intonasiyalar, metro-ritmik xüsusiyyətlər, harmonik səslənmələr, daima yenilənən ifa üsulları və s.*) nəticəsində klassik olan və orijinal səslənmiş musiqi örnəklərindən uzaqlaşma meyilləri müşahidə oluna bilər. Bu musiqi nümunələrinin notaya alınması eyni zamanda onlara olan prioritetlik hüququmuzu da bir daha təsdiqləmiş olur. Unutmamaq lazımdır ki, məcmuədə yer almış mahnıların əksəriyyəti xalqımız arasında olduqca sevilən və ağızdan-ağıza oxunan, həmçinin yayılmış olmalarına baxmayaraq, onların indiyə kimi notaya alınmaması, hər hansı bir məcmuədə yer tapmaması bizi bir daha təəccübləndirir. Təsadüfi deyil ki, hələ də milli-mənəvi dəyərlərimizə, o cümlədən zəngin mahnı yaradıcılığımıza göz dikənlər, onu özününkü kimi göstərməyə çalışanlar az deyil. Vaxtilə xalq musiqi yaradıcılığımızın incəliklərindən sayılan “Sarı gəlin” mahnısı notaya alınmış olsaydı təbii ki, ona əl uzadanların istəyi də bu qədər böyük olmazdı.

Əsasən professional musiqiçilərimizə, eyni zamanda etno-musiqi sahəsində çalışan mütəxəssislərə, musiqişünaslara, həmçinin ifaçılarımız və pedaqoqlarımız üçün nəzərdə tutulmuş bu məcmuə onların praktik fəaliyyətlərində də faydalı ola biləcəyinə inanırıq. Onun ümumiyyətlə sənət tariximiz baxımından, eyni zamanda bəstəkarlarımızın xalqa, milli köklərinə bağlılığı baxımından da mənfəətli ola biləcəyinə inanırıq. 50-dən artıq xalq mahnılarımızı içinə alan bu mahnı məcmuəsinin ondan öncə nəşr edilmiş və 200-dən çox xalq mahnılarını özündə ehtiva edən məcmuələr qədər önəmli olmasını söyləməklə birlikdə, eyni zamanda mütəxəssislər və mədəniyyət işçilərinin, həmçinin xalq musiqimizi öyrənmək istəyən, onu sevən hər bir kəs üçün də maraqlı bir vəsait olacağı heç bir şübhə doğurmur.

Babək Qurbanov

*Fəlsəfə Elmləri Doktoru, Professor.
SSRİ və Azərbaycan bəstəkarlar ittifaqının üzvü,
Qaziantep Universiteti, Türk Musiqisi Dövlət
Konservatoriyasının Müəllimi 2.05- 2009*

126. (18) ÖN SÖZ¹⁷⁸

Xalq yaradıcılığının ən yaygın və populyar olan xalq mahnıları ideya-məzmun və forma zənginliyinə görə hər dəfə insanı heyrtləndirməkdədir. Türkiyədə çalışdığım müddətdə buranın müxtəlif bölgələrinə aid mahnı yaradıcılığı ilə tanışlığım zamanı bir daha xalqın bədii-estetik zəkasının məhsulu olan bu yaradıcılıq fəaliyyətinin nə qədər zəngin potensial-estetik imkanlara malik olmasını hiss etmiş oldum. Qaradəniz, Ərzurum, Elazığ-Harpüt, Aralıq dənizi, Orta Anadolu və s. bölgələrə aid olan folklor musiqi yaradıcılığının, eyni zamanda mahnı (*burada türkü, şarkı deyirlər*) yaradıcılığının nə qədər zəngin olmasına, bir-birilərindən xarakter, temperament, ifa tərz, təsvir-ifadə vasitələrinə görə bir qədər ayrıldığına şahid ola bildim. Buna baxınayaraq (*intonasiya, metro-ritm, melizmlər, nuanslar, ifa üsulları və s.*) baxımından bənzərsizliklərə baxmayaraq fərqliliklərə bu mahnıları bir-birlərinə yaxınlaşdıran tərəflərin az olmadığını da aşkar etdim. Bunu hər şeydən öncə vətənpərvərlik ruhu, yüksək mənəvi-əxlaqi dəyərlərin ifadəsi, bu sırada vətənə bağlılıq, vətən həsrəti, saf məhəbbət, yaşlılara, qadınlara ehtiram hissi, keçmişin milli-mənəvi dəyərlərinə qayğı və s. kimi motiflərin bu mahnıların ideya-məzmunlarının ana xəttini təşkil etməsində görmək olurdu. Xatırlatmaq lazımdır ki, sırf bu yüksək amallara xidmət edən, həmçinin xalqın istək-arzularını ifadə edə bilən bu qəbildən olan mahnılar uzun ömürlü olmaqla birlikdə, xalqın tarix boyu ayaqda qalmasına, itib-batmamasına, assimilə və desimilə prosesinə məruz qalınmasına səbəb olmuş və günümüzdə də bu yüksək amala xidmət etməkdədirlər. Türkiyədə bu mahnıların ifası zamanı hər bölgəyə aid geyimlərin, rəqs (*oyun*) şəkillərinin, ifa üsullarının, hətta burada daha geniş şəkildə istifadə olunan musiqi alətlərinin (*məsələn, zurna, ney, zərb alətləri, tulum, uç telli kamança, bağlama və s.*) nümayiş etdirilməsini hiss etmək mümkündür. Konsert salonlarında, xüsusilə də daha çox gənc nəslin yer aldığı universitet səhnələrində müxtəlif kollektivlər, eyni zamanda tələbə kollektivləri tərəfindən ifa olunan bu mahnıların (*bəzən də mahnı-rəqs şəkildə ifa olunan mahnıların*) dinləyicilər tərəfindən nə qədər də hərarətlə, entuziazm ilə qarşılınması dəfələrcə şahid olduğum bir həqiqətdir. Etiraf etmək lazımdır ki, bizdə hələ də xalq mahnı yaradıcılığı nümunələrinə olan bu kütləvi qaynayıb - qarışmağı, coşğunluğu görə bilmirik. Bəlkə də bunun bir səbəbi milli mənsubiyyətimizi, dilimizi, dinimizi, keçmiş mədəni irsimizi unutdurmağa çalışan əski sovet ideologiyasının pozucu milli siyasətindən irəli gəlməkdəymiş. Mahnı yaradıcılığı xalqın geniş bir qismini milli-mənəvi dəyərlərə bağlayan, milli hafizəsini daima "itiləyən", milli mənsubiyyətini üzə çıxara bilən önəmli bir estetik ideoloji vasitə olduğundan ona olan münasibət də təbii olaraq hakim dairələr üçün daha çox ideoloji mahiyyət daşımışdır. Vaxtilə xalqın geniş kütləsini bu dəyərli mənəvi vasitələrdən uzaq salmaq, xalq yaradıcılığı ilə ifa olunan təmasının kütləvi hal almasının qarşısını önləmək (*xalq sənətkarlarının fəaliyyətlərinə sipər çəkmək, lazım olan zaman cəzalandırmaq, məsələn, Aşıq Mikayıl Azafı kimi*), həmçinin bu mahnıların ifa olunduğu milli bayramların, şənliklərin (*məsələn, Novruz bayramı kimi*) məhdudlaşdırılması və ya onlara yasaq qoyulması kimi həqiqətləri diqqətə almalıyıq. Unutmamalıyıq ki, vaxtilə Türk xalqının yabançı dövlətlərə qarşı verdiyi ölüm-dirim savaşında qəhrəman əsgərlərə mərdlik, ölümsüzlük, qəhrəmanlıq, vətənpərvərlik ruhunu verən mühüm amillərdən biri də xalq yaradıcılığı və mahnılar imiş. Xalqımızın yaşam tərz, azadlıq və müstəqillik uğrunda apardığı mübarizələrdə də digər mühüm amillər kimi xalq mahnılarımızın ruhlandırıcı, ilhamverici rolu olduqca böyük olmuşdur. Bunu onlarca xalq mahnılarımızın timsalında bir daha izləyə bilərik. Son zamanlarda xalq yaradıcılığına, xüsusən də klassik muğam və aşıq poetik-musiqi yaradıcılığına olan diqqətin artırılması,

¹⁷⁸ Prof. Dr. İlqar İmamverdiyevin 2009-cu ildə "Şur" nəşriyyatı tərəfindən yayınlanmış "Azərbaycan xalq mahnıları" adlı VI cild kitabına Prof. Dr. Babək Qurbanovun yazdığı (*Ön söz*) məqalə

mahnı, muğam, aşiq yaradıcılığına aid müsabiqələrin, konsertlərin, televiziya və radio verilişlərinin keçirilməsi, bu sahədə mədəni-maarif ocaqlarının inşası və s. keçmişdə buraxılmış ciddi sosyo-mədəni səhvlərin tədricən aradan qaldırılması yolunda ciddi və qalıcı fəaliyyətlərin gerçəkləşdirilməsindən xəbər verməkdədir. Respublikamızın demokratikləşmə yolunda qətiyyətlə addımlaması yolunda iqtisadiyyatın, texnologiyanın, dəqiq elm sahələrinin, idmanın, hətta ticarətin belə milli maraqlara uyğun olaraq inkişafını, xalq yaradıcılığından, onun zəngin mənəvi mədəniyyətindən, həmçinin mahnı yaradıcılığından təcrid olaraq inkişafını düşünmək müasir mərhələdə imkansızdır. Xatırlatmaq lazımdır ki, son zamanlar xalq yaradıcılığına, onun sosial-mədəni həyatımızda tutduğu roluna olan münasibətin olduqca artdığının şahidi oluruq. Xalq musiqisinə, xüsusilə də mahnı janrına olan bəzən bir axın halını almış meyli görməmək olmur. Bu bir tərəfdən sevdirsə də, digər tərəfdən narahatçılıq hisslərimizin meydana gəlməsinə də səbəb olur. Hər bir yetkin sənətkar kimi "sənət qazanında pişməmiş", püxtələşməmiş bəzi gənclərimizin televiziya və radio kanallarında bir "ulduz" kimi qələmə verilməsi, toylarımızın "favoirisini", dəbdə olan müğənniləri kimi populyar olmaları, doğrusu gerçək sənət yolunun uzun zəhmətdən, ciddi bir təhsildən, sənətsevərlər və onu anlayanlar qarşısında sosial məsuliyyət hisslərindən keçməsinə olan inancımızın itirilməsinə səbəb olur. Unutmamaq lazımdır ki, populyarlıq, kütləvilik, heç də hər zaman estetik dəyər anlamına uyğun gəlmir. Xatırlatmaq lazımdır ki, sənəti tezliklə gerçək bir gəlir mənbəyinə çevirmək, məcazi anlamda onu "inək kimi sağmaq" nəyazıqki, çoxlarının fikir dünyasına hakim olmuşdur. Xalq yaradıcılığı və folklor mədəniyyətinin araşdırılması istiqamətində atılmış addımlar və səthi meyillər haqqında da təxminən eyni sözləri soyləmək mümkündür. Yəni folklorun, xüsusilə də musiqi folklorunun nəzəri-sosial tarixi və bədii-estetik problemlərinə marağın artması ilə birlikdə bu sahədə də problemlərin dərin genetik, tarixi, sosial, empirik, sənətlər arasında qarşılıqlı əlaqələr, milli-mədəni əlaqələr kimi bir çox aktual problemləri nəzərə alınmadan yalnızca elmi dərəcə almaq xatirinə bu dəryalar qədər dərin problemlərə üz tutduqlarını görmək də mümkündür. Omür boyu bu tutduqları yoldan dönməyən, addım-addım xalq yaradıcılığının, musiqi folklorumuzun estetik gözəlliklərini, qeyri-adiliyini xalqımızın milli-estetik şüurunun məhsulu olduğunu isbatlamağa çalışan folklorçu-alimlərimizi, musiqişünaslarımızı barmaqla saymaq mümkündür. Zənnimizcə, bu qəbildən olan əzmkar tədqiqatçılarımızdan biri də sənətsünaslıq doktoru, xalq, musiqimizin gözəl bilicisi və ifaçısı (*tar və saz*) Professor İlqar İmamverdiyevdir. Onun oxucularımıza, musiqisevərlərimizə, pedaqoqlarımıza, bəstəkarlarımıza, həmçinin də ifaçı musiqiçilərimizə və gənc musiqiçilər dəstəsinə bəxş etdiyi bu məcmuə müəllifin yuxarıda da zikr etdiyimiz şərəfli yolda ortaya qoyduğu 6-cı kitabıdır. Burada da müəllif hər şeydən öncə tanınmış və xalqımızın əbədi olaraq sevgisini qazanmış, mədəniyyət tariximizə daxil olmuş görkəmli xanəndə və müğənnilərimizdən Xan Suşinskiyin, Fatma Mehrəliyevanın, Sövkət Ələkbərovanın, Rübabə Muradovanın, Yaqub Məmmədovun, Səxavət Məmmədovun, Baba Mahmudoglunun, Zeynəb Xanlarovanın, Arif Babayevin, Sahnaz Haşımovanın, Mənsüm İbrahimovun, Zahid Quliyevin, Aygün Bayramovanın, Gülustan Əliyevanın, Rahilə Bəndəliyevanın, Zabit Nəbizadənin, Nuriyyə Hüseynovanın, Bunyamin Aksüngürün (*Türkiyə*), Vaqif Şıxəliyevin, İsmət Abbasovun ifasından nota alınmış bir çox xalq mahnıları, eləcə də, son zamanlar musiqiçilərimiz tərəfindən bəstələnmiş mahnıları bir araya gətirmişdir. Zənnimizcə, məcmuənin dəyəri bir də orasmdadır ki, burada müəllif hər dəfəsində orijinal ifa saslənmələrinə müraciət edə bilir və bu ifanın bütün nuanslarını, xarakter cəhətlərini həmçinin mahnıların orijinal bədii yorumlarını və s. nota ala bilir. Xatırlatmaq lazımdır ki, İlqar bəy xalq mahnılarımızın orijinal nümunələrini, onların görkəmli müğənnilərimiz tərəfindən ifa edilmiş nüsxələrini bir-bir, əldə çıraqlı tutmuş kimi aramış, müxtəlif illərin vallarından, radio verilişlərindən, televiziya

konsertrlərindən, eyni zamanda xalq mahnılarımızdan ibarət mahnı məcmuələrindən və s. əldə edə bilmişdir. Bu mahnıların hər birini öncə bilgisayara (*kompyutera*) yilləmiş, onları dəfələrcə dinləmiş, bəzi anlaşılmayan kəlmələri (*çox vaxt bu əski lent yazılarının mükəmməl olmaması, bəzən zamanın pozucu təsirinə məruz qalmasından irəli gəlmişdir*) yenidən barpa etməyə çalışmış və bundan ötrü bu kəlmələrin, bəzən cümlələrin belə sozlərini dəqiq yazmaqdan ötrü bu mahnıların mətn əsasmı təşkil edən əski və yeni kitablara müraciət etməli olmuşdur. Müəllif mahnıların sozlərinin bəzən tanınmış və klassik saydığımız müğənnilərimizin belə ifa diksiyası, tələffüzü, mətnə dərinədən sirayət etməməsi və s. səbəblərdən irəli gələn xətlərini belə məntiqi bir şəkildə aradan qaldırmağa müvəffəq olmuşdur. Məcmuədə müəllif müğənnilərimizin ifa etdikləri mahnıları not yazısına almaqla kifayətlənməyib, ümumiyyətlə onların xalq çalğı alətləri orkestri və ansambılları ilə birlikdə necə səsləndirilməsi təsəvvürünü də meydana gətirməyə çalışmaqdadır. Burada mahnıların orkestr vasitəsilə müşayiət olunması orijinala uyğun olaraq daha çox bir səsli şəkildə verilsə də, günümüz üçün də xalq çalğı alətləri orkestr ifaçıları üçün son dərəcə yararlı ola bilər. Yəni ifa olunan əsərin tonallığı, (*müəllif bunu olduğu kimi saxlaya bilmişdir*), xüsusilə də unison şəklində olsa belə, musiqi alətlərinin hansı məqamda susması, harada da tutti şəklində səsləndirilməsi, eləcə də musiqi templəri və nüanslarının (*piano, forte, moderato, allegro, diminuendo və s.*) klassik ifa prinsiplərinə uyğun olaraq yerli-yerində istifadə olunması prosesində bu gün də əhəmiyyət daşıya bilər kimi düşünməyimizə haqq qazandırmış olur.

Məcmuədə son zamanlar meydana gəlmiş və xalqımız arasında tez bir zamanda yayılaraq böyük sevgiyə səbəb olmuş, hətta artıq xalq mahnısı "statusunu" belə qazanmış mahnıların müəlliflərinin adlarının verilməsi ilə birlikdə nota alınmasını da müsbət bir hadisə kimi dəyərləndirmək mümkündür. Bir çox xalq mahnılarımızın çoxunun mütləq fərdi yaradıcısı olduğu da bir həqiqətdir. Çünki şeir, musiqi, eyni zamanda ümumiyyətlə hər hansı bir sənət əsərinin kollektiv bir şəkildə meydana gələ bilməsi, haqlı olaraq mütəxəssislər tərəfindən də imkansız sayılmaqdadır. Hətta memarlıq abidəsi kimi möhtəşəm bir maddi-mədəniyyət abidəsinin inşasında bəzən onlarca, yüzlərcə insanın iştirakı olsa belə onun layihəsinin mütləq birbaşa memar tərəfindən verilməsi faktını unutmamaq lazımdır. Mahnıların yaranmasında da şairin (*mətn yazarının*) və bəstəkarın subyektiv fəaliyyətləri olmadan düşünmək yanlış ola bilər. Bu mahnılar geniş xalq kütləsinin sevgisini, istəyini, estetik təbiətini qazandığı təqdirdə kütləvi bir şəkildə xalqın sosial-mənəvi malına çevrilir, çox vaxt onun müəllifi unudulur, mahnılar anonim kimi qələmə verilir, xalq mahnı nümunələri olaraq səsləndirilməyə başlanır. Günümüzdə belə biz tez-tez bəzi bəstəkarlarımızın, hətta müəlliflərinin həyatda olduğu mahnılarının belə xalq mahnısı və ya anonim bir müəllifin mahnısı kimi qələmə alınmasının şahidi oluruq. İfqar bəyin məcmuəsində bu anlaşılmazlıqlara son qoyulması (*heç olmasa son zamanlar meydana gəlmiş və müəlliflərinin kim olduqlarını dəqiq olaraq bildiyimiz mahnı müəlliflərinin bu təbii müəlliflik haqlarının qorunması baxımından*) kimi bir meylin də ağır basmasını hiss etmək mümkün olur. Yeni məcmuədə Fikrət Əmirov, Əfrasiyab Bədəlbəyli, Səid Rüstəmov, Hacı Xanməmmədov, Ağabacı Rzayeva, Hükümə Nəcəfova, Adil Gəray, Ramiz Mustafayev, Ələkbər Tağıyev, Tahir Əkbər, Xosrov Fərəcov, Bəhrəm Nəsimov, Məmmədbağır Bağırzadə, Aşıq Pənah, Zeynəb Xanlarova, Suat Sayın (*Türkiyə*) və başqalarının bəstələdiyi və artıq çoxlarının xalq mahnısı kimi düşündükləri mahnıların bir daha həqiqi müəlliflərinin olması fikrini təsdiqləmiş olur. Məcmuənin bu cildində müəllifin bu və ya digər xalq mahnılarımızın müxtəlif variantlarda və ifaçı təfsirində dinləyicilərə çatdırılması məsələsinə də diqqət çəkmək arzusunda olduğumu hiss edə bilərik. Məsələn, bu məqsədlərlə son zamanlar geniş mübahisələrə səbəb olan "Sarı gəlin" havasının Türk dünyasında (*məsələn, Ərzurumda, Qarsda, İqdırda və s. Türkiyə ərazisində*), eləcə də İranda və Azərbaycanda da fərqli şəkillərdə ifa olunması, təfsiri kimi bir gerçəyi üzə çıxarmağa

çalışır, mahnının bu bölgələrə aid ifa tərzini və traktovkasını canlı olaraq göstərən not yazılarını oxuculara və musiqişünaslarımızın himayəsinə vermiş olur. Elə bir bu fakt bir daha göstərir ki, məcmuənin sadəcə olaraq, mahnıların not sistemində yazıya alınması kimi dəyərləndirilməsi doğru olmazdı. Mahnının bir neçə variantda və müxtəlif coğrafi bölgələrdə nota alınması bir daha onun nəzəri elmi istiqamətindən də xəbər verir, bu və ya digər xalq mahnılarımızın genetik başlanğıcı, ilk variantının necə olması, onun hansı coğrafi bölgənin mənəvi məhsulu olmasının aşkar edilməsinə yardımçı ola bilər fikrinə də haqq qazandırmış olur.

Məcmuədə nota alınmış mahnıların mətnlərinə də böyük önəm verən İlqar bəy bu mətnləri də müxtəlif məxəzlərdən, şairlərimizin şeir kitablarından, müxtəlif mahnı kitablarından, şeir antologiyalarından və s. əldə edə bilmişdir. Burada istifadə olunmuş mətnlər isə xalq yaradıcılığının gözəl örnəkləri və xalqımızın mənəvi ruhunu, istək-arzularını, yaşam tərzini və s. ifadə edən bayatılarımız, qəzəllərimiz, aşığı poeziyasından alınmış nümunələrimiz, həmçinin Xalq Sairlərimizdən Mikayıl Müşfiqin, Səməd Vurğunun, Osman Sarıvəllinin, Məmməd Rahimin, Hüseyn Arifin, Nəbi Xəzrinin, Fikrət Sadığın, o cümlədən ustad aşıqlarımızdan Aşıq Alının, Aşıq Şəmşirin, Aşıq Pənahın, bir zamanlar mahnılar üçün xüsusi mətnlər yazan istedadlı şairlərimiz Zeynal Cabbarzadənin, Ələkbər Ziyatayın, Tələt Əyyubovun, Dəmir Gədəbəylinin və başqalarının şeirlərindən ibarətdir. Məcmuədə musiqisi mətni və ifasının eyni müəllifə aid olmasını diqqətə alan nümunələr də yer almaqdadır. Bu baxımdan sevimli sənətkarımız Azərbaycanın Xalq artisti Zeynəb xanım Xanlarovanın və başqalarının universal yaradıcılıq istedadından xəbər verən bir çox mahnıların sözləri ilə bircə not yazısına köçürülməsi, həmçinin burada orkestr müşayiətinin səslənmə xəttinə olduğu kimi diqqət yetirilməsi də zənnimizcə, ilk dəfə bu məcmuədə professionalcasına yerinə yetirilmişdir.

Məcmuədə yer almış mahnıların mətnləri və onları ifadə edən melodiyası xalqımızı dostluğa, qardaşlığa, ülvə məhəbbətə, vətən sevgisinə, qəhrəmanlığa və s. bu kimi yüksək mənəvi-əxlaqi dəyərlərə səslədiyinə görə onların uzun zaman xalqımızın musiqi həyatında fəal bir rol oynayacağına inancımız böyükdür. Və bu inamımızı artıran cəhətlərdən biri də İlqar İmamvedyev kimi istedadlı araşdırmaçılarımızın durmadan xalq musiqi nümunələrinin, həmçinin çağdaş xalq musiqi yaradıcılığı prosesinin ən dəyərli hadisələrinin not şəklində yazıya alınması və tədqiq olunması yolundakı ardıcıl fəaliyyətidir. Məcmuənin tanınmış filoloq-alim, xalq yaradıcılığının gözəl bilicisi, filologiya elmləri doktoru, professor, təcrübəli pedaqoq Qəzənfər Paşayevə həsr edilməsi faktını da təsadüfi saymaq düzgün olmazdı. Qəzənfər bəy xalq yaradıcılığımızı, xüsusilə də ozan-aşıq sənətinin ensiklopedik bilicisi kimi tanınan ziyalılarımızdandır. Eyni zamanda bir neçə il İrak Respublikasında çalışmış, bu ölkənin sosial-mədəni həyatı, xalq yaradıcılığı, xüsusilə də Kərkük Türklərinin folkloru ilə dərinləndirən maraqlanan, onunla əlaqədar bir çox dəyərli kitablar və məqalələr çap etdirmiş, bu şəxsiyyət milli-mədəni əlaqələrimizin inkişafı, genişlənməsi və təbliği yolunda önəmli xidmətlər göstərmişdir. İnanırıq ki, xalqımızın nadir sənətkarlarının, tanınmış müğənnilərimizin sənət yolunu işıqlandıran sənətsünaslıq elmləri doktoru, professor İlqar İmamverdiyevin "Azərbaycan xalq mahnıları" adlı VI cild məcmuəsinin geniş təbliği və ictimaiyyət tərəfindən layiqincə dəyərləndirilməsində bu dəfə də Qəzənfər bəyin aktiv aydınlaşdırıcı fəaliyyəti olacaqdır.

Babək Qurbanov

Musiqi iestetikası üzrə, Fəlsəfə Elmləri Doktoru, Professor.

SSRİ və Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının üzvü,

Qaziantep Universiteti TMDK

9. VI – 2009

127. (19) AŞIQ MÜHİTLƏRİ VƏ QARŞILIQLI ZƏNGİNLƏŞMƏ¹⁷⁹

(Ön Söz)

Türksoylu xalqların mənəvi mədəniyyətini, həyat tərzini, tarixini, estetik ideyalarını ozan-aşıq yaradıcılığından kənarda təsəvvür belə etmək qeyri-mümkündür. Klassik aşıqların ortaya qoyduqları dastanlarda, havalarda, şeirlərdə (*unutmayaq ki, 60-dan çox aşiq şeir forması mövcuddur*), bayatılarda, gəraylılarda, qoşmalarda müxəmməslərdə, divanilərdə, xüsusən də deyişmələrdə və s. xalqın tarixində başverən mühüm hadisələr, sosial ziddiyyətlər, azadlıq və istiqlaliyyət uğrundakı mübarizələr, dini və milli bayramlar, adət-ənənələr öz bədii həllini tapmışdır. Təsədüfi deyil ki, demokratik ruha sahib olan zəngin aşiq yaradıcılığı günümüzdə öz sosial fəallığını, estetik təsir gücünü saxlamaqla bahəm tədqiqatçı-alimlərimizin diqqətini daha çox özünə çəkməyə başlayır. Əski Sovetlər Birliyi dönəmində Türksoylu xalqların mədəniyyətinin öyrənilməsi, tədqiqi və təbliği işi bəlli ideoloji səbəblər ucbatından ləngiyir, təxirə salınır, hətta bəzən təqiblərə belə məruz qalırdı. Xalqımız müstəqilliyinə qovuşduqdan və demokratik inkişaf yoluna qədəm qoyduqdan sonra öz mədəni-genetik köklərinə, mənəvi-estetik qaynaqlarına, onların dərinədən öyrənilməsinə olan ehtiyacını və imkanını da qazanmış oldu. Xüsusilə, folklor mədəniyyətimiz, o cümlədən, musiqi folklorumuz, aşiq yaradıcılığımız haqlı olaraq ilk öncə tədqiqatçılarımızı maraqlandıran sahələr oldu. Bu sahədəki başarılarımızı hər şeydən öncə bütün ideoloji-siyasi çətinliklərə baxmayaraq folklorşünaslıq elmimizi daima inkişaf etdirə bilən bir çox görkəmli alimlərimizin ardıcıl, məqsədyönlü, professional fəaliyyətləri ilə əlaqələndirməmiş, zənimizcə daha haqlı olardı. H.Arashlı, M.İbrahimov, M.C.Cəfərov, Ə.Mirəhmədov, R.Təhmasib, S.Vurğun, O.Sarıvəlli, Ə.Bədəlbəyli, Q.Qasimov, M.S.İsmayılov kimi tanınmış şəxsiyyətlər XX əsr Azərbaycan folklorşünaslığının təməl daşlarını qoymuş, onun əsas istiqamətlərini müəyyən edə bilmişlər. Xatırladaq ki, günümüzdə də bu istiqamətlərin (*dastanlarımızın, aşiq poetik formalarının, o cümlədən də melodiya, intonasiya, lad-məqam xüsusiyyətlərinin və s.*) tədqiqi işlərinin müvəffəqiyyətlə aparılmasının şahidi oluruq. Məsələn, musiqi folklorşünaslığı sahəsində sənətşünaslıq doktoru Ə.İsazadənin, B. Hüseyinli, Prof. Ə.Eldarovanın əməyini xüsusi olaraq qeyd etmək yerində ola bilərdi. Bu gün adlarını zikr etdiyimiz mütəxəssislərimizin müvəffəqiyyətli yolunu uğurla davam etdirən tədqiqatçılarımızdan biri də sənətşünaslıq namizədi, dosent (*hal-hazırda Sənətşünaslıq doktoru, professor İ.İ.*) İlqar İmamverdiyevdir. Onun oxucularımıza təqdim etdiyi sənətşünaslıq elmləri doktoru elmi adını almaq üçün yazdığı “*Azərbaycan və İran türklərinin aşiq ifaçılığı sənətinin qarşılıqlı əlaqələri*” adlı bu kitabında müəllifin keçmiş tədqiqatlardan fərqli olaraq aşiq sənətinin tədqiqindəki sərhədlərinin bir qədər də genişləndirilməsi meylini açıq şəkildə duya bilirik. Daha doğrusu o, məzmun və forma baxımından son dərəcə zəngin olan bu sənəti lokal (*yalnız Azərbaycan ərazisi çərçivəsində*), məhdud bir şəkildə təhlil etmək metodunu təkrar etmir. Sinkretik aşiq yaradıcılığının bir çox ölkələrdə (*Orta Asiya cümhuriyyətlərində, Çində, Balkan ölkələrində belə*) spesifik təzahür formalarını vurğulamağa çalışır. Lakin haqqında söz açdığımız əsərində o, əsasən İran mühitində aşiq sənətinin bugünkü vəziyyəti, sosial fəallığı, özünəməxsus cəhətləri və estetik prinsipləri üzərində durmağı daha önəmli saymaqdadır. Gerçəkdən də cənub qonşumuz olan İranda aşiq sənətinin dərin tarixi köklərə əsaslanması, bir çox bədii-estetik prinsiplərinin demək olar ki, bizim aşiq yaradıcılığı ilə eyni olması, ifa

¹⁷⁹ Prof. Dr. İlqar İmamverdiyevin “Azərbaycan və İran türklərinin aşiq ifaçılığı sənətinin qarşılıqlı əlaqələri” adlı kitabına Prof. Dr. Babək Qurbanovun yazdığı “Aşiq mühitləri və qarşılıqlı zənginləşmə” adlı Ön söz.

üsulu, köklənmə qayda-qanunlarının heç də fərqli olmaması kimi fikirlərin açıqlıq qazanması işində İlqar İmamverdiyevin bu kitabı son dərəcə önəmli rol oynaya biləcəyinə inanırıq. Ona görə ki, müəllif zəngin empirik materiallarla bu yaxınlığı əyani surətdə sübuta yetirə bilir. Təbii ki, bu empirik materialların təhlilində onun aşığı və klassik muğam sənəti sahəsində topladığı ensiklopedik bilgiler də (*unutmamaq lazımdır ki, İlqar İmamverdiyev gözəl saz və tar ifaçısı kimi də ad qazanmışdır*) mühüm rol oynamışdır. Bu materialların çoxu isə bəlkə də ilk dəfə olaraq elmi ictimaiyyətə təqdim edilməkdədir. Aşığı musiqi yaradıcılığı nümunələrini toplamağı qarşısına məqsəd qoyan alim demək olar ki, İranın əksər bölgələrində araşdırmalar aparmışdır. Onlarca kəndi, qəsəbəni, şəhəri gəzən müəllif burada ustad el aşıqları, eyni zamanda bu sahənin mütəxəssisləri ilə görüşüb, onların söhbətlərini dinləyib, fikirlərini dəyərləndirir, bu və ya digər coğrafi ərazilərdə fəaliyyət göstərən ayrı-ayrı sənətkarlarla tanış olur, onların ifa üsulu, klassik irsə münasibəti, bu sənətin inkişafı yolundakı söyləri ilə əlaqədar maraqlı məlumatlar əldə edə bilir. Müəllif topladığı zəngin məlumatların (*İranda ayrı-ayrı mahal və bölgələrində çalib-çağıran aşıqların fəaliyyətləri, onların repertuar zənginliyi, bənzər yönələri, fərqli ifa üsulları, iki, üç və daha çox ifaçının birgə iştirakı ilə gerçəkləşən aşığı havaları, metro-ritm və intonasiya, lad-məqam xüsusiyyətləri və s.*), daha doğrusu, empirik materialların təsnifini də verməyə çalışır. Bu məsələdə o, hər şeydən əvvəl “*İran aşığı mühiti*” anlayışından çıxış edir. Və bu anlayışı aşıqların sosial fəallıqlarının daha çox gözə çarpa bilən bölgələri ilə əlaqələndirir. Eyni zamanda bu bölgələrdə geniş kütlənin bu sahədə olan sevgisi müxtəlif mərasimlərdə, bayramlarda, şənliklərdə onun oynadığı mühüm rol, klassik aşığı ənənələrinin nə dərəcədə saxlanması, gənc aşıqların yetişdirilməsi, o cümlədən ifaçı, bəstəkar, şair aşıqların spesifik yaradıcılığı ilə əlaqədar məsələlər də yuxarıda söylədiyimiz kontekstdə təhlil edilməkdədir. Müəllif Tehranda, Qəzvinə, Qumda, Mahallatda, Gilanın Ənzəli limanı ərazisində, Mazandaranın Amul bölgəsində, Novşəhrdə, Biçarda, Kirmanşahda, Şirazda, Xorasanda, Məşhəd və s. bölgələrdə onlarca Türk kəndlərinin olmasını faktiki olaraq göstərməklə yanaşı bu bölgələrdəki aşığı məktəbləri və aşığı mühitləri haqqında son dərəcə dəyərli məlumatlar verə bilir. Bu bilgiler dəqiq müəyyən edilmiş bir sistem, bir metoda görə gözdən keçirilir, yəni hər bir bölgəyə aid olan spesifik xüsusiyyətlər, məsələn ifa üsulu, burada sazın, balabanın, dəfin, kamançanın istifadə olunub-olunmaması, repertuar zənginliyi, klassik dastanlar, yeni yaranmış dastanlar, dünyasını dəyişmiş ustad aşıqlar, günümüzdə fəaliyyət göstərməkdə olan aşıqlar, eyni zamanda balabançılar, kamançaçılar, şairlər, aşığı havaları (*şəxs adları ilə bağlı havalar, Kərəmi adlı havalar, Koroğlu adlı havalar, divani adlı havalar, gərayli adlı havalar, şikəstə adlı havalar, mahal-şəhər adlı havalar, gül-çiçək adlı havalar və s.*) ilə əlaqədar zəngin bilgiler verə bilir. İnanırıq ki, bu bilgiler irəlidə yaradılması mühüm və perspektivli görünən Aşığı Ensiklopediyasına önəmli əlavə olaraq qəbul ediləcəkdir. Əsərdə aşığı ifaçılığında geniş bir şəkildə istifadə olunan, əslində aşığı poetik–musiqi yaradıcılığının ayrılmaz parçası sayılan saz aləti, onun konstruksiyası, texniki-estetik imkanları, pərdə xüsusiyyətləri, müxtəlif köklənmə qaydaları, lad-məqam zənginlikləri haqqında da geniş professional məlumatlar almaq mümkündür və bu yeni bilgiler müəllifin araşdırdığı yerin, coğrafi ərazinin aşığı mühiti ilə bilavasitə əlaqələndirildiyindən olduqca cazibəli və elmi cəhətdən maraqlıdır. Xüsusilə də aşığı sənətinin qarşılıqlı əlaqə və zənginləşmə prinsipləri baxımından tədqiqi və təhlili işində belə bir araşdırma üsulunun son dərəcə gərəkli olduğu üzə çıxır.

İlqar İmamverdiyevin “Azərbaycan və İran türklərinin aşiq ifaçılığı sənətinin qarşılıqlı əlaqələri” əsərini, problemin tədqiqi işində ilk və uğurlu addımlardan biri kimi qiymətləndirmək mümkündür. Burada ilk dəfə istifadə edilmiş zəngin empirik material, sosioloji araşdırmalara təməllənən məlumatlar, musiqişünaslıq baxımından professionalca təhlil edilən məsələlər (*məsələn, sazın pərdələri, ifadə-təsvir vasitələri və s. ilə əlaqədar məsələlər*), eyni zamanda dastanlar, mahnılarda mətn ilə melodiyalar arasında qarşılıqlı əlaqələr və s. kimi folklorşünaslıq problemləri öz həllini tapmışdır.

Əsərin folklorşünas-alimlərimiz, eyni zamanda aşiq yaradıcılığının morfoloqiyası və geniş coğrafi ərazilərdə özünə məskən salma reallığı ilə maraqlanan oxucularımız üçün maraqlı və gərəkli olacağına inanırıq.

Babək Qurbanov

Fəlsəfə elmləri doktoru, professor.

SSRİ və Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqı İdarə Heyyətinin üzvü.

128. (20) ÖN SÖZ¹⁸⁰

Hər bir xalqın yaşamını sürdürməsi, milli mənlüyini mühafizə etməsi yolunda onun mənəvi mahiyyətinin, dilinin, dininin, adət-ənənələrinin, dini və milli bayramlarının, xalq oyunlarının, milli geyimlərinin (*qiyafətlərinin*), şifahi xalq yaradıcılığı və folklorunun nə qədər böyük rol oynaması bir həqiqətdir. Yüz illərin süzgəcindən gələn və əlverişli sosial-tarixi şəraitdə bəşəri dəyərlərlə zənginləşən bu fenomenlər hər zaman xalqın mənəvi tərəqqisinə, öz intellektual-potensial imkanlarını üzə çıxartmağa xidmət etmişdir. Əslində onların yox olması bir xalqın, bir spesifik mədəniyyətin yer üzündən silinib getməsi, dünya sivilizasiyasının (*uyqarlığının*) qayıbı, bəlkə də ayıbı deməkdir. Təsədüfi deyil ki, son zamanlar YUNESKO keçmiş mədəniyyətlərin, estetik dəyərlərin üzə çıxarılması, tədqiqi, restovrasiyası (*bərpa*) və təbliği işinə böyük önəm verməkdədir. Fəqət hər şeydən öncə hər bir xalq özü-öz tarixi dəyərlərinə sahib çıxma bilməlidir, onun izlərini, tarixi genetik köklərini inkişaf qanunauyğunluqlarının dərinədən öyrənilməsini, mədəniyyət sahəsindəki siyasətinin ən başlıca vəzifələrindən saymalıdır.

Ölkəmizdə başverən demokratikləşmə prosesləri, müstəqillik yolundakı ciddi addımlar heç şübhəsiz, keçmiş tarixi-mədəni irsimizə olan münasibətdə daha ardıcıl, daha qətiyyətli olmağa geniş imkanlar açmışdır. Xüsusilə tarixi gerçəklikləri aşkar etmək, qədim xalq yaradıcılığımızın qaynaqlarını, inkişaf meylləri və spesifikliyini işıqlandırmaq yolunda atılmış cəsarətli addımları qeyd etmək yerində olardı. Bir daha xatırladaq ki, ozan-aşiq yaradıcılığı xalqımızın adət-ənənələri, məişəti, mərasimləri, milli və dini bayramları, yüksək mədəniyyəti, bədii-estetik idealları haqqında zəngin bilgilər verməklə yanaşı, hər zaman onun sosial-mədəni həyatında bilavasitə iştirak etmişdir. Bu qədim və sinkretik sənəti Türksöylü xalqların demək olar ki, hər birinin yaşam tarixində görmək mümkündür. Ozanlar, Varsaqlar, Yanşaqlar, Aşıqlar, Baxşılar, Manasçılar, Akınlar bu qədim sənəti yaşadan və inkişaf etdirən xalq sənətkarlarıdır. Çində (*Doğu Türkiстан*), Balkanlarda, Kafkazlarda, Rusiyada, Yunanıstanda, Türkiyədə, İranda bu sənətin xalq arasında bu gün də yaşamasının, sevgi və rəğbətlə qarşılınmasının şahidi olmaq mümkündür. Qloballaşan dünyamızda, texniki tərəqqinin ictimai həyatımızın bütün tərəflərinə, həmçinin mədəniyyət və incəsənət sahəsinə sirayət etməsi şəraitində ozan-aşiq sənətinin spesifik xüsusiyyətləri və izlərinin adlarını çəkdiyimiz ölkələrdə hələ də mövcud olması bir gerçəkdir. Hal-hazırda cənub qonşumuz İranda da bu sənətin burada yaşayan bir çox Türksöylü xalqların, eləcə də İran

¹⁸⁰ Prof. Dr. İlqar İmamverdiyevin “İran Türklərində aşiq toy mərasimləri” adlı kitabına Prof. Dr. Babək Qurbanovun yazdığı (*Ön söz*) məqalə

Azərbaycanlılarının sosial-mədəni həyatında mühüm rol oynamasının şahidi oluruq. Uzun müddət İran aşuqlarının yaradıcılıq yolunu, inkişaf tarixini, xüsusilə də aşuq musiqisini müqayisəli şəkildə araşdıran, musiqişünas (*Sənətsünaslıq doktoru, professor İ.İ.*) və ifaçı İlqar İmamverdiyev, eyni zamanda bu sənətin çağdaş İran sosial-mədəni həyatında oynadığı rola xüsusi diqqət yetirə bilmişdir. Oxucularımıza təqdim etdiyi “*İran Türklərində aşuq toy mərasimləri*” adlı yeni monoqrafik əsərində müəllif İranda aşuq toy mərasimlərinin həyata keçirilməsi kimi çox mürəkkəb bir prosesi araşdırmağa çalışır. İranın bir çox bölgələrində (*Təbriz, Əhər, Qayabaşı, Əliabad, Mərənd, Xoy, Səlməs, Urmiya, Sulduz, Fərruxzad, Miyandab, Marağa, Zəncan, Əbhər, Xurrəmdərə, Qeydar, Qəzvin, Nəzərabad, Həşgird, Kərəc, Tehran, Şiraz, Məşhəd, Qoçan, Kümbəti-Kavus*) olmuş İlqar bəy burada şəxsən aşuq toy mərasimlərini yaxından izləyir, ixtiyar və ustad aşuqlarla söhbətlər edir, bu toy mərasimlərinin İranın müxtəlif bölgələrində necə və hansı yollarla həyata keçirilməsini öyrənməyə çalışır. İranın onlarca müxtəlif coğrafi bölgələrində olmuş müəllif aşuq toyları haqqında son dərəcə maraqlı məlumatlar verir, bu prosesin təşkili, gedişi və burada ustad aşuqların yeri və rolu kimi məsələlər öz həllini tapmış olur. Aşuqların toy mərasimində istifadə etdikləri repertuar, eyni zamanda bəyə və gəlinə, onların qohum-əqrəbələri və yaxınlarına müraciətlə söylənmiş öyüd nəsihət ruhlu şeirlər (*təriflər*), müxtəlif ahəngli mahnılar, çeşidli oyun havaları və s. müəllifin diqqətindən qaçmamışdır. İranın müxtəlif bölgələrində, xüsusilə də Türksöylü xalqların və etnik qrupların yaşadıkları ərazilərdə aşuq toylarının heç də hər zaman eyni qayda-qanunlara riayət olunaraq gerçəkləşdirilməməsini faktiki materiallarla və canlı müşahidələrə əsasən açıb göstərən İlqar İmamverdiyev haqlı olaraq bu mərasimin keçirilməsində ümumi və xüsusi cəhətlərin olmasına da diqqət yetirə bilir. Bu bölgələrdəki aşuqların repertuarı, oxu tərzı, aşuq ənənələrinə sadıq qalıb-qalmamaları, oxuduqları mahnıların məzmun və forması və s. məsələlər onun diqqətindən yayınmır. İran aşuq toyları haqqında ilk dəfə zəngin empirik materiallar verən müəllif əslində zəngin aşuq yaradıcılığının bir önəmli tərəfini, daha doğrusu mədəni-təşkiledici funksiyasını da üzə çıxardır. Zənnimizcə aşuq toylarının keçirilməsi prosesi folklorşünaslığımızda ilk dəfə olaraq İlqar bəyin diqqətini çəkmişdir. İran mühitində həyata keçirilən aşuq toylarının bir çox xüsusiyyətlərinin Azərbaycanda da müşahidə olunmasını vurğulayan müəllif heç şübhəsiz, bir daha ortaq mənəvi-etik, estetik dəyərlərin mövcudluğunu da göstərə bilir. Bu bənzərlikləri aşuqların davranışlarında, oxuduqları mahnıların məzmun və formasında, ifaçılıq üslubunda və s. görən müəllif bir çox maraqlı nəticələrə gələ bilir, bir daha bu qədim sənətin günümüzdə belə öz estetik təsir və tərbiyəvi gücünü itirməməsini göstərməyə çalışır. Müəllif aşuq toylarını sadəcə olaraq bir “səyyah”, bir seyirçi olaraq deyil, tədqiqatçı-sosioloq kimi gözdən keçirməyə çalışır. Toy mərasimində iştirak edənlərin sosial durumu, dini, mədəni səviyyəsi, aşuq ənənələrinə bağlılığını və s. də izah etməyə çalışır. Müəllifin aşuq terminolojisinə (*bu sahədə tanınmış musiqişünas-alimimiz Əminə Eldarovanın məhsuldar fəaliyyətini unutmamalıyıq*) bir çox yeni anlayışlar gətirə bilməsini də qeyd etmək lazımdır. Əslində “**aşuq toyu**” anlayışının özü belə bu terminologiyə daxil ola bilər. Təbii ki, hər hansı bir sahənin, əmək fəaliyyətinin terminoloji genişliyindən, eyni zamanda bu fəaliyyət sahəsinin tarixi keçmişi və zənginliyindən, xalqın mənəvi həyatı ilə olan dərin əlaqələrindən xəbər verməkdədir. Ona görə də terminoloji məsələləri yalnız filoloji, genetik-etimoloji baxımdan deyil, eyni zamanda sosial-ideoloji, sosial-mədəni və tarixilik (*məsələn, bədii yaradıcılıq sahəsində sənət tarixi, sənət fəlsəfəsi və s.*) baxımından da böyük önəm daşımaqdadır. Xatırlatmaq lazımdır ki, bu baxımdan aşuq terminalogiyasını zənginləşdirə bilən əsərlər arasında son zamanlar Türkiyədə çapdan çıxmış yazıçı-publisist və tədqiqatçı alim, Azərbaycan ədəbiyyatının gözəl bilicisi Əli Kafkasyalının “*İran Türkləri, aşuq mühitləri*” kitabını (*Ərzurum 2006*) da xüsusi olaraq qeyd etmək istərdik. Heç şübhəsiz çoxsahəli və daha geniş anlama gələn “aşuq mühiti” anlamı dedikdə “aşuq toy mərasimləri” kimi anlamın da buraya daxil edilə bilməsi kimi bir gerçəkliyi də unutmamaq lazımdır. Bu baxımdan da İlqar İmamverdiyevin “*İran türklərində aşuq toy mərasimləri*” adlı əsəri dəyər

qazanmaqdadır. Geniş faktiki və empirik materiallara, eyni zamanda məqsədyönlü müşahidələrə təməllənən bu kitabın folklorşünaslarımız və ozan-aşıq yaradıcılığı ilə maraqlanan hər bir oxucumuz üçün faydalı olacağına inanırıq.

Kitabın işıq üzü görməsində maaddi və mənəvi yardımını əsirgəməyən Azərbaycan xalq musiqisinin təəssübkeşi, Moskvalı tanınmış iş adamı, qeyrətli eloqlumuz **Ənvər Əşrəfoğlu Qənbərova** öz dərin təşəkkürümüzü bildiririk.

Babək Qurbanov

*Musiqi estetikası üzrə Fəlsəfə Elmləri Doktoru, Professor.
SSRİ və Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqı İdarə Heyətinin Üzvü,
Azərbaycan Respublikası Aşıqlar Birliyinin Üzvü
18-23. IX- 2006*

129. (21) ÖN SÖZ¹⁸¹

Hər bir xalqın mənəvi mədəniyyəti, onun nadir inciləri bir-iki ilin içərisində meydana gələ bilən bir hadisə deyil. Yüz illəri, min illəri əhatə edən bu dəyərlər, onların nadir nümunələri mücərrəd anlam olan xalq yaradıcılığı kimi adlandırılsa da, onun müəllifləri anonim olaraq göstərilə də əslində bu mütərəqqi prosesdə heç şübhəsiz, xalq içərisindən çıxmış dövrünün istedadlı elm və sənət adamlarının olduğunu söyləmək mümkündür. Zaman keçdikcə müəyyən səbəblər üzündən (*migrasiyalar, savaqlar, yazı-pozunun olmaması və s.*) bu şəxslərin isimləri unudulmuş, tarixin qaranlıq səhifələrinə qarışmışdır.

Bununla belə xalq çox vaxt bu istedadlı xalq adamlarının; ustad-sənətkarların adlarını unutmur, onların ortaya qoyduqları mənəvi-estetik dəyərlərə sahib çıxmaqla onları qoruyur, hafizəsində saxlayır, günümüzə qədər də yaşatmaqda davam edir. Təbii ki, milli-mənəvi dəyərlərimizə sahib çıxmaq, unudula bilən el sənətkarlarının mədəniyyət tarixində yeri və rolunu müəyyən etmək, onların ortaya qoyduqları əsərləri təbliğ etmək, bir sözlə insanlarımızın mənəvi malına çevirmək kimi müqəddəs bir iş hər şeydən öncə qədərbilən ziyalılarımızın, folklorşünas alimlərimizin, mədəniyyət xadimlərimizin, sənət adamlarımızın üzərinə düşməkdədir. Zəngin tarixi mədəniyyət və sənət abidələrimizin qorunub saxlanılmasında, mühafizə edilməsində, təbliğində onların rolu son dərəcə böyük olmuşdur. Unutmamaq lazımdır ki, keçmiş mədəni irsə, keçmişdə yaradılmış mədəni-mənəvi sərvətlərə sahib çıxmasaq tez-gec onlar ya unudulur, ya da digər yabançı güclər tərəfindən onlara yeni bir milli don geyindirilərək asanlıqla mənimsənilə bilir. Həsən bəy Zərdabi, Mirzə Fətəli Axundov, Üzeyir Hacıbəyli, Həmid Araslı, Məmməd Arif, Məhəmməd Hüseyn Təhmasib, Səməd Vurğun kimi tanınmış mədəniyyət xadimlərimizin zəngin xalq yaradıcılığına, onun mənəvi həyatımızda oynadığı rola nə qədər böyük əhəmiyyət verdiklərini bu məqsədlə də xalq yaradıcılığı nümunələrinin toplanaraq bir araya gətirilməsinə, onları meydana gətirən xalq sənətkarlarının üzə çıxarılması və təbliğinə nə qədər böyük önəm verdikləri məlum bir həqiqətdir. Xatırladım ki, müstəqilliyimizi qazandıqdan sonra, xüsusilə də son illər, bu istiqamətdə ardıcıl və intensiv bir fəaliyyətin aparılması müşahidə olunmaqdadır. Xüsusilə həmin illərin süzqəcindən gələn və bütün Türksöylü xalqların ortaq mənəvi dəyərlərindən sayılan ozan-aşıq yaradıcılığının öyrənilməsi və təbliği yolunda faydalı addımların atılmasının şahidi oluruq. Uzun bir zaman əsasən ideoloji səbəblər ücbatından bu qədim sənət, onun estetik zənginlikləri kölgədə saxlanılmaqda idi. Unutmamaq lazımdır ki, ozan-aşıq yaradıcılığı əski Sovetlər birliyində digər millətlərə nisbətən çoxluq təşkil edən Türksöylü xalqların ortaq mənəvi mədəniyyəti olmaqla birlikdə bu xalqları birləşdirə bilən önəmli bir

¹⁸¹ Prof. Dr. İlqar İmamverdiyevin “Miskin Abdal ocağının el sənətkarları” adlı kitabına Prof. Dr. Babək Qurbanovun yazdığı (Ön söz) məqalə

amil olduğundan tamamilə təbiidir ki, onun geniş təbliği və tarixi-nəzəri təhlili o qədər də gərəkli sayılmırdı. Daha doğru desək, o dönəmin ideologiyası baxımından zərərli sayılır və onun potensiyal-estetik gücü və tərbiyəvi funksiyasını istənilən ideoloji maraqlara uyğun olaraq yönləndirilməsinə daha böyük önəm verilməkdə idi. Təsadüfi deyil ki, xalq aşığılarından yalnız dövləti, partiyani, sovet adamlarını, İ.V. Stalini tərənnüm etmələri istənilirdi. Sənətə belə normativ qayda-qanunların qoyulması təbii ki, aşığı yaradıcılığını keçmişin bədii-estetik prinsiplərindən, ənənəvi ideya-məzmunundan uzaqlaşdırmaqla birlikdə onun yaradıcılıq üföqlərini də bəlli bir ideoloji çərçivəyə salmış olurdu. Həqiqətən də əsrlər boyu xalqın mənəvi həyatında mühüm rol oynamış bu sənət, xüsusilə də onun poetik tərəfi, ideya-məzmunu uzun bir dönm yuxarıda söylədiyimiz səbəblərdən dolayı nəzarət altında tutulur, normativ qayda-qanunlara uymayan sənətkarlar isə təqib olunurdu. Aşığı Mirzə Bilal, Aşığı Hüseyn Cavan, Məzahir Daşqın, Mikayıl Azaflı və digər realist mövqedə duran aşığılarımızın aqibəti sənətsevərlərə yaxşı məlumdur.

Hal-hazırda xalq yaradıcılığı, bu sırada ozan-aşığı yaradıcılığının araşdırılması, öyrənilməsi və təbliği yolunda geniş imkanlar açılmışdır. Radio, televiziya kanalları, Azərbaycan Respublikası Aşığılar Birliyi, ifaçı aşığılarımız fəal bir şəkildə əskilərin “mənəvi yaralarını” sağaltmağa, xalqımızı yenidən bu yaradıcılığın zənginliklərinə qovuşdurmaq yolunda böyük səy göstərirlər. Bu baxımdan xalq şairi Zəlimxan Yaqubun, Azad Nəbiyevin, Qəzənfər Paşayevin, Maarifə Hacıyevanın, Qara Namazovun, İsrail Abbasovun, İlyas Tapdığın, Məmməd Aslanın, Məhərrəm Qasımlının, Sədnik Paşayevin, Hüseyn İsmayılovun, Elxan Məmmədlinin və başqalarının fəaliyyəti xüsusilə diqqət çəkməkdədir.

Son zamanlar aşığı yaradıcılığının musiqi yönünün araşdırılması sahəsində də intensiv fəaliyyətlərin aparılmasının şahidi oluruq. Aşığı musiqisi, aşığı ifa üslubu, burada istifadə olunan lad-məqam xüsusiyyətləri, həmçinin intonasiya, ritm, akkord səslənmələri, zəngin melizm və s. kimi aşığı musiqi dilini xarakterizə edən qanunauyğunluqlar musiqi folkloru mütəxəssisləri və etnomuzikoloqlarımızı dərinədən düşündürən problemlərdəndir. Bu sahədə professional musiqi təhsili almış İlqar İmamverdiyevin son zamanlardakı fəaliyyəti xüsusilə sevindiricidir. Onun aşığı havalarının notaya alınması, ifası və təbliğinə həsr edilmiş onlarca məqalələri və kitablarını xüsusi olaraq qeyd etmək mümkündür. Alimin oxucularımıza təqdim etdiyi bu kitabı isə öz xarakteri etibarilə əvvəlkilərdən fərqlənməkdədir. Burada müəllif daha çox ən gənc yaşlarından aşığılıq sənəti ilə əlaqədar təəssüratlarını, xatirələrini dilə gətirməyə, hələ də mətbuatda işığı üzü görməmiş bəzi poetik misraları bugünkü oxucularımıza çatdırmağı mühüm saymışdır. Əsərdə İlqar bəy tanınmış sənətkar aşığımız Dədə Şəmşir, vaxtilə Gədəbəy mahalında geniş şöhrət tapmış Miskinli Aşığı Vəli və atası; o dönəmin gözəl ziyalısı və şairi, (*M.V.Lomonosov adına Moskva Dövlət Universitetində ixtisasartırma və ixtisas dəyişmə kursunu 1950-1951-ci illərdə bitirmiş, iqtisad elmləri üzrə namizədlik dissertasiyasını müdafiə edərək, Azərbaycan Kənd Təssərrüfatı İnstitutunda Siyasi-İqtisad kafedrasında dosent vəzifəsində müəllim olaraq çalışmışdır.İ.İ.*) Cəmil İmamverdi oğlu Əkbər, daha doğrusu bu üç unudulmaz şəxsiyyətin yaradıcılıq və insani dostluqlarından ibarət xatirələrini oxucuları ilə paylaşmağa çalışır. Kitabda müəllif klassik aşığılarımıza xas ədəb-ərkan, nəcib davranış qaydaları, dostluğa əbədi vəfadarlıq hissləri, ən önəmlisi isə aşığılıq sənətinə olan sönməz məhəbbət kimi xüsusiyyətləri acıb göstərməyə çalışır. Aşığı Şəmşirin Cəmil Əkbərlə 1963-cü ildə Kəlbəcərdəki ilk görüşü (*Bax: Şəkil № 393*), bu tanışlığın sonralar ömrlərinin sonuna kimi ülvi dostluğa çevrilməsi, həmçinin Cəmil bəyin vasitəçiliyi ilə Dədə Şəmşirin Miskinli şair Vəli ilə tanış olması kimi bəlkə də çoxlarına məlum olmayan bir həqiqətin əsərdə yer alması olduqca təbii bir şəkildə oxuculara çatdırılmaqdadır.

Şəkil № 393. (soldan sağa) 1.Cəmil Əkbər, 3. Aşıq Şəmşir. İlk tanışlıqdan xatirə -1963 / İstisu

Düşünürsən ki, bəlkə də bu tanışlıq olmasaydı indi kitabda ilk dəfə yer almış neçə-neçə dəyərli öyüd-nəsihətverici misraların şahidi ola bilməzdik. Xalqımızın bu üç istedadlı sənətkarlarının dostluqlarından doğan səmimi ünsiyyət və etiqad hissləri gələcəkdə bir çox poetik misralara çevrilmişdir. Müəllif daha çox deyişmə xarakterli bu misraları ən kiçik yaşlarından hafizəsində həkk edə bilmiş, bir çoxunu isə atası Cəmil müəllimin təəssüratlarından, əsasən də məktub şəklində bu sənətkarlar tərəfindən yazılmış şeirlərdən toplayaraq oxucuya çatdırmağa çalışmışdır. Kitabı maraqlı və oxunaqlı edən bir cəhət də odur ki, burada öz əksini tapmış şeir misralarının harada, nə vaxt və nə münasibətlə yazıldığı kimi hadisələr də olduqca canlı və emosional bir dillə ifadə olunmuşdur. Dədə Şəmşirin Kəlbəcərdən Gəncəyə, Gədəbəyə (*Misginli elinə, Səbatkeçməz kəndinə İ.İ.*) gəlişi, geniş xalq kütləsinin onu böyük sevinc və həyəcanla qarşılaması kimi hadisələr də kitabda yer almaqdadır. Eyni zamanda müəllif heç bir təhsil görməmiş el sənətkarı Miskinli Vəli Bayramov və yaradıcılığı ilə əlaqədar da maraqlı məlumatlar verir, bu el sənətkarının fitri istedadı, onlarca klassik saz havalarını və dastanları hafizəsində saxlaya bilməsini, dastan və aşiq havalarını gözəl bir şəkildə ifa edə bilməsi gerçəyini də söyləyə bilir. Miskinli şair Vəlinin Dədə Şəmşirə, Cəmil Əkbərə yazdığı misralar bir daha bu aşığın yüksək səviyyəli poetik istedadı da sahib olmasını göstərməkdədir. Ən kiçik yaşlarından ozan-aşiq mühitində böyüyən, hər zaman ustad aşıqların ifaçılığını, deyişmə səhnələrini, dastan söyləmələrini izləyən İlqar bəy bu kitabında bir çox poetik misraları uzun bir müddət yaddaşında saxlayaraq ilk dəfə olaraq kitabında ifadə edə bilməsinin şahidi oluruq. Aşıq Şəmşir kimi böyük saz və söz ustasının təbii ki, dostluq, tanışlıq əhatə dairəsi olduqca geniş idi. Onun tanınmış sənət adamları ilə, Xalq Şairləri Səməd Vurğun, Osman Sarıvəlli kimi tanınmış şair və yazıçılarla olan yaxın dostluq əlaqələrinin bir daha gözdən keçirilməsi və öyrənilməsi, sözsüz ki, aşığın zəngin yaradıcılıq fəaliyyəti və şəxsiyyətinin daha dolğun bir şəkildə işıqlandırılmasına xidmət edə bilərdi. Xatırlatmaq lazımdır ki, kitabda müəllif imkan çərçivəsində bu məsələlərə də toxunur. Lakin yuxarıda söylədiyimiz kimi əsas diqqətini əslən Gədəbəyin Miskinli torpağından olan bu üç el sənətkarının yaradıcılıq xüsusiyyətlərinə, əbədi dostluqlarından doğan yaradıcılıq əlaqələrinə və bunun nişanəsi olaraq ortaya çıxmış daha çox da qoşma biçimində olan poetik misralara yönləndirmişdir. Kitabda müəllifin qələmə aldığı və çoxşaxəli hadisələr əsliində bu ustadların zəngin həyatlarından alınmış bəlkə də bir neçə epizoddur. Lakin bu epizodlar belə Dədə Şəmşirin, Miskinli Aşıq Vəlinin, qəlbi və ruhu aşiq poeziyası ilə döyünən Cəmil İmamverdioğlunun dünyagörüşü, zəngin mənəviyyəti, keçmişin bədii-estetik irsinə olan dərin ehtiram və sevgi hisslərini daha yaxından anlamağa kömək etməkdədir. Cəmil müəllim ömrünün sonuna kimi Dədə Şəmşir və Miskinli Aşıq Vəli ilə olan əlaqələrini kəsmir. Təsədüfi deyil ki, Aşıq Şəmşirin vəfatından sonra belə bu böyük ustada

olan həqiqi sevgi və ehtiram hissələrini böyük həcmli “Bağışla məni” rədifli bir şeirində, yüksək bədii bir dillə ifadə edə bilmişdir:

Gec gəldim haraya a Şəmşir əmi,
Çəkdiyim möhnətə bağışla məni.
Matəminlə dağlamışam sinəmi,
Əyilən qamətə bağışla məni.

Çıxmırsan qəlbimdən dəqiqə belə,
İnan, ötürdüyüm hər aya belə,
Hər solan çiçəyə, hər açan gülə,
Olan sədaqətə bağışla məni.

Unutmam, nəqədər canımda can var,
Bədəndə dövr edən qırmızı qan var,
Yediyim, içdiyim nə qədər nan var,
Bu halal nemətə bağışla məni.

Əzəmətli dağsan, mən sənənin tərən,
Böyük bir ümmənsən, mən sənənin ləpən,
Sən qoca palıdsan, mən sənənin çökən,
Bu qüvvət, qüdrətə bağışla məni.

Gəzsəmdə dünyanı mən diyar-diyar,
Nəqədər ölkə var, şəhər var, kənd var,
Könlüm matəminlə çəkdi intizar,
Hörmətə, izzətə bağışla məni.

Bilki məzarını sanıram Məkkə,
İnam qənim olsun, var isə şəkkə,
Yanımda bilmirəm səhvim var bəlkə?
Olan xəcalətə bağışla məni.

Dost gərək dostunun qədrini bilsin,
Çatıb harayına, dadına gəlsin,
Vayında ağlasın, toyunda gülsün,
Xahişə, minnətə bağışla məni.

Yanımda vardırısa əgər günahım,
Yandırır qəlbimi amanım, ahım,
Ey müqəddəs insan, ey qibləgahım,
Haqqa, ədalətə bağışla məni.

Mən sənə heyranam, görəndən bəri,
Olmusan dilimin sözü, əzbəri,
Ey ulu dağların qoca Şəmşiri,
Saf arzu-niyyətə bağışla məni.

Gəzdiyim yerlərə mən nəzər saldım,
Seyredib hər yanı, xəyalda daldım,
Buludtək qaraldım, ümməntək doldum,
Gəldim ziyarətə, bağışla məni.

Mərd igidlər dostu, yarı unutmaz,
Əhd-peyman, düz ilqarı unutmaz,
Etiqadı, etibarını unutmaz,
Ülvi ünsiyətə bağışla məni.

Yağsa da dağların qarını, boranı,
Nə ölüm, nə itim kəsməz aranı,
İnanmasan gətirərəm Quranı,
İncilə, Tövrata bağışla məni.

Bir oyanıb, bir dururdu qəlbimiz,
Bir yaradıb, bir qururdu qəlbimiz,
Bir döyünüb, bir vururdu qəlbimiz,
O pak məhəbbətə bağışla məni.

Dağların başından aşan bir günəm,
Qəlbini yaralıyam, xəstə, düşgünəm,
Arzular gözümdə halı-müşgüləm,
Düşdüyün “cənnətə” bağışla məni.

Qalıbdı ağımda dostluğun dadı,
Dostluğun şərəfi, dostluğun adı,
Sönməyib, sönən döy qəlbimin odu,
Olan hərarətə bağışla məni.

Aralıqda haqq-say var, salam var,
Səni sevən neçə-neçə balam var,
Obamız var, elimiz var, aləm var,
O pak ünsiyyətə bağışla məni.

Çəkirsən adımı kəlmələrində,
Sazında, sözümdə, nəğmələrində,
Misrada, beytdə, cümlələrində,
Verdiyim qiymətə bağışla məni.

Bilirəm müddətdir gözün yoldadır,
Boylanır hər yana sağa, soldadır,
Yorulub köhlənin, qalıb yoldadır,
Tükənən qüvvətə bağışla məni.

Mehriban dostunam, bir əhli-diləm,
Oxuyan bülbüləm, açılan güləm,
Ya qismət, hüsrana birdəki güləm,
O müşk-tərəvətə bağışla məni.

Cəmilin qəlbini gəzib görmüsən,
Məhəbbət bağından üzüb görmüsən,
Ərkinə, nazına dözüb görmüsən,
Munis məhəbbətə bağışla məni.

Bu əsərində də Dədə Şəmşirin böyüklüyü, əvəzsiz bir ustad aşiq olması, yüksək əxlaqi mədəniyyəti, zəngin ensiklopedik bilgi sahibi olması kimi fikirlər öz əksini tapmışdır. Xatırladım ki, Miskinli Aşiq Vəli də böyük sənətkarı unutmamış, ona ithaf edilmiş və təxminən eyni əhvali-ruhiyyəni ifadə edən təsirli şeirini yazmışdır. Xatırlatmaq lazımdır ki, Dədə Şəmşirə həsr edilmiş şeirlər az olmamışdır. Lakin onun Səməd Vurğun kimi böyük söz ustadı ilə olan deyişməsi, daha doğrusu bir-birlərini vəsf edən şeirləri vaxtilə mətbuatda dərc olunmuş və mütəxəssislərə yaxşı tanışdır. Fəqət Cəmil bəylə Miskinli Aşiq Vəlinin Dədə Şəmşirə ithaf edilmiş şeirləri ilk dəfədir ki, işiq üzü görür və bir daha aşığın böyük simasının təsdiqlənməsinə xidmət etmiş olur. Əsərdə Aşiq Şəmşirin yazdığı bir neçə yüksək səviyyəli şeirləri də ilk dəfə olaraq bu kitabda gün üzünə çıxarılmışdır. Kitabın bir önəmli məziyyətlərindən biri də müəllifin öz professional musiqi biliyinə təməllənərək Aşiq Şəmşirin özünün meydana gətirdiyi bir mahnısını, “Şəmşiri” havasını notaya almasıdır. Ən kiçik yaşlarından bu mahnının aşığın öz ifasında eşitmiş İlqar Cəmil oğlu uzun bir müddət ərzində onu qeyri-adi hafizəsində saxlamış və bu gün onu olduğu kimi orijinal durumunda notaya yazaraq kitabına daxil etmişdir. Əslində bu xeyirxah təşəbbüs olduqca faydalı olmuşdur. Belə ki, bəlkə də zaman ötdükcə unudula bilən Dədə Şəmşirin “Şəmşiri” adlı saz havası not yazısında “maddiləşməsi”nə görə birdəfəlik olaraq klassik aşiq havaları repertuarına daxil ola bilməmişdir. Vaxtilə Azərbaycan klassik aşiq havalarını notaya alaraq dörd məcmuə (*100 saz havası*) halında çap etdirən İlqar İmamverdiyev Dədə Şəmşirə olan sonsuz məhəbbətini ifadə etmək məqsədilə “Azərbaycanın 20 saz havası” adlı ikinci cildini unudulmaz sənətkara, Azərbaycanın Əməkdar İncəsənət Xadiminə həsr etmişdir.

Eyni zamanda keçən əsrin 80-ci illərində Dədə Şəmşir sənətini rus oxucularına da tanımaq fürsəti əldə etdiyimə görə bir daha özümü xoşbəxt hesab edirəm. Eyni zamanda aşığın şeirlərini ilk dəfə olaraq rus dilində yüksək bədiiliklə tərcümə edən istedadlı şairimiz, tərcüməçimiz Vladimir Qafarovu da rəhmətlə anmağı özümə mənəvi bir borc bilirəm. Bütün bu söylədiklərimizlə birlikdə ozan-aşiq yaradıcılığının dərin bilicisi və tədqiqatçısı Prof.Dr. İlqar Cəmil oğlu İmamverdiyevin oxucularımızın ixtiyarına verdiyi bu, əsasən canlı xatirələrə əsaslanan “*Miskin Abdal ocağının el sənətkarları*” adlı əsəri, eyni zamanda aşiq yaradıcılığı və ifaçılığı ilə əlaqədar maraqlı fikir və mülahizələrlə də zəngin olduğundan qədirbilən oxucularımızın dərin marağına səbəb olacağına inancımız böyükdür.

Babək Osman oğlu Qurbanov

Fəlsəfə elmləri doktoru, professor

SSRİ və Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının üzvü

Azərbaycan Respublikası Aşıqlar Birliyinin Üzvü

9. VI – 2010

130. (22) ÖN SÖZ¹⁸²

Hər bir xalqın mədəni inkişaf tarixində əldə etdiyi dəyərlər içərisində gülüş fenomeninin də xüsusi yeri var. Gülüş hər zaman insanları doğru yola istiqamətləndirmiş, cəmiyyətin mənəvi tərəqqisinə, yüksək əxlaqi keyfiyyətlərə sadıq qalmasına təkan vermişdir. Təsadüfi deyil ki, bütün xalqlar arasında gülüş qəhrəmanları, eyni zamanda onların dərdi-sərlərini anlayan, bunları gülüş şəklində ifadə edə bilən xalq qəhrəmanları mövcuddur. Ən əski dövrlərdən günümüzdə qədər dünya folklorunda və ədəbiyyatında da xalqın gülüş qəhrəmanlarının unudulmaz surətləri geniş bir şəkildə yer almış və onlar insanları gülüş vasitəsilə mənəvi saflığa, doğruluğa, xalqına faydalı olmağa çağırmaqdadır. Hələ vaxtilə əski Yunan filosofu Aristotel sənətin insanı mənən təmizləyici, pis niyyətlərdən arındırıcı funksiyasına diqqət yetirərək “katharsis” terminini də əbəs yerə işlətməmişdir. Gülüş xalqın

¹⁸² Prof. Dr. İlqar İmamverdiyevin “Məzəli əhvalatlar və gülməçələr” adlı kitabına Prof. Dr Babək Qurbanovun yazdığı (Ön söz) məqalə

nikbinliyini, bütün çətinliklərə, uğursuzluqlara qarşı sinə görə bilməsini, bütün şərtlərdə mənfi mənəvi-əxlaqi keyfiyyətlərin cəzalandırılması istəyini ifadə etməkdədir. Bilindiyi kimi xalqımızın, eyni zamanda ümumiyyətlə bütün Türksöylü xalqların əsas gülüş qəhrəmanı Molla Nəsrəddindir. Bu xalq qəhrəmanının nadir bir gülüş ustası olmasını, lətifələrinin, “fıkra”larının yüksək sənət nümunəsi kimi bəşəri mənə kəsb edə bilməsini nəzərə alan YUNESKO 1996-cı ilini “Nəsrəddin Xoca ili” olaraq qəbul etmişdir. Bu münasibətlə qəzetlərin birindən mənə də Xoca Nəsrəddin haqqında məqalə yazmaq təklifi gəldi (*Bu məqaləm bir neçə yerdə işıq üzü gördü*). Xalqın sevgisini gəzənmiş bu gülüş qəhrəmanının lətifələri haqqında uydurulmuş hadisələri, eyni zamanda elmi əsərləri estetik baxımdan gözdən keçirərkən bir daha xalqımızın gülüş mədəniyyətinin zənginliyinə, özünəməxsusluğuna, burada gülüşün bütün incəliklərinin yer aldığına heyran qalırsan. Yumor, satira, qrotesk, ironiya (*istehza*) və s. kimi gülüş kategoriyasının bütün çalarlarına aid onlarca lətifə bir daha xalqımızın zəngin bir gülüş mədəniyyətinə sahib olmasını göstərməkdədir. Əslində Nəsrəddin Xocanın dili ilə söylənilən və şahidi olduğu kimi görünən hadisələr bir daha xalqın ürəyindən gələn əxlaqi idealarını ifadə edən, onların gülüş yolu ilə pis niyyətlərdən, zərərli davranışlardan azad olmaq istəyindən irəli gəlməkdədir.

Oxucularımıza təqdim edilən “*Məzəli əhvalatlar və gülməçələr*” adlı əsəri oxudugca bir daha gülüş mədəniyyətimizin, eləcə də Molla Nəsrəddinin əfsanəvi surətinin yaranmasındakı zəngin potensial-estetik qaynağın xalqın özü olduğuna inancım artmış oldu. Əsərin müəllifi və tərtibçisi tanınmış saz və tar ustası, musiqi folkloru haqqında bir çox dəyərli əsərlər ortaya qoymuş sənətsünaslıq elmləri doktoru, professor İlqar İmamverdiyevdir. Kitabda toplanmış lətifələrin demək olar ki, əksəriyyəti müəllifin atası, ziyalı alimimiz Cəmil Əkbərovun söylədiklərindən ibarətdir. Gözəl gülüş istedadına malik Cəmil müəllim (*o, Lomonosov adına Moskva Dövlət Universitetində bir illik ixtisas dəyişmə kursunu keçdikdən sonra Gəncə Kənd Təsərrüfatı İnstitutunda namizədlik dissertasiyasını müdafiə etmiş, dosent olaraq iqtisadiyyat fənnindən ömrünün sonuna kimi (1949-2000) dərs demiş, yüksək ixtisaslı bir şair təbiətli alim-şəxsiyyət idi*), yan-yörəsində gülüş hədəfi olan bütün hadisələri sərrast şairanə gözü ilə görür, onların digərləri tərəfindən də hiss edilməsini arzulayırdı. Bu yolda Cəmil müəllimin yüksək müşahidəçilik qabiliyyəti ilə birlikdə heç şübhəsiz, bədii-şairlik istedadı da rol oymanıdır. Bilindiyi kimi gülüş doğura bilən hadisələr bədii dillə ifadə edildiyi zaman daha çox duyğulu, emosional və təbiidir ki, təsiredici ola bilirlər. Təsadüfi deyil ki, bəzi lətifələrdə şeir misralarına belə rast gələ bilirik.

Kitabdakı hadisələrin coğrafi radiusunun o qədər də geniş olmaması diqqət çəkməkdədir. Yəni hadisələr əsasən bir ailənin, ona yaxın olan dost-tanışların, daha dəqiq desək, Gədəbəyin Səbətkeçməz, Saratovka, Slavyanka və Zəhmət kəndləri, həmçinin Gəncə şəhərinin əsasən bu bölgələrdən olan insanların məişət həyatlarından alınmış hadisələrdir. Yəni coğrafi ərazi və insani münasibətləri baxımından onlar daha çox lokal (*yerli*) xarakter daşımaqdadırlar. Buradakı insanlar harada olurlarsa olsun (*Gədəbəydə, Gəncədə*) yaşasalar belə, daha çox qədim Gədəbəy bölgəmizin insanlarıdır. Onların danışq tərz, ləhçələri, ailə-məişət qanunları və s. kitabda əsasən gülüş kateqoriyası baxımından öz əksini tapa bilmişdir. Burada yer almış lətifələrin əksəriyyəti gülüşün daha çox yumor (*mizah*) üsulu ilə ifadə olunmuşdur. Bu da təbiidir, çünki kitabda yer almış lətifələr daha çox Cəmil müəllimin yaxın dostları, qohum-əqrəbbları, iş yoldaşları və öz ailə üzvlərinin həyatından alınmışdır. Onlarla olan yaxın münasibətlərdə gözəçarpan və gülüş doğuran hadisələri Cəmil müəllim incə yumorla, əslində sevgi hissi ilə ifadə etməyə çalışmışdır. Doğma insanların yanlışlıqlarına, zəifliklərinə, bəzən düşükləri vəziyyətlərdən düzgün nəticə çıxara bilmədiklərinə gülərək acıyan müəllif əslində bu vəziyyətin xalq üçün heç də zərərli olmadığı fikrini söyləməyə çalışır. Onları gərəksiz davranışlardan, yanlış fikirlərdən uzaqlaşdırmaq niyyətində olduğunu da ifadə etmiş olur.

Bununla belə kitabda öz əksini tapmış bir çox lətifələrdə biz ailə-məişət məsələlərinin, min illərdən gələn yüksək mənəviyyat və davranış qayda-qanunlarının günümüzdəki vəziyyəti, onların bəzən pozulması kimi halların da göz önünə gətirilməsi gerçəkliyi ilə qarşılaşırıq. Xüsusilə də ailədə qadının yeri, ailə başçısının sosial məsuliyyəti, övlad tərbiyəsi kimi məsələlər kitabda gülüş yolu ilə həll olumaqdadır. Lətifələrdə qəhrəmanların istifadə etdikləri ifadə, dil, ləhcə, məntiqi davranış üsulları və s. əslində söhbətin canlı, emosional olmasına xidmət etməklə birlikdə, eyni zamanda Gədəbəy insanların dünyagörüşü, tarixi, mənəvi-etik dəyərlərinə bağlılığını, zəngin gülüş mədəniyyətinə sahib olduğunu göstərməkdədir. Zənnimizcə, bu spesifik mədəniyyətə bir çox hallarda bu bölgədə xüsusilə sevilən və yayılmış olan ozan-aşıq yaradıcılığının, daha doğrusu ona xas incə yumor və ümumiyyətlə gülüş mədəniyyətinin xüsusiyyətlərinin təsirini hiss etmək mümkündür. Digər tərəfdən, xalqın gülüş mədəniyyətinin (*bu sözləri kitabdakı lətifələr haqqında da söyləmək mümkündür*) ozan-aşıq sənətinə olan təsirini də görmək mümkündür. Bunun izlərini bir çox dastanlarımızda, xüsusilə də “Koroğlu” dastanında, buradakı deyişmə səhnələrində hiss etmək mümkündür. Zənn edirik ki, əsər bu paralelizmi izləmək baxımından gələcəkdə bu istiqamətdə tədqiqatlar aparan elmi işçilərimiz üçün də faydalı ola bilər.

Kitab Gədəbəy bölgəsinə aid olan bir çox bəlkə də unudulmuş və ya unudulmaqda olan sözlərin, kəlmələrin, ifadələrin, kəlamların, atalar sözlərinin və s. geniş yer tapması baxımından da maraq doğurmaqdadır (*məsələn, şığıma, şəbədə, kecava, çalsaqal, kəndin mətəhi, bulama, nək gələ, tək gələ, “keçi öləndə qoturu da kəsilər”, “Dəyirman bildiyini edir, çax-çax da başını ağrıdır”, “İşig düşməyən yerə xəstəlik girər” və s.*).

Kitabda yer almış lətifələrin dili ümumiyyətlə bu janra xas bir ifadə biçimində qələmə alınmış, yəni çox vaxt lakonikdir və əsasən gülüş məntiqinə tabe vəziyyətindədir. Yəni hadisələrin gözlənilməz məntiqi nəticəsi, gülüş hədəfinin gülüş hədəfi olmasından xəbəri olmaması, hadisənin uzun-uzadı təsvir olunmaması, “*zamanını ötürmüş mənfə hallara müasir don geyindirilməsi*” və s. bu kimi estetik qanunauyğunluqlar gülüş kateqoriyasını xarakterizə edən xüsusiyyətlərdəndir. Kitabda yer almış hadisələrin demək olar ki, əksəriyyəti bu qanunauyğunluqlara cavab verdikərinə görə həqiqətən də oxucuda gülüş, təbəssüm, mənən təmizlənmə kimi hissələrin baş qaldırmasına xidmət edə bilməkdədir. Bu qəbildən olan və əsasən çağdaş zamanımızla həmahəng səslənən komik hadisələr, eyni zamanda insanlarımızın gülüş mədəniyyətinin inkişafına xidmət etməklə birlikdə, cəmiyyət həyatında onların yaxşı-nisindən, xalqımız üçün yararlı olanı yararsızdan, mütərəqqi olanı mürtcəidən ayırmaq yolunda mühüm vasitələrdən birini təşkil etməsini də unutmamaq lazımdır.

İlqar İmamverdiyevin Gədəbəy bölgəsində gülüş doğura bilən hadisələri toplayıb bir araya gətirməsi, eyni zamanda özünün də bu istiqamətdəki bir çox müşahidələrini kitaba əlavə etməsini heç şübhəsiz, müəllifin xalqımızın gülüş mədəniyyətinə olan qatqısı kimi də dəyərləndirmək mümkündür. Bununla belə kitabda yer almış hadisələrin gülüş doğura bilməsi baxımından eyni səviyyədə olmamasını da söyləməklə birlikdə, eyni zamanda onu müəyyən bir bölgənin gülüş doğura biləcək nümunələrinin toplanması, bir araya gətirilməsi, çap etdirilməsi baxımından önəmli və örnək ola biləcək ilk təşəbbüs kimi də dəyərləndirmək mümkündür. İnanırıq ki, bir çox bölgələrimizdə (*məsələn, Qarabağ, Şəki, Şirvan və s.*) meydana gəlmiş və xalqımızın müasir mərhələdə gülüş mədəniyyətini ifadə edən bu qəbildən olan əsərlər tezliklə gülüş həvəskarlarımızın himayəsinə veriləcəkdir.

Babək Qurbanov

*Fəlsəfə elmləri doktoru, professor.
Azərbaycan Respublikası Aşıqlar Birliyinin Üzvü*

131. (23) AŞIQ MUSIQİSİNİN TƏDQİQATÇISI VƏ MAHİR İFAÇISI
SƏNƏTŞÜNASLIQ DOKTORU, PROFESSOR İLQAR İMAMVERDİYEV ¹⁸³

Ozan-Aşiq yaradıcılığı xalqımızın mənəvi mədəniyyətinin ayrılmaz bir parçasıdır və o, hər zaman demokratizmi, realizmi, bəşəriyyəti, ideya-məzmun genişliyi ilə xalqımızın həyatında əvəzsiz bir yer tutmuşdur. Bu günlərə qədər öz bədii-estetik tərvətini, tərbiyəvi-dəyişdirici rolunu saxlayan xalqın bu sinkretik musiqili-poetik yaradıcılığı, eyni zamanda insanlarımızın ulu keçmişi, tarixi, azadlıq, müstəqillik, qəhrəmanlıq mübarizəsi, sevinci, kədəri estetik idealları haqqında bizə çox mətləblər söyləyə bilər. Aşiq yaradıcılığı nümunələri, o cümlədən 60-dan çox poetik formalar, möhtəşəm, monumental dastanlarımız, onlarla aşiq havaları və s. əslində xalqımızın bədii-estetik təfəkkürünün məhsulu kimi də böyük önəm daşımaqdadır. Eyni zamanda unutmamaq lazımdır ki, bu yaradıcılıq növü əslində bütün Türkdilli xalqların mənəvi mədəniyyətləri üçün də, ortaq bir yaradıcılıq növüdür və bu xalqların ulu keçmişi, tarixi, dili, dini, istək-arzuları haqqında da çox şey verməkdədir. Təsadüfi deyil ki, son zamanlar ozan-aşiq yaradıcılığının tədqiqi, təbliği, mühafizəsi yolunda ardıcıl fəaliyyətlərin şahidi oluruq. Bizə qədər gəlib çatmış aşiq yaradıcılığı nümunələri müəyyən obyektiv, subyektiv səbəblərə görə də yox olmuş, hafizələrdən silinmiş və ya unudulmağa üz qoymuş nümunələrin yenidən toplanması, bir araya gətirilməsi, bərpa edilməsi folklorçu alimlərin, paleontoloji musiqi mütəxəssisləri qarşısında duran mühüm vəzifələrdən sayılmaqdadır.

Azərbaycan aşiq məktəbləri dediyimiz zaman ilk öncə yada düşən ustad aşıqlardan Qurbani, Xəstə Qasım, Aşiq Ələsgər, Dədə Şəmşir, Aşiq Əmrah Gülməmmədov, Aşiq Hüseyn Saraclı, Aşiq Mikayıl Azafı kimi xalq sənətkarları gəlir. Onların hər biri aşiq yaradıcılığının tarixi inkişaf yolunda bir mərhələ, bir məktəb təşkil etmişlər. Onların yaradıcılıq yolu, ifaçılıq üsulu bu yaradıcılığın spesifik estetik prinsipləri üzə çıxarmaqla birlikdə tarixən aşiq yaradıcılığının inkişaf yolunu, miras və novatorluq kimi dialektik anlayışları dərk etməyə köməklik göstərməkdədir. Bu səbəblərə görə də yuxarıda adlarını hörmətlə zikr etdiyimiz ustad aşıqlarımızın hər birinin yaradıcılıqlarını ayrıca mənəvi mədəniyyət abidələri olaraq dəyərləndirmək mümkündür. Onların olduğu kimi, əl dəymədən, bəzək-düzək vurmadan bizə çatdırılması, mühafizə edilməsi çox önəmlidir. Bu gün də bu yolda addımlayan, daha doğrusu klassik aşiq yaradıcılığı örnəklərini bizə çatdıran aşıqlarımız az deyil. Professor Məhərrəm Qasımlının (*AzTV-nin "Mədəniyyət" kanalında yayımlanan "Musiqi xəzinəsi"*), və dosent Mübariz Əliyevlə Zülfiyə İbadovanın (*"İctimai TV" kanalında yayımlanan "Ozan məclisi"*) proqramlarında çıxış edən sənətkarlarımızın timsalında bu meyli yaşadan aşıqlarımızın uğurlu fəaliyyətini xüsusilə qeyd edə bilərik. Belə bir meylin yaşaması ona görə vacibdir ki, burada biz muzeylərimizdə diqqətimizə çatdırılan qədim maddi-mədəniyyət abidələrimiz kimi mənəvi mədəniyyət abidələri nümunələri ilə "görüşməli" oluruq. Ən qədim zamanlarda meydana gəlmiş və olduğu kimi günümüzdə qədər gəlib çatmış nümunələrlə tanış olmaq imkanına sahib ola bilərik. Ustad aşıqlarımızın yaradıcılıq yollarını izlədikdə onların bir tərəfdən özlərindən əvvəlki örnəkləri əl dəymədən mühafizə edib saxladıkları, digər tərəfdən də bu ənənələrə və estetik prinsiplərə uyğun olaraq yaradıcılıqlarına davam etdiklərini görə bilərik. Təsadüfi deyil ki, ustad aşıqlarımızın adları ilə bağlı onlarca aşiq havalarının mövcud olmasını söyləmək mümkündür. Əslində onlarca anonim sayılan bir çox aşiq havalarının mütləq hansı isə bir istedadlı aşiq tərəfindən yaradılması fikrini söyləmək də yanlış olmur deyə düşünürük. Çünki bu nümunələrin çoxunun musiqi dili, biçimi,

¹⁸³ İlqar İmamverdiyevin "54 saz havası SD albomuna" Babək Qurbanovun yazdığı "Aşiq musiqisinin tədqiqatçısı və mahir ifaçısı sənətsünaslıq doktoru Professor İlqar İmamverdiyev" başlıqlı məqalə

kompozisiya quruluşu, sözlə musiqinin vəhdəti kimi bədii-estetik məsələlərin həlli burada olduqca yüksək səviyyədə və professionalıqla həll olunmuşdur və onların meydana gəlməsi mütləq yaradıcı və professional bir şəxsiyyətin adı ilə bağlı olması fikrini yada salmaqdadır. Bununla belə bir çox aşiq havalarının bu və ya digər ustad aşığın adı ilə bağlı olduğu da məlumdur. Dədə Ələsgərin, Dədə Şəmşirin, Aşiq Azafı Mikayılın bəstələdiyi havalar günümüzdə belə çalınıb oxunan, aşıqlarımızın repertuarlarını bəzəyən havalardandır. Bu gün bu qəbildən olan aşiq havalarının unudulmaması, itib-batmaması yolunda yalnız elmi-publisistik məqalələri, monoqrafiyaları, məcmuələri ilə deyil, praktiki olaraq parlaq ifaçılıq sənəti ilə də ardıcıl olaraq fəaliyyət göstərən Sənətşünaslıq Elmləri Doktoru, Professor İlqar İmamverdiyevin adını hörmətlə çəkməli oluruq. Ən kiçik yaşlarından saz-söz mühitində böyüyən, bir çox ustad aşıqların (*Dədə Şəmir, Misginli Aşiq Vəli Bayramov, Gədəbəyli Aşiq Yusif, Aşiq Əmrəh Gülməmmədov, Aşiq Hüseyin Saracı, Aşiq Sədi Ulaclı, sazənd Xudaverdi Mahmudov, Aşiq Ədalət Nəsimov, Zahid Aslanov, Dəmir Həsənoğlu, Şəkərbəyli Aşiq Sarı, əslən Şəkirdən olan Layiskili Aşiq Sirac, Gədəbəyin Qaradağ kəndindən, kimya elmləri namizədə dosent Səfərxan Hüseyinov və s.*) çalılıb-çağırmaqlarının canlı şahidi olan İlqar İmamverdiyev gələcəkdə də həyatını musiqi ilə bağlamış, bu sahədə professional bilgilər almış, Üzeyir Hacıbəyli adına Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasını (*indiki Bakı Musiqi Akademiyasını tarixi ixtisası üzrə Prof. Dr. Oqtay Quliyevin sinfini*) uğurla bitirmiş və demək olar ki, həyatını Azərbaycan xalq musiqi yaradıcılığı, xüsusilə də aşiq yaradıcılığının tədqiqi ilə bağlamışdır. Onun 415 - dən çox klassik Azərbaycan aşiq havalarını notaya alması və bir arada məcmuələr şəklində musiqisəvərlərə, bu sahədə çalışan mütəxəssislərə çatdırma bilməsi kimi bir gerçəklik bir daha İlqar müəllimin əzmi və yorulmaz fəaliyyətindən xəbər verməkdədir. Onun notaya aldığı aşiq havaları əsasən ustad aşıqların canlı ifasından həyata keçirilmiş, ona görə də həqiqətən gerçək klassik üslubda səslənməyə daha uyğundur. Bəzi unudulmuş və ya unudulmaqda olan havaların notaya alınmasında da İlqar Cəmilov öz nadir musiqi hafizəsi və konservatoriyada aldığı nəzəri bilgilərə əsasən hər zaman gerçəkci olmağa çalışır, orijinala adekvat bir şəkildə yaxınlaşmağa çalışır. Onun bir çox aşiq havalarını nota yazması faktının özü də daha orijinal, daha fərqli görünməkdədir. Belə ki, musiqi folkloru sahəsində çalışan mütəxəssislərimizin çoxu bu prosesdə daha çox havaların sadəcə olaraq melodiyasını notaya almaq və ya onların imkan çərçivəsində müşayiətlə birlikdə fortepiano üçün yazdığı lazım bildikləri halda İlqar bəy bu musiqiləri notaya alarkən məhz sazın ifaçılıq xüsusiyyətlərini nəzərə almağı da mühüm saymışdır. Belə ki, o saza digər musiqi alətləri (*həm Batı, həm də Şərq*) kimi müstəqil bir alət kimi yanaşmış, klassik aşiq havalarının notalara təməllənərək ifa yolunu göstərmişdir. İlqar Cəmilovun bu çalışmalarında daha çox instrumental aşiq musiqisi realist ənənələrin davam etdirilməsi məğzini hiss etmiş oluruq. Ümumiyyətlə öz ifaçılıq fəaliyyətində də İlqar bəy daha çox instrumental aşiq ifaçılığına daha çox həvəs göstərməsini aydın bir şəkildə izləyə bilərik. Onun musiqisəvərlərə ərməğan etdiyi SD-parçalarında bir daha xalqımızın ideya-emosional, texniki-estetik baxımdan nə qədər zəngin bir instrumental musiqi mədəniyyətinə sahib olmasını hiss edə bilərik. Albomda yer alan aşiq havalarını Moskvalı soydaşımız Ənvər Qəmbərovun təkidi ilə İlqar bəy bir-bir toplamış, bir araya gətirmiş və ağır yaradıcılıq zəhməti sayəsində 3 gün ərzində onların yüksək məharətlə səsləndirilməsinə (*54 saz havası*) nail olmuşdur. İlqar İmamverdiyev hər hava üzərində uzun müddət çalışmış, araşdırmalar aparmış və hər zaman klassik aşiq havalarının estetik prinsiplərinə uyğun olaraq hərəkət etməyi üstün tutmuşdur. Odur ki, onun ifasında bir çox bəlkə də unudulmağa üz qoymuş havalar yenidən canlanmış, xalqımızın ixtiyarına verilmişdir. Albomda (SD-də) yer almış havaların bir çoxu demək olar ki, nəinki musiqisəvərlərə, folklorçu-tədqiqatçılarımıza, hətta bir çox müasir aşıqlarımıza belə tanış deyil. Odur ki, onların səsləndirilməsi bir daha aşıqlarımızın repertuarını zənginləşdirməklə birlikdə bu sahədə çalışan mütəxəssislərimizin,

gənc musiqiçilərimizin və pedaqoqlarımızın da aşiq yaradıcılığı və ifaçılığı ilə əlaqədar bilgilərini artırma biləcəyinə inanırıq. Ənənəvi aşiq havaları ilə yanaşı instrumental saz ifaçılığı tarixində “Azərbaycanın Himni”, “Türkiyənin İstiqlal Marşı” və Üzeyir Hacıbəylinin “Koroğlu” operasından “Uvertyura” adlı bu kimi möhtəşəm əsərlərin İlqar Cəmiləoğlu mükəmməl ifasından səsləndirilməsi Azərbaycan saz alətinin potensial bədii-texniki imkanlarının nə qədər geniş olmasından xəbər verir.

Albomda yer almış 54 melodiyanın hər biri öz ideya-məzmunu, ruh halı, psixoloji xüsusiyyətləri, forma və kompozisiya baxımından birbirlərindən fərqlənsələr də sonunda onların hamısı xalqımızın hiss-həyəcanlarını, zəngin daxili aləmini, həyata inam hissələrini ifadə etməkdədir və bütün bunları gözəl hiss edən İlqar İmamverdiyev öz ifası ilə bütün bu mənəvi zənginlikləri ifadə etməyə çalışır, aşiq ifaçılıq sənətinin demək olar ki, bütün təsvir-ifadə vasitələrindən yaradıcılıqla istifadə edə bilir.

Musiqisəvərlərin ixtiyarına verilən və tamamilə haqlı olaraq XX əsrin görkəmli ustad aşığı, Azərbaycanın Əməkdar İncəsənət xadimi Dədə Şəmşir Qurban oğlu Qocayevin anadan olmasının 120-illik yubileyinə həsr etdiyi bu SD-parçalarını musiqi həyatımızda bir yenilik kimi də qiymətləndirmək mümkündür. Aşiq havalarının, daha doğrusu instrumental musiqi nümunələrinin bir arada yer alması, SD şəklinə tərtib olunması, demək olar ki, ilk dəfə həyata keçirilir və inanırıq ki, tez bir zamanda aşiq musiqi həvəskarlarının, eyni zamanda respublikamızdan uzaqlarda yaşayan həmvətənlərimizin dərin marağına səbəb olacaqdır.

İlqar Cəmiləoğlu İmamverdiyevin ifasında gerçəkləşdirilən nümunələrin professional baxımdan SD-yə alınmasında əməyi keçən musiqi pedaqoqu, həm də kompüter texnikasının gözəl bilicisi olan hörmətli Fəhri Çepik bəyin fədakar əməyini də xüsusi olaraq qeyd etmək tamamilə yerində olardı. Bir daha ona bu xeyirxah fəaliyyətinə görə öz dərin təşəkkürümüzü bildirmək istərdik.

SD albom Azərbaycanın Əməkdar İncəsənət Xadimi, məşhur saz-söz ustası Dədə Şəmşir Qurban oğlu Qocayevin anadan olmasının 120 illik yubileyi münasibəti ilə nurlu xatirəsinə ərməğan olunur.

Babək Osman oğlu Qurbanov

Fəlsəfə elmləri doktoru, Professor.

SSRİ və Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının üzvü

9. VI – 2013

132. (24) XX ƏSRİN USTAD AŞIĞI - DƏDƏ ŞƏMŞİR 120¹⁸⁴

Şəkil № 394. Aşiq Şəmşir Qurbanov (1893-1981)

¹⁸⁴ Prof. Dr. İmamverdiyevin “Saz havaları antologiyası” kitabına Prof. Dr. Babək Qurbanovun yazdığı “ön söz”

Mədəniyyət tarixində az müddət ərzində parlayıb sönən, tarixin qaranlıq səhifələrində qalan minlərcə sənət adamları mövcuddur. Onların bu qısa ömürlü də olsa uğurlarını obyektiv və subyektiv səbəblər, həmçinin bu və ya digər sosial-qüvvələrin, hökmran təbəqələrin iradəsini canla-başla yerinə yetirdikləri səbəbi ilə izah etmək mümkündür. Həqiqi sənət və sənətkar isə əbədiyyətə qovuşur, illər, əsrlər keçsə də daima xalqının yanında olur, onun xeyrində də, ağır günlərində də onu tək qoymur, ona doğru yolu göstərə bilir. Təsadüfi deyil ki, yalnız bu qəbildən olan sənətkarlar klassiklər səviyyəsinə yüksəlir, yalnız öz xalqının deyil, bütün dünya xalqlarının mədəniyyət xəzinəsinə daxil ola bilir. Böyük söz və fikir dahilərimiz Nizami, Füzuli, Nəsimi, Vaqif kimi sənətkarlarımız, mütəfəkkirlərimiz məhz ötəri, keçici mövzulara deyil, bəşəri, xalqın həyat tərzini, istək-arzularını, sevincini, kədərini, zəngin daxili aləmini, sosial bələlərdən, antihumanist qayda-qanunlardan azad olmaq ideallarını ifadə etdiklərinə görə də əbədiləşmiş, klassikləşmişlər. Aşıq-ozan yaradıcılığında da bəzən ustad aşıq adı altında zikr edilən bir çox sənətkarlarımızı da bu baxımdan klassik şairlərdən saymaq mümkündür. Məlumdur ki, ustad aşıqlar aşıq sənətinin bütün sirlərinə yiyələnmiş, gözəl saz çalmaq, məclis apara bilmək, deyişmələrə qatıla bilmək, dastan söyləmək kimi bir çox fəaliyyətlərlə birlikdə klassik aşıq poeziyasının zəngin və mürəkkəb forma rəngarəngliyindən də yaradıcılıqla və ustalılıqla faydalanan sənətkardır. Onların yaradıcılıqlarının bu poetik sahəsi bir daha ustad aşıqlarımızın poetik yaradıcılıqlarının Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində öz layiqli yerini tutmalarına məntiqi olaraq haqq qazandırmış olur. Vaqif, Vədadi kimi əsasən klassik aşıq poeziyası üslubunda yazıb-yaradan şairlərimizlə birlikdə Xəstə Qasım, Qurbani, Aşıq Ələsgər, Mikayıl Azafı kimi ustad aşıqlarımızın poetik yaradıcılıqları eyni zamanda ədəbiyyat tariximizi zənginləşdirən mənəvi-estetik dəyərlərdən sayılmaqdadır. Bu baxımdan tamamilə təbiidir ki, XX əsrin ən müdrik ən istedadlı ustad aşıqlarımızdan sayılan Dədə Şəmşiri, onun ideya-məzmun baxımından zəngin, orijinal yaradıcılığını da unutmaq mümkün deyil. Ustad aşığın bizə məlum olan şeirləri (*unutmamaq lazımdır ki, erməni quldurları Kəlbəcəri işğal etdikləri zaman 8 aprel 1992-ci ildə Ağdaban faciəsi nəticəsində aşığın məzarını dağıtmış və əllərinə keçən bütün əlyazmalarını məhv etmişlər*) belə onun yüksək şairlik istedadından, dünyagörüşünün genişliyindən, humanizm, sosial-ədalət, yüksək mənəviyyət prinsiplərini ifadə etdiyindən xəbər verməkdədir. Aşıq Şəmşirin həyat və yaradıcılığı ilə əlaqədar çoxsaylı yazıları oxuduqca bir daha onun yüksək mənəviyyət sahibi olduğu, xalq yaradıcılığı, xüsusilə də ozan-aşıq yaradıcılığına aid geniş ensiklopedik bilgilərə sahib olduğunu hiss edirsən. Eyni zamanda ustad aşığın xalqımızın namus, qeyrət, verdiyi sözün ağası olduğunu, dostluğa, qardaşlığa ömrünün sonuna qədər sadıq qaldığını, sənət və sənət adamlarına sevgi və sayğısını anlayırsan. Ustad aşığın xalq şairimiz Səməd Vurğunla olan məşhur deyişməsini yada salmaq bu baxımdan yerində ola bilərdi. Bu deyişmədə Səməd Vurğunun poeziya sənətimizdəki yüksək zirvələrə ucalması, yaradıcılığının bir poeziya məktəbi olmasını vurğulayan Dədə Şəmşir “canımda can olduqca” şairi unutmayacağını söyləyir:

Şəmşirlə görüşün qaldı yadigar,
Unutmaz nə qədər canımda-can var,
Səndən dərs almağa diyərbədiyar,
Gəzirəm əlimdə şam-çıraq səni.

Ustad aşığın yaradıcılığı ilə əlaqədar yazılarda bir daha haqlı olaraq onun həqiqətən də Səməd Vurğunun bir an belə unutmaması, bayramlarda, el şənliklərində, məclislərdə, toy mərasimlərində şairin adının onun dilindən düşmədiyi etiraf edilməkdədir. Böyük şair Aşıq Şəmşirlə ilk görüşündən onun nadir istedadına, samballılığına, yüksək mənəviyyatına heyran qalmış və xəstə olmasına rəğmən onun şeirlərinin bir araya gətirilib nəşr olunmasını mühüm saymışdır. Səməd Vurğun bu işi, daha doğrusu şeirlərin redaktorluğu və nəşrə hazırlanmasını etibarlı, əziz dostu və məsləkdaşı xalq şairi Osman Sarıvəlliyə həvalə etmişdir. Xatırlatmaq lazımdır ki, Osman Sarıvəlli də Səməd Vurğun kimi ustad aşığa olan sevgisini yüksək tutur, ömrünün sonlarına kimi onun hörmətini, izzətini saxlamağa çalışırdı. Onun ustad aşığın yaradıcılığı haqqında yazdığı *“Aşıq ürəkli şair, şair ürəkli aşıq Şəmşir”* adlı elmi-nəzəri səpkidə yazılmış mükəmməl məqaləsi bəlkə də ustad aşığın yaradıcılığına həsr edilmiş ilk kamil əsərlərdən idi. Heç şübhəsiz bu əsərin və ondan sonra işıq üzü görün onlarca məqalə və monaqrafiyaların Aşıq Şəmşir şəxsiyyətinin şöhrətini daha da artırmış oldu. Eyni zamanda ustad aşığa həsr edilmiş onlarca şeir və xatirələri də qeyd etmək mümkündür. Bu yazılar arasında tanınmış qələm ustaları ilə birlikdə gənc nəslə aid yazıçı və şairlərin isimlərini də görmək mümkündür. (*Bax: Ünvanımız–Dədə Şəmşir. “Adiloğlu” nəşriyyatı, Bakı-2011*). Bu yazılarda önəmli olan odur ki, burada ustad aşığın son dərəcə alicənab, xeyirxah, yüksək mədəniyyəti, qədim klassik aşıq ənənələrinə sadıq bir şəxsiyyət olması ilə birlikdə, eyni zamanda ustad aşığın şeirdə, sənətdə də təmənnəsiz olaraq yardımçı, doğru yolgöstərici olması kimi keyfiyyətləri də dilə gətirilməkdədir. Bu baxımdan tanınmış ədiblərimiz Nəriman Həsənzadə, İlyas Tapdıq, Məmməd Aslan, Əli Qurbanov, Bəhman Vətənoğlu, Şamil Əsgərov, Zəlimxan Yaqub, Hüseyn Kürdoğlu, Cəmil Əkbər, Nəsim Nəsimov, Abdulla Qurbani, Kərəm Kürqırxanlı, həmçinin aşıqlardan Mikayıl Azafı, Aşıq Hüseyn Saraclı, Aşıq Şakir, Aşıq Pənah, Gədəbəyli Aşıq Qəzənfər Səzbənd və onlarca başqalarının adını çəkmək mümkündür.

* * *

Bir neçə il bundan əvvəl Azərbaycan, rus və sonra Türk dillərində işıq üzü görmüş ustad aşıq, Dədə Şəmşirin həyat və yaradıcılığını işıqlandıran bir məqaləm qədirbilən oxucularımızın ixtiyarına verilsədə, bu məcmuədə bir daha yer almasının da məqsədəuyğun olmasını düşünürük.

Şeiri, musiqini, rəqsi, aktyorluq sənətini, ifacılığı və s. özündə ehtiva edən, eyni zamanda öz demokratizmini, zamanın sosial-tarixi hadisələrini realist bir şəkildə ifadə edən bilən, qədimliyi və milliliyi ilə seçilən sinkretik aşıq sənəti, xalqın mənəvi mədəniyyətinin bütün dönəmlərində özəl yerə sahib olmuş, geniş xalq kütlələri tərəfindən sevilmiş və anlaşılmışdır.

Sözlü-poetik və musiqili yaradıcılıq olan aşıq sənəti professional ədəbiyyatın, eyni zamanda musiqi mədəniyyətinin meydana gəlməsi və inkişafında da önəmli rol oynamışdır. 60-dan artıq poetik forma, 120-dən artıq aşıq havaları, onlarca dastan, ustadnamələr, bayatılar, gəraylılar, qoşmalar və s. aşıq sənətinin zəngin bədii-estetik potensialından, onun ən gözəl təmsilçilərinin yüksək bədii qabiliyyəti və universallığından xəbər verməkdədirlər. Təsadüfi deyildir ki, şeirlər, mahnılar bəstələyən, aşıq mahnılarını və dastanlarını gözəl ifa edə bilən, xalqın çoxəsrlik və zəngin folklor yaradıcılığını mükəmməl bilən və onu xalq arasında geniş bir şəkildə təbliğ edən aşıqlara ustad aşıqlar deyilmişdir. Bu şərəfli ada aşıq sənətinin korifeylərindən olan Aşıq Qurbani, Miskin Abdal, Aşıq Abbas Tufarqanlı, Sarı Aşıq, Şəmkirli

Aşıq Hüseyn, Aşıq Alı, Aşıq Ələsgər, Bozalqanlı Aşıq Hüseyn və s. sahib ola bilmişlər. Öz yüksək ideya-məzmunlu poetik misralarıyla, dərin emosional mahımları, xalq yaradıcılığı və musiqi folkloru sahəsindəki dərin bilgilərinə görə ayrılan və aşıq sənətinin inkişafında müstəsna rolu olmuş Aşıq Şəmşir də tamamilə haqlı olaraq bu aşıqlar nəsli arasına daxil ola bilmişdir.

Gənc yaşlarından bəri aşıq sənətinin ən gözəl ənənələrinə uyğun olaraq təhsil almış, bu sənətin demokratizmini, bəşəriliyini, milliliyini, sağlam mənəvi baxışını hər şeydən yüksək tutmuş, eyni zamanda, hər hansı bir sosial bərabərsizliyə, nadanlığa, dini fanatizmə və geriliyə qarşı çıxmış Aşıq Şəmşir ömür boyu zəngin və çoxyönlü yaradıcılığında hər zaman bu sənətin tarixin dərinliklərindən gələn bədii-estetik prinsiplərinə sadıq qalmışdır.

Dədə Şəmşirin aşıq sənətinin yüksək estetik prinsiplərinə uyğun olaraq yetişməsində onun atası, ustad el aşığı olan, eyni zamanda gəraylı, qoşma, müxəmməs, divani və s. kimi aşıq şeir biçimlərini gözəl bilən və bir çox şeirlər qoşan Agdabanlı Qurban (1859-1925) olmuşdur. Ənənəvi aşıq şeiri və onun forma xüsusiyyətlərinə sahib ola bilmiş Ağdabanlı Qurban hikmətamiz ruhlu şeirlərində əsasən insanların sosial bərabərsizliyini, kasıblığını və zəhmət adamlarının istək və arzularını, hiss və həyəcanlarını yüksək bir bədiiliklə ifadə edə bilirdi. Uşaq yaşlarından həyat şərtlərinin çətinliklərini, əzab-əziyyətlərini yaxşı anlamış bu son dərəcə istedadlı şəxsiyyət öz böyük çalışqanlığı sayəsində zamanının ən məşhur aşıqları səviyyəsinə qədər yüksələ bilmişdir. Bu sözlənənlər, eyni zamanda gənc yaşlarından Şəmşiri əhatə edən sağlam və yüksək ideya-estetik mühit və eyni zamanda aşıq sənətinin ənənəvi estetik prinsiplərinin, rəngarəng şeir formalarının daima onu zənginləşdirməsini təsdiqləməkdədir. Təsadüfi deyil ki, Aşıq Şəmşir həqiqətən də aşıqlıq sənətinin sirlərini öyrəndiyi atası – Agdabanlı Aşıq Qurbanı ilk ustadı hesab edir və bununla əlaqədar “Bildim” təcnisində bir daha xüsusi olaraq fikirlərini bildirməyi özünə mənəvi bir borç sanmışdır.

Aşıq Şəmşir 1893-cü ildə Azərbaycanın Kəlbəcər rayonunun Dəmirçidam kəndində dünyaya gəlmişdir. Ailədə hakim olan və babası Aşıq Qurbandan gələn ənənəvi aşıq sənəti ilə birlikdə, Kəlbəcərin füsunkar təbiəti, uca dağları, sürətlə coşğun axan çayları, billur bulaqları, ağ örpəkli buludları, günəşin min bir rəngli görüntüləri və s. də gənc yaşlarından Şəmşirin musiqili və poetik qabiliyyətinin oyanmasına, onun estetik dünyagörüşünün formalaşmasına, hiss və həyəcanlarının inkişafına güclü təsir göstərmişdir. Təbiətə, onun təkrarolunmaz xüsusiyyətlərinə və hadisələrinə sevgi və heyranlıq hissələri ömür boyu ustad-aşıq üçün ilham mənbəyi və təsvir obyektinə olmuşdur. Biz onun bir çox poetik misralarında doğma təbiətin obrazlarının yüksək bir bədii ifadəsini görə bilirik və bu şeirlərdə aşıq heç bir zaman doğma təbiəti Vətən anlayışı xaricində təsəvvür etmir.

Demək olar ki, uzun əsrlik tarixi bir proses içərisində meydana gəlmiş ənənəvi aşıq havalarını gözəl bilən Aşıq Şəmşir, eyni zamanda poetik mətnin ideya-emosional mahiyyəti ilə musiqinin yaradıcı sintezini pozmadan dinləyicilərə çatdırıla bilməsində böyük bir istedadla sahib idi. Şəmşir tərəfindən qəbul edilmiş bu spesifik aşıq yaradıcılıq üsulu reallığın fərqli yönlərini, bu sırada təbiət lövhələrini belə əks etdirmək üçün istifadə etdiyi yeni poetik misralar meydana gətirdiyi zaman heç bir vaxt unudulmamışdır. Ustad aşıq, saz havalarının poetik mətnin ideya-emosional mahiyyəti və ritmik quruluşu ilə olan daxili əlaqəsini çox yaxşı anlayırdı. Heç şübhəsiz, fərqli şeir formalarında şeirlərini yaradarkən o, əsasən bu

prinsipə riayət edir, onun daxili qanunauyğunluqlarını, estetik xüsusiyyətlərini nəzərə alır və aşiq şeir sənətinin qızıl fonduna daxil olmuş öz orijinal əsərlərini yarada bilirdi.

Aşiq Şəmşir öz zəngin poetik mirasında aşiq sənətinin fərqli poetik formlarından (*ələlxüsus da ənənəvi aşiq şeir formları olan qoşma, gəraylı, divani, müxəmməs və s.*) məharətlə istifadə edir, eyni zamanda doğma ana dilinin ən incə nüanslarına belə təmas edə bilir, yüksək bir poetik uğurla onlardan yaradıcılıqla istifadə edə bilirdi. Bu baxımdan aşığın “Qalmadı”, “Dindi”, “Pis üzüm”, “Uyanda”, “Qaldı” və s. eləcə də təcnis kimi mürəkkəb bir formada yazılmış şeirlərini göstərmək mümkündür.

Aşiq Şəmşir eyni zamanda ənənəvi aşiq formları olan və son dərəcə böyük qabiliyyət və ustalıq tələb edən “cığalı-müxəmməs”, “qoşa-yarpaq”, “divani” və s. bu kimi mürəkkəb formlardan da böyük məharətlə istifadə edə bilmişdir. Bu qəbildən olan şeirlərdə keçmişin ən tanınmış aşıqları, xüsusilə də Ələsgərin müsbət təsirini açıq bir şəkildə qeyd edə bilərik.

Aşiq Şəmşirin zəngin və geniş yaradıcılığı bir daha onun aşiq şeir formlarının kompozisiya prinsiplərindən, daxili quruluşuna aid xüsusiyyətlərindən böyük məharətlə istifadə edə bilməsini, eyni zamanda ədalətə, ülvü sevgiyə, xoş münasibətə, yüksək mənəviyyata çağıran gözəl şeirlər də yazma bilməsi ilə birlikdə bu şeirlərdə xalqın yaradıcılıq qabiliyyətinə sahib olması, yüksək mənəviyyatı, hər hansı bir sosial ədalətsizliyə qarşı çıxması, savadsızlığa, həddindən artıq dini fanatizmə, sui-istifadələrə, pis niyyətlərə və s. düşmən olması ideyalarını ifadə edə bilməsini təsdiqləməkdədir.

Öz uzun ömrü və məhsuldar yaradıcılıq prosesində Aşiq Şəmşir 500-dən artıq (*bəlkə də daha çox.İ.İ.*) şeir yazmışdır və bunların əksəriyyəti bioqrafik xarakter daşımaqla birgə, eyni zamanda aşığın həyat yolunun fərqli mərhələlərini əks etdirir, aydın bir şəkildə onun poetik ustalığı və estetik görüşünü, eyni zamanda önəmli sosial-siyasi hadisələrə olan münasibətini göstərməkdədir.

Aşiq Şəmşirin şeirlərində, daha çox da gənclik illərinə aid şeirlərində zəhmətkeş xalqın ağır həyatı, zalım xanların, bəylərin özbaşınalıqları və istismarçılıq siyasəti, din adı altında kimsələrin hoqqabazlıqları və s. geniş bir şəkildə öz bədii ifadəsini tapmışdır. Bu baxımdan onun qoşma formasında yazdığı “Darıxma”, “Özümə” kimi şeirləri xüsusən seçilir. Bu əsərlərdə aşiq adil olmayan bir cəmiyyətdə insan ləyaqətinin və hüququnun ayaqlar altına alınması, insan əməyinin istismar olunması kimi fikirlər ifadə olunmuşdur. Bununla belə bu cür sərt sosial mövzulu şeirlərində aşiq eyni zamanda adil və xoş bir gələcəyə olan inam hissini heç bir zaman itirmir, istismarcı və yalnızca istehlakçı psixologiyası ilə yaşayan insanlardan uzaq duran adil bir cəmiyyətin meydana gələ biləcəyinə inanır. Hələ 1917-ci ildə yazdığı “Darıxma” qoşmasında bu meyli açıq bir şəkildə görmək mümkündür. Ümumiyyətlə bu illərdən sonra yazılmış şeirlərinin bir çoxunda nikbinlik motiflərinin meydana gəlməsinin şahidi oluruq. Ölkədə başverən əsaslı sosial-iqtisadi və tarixi dəyişikliklər prosesi aşığın dünyagörüşündə dərin izlər buraxır və əslində bütün bunlar aşığın öz xalqına, onun tükənməz potensial imkanlarına olan inam və sevgisini bir daha artırmış olur. Bu qəbildən olan şeirlərdə bir daha Aşiq Şəmşirin bir çox ünlü sənət adamlarımız kimi öz sənəti ilə xalqın mənəvi-estetik cəhətdən hazırlanması, tərbiyəsinin artırılması, öz müqəddəratının reallaşmasında yaxından iştirak edə bilməsi kimi proseslərdə yer ala bilməsini arzu edirdi. Aşığın Azərbaycanın Xalq Şairləri Səməd Vurğuna, Süleyman Rüstəm, məşhur Azərbaycan yazıçısı Süleyman Rəhimova, eyni zamanda SSRİ Xalq Artisti Zeynəb Xanlarovaya, kosmos

fatehi Yuri Qaqarinə, atom bombasına, təhsilə, elmə və s. aid yazdığı şeirlərdə onun maraq dairəsi, xalqının mənəvi həyatında yaxından iştirak etmək arzusu bir daha özünü göstərməkdədir.

Aşıq Şəmşir həyatının irəlindəki dövrlərində də doğma təbiətinin təkrarolunmaz gözəlliklərini, xalqının zəngin mənəvi aləmini, düşmənlərinə qarşı barışmaz olmasını, tükənməz vətən sevgisini və s. vəsf etməkdən doymurdu. “Vətənim”, “Oğluyam”, “Bu şirin diyar”, “A dağlar”, “Dağlar”, “Kür sənini”, “Gözlədi”, “Gözəl qızlar”, “Sən”, “Alman faşistlərinə” və s. şeirlərində yuxarıda da göstərdiyimiz mövzuların yüksək bədii ifadəsini görə bilirik.

Aşıq Şəmşir bu dövrdə yazdığı şeirlərində istehlakçı əxlaq psixologiyasını, avaraçılığı, rüşvəti, oğruluğu, əliyəriyyəti və s. yumoristik ruhda yazılmış bir çox şeirlərində tənqid etməkdən qalmır. Məsələn, “Gözləyən insan”, “Soyasan gərək”, “Yaxşıdır”, “Namərd dostlara” və s. şeirlərində Aşıq Şəmşir simicliyə, rüşvətə, harınlıq psixologiyasına, asan və zəhmətsiz həyata alışmışlara, dini fanatizmə və savadsızlığa, cəhalətə gülür, onların mənfi əxlaqi davranış qaydaları olmasını satirik bir dillə tənqid edir. Bununla birlikdə o bu şeirlərində klassik aşıq şeirinə xas zəngin ifadə və təsvir vasitələrindən də böyük yaradıcılıqla istifadə edə bilir, xüsusilə də onun sərt satirik dilinə xas elementlərinə olan münasibətini daima diqqət önündə saxlaya bilir. Onun “Qaldı”, “Bax”, “Ey pul”, “Dəllək”, “Qanmır” kimi şeirlərində klassik aşıqların yaradıcılığına, həmçinin xalq yaradıcılığına xas olan incə yumor, sərt satira və məhvedici ironiya xüsusiyyətlərini duymamaq olmur.

Bütün həyat boyu Şəmşir təsadüfi deyil ki, məşhur “Yaxşıdır”, “Demək olmaz”, “Yoxdu”, “Ola bilməz” kimi şeirlərində klassik aşıq şeir ənənələrinə, bu şeirlərində isə ələlxüsus fəlsəfi-tərbiyəvi mahiyyəti ilə ayrılan ustadnaməyə, onun estetik təbiəti və ifadə imkanlarına müraciət edir.

Aşığın yaradıcılığının son mərhələlərində də onun sərbəst zəhməti, yeni-yeni inkişafda olan kənd və qəsəbələrin, eyni zamanda şəhərlərimizin, buradakı namuslu insanların tərənnümü ön plana çəkilmiş olur. “Azərbaycan”, “Bakıda”, “Bizim Mingəçevir” kimi şeirlərində yenilikçi-aşıq daha çox müstəqil və azad bir Azərbaycanın xoşbəxt gələcəyini görməyə çalışmışdır.

Ustad aşıq dastanlarının, bu sırada “Köroğlu”, “Abbas və Gülnaz”, “Həcər və Pərizad”, “Valeh və Zərnigar”, “Şah İsmayıl”, “Tahir və Zöhrə” kimi dastanların ən gözəl ifadələrindən olan Aşıq Şəmşir, eyni zamanda özü də üç dastan meydana gətirmişdir və bu dastanlarda biz heç şübhəsiz, dramaturq-aşığın poetik qabiliyyəti və bədahətən söz-fikir söyləyə bilmə məharətini aydın görə bilirik. Aşıq Şəmşir həyatı boyunca öz yaradıcılıq fəaliyyətini təkrarolunmaz aşıq havaları, instrumental aşıq melodiyaları və mahnıları və ya çoxsaylı poetik formlar və dastanlar, eyni zamanda spesifik aşıq ifadəliliyi sənəti hesabına daima zənginləşdirməyə çalışmışdır. Bununla belə qeyd etdiyimiz sahələrin hər birində Aşıq Şəmşir *(bunu onun öz yaradıcılığı və bir çox qabiliyyətinin şahidi olanlar da təsdiq edir)* hər zaman yenilikçi bir aşıq kimi çıxış etmiş, bu sənətin, beləcə də onun ifadəlilik metodlarının sərhədlərinin daima genişləndirilməsində böyük töhfələr vermişdir. Təsadüfi deyildir ki, yüksək bədii-estetik zövqü, xalq yaradıcılığı sahəsindəki ensiklopedik bilgiləri, peşəkarlığı sayəsində Aşıq Şəmşir aşıq sənətini sevən geniş kütlələrin və folklorcu-mütəxəssislərin və mədəniyyətimizin ən tanınmış təmsilçilərinin belə dərin hörmət və ehtiramını qazanmışdır.

Məsələ, XX əsrin məşhur şairlərindən sayılan Səməd Vurğun Aşıq Şəmşiri şəxsən tanımış və onun sənəti ilə maraqlanmaqla birlikdə onun yaradıcılığına yüksək qiymət vermişdir. Onun Aşıq Şəmşirə həsr edilmiş, aşıqlar və xalq arasında geniş şöhrət tapmış “Məni” şeiri, eyni zamanda Aşıq Şəmşirin də Səməd Vurğuna həsr etdiyi “Səni” rədifli qoşmasını söylədiklərimizə örnək verə bilərik. Diqqətçəkicidir ki, aşıqlar bu poetik ifadələri əsasən aşıq havası olan “Kərəm şikəstəsi” üzərində və deyişmə şəklində ifa etməkdədirlər. Bu qəbildən olan aşıq deyişmələrində böyük şairlə, ustad aşığın arasındakı mənəvi bağlar və yaxınlıqlar ələlxüsus açığa çıxarılmışdır.

Unutmamaq lazımdır ki, Səməd Vurğunun şəxsi qeyrəti, böyük qayğısı və yardımını sayəsində Aşıq Şəmşirin poetik yaradıcılığı və şəxsiyyəti xalq arasında daha böyük populyarlıq və hörmət qazanmış oldu. Azərbaycanda günümüzdə qədər onun bir neçə dəfə şeirlər kitabı yayınlanmış, onun özünəməxsus yaradıcılığı mütəxəssis-folklorçuların diqqətini çəkmiş, həyatı və sənətini əks etdirən bir çox elmi məqalə və kitablar işıq üzü görmüşdür.

Aşıq Şəmşir uzun və məzmunlu bir həyat yolu keçmişdir. O 1980 ildə ömrünün 86 yaşında dünyasını dəyişmişdir.

Anadan olmasının 120-ci ildönümünü qeyd etdiyimiz bu nadir şəxsiyyətin yaradıcılığı əbədi olaraq xalqımızın mədəniyyət tarixinə daxil olmaqla birlikdə digər xalqların dillərində də səslənəcəyinə, sevgi ilə qarşılanacağına inanır, bu sahədə mütəxəssislərimizin, tərcüməçilərimizin həmin məsələyə diqqəti artıracağına inanırıq.

* * *

Ozan-aşıq yaradıcılığının bir çox Türksöylü xalqlar üçün ortaq mənəvi-estetik dəyərlərdən olduğu məlum bir həqiqətdir. Təsadüfi deyil ki, bir çox aşıq dastanları, şeir formaları, aşıq havaları, ifa üsulları baxımından saysız-hesabsız bənzərliklər, oxşar tərəflərlə rastlaşmaq mümkündür. Xatırlatmaq lazımdır ki, son zamanlarda tədqiqatçıların bu istiqamətdə apardıqları araşdırmalar bir daha bənzər, ortaq bədii-estetik qanunauyğunluqların olmasını təsdiqləməkdədir. Bu bənzərlikləri aşıq musiqisinin geniş yayıldığı coğrafi bölgələrdə, Balkanlardan tutmuş İrana, Türkiyəyə, Qafqaza, Orta-Asiyaya, Çinə, Afrika qitəsinə kimi hər yerdə hiss etmək mümkün olur. Gələcəkdə bu zəngin xəzinənin toplanaraq bir araya gətirilməsi, yəni ozan-aşıq yaradıcılığına aid ədəbi-bədii, tarixi materialların bir araya alınması, bəlkə də bir neçə cildlik ensiklopediya şəklində ortaya qoyulması ozan-aşıq yaradıcılığının tədqiqi və təbliği işində tamamilə yeni bir səhifə açmış olardı. Müxtəlif coğrafi ərazilərdə yaşayan Türksöylü xalqların ortaq mənəvi-əxlaqi, bədii-estetik və tarixi sərəvəti sayılan bu qədim və orijinal sənətin problemlərinin ortaq bir ensiklopediyada işıq üzü görməsi, həmçinin bir çox baxımdan aktual olmasını söyləmək mümkündür. Burada, məsələn eyni bir dastan mövzusunun tarix boyu Türksöylü xalqlar tərəfindən spesifik bir tərzdə yorumlanması, yerli şəraitdə, bədii-estetik zövqlərə, qonşu xalqlarla olan mədəni əlaqələrlə bağlı olaraq müxtəlif variantlarda ortaya çıxması kimi faktlarla da rastlaşmalı oluruq. Zənn edirik ki, folklorçu alimlərimiz, etnomusiqişünaslarımız, aşıq musiqisini tədris edən pedaqoqlarımız və təbiidir ki, həyatını aşıq ifaçılığı sənəti ilə bağlayan tələbə-gənclərimiz və musiqisevərlərimiz üçün belə bir məcmuənin olduqca faydalı ola beləcəyinə inanırıq. Eyni zamanda belə bir geniş həcmli məcmuə Türk dünyasındakı aşıq yaradıcılığının, xüsusilə də aşıq musiqisinin geniş panoramasını yaxından hiss etməyə imkan yarada bilməkdədir. İnamla söyləmək mümkündür ki, Sənətşünaslıq elmləri doktoru, professor İlqar Cəmiloglu

İmamverdiyevin ortaya qoymuş olduğu “*Saz havaları antologiyası*” adlı məcmuədə ilk dəfə olaraq 418 aşıq havaları bir arada yer almaqdadır. Günümüzdə qədər daha çox 120-yə qədər aşıq havasının olmasından söz edilirdi. Məcmuə əyani olaraq bu rəqəmin daha artıq olmasını sübut etməkdədir. Təbii ki, məcmuədə toplanmış havaların bəzilərinin aşıq havası olub-olmaması məsələsi mübahisələrə də səbəb ola bilər. Bununla birlikdə məcmuədə toplanmış və indiyə kimi müasir aşıqların repertuarında yer almış havaların demək olar ki, əksəriyyəti, həqiqətən də aşıq ifa üslubu, musiqi dili, lad-məqam (*daha çox da ənənəvi Şur məqamına istinad etməsi*) qanunauyğunluqları, forma, kompozisiya prinsipləri baxımından aşıq havalarına xas bədii-estetik çərçivələri bir o qədər də aşırırlar. Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev illərcə bu unudulmuş və ya unudulmaqda olan örnəklərin yenidən musiqi mədəniyyətimizə qaytarılması üçün ölkəmizin, həmçinin onun sərhədlərindən uzaqlarda, Orta-Asiyada, (*Kazaxistan, Türkmənistan, Özbəkistan*) Əfqanıstanda, Doğu Türkistanda, Gürcüstanda, İrəvanda, İranda, İraqda, Türkiyədə, Balkanlarda belə araşdırmalar aparmış, bir musiqişünas-arxeoloq kimi bu örnəklərə sahib olmağa səy göstərmişdir. İlqar bəyin başarılarından biri də odur ki, o bu aşıq havalarını sadəcə olaraq toplamaqla kifayətlənməyib (*xatırladaq ki, bu unudulmuş örnəklər haqqında ən bəsit bilgilərin, ip uclarının verilməsi belə musiqi tarixi baxımdan çox önəmli hadisə olaraq qəbul edilir*), ilk dəfə olaraq onların əksəriyyətini notaya ala bilər. Əsasən aşıq instrumental ifaçılığının baxımından qələmə alınan bu havalar ünlü ustad aşıqların, xalq sənətkarlarının bilavasitə ifasından notaya almışdır. Burada İlqar İmamverdiyevin notaya aldığı havaları olduğu kimi, orijinala uyğun olaraq və adekvat bir şəkildə bədii həqiqətə riayət edərək hərəkət etməsinin şahidi ola bilərik. Yəni o, aşıq havalarının ritminin, tempinin, melodik axarının, nüanslarının, ifadə-təsvir vasitələrinin orijinala tam olaraq uyğun gəlməsinə çalışmışdır. Böyük ziyalı alim, atası Cəmil Əkbərin tövsiyyəsi, mənəvi və maddi dəstəyi sayəsində İlqar bəyin ən gənc yaşlarından müxtəlif coğrafi ərazilərdə yaşayan ozan-aşıqlarla (*örnəyin, Dədə Şəmşir, Miskinli Aşıq Vəli, Aşıq Əmrah Gülməmmədov, Aşıq Hüseyin Saraçlı, Aşıq Mikayıl Azaflı, Aşıq Şəhadət Gülməmmədov, Aşıq Məsim, Urmiyalı Aşıq Dehqan, Qaymaqlı Aşıq Avdı, Aşıq Ədalət Nəsimov və s.*) olan şəxsi tanışlığı klassik aşıq ifaçılıq ənənələrinə dərinləndirən bələd olması, eyni zamanda istedadlı, virtuoz ifaçı kimi yetişməsi, həmçinin professional musiqi və konservatoriya təhsili alması heç şübhəsiz, havaların notaya alınması prosesində onun başarılı olmasına da səbəb olmuşdur. Bu böyük zəhmət və xidmətlərini qeyd etməklə birlikdə havaları notaya alarkən onların sözlərinin (*mətnlərinin*) də unudulmamasını arzu edərdik. Qeyd etmək lazımdır ki, havaların mətnləri xalqın istək-arzuları, tarixi, dili, dini və s. ilə əlaqədar çox vaxt musiqidən (*melodiyadan*) belə daha ətraflı konkret məlumatlar verə bilməkdədir.

Zənnimizcə, məcmuədə yer almış aşıq havalarının müəyyən bir təsnifatda (*lirik, tarixi, qəhrəmanlıq, dini, əxlaqi və s.*) uyğun olaraq yerləşdirilməsi də bir çox baxımdan (*pedaqoji, ifaçılıq, etnomuzikoloji, folklorşünaslıq və s.*) faydalı ola bilər. Bütün bu iradların gələcək nəşrlərdə aradan qaldırılacağına inanır və bu şərəfli xidmət yolunda Prof. Dr. İlqar Cəmil oğlu İmamverdiyevə bundan sonra da başarılar diləyirəm.

Babək Osman oğlu Qurbanov

Fəşafə elmləri doktoru, Professor.

SSRİ və Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının üzvü

9. VI – 2013

133. (25) USTAD AŞIQ, POEZİYAMIZIN KLASSİK ŞAİRİ AŞIQ ƏLƏSGƏR¹⁸⁵

Şəkil № 395. Aşiq Ələsgər (1821-1926)

Aşiq Ələsgər əbədi olaraq xalqımızın mənəvi mədəniyyətinə daxil olmuş dahi sənətkarlarımızdan biridir. Onun şan-şöhrəti günü-gündən artır, xalqımızın sosial-mədəni həyatında, mənəvi-estetik mədəniyyətinin yüksəlməsində xüsusi rol oynamağa başlayır, şeirlərinin, sevdiyi aşiq havalarının və dastanların tez-tez radio-televiziya kanallarında səsləndirilməsi, əsərlərinin nəşr edilməsi, haqqında məqalələr, kitablar meydana gəlməsi, elmi görüşlərin, elmi-konfransların və s. müxtəlif mərasimlərin keçirilməsi bir daha söylədiklərimizi təsdiqləməkdədir.

Ustad aşığa olan belə bir sönməz xalq məhəbbətinin səbəbini, əslində bu böyük simanın ömrü boyu öz sazı və sözü ilə xalqına xidmət etməsində axtarmaq lazımdır deyə düşünürəm.

Aşiq Ələsgərin ən önəmli xüsusiyyətlərindən biri də o idi ki, o, öz sələfləri olan klassik aşıqlarımızın; Qurbani, Abbas Tufarqanlı, Xəstə Qasım, Ağ Aşiq, Aşiq Alı, Sarı Aşiq, Miskin Abdal və başqalarının zəngin yaradıcılığından qidalanmış, lakin təkrarçılığa, təqlidçiliyə yol vermədən əsrlərdən gələn aşiq sənətini bir daha yeni əlavələrlə, orijinal yeniliklərlə inkişaf etdirmiş, daha yüksək bir zirvəyə çıxara bilmişdir. Onun özündən sonra gələn şagirdlərinə, eləcə də ümumiyyətlə aşıqlıq sənətinə yiyələnmək istəyən gənc ifaçılara olan təsiri sərhədsizdir. Uzun bir ömür sürmüş Aşiq Ələsgər (105 il) sinkretik sənət sayılan mürəkkəb aşiq yaradıcılığının demək olar ki, bütün sirlərinə sahib ola bilmiş, gözəl saz çalmış, dastan söyləmiş, zəngin aşiq poeziyasına aid janrların (*qoşma, gəraylı, divani, təcnis, müxəmməs, və s.*)

¹⁸⁵ Prof.Dr. İlqar İmamverdiyevin Aşiq Ələsgərin 190 illiyinə ərməğan etdiyi "Aşiq Ələsgərin poetik və musiqi dünyası" adlı kitabına Prof.Dr. Babək Qurbanovun yazdığı "Ustad aşiq, poeziyamızın klassik şairi Aşiq Ələsgər" adlı "Giriş" məqalə.

estetik təbiətinə, bədii-ifadə imkanlarına dərindən ziyələnmiş, eyni zamanda məharətli və örnək bir pedaqoq, tərbiyəçi kimi də özünü ifadə edə bilmişdir. Aşıq Ələsgəri bir klassik şair kimi qələmə alan tədqiqatçı-alimlərimizin, oxucularımızın fikri ilə də tamamilə razılaşımaq mümkündür. Aşıq Ələsgərin şeirləri həqiqətən də Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində xüsusi bir mərhələ təşkil etməkdədir. Onun aşıq poeziyasına aid müxtəlif janrlardan məharətlə istifadə edə bilməsi, bu və ya digər həyatı mövzulara müraciət etdiyi zaman onların hansının daha münasib olmasını duya bilmə qabiliyyəti demək olar ki, bütün şeirlərində özünü göstərməkdədir. Aşığın sevgi lirikası, vətənpərvərlik ruhunda yazılmış şeirləri ən gözəl poetik örnəklərdən sayılmalıdır. Bu şeirlərin dili, məntiqi, ideya-məzmunu əslində xalqımızın bədii-təfəkkür tərzinin qaynaqlarından qidalandığına görə son dərəcə oxunaqlı, yadda qalan və təsirlidir. Əksi halda bu şeirlərin bugünədək hafizələrdə qalması, şifahi şəkildə, ağızdan-ağıza ötürülərək günümüzdə qədər gəlib çatmasının səbəbini anlamaq mümkün olmur. Oxucularımıza təqdim etdiyimiz kitabda Aşıq Ələsgərin həyat və yaradıcılığını işıqlandıran Azərbaycanın Xalq Şairi Osman Sarıvəllinin vaxtilə işıq üzü görmüş *“Aşıq Ələsgərin poetik və musiqi dünyası”* adlı əsərinin latın əlifbası ilə yer almasını da gərəkli bildik. Böyük sənətkarın anadan olmasının 150 illiyi ilə əlaqədar elmi-nəzəri səpkidə yazılmış bu əsəri aşığın yaradıcılığına həsr edilmiş ilk kitablardan biri olaraq hesab etmək mümkündür. Əski Sovetlər Birliyi dönməində yazılmış bu əsər təbii ki, az da olsa o dövrün ideoloji təziqlərini hiss etdirir. Bununla belə o, Aşıq Ələsgərin anadan olmasının 190 illiyi ilə əlaqədar bu günlərdə qeyd edəcəyimiz yubiley mərasimləri baxımından bir daha maraqlı doğura biləcəyinə inanırıq.

Kitabda Aşıq Ələsgərin sevdiyi, bəlkə də onlardan bəzilərinin onun özünün yaratdığı aşıq havaları da yer almaqdadır. 120-dən artıq aşıq havalarını notaya alan, onların təsnifatını verən, hər bir aşıq havasının ifası üçün gərəkli olan nüansları, ifa üsullarını və s. göstərən işarətləri (*terminləri*) qeyd edən tanınmış etnomuzikoloq, musiqi folklorçusu (*iki ölkədən (Azərbaycan və Türkiyə professor ünvanı almış)*), Sənətsünaslıq Elmləri Doktoru İlqar Cəmiləoğlu İmamverdiyev olduqca xeyirxah bir iş görmüş, oxucularımıza təqdim etdiyimiz kitabda bu aşıq melodiylarının işıq üzü görməsinə çalışmışdır. İlqar İmamverdiyev əslində ən qədim aşıq havalarından tutmuş (*“Ələsgər müxəmməsi”, “Göyçə gülü”, “Qaracaoğlan”, “Qaytarma”, “Mənsuri”, “Çoban bayatı”, “Dol Hicranı”, “Koroğlu həngi”, “Vanağzi”, “İbrahimi”*) daha sonralar yaranmış aşıq havaları da (*“Şəmsiri”, “İncəgülü”, “Azaflı himni”, “Azaflı dağlar”, “Tellayı”, “Gültəkini”, “Şəhla balam”, “Farizi”, “El-nuru”, “Cəmiləoğlu”, “Sazbəndi”*) notaya almış, bir növü aşıq havalarının inkişaf yolunu da göstərməyə çalışmışdır. Aşıq Ələsgərin əziz xatirəsinə ərməğan olaraq qələmə alınmış bu aşıq havaları bir daha xalqımızın zəngin, özünəməxsus musiqi şüuru haqqında da geniş bilgilər verə bilər. Bu melodiyların (*müəllif burada onların əsasən instrumental ifa baxımından notaya almışdır*) kitabda yer tutması günümüz

baxımından olduqca aktual bir hadisədir, onun tədris prosesində gənc aşiq ifaçılarımız üçün, eyni zamanda bu sahədə çalışan tədqiqatçılarımız, müasir aşıqlarımız, bəstəkarlarımız üçün olduqca yararlı ola biləcəyinə inanırıq. Unutmamaq lazımdır ki, dahi bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəyli, həmçinin unudulmaz və tanınmış sənətkarlarımızdan Bülbül Məmmədov, Fikrət Əmirov, Əfrasiyab Bədəlbəyli, Süleyman Ələsgərov və başqaları təsadüfi deyildir ki, dəfələrcə aşiq yaradıcılığının inkişafına, musiqi məktəblərimizdə, konservatoriyada, aşiq yaradıcılığı və ifaçılığına xüsusi diqqət yetirilməsi fikrini söyləmişlər. Aşiq poetik-musiqi yaradıcılığının araşdırılması, təbliği, tədrisi ilə əlaqədar problemlər hər zaman diqqət mərkəzində olmuşdur. Hətta ideoloji səbəblərə görə (*Türksoylu xalqların ortaq-mənəvi dəyərlərindən olması, həmçinin bu xalqların birliyinə xidmət edə biləcəyi qorxusu və s.*) bu əsl xalq sənətinin müəyyən mənada nəzarət altında tutulmasına baxmayaraq bir çox folklorçu alimlərimizin, yazıçılarımızın, sənət adamlarımızın bu sənəti yaşatmaq, inkişaf etdirmək yolundakı səyyətlərini də unutmamaq lazımdır. Səməd Vurğun, Üzeyir Hacıbəyli, Mirzə İbrahimov, Həmid Araslı, Məmməd Hüseyin Təhmasib, Osman Sarıvəlli, Bayram Hüseyinli, Əminə Eldarova və başqalarının adlarını hörmətlə yad etməklə birlikdə günümüzdə yaranmış əlverişli vəziyyəti də qeyd etmək istərdik.

Son illər aşiq sənətinin inkişafı yeni mərhələyə qədəm qoyub. 2003-cü ildə Muğam sənətindən sonra, 2009-cu ildə Azərbaycan aşiq sənətinin YUNESKO-nun “Bəşəriyyətin Qeyri-maddi Mədəni İrsinin Repräsentativ Siyahısı”na daxil edilməsi Respublikada fəaliyyət göstərən Azərbaycan Aşıqlar Birliyi, aşiq yaradıcılığına həsr edilmiş dövlət və özəl televiziya-radio kanalları, aşıqların, həmçinin qadın aşıqlarımızın mütəmadi olaraq gerçəkləşdirdikləri konsert-çıxışları, həmçinin 2010 oktyabrın 22-dən - 27-dək Heydər Əliyev Fondunun dəstəyi, Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin və Azərbaycan Aşıqlar Birliyinin təşkilatçılığı ilə 8 ölkənin qatıldığı (*Azərbaycan, Türkiyə, İran, Qazaxstan, Özbəkistan, Qırğızistan, Gürcüstan, Dağıstan*) Birinci Beynəlxalq Aşiq Festivalının Bakıda keçirilməsi və s. bir daha günümüzdə artıq bu sənətin maneəsiz olaraq geniş inkişaf perspektivindən xəbər verir.

Bu gün bu ölməz sənətin təbliği, tədrisi, araşdırılması yolunda “estafeti” sevimli Xalq Şairimiz Zəlimxan Yaqub, Prof. Dr. Qəzənfər Paşayev, Prof. Dr. Maarifə Hacıyeva, Prof. Dr. Sədnik Paşayev, Prof. Dr. Qara Namazov, Prof. Dr. Məhərrəm Qasımlı, Prof. Dr. Hüseyin İsmayılov, Elxan Məmmədli, İslam Ələsgər və başqaları daşımaqdadırlar. Elə düşünürük ki, aşıqlıq sənətinin təmənnəsiz təmsilçiləri olan bu tanınmış simalar içərisində bu sənətin musiqi qolunun toplanmasında, həmçinin bu gün üçün ən mahir ifaçılarından olan Üzeyir Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasının professoru, sənətsünaslıq elmləri doktoru İlqar İmamverdiyevin adını da çəkmək daha doğru olardı. Qeyd etmək lazımdır ki, onun kitaba daxil etdiyi aşiq melodiylarının bir çoxu demək olar ki, müasir aşıqlarımız tərəfindən unudulmuş və təbii ki, repertuarlarında yer almamaqdadır. Bəlkə də bu səbəblərə görə onların

müraciət etdikləri repertuar bəzən yeknəsək, kasıb görünə bilir. Bəzi unudulmuş və daha çox da dərin fəlsəfi ideya-məzmununa malik aşiq havalarının ifası isə xüsusilə yüksək ifaçılıq məharəti tələb etməkdədir. Bu istedad və məharəti isə İlqar bəy özü ifa etdiyi bir çox ən qədim və demək olar ki, unudulmaqda olan aşiq havalarının (“*Qaracaoğlan*”, “*Şenlik divanisi*”, “*Çoban bayatı*”, “*Arazbarı*”, “*Şəmşiri*”, “*Koroğlu dübeyt*”, “*Qara qafiyə*”, “*Cəlali-Xaliq*” “*Qarabağ şikəstəsi*”, “*Qaytarma*”, “*Yurdyeri*”, “*Koroğlu həngi*”, “*Ərəbi Koroğlu*”, “*Vanağzı*”) ifası zamanı nümayiş etdirə bilməkdədir. Xatırlatmaq lazımdır ki, bu qəbildən olan aşiq havalarını İlqar bəy necə deyərlər “əlində çıraq” bir-bir tanıdığı, bildiyi insanların, aşiqlər yurduna yaxın və bələd olan şəxslərin, xüsusilə də atası, el şairi akademisiyen Cəmil İmamverdi oğlu Əkbərin (1928-2000) yardımı sayəsində əldə etmiş, bəzilərini ustad aşiqlərin ifasından şəxsən eşidib öyrənmiş və fəvqəladə musiqi yaddaşına görə not yazısına ala bilmişdir. Bəlkə də bu havaların bəziləri onun bu şəxsi səyi nəticəsində itib-batmaqdan son anda qurtarmış, yenidən xalqımızın mədəni irsinə, aşiqlərimizin repertuarına geri qaytarılmış, onu bir daha zənginləşdirmişdir. Bu istiqamətdə İlqar bəyin uğurlu araşdırmalarını bir daha qeyd etmək istərdik, yəni istedadlı musiqişünas alim haqlı olaraq Azərbaycan aşiq yaradıcılığının mühüm qolu olan İran Azərbaycan aşiq sənətindəki bədii hadisələri də önəmli saymaqla yanaşı bu bölgədə də (*xüsusilə də həmvətənlərimizin yaşadığı bölgələrdə*) qədim aşiq sənətinin ən gözəl nümunələrini notaya almağa çalışır, bir daha tarixən meydana gəlmiş aşiq havalarının sayının düşündüyümüzədən qat-qat daha çox olmasını isbatlamağa çalışır və bununla da bir daha klassik aşiq yaradıcılığına aid musiqi repertuarının çərçivəsini genişləndirmiş olur.

Böyük saz-söz ustadı, unudulmaz Aşiq Ələsgərin 190 illiyinə həsr edilmiş bu kitab xalq musiqiçilərimiz, aşiq ifaçılarımız, etnomusiqişünaslarımız, bəstəkarlarımız, həmçinin klassik ədəbiyyat həvəskarları, folklorşünas-alimlərimizin diqqətini çəkəcəyinə inanır, bir daha Dədə Ələsgərin nurlu xatirəsi önündə baş əyirik.

Kitabda böyük ustad Aşiq Ələsgərin 190 illik yubileyi münasibəti ilə rəsmiini əbədiləşdirmiş istedadlı rəssam, Professor Mənsur Abbasəli oğlu Cəfərovun əməyini də xüsusi olaraq qeyd etməyi gərəkli bilirəm. Düşünürəm ki, onun yağlı boya ilə Aşiq Ələsgər portreti ondan öncə meydana gəlmiş portretlərdən öz poetikliyi, bədiiyi və professionallığı ilə seçilir. Bu sənət əsərinin klassik sənətkarlarımızın xatirəsinə həsr edilmiş, tanınmış rəssamlarımızın yaratdıqları portret janrı siyahısında layiqli yer tuta biləcəyinə inanırıq.

Babək Osman oğlu Qurbanov

Fəlsəfə elmləri doktoru, Professor,

SSRİ və Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının üzvü.

Azərbaycan Respublikası Aşıqlar Birliyinin üzvü 8 -16. XII – 2010

X FƏSİL:

BABƏK QURBANOVUN ELMİ RƏYLƏRİ

1. "Sənətşünaslıq Doktoru İlqar İmamverdiyevin çox yönlü elmi-pedaqoji, ifaçılıq fəaliyyəti" nə dair R ə y

Ozan-aşiq sənətinin genetik, sosial-estetik kökləri və əsas, həlledici qanunauyğunluqları və prinsiplərinin nələr olduğu ilə əlaqədar məsələləri, həmçinin bu sənətin ayrı-ayrı regionlarda spesifik inkişaf yolunu daha yaxından anlamaq üçün heç şübhəsiz hər şeydən əvvəl bu sahədə yaxın mədəniyyətlərlə olan qarşılıqlı əlaqə və zənginləşmə proseslərinin araşdırılması və tədqiqinə böyük ehtiyac duymaqdadır. Xatırlatmaq lazımdır ki, son illər bu sahədə ümidverici imkanlar meydana gəlmişdir və bu imkanı lazımcınca dəyərləndirmək günümüz üçün olduqca aktual görünməkdədir.

İlqar İmamverdiyevin bu problemlərlə əlaqədar əsərlərini (1) *İmamverdiyev İ. «Azərbaycan aşiq ifaçılıq sənətinin səciyyəvi xüsusiyyətləri», "Şirvanəşr", Bakı - 2004, 138 s.* 2) *İmamverdiyev İ. «İran Türklərində aşiq toy mərasimləri», "Nurlan" nəşriyyatı, Bakı - 2006, 94 s.* 3) *İmamverdiyev İ. «Azərbaycan və İran türklərinin aşiq ifaçılıq sənətinin qarşılıqlı əlaqələri», "Nafta - Pres" nəşriyyatı, Bakı- 2008, 977 s.* 4) *İmamverdiyev İ. Cəmilə Z. «Miskin Abdal ocağının el sənətkarları», "Kövsər" nəşriyyatı, Bakı - 2010, 96 s.)* oxuduqdan sonra bu qənaətə gəlmək olar ki, müəllif xalq yaradıcılığı, xüsusilə ozan-aşiq sənəti sahəsində zəngin təcrübəyə və ensiklopedik bilgilərə sahibdir. O, eyni zamanda klasik muğam və aşiq yaradıcılığı nümunələrinin mahir ifaçısıdır. Professional musiqi təhsili almış (*Üzeyir Hacıbəyli adına Azərbaycan Dövlət Konservatoriyası /hal-hazırkı Bakı Musiqi Akademiyası/*) İlqar İmamverdiyevin elmi çalışmaları bu baxımdan elmi-nəzəri səviyyəsi və professionallığı ilə seçilir.

İlqar bəyi istedadlı bir musiqi etnoqrafı kimi də dəyərləndirmək mümkündür. Belə ki, o şəxsən onlarca xalq musiqi nümunələrini çeşitli coğrafi bölgələrdən toplamış, onları notaya almış, itib-batmalarının qarşısını almışdır. Bu baxımdan alimin fərqli illərdə nəşr olunan məcmuələrini (1) *«Azərbaycanın 20 saz havası» I cild, "Şirvanəşr", Bakı- 2005. 133.s. II cild, "Şirvanəşr", Bakı, 2005, 100.s. III cild, "Şirvanəşr", Bakı, 2005, 92 s.* 2) *İmamverdiyev İ. «Azərbaycanın 40 saz havası» IV cild, "Şirvanəşr", Bakı – 2005, 124 s.* 3) *İmamverdiyev İ. «İran - Azərbaycan aşıqlarının 40 saz havası», "Elm və Təhsil", Bakı - 2012, 168 s.* 4) *İmamverdiyev İ. «Saz havaları antologiyası», "Elm və Təhsil", Bakı - 2013, 1109 s.* 5) *İmamverdiyev İ. «Azərbaycan muğam inciləri» (dəramədlər, rənglər, diringilər), "Nafta - Pres" nəşriyyatı, Bakı-2010, 542 s.* 6) *İmamverdiyev İ. «Azərbaycan rəqs havaları», I cild, "Nurlan" nəşriyyatı, Bakı- 2007, 168 s., II cild, "Nurlan" nəşriyyatı, Bakı- 2007, 172 s.* 7) *İmamverdiyev İ. «Azərbaycan xalq mahnıları», I cild, "Nurlan" nəşriyyatı, Bakı - 2007, 142 s., II cild, "Adiloğlu" nəşriyyatı, Bakı - 2008, 146 s., III cild, "Adiloğlu" nəşriyyatı, Bakı - 2008, 125 s., IV cild, "Şur" nəşriyyatı, Bakı - 2009, 136 s., V cild, "Nafta - Pres" nəşriyyatı, Bakı - 2009, 158 s., VI cild, "Şur" nəşriyyatı, Bakı - 2009, 201 s.)* xatırlatmaq yerində ola bilməkdədir. Bu əsərlərində lad-məqam, kök sistemləri, müxtəlif ifa üsulları, rəngarəng melizm üsulları, tempo, metroritmik xüsusiyyətləri və s. ilə əlaqədar məsələlərin izahında bu nümunələrdən xüsusilə professional bir şəkildə istifadə olunmuşdur. Bununla belə müəllif öz tədqiqatlarında heç bir zaman qarşılıqlı əlaqə və zənginləşmə prinsipini unutmur, ortaya çıxan fərqli bədii-estetik qanunauyğunluqlarla birlikdə orta qəhətləri (*lad, metroritm, melizmlər, ifadə-təsvir vasitələri, ifa üsulları və s.*) ənənəvi hal almış folklor musiqi yaradıcılığına, xüsusən də tarixi ənənələrə malik muğam və aşiq sənətinə xas xüsusiyyətləri açıb göstərməyə çalışır.

Müəllifin İranda Azərbaycanlılarla birlikdə yaşayan digər Türk soylu azınlıqların (*Türkmənlər, Qaşqayı Türkləri, Şahsevən Türkləri, Elat Türkləri, Bayatlar, Əfşarlar və s.*) ozan-aşiq yaradıcılığı da əsasən yuxarıdakı araşdırma metodu baxımından tədqiqat əsərlərində yer almaqdadır. Xatırlatmaq lazımdır ki, bizim musiqi folklorşünaslığımızda bu meyli də ilk dəfə İlqar İmamverdiyevin adı ilə bağlamaq daha ədalətli olardı. Bu nailiyyətləri uzun bir zaman ardıcıl fəaliyyətin bəhrəsi olaraq qəbul etmək mümkündür. Müəllif musiqişünaslıq elmimizə

onlarca yeni aşıq terminləri, anlayışları gətirmiş, eyni zamanda ümumiyyətlə aşıqsünaslıq (*inanırıq ki, belə bir temrinin bəlkə də irəlində sənətsünaslığın bir qolunun istifadə olunması da mümkündür.*) elmimizə dəyərli qatqlar verə bilmişdir.

İlqar İmamverdiyev çoxyönlü fəaliyyəti ilə həm Azərbaycanda Üzeyir Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasında həm də 2000-ci ildən bəri Türkiyədə (*Ərzurum Atatür Universitetində və son zamanlar Qaziantep Universitetinin Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasında*) çalışdığı illərdə iki qardaş xalqın mədəni münasibətlərinin, xüsusilə musiqi mədəniyyətlərinin bir-birinə daha da yaxınlaşmasında, təbliğində, tədrisində xüsusi xidmətlərini də sübut etmək o qədər də çətin deyil.

Bütün bu yuxarıda qeyd etdiklərimizi, yəni İlqar İmamverdiyevin məhsuldar, çoxtərəfli və əhatəli (*elmi-pedaqoji, ifaçılıq, musiqi etnoqrafiyası, bəstəkarlıq və s.*) fəaliyyətlərini, həmçinin vaxtilə Üzeyir Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasında Sənətsünaslıq üzrə Doktorluq dissertasiyasını yüksək səviyyədə müdafiə etməsini (*«Azərbaycan və İran türklərinin aşıq ifaçılıq sənətinin qarşılıqlı əlaqələri»*) nəzərə alaraq, Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Ali Atesstasiya komissiyasının ona rəsmi olaraq Professorluq ünvanının verilməsinə aid sərəncamı təsdiqləyəcəyinə inanırıq.

Babək Osmanoğlu Qurbanov

Fəlsəfə Elmləri Doktoru, Professor

SSRİ və Azərbaycan Bəstəkarlar Birliyinin üzvü

2.Qaziantep Universiteti, Turk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasının muəllimi Gültəkin Şenerin "Anadoludan Azərbaycan xalq rəqs melodiyalarının müqayisəli təhlili" mövzusunda sənətsünaslıq namizədi alimlik dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiya işi haqqında R ə y.

Rəqs sənəti incəsənətin ən qədim növlərindən biridir. Hələ ibtidai dövrlərdə belə insanlar öz istək-arzularını, sevinc və kədərini, mənəvi-estetik ideyalarını, daxili aləmləri və həyəcanlarını rəqs dili ilə, daha doğrusu plastik hərəkətlərlə ifadə etməyə çalışmışlar. Əslində sinkretik bir şəkildə meydana gəlmiş bu sənət növü, daha sonralar sintetik bir şəkildə öz inkişafına davam etmiş, zaman keçdikcə yeni-yeni təsvir-ifadə vasitəsilə zənginləşmiş spesifik bir dillə dönmənin bədii-estetik tələblərinə cavab vermək kimi məqsədə qulluq etmişdir. Dünyada elə bir xalq, millət və ya etnos yoxdur ki, onun əsrlərdən gələn rəqs sənəti olmamış olsun. Dünyanın ən qədim xalqlarından sayılan Türksöylü xalqlar da bu baxımdan zəngin mirasa sahibdirlər. Əfsuslar olsun ki, bu zəngin mənəvi estetik miras bu gün də istənilən səviyyədə, həmçinin sənətsünaslıq, kulturoloji və siyasi-ideoloji baxımdan araşdırılmamış, xalq yaradıcılığının bu növünə aid örnəklər bir araya gətirilməmiş, onlara sahib çıxılmamış, təsnifatı verilməmiş, iç qanunauyğunluqları, xüsusilə də melodik dili və onun praktik rəqs hərəkətləri ilə olan dialektik əlaqələri araşdırılmamışdır. Beləliklə də müəyyən mənada bu səbəblərə görə də mənəvi mədəniyyətimizin digər sahələrində olduğu kimi rəqsərimizə də sahib çıxanların sayının artmasını söyləyə bilərik. Türkiyə vətəndaşı, Qaziantep universiteti, Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyası muzikaloji bölüm başkanı (*kafedra mildiri*) Gültəkin Şenerin sənətsünaslıq üzrə elmlər namizədi alimlik dərəcəsi adını almaq üçün təqdim etdiyi dissertasiya işi yuxarıda söylədiklərimiz baxımından xüsusi aktualıq kəsb etməkdədir. Müəllif rəqs sənətinin tarixi-inkişaf yoluna qısa bir nəzər salmaqla birlikdə öncə Anadolu türklərində, sonra da Azərbaycanda rəqs sənətinin müxtəlif növlərinə diqqət yetirir, mərasim, dini inanca dayanan rəqsləri, qədim, kişi, qadın-kişi və kollektiv rəqsləri, həmçinin təbiət hadisələrini təqlid edən rəqsləri goz önünə gətirir, gəhrəmanlıq, mizah (*yumor, gülüş doğuran*) yarış, idman, məişət, əmək fəaliyyəti və s. ilə əlaqədar meydana gəlməsi oyun havalərini təhlil etməyə çalışır. Müəllif burada son dərəcə maraqlı nəticələrə gələ bilir, hər şeydən öncə bu iki qardaş xalqların rəqs mədəniyyətində bir çox bənzər bədii-estetik bənzərliklər, təsvir-ifadə vasitələri, icra üsulları və s. görə bilir, bu xalqlar arasında əsrlərdən gələn genetik, sosyo-mədəni əlaqələrin olmasını isbat etməyə çalışır. Bununla belə hər iki

qardaş xalqın rəqs mədəniyyətinə xas spesifik cəhətləri və fərqli yönləri də üzə çıxara bilir. Müəllif həm Anadolu türklərinin, həm də Azərbaycanda intişar tapmış rəqslərin tək-tək təhlilinə çalışır, bu rəqslərin musiqi dilini, metro-ritmik xüsusiyyətlərini, formasını, intonasiya xüsusiyyətlərini, həm də ideya-emosional məzmununu belə üzə çıxarmağa çalışır. Bəlkə də ilk dəfə olaraq bu xüsusiyyətləri üzə çıxarmaqdan otrü bəlli bir metoddan, həmçinin maraqlı bir sxemdən belə istifadə edə bilər. Bu üsul rəqs melodiyları haqqında ümumiləşdirilmiş şəkildə müfəssəl bilgilər almağa imkan verir. Dissertant tədqiqat prosesində dissertasiyanın məzmunu ilə əlaqədar həm Türk, həm də Azərbaycan alimlərinin əsərlərinə istinad etməyi mühüm sayır, xüsusilə də rəqs melodiylarının dili, intonasiya xüsusiyyətləri, lad-məqam özünəməxsusluğu ilə əlaqədar problemlərlə rastlaşdığı zaman dahi bəstəkarımız Uzeyir Hacıbəylinin, həmçinin tanınmış musiqişünas alimlərimizdən M.S.İsmayılovun, B. Hüseynlinin və başqalarının əsərlərinə də müraciət etməyi də unutmur. Zənnimizcə, haqqında söz açdığımız dissertasiya həm forma, həm də məzmun baxımından AAK-nın tələblərinə uyğun bir səviyyədə yazılmışdır. Onun ilk variant olaraq müzakirəyə verilməsini, və gələcəkdə müvəffəqiyyət qazanmama inanırıq. Dissertasiyanın müəllifi uzun illərdir ki, uğurlu pedaqoji fəaliyyətlə birlikdə rəqs sənəti sahəsində intensiv olaraq çalışan, bu sənətin praktiki problemləri ilə tez-tez rastlaşan və müvəffəqiyyətlərə imza atan bir mütəxəssis olduğunu da bildiyimiz üçün *"Anadoludan Azərbaycana xalq rəqs melodiylarının müqayisəli təhlili"* adlı aktual bir dissertasiya işinin uğurlu müdafiə olunacağına inamımız bir daha artmaqdadır. Odur ki, dissertantın müəllifi Gültəkin Şenerin sənətşünaslıq üzrə elmlər namizədi adına layiq görülməsini tamamilə məntiqi sayıram.

Babək Qurbanov

*Fəlsəfə elmləri doktoru, professor
SSRİ və Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının üzvü.*

**3.Qaziantep Universiteti, Turk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasının müəllimi
Hakan Abdulkadir oğlu Tatyuzun "Qaracaoglanın aşiq havaları"
mövzusunda sənətşünaslıq namizədi alimlik dərəcəsi almaq üçün
təqdim edilmiş Dissertasiya işi haqqında R ə y**

Bəllidir ki, ozan-aşıq yaradıcılığı Türkiyəli xalqların önəmli ortağ mənəvi dəyərləri içərisində yer almaqdadır. Bu dəyərləri yaradan xalq sənəkarları isə təbii olaraq həmin xalqların mədəni estetik mirasma daxil olmaqla birlikdə, əbədi olaraq xalqın hafizəsində, qəlbində yaşamaqda davam etməkdədir. Belə el sənətkarlarından biri də heç şübhəsiz Qaracaoglandı. Bu yaxınlarda (20-30 may 2010) Türkiyənin Osmaniyə şəhərinə yaxın Düziçi kəndində bu məşhur ustad aşığın şərəfinə 13-cüsü təşkil olunan və üç gün davam edən "Altın saz ödüllü Qaracaoglan aşıqlar bayramı" adlı mohtəşəm şənliklər və elmi konfranslar bir daha fikrimizi əyani bir şəkildə sübut etməkdədir. Qaracaoglanın adı və yaradıcılığı böyük bir coğrafi ərazidə özünə yer etmiş, burada yaşayan xalqların mənəvi malına çevrilmişdir. Türkiyə ilə birlikdə Türkmənstanda, İrakda, İranda, Bolqarıstanda, Kiprdə, Balkan ölkələrində, həmçinin Azərbaycanda belə bu xalq sənətkarının yaradıcılığı geniş bir şəkildə yayılmış şeirləri, mahnıları dildən-dilə keçərək insanlara sevinc, estetik həzz gətirməkdə davam etmişdir. Təxminən 500 illik bir zamandır ki, Qaracaoglan sənəti günümüzdə yaşamaqda olub, onun estetik təsir gücü və tərəvəti tükənmir, əksinə artmaqda davam edir. Haqqında məqalələr, monoqrafiyalar yazılır, elmi-praktiki konfranslar keçirilir. Bununla belə, bu böyük şəxsiyyətin zəngin yaradıcılıq mirası, dünyagörüşü, üslub tərz, ifçılıq məharəti və s. ilə bağlı hələ də tədqiq olunmamış problemlərin olduğunu söyləmək mümkündür. Qaracaoglan yaradıcılığına müraciət edən müəllif heç şübhəsiz, bir neçə problemlə rastlaşmalı olur. İlk

öncə XV əsrdə yaşamış bir şəxsiyyətin yaradıcılığının Türk dünyasında geniş yayılması və müxtəlif coğrafi bölgələrdə onunla əlaqədar rəvayətlərin, söz-söhbətlərin dərindən təhlilini tələb etməklə birlikdə, bəzən onun adına yazılmış şeirlərin ayrılma edilməsini də tələb etməkdədir. Unutmamaq lazımdır ki, hələ Türkiyənin özündə belə sonralar yaşamış Qaracaoglan isimli daha iki istedadlı el aşığı belə fəaliyyət göstərmişdir. Qaracaoglanın yaşadığı dönmənin mürəkkəb musiqi mühiti haqqında bilgilərin ortaya çıxarılması, aşıqlıq ənənələrinin tarixən necəsi meydana gəlməsi, daha doğrusu onun genetik qaynaqlarının nədən ibarət olması kimi bəzi sosial-estetik məsələlərə də diqqət yetirilməsini zəruri etməkdədir. Xatırlatmaq lazımdır ki, Qaracaoglanın poetik yaradıcılığı ilə əlaqədar zəngin elmi ədəbiyyatın meydana gəlməsinə baxmayaraq, onun musiqisi, meydana gətirdiyi aşıq havalarının musiqi dili, özünəməxsusluğu, estetik təsir gücü və s. günümüzdə belə öz təsir gücünü itirməməsi səbəbləri hələ də tədqiq olunmamış olaraq qalmaqda idi. Qaziantep Universiteti, Turk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasının müəllimi Hakan Tatyüzün bu sahədəki çalışmaları nəhayət öz bəhrəsini verə bilmişdir. Onun "*Qaracaoglanın aşıq havaları*" adlı namizədlik dissertasiya işində müəllifin haqlı olaraq Qaracaoglan yaradıcılığına daha çox tarixilik prinsipi ilə birlikdə sənətdə sintez problemi baxımından yanaşmasının şahidi oluruq, yəni müəllif el sənətkarının yaradıcılığına mətnlə melodiyanın dialektik əlaqəsi baxımından yanaşdığı məqsədəuyğun sayır, melodiyların emosional məzmununu, həmçinin vəzn-qafiyə xüsusiyyətləri ilə əlaqədar təhlil etməyə çalışır. Müəllif, eyni zamanda Qaracaoglanın zəngin poetik irsini nəzərdən keçirərkən onun musiqi haqqındakı fikirlərinə xüsusi diqqət yetirir. Məsələn, aşığın saz kəlməsini günümüzdə anlaşılan saz aləti kimi söyləməsini xüsusi qeyd edir, halbuki, Türkiyədə bu kəlmənin ümumiyyətlə musiqi alətlərinə aid edildiyini qeyd etməkdən də vaz keçmir. Sazın bir musiqi aləti olaraq qopuzdan ayrılması, onun pərdələrinin yerləşdirilməsi və burada akkord anlamının ortaya çıxması, sazın köklənməsi və s. kimi məsələlərə toxunan müəllif bu problemləri Qaracaoglan yaradıcılığı ilə əlaqələndirməyə çalışır. Ümumiyyətlə, müəllif Qaracaoglan yaradıcılığında söz acarkən aşıqlıq ənənələrinə, həmçinin bu sənətin meydana gəlməsində ozan, kam, baxşı, şaman kimi xalq sənətkarlarının roluna, onların cadugərlik, həkimlik, din adamlığı, şairlik, rəqqaslıq və bir musiqiçi olaraq xalq sənliklərində, genetik köklərinə, toplum həyatındakı roluna aid zəngin bilgilər verilməkdədir. Lakin təbii ki, əsərdə mərkəzi yeri Qaracaoglanın meydana gətirdiyi mahnılar, onların musiqi dilinin təhlilidir. 37 melodiyanı təhlil edən müəllif burada əslində bir etnomusiqişünas, bəlkə də yeni bir termin olaraq istifadə olunan poleomuzikoloq kimi çıxış edə bilər. Ən əski melodiyların bərpası, bir araya gətirilməsi, onların təsnifatlarının verilməsi, musiqi dilinin təhlilinin aparılması və s. kimi problemlərin dissertasiyada yer alması son dərəcə aktual məna daşımaqla birlikdə Qaracaoglan yaradıcılığının bir başqa yondən (*yalnız filoloji, folklorşünashq baxımından*) deyil, eyni zamanda muzikoloji baxımından da maraq daşmasını da ispatlamış olur. Əsərdə musiqi parçalarının təhlilini müəllif lakonik bir tərzdə, daha doğrusu məntiqi bir şəkildə ortaya qoyduğu bir sxem vasitəsilə göstərməyə çalışır. 37 aşıq havacatının hər biri üçün ayrıca sxem ayarlamış müəllif, burada bu havaların musiqi dili ilə əlaqədar demək olar ki, bütün məlumatları verə bilər, melodiyanın ritmi, kompozisiyası, diapazonu, tempi və s. ilə əlaqədar dəqiq məlumatları oxucusu ilə paylaşa bilər. Əsərdə müəllif Qaracaoglan yaradıcılığı ilə əlaqədar zəngin elmi ədəbiyyata, hətta Azərbaycanda meydana gəlmiş ədəbiyyata belə diqqət yetirmiş, bir daha Qaracaoglan

kimi böyük bir xalq aşığının beynəlxalq bir miqyasda hormət qazana bilməsini ispatlamaga çalışmışdır. Zənnimizcə "Qaracaoglanın aşıq havaları" adlı dissertasiyası bu el sənətkarının yaradıcılığının araşdırılması yolunda önəmli qatqısı olan bir əsərdir və onun müəllifi Hakan Abdulkadir oğlu Tatyüz sənətsünaslıq üzrə elmlər namizədi alimlik dərəcəsi adını almağa tamamilə layiqdir.

Dissertantın elmi rəhbəri

Babək Qurbanov

*Musiqi estetikası üzrə Fəlsəfə elmləri doktoru, professor
SSRI və Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının üzvü*

24. 10. 2010

4.Qaziantep Universiteti, Turk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasının müəllimi Savaş Səbahəddin oğlu Ekicinin "Azərbaycan və Anadolunun Elazığ bölgəsinin toy mərasim musiqisinin müqayisəli təhlili" mövzusunda sənətsünaslıq namizədi alimlik dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş Dissertasiya işi haqqında R ə y

Ailə-məişət problemləri hər zaman Türk ictimaiyyəti üçün mühüm məna kəsb etmişdir. Adətən, toy-düyün mərasimlərində onlarca, yüzlərcə, hətta yüksək sosial rütbəli ailələrdən olan gənclərin düyün mərasimlərində minlərcə insan iştirak etməkdə idi. Xatırlatmaq lazımdır ki, bu ənənə günümüzə kimi davam etməkdədir. Bəlkə də Türk ailələrinin digər, xüsusilə də Avropadakı ailələrə görə daha uzun ömürlü, daha sağlam olmasının bir səbəbi də məhz burada günümüzə qədər gəlib çıxmış zəngin toy-düyün ənənələri ilə əlaqədardır. Yeni ailə həyatı quran gənclər ömrü boyu toylarında iştirak etmiş insanların, xüsusən də qohum-əqrəbaların, kənd yerlərində isə hətta demək olar ki, bütün kənd əhalisinin qarşısında məsuliyyət hissi daşılmalı olurlar. Toy bir növü təkcə evlənən gənclər üçün deyil, eyni zamanda burada iştirak edən insanlar üçün də bir bayrama, şənliyə, unudulmaz mədəni-tarixi hadisəyə çevrilmiş olur. Toy mərasimini gözəlləşdirən, estetikləşdirən tərəflər isə bir daha bu prosesdə önəmli rol oynamaqdadır. Əslində, bu ənənələrə uyğun şəkildə gerçəkləşdirilən toy-düyünlər bir növü onun iştirakçıları üçün maraqlı bir teatr tamaşasına çevrilmiş olur. Ənənəvi hal almış bu toy mərasimlərində xalq yaradıcılığının demək olar ki, bütün sahələri ilə tanış olmaq mümkündür. Aşıqların gənclərin şəninə oxuduqları mahnılar, gözəlləmələr, həmçinin müğənnilərimizin oxuduqları mahnılar, müxtəlif oyun havalarının səslənməsi və ifası, idman oyunlarının geniş bir şəkildə yer alması, gülüş kimi milli idman növünün özünü göstərməsi, at yarışları və s. qeyd etmək istədiyimiz xalq yaradıcılığı nümunələrinin bəlkədə az bir parçasıdır. Xatırlatmaq lazımdır ki, bütün bu yaradıcılıq nümunələri heç də xaotik bir şəkildə, məntiqsiz olaraq sürdürülmür, onların hamısı toyun-düyünün əsas ideya-məzmununun çərçivəsində həyata keçirilir və əslində bir teatr tamaşasını xatırladır. Bu söylədiklərimiz xalqımızın uzun əsrlərdən bəri sosial-mənəvi və məişət mədəniyyətində mühüm yer almış toy-düyün mərasimlərinin mürəkkəb və sintetik bir sosial-mədəni hadisə olmasını göstərməkdədir. Təbii ki, bir sosial sistem kimi onun tədqiqində müxtəlif ictimai və humanitar sahələr belə iştirak edə bilər. Ailə psixologiyası və etikası, ailə münasibətləri, birgə yaşaya bilmək qayda-qanunları ilə yanaşı toy-düyünü rəvnəqli edən, hafizələrdə qalası edən bədii-estetik amillərin də rolu böyük məna daşımaqdadır. Unutmamaq lazımdır ki, toy mərasimində yer almış, yuxarıda da qeyd etdiyimiz kimi xalq yaradıcılıq nümunələri düyün prosesində istifadə olunaraq öz əsas spesifik xüsusiyyətlərini saxlamaqla birlikdə yeni-yeni təsvir-ifadə

vasitələri və forma-biçim xüsusiyyətləri ilə də zənginləşə bilərlər. Əslində bu zəngin bədii nümunələrin, məsələn musiqi nümunələrinin araşdırılması, bir yerdə toplanması, onların təsnifatının verilməsi, musiqi dilinin (*melodiya, lad, metro-ritm, kompozisiya, forma intonasiya xüsusiyyətləri və s.*) təhlili və s. iki yöndən maraqlıdır. Birincisi bu örnəklərin düyün prosesində yeri və mənası. İkincisi onların musiqi folkloru baxımından dəyərləndirilməsi. Xatırlatmaq lazımdır ki, bu qəbildən olan örnəkləri yalnız musiqişünaslıq baxımından gözdən keçirmək yetərli olmazdı. Onların düyündə yer almış digər sosyo-mədəni hadisələrlə olan dialektik əlaqələrinə də diqqət etmək lazımdır. Unutmamaq lazımdır ki, burada söhbət musiqinin digər sosial-tarixi və bədii hadisələrlə olan əlaqəsindən gedir və bu səbəblərə görə də musiqişünaslıqdan daha çox etnomusiqişünaslıq problemləri ilə rastlaşmalı olursan. Bu problemlər onların kompleks halında çözümlənməsi, eyni zamanda xalqlarımızın tarixi, mədəni-mənəvi yaxınlığı və genetik köklərinin üzə çıxarılması baxımından da böyük önəm qazanmaqdadır. Xatırlatmaq lazımdır ki, bu səbəblərə görə son zamanlar xalq yaradıcılığı və ümumiyyətlə folklorla əlaqədar problemlərin bütün dünyada belə araşdırılmasına böyük diqqət yetirilir, beynəlxalq musiqi festivalları konsertləri təşkil edilir, elmi praktiki konfranslar, simpoziumlar keçirilir. Təbii ki, bu istiqamətdə həyata keçirilən bütün təşəbbüslər, xüsusilə də elmi-tədqiqat sahəsindəki fəaliyyətlər böyük maraqla qarşılanır, hətta bu meylə daha böyük canlılıq vermək məqsədilə müxtəlif səpkili folklor dərgiləri belə ortaya çıxmağa başlayır. Bütün bu söylədiklərimə cavab olaraq Türkiyədə tanınmış bir musiqiçi olan Savaş Ekicinin "*Azərbaycan və Anadolunun Elazığ bölgəsinin toy mərasim musiqisinin müqayisəli təhlili*" mövzulu dissertasiyasını misal göstərmək mümkündür. Türkiyənin Elazığ bölgəsinin musiqi folklorunu dərinlən təhlil edən, buradakı yüzlərcə örnəkləri bir-bir incələyən və 600-dən çox səhifəsi olan fundamental bir əsəri ortaya qoyan Savaş bəy bu dissertasiyasında daha çox toy-düyün mərasimlərində istifadə olunan misallara diqqət etmiş, burada melodiya ideya-məzmunu, hər hansı bir emosional əhvali-ruhiyyəni ifadə etməsi, onların metro-ritm, intonasiya, forma və s. xüsusiyyətlərini üzə çıxarmağa çalışmışdır. Müəllif ayrıca bir bölümdə Azərbaycan toy-düyün havalarını da gözdən keçirmiş, bu sahədə əsasən Azərbaycan folklorçularının əsərlərinə, həmçinin not yazısına alınmış örnəklərinə müraciət etməklə, onların musiqi dili, bədii-təsvir vasitələri, ritmik, melodik xüsusiyyətləri və s. təhlil etməyə çalışmışdır. Lakin müəllif heç də belə bir təhlillə kifayətlənmir, onu daha çox Türkiyədə və Azərbaycanda toy mərasimlərində istifadə olunan havaların bir-birlərinə olan bənzərliyi, ortaq yönəri, hətta düyün prosesindəki onların yeri və mənasının üzə çıxarılmasıdır. Müəllif belə bir qarşılaşdırma təhlili yolu ilə bir daha tarixi genetik köklərimizin nə qədər yaxın və doğma olduğunu vurğulamağa çalışmaqdadır. Zənnimizcə nə Türkiyədə, nə də Azərbaycanda bu qəbildən olan və qarşılaşdırma metodu baxımından toy-düyün musiqisini təhlil edən əsərlərimiz demək olar ki, yox dərəcəsindədir. Dissertasiyada müəllif bu havaların təsnifatını, istifadə olunma dərəcəsini, eyni zamanda spesifik musiqi dili ilə əlaqədar məsələlərini üzə çıxarmaqla birgə, ayrı-ayrı toy-düyün havalarının bədii və təsvir-ifadə imkanlarını da ifadə edə bilən orijinal bir sxemdən də istifadə edir.

Dissertasiyanı maraqlı edən bir cəhət də müəllifin burada, xüsusilə də Türkiyədə müəyyən bir bölgənin, Elazığ bölgəsinin musiqi folkloru nümunələrinə müraciət etməsi və sırf buradakı örnəklərin Azərbaycanda toy mərasimlərində istifadə olunan musiqi nümunələrinə ruhən daha yaxın olmasını isbatlaya bilməsidir. Zənnimizcə, dissertasiyada musiqi tariximizə, həmçinin etnomusiqişünaslıq problemlərinə və s. aid bir çox maraqlı

fikirlərlə rastlaşmaq mümkündür. Müəllifin professionallığı, tədqiq etdiyi mövzuya tam hakim olması və əsərinin konseptuallığı özünü aydın bir şəkildə göstərməkdədir. Bütün bu qeyd etdiyimiz müsbət tərəfləri nəzərə alaraq əsərin müdafiəyə təqdim olunmasını gərəkli bilir, onun müəllifi *Savaş Səbahəddin oğlu Ekicinin* sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru elmi adına layiq görülməsini haqlı sayıram.

Babək Qurbanov

*Fəlsəfə elmləri doktoru, Professor,
SSRİ və Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının üzvü.*

**5.Yeganə Bayram qızı Bayramlının
Sənətsünaslıq üzrə elmlər namizədi adını almaq üçün təqdim etdiyi
“Azərbaycan simli musiqi alətləri milli-mədəni ənənənin tərkib hissəsi kimi”
dissertasiyasının Avtoreferatına Rəy**

Milli musiqi alətlərimiz xalqımızın mənəvi mədəniyyətinin ayrılmaz parçası kimi xalqımızın maariflənməsində, mədəni inkisafında, bədii-estetik zövq və tələbatlarının inkisafında muhum rol oynamışdır. Unutmamaq lazımdır ki, onlar eyni zamanda xalqımızın bədii-estetik təfəkkürünün inkisaf səviyyəsini göstərən amillərdən olub, hər zaman xalqın sosial-mədəni həyatında, müxtəlif tədbirlərdə, düyünlərdə, bayramlarda, mərasimlərdə, hətta ölüm mərasimlərində belə yaxından iştirak etmiş və bu gün də bu funksiyaları yerinə yetirməkdədir. Təsadüfi deyil ki, bütün dünyada son zamanlar folklor mədəniyyətinə, bu sırada xalq çalğı alətlərinə maraq olduğca artmaqdadır, müxtəlif xalq çalğı alətləri muzeyləri, bu qədim alətlərin bərpası, yenidən musiqi mədəniyyətində yer almasına, onların tədqiqinə boyuk yer verməkdədir. Belə bir marağın bir səbəbi də ondadır ki, qədim musiqimiz, bu sırada musiqi alətlərimiz eyni zamanda milli mənsubiyyətimizi, genetik köklərimizi, tariximizi, musiqi şüurumuzun inkisaf yolunu öyrənmək yolunda bizə son dərəcə önəmli məlumatlar verməkdədir. Zənnimizcə, elə bu baxımdan Yeganə Bayramlının dissertasiyasını aktual saymaq mümkündür. Dissertasiyanın mövzu ilə əlaqədar bənzər əsərlərdən fərqi orasındadır ki, müəllif burada musiqi alətlərimizi, xüsusilə də simli, yaylı alətlərimizi məhz xalqımızın sosial-mədəni inkisafı kontekstində gözdən keçirməyi esas sayır və milli alətlərimizin bədii-texniki imkanlarını, təsvir-ifadə vasitələrinin inkisafını əslində xalqımızın bədii-estetik təfəkkürünün unkişafı prosesindən ayırmır və təsadüfi deyil ki, əsərdə biz musiqi alətlərinin inkisaf dinamikasını digər sənət növlərinin inkisafı, onlarla olan qarşılıqlı təsir və zənginləşməsinə qanunauyğunluqları ilə bir arada tədqiq etməyə çalışır. Əsərdə müəllif haqlı olaraq mövzu ilə əlaqədar ciddi çalışmaları müəllifi, həmcinin yabancı müəlliflərinə də yaradıcılıqla muraciət edir və bununla birlikdə yuxarıda soylədiyimiz ana xətdən yayınmır, hər zaman milli musiqi alətlərimizin inkişafı və formalasmasını xalqımızın bədii-estetik təfəkkürünün spesifik xüsusiyyətləri ilə tarixi əlaqəsi kontekstində tədqiq etməyə çalışır. Müəllif haqlı olaraq ən qədim zamanlardan musiqi nəzəriyyəçilərinin və estetikçilərin marağına səbəb olan bir çox musiqi terminlərinə də nəzər yetirir, tembr, metro-ritim, musiqi səsinin spesifikliyi, kompozisiya və s. kimi anlayışların milli musiqi alətlərimiz üçün nə mənə daşdığına toxunur, eyni zamanda hər bir simli alətə xas ifa üsulu, tembr xüsusiyyətləri, xalq çalğı alətləri orkestrində yeri və önəmi haqqında belə maraqlı fikirlər soyləyə bilir. Əsəri maraqlı edən bir cəhət də burada ən qədim dövrlərdən bəri Azərbaycanda zəngin musiqi alətləri ənənələrinin mümkün olması, “Dədə Qorqud”, Nizaminin “İsgəndərnamə”,

İ. Qazzeli, M.M.Nəvvab, U.Hacıbəyli, E.Bədəlbəyli kimi bir çox mütəfəkkirlərimizin, musiqi nəzəriyyəçilərinin əsərlərində, risalələrində buna aid maraqlı elmi bilgilərin olmasını misal gətirə bilər. Təsadüfi deyil ki, dissertant qədim ozan-asiq sənətinə aid dastanlarla birlikdə burada geniş bir şəkildə istifadə olunan musiqi alətlərinə də geniş yer verir, qopuz, saz kimi simli alətlərin ən qədim alətlər olduğunu, onların, tembr xüsusiyyətləri, köklənmə problemləri, həmçinin ifa üsulları, dastanların ifası zamanı tutduqları mühüm yer və önəmi xüsusi olaraq qeyd olunur. Zənnimizcə milli musiqi alətlərimizin təsvir-ifadə vasitələri və musiqi dili ilə əlaqədar fikirlər soylədiyi zaman o, son dərəcə önəmli olan intonasiya anlayışına da yer verməsi (*inanırıq ki, hər-halda dissertasiyada bu məsələ də öz yerini tapmışdır*) faydalı ola bilərdi.

Avtoreferat aktual bir mövzu ilə əlaqədar müstəqil elmi əsər olaraq da diqqət çəkməkdədir və düşünürük ki, o, əsasən istənilən tələblərə cavab verir və onun muəllifi sənətsünaslıq uzrə elmlər namizədi alimlik dərəcəsinə layiqdir.

Babək Qurbanov

Fəlsəfə elmləri doktoru, professor

SSRİ və Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının üzvü.

**6.Həqiqət Ələsgər qızı Məhərrəmovanın
Sənətsünaslıq namizədi alimlik dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş
"Azərbaycan fortepiano ifaçılığı sənətində varislik prinsipi"
adlı dissertasiyasına R ə y**

Son zamanlar estetik və sənətsünaslıq ədəbiyyatında ifaçılıq sənətində sənətin müstəqil bir növü olmasını müdafiə edən meyillərin artmasının şahidi oluruq. Uzun bir zaman sənət növlərinə onun ənənəvi sahələri olan memarlıq, dekorativ-tətbiqi sənətlər, rəssamlıq, heykəltaraşlıq, teatr sənəti, musiqi sənəti, hətta sirk sənəti belə aid edilirdi. Həqiqətən də bu sənət növlərindən bəzilərinin ifaçılıq sənəti olmadan öz ideya-estetik və emosional məzmununu ifadə etməsi resipiyentə (*tamaşaçı, oxuyucu, dinləyici*) çatdırılması imkansızdır. Yəni musiqi əsərlərinin və ya məsələn, teatr ssenarisinin gerçəkləşdirilməsi, səsləndirilməsi üçün ifaçılıq sənətinə, daha doğrusu praktiki olaraq bu sahələrdə meydana gətirilmiş əsərlərin gerçəkləşdirilməsini əyani edə bilən sənət adamlarına, ifaçılara böyük ehtiyac duyulmaqdadır. Bu baxımdan haqqında danışdığımız dissertasiya həqiqətən aktual mənə kəsb etməkdədir. Müəllif əslində bu geniş və az tədqiq olunmuş bir problemin konkret sahəsini, yəni fortepiano sənətinin problemlərini, daha doğrusu buradakı varislik problemlərini ələ almağa çalışmışdır. Xatırlatmaq lazımdır ki, bu problemi eynilə teatr aktyorluğu kimi ifaçılıq sənəti ilə əlaqədar digər sənət sahələrində də ələ almaq mümkündür. Yəni estetik elmi baxımından ifaçılıq sənətinin konkret bir sənət növü kimi estetik və bədii xüsusiyyətlərinin üzə çıxarılmasında ümumi və xüsusi, spesifik və beynəlmiləl, milli və bəşəri-tarixi prinsiplərin üzə çıxarılması son dərəcə önəmlidir. Həqiqət Məhərrəmovanın dissertasiyasında zənnimizcə, imkan çərçivəsində bu suallara cavab axtarılır. Dissertasiyada mövzu heç də lokal, digər musiqi mədəniyyətlərinin tarixi inkişaf yolundan təcrid olunmuş bir şəkildə araşdırılmır. Dissertant hər şeydən əvvəl İ. S. Bach dönməndən günümüzə qədər piano üçün yazılmış musiqi nümunələrini, müxtəlif milli fortepiano məktəblərini, onların hər birinə xas bədii-estetik xüsusiyyətləri gözdən keçirir, musiqi mədəniyyətinin inkişafı prosesində qalıcı olan, realist olan, varisliyə çevrilə bilən prinsipləri və qanunauyğunluqları qeyd edir, onların yaradıcılıqla istifadə edilməsini sübut etməyə çalışır. Müəllif eyni zamanda fortepiano bir musiqi aləti kimi inkişaf tarixini, daha doğrusu tarixi inkişaf prosesində onun yeni-yeni texniki-estetik, təsvir-ifadə vasitələri ilə zənginləşməsini də araşdırır və bu tədqiqat metodunu haqlı olaraq önəmli sayır. Çünki fortepiano alətinin qeyd etdiyimiz imkanlarının hər şeydən öncə

musiqi mədəniyyətinin tarixən müxtəlif milli ifaçılıq məktəbləri hesabına genişlənməsi, eyni zamanda ifaçılıq sənətinin də geniş potensial-estetik imkanlarının artması ilə bilavasitə əlaqədar idi və dissertant bu qanunauyğunluğu faktiki materiallarla göz önünə gətirə bilər. Bu dialektik proseslərdə bəzən yeni-yeni musiqi janrlarının belə meydana gəlməsinin şahidi ola bilirik. Məsələn, romantizmin musiqi estetikası, xüsusilə də Şopen, Şuman, List kimi klassik bəstəkarların daha çox milli-mənəvi zəminə təməllənən bir çox əsərləri, eyni zamanda dönəmləri üçün yeni olan musiqi janrları ilə əlaqədar idi. Bu baxımdan Polonez, Mazurka, Krakovyak, Vals, Rapsodiya və s. kimi o dönəmin musiqi mühiti üçün yeni səslənən terminlər və musiqi janrları, eyni zamanda fortepiano ifaçılığının öz imkanlarını genişləndirməsi, yeni-yeni bədii-ifadə vasitələri ilə (*metro-ritmik, intonasiya, melizmatika, xalq musiqi alətlərinin tembr xüsusiyyətlərinin imitasiya olunması, daha çox da bədii obrazlar aləminin öz ifadəsini tapması və s.*) zənginləşməsinə gətirə bilmişdir. Mirasçılığı tarixi bir anlayış kimi gözdən keçirən və müxtəlif milli məktəblərin (*alman, italyan, fransız, ingilis, rus*) zəngin ifaçılıq ənənələrini xüsusi olaraq vurğulayan müəllif bu ənənələrin və qanunauyğunluqlarını gələcək ifaçılıq sənətində, xüsusilə də milli musiqi ifaçılığı sənətində yaradıcılıqla istifadə oluna bilməsi yollarını və metodlarını konkret milli zəmində bəstələnmiş əsərlərin timsalında isbatlamağa çalışır.

Ən gənc yaşlarından professional təhsil almış, eyni zamanda həm Azərbaycan, həm də Rus ifaçılıq sənətinin ən tanınmış pedaqoqlarının şəxsən təlimini görmüş Həqiqət xanımın eyni zamanda istedadlı bir piano ustası olmasını da unutmamaq lazımdır. Zənnimizcə bu xüsusiyyətlər və uzun illər yaradıcı pedaqoji fəaliyyəti (*Azərbaycanda, Rusiyada, Pakistanda, Türkiyədə*) sahəsində müəllifin qələmə aldığı mürəkkəb və az işlənmiş problemin həlli mümkün olmuşdur. Dissertasiyanın ən önəmli və aktual yönü isə klassik musiqi ifaçılıq sənəti və məktəblərinin incələnməsi prosesində əldə olunmuş bilgilərin və estetik prinsiplərin müasir Azərbaycan piyano ifaçılığında yaradıcılıqla davam etdirilməsi, burada beynəlxalq estetik və bədii dəyərlərin milli musiqimizə xas xüsusiyyət və qanunauyğunluqlarla bir vəhdət şəklində istifadə olunması kimi bir metodun özünü göstərməsinin aşkar edilməsidir. Zənnimizcə, müəllif haqlı olaraq bəlkə də ilk dəfə olaraq Azərbaycanda milli piyano ifaçılığı məktəbinin formalaşmasını, onun digər milli musiqi məktəbləri qədər an tanınmış dünya piyano ifaçılıq məktəbləri arasında yer alması fikrini cürətlə ifadə etməyə çalışır. Azərbaycanda uzun bir zaman fəaliyyət göstərmiş görkəmli musiqiçilərin, fortepiano ifaçıları və pedaqoqlarının (*Q. Şaroyev, M. Brenner, K. Səfərəliyeva, N. Usubova, R. Atakişiyev, S. Quliyeva, E. Nəzirova, E. Səfərova, R. Quliyev, Z. Adıgözləzadə, F. Bədəlbəyli və s.*) yaradıcılıq yolu və ifaçılıq üsulunu araşdıran dissertant əslində Azərbaycan fortepiano ifaçılıq məktəbinin daha çox Rus, eyni zamanda Peterburq ifaçılıq məktəbinin ənənələrindən yararlandıklarını, bu məktəbin varisçiləri olduqları fikrini də müdafiə etməyə çalışır.

Müəllif bu və ya digər əsərin ifası və yorumu zamanı ifaçının şəxsi, individual xüsusiyyətlərini də unutmur. Burada hər bir ifaçıya xas dünyagörüşünü, temperamentini, milli mənəvi-estetik dəyərlərə bağlılığını, professional təhsilini (*əsərin forması, kompozisiyası, polifonik quruluşu, emosional məzmunu, psixoloji təsiri, texniki-estetik xüsusiyyətləri, meydana gəldiyi tarixi dönəmin aparıcı bədii-estetik qanunauyğunluqları və prinsipləri və s.*) nəzərə alınmasının vacib olmasını qeyd edən müəllif fikirlərini əyani etməkdən ötrü maraqlı misallara müraciət edir, eyni bir əsərin müxtəlif ifaçılar tərəfindən ifasını, daha doğrusu bu əsərin ideya-məzmununun açıqlanmasında səslər vasitəsilə gerçəkləşməsinə bir qədər fərqli yollarla yanaşa bilmələrini isbat etməyə çalışır. Təsədüfi deyil ki, o məqsədinə nail olmaqdan ötrü tanınmış bəstəkarımız A. Məlikovun fortepiano üçün yazılmış məşhur "Ötəri anlar" əsərinin istedadlı pianoçularımızdan xalq artistləri, professor F. Bədəlbəyli və Zöhrab Adıgözləzadə tərəfindən spesifik tərzdə ifa olunmasını dərin bir təhlil nəticəsində və yuxarıda qeyd etdiyimiz prinsiplər mövqeyindən üzə çıxara bilər.

Dissertasiyada müəllifin zəngin musiqişünaslıq və estetik ədəbiyyata müraciət etməsi, eyni zamanda A. G. və N. G. Rubişteyn, A. N. Esipova, V. İ. Safonov, K. N. İgumnov, A. B.

Qoldenveyzer, G.G. Neygauz, S. Y. Feynberq, L. V. Nikolayev, Y. İ. Milşteyn kimi dünyaca məşhur musiqiçilərin yaradıcılıq və nəzəri fəaliyyətlərinə müraciət etməsi, onların fikirlərindən faydalana bilməsi də diqqət çəkməkdədir. Müəllif eyni zamanda Azərbaycan fortepiano ifaçılıq məktəbinin tarixi inkişaf prosesində ən müsbət və təkanverici estetik dəyərlərdən istifadə olunmasını qeyd etməklə bərabər ölməz bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəylinin bu yoldakı titanik və anlamlı fəaliyyətini də qeyd etməyi haqlı olaraq unutmur. Həqiqətən də keçən əsrin əvvəllərində Azərbaycana pedaqoji və ifaçılıq fəaliyyətləri üçün dəvət olunmuş mütəxəssislər bu böyük şəxsiyyətin uzaqgörənliyi nəticəsində Azərbaycanda milli piano ifaçılıq məktəbinin formalaşması və inkişafı yolunda yuxarıda isimləri keçən milli ifaçılarımız və pedaqoqlarımız ilə birlikdə böyük qatqıları olmasını da unutmamalıyıq. Və müəllif haqlı olaraq bu mühüm sosial-mədəni prosesi də xüsusi olaraq qeyd etməyi unutmur.

Dissertasiyada ortaya qoyulmuş problem bir daha ölkəmizdə ifaçılıq sənətinin, onun digər sahələrinin (*məsələn, skripka, viyolənçel, nəfəs alətləri və s.*) də mövcud olub-olmaması haqqında fikir yürütməyə, xüsusi tədqiqatların aparılmasına əsas verir.

H. Ə. Məhərrəmovanın "Azərbaycan fortepiano ifaçılığı sənətində varislik prinsipi" adlı dissertasiyası istənilən tələblərə cavab verir, öz aktuallığı, elmi-nəzəri səviyyəsi, professionallığı ilə diqqət çəkməkdədir. Əsərin ümumi məzmunu və həmçinin onu xülasə şəklində əks etdirən avtoreferatı bir daha dissertasiyanın müəllifi Məhərrəmovna Həqiqət Ələsgər qızının sənətsünaslıq üzrə elmlər namizədi alimlik dərəcəsi almasına haqq qazandırmış olur.

Babək Qurbanov

*Fəlsəfə elmləri doktoru (musiqi estetikası üzrə), professor,
SSRİ və Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının üzvü*

7.Məhəmməd Davud oğlu Əliyevin

Sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş

“Türkiyə və Azərbaycan keramikasının bədii xüsusiyyətləri” adlı dissertasiyasına R ə y

Türk dünyası orta q mənəvi-estetik dəyərlərlə olduqca zəngindir. Dilimiz, dinimiz, adət-ənənələrimiz, min illərdən gələn bədii mədəniyyətimiz, dasdanlarımız, ata sözlərimiz, ozan-aşıq sənətimiz, musiqi folklorumuz, rəqslərimiz, minyatür və ebru sənətimiz, xalı-kilim yaradıcılığımız və s. xalqlarımız arasında tarixən nə qədər yaxın olduğumuzun bir sübutudur. Bununla belə müxtəlif tarixi inkişaf mərhələlərində bu mənəvi-tarixi qohumluğu, inkaredilməz yaxınlıqları inkar etmək cəhdləri ilə də rastlaşmalı oluruq. Daha çox ideoloji-siyasi səbəblərdən dolayı özünü ifadə edən bu mürtəci meyl xüsusilə də əski sovetlər dönəmində özünü daha bariz bir şəkildə göstərməkdə idi. Türksöylü xalqların maddi-mənəvi mədəniyyətləri, həmçinin çox qədim dövrlərdən gələn bənzər sənət nümunələrinin, onlar arasındakı mənəvi bağların olması gerçəkliyi bilərəkdən inkar edilir və ya diqqətə alınmayırdı. Bu problemlərlə bağlı tədqiqatlar daha çox birtərəfli və ya daha çox da ideoloji baxımdan gözdən keçirilirdi. Bununla belə sənət tarixi və kulturolojiya sahəsində araşdırmalar gerçəkləşdirən bir çox tanınmış alimlərin maraqlı əsərlərinin olduğunu da unutmamaq lazımdır. Adətən bu növ araşdırmalar bu və ya digər bədii fəaliyyət növlərinin tədqiqi zamanı daha çox spesifik, özünəməxsus qanunauyğunluqları, bədii-estetik prinsipləri üzə çıxartmaq baxımından maraqlı olsalar da əslində bir qədər lokal, yerli xarakter daşmasını söyləmək mümkündür. Azərbaycan və Türkiyə mədəniyyət tarixi problemlərinin tədqiqi prosesində də əslində bu meylə üstünlük verilmişdir. Son zamanlar alimlərimizin diqqətinin mədəniyyətlər arasında qarşılıqlı əlaqə və zənginləşmə prosesinə çevrilməsinin şahidi olmaqdayıq. Xüsusilə musiqi mədəniyyətlərimiz, musiqi folklorumuz sahəsində tarixi bağların olması fikri musiqişünas-alimlərimizi ən çox məşğul edən problemlərdən olmasını xatırlatmaq mümkündür. Məsələn, bu yaxınlarda Türkiyənin Gaziantep Universitetinin dörd müəlliminin bu problemlərlə əlaqədar Bakı Musiqi Akademiyasının Elmi Şurasında sənətsünaslıq üzrə doktorluq dissertasiyalarını müdafiə etmələri söylədiklərimizi

təsdiqləməkdədir. Zənnimizcə Məhəmməd Davud oğlu Əliyevin "Türkiyə və Azərbaycan keramikasının bədii xüsusiyyətləri" adlı dissertasiyası da yuxarıda qeyd etdiyimiz meyli ifadə etməkdədir. Əsərin *yeniliyi və aktuallığı* diqqət çəkməkdədir. Belə ki, dissertasiyada ilk dəfə olaraq keramika sənətinin Azərbaycan və Türkiyə sənət tarixində yeri, dekorativ-tətbiqi sənətlərin bu maraqlı sahəsinin hər iki qardaş xalqların mədəniyyət tarixində inkişaf yolu, spesifik və ortaq yönələri diqqətə alınmışdır. Müəllif haqlı olaraq həm Azərbaycan, həm də Türkiyədə keramik sənətinin bədii-estetik və texniki xüsusiyyətlərini tədqiq edən alimlərin əsərlərini ayrılıqda nəzərdən keçirərək diqqətini əsasən XV-XVII əsrlərdə bu sənətin hər iki mədəniyyətlərdə spesifik təzahür yollarını, ortaq yönələrini, təsvir-ifadə vasitələrini, mövzu rəngarəngliyini, istifadə olunan material və işləmə texnikasının xüsusiyyətlərini, həmçinin ümumiyyətlə keramikanın təsnifatı və s. kimi məsələləri oxucuları ilə paylaşmağa çalışır. Bir daha xatırladaq ki, bu problemlərin tədqiqi işində müəllifin professional səviyyəsi və bədii zövğü də hər zaman özünü göstərməkdədir. Unutmamaq lazımdır ki, Məhəmməd Əliyev tanınmış bir rəssam olmaqla birlikdə (*bir çox beynəlxalq və milli sərgilərdə onun əsərlərinin nümayiş etdirilməsi bir gerçəkdir*), eyni zamanda keramika sənətinin dərinliklərini bilən, bu sahədə əsərlər ortaya qoymuş bir sənətkardır. Bu baxımdan Məhəmməd Əliyevin dissertasiyadakı mövzuya müraciət etməsi də tamamilə məntiqli görünür. Yəni o keramika sənətinin estetik xüsusiyyətlərini kitablardan alınmış bilgilərə, muzeylərdəki keramika nümunələrinə əsasən tədqiq etmir, əksinə bütün bu bilgilərə təməllənərək bu sahədə öz geniş təcrübəsini də işə salır, qarşılıqlı əlaqə və zənginləşmə probleminin hərtərəfli və professional baxımdan tədqiqini gerçəkləşdirə bilir. Bu baxımdan zənnimizcə, Məhəmməd Əliyevin mövzuya olan münasibətində bir cəhət də diqqət çəkməkdədir, belə ki, o keramikanın məişətdə, inşaatda, memarlıqda, ümumiyyətlə praktiki həyatımızda istifadə olunmasını və həmçinin keramika sənətinin bədii-estetik xüsusiyyətlərini ayrıca izah edir, daha doğrusu keramika sənətindən söz açarkən onun iki mühüm tərəfini, yəni utilitar-praktiki və bədii-estetik tərəflərini görə bilir. Keramikanın dekorativ-tətbiqi sənətlərin bir qolu olduğunu, bir sənət əsəri kimi dəyər qazanmasını bu iki funksiyadan kənarında təsəvvür belə etmir.

Dissertasiyada ortaya qoyulmuş məsələlər, xüsusilə də ortaq, bənzər ganunauyğunluqlar, estetik prinsiplər və s. bir daha yuxarıda da qeyd edilmiş keçmişin şovinist və yanlış ideoloji konsepsiyalarının həqiqətdən nə qədər uzaq olduğunu, mədəniyyətlərimizin, həmçinin dərin tarixi kökləri olan bu sənətin bizlərə aid olduğunu da ispatlanması yolunda faydalı olduğunu söyləməyə imkan verir.

Əsərdə keramika sənətimizə olan təsirlərdən də ətraflı söhbət açılır, Çin, Orta Asiya, İran və digər yaxın xalqların keramika sənətimizlə olan qarşılıqlı əlaqələri və təsirlərinə də yer verilir. Bu mədəniyyətlərdən alınmış təsvir-ifadə vasitələri, estetik prinsiplər, qanunauyğunluqlar, mövzular, təbiət mənzərələri və s. əsərdə keramika sənəti və bu sahədəki fəaliyyət timsalında ələ alınmaqdadır. Eyni zamanda müəllif tarixilik prinsipini, həmçinin araşdırdığı mürəkkəb tarixi hadisələrdən baş çıxara bildiyini və digər sənət növləri kimi keramika sənətinin də bu tarixi hadisələrlə əlaqədar olması fikrini irəli sürdüyünün şahidi ola bilirik.

Dissertasiyanın sənət təmayüllü təhsil ocaqlarında, universitetlərin incəsənət fakültələrində dekorativ-tətbiqi sənətlərlə əlaqədar təlim-tədris prosesində faydalı olacağına inanırıq. Əsərin irəli sürülmüş mövzuyu əsasən əhatə etməsi, aktuallığı, professionallığı, praktiki önəmi, lazımi elmi ədəbiyyatla tanışlığı və onlardan yaradıcılıqla faydalanılması bir daha sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş "Türkiyə ilə Azərbaycan keramikasının bədii xüsusiyyətləri" adlı dissertasiyanın müəllifi *Məmməd Davud oğlu Əliyevin* sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsinə layiq görülməsinə haqq qazandırmamaqdır.

Babək Qurbanov

*Fəlsəfə elmləri doktoru (estetika üzrə), Professor
15.01 – 2016 Gaziantep Universiteti (Türkiyə)*

XI FƏSİL:
ŞAİR TƏBLİ BABƏK OSMANOĞLU - İLQAR CƏMİLOĞLU

Şəkil № 396. Osman Sarıvəllinin şair övladı Babək Qurbanov

1.Babək

Ən yaxın dostları yaxşı bilir ki,
Ürək adamıdı, ürəkdi Babək.
Arxasız kəslərə arxa durmağa,
Həmişə can atır ürəkli Babək.

“Gətir oğlum” deyən şair oğludur,
İrfan sahibidir, köksü doludur.
Sevib-seçdiyi yol haqqın yoludur,
Bilən yox bu yolda nə çəkdi Babək.

Sadədi, həlimdi, qəlbəyatandı,
Köməyə tələsən, hoya çatandı.
Vətəndən kənarda eldi, vətəndi,
Alim dostlarına örnəkdi Babək.

Ayrıla bilərmə ruhi ələmdən?!
Qələmdən yapışıb – qadir qələmdən.
Qəlbi şan-şan olur dərdədən, ələmdən,
Məsum körpə kimi kövrəkdi Babək.

Şairlik genində, fitrətindədir,
Alimdir – yaratmaq qüdrətindədir.
Sözlə musiqinin vəhdətindədir,
Hər iki ələmdə istəkdi Babək.

Bəstəkar rübabı, alim qələmi,
Açdı bir sehirli, sirlə ələmi...
Ülvi duyğulardı onun həmdəmi,
Gördüyü işlərlə nəhəngdi Babək.

Böyük dahiləri saldı yadına,
Heç vaxt sığınmadı ata adına,
Güvəndi ağına, istedadına
Seçdiyi sahədə tam təkdi Babək.

O ata adından gələn qüruru,
Yaadır, əks edir üzünün nuru,
Bəzən bulaq kimi sakit, dumduru,
Bəzən də çay kimi kükrəkdi Babək.

Dərayda mirvari arayır yenə,
Qəlbində bir ocaq qalayır yenə.
Kitabı kitaba clayır yenə,
Bitib tükənməyən diləkdi Babək.

Alimdə gərəkdi təmiz ad olsun,
Dərin kamal olsun, istedad olsun.
Osman Sarıvəlli ruhun şad olsun,
Elinə, yurduna gərəkdi Babək.
Yaxın dostlarına ürəkdi Babək.

Musa Ələkbərli

Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin Üzvü

2.Əziz qardaşım Babək

Əziz qardaşım Babək,
Dostum, sirdaşım Babək.
Etiqadda, inamda,
Dost görmədim sənintək.
Babək adın doğrultdun,
Sönməsin ürək odun!
Ulu kökü- soyadı,
Şərəflə sən qorudun.
Tale sənə yar olsun,
Nəsibin bahar olsun!
Sənə uğur diləyən,
Köhnə dost-İlqar olsun...

Şair Qəşəm İlqar

29.08-2012

3. Bir şair ocağında¹⁸⁶

Dostum Elçin Nəsiblə,
 Bir şair ocağının
 qonağı olduq bu gün.
 Şairin qızı açdı
 qapını bizim üçün –
 mehriban, gülərüzlə.
 Sonra ensiz dəhlizlə

yeriyərək biz qoşa
 gəldik yuxarı başa.
 Bu da qonaq otağı,
 Bu otaq qarşılamiş,
 Neçə məşhur qonağı.
 Bu da şairin oğlu-
 Baxışları duyğulu,
 Sifətindən nur yağan
 Hərmətli professor alim.
 Düşünürəm: “Onunla
 Dil tapmaq olacaq zor”.
 Çox çəkmədən əriyir
 tərəddüdüm, gümanım.
 Görürəm qonağıyıq
 Çox sadə bir insanın.
 Elçin tanıyır onu-
 Babək Osmanoglunu.
 Görünür ki, bu evdə
 əvvəl də olmuş qonaq.
 Mən ilk dəfəyəm ancaq.
 Məni bir şair kimi
 təqdim edəndə Elçin
 Mən yamanca sıxıldım,
 Özüm bilmədim neçin?
 zəhmi basmışdı məni?
 Məgər bunu anlamaq
 belə çətindir yəni?
 Əlbəttə ki, bu evdə
 böyük şairin ruhu
 həmişəlik oyaqdır
 Onun hüzurundasa
 təqdim olunan şair
 çox adi bir qonaqdır.
 Düşünürəm, bu evin
 kimlər mehmanı olmuş?
 Bu ev Mehdi Hüseynin,
 Böyük Səməd Vurğunun...
 Ərklə açdığı qapı-

¹⁸⁶ Rahil Məmməd, “Bir şair ocağında”, “Muğan-Şirvan”, 12-22 sentyabr səh.8.

Sənət meydanı olmuş.
Bu masa arxasında
kimlər, kimlər oturmuş?
O ürək dostlarını,
O məslək dostlarını
Əgər ürək tutarsa,
bu masa da tuturmuş.
Babək Qurbanov indi
yaşayır Türkiyədə -
Ərzurum şəhərində
Atatürkün adını
daşıyan iş yerində -

böyük universitetdə
möhtərəm xoca gibi,
böyük nüfuz sahibi
İndi vacib iş üçün
iyirmi günlük gəlib,
Ailəsiylə deyil
Vətəninə tək gəlib.
Ortalığa çay gəldi,
Stəkanları düzdü,
Babək müəllim özü
bizim üçün çay süzdü.
Bu sadə insan bu gün
Nələr, nələr danışdı,
Keçmişə güzgü tutan
xatirələr danışdı.
Bir az kədərli idi
söhbətinin əvvəli,
Sonra duzlu, məzəli,
Professor söz açdı
Şöhrət Səlimbəylidən,
Dinlədik Elçinlə, mən.
Sonra cəsarətlənib
toplayaraq tabımı
ona hədiyyə etdim
mən də öz kitabımı.
Diqqətlə vərəqlədi,
Bir şeir də oxuyub:
“Yaxşı kitabdır” – dedi.
Bir şair ocağının
Qonağı olduq bu gün –
Elə bil ki, xəyaldı.
Yayın oğlan çağında
Bir şair ocağında
bilmədik iki saat
necə arxada qaldı.
Bu gün həyatımızda
Maraqlı bir gün idi,

Toy idi, düyün idi.
 Ondan ayrılan zaman
 professor ötürdü
 bizi kandara qədər.
 Sonra bizi apardı
 Ensiz taxta pillələr.
 Küçəyə çıxan zaman
 Elçin adəti üzrə
 İrəlidə gedirdi.
 Mənimsə ürəyimi
 Nigaranlıq didirdi:
 “Görəsən, doğrudanm
 O şeirimi bəyəndi?”

Yoxsa, Vurğun deyəndi –
 Üzəvarı deyir hərdən.
 Şair, nə tez qocaldın sən?”
 Qəlbimdəki şübhəni
 Elçinə söyləyəndə
 Dedi: “Rahat ol sən də.
 Babək müəllim heç vaxt
 Üzəvarı söz deməz,
 Yaxşı olmayan şeirə
 O, yaxşıdır, söyləməz”.

Rahil Məmməd

4.Cumali¹⁸⁷

Antept'e ne çöktür güzel insanlar,
 Helal zahmetile, alin teriyle,
 Vatana, halkına hizmet ederler.
 Kayretli insanlar, comert insanlar.

Hizmetin büyüyü, küçüyü olmaz,
 Eğer yapırsansa bunu inançla,
 Her kesin, insanın refahı için,
 Bu hizmet inanın dikkatsiz kalmaz.

¹⁸⁷ Babek Kurbanov, “Cumali” adlı şiirini aynı isimde olan memura adamıştır.

Çalışan insanlar her alanda var,
Bunlardan biri de Cumali'dir,
Her sabah, her akşam çalışmaktadır,
Her zaman temizlik işleri yapar.

Her bir müslümana azizdir, aziz,
Onun güzel ismi, mukaddes ismi,
Cuma namazımız, Hazreti Ali,
Her ikisi kutsal, her şeyden temiz.

Hiç de verilmemiş boşuna bu ad,
Çok şey ummuş ondan anne-babası.
Bu adı doğrultmak, onu yaşatmak,
Zordur beklemeden bir kesden imdad.

Kendi zahmetiyle, alin teriyle,
Çalışır, çarpişir bizim Cumali,
Büyük bir binanın temizliğini,
Çözmeyi becerir kutsal eliyle.

Onun ne "fiati", "mersedesi" var,
"Çiplerde", fortlarda", "renoda" gezmir,
Eski motorskettle her zaman, her an,
Darda olanları, dostları arar.

Her iki oğlu ile, bir de eşiyle,
Bu küçük araçta bir "yumruk" gibi.
Onları hiç zaman ayırmak olmaz,
Koy mutlu olsunlar mutlular gibi.

İnanci büyüktür Cumali'nin,
Sabaha, yarına, gelen yıllara.
Çünkü çocukları sanki bir çiçek,
Bir zaman büyüyüp "ürün" verecek.

Vatana, halkına Cumali tek,
Onlar da yararlı, gerek olacak,
Daha yüksekteki zirveler için,
Kendi yollarını bula bilecek...

Prof Dr. Babek Kurbanov

5.Əziz dostum Əlisa¹⁸⁸

Neçə-neçə illər gördük
Əziz dostum, ey Əlisa!
Yetmiş beşi haxlamısan
Heç əlinə alma əsa.

¹⁸⁸ "Əziz dostum Əlisa" – Babək Qurbanovun 2016-cı ildə yazdığı bu gəraylı, tərcüməçi, yazar, tarixçi, Əlisa Qulam oğlu Hüseynova (*təxəllüs Əlisa Nicat*) həsr olunub.

Sən xalqına gərəklisən,
Həm çavana, həm də bizə.
O müqəddəs yolunda sən
Aşacaqsan bir çox zirvə.

Yazdıqların o fikirlər
Mənəviyyat dəryasıdır.
İnsanlara yol göstən
İnsanlığın dünyasıdır.

Gözəlliklə əxlaqi sən,
Uca tutdun hər nemətdən.
Ondan bundan pay ummadın,
Gerçəkliyi heç danmadın.

İllər, aylar ötsə, keçsə
İlhamından vermə taviz.
Yenə yarat, yenə yaşa
Hər işini çatdır başa...

Dostları da unutma heç,
Hər nemətdən incisin seç.
Uzaqda olsam da səndən,
Görüşərik sənlə tez gec...

Dostun-qardaşın Babək Qurbanov. 2016

6. Arzum budur əziz dostum.¹⁸⁹

*Sən də xəsdə, mən də xəsdə
Hər ikimiz böyrü üsdə.*

Birbirimizə əlimiz çatmır,
Bütün bunlar ürəyə yatmır.
Qurşanırıq dərmanlara,
Bunlar bizə yenə çatmır.

Nə edəsən indi dostum?
Ünüm, sədam sənə çatmır.
Səninki də mənimki tək
Gəlib məni oyatmayı.

Bir az da yaşa girmişəm
Zəifləmiş gözüm, əlim.
Zamanı tutmaq olmayır
Ömür gedir həlim-həlim...

¹⁸⁹ Babək Qurbanovun "Arzum budur əziz dostum" rədifli gəralısı, xəsdə olduğu zaman əziz dostu Zakir Cəmiləli İmamverdiyevə xitabən yazılıb.

Qoruyuruq özümüzü,
İllaç, dərman, min şey ilə.
Çox şeyi də gizlədirik
Gətirmirik sözə, dilə.

Duymuşam ki, həkimlərdən,
“İmtahanın” əla keçmiş.
Qalib olan indi sənsən
Çünkü tale səni seçmiş.

Çox sevindim bu xəbərə,
Zakir¹⁹⁰ dostum, Zakir qardaş.
Yolunu gözləyən də çox,
Çoxdur sənə yaxın, sirdaş.

Bilirəm ki, sən tezliklə,
Tam sağalıb, yaxşılaşıb,
Həm ailəni, həm dostları,
Sevinclərə boğacaqsan...

Yaxşılıqlar heç itməyir
Xalqın gözündən getməyir..
Sən bu fikirlə yaşadın
Qədərini bax bundan bilindir.

Arzum budur əziz dostum
Heç vaxt dara düşməyəsən
Xalqımıza, obamıza
Sən yenə örnək olasan...

Babək Qurbanov 2018

7.Əzizinəm Uzeyir

Əzizinəm Uzeyir¹⁹¹,
Hara getdin Uzeyir?
Saga sola baxıram,
Hər şey o hani deyir.
Tənhəliq çox pis seydir,
İnsan hec tək qalmasın.
Dostlar yox olan zaman
Tənhəliq qəlbi yeyir.

Xos günlər çox olsa da
Bolluq, sadliq olsa da,
Qəlb fərəhlə dolsa da,
Urək yenə dost deyir.

¹⁹⁰ Qeyd: Zakir Cəmiləoğlu İlqar İmamverdiyevin böyük qardaşı idi. Babək Qurbanov və Zakir Cəmiləoğlu eyni vaxtda sağalmaz xəşələyə mübtəla olmuşlar.

¹⁹¹ Qeyd: Babək Qurbanov İlqar İmamverdiyevə “Üzeyir”, İlqar İmamverdiyev isə Babək Qurbanova “Qurban dayı” deyə xitab edərdi.

Uzaqlara qetsən də,
Xos günləri secsən də,
Uzaq gəzmə sən məndən
Səni sevən bəndədən!

Babək Qurbanov (Dostun Qurban dayın 2014)

8. Dayımla qürur duydum.

Üzeyirəm ürəkdə,
Ülvi arzu, diləkdə.
Elm yolunda çalışsan,
Yorulmayan biləkdə.

Ürəkdəyəm, candayam,
Damardayam, qandayam,
Uzağa getməmişəm,
Dayımın yanındayam

Tənhalıği yıxarıq,
Axırına çıxarıq,
Doğru yola baxarıq,
Şimşək kimi çaxarıq,

Yenə xoş gün çox olar,
Bin-bərəkət çoxalar,
Qəlbim fərəhlə dolar,
Dayıdan ilham alar.

Uzaqlara getmədim,
Ürəyində gizləndim,
Xəyalımda izlədim,
Məni sevən bəndəni.

Hey boşalıb doluram,
Fıkırlərə dalıram,
Səni yada salıram,
Dayım təki anıram.

Yağı düşmən ölməyir,
Daha üzüm gülməyir,
Dost halımı bilməyir,
Dayım gəlsə gülərəm.

Üzeyirtək adım var,
Qohumum, qardaş, yadım var,
Müslüm¹⁹² kimi alovum,
Qurban kimi odum var.

¹⁹² Müslüm Maqomayev nəzərdə tutulur.

Tufan olub əsərim,
“Misri” kimi kəsərim,
“Babək” adlı əsərim,
“Luvur”da bir yerim var.

Axtarıban ananım,
Babək kimi qananım,
Hər dərdimə yananım,
Əyilməz vüqarım var.

Daim zəfərlər çaldım,
“Qurbandan” ilham aldım,
Dayımla qürur duydum.

27.08.2014 saat 14:44 Dostlara Salam Söylə! Sizin Türkiyədəki Üzeyir.
İlqar Cəmiləoğlu

9. Dayıların dayısı

Dayı başımın tacı,
Görməsin ağrı-acı.
Dayım hər zaman dimdik,
Alsın gavurdan öcü.

Böyrü üstə yatmayaq,
Həyata kəm baxmayaq.
Sən elmdə bir mayaq,
Dayıların dayısı.

Neçə gün baş qarışıq,
İş çox üzüm qırışıq.
Sən qəlbimə yaraşığıq,
Dayıların dayısı.
Vətəndə alimlərin,
Əlindən qələm düşməz,
Vətən ab-havasında,
Övlad donmaz, üşüməz.

Bu vətəndə ad aldın,
Bir ocaqsan, od oldun.
Müdriksən, yaşa doldun,
Dayıların dayısı.
Əlinin əsgərliyi,
Qoymur ki, baş açılınsın,
İlqarın nisgilliyi,
Həm yox olsun, qaçılınsın.

Profesorluq aldım,
VAK-da qələbə çaldım.
Aləmə səs-küy saldım,
Dayıların dayısı.

Unudarammı səni?
İnsanlığ yasəməni.
Sən bahar, mən səməni,
Dayıların dayısı.

Sənlə nəfəs alıram,
Sənlə zəfər çalırım.
Sənlə yaşa doluram,
Dayıların dayısı.

Ruhdan düşmək bizə ar,
Dünya geniş, bizə dar.
Bir Allahım bizə yar,
Dayıların dayısı.

Yaxşılıq et Haqq bilər,
Savabdan Rəbbim gülər.
Göz yaşını O silər,
Dayıların dayısı.

Kimsələrlə işin yox,
Xidmətin nadana ox.
Görüləsi işlər çox,
Dayıların dayısı.

Həyatdan bezmə qağa,
Qəlbini üzmə qağa,
Gedək Qazağa, dağa,
Dayıların dayısı.

Yazı-pozuyla uğraş,
Elm yoxuşunda dırmaş.
Kitabla bağrı-badaş,
Dayıların dayısı.

Xidmətinlə ucaldın,
Zəfər çalıb bac aldın.
Erkən yaşda qocaldın,
Dayıların dayısı.

Auran nurlu inan,
Əsilsən, xalis insan.
Hamıya canı yanan,
Dayıların dayısı.

Ağaca daş atan çox,
Kimsəyə etmədin qax.
Həyat yoluna dön bax,
Dayıların dayısı.

Alimliyin irisi.
İnsanlığın alisi,
Sən qağamın varisi,
Dayıların dayısı.

Ülvilikdə qaymaq, yağ,
Külliyyatı topla, yığ,
İnşaallah gələr xoş çağ,
Dayıların dayısı.

Günəştək işıq saçdın,
Gülüstanda gül açdın.
Haqqın yolunda qaçdın,
Dayıların dayısı.

İnşaallah görüşrik,
Hal-əhval soruşarıq.
Aşıqtək deyışərik,
Dayıların dayısı.

Millətimin özüsən,
Bu qəlbimin sözsən.
Sən İlqarın gözsən.
Dayıların dayısı.

İlqar Cəmiləoğlu

24.06.2016 saat 11:20

Zakir Cəmiləoğlunun evi. Bakı / Azərbaycan

10.Düz ilqar yolundan dönmə heç zaman

Çox da tərif etmə sən bu dayını,
İşləri korlayar, paxırı çıxar.
Çoxları tərifin bəlası olmuş,
Düz yolu buraxıb əyriyə çıxmış...

Neçə yol yaltağın sözünə uymuş,
Sonuçta özünü bir dahi sanmış
Öz adı-sanını artırmaq üçün,
Hətta millətinin qanını sormuş.

Tərif gözəl şeydir yerində ola,
Ürəkdən gələrək ürəyə dola.
İnsanı atmaya öz cığırından,
İnsanlıq ruhunu o verə ona.

Bilirəm əziz dost sənə tərifin
Haklının haqqıdır, fərsizlərin yox.
Təriflərə görə deyirəm sağ ol,
Özümə deyirəm yenə “yaxşı yol”...

Sən də mənim kimi çox iş görürsən,
 Sən məndən də çox tərifə layiqsən.
 Tərif də, tənqid də etslər səni,
 Düz ilqar yolundan dönmə heç zaman...

Dayın Babək Qurbanov 24.06.2016 // Bakı.

11. Osmanoğlu Babək dayı

Dayıların dayısıdır,
 Osmanoğlu Babək dayı.
 Xidmət etmək qayəsidir,
 Osmanoğlu Babək dayı.

Tərifini qağam verib.
 Sözlərindən inci dərib,
 Səndəki istedadı görüb,
 Osmanoğlu Babək dayı.

Mən ki, olanı yazmışam,
 Yalan-palan yazmamışam.
 Hələ biraz az yazmışam.
 Osmanoğlu Babək dayı.

Təkəbbürlük səndən uzaq,
 Əslin, kökün, Şıxlı-Qazax,
 Əl tutmayanlara yazıq.
 Osmanoğlu Babək dayı.

Sən əyri yol getməmişən,
 Tikan olub bitməmişən.
 Gözümüzdən itməmişən,
 Osmanoğlu Babək dayı.

Sən bir dastan, sən bir qəzəl,
 Hər işində başsan, əzəl.
 Məramın xoş, arzun gözəl,
 Osmanoğlu Babək dayı.

Kimsədən duymadım pis söz,
 Haqqında desinlər nəş söz.
 Aləmə salmışan səs-söz,
 Osmanoğlu Babək dayı.

Yanında tənbel olmaram,
 Yolunda əngəl olmaram.
 Kimsəyə çəngəl olmaram,
 Osmanoğlu Babək dayı.

Sən çalışdın, mən çalışdım,
 Sən ocaqsan, mən alışdım.
 Halal zəhmətə qarışdım,
 Osmanoğlu Babək dayı.

Sədan gəlir hər ellərdə,
Lirik nəğməsən dillərdə.
Şeyda bülbülsən güllərdə,
Osmanoğlu Babək dayı.

Gül açmısan, fəslin yazdır.
Gördüyün iş hələ azdır,
Sevdiyın aşıqdır, sazdır,
Osmanoğlu Babək dayı.

Mən ki, yalan demirəmki?
Haram loxma yemirəmki?
Bir kimsəyə söymürəm ki?
Osmanoğlu Babək dayı?

Bir gəlibsən bu dünyaya!
Pir gəlibsən bu dünyaya!
Nur gəlibsən bu dünyaya!
Osmanoğlu Babək dayı.

Anlamaza töhmət olsun.
Ustadlara rəhmət olsun,
Bir dayıma hörmət olsun,
Osmanoğlu Babək dayı.

İlqarın kəlməsi, sözü,
Orjinalı, əsli, özü.
Dediyi cümlənin düzü,
Osmanoğlu Babək dayı.

İlqar Cəmiyyəli
25.06-2016 t 07:40

12.Məmləkətə xidmət edək

Xidmətə çox ehtiyac var,
Məmləkətə xidmət edək.
Əl ayaqda çox möhtac var,
Məmləkətə xidmət edək.

Xəstə olmamalıyıq biz,
Gül tək solmamalıyıq biz,
Qəmlə dolmamalıyıq biz,
Məmləkətə xidmət edək.

Boş gəzməyə vaxtımız yox,
Şahənşah tək taxtımız yox,
Gəlirimiz çıxtımız yox,
Məmləkətə xidmət edək.

Giley ilə iş düzəlməz,
Zərimizdə şeş düzəlməz,
Nə nəmər, şabaş düzəlməz,

Məmləkətə xidmət edək.
Təki canımız sağ olsun,
Üzümüz haktan ağ olsun,
İşimiz çağba-cağ olsun,
Məmləkətə xidmət edək.

Sən də, mən də yazıb-yarat,
Kitabları bir-bir darat,
Sürdüyümüz Səmənd, Qırat,
Məmləkətə xidmət edək.

Çalışmaqdan heç yorulma,
Bir az səbr et, heç darılma,
Doğru yolda heç burulma,
Məmləkətə xidmət edək.

Anamın da ili gəldi,
Bir il keçdi, nə tez gəldi,
Gedəmmədim hamı bildi,
Məmləkətə xidmət edək.

Sistitim də tutdu bu gün,
Yuxuma daş atdı bu gün,
Arzusuna çatdı bu gün,
“Məmləkətə xidmət edək”.

Allah bizləri qorusun,
İşimiz Haqdan yarısın,
İlqar, Babək bir qarısın,
Məmləkətə xidmət edək.

İlgar Cəmiləoğlu 20 06 2017 – saat 05:37

13.Dostum

İşlərin başından aşib-daşsa da
Bu qərib dayını unutma dostum.
Çoxları yolunda aşib-daşsa da,
Sən isə yolunu heç zaman çəşmə!

Bir gün xəbər al-gör dayın necədi?
Düşünmə yeməyi xoruz-beçədi.
Yaxşı bilirsən ki, yaşı az deyil,
Odur ki, heç sorma yaşın neçədir.

Yayın istisində, tətil günləri
Boşa vermərəm mən keçən günləri.
Yenə istəyirəm faydalı olam,
Bu bir həqiqətdir deyildir yalan.

Sən də bilirsən ki, dost-tanış çoxdu,
İstərdim hər kəsə diqqət göstərəm.
Fəqət asan deyil ixtiyar ikən,
Bu xoş niyətimi gerçəkləşdirəm.

Hərdən düşünürəm, xəyal edirəm
Elə bil bunları mən söyləyirəm:
Görəsən ruhumu anlayan varmı?
Mən tək ixtiyarı arayan varmı...

Oxuyan azalmış, yazan çoxalmış,
Dəyərlər korşalmış, pozan çoxalmış...
İtib-batıb gedir gerçək dəyərlər,
Dəyərsiz insanlar tüğyan edirlər.

Yaxşı ki, hələ ki, yaxşılar qalmış,
Ülvi dəyərlərə dəyərlər qatmış.
Onları qorurlar bəbəkləri tək,
Sanki ümüt dolu ballı bir pətək.

Dayın: Babək Qurbanov 20.08.2017

14.Babək müəllim

Bu nə dərdi, bu nə çəmdi?
Babək müəllim, Babək müəllim.
Bu nə fürsət, bu nə çəmdi?
Babək müəllim, Babək müəllim.

Dərd içində üzürəm mən,
Hər əzaba dözüürəm mən.
Bu həyatdan bezirəm mən,
Babək müəllim, Babək müəllim.

Fələk bizi qoyub yaman,
Sözlərimə inan, inan,
Dərdi bilməm kimə sunam,
Babək müəllim, Babək müəllim.

Dərd üstündən dərd gələrmiş,
Fələk bizə hey gülərmiş,
Fani həyat belə imiş,
Babək müəllim, Babək müəllim.

Anam düşdü on üçündə,
Qəmim gəldi dərd biçimdə.
Günlər ötür bəm içində,
Babək müəllim, Babək müəllim.

Mat qalmışam, dilim laldı
İstək gözümüzdə qaldı,
Fələk zəfər marşı çaldı.
Babək müəllim, Babək müəllim.

Gecə uzun yatanmıram.
 Çıxış yolu tapammıram,
 Qəm yükünü atanmıram,
 Babək müəllim, Babək müəllim.

Xəstəlikdən hekayət var.
 Giley, gūzar, şikayət var,
 Dərd, ələmli bir həyat var,
 Babək müəllim, Babək müəllim.

Nəydi görəsən suçumuz/?
 Daha qalmayıb gücümüz.
 Keşik çəkirik üçümüz, (*Zakir, Aludə, İlqar*)
 Babək müəllim, Babək müəllim.

Allah bizə yardım etsin,
 Bu qəm bu şeirlə bitsin.
 Sitəmlər məzara getsin,
 Babək müəllim, Babək müəllim.

İlqaram, başım qarışıq,
 Alnım da dərdədən qırıışıq.
 Sevindir bizə yaraşıq,
 Babək müəllim, Babək müəllim.

İlqar Cəmiləoğlu

27. 07 – 2016 saat 23:24

15.Min manatdı

Şerin gəlib çatdı dayı,
 Hər misrası min manatdı.
 Hədəfinə yetdi dayı,
 Hər kəlməsi min manatdı.

İnsanlığa qol-qanaddı.
 Fikirlərin dür danədi,
 Məntiqi var, bir danədi.
 Sırr içində sir danədi,
 Min mənalı min manatdı.
 İnsanlığa qol-qanaddı.

Amalın zəngindir, dayı!
 Xəyalın əngindir, dayı!
 Mücevhər, cüngündür, dayı!
 Milyon içrə min manatdı.

İnsanlığa qol-qanaddı.
 Fəhminə olmuşam heyran,
 Düşüncən səfalı, seyran.
 Anlayanlar sürsün dövrən,
 Sərrast hədəf min manatdı.
 İnsanlığa qol-qanaddı.

Öz ömründə sən yetkinsən,
Söz anlatmaqda etkinsən,
Cümlələrində bitkinsən,
Hər vergülün min manatdı.
İnsanlığa qol-qanaddı.

Cümlənin dəyəri çoxdur,
Qızıl tək əyarı çoxdur.
Kəm-kəsir, əyəri yoxdur,
Hər nöqtəsi min manatdı.
İnsanlığa qol-qanaddı.

Məktubların dərdə-dəva,
Oxucuya verir şəfa.
Etibarda əhdə vəfa,
Hər nidası min manatdı.
İnsanlığa qol-qanaddı.

Hər məsajın xoş xəbərdir,
Hörmət, izzət xoş xətidir.
Cənnət behiştə ətirdir,
Hər sualı min manatdı.
İnsanlığa qol-qanaddı.

Sözlərində inci vardır,
İxtiyarı, gənci vardır.
Yek deyil, şeş, pənci vardır,
Hər hecası min manatdı.
İnsanlığa qol-qanaddı.

Həm filosof, həm bəstəkar,
Alimlikdə sən peşəkar.
İlqar deyir, sən sənətkar,
Savab işin min manatdı.
İnsanlığa qol-qanaddı.

İlqar Cəmiləoğlu 30.06 – 2016 / Bakı

16.Əzizim Əli balam

Əzizim Əli balam
Söhbətim, sözüm balam
Söz verdin ki “düzələr”,
Sözlər olmasın yalan.

Sənə çox hörmətim var,
İnancım da böyükdür.
Dayıların sözləri
Bilki, əbəs deyildir.

Sənə inancım böyük
Hər istəyə çatasan.
Çalışaraq günbə-gün
Tənbəlliyi atasan.

Atanı da, məni də
Sevinclərdə boğasan.
Zirvələri fəth edib
Yüksəklərə çıxasan...

Qoy o günlər tez gəlsin
Sevinsin qohum qardaş.
Problemlər çözülsün, -
Xoş günlər sənə sirdaş.

Babək Osmanoğlu 4.08 – 2016

17.Mübarəkdir Ramazanın ay dayı

Müslümanın bayramıdır, bayramı,
Mübarəkdir Ramazanın ay dayı.
Bu cahanın heyranıdır, heyranı,
Mübarəkdir Ramazanın ay dayı.

Səni xoşbəxt görüm, xoşbəxt ol yaşa,
Qardaşla, həmdəmlə xoşbəxt ol yaşa,
Mehriban dostlarla xoşbəxt ol yaşa.
Mübarəkdir Ramazanın ay dayı.

Qəlbin fərəhlənsin, canın sağ olsun,
Xəyalın asiman, başın dağ olsun.
Vətənə xidmətin çağba-cağ olsun,
Mübarəkdir Ramazanın ay dayı.

İnsanlığ elminin samballı oğlu,
Fəhm-fərasətli, amallı oğlu.
Qeyrət timsalından çalmalı oğlu,
Mübarəkdir Ramazanın ay dayı.

Hayanda olsam da yanımdasan sən,
Hər günüm, saatım, anımdasan sən,
Ruhumda, cismimdə, canımdasan sən,
Mübarəkdir Ramazanın ay dayı.

Bir ömür yaşadın mərdi-mərdana,
Doğarmı Babəki bir də mərd ana?
Səcdə qıllam sana, heyranam sana,
Mübarəkdir Ramazanın ay dayı.

Bu mübarək gündə sən sevin, sən gül,
Sən zəmi, sən xırman, mənə bir sümbül.
İlqarın könlündə varsan bunu bil,
Mübarəkdir Ramazanın ay dayı.

İlqar Cəmiləoğlu

6.06 – 2016 saat 15:58 Gəncə, Cəmil Əkbər ocağı

18. Ramazan Bayramın qoy kutlu olsun

Yenə də xəyalın zirvələrdədir.
Misralar arayır sonsuzluqlarda.
Harada uçsa da şair xəyalın,
Bilirəm ürəyin ana Vətəndə.

İndi duyuram ki, Bakıda yoxsan,
Yoxsa arayardın məni bir anlıq.
Dost üçün bir an da ümman qədərdir
Dostları görməmək qəmdir, kədərdir.

Bəlkə də dayını yormamaq üçün
Bir müddət şeirdən, məktubdan oldun.
Lakin səndən gələn hər bir yazını
İnan, saxlayıram xatirə üçün.

Bilmirəm ki, dostum Əlinin işi
Nə oldu, nə ilə o bitmiş oldu.
Bu üzücü, bitməz işlər, üzündən,
Mənim əziz dostum saraldı-soldu.

Lakin pis günün də ömrü az olur
Əli qağama da sən bunu söylə.
Bilgi dəryasının ümmanı geniş,
Bilgililər birdən yox, aramla dolur...

Firsəti dəyərli bilərək bu gün.
Sənə, ailənə, dost tanışlara,
Ramazan Bayramın qoy kutlu olsun -
Deyirəm: qəlbiniz fərəhlə dolsun!

Babək Osmanovlu 6.07 – 2016

19. Ay dayı

İstəyirəm şeir yazım,
Mənə göndər söz ay dayı.
Şəninə bir hava çalım,
Mənə göndər saz ay dayı.

Söhbətinə ehtiyac var,
Fikrinə möhtac olan var.
Dərd sazında qəm çalan var.
Qailəm, yaz az ay dayı.

Sənsən söhbətimin başı,
İlhamımın Simurq quşu.¹⁹³
İlqar sevməz boran, qışı,
Mənə göndər yaz ay dayı.

İlqar Cəmilovlu

30.06 – 2016 saat 08:09 Bakı

¹⁹³ 1.varyant. İlhamımın Simurq quşu. 2-ci variant Üzüyümün zümrüd qaşu.

20.Mənə şeir yazıb dayı deyirsən

Mənə şeir yazıb dayı deyirsən,
Dayı olmaq heç də asan deyil ki?
Çünki onun mülkü, dövləti gərək olsun,
Dayı olanın “oleqarx” dostları gərək olsun.

Bunlar olmayanda dayı nə etsin?
Başını götürüb hayana getsin?
Çox işlər yürütdüm dostlar naminə
İndi sağ ol deyir çoxu əminə.

Quru sağollar da yetər dayına
Çox çox nemətlərdən o əziz mənə.
Odur ki, adıma “dayı” deyirlər,
Hər yerdə, hər yanda hörmət edirlər.

Heç kəsə borcum yox, alacağım yox.
Kimsədən küsəcəyim, umacağım yox.
Xoca Həsərdintək “borc istəyəmə” -
Deyirəm, zaman var nə qədər desən,
Verrəm əziz dostum, param isə yox...

Bu sözlər zarafat üçün deyilmiş.
Sən yaxşı bilirsən mənim özümü.
Bir çoxu borc alıb, heç qaytarmamış
Məni bu günümdə zor günə salmış.

İndi Bakıdayam, Antalyada yox.
Tətil keçirirəm bir dustaq kimi.
Xəstəlik bağlayıb əl-ayağımı
Yaman itirmişəm sağla-solumu.

Başını bu cızma-qaralar ilə,
Ağrımaq istəməm, ey əziz dostum.

Yalnızca keyfini durultmaq üçün,
Səni güldürəcək xatirə üçün.
Həm də ki, bilirəm güc ilhamını,
Bir daha göylərə qaldıracaqdır.
O zaman sinəndən qopan misralar,
O ülvi misralar, gözəl misralar
Uçaraq dayıya ulaşacaqdır...

Dayın, Babək Qurbanov 30.06.2015

21.Sarıvəlli Osmanoglu

Ustadlara rəhmət olsun,
Sarıvəlli Osmanoglu.
Dahilərə hörmət olsun,
Sarıvəlli Osmanoglu.

Bu dünyada ustad gördüm,
Şeyirdlikdə çələng hördüm.
Sadəlikdə həyat sürdüm,
Sarıvəlli Osmanoglu.

Xeyir-duasını aldım,
Çalışdım ürəkdə qaldım.
Ustadlıq himnini çaldım,
Sarıvəlli Osmanoglu.

Hər gün onlara borcluyam,
Zənginliyimi xərcləyäm.
Ustadlarsız oruçluyam.
Sarıvəlli Osmanoglu.

Ustad görməyən xam qalmaz,
Vaxt keçsə yeri heç dolmaz.
İnsanoglu zəfər çalmaz,
Sarıvəlli Osmanoglu.

Sən çox ustad gördün dayı,
Heç hesaba gəlməz sayı.
Yelə vermədin gün, ayı,
Sarıvəlli Osmanoglu.

Bərəkallah ustadına,
Ləkə salmadın adına.
Çatdın hərəkəsin dadına,
Sarıvəlli Osmanoglu.

Sən ümmansan, mən bir göyəm.
Sən asiman, mən də yerəm,
Sən qərinə, mən ay, iləm,
Sarıvəlli Osmanoglu.

Sən yazmaqdan yorulmadın,
Bir kimsəyə darılmadın.
Hər yetənə vurulmadın,
Sarıvəlli Osmanoglu.

Babəkdir mənim çırağım,
Dəryazım, yavam, orağım,
Qalxan, qılıncım yarağım.
Sarıvəlli Osmanoglu.

Tərbiyəni belə aldıq,
Doğma dostu yada saldıq.
Sən dinlədin, biz saz çaldıq,
Sarıvəlli Osmanoglu.

Qoy Rəbbim səni hifz etsin,
Şeytanlar səni tərək etsin.
Dost bağında güllər bitsin,
Sarıvəlli Osmanoglu.

Bir örnəksən ülvyyəətə,
Müqəddəssən qüdsiyyəətə.
Sən məlhəmsən hissiyyata,
Sarıvəlli Osman oğlu.

Sənsən millətin qüruru,
Düşünən beyni, şüuru.
Unutmadın bir fəqiri,
Sarıvəlli Osman oğlu.

Qələmi əldən qoymadın,
Yazıb pozmaqdan doymadın.
Çalışmaqdan yorulmadın,
Sarıvəlli Osman oğlu.

Sən ustadsan, mən də çıraq,
Sən mövzusan, mən də vərəq,
Sən zəmisən, mən də oraq,
Sarıvəlli Osman oğlu.

Mübarək bir gündə oldun,
Babəktək qəhrəman oldun.
Səxavətdə Hatəm oldun,
Sarıvəlli Osman oğlu.

Əqidən, amalın pakdır,
Dediyim söz bilki Hakdır,
İlqar Cəmil sənsiz təkdir.
Sarıvəlli Osman oğlu.

İlqar Cəmiloğlu

28.06 016 saat 23:58 Zakirin evi. Qədir gecəsi Bakı, Azərbaycan

22.Sən ey Cəmiloğlu, sən ey İlqar Bəy!

Yenə Fərhad kimi külüng vurursan
Sənət dünyasının fəzalarında.
Həm sazın, həm tarın uzmanısan sən
Sən ey Cəmiloğlu, sən ey İlqar Bəy!

İlhamın , sevginin nur işığında
Yazıb yaradırsan şux əsərləri,
Vətənin Gəncədir, həm də Gədəbəy
Sən ey Cəmiloğlu, sən ey İlqar Bəy!

Tanış dostları sən heç unutmursan,
Sazını, tarını, mahnılar kimi.
Bil unutmaz səni dostun Babək Bəy,
Sən ey Cəmiloğlu, sən ey İlqar Bəy!

İşlərin yoğundur, ailə, uşaq.
Ancaq buna rəğmən işdən qalmırsan.
Deyirsən sabaha nur işıq saçaq,
Sən ey Cəmilə, sən ey İlqar Bəy!

Şeirlə, sənətlə keçir həyatın,
Hər zaman bədbin yox, nikbin olursan.
Onunçun həyatda, ödül alırsan.
Sən ey Cəmilə, sən ey İlqar Bəy!

İllər gəlib keçir, yaşa doluruq.
Həm ata, həm dədə, qoca oluruq.
Haq yoldan sən dönmə, mən dayansam da,
Sən ey Cəmilə, sən ey İlqar bəy!

Babək Osmanov
28.06.2016 Qədir gecəsi

23.Əzizim, gözüm İlqar

Əzizim, gözüm İlqar
Söhbətim, sözüm İlqar.
Dayın böyrü üstədir,
De, buymuşmu, düz ilqar?

Neçə gündür soraq yox,
Nə səndən, nə bəndədən.
Əlim qələm tutmayır
Mən Bakıya gələndən.

Nədən cavab vermirsən,
Susursan bir daş kimi,
Axı, dayın narahat,
Bir dost-vətəndaş kimi.

Bir de, yenə nə olmuş? –
Sorur səni tanışlar.
Əli Qafqazlı belə
Məndən bu şeyi sormuş.

Bir-iki dəfə məktubla
Bilgiləndirdi Səfər,
Dedi bəlkə İlqar Bəy
Bakıya etmiş səfər.

Gələnlər gedənim çoxdur,
Hər yorurlar xahişlə.
Anlamırlar ki, hər şey
Mənəviyyatdan uzaqdır.

Otuz illik tanışa
Deyirsən mərhəmət et,
Əl tut fəqir birinə.
Cavabında isə o,
Limitim bitmiş deyir –

Çox da getmə dərinə...
Başını ağrıtmayım.
Sənə məlum işlərlə,
Onları çətin çözək.

Zəif düşmüş “dişlərlə”.
Yazı-pozularımız
Yığılmış qalaq-qalaq,
Toplasan on cild edər.

Kimə bir cığır salaq?
Oxuyan yox, duyan yox
Ürək sözlərimizi,
Boynu yoğun kimsələr
Heç vaxt sevməz bizləri...

Yaltaqlar da çoxalmış
Mənəvi dünyamızda
Özlərinə yer edir,
Dövlət siyasətində.

İdman olmuş bir bazar,
Alan, satana bir bax.
Takımlar çox, çox olmuş,
Yabancılarla dolmuş...

Dərdlər bitmir ki, bitmir
Hansından mən söz açım
Tanış-tunuş, xahişlər -
Onlardan hara qaçım?

Öz ömrümdən pay-pürüş
Kəsib ömür verirəm.
Öz dərdimə dərmanı
İnan verə bilmirəm.

Bağışla əziz dostum,
Zamanını çox aldım.
Öz dərdi sərİmlə,
Səni də dərdə saldım.

İmkan tapsan məktub yaz
Ve ya telfon aç “cep”-lə.
Dərt-sərinlə sən paylaş,
Ürəyinə yük etmə.

Heç bir şeydən çəkinmə,
Hətta boş olan - cİblə...
Salamat qal əziz dost,
Heç unutma sözüümü.

Salamat qal əziz dost,
Heç unutma sözümlü.
Gözəl ailənə məndən,
Yetirməni istərim,
Xoş mərmli sözümlü.

Dayın. Babək Osmanoglu 22.06.2016. Bakı.

24. A Qurban dayı?¹⁹⁴

İki gündür sonda ilə gəzirəm,
Xəbərin varmıdı a Qurban dayı?
Gəzə-gəzə ürəyimi üzürəm,
Xəbərin varmıdı a Qurban dayı?

Dərmanların xeyri varmı? bilmirəm,
Yoxsa bağım alıb sarmı? bilmirəm,
Bu dünyada yerim darmı? bilmirəm,
Xəbərin varmıdı a Qurban dayı?

İstəyirəm güləm, gülə bilmirəm,
Dörd ildir özümə gələ bilmirəm,
İçdən axan yaşı silə bilmirəm,
Xəbərin varmıdı a Qurban dayı?

Könlüm bəm içində, qəlbim qan ağlar,
Ötən xoş günləri yad edib çağlar,
Yolum düz getməyir, gedir yan, ağlar,
Xəbərin varmıdı a Qurban dayı?

Sempoziumlar başımızı qatıbdı,
Dəvət gəlib arzusuna çatıbdı,
Gecəni-gündüzə yaman qatıbdı,
Xəbərin varmıdı a Qurban dayı?

Elmin pusqusunda daim güdərik.
İnşaallah hər dəvətə gedərik,
Şeyda bülbüllər tək orda ötərik,
Xəbərin varmıdı a Qurban dayı?

Ürəyim hey deyir: çoxlu çalış sən,
Elmin yollarında müdam alış sən.
İlqar Babək ilə qoşa yarış sən,
Xəbərin varmıdı a Qurban dayı?

İlqar Cəmiloglu 21.08 – 2017 saat 12:44

¹⁹⁴ İlqar Cəmiloglunun “A Qurban dayı” şeiri Babək Osmanogluna xitabən yazılmışdır. Bu şeirdə Qurban Babək müəllimin soy adını ifadə edir.

25.Cübbəliyəm, cübbəli¹⁹⁵**Şəkil № 397.** Cübbəli aşiq, çayçı Nurəddin Öztürk

Cübbəliyəm, cübbəli
 Əlimdə sazım da var.
 Onu çalanda inan
 Dünya mənə dar olur.

Saz çalmaq asan deyil,
 Onda min bir sirr yatır,
 Bizim günlük həyata
 O bir gözəllik qatır.

Mahir usta olmaq üçün
 Zəhmət, izzət hələ az.
 Həm də bir müəllim görək
 Bizim İlqar Bəy kimi...

Mən də Nurəddin Bəyəm,
 Hər bir kəsə saygım var.
 Əlimdə saz tutsam da
 Pür rəngli çayım da var.

Babək Osmanoğlu (14.07.2015) Bakı

Geyimin cübbəsiyəm,
 Aşığın yekəsiyəm.
 Qazax, Özbək nədirki,
 Qardaşın “əkə”siyəm.

Göz də mənə yaraşır,
 Söz də mənə yaraşır,
 Axı mən Nurəddinəm,
 Saz da mənə yaraşır.

26.Çoxdur bu dünyada cübbəli olan

Çoxdur bu dünyada cübbəli olan,
 Cübbə onlar üçün bir yaraşıqdır.
 Başları, gəlbləri boş olanların
 Cübbə ayıbları örtmək üçündür.

¹⁹⁵ Babək Osmanoğlunun “Cübbəliyəm, cübbəli” rədifli şeiri çayçı Nurəddin Öztürkün cübbə geyinib saz çalıb foto çəkdirməsi ilə bağlı yazılıb.

Gənclikdən sevməzdim bəzək-düzəyi,
Sevərdim düzlüyü, halal əməyi.
Tovlayıb bir dəfə məni qandırıb,
Məsləhət bildilər cübbə geyməyi.

Geyindim, öyündüm başqalarıtək,
Düşündüm bir dəfə cübbəli olum.
Onda da Nürəddin dostu İlqara
Dedi hocanın da fotosunu çək...

Sorsanız cübbəni haradan aldın?
İlk dəfə harada üstünə saldın?
Sizə bildirirəm, bu bir sirr deyil,
Onu sadıq dostum Mahmuddan¹⁹⁶ aldım...

Diğər dostumuz da Yenəl¹⁹⁷ ağadır
Kamputer işində “yenilməz dağdır”.
Hər kəsin istəyin yerinə gətirir,
Bütün bu işləri karşılıksız edir.

Kitabxanamız da müdirsiz deyil,
Onun keşiyində Ayhan¹⁹⁸ Bey durur.
Əlində aparat fotoflar çəkir,
Bizləri əbədi tarixə salır.

Adların çəkdiyim bu sadıq dostlar,
“Eğitim takımı”dır, eğitim takımı,
Təmizlik, disiplin bir də tatlı çay,
Hər zaman tədrisə gərəkli olar.

Onlar unutmayırlar “təbil səsini”,
İlqarın tarının “çağırış səsini”.
Bu səslər onları birliyə səslər,
Gələcək günlərə hey inam bəslər...

Cübbə də simvoldur qananlar üçün,
İstər cübbəli ol, istərsə onsuz.
Burda ədəb-ərkan, sevgi önəmli,
Cübbədə günah yox, İnsan önəmli...

Dayınız Babək Osmanoğlu 08.07 - 2015

¹⁹⁶ Mahmud Polad nəzərdə tutulur.

¹⁹⁷ Yenəl Çalkam nəzərdə tutulur.

¹⁹⁸ Babək Qurbanovun vəfalı dostu fotoqrafçı Ayhan Kılınç nəzərdə tutulur.

XİFƏSİL GÜLMƏCƏLƏR

1) Babək Qurbanov ilə İlqar Cəmiləğluna aid 9 şəbədə

Hörmətli alimimiz fəlsəfə elmləri doktoru, professor Babək Qurbanovla söhbətimiz sırasında bəzən bədahətən yeni fikirlər ortaya çıxırdı. Təvsiyəsi bu idi ki, *“bu orijinal fikirlərimizi qeyd elə sonra unuda bilərik ay dayı. Qismət olsa kitab yazarıq”*. Hərdən də söhbətimiz əsasında hətta bədahətən gülməcələr (*Gədəbəydə gülməcəyə şəbədə deyilir*) də yaranırdı. Mən də kiçik dəftərçəmə qeyd edirdim ki, bu şəbədələr ikimizə aiddir. İnşallah münasib bir vaxtda çap etdirərik. Arxivimdə saxladığım bir neçə şəbədələri dəyərli oxucularımıza təqdim edirəm. 85 yaşının tamam olması səbəbi ilə ustadım Babək Osmanoğlunun ruhuna ərmağan olsun.

Şəbədə № 1

- «Günlərin birində Babək müəllimin işə bir qədər gec gəldiyini görüb İlqar müəllim Yalçın müəllimə xahiş edir ki, *“zəng elə gör niyə gecikir?”*. Yalçın müəllim dedi ki, *“mən narahat etmək istəmirəm, bəlkə yuxudadır, yatır”*. Sonra da sözü davam edib dedi *“dünən zəng etmişdim. Səndən şikayət etdi ki, yuxunun şirin yerində İlqar müəllim məni yuxudan oyatdı”*. İlqar müəllim sözün cavabında dedi ki, *“axı mən şirin insanam. Ona görə də yuxunun şirin məqamında dayıya zəng etməyi daha münasib hesab edirəm”*.»

Şəbədə № 2

- «Hər zaman İlqar müəllimlə birgə marketə gedən Babək müəllim bəzən hövsələsi çatmadığı üçün ona lazım olan əsas ərzaqların siyahısını verib belə deyir: *“Xahiş edirəm aldığın ərzaqların, “son kullama tarixi” nə diqqət yetir”*. Birdən tükətmənin zamanı keçər, ərzaq köhnə olub bizi zəhərləyər”. “Son kullama tarixi” sözü İlqar müəllimin ürəyinə möhkəm həkk olmuşdu. Hər zaman da Babək müəllim üçün alış-veriş edərkən ərzağın tükətim tarixinə xüsusi diqqət yetirirdi.

“Novruz bayramı günlərində Babək müəllim, Xalq şairimiz Zəlimxan Yaqubun Osman Sarıvəlli haqda olan xatirə məqaləsini İlqar müəllimin internet adresinə göndərir. Bu günlərdə İlqarın digər yazı-pozuya başı qarışdığı üçün məqaləni oxumağa vaxt tapa bilmir. Aradan 10 gün keçir. Martin 31-də İlqar müəllim interneti açıdıqda Babək müəllimin onun adresinə ünvanladığı məqalə diqqətini çəkir və tezəcə açib oxuyur. Məqalə çox xoşuna gəldiyi üçün telefonla zəng edib Babək müəllimə fikrini və xoş təəsüratını bildirir. Bu zaman Babək müəllim kinayə ilə deyir ki, *“bu məqaləni 10 gündür sənə göndərmişəm indimi açıb oxuyursan?”* Bu sözün müqabilində vəziyyətdən çıxmaq üçün Babək müəllimə belə cavab verir: *“Məqalənin Son kullama tarixi martin 31-nə kimidir”*. *Əgər aprelin birinə qalsaydı məqalənin vaxtı keçərdi, köhnələrdi. Deyə cavab verir.*»

Şəbədə № 3

- «Gazintepin “Sanko xəstəxanası”nın doktoru ilə görüşmək üçün bir ay olar ki, Babək müəllimlə İlqar müəllim məşvərət edirlərmiş. Lakin ora getmək üçün münasib bir vaxt tapa bilmirlər. Bu minvalla aprelin birində bu barədə ortaq bir qərara gəlmək məqsədi ilə İlqar müəllim zəng edir. Telefonu qaldırdıqda İlqar müəllim Babək müəllimin yadına salır ki, dünən qərara gəlmişik ki, bu gün günortadan sonra xəstəxanaya gedək. Babək müəllim getməmək üçün bu dəfə də yeni bir bəhanə tapıb İlqar müəllimə belə cavab verir: *“Bu gün aprelin biridir adam aldadılan gündür. İnşallah sabah gedərik”*. İlqar müəllim bu sözün müqabilində belə deyir. *“Ay dayı aprel ayının hər günü mənim üçün 1 apreldir”*. Babək müəllim həmin anda İlqara: *“Düz deyirsən ay dayı onsuz da hamı bizi ilboyu asanca aldadırlar”*»-deyə cavab verir.»

Şəbədə № 4

• «Ardahan Universitetinin professoru Rövşən Xasayov günün birində İlqar müəllimə zəng edir. Və soruşur ki, *“nə edirsən?”* İlqar müəllim belə cavab verir. *“Dayıman söhbət edirəm”*. Deyir ki, xoşbəxt adamsan ki, *“sənin Babək Osmanov kimi dayın var”*. Bu sözün müqabilində İlqar müəllim Rövşən Xasayovuna belə cavab verir: *“Telefonu veririrəm sən də dayı ilə danış, Dayılan»*.

Şəbədə № 5

• «Günlərin birində Səadət Güvənc adlı aspirant, İstanbuldan elmi rəhbəri İlqar müəllimə zəng edir. Bu zaman Babək müəllim fürsəti qaçırmayıb həyəcanlı, təlaşlı asta səslə İlqara hədə-qorxu gələrək deyir ki, *“onun əri var, qorxmursanmı?”* Bu sözün müqabilində İlqar müəllim heç halını pozmadan: *“Nə olsunki? Mənim də Şəkər adında xanımım var”* deyərək Babək Osmanovuna cavab verir».

Şəbədə № 6

• «Gaziantep konservatoriyasının yolunu yaxşı tanımadığı üçün 2009 ilinin bir yaz günü Babək Qurbanov “Fiat” adlı avtomobili ilə İlqar müəllimin kirədə qaldığı “Cemre” apartmanına gəlir. Avtomobilə minib hərəkət etmək istədikdə Babək müəllim bir qədər irəlində yolun sağ tərəfində, göy rəngə boyanmış böyük zibil qutusuna baxan bir şəxs diqqətini çəkir. Avtomobili ilə vurmasın deyərək bir neçə dəfə signala basıb xəbərdar etsədə, həmin şəxs diqqətini heç ayırmır. Hey zibillikdə nə isə axtardığına əsəbləşən Babək müəllim İlqar müəllimə üz tutub deyir: *“Heç biz tərəfə baxmır. Qorxuram ki, birdən çarpıram. Buna görə də avtomobilimlə hərəkət etməkdə çətinlik çəkirəm”*. Bu sözün müqabilində İlqar müəllim Babək müəllimə: *“Biz də zibil olsaydıq bizə də baxan olardı. Alim olduğumuz üçün kimsə bizə baxmır, bir kəs də bizi görmür ay dayı»* - deyərək məyus halda cavabı ilə Osmanovunu təskin etməyə çalışır.

Şəbədə № 7

• «Konservatoriyada çalışdığı illərdə çayçı Nurəddin Babək müəllim üçün xüsusi pürrengi çayı ilə daima məmnun edərdi. Bəzən Nurəddinin işi çox olduğu zaman çayı İlqar müəllim gətirərdi ki, Babək müəllim onu da tərifləsin. Lakin heç cür bu tərifə layiq ola bilmir. Bir gün dərs dediyi otağa armudu stəkanlara süzülmiş pürrengi çayı gətirən zaman Babək müəllim yenə də Nurəddinin çayını tərif edir. Daha səbrli qalmayan İlqar müəllim Nurəddinə xitabən qısqanlı səslə deyir: *“Ay Nurəddin 3 ildir mən də çay gətirirəm dayıma. Heç mənə bir dəfə də tərifləmədi. Sən bu çaya nə qatırsan?”* Bu sözünə müdaxilə edərək Babək müəllim belə cavab verdi: *“Ay İlqar müəllim o çaya eşqini, məhəbbətini, sevgisini, ürəyini qatır. Ona görə də çayı dadlıdır hər zaman”* Bu müdrik cavab qarşısında İlqar müəllim bir qədər duruxub xəyalda daldı. Öz-özünə deyərək; *“bu çay Leli-Məcnunmu bəyəm? Sevgi-məhəbbətin, ürəyin bura nə daxli var? Allahın suyudu, quru çaydı vəssalam-şüttamam. Qeyri adi bir şey yoxdur ki”*- deyərək bir anlıq özü-özlüyündə götür-qoy, məşvərət edir mənən: *“Demək Nurəddin ürəyini qatırsa, ürəyin qafiyəsi “ciyər” olmaz, “dalaq” kəlməsi də heç uyğun gəlmir. Ürək sözünə uyğun gələn “böyrək”dir.”* Qafiyəni tapdığı üçün sevincək halda inamlı səslə Babək müəllimə belə cavab verir: *“Nurəddin çaya ürəyini qatırsa mən, də böyrəyimi qatıram”*.

Babək müəllim bu sözün müqabilində fikrini əsaslandırır: *“Elə ona görə də sənin gətirdiyin çay idrar qoxuyur, həm də pəşöy dadır”*-deyərək cavab verir.»

Şəbədə № 8

• Babək müəllim səbrli adam olduğu üçün yeməyi də aramla, ağır-ağır, təmkinlə yeyərdi. Musiqişünaslıq termini ilə “Largo” tempində yediyinə səbr edə bilməyən İlqar müəllim boşqabdakı yeməyini 2-3 dəqiqə ərzində “Presto” tempində tez tükədirib masadan ayırlardı.

Bir gün Babək müəllim iradını bildirib deyir: *“Ay İlqar müəllim, bir qaşığı loxmanı yedikdən sonra “bir yerə bax, bir göyə”. Mən də gəlim finişə sənə bərabər çatım. Həmişə tez yeyib qaçırsan mənim sürətim sənə çatmır. Məni də gözlə. Yeməxanadan bərabər ayrılacaq!”*. *“Bir yerə bax, bir göyə bax”* təbiri İlqar müəllimin ağılında yaxşı qalmışdı.

Günlərin birində Babək müəllimin avtomobili ilə universitetdən çıxan zaman 4 yol ayrıcında avtomobillərin çox olduğu, “anşlaq” zamanı Babək müəllim həyəcanlanıb İlqar müəllimə deyir: *“Ay dayı mən sola baxıram, sən də sağa bax, digər avtomobillər bizə çarpmasın, ehtiyatlı olaq!”* İlqar müəllim bu sözün müqabilində yeməxanadakı tövsiyə bir anlıq yadına düşdü: *“sən demişdin bir yerə bax, bir göyə”*. Məsələnin nə yerdə olduğunu anlayan Babək müəllim belə cavab verir İlqar müəllimə. *“O yeməxanada keçərlidir. Yuxarı aşağı baxmağı yeməxanada tətbiq edərsən. Sağa-sola baxmaq isə arabanı sürən zaman təhlükəsizliyimiz üçün bizə lazımdır”*- deyə cavab verir.

Şəhadə № 9

- Babək müəllim Nəsrəddin xoca ilə bağlı bir lətifə danışır: *“Bir gün birisi gəlib Nəsrəddin xocadan pul istəyir. Deyir ki, bir az da zaman ver borcunu inşallah qaytararam.”* Nəsrəddin xoca gözucu həmin şəxsü altdan yuxarı süzüb borcu qaytarmayacağını hiss edib belə cavab verir. *“Zaman nə qədər deyirsən verim, lakin pulum yoxdur”*

Bu lətifəni dinləyən İlqar müəllim Babək müəllimə deyir: *“O dönəmin xoca Nəsrəddinləri nə qədər desən zaman vermiş, fəqət pul verməmişdir. Çağdaş günümüzün İlqar adlı Nəsrəddin xocası da belə deyir. Pul verim lakin zamanıma dəymə, vaxtımı alma. Zaman, vaxt hər şeydən, puldan da qiymətlidir indiki dövrdə”*.

2) Babək Osmanoglu ilə bağlı iki baməzə əhvalat

- **İlk baməzə əhvalat** Ərzurum Atatürk Universitetində birgə çalışdığımız günləri (2000-2006) yansıtmada qiyətli oxucularım.

«Lojmanın A blokunda birlikdə qaldığı 16 azərbaycanlı müəllimlər arasında üç tanınmış rəssamlarımız da var idi - Elmaz Mehdioglu, Fikrət Həşimov, Görüş Babayev adında. Bir-iki aydan bir araya gəlib məclis başında görüşüb söhbətləşmək ehtiyacı olduğu zaman yekdilliklə qərar verib Babək müəllimi özlərinə ağsaqqal seçdilər. Babək müəllim də bu vəzifədə olduğu zaman, hər dəfə məclisi uğurla idarə edə bilmək üçün digər məsləkdən olan alimlərlə yanaşı hər bir rəssamımız üçün dəyərli fikirləri ilə, onları xidmətləri ilə vəsf edərək şəninə xoş sözlər deyərdi. Fəqət məclisin sonunda hiss edərdim ki, bizim rəssamlar nədənsə narazı qalardılar. Sonralar anladım ki, Babək müəllim masa arxasında söylədiyi hər bir rəssamımız haqda olan özət halındakı qiymətli sözlər onlara azlıq edir. Onların hər birinin şəninə geniş nitq gərəkirmiş. Daha çox fikirlər tərənnüm etməli imiş sən demə Babək müəllim. Müxtəlif vaxtlarda təşkil olunan, azərbaycanlı sənət adamlarımızın cəmi olduğu bu məclisdə bir neçə dəfə bu halların olduğunun şahidiyəm.

Günlərin birində yenə də məclis düzəldilməsi, alimlərimizin bir araya gəlməsi ehtiyacı olduğu zaman məclisi idarə etmək üçün Babək müəllimdən xahiş etdilər. Nə isə etiraz bir fayda vermədi. Axır ki, çar-naçar razı oldu. Məclisin ən başında əyləşmiş Babək müəllim keçən dəfə olan narazılığın bu dəfə təkrar olunmaması səbəbi ilə əlini süfrəyə uzatmadan öncə rəssamlarımıza belə bir müraciət etdi: *“Xasiyyətnamənizi özünüzlə gətiribsinizmi?”*. Hər kəs bu sual qarşısında bir anlıq çaş-baş qalaraq heyrət etdilər. *“Bu nə sualdı ay Babək müəllim?”*. Cavabında fikrini belə əsaslandırıldı. Hər dəfə sizin şəninizə xoş sözlər desəm də, sənət aləmindəki xidmətlərinizi məcis əhlinə çatdırsam da heç cür razı qalmırsınız. İmkanım çərçivəsində məclisi idarə etməyim hər zaman uğursuluqla nəticələnir. Ona görə də yazdığınız “Avtobioqrafiyanızı” mənə verin ki, oxuyum hamı məndən razı qalsın ki, məclisimiz “müştəkil-məlul” olmasın. Bu cavabdan hamı bir anlıq duruxdu və Babək müəllimin səmimi zarafatının mənasını anlayıb gülüşdülər. Və bir daha təşkil olunmuş növbəti məclisin ab-havasına soyuq rüzgar əsmədi – dəyərli oxucularım. Bu zarafatyana

əhvalatı anlatmaqda məramım Babək müəllimin müdirik bir şəxsiyyət, ağsaqqal olduğunun kiçik bir fraqmentidir ki, ürəyimdə 20 ildir ki, yaşatmaqdayam».

• “Hörmətli alimimiz Professor Babək Osmanoğlu ilə bağlı **ikinci baməzə əhvalatı da** sizlərlə paylaşmaq istərəm dəyərli oxucularım. 2010-cu ildə Babək müəllimin dişi ilə bağlı problemi olduğu zaman diş doktoruna aparmağı qərarlaşdırdım. Gaziantepdə tanıdığım diş doktorunun soyadını bilməsəm də adı Oqtay idi. Bilirdim ki, sənətinin peşəkarı olduğu üçün Babək müəllimi Oqtay həkim yaxşı müalicə edəcək. Babək müəllim də məmnun qalacaq. Bu minvalla çox təvəqqə etdim. Axır ki, razı oldu. “Fiat” markalı avtomobili ilə Gaziantep “Qaragöz” çarşısına yaxın bir məkanda avtomobili park etdik. (Bax: Şəkil № 398)

Şəkil № 398. (sağdan sola) 1. Pof.Dr. Babək Qurbanov, 2.Pof.Dr. İlqar Cəmiləoğlu, 3.Əli İmamverdi // Gaziantep 2017

Və Oqtay bəyin çalışdığı özəl quruma rəvan olduq. Nəhayət pilləkənləri qalxıb birinci mərtəbədəki ofisinə yaxınlaşanda Babək müəllim anidən duruxub qaldı. Və qapıdan içəri daxil olmadan geri dönmək istədi. Mən bir şey anlamadım. Ürəyimdə özüm-özümə dedim ki, nədən tərəddüd edir Babək müəllim görəsən? Anidən dönüb dedi ki, “*Məni hara gətirmisən?*”.

- Dedim: *doktora gəlmişik.*

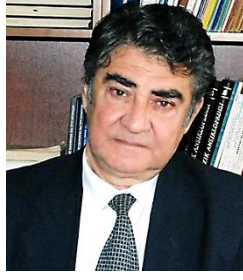
- Dedi ki, *qapının yanındakı lövhədə gör nə yazılıb?*

Bu sualdan yenə bir şey anlamadım. Dedim ki, “*Oqtay Ağrıtmiş*”. Bu ad soyad olan lövhəni oxuduğum zaman mən də heyrətə gəlib mətləbin nə yerdə olduğunu indi anladım. Cavabında: “*Babək müəllim mən də bilmirdim. Qorxma dişini ağrıtmayacaq, işinin ərbabıdır, özü də təcrübəli həkimdir. Sadəcə soyadı elə imiş “Ağrıtmiş”. İnşallah dişini ağrıtmaq, gözəl müalicə edər. Heç qorxma!*” Nə isə çar-naçar razı olub, tərəddüd qarışıq bir qədər də qorxu-tələş, həyəcan içərisində müalicə otağına daxil olduq. Bu müalicə uğurlu nəticələndiyi üçün Babək müəllim Oqtay Ağrıtmişlə dost oldu. Sonrakı illərdə bəzən dişində problem yarandığı zaman könüllü olaraq Oqtay həkimə müraciət edərdi». (Bax: Şəkil № 399)

Şəkil № 399. Gaziantepin məşhur diş doktoru Oqtay Ağrıtmiş

XIII FƏSİL
AYHAN KILINÇIN FOTOLARINDA YAŞAYAN BABƏK QURBANOV

Şəkil № 400. Prof.Dr. Babək Qurbanov (1939-2019)

Şəkil № 401. Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev, Prof.Dr. Babək Qurbanov Gaun TMDK – 2014

Şəkil № 402. Prof.Dr. Babək Qurbanov və Babək müəllimi çəkdiyi fotolarla yaşadan, vəfalı dostu Ayhan Kılınç. Gaun TMDK – 2014

Şəkil № 403. Prof.Dr. Babək Qurbanov 75 illik yubileyində konservatoriyaya gələrkən. Gaun TMDK 9.06 – 2014

Şəkil № 404. Prof.Dr. Babək Qurbanov 75 illik yubileyində konservatoriyaya gələrkən.
Gən TMDK 9.06 – 2014

Şəkil № 405. Prof.Dr. Babək Qurbanovun 75 illik yubileyinin sevinc qarışıq duyğulu görüntüsü
Gən TMDK 9.06 – 2014

Şəkil № 406. Prof.Dr. Babək Qurbanov fortepianoda yeni əsəri üzərində çalarkən

Şəkil № 407. Prof.Dr. Babək Qurbanov fortepianoda öz bəstəsini çalarkən
Gən TMDK 2016

Şəkil № 408. Prof.Dr. Babək Qurbanov fortepianoda öz bəstəsini çalıb bitirərkən

1.BEYNƏLXALQ SİMPOZİUMLAR, MƏRASİMLƏR

Prof.Dr. Babək Qurbanov Azərbaycan təmsilçisi kimi beynəlxalq simpoziumlarda iştirak edirdi.

Şəkil № 409. “Yusuf Has Hajib Balasaquni” ili münasibəti ilə beynəlxalq simpozium. (soldan sağa) 1) Dos.Dr. Oraz Sapaşev (Qazaxıstan), 2. Səidə Burhanidinova (Qırğızıstan), 3. TÜRKSOY Baş katibinin müavini Prof.Dr. Fırat Purtas (Türkiyə), 4. Prof.Dr. Babək Qurbanov (Azərbaycan), 5. Dos. Dr. Ömər Özkan (Türkiyə). 25-27 aprel 2016-cı il Makedoniya: (Üsküp 2016) Kosova: Priştine (2016)

* * *

Şəkil № 410. (soldan sağa) Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev, Prof.Dr. Kamilə Perçin Akgül, Yrd.Dos.Dr. Doğan Kaya, Prof.Dr. Babək Qurbanov. Motif vafqının Sivas universitetində düzənlədiyi “Beynəlxalq Torpaq Simpoziumu”. 15.10.2017.

* * *

Şəkil № 411. (2-ci sırada sağdan 1.) Prof.Dr. İlqar Cəmiləoğlu və (3-cü sırada sağdan 2) Prof.Dr. Babək Qurbanov fərqli ölkələrdən Novruz sammitinin iştirakçılarının çıxışlarını dinləyərkən 20.03 – 2018 / Antalya

Şəkil № 412. Ayaq üstə duranlardan (*soldan sağa*) 2.Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev, 3. Prof. Dr. Babək Qurbanov. Novruz sammitinin iştirakçıları. 20.03 – 2018 / Antalya

* * *

“Gözəl Sənətlər Təhsili və İctimai Elmlərin Qarşılıqlı Əlaqələri Üzrə Beynəlxalq Simpozium”.

“Müzdak Uluslararası Simpozium”

10-12 may 2017

Şəkil № 413. “Gözəl sənətlər təhsili və ictimai elmlərin qarşılıqlı əlaqələri üzrə beynəlxalq simpozium”un açılış günündən xatirə. (*soldan sağa*) 1.Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev, 2. Prof.Dr. Babək Qurbanov, 3. Prof.Dr. Çengiş Şengül, 4. Prof.Dr. Erol Parlak, 5. Tənzilə Hacıyeva (*Moskva*), 6. Musiqişünas Göktañ Ay, 9. Aşıq Nyofu Tayson (*Amerika*), 11. Prof.Dr. Mustafa Uslu (*Mərmərə Universiteti Gözəl Sənətlər Fakültəsinin Dekanı*). Mərmərə Universiteti Atatürk Eytim Fakültəsinin “Üzümçü kəltür Mərkəzi”nin səhnəsi 10 may 2017/ İstanbul

Şəkil № 414. (*soldan sağa*) 1.Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev, 2. Prof.Dr. Babək Qurbanov, 3. Tənzilə Hacıyeva (*Moskva*), 7. Müzdak başqanı, Musiqişünas Göktañ Ay. (*Məruzələrdən sonra çəkilmiş xatirə şəkilli*) Mərmərə Universiteti Atatürk Eytim Fakültəsinin “Üzümçü kəltür Mərkəzi”nin səhnəsi 10 may 2017/ İstanbul

Şəkil № 415. “Gözəl sənətlər təhsili və ictimai elmlərin qarşılıqlı əlaqələri üzrə beynəlxalq simpozium”un bağlanış gününün xatirə şəkli. (soldan sağa ön sırada) 2. Tənzilə Hacıyeva (Moskva), 5. Müzdaq başqanı, Musiqişünas Göktan Ay, 6. Prof.Dr. Mustafa Uslu (Mərmərə Universiteti Gözəl Sənətlər Fakültəsinin Dekanı). 7. Prof.Dr. Babək Qurbanov, 8. Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev, 10. Prof.Dr. Songül Çakmak, Mərmərə Universiteti Atatürk Eytim Fakültəsinin “Üzümçü kultür Mərkəzi”nin səhnəsi 12 may 2017/ İstanbul

* * *

Şəkil № 416. Heydər Əliyevin anadan olmasının 93-cü il münasibəti ilə Azərbaycanın Türkiyədəki Böyük elçiliyinin Qaziantep Universitetində düzənlədiyi tədbirdəki elmi çıxışı ilə əlaqədar Prof.Dr. Babək Qurbanova Böyük elçilik tərəfindən təqdim olunan təşəkkür plaketi. 9 may 2013

* * *

Şəkil № 417. Ömər Xalisdəmir Universitetində düzənlənmiş “Beynəlxalq Türk Dünyası Araşdırmaları Simpoziumu”. (Sağdan sola) 1. Prof.Dr. Babək Qurbanov, 2. Prof.Dr. Saim Sakaoğlu, 3. Prof.Dr. İlqar Cəmilöglü. 4. (??), 5. Dos.Dr. Nəbi Kobotarian, 26-28 Aprel 2017-ci il / Niğdə.

Şəkil № 418. Ömər Xalisdəmir Universitetində düzenlənmiş “Beynəlxalq Türk Dünyası Araşdırmaları Simpoziumu” (soldan sağa) 1.Prof.Dr. Babək Qurbanov, 3. Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev. 26-28 Aprel 2017-ci il / Niğdə.

Şəkil № 419. Prof.Dr. Babək Qurbanov, Dos.Dr. Nəbi Kobotarian, Prof.Dr. İlqar Cəmiləoğlu. Ömər Xalisdəmir Universitetində düzenlənmiş “Beynəlxalq Türk Dünyası Araşdırmaları Simpoziumu”. 26-28 Aprel 2017-ci il

* * *

Şəkil № 420. Türk Ocaklarının 100-cü il münasibəti ilə düzenlənmiş beynəlxalq simpozium. (soldan sağa) 1.Prof.Dr. Babək Qurbanov, 3.TÜRKSOY Başkanı Düsen Kaseinov, 5. Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev. Ankara 2012

Şəkil № 421. (soldan sağa) Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev, Prof.Dr. Babək Qurbanov, 18-21 tarixədə Dəclə Universitetində düzənlanmış Uluslararası MUDA Rəqs konqresi. 19 – 10 -2017 / Diyarbakır

Şəkil № 422. Babək Qurbanov simpoziumda çıxış edərkən

2.MÜXTƏLİF İLLƏRİN MƏRASİMLƏRİ

Şəkil № 423. ((soldan sağa) 1.Prof.Dr. Babək Qurbanov, 2. Vokalist İlkər Gültəkin, 3. Prof.Dr. İbrahim Xəlil Mutlu. 4. May 2013 tarixində Harran Universitetində düzənlanmış “Bahar şənlikləri”ndəki çıxışı və ifası ilə əlaqədar rektor Prof.Dr. İbrahim Xəlil Mutlu Prof.Dr. Babək Qurbanova plaket təqdim edərkən.

Şəkil № 424. (soldan sağa) 1. Fərhad Ağamalızadə -Tan Berq, 2. Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev, 3. Vokalist tələbə (???), 4. Prof.Dr. İbrahim Xəlil Mutlu, 5. Prof.Dr. Babək Qurbanov, 6. Prof.Dr. Əfqan Zəki Saleh, 7.Vokalist İlkər Gültəkin (*Gaun TMDK müəllimi*), 4. May 2013 tarixində Harran Universitetində düzənlənmiş “Bahar şənlikləri”ndəki uğurlu çıxışları ilə əlaqədar rektor Prof.Dr. İbrahim Xəlil Mutlu musiqiçilərə plaket təqdim etdikdən sonra çəkilmiş xatirə şəkli.

Şəkil № 425. (soldan sağa) 1. Prof.Dr. Babək Qurbanov, 2. Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev. Qaziantep “Onat Kutlar Kültür Səhnəsi” 25.12 - 2017

Şəkil № 426. Güzəl sənətlər təhsili və ictimai elmlərin qarşılıqlı əlaqələri üzrə beynəlxalq simpozium’un bağlanışını ifaları ilə Prof.Dr. İlqar İmamverdiyevin tarla, Prof.Dr. Babək Qurbanovun fortepiano müşayiəti ilə yekunlaşdırdığı xatirə şəkli. Mərmərə Universiteti Atatürk Eytim Fakültəsinin səhnəsi 12 may 2017/ İstanbul

Şəkil № 427. Antalyada keçirilən Beynəlxalq Novruz Sammitində (soldan sağa) Prof.Dr. Babək Qurbanov tar ifaçısı Prof.Dr. İlqar İmamverdiyevi fortepianoda müşayiət edərkən. 20.03. 2018

Şəkil № 428. Ergenekon bağında təşkil olunmuş tədbirdə Babək Qurbanov Türkcülər günü münasibəti ilə çıxış edərkən. Osmaniyyə 3.05 – 2016

Şəkil № 429. Prof. Dr. Babək Qurbanov Türkcülər günü münasibəti ilə Osmaniyyədə çıxış edərkən 2015

Şəkil № 430. (soldan sağa) 1. Əli İmamverdi, 3. Firuzə İmamverdi, Səlahəddin bəyin qızı, 4. Şəkər Qələndərqızı, 5. Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev, əfsanəvi avukat Səlahəddin Arpacı, 6. Prof.Dr. Babək Qurbanov, 7. Fatma İşıq, 3. 05 – 2016, Türkcülər günü, Ergenekon bağı / Osmaniyyə

Şəkil № 431. (Soldan-sağa) 1.Prof.Dr. Babək Qurbanov, 2."Azəri Türk Qadınlar Birliyi"nin sədri Tənzilə Rüstəmxanlı, 3.Azərbaycanın Millət Vəkili, şair-yazar Sabir Rüstəmxanlı, 4.Türkiyə Böyük Millət məclisinin üzvü Prof.Dr. Ruhi Ərsoy, 6.Türk müğənnisi-yazıçı Əhməd Şəfəq, 8.Prof.. Dr. Əfqan Zəki Saleh.

Şəkil № 432. İki filosof - bəstəkar alim: (soldan sağa) 1. Prof. Dr. Gülnaz Abdullazadə, 2. Prof. Dr. Babək Qurbanov. Gaziantep TMDK – 2011

Şəkil № 433. (ön sırada soldan sağa) 1. Prof. Dr. Gülnaz Abdullazadə, 2. Prof. Dr. Babək Qurbanov, 3. Dos. Dr. Savaş Ekici, 4. Dos. Dr. Gültəkin Şener, 5. Prof. Dr. İlqar İmamverdiyev. Gaziantep Universiteti Atatürk Kültür səhnəsi.

Şəkil № 434. (soldan sağa) 1. Prof. Dr. Babək Qurbanov, 2. Dos. Dr. Savaş Ekici, 3. Sənətşünaslıq namizədi Hakan Tatyüz (keçmiş müdür), 4. Prof. Dr. Gülnaz Abdullazadə, 5. Dos. Dr. Gültəkin Şener, 6. Dos. Dr. Yalçın Abdulla, 7. Prof. Dr. İlqar İmamverdiyev. Gaziantep TMDK – 2011

Şəkil № 435. (sağdan sola) 1. Prof. Dr. Babək Qurbanov, 2. Aysel Bayrak Akyılmaz, 3. Türkiyənin məşhur bağlama ustası Arif Sağ, 4. Prof. Dr. İlqar İmamverdiyev Gaun TMDK. 15.05 – 2011

Şəkil № 436. Türkiyənin məşhur bağlama ustası Arif Sağ Qaziantep Konservatoriyasının ziyarət edərkən. (soldan sağa) 1. Arif Sağ, 3. Hüseyin Kaynak, 4. Müdir, sənətsünaslıq namizədi Hakan Tatyüz, 5. Prof. Dr. İlqar Cəmioloğlu, 6. Prof. Dr. Babək Qurbanov. 15. 05-2011.

Şəkil № 437. Fortepiano yarışmasının münşiflər heyətinin üzvləri. (soldan sağa) 2. Prof. Dr. Nərgiz Şakirzadə, 4. Prof. Dr. Babək Qurbanov, 5. Hakan Tatyüz, (sağdan sola) 1. Yusif Özbaş, 14.05 – 2012 Gaziantep “Mavera” kəltür mərkəzi

Şəkil № 438. (Sağdan sola) Fevzi Bəy, 2. Prof. Dr. Babək Qurbanov, Prof. Dr. İlqar Cəmioloğlu, yazıçı-şair Muhitdin Arar. Gaziantep Universiteti Atatürk Kəltür səhnəsi.

Şəkil № 439. Osmaniyyə Səlimiyə kəndində “Xocalı soyqırımı” ilə bağlı tədbir. (sağdan sola) 1. Prof. Dr. Babək Qurbanov, 3. Prof. Dr. İlqar Cəmioloğlu. 26.02-2015.

Şəkil № 440.1.03 – 2017 Ülkü ocakları Xocalıyı unutmadı. Kəndirci kitabxanası

Şəkil № 441. Gaün Atatürk kültür səhnəsində düzenlənmiş panel. 2017
(sağdan sola) 1. Prof.Dr. Babək Qurbanov 2. Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev

Şəkil № 442. Gaün Atatürk kültür səhnəsində düzenlənmiş panel. 2017
(sağdan sola) 1. Prof.Dr. Babək Qurbanov 2. Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev

Şəkil № 443. Gaziantep Universiteinin “Mavera” kongre və sənət mərkəzində bir konsert görüntüsü. (sağdan sola) 1.Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev, 2. Prof.Dr. Babək Qurbanov.
3. Dos. Dr.Gültəkin Şener, 4. Dos. Dr. Savaş Ekici.

3. GAZİANTEP UNİVERSİTETİ TMDK-DA MƏZUNİYYƏT TÖRƏNİ- 2015

Şəkil № 444. (soldan sağa) 1.Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev, 2. Müzəffər Uslu, 3. Prof.Dr. Babək Qurbanov, 4. Konservatoriyanın müdiri, sənətsünaslıq namizədi Hakan Tatyüz, 5.Yusif Özbaş. Gaun TMDK - 2015

Şəkil № 445. (soldan sağa) 1.Prof.Dr. İlqar Cəmilöglü, 2.Prof.Dr. Babək Osmanöglü, 3.Dos.Dr. Gültəkin Şener. Qaziantep Konservatoriyaasının bağçasında açıq havada məzunıyyət mərasimi 2015

Şəkil № 446. (soldan sağa) 10. Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev, 11. Müzəffər Uslu, 12. Prof.Dr. Babək Qurbanov, 13. Konservatoriyanın müdiri, sənətsünaslıq namizədi Hakan Tatyüz, 14. Yusif Özbaş. Gaun TMDK - 2015

4. GAZİANTEP UNİVERSİTETİ TMDK-DA MƏZUNİYYƏT TÖRƏNİ – 2016

Şəkil № 447. (soldan sağa) 1. Ersin Yıldırımər, 2. Mustafa Arslan, 3. Fahri Çepik, 4. Əhməd Yırtıcı (məmur) 5. Prof.Dr. İlqar Cəmilöglü, 6. Prof. Dr. Babək Qurbanov, 7. Nurəddin Bozqurd (məmur), 8. Həmdi Hikmət Geçin, 9. Seyhan Erpurala, 10. Yenəl Çalkam (məmur), 11.Yaşar Seçkin, 12. Aysel Bayrak Akyılmaz (Baş katib), 13. Yılmaz Yavuz, 14. Müzəffər Uslu, 15. Yalçın Abdulla, 16. Gültəkin Şener, 17. Kənan Yaman, 18. Əli Dağıstan, 19. Hakan Tatyüz, 20. Hasan Tipi, 21.Süleyman Fidan, 22. Murad Dəmirxan, 23. Məmməd Söyləmöz, 24.Savaş Ekici, 25. Fatma Kızık, 26. Murad Sönməz, 27. Mehmed Emin Bəyazçiqək, 28. Sibel Dağdevirən (məmur), 29. Adil Çete (hal-hazırda konservatoriyanın müdiri), 30. Cənk Gülhan, 31. Yılmaz Kılınç, 32. Mahmud Polad (məmur), 33.Ayhan Kılınç (fotoqrafçı). Gaziantep Türk Musiqisi Dövlət konservatoriyaasının önündə müəllimlərlə və məmurlarla birlikdə çəkilmiş çəkilmiş xatirə şəkli. Gaun TMDK - 2016.

Şəkil № 448. (soldan sağa) 1. Prof.Dr. İlqar Cəmloğlu, 2. Sənətşünaslıq namizədi Hakan Tatyüz (keçmiş müdir), 3. Prof. Dr. Babək Qurbanov 2016

Şəkil № 449. (soldan sağa) 1. (??) 2. Bayram Kurt, 3. Prof.Dr. İlqar Cəmloğlu, 4. Sənətşünaslıq namizədi, Hakan Tatyüz (keçmiş müdir), 5. Prof. Dr. Babək Qurbanov, 6. Sərkən Kaya, 7 və 8 (???) .Məzuniyyət törəni Gaun TMDK 2016.

Şəkil № 450. (sağdan sola) 1. Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev, 2. Prof. Dr. Babək Qurbanov, 3. Sibel Adıgözəl, 4. Yusuf Özbaş. Məzuniyyət törəni, Gaun Atatürk kültür səhnəsi - 2016

Şəkil № 451. (sağdan sola) 1. Prof. Dr. Babək Qurbanov, 2. Sibel Adıgözəl, 3. Yusuf Özbaş, 4. Sənətşünaslıq namizədi, Hakan Tatyüz (keçmiş müdir), 5. Hasan Tipi, 6. Konservatoriyanın müdiri Adil Çete. Məzuniyyət törəni Gaun Atatürk kültür səhnəsi - 2016

5.AD GÜNLƏRİ, ŞAD GÜNLƏRİ
1) BABƏK QURBANOVUN 70 İLLİK YUBİLEYİ. 9.06 - 2009

Şəkil № 452. Prof.Dr. Babək Qurbanovun 70 illik yubileyi üçün hazırlanmış tortun üzərində bu sözlər yazılıb: “İyiki varsın və bizimləsin Babek hoca”

Şəkil № 453. *Qapı açılır, sürpriz saçıılır.* Prof.Dr. Babək Qurbanovun 70 illik yubileyi. (soldan sağa) 1. Prof.Dr. Babək Qurbanov, 2. Prof .Dr. Ruhi Ərsoy, 3.Sənətşünaslıq namizədi Hakan Tatyüz. Gəün TMDK 9.06 – 2009

Şəkil № 454. *Əsl sürpriz Moskvadan Ənvərin, oğlu Elnurla təşrif gətirməsidir.* Prof.Dr. Babək Qurbanovun 70 illik yubileyi. (soldan sağa) 1. Prof.Dr. Babək Qurbanov, 2. Ənvər Əşrəfoğlu, 3. Prof .Dr. Ruhi Ərsoy, 4.Sənətşünaslıq namizədi Hakan Tatyüz. Gəün TMDK 9.06 – 2009

Şəkil № 455. Dostlar, qardaşlar əhatəsində yubiley nə gözəldir. Prof.Dr. Babək Qurbanovun 70 illik yubileyi. (soldan sağa) 1. Prof.Dr. Babək Qurbanov, 2.Ənvər Əşrəfoğlu, 3.Elnur Ənvəroğlu, 4.Prof.Dr. Ruhi Ərsoy, 5. Əli İlqaroğlu, 6. Sənətsünaslıq namizədi Hakan Tatyüz. Gaün TMDK 9.06 – 2009

Şəkil № 456. Mənim dostlarımdır köməyim, arxam. Prof.Dr. Babək Qurbanovun 70 illik yubileyi. (soldan sağa) 1. Prof.Dr. Babək Qurbanov, 2. Sənətsünaslıq namizədi Hakan Tatyüz. 3. Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev, 4. Əli İlqaroğlu. Gaün TMDK 9.06 – 2009

Şəkil № 457. Babək hoca ilə fəxr edirəm. Prof.Dr. Babək Qurbanovun 70 illik yubileyi. (soldan sağa) 1. Yusuf Özbaş, 2. Prof.Dr. Babək Qurbanov. Gaün TMDK 9.06 – 2009

Şəkil № 458. Elmi rəhbərimin ad gününü təbrik edirəm. Prof.Dr. Babək Qurbanovun 70 illik yubileyi. (soldan sağa) 1. Prof.Dr. Babək Qurbanov, 2. Dos.Dr. Savaş Ekici, 3.Ənvər Əşrəfoğlu, 4. Elnur Ənvəroğlu, 5. Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev. Gaün TMDK 9.06 – 2009

Şəkil № 459. Daha nə gözləyək, tortun yanan şamını söndür xocam. Prof.Dr. Babək Qurbanovun 70 illik yubileyi. (soldan sağa) 1. Elnur Ənvəroğlu, 2. Prof.Dr. İlqar Cəmiləoğlu, 3. Mahmud Polad, 4. Prof.Dr. Babək Qurbanov. 5. Hakan Tatyüz, 6. Savaş Ekici, 7. Prof.Dr. Ruhi Ərsoy. Gaün TMDK 9.06 – 2009

Şəkil № 460. Yubiliyar tortu kəssin! Prof.Dr. Babək Qurbanovun 70 illik yubileyi. (soldan sağa) 1. Aysel Bayraq Akyılmaz, 2. Prof.Dr. Babək Qurbanov tort kəsərkən. 3.Prof.Dr. Ruhi Ərsoy. Gaün TMDK 9.06 – 2009

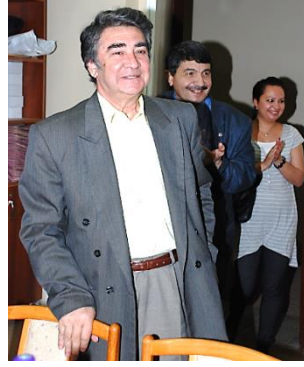

Şəkil № 461. Prof.Dr. Babək Qurbanovun 70 illik yubileyindən xatirə şəkli. (soldan sağa) 1. Əli İmamverdi. 2. Prof.Dr. İlqar Cəmiləoğlu, 3. Hakan Tatyüz, 4.Prof.Dr. Babək Qurbanov. 5. Ənvər Əşrəfoğlu, 6. Elnur Ənvəroğlu. Gaün TMDK 9.06 – 2009

2) 72 YAŞ-BABƏK QURBANOVUN AD GÜNÜ 9.06-2011

Şəkil № 462. Sürpriz ad günü. Prof. Dr. Babək Qurbanov və Gültəkin Şener Gaün TMDK 9.06-2011

Şəkil № 463. Qəlb sevindirmək savabdır! Prof. Dr. Babək Qurbanov, Prof. Dr. İlqar Cəmloğlu. Gəün TMDK - 9.06-2011

Şəkil № 464. 24 Noyabr 2014-cü ildə “Müəllimlər günü” münasibəti ilə çəkilmiş xatirə şəkli. (ilk sırada oturanlar soldan sağa) 1.Ersin Yıldırımər (hal-hazırda konservatoriyanın müdir müavini), 2.Süleyman Fidan, 3.Nurəddin Bozqurd (məmur), 4.Ayhan Kılınc (fotoqrafçı), 5.Adil Çete (hal-hazırda konservatoriyanın müdiri), 6.Mustafa Balçın, 7.Hüseyn Kaynak, 8.Mustafa Arslan, 9.Əhməd Yırtıcı (məmur). (Ayaq üstə ikinci sırada soldan sağa) 1.Gültəkin Şener, 2.Fahri Çepik, 3. (???), 4.Meltem Önər, 5. Aysel Bayrak Akyılmaz (Baş katib), 6. Savaş Ekici, 7. Prof. Dr. Babək Qurbanov, 8. Hakan Tatyüz (keçmiş müdir), 9. Əli Dağıstan, 10. Hasan Tipi, 11. Cənk Gülhan, 12. Hasan Açılmış, 13. Yalçın Abdulla, 14. Prof.Dr. İlqar Cəmloğlu. (ayaq üstə arxa sırada soldan sağa) 1. Murad Dəmirxan, 2.Müzəffər Uslu, 3. Mehmed Emin Bəyazçığək, 4. Yusuf Özbaş, 5. Murad Sönməz, 6. Mahmud Polad (məmur), 7. Hüseyn Təməl (məmur), Yenəl Çalkam (məmur), 8. Məmməd Söyləmöz.

Şəkil № 465. Şəkillərdən ad günü xatirə qaldı. (soldan sağa) 1. Prof. Dr. İlqar Cəmloğlu, 2. Sibel Dağdevirən, 3. Mahmud Polad, 4. Müzəffər Uslu, (2 tələbə qız ??), 7. Sibel Adıgözəl, 8. Prof. Dr. Babək Qurbanov, 9. Gültəkin Şener, 10. Yusuf Özbaş, 11 Hakan Tatyüz (keçmiş müdir), 12. Savaş Ekici, 13. Nurəddin Bozqurd (məmur), 14. Süleyman Fidan, 15. Mehmed Emin Bəyazçığək, 16.Yaşar Seçkin, 17. Əhməd Yırtıcı (məmur), 18.Adil Çete (hal-hazırda müdir) Gəün TMDK - 9.06-2011

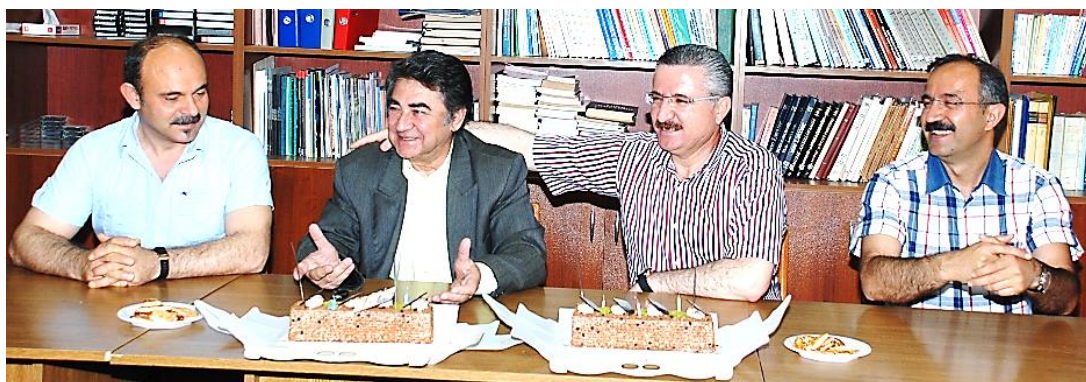
Şəkil № 466. *Ad günündən xatirə şəkil.* (soldan sağa) 1. Sibel Adıgözəl, 2. Müzəffər Uslu, 3. Gültəkin Şener, 4. Prof. Dr. Babək Qurbanov, 5. Hakan Tatyüz (*keçmiş müdir*), 6. Savaş Ekici, 7. Nurəddin Bozqurd (*məmur*).

Şəkil № 467. *Müzəffər Uslu ad gününü təbrik edir.* Gaün TMDK - 9.06-2011

Şəkil № 468. *Xocalarla yanaşı təbrik üçün məmurlar da gəldilər.* (soldan sağa) 1. Prof. Dr. Babək Qurbanov, 2. Yaşar Seçkin, 3. Yusuf Özbaş, 4. Mahmud Polad (*məmur*), 5. Əhməd Yırtıcı (*məmur*). Gaün TMDK - 9.06-2011

Şəkil № 469. *Kaş bir daha sizinlə şənələnəydim.* (soldan sağa) 1. Gültəkin Şener, 2. Prof. Dr. Babək Qurbanov, 3. Dr. Hakan Tatyüz, 4. Savaş Ekici. Gaün TMDK - 9.06-2011

Şəkil № 470. *Təbrik üçün daha kimlər var hələ?* Prof. Dr. Babək Qurbanov.
Gaün TMDK - 9.06-2011

Şəkil № 471. *Xocalarımıza təşəkkür edirəm.* (soldan sağa) 1. Gültəkin Şener,
2. Prof. Dr. Babək Qurbanov, 3. Dr.Hakan Tatyüz, 4. Savaş Ekici, 5. Yaşar Seçkin,
6.Yusuf Özbaş, 7. Adil Çete, 8. Mehmed Emin Bəyazçiqək, 9. Süleyman Fidan. Gaün TMDK - 9.06-2011

Şəkil № 472. *Təbrik üçün ürəyimidə arzular çox Babəkim!* (soldan sağa) 1. Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev,
2. Gültəkin Şener, 3. Prof. Dr. Babək Qurbanov. 4. Dr.Hakan Tatyüz, 5. Savaş Ekici Gaün TMDK -9.06-2011

Şəkil № 473. *Ad günündə İlqarın da təbriki var.* (soldan sağa) 1. Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev,
2. Gültəkin Şener, 3. Prof. Dr. Babək Qurbanov. Gaün TMDK - 9.06-2011.

Şəkil № 474. Dəyərini biz bilirik Ustadım. (soldan sağa) 1. Prof. Dr. Babək Qurbanov.
2. Dr.Hakan Tatyüz. Gaün TMDK - 9.06-2011

Şəkil № 475. Günəş oldun, xocalar uduzundu. (soldan sağa) 1. Gültəkin Şener, 2. Şair- Müzəffər Uslu,
3. Prof. Dr. Babək Qurbanov. 4. Yusuf Özbaş (arxada), 5. Dr.Hakan Tatyüz (öndə), 6. Mehmed Emin
Bəyazçığək (arxada). Gaün TMDK - 9.06-2011

Şəkil № 476. Hər kəsin sevinciydin, xatirənlə anılırsan. (ön sırada soldan sağa) 1. Yenal Çalkam, 2. Prof.Dr.
İlqar İmamverdiyev, 3. Prof. Dr. Babək Qurbanov, 4. Dr.Hakan Tatyüz. (arxada ayaq üstə soldan sağa)
1. Mahmud Polad, 2. Nurəddin Bozqurd, 3. Əhməd Yırtıcı, 4. Dos. Dr. Süleyman Fidan.
Gaün TMDK - 9.06-2011

Şəkil № 477. Söz vermişdim fotolarda, videolarda yaşadacam. (ön sırada soldan sağa) 1. Yenal Çalkam,
2. Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev, 3. Prof. Dr. Babək Qurbanov. (arxa cərgədə ayaq üstə soldan sağa)
1. Nurəddin Bozqurd, 2. Mahmud Polad, 3. Ayhan Kılınç (Babək Qurbanovun fotolarını və görüntülərini
videokameraya alan, tarix üçün əbədləşdirən, şəkillərdən ibarət arxivini yaradan şəxs), 4. Dr.Hakan Tatyüz
(2011-2016 illərdə konservatoriyanın müdiri) Gaün TMDK - 9.06-2011

Şəkil № 478. Söz vermişdim yerinə gətirmişəm, nigaran qalma Babək xoca. (ön sırada soldan sağa) 1. Yenal Çalkam, 2. Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev, 3. Prof. Dr. Babək Qurbanov. (arxa cərgədə ayaq üstə soldan sağa) 1. Nurəddin Bozqurd, 2. Mahmud Polad, 3. Ayhan Kılınç (Babək Qurbanovun fotolarını və görüntülərini videokamerasına alan, tarix üçün əbədləşdirən, şəkillərdən ibarət arxivini yaradan şəxs), 4. Dr.Hakan Tatyüz (2011-2016 illərdə konservatoriyanın müdiri) Gaün TMDK - 9.06-2011

Şəkil № 479. “Bu fani dünyada səndən çox razıyam, Allah səndən razı olsun Ayhan Bəy”. (soldan sağa) Ayhan Kılınç və 3. Prof. Dr. Babək Qurbanov. Gaün TMDK - 9.06-2011

3) 74 YAŞ - BABƏK QURBANOVUN AD GÜNÜ 9.06 – 2013

Şəkil № 480. Prof. Dr. Babək Qurbanovun ad günü. (soldan sağa) 1.Dos. Dr. Gültəkin Şener, 2.Prof. Dr. Babək Qurbanov, 3.Sənətsünaslıq namizədi Hakan Tatyüz, 4.Konservatoriyanın baş katibi Aysel Bayrak Akyılmaz. Gaün TMDK 9.06-2013

Şəkil № 481. *Prof. Dr. Babək Qurbanovun ad günü.* (soldan sağa) 1..Prof. Dr. Babək Qurbanov, 2.Prof. Dr. İlqar Cəmioloğlu, 3.Konservatoriyanın müdiri, Sənətşünaslıq namizədi Hakan Tatyüz. TMDK 9.06-2013

Şəkil № 482. *Prof. Dr. Babək Qurbanovun ad günü.* (sağdan sola) 1.Dos. Dr. Gültəkin Şener, 2.Prof. Dr. İlqar Cəmioloğlu, 3. Prof. Dr. Babək Qurbanov. TMDK 9.06-2013

Şəkil № 483. (soldan sağa) Dos. Dr. Gültəkin Şener, Prof.Dr. Babək Qurbanov TMDK 9.06-2013

Şəkil № 484. *Prof. Dr. Babək Qurbanovun ad günü.* (sağdan sola) 1.Sənətşünaslıq namizədi Hakan Tatyüz, 2.Prof. Dr. Babək Qurbanov. TMDK 9.06-2013

Şəkil № 485. Prof. Dr. Babək Qurbanovun ad günü. (soldan sağa oturanlar) 1. Prof. Dr. Babək Qurbanov, 2. Sənətsünaslıq namizədi Hakan Tatyüz. (ayaq üstə soldan sağa) 1. Hüseyin Təməl (məmur), 2. Dos. Dr. Yalçın Abdulla, 3. Sənətsünaslıq namizədi Əli Dağıstan, 4. Əhməd Yırtıcı (məmur). TMDK- 9.06-2013

Şəkil № 486. Prof. Dr. Babək Qurbanovun ad günü. (soldan sağa oturanlar) 1. Prof. Dr. Babək Qurbanov, 2. Sənətsünaslıq namizədi Hakan Tatyüz. (ayaq üstə sağdan sola) 1. Sənətsünaslıq namizədi Əli Dağıstan, 2. Dos. Dr. Yalçın Abdulla. TMDK - 9.06-2013

Şəkil № 487. Prof. Dr. Babək Qurbanovun ad günü. (sağdan sola oturanlar) 1. Sənətsünaslıq namizədi Hakan Tatyüz. 2. Prof. Dr. Babək Qurbanov, (ayaq üstə sağdan sola) 1. Sənətsünaslıq namizədi Savaş Ekici, 2. Hasan Tipi, 3. Prof. Dr. İlqar Cəmiləoğlu, 4. Dos. Dr. Yalçın Abdulla. Babək müəllimi ad günü münasibəti ilə Azərbaycandan zəng edib təbrik edirlər. TMDK - 9.06-2013

Şəkil № 488. Prof. Dr. Babək Qurbanovun ad günündən xatirə. (sağdan sola oturanlar) 1.Konservatoriyanın müdiri, Sənətşünaslıq namizədi Hakan Tatyüz, 2.Prof. Dr. Babək Qurbanov, 3.Dos. Dr. Gültəkin Şener, 4.Konservatoriyanın baş katibi Aysel Bayrak Akyılmaz. (arxa cərgədə ayaq üstə sağdan sola) 1.Prof. Dr. İlqar Cəmilöglü, 2.Dos. Dr. Yalçın Abdulla TMDK-9.06-2013

4.75 YAŞ - BABƏK QURBANOVUN 75 İLLİK YUBİLEYİ. 9.06 - 2014

Şəkil № 489. Prof. Dr. Babək Qurbanovun 75 illik yubileyi. (Soldan sağa) 1.Prof. Dr. İlqar İmamverdiyev, 2.Prof. Dr. Babək Qurbanov, 3. Konservatoriyanın müdiri, Sənətşünaslıq namizədi, Hakan Tatyüz. Gaun TMDK - 9.06 – 2014

Şəkil № 490. Prof. Dr. Babək Qurbanovun 75 illik yubileyi. (Soldan sağa) 1. Ayhan Kılınc, 2. Prof. Dr. Babək Qurbanov, 3. Konservatoriyanın müdiri, Sənətşünaslıq namizədi, Hakan Tatyüz. Gaun TMDK 9.06 - 2014

Şəkil № 491. “*Bunu kim təşkil edib?*”. Prof.Dr. Babək Qurbanov 75 illik yubiley günündə konservatoriyaya gələrkən sürprizlə qarşılandı. (soldan sağa). 1.Mahmud Polad (məmur), 2.Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev, 3. Prof.Dr. Babək Qurbanov, 4. Yenal Çalkam (bilgisayar mühəndisi) Gaun TMDK 9.06 – 2014

Şəkil № 492. Prof.Dr. Babək Qurbanov 75 illik yubileyində konservatoriyaya gələrkən tort sürprizi ilə qarşılandı. (soldan sağa) 1.Prof.Dr. Babək Qurbanov, 2.Mahmud Polad (məmur), 3. Dos. Dr. Yalçın Abdulla, 4. Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev. Gaun TMDK - 9.06 – 2014

Şəkil № 493. Prof.Dr. Babək Qurbanovun 75 illiyi münasibəti ilə Qaziantep konservatoriyasının müəllim və məmurların təşkil etdiyi sürpriz yubiley tortu, Gaun TMDK - 9.06 – 2014

Şəkil № 494. Prof.Dr. Babək Qurbanovun 75 illiyi münasibəti ilə Qaziantep konservatoriyasının müəllim və məmurların sürprizi. 4 yaşında Beyza Yenal kızı Çalkam yubiliyərək birlikdə sürpriz torta heyran qalmışlar. Gaun TMDK - 9.06 – 2014

Şəkil № 495. “Təşəkkür edirəm, əzizlərim məni məhcup etdiniz”. Prof.Dr. Babək Qurbanovun 75 illiyi münasibəti ilə Qaziantep konservatoriyasının müəllim və məmurların təşkil etdiyi sürpriz yubiley tort münasibəti ilə təşəkkürünü bildirərkən. Gaun TMDK- 9.06 – 2014

Şəkil № 496. Prof.Dr. Babək Qurbanovun 75 illiyi münasibəti ilə Prof.Dr. İlqar Cəmiləoğlu Babək Osmanəođlunu təbrik edərkən. Gaun TMDK - 9.06 – 2014

Şəkil № 497. “Yubilyara daha bir sürpriz varmış”. Prof.Dr. Babək Qurbanovun 75 illiyi münasibəti ilə Qaziantep konservatoriyasının müəllim və məmurların gizli təşkil etdiyi daha bir sürprizlə qarşılaşan yubilyarın heyrətini gizlədə bilmədiyi xatirə görüntü. (soldan sağa) 1. Mahmud Polad, 2. Prof.Dr. Babək Osmanəođlu, 3. Prof.Dr. İlqar Cəmiləođlu, 4. Sibel Dağdevirən, 5. Dos. Dr. Yalçın Abdulla, 6. Əhməd Yırtıcı. Gaun TMDK - 9.06 – 2014

Şəkil № 498. “Yubiley tortunu Əhməd Yırtıcı daha səliqəli kəsər”. Prof.Dr. Babək Qurbanovun 75 illiyi münasibəti ilə Qaziantep konservatoriyasının müəllim və məmurların təşkil etdiyi sürpriz yubiley tortunu Əhməd Bəy kəsərkən xatirə görüntü. (soldan sağa) 1. Mahmud Polad, 2. Prof.Dr. Babək Osmanoglu, 3. Prof.Dr. İlqar Cəmiloglu, 4. Sibel Dağdeviren, 5. Əhməd Yırtıcı, 6. Dos. Dr. Yalçın Abdulla.
GauN TMDK - 9.06 – 2014

Şəkil № 499. Prof. Dr. Babək Qurbanovun 75 illiyi münasibəti ilə Qaziantep konservatoriyasının müəllim və məmurların təşkil etdiyi sürpriz yubiley mərasimindən xatirə görüntü. (soldan sağa) 1. Prof.Dr. Babək Osmanoglu, 2. Əhməd Yırtıcı, 3. Fotoqrafçı Ayhan Kılınc, 4. Prof.Dr. İlqar Cəmiloglu, 5. HüseyN Təməl.
GauN TMDK - 9.06 – 2014

Şəkil № 500. Prof.Dr. Babək Qurbanovun 75 illik yubileyinə sevinənlər. 1. Mahmud Polad, 2. Prof.Dr. Babək Osmanoglu, 3. Prof.Dr. İlqar Cəmiloglu, GauN TMDK - 9.06 – 2014

Şəkil № 501. Prof.Dr. Babək Qurbanovun 75 illik, yubileyindən duyğusal xatirə görüntü
GauN TMDK - 9.06 – 2014

Şəkil № 502. “Çəkdiyim fotolarımla Sizi yaşadacan Babək xoca”. Prof.Dr. Babək Qurbanovun 75 illik, yubileyini xatirə fotolarda əbədiləşdirən Ayhan Kılınc. GauN TMDK - 9.06 – 2014

Şəkil № 503. Prof.Dr. Babək Qurbanovun 75 illik yubileyindən görüntü.
1.Prof.Dr. Babək Qurbanov, 2. Prof.Dr. İlqar Cəmilöglü. GauN TMDK - 9.06 – 2014

Şəkil № 504. *Gaziantep Universiteti Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasının müdir otağında professor Babək Qurbanovun 75 yubiley ilindən xatirə şəkli. Babək müəllimin yetirdiyi aspirantları. (Sağdan sola ayaq üstə olanlar) 1.Sənəşünaslıq namizədi Hakan Tatyüz (keçmiş müdir), 2. Sənəşünaslıq namizədi, dosent Savaş Ekici (keçmiş müdir müavini), 3.Sənəşünaslıq namizədi dosent Gültəkin Şener (bölüm başkanı) və 4. Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev. 5. Prof.Dr. Babək Qurbanov (oturan)*
Gəun TMDK - 9.06 – 2014

Şəkil № 505. *Konservatoriyanın baş katibi Aysel Bayrak Akyılmazın ad günü. (sağdan sola) 1. Hüseyin Təməl, 2. Əhməd Yırtıcı, 3. Əmrax Orxan, 4. Ayhan Kılınc, 5. Prof.Dr. Babək Qurbanov, 6.Aysel Akyılmaz, 7. Sibel Dağdevirən, 8. Prof.Dr. İlqar Cəmiləoğlu, 9. Dos. Dr. Yalçın Abdulla, 10. Yenəl Çalkam, 11. Nurəddin Bozqurd. Gəun TMDK 2015*

**6.NƏ AYRILIQ, NƏ DƏ ÖLÜM, HEÇBİRİ OLMAYAYDI..
1) VİDA MƏCLİSİ - 2018**

Şəkil № 506. *Prof.Dr. Babək Qurbanov üçün düzənlənmiş vida məclisi. (Soldan sağa) 1.Prof.Dr. Babək Qurbanov. 2. Mustafa Balçın, 3. Hüseyin Kaynak*
Gəun TMDK - 2018

Şəkil № 507. Prof.Dr. Babək Qurbanov üçün düzənlənmiş vida məclisi.

(Soldan sağa) 1. Fərhad, 2. Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev, 3. Konservatoriyanın keçmiş müdiri Nəslihan Ərtural, 4. Prof.Dr. Babək Qurbanov, 5. Mustafa Balçın, 6. Hüseyn Kaynak, 7. Hasan Tipi, 8. Gültəkin Şener.
(qarşı cərgədə) 1. Konservatoriyanın keçmiş müdiri Fahri Çepik, 3. Adil Çete (hal-hazırda konservatoriyanın müdiri). Gaun TMDK - 2018

Şəkil № 508. Prof. Dr. Babək Qurbanovla vidalaşma məclisi. (sol cərgədə)

1.Konservatoriyanın keçmiş müdiri Fahri Çepik, 2.Prof.Dr. İlqar Cəmloğlu, 3. Konservatoriyanın baş katibi Aysel Bayrak Akyılmaz, (sağ cərgədə) 1. Fotoqrafçı Ayhan Kılınc, 2. Prof. Dr. Babək Qurbanov.
Fevral 2018-ci il.

Şəkil № 509. (sol cərgədə) 1.Nursel Akyılmaz, 2. Prof. Dr. Babək Qurbanov, 3. Hüseyn Təməl. 4. Yalçın Abdulla. (sağ cərgədə) 1. Tuba Avcı, 2. Konservatoriyanın baş katibi Aysel Bayrak Akyılmaz, 3. Dəniz Vural, 4. Əhməd Yırtıcı, 5. Prof.Dr. İlqar Cəmloğlu.

Şəkil № 510. Konservatoriyannın baş katibi Aysel Bayrak Akyılmazın düzənlədiyi tədbirdən xatirə. *(ilk sırada sağdan sola)* 1. Ayhan Kılınc, 2. Aysel Akyılmaz, 3. Prof.Dr. Babək Qurbanov, 4. Həmdi Hikmət Geçin. *(arxa sırada soldan sağa)* 1. Dəniz Vural, 2. Yenal Çalkam, 3. Sibel Dağdevirən, 4. Nurəddin Bozqurd, 5. Fərhad, 6. Hüseyin Təməl, 7. Prof.Dr. İlqar Cəmiləoğlu, 8. Yılmaz Yavuz. Gaun TMDK 2015

Şəkil № 511. *(soldan sağa)* 1.Hüseyin Təməl, 2.Prof.Dr. Babək Qurbanov, 3. Prof.Dr. İlqar Cəmiləoğlu

Şəkil № 512. *(Soldan sağa)* Prof.Dr. Əfqan Zəki Saleh, Atik Sahil, Prof.Dr. Babək Qurbanov, Prof.Dr. İlqar Cəmiləoğlu. 2018. "Urfa ciyəri" restoranı / Gaziantep

2) İMAMVERDİYEV AİLƏSİNİN SEVİNCİ; BABƏK QURBANOV

Şəkil № 513. Prof.Dr. Babək Qurbanov, Firuzə İmamverdi, Əli İmamverdi 16.12 -2015

Şəkil № 514. (soldan sağa) 1.Prof.Dr.İlqar İmamverdiyev, 2.Prof.Dr. Babək Qurbanov, 3.Aysel Bayrak Akyılmaz, 4. Şəkər Qələndərqızı İsgəndərova. 2015

Şəkil № 515. (soldan sağa) 1.Prof.Dr.İlqar İmamverdiyev, 2. Hələbli Əhməd Şıxlı (Suriya), 3. Prof.Dr. Babək Qurbanov. (II Şıxlı) 2015.

Şəkil № 516. (soldan sağa) 1. Prof.Dr. Babək Qurbanov. 2. Əli İmamverdi, 3.Prof.Dr.İlqar İmamverdiyev, 23. 09 -2015

Şəkil № 517. (soldan sağa) 1. Prof.Dr. Babək Qurbanov, 2. Əli İmamverdi. Qaziantep 2012

Şəkil № 518. (soldan sağa) 1. Firuzə İmamverdi, 2. Səfər Məmmədov, 3. Prof.Dr. Babək Qurbanov, 4. Kənan Talıblı, 5. Əli İmamverdi, 6. Şəkər Qələndərqızı İsgəndərova. 2010

7.BABƏK QURBANOV HAQDA ÇƏKİLMİŞ “QÜRBƏTİN MUSİQİSİ” ADLI BƏLGƏSƏL FİLMİN PRİMYERASI 15.02- 2016

Şəkil № 519. Babək Qurbanov, onun haqda çəkilmiş “Qürbətın musiqisi” adlı bəlgəsəl filmin primyerasına baxmaq üçün. Qaziantep Universiteti kitabxanasının film salonuna daxil olarkən. (Sağdan sola)1. Rejissor Bəkir Yolaçan, 2.Prof.Dr. Babək Qurbanov və 3.Prof.Dr. İlqar Cəmiləoğlu. 15.02 - 2016

Şəkil № 520. Babək Qurbanov, onun haqda çəkilmış “Qürbətın musiqisi” adlı bəlgəsəl filmin primyerasını seyr edərkən Qaziantep Universiteti kitabxananın film salonu 15.02 – 2016

Şəkil № 521. Babək Qurbanov, onun haqda çəkilmış “Qürbətın musiqisi” adlı bəlgəsəl filmin primyerasına baxarkən. Qaziantep Universiteti kitabxananın film salonu 15.02 - 2016

Şəkil № 522. Babək Qurbanov haqda çəkilmış “Qürbətın musiqisi” adlı bəlgəsəl filmin primyerasında filmin rejissoru, Babək müəlliminin tələbəsi Bəkir Yolaçan müəlliminə mükafat təqdim edərəkən. Qaziantep Universiteti kitabxananın film salonu 15.02 - 2016

Şəkil № 523. “Qərbətin musiqisi” adlı bəlgəsəl filmin primyerasında Babək Qurbanova mükafat təqdimatı. Qaziantep Universiteti kitabxanasının film salonu 15.02 – 2016

1) FƏRQLİ ANLARIN FOTO XATİRƏLƏRİ

Şəkil № 524. Babək Qurbanov / Seyrantəpə Gaziantep Universiteti kampüsü

Şəkil № 525. Prof.Dr. Babək Qurbanovun Qaziantep şəhərinə ilk gəlişi. Qaziantep Qalasının önü 2008

Şəkil № 526. (saldan sola) 1.Prof.Dr. İlqar Cəmioloğlu, 2.Prof.Dr. Babək Osmanoğlu, 9.09- 2014

Şəkil № 527. Prof.Dr. Babək Qurbanov sinif otağında çalışarkən

Şəkil № 528. Prof.Dr. Babək Qurbanov 2016

Şəkil № 529. Prof.Dr. Babək Qurbanov Firuz Mustafanın “Qocalma gözəl” adlı şeirinə bəstələdiyi əsərini müəllifin fortepiano müşayiəti ilə Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev tarda ifa edərkən / 2016

Şəkil № 530. (soldan sağa) 1. Mirzə Bağcı, 2. Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev, 3. Prof.Dr. Babək Qurbanov, 4. Prof.Dr. Rövşən Xasayovlu Quliyev Qaziantep Konservatoriyası 2015

Şəkil № 531. (soldan sağa) 1. Əli İmamverdi, 2. Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev, 3. Prof.Dr. Babək Qurbanov. Qaziantep Konservatoriyası 2016

Şəkil № 532. (soldan sağa) 1. Hakan Tatyüz, 2. Prof.Dr. Babək Qurbanov. 3. Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev, 28 May 2016.

Şəkil № 533. “Gözəl sənətlər təhsili və ictimai elmlərin qarşılıqlı əlaqələri üzrə beynəlxalq simpozium”un bağlanış günündən son xatirə şəkli. (soldan) 1. Prof.Dr. Babək Qurbanov, 5. Tənzilə Hacıyeva (Moskva), (sağdan) 1.Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev, 2. Prof.Dr. Mustafa Uslu (Mərmərə Universiteti Gözəl Sənətlər Fakültəsinin Dekanı). 3. Prof.Dr. Songül Çakmak. 12 may 2017/ İstanbul

Şəkil № 534. Antalyada keçirilən Beynəlxalq Novruz Sammiti (soldan sağa) Prof.Dr. Babək Qurbanov 2.Prof.Dr. Validə Paşayeva, 3.Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev

Şəkil № 535. Akcaabatda “Qafqazın səsi 2” adlı proqram. (soldan sağa)1. Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev, 2. Prof.Dr. Babək Qurbanov, 3. tələbə Fatma İşıq. 23.04 – 2017

Şəkil № 536. (soldan sağa) Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev, 2 Atatürk Universitetinin dekanı ???, 3. Prof.Dr. Babək Qurbanov. 2003

Şəkil № 537. (sağdan sola) 1. Prof.Dr. Əfqan Zəki Saleh, 2. Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev, 3. Yusuf Altun, 4. Milli Konservatoriyanın rektoru Siyavuş Kərimi, 5. Prof.Dr. Babək Qurbanov, 6. Dos.Dr. Yalçın Abdulla. Qaziantep Universiteti /2016

Şəkil № 538. Fərat çayının sahilində Prof.Dr. Babək Qurbanov və Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev / Biləcik 2015

Şəkil № 539. (soldan sağa) 1. Fəlsəfə elmləri namizədi Rafael Məmmədəliyev, 2. Fəlsəfə elmləri doktoru, professor Babək Qurbanov, 3. Kimya elmləri namizədi, dosent Vahid Bilalov. Ərzurum -2002

Şəkil № 540. *sağdan sola*) 1.Babək Qurbanov, 2. Oğuzxan İleri, 3.Əli İmamverdi, 4. Məşhur pianoçu Teymur Şəmsiyev, 5. İlqar İmamverdiyev, 6. Firuzə İmamveri, 7. Vokalists İlkər Gültəkin. Qaziantep şəhər "Onat Kutlar Kültür səhnəsi" / - 2011

Şəkil № 541. *(soldan sağa)* 1. Əli İmamverdi. 2. Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev, 3. Prof.Dr. Babək Qurbanov. Qaziantep "Onat Kutlar Kültür səhnəsi" 25.12 - 2017

Şəkil № 542. *(soldan sağa)* 1.Əli İmamverdi, 2.Prof.Dr. Bəhiyə Köksəl, 3. Prof.Dr. Babək Qurbanov

Şəkil № 543. Prof.Dr. Babək Qurbanov Osmaniyyə yolu üzərində “Ayran su” adlı istirahət lokantasında çay içərkən.

Şəkil № 544. (soldan sağa) 1. Firuzə İmamverdi, 2.Şəkər Qələndərqızı İsgəndərova, 3.Əli İmamverdi, 4. Prof.Dr. Babək Qurbanov, 5. Səmiha Şahin. (Babək Qurbanovun 4-cü sinif tələbəsi) Türkcülər günü münasibəti ilə Osmaniyyədə düzənlənmiş tədbirə gedərkən “Ayran bulaq” təsisini önündə çəkilmiş xatirə şəkli. 3. 05 – 2016.

Şəkil № 545. (sağdan sola), 1.Seda Mandollu Yalman (Babək müəlliminin tələbəsi). 2. Prof.Dr. Babək Qurbanov, 3. Prof.Dr. İlqar Cəmioloğlu

Şəkil № 546. (sağdan sola) 1. Prof.Dr. Babək Qurbanov, 2. Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev, 3. Əli İmamverdi, 4.Seda Mandollu Yalman (Babək müəllimin tələbəsi).

Şəkil № 547. (sağdan sola) 1. Prof.Dr. Babək Qurbanov, 2. Əli İmamverdi, 3.Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev

Şəkil № 548. (soldan sağa) 1. Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev, 2. Yusif Altun, 3. Prof.Dr. Babək Qurbanov, 4. Əli İmamverdi. Babək müəllimi Gaziantep Aeroportundan ana Vətənə yola salarkən. 15.01-2018

Şəkil № 549. (soldan sağa)1. Fatma İşıq (tələbəsi). 2. Prof.Dr. Babək Qurbanov, 3. Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev.

Şəkil № 550. Kaş ayrılıq olmayaydı. Babək müəllim kitablarını və ev əşyalarının bir qismini Azərbaycana Poçta (PTT) ilə göndərdikdən sonra çəkilmiş xatirə şəkli. *(soldan sağa)* 1.PTT-nin güvənlik işçisi Əhməd Sarıbaş, 2.Prof.Dr. Babək Qurbanov 3.Prof.Dr. İlqar Cəmioloğlu 25 may 2018 Karataş PTT / Qaziantep

Şəkil № 551. Babək müəllim 26.04 -2018 tarixində onkoloji əməliyyatdan sonra, 18 may 2018-ci ildə Gaziantep Universitetinin “Gözəl Sənətlər Bölümü”nün qarşısında çəkilmiş xatirə şəkli

Şəkil № 552. Babək müəllim 26.04 -2018 tarixində onkoloji əməliyyatdan sonra 18 may 2018-ci ildə Gaziantep Universitetinin Gözəl sənətlər bölümünün qarşısında çəkilmiş xatirə şəkli. *(soldan sağa)* 1.Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev, 2. Prof.Dr. Babək Qurbanov, 3.Sənətsünaslıq namizədi, rəssam Məhəmməd Əliyev

Şəkil № 553. Prof.Dr. Babək Qurbanov. 18 may 2018-ci ildə Gaziantep Universitetinin Güzəl sənətlər bölümünün qarşısında çəkilmiş xatirə şəkli.

Şəkil № 554. Babək müəllim 26.04 -2018 tarixində onkoloji əməliyyatdan sonra, 18 may 2018-ci ildə Gaziantep Universitetinin Güzəl sənətlər bölümünün qarşısında çəkilmiş xatirə şəkli.
(sağdan sola) 1.Prof.Dr. Babək Qurbanov, 2. Prof.Dr. İlqar Cəmilöglü.

7. ƏCƏL GƏLSƏ GEDƏN DÖNMÜR BİR DAHA 1)ÖKKEŞ HƏZRƏTLƏRİNİN ZİYARƏTGAHI

Şəkil № 555. Ökkeş Həzrətlərinin ziyarətgahı. (soldan sağa) 1.Prof.Dr. Babək Qurbanov,
2. Prof.Dr. İlqar Cəmilöglü. 21.05-2018

Şəkil № 556. Ökkeş Həzrətlərinin ziyarətgahı.
Prof.Dr. Babək Qurbanov. 21.05-2018

Şəkil № 557. Ökkeş Həzrətlərinin ziyarətgahı.
Prof.Dr. Babək Qurbanov. 21.05-2018

2) MÜXTƏLİF İLLƏRİN XATİRƏSİ

Şəkil № 558. “Motif” vafqının Harran Universitetində düzenlədiyi “Xalq kültüründə qadın” beynəlxalq simpoziumundan sonra simpozium iştirakçılarının qədim “Harran evləri”nə ziyarət turundan xatirə görüntü.
(soldan sağa) 1. Prof.Dr. İlqar İmamverdiyev, 3. Prof.Dr. Babək Qurbanov. 13-15 Mart 2013

Şəkil № 559. 26-28 April 2017-ci ildə Niğdə Ömər Xalisdəmir universitetində düzənlənmiş “IV. *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Simpoziumu*”ndan sonra simpozium iştirakçılarını Kapadokiyanın tarixi yerlərinə ziyarət mərasimi. (sağdan sola) Prof.Dr. Babək Qurbanov, Prof.Dr. İlqar Cəmiləoğlu. 28.04 - 2017

Şəkil № 560. 26-28 April 2017-ci ildə Niğdə Ömər Xalisdəmir universitetində düzənlənmiş “IV. *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Simpoziumu*”ndan sonra simpozium iştirakçılarını Kapadokiyanın tarixi yerlərinə ziyarət mərasimi. (sağdan sola) 1.Prof.Dr. Babək Qurbanov, 2.Prof.Dr. İlqar Cəmiləoğlu.

Şəkil № 561. 26-28 April 2017-ci ildə Niğdə Ömər Xalisdəmir universitetində düzənlənmiş “IV. *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Simpoziumu*”ndan sonra simpozium iştirakçılarını Kapadokiyanın tarixi yerlərinə ziyarət mərasimi. (sağdan sola) 1.Prof.Dr. Babək Qurbanov, 2.Prof.Dr. İlqar Cəmiləoğlu. 28.04 - 2017

ƏLAVƏLƏR

1) BABƏK QURBANOVUN BƏZİ KİTAPLARININ ÜZ CİLDİNİN GÖRÜNTÜSÜ

Şəkil № 1. Prof. Dr. Babək Qurbanov “Çoxsesli müziğin unutulmazları”

Şəkil № 2. Prof. Dr. Babək Qurbanov “Çağdaş sanat eğitiminin sorunları”

Şəkil № 3. Prof. Dr. Babək Qurbanov “Müziğin bəzi sanatsal-estetik sorunları”

Şəkil № 4. Prof. Dr. Babək Qurbanov “Estetik terimlər sözlüyü”

2) BABƏK QURBANOVUN BƏZİ RƏSMİ BƏLGƏLƏRİ

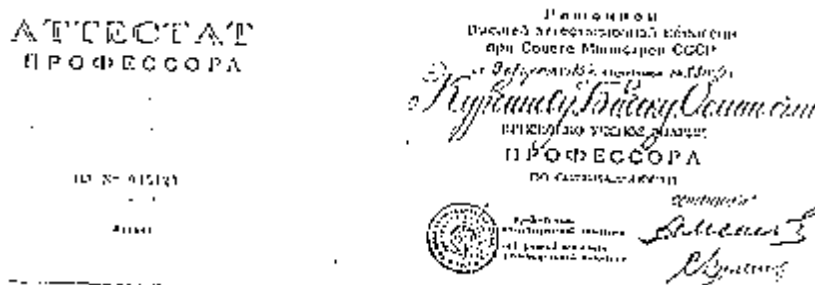
Babək Qurbanovun Üzeyir Hacıbəyli adına Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasından aldığı diplom (P № 123981) (1962)

Babək Qurbanovun 1982-ci il 19 mart tarixində SSRİ Ali Atestassiya kurumundan aldığı “Fəlsəfə Elmləri Doktoru” diplomu (ФС № 000471)

Babək Qurbanovun 1985-ci il 9 Avqust tarixində SSRİ Ali Atestassiya kurumundan aldığı “Professor” diplomu (ПР № 015123)

BABƏK QURBANOVUN 5 VOKAL BƏSTƏSİ

1. BİR YAŞINDA MUSTAFA BƏY

Söz: İlqar Cəmioloğlu
Mus: Babək Qurbanov.

♩ = 77

Vokal.

Piano.

4

Vokal.

Piano.

6

Vokal.

Piano.

8

Vokal.

Gon-ca - la - - rin qon - ca - - si - dir Bir ya - sin - da Mus - ta - - fa bey
San - ki Be - dex - san le - - li - dir Bir ya - sin - da Mus - ta - - fa bey

Piano.

10

Vokal.

Al - la - him o - - nu... qo - - ru - - sun Tu - ba - xa - ni - - mi - n ya - v - ru - - sun

Piano.

12

Vokal.

Gü - zel gök - çek bi - r qu - m - ru - - sun Bir ya - sin - da Mus - ta - - fa bey

Piano.

14 NAKARAT

Vokal.

Bu kal - bim - de bir ya - zi - - - - sin İl - qa - rin ba - har ya - zi - - sin

Piano.

16

Vokal.

Dağ cey-la-nin ku--zu--su---sun Bir ya-sin-da Mu-s-ta---fa..... bey

Piano.

18

Vokal.

Bir ya-sin--da Mu-s-ta----fa..... be-----y *Fine*

Piano.

Qönçələrin qönçəsidir,
 Bir yaşında Mustafa bəy.
 Sanki Bədəxşan ləlidir,
 Bir yaşında Mustafa bəy.

Allahım onu qorusun,
 Tuba xanımın yavrusun,
 Gözəl göyçək bir qumrusan,
 Bir yaşında Mustafa bəy.

Bu qəlbimdə bir yazısan,
 İlgarın bahar, yazısan,
 Dağ ceyranın quzususan,
 Bir yaşında Mustafa bəy.

6. 06 – 2017 saat 08:47

2.QOCALMA GÖZƏL

Söz: Firuz Mustafa

Mus: Babək Qurbanov

Nota yazan: İlqar Cəmioloğlu. 2.09 – 2016 saat 12:25

$\text{♩} = 70$

Vokal

Piano

Vokal.

Pno.

Den dü-süb - dür

Vokal.

Pno.

sa-ç - la---ri -- ma a -man-di..... qo -- cal- ma gö --- zel

Vokal.

Pno.

Dün -ya ö ---- zü q ---- ca - l -- sa --- da A -man-di qo ----

16

Vokal. cal - - - - - ma gö - - - - - zel E - lim gö - y - de

Pno.

19

Vokal. ü - - - - - zü - m ha - q - da men a - ya - q - da se - n - se ta - xt - da

Pno.

22

Vokal. Gel bas ey - - - - - me ke - - - - - çen vax - - - - - da

Pno.

31

Vokal. I Derd a - - - - - da - - - - - mi hey - den sa - - - - - lir I - - - - - lan o - - - - - lub

Pno.

25

Vokal.

a - - - - man - - di qo - - - - ca - - l - - ma... gö - - - - zel

Pno.

28

Vokal.

a - - - - man - - di qo - - - - cal - - ma gö - - - - ze - - - -

Pno.

31

Vokal.

l Derd a - - - - da - - - - mi hey - den sa - - lir I - - - - lan o - - - - lub

Pno.

35

Vokal.

ü - - - - re - k ça - - - - lir Fi - ruz se - n - le bir qo - ca - - - -

Pno.

38

Vokal. *lir*

Pno.

41

Vokal. *a -- man-di..... qo - cal -- ma gö---*

Pno.

44

Vokal. *ze - l* *Fine*

Pno. *Fine*

Dən düşübdür saçlarima,
Amandı, qocalma gözəl.
Dünya özü qocalsa da,
Amandı, qocalma gözəl.

Əlim göydə,üzüm haqda,
Mən ayaqda, sənə taxtda,
Gəl baş əymə keçən vaxta,
Amandı, qocalma, gözəl.

Qəm əkirlər gözlərimə,
Sədd çəkilər sözlərimə,
Ağrı çökər dizlərimə,
Amandı, qocalma, gözəl.

Dərd adamı heydən Salır –
İlan olub ürək çalır.
Firuz sənə bir qocalır,
Amandı, qocalma, gözəl.

Firuz Mustafa. 08.08.2016.

3.MƏNİ ANLA

Söz: Rəşad Məcid.
Mus: Babək Qurbanov
4.06 – 2017 saat 23:30

Vokal. $\text{♩} = 100$

Piano

Vokal.

Pno.

Vokal.

Pno.

Vokal.

Pno.

9

Vokal.

Bir gün sev ----- gi
An ----- la ----- mi ----- ram

Pno.

11

Vokal.

bir gün nif---ret Fik---rim a-----tib
bu ke--le---yi Qor---xur ne-----den

Pno.

13

Vokal.

tu-----tur me-----ni Bir ba--xi---si
se-----vir ne-----yi Be-----de-----ni

Pno.

15

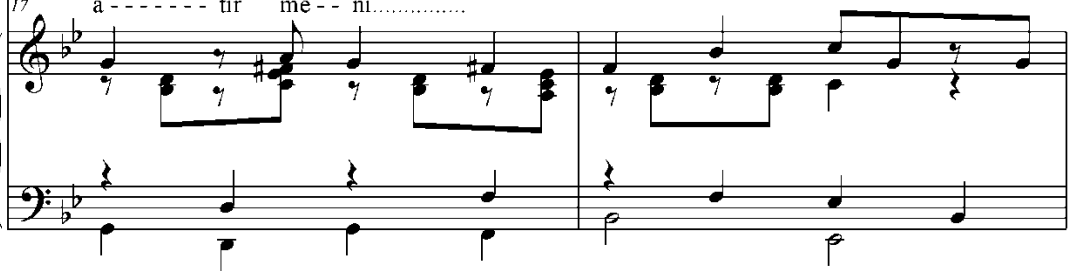
Vokal.

gel-----gel de--yir bir gü---lü--sü
bey-ni is--te--yir qel---bi ni---ye

Pno.

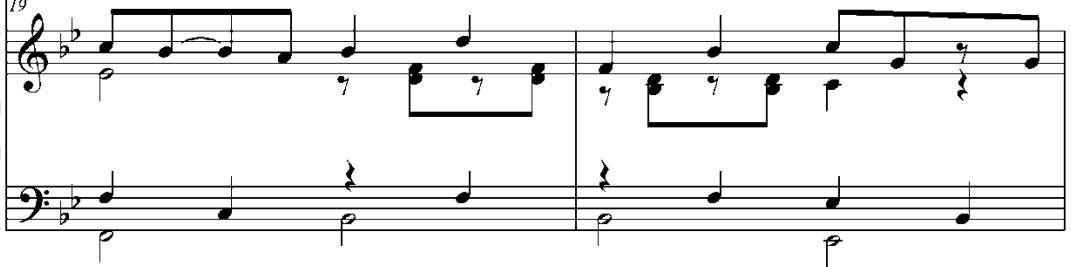
17 Nakarət

Vokal. sa-----tir me--ni..... Bu o-----la-----ya.....
a-----tir me--ni.....

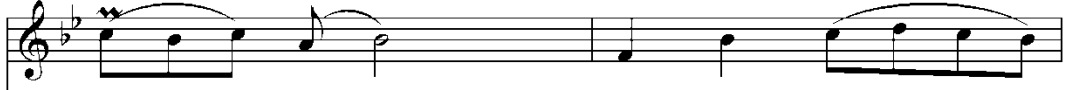
Pno.

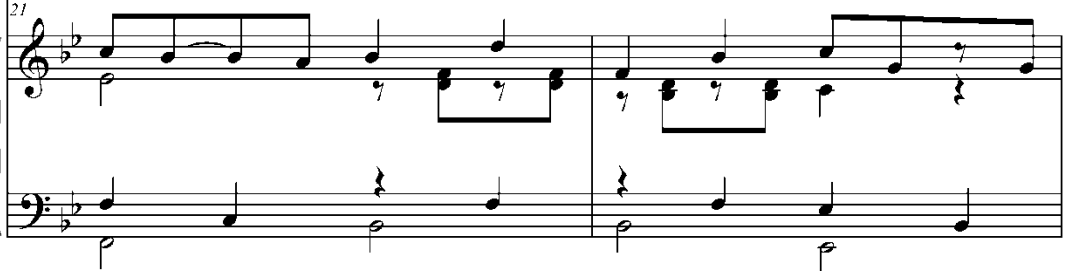
19

Vokal. qa---l--mi-sam mat Tan----rim se---n--se---n

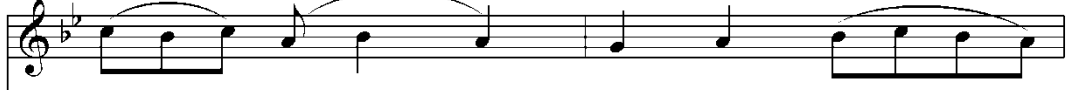
Pno.

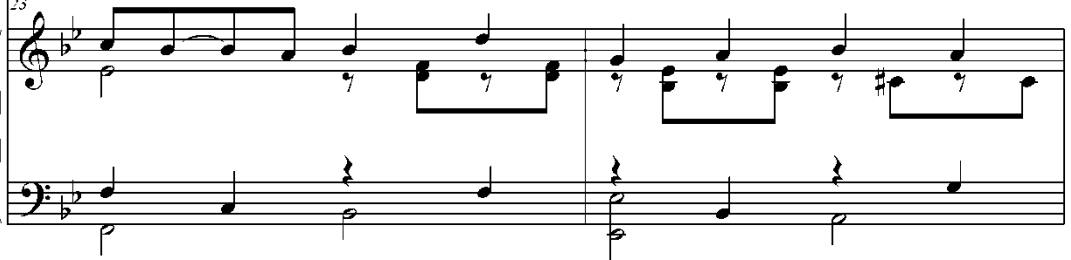
21

Vokal. i---n---di ni---cat Ya bir yo--l---lu---q

Pno.

23

Vokal. si---r---rin an---la-----t Ya bir yo---l--lu--q

Pno.

25

Vokal.

si --- r --- rin an --- la ----- t Ya bir yo --- l --- lu --- q

Pno.

27

Vokal.

1. bi ----- tir me - ni 2. bi ----- tir me --- ni *Fine*

Pno.

1. 2. *Fine*

I b ə n d

Bir gün sevgi, bir gün nifrət,
Fikrim atıb-tutur məni.
Bir baxışı gəl-gəl deyir,
Bir gülüşü satır məni.

N Ə Q Ə R A T

Bu olaya qalmışam mat,
Tanrım sənsən indi nicat.
Ya bir yolluq sirtin anlat,
{Ya bir yolluq bitir məni.}2

II b ə n d

Anlamıram bu kələyi,
Qorxur nədən, sevir nəyi?
Bədəni, beyni istəyir,
Qəlbi niyə atır məni.

4.DÜNYANIN TACI

Söz: Rövşən Xasayoğlu

Mus: Babək Qurbanov

19.04 – 2017 saat 19:04

♩ = 80

Vokal

Piano

Vokal.

Pno.

Vokal.

Pno.

The musical score is presented in three systems. Each system consists of a vocal line (Vokal) and a piano accompaniment (Piano/Pno.). The tempo is marked as ♩ = 80. The key signature is one flat (B-flat). The piano accompaniment features a mix of eighth and sixteenth notes, with triplets and various chordal textures. The vocal line is mostly silent in the first system, with some notes appearing in the second and third systems. The piano part includes a variety of rhythmic patterns and harmonic support for the vocal line.

7

Vokal.

Gö - re - sen dü - n - ya - - - da
Her se - - yin o - - l - - sa - - - da

Pno.

rit.

9

Vokal.

a - - na - - da - - n e - - - - - ziz Bir var - liq me - - - lu - m - mu
de - - ye - - r - - i qiy - me - - ti A - - na - - ya qi - y - - me - - ti

Pno.

11

Vokal.

i - - n - - sa - - n oğ - lu - - na Ca - ha - n - da..... e - - n ü - l - vi.....
ki - - m ve - - - - - re bi - - ler Dün - ya - - ni - - - - n bi - - t - - me - - ye - n

Pno.

13

Vokal.

mü - qe - d - de - - s te - - - mi - - - - z Me - he - b - be - - - t so - r - sa - - - la - r
va - - - - - ri dö - v - le - - - ti ... A - - na - - mi - - - n sa - - - - - çi - - - na.....

Pno.

15

Vokal.

me-n de---ye-r-di-m a-na a--na Ca-ha-n-da... e-n ü-l-vi...
 te---li---ne... de---yer-mi dey-mez Dün-ya--ni-n bi-t-me--ye-n

Pno.

17

Vokal.

mü-qe-d-de---s te---mi---z Me-he-b-be-----t so-r-sa---la-r
 va-----ri..... dö-v-le---ti... A-na---mi-----n te---li---ne...

Pno.

19

Vokal.

de---ye-r-di-m a---na a-----na.....
 de---ye-r-mi..... de--y--mez de---y---me-----z

Pno.

21

Vokal.

A-----na se--n--den ay--ri

Pno.

23

Vokal.

u -- zaq ol -- sam - da i ----- na ----- n

Pno.

25

Vokal.

A ----- na me - heb -- be ----- ti

Pno.

27

Vokal.

ü ----- re ----- yi ----- me ya ----- r

Pno.

29

Vokal.

A ----- na se -- n -- den bi -- ze

Pno.

31
Vokal. ya -- di -- ga ----- r qa ----- la ----- n

31
Pno.

33
Vokal. saf es ----- qin her sey - den u -- ca

33
Pno.

35
Vokal. u ----- ca ----- da du ----- ra ----- r ----- ra ----- r

35
Pno.

Fine

Fine

Görəsən dünyada anadan əziz,
Bir varlıq məllummu insan oğluna?
Cahanda ən ülvi, müqəddəs təmiz,
Məhəbbət sorsalar, mən deyərdim, ana, ana.
Cahanda ən ülvi, müqəddəs təmiz,
Məhəbbət sorsalar, deyərdim, ana, ana.

Hər şeyin olsa da dəyəri, qiyməti,
Anaya qiyməti kim verə bilər?
Dünyanın bitməyən varı, dövləti,
Anamın saçına, telinə dəyərmimi? dəyməz,
Dünyanın bitməyən varı, dövləti,
Anamın telinə dəyərmimi? dəyməz, dəyməz.

NƏQƏRAT

*Ana, səndən ayrı olsam da inan,
Ana məhəbbəti ürəyimə yar.
Ana, səndən bizə yadigar qalan,
Saf eşqin, hər şeydən uca, uca da durar.*

5.DEDİN

Söz: Bəhiyə Köksəl.
 Müz: Babək Qurbanov
 Qədir bayramı 21.06 – 2017 saat 11:05

♩ = 70

Vokal.

Piano

Vokal.

Pno.

Vokal.

Pno.

The musical score is written in 3/4 time with a tempo of 70. It consists of three systems. Each system has a vocal line and a piano accompaniment. The piano part features complex rhythmic patterns, including triplets and sixteenth notes. The vocal line is mostly rests, with some notes in the second and third systems. The key signature has one flat (B-flat).

7

Vokal.

Pno.

9

Vokal.

Pno.

11

Vokal.

Pno.

13

Vokal.

Pno.

Bir ka-- ran-- lik yo-----l-- san-- da
Ben bu---ra-- da bir yo- l-- çu--yum

sa-- na sap- mi --- sam Be-- ni bu ka-- da- r ço- k sev- me
han- ci de-- yi --- lem Ar- dim- dan sa---ki- n a- ð-- la-- ma

se- v- me de-- di-- n sen Tan- ri --- da-- n son- ra..... da
ya- n- ma de -- di-- n sen Bel- ke-- de..... dö- ne--- mem

15

Vokal.

bir te - k sa - - na tap - mi - s - - dim As - ki mut - lu - - luk - - - - du - - - - r
bağ - la - - - - n - - ma sen sa - - - - kin A - - di - - mi bir da - - - - ha

Pno.

17

Vokal.

san - - ma de - - di - - n sen sen As - ki mu - t - lu - - - - luk - - - dur
an - - ma de - - di - - n sen sen A - - di - - mi... bi - - r da - - - - ha

Pno.

19

Vokal.

san - ma de - - di - n se - - - - n Ya - sak ha - - ya - - - - li - - - - me
an - ma de - - di - n se - - - - n

Pno.

21

Vokal.

gü - - na - h dü - - - - - sü - - - - me As - ki - - ni ben tac e - - t - - tim

Pno.

23

Vokal. bu qe--- ri-----p ba - si--- ma Sev-di se----- vil - me----- di

Pno.

25

Vokal. ya-- zi--- n me-- zar ta--- si----- ma Kül - len-- mis köz-- le----- re

Pno.

27

Vokal. dön----- me de----- di----- n sen sen *Fine*

Pno. *Fine*

Bir karanlık yolsan da sana sapmıştım, Ben burada yolçuyum, hancı değilim,
 Beni bu kadar çok sevme sevme dedin sen. Ardımdan sakın ağlama yanma dedin sen.
 Tanrı'dan sonra da bir tek sana tapmıştım, Belke de dönemem, bağlanma sen sakın,
 Aşkı mutluluktur sanma dedin sen, sen, Adımı bir daha, anma dedin sen, sen.
 Aşkı mutluluktur sanma dedin sen. Adımı bir daha, anma dedin sen.

NAKARAT

*Yasak halime, günah düşüme,
 Aşkını ben tac ettim bu garip başıma.
 Sevdı sevilmedi, yazın mezar taşıma,
 {Küllenmiş közlere, dönme dedin sen, sen.}2*

QAYNAQLAR

1. 525-ci qəzet 17.04 –2019 <https://525.az/news/118584>- fedakar-tedqiqatci-ve-temsilci
2. “Ədəbiyyat qəzeti”.-2009.- 26 iyun.-S.3.
3. 525-ci qəzet 9 iyun 2009-cu il çərşənbə axşamı səh. 6.
4. “Musiqi dünyası” 3-4 /41 2009, səh. 112-113.
5. “Sərbəst düşüncə” 24-30 avqust 2009 səh 5.
6. “Müasir Azərbaycan müəllimi” qəzeti № 14 (49) 18.06- 2009)
7. “Kredo”, Müstəqil ictimai-siyasi, publisistik qəzet, № 33 (788) 16 avqust 2014 səh. 1.
8. “Yeni nəfəs” qəzeti 6-9 iyun 2009 səh.5.
9. “Açık söz” qəzeti, № 510, 20.10-2011, səh.3.....
10. “Muğan-Şirvan” qəzeti 29 avqust 09-sentyabr 2006,səh. 4.....
11. Ayna.- 2010.- 25 sentyabr.- S.19.....
12. Goyezen.az internet saytı 30.03 – 2020.....
13. “Reytinq” onlayn qəzet, 27-07-2020.....
14. “525-ci qəzet” 29.05.2020.....
15. “Şərq qəzeti”, 24.07 – 2024, <https://sherg.az/edebiyat/268774>)
16. <https://sia.az/az/news /culture/ 748308.html> 3 iyul 2019.....
17. Ədəbiyyat qəzeti.- 2019.- 26 yanvar.- S.23.....
18. <http://www.musigi- dunya.az/new/added.asp?action=print&txt=202>.....
19. bilig-4/Kış’97 Türk Dünyası Sosyal Bilimler dergisi S.211-218
<https://bilig.yesevi.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/3589-published.pdf>).
20. “Yegâh” Mûsikî Dergisi Cilt I, Sayı 1, 2018, s. 55-78.....
21. “İl gazetesi” 1 Haziran 2009 sayfa 7. Pazartesi”.....
22. Xalq qəzeti”10.10.2017.....
23. “525-ci qəzet” 17.04 – 2019 <https://525.az/news/118578>-professor-babek-qurbanov-turkiyede-anildi
24. Gaziantep Universitesi Haber merkezi21 ocak 2009<https://habermerkezi.gantep.edu.tr/?p=2369>
25. (<https://habermerkezi.gantep.edu.tr/?p=40911> 5 Nisan 2017)
26. (16 Ocak 2016) (<https://habermerkezi.gantep.edu.tr/?p=34637>)
27. (Bakı, 11 oktyabr, 2019 Azərtac)
28. (10.04 – 2017 Bakı, Azərtac)
29. (13.04 – 2017 Bakı, Azərtac)
30. (“Milliyet” gazetesi, 11 Aralık 2014 Perşembe) <https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/gaziantep/azeri-asik-dede-semsir-turkiye-de-de-taninacak-10517511>
31. “Ayna” qəzeti 22.09 2012-ci il № 36, səh 20.).....
32. (“Azərbaycan Müəllimi” qəzeti 18 sentyabr 1997)
33. (http://www.musigidunya.az/new/read_magazine.asp?id=198).....
34. (“Ədalət”qəzeti 5.09 – 2018)
35. (“Muğan-Şirvan” qəzeti 31 yanvar 2012 səh.3)
36. (“Səbəst düşüncə” qəzeti 25-30 oktyabr 2006-cı il səh 8.)
37. (“Azərbaycan” qəzeti № 150 (6131) 10 iyul 2012, səh 7.)
38. Ədəbi-bədi, nostalji jurnal, 2011, № 4, səh 69-70
39. (525-ci qəzet 10.08 – 2018 <https://525.az/news/104470>-elm-ve-senet-adamlarinin-turkiye-gorusleri-fotolar)
40. (“Sərbəst düşüncə” 15-25 fevral 2012 səh. 6)
41. (“Ədalət”qəzeti 18.02 – 2015)
42. (“Sərbəst düşüncə” qəzeti. № 401, 20-30 avqust, 2011 səh.4.)
43. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/28528>)

44. (Babek Kurbanov. Azərbaycan'da Center Tetkikatları. A.Ü.Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı.13, Erzurum, 1999, s. 97)
45. ("Milli Folklor" Yıl: 12 Sayı: 48, S. 52-54.)
46. ("Çizgi" kültür, sanat ilim ve düşünce dergisi. Mayıs-Haziran 2003 Sayı :9 ISSN:1303-59 59, Erzurum, Say. 30-32.)
47. Ufuk gazetesi, 24 Aralık, Çarşamba 2000, 2008, Salı. Sah. 9.)
48. ("Adalet" gazetesi, 2012. - 15 Eylül. - s.10)
49. file:///C:/Users/ilgar/Desktop/M_Z_KTE%20TAB__AT[%2333064]-28561.pdf

ƏLİ İLQAR OĞLU İMAMVERDİ

Əli İlqar oğlu İmamverdi 1993-cü ildə Bakı şəhərində anadan olmuşdur. 2000 ilində Bakı şəhər ibtidai məktəbdə, daha sonra Ərzurum ilk okulda təhsilini davam etdirdi. 2008-2012 illər arası Gaziantep “Çağdaş” bilgi okulunda litseyi tamamlayıb 2012 ilində “Qaziantep Universiteti”nin Hüquq Fakültəsində təhsilini davam etdirib 2021 ilində məzun oldu. 2021-2022-ci ildə Qaziantep şəhərində ixtisası üzrə hüquq sahəsində təcrübə keçməklə, Gaziantep və Kilis “7 Aralık Universiteti”ndə magistr təhsilini almaqdadır. 2023-və 2024-cü ildə uluslararası simpoziuma [Sivas (2023), Ankara (2023, 2024), Muğla (2024), İstanbul (zoom) (2024), Diyarbakır (zoom) (2014), Hakkari (zoom) (2024)] qatılan Əli İmamverdinin “Azərbaycan rəqs havaları atlası” I cild “Qaytağ” (2020) (türkcə), “Azərbaycan rəqs havaları atlası” II cild “Yallılar” (2020) (türkcə), “Azərbaycan rəqs havaları atlası” III cild “Diringi” (2020)(türkcə), “Azərbaycan rəqs havaları atlası” IV cild “Qədim rəqslər” (2020)(türkcə), “Azərbaycan rəqs havaları atlası” V cild “Çağdaş dönm rəqsləri” (1. bölüm) (2020) (türkcə), “Azərbaycan rəqs havaları atlası” VI cild, “Çağdaş dönm rəqsləri” (2. bölüm) (2020)(türkcə), “Avtandil İbrahimovun 26 rəqs havaları” (2021), “Azərbaycan aşıq ifaçılığı sənəti” (2021) (türkcə), “Instrumental tar əsərləri” (dəramədlər, rənglər, diringilər) (2021)(türkcə), “Şüştər dəramədləri və rəngləri” (2021) (türkcə), “Şur dəramədləri və rəngləri” (2022) (türkcə), “KürdüŞahnaz, Dilkəş, Rahab, Nəva dəramədləri və rəngləri” (2022)(türkcə), “Hümayun, Bayatı–Kürd dəramədləri və rəngləri” (2022)(türkcə), “Rast dəramədləri və Rəngləri” (2022)(türkcə), “Muğam dəramədləri və rəngləri” (Mahur–Hindi, Orta-Mahur, Bayatı-Gacar, Gatar, Dügah, Bayatı-Türk, Zəmin–xara, ÇobanBayatı)(2022)(türkcə), “Bayatı - Şiraz dəramədləri və rəngləri” (2022)(türkcə), “Segah dəramədləri və rəngləri” (2022), “Cahargah dəramədləri və rəngləri” (2022) (türkcə), “Azərbaycan muğam dəramədləri və rəngləri ensiklopediyası” (2022)(türkcə), I cild “Cəmil Əkbər –şeyrlər” (2022), II cild “Cəmil Əkbər –şeyrlər” (2022), III cild “Cəmil Əkbər –şeyrlər” (2022), IV cild “Cəmil Əkbər –şeyrlər”(2022), V cild “Cəmil Əkbər –şeyrlər”(2023), VI cild “Cəmil Əkbər –şeyrlər”(2023), VII cild “Cəmil Əkbər –şeyrlər” (2023), VIII cild “Cəmil Əkbər –şeyrlər” (2023), isimli 27 kitabı Azərbaycan və Türkiyə ictimaiyyətinə təqdim olunmuşdur.

Filosof, bəstəkar, musiqişünas alim Prof.Dr. Babək Qurbanovun 85 illik yubileyi münasibəti ilə Prof.Dr. İlqar Cəmilovlu ilə ortaq yazdığı «**Babək Qurbanov - 85**» adlı kitabı, Əli İmamverdinin Azərbaycan və Türk xalqına ərməğan etdiyi **28**-ci əsəridir.

PROF. DR. İLQAR CƏMİLOĞLU İMAMVERDİYEV

İlqar Cəmil oğlu İmamverdiyev 23 sentyabr 1956-cı ildə Azərbaycanın Gənçə şəhərində anadan oldu. Fikrət Əmirov adına 1 sayılı Uşaq Musiqi Məktəbini (1967-1972), Qənbər Hüseynli adına Orta İxtisas Müziqi Litseyini (1972-1976) və Üzeyir Hacıbəyli adına Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasını (*Bakı Musiqi Akademiyası*) (1976-1981 ilində tarixi ixtisası üzrə) fərqlənmə diplomaları ilə bitirdi. 1985 ilində Moskvada təşkil olunmuş Tələbə və Gənclərin XII Ümumdünya Festivalının diplomunu, 1986 ilində Orta Asiya və Zaqafqaziya dövlətləri arasında Şərq Alətləri üzrə Bakıda keçirilən Üzeyir Hacıbəyli adına I Beynəlxalq müsabiqəsinin laureatı adına layiq görüldü.

Zaqafqaziya, Orta Asiya və Türkiyədə düzənlənən xalq musiqisi və folkloru sahəsində bir çox uluslararası kongreslərdə aktual mövzularla çıxış edərək, 200-dən artıq elmi məqalələri Azərbaycan və Türkiyə mətbuatında yayımlanmışdır. 1994 ilində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının qərarına əsasən “sənətsünaslıq namizədi” diplomunu (*EN № 0308, 2 Noyabr 1994 il tarixli Protokol № 54*), 2009 ilində sənətsünaslıq doktoru diplomunu (*ED № 01109, 8 May 2009 il tarixli Protokol № 8 –R*), - elmi ünvanlarını aldı. 1981 ilindən 2000 ilə qədər Üzeyir Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasının “Xalq Çalğı Alətləri Kafedrası”nda, 2000–2006-cı illərdə Ərzurum Atatürk Universitetində dosent vəzifəsində çalışdı. 2007-ci ilindən etibarən Gaziantep Universiteti Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasında dosent, 2011-ci ildən etibarən həmin Ali Təhsil Qurumunun İdarə Heyətinin qərarı (05.07-2011, № 14) ilə professor vəzifəsində çalışmaqdadır. 2015 ilində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının qərarı əsasında 2-ci Professorluq Diplomunu (*PR № 01432, 17 Aprel 2015 tarixli Protokol № 07 R*) almağa layiq görülən İlqar Cəmil oğlu İmamverdiyev bir çox mükafatlara layiq görüldü.

1. İstanbul Büyükşehir Bələdiyyəsi ilə Motif Vakfı işbirliyində təşkil olunmuş 21.Motif Xalq Bilim Ödülləri dəyərləndirmələri Ödül Təsbit Komissiyası tərəfindən düzənlənən “Halk Müziği Hizmet Ödülü”. 12 Aralık 2015
2. “Avrupa Nəşr Mətbuat Evi”nin “En Yaxşı Vətənsəvər Tədqiqatçı Elm Adamı” Qızıl Medalı və Diplomu (*AZ - № 8032200126*) Bakı – 2016.
3. İksad Yaymevinin “Onur ödülü” 2018, 2020.

Ötən illər ərzində İlqar Cəmil oğlu İmamverdiyev "Ansabl üçün pyeslər məcmuəsi" (1997), "Azərbaycan aşıq ifaçılığı sənətinin səciyyəvi xüsusiyyətləri" (2004), "Azərbaycanın 20 saz havası" adlı I, II (2005)və III cild (2006), "Azərbaycanın 40 saz havası" (2006), "Fortepiano müşayiətli saz əsərləri" (2006), "Fortepiano müşayiətli tar əsərləri" I, II cild (2006), "İran Türklərində aşıq toy mərasimləri" (2006), iki cilddən ibarət "Azərbaycan rəqs havaları" (2007), üç cilddən ibarət "Azərbaycan muğam rəngləri və dəramədləri" (2007, 2009), "Azərbaycan və İran Türklərinin aşıq-ifaçılıq sənətinin qarşılıqlı əlaqələri" 1-ci nəşr (2007), 2-ci nəşr (2008), "Aşıq Mikayıl Azaflının saz havaları" (2008), altı cilddən ibarət "Azərbaycan xalq mahnıları" (2007, 2008, 2009), "Azərbaycan muğam inciləri" (2010), "Məzəli əhvalatlar və gülməçələr" (2010), "Miskin Abdal ocağının el sənətkarları" 1-ci nəşr (2011), "Şirvan aşıqlarının saz havaları" (2011), "İran-Azərbaycan aşıqlarının 40 saz havası" (2012), "Koroğlu havaları" (2012), "Saz havaları antologiyası" (2013), "Azərbaycan instrumental xalq musiqi örnəkləri" (2014), "Vahid Əlioğlunun şeirlərinə bəstələnmiş musiqilər" (2015), "Miskin Abdal elinin saz - söz ustaları" 2-ci nəşr (2017), "Dədə Şəmşir ifaçılığı sənətində ənənəvi saz havaları" (2017), "Azərbaycan musqisində Bahar mövzusu və Novruz motivlərinin izləri" (2018), "Bir millət, iki dövlət, Azərbaycan–Türkiyə" (2018), "Azərbaycan musiqi mədəniyyətində bayatılar – manilər" (2019) (*türkcə*), "Yaşayırсан ürəyimdə" (2020), eyni zamanda Əli İmamverdi ilə ortaq "Azərbaycan rəqs havaları atlası" I cild "Qaytağı" (2020) (*türkcə*), "Azərbaycan rəqs havaları atlası" II cild "Yallılar" (2020) (*türkcə*), "Azərbaycan rəqs havaları atlası" III cild "Diringi" (2020) (*türkcə*),

“Azərbaycan rəqs havaları atlası” IV cild “Qədim rəqslər” (2020) (*türkcə*), “Azərbaycan rəqs havaları atlası” V cild “Çağdaş dönm rəqsləri” (1. bölüm) (2020) (*türkcə*), “Azərbaycan rəqs havaları atlası” VI cild, “Çağdaş dönm rəqsləri” (2. bölüm) (2020) (*türkcə*), “Avtandil İsrailovun 26 rəqs havaları” (2021), “Azərbaycan aşiq ifaçılığı sənəti” (2021) (*türkcə*), “Ürəyimin nəğmələri” (2021), “Aşiq Ələsgər-200, Aşiq Ələsgərin poetik və musiqi dünyası” (2021), “Fortepiano müşayiətli instrumental tar əsərləri” (2021), Firuzə İmamverdi ilə orta q yazdığı “İran Türklərində aşiq düyün gələnəyi” (2021)(*türkcə*), Əli İmamverdi ilə orta q yazdığı “Instrumental tar əsərləri” (*dəramədlər, rənglər, diringilər*) (2021) (*türkcə*), “Şüştər dəramədləri və rəngləri” (2021) (*türkcə*), “Şur dəramədləri və rəngləri” (2022) (*türkcə*), “Kürdü-Şahnaz, Dilkəş, Rahab, Nəva dəramədləri və rəngləri” (2022) (*türkcə*), “Hümayun, Bayatı-Kürd dəramədləri və rəngləri” (2022) (*türkcə*), “Rast dəramədləri və rəngləri” (2022) (*türkcə*), “Muğam dəramədləri və rəngləri” (*Mahur-Hindi, Orta-Mahur, Bayatı-Qacar, Qatar, Dügah, Bayatı-Türk, Zəmin-xara, Çoban-Bayatı*) (2022)(*türkcə*), “Bayatı-Şiraz dəramədləri və rəngləri” (2022) (*türkcə*), “Segah dəramədləri və rəngləri” (2022) (*türkcə*), “Cahargah dəramədləri və rəngləri” (2022) (*türkcə*), “Azərbaycan muğam dəramədləri və rəngləri ensiklopediyası”(2022) (*türkcə*), I cild “Cəmil Əkbər –şeyrlər” (2022), II cild “Cəmil Əkbər –şeyrlər” (2022), III cild “Cəmil Əkbər –şeyrlər” (2022), IV cild “Cəmil Əkbər –şeyrlər” (2022), V cild “Cəmil Əkbər –şeyrlər” (2023), VI cild “Cəmil Əkbər –şeyrlər” (2023), VII cild “Cəmil Əkbər –şeyrlər” (2023) isimli yetmişinci kitabı nəşr edilməklə yanaşı “Klassik saz havaları” (54 hava) adlı SD albomu (2015) Azərbaycan, Türk mədəni-ədəbi, musiqi ictimaiyyətinin faydalana bilməsi üçün təqdim olunmuşdur. Prof. Dr. İlqar Cəmiləoğlu İmamverdiyev fərqli illərdə Azərbaycanda (Bakı 1979, 1980, 1999, Qazax 2022), Gürcüstanda (Tiflis 1981), Özbəkistanda (*Daşkənd* 1988, 1989), Rusyada (*Moskva* 1982, 1985, *Sankt-Peterburq* 1980), Qazaxıstanda (*Alma – ata* 1992), Moldovada (*Komrat - Qagauziya* 2017), KKTC (*Lefkoşa* 2019), və Türkiyədə: (*Ankara* 2002, 2007, 2012, 2023, 2024 *Qocaeli* 2007, *Şanlıurfa* 2015, *Edirne* 2016, *Niydə* 2017, *İstanbul* 2012, 2017, 2024 (*zoom*) *Nevşəhər* 2017, 2018, *Iğdır* 2017, *Sivas* 2017, 2023, *Diyarbakır* 2017, 2024 (*zoom*) *Antalya* 2018, *Afyon* 2018, *Ardahan* 2019, *Əskişəhər* 2019, *Qaziantep* 2019, 2021, 2023, 2024, *Muqla* 2021, 2024, *İzmir* 2022, *Ərzincan* 2022, *Hakkari* 2024 (*zoom*)) düzənlənən bir çox tədbirlərdə, mərasimlərdə folklor və xalq musiqisi sahəsində beynəlxalq konqreslərdə, simpoziumlarda aktual mövzulardakı məqalələri ilə yanaşı həm də tarda və sazda professional ifaları ilə iştirak etmişdir. Sənətsünaslıq elmləri doktoru, professor İlqar İmamverdiyev fərqli illərdə Azərbaycan (*Bakı, Gəncə, Naxçıvan, Lənkəran, Bərdə, Ağcabədi*), Rusiya (*Moskva, Sankt-Peterburq*), Qazaxıstan (*Alma-ata*), Özbəkistan (*Daşkənd, Səmərqənd*), İtaliya (*Roma, Napoli, Kapri*), İran (*Təbriz, Urmiya*), İrak (*Bağdat, Babil*), Türkiyə (*Ankara, Ərzurum, Ağrı, Iğdır, Qars, Bayburt, Amasya, Osmaniyə, Şanlıurfa, Akçaabad, İstanbul, Bursa, İzmir, Hayvalık, Əskişəhər, Kırşəhər, Nevşəhər, Qaziantep, Adıyaman, Kozan*) və s. bir çox ölkələrdə təşkil olunmuş konsertlərdə iştirak edərək 70 –dən artıq fəxri fərman və plaketlərlə təltif olunmuşdur. Ötən illər ərzində Azərbaycan və Türkiyə televiziyyalarında: “AzTV1”, “İctimai TV”, “TRT İnt”, “TRT Gap”, “25. kanal”da tar və saz aləti ilə fərqli konsertlərdə çıxış etmişdir. “Qaçaq Nəbi”, “Papaq”, “Bəyin oğurlanması”, “Doğma sahillər” filmlərinin və Dədə Qorqud motifləri əsasında çəkilməmiş “Səkrəyin dastanı” adlı cizgi filminin musiqisinin lentə yazılması üçün tar, saz, bağlama və ud alətində ifa etmişdir.

Estetikçi filosof, bəstəkar, musiqişünas, pedaqoq, elm xadimi Babək Osmanəoğlu Qurbanovun 85 yubiley ili münasibəti ilə orta q yazdığı «**Babək Qurbanov-85**» adlı kitabı, Əli İmamverdinin 28-ci, Sənətsünaslıq elmləri doktoru, professor İlqar Cəmiləoğlu İmamverdiyevin Azərbaycan və Türk xalqına ərməğan etdiyi etdiyi 72-ci əsəridir.

IKSAD
Publishing House

ISBN: 978-625-367-842-5